ORIGINEA ROMÎNILOR

DE

ALEXANDRU PHILIPPIDE

VOLUMUL AL DOILEA

CE SPUN LIMBILE ROMÎNĂ ŞI ALBANEZĂ

IAŞĬ
TIPOGRAFIEA „VIAŢA ROMÎNEASCĂ" S. A.
1927.

ORIGINEA ROMÎNILOR

PARTEA II.

CE SPUNE LIMBA ROMÎNĂ

P. B. = Papahagi, Basme aromîne, Bucureştĭ, 1905.—P. M. = Papahagi, Megleno-Romîniĭ, partea II, Analele Academieĭ Romîne anul 1902.—C. D. = Codex Dimonie în Weigand's Jahresberichte des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig volumele IV, V, VI.—P. I. = Iosif Popovicĭ, Dialectele romîne din Istria, partea II, texte şi glosar, Halle a. S. 1909.—Prin cifră arabă mare se citează pagina, prin cifră arabă mică se citează rîndul paginiĭ.— $x < y$ însemnează : din *x* a rezultat *y*. Eŭ daŭ semnuluĭ $<$, $>$ alt înţeles decît i se dă de obiceĭŭ : nu-l consider ca o săgeată, ci ca o dezvoltare dintr-un punct.

CAPITOLUL XI.

§ **235. 1.** In limba comună romînească există un singur *a*. Dialectal există maĭ mulţĭ. După Iosif Popovicĭ Die Dialecte der Muntenĭ und Pădurenĭ, Halle a. S. 1905, pag. 120, P. I. XVI, în limba Muntenilor şi Pădurenilor din comitatul Hunyad şi în acea a Romînilor din Istria există treĭ soĭurĭ de *a* accentuat: un *a* mijlociŭ („mittleres", *a*), un *a* închis *(ạ)* şi un *a* rotunzit *(å,* pe care eŭ îl notez cu *a̯*: „Se articulează cu o uşoară rotunzire a buzelor"). După Weigand, III Jahresbericht, 231, există unele localităţĭ din Banat unde „orĭcare *a* accentuat este reprezentat printr-un *o* deschis, care la timbru samănă complect cu ungurescul *a*". Iosif Popovicĭ, Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 120-121, spune că acel *o* deschis bănăţean al luĭ Weigand nu este alt ceva decît *å* din limba Muntenilor şi Pădurenilor şi din limba Romînilor istrienĭ, care *å* este cu totul

deosebit de ungurescul *a*: „In vara anuluĭ 1904 am călătorit prin localitățile unde se pronunță *ǫ* al Banatuluĭ, ca să cercetez pe *å* la fața loculuĭ. M-am putut convinge că romînescul *å* este cu totul deosebit de ungurescul *a*. Rotunzirea buzelor la romînul *å* este maĭ mică decît la ungurescul *a*. Aceste sunete se deosebesc apoĭ prin înălțimea tonuluĭ propriŭ, prin durată și prin timbru. Din punct de videre al fiziologieĭ sunetelor nu pot găsi nicĭo legătură între romînescul *å* și ungurescul *a*". Ungurescul *a* trebue să fie un *ǫ* deschis, ĭar *å* dela Munteni-Pădurenĭ, Banat și Istroromînĭ trebue să fie un *a* rotunzit.—In ce înprejurărĭ se găsesc cele treĭ felĭurĭ de *a* dela Muntenĭ-Pădurenĭ și dela Istroromînĭ nu este încă specificat. Din discuțiea luĭ Sextil Pușcarĭu în Studiĭ istroromîne, II, Bucureștĭ, 1926, pag. 61-65 atîta se poate prinde în general, că "la Istroromînĭ maĭ cu seamă *a accentuat* din cuvintele de origine latină se pronunță *ḁ*".

§ 236. 2. *ă* este un *o* la care lipsește rotunzirea buzelor, *î* este un *u* la care lipsește rotunzirea buzelor. Atîta trebue, ca să prefacĭ pe *o*, *u* în *ă*, *î*: să puĭ limba în pozițiea luĭ *o*, *u*, ĭar buzele să le lașĭ în stare indiferentă. Numaĭ rotunzirea să lipsească, în colo pozițiea buzelor și deschiderea guriĭ este indiferentă: buzele pot fi cît de apropiate orĭ cît de îndepărtate, gura poate fi cît de închisă ori cît de deschisă; îndatăce limba are pozițiea dela *o*, *u*, se produc sunetele *ă*, *î*. *o*, *u* sînt însă foarte multe, unele maĭ închise, altele maĭ deschise, unele maĭ anterioare, altele maĭ posterioare, de aicĭ se și aud tot felĭul de *ă*, *î* cu tot felĭul de timbre. Timbrele acelea însă, care unele bat spre *e*, altele bat spre *i*, nu trebue să înșele pe cineva să creadă că am avea a face cu articulațiĭ de ale luĭ *e* și *i*. Pentru aceĭa și toată analiza care s-ar face timbrelor luĭ *ă* și *î* prin curbele neregulate înregistrate de aparatele fiziologilor, analiză care ar proba, să zic, că timbrul cutăruĭ *ă*, *î* samănă maĭ mult cu timbrul cutăruĭ *e* decît cu al cutăruĭ *o*, *u*, n-are nicĭo valoare cu privire la *articulațiea* luĭ *ă*, *î*. Weigand, în Olymp 21, Aromunen II xv, III Jahresbericht 207, a emis părerea că *ă*, *î* sînt *a*, *e*, *i*, *o*, *u* pronunțate cu larinxul lăsat în jos și le numește „gedeckte Kehllaute". Pentru detaliĭ vezĭ lucrarea mea Un specialist romîn la Lipsca pag. 76 sub III, 10, în Viața romînească aniĭ 1909, 1910 *).

---

*) Asupra lucrăriĭ luĭ Iosif Popovicĭ, Fiziologiea vocalelor romîneștĭ *ă* și *î*, Cluj, 1921, am de făcut observațiile următoare.

1. Autorul spune lucrurĭ neexacte din punct de videre al foneticiĭ în general.

Pag. 15: „Izvorul vorbiriĭ se află în vibraţiunile corzilor* vocale, deoarece fără vibrarea lor n-am avea niciŭn sunet“.—Ba avem fără vibrarea coardelor vocale nenumărate sunete. P. nu cunoaşte sunetele afone. Foarte multe sunete din vorbirea omenească pot fi produse şi fonic, adecă cu vibrarea coardelor vocale, şi afon, adecă fără vibrarea lor, astfel, între altele, înseş aşa numitele vocale. Dar sînt şi sunete de acelea, a căror afonie este indispensabilă pentru a fi simţite ca atare, astfel sînt explozivele afone (*p*, *t*, *ḱ*, *k*) şi spirantele afone (*f*, *s*, *š*, *ϑ*, *h'*, *h*,) şi africatele afone (*ţ*, *č*). Indatăce asemenea sunete devin fonice, sînt simţite de limbă ca altele, anume ca *b*, *d*, *ǵ*, *g*, *v*, *z*, *ž*, *δ*, *γ̇*, *γ*, *dz*, *ǧ*. Ba afoniea, din punct de videre al simţuluĭ limbiĭ, este maĭ importantă decît fonicitatea, pentrucă, dacă sînt sunete, a căror afonie este indispensabilă spre a fi simţite ca atarĭ sunete, ĭar nu ca altele, nu există, din contra, sunete a căror fonicitate să fie indispensabilă pentru a fi simţite ca atarĭ, ĭar nu ca altele, şi, de pildă vocalele, lichidele (*l*, *r*,), nazalele (*m*, *n*), explozivele *b*, *d*, *ǵ*, *g*, spirantele *v*, *z*, *ž*, *δ*, *γ̇*, *γ*, africatele *dz*, *ǧ*, pot fi şi fonice şi afone, fără ca să înceteze de a fi simţite ca atarĭ, de a fi simţite ca vocalele cutare, ca *l*, *r*, ca *m*, *n*, ca *b*, *d*, *ǵ*, *g*, ca *v*, *z*, *ž*, *δ*, *γ̇*, *γ*, ca *dz*, *ǧ*.

Pag. 17: „Numaĭ Germaniĭ vreaŭ să scoată cu fizica lor doŭă rezonanţe pentru vocale, pe una găsind-o înainte în gură, ĭar pe a doŭa îndărăt. Nu mi se pare de loc probabilă această părere“.—Şi cu toate acestea faptul există şi e lesne de experimentat. Vocalele afone anume (dar nu toate, ci numaĭ cele închise, la care strîmtoarea dintre spaţĭul anterior şi cel posterior, formată prin apropierea limbiĭ de palat, este îngustă) aŭ în adevăr doŭă tonurĭ propriĭ, unul al spaţĭuluĭ anterior, perceptibil cînd pronunţăm vocala prin respirare, şi altul al spaţĭuluĭ posterior, perceptibil cînd plesnim afon coardele vocale, orĭ, cu alte vorbe, cînd producem exploziva laringală afonă. Perceperea acestor doŭă tonurĭ propriĭ este accesibilă oricuĭ, nu este trebuinţă de niciŭn aparat pentru a le constata că sînt şi de a hotărî, în mod relativ, că unul din cele doŭă tonurĭ este maĭ nalt orĭ maĭ jos decît celălalt. Aşa de pildă oricine poate constata că la *ă* şi *î* romîneştĭ tonul propriŭ al spaţĭuluĭ posterior este maĭ jos decît cel al spaţıuluı anterior. Greşala luĭ P. provine sigur de acolo că experimentează cu vocalele fonice.

2. Autorul spune despre *ă* şi *î* neexactităţĭ cu privire la fapte foarte cunoscute, elementare, cu privire la proprietăţĭ de ale luĭ *ă* şi *î* pe care orĭ toată lumea le ştie orĭ le poate lesne constata oricine.

Pag. 13: „*ă* e maĭ înalt ca *a*, şi *î* ca *i*“. Pag. 18: „*ă* e maĭ nalt decît *a*, şi *î* decît *i*. Inţeleg tonul fundamental al fiecăreĭ vocale“.—Dacă are în vedere P. vocalele afone, apoĭ nu este adevărat că *tonul propriŭ* al luĭ *î* este maĭ înalt decît al luĭ *i*. Adevărul (pe care oricine îl poate constata) este că tonul propriŭ al luĭ *î* este maĭ jos, cu mult maĭ jos, decît al luĭ *i*. Dacă însă are cumva în videre P. vocalele fonice (Şi cum că are în videre vocalele fonice, ne dă bănuĭală termenul de *ton fundamental*, de care se serveşte,

termen care este maĭ ales întrebuinţat cînd este vorba de vocalele fonice; dar maĭ ales ne dă bănuĭală faptul că P. în general nu cunoaşte sunetele afone, vezĭ maĭ sus 1), apoĭ cele spuse de dînsul devin încă şi maı extraordinare, căcĭ tonurile fundamentale ale vocalelor *î* şi *i* fonice sînt foarte variabile, ba maĭ joase, ba maĭ înalte, după cum vreĭ să le cînţĭ şi după cît te lasă glasul, aşa că ba pe *î* îl veĭ putea cînta cît maĭ sus şi pe *ĭ* cît maĭ jos, ba din contra.

Pag. 15: „*ă* e neaccentuat afară de monosilabele *văĭ, căĭ, părţĭ,* etc. şi *cîntă, cîntăm* din perfectul istoric [Care *cîntăm* din perfectul istoric? Cel vechĭŭ romîn?], ĭar *î* e totdeauna accentuat".—Nu-ĭ adevărat. Compară *vắduvă, mắgură, pắcură, pắnură, pắtură, pắsărĭ, lắturĭ, bucắţĭ, sudắlmĭ, cămắrĭ, cătărắmĭ, isprắvĭ, judecắţĭ, lắcrîmĭ, pắstrăv, mắtură,* etc. etc.; *mîncám, vînát, vînătór, gînsác, vînzáre, vîndút, bîrfésc, pîrţág, pîrdálnic, vîrtós, vînjos, mînzát, cîrcĭóg, cîrnáţ,* etc. etc. Daŭ şi eŭ la întîmplare exemplele care-mĭ vin în cap. Sînt sute şi sute.

Pag. 16: „*ă* şi *î* nu sînt nazale".—Ba *ă* şi *î*, ca orĭcare alte vocale, pot fi şi nazale şi nenazale. Aceasta din punct de videre al luı *ă* şi al luĭ *î* în general (Experienţa o poate face orĭcine). Iar în ce priveşte pe *ă* şi *î* din limba romînă, apoĭ într-un cuvînt ca *băncĭ* există în realitate sunetele *b, ą̆ (ă* nazal) şi *č*, şi într-un cuvînt ca *stîncĭ* există în realitate sunetele *s, t, į̂ (î* nazal) şi *č*. Ca să se convingă cineva de aceasta, să pronunţe cuvintele *băncĭ* şi *stîncĭ* ca Moldovanul, adecă fără exploziva *t* din africata *č*, adecă cu *š* în loc de *č*, şi va vedea cum limba după articularea luĭ *î* (adecă a luĭ *į̂*) nu atinge de fel prin partea eĭ anterioară vreun loc undeva al alveolelor orĭ al palatuluĭ tare anterior, ceĭa ce ar trebui să facă numaĭ decît pentru a se putea produce un *n* anterior (căcĭ despre vreun *n* posterior în cuvintele *băncĭ, stîncĭ* cred că nu-ĭ trece nimănuĭ prin minte că ar putea să existe), şi cu toate acestea urechea are impresiea unuĭ *n*. Limba romînească are multe vocale nazale, şi printre ele are şi *ą̆, į̂* de ajuns. In ce înprejurărĭ, care de altfel sînt comune multor limbĭ, spun la § 245 No. **111.** Decît numaĭ nazalizarea vocalelor romîneştĭ nu este aşa de puternică (pentrucă vălul palatuluĭ nu se lasă aşa de tare în jos) ca în limbile care s-ar putea numi *fîrnîite,* cum este limba franceză.

3. Autorul caută să caracterizeze pe *ă* şi *î* faţă de celelalte vocale din punct de videre al poziţieĭ buzelor şi maxilarelor.

Pag. 20: „Maxilarul de jos ne prezintă altă depărtare faţă de cel de sus la rostirea luĭ *ă* şi *o*".La pag. 26 se dă distanţa dintre maxilare la *a, e, i, o, u, ă, î:* ea e diferită după vocale, în special e diferită între *o* şi *ă*, între *u* şi *î*, dar nu tare.—Aceste lucrurĭ se înţeleg dela sine. La sunetele cu rotunzire a buzelor, cum sînt *o, u*, trebue o maĭ mare apropiere a maxilarelor decît la sunetele nerotunzite. La cele dintîĭŭ buzele trebuesc să se apropie una de alta, ceĭa ce nu se poate face fără ca să se apropie şi fălcile una de alta; la cele de al doilea buzele pot fi cît de îndepărtate una de alta, şi această facultate pot să o aibă decı şi fălcile. Deosebirile acestea, din punct de videre al distanţeĭ maxilarelor, între

vocale sînt însă relative, aşa că vocalele nerotunzite se pot pronunţa şi cu fălcile cît de apropiate, iar cele rotunzite se pot pronunţa şi cu fălcile nu tare apropiate. Dar macarcă sînt relative, deosebirile există, şi din cauza lor trebue să se fi petrecînd chïar în poziţiea limbiĭ faţă cu palatul oarecare variabilitate, aşa că, dacă doüă sunete oarecare aŭ aceïaş articulaţie a limbiĭ faţă cu palatul şi se deosebesc numaĭ prin aceïa că unul e rotunzit şi celălalt nerotunzit, trebue să fi avînd acele doüă sunete chïar din punct de videre al poziţieĭ limbiĭ oarecare, macar cît de mică, deosebire relativă, căcĭ apropierea maĭ tare a maxilarelor la sunetul cel rotunzit trebue să fi producînd şi o apropiere macar cît de cît maĭ mare a limbiĭ de palat. Astfel în vorbirea curentă, cea relativă, nu în pronunţarea cea izolată, maĭ ales nu în pronunţarea provocată de experimentator, trebue să fi existînd micĭ deosebirĭ între *o* şi *ă*, *u* şi *î*, *ö* şi *e*, *ü* şi *i*. Tot aşa scoborîrea văluluĭ palatuluĭ la vocalele nazale şi rîdicarea luĭ la cele nenazale trebue să fi producînd o variabilitate relativă în articulaţiea limbiĭ faţă cu palatul, şi sigur, în vorbirea curentă, cea relativă, *ẽ* nu este identic cu *e* nicĭ din punct de videre al articulăriĭ limbiĭ.

Pag. 25: ‹*ă*, *î* nu sînt rotunzite. P. măsoară distanţa dintre buze la *a*, *e*, *i*, *ă*, *î* şi o dă în milimetre. Se dă apoĭ fotografiea capuluĭ uneĭ fimeĭ care pronunţă pe *ă* şi *î*›.—Asemenea distanţe sînt însă relative şi numaĭ din punctul acesta de videre măsurătorile luĭ Popovicĭ pot avea vreun sens (cu condiţiea ca să le fi luat în vorbirea curentă, ïar nu la sunete comandate izolat, ceïa ce nu-mĭ vine a crede să fi făcut Popovicĭ, căcĭ e greŭ tare, dacă nu cumva imposibil). Pentru aceïa cifrele absolute date de el („*a* 15 milimetri, *e* 12 milimetri", etc.!) pot fi ale tuturor vocalelor, şi, ca să mă servesc de cifrele date de dînsul, *a* poate fi pronunţat cu 12 milimetri şi *e* cu 15 milimetri, etc.! In ce priveşte în special capul de fimee care pronunţă, după porunca experimentatoruluĭ, pe *ă* şi pe *î* înaintea aparatuluĭ fotografic, şi *face frumos*, cum s-ar zice, el e pus în cartea luĭ Popovicĭ chïar degeaba. Dacă te-aĭ lua după fotografiile acelea, apoĭ ar trebui să zicĭ că între *ă* şi *î* există o enormă deosebire din punct de videre al poziţieĭ buzelor şi, prin reflex, al trăsăturilor feţeĭ, căcĭ în fotografiea cu *ă* fimeea zîmbeşte şi rînjeşte tare, aşa că i se văd toţĭ dinţiĭ de sus, ïar în fotografiea cu *î* faţa-ĭ serioasă şi buzele sînt apropiate tare una de alta, aşa că maĭ nu se văd dinţiĭ. Deosebirea însă de fapt între *ă* şi *î* din punct de videre al poziţieĭ buzelor este minimă, maĭ că nu există. Orïcare Romîn se poate convinge de aceasta, chïar fără oglindă.

4. Autorul vorbeşte de timbrul vocalelor *ă*, *î*, şi anume, fireşte, de timbrul vocalelor *ă*, *î* fonice, deoarece nicĭ nu cunoaşte vocalele afone (vezĭ maĭ sus sub 1), ïar cu analiza timbruluĭ vocalelor afone foneticiĭ în general nu se ocupă.

Pag. 20: „Din poziţiea luĭ *o* (ca rezonator) şi din vibraţiunile luĭ *o* (produse de corzile vocale) nu va putea scoate cineva nicïodată un *ă*". —Se înţelege dela sine! Nimenĭ nu susţine contrarïul.

Pag. 28 şi următoarele. Se daŭ curbele neregulate ale vocalelor romîneştĭ *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î*, se analizează curbele luĭ *ă*, *î*, şi se arată în

milimetri amplitudinea tonuluĭ fundamental (ut_2) şi a 9 armonice ale sunetelor romîneştĭ *ă*, *î* (Nu se dă însă înălţimea armonicelor).

Toată această cercetare a timbruluĭ vocalelor fonice, care este subĭectul de predilecţie al foneticilor, nu interesează pe cel care vrea să afle articularea vocalelor de fel. Nicĭo cunoştinţă, absolut nicĭuna, nu-ţĭ procură asupra articulăriĭ sunetelor timbrul acestora, căcĭ instrumente deosebite pot avea timbre asămănătoare, şi, din contra, instrumente asămănătoare pot avea timbre deosebite. Pe de altă parte, nu în timbrul unuĭ sunet, ci în articularea luĭ prin organele vorbiriĭ, stă rădăcina schimbărilor pe care le sufere sunetul cu vremea, ĭar limbistul, pe care transformările pe care le sufere o limbă îl preocupă în primul loc, toată atenţiea o dă, nu timbruluĭ sunetelor, ci articulăriĭ acestora. Aicĭ, la analiza cu înalte calcule matematice a timbruluĭ, o prăpastie se deschide între fonetica fizico-matematică şi între limbistică, nu numaĭ pentrucă mijloacele de cercetare sînt pentru limbist inabordabile, ci şi pentrucă obĭectul însuş de cercetare n-are pentru limbist decît o importanţă secundară, orĭ chĭar nicĭo importanţă.

5. Autorul vorbeşte de articularea sunetelor *ă*, *î* din punct de videre al limbiĭ şi al palatuluĭ, dar în mod vag, aşa că nu se poate înţelege care ar fi partea palatuluĭ şi partea limbiĭ prin mijlocirea cărora se face articularea.

Pag. 13: „Articulaţiunea limbiĭ pe cerul guriĭ pentru *î* se face între *i* şi *u*". Pag. 12, 13: „*ă* romînesc e un sunet medĭu, care se află între *a* şi *e*". Pag. 20: „Rîdicarea limbiĭ nu e identică [la *ă* şi *o*]; altul e punctul de articulaţiune la *ă* şi altul la *o*". Pag. 26-27: „Articulaţiunea limbiĭ încă e deosebită, aşa că vocala *ă* nu poate să fie identică cu *o*, ĭar vocala *î* nu poate fi *i*. *ă* se aseamănă maĭ mult cu *e* şi *î* cu *i*. Punctul de articulaţiune al luĭ *ă* e aşezat după 30 milimetri, va să zică *e* se formează maĭ înainte decît *ă*, al căruĭ punct de articulaţiune se află maĭ îndărăt, diferenţa între ele poate fi de 5-6 milimetri. Punctul de articulaţiune al luĭ *i* e aşezat între 20-30 milimetri, pecînd al luĭ *î* se află la 30 milimetri, va să zică avem şi aicĭ o distanţă de 5-6 milimetri între aceste vocale".

6. Autorul spune ceva maĭ precis din punct de videre al loculuĭ palatuluĭ unde articulează limba, dar despre partea limbiĭ cu care se face articularea nu spune nimic.

Pag. 16: „Articulaţiunile vocalelor *ă* şi *î* se fac maĭ mult pe cerul guriĭ tare, palatum durum". Pag. 21: „La *î* limba se retrage cu cîţĭva milimetri îndărăt de punctul de articulaţiune al luĭ *i*. Articulaţiunea luĭ *î* nu se produce pe partea moale a ceruluĭ guriĭ, ci în regiunea mixtă a palatuluĭ tare şi moale".—Dar, după cum se vede din citatul dela pag. 26-27 făcut maĭ sus sub No. 5, *ă* e posterior luĭ *î*; decĭ, fiindcă *î* se produce „în regiunea mixtă a palatuluĭ tare şi moale", *ă* trebue numaĭ decît să se fi producînd la palatul moale. Apoĭ atuncĭ, cum rămîne cu afirmarea că „articulaţiunile vocalelor *ă* şi *î* se fac maĭ mult pe cerul guriĭ tare"? De altfel ce însemnează acest „maĭ mult"?

7. Pentru a ajunge la acest rezultat, că *ă* şi *î* s-ar articula „maĭ mult" la palatul tare, autorul s-a servit de doŭă mijloace, de măsurarea distanţeĭ dintre limbă şi palat prin mijlocirea uneĭ ampule, şi de palatul

artificial. Pentruca lectorul să vadă el însuş lucrul, se daŭ la pag. 27 patru figurĭ: în una din aceste figurĭ se arată prin puncte poziţiea limbiĭ faţă cu palatul la vocalele *a, e, i, o, u, ă, î*, ĭar în celelalte treĭ figurĭ se arată prin liniĭ locul unde atinge limba prin laturile eĭ palatul la *a, e, i, u, ă, î* (*o* lipseşte). Figura unde se arată prin puncte poziţiea limbiĭ faţă cu palatul, şi care este rezultatul experienţiĭ făcute cu ajutorul „uneĭ ampule mijlociĭ" probabil în propriea gură, e foarte nepreciză, şi nu se poate înţelege aproape nimic dintr-însa. Şi cît se înţelege, este curios: *e*, de pildă, e tot atît de închis ca şi *i*, ĭar *o* e maĭ închis decît *u* (Cu care ocazie să se bage de samă că înălţimea diferitelor compartimente nu este egală, că compartimentul luĭ *e* şi acel al luĭ *o* aŭ zece milimetri înălţime, învremece compartimentele luĭ *a, i, u, ă, î* aŭ numaĭ cîte 9 militri înălţime). Din figurile cele treĭ, în care se arată prin liniĭ locul unde atinge limba prin laturile eĭ palatul la *a, e, i, u, ă, î*, şi care sînt rezultatul experienţiĭ făcute cu ajutorul palatuluĭ artificial în gura uneĭ doamne din Braşov (aceleĭaş doamne care a fost fotografiată pentru poziţiea buzelor la *ă, î*, vezĭ maĭ sus sub 3), se vede că *î* e maĭ anterior decît *ă* (ceia ce este exact), că *ă* e maĭ anterior decît *u* (ceĭa ce nu-ĭ exact), şi se vede faptul extraordinar că *a* e maĭ anterior decît *u!* Asupra faptuluĭ din urmă chĭar insistă Popovicĭ la pag. 28: „Limba atinge la rostirea vocaleĭ *u* abĭa pe jumătate măseaŭa ultimă, ĭar la rostirea luĭ *a* acopere întreagă măseaŭa". Va să zică cunoscuta vocală *a*, la care limba se rîdică în sus orĭ de fel, orĭ maĭ puţin decît la orĭcare altă vocală (cu excepţie de vocala produsă cu limba în stare de repaos), cunoscuta vocală *a*, despre care se ştiĭa până astăzĭ că la articularea eĭ limba nu atinge prin lăturile eĭ nicĭo părticică a palatuluĭ (măsele superioare, orĭ alveole, orĭ palatul proprĭu zis), este astfel articulată de Romîniĭ dela Braşov, încît limba se rîdică în sus tare, maĭ tare decît la *u* (şi doar la *u* se rîdică limba în sus destul de mult), şi în aceĭaş vreme se mişcă spre partea anterioară a guriĭ maĭ mult decît la *u*. Ce fel de *a* poate fi acesta? E curat un *a* braşoavă.

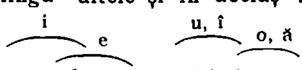
I

In urma acestora putem spune cu toată siguranţa că studĭul luĭ Iosif Popovicĭ asupra vocalelor romîneştĭ *ă, î* n-a înaintat ştiinţa asupra acestor vocale cu nimic. Studĭul acesta ne convinge numaĭ maĭ mult de inanitatea cercetăriĭ articulăriĭ vocalelor prin mijlocirea de instrumente, maĭ ales cînd cineva şĭ-a însuşit numaĭ în mod superficial şi precipitat cunoştinţa faptelor elementare (Vezĭ cele spuse supt 1, 2). Cînd ceteşte cineva o asemenea lucrare, ca acea a luĭ Popovicĭ, se convinge cu deosebire de adevărul că cercetarea articulăriĭ vocalelor (nu şi a altor sunete) este chestiune de apreciare personală. Jespersen, Lehrbuch der Phonetik, pag. 159: „Aicĭ, la sfîrşit, trebue să maĭ repet că în general, cînd e vorba de a hotărî articularea vocalelor, cineva nu poate recurge decît la apreciarea sa personală, care şi aceĭa, fireşte, este cu atît maĭ nesigură, cu cît articularea se face maĭ spre fundul guriĭ şi cu cît limba se depărtează maĭ tare de palat". La această apreciare cele maĭ simple mijloace de observare sînt cele maĭ sigure, şi aceste mijloace sînt, pentru articularea buzelor ochĭul,

In ce priveşte repartizarea luĭ *ă, î,* ea nu este aceĭaş în toate dialectele. In general se poate zice: dialectele macedoromîn şi istroromîn aŭ maĭ puţin *î* şi maĭ mult *ă* decît dialectul dacoromîn, ĭar subdialectul meglenit şi cel din Acarnania n-aŭ *î* de loc. In special avem de observat următoarele.

In privinţa dialectuluĭ macedoromîn textele publicate de Weigand şi informaţiile pe care acest autor ni le dă nu se potrivesc cu textele publicate de Papahagi, pe care noĭ punem cea maĭ mare bază. După Weigand anume, Aromunen II 354-355, subdialectul dela Gopeş „se caracterizează prin aceĭa că *ă* se deosebeşte lămurit la pronunţare de *î*", în vreme ce la Monastir (Bitolia) „*ă* şi *î* se deosebesc foarte puţin unul de altul [şi anume în sensul acela că *î* se pronunţă ca *ă]*, se zice *lånă, månă, fåntånă, cåţ;* ceva deosebit, spre *u*, se pronunţă *pîne, cîne* (însă *cåĭnĭ* = cîniĭ*)*, *cîte, plîndze, plîngu, prîndzu,*

pentru poziţiea laringeluĭ degetul, şi pentru articularea limbiĭ faţă de palat simţul nervilor din limbă. Şi pentruca utilizarea acestor mijloace să fie cea mai fină posibilă, trebue să pronunţe cineva vocalele afon, căci tonul cel puternic produs prin vibrarea coardelor vocale turbură mult atenţiea observatoruluĭ. Pentru mine este lucru sigur că în afară de *a*, a căruĭ articulare din punct de videre al limbiĭ constă în aceĭa că limba se trage puţin îndărăt fără ca să se rîdice în sus de fel, celelalte vocale se produc prin articularea în raze, dela starea de repaos, a limbiĭ posterioare spre palatul tare (*e, i*) şi spre palatul moale (*o, u, ă, î*). (Limba articulează cu partea posterioară şi în raze, nu prin toate părţile eĭ [anterioară, mijlocie, posterioară] şi vertical faţă de părţile de *vis-à-vis* ale palatuluı, cum susţine Jespersen că s-ar fi petrecînd lucrul pentru vocalele sale, care se pare că ar fi acele ale Inglejilor, Norvegienilor şi Suedejilor. Articularea mea este acea pe care Bremer în special o dă pentru vocalele germane). *e* este maĭ posterior şi maĭ deschis decît *i, o* este maĭ posterior şi maĭ deschis decît *u, ă* este maĭ posterior şi maĭ deschis decît *î.* Intre *o* şi *ă* de o parte, între *u* şi *î* de altă parte nu este (cu excepţie de posibilele micĭ deosibirĭ despre care am vorbit sub No. 3) altă deosebire remarcabilă decît aceĭa că *o* şi *u* aŭ rotunzire, ĭar *ă* şi *î* n-aŭ rotunzire. Acestea sînt în trăsăturĭ generale vocalele mele, şi crcd că sînt ale multor Dacoromînĭ, dacă nu cumva ale tuturor Dacoromînilor. Spaţĭul de mişcare al vocalelor însă este mare, aşa că ele în acel spaţĭu pot să fie maĭ posterioare orĭ maĭ anterioare, maĭ închise orĭ maĭ deschise. Asemenea spaţĭurĭ s-ar putea compara cu nişte segmenturĭ de cerc, aşezate unele lîngă altele şi în aceĭaş vreme unele peste altele, cum ar fi, de pildă,

. Pentru aceĭa timbrele luĭ *ă* şi *î* aŭ probabil în unele gurĭ astfel de nuanţe că *ă* sună a *e* şi că *î* sună a *i* (Asemenea *ă* şi *î* trebue să fie în spaţıurile lor extrem de anteriorĭ şi în aceĭaş vreme deschişĭ).

niscîntu, dar deosebirea dintre *î* din aceste cuvinte şi *ă* este foarte mică. Tot aşa în Cruşevo, Megarovo şi Trnovo". Faţă cu aceste susţineri ale luĭ Weigand ĭată ce ni ofer textele publicate de Papahagi. Bitolia P. B. 395 sqq. *mînă, cîtră, mîcă* (mînînce), *plînguri, lîndzită* (bolnavă). Cruşova P. B. 387 sqq. *fîntînă, lîndzidzî* (se înbolnăvi), *mîcă* (mînînce). Cruşova P. B. 254 sqq. *nîşĭ* (dînşiĭ), *ŏărfîn* (sărac), *nîs* (dînsul), *dzîcă* (zică), *ahît* (atît), *pîne, cîndo, dzîse, avdzî, dzîle, avdzîşĭ, arîse, vîrnă* (vreun), *cîntárĕa, dzîsişĭ* (ziseşĭ), *agîrşiĭ* (uĭtăĭ), *arîse, bînĕădză* (trăesc 3 p. pl.). Tîrnova Macedonia P. B. 303 sqq. *nîs, nîsă, dzîţe, vîră* (vreo), *dzîse, ţîne, cîtră, mîcă* (mînîncă 3 p. pl.), *urîtă, bînă* (trăĭa), *ţîn* (p. 1 s.), *avdzî* (auzi), *păţî, plîndze, mórţîľ* (morţiĭ), *dzîţĕă, nîpóĭ* (înapoĭ), *nîscînţă* (cîţĭva), *vîrnu* (vreun), *frîngă, plăscîni* (trînti), *frîmsiră, cînile, avdzîră, tîmpîńle* (tobele), *păţîră.* Megarova Macedonia P. B. 313 sqq. *bînă* (trăĭa), *pîngîn* (păgîn, tiran), *mînă, zîndáne* (închisoare), *dimîndă* (ordonă), *mîcă* (mînînce), *vîrnu* (nimenĭ), *nîsă, mîcáre, dzîle, cîndu, ahîtă* (atîta), *cîntá, cînteclu, ţîne* (imperativ), *nîs, dzîcă* (conjunctiv), *mîndzul, avdzîtă* (auzit), *mîcáre, ahît* (atît). Gopeş Macedonia P. B. 417 sqq. *năs şi nîs* (dînsul), *zăcă* (zică), *zăţe* (zice), *zăse* (zise), *zăle* (zile), *năşĭ* (dînşiĭ), *născînte* (cîteva), *sînătós, păţă* (păţi). Din aceste citate se vede că tocmaĭ la Gopeş, unde *î* ar fi lămurit deosebit de *ă* după Weigand, şi unde ne-am aştepta oarecum să avem un procent de *î* maĭ mare, avem mulţĭ *ă* pentru dacoromînul *î*, ĭar la Bitolia (Monastir), Cruşova, Tîrnova, Megarova, unde după Weigand timbrul luĭ *î* s-ar deosebi foarte puţin de al luĭ *ă* şi *î* s-ar găsi relativ rar, acest din urmă sunet este tot aşa de des, ba chĭar maĭ des, decît în dacoromîna.

Cum că *ă* într-adevăr, dacă privim lucrurile în general, se găseşte maĭ des în macedoromîna decît în dacoromîna, se vede atît din exemplele dela Gopeş, date maĭ sus, cît şi din multe altele, de pildă din următoarele dela Pleasa Albania P. B. 475 sqq. *dzăsi, căti, năs, căt, dzăcă, măcă* (mînînce), *năşĭ, măc* (mînînc), *măţĭ* (mînîncĭ), *avdzăşĭ* (auzişĭ), *căńľi* (cîniĭ), *păţă.*

Olymp.*) Weigand Die Spiache der Olympo-Walachen 24,

*) Exemplele pentru Olymp nu sînt toate sigure, din cauză ca autorul a amestecat şi exemple din alte teritoriĭ macedoromîne. Să aleg pe acele care într-adevăr aparţin la Olymp mĭ-a fost imposibil, căcı aş fi perdut prea multă vreme. Observaţiea de aicĭ se aplică la tot ce voiŭ cita din subdialectul dela Olymp.

30, 34 : *mínă, píne, pínteca, ahắntu* (atît), *născắnte* (cîteva, unele), *cíț, arîu* (rîŭ), *arídz* (rîzĭ), *strîndze, dzắsiră* (ziseră), *avdzắ* (auzi), *făntînă, frắndză* (frunză), *frắmphă* (frunte), *cítră* (cătră), *fíră* (fără), *arămín* (Romîn), *língă.*

Acarnania are orĭce *ắ, í* reprezentaţĭ prin *ę*, neaccentuat are numaĭ *ă*. Weigand Aromunen II, 178 sqq. : *mę́-sa* (măsa, sua mater), *pę́n* (pănă), *arrę́u* (răŭ), *kę́t* (cît), *plę́ndzi* (plîngĭ), *kę́nd* (cînd), *alăvdáră* (lăudară), *muşátă, cărávi* (corabie), *nă cárte* (o scrisoare), *pitrĕácă, pl'ágă* (rană), *fáţă, fĕátă, ntrĕábă, nărăită* (supărată), *măcá* (mînca). *ę* este probabil un *ą* deschis.

In Meglen orĭce *ắ, í* sînt reprezentaţĭ prin *ǫ*, neaccentuat există numaĭ *ă* (Singuriĭ *î* neaccentuaţĭ pe care-ĭ pot înregistra sînt : *îl'* [alăturĭ cu *ăl']*, dacoromîn *îĭ* > *illi* dativ [*î-* prothetic, vezĭ 87] Papahagi Meglenoromîniĭ I, 65 ; *în* [alăturĭ cu *an*] > *in* ibidem 77 ; *întru* [alăturĭ cu *antru]*, prepoziţiea, dacoromîn *întru* > *intro* ibidem 110 ; *îra* [alăturĭ cu *ară*], dacoromîn *ĭară* > *vero?* P. M. 2_{40} 3_4 ; *sînătáti, sînătós* P. M. glosar) *: zacačǫ́* (acăţă) P. M. 1_{10}, *cǫn* (cînd) 1_{11} 6_{29}, *flǫ́* (află perf.) 2_8, *lǫ́* (luă) 2_9 7_{33}, *văcǫ́t* (timp) 2_{12} > turc *vakít* timp, *fǫ́-ti* (fă-te, vino) 2_{26}, $_{41}$, *pǫ́rţili* (părţile) 3_8, *dǫ́* (dă, dat) 5_{22}, *cǫ́mpu* (cîmp) 5_{29}, *sfărşǫ́* (sfîrşî) 5_{40}, *cǫ́ti* (cîte) 6_4, *ibanlǫ́c* (străinătate) 6_5 > turc *ibanet* despărţire + suf. turc. *-lîk, uzǫ́ră* (auzîră) 6_{18}, *ăntribǫ́m* (întrebăm) 6_{25}, *şǫ́zĭ* (şăzĭ, sedes) 7_{18}, *ampirăţǫ́l'a* (împărăţiea) 7_{30}, *zǫ́li* (zîle, dies) 8_5, *işǫ́t-aŭ* (aŭ eşit) 8_5, *uzǫ́* (auzî) 8_5, *tǫ́mpiñĭ* (tîmpine) 8_{40}, *cătǫ́l* (căţel) 9_{17}, *cǫ́ntă* (cînte) 9_{41}, *uzǫ́t* (auzît) 9_{41}, *prundzǫ́ţĭ* (ospătaţĭ participĭu) 10_1, *scăpǫ́m* (scăpăm) 10_{14}, *zazburǫ́* (vorbi) 10_{19}, *antrǫ́m* (întrăm) 10_{20}, $_{21}$, *zǫ́nă* (zînă) 10_{39}, *işǫ́* (eşî) 11_7, *căsăbǫ́ĭ* (oraşe) 12_{20} plural dela *căsabáĭa* 12_{21}, *ampiraţǫ́l'ĭ* (împărăţiĭ) 12_{20}, *păţǫ́ră* (păţîră) 13_{11}, *şǫ́d* (şăd, sedeo) 13_{23}, *urǫ́t* (urît) 13_{31}, *işǫ́ră* (eşîră) 13_{41}, *cǫ́ti* (cîte) 15_{14}, *sfărşǫ́* (sfîrşî) 15_{34} 18_{26}, *zǫ́li* (zîle) 15_{39}, *bitǫ́rnă* (bătrînă) 15_{40}, *cǫ́n* (cînd) 16_5, *apansǫ́z* (fără veste, pe neaşteptate) 16_{31} > turc *apansíz* fără veste, pe neaşteptate, *grişǫ́t* (uĭtat) 20_3 = macedoromîn *agîrşéscu* uĭt, *pumarǫ́t* (obosit) 21_{28} > sîrb *pomoriti* ostenesc, obosesc, *cǫ́ĭni* (cîne) 22_{20}, *rǫ́ŭ* (răŭ) 23_5, *uzǫ́m* (auzirăm) 24_4, $_{15}$, *tǫ́ŭ* (tăŭ, tuus) 26_{18}, *zburǫ́şĭ* (vorbişĭ) 26_{28} = macedoromîn *zburắscu* vorbesc, *mǫ́ncă* (nevoe, supărare) 27_3, $_5$ 33_4 > **míncă* = dacoromîn *muncă* (compară macedoromîne *frîndză* [frunză], *frîmte* [frunte]), *spǫ́ţĭ* (spete) 27_8, $_{31}$,

dǫ (dă, dat) 27_{34}, *mǫscă* (catîr) 27_{38} > bulgar *măsca* catîr, *frǫndzĭ* (frîngĭ) 27_{40}, *cǫrpă* (cîrpă) 28_{34}, *azǫr* (gata) 27_{21} 29_1 > turc *hazîr* gata, *rǫd* (rîd) 29_{16}, *păţǫşĭ* (păţeştĭ) $30_{27, 42}$, *işǫri* (eşire) 30_{41}, *dispărţǫri* (despărţire) 33_5, *şǫrpĭ* (şărpĭ) 33_{25}, *ruşǫni* (ruşîne) 34_{37}, *flămundzǫĭ* (flămînziĭ) 35_1, *stripižǫt* (tocit) 35_3 = dacoromîn *străpezit*, *umărǫs* (obosesc) 35_{15} > bulgar *umorĭavam* obosesc.—Acest *ǫ* s-a prefăcut maĭ departe în *á* în următoarele exemple: *mănáncă* (mînînce) 6_8 8_2 9_{10} 15_{14}, *mănánc* (mînînc) 16_{13}, *păţáră* (păţîră) 11_{30}, *annántru* (înuntru) 10_{20}, *sármă* (mătasă) 16_{42} > **sîrmă*, macedoromîn *sirmă* mătasă > neogrec σηρικόν, confundat cu macedoromîn *sirmă* fir de metal > turc *sîrmá* fir de aur, *tučá* (ascute, imperativ) 35_5 > **tučǫ*, **tučǫşte*, dacoromîn *tocesc*.— Foarte rar se găseşte *å*: *ğanåm* (sufletul meŭ, vocativ) 11_{20} > turc *ğanîm* idem, *muľårĭ* (fimeĭ) 25_{21}, *măgråţă* (măgăriţĭ) 26_{37}, *măgråţili* (măgăriţile) 27_3. După Capidan, Meglenoromîniĭ, I, Bucureştĭ, 1925, pag. 97, *å* este în Huma şi Ţîrnareca, *ó* în Lĭumniţa; *å* este apoĭ în Lĭumniţa în diftongiĭ *ĭå*, *ŭå* proveniţĭ din *é* şi *ó*, vezĭ § 239 No. **56**, § 241 No. **76**.—*ă* iniţial < *a*, vezĭ **20**.

|

Istroromîn. Se găseşte *î* numaĭ în următoarele exemple: *sîmăń* (ĭarmaroc) P. I. 2_{32} > sloven *semêń* idem, *cîrst* (botez, substantiv) $6_{11, 14}$ > croat *krst*, *bîrsiţe* (săcuşor. Accentul?) 6_{17} > italian *borsa* prin croat **brsa*, *betîră* (bătrînă) 10_{25}, *îsmo* (sîntem) 10_{34}, *tînži* (a pîrî) 11_{32} > vechiŭ bulgar *tęzati tęžŏ* obtrectare, *întru* (înainte) 11_{34} > *intro*, *îl* (îl pronume: „*otărit-î-ľ-a*" = *otărit-îl-ľ-a*, i l-a şters) 16_7, *zîrna* (sămînţa) 18_{16} > croat *zrna*, *zegîrni* 27_7 *zăgîrni* 66_8 (a acoperi) > croat *zagrnuti* acoper, învălesc, *tîrlinda* (alergînd) $30_{2, 9}$ > croat *trljati* incedo temere, daherschlendern, *vîrtu* (grădina) 32_4 > croat *vrt* idem, *vîrde* (la) 37_{19} > croat *vrh* auf, über, supra + *de*, *sîrţiră* *sîrtširă* (hrişcă) $61_{4, 7, 9}$, *bobîńu* (darabană) 64_{27} > croat *bubanj* idem, *spîrtiţă* (coş, paner. Accentul?) 70_{20} > croat *sprtva* idem, *odîrni* (a înţărca) 70_{28} > croat *odrinuti* wegstossen, retrudere.—Incolo numaĭ *ă*.—*ă* apare uneorĭ prefăcut în *ę*, *ė*. Vezĭ **10**.

|

După Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 233-234 *î* este o fază posterioară a luĭ *ă*, astfel că, orĭdecîteorĭ apare un *î* provenit dintr-un alt sunet, trebue să-ĭ fi precedat o fază *ă*.

Eŭ însumĭ am spus în Principiĭ de istoriea limbiĭ 19, vorbind despre *a* neaccentuat < *ă*: „După accent *ă* a devenit în cel maĭ general uz *î* în Moldova, *frúndzî*, *întrî*, *púĭcî*, etc. Inainte de accent *ă* a devenit *î* în vecinătatea unuĭ *r* orĭ *l* orĭ *n*, *cîrnát*, *cîrtésc*, etc.". Niciŭn motiv istoric orĭ fiziologic nu ne îndreptăţeşte să admitem acest lucru. Moldovenescul *cásî*, de pildă, din punct de videre istoric nu ştim dacă a sunat maĭ întîiŭ *cásă* (macarcă aceasta e posibil), căcĭ ortografiea chirilică este foarte nepreciză în privinţa exprimăriĭ sunetelor *ă* şi *î*, ĭar din punct de videre fiziologic o trecere dela *a* direct la *î* este tot aşa de posibilă ca şi o trecere dela *a* la *ă*. Cu acelaş drept, cu care ar susţinea cineva că *î* a trecut prin faza *ă*, ar putea altul susţinea că *ă* a trecut prin faza *î*. Şi încă atuncĭ, cînd în uzul actual *ă* şi *î* există alăturĭ (ca de pildă în *cásă-cásî*), s-ar maĭ putea gîndi cineva la o preexistenţă a unuĭa dintr-înşiĭ. In cazurĭ însă ca *mînă*, unde în uzul actual, cu excepţiĭ pe alocurea în macedoromîn, numaĭ *î* se aude, a presupune o preexistenţă a luĭ *mănă* este într-adevăr ceva incomprehensibil.

§ 237. 3. *a* accentuat + *n* + vocală se schimbă în *î*. Schimbarea e foarte veche, are loc numaĭ la elementele băştinaşe şi vreo cîteva de origine obscură: *fîntînă* > *fontana*, *mînă* > *manus*, etc. Cuvintele de origine obscură sînt: *spín* probabil > σπανός rar, puţin, compară σπανοπώγων cu puţină barbă, vezĭ § 328; *stăpín*, din acelaş radical *stap-*, de unde şi mr. *stăpuésc* (opresc, stăpînesc, ţin în loc, aşez) C. D. IV, 177_1 183_{16} 193_2 201_{17} 213_7 V 195_{12} $201_{5,\ 6}$ VI 103_{13} 157_{29}, + *-anus*, compară vechĭŭ bulgar *stapŭ* baston, albanez *stopán* „Oberhirt" Gustav Meyer, „Der Hirt welcher der Butter- und Käsebereitung vorsteht" Hahn Albanesische Studien III (După Gustav Meyer Etymolog. Wörterbuch 393 originea cuvîntuluĭ albanez ar fi necunoscută. In tot cazul nu din albaneza este împrumutat cuvîntul romînesc, cum admite în mod arbitrar Miklosich Beiträge Vokal. I, 22), vechĭŭ bulgar *stopanŭ* dominus (Dupăcum în mod arbitrar admite Miklosich derivarea din albaneza, tot aşa de arbitrar o admite Tiktin Zeitschrift f. roman. Phil. X, 247 din vechea bulgară. Cuvîntul vechĭŭ bulgar însuş îl consideră Miklosich în Lexicon ca împrumutat din albaneza), bulgar *stopanin* hôte, propriétaire, possesseur, maître, mari, époux, *stopaniţa* şi *stopanka* maîtresse, dame, ménagère, hôtesse, épouse, sîrb *stopanin* Hausvater, pater familias, *stopaniţa* Hausfrau, mater familias, radicalul *stap-* este acelaş cu

radicalul din germanul *Stab* şi din sanscritul *sthāp-áyāmi* mache stehen, errichte, cuvîntul romînesc e probabil autohton (Vezĭ şi §§ 282, 328); *stînă*, compară vechĭŭ bulgar *stanŭ* firmitas, castra, deversorium, hospitium, neosloven *stan* Nachtlager, Wohnung, sîrb *stan* Sennerei, Wohnung, albanez *stan* Stall, Schafpferch, neogrec στάνη étable, bergerie (Pentru etimologiea acestuĭ cuvînt vezĭ § 97, compară şi § 328); *zmîntînă* (şi *smîntînă*), compară bulgar *smѣtana* crème, neosloven *smetana* Sahne (Cihac, care maĭ citează rus *smetana*, polon *śmietana*, *śmiotana*, ceh *smetana*, lituan *smantas*, *smetona*, germanele din Austria şi Bavaria *Schmand*, *Schmant*, *Schmetten*, propune ca etymon vechĭul bulgar *sŭmetati*, *sŭmetnǫti* deicere, oarecum *ceĭa ce azvîrle laptele afară*; Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen 48 şi Beiträge Vokal. III 22 şi după el Tiktin Zeitschrift f. roman. Phil. X, 247 propun un presupus vechĭŭ bulgar **sŭmĕtana*, prin care-şĭ închipuesc poate participĭul trecut pasiv al luĭ *sŭmĕtati* turbare, oarecum *ceĭa ce rezultă din baterea laptelui*, un înţeles puţin potrivit cu chipul cum se produce zmîntîna la Romînĭ. Formele bulgară, neoslovenă, rusă, polonă, cehă ne-ar trimete maĭ degrabă la etymon propus de Cihac, care şi din punct de videre al înţelesuluĭ se potriveşte maĭ bine, **n** din romînescul *zmîntînă* ar fi un *n* epentetic. Nu este exclusă însă posibilitatea ca cuvîntul romînesc să fie autohton. După Giuglea 361 el ar fi **mattana* > latin *matta*, ĭar după Sextil Puşcariu în Dacoromania III, 386 el ar fi **mantana* > latin *mantum*); *župîn*, compară vechĭŭ bulgar *županŭ* regionis praepositus, neosloven *župan* Amtmann, sîrb *župan* comes, Gespan, polon *župan* înalt funcţionar, ceh *župan* primar, şeful unuĭ comitat, Miklosich în Lexicon compară prus *supuni* materfamilias, lituan *župonê* materfamilias, cuvîntul romînesc e probabil de origine slavă (După Giuglea în Dacoromania III 606 sqq. el ar fi un derivat romîn primitiv prin *-anus* dela un autohton **gĭŭpa*, care ar fi fost acelaş ca înţeles şi ca formă cu grecul γύπη. Romînul *jupîn*, prin urmare, ar fi însemnat dela capul loculuĭ „gospodarul care avea o *gĭŭpă*," adecă un bordeĭŭ).—In *án* > *annus á* a rămas neschimbat.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) Daŭ ca exemple pe *manus* şi *fontana*: *mînă* Avela, Nevesca, Cruşova, Tîrnova, Caterina, Aminciu (Meţovo), Coriţa, Mălăcaşĭ, Ţicura, Vlahoclisura, Xirolivad (Ve-

ria), Elbasan, P. B. glosar; Ohrida P. B. 385, Bitolia P. B. 395. *mănă* P. B. 15 (din „Gazeta Macedonieĭ"), 22 (din „Frăţilia"). *fîntînă* Băĭasa, Avela, *funtînă* Pleasa, P. B. glosar.— In vreme ce la P. B. apare numaĭ *î*, la Weigand Aromunen II din contra apare mult *ă*: *mănă* Monastir, Megarovo; *mînă* Veria, Pleasa, Ohrida, Vovusa, Siracu; *făntînă* Pleasa; *făntănă* Monastir; Weigand opul citat indice.—*ân* P. B. glosar.

b) Olymp: *făntînă* Weigand Olymp 34, *arămîn* > *Romanus* 34, *cînile* 65, *pîne* 113.—*ân* 32.

c) Acarnania: lipsesc exemple.

d) Meglen *ǫ*: *cǫĭni* (cîne) P. M, 22_{20}, *făntǫnă* (fîntînă) P. M. 15_{12}; *mǫnă* (mînă) Papahagi Megleno-Romîniĭ I 53, 60, 75, 76, *mǫĭni* (mîne, mane) ibid. 58, *pǫĭni* (pîne) ibid. 57, 46, 115, *pǫńĭ* (pînĭ pl.) ibid. 103.—*ân* P. M. glosar.

Istroromîn. *ă*: *măre* (mîne, mane) P. I. 30_5, *săr* (sănătoşĭ) > *sanus* P. I. 53_{33} 72_3, *grăv* (grîŭ) P. I. 72_6 39_{30}, *mările* (mînile) P. I. 72_{26}, *măra* (mîna) P. I. 75_8, *sără* (sănătoasă) > *sanus* P. I. 80_{23}, *cări* (cîniĭ) P. I. 81_{17}, *mărecă* (mînecă subst.) P. I. 82_{24}, *măr* (mînă) P. I. 33_{13}, *măr* (mînĭ pl.) P. I. 23_{30} 25_{37} 75_{32}, *mărele* (mînile) P. I. 26_1.—*ân* P. I. glosar.

Cuvintele de origine obscură se găsesc atestate în dialectele macedoromîn şi istroromîn astfel: *spîn* P. B. 349 (Avela Epir), 402 (Veria Macedonia); *stînă* P. B. 402 (Veria Macedonia);—*stăpǫńĭ* P. M. 32_{27}.—*smăntăre* P. I. glosar.

4. *â* accentuat + *n* orĭ *m* + consonantă se schimbă în *î*. Schimbarea e foarte veche, are loc numaĭ la elementele băştinaşe: *frîng* > *frango*, *cîmp* > *campus*, etc.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cîmpu* Avela, Cruşova, *cămpu* Ţicura, *cîntă* Caterina, Avela, *discîntă* Turia, Călive Badralexi, *plîngă* Avela, *plînse* Cruşova, *pîntica* Avela, Băĭasa, Salonic, *pîntică* Elbasan, *cîtu* Xirolivade, Caterina, *cătu* Nevesca, *cît* Avela, Cruşova, Xirolivade, *cătă* Pleasa, *cîte* Caterina, *lîndzit* Avela, Călive Badralexi, Cruşova, Coriţa, *lîndzida* Cruşova, *lînzit* Gopeş, P. B. glosar; *cît* Coriţa P. B. 195. La Weigand Aromunen II indice: *cîntă* Veria, *plîngu* Selia lîngă Veria, *plîndze* Selia lîngă Veria, Gopeş, *plîndz* imperativ Selia, Ohrida, *plăndzi* imperativ Monastir, *cîtu* Ohrida, *cîte* Samarina, *cît* Pleasa, *cîndu* Ohrida, Nevesca, Veria.

b) Olymp: *cît* Weigand Olymp 51, 58, *cùndu* (?) 34, 112, *frîngu* 62, *prînzu* 35, 67, *prîndzu* 52, *pînteca* 57, *plǎntǎ* (plînsă participiŭ) 117, *plǎnze* imperativ 118.

c) Acarnania *ę*: *kęnd* Weigand Aromunen II 180, *kęt* 182, *plęndzi* 182.

d) Meglen *ǫ*: *cǫn* (cînd) P. M. 1_{11} 6_{29} 16_{5}, *ámni* (îmbli 2 per. sing.) ⁓ **ǫmni* 2_{32}, *cǫmpu* 5_{29}, *plăngǫndura* (plîngînd) 7_{41}, *cǫntă* (cînte) 9_{41}, *frǫndzĭ* 27_{40}.

Istroromîn. *ǎ*: *cǎnd* P. I. 10_{1} 14_{18} 42_{37} 43_{1}, *plǎnže* 24_{28}, *plǎns* 57_{12}, *plǎnži* 57_{15}.

5. *á* accentuat se preface în *ǎ* la a treĭa persoană singulară a perfectuluĭ indicativuluĭ: *adunǎ* > *adunavit*, etc. Pentru detaliĭ vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 23.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *adunǎ, băgǎ, nviţǎ, astupǎ, acăţǎ, ntribǎ* P. B. 165, etc.

b) Olymp: *mintǎ* (născu) Weigand Olymp 110, *arăcǎ* (aruncă) 115, *aflǎ* 117.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen *ǫ*: *flǫ* (află) P. M. 2_{8}, *antribǫ* 23_{19}, *ţăpǫ* (ţipă) 23_{30}, etc.

Istroromîn. Nu există perfect simplu.

6. *á* accentuat + *m* + *u* se preface în *ǎ* în elementele băştinaşe: *-ǎm* > 1 p. pl. prez. indic. *-ámus* (*adunǎm* > *adunamus*); vechiŭ romîn *-ǎm* ⁓ 1. p. pl. perf. indic. *-ámus* > *-ávimus* (*adunǎm* > *adunavimus*); *chém* > **ḱǎm* > *clamo*. Pentru detaliĭ vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 20.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *adrǎm* (facem) P. B. 44, 104, *adrǎm* (făcurăm) 5, *aflǎm* (aflăm) 81, 104, *aflǎm* (aflarăm) 5; *cĺém* P. B. glosar.

b) Olymp. *plecǎm* (plecăm, plecarăm) Weigand Olymp 24.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen *ǫ*: *ăntribǫm* (întrebăm) P. M. 6_{25}, *scăpǫm* (scăpăm) 10_{14}; *cĺém* P. M. glosar.

Istroromîn. *ą̊*: *ăntrębą̊n* (cerem) P. I. 42_{1}, *ămną̊n* (umblăm) 54_{21}, *rugą̊n* (rugăm) 54_{22}, *caţą̊ne* (apucăm) 72_{7} (Fiindcă în istr. *ą̊* reprezintă pe *á* accentuat din celelalte dialecte, ar urma

că în istr. n-are loc fenomenul de față la *-amus* 1 p. pl. prez. indic. Intrucît însă acest fenomen este foarte vechĭŭ, deoarece se petrece numaĭ la elementele băștinașe, apoĭ maĭ degrabă este de admis că în formele istroromîne avem de a face cu o influință analogică a formeĭ croate *-amo* [p. 1 pl. prezent] dela verbele cu tema *-a* de soĭul luĭ *čuvati-čuvamo*); cľému P. I. glosar.

7. *á* accentuat, precedat în aceĭaș silabă de *e*, *i*, sunet muĭat, și urmat în aceĭaș silabă orĭ în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muĭat, se preface în *é*. Astfel vechiĭ diftongĭ *ĕá*, *ĭá*, proveniţĭ din diftongarea luĭ *é*, *ĭé* (vezĭ 27), s-aŭ prefăcut în *é*, *ĭé* în poziţiea—*e*: *lĕáge* < *lége*, *pĭátre* < *pĭétre*, *ĭáste* < *ĭéste*, *čáre* (quaerit) < *cére*, etc. Apoĭ *clavis* < *cľáĭe* < *kĭáĭe* < *chéĭe*, vechĭŭ bulgar *ĭasli* < *ĭésle*, vechĭŭ bulgar *bolĭarinŭ* < *boérĭŭ*, vechĭŭ bulgar *pečatĭ* < *pecéte*, vechĭŭ bulgar *žalĭ*, pronunţat de Moldovenĭ *žále* < moldovan *žéle*, *žăle*, *plăĭáș*, pronunţat de Moldovenĭ *plăĭáš* < moldovan *plăéș*, pluralul sufixuluĭ *-ĕán*, *-ĭán* > vechĭŭ bulgar *-ѣninŭ*, *-ꙗninŭ*, s-a prefăcut în *-énĭ*: *sătének*, *muntének*, etc. Apoĭ forme verbale ca *tăčáĭ* < mold. *tăcéĭ*, *tăčáţĭ* < mold. *tăcéţĭ*, *tăĭáţĭ* (prez. și imperf.) < mold. *tăĭéţĭ*, *tăĭáţĭ*, *tăĭáte* (participĭu) < mold. *tăĭéţĭ*, *tăĭéte*, etc.—Schimbarea n-are loc la neologizmele recente: *asiĭátic*, *čaĭŭ*, *tĕátre*, *zĭáre*.

In vechea romînă în locul actualuluĭ *é* exista *ȩ́* deschis: *lȩ́ge*, *pĭȩ́tre*, *ĭȩ́ste*, *cȩ́re*; *chĭȩ́ĭe*, *ĭȩ́sle*, *boĭȩ́rĭŭ*, *pecȩ́te*, *žȩ́le*, *plăĭȩ́ș*, *sătȩ́nĭ*, *muntȩ́nĭ*, *tăcȩ́ĭ*, *tăcȩ́ţĭ*, *tăĭȩ́ţĭ*, *tăĭȩ́te*. *á*, decĭ, accentuat, precedat și urmat de *e*, *i*, sunet muĭat, a trecut prin faza *ȩ́* maĭ înainte de a se preface în *e*, ceĭa ce este și natural din punct de videre al fiziologieĭ sunetelor. Vezĭ asupra luĭ *ȩ́* vechĭŭ romînesc Tiktin Studien zur rumänischen Philologie și a mea Introducere în istoriea limbiĭ și literaturiĭ romîne pag. 98.

á s-a păstrat în formele de conjugare: *tăĭáĭ*, *tăĭáţĭ*, *tăĭáte*, *tăĭáre* (supt influința analogică a formelor *tăĭám*, *tăĭá*, *tăĭát*, *tăĭátă*. Din contra dialectal, de pildă în Moldova, *tăĭém*, *tăĭé*, *tăĭét*, *tăĭétă*, supt influința analogică a formelor *tăĭéĭ*, *tăĭéţĭ*, *tăĭéte*, *tăĭére*).

Astfel are loc fenomenul în limba comună.

In dialect lucrurile se petrec în următorul chip. Voĭŭ lua un exemplu tipic: *vĕáde*, *vȩ́de*, *véde*. Observ că pe *ȩ* al luĭ Weigand eŭ îl interpretez ca *ą̆* și-l consider ca provenit direct

din *ẹ*, de pildă pe *šẹrpiľẹ* (III Jahresbericht 255) eŭ îl citesc *ș̣ărpiľặ* și-l consider ca rezultat din *ș̣ẹrpiľẹ*.

Banat (Textele din Weigand's III Jahresbericht): Din 164 exemple 124 aŭ tipul *vĕăde*, 15 aŭ tipul *vẹ́de*, 25 aŭ tipul *véde*.—Munteni-Pădureni (Textele din Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ): Din 105 exemple 1 are tipul *vĕăde*, 60 aŭ tipul *vẹ́de*, 44 aŭ tipul *véde*.—Criș-Mureș (Textele din Weigand's IV Jahresbericht): Din 73 exemple 31 aŭ tipul *vĕăde*, 33 aŭ tipul *vẹ́de*, 9 aŭ tipul *véde*.—Somiș-Tisa (Textele din Weigand's VI Jahresbericht): Din 91 exemple 4 aŭ tipul *vĕăde*, 74 aŭ tipul *vẹ́de*, 13 aŭ tipul *véde*.—Țara Oașuluĭ (Textele din I. A. Candrea Graĭul din țara Oașuluĭ): Din 54 exemple 31 aŭ tipul *vẹ́de*, 23 aŭ tipul *véde*.—Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ (Textele din Weigand's VIII Jahresbericht): Din 9 exemple 5 aŭ tipul *vĕăde*, 4 aŭ tipul *véde*.—Sudestul Transilvanieĭ (Textele din Weigand's IX Jahresbericht): Din 6 exemple 1 are tipul *vẹ́de*, 5 aŭ tipul *véde*.—Oltenia (Textele din Weigand's VII și VIII Jahresbericht): Din 99 exemple 7 aŭ tipul *vĕăde*, 28 aŭ tipul *vẹ́de*, 64 aŭ tipul *véde*.—Muntenia (Textele din Weigand's VIII și IX Jahresbericht): Din 156 exemple 4 aŭ tipul *vĕăde*, 14 aŭ tipul *vẹ́de*, 138 aŭ tipul *véde*.—Moldova (Textele din Weigand's IX Jahresbericht): Din 106 exemple 3 aŭ tipul *vĕăde*, 18 aŭ tipul *vẹ́de*, 85 aŭ tipul *véde*.—Bucovina (Textele din Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens): Din 61 exemple 32 aŭ tipul *vĕăde*, 23 aŭ tipul *vẹ́de*, 6 aŭ tipul *véde*.—Basarabia (Textele din Weigand Die Dialekte der Bukovina und Bessarabiens): Din 52 exemple 10 aŭ tipul *vĕăde*, 27 aŭ tipul *vẹ́de*, 15 aŭ tipul *véde*.—Dobrogia (Textele din Weigand's IX Jahresbericht): 10 exemple, toate de tipul *véde*.

Decĭ în dialect există în mare parte înprejurările din limba veche romînească, și anume cu atît maĭ mult, cu cît mergem dela est spre vest. Dela Banat începînd, unde procentul de *á* este maxim, ĭar cel de *é* minim, pănă la Muntenia-Moldova, unde din contra este maxim procentul de *é* și minim cel de *á*, se întinde la mijloc teritorĭul oltean și cel transcarpatin, unde se poate spune, aproximativ, că procentul de *ẹ* este în majoritate. Dincolo de Moldova proprĭu zisă, în provinciile vechĭ moldoveneștĭ Bucovina și Basarabia, procentele de *á* și *ẹ́* cresc ĭarăș, și anume în așa fel că Bucovina prin multele exemple de

tipul *vĕáde* se apropie de Banat, ĭar Basarabia prin multele exemple de tipul *vę́de* se apropie de terenul oltean-transcarpatin.

Macedoromîn. a) Se păstrează *á*. Cu toate acestea pe icĭ pe colea apare *é*: *caplu a fétiľeĭ* P. B. 174, *s-féțe* (se făcu) 174, *kétre* 340, 346, *féțe* (făcu) 383, *déde* 383, *putére* 384, *déde* 384, *éste* 384, *képtinle* 385, *féțiră* (făcură) 395, *véde* 395, *déde* 396, *féțe* (făcu) 396, *féțiră* (făcură) 397, *féțe* (făcu) 397, *déde* 397, *éste* 397, *ndrépsiră* (așezară) 397, *fuméľe* 417, *dédiră* 418, *pitréțe* 418, *éste* 418, *féțe* (făcu) 418, *vrére* 419, *avérea* 419, *féțiră* 419, *déde* 419, *éste* 420, *avére* 420, *lipséşte* 421, *bisériții* 437.

b) Olymp. Se păstrează *á*: *căpĕástrile* Weigand Olymp 26; *căpĕástre* 29, *kĭále* 41, *kĭáptine* 41, *clĕáĭa* 63, *durĕáre* 27, *dzĕádzet* 39, *fĕáțe* (făcu) 28, *lĕámnile* 26, *lĕámne* 29, *vĕáde* 29, *vĕárdze* (verze) 52, *vĕárde* 70, etc.

c) Acarnania. Se păstrează *á*: *fĕáte* Weigand Aromunen II 180, *trĕáțe* 180. Insă *ațéľeĭ muşátiľeĭ* 178 (la Weigand accentul greşit *ațeľéĭ muşatiľéĭ*).

d) Meglen. Se păstrează *á*, cînd sunetul precedent luĭ *á* este *ĭ* orĭ sunet muĭat: *ńári* (mĭere) P. M. 3_{8}, *muľári* 7_{6}, ${}_{29}$ 9_{10}, ${}_{21}$ 11_{29} 13_{11}, *tăľáti* (tăĭate) 8_{15}, ${}_{30}$, *trubuĭáşti* (trebueşte) 9_{22}, *izmikĭáriľĭ* (servitoriĭ) 10_{6}, *izmikĭárľiĭ* 11_{17}, *ĭárbi* (fĭerbe imperativ) 28_{15}, *kĭáptinu* (pĭeptenele) Papahagi Meglenoromîniĭ I, 49. Altfel *ę́*: *dę́di* P. M. 2_{9}, ${}_{11}$, *fę́si* (făcu) 7_{13}, ${}_{14}$, *dę́di* 7_{17}, *țę́ri* (cere) 8_{3}, *trimę́si* 8_{11}, *fę́siră* (făcură) 9_{25}, ${}_{26}$, *izmę́nili* 10_{8}, ${}_{35}$, *fămę́ľă* (copiĭ) 11_{39}, ${}_{40}$, *antunę́ric* 13_{19}, *stę́lili* 13_{25}, ${}_{26}$, *bisę́rică* 13_{36}, *fę́ti* (fete) 14_{31}, *mę́rsi* (merse) 2_{4}, etc.

Istroromîn. Maĭ rar *á*: *tsą́ptir* (pĭeptene) P. I. 36_{25}, *tsą́re* (a căuta) 67_{4} 68_{20}, *žážet* (deget) 68_{26}, *mľą́ra* (mĭerea) 2_{22} 64_{19}, *mľą́re* (mĭere) 2_{20} 64_{18}.—Maĭ des *ę́*: *muľę́ra* (muĭerea) P. I. 2_{12}, *vrę́me* 10_{16}, *trămę́te* 10_{17}, *şę́de* (a şedea infinitiv) 10_{36}, *trămę́te* 17_{26}, *vrę́ma* (vremea) 24_{3}, *muľę́re* 25_{21}, *vrę́ma* 48_{34}, *basę́rică* 49_{16}, *vę́de* 51_{11}.—Incă maĭ des *é*: *méser* (voĭŭ merge) 7_{31}, *trétse* (a trece infinitiv) 10_{10}, *cére* (caută) 22_{14}, *véde* 22_{17} 50_{28} 51_{6} 53_{24}, *zétse* 22_{19} 30_{24}, *cére* (a căuta infinitiv) 25_{21} 50_{4}, ${}_{5}$, *muľéra* (muĭerea) 41_{12} 44_{12}, *méște* (înbracă) > vestire? 44_{24}, *basérică* 44_{24} 49_{4}.

După cum se poate videa, măcarcă fenomenul e relativ recent, dezvoltarea luĭ este uniformă în toate dialectele.

8. După analogiea unor cuvinte ca *fătă* pl. *fete* > *fēta*, *fētae*, unde, din cauza deosebitelor înprejurărĭ în care se găsĭa *ẹ́* din etymon la singular de o parte şi la plural de altă parte, a rezultat în dialectul dacoromînesc la singular *á* şi la plural *é* în radical (Vezĭ **28**), s-a născut *é* din *á* accentuat la pluralulul cuvintelor ca *faţă* pl. *feţe* > *facia*, unde *á* este precedat de labială (*b*, *p*, *v*, *f*).

In macedoromîn şi istroromîn, fiindcă la singular nu se dezvoaltă labială + *á* din labială + *ĕá* (Vezĭ **28**), fenomenul nu are loc: pl. *făţĭ*, pl. *făşĭ*, pl. *livădzĭ* P. B. glosar; *lupọţĭ* P. M. glosar, *fọşur* (feşe) Papahagi Romîniĭ din Meglenia, glosar, *spọţĭ* (spete) ibid.—*fạşe*, *vạtre* P. I. glosar.

9. Multe feminine terminate la plural în *-ĭ* aŭ căpătat în radical prin alunecarea sunetuluĭ la sing. *á* faţă cu pl. *ắ*, la sing. *ĕá*, *ĭá* faţă cu pl. *é*, la sing. *ŏá* faţă cu pl. *ó*: *pradă—prăzĭ* > *praeda*, *ferĕastă—fereştĭ* > *fenestra*, *ĭarbă—ĭerbĭ* orĭ *ĭerburĭ* > *herba*, *pŏartă—porţĭ* > *porta*. Raporturile *á—ắ*, *ĕá* orĭ *ĭá—é*, *oá—ó* aŭ fost considerate de Romîn ca egale, şi supt influinţa analogică a lor, ajutată de principĭul clarificăriĭ, şi anume de diferenţiare (Vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 54, 225), care a exploatat ca formă gramaticală un fenomen de alunecarea sunetuluĭ, *á* accentuat din radical la cuvinte feminine ca *ladă* > slav *lada*, *parte* > *pars*, etc. a devenit *ắ* la plural. Excepţiĭ aŭ loc numaĭ prin concurenţa fenomenuluĭ de sub No. **8** (De pildă *lopată* pl. *lopeţĭ* > vechĭŭ bulgar *lopata*. *fragĭ* > *fragum* nu e o excepţie, pentrucă e de genul masculin, *vacĭ* > *vacca* probabil din cauză că pluralul *-ĭ* este relativ recent, eşit dintr-un maĭ vechĭŭ **vace*, pentru care-mĭ lipsesc probele. In cuvintele accentuate pe antepenultima există încă luptă între *á* şi *ắ*: *láture—láturĭ* şi *lắturĭ*, *áşchie—áşchiĭ* şi *ắşchiĭ*).

Fenomenul, măcarcă de relativ recentă dată, căcĭ în vechea romînă se găsesc numeroase probe de lipsa luĭ (Vezĭ exemple la Cipariu Principiĭ de limbă şi de scriptură 122 sqq. In Praxĭul dela Voroneţ şi în Psaltirea şcheĭană nu există, pe cît am putut constata, nicĭun exemplu de sing. *á* pl. *ắ*, ci numaĭ sing. *á* pl. *á*), se găseşte în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *bălţĭ* P. B. 171, *bucăţĭ* 22, 213, *cărţĭ* 211, 429, *părţĭ* 13, 25, 29.

b) Olymp: *cărț* Weigand Olymp 68.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *pǫrțili* (părțile) P. M. 3_8, *căsabăĭa* (orașul) pl. *căsabǫĭ* 12_{20}, $_{21}$, *spǫțĭ* (spete) 27_8, *mǫrĭ* (mărĭ) 13_{24}, *cǫrțili* (cărțile) Papahagi Meglenoromîniĭ I 66.

Istroromîn. Lipsesc exemple. Un exemplu istroromîn ar fi după Sextil Pușcariu, Studiĭ istroromîne, II, 77, 142, *cadĕr* (>dintr-un presupus **cadăr*), pluralul luĭ *cadęrą* căldare. Indoĭos. Maĭ bine a văzut lucrul Byhan: influința dialectelor italieneștĭ (istrian, venețian) din Istria. Vezĭ Byhan 235.

Această dezvoltare uniformă în dialecte a unuĭ fenomen de dată relativ recentă, care s-a petrecut în dialecte sigur dupăce se desfăcuse unele de altele, probează doŭă lucrurĭ: 1) afinitatea sufletească între vorbitoriĭ dialectelor; 2) că prin faptul că un fenomen limbistic important se găsește în toate dialectele uneĭ limbĭ nu se probează existența fenomenuluĭ deja în limba primitivă.

10. In *dă̊* > *dat*, *da*, *stå* > *stat*, *sta*, *lå* > *lávit*, *láve* orĭ *lavat*, *lava*, *fă* > *fac*, vechiŭ romîn (Cipariu Principiĭ de limbă și de scriptură 193) și dialectal (Weigand's IV Jahresbericht 333, Convorbirĭ literare anul 1886 pag. 1021) *vå* (du-te) > *vade*, s-a prefăcut *á* în *å* prin analogiea persoaneĭ 3 sing. prezent indicat. conjug. I și a imperativuluĭ pers. 2 sing. dela aceĭaș conjugare, unde *-ă* este provenit dintr-un *a* neaccentuat. Compară ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 25.

Macedoromîn. a) Are loc schimbarea la imperativ, la prezentul indicativuluĭ însă nu. Exemplele de maĭ la vale sînt și de conjunctiv unele, pentrucă în macedoromîn la conjugarea I pers. 3 sing. conjunctiv = pers. 3 sing. indicativ: *s-dá* (să deĭe) P. B. 2, *si-ľ dá* (să-ĭ deĭe) 1, *då-ľ* (dă-ĭ, imperativ) 30, *då* (dă, imperativ) 40, *dá* (dă, prezent) 399, *stá* (stă, prezent) 44, *ståĭ* (imperativ) 22, 356, 468, *s-lá* (să spele) 9, 63, 87, *få* (fă, imperativ) 19, 25.—*îț dă mîna* 40 greșală?

b) Olymp: *desfå* (imperativ) Weigand Olymp 30.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. Schimbarea are loc și la prezentul indicativuluĭ și la imperativ; la conjunctiv însă, care în meglenit, ca și în restul dialectuluĭ macedoromîn, este la conjugarea I egal cu indicativul, schimbarea n-are loc: *fǫ* (fă, imperativ) P. M. 2_{26},

$_{41}$ 33_{14}, $_{18}$, *dǫ* (dă, imperativ) 5_{22} 22_{28}, *da* (deĭe, conjunctiv) 5_{26}, $_{32}$ 29_{38}, *dǫ* (dă, indicativ) 19_{27} 27_{34}, *stá* (steĭe, conjunctiv) 26_{34}.

Istoromîn. Fenomenul se poate constata că are loc numaĭ la imperativ, căcĭ formele de prezent de indicativ dela verbele *daŭ* şi *staŭ* (orĭ de conjunctiv, căcĭ în istoromîn conjunctivul prezent, cu excepţie de puţine izolărĭ, este identic cu indicativul prezent, nu numaĭ la conjugarea I, ca în macedoromîn, ci la toate conjugările) sînt analogice după limba croată: *dǫĭe* (dă, prezent indic.) P. I. 24_{21} 25_{18} 66_{15}, *dáĭe* (deĭe, conjunctiv) 1_{14}, $_{15}$, $_{16}$, $_{19}$, *dǫĭe* (deĭe, conjunctiv) 3_{17}, $_{19}$ 4_{17} 10_{3} 13_{7} 14_{27} 68_{21} 75_{21} 79_{7}, *stǫĭe* (stă, prezent indic.) 47_{21}, *da* (dă, imperat.) 7_{35}, *dą̊* (dă imperat.) 51_{21}, *dę̇* (dă, imperat., *ę > ą̆*) 76_{10} 77_{13}, *fę̇* (fă, imperat., *ę > ą̆*) 42_{22}, 56_{30}, *fė* (fă, imperat., *e > ę > ą̆*) 70_{8}.

11. α) La multe verbe se dezvoaltă prin alunecarea sunetuluĭ *ă̊* la pers. 1 sing. prez. indic. şi *á* la pers. 3 sing. prez. indic.: *apă̊s—apásă > *appenso*, *chem > *kĭă̊m—chĭámă > clamo*, etc. Prin analogiea acestor verbe s-a prefăcut în *ă̊ á* dela pers. 1 sing. prez. indic. la verbele *acă̊ţ—acáţă agă̊ţ—agáţă > *captio*, *adă̊p—adápă > adaquo*, *adă̊st—adástă > adasto ?*, *încătără̊m—încătărámă > cataramă*, *închėg > *înkĭă̊g—închĭágă > chĭag*, *înfă̊ş—înfáşă desfă̊ş—desfáşă > faşă*, *înfă̊ţ—înfáţă desfă̊ţ—desfáţă > faţă*, *înghėţ > *înghĭă̊ţ—înghĭáţă > ghĭaţă*, *înjghėb > *înjghĭă̊b—înjghĭábă > jghĭab*, *să̊p—sápă > sapă*, *scă̊p—scapă > *excappo*.—β) Supt influinţa acelor verbe care, prin alunecarea sunetuluĭ, alăturĭ cu *ă̊* pers. 1 sing. şi *á* pers. 3 sing., aŭ *ė* pers. 2 sing. prezentul indic. (*apă̊s-apėşĭ-apásă > *appenso*, *vă̊rs-vėrşĭ-vársă > verso*, etc.), care verbe aŭ labială (*b*, *p*, *v*, *f*) înainte de vocală, aŭ căpătat *ė* la pers. 2 sing. următoarele verbe, care şi ele aŭ labială înainte de vocală: *înfă̊ş-înfėşĭ-înfáşă*, *desfă̊ş-desfėşĭ-desfáşă*, *înfă̊ţ-înfėţĭ-înfáţă*, *desfă̊ţ-desfėţĭ-desfáţă*.

Macedoromîn. Fiindcă la dezvoltarea fenomenuluĭ contribuesc maĭ ales verbe la care *e* supt influinţa labialeĭ precedente a devenit *ă* (**appenso < *apės < apă̊s*; **appensat < *apĕásă < *apăásă < apásă*), ĭar această schimbare a luĭ *e* în *ă* supt influinţa labialeĭ precedente în macedoromîn nu are loc, este de aşteptat ca fenomenul să fie slab reprezentat în acest dialect. Cu toate acestea este reprezentat. a) α) *ngľėg* (încheg) > **ngľă̊g*,

ngl'ėț (îngheț) > **ngl'ǎț*, P. B. glosar. Insă *acáț*, *adáp*, *adástu*, *sáp*, P. B. glosar, *disfáș* Dalametra.

b) Olymp. α) *scápŭ* Weigand Olymp 59.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *angl'ég* (încheg) > **angl'ǎg*, *angl'ėț* (îngheț) > **angl'ǎț*, P. M. glosar. Insă *anfáș*, *sáp*, *scáp*, P. M. glosar.

Istroromîn. Lipsesc exemple.

12. Prin analogiea luĭ *-ǎ* dela 3 pers. sing. perf. indicat. conjug. I, provenit prin alunecarea sunetuluĭ (Vezĭ 5), s-aŭ schimbat *-áĭ*, *-áșĭ* dela pers. 1 și 2 sing. dela acelaș timp în *-ǎĭ*, *-ǎșĭ*. Schimbarea este de tot noŭă, căcĭ în vechea romînă formele pomenite sunaŭ *-áĭ*, *-áșĭ* (Cipariu Principiĭ de limbă și de scriptură 157).

In macedoromîn nu are loc fenomenul.—In istroromîn nu există perfect simplu.

13. In *cǎruĭ*, *cǎreĭ*, *cutǎruĭ*, *cutǎreĭ*, *cǎror*, *cutǎror*, față cu *cáre* > *qualis*, *cutáre* > *eccu* + *talis*, în *desfǎșur*, *înfǎșur* ⌒ *fașă* (orĭ poate ⌒ **fășŏáră-fasciola?*), în *fîșie* > *fașă* + *-ie*, a avut loc strămutare de accent din **cărúĭ*, **căréĭ*, **cutărúĭ*, **cutăréĭ*, **cărór*, **cutărór*, *desfășór*, *înfășór*, *fîșíe*.

In macedoromîn și istroromîn nu există formele *-uĭ*, *-eĭ*, *-or* dela *care*, nicĭ cuvintele *cutare*, *desfășur*, *înfășur*, *fîșie*.

14. In *lĕápăd*, care e probabil *lapido* (După E. Herzog în Dacoromania I, 220 ar fi **liquido*), s-a prefăcut *á* în *ė* poate prin analogiea formelor unde *a* este neaccentuat (**lapedǎm*, **lapedáțĭ*, **lapedám*, **lapedáre*, **lapedat*, etc.) și unde *a*, devenit *ă*, s-a prefăcut ulterior prin alunecarea sunetuluĭ în *e*. Vezĭ 78.

Tot așa macedoromîn: *alĕápid* P. B. glosar.

15. Orĭcare *á* accentuat, care nu întră în fenomenele de sub numerele precedente, a rămas neschimbat, de ex. *ám*, care a rezultat din **aému*, *habemus*, dupăce legea schimbăriĭ luĭ *á* + *m* + *u* în *ǎ* încetase de a maĭ fi în vigoare, etc. In treĭ localitățĭ din Banat (Meegică, Verendin și Bania), situate în partea de sudest a Banatuluĭ, în regiunile numite Almaș și Craina (Weigand's III Jahresbericht 231), în satul Meriĭa (ungur. Kékesfalva) dela Muntenĭ-Pădurenĭ (Iosif Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 120) și în Istria acest *á* apare ca *ạ*,

asupra firiĭ căruĭa am vorbit supt 1. Banat: *ąpă, cąsă, ąripă, žąnă* (geană), *urąş* (oraş), Weigand's III Jahresbericht 231. Munteni-Pădurenĭ: *dą* (da, dar, conjuncție), *bądżo* (bade, vocativ), *păžîştše* (pajişte), *ńąmțu* (Neamțul), *ąfląt, dżispreunąt*, Iosif Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 157. Istroromîn: *tšątše* (tată), *şiromąşki* (sărac), *vącă, frąți, ştąĭe* (staul), *cád* (cald), *fątše* (face infinitiv), *scăpąt, grąná* (creangă > croat *grana*), *ąre, ląt* (luat), *hrąst* (stejar > croat *hrast*), *dą* (da infinitiv), *tąți* (hoțiĭ > croat *tat*), *ratá* (arata infinitiv), *cąp*, etc. P. I. passim. Cu toate acestea se găsesc în istroromîn şi *á* neprefăcuțĭ în *ą*: *hraşt* P. I. 1_{10}, *dáĭe* (deĭe 3 pers. sing. conjunctiv) $1_{14, 15, 16, 19}$, pelîngă care se găsesc o mulțime de *dąĭe*, aşa că poate avem a face cu o greşală, *vá* (voeşte 3 pers. sing.) 2_4, *ári* (aĭ) 4_{36}, *dáŭ* (deĭe 3 pers. pl. conjunctiv) 5_{11}, *dą* (da infinitiv) 5_{12}, *ănsurá* (însura infinitiv) 7_4, *dá* (dă imperativ) 7_{35}, *dą* (da infinitiv) 9_{31}, *cáşti* (pedeapsă > croat *kaštigu*) 43_{35}, *muncá* (mînca infinitiv) 46_{14}, *pąrt* (parte) 46_{22}, *cás* (sicriŭ > italian *cassa*) 48_{17}, *maritá* (mărita infinitiv) 49_2, *stá* (sta infinitiv) 63_{25}, *tąmburu* (darabana > italian *támburo*) 65_{11}, *žážet* (deget) $68_{27, 34}$, *ntrebát* 69_4, *grád* (oraş) 79_{17}.

16. *a* neaccentuat neinițial se preface în *ă* şi, în anumite înprejurărĭ, în *î*. Vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 16. Pentru dacoromîn nu maĭ daŭ exemple zădarnic.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macędoromîn. a) *ună oară* (odată) P. B. 1, *fățeá* 1, *casă* 1, *vĕădă* 3 pers. sing. conjunctiv 1, *părinți* 1, etc.

b) Olymp: *ascăpă* (scăpă) Weigand Olymp 25, *arădătšină* 26, *băsĕărică* 30, *bătúĭ* (bătuĭ) 32, *bătús* (bătuşĭ) 32, *bărbát* 51, *căpéstrul* 26, *cărlĕădze* („Fleischenthaltung", de aceĭaş formațiune, macarcă cu alt înțeles, caşi dacorom. *cîrnelĕăgă > carne*) 27, *cățáŭă* (cățea) 36, *călcám* 58, *călcái* 1 pers. sing. perf. 58, *crăfiță* („Brosche" ~ fr. agrafe ?) 48.

c) Acarnania; *nă muşátă* (o frumoasă) Weigand Aromunen II 178, *ună fĕátă* (o fată) 180, *ntrĕábă* 180, *bărbát* 180, *cáftă* (caută 3 pers. sing. prez. indic.) 180, *fugă* (fugă 3 pers. sing. prez. conjunctiv) 180, *te mărtáş* (te-aĭ măritat) 180.

d) Meglen: *ună oáră* (o dată) P. M. 1_{10}, *jŏácă* (3 pers. sing. prez. conjunctiv) 1_{10}, *băltia* (săcurea > turc *baltá*) 1_{14}, *tăĺáră* (tăĭară) 2_{25}, *bătú* 2_{28}, *fărtáti* (fîrtate > frate) 3_{17}, etc.

Istroromîn: *vącă* P. I. 1_3, *scăpąt* 1_8, *ăntrębă* (întreabă)

1_{11}, *cumpărạ* (infinitiv) 1_{11}, *părtéscu* (înpart 3 pers pl.) 2_5, *neştăvit* (sprijinit > croat *nastaviti* a sprijini) 2_{11}, *ăncăţạt* (încălţat) 3_5, *bătút* 3_{34}, *răstrzéĭ* (a tăia în bucăţĭ > croat *razrezạti* zerschneiden) 4_8, *plăti* infinitiv > slav *platiti* 4_9, etc.

17. *a* neaccentuat iniţial se preface în *ă*, *î* numaĭ cînd este urmat de *n* : *îndrĕále* (luna luĭ Decembre) Lexicon Buda > *Andreas*, *inél* > **înél* > *anellus*, *îngúst* > *angustus*, *întîĭú* > **antaneus*.

Fenomenul are loc şi în macedoromîn; îndoĭos în istroromîn.

Macedoromîn. a) *nél* > **înél*, *ntîńú* > **întîńú* P. B. glosar, *ngústu* > **îngústu* Dalametra, Mihăileanu. Alăturĭ însă *angústu*, *antîńu* Dalametra (propabil prothetic).

b) Olymp : *néllu* (inelul) > **înéllu* Weigand Olymp 26, 67, *nĕálile* (inelile) > **înĕálile* 26, 67.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. *ninél* pl. *ninẹ́li* P. M. glosar.

Istroromîn. *arélu* (inel) pl. *arélure* P. I. glosar (> **ărélu*? vezĭ 83); *îngúst* (Maiorescu Itinerar în Istria, îndoĭos).

18. Diftongul latin *áŭ* accentuat s-a dezvoltat în cincĭ feliurĭ: α) *áu* orĭ *áo* cu diairesis: *áur* > *aurum*, *adáug* orĭ *adáog* > *adaugeo*. β) *aú* cu diairesis: *aúd* > *audio*. γ) A continuat de a exista ca diftong: *áŭ* > *aut*. δ) S-a contras în *ó* : *cŏádă* > *coda* > *cauda* (*coda* alăturĭ cu *cauda* deja în latineşte, vezĭ Georges Lexicon der lat. Wortformen). ε) S-a contras în *á*: *cát* (alăturĭ cu *cáut* după α) > *cautus*? Burlă Studiĭ filologice, Iaşĭ, 1880, pag. 93; **cavito*? **cauto*? Gustav Meyer în Indogermanische Forschungen VI, 118; puţin probabil *capto* Tiktin Wörterbuch.—Diftongul latin *aŭ* neaccentuat s-a dezvoltat în treĭ feliurĭ: ζ) *au* orĭ *ao* cu diairesis: *lăudat* > *laudatus*, *adăugát* orĭ *adăogat* > **adaugatus*. η) S-a contras în *o*, care apoĭ ulterior s-a prefăcut în *u*: *uréche* > auricula. ϑ) S-a contras în *a* : *apúc* > *aucupo*? Burlă Studiĭ filologice 91, 94, *cătám*, *cătáre*, *cătát* > *cautus*? **cavito*? **cauto*? Acest *a* a căzut în *tŏámnă* > **atŏámnă* > *autumnus*.—Grupul noŭ *áu* din elemente latine s-a dezvoltat : ι) Ca diftong în *cáŭ* interjecţie > *cave*, *áŭ* > habent. κ) Ca *áu* cu diairesis în *scáun* > *scamnum*.—Grupul noŭ *aú* din elemente latine s-a dezvoltat : λ) Ca contras în *ó* în *sóc* > **saúc* — *sabucus*.—Grupul noŭ *au* neaccentuat din

elemente latine s-a dezvoltat: μ) Ca *aŭ, a, o* în *aŭ, a, o* > *habet, habent*, auxiliar.

In chipul cum s-aŭ dezvoltat aceste fenomene există mare varietate în dialecte.

Banat: γ) *cắŭt* şi *cápt* Weigand's III Jahresbericht cuvinte normale; *lábd > laŭd > laudo, láwdu > laŭdu > laudo* III Jahresbericht 223 (*w* e spiranta bilabială fonică; tot aşa *láwtă* [*w* e spiranta bilabială afonă] > *láŭtă* > neogrec λαοῦτα III Jahresbericht 223). κ) *scámn* III Jahresbericht cuvinte normale. μ) *cheptŏáre > cheŭtŏáre > *chĭautŏáre > *clavatoria* III Jahresbericht 223.

Criş-Mureş: α, γ, δ, ε) *cáŭt, cáot, cápt, cót, că̆t, cá̆t, cọ́ŭt, căŭt* Weigand's IV Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scámn, scáŭn, scáŭnd* ibidem.

Somiş-Tisa: γ, δ, ε) *cáŭt, cót, cát* Weigand's VI Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáŭn, scáon* ibidem.

Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ: γ) *cáŭt* Weigand's VIII Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáŭn, scáon* ibidem.

Sudestul Transilvanieĭ: γ, ε) *cáŭt, cát* Weigand's IX Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáŭn* ibidem.

Munteni-Pădureni: α) *áor* Iosif Popovicĭ Dialekte der Munteni und Pădureni cuvinte normale. β) *aúd* ibidem. γ) *adáŭs, adáos* ibidem.

Ţara Oaşuluĭ: δ) *cót* Candrea Ţara Oaşuluĭ 9. η) *cotắm, cotát* ibidem.

Oltenia: α, γ, ε) *cáut, cáŭt, cát* Weigand's VII Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scámn, scáŭn* ibidem.

Muntenia: α, γ, ε) *cáot, cáŭt, cát* Weigand's VIII Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáŭn, scaon* ibidem.

Moldova: α, γ, ε) *cáọt, cáŭt, cát* Weigand's IX Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáŭn* ibidem.—In Moldova nu se zice *cáŭt*, nicĭ *scáŭn*, ci *cáu̧t scáu̧n* în doŭă silabe cu *u̧* sonant deschis în a doŭa silabă. Şi *cáọt* e problematic.

Bucovina: γ, ε) *cáŭt, cát* Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens cuvinte normale. κ) *scáŭn* ibidem.

Basarabia: γ, ε) *cáŭt, cát* Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens cuvinte normale. κ) *scáŭn* ibidem.

Macedoromîn. a) η) *urĕácl'e* P. B. glosar. ϑ) *apúc, ascúltu > ausculto, tŏámnă* ibidem. ι) *aŭ > habent* ibidem. κ) *scámnu* ibidem.—O nouă categorie, pe care am observat-o

deja în Banat şi în Criş-Mureş, este reprezentată pe o scară întinsă în macedoromîn, aceĭa anume, ν) că în diftongul *aŭ*, accentuat şi neaccentuat, *ŭ* se preface într-un alt sunet consonant; acel sunet în Banat e *p*, *b*, *w*, în Criş-Mureş *p*, *t*, în macedoromîn *v* orĭ *f* (dupăcum sunetul imediat următor e fonic orĭ afon), în istroromîn *v*, *w*, *m*, *p*. *adávgu*, *adápse* > **adáfse* (fonetizm neogrec, vezĭ Thumb Handbuch der neugr. Volkssprache ed. II § 19), *adăvgáre*, *adăvdzĕáre*, *adăvdzire*, *cáftu*, *căftáĭ*, *căftáre*, *alávdu*, *alăvdáre*, *alăvdát*, *ávră* > *aura*, *ávdu*, *avdzíĭ*, *avdzíre*, *avdzít*. P. B. glosar.

b) Olymp. ε) *adáptu* (?) > *adauctus* Weigand Olymp 49. ϑ) *tŏámnă* 34. κ) *scámnu* 67.—ν) *adápsu* > **adáfsu* (adăuseĭ, fonetizm neogrec) 49, *caftáre* 57, *ávdu* 52, *avdză̊* (auzi) 31.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. γ) *áŭră* > *aura* P. M. glosar. δ) *răpǫ́s* (odihnesc, transitiv) > *repauso* ibidem. ε) *cát* ibidem. η) *răpusǫ́* (odihni 3 pers. sing. perf.), *răpusát* (răposat), *urę́cl'ă*; în *uzǫ́* (auzi 3 pers. sing. perf.) ibidem este probabil o apocopă, compară 21. ϑ) *cătám* (1 pers. sing. imperf.), *tŏámnă*, *scult* (ascult) > *ausculto* ibidem. κ) *scand* (scaun) ibidem.— O noŭă categorie este reprezentată prin aceĭa ξ) că *áŭ* accentuat devine *ú*: *úd* (aud), *úzĭ* (auzĭ imperativ) P. M. glosar. Probabil însă fenomenul aparţine la β cu apocopă. Compară 21.

Istroromîn. β) *aúr* (aur) P. I. glosar. δ) *códą* (coadă) ibidem. η) *urécl'ą* ibidem. ϑ) *tómną*, *scútu* (ascult), *scutą́* (asculta infinitiv), *scutą́t* (ascultat) ibidem. κ) *scą́ndu* (scaun) ibidem. ν) *cą́vtu*, *cavtą́* (infinitiv), *cavtą́t*, *ą́vdu*, *avzi* (infinitiv), *avzít* ibidem; *més-aw ăn şcólă* (a mers la şcoală; *w* e spiranta bilabială fonică) P. I. 14_{28}, *ĭel aw zis* (eĭ aŭ zis) 14_{33}, *mirát-av-o* (a dus-o) 15_{1}, *lą́t-av-o* (a luat-o) 15_{15}, *dús-av-o* (a dus-o) 15_{15}, *més-av ăn tśéla códru* (a mers în codrul cela) 15_{18}, *més-av cu sęl' breč şi verít-av ăn tśéla códru şi bréči poşnit-av latrą́* (a mers cu cîniĭ săĭ şi a venit în acel codru şi cîniĭ aŭ început să latre) 15_{20}, *ămestit-aw ĭą* (a înbrăcat-o) 15_{28}, *vezút-av-o* (a văzut-o) 15_{32}, *ĭe ăl'-ąm* [= *aŭ*] *pogledit* (el s-a uĭtat la dînsa) 43_{8}, *ĭa spús-a c-ąm* [= *aŭ*] *ĭą ămną́t prewtu ăntrebą́* (ea a spus că s-a dus să întrebe preotul) 44_{20}; *captą́* (infinitiv) Puşcaŭu, Studiĭ istroromîne, II, 105.

Cu toată diversitatea de tratament al grupuluĭ *au* în dialecte, o trăsătură unitară consistă în aceĭa că diftongul *aŭ* este evitat, orĭ prin asimilaţiea dintre elementele sale, orĭ prin diairesis, orĭ prin prefacerea luĭ *ŭ* într-o consonantă. Dar chĭar din punct de videre al acestor mijloace de a evita diftongul există multe puncte de asămănare. Să se compare *tŏámnă* în dacoromîn, macedoromîn (incluziv Olymp, Meglen), istroromîn, *scáŭnd-scánd-scándu* în Criş-Mureş, Meglen, istroromîn, *scámn-scámnu* în Banat, Criş-Mureş, Oltenia, macedoromîn (incluziv Olymp), prefacerea în consonantă a luĭ *ŭ* în Banat, Criş-Mureş, macedoromîn (incluziv Olymp), istroromîn, prefacerea în *v* a luĭ *ŭ* în macedoromîn (incluziv Olymp) şi istroromîn (ceĭa ce ar proba că în *av* > *au* macedoromîn n-avem a face cu vreo influinţă a limbiĭ neogrece). In special să se observe în tratarea grupuluĭ *au* chipul în care dialectul meglenit se deosebeşte de cel macedoromîn şi se apropie de cel dacoromînesc.

19. α) *aá, áa* < *á*: *cál* > *caballus, cîntá* > *cantábat* (orĭ poate prin *cîntáŭă*?).—β) *ae, aé* < *a, á*: *alúnă* > *avellana, ám* > *habemus, áţĭ* > *habetis.*—γ) *ái* < *áĭ* < *é, ai* < *aĭ* < *e*: *tréc* > **tráĭco* > **tráico* > *traicio, treceá* < **traĭciebat* > *traiciebat* (Vezĭ discuţiea pe larg în a mea „O rămăşiţă din timpurĭ străvechĭ: *jioară* = *cristal*" pag. 13 sqq, în Arhiva Iaşĭ 1914).—δ) *aé* s-a păstrat necontras în *măéstru* — anteromînul *maéstro* > *magister* (Vezĭ Grandgent Introduzione allo studio del latino volgare § 259).—ε) *ái* < *áĭ* în *maĭ* > anteromînescul *mais* > *magis*, pentru care vezĭ Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik III pag. 521.

Fenomenele acestea aŭ loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *cál, cîntá* P. B. glosar.—β) *alúnă, ám* (însă *aéţĭ*) ibidem.—γ) *tréc, triţĕá* ibidem.—ε) *má* > *maĭ* ibidem.

b) Olymp. α) *cál* Weigand Olymp 36, 61, 65, *călcám* > *calcabamus* 58.—β) *ám* 100.—γ) *trecém* 54.—ε) *má* > *maĭ* 73.

c) Acarnania. α) *trimurá* (tremura) Weigand Aromunen II 182, *măcá* (mînca) 182.—β) *ám* 180.—γ) *trec* 178, *tricú* (trecu) 182.

d) Meglen. α) *cál* P. M. glosar, *măncá* P. M. 2_8.—β) *lúnă* > *alúnă* P. M. glosar, *ám* ibidem.—γ) *tréc, tricút* (trecut) ibidem.—ε) *máĭ* ibidem.

Istroromîn. α) *cą*, articulat *cąlu* P. I. glosar.—β) *alúrą* P. I.

glosar, *ám* P. I. 5_{31}, *ḁț* 23_{16}.—γ) *trèc, trecút* P. I. glosar.— ε) *máĭ* ibidem.

20. *a* prothetic este rar în toate dialectele, afară de dialectul macedoromîn (cu excepție de meglenit), unde, din contra, e foarte des. Acolo unde fenomenul e rar, e și îndoĭos adeseorĭ, căcĭ nu sîntem decît rareorĭ singurĭ dacă avem a face cu prothesa luĭ *a* și nu maĭ degrabă cu un derivat prin *ad-*. De pildă în moldovenescul *alămîe* > neogrec λεμόνι este sigur *a* prothetic, pentrucă substantive derivate sigur prin *a-* > *ad-* nu se găsesc. In dacoromînele *alin* însă, *alúnec, amèninț, amèstec, amorțèsc, amuțèsc* este *a* protetic orĭ *ad-*? Vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 98. Dificultatea se mărește prin aceĭa că și analogiea s-a putut amesteca, Tiktin Zeitschrift für roman. Philologie XII, 453: *alúnec*: *lúnec* = *aprind*: *prind*?

alămîe > ngr. λεμόνι, *alăútă* > ngr. λαοῦτα.

Macedoromîn. a) *ayie* (putere) P. B. 117, 302 (în glosar tradus greșit cu „arșiță“) < neogrec βία, *ayíñe* (vie) P. B. glosar > *vinea, ayíță* (viță) ibidem > *vitis, amágru* (macru) Dalametra > *macer, amálamă* (aur) P. B. glosar > neogrec μάλαμμα, *amáre* (mare subst.) ibidem > *mare, amúră* (mură) ibidem > *morum, arásă* (rasă, haĭnă călugărească) ibidem > vechĭŭ bulgar *rasa, aráste* (moment favorabil) ibidem > turc *rast, aráțe* (rece) ibidem > *recens, arădățină* (rădăcină) ibidem > *radicina, arắŭ* (răŭ) ibidem > *reus, arăzbóĭŭ* ibidem > vechĭŭ bulgar *razboi, arcoare* (frig) ibidem > **recor, arihấte* (liniște) ibidem > turc *rahat, arîŭ* (rîŭ) ibidem > *rivus, armîn* (Romîn) ibidem > *Romanus, arnicl'u* (rărunchĭŭ, rinichĭŭ) Dalametra > *reniculus, aróĭbu* (roĭb) P. B. glosar > *rubeus, aróș* (roș) ibidem > *roseus* orĭ *russeus, aróv* (nohot) P. B. 11, 275, 430 (în glosar tradus greșit cu „fel de ovăz“) > neogrec ρόβι, *arșine* (rușine) P. B. glosar > *roș, arúg* (mărăcine ; dacoromîn *rug* rubus caesius L.) ibidem > *rubus, arúmin* (rumăn) ibidem > vechĭŭ bulgar *rumѣnŭ, arúp* (rup, a opta parte din cot) ibidem > turc *rub, arúp* (prăpastie) ibidem > *rupes, aúă* (poamă) ibidem > *uva, aúmbră* (umbră) > *umbra, avghilie* (vioară) ibidem > neogrec βιολί (citește *vĭoli, vyĭolí*); *ampút* (înput) ibidem > **mpút, amvîrtèscu* (învîrtesc) ibidem > **mvîrtèscu, ancálțu* (încalț) ibidem > *ncálțu, andúplic* (îndoĭŭ; dacoromîn înduplec) ibidem > *ndúplic, anghièz* (înviez) ibidem > **nghièz, angl'èg* (încheg) ibidem > *ngl'èg, angl'ít* (înghit) ibidem > *ngl'ít, angrèc* (îngrec) ibidem > *ngrèc, an-*

γiéz (înviez) ibidem > *nγiéz*, *angŭr* (înjur) ibidem > *ngŭr*, *anót* (însnot) ibidem > *not*, *antréc* (întrec) ibidem > **ntrec*, *anvălèscu* (învălesc) ibidem > *nvălèscu*, *anvéscu* (înbrac) ibidem > *nvéscu*, *anvéț* (învăț) ibidem > *nvéț*, *anvîrtescu* (învîrtesc) ibidem > *nvîrtéscu*; *aésti* (este) P. B. 107.

b) Olymp: *amágru* Weigand Olymp 26, 56, 63, *amáre* 26, *amúre* 26, 33, *aráts* 26, *arădătsină* 26, 30, 31, *arămín* 25, *arău* > *reus* 26, 29, 71, *arcŏáră* 26, *arcŏáre* 29, *aríu* > *rivus* 30, 35, 65, 67, *arós* 26, *arsine*, *arsúne* 26; *anvălită* 25.

c) Acarnania: *amáre* Weigand Aromunen II 178, *aręu* > *reus* 180.

d) Meglen. Nu se găsesc exemple de *a-* decît numaĭ la cuvinte derivate cu prefixul *in-* orĭ care aŭ avut un etymon începător cu *in-*, după cum se vede din următoarele date luate din P. M. glosar: *ambálig* > *in-* + *baligă*, *ambét* (înbăt), *ambitarnés* (înbătrînesc), *amburǫ́s* (lupt) > *in-* + bulgar *borĭa*, *ampărțǫ́s* (înpărțesc), *ampę́dic* (înpĭedec), *ampirát* (împărat), *ampiratésc* (împărătesc), *ampiraticĭcă* şi *ampiratiță* (împărăteasă), *ampirațǫ́ľă* (împărăție), *amplités* (înpletesc), *amputǫ́s* (înpuțesc), *ancálic* (încalec), *ancalzǫ́s* (încălzesc), *ancáp* (încap), *ancárc* (încarc), *ancľíd* (închid), *ancľinăcĭúni* (închinăcĭune), *ancrésc* (cresc) > *in-* + *cresc*, *ancrielát* (cu minte) > *in-* + *crier*, *ancurún* (încunun), *andirég* (dreg) > *in-* + *dreg*, *anfáş* (înfăş), *anfríc* (înfricoşez) > *in-* + *frică*, *mi anfrigură* (mă apucă frigurile) > *in-* + *frigurĭ*, *angălbinés* (îngălbinesc), *angărdés* (îngrădesc), *anghiés* (înviez), *anglăvit* (tocmit la stăpîn) > *in-* + bulgar *glavĭavam*, *angľég* (încheg), *angľéț* (îngheț), *angľít* (înghit), *angrăjǫ́s* (ațîț cîniĭ) > in- + vechĭŭ bulgar *groziti grožǒ* minari (de unde dr. *îngrozesc*)?, *angréc* (îngrec), *angróp* (îngrop), *anjúg* (înjug), *anjúr* (înjur), *anlǫ́ş* (înbolnăvesc) > *in-* + bulgar *loş* mauvais, *loşavo* mal, dans un mauvais état, *anmóľŭ* (înmoĭŭ), *anmuľári* (înmuĭare), *anrăĭés* (supăr) > *in-* + *răŭ*, *anruşǫ́n* (ruşinez) > *in-* + *ruşine*, *ansór* (însor), *ansănătuşǫ́z* (însănătoşez), *anşărătúră* (înşirătură), *anşǫ́r* (înşir), *antórn* (întorn), *antréb* (întreb), *antrég* (întrég), *antribári* (întrebare), *antunę́ric* (întunerec), *antúnic* (întunec), *anturcĭǫ́s* (turcesc, verb) > *in-* + *turcesc*, *anțăpári* (înțepare), *anțilég* (înțeleg), *anțíng* (încing), *mi anúrm* (urmăresc) > *in-* + *urmă*, *anvărtés* şi *anvîrtés* (învîrtesc), *anvésc* (înbrac) > *investio*, *anvéț* (învăț), *anviĭés* (înfăşur) > *in-*

+ bulgar *viĭa* tordre, mettre en peloton, *anving* (învìng), *anviniţǫs* (învineţesc), *anvirin* (întristez, acelaş cu dr. *înveninez*), *anzinúcl'u* (îngenunchĭŭ); *anveşmint* şi *anveştimint* (veşmînt, înbrăcăminte) sînt probabil derivate imediate dela verbele **anveşmint*, **anveştimint* > *in-* + *vestimentum* astăzĭ dispărute. Din faptul că *a-* în Meglen apare numaĭ acolo unde a trebuit să existe un *ă-*, combinat cu acela că *ắ* şi *í* accentuaţĭ în acest dialect se prefac de multe orĭ în *á*, urmează că *a-* din exemplele înşirate, cu toată aparenta asămănare pe care o are cu *a-* prothetic macedoromîn, nu este prothetic, ci provenit din *ă-* (Compară **2**).

Istroromîn. Nu există *a* prothetic.

21. După cum e rară prothesa luĭ *a* în dialectul docoromîn, tot aşa de rară e în acest dialect şi apocopa iniţială a luĭ *a*. Pentru celelalte dialecte se constată faptul că în Meglen şi în istroromîn, unde prothesa luĭ *a* e nulă, apocopa iniţială a acestuĭ sunet este din contra foarte deasă, ĭar în restul dialectuluĭ macedoromîn, unde prothesa luĭ *a* este enormă, apocopa iniţială a acestuĭ sunet este minimă.

nŏáten > *annotinus*, *rătăcésc* > **arătăcesc* > *erraticus*, *sárbăd* > **asárbăd* > *exalbidus*, *tŏámnă* > **atŏámnă* > *autumnus* (Vezĭ **18**).

Macedoromîn. a) *nŏátin* Dalametra, *sárbitu* Mihăileanu, *tŏámnă* P. B. glosar.

b) Olymp: *tŏámnă* Weigand Olymp 34, 57.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nŏátin* P. M. glosar, *tŏámnă* ibidem; *vẹ* (dr. *avĕá*) *un ŭom sirumá*, *ăşĭ vẹ* (dr. *avĕá*) *doĭ gulúbĭ* (era un om sărac, avea doĭ hulubĭ; începutul frazeĭ) P. M. 6_3; *dunáţĭ-va* (adunaţi-vă; după pauză) 11_{21}; *aş flǫ an gnoĭ únă spričcă* (află în gunoĭŭ o leţcae) 2_8; *ştẹtă la rẹti* (aşteaptă la berbece; începutul frazeĭ) Papahagi Melenoromîniĭ partea I, 63. Pelîngă asemenea cazurĭ de sigură apocopă, sînt nenumărate altele, unde, fiindcă *a* iniţial cade după un cuvînt sfîrşit în vocală fără pauză, fenomenul se poate interpreta ca aphaeresis. Asemenea aphaerese însă sînt atît de rare în dacoromînesc şi în restul dialectuluĭ macedoromîn şi atît de dese în meglenit, încît nu se pot separa de tendinţa acestuĭ dialect de a lăsa să cadă *a* iniţial: *măncá ţe fla* (mînca ce afla) P. M. 2_8; *să*

dun ńári (să adun mĭere) 3_8; *cártea si-ŭ duţĭ la mini* (scrisoarea s-o aducĭ la mine) 8_{19}; *sóră-sa la ştitá* (soră-sa o aştepta) 10_{33}; *doĭ rapĭ* (doĭ arapĭ) 10_{40}; *nu iţĭ toţĭ dunáţĭ* (nu sînteţĭ toţĭ adunaţĭ) 13_5; *ĭa duţĭ bini ăn minti* (ĭa adu-ţĭ bine aminte) 30_{12}; *ca uzǫ́ un vicút, scultǫ́ ca scultǫ́* (dacă auzi un ţipet, ascultă cît ascultă) 8_6; *ca júnsi* (dacă ajunse) 8_{13}. In P. M. glosar sînt date ca constante apocope următoarele cuvinte: *vem* (avem), *veţĭ* (aveţĭ), *vut* (avut, bogat, participĭul trecut al luĭ *am*), *cmo* (acum > *eccu + modo*), *dun* (adun), *dunári* (adunare), *gurídă* (aguridă > ngr. ἀγουρίδα), *jung* (ajung), *jut* (ajut), *leg* (aleg), *stáră* (astă seară, acelaş cu mr. *astáră* P. B. glosar, bănăţean *astáră* P. I. glosar sub *stárę*, istr. *stąrę*), *rap* (harap), *ştet* (aştept); apoĭ *sud, ştern, tári, túnţĕa,* care sînt maĭ degrabă = dr. *asud, aştern, atare, atuncea* decît latinele *sudo, sterno, talis, tunc-*; *úd* (aud) e maĭ degrabă o apocopă decît o contracţie (Compară 18).

Istroromîn. *nótir, tómnǫ* P. I. glosar; *ăl' rątă* (arátă ⁓ *elato?*) *cu măra* (ĭĭ face semn cu mîna) P. I. 15_{25}; *stă nópte* (în astă noapte; după pauză) 31_{13}; *să-mĭ dúri* (adunĭ cu înţelesul de aducĭ) *ąntśa* (să-mĭ aducĭ aicĭ) 39_4; *şi l' rátă* (şi-ĭ arată) 39_{28}; *ver flą* (veĭ afla) 41_8. In P. I. glosar sînt date ca constante apocope următoarele cuvinte: *cmótśe* (acum > *eccu + modo + ce*), *dapá* (adapa), *dútśe* (aduce), *durá* (aduna), *fárą* (afară), *flą* (afla), *jutá* (ajuta), *petít* (apetit, neologizm), *prínde* (aprinde), *própe* (aproape), *ratá* (arăta ⁓ elatare?), *sasín* (asasin, neologizm), *scúnde* (ascunde), *scutą* (asculta), *sigurá* (asigurá, neologizm), *stąrę* (astă seară, acelaş cu mr. *astáră* P. B. glosar, bănăţean *astáră* mărturisit de Iosif Popovicĭ, meglenit *stáră*), *şá* (aşa), *şteptą* (aştepta), *vę* (avea), *vut* (avut), *vocát* (advocat, neologizm).

22. *-a* epithetic se găseşte în *aicea > a(d) + hic + ce, atúncea* ⁓ *ad + tunc + ce; aĭúrĕa > aliubi + re, aşíjderĕa > ac+sic+ce+de+re, altmínterĕa > altera+mente +re, pretutíndenĕa = *pretutinderĕa > per+totam+inde +rem* (In *-re*, care se găseşte şi în spaniolul *alubre > aliubĭ* Diez Et. Wörterbuch; portughez *alhur > aliubi?* după Diez Et. Wörterbuch *alicubi*, după Meyer-Lübke Zeitschrift für roman. Phil. XXIII, 411 *aliorsum*; portughez *algures > alicubi* Diez Et. Wörterbuch; spaniol *alguandre > aliquando* Meyer-Lübke Grammatik II, § 627; portughez *nenhures > nec+ubi* Diez Et.

Wörterbuch; friulan *dontri* > *de+unde* Meyer-Lübke Et. Wörterbuch; engadin *dinuonder* > *de+in+unde* Meyer-Lübke ibidem; provensal *alhondre* > *aliunde* Diez Et. Wörterbuch; eu găsesc latinul *res*. După Meyer-Lübke Grammatik II § 627 ar fi poate o influință analogică din partea luĭ *semper, intro*. Pentru *așijderĕa* aŭ propus Miklosich Beiträge Lautgr. 31 *a+sic+ce+de+vera*, Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII 457 *eccu+sic+* vechĭŭ bulgar *takožde*, Hasdeu Etymologicum Magnum și după el Sandfeld-Jensen Gröber's Grundriss I ed. II 530 o contaminație între *așíș* și sîrbul *takoždere*); *alắturĕa* > *a+lắturĭ* (pl. dela *lắture*), *alócurĕa* > *a+lócurĭ*; *acúșa* > *eccu+sic*, *acúma* > *eccu+modo*; *asĕmenĕa* > *similis*; *așá* > *ac+sic*; *abĭá* > *ad+vix*; *dóilea, trèilĕa, pắtrulĕa* etc. > *doĭ* etc. + articulul *le*; *altmintrelĕa* > *altminterĕa* (vezĭ maĭ sus) + articulul *le*; *miĭa* > *mihi*, *țĭĭa* > *tibi*; *cắruĭa* > *cắruĭ*, *cắreĭa* > *cắreĭ*, *únuĭa* > *únuĭ*, *úneĭa* > *úneĭ*; *nímenĕa* > *nímenĭ*, *nímene*; infinitivele vechĭ romîne *muncírĕa*, *tăĭắrĕa*, etc.; *múltora* > *múltor*; sufixul deminutival *-e* (slav, vechĭŭ bulgar *-ĕt*, bulgar *-e*, sîrb *-e*) din *Cóstĕa*, *Pétrĕa*, *fóltĕa*, etc. (Vezĭ G. Pascu Sufixele romîneștĭ pag. 299 sqq.). Chĭar *acésta, acéla* > *acést, acél*? Orĭ poate *acésta, acéla* > *acest, acel+hac*?

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *ațía* > *ecce+hic* P. B. glosar, *atúmțĕa* ibidem; *al'úrĕa* ibidem, *al'úmtrĕa* > *alia+mente* ibidem; *ńía* ibidem, *țía* ibidem; *aiștúĭa* (acestuĭa) ibidem, *ațéla* (acela) ibidem, *ațilúĭa* (aceluĭa) ibidem, *ațiléĭa* (aceleĭa) ibidem, *ațĕắlĕa* (acelea) ibidem.

b) Olymp: *atúmtśa* Weigand Olymp 26; *ńía* 76, *țía* 76.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *túnțĕa* P. M. glosar; *l'úrĕa* (aĭurea) ibidem, *l'úmintrĕa* și *l'umíntrulĕa* > *alia+mente* ibidem; *țéla* (acela) ibidem, *țél'a* (aceĭa, m. pl.) ibidem, *țẹsta* (acesta) ibidem; *l'a* (iĭ, ĭ, m. pl. acuz.) > *illi* P. M. 1_{11} $9_{31, 33}$ 31_{40} 32_{5}. In legătură cu acest fenomen stă faptul că în meglenit pronumele personale proclitice și enclitice *ne* dat. pl. și acuz. pl., *ve* dat. pl. și acuz. pl., *lu* acuz. m. sing., *le* dat. pl. și acuz. f. pl., devin *na, va, la*, probabil însă nu prin epithesa luĭ *-a*, ci prin prefacerea luĭ *-e* și *-u* în *-a*: *na* > *ne* dat. pl. P. M. 5_{6} 25_{29}, *na* > *ne* acuz. pl. P. M. 14_{33}, *va* > *ve* dat. pl. P. M. 25_{5}, *va* > *ve* acuz. pl. P. M. 10_{11} 31_{42}, *la* > *lu* acuz. m. sing. P.

M. $1_{15, 16}$ 8_{14} 25_{5}, *la>le* dat. pl. P. M. 5_{7} 8_{31} 25_{5} 31_{40}, *lă>la>le* dat. pl. P. M. 6_{9}, *la>le* acuz. f. pl. P. M. 25_{19}.

Istroromîn: *atúnťś* P. I. glosar; *acmóťśe* (acum)>*eccu +modo+ce* P. I. 39_{2} 55_{37}; *miĭe* 39_{30} 51_{7} 55_{21} 61_{31}, *ţiĭe* 70_{25}, *cárlĕa* (care, carele)>*care* + articulul *le* 50_{17}.

23. Anteromîneştĭ sînt: α) *aĕ<e*. Cunoscut fenomen latin popular. Decît numaĭ învremece în celelalte limbĭ romanice alăturĭ cu *áĕ<ę* se găsesc şi mulţĭ *áĕ<ẹ* (Meyer-Lübke Grammatik I § 291-292), în romîneşte, afară de *zádă>taeda* şi de pronumele genitiv-dativ feminin *ĭéĭ>*iľéĭ>*illẹi>*illaei >illae+-ĭ* analogic după *luĭ*, nu e nicĭun exemplu sigur de *áĕ<ẹ*: *cér>caelum* (*ę şi ẹ* ar fi dat acelaş rezultat, vezĭ **24, 176**), *cér>quaero* (*ę* şi *ẹ* ar fi dat acelaş rezultat, vezĭ **24, 176**), *Gréc>Graecus* (*ę* şi *ẹ* ar fi dat acelaş rezultat, vezĭ **24**; nu-ĭ neologizm, cum spune Tiktin); în *ĭéd>haedus* *ĭé* nu probează nimic, pentrucă *ĭ-* poate fi prothetic, vezĭ **56**; în *nég>naevus* *ę* şi *ẹ* ar fi dat acelaş rezultat, vezĭ **24, 121** (Acest cuvînt nu prezintă nicĭo „greutate insurmontabilă", cum susţine Puşcariu Et. Wörterbuch). *ẹ>áĕ* în romîneşte sigur în acele cuvinte unde şi în celelalte limbĭ romanice există *ẹ*: *fín >faenum* (La acest cuvînt nu este sigură existenţa luĭ *ae*, vezĭ Walde Lat. etym. Wörterbuch) şi *prádă>praeda*, macarcă la acest depe urmă cuvînt după alunecarea de sunet romînească *ę* şi *ẹ* ar fi dat acelaş rezultat, vezĭ **24.** β) *cirĕáşă>ceresia* Schuchardt Vokal. I 192, pentru reflexele romanice vezĭ Meyer-Lübke Et. Wörterbuch. γ) *fŏáme>*fomes* (maĭ degrabă o alunecare de sunet decît o influinţă din partea luĭ *fomes*, cum ar vrea Mohl Zeitschrift für roman. Phil. XXVI 619, reflexele romanice vezĭ la Puşcariu Et. Wörterbuch). δ) *gréŭ >grevis*. Reflexele romanice vezĭ la Meyer-Lübke Et. Wörterbuch. ε) *măr>melum*. Reflexele romanice vezĭ la Meyer-Lübke Et. Wörterbuch. ζ) *înnót>*noto*. Reflexele romanice vezĭ la Meyer-Lübke Et. Wörterbuch.

Fenomene comune tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) α) *dzádă* P. B. glosar, *ţér>caelum* ibidem, *ţér>quaero* ibidem; *ed* ibidem; *prádă* ibidem. β) *cirĕáşă* ibidem. γ) *fŏáme* ibidem. δ) *gréŭ* ibidem. ε) *mér* ibidem. ζ) *nót* ibidem.

b) Olymp: α) *ťśéruri* pl.>*caelum* Weigand Olymp 32; *edu* 52. β) *ťśirĕáse* pl. 54. δ) *gréu* 72. ε) *mér* 67.

c) Acarnania: α) *dzádă* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: α) *dzádă* P. M. glosar, *ţér > caelum* ibidem, *ţér > quaero* ibidem; *ĭĕd* ibidem. β) *cirés, cirę̆scă* ibidem. δ) *gréŭ* ibidem. ε) *mér* ibidem.

Istroromîn. α) *tśér > caelum* P. I. glosar, *tśę́re* şi *tśáre > quaerere* ibidem; *ĭéd* ibidem; *fir > faenum* ibidem. β) *tśirișńa* şi *tśiréșńa* ibidem e un împrumut slav, compară vechĭŭ bulgar *čr'kșĭnĭa* (probabil împrumutat din romîneşte), neosloven *čréšna*, sîrb (la Miklosich Lexicon palaeoslov.) *črišnĭa*. γ) *fóme* ibidem. δ) *grév* ibidem. ε) *mér* ibidem.

§ 238. 24. *ę́ < ĭé* în silabă închisă şi deschisă, fenomen anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular: *mĭére > *mĕle, pĭérd > pĕrdo*. Cu următoarele particularităţĭ: α) după *n, č, ţ, ğ, dz, r, š, št ĭ* dispare: *inél > anĕllus, purčél > porcĕllus, ţés > tĕxo, ğém > gĕmo, dzéce > dĕcem, rắŭ > rĕus, šéd > sĕdeo, štérg > extĕrgeo*. β) *ę́+n+vocală < ęn* în antepenultima: *tînăr > tę́nerum > tę̆nerum* (vezĭ 156), *vinerĭ > vę́neris > vę̆neris* (vezĭ 206), *vînăt > vę́netus > vę̆netus* (vezĭ 206) (*tę̆neo* şi *vę̆nio* pe vremea fenomenuluĭ erau paroxitoane, *tę̆-nĭo, vę̆-nĭo*, pentru aceĭa *< ţin*, mr. *γin*). γ) *ę́+nt, nd < ént, énd* în orĭce silabă: *dinte > dę́ntem > dę̆ntem* (vezĭ 165), *ferbinte > fervę́ntem > fervę̆ntem* (vezĭ 145), *lindină > *lę́ndinem > *lę̆ndinem* (vezĭ 99), *linte > lę́ntem > lę̆ntem* (vezĭ 99), *minte > mę́ntem > mę̆ntem* (vezĭ 112), *simt > sę́ntio > sę̆ntio* (vezĭ 220), *întind > tę́ndo > tę̆ndo* (vezĭ 156), *vintre > vę́nter > vę̆nter* (vezĭ 206), *vînt > vę́ntus > vę̆ntus* (vezĭ 206). δ) *ę́+mp > émp* în orĭce silabă: *timp > tę́mpus > tę̆mpus* (vezĭ 156), *tîmplă > tę́mpora > tę̆mpora* (vezĭ 156), *stîmpăr > tę́mpero > tę̆mpero* (vezĭ 222). ε) La *mérg > mĕ́rgo, vărs > vĕrso, vin, viĭ, vine, vin > vĕnio, vĕnis, vĕnit, vĕniunt*, şi vechĭŭ romîn *învắsc > vĕstio* (vezĭ 206) aŭ influinţat analogic formele neaccentuate; perfectul *déde > dę̆dit* (vezĭ 165) prin analogiea celorlalte timpurĭ. Nu se pot explica *pírghie > pĕrgula* (vezĭ 136), *véchĭŭ > vĕtulus* (vezĭ 206). *léŭ* nu-ĭ *lę̆o* (vezĭ 99), ci vechĭŭl bulgar *lĭvŭ*, *pépene* este poate relativ noŭ > πέπων (vezĭ 136).

Tocmaĭ aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *ńáre > mĭére, kérdu > pĭérdu* P. B. glosar. α) *nél, dzém, răŭ* P.B. glosar. β) *tinir, vińirĭ, vinit* (*ţîn, γin*) ibidem. γ) *dinte* ibidem, *lindină* Dalametra, *linte* P. B.

glosar, *minte, simtu, tindu, vimtu* ibidem. δ) *timplili* Dalametra. ε) *ńergu* (merg), *vérsu, nvéscu*; *dĕáde*; *vécl'u. pĕápine.* P. B. glosar.

b) Olymp: *ńére* > *mĭere* Weigand Olymp 26, *kĭéptu* > *pĭeptu* 26. α) *néllu* 26, *arău* 29. β) (*γin* 49). γ) *dinte* 28, *tindu* 58, *vintul* 28. ε) *dĕáde* 99. *véclu* 27. *pĕápine* 27.

c) Acarnania. α) *arę̆ŭ* Weigand Aromunen II 180. β) (*γin* 180). γ) *mintĕa* 180.

d) Meglen. *ńári* > *mĭere*, *ńércurĭ* > *mĭercurĭ* P. M. glosar. α) *ninél, purțǫl, rǫŭ* ibidem. β) *tinir, vinirĭ, vinit* (*țǫn, vin*) ibidem. γ) *dinti, linden* (?), *linti, minti, sint, tind, vint* ibidem. δ) *timp* ibidem. ε) *merg, anvésc*; *dę́di*; *vécl'u* ibidem.

Istroromîn. *ml'ḁre* > *mĭere*, *pl'érd* > *pĭerd* P. I. glosar. α) *arélu, rév* ibidem. β) *tirer, virerĭ* (*țiru*) ibidem. γ) *dint, lindirą̆, vint* ibidem. ε) *még* (merg) ibidem.

25. *é* (= lat. *ē, ĭ, ĕ*) + *n*, în mod indiferent dacă după *n* urmează o vocală orĭ o consonantă, < *in*: *plin* > *plēnus, ating* > **aténg* > *attĭngo, minte* > *mĕntem.* La schimbare a participat și *én* > vechĭŭ bulgar ѧ: *grindă* > vechĭŭ bulgar *grēda. géne*, nu *gine* > *gĕnae, péne*, nu *pine* > *pĭnnae, sprincéne*, nu *sprincine* > *supercĭlia*, prin analogiea singularuluĭ *geánă, páná, sprinceánă* și a cuvintelor ca *fátă (fĕátă)* pl. *féte, bátă (bĕátă)* pl. *béte* > *vĭtta, bátă (bĕátă)* pl. *béte* > *bĭbĭta. én* în poziția—*e* (cu *e* adecă în silaba următoare) a suferit schimbarea relativ tîrziŭ, căcĭ încă în limba veche se găsesc numeroase exemple de *béne, céne* (pronume), *cuvénte, dénte, fĭerbénte, înbrăcăménte, încălțăménte, jurăménte, méne, ménte, morménte, păménte, rugăménte, téne, véne* (subst.), *véne* (verb), *veșménte, duménecă, véndecă, vénerea.* Cipariu Principiĭ de limbă și de scriptură 373.—Fenomen paralel cu **58.** Tocmaĭ așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *plin, minte* P. B. glosar.—*culinde* Dalametra (colindă) > vechĭŭ bulgar *kolēda.*—*dzéńĭ, péne* P. B. glosar.—*ghine, ține, dinte, mine, minte, murminti, tine, vine* (subst.), *γine* (verb), ibidem.

b) Olymp: *arină* > *arēna* Weigand Olymp 28, *merindă* > *merĕnda* 28.—*dzĕánile* 27, *pĕáne* (?) 67.—*ghine* 62, *tšine* 79, *dinte* 28, *mine* 76, *tine* 76.

c) Acarnania: *γin* > *vĕnio* Weigand Aromunen II 180, *mintĕa* 180.—*mine* 178.

d) Meglen: *plin*, *minti* P. M. glosar.—*grindă* ibidem.—*zęni*, *pęni* ibidem.—*bini*, *dinti*, *mini*, *minti*, *tini*, ibidem.

Istromomîn. *aprindu* > *apprehĕndo*, *merindą* > *merĕnda*, P. I. glosar.—*paminte* > vechiŭ bulgar *pamĕtĭ* memoria, commemoratio, ibidem.—*žą̊ne*, *péri*, ibidem.—*bire*, *tśire* (cine), *dinte*, ibidem.

26. *ė* (= lat. *ē*, *ĭ*, *ĕ*) + *m* + consonantă (afară de *mn*) < *im*: *limbă* > **lėmbă* > *lĭngua*, *limpede* > **lėmpide* > *lĭmpidus*, *timp* > *tĕmpus*. Insă *lėmn* > *lĭgnum*, *sėmn* > *sĭgnum*. Intr-un singur cuvînt *ė* + *m* + vocală > *im*: *nimenĭ* > *nĕminem*.—Fenomen paralel cu **59**.

Tocmaĭ așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *limbă*, *limbid* (limpede) P. B. glosar.—*lėmnu*, *sėmnu*, ibidem.

b) Olymp: *limbă* Weigand Olymp 50, 63.—*lėmnu* 26, 29, 67, 70, *sėmnu* 29, 63, 67.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *limbă*, *timp*, P. M. glosar.—*lėmn*, *sėmn*, ibidem.—*nimĕa*, *nimini*, ibidem.

Istroromîn: *limbą* P. I. glosar.—*lęmną* ibidem.

27. α) Maĭ înainte de prefacerea luĭ *ė* în *i* de sub **25**, **26** a avut loc diftongarea luĭ *ė* (= lat. *ē*, *ĭ*, *ĕ*) accentuat în *ĕá*, cînd în silaba imediat următoare a fost *ă* orĭ *e*. In poziția — *ă* acest diftong s-a păstrat în toate dialectele până astăzĭ. Pentru soarta diftonguluĭ în poziția—*e* vezĭ **7**. La acest fenomen aŭ participat și cuvinte străine. *lĕágă* > *lĭgat*, *pĭátră* > **pĭétra* > *pĕtra*, *vėde* > *vĕáde* > *vĭdet*.—*nădėjde* > vechiŭ romîn *nădĕájde* > vechiŭ bulgar *nadežda*. β) *ė* urmat de *n* + vocală nu s-a diftongat în poziția —*e*, pentru aceĭa *bine* nu *bĕáne* > *bĕne*, *duminecă* nu *dumĕánecă* > *domĭnica*, *ginere* nu *geánere* > *gĕnerum*, *tînăr* nu *tĕánăr* > *tĕnerum*, *vinerĭ* nu *vĕánerĭ* > *vĕneris*, *vînăt* nu *vĕánăt* > *vĕnetus*. In poziția —*ă* însă s-a diftongat: *geánă* > *gĕna*, *pĕánă* > *pĭnna*, *sprinceánă* > *supercĭlia*. *lină* > *lēnis*, *plină* > *plēna*, *senină* > *serēna* prin influința masculinelor *lin*, *plin*, *senin*; *cină* > *cēna* prin influința verbuluĭ *cinez* > *cēno*; *splină* > *splēnem* poate că dintr-un maĭ vechiŭ **spline*; *țină* > *tĕneat*, *vină* > *vĕniat* prin influința celorlalte forme ale verbelor *tĕneo*, *vĕnio*, unde diftongarea n-a avut loc. Greŭ de explicat sînt *vînă* > *vēna* și *ărină*

> *arēna* (Psaltirea şcheĭană ed. Acad. pag. 248, Dosoteĭŭ psaltirea ed. Acad. pag. 109, 257, 367, 469, Dosoteĭŭ Proloage pag. 46_1; Criş-Mureş Weigand's IV Jahresbericht 325, Somiş-Tisa Weigand's VI Jahresbericht 75). γ) *ė* urmat de *n* + consonantă şi *m* + consonantă (afară de *mn*) nu s-a diftongat nicĭ într-o poziţie, pentru aceĭa *limbă* nu *lĕámbă* > *lĭngua*, *merindă* nu *merĕándă* > *merĕnda*, *tindă* nu *tĕándă* > *tĕnda*, *dinte* nu *dĕánte* > *dĕntem*, *fĭerbinte* nu *fĭerbĕánte* > *fervĕntem*, *limpede* nu *lĕámpede* > *lĭmpidus*, *lindenă* nu *lĕándenă* > **lĕndinem*, *linte* nu *lĕánte* > *lĕntem*, *minte* nu *mĕánte* > *mĕntem*, *părinte* nu *părĕánte* > *parĕntem*. (Însă *lėmne* > vechĭŭ romîn *lĕámne* > *lĭgna*). La forme verbale ca *atingă* > *attĭngat*, *atinge* > *attĭngit*, *lingă* > *lĭngat*, *linge* > *lĭngit*, *prindă* > *prehĕndat*, *prinde* > *prehĕndit*, etc. a contribuit şi analogiea acelor forme ale verbelor respective unde *e* nu este în poziţie de diftongare, ĭar cuvintele slave *colindă*, *grindă*, *oglindă* > vechĭ bulgare *kolēda*, *grēda*, *glēdati* s-aŭ întrodus poate chĭar după diftongare.

Tocmaĭ aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *lĕágă*, *vĕádi* P. B. glosar. β) *ghine*, *duminică*, *dzinire*, *tinir*, *viñirĭ*, *vinit*. *dzĕánă*, *pĕánă*. *plină*; *ţină* > *cēna*; *ţănă* > *tĕneat*, *γină*. *vină*, *arină*. ibidem. γ) *limbă*, *mirinde*, *dinte*, *limbid*, *linte*, *minte*, *părinte*. *alindze*, *prinde*. ibidem (*lĕámne* P. B. glosar).

b) Olymp. α) *plĕácă* > *plĭcat* Weigand Olymp 90, *hĭárbe* > *fĕrvet* 90. β) *ghine* 41. *dźĕánă* 56, *pĕánă* 67. *arină* 28. γ) *limbă* 50, *merindă* 28, *dinte* 28, *părinţi* 28. *prinde* 28 (*lĕámni* 26).

c) Acarnania. α) *fĕátă* > *fēta* Weigand Aromunen II 180, *fĕáte* > *fētae* 180. β) *dzĕánă* 180.

d) Meglen. α) *lęgă*, *vędi*. P. M. glosar. β) *bini*, *duminică*, *ziniri*, *tinir*, *vinirĭ*, *vinit*. *zęnă*, *pęnă*. *plină*; *ţină* > *cēna*; *vină* > *vĕniat*. *vină* > *vēna*. ibidem. γ) *limbă*, *dinti*, *linden*, *linti*, *minti*. ibidem.

In Meglen *ĕa* se păstrează în poziţiea —*ă* (pentru poziţiea —*e* vezĭ 7) numaĭ cînd este iniţial orĭ precedat de sunet muĭat, altfel devine *ę*; *ńáză* (amĭază) P. M. 35_{39}, *ĭárbă* Papahagi Meglenoromîniĭ I, 50, 64, *ĭárnă* ibidem 117, *ľártă* ibidem 57, însă *ĭępă* ibidem 45, 49;—*dimnęţă* P. M. 2_8, *nęcă* (omoară) 3_{42}, *ţęstă* (aceastâ) 7_{34}, *sęră* (seară) 7_{35}, *plęcă* (pleacă) 20_{39}, *lęgă*

Papahagi Meglenoromîniĭ I 33, *vęrgă* ibidem 33, *męrgă* ibidem 65, *pęră* (pĭară) ibidem 62, *pęră* (pară fruct) ibidem 52, 79.

Istroromîn. α) *nęgră* > *nĭgra* P. I. 19_8, *tśąre* > quaerit 67_4 68_{20}. β) *bire, dumirecą, tirer, vireri. žąnę* (geană). *ţiră* (cină). P. I. glosar. γ) *ļimbą, merindą, dinte, lindirą.* ibidem.

In istroromîn *ĕá* în poziţiea —*ă* (pentru poziţiea —*e* vezĭ 7) a devenit *ę* şi *e* : *ăntrębă* P. I. 1_{11} 2_3 5_{10} 26_{30}, *lęmnă* (lemn) 2_{15}, *cl'ęmă* 4_{14} 42_{20}, *nęgră* 19_8, *spęlă* (spală) 31_1, *dęmaręţă* 36_4, *dămaręţă* 36_{14}, *nęvu* (neaŭa) 48_{12}, *dămaręţa* 49_{21}, *sęra* 51_{30}, *fęţă* 53_{24}; —*tśésta* (această) 10_7, *ţásta* > *ţésta* (aceasta) 15_3, *ăntrébă* 26_{29} 59_{37}, *vérza* (varza, curechĭul) 32_4, *kemęşa* 44_{24}. —Rar *ĕá* : *tśąsta* (aceasta) 21_{20}.

28. Din *e* accentuat şi neaccentuat (la care se cuprinde şi *ĕ* consonant din diftongul *ĕá*), latin (accentuat *ē, ĭ, ę̄*) şi nelatin, precedat de *m, p, b, f, v, u*, cînd în silaba imediat următoare nu este *e, i* orĭ sunet muĭat, rezultă *ă*; cînd *e* este urmat de *n, r* + consonantă, consonantă + *l*, în loc de *ă* apare *î*: *mắr* > *mēlus, mēlum*, însă *mére*; *pắr* > *pĭlus, pĭrus*, însă *périĭ*; *înbắt* > *bĭb-*, însă *înbéţĭ, înbéte*; *fắt* > *fētus*, însă *féţĭ*; *vắd* > *vĭdeo*, însă *vézĭ, véde*; *úmăr* > *humerus*, însă *úmere*; *súpăr* > *supero*, însă *súperĭ, súpere*; *bătrín* > *veteranus*; *fátă* > **fäátă* > *fĕátă* — *fēta*; *vádă* — **văádă* > *vĕádă* — *vĭdeat*; *dóŭă* — **dŏáŭe* > *dŭae*. *mắtur* — vechĭŭ bulgar *metŏ, ovắs* — **ovés* — vechĭŭ bulgar *ovĭsŭ, nevástă* — **nevĕástă* > vechĭŭ bulgar *nevěsta. vînăt* > *vęnetus* > *vĕnetus*, însă *vineţĭ, vinete*; *vínt* > *vęntus* > *vĕntus*; *vîrtúte* > *virtutem*; *píclă* > **peclă* — vechĭŭ bulgar *pĭklŭ*; *víslă* — vechĭŭ bulgar *veslo*. Prin analogie schimbarea a fost cîteodată propagată peste marginile alunecăriĭ sunetuluĭ, de ex. în *ospătéz* > *hospitor* prin influinţa luĭ *ospătắm, ospătám*, etc.; altă dată a fost oprită, de ex. în *mĕá* — *mea* prin influinţa luĭ *mĭéŭ* > *meus*. In forme schimbarea de obiceĭŭ n-are loc din cauza diferenţieriĭ (Pentru *diferenţiare* vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ): *albésc, turbéz, porumbél, pomét, úmed, lúme, încápe*, etc.; cu toate acestea la Coresi Tetravanghel şi Coresi Cazanie (Gaster Crestomatie I 21, 23, 26, 30, 31) chĭar *avắm* (avem), la Dosoteĭŭ Psaltirea ed. Acad. pag. 118 chĭar *bắm* (bem). Schimbarea n-are loc în cuvinte relativ noŭă, întroduse după încetarea fenomenuluĭ, de pildă în *Pétru* (al treilea *Petru*, grec Πέτρος.

Cel dintîĭŭ e latinul *Pĕtrus*, păstrat în izolarea *Sîn-Pĭĕtru*, *Sîn-Chĕtru*; al doilea e slavul *Petrŭ*, păstrat în numele munteluĭ *Pătru Vodă*), *cafĕá*, etc.

Fenomenul de față este maĭ vechĭŭ decît cel de sub 25. Pentru aceĭa *vînt*, nu *vint* > *vęntus*, *mormînt*, nu *mormint* > *monimęntum*, etc. *mintă* este probabil relativ noŭ, întrodus în urma fenomenuluĭ 28 și înainte de fenomenul 25, după Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 67 slavul *mĕta*; orĭ e maĭ degrabă grecul μίνθα, μίνθη, întrodus după prefacerea luĭ *ĭ* în *ę*. —Fenomenul de față este maĭ noŭ decît cel de sub 27. Pentru aceĭa *pánă*, nu *pînă* > *pĭnna*, *másă*, nu *măsă* > *mē(n)sa* (*mēsa* este anteromînesc, vezĭ 135), *vádă*, nu *vădă* > *vĭdeat*, *vársă*, nu *vîrsă* > *vĕrsat* (pentru *ĕ* din acest cuvînt vezĭ 24), etc. *píclă* > vechĭŭ bulgar *pĭklŭ*, *víslă* > vechĭŭ bulgar *veslo* sînt întroduse în urma diftongăriĭ; la *mînă* > *mĭnat* și altele de acest fel este influința analogică a luĭ *mîn* și a celorlalte forme verbale unde diftongarea n-a avut loc; *vînăt*, nu *vánăt* > *vęnetus*, din cauză că *e* din silaba următoare s-a păstrat neprefăcut în *ă* pănă după diftongare, ĭar *ėn* în poziția—*e* nu se diftonghează (Vezĭ 27 β); *vîndă*, nu *vándă* > *vēndat*, *frămîntă*, nu *frămántă* > *fermęntat*, *spăĭmîntă*, nu *spăĭmántă* > **expavimęntat*, péntrucă *ėn+consonantă* nu se diftonghează (Vezĭ 27 γ). Nu se poate explica *vînă* > *vēna*.—Decĭ cronologiea fenomenelor este următoarea: 1) Diftongarea luĭ *ė* în *ĕá*. 2) Prefacerea luĭ *e* în *ă*, *î* supt influința labialeĭ precedente. 3) Prefacerea luĭ *ėn* în *in*.

Fenomenul are loc pretutindenĭ în dialectul dacoromîn. Cu toate acestea apar lipsurĭ în consecvența luĭ, cu atît maĭ mult, cu cît înaintăm dela est spre vest. Notăm următoarele cazurĭ luate din listele de cuvinte normale ale luĭ Weigand în Jahresberichte și Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens și ale luĭ Iosif Popovicĭ în Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ: Banat *pĕánă* 2 locurĭ *); *vind* pretutindenĭ; *chimĕáșă*, *cămĕáșă* în multe locurĭ.—Criș-Mureș *pĕánă* cele maĭ multe locurĭ; *mĕásă* 4 locurĭ; *mėr*, *pėr* (pomul), *vėr*, *ovės* într-un singur și aceļaș loc; *pĕáră* în multe locurĭ, în maĭ puține însă decît *pĕánă*; *chimĕáșă*, *cămĕáșă* cele maĭ multe locurĭ; *vind* puține locurĭ. —Somiș-Tisa *pĕánă* multe locurĭ, *pĕáră* multe locurĭ; *chemĕáșă*, *chemęșă*, *cămĕáșă*, *cămęșă* cele maĭ multe locurĭ; *vind*

*) Prin *loc.* înțeleg *localitate.*

cele maĭ multe locurĭ.—Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ *pĕánă* maĭ în toate părţile, *pĕáră* în cîteva locurĭ; *cămĕáşă* un loc.—Sudestul Transilvanieĭ *pĕánă* 2 locurĭ din 4, *pĕáră* 2 locurĭ din 4, acolo unde şi *pĕánă*.—Munteni-Pădurenĭ *cămĕáşă* 1 loc, *cămę̆şă* 31 locurĭ, *cămę̆şę* 3 locurĭ; *mér* un loc; *pér* (pomul) 1 loc; *ovés* 1 loc; *pĕánă* cele maĭ multe locurĭ; *mĕásă* multe locurĭ; *fĕátă* 1 loc; *nevĕástă* 1 loc; *izmĕánă* cele maĭ multe locurĭ; *sfĕát* multe locurĭ.—Oltenia *pĕáră* 1 loc Mehedinţĭ; *vínd* cîteva locurĭ Mehedenţĭ, Gorj, Vîlcea, *vínz* (vînd) 1 loc Romanaţĭ.—Muntenia *pĕánă* 2 locurĭ Muşcel; *pĕáră* 1 loc Muşcel; *cămĕáşă* 1 loc Muşcel.—Moldova *cămĕáşă*, *cămĕáşî* puţine locurĭ Putna, Neamţ, Suceava, Tecucĭŭ, Botoşanĭ, Dorohoĭŭ, *chimĕásî* Miclăuşeniĭ-Butea jud. Iaşĭ (Gewährsmann Gabor Pitie!) şi Săbăoanĭ judeţul Roman (Gewährsmann Ferenţ Clopotar!), *cămĕásă* judeţul Bacăŭ în locurile unde se pronunţă *s* în loc de *ş*.—Bucovina *cămĕáşă*, *cămĕáşî* pretutindenea afară de 4 locurĭ.—Basarabia *cămĕáşă*, *cămĕáşî* maĭ pretutindenea.—Toate exemplele, afară de *ovés* şi *sfĕát*, se pot explica prin analogie, probabil însă aparţin maĭ mult la alunecarea sunetuluĭ. In ce priveşte în special formele *cămĕáşă-cămĕáşî* din Moldova, Bucovina, Basarabia, ele nu probează nimic, întrucît foarte probabil sînt eşite din maĭ vechile **cămĕáşe-cămĕáşi*; vezĭ **30**.

In celelalte dialecte apar numaĭ următoarele cazurĭ: Prepoziţiea *pănă*, *pînă*, de obiceĭŭ derivată din *paene ad*, sună macedoromîn a) *păn*, *pîn*, *pînă* P. B. glosar, b) Olymp *pîn*, *pînă* Weigand Olymp 84, 85, c) Acarnania *pęn* Weigand Aromunen II 180, d) Meglen *pǫn*, *pǫnă* P. M. glosar; istroromîn *pîr* P. I. 10_9 9_{22} 81_{31}, *piră* 6_{12}, $_{18}$, *pir* 63_{32}. S. Puşcariu Et. Wörterbuch a căutat o explicare în aceĭa că *pănă* n-ar fi *paene ad*, ci *porro ad*. Aceasta înseamnă a da din Scylla în Charybdis. Cum că în etymon a trebuit să fie *n*, se probează prin forma rotacizată *pîͬră*, пѫрѕ din Codex sturdzanus, Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ II 47.—Macedoromîn *vîrtúte* (vîrtute) > **vertutem*, *virtutem*; *vîrtós* (vîrtos) > **vertuosus*, **virtuosus?*; *vîrtuşéscu* (întăresc) > *vîrtos*. P. B. glosar.—Macedoromîn a) *văr*, *vír* (nimenĭ, nicĭun, vreun), *víră* (vreun, vreo, nimenĭ), *vírnă* (vreun, vreo, nimenĭ, cineva), *vírnu*, *vărnu*, *vărn* (nimenĭ, nicĭun, vreun), *vîrnăŏáră* (vreodată, cîteodată, nicĭodată) P. B. glosar, b) Olymp *vărún*, *vîrún* (vreunul, nimenĭ) Weigand Olymp 29, d) Meglen *vrin* (vreunul), *vrínă* (vreuna) P. M.

glosar; istroromîn *vrŭn* (vreunul), *vrò* (vreuna) P. I. glosar. Aceleaş cu dacoromîn *vreŭn*, italian *verŭno* > *vel unus* după Diez Et. Wörterburch, *vere unus* după Salvioni Zeitschrift für roman. Phil. XXII, 479.—Macedoromîn a) *mădŭă*, *mîdŭă* (măduvă) P. B. glosar, d) Meglen *midŭă* P. M. glosar, >*medulla*. —Macedoromîn b) Olymp *ninvăţàt* (nenvăţat) > *vĭtium* Weigand Olymp 28, 31, 111 (Macedoromîn a) *anvèţ*, învăţ verb şi substantiv, *ninviţàt*, P. B. glosar, d) Meglen *anvèţ*, învăţ verb. P. M. glosar).—Macedoromîn a) *dŏàŭă*>**dòŭe*>*duae*, *nĕàŭă* > **nĕàŭe* > *nivis*, *nŏàŭă* > **nŏàŭe* > *nobis*, *nŏàŭă* > **nŏàŭe* > *novem*, *ŏàŭă* > **ŏàŭe* > *ova*, *vŏàŭă* > **vŏàŭe* > *vobis* P. B. glosar, b) Olymp *dŏàŭe* Weigand Olymp 74, *nŏàŭa* (nobĭs) 76, *nŏàŭă* (novem) 74, *vŏàŭa* 76, d) Meglen *dŏàŭă*, *nęŭă*, *nŏàŭă* (novem), *ŏàŭă* P. M. glosar; istroromîn *dò*, *nę*, *òve* P. I. glosar.—Istroromîn *văzŭre* (vor vedea) P. I. 11₁₂. Greşală?

29. Din *e* accentuat şi neaccentuat (la care se cuprinde şi *ĕ* consonant din diftongul *ĕà*), latin (accentuat *ē*, *ĕ*, *ĭ*) şi nelatin, precedat de *r*, în mod independent de vocala următoare, rezultă *ă*: *crắp* > *crĕpo*; *crắpĭ* > **crĕpis*, *crĕpas*; *crắpe* > *crĕpet*; *prắd* > *prēdo* > *praedo*; *rắce* > *rĕcens*; *rămîn* > *remaneo*; *răspŭnd* > *respondeo*. *rătez* > vechĭŭ bulgar *retĕzĭ*.—In loc de *ă* apare *î* în *rîşînă* > *resina*; înainte de *n* în cuvinte ca *frîŭ* > *frēnum*, *rînă* > *rēn* (După Giuglea în Dacoromania III pag. 562 sqq. *rînă* ar fi un autohton **olana*, înrudit cu albanezul *lắră* şi cu grecul ὠλένη), *strîng* > *strĭngo*, *rînd* > vechĭŭ bulgar *rēdŭ*, *rînsî*, un fel de inflorescenţă, iulus, Şezătoarea V, 121 > vechĭŭ bulgar *rēsa* idem, *rînjèsc* > vechĭŭ bulgar *rēgnŏti*, la care cuvinte nu putem şti însă dacă *î* provine din *e* orĭ din *i*, căcĭ asupra cronologieĭ fenomenuluĭ de supt acest număr faţă de acel de sub No. 25 nu ştim nimic. In forme schimbarea de obiceĭŭ n-are loc din cauza diferenţieriĭ: *sporèsc*, *opărèsc*, *àre*, *pàre*, *càre*, *tàre*, etc.; totuş *amărắsc*, *borắsc*, *hotărắsc*, *izvorắsc*, *ocărắsc*, etc., *omŏàră* > **omŏàre*, *omoràm* > **omorĕàm*, şi tot aşa *cobŏàră coboràm*, *dobŏàră doboràm*, *obŏàră oboràm*, *-ă* dela *càră*, *popŏàră*, *topŏàră*, *amàră*, etc. > *-e*, *săcàră* > **săcare*, *secale*. Cu toată propagarea mare a fenomenuluĭ, el n-are loc în *cirèşă* > *ceresia*, *crèd* > *crēdo*, *crèsc* > *crēsco*, *drèg* > *dirĭgo*, *frèc* > *frĭco*, *grèŭ* > *grĕvis*, *prèot* > *presbyter*, *prèţ* > *prĕtium*, *trèmur* > *trĕmulo*, etc.; munteneştile *rĕa* > *rĕa*,

rele ⌢ *rĕae*, *rece* ⌢ *rĕcens*; *mrĕájă* > vechiŭ bulgar *mrъža*, *mrĕánă* > bulgar *mrъna*, *trĕábă* ⌢ vechiŭ bulgar *trъba*, care aceste din urmă aŭ fost întroduse poate în urma fenomenuluĭ.

Dintr-un cuvînt ca *prádă* > **prăádă* > **prĕádă* > *prēda* se constată că fenomenul de faţă este maĭ noŭ decît cel de sub **27**. Din munteneştile *crápe*, *práde* > **crăápe*, **prăáde* > **crĕápe*, **prĕáde* ⌢ *crĕpet*, *prēdet*, faţă cu moldoveneştile *crắpe*, *prắde* > **crépe*, **préde* > **crĕápe*, **prĕáde* > *crĕpet*, *prēdet*, se constată 1) că fenomenul de faţă este la Munteni maĭ vechiŭ şi la Moldovenĭ maĭ noŭ decît cel de sub **7**, şi 2) că guturalizarea în poziţiea —*e* este posterioară guturalizăriĭ în poziţiea —*ă*. La Muntenĭ astăzĭ *r* sună muĭat şi provoacă schimbarea *ră* < *re*: *cắtre* > *cắtră*, *directŏáre* > *directŏáră*, *ţigáre* ⌢ *ţigáră*. Compară **30**, **31**.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *amărắscu*, *aráţe* (răce), *arắŭ*, *prádă* substantiv, *rămín*, *zburăscu* (vorbesc) > *zbór* (vorbă) > vechiŭ bulgar *sŭborŭ conventus*, prin aceĭaş alunecare de înţeles care a dat naştere dacoromînuluĭ *cuvínt* > *conventum* (tot aşa în sîrbeşte: *zbor* Gespräch, *zboriti* sprechen), P. B. glosar; *frîn* -*fírnu* (frenum) Dalametra; *árbură* (arbore) P. B. 479, *máră* (mare) adĭectiv 478, *soáră* (soare) 477; însă *crép*, *crĕápă*, *frimintu* (frămînt) P. B. glosar. b) Olymp: *arămín* (rămîn) Weigand Olymp 29, *arắu* (răŭ) 26; însă *frimite* ⌢ *fermentum* 58, 60. c) Acarnania: *arẹ́u* (răŭ, *ẹ* = *ă*, vezĭ **2**) Weigand Aromunen II, 180; însă *máre* (mare, adĭectiv) 182, *ntrĕábă* (întreabă) 180, *trec* (trec) 178, *trimurá* (tremura) 182. d) Meglen: *rămǫ́n* (rămîn), *rǫ́ŭ* (răŭ), *umărǫ́s* (ostenesc) > bulgar *umorĭavam*, *zburǫ́s* (vorbesc) P. M. glosar; însă *crép* (crăp), *crẹ́pă* (crapă), *frimínt* (frămînt) P. M. glosar, *dismărẹ́scă* (odihnească) ⌢ *dis-* + *umărǫ́s* (vezĭ maĭ sus) P. M. 32_{30}, *strínsi* (strînse) 35_{17}, *tărẹ́scă* (tîrască) > vechiŭ bulgar *trъti* 32_{24}.

Istroromîn: *rẹ́v* (răŭ, *ẹ* = *ă*, vezĭ **2** şi **10**) P. I. 59_{15}, *ramą́s-aw* (a rămas, *a* = *ă*, vezĭ **83**) 39_{26}, *ramą́s-a* (a rămas, *a* = *ă*) 44_4; însă *remărẹ́* (a rămînea) 5_{34}, *remăré* (a rămînea) 6_6, *crep* P. I. glosar.

30. Din *e* accentuat şi neaccentuat (la care se cuprinde şi *ĕ* consonant din diftongul *ĕá*), latin (accentuat *ĕ*, *ē*) şi nelatin, precedat de *š* (1. > *s* latin, 2. străin), *ž* (străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *ă*, în cuvinte şi în

forme. *š. șắd > sĕdeo, șắzĭ > sĕdes*, moldovenesc *șắde > șéde > șĕáde > sĕdet*, muntenesc *șáde > *șăáde > șĕáde > sĕdet, șádă > *șăádă > șĕádă > sĕdeat; șágă > *săágă > șĕágă >* bulgar *șega; pășắsc > pășésc, pășắștĭ > pășéștĭ*, moldovenesc *pășắște > pășéște > pășĕáște*, muntenesc *pășáște > *pășăáște > pășĕáște, pășáscă > *pășăáscă > pășĕáscă*. —*ž. jắle > jéle > žắle >* vechĭŭ bulgar *žalĭ; slujắsc > slujésc, slujắștĭ > slujéștĭ*, moldovenesc *slujắște > slujéște > slujĕáște*, muntenesc *slujáște > *slujăáște > slujĕáște*.—In loc de *ă* apare *î* înainte de *n*: *jî́nd, jînduésc >* vechĭŭ bulgar *žĕdati, jî́mblă, jî́mlă >* polon *žemla* orĭ ungur *zsemlye*. *ín* este într-adevăr > *én*, pentrucă fenomenul de față este maĭ vechĭŭ decît cel de sub **25**; vezĭ datele cronologice de maĭ la vale.

Din cuvinte ca *șádă, slujáscă* se constată că fenomenul de față este maĭ noŭ decît cel de sub **27**.—Din munteneștile *șáde, slujáște* (Exemple la Tiktin Studien zur rum. Phil. 104), față de moldoveneștile *șắde, slujắște*, se constată 1) că fenomenul de față este la Muntenĭ maĭ vechĭŭ și la Moldovenĭ maĭ noŭ decît cel de sub **7**, și 2) că guturalizarea în poziția —*e* este posterioară guturalizăriĭ în poziția —*ă*. Compară **29**.

Tipul *șádă, slujáscă*, care există dela cele maĭ vechĭ monumente literare în mod constant pănă astăzĭ în toate provinciile dacorомîneștĭ (Praxĭul Voroneț: *deșártă* adĭectiv 115, *slujáscă* 63; Dosoteĭŭ Psaltirea în versurĭ ed. Acad. Rom.: *deșártă* adĭectiv 21, *înșálă >* orĭ vechĭŭ bulgar *mŭšelŭ* orĭ, după Tiktin Wörterbuch, latin *sĕllo*, 21, 42, *șázā* 41, *slujáscă* 55; Moxa Cronica: *sfîrșáscă* Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I 378; Testament finele secoluluĭ XVI Budeștĭ districtul Ilfov: *slujáscă* Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I 94; Epitaful luĭ Radu Buzescu mănăstirea Caluĭul județul Romanațĭ: *deșártă* Gaster Crestomatie I 44), probează că fenomenul este anterior secoluluĭ XVI. De atuncĭ încoace însă articularea luĭ *š, ž* a variat, în acel fel că în Moldova în secolul XVII *š, ž* eraŭ muĭațĭ, astfel că supt influința aceșteĭ muĭerĭ *ă, î* apar prefăcuțĭ în *e, i*, ĭar în secolul XVIII și-aŭ perdut muĭerea, astfel că *e, i* supt influința lor aŭ devenit din noŭ *ă, î*, pecînd în Muntenia în secolul XVII *š, ž* aŭ continuat de a fi lipsițĭ de muĭere și aŭ căpătat această proprietate, supt influința căreĭa *ă, î* munteneștĭ aŭ devenit și eĭ *e, i, complect* (căcĭ semne de ea se întîlnesc și în textele munteneștĭ din secolul XVII) de abĭa în secolul

XVIII, tocmaĭ cînd *š*, *ž* îşĭ perdeaŭ muĭerea în Moldova. A rezultat astfel faptul curios că pe vremea cînd Moldoveniĭ ziceaŭ, cum zic astăzĭ Munteniĭ, *şi* > *sic*, Munteniĭ ziceaŭ *şî*, ĭar cînd aŭ început să zică Moldoveniĭ *şî*, Munteniĭ aŭ început să zică *şi*. Aceste lucrurĭ le-a probat întîĭŭ cu numeroase exemple Tiktin în Studien zur rumänischen Philologie, Leipzig, 1884, pag. 99 sqq. Fenomenele acestea, acela anume al prefaceriĭ *še*, *že* < *šă*, *žă*, acel complect paralel (Vezĭ **44**) al prefaceriĭ *ši*, *ži* < *šî*, *žî*, şi acel al prefaceriĭ *šă*, *žă*, *šî*, *žî* < *še*, *že*, *ši*, *ži*, (Vezĭ **77**) se complică cu acele de sub Nos. **7**, **25**, **27**, **28**, şi cronologiea relativă a lor rezultă dintr-o simplă inspecţie a tablouluĭ *camĭsia* < moldovenesc *căméşă*, muntenesc *cămáşă* şi *cămáşe*; *vesīca* < moldovenesc *beşícă*, muntenesc *băşică*, în modul următor:

1) *š*, *ž* aŭ fost în mold. muĭaţĭ înainte de guturalizarea prin labiale (**28**) şi în vremea aceşteĭ guturalizărĭ, căcĭ altfel trebuĭa *camĭsia* să sune astăzĭ mold. *cămáşă* şi *vesīca băşícă*.—2) *š*, *ž* s-aŭ muĭat în munt. după guturalizarea prin labiale (**28**), pentru aceĭa aŭ rezultat din *camĭsia*, *vesīca cămáşe*, *băşică*, ĭar pe vremea guturalizăriĭ prin labiale trebue să fi existat în munt. deja guturalizarea prin *š*, *ž*, pentru aceĭa *vesīca* a putut deveni *băşică*. Decĭ munt. *vesīca* < *beşícă* < *băşícă* < *băşică*.—3) *š*, *ž* aŭ fost în mold. muĭaţĭ înainte de prefacerea *e-á-e* < *e-é-e* (**7**) şi pe vremea aceşteĭ prefacerĭ, căcĭ altfel n-ar fi putut eşi din *căměáşă* *căméşă*, ci *cămáşă*. Decĭ mold. *camĭsia* < *căměáşă* < *căměáşe* < *căméşe* < *căméşă*.—4) Înainte de muĭarea luĭ *š*, *ž* aŭ trebuit aceste sunete să aĭbă efect guturalizător în mold. In adevăr *š*, *ž* sînt muĭaţĭ în vechea moldovenească, după cum probează vechĭŭl mold. *căměáşe* (Vezĭ exemple la Tiktin Studien 102). Cu toate acestea deja în vechea mold. *sědeat* sună *şáză* (Vezĭ exemple maĭ sus). Dacă înainte de vechĭŭl mold. *š* muĭat nu ar fi fost altul fără muĭare şi cu putere de guturalizare, *şádă* ar fi fost posibil numaĭ dela al XVIII secol încoace.

Prin urmare fenomenele aŭ avut loc în următoarea ordine cronologică: 1) Guturalizarea prin *š*, *ž*: *še* < *šă*, *ši* < *šî* (**30**, **44**).—2) Muĭarea luĭ *š*, *ž*: *šă* < *še*, *šî* < *ši* (**77**) la Moldovenĭ.—3) Guturalizarea prin labiale: *be* < *bă*, *me* < *mă* (**28**).—4) *e-á-e* < *e-é-e* (**7**). Guturalizarea prin labiale e într-adevăr maĭ veche decît *e-á-e* < *e-é-e*, căcĭ *másă* > *měásă* este excluziv întrebuinţat în limba veche, învremece *měáse* > *mése*

s-a sfîrşit de abia la începutul secoluluĭ XVIII.—5) Muĭarea luĭ *š*, *ž*: *šă* < *še*, *šî* < *ši* (77) la Munteni.—6) Pierderea muierii luĭ *š*, *ž* în mold. şi guturalizarea în mold. a luĭ *e*, *i* prin *š*, *ž*: *še* < *šă*, *ši* < *šî* (30).

Dacă complectăm această cronologie cu acea dela **28**, căpătăm rezultatul următor: 1) Diftongarea luĭ *é* în *ĕá* (**27**).—2) Guturalizarea prin *š*, *ž* a luĭ *e*, *i* (prima guturalizare, **30**, **44**).—3) Muĭarea luĭ *š*, *ž* la Moldovenĭ.—4) Guturalizarea luĭ *e* prin labiale (**28**).—5) *e-á-e* < *e-é-e* (**7**).—6) Muĭarea luĭ *š*, *ž* la Muntenĭ.—7) *én* < *in* (**25**).—8) Guturalizarea prin *š*, *ž* a luĭ *e*, *i* la Moldovenĭ (a doŭa guturalizare, **30**, **44**).

Pentru scurtare am numit forma *cămėşă* moldovenească şi formele *cămáşă*, *cămáşe* munteneşti. Aceste forme nu se întîlnesc însă numaĭ în Moldova şi în Muntenia, ci tot teritoriul romînesc cuprinde orĭ pe unul (*cămėşă*) orĭ pe altul (*cămáşă*, *cămáşe*) din aceste tipurĭ. Constatarea lor însă, întrucît este legată de fenomenele prefacerii *e-á-e* < *e-é-e* şi a guturalizării luĭ *e* prin labiale, nu este sigură în acele teritorii unde pomenitele fenomene nu aŭ loc (Vezĭ **7**, **28**). De pildă bănăţeanul *cămĕáşă* poate că reprezintă tipul muntenesc, întrucît *şă* se va fi păstrat astfel cu *š* nemuĭat încă din timpurile preliterare (*e* în Banat doar nu se preface în *ă* supt influinţa labialeĭ precedente), dar poate că reprezintă şi tipul moldovenesc, întrucît actualul *şă* va fi provenind dintr-un maĭ vechiŭ *şe*, provenit el însuş din preliterarul *şă* (*e-á-e* în Banat doar nu devine *e-é-e*). Repartizarea acestor tipurĭ este pentru dialectul dacoromînesc următoarea, după cuvintele normale din Weigand Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ, şi după Candrea Ţara Oaşuluĭ: Banat *cămĕáşă* (munt.? mold.?), *chimĕáşă* (munt.? mold.?); *cămáşă* (munt., la Bufanĭ, care sînt probabil emigraţĭ din Oltenia).—Criş-Mureş *chimĕáşă* (munt.? mold.?), *cămĕáşă* (munt.? mold.?), *cămáşă* (munt.), *chimáşă* (munt.).—Somiş-Tisa *chemĕáşă* (munt.? mold.?), *chemę̇şă* (mold.), *cămáşă* (munt.), *cămĕáşă* (munt.? mold.?), *cămę̇şă* (mold.).—Ţara Bîrseĭ, Ţara Oltuluĭ *cămáşă* (munt.), *cămĕáşă* (munt.? mold.?), *cămáşe* (munt.).—Sudestul Transilvanieĭ *cămáşă* (munt.), *cămáşe* (munt.).—Muntenĭ-Pădurenĭ *cămĕáşă* (munt.? mold.?), *cămę̇şă* (mold.).—Ţara Oaşuluĭ *cămę̇şă* pag. 10 (mold.).—Oltenia *cămáşă* (munt.).—Muntenia *cămáşă* (munt.), *cămáşe* (munt.).—Moldova *cămėşă* (mold.), *cămáşă* (munt.,

puţine locurĭ în jud. Putna, Bacăŭ), *cămĕáşă-cămĕáşî* (mold. > **cămĕáşe-*cămĕáşi*, pentrucă în Moldova *e* precedat de labială < *ă*; puţine locurĭ în judeţele Botoşanĭ, Neamţ, Suceava, Tecucĭŭ, Putna, maĭ multe în jud. Dorohoĭŭ), *cămĕásă* jud. Bacăŭ în locurile unde se pronunţă *s* în loc de *ş* (mold. > **cămĕáśe*, vezĭ observaţiea de maĭ sus); forma *chimĕásî*, înregistrată dintr-un loc din judeţul Iaşĭ şi unul din judeţul Roman, nu poate fi luată în considerare, pentrucă informatoriĭ nu eraŭ Romînĭ.—Bucovina *cămĕáşă-cămĕáşî* pretutindenĭ afară de 4 locurĭ (mold. > **cămĕáşe-*cămĕáşi*, pentrucă în Bucovina *e* precedat de labială < *ă*).—Basarabia *cămĕáşă-cămĕáşî* maĭ pretutindenĭ (mold. > **cămĕáşe-*cămĕáşi*, pentrucă în Basarabia *e* precedat de labială < *ă*).

Fenomenul are loc în toate dialectele, dar tipul moldovenesc orĭ muntenesc al luĭ *camisia* este greŭ de hotărît pe teritoriul macedoromîn şi pe cel istroromîn, unde fenomenele 7 şi 28, pe care se bazează constatarea celor doŭă tipuri (Vezĭ cele spuse la începutul alineatuluĭ precedent), nu există, ĭar pe vreo eventuală apariţie *e-á-e* < *e-ę́* (orĭ *é*) *-e* din meglenit şi istroromîn nu se poate pune nicĭo bază, întrucît în aceste dialecte chĭar *e-á-ă* poate deveni *e-ę́* (orĭ *é*) *-ă* (Vezĭ **27**).

Macedoromîn. a) *şápte* > *sĕptem*; *şárpe* > *sĕrpens*; *şáse* > *sĕx-*; *şáŭă-şáo-şáŏă* > *sĕlla*; *şéd-şăd*, *şádă*, *şidĕá*, *şidzú-şădzú*, *şădzúndaluĭ*; *aruşáscă* (înroşească); *tuşé* > **tuşắ* 3 p. sing. perf. dela *tuşéz* > *tussio*; *cămĕáşă*. P. B. glosar.—Fenomene munteneştĭ.

b) Olymp: *sápte*, *sárpe*, *sáse*, Weigand Olymp 27; *sĕáŭă-sĕáo* (şa, sella) > **śáŭă* > **saŭă* 64.—Fenomene munteneştĭ.

c) Acarnania: *şáse* Weigand Aromunen II 182.—Fenomen muntenesc.

d) Meglen: *şápti*, *şárpi*, *şási*, *şáŭă*, P. M. glosar; *şǫ́d* (şăd, p. 1 sing.) P. M. 13_{23}, *şǫ́zĭ* (şăzĭ) 7_{18}, *şádi* (şade) Papahagi Meglenoromîniĭ I, 54, *şădĕá* (3 p. sing. imperf.) P. M. 16_{10}, *şizú* (şezu) 15_{38}; *şǫ́rpĭ* (şărpĭ) 33_{25}; *şătăés* (plimb) > bulgar *šetam* 7_{40}; *sfarşá* (sfîrşea) 21_{16}; *cămę́şă* P. M. glosar.—Fenomene munteneştĭ.

Istroromîn: *şápte* P. I. 15_{13} 70_8; *şárpe* P. I. glosar; *şáse* P. I. 6_{22}; *şę́de* (a şedea, infinitiv) 10_{36}; *cheméşa* P. I. glosar.—Fenomene munteneştĭ.

31. Din *e* accentuat şi neaccentuat (la care se cuprinde

şi *ĕ* consonant din diftongul *ĕá*), latin (accentuat *ĕ*, *ė*, *ĭ*) şi nelatin, precedat de *s ţ* (1. > *t* latin, *c* + *ĭ* + vocală latin; 2. străin), *dz* (> *d* latin), *z* (1. > *dz*, 2. străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *ă* în cuvinte şi în forme. *s*: *însåmn* > *insĭgnio, însåmnĭ, însámnă* > **însăámnă* > *însĕámnă, însåmne; săcure* > *securis; sărbătŏáre* > *servo; sărác* > vechiŭ bulgar *sirakŭ; cosåsc* > *cosésc, cosåştĭ, cosåşte, cosáscă* > **cosăáscă* > *cosĕáscă; cásă* > *cáse* plur. dela *cásă*.—*ţ*: *ţås* > *tĕxo, ţăşĭ, ţåsă* > *ţése* > **ţĕáse* > *tĕxit, ţåsă* > *ţése* > **ţĕáse* > *tĕxat, ţåsă* > *ţése* > **ţĕáse* > *tĕxere; oţåt* > vechiŭ bulgar *oţĭtŭ; păţåsc* > *păţésc, păţåştĭ, păţåşte, păţáscă* > **păţăáscă* > *păţĕáscă; bráţă* > *braţe* plur. dela *braţ* > *bracium*.—*dz-z*: *dzåŭ, zåŭ* > *dĕus; dzåce, zåce* > *dĕcem; urdzåsc, urzåsc* > *urdzésc, urzésc* > *ordior, urzåştĭ, urzåşte, urzáscă* > **urzăáscă* > *urzĕáscă*.—*z*: *zámă* > **zăámă* > *zĕámă* > mediogrec ζέμα; *păzåsc* > *păzésc* > vechiŭ bulgar *paziti, păzåştĭ, păzåşte, păzáscă* > **păzăáscă* > *păzĕáscă*.

In loc de *ă* apare *î* înainte de *n*: *sîngur* > *sĭngulus; sîmt, sîmţĭ, sîmte, sîmtă* > *sĕntio; sîn* > *sĭnus; sîne* > *sene* > *se; ţîn, ţiĭ, ţîne, ţînă* > *tĕneo; ţîntă* > vechiŭ bulgar *ţĕta* nummus; însă *sănin* > *serenus*, pentrucă *n* este noŭ > *r*. Nu putem şti însă dacă *î* provine din *e* orĭ din *i*, căcĭ asupra cronologieĭ fenomenuluĭ de supt acest număr faţă de acel de sub No. **25** nu ştim nimic. Din cuvinte ca *însámnă, ţáră* > *tĕrra, dzádă-zádă* > *taeda, zámă* se constată că fenomenul de faţă este maĭ noŭ decît cel de sub **27.** Contrarĭu însă de ceĭa ce se întîmplă la **29** şi **30**, fenomenul de faţă este maĭ noŭ decît cel de sub **7** atît la Muntenĭ cît şi la Moldovenĭ: pentru aceĭa nu *sáte* > *sĭtis, sácetă* > *sĭccitas, ţáse* > *tĕxit, dzáce-záce* > *dĕcem, păzáşte*. Dar din *însámnă, ţáră, dzádă, zámă* faţă cu *såte, såcetă, ţåsă, zåce, păzåşte* se constată că şi aicĭ, ca şi la **29**, **30**, guturalizarea în poziţiea —*e* este posterioară guturalizăriĭ în poziţiea —*ă*. In special fenomenul de faţă este maĭ noŭ decît cel de sub **30**: pentru aceĭa cuvinte ca *se* (conjuncţie > *si*, şi pronume), *sĕáră* > *sēra, sĕácă* > *sĭcca, ţĕáră* > *tĕrra* sînt numeroase dela Praxĭul Voroneţ şi Psaltirea şcheĭană începînd pănă astăzĭ (Cu toate acestea deja în Vor. *sămînţă* > **sementia, săptămînă* > *septimana, săráciĭ*, în Şch. *sáră* alăturĭ cu *sĕáră, ţáră* alăturĭ cu *ţĕáră*.

Fenomenul are loc în modul cel maĭ consecvent în Mol-

dova și cel maĭ puțin consecvent în Muntenia. Notăm următoarele cazurĭ luate din listele de cuvinte normale ale luĭ Weigand în Jahresberichte și Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, ale luĭ Iosif Popovicĭ în Dialekte der Munteni und Pădurenĭ, și din Candrea Țara Oașuluĭ: Banat *săcără > secale*; *biserică > basĭlica*; *sără*; *vițăl* pl. *vițăĭ > vitĕllus*; *vița-viță > vitĕlla*; *dumńădzăŭ*; *dzĕășă > dĕcem*.—Criș-Mureș *săcără*; *bisărică*; *sără*; *vițăl-vițăl* pl. *vițăĭ*; *vițăŭă* pl. *vițăľă*; *dumńădzăŭ*; *dzĕășă-dzęșă-dzęce-zĕășă-zĕățșă-zęțșă-zĕăce -zęce*.—Someș-Tisa *săcără*; *bisărică*; *sără*; *vițăl-žițăl* pl. *vițăĭ*; *vițăŭă-viță-yițĕă*; *dumńădzăŭ*; *dzęșe-dzęce-zęșă-zęce*.—Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ *săcără-secără*; *biserică-bisęrică*; *sără*; *yițăl-yițăl*; *yițĕă-yiță-žiță*; *dumnezăŭ-dumńezăŭ-dumnezĕŭ*; *zĕăce-zęce-zėce*.—Sudestul Transilvanieĭ *săcără-sacără-secără*; *biserică*; *sără*; *yițăl-yițęl*; *yițĕă*; *dumńezăŭ-dumnizĕŭ*; *zéci-zęci-zėce*.—Muntenĭ-Pădurenĭ *męsă* pluralul dela *măsă > mēnsa*; *vițăl* pl. *vițăĭ*; *pisăz > pisėz > pinso*.—Țara Oașuluĭ *sămn* pl. *sămne > sĭgnum*; *săc > sĭccus*; *yisădz* (visez); *folosăsc*; *cățăl*; *yițăl*; *oțăl >* slav *oțel*; *dzăce*; *încăldzăscu*; *prîndzăscu*; *păzăște*; pag. 8.—Oltenia *săcără*; *bisărică-biserică-bisęrică*; *sără*; *vițăl-vițăl* pl. *vițăĭ*; *vița-viță*; *dumńezăŭ-dumnezăŭ*; *zĕășe-zĕăžă-zęșe-zętșe-zĕăce-zęce*.—Muntenia *săcără-secără*; *biserică*; *sără-sĕără*; *vițăl-yițăl-yițėl-ghițăl-ghițėl*; *vița-vițĕă*; *dumnezăŭ-dumnezĕŭ*; *zĕăce-zęce-zėce*.—Moldova *săcără*; *bisărică-biserică-bisęrică*; *sără*; *yițăl-ghițėl*; *yițĕă-yiță-ghiță-ghițĕă-ghiță*; *dumńedzăŭ-dumnedzăŭ-dumnezăŭ-dumńezăŭ*; *dzăși-zăși-zéce*.—Bucovina *săcără-sacără-sacărî*; *bisărică-bisăricî-bisęrică*; *sără-sărî*; *žițăl-ghițăl-ďițăl*; *žiță-ghiță*; *dumńidzăŭ-dumnedzăŭ-dumnădzăŭ-dumnadzăŭ*; *dzĕășį-dzășį-dzĕăcį-dzășį*.—Basarabia *săcărî-sacără-sacărî*; *bisărică-bisăricî-biserică*; *sărî-sără-sĕărî*; *žițăl-ghițăl*; *žiță*; *dumnidzăŭ-dumnădzăŭ-dumnezăŭ-dumnezĕŭ*; *dzășį-dzĕăcį-dzășį-zęcį*.

La Muntenĭ *s, ț, dz, z* sună astăzĭ muĭat și provoacă schimbărĭ *să, ță, dză, ză < se, țe, dze, ze*: *mătăse > mătăsă, tŭse > tŭsă, bătrînėțe > bătrînėță, frumusėțe > frumusėță, mîndrėțe > mîndrėță, tinerėțe > tinerėță, lehŭze > lehŭză*, etc. Compară **29, 30.**

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *sėmnu > sĭgno*; *sėmnu > sĭgnum*; *si-*

cáră; *băsĕárcă-bisĕárcă-bisĕárică*; *sĕáră*; *sĕáte*; *séc* > *sĭcco*; *séc* > *sĭccus*; *séŭ* > *sēbum*; *siptămînă*; *singur*; *simtu*; *sín*; P. B. glosar; *să* conjuncţie > *si* P. B. 373, *sărbătŏáre* P. B. 363.—*ţás* > **ţăás* > **ţĕás* > *tĕxo* (**ţĕas, ţás* prin analogiea persoaneĭ 3 *ţáse*, pe care o dă Mihăileanu), perf. 3 p. pl. *ţăsúră*, particip. *ţăsút, ţăsútă*, infin. *ţăsĕáre*; *γiţắl* pl. *γiţắľ*; *γiţáŭă-γiţáo* pl. *γiţále* > **γiţăále* > **γiţĕále*; *ţáră*; *bráţî* pl. dela *bráţ*; *ţîn, ţîńĭ, ţîne, ţînĕá, ţînú*, infin. *ţînĕáre*; P. B. glosar.—*dumnidză-dumnidzăŭ*; *dzádă*; *dzáţe* pl. *dzăţĭ*; *urdzắscu*; *putridzắscu, putridzáscă* > **putridzăáscă* > **putridzĕáscă, putridzá* > **putridzăá* > *putridzĕá*; P. B. glosar; *avdzáĭ* > **avdzăáĭ* > **avdzĕáĭ* (auzĭaĭ) P. B. 270, *avdzá* > **avdzăá* > **avdzĕá* (auzĭá) 251, 254.—*zámă-dzámă* (P. B. 240 *zámă*, 309, 320, 321 *dzámă*, Dalametra *dzámă*, Mihăileanu *zámă-dzámă*).

b) Olymp: *sémn* subst. Weigand Olymp 29, 63, 67; *băsĕárică* 30; *sĕáră* 52; *sĕáte* 30; *sicát* particip. 29; *sín* 67; *să* conjuncţie 30.—*γiţél-ghiţél* 42; *ţáră* 51; *căţáŭă* > *catĕlla* 67; *bráţe* pl. dela *bráţ* 55, 67.—*dumnidzắu* 29; *dzáţe* 28.—*zámă* 27.

c) Acarnania: *dzádă* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *sémn* subst.; *sicáră*; *bisęrică*; *sęră*; *sęti*; *séŭ*; *săptămǫnă*; *singur*; *sint*; *sin*; P. M. glosar; *să* conjuncţie P. M. 12_{32}.—*ţǫs*; *viţǫl*; *ţáră* pl. *ţǫrili*; *bráţă* pl. dela *bráţ*; *ţǫn*, 3 p. sing. *ţǫni*; P. M. glosar; *păţǫşĭ* (păţeştĭ) P. M. 30_{42}; *duţǫnă* (stăpînească, oprească) > *du-* > bulgar *do-* + *tĕneo* 28_{32}.—*dumnizésc* (dumnezeesc); *dzádă*; *patruzǫţĭ*; *urdzǫs*; *putrizǫs*; P. M. glosar; *prundzǫs* (prînzesc) P. M. 10_1; *ancalzęscă* (încălzească) 13_{26}; *mirindzáŭ* (se odihnĭaŭ la amĭază) > **mirindzăáŭ* > **mirindzĕáŭ* > *meridies* (de unde mr. *amiridz* daŭ oile la odihnă pela amĭază) contaminat cu *merenda* 24_2; *uzá* (auzĭa) 27_{14}.

Istroromîn: *secą̊ră*; *basérichę-bęsą̊ricą̆-băsą̊ricą̆-besęreche*; *sęrą̆*; *sęte*; *secą̆, secą̆t* verb; *séc, sęcă* adĭect.; *sir*; *se* conjuncţie; P. I. glosar; *secúra* (săcurea) P. I. 19_{25}; *sîmắń* (ĭarmaroc) > neosloven *seméń* 2_{32}.—*ţés, ţesút*, infin. *ţęse*; *viţé* pl. *viţéľ*; *viţę*; *brą̆ţe* pl. dela *brą̆ţ*; *ţiru, ţirút*, infin. *ţire*; P. I. glosar.—*zétša* (a zecea) P. I. 15_3.—*zęmă* P. I. glosar.

Sînt de observat pentru macedoromîn şi istroromîn doŭă

fapte. 1) Cel maĭ refractar faţă de schimbare este *se*. 2) Invremece *ţ* > *t* latin, *ţ* > *c* + *ĭ* + vocală latin, *ţ* străin provoacă schimbarea luĭ *e* în *ă*, *e* rămîne neschimbat după *ţ* > *c* + *e* latin, şi învremece *dz*, *z* > *d* latin, *z* străin provoacă schimbarea luĭ *e* în *ă*, *e* rămîne neschimbat după *dz*, *z* > *g* + *e* latin. Macedoromîn a) *aţél* (acel), *aţĕá* (acea), *ţĕáră* > *cēra*, *ţĕáţire* > **cĭcerem*, *ţér* > *quaero*, *ţér* > *caelum*, *ţérbu* (cerb), *ţin* (cinez), *ţină* (cină), *ţindzĕáre* > *cĭngere*, *ţingu* > *cĭngo*, *ţinivá* (cineva), *ţivá* (ceva); *dzĕánă* (geană), *dzém* (gem), *dzer* (ger), *dzinere* (ginere), *dzinúcľu* (genunchĭŭ). P. B. glosar. Insă *aţă̊l* (acel) P. B. 418, 419 şi, în generală întrebuinţare, *ţal* = soţiea cuĭva, de pildă „*ţal Corbu*" = soţiea luĭ Corbu, P. B. glosar, probabil > *cea a lu*. b) Olymp: *atśél* Weigand Olymp 25, *ţĕáţire* 30, *tśéruri* > *caela* 32, *tśérbu* 54, *tśáră* > *cēra* 54; *dzenúclu* 28, *dźánă* 56. c) Acarnania: *aţeľéĭ* (aceleĭ) Weigand Aromunen II 178, *aţĕá* (acea) 178, *ţĕá* (cea) 182, *ţi* (ce) 180; *dzĕánă* 180. Insă *ţál* (Vezĭ maĭ sus) 182. d) Meglen: *ţe* (ce), *ţĕá* (acea, cea), *ţéla* (acela), *ţér* > *caelum*, *ţér* > *quaero*, *ţérb*, *ţért* > *certo*, *ţępă* > *cēpa*, *ţin* (cinez), *ţină* (cină), *ţinţĭ* (cincĭ), *ţísta* (acesta), *ţitáti* (cetate), *ţivá* (ceva); *zęnă*, *zinir-ziniri* (ginere), *zinúcľu*. P. M. glosar. Insă *purţǫl* (purcel) P. M. glosar.—Istroromîn: *tśéľ* (ceĭ) P. I. 1_4, *tśintś* (cincĭ) 6_{10}, $_{22}$, *tśira* (cina) 7_6, *tśésta* (acest) 16_7, *tśéla* (cela articul) 17_{15}, *ţéli* (ceĭ) 17_{20}, *ţerúşă* (cenuşă) 19_{18}, *ţevá* (ceva) 29_{25}, *ţetáte* (cetate) 45_{22}, *tśirá* (cina infinit.) 60_{26}; *žą̊žet* (deget) 40_{25}, *žerúncľu* (genunchĭŭ) P. I. glosar. Insă *ţå̆sta* (această) 8_{11} 13_9 15_3, *tśå̆sta* (aceştiĭa m. pl.) 16_{34}, *tśå̆sta* (acesta) 79_2.—Aceasta probează că articularea luĭ *ţ* > *c* + *e*, *dz-z* > *g* + *e* este alta decît acea a luĭ *ţ* > *t*, *c* + *ĭ* + vocală, *dz*, *z* > *d*, anume trebue să fie—orĭ trebue să fi fost pănă nu multă vreme în urmă—o articulare muĭată.

I

Din punct de videre al intensităţiĭ fenomenuluĭ Weigand Aromunen II 348 crede că poate stabili următoarea gradaţie pentru dialectul macedoromîn (afară de Meglen) înpărţit în zone geografice. La facerea tablouluĭ Weigand confundă fenomenele **30**, **31**, şi pentru *dz*, *š* dă exemple de *ĭ*:„

dīco <	sud	*dzic*,	centru	*dzíc*,	nord	*dzíc-dzå̆c*,	Albania	*dzíc*
tĕnet <	„	*ţine*,	„	*ţine-ţíne*,	„	*ţíne-ţåne*,	„	*ţíne*
sīc <	„	*şi*,	„	*şi*,	„	*şi-şă*,	„	*şă*
cēna <	„	*ţină*	„	*ţină*,	„	*ţină*,	„	*ţină*"

Că s-a fi pronunțînd însă în Albania *țînă* (cena) este foarte problematic.

32. *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde și *ĕ* consonant din diftongul *ĕá*) apare sporadic prefăcut în *ă* după *t, d*, în elemente latine (accentuat *ę̊, ė, ĭ*) și străine: *blăstăm* și *blástăm* > *blasphēmo*; *blăstăm* > *blasphēmium*; *dácă* > **dăácă* > *dĕácă* > *de* + *că*; *dărím* > maĭ degrabă *deramo* (la Ducange „a da jos fructele dintr-un copac", într-un text din Spalato anul 1119 Bartoli Das Dalmatische II 269 „prăpădesc, ruinez, pĭerd, osîndesc", dalmat *dramút-dramŭát-dermŭát-dermút-dramút-dramŭót*, participiĭ, *dramúa* 3 p. sing. prez. „ammazzare, a ucide" > *deramare*) Cihac decît **derīmo* Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 234; *dăúnăzĭ* > *de* + *una* + *dies; îndărăt* > *in* + *de* + *rĕtro* ; *pĭéptăn* > *pĭepten* > *pĕctino* ; *rădăcină* > **radecina* > *radicina*; *rătăcésc* > *erratec-* > *erratic-* ; *sălbătăcésc* > *silvatec-* > *silvatic-* ; *săptămînă* > **septemana* > *septimana*; *strănút* > **stărnút* > > *sternuto* ; *tăcĭúne* > **tetione* > *titionem*. Cînd urmează *n, m* + *consonantă*, apare *î*: *stîmpăr* > *extęmpero* ; *stîng* > *extĭnguo*; *stînjîn* > vechĭŭ bulgar *sĕžĭnĭ*; *tîmplă* > *tęmplum* ; *tîmplă* > *tęmpora*; *tînăr* > *tęnerum*; însă *timp* > *tęmpus*. Cîteodată poziția —*e* înpĭedecă schimbarea: *tînăr* pl. *tinerĭ*; cîteodată nu: *tîmplă* pl. *tîmple, stîngĭ, stînge*.—Dialectal fenomenul e maĭ răspîndit cu mult. Golescu Pilde, Povățuirĭ, în Gaster Crestomatie II 255: *dă (de), dăcît* (decît), *adăvărațĭ* (adevărațĭ), *dăla* (dela), *dăscoperi* (descoperi). Vălenĭ de munte ibidem II 258: *dă* (de), *dăságĭ* (desagĭ) > mediogrec διαάκκι, *dăpúne* (depúne), *adăvăru* (adevărul), *dăscrețirea* (descrețirea), *dăpă* (depe), *dășárte* (deșarte). Hațeg ibidem II 262: *dăĭe* (deĭe). Vîlcea Șezătoarea III 25 sqq., 80, 100: *dă* (de), *dăpárte* (departe), *dăcît* (decît), *dă demúlt, dălóc* (deloc), *dăspoĭát* (despoĭat), *nijdăcúm* (nicĭ decum), *dăschise* (deschise), *dăstúl* (destul). Muntenĭ-Pădurenĭ: *cręstă* > *cręste* pl. dela *crĕástă, ńevęstă* > *ńevęste* pl. dela *nevástă*, Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 106.

Fenomenul are loc, tot sporadic, în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *blástim* verb, *blăstém* subst., *chĭáptin, rădățină, siptămînă, stărnút*; *astingu, tinir*; P. B. glosar.

b) Olymp: *blestém* subst. Weigand Olymp 67, *arădătsînă* 26.

c) Acarnania lipsesc exemple.

d) Meglen: *blástim* verb, *blăstém* subst., *chĭáptin*, *săptămọ̆nă*; *sting*, *tinir*. P. M. glosar.

Istroromîn: *dămarẹ̆ța* (dimineața) > **demarẹ̆ța* P. I. 49_{21}; *stîng* (?), *stinje*, *stins*, *tirer* P. I. glosar.

33. *e* neaccentuat după *l*, *n*, *k*, *g* apare sporadic prefăcut în *ă* în elemente latine și străine: vechĭŭ romîn (Gaster Crestomatie I 5*, 7*, 13) și dialectal (Șezătoarea III, 80, Vîlcea) *lă* > *le* > *illis*; *lămíe-alămíe* > neogrec λεμόνι; *bunătáte* > **bunetáte* > *bonitatem*; *nătíng* > vechĭŭ bulgar *netĕgŭ*; *năúc* > vechĭŭ bulgar *neukŭ*; *năvód* > vechĭŭ bulgar *nevodŭ*; *sănătáte* > **sanetáte* > *sanitatem*; *cărămídă* > ngr. κεραμίς; *călúgăr* > neogrec καλόγερος; *lágăr* > rus *lagerŭ?* (maĭ degrabă german *Lager*, citește *lágăr*).

Fenomenul are loc, tot sporadic, în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *lă*; *bunătáte*; *sînătáte*; *călúgăr*; P. B. gtosar.

b) Olymp: *lă* Weigand Olymp 76, 77.

c) Acarnania lipsesc exemple.

d) Meglen: *la* > **lă* Papahagi, Meglenoromînii, I, 70; *bunătáti*; *călúgăr*; P. M. glosar.

Istroromîn lipsesc exemple.

34. In Banat și Criș-Mureș orĭce *e* neaccentuat final se preface în *ă*. Acest *ă* este de cele maĭ multe orĭ deschis, cîteodată închis. Exemple vezĭ în Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq.

35. In Banat, Criș-Mureș, maĭ puțin în Somiș-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ *e* accentuat și neaccentuat se preface în *ă* după *ĭ* consonant și sunete muĭate. Acest *ă* cîteodată e deschis, cîteodată închis. Exemple vezĭ în Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 135 sqq. Raportul între cazurile unde schimbarea are loc și acele unde ea n-are loc este următorul: Banat din 43 exemple sînt 31 cu *ă*, 12 cu *e*; Criș-Mureș din 45 exemple sînt 18 cu *ă*, 27 cu *e*; Somiș-Tisa din 26 exemple sînt 7 cu *ă*, 19 cu *e*; Muntenĭ-Pădurenĭ din 31 exemple sînt 6 cu *ă*, 25 cu *e*.—Exemple vezĭ sub **95, 107, 116, 134, 164, 175.**

Fenomenul are loc într-o parte din dialectul macedoromîn a), unde, de pildă la Pleasa-Albania, *e* accentuat și neaccen-

tuat se preface în *ă*, cînd e precedat de *ĭ* orĭ sunet muĭat: *văsilʼå* (împărat) > *văsilʼe* > βασιλεύς P. B. 476, 481; *prĕăclʼă* (păreche) > *prĕăclʼe* (Vezĭ 77) 482; *aprukĭå* (apropié 3 p. sing. perf.) > *aprukĭė* (Vezĭ 77) 477; *tálʼă* (taĭe, 3 p. sing. indic.) > *tálʼe* (Vezĭ 77) 479; *aprukĭåm* (apropiem) > *aprukĭėm* (Vezĭ 77) 484; *amirărilʼă* (împărăţie) > *amirărilʼe* (Vezĭ 77) 475. Apoĭ el are loc în Meglen, unde în mod regulat *e* accentuat şi neaccentuat se preface în *ă* după *č*, *e* neaccentuat se preface în *ă* după orĭce sunet muĭat, *e* accentuat şi neaccentuat final se preface în *ă* după *ĭ* consonant: *tălčọşĭ* (omorĭ) P. M. 7_{37} > bulgar *tlăčă, tălčọs* (omor) 15_6; *tărčọşĭ* (crezĭ) 29_{16} > etymon?; *tučọs* (ascut) 35_4 = dr. *tocesc*; *tálʼă* (taĭe, 3 p. sing. conjunct.) > *tálʼe* (Vezĭ 77) 1_{14}; *bucurilʼă* > *bucurilʼe* (Vezĭ 77) 5_{39} 16_9; *ilʼă* (fiĭcă) > *ilʼe* (Vezĭ 77) $8_{21, 29}$; *bábălʼă* (babeĭ) > *bábălʼe* 10_{24}; *júnglʼă* (înjunghe, 3 p. sing. conjunct) > *júnglʼe* (Vezĭ 77) 14_2; *fúnĭă* (funie) > *fúnĭe* 14_{25}; *vẹclʼă* (veche) > *vẹclʼe* (Vezĭ 77) 18_5; *vẹglʼă* (păzească, 3 p. sing. conjunct.) > *vẹglʼe* (Vezĭ 77) 19_6; *ursọńă* (ursoaĭcă) > *ursọńe* (Vezĭ 77) 19_7; *junilʼă* (vitejie) > *junilʼe* (Vezĭ 77) 20_{38}; *clʼămọ* (chemă) > *clʼemọ* (Vezĭ 77) 31_{40}; *bunilʼă* (bunătate) > *bunilʼe* (Vezĭ 77) 32_{15}; *prŏákĭă* (apropie, 3 p. sing. pl. indicat.) > *prŏákĭe* (Vezĭ 77) Papahagi Meglenoromîniĭ I 102, 116; *prukĭọ* (apropiė) > *prukĭė* (Vezĭ 77) P. M. 3_1. Pentru semne îndoĭoase de existenţa fenomenuluĭ în istroromîn vezĭ Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 163.

36. Dacă rezumăm rezultatele căpătate pănă aicĭ, apoĭ constatăm pentru *e*, ca şi pentru *a*, o tendinţă de a se preface în *ă, î.* Această tendinţă este numaĭ activată de unele sunete maĭ mult decît de altele, dar ea există prin *ea* însăş, căcĭ a zice că *e* se schimbă în *ă* cînd este precedat de *b, k, d, f, g, l, m, n, p, r, s, ş, t, ţ, u, v, z, ž, ĭ* consonant, sunet muĭat, este ridicul. *n, r* + consonantă, consonantă + *l* următoare provoacă o deviare dinspre *ă* spre *î.* Această tendinţă de a aduce vocalele (Compară **3, 4, 5, 6, 16, 17, 43, 44, 45, 46, 47, 54, 62, 64, 68**) în poziţiea *ă, î* este ceva specific limbiĭ noastre comparate cu celelalte limbĭ romanice. Tot aşa ea e specifică limbiĭ bulgăreştĭ faţă cu celelalte limbĭ slave. In limba bulgară ъ *(ă)* corăspunde vechilor bulgare ъ *(ŭ)*, ь *(ĭ)* şi *a* neaccentuat. Sunetul *ă* există, drept, şi în neoslovena, decît acolo numaĭ ca corespondent al vechilor bulgare ъ, ь. Miklosich Vergl. Grammatik I, 20. Această tendinţă aparţine apoĭ

limbiĭ albaneze. Gustav Meyer Albanesische Grammatik § 4: „ɛ *(ă)* se găseşte maĭ ales în silabe neaccentuate, unde a rezultat din reducerea uneĭ alte vocale maĭ pline. In silabe accentuate a rezultat din *a* şi *e* înainte de *n*". S-ar putea, deci, cu multă probabilitate atribui unuĭ fond etnic comun. Şi fiindcă acestea sînt lucrurĭ care nu există numaĭ odată în timp, ci se repetă, apoĭ nu este cu neputinţă ca limba thracă, principala limbă autohtonă care a fost înlocuită prin cea romînească, să fi fost plină de sunetele *ă, î.*

37. *e* iniţial neaccentuat se preface în *a* în elemente latine (Cu toate acestea şi *arminden* > vechĭŭ bulgar *ĭeremiinŭ dĭnĭ* Hasdeu Etymologicum Magnum. De altă natură este însă *e-* < *a-* în cuvinte de origine ungurească ca *aleán* > ungur *ellen, Ardeál* > ungur *Erdély* [orĭ maĭ de grabă *Erdeel* după N. Drăganu în Anuarul institutuluĭ de istorie naţională anul 1923, pag. 233 sqq.], unde avem a face cu reflexul ca *a* şi *ĕa* prin materialul apercepător romînesc al luĭ *ę* deschis unguresc, în mod indiferent dacă acest *ę* unguresc a fost în cuvintele romîneştĭ iniţial orĭ ba, accentuat orĭ ba [Compară *neam* > ungur *nem*]): *acél* > *ecce* + *ĭllum, acést* > *ecce* + *ĭstum, aci* > *ecce* + *hīc, acólea-acoleá* > *eccu* + *hōc* + *le* (articul), *acólo-acoló* > *eccu* + *illōc, acúm* > *eccu* + *modo, aicĭ* > *a(d)* + *hīc* + *ce, al a aĭ ale* > *illum illa illi illae, arámă* > *aeramen, arắt* > *elato?* Meyer-Lübke Zeitschrift für roman. Phil. XIX 574 (maĭ puţin probabil > **arrecto* Cihac, macarcă Meyer-Lübke, ademenit de argumentarea falşă din dicţionarul academieĭ romîne, a adoptat această etimologie în Romanisches etymologisches Wörterbuch Nos. 671, 2837), *aricĭŭ* > **arice* > **erīcem, arúnc* > *erunco. argát* este probabil neogrec ἀργάτης, nu ἐργάτης.—*eşire, eşim, eşĭám*, etc. prin analogiea formelor accentuate *ĭés, ĭéşĭ, ĭése* > *exeo; erám, erắĭ, erá, erám, eráţĭ, eráŭ* > *eram* din cauză că formele vechĭ trebue să fi fost **ĭáră, *ĭérĭ* (> **eris*, compară ital. *éri*), **ĭáră, erám, eráţĭ, *iáră* şi formele cu *e* neaccentuat aŭ păstrat pe *e-* supt influinţa formelor cu *e* accentuat, apoĭ, cînd prin analogiea persoanelor 1 şi 2 plurale s-aŭ născut actualele persoane 1, 2, 3 singulare, 3 plurală, nu maĭ era posibilă schimbarea *e-* < *a-*. Vezĭ Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 69.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *aţél, aţia, acló, amó* (acum) P. B. glosar; *a* (= al, a, aĭ, ale) P. B. passim; *arát* Dalametra, *aricĭu*

Dalametra, Mihăileanu; *arúc* (arunc), P. B. glosar. *argát* P. B. glosar.—*işire, işim, işám, és, éşĭ, ĭáse*; *erám, erắĭ, erá, erám, erắţĭ, erá* P. B. glosar.

b) Olymp: *atśél* Weigand Olymp 25, 79, *acló* 29, 82, *a* (= al, a, aĭ, ale) 78, *ariţu* 25, 35, 55.—*esire* 49, 100, *ésu és ĭáse isém iséţ ésu* 100; *erám, erắĭ, erá, erám, erắţ, erá* 99.

c) Acarnania: *a* (= al, a, aĭ) Weigand Aromunen II 178, 182.

d) Meglen: *ţéla* > *aţéla, ţẹsta* > *aţẹsta* (aceasta), *ţista* > *aţista* (acesta), *cŏá* (încoace) > *acŏá* > *eccu+hac, colá* (accentul? colo) > *acolá* > *eccu + illac, cmó* (acum) > *acmó*, P. M. glosar; *lu* = *al* („nu ti-ntrẹbă lu cruĭ ficĭor ĭeşĭ", nu te întreabă al căruĭ ficĭor eştĭ, Papahagi Meglenoromîniĭ I, 68), *a* = *a* („băcil'a al Cĭóĭca" P. M. 38_3, stîna luĭ Cĭoĭca, = băcil'a a lu Cĭoĭca), *a* = *ale* („ágrili al Jáĭcă" P. M. 37_{34}, ogoarele luĭ Jaĭcă, = ágrili a lu Jáĭcă); *aricĭŭ* P. M. glosar.—*ĭẹsi* 3 p. sing., *işǫ́* (eşi), *işǫ́ţĭ* (eşiţĭ); *rám, rắĭ, rá, rám, rắţĭ, rắŭ* > *erám* etc. prin căderea luĭ *e-* iniţial. P. M. glosar.

Istroromîn: *tśéla* P. I. 26_{32} > *atśéla, atśésta* 2_{18}, *tśắsta* 22_{27}, *tśiĭa* (aci) 2_{26} > *atśiĭa, colo* (accentul?) 1_{27} > *acolo, acmó* (acum) 7_{10}, *acmótśe-cmótśe* (acum) 5_{25}, *a* = *al* („a sẹ grunet", al săŭ pămînt, 4_3, „a me *tśǫ́tśe*", al meŭ tată, 6_{10}), *a* = *a* („a sẹ mul'ére", a sa fimee, 7_{10}), *a* = *aĭ* („a mel'i ócl'i", ochiĭ mĭeĭ, 41_{33}), *a* = *ale* („a nóştre l'úbe", ale noastre ĭubite, 7_4); *arǫ́tu-rǫ́tu* P. I. glosar.—*ĭes, ĭeşi* (infinit.), *ĭeşit* (partic.) P. I. glosar.

Tot aşa în Abruzzi (Teramo, Lanciano), neapolitan şi Sicilia orĭcare *e* iniţial neaccentuat devine *a*. Meyer-Lübke Italienische Grammatik § 138, Iordan Dialectele italiene de sud pag. 50.

38. Pentru alternarea luĭ *e* neaccentuat cu *i* neaccentuat vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 21. La unele cuvinte formele accentuate pun o maĭ mare stabilitate în cele neaccentuate: *legắm-lég, plecắm-pléc*. Aĭurea diferenţiarea (Pentru această cauză de schimbare a limbiĭ vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ) provoacă o stabilitate: astfel s-a fixat *-e* final ca *-e* la pluralul unor substantive şi adĭective feminine de decl. I (Lista lor vezĭ-o în a mea Gramatică elementară a limbiĭ ro-

mîne), la singularul declinăriĭ III, la 3 p. sing. şi pl. prezent conjunct. conjug. I; ca *-i* la pluralul substantivelor şi adĭectivelor de declinarea III (Vezĭ a mea Gramatică elementară), ca *-i* la pluralul unor substantive şi adĭective feminine de declinarea I şi al substantivelor masculine de declinarea I (Vezĭ a mea Gramatică elementară). Ca *-i* s-a fixat *-e* la sfîrşitul cuvintelor unde n-a făcut serviciŭ de formă (*cincĭ* > *quinque, căcĭ* > *că* + *ce, nicĭ* > *neque*; cu toate acestea *aicĭ* şi *aice, aĭurĭ* şi *aĭure, altminterĭ* şi *altmintere*, adverb *asémenĭ* şi *asémene*, *aşijderĭ* şi *aşijdere, atuncĭ* şi *atunce, mînĭ* şi *mîne, nicăirĭ* şi *nicăire* > *nec* + *aliubi* + *re, nimenĭ* şi *nimene, pretutindenĭ* şi *pretutindine*, ale căror etimologiĭ vezi-le la **22**; în vechea romînă *căce, nece*). Acolo unde s-a fixat ca *-e* final (pluralul unor substantive şi adĭective feminine de declinarea I, singularul declinăriĭ III, 3 p. sing. şi pl. prezent conjunct. conjug. I), acest *-e* devine în moldoveneşte (şi tot aşa în macedoromîn) *-i*, care se deosebeşte de *-e* final fixat ca *-i* prin aceĭa că n-a devenit scurt afon (Vezĭ **50**) (*pánă*—pl. mold. *péni*, munt. *péne*, *álbă*—pl. mold. *álbi*, munt. *álbe*; mold. *cíni*, munt. *cíne*; mold. *adúni*, munt. *adúne*). In general se poate zice: α) *e* neaccentuat este maĭ rezistent înainte de accent. β) Ca final, în caz cînd n-a fost fixat de diferenţiare ca *-e*, s-a confundat cu *-i* final şi a urmat destinele acestuĭa. γ) In dialectul muntenesc *e* se păstrează maĭ cu persistenţă decît în cel moldovenesc.

Fenomenul se petrece la fel în toate dialectele. Macedoromînul numaĭ are maĭ multă propensie de a preface pe *e* neaccentuat în *i* decît chĭar moldovenescul, ĭar istroromînul păstrează pe *e* neaccentuat cu aceĭaş persistenţă ca şi dialectul muntenesc.

Macedoromîn. a) *ligáţĭ—lég, plicá—pléc*, P. B. glosar.—*pĕánă—pĕáne* P. B. glosar, *pĕáni* Dalametra; *álbă—álbe* P. B. glosar, *álbi* Dalametra; *cíne* P. B. glosar, *cíni* Dalametra. —*párte—părţĭ* P. B. 29, *cíne—cíńĭ, ľépure-ľépurĭ, aráţe* (rece)—*arăţĭ*, P. B. glosar; *bucátă—bucăţĭ, sĕáră—sérĭ*, P. B. glosar, *ńică* (mică)—*ńiţĭ* P. B. 53.—*ţinţi* (cincĭ), *niţi* (nicĭ), P. B. glosar.

b) Olymp: *plecắm—pléc* Weigand Olymp 90.—*búnă—búne*, articulat *búnile* 71; *cínile* 65.—*sárpe* (şerpe)—*sắrchĭ*, *árbure—árburi* 66, *cárte—cắrţ* > *cắrţi* 68,—*tśintś* > *tśintśi* 74.

c) Acarnania: *fĕátă—fĕáte* Weigand Aromunen II 180; *túte* (toate) 180; *gĭunĕáme* (tinerime, tinerĭ) > *iuvenis* + *-a-*

men 180, *bŏáțe* (voace) 180, *nŏápte* 182, *fráte* 182.—*curuńle* (cununile) > *curunĭle* 180.

d) Meglen: *ligári, ligǫ́, ligát—lég, plicǫ́—pléc* P. M. glosar.—*pę́nă—pę́ni*; *búnă—búnili* (articulat); *cǫ́ĭni* (cîne) P. M. glosar.—*párti—pǫ́rțili* (articulat), *cǫ́ĭni—cǫ́ńĭ* P. M. glosar; *lácrimă—lǫ́crumĭ, curúnă—curúńĭ*, P. M. glosar.—*țínțĭ, nițí*, P. M. glosar.

Istroromîn: *legą́* (infinitiv), *legą́t—légu*, P. I. glosar.—*fę́tą̆—fę́te*; *tótą̆—tóte*; *cåre* (cîne); P. I. glosar.—*căre—cåri, ľépur—ľépuri*, P. I. glosar; *sę́ră—sérle* (articulat) > *sérile* P. I. glosar.—*tśínts* și *ținț* > *tśíntśi* și *ținți* P. I. glosar.

39. α) *éa* < *ĕá* : *méa* < *mĕá, réa* < *rĕá*. Fenomen anteromînesc, pentrucă consonantizarea luĭ *e* și trecerea accentuluĭ depe *e* pe *a* a avut loc înainte de *ę́* < *ĭe*, care e un fenomen anteromînesc (Vezĭ 24), altfel din *mę́a* ar fi trebuit să rezulte în romînește *nĭá* (Vezĭ 112).—β) *eá* < *ĕá*: *habebámus* < *habeámus* < *avĕám*.—γ) *́ ea* < *́ ia*: **álvea* < *álbie, área* < *árie*.—δ) *́ ea* < *́ ĭa* : *vínea* < *vínĭa* < *vińa* < *vie*. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 224.—ε) *ée* < *é* : *bíbere* < **béere* < **bére* < *bĕáre* < *bére*; *bíbimus* < **béem* < *bém*.—ζ) *eé* s-a păstrat ca atare: *dumnezeésc*.—ζ') *éi* < *éĭ* : *méi* < *mĭéĭ, réi* < *réĭ* < *råĭ*.—η) *éo* < *ĭó* în *-éolus* < *-ĭólus* : *urcéolus* < *urcĭólu* < *ulcĭór* (Insă *capréolus* < *căpriór*, nu *căprĭór*, din cauza luĭ *r*). Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 224.—ϑ) *eó* < *ĭó* : *deórsum* < *dĭósu* < *gĭós*. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 224.—ι) *eó* maĭ noŭ s-a păstrat ca atare: *greóĭŭ*.—κ) *́ eo* < *́ ĭu* : *vídeo* < *vedĭu* < *văz*. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 224.—λ) *éu* < *éŭ* : *dĕus* < *zéŭ, mĕus* < *mĭéŭ, rĕus* < *réŭ* < *råŭ, égo* < *éo* (anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 263) < *éŭ*.—μ) *́ eu* < *́ ĭo*, *́ ĭu* : *cúneus* < *cúnĭu* < *cúĭŭ, róseus* orĭ *rŭsseus* < *rósĭu* < *roș*. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 224.—ν) *́ eŭ* < *́ ĭo* : *tátă-meŭ* < *tátă-mĭo*.—ξ) *eŭ ́* < *ĭo ́* : *eŭ* < *ĭo* dialectal (Țara Oltuluĭ Weigand's V Jahresbericht 181, Somiș-Tisa VI Jahresbericht 44, Muntenia VIII Jahresbericht 292) și din titlul vechilor voevozĭ romînĭ.—ο) Ceĭa ce spune Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 70 că în moldovenește și în macedoromîn *ĕa* neaccentuat se preface regulat în *ĭa* nu este exact: nu *mintĭa*, ci *mintĕa*. Tot așa pe o ne-

dreaptă percepere a sunetuluĭ se bazează afirmațiea luĭ Tiktin Studien zur rumän. Phil. 67 cum că moldovenește se zice *dĭásă, aștĭárnă, lĭágă, trĭácă*; în realitate se zice *dĕásă, aștĕárnă, lĕágă, trĕácă*. Aceste lucrurĭ le afirm cu siguranță pentru dialectul moldovenesc al meŭ. Pronunțărĭ *mintĭa, dĭásă, aștĭárnă, lĭágă* (în tot cazul *trĭácă* nu) vor fi existînd dialectal, și eŭ le-am auzit, cred, dela Transilvănenĭ, dar textele nu le arată, căcĭ toate textele dialectale, ale luĭ Weigand, Papahagi, Popovicĭ, etc., sînt foarte neprecize din punct de videre al dinstincțieĭ dintre diftongiĭ *ĕa* și *ĭa*. Pentru meglenit spune Capidan, Meglenoromîniĭ, I, pag. 148: „Substantivele în *-e* la primirea articoluluĭ *a* nu lasă să treacă *e* neaccentuat în *i*: *mari*, însă *marea*. Cu toate acestea avem și cazurĭ, deși foarte rarĭ, cînd *i* din *e* neaccentuat se păstrează: *lumi*, articulat *lumĭa*".

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *mĕá, aráŭă-aráo* > *arĕáŭă-arĕáo*, P. B. glosar.—β) *avĕám* P. B. glosar.—δ) *aγińe* P. B. glosar. —ε) *bĕáre* P. B. glosar.—ζ) *dumnidzăscu* (altfel decît în dacoromîn) P. B. glosar.—ζ') *ńéĭ* P. B. glosar.—η) *ulcĭór* P. B. glosar.—ϑ) *ghĭós* P. B. glosar.—λ) *dumnidzăŭ, ńéŭ, răŭ, éŭ*, P. B. glosar.—μ) *arós* P. B. glosar.—ν) *tátă-ńu*>*tátă-ńo*, P. B. glosar.—ξ) *ĭo* P. B. glosar.

b) Olymp: α) *mĕá*, Weigand Olymp 78, *aráŭă* 71.— β) *avĕám* 100.—ε) *bém* 62.—ζ') *méĭ* 78.—ϑ) *ghĭós* 82.— λ) *dumnidzăŭ* 29, *méŭ* 78, *arăŭ* 71, *éŭ* 76.—μ) *arós* 26.

c) Acarnania. α) *mĕá, mĕáo* Weigand Aromunen II 178, 182.—β) *mutr-ĕám* (privĭam) 180.—ζ') *ńéĭ* 178.—λ) *arę̆ŭ* (răŭ) 180.

d) Meglen. α) *mĕá* P. M. glosar.—β) *vę́m* > *vĕám* (aveam) P. M. 6_{31}.—δ) *vińă* P. M. glosar.—ζ) *dumnizésc* (altfel decît în dacoromîn) P. M. glosar.—ϑ) *jós* P. M. glosar.—λ) *méŭ, rǫ́ŭ* P. M. glosar.—μ) *rósi* P. M. glosar.—ξ) *ĭo* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *mę́* > *mĕá, rę́* > *rĕá* P. I. glosar.—ε) *bę́* > *bĕáre* P. I. glosar.—ζ') *méľ* > *méĭ* P. I. glosar.—ϑ) *jós* P. I. glosar.—λ) *mév* > *méŭ, rév* > *réŭ* P. I. glosar.—ξ) *ĭo* P. I. glosar.

40. In istroromîn *-ĕa* final < *-a*: *cǫ́rna* (carnea) P. I. 3_{29}; *muľę́ra* (muĭerea, fimeea) 7_{11}-*muľę́re* (muĭere, fimee) 7_{10}; *cǫdę́ra* (căldarea)-*cǫdę́re* (căldare), *cǫdę́rą* (căldare) > *cǫdę́re*

$13_{19, 23, 26, 27, 30, 31, 32}$; *nópta* (noaptea) 16_5; *vrȩma* (vremea) 16_6; *secúra* (securea) 19_{25}; *mórta* (moartea) 24_{19}; *cạla* (calea) 34_8; *ţetạta* (cetatea) 45_{21} -*ţetạte* (cetate) 45_{22}; *mĭạra* (mĭerea) 64_{19} -*mĭạre* (mĭere) 64_{18}.

§ 239. 41. *ĭ* latin < *ȩ*: *vĭdeo* < *vȩd* < *văd*, etc. Cunoscut fenomen latin popular. Comun, fireşte, tuturor dialectelor.— Moldovenesc *ista* > *ĭste* se explică prin analogiea formelor accentuate pe terminaţie *istúĭ*, *iştéĭ*, *istór*.

42. *ī* latin a rămas neschimbat ca *į*, s-a prefăcut însă ulterior în *í* în anumite înprejurări (Vezĭ **43, 44, 45**): *fiŭ* > *fīlius*, *ştiŭ* > *scīo*, *vecin* > *vicīnus*, etc.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *hiĭŭ*, *ştiŭ-sčiŭ*, *viţin*, P. B. glosar.

b) Olymp: *hil* Weigand Olymp 29, *ştiŭ* 55, *vitśin* 54.

c) Acarnania: *hiĭe* (fiĭcă) Weigand Aromunen II 180, *veţina* 178.

d) Meglen: *iĭŭ*, *ştiŭ*, P. M. glosar.

Istroromîn: *fiĭ*, *ştiŭ*, P. I. glosar.

43. Din *i* accentuat şi neaccentuat, latin (accentuat *ī*) şi nelatin, precedat de *r*, în mod independent de vocala următoare, rezultă *î*: *rîd* > *rīdeo*; *rîzĭ* > *rīdes*; *rîde* > *rīdet*; *rîdĕám* > *ridebamus*; *strîjnic*, cal de doĭ anĭ, > vechĭŭ bulgar *strižĭnikŭ* tonsus. In forme schimbarea de obiceĭŭ n-are loc din cauza diferenţieriĭ: *acóperĭ*, *acoperire*, *acoperit*; *acrime*; *alburiŭ*; *văcăriţă*; *ţărĭ*; totuş *urîre*, *urît*, şi tot aşa *amărîre*, *borîre*, *hotărîre*, *izvorîre*, *ocărîre*, etc., în vechea romînă chĭar *ţărî* pluralul şi forma a doŭa a singularuluĭ dela *ţără* (Gaster Crestomatie I 37, 94, 98, 114, 118, 126, 150; Psaltirea Coresi ed. Hasdeu pag. 370). Cu toată propagarea mare a fenomenuluĭ, el n-are loc în *aripă-áripă* >?, *bisérică* > *basilica*, *buric* > *umbilicus*, *purice* > *pulicem*, *şŏárice soricem*, *stric-stríc* > *extrico*, etc.

Fenomenul este paralel cu acel de sub **29.**

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *arîd*, *arîdi* (3 p. sing.), *arîdĕá*. *acupiri*, *acupirit*; *urîre*, *urît*, *amărî* (3 p. sing. perf.). *áripă*, *bisĕárică*, *buric*, *púric*, *şŏáric*. P. B. glosar.

b) Olymp: *arăd*, *arădz* Weigand Olymp 26. *mórĭ*, *murim*, *muriţĭ* 90. *băsĕárică* 30, 52, *buric* 67, *púric* 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *rǫd, rǫdi, rădĕá. cupirit* (acoperit); *țǫrīli* (țările); *urǫt* (urît). *áripă, bisęrică, buric, púriți, șŏáric, stric.* P. M. glosar.

Istroromîn: *ărdu* > *rădu* (rîd 3 p. pl.) P. I. 80_{12}; *ărs* > *răs* (rîs subst.) 82_3; *ărpile* > *răpile* (pĭetrele) > *rīpa* 6_{23}. *cuperi* (acoperi infinitiv), *cuperit* (acoperit). *băsąrică, buric, púreț, șórețu, stric.* P. I. glosar.

44. Din *i* accentuat și neaccentuat, latin (accentuat *ī*) și nelatin, precedat de *š* (1. > *s* latin, 2. străin), *ž* (străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *î*, în cuvinte și în forme. *š. beșícă* > *vesīca*, pl. *beșícĭ*; *șí* > *sīc*; *șínă* > german *Schiene*; *pășíre* > *pășire*, *pășít* > *pășit*; *páșîĭ* > *páșiĭ* pl. art. dela *pas.*—*ž. prăjínă* > bulgar *prăžină* Miklosich Beiträge Cons. II 72; *jír* > vechĭŭ bulgar *žirŭ*; *slujíre* > *slujire*, *slujít* > *slujit*; *prájîĭ* > *prájiĭ* pl. art. dela *praj.* Fenomen paralel cu cel de sub 30: vechĭŭ romînesc și vechĭŭ muntenesc *șî, jî*—vechĭŭ moldovenesc *și, ji*—moldovenesc *șî, jî*—muntenesc *și, ji.*

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bișică*; *și*; *ișim* (eșîm), *ișițĭ* (eșîțĭ) P. B. glosar.—Fenomene munteneștĭ.

b) Olymp: *să* > *șă (sic)* Weigand Olymp 119; *esire* (eșîre) 100.—Fenomene, unul moldovenesc, altul muntenesc.

c) Acarnania: *și* Weigand Aromunen II 180.—Fenomen muntenesc.

d) Meglen: *bișǫcă*; *și*; *ișǫ* (eșî), *ișǫțĭ* (eșîțĭ). P. M. glosar.—*prăjít* Papahagi, Meglenoromîniĭ I 111.—Fenomene parte munteneștĭ, parte moldoveneștĭ.

Istroromîn: *și* P. I. 1 etc.; *cerșin* (căutăm) 7_4; *șínă* P. I. glosar.—*prăji* (infinit.), *prăjit*, P. I. glosar; *tînjit* (pîrît) > vechĭŭ bulgar *tĕzati, tĕžõ* obtrectare P. I. 11_{32}.—Fenomene munteneștĭ.

45. Din *i* accentuat și neaccentuat, latin (accentuat *ī*) și nelatin, precedat de *s*, *ț* (1. > *t* latin, 2. străin), *dz* (> *d* latin), z (1. > dz, 2. străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *î* în cuvinte și în forme. *s. sítă* > vechĭŭ bulgar *sito*; *grăsíme*; *cosíre, cosít.*— *ț. puțín* > **putīnus* Gustav Meyer Indogerman. Forschungen VI, 122; *țíe* > **tī* > *tĭbī*; *țíglă* > germ. *Ziegel*; *împărțíre, împărțít*; *precupéțîĭ* pl. art.

dela *precupeț.—dz. dzic-zic, dzicĭ-zicĭ, dzice-zice>dīco; audzire-auzire, audzit-auzit; stûrdzîĭ-stûrzîĭ* pl. art. dela *sturdz-sturz.—z. păzire, păzit.*

Fenomen paralel cu cel de sub 31. Cași acela, are loc în modul cel maĭ consecvent în Moldova și cel maĭ puțin consecvent în Muntenia. Notăm următoarele cazurĭ luate din listele de cuvinte normale (lipsesc pentru *si*) ale luĭ Weigand în Jahresberichte și Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, din Iosif Popovicĭ Die Dialekte der Munteni und Pădureni, și din Candrea Țara Oașuluĭ: Banat *cuțit*>probabil **cotītus* Tiktin Wörterbuch; *dzic-zic.*—Criș-Mureș *cuțit-cuțit-cuțit; dzic-dzic-zic-zic.*—Somiș-Tisa *cuțit; dzic-zic.*—Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ *cuțit-cuțit; zic.*—Sudestul Transilvanieĭ *cuțit-cuțit; zic-zic.*—Muntenĭ-Pădurenĭ *dziše* pag. 137.—Țara Oașuluĭ *cuțit; dzic* pag. 9.—Oltenia *cuțit; zic.*—Muntenia *cuțit-cuțit; zic-zic.*—Moldova *cuțit; dzic-zic.*—Bucovina *cuțit-cuțit; dzic.*—Basarabia *cuțit; dzic.*

Fenomenul are loc în macedoromîn. In istroromîn nu se observă.

Macedoromîn. a) *sită; grăsime.* P. B. glosar.—*puțin* P. B. glosar; *ți* (tibi) P. B. 254; *supțire*>*subtīlis* 373; *pățå* (păți 3 p. sing. perf.)>*patior* 476; *alèpți* (aleșĭ) 472.—*dzăc* (zic) P. B. 476, *zățe* (zice) 418, *zăse* (zise) 418, *dzisiră* (ziseră) 286; *avdzí* (auzi 3 p. sing. perf.) 255, *avdzășĭ* (auzișĭ) 483.—*zîndăne* (închisoare)>turc *zindan* 313.

b) Olymp: *chindisită* (brodată)>neogrec κεντῶ Weigand Olymp 57.—*mțin* (puțin) 55; *supțire* 34; *ția* (tibi) 76.—*dzicŭ, dziț, dzițe, dzițem, dzițeț, dzicŭ, dzåssu* (ziseĭ), *dzės* (ziseșĭ), *dzåsse* (zise), *dzåssem* (ziserăm), *dzåsset* (ziserățĭ), *dzåssiră* (ziseră), 101; *avdziĭ* (auziĭ), *avdzis* (auzișĭ), *avdză* (auzi), *avdzăm* (auzirăm), *avdzătŭ* (auzirățĭ), *avdziră* (auziră) 92.

c) Acarnania: *asime* (argint)>neogrec ἀσήμι Weigand Aromunen II 180; *cusița* (cosița, coada de păr)>slav *kosița* 182.—*dzile* (zile)>*dīes* 182.

d) Meglen: *sită; cusiță* (cosiță, coadă de păr) P. M. glosar.—*puțǫn* (puțin) P. M. glosar; *ampirățǫl'a* (împărățiea) P. M. 7_{30}, *ampirățǫl'ĭ* (împărățiĭ) 12_{20}, *mûnțil'ĭ* (munțiĭ) 10_{19}, *pățǫră* (pățiră) 13_{11}, *dispărțǫri* (despărțire) 33_{5}.—*zițeĭău* (ziceaŭ) 10_{13}, *zisiră* (ziseră) 10_{35}, *zis* 12_{38}, *zițěă* (zicea) 15_{33}; *uzǫră* (auziră) 6_{18}, *uzǫ* (auzi) 8_{5}, *uzǫm* (auzirăm) 24_{4}, $_{15}$;

flămîdzǫĭ (flămînziĭ 1 p. sing. perf.) 35_1; *zǫli* (zile) 8_5 15_{39}.—*zid* (zid) P. M. glosar.

Istroromîn: *sițą* P. I. glosar.—*cuțitu* P. I. 7_{12}; *țiĭe* (tibi) 7_{35}; *frǫți* (frațiĭ) 11_{32}.—*zis* 6_8, *zițe* (zice infinit.) 19_6, *zitše* (zice 3 p. sing.) 23_{15}, *zi* (dies) P. I. glosar.—*zid* (zid) P. I. glosar.

Sînt de observat pentru macedoromîn și istroromîn doŭă fapte. 1) Cel maĭ refractar față de schimbare este *si*. 2) Invremece *ț*>*t* latin, *ț* străin provoacă schimbarea luĭ *i* în *î*, *i* rămîne neschimbat după *ț*>c+*i* latin, și învremece *dz*, *z*> *d* latin, *z* străin provoacă schimbarea luĭ *i* în *î*, *i* rămîne neschimbat după *dz*, *z*>*g*+*i* latin. Macedoromîn a) *ținți* (cincĭ) >*quīnque*, *vițin*>*vicīnus* P. B. glosar; *dzindzie* (gingie) >*gingīva* P. B. glosar, *plíndzi* (plîngĭ) P. B. 3. b) Olymp: *vitšin* Weigand Olymp 54, *úndzi* (ungĭ) 56; *astérdzi* (ștergĭ) 56. c) Acarnania: *vețina* Weigand Aromunen II 178; *plę́ndzi* (plîngĭ) 182. d) Meglen: *țințli zǫli* (a cincea zi) P. M. 13_{27}; *fuzíră* (fugiră) 6_{18}.—Istroromîn: *utšis* (ucis) P. I. $2_{17, 24}$, *tšintš* (cincĭ) $6_{10, 22}$, *uțide* (ucide 3 p. sing.) 17_{12}, *pórtši* (porciĭ) 49_9.—Aceasta probează că articularea luĭ *ț*>*c*+*i*, *dz* -*z*>*g*+*i* este alta decît acea a luĭ *ț*>*t*, *dz*-*z*>*d*, anume trebue să fie—orĭ trebue să fi fost pănă nu multă vreme în urmă—o articulare muĭată.

46. In macedoromîn a) apare pe alocurea *i* neaccentuat prefăcut în *ă* cînd e precedat de sunet muĭat. Pleasa-Albania: *șamintréľă* (cîte treĭ)>*șamintréľi* P. B. 476; *tréľă* (cîte treĭ) >*tréľi* 476; *dóľă* (amîndoĭ)>*dóľi* 478; *șaminpátruľă*> *șaminpátruľi* 480.—Compară **35.**

47. In Meglen orĭce *i*, accentuat și neaccentuat, precedat de *č* se preface în *ă*: *zacačǫ* (acăță)>*zacaci*>bulgar *zakačam* idem P. M. 1_{10}; *tălčǫțĭ* (ucidețĭ)>*tălcițĭ*>bulgar *tlăčă* piler 1_{25} 14_{20}; *čăfút* (jidan)>*cifút*>turc *čifut* idem 6_6; *tălčǫt-aĭ* (aĭ ucis)>*tălcit-aĭ* 7_{38}; *tălčǫ* (ucise)>*tălci* 15_3; *nu tălčǫ* (nu ucide imperativ)>*tălci* 15_6; *căčǫt*(aninat)>*căcit*> bulgar *zakačam* 15_{24}; *zăvličǫră* (tîrîră)>*zăvlicíră*>bulgar *zavlačam* idem 16_{37}; *anturčǫră* (turciră)>*anturcíră* 22_3; *tărčǫțĭ* (credețĭ)>*tărcițĭ*>? 28_{41}; *buĭmăčǫt* (buĭmăcit)> *buĭmăcit* 30_5.—Compară **35.**

Tot așa în Maramureș *i* accentuat și neaccentuat, precedat

de *č*, *ğ*, se preface în *î*. Tache Papahagi, Graĭul şi folkorul Maramureşuluĭ, Bucureştĭ, 1925, pag. LV, LVI.

48. Dacă rezumăm rezultatele căpătate până aicĭ asupra luĭ *i*, apoĭ constatăm că el are tendinţa, caşi *e* şi *a*, de a se preface în *î*. Compară **36.**

49. *ı* neaccentuat = *ĭ* neaccentuat şi alternează, caşi acesta, cu *e*. Vezĭ 38. La unele cuvinte formele accentuate pun o maĭ mare stabilitate în cele neaccentuate: *scrisėĭ, scriĭám*, poate *scriptúră* > *scrıptura—scriŭ* > *scrıbo*; *ştiŭĭ, ştiŭt—ştiŭ* > *scīo*; *luminéz—lumină* > **lumīna*. Aĭurea diferenţiarea provoacă o stabilitate: astfel s-a fixat *-i* > *-ı* dela pluralul masculinelor (*dómnĭ*>*dominī*). S-a fixat apoĭ *i* neaccentuat final > *ĭ* în *márţĭ* >*martĭs, mĭércurĭ* > *mercurĭs* Georges Lexicon der lat. Wortformen, *jóĭ* > *iovĭs, vinerĭ* > *venerĭs*; > *ĭ* şi *ı* la 2 p. sing. şi pl. dela conjugare: *crézĭ* > *credĭs, auzĭ* > *audıs, crédeţĭ* > *creditĭs, auziţĭ* > *auditĭs* (Acest *-i* s-a introdus prin analogie şi la conjugările I, II: *láuzĭ* > **laudis, tacĭ* > **tacis*); > *ī* la 1 p. sing. perfect: *lăudắĭ* > *laudavı, tăcúĭ* > *tácuī*, vechĭŭ romîn *zişĭ* > *dixı, auziĭ* > *audivī*; > *ī* în formele pronominale *-uĭ, -eĭ* (*-uĭ* îşĭ are originea în *cuı*, ĭar *-eĭ* este analogică); > *ī* în pronumele *mi* > *mī* > *mĭhĭ, ţĭ* > *tī* > *tĭbĭ, şi* > *sī* > *sĭbĭ* (Vezĭ Grandgent Introduzione § 385), *i* > *illī*. S-a fixat *i* neaccentuat final > *ĭ* ca *e* la 3 p. sing. prezent indicativ: *créde* > *credĭt, aúde* > *audĭt*.—Că în *ficat* > *fıcatum, pisėz* > *pīso, dormitéz* > *dormīto* (alăturĭ cu *vecin* > *vīcinus, rădăcină* > **radecina* > *radıcina, tăciŭne* > **teciŭne* > *tıtionem*) fixarea luĭ *i* s-ar datori faptuluĭ că a fost lung, cum susţine Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 73, este imposibil de admis. Fixarea luĭ *i* în asemenea cuvinte, ca şi aceĭa a luĭ *e* în altele (o statistică nu există), atîrnă de înprejurărĭ încă necercetate. Vezĭ cele spuse de mine asupra aceşteĭ chestiunĭ în Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 22.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *scriáĭ, scriat—scriŭ*; *ştiŭĭ, ştiŭt—ştiŭ*; *luńinéz—luńină*. P. B. glosar.—*dómnĭ* Dalametra.—*márţĭ, ńércurĭ, ğóĭ, vińirĭ* P. B. glosar; *fáţĭ, dórńi, făţéţĭ, vidéţĭ (súfli, védzĭ)* P. B. glosar; *anghĭáĭ* (înviăĭ), *vidzúĭ, dzíş, avdzíĭ* P. B. glosar; *aţilúĭ, aţiľéĭ* P. B. glosar; *ńi, ţî-ţă-ţĭ, ş, ľ* P. B. glosar.—*fáţe, γine* (vine) P. B. glosar.—*hicát, chisédz* P. B. glosar.

b) Olymp: *dómni* Weigand Olymp 66.—*márţ* 51, *nér-*

curi 41, *dzóĭ* 56; *úndzi, ávdzi, undzéț, avdziț* 90 (*cálți* 90, *védz* 29); *călcáĭ, bătúĭ* 92, *ársu* 93, *avdziĭ* 92; *atśeluĭ* (accentul?), *atśeleĭ* (accentul?) 79; *ni, ți, s, l'i* 76-77. —*úndze, ávde* 90.—*hicát* 60-*iϑcát* 111.

c) Acarnania: *scriáĭ* Weigand Aromunen II 178.—*ócl'i* (ochĭ) 178.—*fúdz* (fugĭ) 180, *tréț* (trecĭ) 180, *fáț* (facĭ) 180, *plęndzi* (plîngĭ) 180, *ncréști* (creștĭ) 180 (*porț* [porțĭ] 180); *scriáĭ* 178, *pitrecúĭ* 178; *atśel'éĭ* 178; *ń* 180, *ț* 180, *l'i* 180.—*trĕáțe* 180.

d) Meglen: *știút—știŭ* P. M. glosar.—*ŭócl'i* (ochĭ) P. M. glosar.—*márțĭ, ńércurĭ, jóĭ, vinirĭ* P. M. glosar; *fáțĭ, úzĭ* (auzĭ) P. M. glosar, *dúțițĭ* P. M. 10_{11}, *vinițĭ* P. M. 10_{11} (*cál'țĭ* P. M. glosar, *vézĭ* P. M. 19_{30}); *jungl'áĭ* P. M. 6_{10}, *vizúĭ* 17_{33}, *ĭérșŭ* (fĭerseĭ) 6_{11}, *ișǫ́ĭ* (eșiĭ) 31_{27}; *lúĭ* P. M. 15_{21}, *crúĭ* (căruĭ) Papahagi Meglenoromînii I, 68; *ńi* P. M. 5_{18}, *ți* 7_{19}, *ășĭ* 1_{10}, *al'ĭ* 2_{16}.—*țę́ri* (cere) P. M. 11_{23}, *dŏármi* Papahagi Meglenoromînii I 69 (Pentru -*i* vezĭ 38).—*durmités* P. M. glosar.

Istroromîn: *știvút—știŭ* P. I. glosar.—*ócl'i* P. I. glosar.—*spúri* (spuĭ) P. I. 5_{32}, *dórmi* 19_5, *putéț* 16_4, *fáceț* 16_{14} (*duri* [aducĭ] > *aduni* 39_4, *poțĭ* 41_{16}); *lúĭ* 31_1, *l'éĭ* 31_1 *cúĭ* 55_{32}; *mi* 6_{19}-*ămń* 26_{26}, *ț* 5_{11}, *l'* 4_{22}-*ăl'* 34_{34}.—*uțide* (ucide) 17_{12}, *dórme* (doarme) 18_{32}.—*ficąt* P. I. glosar.

50. *i* final, fixat ca *i* și provenit orĭ din *i* latinesc (vezĭ 49) orĭ din *e* latinesc (vezĭ 38), α) se păstrează ca *i* sonant după explozivă orĭ spirantă + lichidă orĭ nazală și după *r* + *l*: *ácri, sócri, áspri, cĭócli, úmbli, áfli, súfli, rítmi, Cáfri, úrli;* β) după o vocală devine consonant și formează cu vocala precedentă diftong: *cáĭ, bóĭ, adunáĭ, tăcúĭ;* γ) după o consonantă orĭ după un grup de consonante altul decît cele de sub α a devenit scurt, afon și apoĭ a dispărut, lăsînd urmă de înmuĭere orĭ palatalizare asupra sunetuluĭ precedent: *párĭ (pár̀ > pali, pares), bólĭ (ból', pl. dela boală), chémĭ (kém̀ > clamas), ánĭ (áń > anni), dómnĭ (dómń > domini), rúpĭ (rúṕ > rumpis), órbĭ (órb̀ > orbi), péștĭ (pešt' > pisces), nădéjdĭ (nădéžd', pl. dela nădejde), óchĭ (ók̀ > oculi),* mold. *porúnghĭ (porúnġ > palumbi), póțĭ (póts̀ > pǫtes), rózĭ (roż > rodis), fácĭ (fáč > facis), rógĭ (róǧ > rogas), canáfĭ (kanaf', pl. dela canaf), vatávĭ (vatáv̀, pl. dela vatav), úrșĭ (úrš > ursi), prájĭ (práž, pl. dela praj). č, ǧ* sînt muĭate prin sine înseș; *ŕ, l', ń, t', d', tś, ẑ, ŝ, ž* sînt muĭate, dar

-slab; *ḿ, ṕ, b́, f́, v́* sînt articulate învremece limba stă în poziţiea luĭ *i*; *ḱ, ǵ* sînt articulate la palatul·tare, sînt omorgane cu *i*. Acolo unde *i* devine *î* supt influinţa luĭ *ţ, dz-z, š, ž* precedenţĭ înmuĭarea dispare: mold. *póţ, róz, ŭrš, prăž*. *ĭ* de sub γ e aşa numitul *i scurt* din ortografiea romînească, exprimat în scris prin *ĭ* (Mulţĭ îl scriŭ încă *i*).

Fenomen paralel cu cel de sub **71**. Exista deja în vechea romînă.

Tot aşa în toate dialectele, cu oarecare variaţiĭ.

Macedoromîn. a) α) *sócri, áfli, sŭfli* P. B. glosar.—β) *bóĭ, adunăĭ, vidzŭĭ* P. B. glosar.—γ) *párĭ* (pali) Dalametra, *fóĺ* (folles) P. B. glosar, *lŭnĭ* pl. dela *lŭme* Dalametra, *áńĭ* (anĭ) P. B. glosar, *dómnĭ* Dalametra, *arúchĭ* (rupĭ), *vidéţĭ, védzĭ* P. B. glosar. *-i* sonant se găseşte însă în unele cazurĭ unde în dacoromîneşte are loc dispariţiea luĭ *-i*: *órghi* (orbĭ), *péşti-pésci* (peştĭ), *purŭnghi* (porumbĭ), *ŭrşi* (urşĭ) P. B. glosar şi Dalametra.

b) Olymp. α) *cŭscri* Weigand Olymp 58.—β) *amintáĭ* (căpătăĭ) 119. Aşa se constată din ritmu („Dinapoĭ dipu cupaţu —Amintaĭ un cupelaţu"), Weigand însă 32 spune că după vocale *i* final ar fi sonant.—γ) *mórĭ, aéstĭ* (aceştĭ), *arŭchĭ* (rupĭ), *hérghĭ* (fĭerbĭ). Inmuĭarea dispare la *l, n, ţ, š*: *atšél* pl. dela *atšél, án* (anĭ), *báţ* (baţĭ), *bătŭs* > *bătŭş* (bătuşĭ 2 p. sing. perf. dela bat). *-i* sonant se găseşte însă în unele cazurĭ unde în dacoromîneşte are loc dispariţiea luĭ *-i*, anume după *r*, cînd accentul este pe antepenultima, şi după *rdz, rn, ndz*: *árburi, ţéruri, dzócuri, mŭrdzi* (murgĭ), *dórni* (dormĭ), *ŭndzi* (ungĭ). Weigand Olymp 31-32.

c) Acarnania. α) *ócĺi* (ochĭ) Weigand Aromunen II 178. —β) *scriáĭ* (scriseĭ) 178, *pitrecŭĭ* 178, *aţeĺéĭ* 178.—γ) *scólĭ* 178. Inmuĭarea dispare la *r, ţ, dz, ş*: *aspár* (sparíĭ) 178, *tréţ* (trecĭ) 180, *fáţ* (facĭ) 180, *porţ* (porţĭ) 180, *tŭţ* (toţĭ) 182, *fŭdz* (fugĭ) 180, *éş* (eşĭ) 180, *mărtáş* (măritaşĭ) 180, *cĺimáş* (chemăşĭ) 180. *-i* sonant se găseşte însă în unele cazurĭ unde în dacoromîneşte are loc dispariţiea luĭ *-i*, anume după *şt* şi *ndz*: *éşti* 180, *ncréşti* 180, *plęndzi* (plîngĭ) 182.

d) Meglen. α) *ŭócĺi* (ochĭ) P. M. glosar, *végĺi* (veghezĭ) Papahagi Meglenoromîniĭ I 102, *áfli* P. M. 30_{39}.—β) *ŭóĭ* (oves) P. M. glosar, *jungĺáĭ* (jungheĭ) P. M. 6_{10}, *fláĭ* (aflăĭ) 7_9, *cunoscŭĭ* 8_1.—γ) *párĭ* (pali), *áńĭ, córbĭ, péştĭ*, P. M. glosar, *laţĭ* (luaţĭ) P. M. 26_{12}, *ghiézĭ* (trăeştĭ) 26_{19}, *laşĭ* 26_{20}.—In-

tocmaĭ ca în dacoromîn.—Înmuĭarea dispare după *r, m, p, b, ţ, š, ž, št, z.* Capidan, Meglenoromîniĭ, I, pag. 113, 140 sqq..

Istroromîn. α) *sócri* P. I. glosar,—β) *lúĭ* P. I. 31_2, *l'éĭ* 31_3. —γ) *véseľĭ* 38_{22} (însă *ţéľi* [ceĭ] 30_{31}), *fiurinĭ* 30_{20} (însă *fiurini* 37_{26}), *áń* (anĭ) 30_{29}. Inmuĭerea dispare la *r, ţ, z*: *ómir* (oamenĭ) 32_{24}, *vér* (veĭ, vreĭ) 34_{12}, *tóţ* 30_{22}, *fatšeţ* (accentul?) 32_{19}, *duceţ* (accentul?) 32_{21}, *sóreţ* (şoarecĭ) 36_8, *oslobodiţ* (liberaţĭ partic.) 37_1, *ămnḁ́ţ* (mergeţĭ) 37_{16}, *ăntrebáţ* 37_{23}, *pinéz* (banĭ) 33_{30}. *-i* sonant se găseşte însă în unele cazurĭ unde în dacoromîneşte are loc dispariţiea luĭ *-i*, anume după *şt, lţ, nţ, tš*: *ăşti-éşti* (eştĭ) 30_{25} 33_{26}, *misléşti* (gîndeştĭ) 34_{35}, *moréşti* (trebueştĭ) 35_3, *poĭdéşti* (mînîncĭ) 35_{29}, *ḁ́lţi* 32_{18}, *cunténţi* (mulţămiţĭ) 38_{22}, *zitši* (zicĭ) 35_4.

51. α) ⏑̇ *ia* < ⏑̇ *ĭa*: *véniat* < *vénĭat* < *vie*. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 224.—β) *ié* < *ĭé*: *quiétus* < *quĭétus* < *încét* (Anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 225: *quetus* în inscripţiĭ); *libérto* < *lĭérto* < *ĭért*; *hibérna* < *ĭérna* < *ĭárnă*.—γ) *ie* < *ĭé*: *arietem* < *arĭéte* < *aréte*; *mulierem* < *mulĭére* < *muĭére*; *parietem* < *parĭéte* < *păréte*. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 225.—δ) *io* în *-iolus* < *ĭó*: **fetiolus* < *fetĭólu* < *ficĭór*; *ostiolum* < *ostĭólu* < *uşór*; *petiolus* < *petĭólu* < *picĭór*. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 224.—ε) *io* < *ió* în *viola* < *viŏáră*, hesperis matronalis L., cheiranthus cheiri L., matthiola incana R. Br., matthiola annua Sweet.—ζ) ⏑̇ *io* < ⏑̇ *ĭu*: *morior* < *mórĭu* < *mór*. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 224,—η) ⏑̇ *iu* < ⏑̇ *ĭu*: *állium* < *állĭu* < *áĭŭ*; *brácium* < *brácĭu* < *bráţ*; *filius* < *filĭu* < *fiŭ*. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 224.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *γină* > **venat*; *hiľe* (fiĭcă) > *filia*. P. B. glosar.—β) *ľérïu* P. B. glosar; *ĭárnă* Dalametra.—γ) *arĕáti* Dalametra; *muľáre* P. B. glosar.—δ) *ficĭór*; *cicĭór-cĭór* (picĭor) P. B. glosar.—ε) *γiŏáră* P. B. glosar.—ζ) *mór* P. B. glosar.—η) *áľŭ*; *bráţ*; *hiľŭ* P. B. glosar.

b) Olymp. γ) *mghĭáre* (muĭere) Weigand Olymp 27, 59. —δ) *fiţór* 52; *ţiţór-ţor* (picĭor) 52.—ζ) *mór* 90.—η) *bráţu* 67, *hil* (fiŭ) 29, 35.

c) Acarnania. α) *hiľe* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. α) *ilă* (fiică) P. M. glosar.—β) *l'ert*; *ĭárnă* P. M. glosar.—γ) *rẹti* (arete); *mul'ári* P. M. glosar.—δ) *ficĭór; picĭór* P. M. glosar.—ζ) *mór* P. M. glosar.—η) *ál'ŭ; brát; il'ŭ* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *fil'ą* P. I. glosar.—β) *ĭárnă* P. I. glosar.—γ) *arẹte; mul'ẹre; paréte* P. I. glosar.—δ) *fecĭór; pitśór* P. I. glosar.—ζ) *mór* P. I. glosar.—η) *ąl'u; brąt; fil'* P. I. glosar.

52. *ĭ* consonant născut prin procesele de sub **24**, **39**, **51** a suferit maĭ departe următoarele schimbărĭ. α) Cade, dacă este precedat de africată (*ţ, dz, č, ğ*) şi de *ş, şt, l', ń, r*: *puţ* > *puteus, zéce* > *decem, ğós* > *deorsum, şépte* > *septem, ştérg* > *extergeo, ĭépure* > *l'épure* > *lĭépure* > *lĕporem* (*ĭ* > *l'*), *cúĭŭ* > *cuńu* > *cuneus* (*ĭ* > *ń*), *mor* > *morior, mŏáră* > **moriat, pár* > *pareo, páră* > *páreat, păréte* > *parietem. mór*, care sună şi *moŗ* (scris *mórĭŭ*, *r* muĭat şi rotunzit), şi sufixul *-ór* > *-orius*, care sună şi *-óŗ* (*cuptór-cuptórĭŭ, purtătór-purtătórĭŭ*), fac probabilă presupunerea că *r* şi în *mŏáră, pár, páră, păréte* a fost muĭat şi apoĭ şĭ-a perdut înmuĭerea. Atuncĭ dubletul *páră-páĭe* > *pareat* se poate explica din tipul *páŕă* în felĭul acela că *ŕ* pe de o parte şĭ-a perdut înmuĭerea (*páră*), ĭar pe de alta s-a prefăcut în *ĭ* (*páĭe*). β) Consonantele precedente luĭ *ĭ* aŭ suferit transformărĭ de deosebite felĭurĭ, dupăcum *i* cîteodată a rezistat la prefacerea în *ĭ* şi la dispărere maĭ mult, cîteodată maĭ puţin. Astfel *puteus* < *pútĭu* < *púţĭu* < *púţ*, însă *petiolus* < *petĭólu* < *peţĭólu* < *picĭór*: în *púţĭu ĭ* a dispărut imediat după naşterea africateĭ *ţ*, pecînd în *peţĭólu ĭ* a continuat să trăĭască după *ţ* o bucată de vreme, aşa încît grupul *ţĭo* s-a putut preface în *čo*. γ) *ĭ* precedat de consonantele labiale *b, v, f*, în silabă neaccentuată, precedată de silabă accentuată deschisă, din cuvinte paroxitoane, trece prin metateză în silaba accentuată şi formează diftong descendent cu sonanta silabeĭ accentuate (Pentru detaliĭ asupra aceşteĭ legĭ vezĭ a mea „O rămăşiţă din timpurĭ străvechĭ: *jioară = cristal*" în Arhiva Iaşĭ 1914): *habeat* < *hábĭa* < *áĭbă*; *rubeus* < *rúbĭu* < *róĭb*; *rubia* < *rubĭa* < *roĭbă*, garance, Krapp; *scabies* < *scábĭa* < *zgáĭbă*; **cubium* < *cúbĭu* < *cuĭb*; *cavea* < *cábĭa* < istroromîn *cą̊ĭbă*, cuşcă, colivie P. I. 55_{27}; romanic *cofia* < *cófĭa* < *cóĭf*.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *púţ, dzáţe* > *dzéţe, şápte* > *şépte,*

aştérgu, l'épure, mór, mŏáră, pár, páră. P. B. glosar. β) *púț, bráț; ciciór.* P. B. glosar. γ) *áĭbă, aróĭbu, cúĭb.* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *púțu* Weigand Olymp 34, *dzáțe* 28, *sápte* 27, *astérgu* 34, *l'ópur* (ĭepure) 29. β) *bráțu* 67. γ) *áĭbă* 100.

c) Acarnania. α) *şáse* > *şese* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen. α) *patruzǫțĭ, jos, şápti, ştérg, l'épur, mór, mŏáră.* P. M. glosar. β) *bráț; piciór.* P. M. glosar. γ) *áĭbă, cúl'b* > *cúĭb.* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *púț, zątśe, jós, şąpte, l'épur, mór, paréte; coptór.* P. I. glosar. β) *púț, bráț; pitśór.* P. I. glosar. γ) *cúĭb-cúl'b* P. I. glosar, *cąĭbă* > *cavea* P. I. 55_{27}.

52 a. *ĭ* consonant apare cîteodată prefăcut în *l'* în macedoromîn şi istroromîn.

Macedoromîn. *-il'e*, meglen *-il'ă* (de pildă *frățil'e* P. B. glosar, *furil'ă* P. M. glosar. Pentru Olymp şi Acarnania lipsesc exemple) > *-iĭe* > *ia* > *ˊ ia.* Sextil Puşcarĭu Die rumänischen Diminutivsuffixe Weigand's VIII Jahresbericht 191, şi după el Capidan Die nominalen Suffixe im Aromunischen Weigand's XV Jahresbericht 57, aŭ propus ca etymon pe romanicul *-īlia.* Este atît de puțină asămănare de înțeles însă între romînescul *-iĭe, -il'e* şi romanicul *-īlia*, şi atît de mare asămănare de înțeles din contra între romînescul *-iĭe, -il'e* si romanicul *-ia* > latin *ˊ ia*, pe de altă parte romanicul *-īlia* este aşa de rar, învremece romînescul *-iĭe, -il'e* este atît de întrebuințat, încît trebue mănținută părerea luĭ Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen II § 440 că macedoromîn *-il'e* > latin *ˊ ia*, aşa că este identic cu dacoromînul *-ie*, ale căruĭ funcțiunĭ le are întocmaĭ. *l'* prin urmare din macedoromîn *-il'e* > *ĭ* din *-iĭe.*—Meglen *cúl'b* P. M. 14_{41} > *cúĭb* (dacoromîn *cuĭb*) > **cubium.*

Istroromîn. *ĭ* < *l':* α) In diftongĭ ascendențĭ după consonante labiale: *ml'ąre* > *mĭére* P. I. 2_{20} 64_{18}; *pl'erdútu* > *pĭerdútu* 6_{32}; *pl'erdút* > *pĭerdut* 42_{26} 72_{25}; *pl'erzút* > *pĭerdút* 61_{13} 72_{22}; *pl'ęrde* > *pĭérde* 74_{20}. β) In diftong ascendent după exploziva palatală: *cl'épt* > *kĭépt* > *pĭépt* 43_{30}; *rescl'init* (rupt) > **reskĭinit* > croat *raskinuti* zerreissen 15_{16}. γ) In diftongĭ descendențĭ finalĭ: *mél'* > *méĭ, tél'* > **teĭ, sél'* > **séĭ, nól'* > *noĭ* > *novi* P. I. 41_{33} 55_{7} 62_{9} 70_{24} 81_{24} 81_{16}. şi glosar. δ) In diftongĭ descendențĭ înainte de consonante: *cúl'b* > *cuĭb* > **cubium* P. I. glosar; *muşąl'ț* (frumoşĭ) > **muşáĭțĭ*

⁓ dacoromîn și macedoromîn *mușát* > probabil **frumușát* (vezĭ Tiktin Wörterbuch) P. I. 73_{20}.—Fenomenul de sub α are loc și în limbĭ slave, unde de asemenea după *b, p, v, m ĭ* în diftong ascendent se preface în *ľ*, anume în vechea bulgară, neoslovenă, sîrbă, croată, malorusă, rusă, Miklosich Grammatik der slav. Sprachen I ed. II pag. 228, 345, 413, 449, 477.

53. *ĭa* din elemente străine, orĭ provenit în alte înprejurărĭ decît cele de sub **24, 39, 51**, orĭ provenit în acele înprejurărĭ, dar ținut în loc decătră analogie (*-ĭá* > *-iebat*), s-a schimbat în *ĕa* după *ț, dz-z, s, șt, l, n, r*, într-un cuvînt după toate acele sunete, după care *ĭ* în înprejurările dela **24, 39, 51** a fost foarte expus la cădere: *rîmlĕán* > vechĭŭ bulgar *rimlĭaninŭ, mirĕán* > vechĭŭ bulgar *mirĭaninŭ, dumnĕatá* > *domniea ta, alăturĕa* > *alăturĭ, alócurĕá* > *lócurĭ, lúnĕa* > *lúnĭ, márțĕa* > *márțĭ, mĭércurĕá* > *mĭércurĭ, vinerĕa* > *vinerĭ, așá* > *așĕá* > *și* (*sic*), *acéștĕa* (alăturĭ cu *acéștiĭa*) > *acéștĭ; acoperĕá, murĕá, pățĕá, auzĕá* > *-ĭá* > *-iebat*. Tiktin Studien zur rumän. Phil. 61-62.

Dacă lucrul se petrece tot așa și în celelalte dialecte, nu se poate constata, din cauză că notarea diftongilor *ĕá, ĭá* in textele dialectale este foarte nepreciză. Compară cele spuse sub **39** ο).

54. In *împărát* > *imperator, în* > *in* prepoziție și prefix (*înfig, înping, înting, înflắm, înplém, întrắm* [*înflu, înplu, întru* prin analogiea formelor neaccentuate]), *între* > *inter*, prepoz. *întru-intro*, conjuncțiea *însă* > *ipsa* nu știn dacă *î* a provenit din *i*, din *e* (vezĭ **49**), orĭ din *a* (vezĭ **37, 17**).—*ĭ́psus* < *ėns* < *ins* „individ"; dar *ĭ́psus* < *ėns* < *ins* < *îns* pronume. *î* din pronume (care în limba veche avea și forma *ins*, vezĭ Tiktin Wörterbuch sub *dîns*) s-ar putea explica prin influința consonantelor finale din prepozițiile precedente (Compară exemplele următoare din limba veche citate de Tiktin Wörterbuch sub *dîns: cătrîns, cunîns, dins, dupîns, prins, sprins*). Compară **139.**

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *în*; *nhig* > *înhig, încálic, încárcu, încľid, încľin, îndulțėscu; ntre* (între), *ntră* (întru). P. B. glosar.—*insu* „individ"; *nîs-nắs* > *îns*. P. B. glosar.

b) Olymp: *în-in* Weigand Olymp 85; *ntrėb* > *întrėb* 31, *ntrėc* > *întrėc* 31, *nclidŭ* ⁓ *înclidŭ* 36; *ntre* (între) 84.—*nắssŭ* > *însŭ* 31.

c) Acarnania: *mpárț* (înpart) > *împárț* Weigand Aromunen II 178, *ntrĕábă* > *întrĕábă* 180.

d) Meglen: *în; ăngróp* (îngrop), *ănșǫ́r* (înșir), *ănțilég* (înțeleg), *ncáp* > *ăncáp*, *ncárc* > *ăncárc*, *ncl'ín* > *ăncl'ín*, *ampirát* > *ămpirát*, *antru* (prepoz. întru) > *ăntru* (și tot așa ceĭ maĭ mulțĭ *ă* inițialĭ apar prefăcuțĭ în *a-*, vezĭ **2**, **20**, **84**). P. M. glosar.—*ǫ́ns* Weigand Meglen 22.

Istroromîn: *ăm-ăn-n-ăr-ăr-r*; *ăncárcu*, *ăncáțu* (încalț), *ăncl'idu*, *ămflu*; *ăntre*, *ăntru*. P. I. glosar.—*ăns* P. I. glosar.

55. In Criș-Mureș, localitatea Țăla-Czella, are loc fenomenul curios, contrarĭu firiĭ limbiĭ romîneștĭ, *in* < *ęn*: *tśęńą* > *tine*, *męńą* > *mine*, *vęń* > *viń* > *venis*, *plęnă* > *plină*. Weigand's IV Jahresbericht 307. Compară **73**.

56. In Zeitschrift für roman. Phil. XI, 68 Tiktin enunță regula: „Vocala palatală, accentuată și neaccentuată, capătă la începutul cuvîntuluĭ și silabeĭ, după felĭul slav, un *ĭ* protetic: *és* exeo, *ie* ilia, *oáe* ovis, *răiĭ* rei illi se pronunță *ĭés*, *ĭiĭe*, *ŏáĭe*, *răĭiĭ*. Acelaș lucru se întîmplă după guturalele *c*, *g*: *chédru* κέδρος, *arhánghel* ἀρχάγγελος se pronunță *chĭédru*, *arhánghĭel*". Eŭ contestez pronunțarea *răĭiĭ*, *chĭédru*, *arhánghĭel*. In *ŏáĭe* dacă se aude un *ĭ*, e puțin perceptibil. In *iĭe* dacă se aude un *ĭ*, acesta poate avea o origine etimologică > *l'*. Tot o origine etimologică are *ĭ* în *ĭés* > *ĕxeo* (și tot așa în *ĭéste* > *ĕst*, *ĭérĭ* > *hĕri*, poate în *ĭéd* > *hędus* vezĭ **23**). Singurul exemplu sigur de *ĭ* protetic înainte de *e* inițial este *ĭél* > *ĭlle*. Pentru lipsa de *ĭ* protetic înainte de *e* neaccentuat inițial probează prefacerea acestuĭa în *a*, vezĭ **37**. Insuș Tiktin mărturisește că în interjecția *éĭ ĭ* protetic nu există, dar aceasta nu se datorește, cum pretinde el, căderiĭ luĭ *h-*. Lucrul, decĭ, nu este așa de simplu, cum îl formulează Tiktin.—Pentru *e* dela începutul silabeĭ în mijlocul cuvîntuluĭ existența unuĭ *ĭ* protetic este sigură în grupul *ie*. Vezĭ alineatul următor.

Cum se petrec lucrurile în celelalte dialecte, nu se poate ști din cauza neprecizieĭ ortografice. Pe *ille* P. B. și Dalametra îl scriŭ *él*, P. M. *ĭél*, Weigand Olymp 77 *él*, P. I. *ĭé*. P. I. glosar maĭ scrie *ĭirimą* (inimă).—Sufixul macedoromîn *-il'e* probează existența luĭ *ĭ* în grupul *ie* < *iĭe*, tot așa după cum în acelaș grup există *ĭ* în dacoromîn, unde *-ie* > romanic *-ia* > latin *-ia* sună *-iĭe*. Vezĭ **52a**.

In meglenit, localitatea Lĭumnița, orĭcare *é* accentuat din cu-

vinte latineştĭ şi străine a căpătat înaintea sa un ĭ şi apoĭ ĭė a devenit ĭǻ prin fenomenul dela No. 35. Fenomenul se probează ca noŭ nu numaĭ prin participarea la el a cuvintelor străine, dar şi prin faptul că în acest ĭǻ ǻ nu s-a prefăcut în ó, după cum se petrece de obiceĭŭ lucrul cu ǻ în dialectul meglenit din Lĭumniţa (Vezĭ § 236 No. 2). Capidan, Meglenorominiĭ, I, pag. 103. Compară § 241 No. **76**.

§ 240. 57. Cunoscutul fenomen latin popular al diftongăriĭ luĭ ǫ̊ în ŭó nu există pe terenul limbiĭ romîneştĭ. Fiindcă fenomenul latin popular contemporan ę̊ < ĭė există în limba romînă, apoĭ probabil a existat în această limbă şi fenomenul ǫ̊ < ŭó, ĭar ŭó a dispărut prin ulterioare alunecărĭ de sunet.

ǒ̊ apare nediftongat şi în Sardinia, Portugalia, o parte din Sicilia, o parte din Italia mijlocie. Meyer-Lübke Grammatik der roman. Spr. I § 183.

58. ó latin + *n*, în mod indiferent dacă după *n* urmează o vocală orĭ o consonantă, < *ŭn*: *bŭn* > *bonus*, *mŭnte* > *montem*. La schimbare a participat şi *ón* > vechĭŭ bulgar ѫ: *lŭncă* > vechĭŭ bulgar *lõka*, *ŭndiţă* > vechĭŭ bulgar *õdiţa*, şi grecul ἀρραβών < *arvŭnă*. In *cós* > *consuo* a căzut *n* înainte de fenomenul de faţă; *-óĭŭ* > *-óneus* prin analogiea femeninuluĭ *-oáe* > *-ónea*; *tónt* (acelaş cu ital. *tonto* dumm, span. port. *tonto* dumm, de origine obscură, după Meyer-Lübke Zeitschrift für roman. Phil XXVIII, 636 ar fi onomatopeic) este relativ noŭ.—Fenomen paralel cu **25**.

La fel în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bŭn*, *mŭnte* P. B. glosar.—*cós*; *bruscóñu* (broscoĭŭ) Dalametra; *tóntu* Mihăileanu.—Greŭ de explicat *ğóne* > *iuvenis* P. B. glosar.

b) Olymp: *bŭn* Weigand Olymp 71, *mŭnte* 33.—*dzóne* 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *bŭn*, *mŭnti* P. M. glosar.—*cós*; *măróĭŭ* (motan, pentru radical Pascu Sufixe **111** compară francezul dialectal *marou*) P. M. glosar.—*jŭni* P. M. glosar.

Istroromîn: *bŭr*, *ascŭndu* > *abscondo* P. I. glosar.—*cós* P. I. glosar.

59. *ó* + *m* + consonantă (afară de *mn*) < *ŭm*: *cŭmpăr* > *comparo*, *cŭmpăt* > *computus* (*compitum* Puşcarĭu Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII, 680). La schimbare a participat şi *óm* > vechĭŭ bulgar ѫ: *scŭmp* > vechĭŭ bulgar *skõpŭ*,

cùmpănă > vechiŭ bulgar *kǫpona*. Insă *dòmn* > *dominus*, *sòmn* > *somnus*. *cum* > *quomodo* este neaccentuat.—Fenomen paralel cu **26**.

La fel în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *acùmpăr* P. B. glosar.—*scùmpu*.—*dòmnu*, *sòmnu*.

b) Olymp: *dòmnu* Weigand Olymp 34, *sòmnu* 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *cùmpăr* P. M. glosar.—*dòmn*, *sòn* (somn) P. M. glosar.

Istroromîn: *cụmparu* P. I. glosar.—*dòmnu*, *sòmn* P. I. glosar.

60. α) Maĭ înainte de prefacerea luĭ *ó* în *ù* de sub **58**, **59** a avut loc diftongarea luĭ *ó* accentuat în *ŏá* cînd în silaba imediat următoare a fost *ă* orĭ *e*. La acest fenomen aŭ participat şi cuvinte străine: *rŏátă* > *rota*, *pŏártă* > *porta*, *sŏácră* > *socra*, *flŏáre* > *florem*, *mŏárte* > *mortem*.—*cŏásă* > vechiŭ bulgar *kosa*, *cŏájă* > vechiŭ bulgar *koža*, *prŏáspăt* > πρόσφατος, *cŏálă* > neogrec κόλλα.—*sóră* şi *nóră* sînt relativ noŭă, din maĭ vechile *sór* > *soror*, *nór* > *nurus*; *róĭbă* > *rubia* garance, Krapp poate că e noŭ, din maĭ vechĭul masculin *róĭb*, care se găseşte la Codrescu Dicţionar german-romîn sub Krapp. β) *ó* urmat de *n* + vocală nu s-a diftongat în poziţiea —*e*, pentru aceĭa *bùne* nu *bŏáne* > *bonae*, *cărbùne* nu *cărbŏáne* > *carbonem*, *mincĭùnă* (noŭ din maĭ vechĭul *mincĭùne* [care există în macedoromîn]) nu *mincĭŏánă*-*mincĭŏáne* > *mentionem*, *tăcĭùne* nu *tăcĭŏáne* > *titionem*, -*cĭùne* nu -*cĭŏáne* > -*tionem*. In poziţiea —*ă* însă s-a diftongat: -*ŏáĭe* > -*ŏáĭă* > -*ŏáńă* > -*onea*; *tŏánă* Laune, humeur > *tonare*. *bùnă* > *bona* prin analogiea masculinuluĭ *bùn*, *spùnă* > *exponat* şi altele de acest fel prin analogiea formelor cu *u*, ca *spùn* > *expono*, etc.; *gutùe* > *cotonea* prin analogiea luĭ *gutùĭŭ* > *cotoneus*; *cunùnă* > *corona* prin analogiea pluraluluĭ *cunùnĭ* şi a verbuluĭ *cunùn* > *corono*. γ) *ó* urmat de *n* + consonantă şi *m* + consonantă (afară de *mn*) nu s-a diftongat nicĭ într-o poziţie, pentru aceĭa *mùnte* nu *mŏánte* > *montem*, *pùnte* nu *pŏánte* > *pontem*, *frùnte* nu *frŏánte* > *frontem*, *frùnză* nu *frŏánză* > **frondia* după *folia* Meyer-Lübke Grammatik II 69, *ascùndă* nu *ascŏándă* > *abscondat* (Insă *dŏámnă* > *domina*, *dŏámne* > *domine*). La forme ver-

bale ca *ascúndă* a contribuit şi analogiea acelor forme ale verbuluĭ unde *o* nu este în poziţie de diftongare. Analogieĭ, nu alunecăriĭ sunetuluĭ, se datoreşte diftongarea în *cŏándrî* = *contra* Şezătoarea V, 58 (neologism), în *tŏántă* femeninul luĭ *tónt* (Vezĭ 58), şi probabil în *corŏánă*, macarcă acest cuvînt se găseşte deja în limba veche (Vezĭ probele la Tiktin Wörterbuch). —Fenomen paralel cu cel de sub **27**.

In Criş-Mureş şi Somiş-Tisa după Weigand VI Jahresbericht 13 se aude maĭ mult *ǫ́*, maĭ rar *ŏá*, de exemplu *zbǫ́ră*. In Ţara Oaşuluĭ „*ŏá* e pronunţat *ǫ́*: *cǫ́jă*, *ǫ́re*, *şǫ́rice*, *cǫ́dă*, *dǫ́gă*, *ǫ́menĭ*, *nǫ́pte*, *flǫ́re*, *pǫ́rtă*, *cǫ́stă*, *frumǫ́să*, etc.". Candrea Ţara Oaşuluĭ 10. La Muntenĭ-Pădurenĭ *ŏá* se preface pe alocurea în *ą̊*: *vrăjîtą̊ră̜* (vrăjitoare) I. Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 139, *slobą̊dă* (sloboadă) 139, *pą̊tśe* (poate) 139, *cą̊dă* (coadă) 139, *ną̊ptśe* (noapte) 140, *ghiśitą̊rea* (gîcitoarea) 140, *dą̊rmă* (doarmă) 141, *omą̊ră* (omoare) 141, *cą̊stă* (coastă) 142.—In limba comună *ŏá* < *ó* în *dóŭă* (vechiŭ romîn *dŏáŭă*) > *dŭae*, *nóŭă* (vechiŭ romîn *nŏáŭă*) ⁀ *nova*, *novem*, *nobis*, *vóŭă* (vechiŭ romîn *vŏáŭă*) > *vobis*, *rǫ́ŭă* (vechiŭ romîn *rŏáŭă*) > *ros*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *pŏártă*, *sŏácră*, *flŏáre*, *mŏárte* P. B. glosar.—*cŏáje* P. B. glosar, *prŏáspit* Dalametra.—*sóră*, *nóră* P. B. glosar. β) *búne*, *cărbúne*, *mincĭúnă-mincĭúne*, *tucíne* P. B. glosar, *-cĭúne* Pascu Sufixe 21. *-ŏáńe* (de pildă *lupŏáńe* P. B. glosar). *búnă*, *aspúnă* P. B. glosar; *gutúńe—gutúńŭ* P. B. glosar; *curúnă* P. B. glosar. γ) *múnte*, *púnte*, *frîmte* > *frúnte*, *frúndză* P. B. glosar (*dŏámnă*, *dŏámne* P. B. glosar).

b) Olymp: α) *pŏártă* Weigand Olymp 32, *sŏácră* 32. β) *búne* 71. *búnă* 37. γ) *múnte* 33, *frắndză* 34 (*dŏámnă* 66, *dŏámne* 32).

c) Acarnania: α) *bŏáţe* Weigand Aromunen II 180, *nŏápte* 182.—*sóră* 182. β) *curúnă* 180.

d) Meglen: α) *rŏátă*, *pŏártă*, *sŏácră*, *flŏári*, *mŏárti*. P. M. glosar.—*cŏásă*, *cŏájă*, *prŏáspăt*. P. M. glosar.—*sóră*, *nóră* P. M. glosar. β) *búni*, *mincĭúnă*, *tăcĭúni*, P. M. glosar, *-cĭúne* Pascu Sufixe 21. *-ŏáńă* (de pildă *lupŏáńă* P. M. glosar). *búnă*; *curúnă*. P. M. glosar. γ) *múnti*, *púnti*, *frúnti*, *frúndză* P. M. glosar (*tŏámnă* P. M. glosar).

In Meglen afară de *ŏá* (pentru care maĭ daŭ următoa-

rele exemple: *ŏáră* P. M. 1_{10} 7_{29}, *jŏácă* 1_{10}, *tŏárnă* 1_{11}, *şŏárițilĭ* $1_{26\ 29}$, *picĭŏárili* 2_{25}, *ŏáminilĭ* 4_{9}, *tŏáti* 4_{28}, *sŏári* 5_{18}, *ŏáŭă* 6_{6}, *mŏártŭ* 7_{5}, · *mŏáră* [mola] 9_{28}, *prŏápi* 10_{3}, *gŏálă* 11_{25}, *pŏáci* [oale, sing. *pócĭŭ* P. M. glosar, din acelaş radical cu fr. *pot*, pentru care vezĭ Meyer-Lübke Etym. Wörterbuch] 28_{18}, *prŏáchĭă* [apropie] 28_{29}, *ansŏáră* 29_{8}) apare *ǫ: ursǫńă* (ursoaĭcă) 19_{7}, *sǫŭă* (prăjină) > bulgar *soha* 7_{23}, *dǫŭ* (doŭă) 8_{39}, *fǫră* (afară) 11_{2}. *ŏá* < *á* în *năfáră* (afară) 11_{1}, *fáră* (afară) 11_{7}, pentru care vezĭ 68.

Istroromîn: α) *pórtą̆, sócrą̆, mórte*. P. I. glosar.—*cósą̆, cóją̆*. P. I. glosar. β) *cărbúre* P. I. glosar. *-óńą̆* (*lupóńą̆* P. I. glosar). *búrą̆* P. I. glosar. γ) *frúnte, frúnză*. P. I. glosar. In istroromîn *ŏá* s-a redus la *ó*. Maĭ daŭ următoarele exemple: *nópta* P. I. 2_{12}, *tóta* 4_{4}, *nópte* 6_{33}, *pórtă* (duce) 8_{22}, *sórele* 11_{15}, *rógă* (roagă) 13_{25}, *fóme* 14_{10}, *gólă* 15_{23}, *nópta* 16_{5}, *pórtă* (duce) 17_{13}, *nópta* 18_{25}, *dórme* 18_{32}, *sórele* 22_{20}, *dórme* 22_{21}, *fóme* 22_{21}, *scólă* 23_{1}, *própe* (aproape) 25_{3}, *scólă* 25_{20}, *nópte* 31_{13}, *picĭóre* 34_{3}, *fóme* 34_{34}, *gólă* 35_{21}, *nópta* 35_{29}, *sóreț* (şoarecĭ) 36_{8}, *picĭóre* 41_{27}, *córnele* 45_{1}, *mórte* 45_{5}, *pórtă* (duce) 47_{18}, *própe* (aproape) 49_{5}, *dórme* 50_{34}, *jócă* 54_{12}, *córnele* 57_{3}, *mórta* (moartea) 82_{3}, *fóle* (pîntece) 82_{10}, *óla* 82_{12}. Rar apare *ǫ: pǫrtă* (duce) 2_{18}.

61. Diftongul *ŏá* apare cîteodată prefăcut în *á* după *f, v, r, l, t, d, s*, adecă după acele sunete după care (cu excepție de *l, t*) şi *ĕá* apare, dar în mod maĭ regulat, prefăcut în *á* (Vezĭ **28, 29, 31, 32**). La *ĕá* < *á* am admis o prefacere a luĭ *ĕ* în *ă* şi apoĭ căderea luĭ *ă* înaintea luĭ *á*. Să fi fost şi la *ŏá* < *á* acelaş proces? Orĭ, cum am admis în Principiĭ de istoriea limbiĭ 40, o asimilație regresivă? *tá* > **tŏá* > **tóa* > *tŭa*, *sá* > **sŏá* > **sóa* > *sŭa*; *afáră* > **afŏáră* > *foras*, *pováră* > *povŏáră* > vechĭŭ bulgar *povora*; *-áe* > **ŏáe* (Vezĭ **62**) în *hîrdáe* > **hîrdŏáe*, *iláe* > **ilŏáe*, *măngăláe* > **măngălŏáe*, *pîráe* > **pîrŏáe* (Pluralele *hîrdăe, ilăe, măngălăe, pîrăe* sînt analogice după singularele *hîrdăŭ, ilăŭ, măngălăŭ, pîrăŭ*. Forma plurală *-áe* din aceste cuvinte Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 59, XII, 230, 234 o explică printr-o presupusă diftongare a luĭ *ă* în *ăá*).

Fenomenul are loc, tot sporadic, în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *tá, sá* P. B. glosar; *dáo-dŏáo* > *duae*, *náo-nŏáo* > *nova, novem* P. B. glosar, *ráŭa* > **rŏáŭa* > *ros* Mihăileanu.

b) Olymp: *tá* Weigand Olymp 78, *sá* 78.
c) Acarnania: *sá* Weigand Aromunen II 180.
d) Meglen: *tá, sá,* P. M. glosar, *năfáră* (afară) P. M. 11_1, *fáră* (afară) 11_7.

Istroromîn: *afáră* P. I. glosar, *fąră* P. I. 3_{10}.

62. *óŭ* final < *ắŭ*: *tắŭ* ⤳ **tóŭ* > *tŭus*, *sắŭ* > **sóŭ* > *sŭus*; *-ắŭ* > *-óŭ* în cuvintele ungureştĭ terminate în *-ó*, *-ú* *ceangắŭ* > *csángó*, *ceatlắŭ* > *csatló*, *gealắŭ* > *gyalú*, *haĭdắŭ* > *hajdú*, *hîrdắŭ* > *hordó*, *ilắŭ* > *ülö*, *măngălắŭ* > *mángoló*, *şalắŭ* > *süllő*, *şalgắŭ* > *sóvágó*, *tắŭ-tó*; cuvîntul de origine obscură *pîrắŭ* are la sfîrşit acelaş grup *-óŭ* < *-ắŭ*, pentru radical compară albanezul *părrúa* (vezĭ Gustav Meyer Wörterbuch); vechĭŭ romîn *încătrắŭ* > *încotróŭ* > *încotró*. In mijlocul cuvîntuluĭ apare *óu* < *ắu* în *Tắutul, Tắut* (nume proprĭu) > **Tóut* > ungurescul *Tót* Slave, Slowak, Slavonier. —Insă *óŭ* > *ovum* (pentrucă inițial?), *bóŭ* > *bovem*, *nóŭ* > *novus* (prin analogiea pluraluluĭ *bóĭ, nóĭ*?).

Fenomenul are loc în toate dialectele. In istroromîn lipsesc exemple.

Macedoromîn. a) *tắŭ* P. B. glosar.—*óŭ, bóŭ, nóŭ* P. B. glosar.
b) Olymp: *tắŭ* Weigand Olymp 78.—*nóŭ* 36.
c) Acarnania. Lipsesc exemple.
d) Meglen: *tǫŭ* P. M. glosar.—*ŭóŭ, bóŭ, nóŭ* P. M. glosar.

Istroromîn: *tév, séŭ* P. I. glosar, prin analogiea luĭ *mev* ⤳ *meus*.—*óv, boŭ, nov* P. I. glosar.

63. α) *ő* < *ú* în *cúrte* > *cōrtem*, *cúte* > *cōtem*, *múră* > *mōrum*, *núme* > *nōmen*, *úşă* > *ōstium* (*ustium* probat la Marcellus Empiricus, Lindsay Die lat. Sprache pag. 38), *zgúră* ⤳ *scōria*. Fenomenul este anteromînesc şi trebue pus în legătură cu numeroasele cazurĭ de *ő* < *ú* dela Iordanis: *Capitulio, cognuscere, cupia, cutem, -urius, rubor* (robur), *fabolusae* (fabulosae), vezĭ ed. Mommsen indice. β) *ő* < *ú* în *spúză* > *spŏdium*, poate supt influința luĭ *prūna*, cu care într-adevăr s-a contaminat în macedoromîn; *túrta* > *tŏrta* (Din *tŏrta* a eşit regulat în romîneşte *tŏártă*; *túrtă* este eşit dintr-un romanic *tŭrta* [Vezĭ Puşcarĭu Etymolog. Wörterbuch], care de altfel tot în *tŏrta*, participĭul luĭ *torqueo*, îşĭ are originea, după

cum probează *torta panis*, tradus de Luther cu Laib Brot, din Vulgata exodus 29_{23}, chronicorum 16_{3}, Georges Handwörterbuch).

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *mŭră*, *nŭmă* (nume), *ŭșe*, *zgŭră* P. B. glosar. Pelîngă acestea *plŭp* (plop) > *pōpulus* P. B. glosar (Compară și *izvŭr* [izvor] C. D. V 221_{27}). *tŭt* alăturĭ cu *tót* > *tōtus* P. B. glosar este provenit prin analogiea formelor neaccentuate *tutlŭĭ*, *tutľéĭ*, *tutulór*, *tutlór* și din cauza întrebuințăriĭ neaccentuate proclitice în tact. β) *spŭză* Dalametra-*sprŭnă* P. B. glosar-*spŭră* > **spŭrnă* > *sprŭnă* la Fărșeroțĭ P. B. glosar (*sprŭnă* e o contaminație din *spŏdium* și *prūna*); *tŭrtă*.

b) Olymp. α) *nŭme* Weigand Olymp 33, *ŭsă* 33. β) *sprŭnă* 34.

c) Acarnania. α) *ŭșă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. α) *nŭmi*, *ŭșă* P. M. glosar. β) *sprŭză* (contaminație între *spŏdium* și *pruna*), *tŭrtă* P. M. glosar.

|

Istroromîn: α) *lŭme* (nume), *ŭșą* P. I. glosar. β) *tŭrtă* P. I. glosar.

64. Cîteodată *o* accentuat și neaccentuat < *ă* (înainte de de *n* de obiceĭŭ *î*). α) *ó* < *ă*: *dímb* > ungur *domb* (poate prin **dŭmb*), *ghém* > *ghĭăm* > *glomus*? (orĭ maĭ degrabă **glemus* Meyer-Lübke în Gröbers Grundriss I ed. II 468?), *gínd* > ungur *gond* (poate prin **gŭnd*), *lămíe* > neogrec λεμόνι (poate prin **lemŭni*), dialectal *tăt* > *tót* > *totus*. β) *o* < *ă*: *că* > *quod*? (orĭ maĭ degrabă *qua* = *quia* Rydberg Zur Geschichte des franz. *ə* II 357 sqq.?), *cătră* > *contra*, *cŭmpănă* > vechĭŭ bulgar *kǫpona*, *dŭpă* > *de* + *post*, *fără* > *foras*, *lîngă* (poate prin **lung*) > *longum*, *mănăstire* > neogrec μοναστήρι? (maĭ degrabă vechĭŭ bulgar *manastîrĭ*), *năsălie* > vechĭŭ bulgar *nosilo*, *prăvălésc*-*sprăvălésc* > vechĭŭ bulgar *provaliti*, dialectal *săldát* (*saldát* Graĭul nostru I, 441) > *soldat*. γ) Numeroasele exemple de vechĭŭ bulgar ѫ, *ǫ* accentuat și neaccentuat reprezentat în romînește prin *în*, ca de pildă *gîscă* > *gǫsĭ*, *tînguésc* > *tǫgovati* (alte exemple vezĭ în ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 159) trebuesc explicate prin aceĭa că în însăș limba de origine (mediobulgară) ѫ avea valoarea de *ăn*. Pentru valoarea de *ăn* a luĭ ѫ în mediobulgara vezĭ Jagić, Wie lautete ѫ bei den alten Bulgaren, în Archiv für slav. Philologie anul 1879 pag. 312 sqq.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *gl'ém*; *surắrĭ* (surorĭ). P. B. glosar. β) *că*, *cătră-cîtră*, *după*, *fără*, *mînăstir* P. B. glosar.

b) Olymp. β) *că* Weigand Olymp 86, *cîtă* (cătră) 84, *cîtră* 34, *fîră* 84, *lîngă* 84.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *gl'ém* P. M. glosar. β) *că*, *fọră* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *gl'ém* P. I. glosar; *sorắr* (surorĭ) P. I. 6_{31}, 10_{22}. β) *cătrą*, *după*, *făr* P. I. glosar.

Compară 68. Din cauza schimbuluĭ dintre *o* şi *u* poate că unele exemple aparţin la 68.

65. *o* neaccentuat are propensiea de a se preface în *u*. α) Se preface în *u*: *afurisésc* > ἀφορίζω; *buréte* > *boletus*; *cós* > *consuo—cusúĭ*, *cusút* (însă imperfect *coseắm*); *curéchĭŭ* > *cauliculus*; *dór* > *doleo—dureắm*, *durúĭ*, *durút*; *frumós* > *formosus—frumuséţă*; *ĭépure* > *leporem*; *însór* > **uxoro—însurám*, *însurắĭ*, *însurát*; *jóc* > *ioco—jucám*, *jucắĭ*, *jucát*; *móĭŭ* > *mollio—muĭám*, *muĭéĭ*, *muĭát*; *mór* > *morior—murĭám*, *murií*, *murít*; *náfură* > ἀναφορά; *pórt* > *porto—purtám*, *purtắĭ*, *purtát*; *pót* > **poteo—puteắm*, *putúĭ*, *putút*; *róg* > *rogo—rugám*, *rugắĭ*, *rugát*; *strecór-strécor-strécur* > *ex + transcolo—strecurám*, *strecurắĭ*, *strecurát*; *timpurĭ* > *tempora*; *tórn* > *torno—turnám*, *turnắĭ*, *turnát*; *ucíd* > *occido*; *uréche* > *auricula*; *urgíe* > ὀργή, *urgisésc* > ὀργίζω; *zbór* > *ex + volo* > *zburám*, *zburắĭ*, *zburát*. β) Se păstrează alăturĭ cu *u*: *amorţésc-amurţésc* > **admortio*; *borcút-burcút* > ungur *borkút*; *cocŏánă-cucŏánă* > ? compară neogrec κοκκῶνα; *cocón-cucón* > vezĭ *cocoană*; *cocóş-cucóş* > vechĭŭ bulgar *kokošĭ* gallina; *codálb-cudálb* > *cauda albus*; *coprind-cuprind* > *comprehendo*; *conósc* (vechĭŭ romîn)-*cunósc* > *cognosco*; *despóĭŭ* > *despolio—despoĭám-despuĭám*, *despoĭát-despuĭát*; *dórm* > *dormio* > *dormĭám-durmĭám*, *dormiĭ-durmiĭ*, *dormit-durmit* (formele cu *u* în Transilvania); *îngróp* > *groapă—îngropám-îngrupám*, *îngropắĭ-îngrupắĭ*, *îngropát-îngrupát* (formele cu *u* în vechea romînă); *înót* > **noto—înotám-înutám*, *înotắĭ-înutắĭ*, *înotát-înutát* (formele cu *u* în vechea romînă); *micşoréz-micşuréz* > *micşór*; *negoţéz-neguţéz* > *negóţ*; *osebésc*- vechĭŭ romîn *usebésc* > vechĭŭ bulgar *osebiti*; *ospătéz*- vechĭŭ romîn *uspătéz* > *hospito*; *pogór*- vechĭŭ ro-

mîn *pugór* > vechĭŭ bulgar *pogorĭ* prone; *porcár-purcár* > *porcarius*; *romîn-rumîn* > *romanus*; *roşésc*- vechĭŭ romin *ruşésc* > *roş*; *surórĭ*-vechĭŭ romîn *sorórĭ*. γ) Se păstrează neschimbat: *acóper* > *cooperio—acoperĭám, acoperiĭ, acoperit*; *cóc* > *coquo—cocĕám, copséĭ*; *colindă* > vechĭŭ bulgar *kolěda; colindéz* > *colindă*; *dovádă, dovidésc* > vechĭŭ bulgar *dovedõ*; *înód* > *nodo—înodám, înodắĭ, înodát*; *lácom* > vechĭŭ bulgar *lakomŭ*; *mormînt—monimentum*; *ospắţ* > *hospitium*; *portár* > *portarius*; *portiţă* > *póartă*; *scót* > *excutio—scotĕám, scoséĭ, scós*; *slóbod* > vechĭŭ bulgar *svobodĭ*; *slobód, slobozĭám, sloboziĭ, slobozit* > *slóbod*; *slobozie* > *slobód*; *şchĭopătéz, şchĭopătám, şchĭopătắĭ, şchĭopătát* > *şchĭóp* > **scloppus*; *tórc* > *torqueo—torcĕám, torséĭ*. δ) *-o* final s-a fixat ca *u*: 1) La singularul declinăriĭ II, unde *-o* dela dativ şi ablativ, prefăcut în *-u*, a contribuit înpreună cu nominativul *-us* şi cu acuzativul *-um* la producerea cazuluĭ romînesc *-u* (*dómn* > *dómnu* > *dominus -domino-dominum-domino*); 2) La unele substantive de declinarea III, *óm* > *ómu* > *homo, împărát* > *împărátu* > *imperator, sór* > *sóru* > *soror*; 3) La singularul declinăriĭ pronominale, unde dativul latin popular *-o* (pentru clasicul *-i*) şi ablativul *-o*, prefăcuţĭ în *-u*, aŭ contribuit înpreună cu acuzativul *-um* la producerea cazuluĭ romînesc *-u* (*él* > *élu* > *illo* [= *illi*, vezĭ Georges Lexikon der lat. Wortformen] *-illum-illo*; *acést* > *acéstu* > *isto* [= *isti*, vezĭ Georges Lexikon der lat. Wortformen] *-istum-isto*); 4) *éŭ* > *éu* > *eo*, vezĭ Grandgent Introduzione § 263, > *ego*; 5) La p. 1 sing. prezent indicativ (*zic* > *zicu* > *dico*); 6) La unele numerale, *pátru* > *quattor* > *quattuor*, *ópt* > *óptu* > *octo*.—Acolo unde se găseşte *o* final în romîneşte, este de origine recentă: vocativul *-o, Ilĕáno*, şi imperativul *-o, vino*, îşĭ aŭ originea în interjecţiea *o*.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *afurisescu* Dalametra; *burĕáte*; *cós —cusĕá, cusú, cusút*; *dór—durĕá, durút*; *l'épure*; *nsór—nsurắ, nsurare, nsurát*; *gĭóc—gĭucá, gĭucáră*; *mól'ŭ—mul'á, mul'é, mul'áte*; *mór—muri, murire, murită*; P. B. glosar; *anáfură* Dalametra; *pórtu—purtá, purtắ*; *pót—putém, putĕá, putú*; *aróg—arugắ, arugát*; *stricór—stricuráţĭ, stricuráră*; *tórnu—turná, turnắ, turnátă*; *urĕácl'e*; *urγie*; *azbór—azburát*. P. B. glosar. β) *amurţắscu*; *cucót* > vechĭŭ bulgar *kokotŭ* gallus; *cunóscu*; *dispól'ŭ—dispul'áră, dispu-*

ľát; dórmu—durńá, durńiĭ, durńită; *ńgróp—ngrupă, ngrupáre, ngrupát; anót—anutá, nutáre; purcár; armín-arumín-rumăn; ařuşéscu; surărĭ.* P. B. glosar. γ) *acŏápir—acupirĭá, acupiri, acupirít; cóc—cuțĕá, cuțĕáre; nód—nudă, nudáre; murmíntu; uspéț; purtár; scót—scuséşĭ, scutĕárim, scutĕáre; tórcu—turțĕá.* P. B. glosar. δ) 1) *dómnu*; 2) *óm, sór*; 3) *él*; *aéstu;* 4) *éŭ*; 5) *dzíc;* 6) *pátru, óptu.* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *burĕáte* Weigand Olymp 33; *durĕáre* 27, 47; *ľópur* 29; *ninsurát* (neînsurat) 28; *mór—murim* 90. β) *cucót* 33; *cunóscu* 33; *dórmu—durnĭám, durniĭ* 98. γ) Lipsesc exemple. δ) 1) *dómnu* 66; 2) *óm* 36; 3) *él* 77, *aéstu* 79; 4) *éŭ* 76; 5) *dzicŭ* 52; 6) *pátru* 74, *óptu* 74.

c) Acarnania. δ) 1) *bărbát* Weigand Aromunen II 180; 2) *sór* 182; 5) *fác* 178.

d) Meglen. α) *burẹti*; *cós—cusúĭ, cusút; ľépur*; *ansór—ansurọm*; *mór—murím, muri, murit; róg—rugát*; *timpurĭ*; *tórn—turnọm*; *ułid; urẹcľă.* P. M. glosar. β) *cucóş*; *cunósc*; *dispóľŭ—dispuľát; dórm—durmĕá*; *angróp—angrupát*; *purcár*; *ruşọs* (roşesc); *surórĭ.* P. M. glosar. γ) *murmínt.* δ) 1) *dómn;* 2) *ŭóm, ampirát, sór;* 3) *ĭél*; 4) *ĭó* > *éŭ* vezĭ 39 ν; 5) *zic*; 6) *pátru, ŭópt.* P. M. glosar.

In macedoromîn, prin urmare, *o* neaccentuat devine cu maĭ multă consecvență *u* decît în dacoromîn.

Istroromîn. α) *cós—cosút?; dóre—durẹ, durút; ľépur; ănsóru—ănsurọ, ănsurọt*; *jóc—jucọ, jucọt*; *mór—muri, murit; pórt—purtọ, purtọt*; *pót—putẹ, putút*; *rógu—rugọ, rugọt*; *tórnu—turnọ, turnọt*; *ułid*; *urécľọ.* P. I. glosar. β) *cunóscu*; *dórmu—durmi, durmit*; *surăr.* P. I. glosar. γ) *cúperu?—cuperí, cuperit; lácom.* P. I. glosar. δ) 1) *dómnu*; 2) *óm, sór*; 3) *ĭé* > *ĭél* P. I. glosar; *istu* P. I. 22_{27}; 4) *ĭó* > *éŭ* vezĭ 39 ν, P. I. glosar; 5) *zic* P. I. glosar; 6) *pọtru, ópt* P. I. glosar.

In istroromîn, prin urmare, *o* neaccentuat devine cu maĭ multă consecvență *u* decît în dacoromîn.

§ 241. 66. *ŭ.* α) Contrarĭu de ceĭa ce se întîmplă în celelalte limbĭ romanice, unde el a devenit *ọ* (afară de dialectele Logudoro şi Campidano din Sardinia, unde *ŭ* a rămas neschimbat, şi afară, după cum se pare, de limba dalmată, unde *ŭ* în silabă închisă a rămas probabil neschimbat, Bartoli Das Dalma-

tische II § 295), *ŭ* a rămas *u* în romîneşte: *ajúng* > *adiŭngo; ascúlt* > *auscŭlto*; *asúpra* > *sŭpra; atúncĭ* > *tŭnc*; *crúce* > *crŭcem*; *cuc* > *cŭcus; cúĭŭ* > *cŭneus*; *dúlce* > *dŭlcis; fúg* > *fŭgio; fúlger* > *fŭlgur*; *fúnd* > *fŭndus*; *fúrcă* > *fŭrca*; *gúră* > *gŭla*; *înjúnghĭŭ* > *iŭgulo*; *înpúng* > *pŭngo*; *júg* > *iŭgum*; *júne* > *iŭvenis*; *lúcru* > *lŭcrum*; *lúntre* > *lŭntrem*; *lúp* > *lŭpus*; *lúpt* > *lŭcto*; *lút* > *lŭtum*; *múc* > *mŭccus*; *múlg* > *mŭlgeo*; *múlt* > *mŭltus*; *múscă* > *mŭsca*; *múst* > *mŭstum*; *núcă* > **nŭca*; *númăr* > *nŭmerus*; *pătrúnd* > *pertŭndo*; *plúmb* > *plŭmbum*; *porúmb* > *palŭmbus*; *púĭŭ* > *pŭlleus*; *púlbere* > *pŭlverem*; *púlpă* > *pŭlpa*; *púmn* > *pŭgnus*; *púţ* > *pŭteus*; *rúg* > *rŭbus*; *sătúl* > *satŭllus*; *scúrt* > *cŭrtus*; *spúrc* > *spŭrco*; *stúrz* > *tŭrdus*; *súfer* > *sŭffero*; *súflu* > *sŭfflo*; *súrd* > *sŭrdus*; *trúnchĭŭ* > **trŭnculus*; *túrb* > *tŭrbo*; *túrbur* > **tŭrbulo*; *túsă* > *tŭssis*; *úmăr* > *hŭmerus*; *úmbră* > *ŭmbra*; *úndă* > *ŭnda*; *únde* > *ŭnde*; *úng* > *ŭngo*; *únghie* > *ŭngula*; *úrs* > *ŭrsus*; *vúlpe* > *vŭlpes*; *vúltur* > *vŭlturem.* Dintre exemple nu sînt sigure acelea unde după *ŭ* urmează *n* orĭ *m* + *consonantă* (afară de grupul *mn*), căcĭ s-a putut întîmpla ca *ŭ* să se fi prefăcut în *ó* şi apoĭ *ó* să fi devenit *ú* conform schimbărilor de sub **58**, **59**. β) *ŭ* apare cu toate acestea prefăcut în *ó* în următoarele cuvinte: *cót* > *cŭbitus*; *dóĭ* > *dŭo*; *dóŭă* > *dŭae*; vechĭŭ romîn *ĭó, ĭóo* > *ŭbi* (Cuvîntul se găseşte scris de cele maĭ multe orĭ ю, юω; ю însă reprezintă în ortografiea chirilică şi pe *ĭo* şi pe *ĭu*; pentru lectura *ĭo* pledează scrierea нω, їω din psaltirea şcheĭană şi psaltirea Coresi facsimile pag. 38_7); *mŏáre* > *mŭria*; *nóră* > *nŭrus* (Acest cuvînt prezintă şi în restul teritoriuluĭ romanic o particulară dezvoltare a luĭ *ŭ*, care apare nu ca *ọ* închis, ci ca *ǫ* deschis: italian *nuora*, vechĭŭ provensal *nǫra*, spaniol *nuera*, portughez *nǫra*. După Meyer-Lübke Einführung ed. II § 152 prin analogiea luĭ *sǫcrus*. Maĭ degrabă s-ar putea invoca analogiea luĭ *sǫror*); *plŏáe* > *plŭvia* (Vezĭ discuţiea pe larg în a mea „O rămăşiţă din timpurĭ străvechĭ, *jioară* = *cristal*" în Arhiva Iaşĭ anul 1914. Verbul *plóŭă* însă nu-ĭ *plŭit*, ci foarte probabil **plovet* orĭ **plovat*, compară „urceatim plovebat" Petronius Cena Trimalchionis 44; la *plovēre* trimete francezul *pleuvoir*, la *plovĕre* italianul *plóvere*, la *plovare plovatus* romînul *ploŭáre, ploŭát*); *róĭb* > *rŭbeus*; *róĭbă* > *rŭbia*; *săŭ* > **sóŭ* > *sŭus*; *scót* > *excŭtio* (Acest cuvînt prezintă şi în italiana o particu-

lară dezvoltare a luĭ *ů*, care apare nu ca *ǫ* închis, ci ca *ǫ* deschis: *scuotere*); *tåŭ* > **tóŭ* > *tŭus*; *tŏámnă* > *autŭmnus*. Fiindcă ceĭ maĭ mulţĭ *ů* n-aŭ devenit *ó* în romîneşte, Meyer-Lübke a pus teza că toţĭ *ů* n-aŭ suferit această schimbare, şi pe *róĭb*, *cót*, *o* (adecă *ĭo*), *tŏámnă*, macedoromîn *gĭóne* presupus > *ĭŭvenis* (singurele cazurĭ de *ŭ* < *ó* cunoscute de dînsul) le-a explicat punînd regula „*u* < *o* înainte de labiale" Grammatik I § 130. Regula luĭ Meyer-Lübke e contrazisă de *a-súpra, lúp, númăr, úmăr, rúg* > *rŭbus, súfer, súflu, spúmă* > *spūma, úmed* > *hūmidus*, vechĭŭ romîn *búăr* > *bubalus*, vechĭŭ romîn *núăr* > *nūbilum*, la care numaĭ la unele s-ar putea invoca influinţa formelor neaccentuate, influinţă pe care o invoacă de altfel Meyer-Lübke la unica excepţie dela regula sa cunoscută de dînsul, la *rúmeg* > *rūmigo*. Tot cu privire la această presupusă *complectă* neprefacere a luĭ *ů* în *ó* în romîneşte spune Mohl Introduction à la chronologie du latin vulgaire 194: „In ce priveşte pe *ŭ* pentru *ŏ* accentuat, umbricul *sunitu* alăturĭ cu *sonitu* ni se pare că prezintă acelaş fapt ca şi romîneştile *sună* = *sŏnat*, *bun* = *bŏnus*, etc. Din contra, umbrica cere *ŏ* în loc de *ŭ* primitiv înainte de labiale: *somo* în loc de latinul *summum*, rădăcina *sup*, grec ὑπό. Şi aicĭ exact acelaş lucru îl găsim în romîneşte: *o* din *ŭbi*, etc., în vreme ce, după cum se ştie, ceilalţĭ *ŭ* rămîn neschimbaţĭ în Dacia". In Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 688, plecînd şi el dela teza că orĭcare *ů* rămîne neprefăcut în *ó* în romîneşte, caută Sextil Puşcarĭu să-şĭ explice pe *tŏámnă, tåĭ, såĭ, dóĭ, róĭb, mŏáre, cóĭf, fóst, pleoápă* din nişte presupuse *atuĭmna, tŭĭ, sŭĭ, dŭĭ, rŭĭb, mŭĭra, cŭĭf, fŭĭstum, plŭĭpa*, punînd regula că „atuncĭ cînd s-a întîmplat să se găsească în limba romînă primitivă un *u* înainte de *ĭ* consonant dela sfîrşitul silabeĭ, s-a disimilat *u* în *o*". Această părere a retractat-o însă Puşcarĭu în Locul limbiĭ romîne între limbile romanice 26.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *ağúngu*; *ascúltu*; *súpră*; *atúmţea*; *crúţe*; *dúlţe*; *fúg*; *fúndu*; *fúrcă*; *gúră*; *ğúg*; *lúcru*; *lúp*; *múlgu*; *múltu*; *múscă*; *núcă*; *númir*; *pitrúndu*; *purúmbu*; *púĭľŭ*; *púlbire*; *púlpă*; *púlmu* (pumn); *púţ*; *rúg*; *sătúl*; *súflu*; *súrdu*; *túrbu*; *úmir*; *úndă*; *úngu*; *úngľe*; *úrsu*; *vúlpe*; *vúltur*. P. B. glosar. β) *cót*; *dóĭ*; *dŏáŭă*; *mŏáre*; *nór-nóră*; *plŏáe*; *aróĭbu*; *scót*; *tåŭ*; *tŏámnă*. P. B. glosar.

La acestea se adaug *arŏámig* > *rūmigo* și *gĭóne* > *ĭŭvenis*, P. B. glosar. *arŏámig—arumigáre* se poate explica prin analogiea verbelor de tipul *acŏápir—acupirire*; *gĭóne* e relativ noŭ, trebue să fie italian *gióvine*.—Insă *ĭú* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *adzúndze* Weigand Olymp 56; *atúmtśa* 26; *fúrcă* 55; *gúră* 63; *lúcru* 34; *lupŭ* 36; *múltu* 34; *núcŭ* 64; *númeru* 58; *púl* 34; *púțu* 34; *scúrtu* 59; *úngu* 32; *vúlpe* 64. β) *dóĭ* 74; *dŏáŭe* 74; *mŏáre* 34; *plŏáĭe* 25; *scótŭ* 34; *táu* 78; *tŏámnă* 34. La acestea se adaug *rŏámigu* 34, *dzóne* 32, pentru care vezĭ observațiile de supt a), și *dzóg* (jug) 67.—Insă *ĭú* 82.

c) Acarnania. α) *fúgă* (fugiat) Weigand Aromunen II 180, *fúdz* (fugis) 180; *părúnghĭľĭ* 178.

d) Meglen. α) *júng*; *scúlt*; *súpră*; *túnțea*; *crúți*; *dúlți*; *fúg*; *fúnd*; *fúrcă*; *gúră*; *júngľu*; *júg*; *lúcru*; *lúp*; *múlg*; *múlt*; *múscă*; *núcă*; *númir*; *púľŭ*; *púlpă*; *púlm* (pumn); *rúg*; *sătúl*; *spúrc*; *súflu*; *súrd*; *ĭúndi* (unde); *úng*; *úngľă*. P. M. glosar. β) *cót*; *dóĭ*; *dǫŭ-dǫŭă-dŏáŭă*; *nóră*; *plŏáĭă*; *scót*; *tǫŭ*; *tŏámnă*. P. M. glosar. *rúmig*, *júni* P. M. glosar, ca în dacoromîn.

Istroromîn. α) *ascútu* (ascult); *súpra*; *atúntś*; *dúľtśe*; *fúg*; *fúnd*; *fúrcą*; *gúrą*; *júg*; *lúcru*; *lúp*; *lút*; *múnt* (mult); *músca*; *núcą*; *púľ*; *púmnu*; *púț*; *satú* (sătul); *scúrt*; *súrd*; *túrbu*; *úmer*; *úngu*; *úngľą*; *úrs*. P. I. glosar. β) *cót*; *dóĭ*; *dó* (doŭă); *plóĭe*; *scót*; *tómną*. P. I. glosar.

67. *ū* latin a rămas neschimbat ca *u*: *asúd* > *sūdo*; *dúc* > *dūco*; *fúm* > *fūmus*; *lúnă* > *lūna*; *lúpt* > *lūcto*, etc. Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *asúd*; *dúc*; *fúm*; *lúnă*; *alúmtu* (lupt). P. B. glosar.

b) Olymp: *dúc* Weigand Olymp 54; *fúm* 34.

c) Acarnania: *dúse* (dūxit) Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *súd* (asud); *dúc*; *fúm*; *lúnă*. P. M. glosar.

Istroromîn: *dúc*; *lúră* (lună).

68. *u* accentuat și neaccentuat apare cîteodată prefăcut în *ă*, *î*. α) *ú* < *ă*, *î*: *adînc* > *adūncus* (înțelesul primitiv al cuvîntuluĭ romînesc a fost de „plecat în jos"); *gît* > *gŭttur?* (Miklosich Beiträge Vokal. III 8 găsește mare greutate în *î* din acest cuvînt și pentru aceĭa propune un vechĭŭ bulgar **glŭtŭ*, ĭar

Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII 220 numaĭ astfel îşĭ poate explica pe *gîtléj* [vechĭŭ romîn *gîltéj*] şi pe *gîltán*); *gutắe* > *gutúe* > *cotonea*; *osînză* > *axŭngia*; *plămîn* > *plumŭn* > *pulmonem*; vechĭŭ romîn *porắmb* Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I 297 > *porúmb* > *palŭmbus*; *sînt* > *sŭnt(u)*? (La *sŭntu* trimet formele macedoromîne, la *sĭntu*, admis încă de Lambrior în Tocilescu Revista pentru istorie I 42, trimet formele vechĭ romîne *simtu*, *sintu*, pentru care vezĭ Gaster Crestomatie I CXXVII—CXXVIII). β) *u* < *ă*, *î*: *flácără* > **flacula* > *facula*; *frîmsĕáţe* > *frumuseţe* Coresi Psaltirea ed. Hasdeu facsimile pag. 43; *plămîn* > *pulmonem*; vechĭŭ romîn > *porăncésc* > *poruncesc* > vechĭŭ bulgar *porŏčiti* Gaster Crestomatie; *rîndunĕá* > **hirundinella*; vechĭŭ romîn *văltúr* (vezĭ Gaster Crestomatie) > *vulturius*; *vîltŏáre* Wasserwirbel, Wasserstrudel, Bărceanu Dicţionar romîn-german > **vultŏáre* > *volutus* + *-oare*.

Fenomenul are loc în macedoromîn, şi poate în istroromîn.

Macedoromîn. a) α) *adîncós* (adînc) P. B. glosar; *usîndză* Dalametra; *sŭn-sŭntu-sînto* P. B. glosar. Apoĭ *frîmte* > *frŭnte*, *frîndză* > *frŭndză*, *lîndură* > **hirundula*, *mîşcu* > *mŭşcu*, P. B. glosar. β) *vîltŏáre* P. B. glosar. Apoĭ *apărńéscu*-*apîrńéscu* (pornesc) > *apurnescu* > vechĭŭ bulgar *porinŏti* P. B. glosar; *căţút* > *cuţut* P. B. 175; *mărmintul* > *murmintul* P. B. 286; *mîşcătúră* > *muşcătúră* P. B. glosar; *mplătéscu* (plutesc) > *plutéscu* > vechĭŭ bulgar *pluti plovŏ* P. B. 429.

b) Olymp. α) *sŭntu* Weigand Olymp 99; *frắmphă* (frunte) 34; *frắndză* 34; *arắndură* 26. β) *arắndurică* 26; *mărmitŭ* 58.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *frǫndză* (frunză) P. M. 18_8; *mǫncă* (muncă, supărare) > vechĭŭ bulgar *mŏka* 33_4. β) *dismărę̂scă* (hodinească) > *dismur-* > bulgar *umorĭavam*, sîrb *moriti* fatiguer, ermüden 32_{30}; *măncĭǫ-ti* (osteneşte-te) > *muncĭǫ* > vechĭŭ bulgar *mŏčiti* 33_{18}; *pumarǫt* (obosit) > *pumărǫt* > *pumur-* > sîrb *pomoriti* ermüden 21_{28}; *umărǫ* (obosi) > *umur-* > bulgar *umorĭavam* 35_{15}.

Istroromîn. *fărniž* furnicĭ P. I. 19_1; *fărminánt* > ital. *fulminante* Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 96.

Compară 64. Din cauza schimbuluĭ dintre *o* şi *u* poate că unele exemple aparţin la 64.

69. Precedat de *ĭ* orĭ sunet muĭat *u* accentuat şi neaccentuat se preface sporadic în *i*. α) *ú* ⌣ *í*: *blid* > vechĭŭ bulgar *blĭudŭ*; *închid* > **închĭúd* > *includo*; *înghit* > **înghĭút* > *inglutio*; vechĭŭ romîn *libov* (ĭubire) > vechĭŭ bulgar *lĭubovĭ*; *nicăirĭ* > *nicăĭúrĭ* > *nec aliubi*; *ruşine* > **ruşĭúne* > *roş+-ĭune*. In *fătăcină* Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I 151, alăturĭ cu obişnuitul *fătăcĭúne* > **fetationem*, s-a amestecat sufixul *-ină*; din contra, în *mortăcĭúne* (alăturĭ cu *mortăcină*) > *morticina* s-a amestecat sufixul *-ĭúne*; tot un amestec probabil al sufixuluĭ *-ĭúne* a avut loc în *mărăcĭúne* alăturĭ cu *mărăcine* > probabil **marrucina* (compară italian *marrucca*) > *marra* Cihac.—Insă *ĭúte* > vechĭŭ bulgar *lĭuto*. β) *u* < *i*: *ginél* (tinerel, comunicat din judeţul Iaşĭ) > **gĭunel* > *gĭune*; *ibóvnic* > **ĭubovnic* > vechĭŭ bulgar *lĭubovĭnikŭ*; *mincinós* > *mincĭunós* > *mincĭună*.—Insă *ĭubésc* > vechĭŭ bulgar *lĭubiti*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *ncl'id*; *ngl'it*; *arşine* (ruşine). P. B. glosar. *murtuţină* P. B. glosar; *mărăţine* Mihăileanu. β) *mincĭunós* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *nclidŭ* Weigand Olymp 36; *arsine* 26.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *ancl'id*; *angl'it*; *nicăĭúrea(?)*; *ruşǫni*. P. M. glosar. *mărţin* P. M. glosar.—*l'útă* (ĭute) P. M. glosar. β) *mincĭunós* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *ăncl'idu*; *ṙuşire* (ruşine). P. I. glosar.—*l'út* (ĭute) P. I. glosar. β) *l'ubésc* P. I. glosar.

70. *u* neaccentuat, scurt orĭ lung, rămîne neschimbat: *cuţit* > *cŭte*; *lucésc* > *lūcesco*; *máscur* > *mascŭlus*; *muĭére* > *mŭlierem*; *puşchĕá* > **pūstulella*; *putŏáre* > *pūtorem*; *rugină* > **aerūgina*; *ruptúră* > *rūptura*; *síngur* > *singŭlus*; *supţire* > *sŭbtilis*; *turturĕá* > **tŭrtŭrella* orĭ *tŭrtŭrilla*; *urzică* > *ŭrtica*; *vúltur* > *vultŭrem*.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cuţút*; *luţéscu*; *máscur*; *mul'áre*; *arudzină*; *singur*; *supţire*; *túrtură* (turturea) > **turtura*; *urdzícă*; *vúltur*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cuţút* Weigand Olymp 31; *supţire* 51.

c) Acarnania: *trimură* Weigand Aromunen II 182 > *tremŭlo*.

d) Meglen: *cuțǫt; máscuri; mulʹári; putŏári; ruptătúră; singur; supțǫri; túrtură; urzică.* P. M. glosar.

Istroromîn: *cuțit; mulʹęre; supțire; urzicą.* P. I. glosar.

71. *u* neaccentuat final, atît acel provenit din *u* latinesc (> *-us*, *-um* dela nominativul şi acuzativul singular declinarea II, cu care s-a confundat *o* dela dativ şi ablativ, vezĭ **65** δ; *-us* dela 1 pers. plur. prezent, imperfect, perfect indicativ, pluscaperfect conjunctiv), cît şi acel provenit din *o* latinesc (vezĭ **65** δ), α) se păstrează ca *u* sonant după explozivă orĭ spirantă + lichidă orĭ nazală şi după *r* + *l*: *ácru, sócru, áspru, cĭóclu, úmblu, úmplu, áflu, súflu, ritmu, neologizmu* (dar şi *neologizm*), *Cáfru, úrlu*; β) după o vocală devine consonant şi formează cu vocala precedentă diftong orĭ triftong: *óŭ, bóŭ, dáŭ, bĕáŭ, ĭáŭ, éŭ, tîrziŭ, viŭ* (vivus), *tĕĭŭ, gráĭŭ*; γ) după o consonantă orĭ după un grup de consonante altul decît cele de supt α a devenit scurt, afon şi apoĭ a dispărut, lăsînd urmă de rotunzire asupra sunetuluĭ precedent: *pár* (*pár̥* > *palus, pareo*), *sătúl* (*sătúl̥* > *satullus*), *chém* (*kém̥* > *clamo*), *án* (*án̥* > *annus*), *dómn* (*dómn̥* > *dominus*), *rúp* (*rúp̥* > *rumpo*), *pĭépt* (*pĭépt̥* > *pectus*), *órb* (*órb̥* > *orbus*), *pásc* (*pásk̥* > *pasco*), *óchĭŭ* (*ók̥* > *oculus*), *porúmb* (*porúmb̥* > *palumbus*), *pót* (*pót̥* >**poteo*), *pórt* (*pórt̥* >*porto*), *ród* (*ród̥* > *rodo*), *fác* (*fák̥* > *facio*), *pórc* (*pórk̥* > *porcus*), *róg* (*róg̥* > *rogo*), *pócĭŭ* (*póč̥*, pot >**poteo*), *púț* (*púț̥* > *puteus*), *órz* (*órz̥* > *hordeum*), *pás* (*páș̥* > *passus*), *cáş* (*cáš̥* > *caseus*), *úrs* (*úrș̥* > *ursus*), *lăudắm* (*lăudắm̥* > *laudamus*), *lăudám* (*lăudám̥* > *laudabamus*), vechĭŭ romîn *lăudắm* (*lăudắm̥* > *laudavimus*), *lăudásem* (*lăudásem̥* > *laudavissemus*), *vătáv* (*vătáv̥*), *canáf* (*kanáf̥*), *práj* (*práž̥*). Rotunzirea este maĭ mare orĭ maĭ mică după provincii. In Moldova, de pildă, este maĭ mare decît în Muntenia, unde, după cît se pare, pe alocurea chĭar lipseşte. Notarea textelor dialectale este complect neîndestulătoare din acest punct de videre. Rotunzirea e însă foarte caracteristică, aşa că şi poporul e conştient de dînsa. Weigand în VIII Jahresbericht 267: „In Corbi [judeţul Muşcel] un ţăran mĭ-a zis: «Noĭ Ungureniĭ zicem *ríz̥*, ĭar Ţăreniĭ [Munteniĭ] zic *rîz*»". Acesta e aşa numitul *u* scurt din ortografiea romînească, exprimat maĭ păn dăunăzĭ în scris prin *ŭ*.

Fenomen paralel cu cel de sub **50**. Exista deja în vechea romînă.

Tot aşa în toate dialectele, cu oarecare variaţiĭ.

Macedoromîn. a) α) *ácru, sócru, úmplu, ócľu, áflu, súflu, úrlu.* P. B. glosar. β) *óŭ, bóŭ, dáŭ, ľáŭ, éŭ, γíŭ.* P. B. glosar. γ) *pár* (palus, pareo), *sătúl, cľém, án, arúp, pót, aród, fác, arógʻ, pócĭŭ* (ulcĭor), *púţ, cáş.* P. B. glosar. După orĭce grup de consonante însă *-u* se păstrează sonant: *dómnu, órbu, páscu, purúmbu, pórtu, pórcu, képtu, órdzu, úrsu.* P. B. glosar. Paralelizmul cu **50**, care există pentru dacoromîn, aicĭ încetează, căcĭ *dómnu*, însă *dómnĭ.*

b) Olymp. α) *amágru* (macru) Weigand Olymp 26, *sócru* 32, *áflu* 34, *lúcru, négru, óclu, genúclu, căpéstru, códru* 35. β) După Weigand 35 *-u* s-ar fi păstrînd sonant faţă de vocala precedentă: *bĕáu, híu, vóĭu, arău, gráĭu.* γ) „*u* se păstrează după un grup de consonante: *múltu, scrúmbu* [scrum?], *áltu, cunóscu, pángu* [paingăn], *cúndu, γrapséscu* [scriŭ?], *gárdu, astérgu, dómnu, sómnu, prínzu, córnu, γérmu, γíptu, fáptu, aríţu, cupáţu, órdzu.* Se aude ca *u* slab [probabil e vorba de rotunzire] după explozive: *facŭ, gúhticŭ* (gutunar), *acŭ, piatŭ* (πιάτον), *lupŭ, sclabŭ* (răŭ, falş), *vedŭ.* Cade după lichide: *grín, án, cál, perícol, óm, hér, hír, nástur*". Weigand Olymp 35-36. Paralelizmul cu **50** încetează.

c) Acarnania. α) Lipsesc exemple. β) *arę̆ŭ-arę̆u* (răŭ) Weigand Aromunen II 180, *ľáŭ* (ĭaŭ) 180. γ) *cúm, fác, véd, tréc, mpárţ* (înpart) 178, *cáp, bărbát, ám, kę́nd* (cînd), *mutrĕám* (observam), *γín* (venio), *bág* 180, *sór, kę́t* (cît), *nipót* 182. *-u* se păstrează însă sonant după unele grupe de consonante: *aspárgu* 178, *zghilḗscu* (ţip, răcnesc) 180. Paralelizmul cu **50** încetează.

d) Meglen. α) *ácru, sócru, ámpľu* (umplu), *áflu, súflu, úrlu.* P. M. glosar. β) *ŭóŭ, bóŭ, dáŭ, bę́ŭ, ghíŭ* (vivus), *gráĭŭ.* P. M. glosar. γ) *pár* (palus), *sătúl, cľém, án, dómn, rúp, chĭépt, ŭórb, pásc, pót, pórt, pórc, ród, fác, róg, pócĭŭ* (ulcĭor), *ŭórdz, cáş.* P. M. glosar.—Intocmaĭ ca în dacoromîn. Paralelizmul cu **50** există.

I

Istroromîn. α) *núntru* (înuntru) P. I. 39_{23}, *códru* 39_{29}, *lúcru* 42_{33}. β) *ştíu* 39_{25} *-ştíŭu* 41_{7}, *áw* > *áŭ* 39_{24}, *grăw* 39_{30} *-grăŭ* 39_{30} (grîŭ). γ) *óm* 38_{27}, *fóst* 38_{27}, *sirománh* (sărac) 38_{27}, *lóvăţ* (vînător) 38_{27}, *putút* 38_{29}, *adús* 38_{30}, *sculát* 38_{31}, *lóv* (vînătoare) 38_{31}, *zís* 38_{34}, *săm* (sînt 1 p. sing.)

38_{35}, *vezút* 39_1, *cắt* (cît) 39_2, *jutąt* (ajutat) 39_6, *fecĭór* 39_8, *vindút* 39_8, *facút* 39_{12}, *lóc* 39_{15}, *ăns* (dînsul, el) 39_{19}, *palątį* 39_{20}, *scąnd* (scaun) 39_{22}, *drąc* 39_{27}, *vir* (vinum) 40_{19}, *búr* (bun) 40_{21}, *cănd* 41_{13}, *cąp* 41_{15}, *mún* (mult) 41_{16}, *per* (păr, pilus) 41_{25}, *colór* 41_{26}, *grúmb* (urît) 41_{34}, *maşésc* (slujesc liturghiea 1 p. sing.) 42_{21}, *pemint* (pămînt) 42_{24}, *préft* 43_{15}, *cľépt* 43_{30}, *şpórc* (spurcat) 44_6, *zic* (dico) 45_{29}, *am* p. 1 sing. 48_7, *sór* (soră) 48_{28}. *-u* se păstrează sonant la 1 p. sing. şi maĭ ales la 3 p. plur. dela conjugare: *jútu* (ajut 1 p. sing.) 38_{35}, *rógu* 1 p. sing. 46_8, *potribéscu* (trebue să fac 1 p. sing.) 46_{28}, *scólu* 1 p. sing. 47_{12} (însă *săm*, *maşésc*, *zic*, *ám*, vezĭ maĭ sus exemple); *plăngu* 3 p. pl. 38_{30}, *mérgu* 3 p. pl. 41_{30}, *ămnu* (umblă 3 p. pl.) 42_{24}, *obedvéscu* (ospătează 3 p. pl.) 43_3, *cąvtu* (văd 3 p. pl.) 43_{17}, *zepeléscu* (cară 3 p. pl.) 43_{19}, *útu* (uĭtă 3 p. pl.) 43_{28}, *víru* (vin 3 p. pl.) 43_{28}, *tuléscu* (plîng 3 p. pl.) 45_9, *ăntrébu* (întreabă 3 p. pl.) 45_{10}, *védu* 3 p. pl. 45_{22}, *zvadéscu* (scot 3 p. pl.) 46_{16}, *scólu* 3 p. pl. 47_1, *respartéscu* (împart 3 p. pl.) 48_7, *ganéscu* (spun 3 p. pl.) 48_8, *mărăncu* (mînîncă 3 p. pl.) 43_{16}, *ąru* (aŭ 3 p. pl.) 48_{35}. Paralelizm cu **50** nu există.

72. Pentru prefacerea luĭ *ŭ* în *p*, *b*, *t*, *v*, *f*, *w*, *m* vezĭ **18**. In istroromîn *ŭ* < *v*, *w* şi în diftongiĭ *eŭ*, *oŭ*, *ăŭ*: *mév* > *meus*, *tév* > *tuus* (analogic după *mév*), *nóv* > *nóŭ* > *novus*, *óv* > *óŭ* > *ovum*, *brăv* (brîŭ), *grăw* (grîŭ). P. I. glosar.

73. In Criş-Mureş, localitatea Mecheş-Metesd, şi în Somiş-Tisa, localitatea Odorheĭ-Szamos Udvarhely, are loc fenomenul curios, contrarĭu firiĭ limbiĭ romîneştĭ, *ú* < *ó* (Să se observe în special *ún* < *ón*): *móguru* (mugurul) Weigand's IV Jahresbericht 317, *păóni* (păuniĭ) VI Jahresbericht 48. Compară **55**.

74. α) *úă* < *úo* < *óo* < *óu* orĭ *ó* < *óŭ* < *ăŭ*: *bubalus* < vechĭŭ romîn *búăr* < vechĭŭ romîn *búor* < *bóor* (*ú* se asimilează la *o*) < *bóur* (disimilaţie ajutată de propensiea luĭ *o* de a se preface în *u*); *in + contra + ubi* < **încătrúă* < vechĭŭ romîn *încătrúo* < vechĭŭ romîn *încătróo* Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ II 50 < vechĭŭ romîn *încătró* (contracţie), de unde s-a dezvoltat de o parte < **încătróŭ* < *încătrăŭ*, ĭar de altă parte *încotró*; *medulla* < vechĭŭ romîn *mădúă* < *mădúo*? Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 225 (La acest cuvînt diferenţiarea a ţinut în loc schimbarea maĭ departe, pentrucă s-ar fi alterat forma declinăriĭ); *nubilum* < vechĭŭ romîn *núăr* < vechĭŭ romîn *núor* < *nóor* < *nóur* orĭ *nór* (contracţie); *una* < **úă*

< vechĭŭ romîn *uo* Praxĭul Voroneţ de pildă pag. 69 (accentuat şi neaccentuat) ⌣ **oo? < o.* β) *uă̊ < uó: levąmus < luă̊m* < vechĭŭ romîn *luóm; levavit < luă̊* < vechĭŭ romîn *luó.* γ) *uă < uo: vidua < vă̊dŭă* < vechĭŭ romîn *vă̊duo* Psaltirea şcheĭană ps. 108_9.—Formele vechĭ romîneştĭ, pentru care nu se daŭ probe, vezi-le în Gaster Crestomatie şi în Tiktin Wörterbuch. Compară **79.**

Fenomenul are loc în toate dialectele, dar în maĭ mică măsură şi cu variaţiĭ.

Macedoromîn. a) α) *mădúă; niór-năúr-niúr*; *únă.* P. B. glosar. β) *lóm > *luóm; ló > *luó.* P. B. glosar. γ) *véduă* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *nuór* pl. *nórĭ* Weigand Olymp 31; *únă* 80. β) *lóm* 99; *ló* 99.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *midúă; nór; únă.* P. M. glosar. β) *lǫ́ > *lă̊ > *luă̊* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *nór-nŭór* P. I. glosar; *o* P. I. 1_3 etc.

75. *ŭ* este epentetic în *dóŭă* (vechĭŭ romîn *dŏáŭă*) > *dŭae, róŭă* (vechĭŭ romîn *rŏáŭă*) > **róa > ro(s)* trecut la declinarea I (orĭ poate analogic după *stĕáŭa > stella, nĕáŭa > nivis*), şi în *-*ŏáŭe*, pluralul luĭ *-óŭ* (Vezĭ **61, 62, 79**).

Tot aşa în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *dŏáŭă* P. B. glosar, *ráo > rŏáŭă* Kavalliotis *-ráŭa* Mihăileanu.

b) Olymp. *dŏáŭe* Weigand Olymp 74.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. *dŏáŭă, ráo.* P. M. glosar.

Istroromîn: *dó* P. I. glosar; *dóva* [> **dóŭa*] a doŭa Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 99.

76. In Meglen *o* accentuat iniţial primeşte un *ŭ* protetic: *ŭóclʼu > ŏculus; ŭolár* (olar) > *ōllarius; ŭóm > hŏmo; ŭópt > ŏcto; ŭór* (horă) > neogrec χορός orĭ bulgar *horo*; *ŭórb* (orb) > *ŏrbus*; *ŭorz* (orz) > *hŏrdeum*; *ŭós* (os) > *ŏssum*; *ŭóştĭ*, strigăt prin care gonim cîniĭ; *ŭóŭ* (oŭ) > *ōvum.* P. M. glosar. Insă *ócă* (ocă), *oglindálă* (oglindă), *óp* (hop, interjecţie), *ópcu -opúcu* (pe dos) > bulgar *opako* à l'envers, *ótrovă* (otravă). P. M. glosar.

Un fenomen analog are loc şi în unele vorbirĭ dacoromî-

neştĭ. După Gamillscheg, Oltenische Mundarten pag. 51, prin unele localităţĭ din nordvestul şi nordestul Tîrgujiuluĭ *o* iniţial, accentuat şi neaccentuat, din elementele latine, se pronunţă *ŭo* (*ŭorb, ŭom, ŭos, ŭospėţ*); după Iordan, Dialectele italiene de sud şi limba romînă pag. 23, prin sudul Moldoveĭ, de pildă la Tecucĭŭ, orĭce *o* accentuat iniţial, din elemente latine şi nelatine, se pronunţă *ŭo*. In meglenit, localitatea Lĭumniţa, orĭcare *o* accentuat din cuvinte latineştĭ şi străine a căpătat înaintea sa un *ŭ* şi apoĭ *ŭó* a devenit *ŭǎ*. Fenomenul se probează ca noŭ nu numaĭ prin participarea la el a cuvintelor străine, dar şi prin faptul că în acest *ŭǎ ǎ* nu s-a prefăcut în *ó*, dupăcum se petrece de obiceĭŭ lucrul cu *ǎ* în dialectul meglenit din Lĭumniţa (Vezĭ § 236 No. **2**). Capidan, Meglenoromînii, I, pag. 115. Compară § 239 No. **56**.

§ 242. 77. *ă, î*, dacă sînt precedaţĭ imediat de *i*, sunet muĭat, sunet palatal, se prefac în *e, i*: *chėm* > **kĭǎm* orĭ **ḱǎm*>*clamo*; *chemǎm*>**chĭămǎm* orĭ **ḱămǎm*>*clamamus*; *junghėm* > **junghĭǎm* orĭ **junǵǎm*> *jugulamus*; *junghind* >**junghĭínd* orĭ **junǵínd*> *iugulando*; *tăĭėm* >**tăĭǎm*> *taliamus*; *tăind* >**tăĭínd*> *taliando*; *urėche* >**urĕáchĭă* orĭ **urĕáḱă*> *auricula*; *moare* > **mŏárĭă* orĭ *mŏáŕă* >*muria*; *ghindă* > **ghĭíndă* orĭ *ǵíndă* > *glandem*; muntenesc *cǎtre* >** cǎtŕă* (Vezĭ **29**);. muntenesc *băşică* >**băśícă* (Vezĭ **30**); munteneştĭ *tüse, frumusėţe, lehüze* >**tüśă*, **frumusėtśă*, **lehüżă* (Vezĭ **31**).

Fenomenul a avut odată loc în toate dialectele, chĭar acolo unde maĭ tîrziŭ *e, i* aŭ devenit *ă, î* după *ĭ* şi sunete muĭate (Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Pleasa-Albania, Meglen, vezĭ **35**, **46**, **47**).

Banat: *chėĭ* Weigand's III Jahresbericht 214 >**chĭǎĭ* (Vezĭ **9**) > *claves*. Nu se poate explica prin fenomenul de sub **7**, pentrucă acest fenomen în Banat aproape nu există, învremece *chėĭ* se aude în tot Banatul.—Criş-Mureş: *chėĭ-tśėĭ-ḱėĭ* >**chĭǎĭ* (Vezĭ **9**) > *claves* (Nu se poate explica prin fenomenul de sub **7**, pentrucă acest fenomen în Criş-Mureş în mare parte n-are loc şi conform luĭ în tot cazul ar trebui să se audă *ę*, nu *ė*); *tśemát* (chemat); pe alocurĭ *üşe* (uşă). Weigand's IV Jahresbericht 260, 305.—Somiş-Tisa: *vęḱe* (veche) >**vęchĭă* > *vetula*, *uręḱe* (ureche) Weigand's VI Jahresbericht 68.—Muntenĭ-Pădurenĭ: *vulpŏáńe, lupŏáńe, ursŏáńe* >**-oańă*> *-onea*, *ḱėm-tśėm* (chem). I. Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 111, 114.

Macedoromîn. a) *acľimăĭ* (chemăĭ) P. B. 95; *ácľimă* (chemă) 10; *acľimáră* (chemară) 45, 34; *táľe* (taĭe, conjunctiv, în macedoromîn identic cu indicativul) > *_táľă_* > *taliat* 139; *tăľé* (tăĭe) > *taliavit* 222; *táľe* (taĭe, imperativ) > *talia* 397; *tăľém* (tăĭarăm) > *taliavimus* 149; *tăľém* (tăĭem) 21; *urĕácľe* 489; *mŏáre* P. B. glosar; *gľíndă* P. B. glosar; *aprevĕágľi* (păzească, conjunctiv) > *_aprevĕágľă_* > *pervigilat* 94; *híľe* (fiĭcă) > *filia* 257; *fumĕáľe* > *familia* 6; *vĕácľe* (veche) > *vetula* 256; *aprŏáchĭe* (apropie 3 p. sing.) > *_aprŏáchĭă_* 307; *cămĕáşe* (cămeşă) 313; *mŏáşe* (bătrînă) > *moaşă* 326. *scriitúră* (ursită, soartă) > *_scriătură_* > *scriat* (scris) P. B. glosar. *aprŏáchi* (apropie 3 p. sing.) > *_aprŏáchĭă_* 478 (Pleasa-Albania).

b) Olymp: *híle* (fiĭcă) > *_híľă_* Weigand Olymp 113; *íle* (iĭe) > *_íľă_* > *ilia* 120.

c) Acarnania: *láĭe* (neagră) > *_láĭă_* Weigand Aromunen II 178; *híľe* (fiĭcă) 180; *cľimáş* (chemăşĭ) 180.

d) Meglen: *cľém* (chem) P. M. glosar; *júngľi* (taĭe, imperativ) > *_júngľă_* P. M. 6_{16}; *gľíndă* (ghindă); *gľíndură* > *glandula* P. M. glosar; *angľigǫ́m* (închegarăm) > *_angľăgǫ́m_* > *cľág* (chĭag) Papahagi Meglenoromîniĭ I, 62; *angľéţ* (înghéţ) > *_angľăţ_* (Vezĭ 11) P. M. glosar.

Istroromîn: *cľemá* (chema, infinitiv) P. I. 14_{17}; *cľémi* (chemĭ) 38_{33}; *gľíndą* P. I. glosar; *spíĭe* (pîndă) > ital. *spia* P. I. 2_{27}; *fíľe* (fiĭcă) 13_{36} 29_{12} 31_{37} 58_{30}; *fíĭe* (fie) > *fiat* 9_{5} 15_{37}; *mą̊ĭe* (mamă) > compară croat *maja* mamă, macedoromîn *máĭe* bunică 29_{19} 50_{4}; *úşe* (uşă) 31_{6}; *tśerúşe* (cenuşă) $53_{3,\ 4}$; *scríńe* (sicriŭ) > *scríńă* (75_{34}) > *scrinia* 75_{27}; *púľe* (pasăre) > *_pullea_* 77_{17} 80_{34}; *plóĭe* > *pluvia* 82_{31}; *víĭe* > *viva* $80_{3,34}$. Exemplele cu *-e* final nu sînt sigure din cauza prefaceriĭ luĭ *-ă* final în *-ą* şi *-e*, despre care vezĭ 85.—Cu toate acestea *mačácu* (mîţă) > croat *mačka* 70_{30}; *ştóriă* (istorie) 65_{12}; *víĭă* (viva) 69_{13}; *scríńă* (sicriŭ) 75_{34}.

78. *ă, î* se prefac sporadic în *e, i* supt influinţa unuĭ *e, i* din silaba imediat următoare: *áperĭ, ápere* > *_ápărĭ, _ápăre, apparas, apparet*; *bisérică* > vechĭŭ romîn *băsĕárecă* > *basilica*; *cúmpene* pl. dela *cúmpănă* > vechĭŭ bulgar *kǫpona*; *cúmperĭ, cúmpere* > *_cúmpărĭ, _cúmpăre* > *comparas, comparet*; *diminĕáţă* > vechĭŭ romîn *demînĕáţă* > *mane*; *grindină* > *_grîndină* > *grandinem*; *inél* > *înél* > *anellus*; *inimă* > vechĭŭ

romîn *înimă>anima*; *leghicêrĭŭ>lăghicêrĭŭ>laviță*; *meste-care>*măstecáre>masticare*; *trimét>*trămét>transmitto*; muntenesc *blestemáre>blăstemare>blasphemare*; muntenesc *fermecáre>fărmecare>*φάρμακον; muntenesc *peréte>pă-réte>parietem*; muntenesc *perêche>părêche>*paricula*; *ŭĭte-te>ŭĭtă-te*; *lúpte-se>lúptă-se* Ispirescu Legende saŭ basmele Romînilor Bucur. 1882 pag. 196, 253, 263; Banat, Criș-Mureș *chimĕáșă*, Somiș-Tisa *chemĕáșă>cămĕáșă* Weigand's III, IV, VI Jahresbericht cuvîntul normal 47.—Insă *înger*, *mă-reț* (influințat de *máre*), *mîndrie* (influințat de *mîndru*), etc.

Aicĭ aparține *-eĭ*>vechĭŭ romîn *-eeĭ*>vechĭŭ romîn *-ăeĭ* dintr-un cuvînt articulat precum *cáseĭ*>vechĭŭ romîn *cáseeĭ* >**cásăeĭ* (Forma *-ăeĭ* se găsește rar în limba veche: *Sárăeĭ, strămŏáșăeĭ, vắduăĭ, zioeĭ* Cipariu Principiĭ de limbă și de scriptură 131, *bŭrăeĭ* [furtuniĭ] Psaltirea slavoromînă ed. Gă-lușcă CVI, 29), de unde a rezultat forma 2 (genitiv-dativ) dela declinarea I singulară a femininelor, *-e*, și apoĭ, prin analogie, forma 2 (genitiv-dativ) dela singularul tuturor femininelor, *-e*, *-ĭ*, care a devenit, tot prin analogie, identică cu forma plurală a femininelor. Vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 57. Tik-tin Gramatica romînă I, Iașĭ, 1892, § 131, Zeitschrift für ro-manische Phil. XI, 73, Bacmeister Die Kasusbildung des Singu-lar im Rumänischen Weigand's IV Jahresbericht 1 sqq. deduc for-mele singulare *-e, -i* ale femininelor declinărilor I, III dela ge-nitivul și dativul latin (Pentru ce însă numaĭ femininele aŭ moș-tenit genitivul și dativul latin?).

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bisĕárcă-bisĕárică* P. B. 34, 51, 56; *diminĕáță* 11; *înimă* 15.—*fĕátiľeĭ* 174, 254, 288, 449 etc.; *múmiľeĭ* 268; *marátiľeĭ* 283, 314; *cásiľeĭ* 80, 333; *pălá-tiľeĭ* (palatuluĭ) 314; *nvĕástiľeĭ* 332. *blăstĕámile ali múme* 486; *hŏára li muľári ŏárfîni* 33; *amắĭli ali vómbiri* (far-mecele vampireĭ) 120; *gúva ali úrse* 389; *păţîrle ali nveáste* 440; *ali nvĕáste múte* (dativ) 450; *ali múte* (dativ) 452; *hiľile ali múme* 455; *mắ-sa ali mușáte* (mama frumoaseĭ) 493; *tátă-su ali fĕáte* (tatăl feteĭ) 249; *ali ghifte* (țiganceĭ, dativ) 254; *mărmîntul ali dáde* (mormîntul mameĭ) 286. Alăturĭ însă, foarte des, forma *-ăeĭ: fĕátăľeĭ* 47, 266, 320, 449, 86, 493; *úrsăľeĭ* 47, 490; *nicuchirăľeĭ* 190; *nipîrticăľeĭ* 224, 269; *nicăľeĭ* 285, 319; *hŏárăľeĭ* 300, 439; *nvĕástăľeĭ* 439; *ghiftăľeĭ* 36; *cásăľeĭ* 477 478; *gú-*

văľeĭ 481; *ĭápăľeĭ* 314; *dúlăľeĭ* 317; *dáscalăľeĭ* 327, 329; *sărmăniţăľeĭ* 331; *primăvĕărăľeĭ* 335. *úneĭ furculiţă* 134; *chéfea li fĕátă* (cheful feteĭ) 352; *ali fĕátă* (feteĭ, dativ) 378, 472; *múma li nvĕástă* 473; *gúva li úrsă* 388; *alánti lugriĭ ali fĕátă* (celelalte lucrurĭ ale feteĭ) 482; *lúcără ali fĕátă* (lucrurile feteĭ) 483.

b) Olymp: *băsĕárică* Weigand Olymp 30, 52.

c) Acarnania: *muşátiľeĭ* Weigand Aromunen II 178; *fráte ali sóră* (fratele sororiĭ) 182.

d) Meglen: *bisęrică* Papahagi Meglenoromîniĭ I, 49, 121; *diminęţă* P. M. glosar; *dimnęţă* P. M. 2_8; *dimnęţa* P. M. 35_{28}; *inimă* P. M. glosar; *pimínt* (pămînt)>*pavimentum* P. M. 145_{26}.—*iľa bábăľă* (fata babeĭ P. M. 10_{24}; *cŏáda ŏáĭăľă* (coada oiĭ, o plantă) P. M. glosar; *bábaľă* (babeĭ, dativ) P. M. 4_{29}.

Istroromîn: *băsąrică-bęsąrică-besęrecą* P. I. glosar; *damaręţą-dămăręţą-dămaręţą-domaréţă-demăręţă* P. I. glosar; *irimă* P. I. glosar; *cheméşa* (cămeşa) P. I. 44_{24}; *pemínt* (pămînt) 56_{15}.—Forma 2 *-e* nu există şi articulul pentru genitiv-dativ în mod postpozitiv nu se întrebuinţează.

79. *ă, î*, precedaţĭ imediat de *o, u*, capătă rotunzire şi se prefac în *o, u*: *bubalus*<vechiŭ romîn *búăr*<vechiŭ romîn *búor*; *cella*<vechiŭ romîn *acĭúo* 3 p. sing. conjunctiv Hasdeu Magnum Etymol. 192 din Omiliarul Coresi 1580> **acĭúă*>**acĭúe* (acĭueze); *duae*<vechiŭ romîn *dŏáúă*<vechiŭ romîn *dŏáo*; *illam*<**a*<*ă* Candrea Graĭul din Ţara Oaşuluĭ 19<*o* prin influinţa luĭ *-u* dela terminaţiile verbale (Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 225, ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 18); *in*+*contra*+*ubi*<**încătrúă*<vechiŭ romîn *încătrúo*; *levamus*<*luăm*<vechiŭ romîn *luóm*; *levavit*<*luă*<vechiŭ romîn *luó*; *levando*<*luínd*<vechiŭ romîn *luúnd* Coresi Psaltirea ps. 125_9; **levatorius*<*luătórĭŭ*<vechiŭ romîn *luotórĭŭ*; *medulla*<vechiŭ romîn *mădúă*<*mădúo*? Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 225 (In Wörterbuch nu maĭ dă această formă); *nobis*<**nŏáúă*<vechiŭ romîn *nŏáo*; *nova*<vechiŭ romîn *nŏáúă*<vechiŭ romîn *nŏáo*; *novem*< vechiŭ romîn *nŏáúă*<vechiŭ romîn *nŏáo*; *nubilum*<vechiŭ romîn *núăr*<vechiŭ romîn *núor*; *ova* (orĭ maĭ degrabă **óúe*) <**ŏáúă*<vechiŭ romîn *ŏáo*; **ovat* verb<**ŏáúă*<vechiŭ romîn *ŏáo*; **plovavit*<*ploŭă*<vechiŭ romîn *ploó* Praxĭul Voroneţ pag. 135, Psaltirea şcheĭană ps. 77_{24}; *ros*<**rŏáúă*<

vechĭŭ romîn *rŏáo*; *una*<**uă*<vechĭŭ romîn *uo* Praxĭul Voroneț, de pildă pag. 69; *uva*<**ŭă*<vechĭŭ romîn *aŭo*; *vidua*<*vădŭă*<vechĭŭ romîn *văduo* Psaltirea șcheĭană ps. 108$_9$; *vobis*<**vŏáŭă*<vechĭŭ romîn *vŏáo*. **pîrŏáe* pl. dela *pîrắŭ* (Vezĭ **61, 62**)<**pîrŏáŭe* vezĭ **75**<**pîrŏáŭă*<**pîrŏáo*<vechĭŭ romîn *pîráo* (După Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 230, 234 în general *-óŭ* [Vezĭ **61, 62**] ar fi făcînd în vechea romînă și în Transilvania pluralul *-áo*, fără să se aducă probe. Tiktin admite de altfel la acest loc pentru *-óŭ* nu că s-ar fi diftongat în *-ŏáe* la plural, ci că, prefăcut la singular în *-ăŭ*, s-ar fi diftongat ca *-ắŭ* la plural în *-ŏáe*, admițînd o diftongare a luĭ *ắ*. Pe *-ă* dintr-un presupus **-áă* [**hîrdáă*] îl explică ca provenit din *-e*, orĭ supt influința luĭ *ă* precedent pe vremea cînd pluralul luĭ *-ắŭ* suna **-ắe* înainte de diftongarea luĭ *ắ*, orĭ supt influința luĭ *a* precedent pe vremea cînd pluralul luĭ *-ắŭ* suna, după diftongare, *-áe*. In **-áă* el admite apoĭ că s-a vîrît prin epenteză un *ŏ*, astfel că a rezultat **-áŏă*, de unde vechĭŭl romîn și presupusul transilvănean *-áo*). Formele actuale *dóŭă, luắ, luắm, luătórĭŭ, luínd, nóŭă, óŭă, ploŭắ, róŭă* orĭ sînt formele străvechĭ, anterioare formelor vechĭ romîneștĭ, orĭ sînt un product al analogieĭ. Formele vechĭ romîneștĭ, pentru care nu se daŭ probe, vezi-le în Gaster Crestomatie și în Tiktin Wörterbuch. Compară **74.**

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *dŏáŭă-dŏáo-dáo; u-o* (illam); *lóm*>**luóm*; *ló*>**luó*; *lúnda*>**luúnda; mădŭă; nŏáŭă-nŏáo-náo* (nobis, nova, novem); *ŏáŭă* (ova); *ŏáŭă* (*ovat); P. B. glosar; *ráo* Kavalliotis-*ráŭa* Mihăileanu; *aŭă*; *vèduă*; *vŏáŭă -vŏáo*; P. B. glosar. *nĕáŭă-nĕáo*>*nivis*; *stĕáŭă-stĕáo*>*stella*; P. B. glosar.

b) Olymp: *dŏáŭe* Weigand Olymp 74; *lóm* 99; *ló* 99; *nŏáŭa* (nobis) 76; *nŏáŭă* (nova) 72; *nŏáŭă* (novem) 74; *vŏáŭa* 76. *stĕáŭă* 36.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *dŏáŭă-dǫŭă-dǫu*; *aŭ-ŭ-o* (illam); *lǫ*>**lă*>**luắ*; *midŭă*; *nǫŭă* (nova); *nŏáŭă* (novem); *ŏáŭă* (ova); *ráo*?>**rŏáo*>**rŏáŭă*; *ŭă* (uva). *nęŭă-nęo*?; *stęŭă-stęo*? P. M. glosar.

Istroromîn: *dó* (doŭă) P. I. glosar; *o-ŭ-vo* (illam) P. I. 1$_{10}$, $_{15}$ 4$_5$ 5$_{12}$ (*o męre vinde* se duce s-o vîndă, *vo dáĭe* o dă,

ŭ a flọ̊t a aflat-o, *néca-ţ dáŭ-o* să ţĭ-o deĭe); *óve* (ova); *úvą̆* (uva); *nẹ́* (nivis); P. I. glosar; *stẹ́* P. I. 35_{19}.

80. *ă, î*, precedaţĭ de labialele *b, p, v, f*, se prefac uneorĭ în *o, u*: *botéz* > **bătéz* > *baptizo*; *porúmb* > **părúmb* > *palumbus*; muntenesc *vopsésc* > *văpsésc* > neogrec βάπτω; dialectal *fuméĭe* > vechĭŭ romîn *fămĕáe* > *familia*.

Fenomenul are loc în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *pătigĭúne* (botez) P. B. 438; *părúmbu* -*purúmbu*; *văpsḗscu*; *fumĕáľe*. P. B. glosar.

b) Olymp: *părúmbu* Weigand Olymp 68; *fumĕále* 25.

c) Acarnania: *părúngľí* (porumbiĭ) Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen: *bătijúni* (botez); *bătizári* (botezare); *vupsés* (văpsesc); *fămẹ́ľă*. P. M. glosar.

Istroromîn: *famḗe* P. I. glosar.

81. Cîteodată *ă, î* se prefac în *o, u* supt influinţa unuĭ *o, u* din silaba următoare: *înúntru* > **înîntru* > *intro*; *lungŏáre* > vechĭŭ romîn *lîngŏáre* > *languorem*; *sobór* > vechĭŭ romîn *săbór* > vechĭŭ bulgar *sŭborŭ*; *úmblu* > *ímblu* > *ambulo*; *úmplu* > *ímplu* > *impleo*; *únflu* > *ínflu* > *inflo*; *únghĭŭ* > **ínghĭŭ* > *angulus*.

Fenomenul are loc în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *naúntru-núntru*; *lîngŏáre*; *ímnu* (umblu) > **ímnu*; *úmplu*; *úmflu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *năíntru* Weigand Olymp 82.

c) Acarnania: *ímnă* (umblă) Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *númtru*; *ámnu* (umblu) > **ằmnu*; *ámpľu* (umplu) > **ằmpľu*; *ámflu* (unflu) > **ằmflu*. P. M. glosar.

Istroromîn: *ằmnu* (umblu); *ằmflu* (unflu). P. I. glosar.

81 a. *í + n + e < íĭ + n + e*: *cíĭne, míĭne, píĭne*. Fenomenul are loc în Criş-Mureş (în treĭ localităţĭ), sudestul Transilvanieĭ (în doŭă localităţĭ), Oltenia (aproximativ în jumătate din numărul localităţilor), Muntenia (maĭ pretutindenĭ), Moldova (în doŭă localităţĭ).

Fenomenul are loc în meglenit. Vezĭ exemple sub **3**.

82. *ă* neaccentuat devine adeseorĭ *a* supt influinţa unuĭ *á* din silaba următoare: *apará* > *apărá*, însă *apărằm* > *apparo*; *armasár* > *armăsár* > *admissarius*; *barbát* > *bărbát* > *barbatus*; *caláre* > *căláre* > *caballarius*; *pacát* > *păcat* > *peccatum*; *sacáră* > *săcáră* > *secale*. Fenomenul e

foarte răspîndit în Moldova și nu se găsește în Muntenia; pentru dacoromîn maĭ apare, maĭ mult saŭ maĭ puțin des, în Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Sudestul Transilvanieĭ, Țara Oașuluĭ, Oltenia, vezĭ Weigand's Jahresberichte sub cuvintele normale 5, 61 (*săcară, bărbat*) și I. A. Candrea Graĭul din Țara Oașuluĭ pag. 10.

Fenomenul are loc foarte puțin în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *apără; bărbát; calár-călár.* P. B. glosar.

b) Olymp: *bărbát* Weigand Olymp 51.

c) Acarnania: *bărbát* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *bărbát*; *călár.* P. M. glosar.

Istroromîn. Nu se poate proba existența fenomenuluĭ. Compară 83.

83. In mod independent de vocala silabeĭ următoare se schimbă *ă* neaccentuat neinițial și nefinal în *a*, în Banat în acele localitățĭ unde *á* < *ạ́* (Vezĭ 1), și în dialectul istroromîn. In istroromîn se găsesc rarĭ exemple și de *ă* inițial < *a*.

Banat: *barbạ́t, batút, saptamínă, vadzút* Weigand's III Jahresbericht 231.

Istroromîn: *lasạ́* (lăsa, infinitiv) P. I. 8_1; *damărẹ́ța* (dimineața) > *dămărẹ́ța* 4_{25} 39_{26}; *ansurạ́ț* (însurațĭ) 5_{22}; *am* (în) 6_{14}; *cúmpară* 3 p. sing. 8_{17}; *nascút* 16_6 $24_{5,\ 10}$ 39_9; *basérică* 44_{24} 49_4; *basẹ́rica* 42_{17} 49_{16} 43_{18}; *facút* 32_{27} 45_{29} $39_{12,\ 14}$ 40_{24} 42_{21} $43_{7,\ 8}$; *marítă* 48_{27}; *cumparạ́* infinitiv 39_{13}; *cumparạ́t* 39_{17}; *posadéști* (sădeștĭ) 40_{11}; *cazút* 40_{28}; *cạvtạ́t* (căutat, privit) 41_{30} 43_4; *scapạ́t* 42_{28}; *fatšẹ́ț* imperativ 42_{37} 43_2; *cațát* (apucat) 43_9; *ramạ́s* $44_{4,\ 10}$. Insă *ămbati, ămflạ́, ămnạ́, ăncarcạ́*, etc. Vezĭ P. I. glosar.

84. In Meglen *ă* inițial neaccentuat se preface foarte des în *a* în mod independent de vocala silabeĭ următoare: *ambét* (înbăt); *ambitărnés* (înbătrînesc); *ámflu* (înflu) analogic după formele neaccentuate; *ampărțọ́s* (înpărțesc); *ampẹ́dic* (înpiedec); P. M. glosar; *ampirátu* (împăratul) P. M. 2_{10}; *ampirățọ́ľa* (împărățiea) 7_{30}; *ampirățọ́ľĭ* (împărățiĭ) 12_{20}; *amplités* (înpletesc) P. M. glosar; *ampľọ́* (înplú) P. M. 18_5; *ámpľu* (înplu) analogic după formele neaccentuate P. M. glosar; *amputọ́s* (înpuțesc) P. M. glosar; *an* (în) P. M. $2_{1,\ 8}$ $12_{17,\ 20}$; *angă* (lîngă) 9_{28} 27_{25}; *anghiĭés* (înviez) 33_9; *annántru* (înuntru) 10_{20}; *antráră* (întrară) 10_{21}; *ántră* (întré, conjunctiv), analogic după formele neaccentuate, 14_{23} 32_{19}; *ántrișĭ* (întri), analogic după

formele neaccentuate, 12_{30}; *antrǫm* (întrăm) 10_{20}; *anvițáră* (învățară) 9_{41}. Alte exemple vezĭ P. M. glosar supt *A* și compară 54.

85. In dialectul istroromîn *ă* final probabil devine deschis, *ą*, transcris de Iosif Popovicĭ prin *ę*. Pe acest *ą* l-a simțit Weigand ca *ĕa*, transcris *ę*, I Jahresbericht 124. Ca *ę* l-a simțit Sextil Pușcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, pag. 79: „Rostirea aceasta era absolut consecventă și sigură în graĭul luĭ Belulovicĭ; el însuș analiza sunetul ca *e* deschis; un caracter obscur n-am putut observa în niciun caz". *bóșcą* (pădure) P. I. 1_{10}; *vącą* 1_{18}; *cąsą* $1_{24, 28}$; *brsą* (pungă) 1_{27}; *ăntrębą* $2_{3, 34}$; *lęmną* (lemn) $2_{7, 15, 16}$; *cásą* $2_{10, 33}$; *fárą* (afară) 2_{13}; *mărăncą* (mînîncă) 2_{22}; *ápą* 2_{24}; *ăntrębą* 3_{1}; *șcórńą* (cĭubotă, cizmă) >croat *škornja* 3_{6}; *cáprą* 3_{7}; *úșą* $3_{7, 9, 24}$; *torbiță* (torbă) 3_{8}; *fárą* (afară) $3_{10, 11, 22, 23, 30}$; *conóbą* (pivniță) > croat *konoba* 3_{16}; *cutęzą* 3 p. sing. 3_{20}; *cąmerą* 3_{25}; *gręlą* (grea) 3_{18}; etc. Alăturĭ însă se găsește și *-ă* în de ajuns: *pliră* 1_{7}; *vácă* 1_{9}; *vótă* (dată) >italian *volta* 1_{14}; *ăntrębă* 1_{17}; *ócnă* (fereastă) $2_{5, 6}$; *șmócvă* (smochin) $2_{10, 12}$; *șmócvă* (smochină) 2_{11}; *mără* (mînă) 2_{11}; *gúră* 2_{11}; *pringă* (lîngă) 2_{11}; *cútră* (cătră) $2_{14, 33}$; *scólă* (scoală, verb) 2_{15}; *pǫrtă* (duce) 2_{18}; *tśéștă* (drum) >croat *ćesta* 2_{18}; *tórbă* 3_{14}; *bătśfvă* (poloboc) >bulgar *băčva* $3_{21, 22, 23, 34}$; *cąpotină* (manta) $3_{26, 28, 29}$; *tśetărtă* (cesvîrtă) 3_{26}; *búră* (bună) 3_{31}; *hvąlă* (mulțămire, Dank) >croat *hvala* 3_{32}; etc. Cîteodată apare *-e* >*-ą*: *róbe* (haĭnă) >croat *roba* 7_{35}; *cáse* (casă) 55_{20}; *ĭázvine* (peșteră) >croat *jazbina* Dachsloch 58_{6}; *róĭșe* (roșie) 73_{2}; *nóstre* (noastră) 83_{24}. Compară 77. Cîteodată apare *ę* >*ą*: *mărănchę* (mînîncă 3 p. sing.) 2_{21}; *șpúștę* (orĭ poate *șpuștę́*? dă drumul 3 p. sing.) >croat *ispuštati* auslassen, dimittere 3_{12}.

85 a. *ă* neaccentuat cade înainte de *a* accentuat și neaccentuat: *șápte* >**șăápte* >*șĕápte* > *septem*; *cása* (articulat) >**căsăa*.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) *șápte; cása.* P. B. glosar.

b) Olymp: *sápte* Weigand Olymp 27; *dăámna* 70.

c) Acarnania: *șáse*>**șăáse*>*șĕáse*>*sex*- Weigand Aromunen II 182; *vețina* 178.

d) Meglen: *șápti* P. M. glosar; *bába* P. M. 2_{10}.

Istroromîn: *şąpte* P. I. 15_{13}; *vąca* P. I. 1_4.

86. In macedoromîn *î* inițial neaccentuat cade înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă. a) *mbáir* (înşir); *mbár* (cu bine) >**îmbár*>turc *barr* bun, drept Redhouse 319 a; *mbét* (înbăt); *mbrățitédz* (înbrățişez); *mbún-mbunédz* (înbunez, înpac); *mpártu* (înpart); *mplătéscu* (înpletesc); *mprumút; mvéscu* (înbrac); *mvirinát* (întristat); *ncálțu; ncáp; ncárcu; ncăldzắscu*; *ncló* (încolo); *ncľíd* (închid); *ncľín* (închin); *ncŏá* (încoace); *ncrún* (cunun); *ndés* (îndes); *ndrég* (dreg); *ndulțéscu*; *ndúplic; ndzinucľédz*; *nfricuşédz; ngălbinéscu; ngľég* (încheg); *ngľéț* (îngheț); *ngľít* (înghit); *ngráş; ngróp; ngróş; ngústu* (gust verb); *nhig* (înfig); *nchĭádic* (înpĭedec); *nsárțin* (însărcinez); *nscrúm* (afum, pîrlesc); *nsirín* (înseninez); *nsór*; *nsurín* (staŭ la soare); *nsús* (în sus); *nşárpic* (prefac în şerpe); *nşiédz* (pun şaŭa); *ntíńŭ* (întîĭŭ); *ntră* (întru, la, pentru); *ntréb; ntrég*; *ntunĕáric*; *ntunĕáric* (verb, a însera, a se întuneca); *ntunicós*; *nțáp* (înțep); *nțércľu* (cercuesc); *nțérnu* (cern); *nvăléscu* (învălesc); *nvéscu* (înbrac); *nvéț* (învăț); *nvirdzắscu* (înverzesc); *nvirín* (amărăsc, întristez, supăr); *nvîrtéscu*; *nγiédz* (înviŭ); *nγisédz* (viséz). P. B. glosar. Adevărata apocopă a luĭ *î* inițial din asemenea cuvinte înregistrate în P. B. glosar se probează numaĭ atuncĭ cînd se constată că *m* şi *n*, rămase inițiale după căderea luĭ *î*-, sînt sonante. Din texte însă se constată că de cele maĭ multe orĭ are loc o aphaeresis a luĭ *î*, ĭar *m* şi *n* rămase inițiale sînt în *tact* consonante față de vocala dela sfîrşitul cuvîntuluĭ precedent: *li-mbăirắ*, *u-mbăiráră*, *si-mbáiră*, *calea-mbár*, *lu-mbĕátă*, *să-mbită*, *ľi-mbită*, *si-mbrățitáră*, *vă-mbunédz*, *li-mbună*, *s-limbúnă*, *si-mbună*, *să-mbunáră*, *s-vă-mbunáțĭ*, *si-ncălțáră*, *si-ncălță*, *şi-ncálță*, *lu-ncálță*, etc. Compară dacoromînele *mă-mbăt*, *te-mbéțĭ*, *ne-mbătắm*, *o-mbátă*, *mă-mbunéz*, *mă-ncálț*, *şi-ncálță botinele*, etc. Vezĭ probele în P. B. glosar sub cuvintele respective. La aceasta se adauge faptul că uneorĭ *î* inițial se păstrează chĭar acolo unde ar fi fost posibilă o aphaeresis (*sfindúche încľisă* P. B. 41), şi se păstrează încă maĭ mult acolo unde cuvîntul precedent e terminat în consonantă, astfel că, dacă ar fi căzut *î*-, ar fi rezultat într-adevăr *m*, *n* inițialĭ sonanțĭ (*am încľisă* P. B. 41). Cazurile de apocope sigure, după o pauză mare orĭ după un cuvînt sfîrşit în consonantă, astfel că întradevăr *m*, *n* inițialĭ să fie sonanțĭ, sînt rarĭ: *ncľídĕá* (după punct) P. B. 200, *nvíță* (după punct) 9,

ntribárea (după *r*) 11. De altfel la căderea luĭ *î* inițial înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă se remediează prin prothesa luĭ *a-* (Vezĭ 20).

b) Olymp: *ntréb* Weigand Olymp 31; *ntréc* (trec) 31; *ntre* 31; *nclisă* 35; *nclidŭ* 36; *ndréptu* (drept) 49; *n cále* (în cale) 36; *ndumusĕáscă* (răsplătească) 36>neogrec ἀνταμείβω Weigand. In afară de *ntréb*, *nclidŭ* și *ndréptu*, care sînt date fără probe, celelalte cuvinte toate se explică prin aphaeresă: *sŏățile-ntréc* 112, *múma-ntre* 117, *sindúche nclisă* 126, *nvĕásta-n cále* 117, *să-ndumusĕáscă* 126.

c) Acarnania. Aphaeresă: *lu-mpărț* Weigand Aromunen II 178; *mę-sa-ntrĕábă* 180.

d) Meglen. Fenomenul nu există. Exemplele din P. M. glosar se explică toate prin aphaeresă: *mi-mbét*, *la-ncápi*, *ti-ncărcǫm*, *mi-ncľin*, *di ŏá-ncóla*, *ti-ndirég*, *mucĭcátă-ngľită*, *si-nsŏáră*, *si-nșǫră*, *cu ștípcă-nturnáti*, *rǫpă-nțăpátă*, *la-nținsiră*, *mi--nvésc*, *mi-nviĭés*, *mi-nvirin*. Vezĭ probele în P. M. glosar sub cuvintele respective. Probabil tot prin aphaeresă trebue să se fi explicînd și exemplele (*mbálț*, *ncľég*, *ncľín*, *ncoá*, *ncló*, *ndiplés*, *ndulțés*, *ngľít*, *nsús*, *ntréb*, *nțáp*) date de Capidan, Meglenoromînii, I, pentru care exemple vezĭ glosarul dela lucrarea luĭ Capidan (*ncľín* lipsește în glosar și se găsește la pagina 157).

Istroromîn. Nu există fenomenul. Nicĭ din exemplele date de Pușcarĭu în Studiĭ istroromîne II, 83 nu se vede *clar* că ar exista *m*, *n* sonanțĭ la începutul cuvintelor.

Tot așa în limba albaneză vocala inițială cade înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă: *mbáł-mbolás* pfropfe > ἐμβάλλω, ἐμβολιάζω; *mbă* bei, an, auf, in = ἀμφί, latin *ambi-*; *mbrét*>*imperator*; *mbulóĭ-mblóĭ* bedecke>**invallare* (Vezĭ § 319 *vallum*); *mdzóĭ* grolle, hasse>**invidiare*; *ndăróĭ* ändere, wechsle>**anterare*, *alterare*; *ndivnóĭ* errate>italian *indivinare*; *ndréłă* Schwindel>neogrec ἀντράλα; *ngałmóĭ* nagle fest>italian *incalmare*; *ngálem* bin durch Geschäfte verhindert>italian *incagliare*; *ngalés* klage an>neogrec ἐγκαλῶ; *ngarkóĭ* lade auf>**incarricare* (Vezĭ § 319); *ngatăřóĭ* verwirre>*ingattiar*, *ingategiar*, *ingatigiar* verwirren în dialecte nordice italiane; *ngórϑ* krepiere>**incordare*; *ngrát* unglück-

lich>*ingratus*; *ngŭštă* eng>*angustus*; *ndžălă* Aal>*anguilla*. Gustav Meyer Etymolog. Wörterbuch.

Tot așa în dialectele din sudul Italieĭ cade *i* inițial din *in*- + consonantă: *mmidia>invidia; ndandu>intanto; ngyostru>inchiostro*. „Toate cuvintele care în Toscana încep cu *ind, inv, imb*, încep la sud cu *nn, mm*". Meyer-Lübke Italienische Grammatik §§ 144, 194.

87. *î* este prothetic în *îmĭ>mihi*; *îțĭ>tibi; îĭ* (dativ) >*illi*; *îșĭ>sibi*; *îl>illum; îĭ* (acuzativ) >*illi*; *îĭ>est*; *îs* >*sum; îs>sunt*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *îńĭ; îțĭ*; *îľ* (dativ); *îș*; *îl*; *îľ* (acuzativ); *îs* (sum); *îs* (sunt). P. B. glosar.

b) Olymp: *îm* Weigand Olymp 76; *îț* 76; *îl* (dativ) 77; *is* (sibi) 77.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *ań>*ăń*; *ațĭ-ățĭ*; *aľ-ăľ* (dativ); *așĭ-ășĭ*; *ăĭ* (est). P. M. glosar. Pentru *a->ă-* vezĭ **84.**

Istroromîn: *ăm-ămń* P. I. 23_{18} 23_{16} 26_{26}; *ăți* 9_{15}; *ăl* (dativ, illi) 9_{12}; *ăl* (acuzativ, illum) 8_{8} 8_{13}; *ăĭ* (est) 21_{28}. *ăte* >*te* 8_{1} 34_{30} 42_{22}; *ăs>se* 16_{1}; *ăľ* (dativ) >*illis* 8_{14}; *ăt-ăť* (dativ) >croat *ti* dir, tibi 15_{35} 25_{4} 8_{23}.

§ 243. 88. In limba romînă apar patru felĭurĭ de *r*.

a) *r* consonant scurt limbal. Acesta e cel maĭ obișnuit.

b) *r* consonant lung limbal. Acest *r* apare: α) In unele monumente vechĭ dacoromîneștĭ, scris ρρ, anume într-un manuscript muntenesc din timpul luĭ Mateĭŭ Basarab (Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I 249: *rrugină, rrupe, rrăurează, rroasă, rrîdea, rrîuri, rrazele*), într-un document muntenesc din 1563 (Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I 249: *rrăjlețiĭ*), în Varlaam Cazaniea 1643 (Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I 249: *rrea, rreale, rreapede*). β) In Țara Oașuluĭ „*r* inițial precum și *r* redus din *rr* (în cuvintele de origine latină ca și în cele nelatine) se pronunță ca *r̄*. Astfel *r̄ăŭ, r̄ące, r̄îd, r̄îŭ, r̄îpă, r̄ață, r̄înd, r̄ădăcină, r̄ășînă, r̄ătund, r̄ușîne; ar̄unc, car̄>carrum, cur̄ą́>corrigiam, cur̄înd>currendum, țar̄ă>terram, čǫr̄ă* (compară albanez *sor̄ă*), etc." I. A. Candrea Graĭul din țara Oașuluĭ 14. γ) In Acarnania „se face deosebire între *r* intervocalic și *r* final orĭ în grup de consonante. Cel dintîĭŭ vibrează puternic, ca albanezul *r̄*, cel de al doilea vibrează slab. Se pronunță *ar̄e* hat,

aroş rot, *ĭară* Winter, însă *amar* bitter, *trec* gehe vorüber, *cartă* Brief. Acest *r* n-are un motiv etimologic, căcĭ chĭar cînd provine din *rn* se pronunţă *r*, dacă e final, de pildă *bȩr*, macedoromîn *brin*, Gürtel, *pur*, macedoromîn *prun (purn* la Cruşevo), Pflaume, *ģȩr*, macedoromîn *grîn*, Weizen". Weigand Vlacho-Meglen 4. ε) La Romîniĭ din Albania. Aicĭ aparţin Kavalliotis Πρωτοπειρία (Muscopolĭe), Daniel Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία (Muscopolĭe) şi Codex Dimonie (Ohrida. După Capidan, Flexion des Substantivs und Verbums im Codex Dimonie, Weigand's XII Jahresbericht 179 sqq., limba din acest manuscript samănă mult cu acea din Gopeş şi Molovişte. După Weigand, XVI Jahresbericht 210-211, scriitorul codiceluĭ Dimonie era de loc din Lînga [Albania] şi limba acestuĭ manuscript samănă cu actuala vorbire din Tirana [Albania], unde aŭ emigrat locuitoriĭ din Lînga). In aceste izvoare *r* lung se găseşte ca iniţial şi intervocalic (cîteodată şi neintervocalic) şi e reprezentat prin ρρ. Notarea însă nu-ĭ consecventă, aşa că la Kavalliotis alăturĭ cu *rrână* >vechĭŭ bulgar *rana* se găseşte *râdză*>*radius*, alăturĭ cu *ţérru*>*caelum* se găseşte *arină*>*arena*, la Daniel acelaş cuvînt *marĭ* este scris *mârri* şi *mâri*, în Codex Dimonie alăturĭ cu *amârră*>*amara* VI 99_6 se găseşte *capâre*>italian *caparra* VI 91_{27}. Exemplele din Kavalliotis si Daniel le-a dat Miklosich Beiträge Conson. I 32. Eŭ le daŭ pe cele din Codex Dimonie: *rrâle* (rele, substantiv) C. D. IV 155_{25} 291_{27}; *rrằŭlu* (rîul) VI 111_6; *rrûdzĭ* (rugĭ, copac) IV 149_{10}; *amarră* (amară, fem. sing.) VI 99_6; *aurrằ* (rugằ)>*oravit* VI 119_{30}; *cârre* (carne, *rr*>*rn*) V 265_{26}; *călûγurru* (călugărul, *rr*>*rl*) VI 143_5; *chétărră* (pĭetrele, *rr*>*rl*) V 273_{23} 281_8; *dimănaằrră* (poruncile, *rr*>*rl*) VI 161_{21}; *éhsrrilĭ* (duşmaniĭ)>neogrec ἐχθρός VI 133_{35}; *éhturror* (duşmanilor, *rr*>*rl)* V 273_4 VI 171_{26}; *fürru* (cuptor, *rr*>*rn*)>*furnus* VI 173_3; *γisurră* (visurile, *rr*>*rl)* VI 171_{32}; *γunósurră* (murdăriile, *rr*>*rl)*>vechĭŭ bulgar *gnusŭ* sordes V 291_{27}; *hằrră* (darurile, *rr*>*rl)* VI 89_{15}; *hărréscu* (hrănesc, *rr*>*rn*) VI 105_{32}; *hărrĭá* (hrănĭa, *rr*>*rn*) VI 173_3; *hărrĭâmu* (hrănĭam, *rr*>*rn*) IV 139_{25}; *hărriţă* (hrăniţĭ, *rr*>*rn*) IV 139_{27}; *hérră* (lipsă)>neogrec χρεία VI 171_{21}; *hórră* (satele, *rr*>*rl)* VI 135_7; *ĭârră* (ĭarnă, *rr*>*rn*) IV 145_{19}; *lûcurru* (lucrul, *rr*>*rl)* V 249_{21}; *lûcărră* (lucrurile, *rr*>*rl)* V 265_{17} VI 115_3; *mârruĭ* (mareluĭ, *rr*>*rl)* VI 103_{16}; *mănăstirru* (mănăstirea, *rr*>*rl)* VI 137_{26}; *măncătûrră* (mîncărĭ) VI 107_{32}; *mirmérru* (mar-

mură) VI 141_2; *munduirră* (chinurile, *rr>rl)*>albanez *mundim* Mühe, Qual, Marter, *mundóĭ* plage, martere (M. Wört. 291) V 237_{33} 291_{28}; *nvirrárĭa* (supărarea, *rr>rn)>nvirinarea* IV 213_{23}; *pănăγirră* (sărbătorile, *rr>rl)* >neogrec πανηγύρι VI 87_{13}; *pănăγirru* (sărbătoarea, *rr>rl)* V 293_{31}; *sărbătórră* (sărbătorile, *rr>rl)* VI 87_{12} 145_{25}; *sŭárrăsŭárra* (soarele, *rr>rl)* V 235_{17} 241_{15}; *sŏárruluĭ* (soareluĭ) VI 139_{33}; *scárră* (scară) VI 105_{22}; *suschirărră* (suspinările, *rr>rl)* VI 101_3; *trămurrărră* (tremurărĭ) IV 145_9; *trúpurră* (trupurile, *rr>rl)* V 235_{20} VI 153_{17}; *trúpurror* (trupurilor, *rr>rl)* VI 163_{28}; *ţérră* (făcliile, *rr>rl)* VI 161_5; *ţérrŭ* (caelum) VI 107_{32}; *ţérruĭ* (ceruluĭ, *rr>rl)* V 273_{21} VI 117_7 165_{14}; *vinturră* (vînturile, *rr>rl)* V 241_{11}; *virghirră* (fetele, *rr>rl)* VI 103_7; *zbórru* (vorba, *rr>rl)*>vechĭŭ bulgar *sŭborŭ* VI 103_{17}; *zbŭárră* (vorbele, *rr>rl)* V 235_{21} 279_1; *zburrá* (vorbĭa) VI 107_{35}; *zburrór* (vorbelor, *rr>rl)>zburărlor* IV 151_5. ε) La Fărşeroţĭ. „Fărşeroţiĭ pronunţă pe *r* ca *r* îndoit: *rr*". P. B. glosar pag. 689.—In general se poate zice că *r* limbal lung, acolo unde se găseşte, are loc la începutul cuvintelor, între vocale (nu totdeauna, ci în anumite condiţiĭ, care trebuesc cercetate), şi ca rezultat al asimilaţieĭ *r*+consonantă. —*r* limbal lung se găseşte într-o mulţime de limbĭ: în greaca (asimilaţie *r*+consonantă: θάρρος>θάρσος), în latina (asimilaţie *r*+consonantă: *curro>*curso, terra>*tersa*), în albaneza, în limbile romanice. Pentru albaneza Gustav Meyer Alban. Grammatik 6: „*r̄* este articulat cu puternice vibraţiĭ la alveolele posterioare, *r* este articulat cu slabe vibraţiĭ la alveolele anterioare. Cel dintîĭŭ este productul uneĭ asimilaţiĭ, maĭ ales a luĭ *rn*, de exemplu *ndzŭar̄ă>ndzŭarnă, pr̄ár>prnár, părnár>*neogrec πρινάρι, πουρνάρι, *fŭr̄ă>furnus*. La începutul cuvintelor se găseşte *r̄* şi fără motiv etimologic". Pentru limbile romanice Diez Grammatik V ed. 291 (spaniola): „La *r* se observă o dublă pronunţare, una maĭ puternică şi alta maĭ slabă. Cea dintîĭŭ are loc la începutul cuvîntuluĭ, chĭar cînd cuvîntul formează partea a doŭa a unuĭ compus, în interiorul cuvîntuluĭ după *l, n, s*, şi pretutindinea cînd este dublu [Adecă acolo unde este dublu în cuvintele latineştĭ?]: *rosa, abrogar, maniroto, alrota, honra, Israel, tierra*. Această maĭ puternică pronunţare o exprimaŭ ceĭ vechĭ prin duplicare, de pildă *honrra, sonrrisar, Manrrique, desrranchar*, chĭar *grran*. Limba noŭă prezintă chĭar maĭ multe cazurĭ de duplicare între vocale, precum *car-*

rizo (carex), *esparrago* (asparagus), *marron* [Wurfstein] (mas, maris), *murria* [Trübsinn] (muria [etimologie sigur greşită]). Ca în spaniola se petrece lucrul în basca, cu deosebire că în basca, pentru a uşura pronunţarea, se pune înaintea luĭ *r* iniţial o vocală: *arrosa, arribera, errabia, erreguela*, ceĭa ce face şi limba învecinată bearneză: *arride, arroda* (rota), *arrous* (ros)". 306 (portugheza): „*r* sună ca în spaniola, în unele înprejurărĭ tare, în altele slab. Pronunţarea tare se exprima adesea de ceĭ vechĭ prin dublare, chĭar în iniţială: *rrecebam, rregnos, rrestidos, genrro, onrrá, palrrar*". 319 (provensala): „După Leys I 38 *r* are o dublă pronunţare. La începutul cuvintelor sună tare: *ramels, rius*; între vocale şi la sfîrşitul cuvintelor sună slab: *amareza, amar, honor;* ca să sune tare în înprejurările din urmă, trebue să fie dublat, ca în *terra, guerra, ferr, corr.* Această deosebită pronunţare a luĭ *r* după poziţiea luĭ am văzut-o deja în spaniola, basca şi portugheza, eà se întinde, decĭ, peste întreaga peninsulă perineică şi peste sudul Franţeĭ, are loc însă şi în alte limbĭ, de pildă în albaneza". Meyer-Lübke Italienische Grammatik § 194: „Consonante duble orĭ maĭ bine zis consonante lungĭ la începutul cuvîntuluĭ cunosc dialectele dela sud: *rre, rrobba*".

c) La Fărşeroţĭ este un *r* consonant asupra firiĭ căruĭa datele învăţaţilor ne lasă în încurcătură. Weigand Aromunen II 186: „Fărşeroţiĭ nu se cunosc numaĭ după port, ci îndată ce deschid gura, ştiĭ că aĭ a face cu unul dintr-înşiĭ. Tezaurul lor de cuvinte nu este tocmaĭ deosebit de al celorlalţĭ Aromînĭ, aŭ numaĭ maĭ multe elemente albaneze; pronunţarea lor însă este remarcabilă. Maĭ înainte de toate eĭ n-aŭ un *r* limbal, nicĭ pe *r* uvular parizian nu-l aŭ, ci aŭ un sunet produs prin frecarea văluluĭ palatuluĭ de partea posterioară a limbiĭ, care e maĭ degrabă o spirantă guturală decît un *r* şi are cea maĭ mare asămănare cu *r* din dialectele dela Mainz. Sunetul între vocale şi după sunetele fonice este fonic, ĭar după sunetele afone şi la sfîrşitul cuvintelor este afon. Eŭ îl însemnez prin ρ: *maρe, bρatsŭ, tρecŭ*". Weigand nu spune ce fel de *r* vor fi avînd Fărşeroţiĭ la începutul cuvintelor. Vezĭ maĭ sus b ε. In VII Jahresbericht 47 acest învăţat afirmă însă că ρ al Fărşeroţilor este un *r* uvular şi că acest *r* uvular se întîlneşte pe alocurì şi în Oltenia, anume „în valea de sus a Olteţuluĭ, în valea Tăriĭa, apoĭ la mĭazăzi de Craĭova în Malu-Mare". P. B. glosar

689: „Fărşeroţiĭ pronunţă pe *r* ca *r* îndoit, *rr*, şi în unele cuvinte uniĭ îl pronunţă cu totul gutural, ca un *γ* grecesc“.

d) In dialectul istroromîn se găseşte *r* sonant, ca reprezentant al luĭ *r* sonant croat (Numaĭ dacă va fi într-adevăr *r* sonant şi nu maĭ degrabă *îr* cu un *î* scurt, căcĭ, după cît am avut ocazie să constat, *r* sonant slav în realitate e un grup compus din *î* scurt + *r* consonant): *brsă* (pungă, sac) > croat **brsa* P. I. 1_{27} 29_{27}; *brsele* 1_{28}; *crst* (Hristos) > croat *krst* 25_8; *crstésc* (botez verb p. 1 sing.) > croat *krstiti* 25_{10}; *crstiạn* (creştin) > croat *krščanin* 17_{20} 34_{36}; *grminda* (tunînd) > croat *grmjeti* 42_{14}; *prsten* (inel) > croat *prsten* 53_{30} 68_{34}; *prva* (cea dintîĭŭ) > croat *prva* 52_{15}; *tr* (tîrî, infinitiv) > croat *trti* 62_1; *trbúhu* (pîntecele) > croat *trbuh* 57_{31}; *trgóvţi* (negustorĭ) > croat *trgovci* 65_9; *trlé* (curge, aleargă 3 p. sing) > croat *trljati* 20_{34} 23_{28} 47_{23}; *trlinda* (alergînd) 32_3; *trlit-av* s-a dus) 20_{17}; *trz* (ţapenĭ) > croat *trd* 55_{11}; *vrhure* (înălţimĭ) > croat *vrh* 53_{37} 55_{12}; *vrt* (grădină) > croat *vrt* 47_{18}.

89. α) *r* (precedat de vocală) + *ĭ* vechĭŭ (Vezĭ 24, 39, 51) + *u* orĭ *a* neaccentuaţĭ, imediat după silabă accentuată, în elementele latine < *ŕ* + *u* orĭ *a*, şi în aceste din urmă grupurĭ *ŕ* orĭ şĭ-a perdut înmuĭarea orĭ a devenit *ĭ*: *pareo* < **párĭu* < **páŕu* < *pár* orĭ *páĭŭ*; *pareat* < **párĭa* < **páŕă* < *páră* orĭ *páĭe*; *pereo* < **pĭérĭu* < **pĭéŕu* < *pĭér* orĭ *pĭéĭŭ*; *pereat* < **pĭérĭa* < **pĭáŕă* < *pĭáră* orĭ *pĭáĭe*; **quaerio* < **cérĭu* < **céŕu* < *cér* orĭ *céĭŭ*; **quaeriat* < **cérĭa* < **ceáŕă* < *ceáră* orĭ *ceáĭe*; *salio* (la acest cuvînt *l* < *r* este maĭ vechĭŭ decît *l* + *ĭ* + vocală < *ľ* + vocală, pentru aceĭa şi macedoromîn *sár*, nu *sáľu*) < **sárĭu* < **sáŕu* < *sár* orĭ *sáĭŭ*; *saliat* < **sárĭa* < **sáŕă* < *sáră* orĭ *sáĭe*. In sufixele derivative *-árius*, *-érius*, *-órius*, din cauza diferenţieriĭ (pentrucă altfel s-ar fi alterat prea tare fizionomiea sufixuluĭ) *ŕ* orĭ şĭ-a perdut muĭarea orĭ s-a păstrat chĭar muĭat, în *ĭ* însă nu s-a prefăcut: *văcár* orĭ *văcáŗ* (scris *văcárĭŭ*) > *vacă* + *-arius*; *căldáre* > *caldaria*; *cofér* orĭ *coféŕ* (scris *cofĕrĭŭ*), şiştar, mulctra, Damé Terminologie poporană 85 > *cofă* + *-erius*; *ajutór* orĭ *ajutóŗ* (scris *ajutórĭŭ*) > *adiutorium*; *vînătŏáre* > *venatoria*. Tot diferenţieriĭ se datoreşte faptul că *ŕ* orĭ şĭ-a perdut muĭarea orĭ s-a păstrat ca muĭat, dar nu s-a prefăcut în *ĭ* în *mór* orĭ *moŗ* (scris *mórĭŭ*) > *morior* (altfel s-ar fi confundat cu *móĭŭ* > *mollio*), *mŏáră* > *moriat* (altfel s-ar fi confundat cu *mŏáĭe* > *molliat*), *mŏáre* > *muria* (altfel s-ar fi confundat cu *mŏáĭe* > *molliat*).—Insă *acóper* >

cóperĭu.* β) *r* (precedat de vocală) + *ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, **39**, **51**) + vocală accentuată în elementele latine<*ŕ* + vocală, şi în acest din urmă grup *ŕ* şĭ-a perdut înmuĭarea: *parietem*<**parĭéte*<**păŕéte*<*păréte*; *saliendo* <**sarĭendo* <**săŕend* < *sărind*; **periendo*<**perĭendo*<**peŕend*<*perind* (*peind* este o formă analogică după *pĭéĭŭ*, tot aşa după cum *ceind* Praxĭul Voroneţ pag. 91 şi *păind* sînt analogice după *ceĭŭ*, *paĭŭ*. Tot analogice sînt şi imperfecte ca *acoperĭá-acoperĕá*, *murĭá-murĕá* [Vezĭ **53**], în loc de *acoperá*, *murá*, cum ar fi trebuit să sune).—Vezĭ **52**.

In celelalte dialecte *ŕ* şĭ-a perdut numaĭ muĭarea.

Macedoromîn. a) α) *pár*; *páră*; *chér*; *chĭáră*; *ţér*; *ţĕáră*; P. B. glosar; *sáru* Kavalliotis. *văcár*; *căldáre*; *agĭutór*; *scăldătŏáre*. P. B. glosar. *mór*; *mŏáră*; *mŏáre*. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple. Numaĭ α) *mŏáre* (muria). Weigand Olymp 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: α) *per* (pereo); *pęră* (pereat); *ţér*; *sár*. P. M. glosar. *văcár*; *căldár*; *jutór* (ajutor). P. M. glosar. *mór*; *mŏáră*. P. M. glosar.

Istroromîn. α) *mór* (morior). β) *paréte*. P. I. glosar.

90. *ŕ* provenit din *r* + *i* final scurt afon (Vezĭ **50** γ) uneorĭ se preface în *ĭ*. Anume la 2 p. sing. a verbelor care aŭ pe *ŕ*<*ĭ* la 1 p. sing. (Vezĭ **89**): *pares*<*paŕ* şi *paĭ*; *peris* <*pĭéŕ* şi *pĭéĭ*; *quaeris*<*céŕ* şi *céĭ*; *salis*<*sáŕ* şi *sáĭ*. Apoĭ **velis*<vechĭŭ romîn *véŕ*, astăzĭ *véĭ*. Să fie analogice după p. 1 *páĭŭ*, *pĭéĭŭ*, *céĭŭ*, *sáĭŭ*, *vóĭŭ*, aşa după cum sînt analogice *peind*, *ceind*, *păind* (Vezĭ **89**) şi *peitór*, *peire*?

Fenomenul nu există în celelalte dialecte. Cu toate acestea în macedoromîn alăturĭ cu *cáre*>*qualis* este şi *cáĭ* (Vezĭ P. B. glosar probele) >**cáŕ*>*cári*>*cáre*.

91. *r* intervocalic<*n* în *cunúnă*>*corona*; *făină*>*fănină* (*fănină* Dosoteĭŭ Psaltirea ps. 77_{76}, *făńină-făină* Banat, *făńină-fărină-făină* Criş-Mureş, *fărină-făină* Somiş-Tisa, *făină* Oltenia, *făină* Muntenia, *făină-fărină* [judeţele Neamţ, Suceava] Moldova, *făină-făńină-fărină* Bucovina, *făină-făńină* Basarabia, Weigand Jahresberichte cuvîntul normal 2) >*farina*; *jnĕápăn*>*iuniperus*; *lúnec*>*lubrico*; *minúne*>**mirúne*> **mirĭúne* (Vezĭ **89** β)>*mir* + *-ĭune*; *orşinic-urşinic* Hasdeu

Cuvinte din bătrînĭ I 197, 198, 201, 202, Iorga Documentele Bistrițeĭ II 96>*oloșęricum*>ὁλοσηρικόν (Pentr η = ę vezĭ Grandgent Introduzione § 182. Hasdeu opul citat 219 derivă din italian *oloserico*); *punóĭŭ*>*puróĭŭ*; *sănin*>*serenus; suspin* >*suspiro*; *vizunie*>**vizurie*>*vĭezure* (Vezĭ pentru acest cuvînt **100**).

Fenomenul există în macedoromîn, dar în micĭ proporțiĭ.

Macedoromîn. a) *curúnă*; *fărînă*; *gĭunĕápine*; *alúnic*; *próńŭ* (puroĭŭ); *suschír*. P. B. glosar.

b) Olymp: *dzunĕápine* Weigand Olymp 30.

c) Acarnania: *curúnă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *curúnă*; *fărînă; luréc* (lunec); *sirín*. P. M. glosar.

Istroromîn: *farírą* P. I. glosar.

92. *r* apare sporadic prefăcut în *l*: *almárĭŭ*>*armarium; tólbă*>*tórbă*>turc *torba*; *túlbur*>*túrbur*>**turbulo*.

Fenomenul apare sporadic și în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *túrbur. păl𝜗íri* (fereastă)>neogrec παραθύρι. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *tórbă*. P. M. glosar.

Istroromîn: *armą́r*; *tórbą*. P. I. glosar.

93. *rv* < *rb* în elementele latine: *berbéce*>*vervecem*; *cerb*>*cervus*; *cerbice*>*cervicem*; *córb*>*corvus*; *fĭérb*> *ferveo*; *sărbéz, sărbáre, sărbătŏáre*>*servo*; vechĭŭ romîn *șárbă*>*serva*; vechĭŭ romîn *șerb*>*servus;* vechĭŭ romîn *șerbésc*>*servio*. Insă *cúrvă*>vechĭŭ bulgar *kurŭva*. Fenomen anteromînesc. Vezĭ Grandgent Introduzione § 323.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *birbéc*; *țérbu; córb*; *hérbu; sărbătŏáre*. P. B. glosar.

b) Olymp: *birbéclu* Weigand Olymp 28; *tśérbu* 54; *hérbu* 26.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *birbę́ți*; *țérb*; *córb*; *ĭérb* (fĭerb); *sirbés* (servesc, lucrez, servio). P. M. glosar.

Istroromîn: *berbéce*; *tśerbitśe; córb*. P. I. glosar.

94. In macedoromîn adeseorĭ se asimilează la *r* consonanta următoare, de unde rezultă un *r* lung (Vezĭ 88 b δ). Fenomenul are loc maĭ ales la Romîniĭ din Albania. *rd*<*r*: *ări*>*ărde* 3 p. sing. P. B. 86, 111 (Avela-Epir); *ăre*>*ărde* 3 p. sing. P. B. 348, 378 (Avela-Epir). *rl*<*r* (Exemple în C. D. Insemn aicĭ numaĭ pe acelea unde stă scris un singur *r*, pe acelea unde stă scris *rr* le-am însemnat la 88 b δ): *avăriga* (înprejur)>*anvărliga* (P. B. glosar) IV 161_{4}; *bărțiră* (stîncile) >*bărțirle*>compară neogrec βράχος stîncă V 273_{23} 281_{9}; *ĭáturuĭ* (mediculuĭ)>*ĭáturluĭ* IV 215_{16}; *izmichĭáror* (slugilor)>*izmichĭárlor*>turc *hizmetk̍ar* VI 119_{3}; *stépsuror* (greșelelor)>*stépsurlor* (alăturĭ cu *stépsulor* V 203_{16}, unde din contra *rl*<*l*)>neogrec φταίξιμο vină, greșală. *rn*<*r* (Exemple în C. D., undė toate aŭ *rr*, pe care vezi-le la 88 b ε și în P. B., Acarnania, P. M., pe care le daŭ aicĭ): *cára* (carnea) P. B. 481 (Pleasa-Albania); *cáră* (carne) P. B. 476 (Pleasa-Albania); *cař̃e* (carne) Weigand Aromunen II 182 (Acarnania); *turés* arunc, vărs>**turnésc*, dacoromîn *torn*, P. M. glosar (Pe lîngă probele de acolo adauge *turęscă* P. M. 6_{29}). *rv* <*r*: *cúra*>*cúrva* C. D. V 199_{10}.

95. In Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenĭ *r* se înmoae înainte de *e*. Fenomenul are loc cu atît maĭ puțină consecvență, cu cît mergem maĭ mult dela vest spre est. Pe de altă parte fenomenul are loc cu maĭ puțină tărie cînd *r* este precedat de o consonantă. Exemplele le daŭ din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 135 sqq. Pentru *ą̆* de după *ŕ* din exemple vezĭ **35.** Banat: *áŕą̆* (are), *cáŕą̆* (qualis), *cáŕą̆* (carrus plural), *cărắŕą̆*, *cŕą̊dżą̆* (crede 3 p. sing.), *dŏáŕą̆*, *flŏáŕą̆*, *încŕąmeńit*, *încŕemeńi*, *întŕą̆bå̆*, *întŕą̊g*, *máŕą̆* (mare, adĭectiv), *mĕáŕą̆* (mere, fruct), *muĭáŕą̆*, *pásăŕą̆*, *pădúŕą̆*, *pĕáŕą̆* (pere, fruct), *ŕą̊šą̆* (rece), *ŕą̊žel'ą̆* (regele), *ŕéši* (recĭ), *rugáŕą̆* (rugare), *sŏáŕą̆*, *šingătŏáŕą̆*, *táŕą̆*, *tŕą̊c*, *tŕą̆šá*, *úmĭą̆ŕą̆* (umere), *vŕą̊mĭą̆* (vreme), *vŕą̊ŭ* (voesc). Insă *întrebá*, *credzút*.—Criș-Mureș: *cáŕe* (qualis), *fúŕą̆* (fure), *máŕą̆* (mare, adĭectiv), *mĕáŕą̆-męre* (mere, fruct), *mińdŕą̆*, *mŏáŕą̆* (verb), *pásą̆ŕą̆-pásăre*, *pĕáŕą̆-pĕáre* (pere, fruct), *pišŏáŕą̆*, *sŏáŕą̆-sŏáre*, *táŕą̆*. Insă *nimeréștś*, *putrezå̆sc*.—Somiș-Tisa: *męŕą̆-męre* (mere, fruct), *pásą̆ŕą̆-pásą̆re*, *pt́ičǫŕą̆* (picĭoare), *sǫŕą̆-sǫre*. Insă *áre*, *cáre*, *máre*, *răsáre*, *trécem*.—Muntenĭ-Pădurenĭ: *cáŕe* (qualis), *că-*

ráre, curéť-curéť (curechiŭ), *ďireptáťe-ďireptáťe, dżirèpt-dżirèpt, fĭéŕą-fĭáŕą-fęre* (fiere, fel), *misareş* (casap, accentul?) >ungur *mészáros, mîncáre, pišŏáre, prinsŏáre, vrăjîtąŕą*. Insă *cárele* (carrus), *crescúră, gréŭ, încremenit, întrebá, părérĕa, părétse, púlbere, réce, tréburile, tustréle.*

Inainte de *i r* se înmoae maĭ numaĭ în Banat, dar şi acolo rar: *ańš* (ariciŭ), *fišórii, nórii* (nourii), *răsărit*. Insă *aprind, bisąrică, bridżą* (blide), *călărit, înflorit, măritát, murim, păcurárii, pădurită, peperic* (pipirig), *prindă, scrie, scris, tri* (treĭ).—Criş-Mureş: *mĕáriľą* (merele), *mîndriľą*. Insă *birişiĭ* (boariĭ) >ungur *béres, bisąrică, gurită, înflurit, mîndriĭ, muri, părinț, pĭétri* (pĭetre), *prin, sări, sărind, spăriát, tri* (treĭ).—Somiş-Tisa: *męŕi* (merge, infinitiv). Insă *bisąrică, dóptori* (doctoriĭ), *dori, fărină, fript, irimă* (inimă), *maĭéstri, Maramóriş, mári* (mare, adĭectiv), *măguriĭ, mărită, mîndriĭ, murit, răsărit, ridică, sîmbrie, strigă, širilĕá* (firile).—Munteni-Pădureni: *péri* (periĭ, pili), *ursîtórile*. Insă *frică, fript, grindă, părinț, păsărică, prindă, prins, răsărit, sărbătórile, scriĭá* (scrie, infinitiv), *scris, trimés.*

Compară **107, 116, 134, 144, 155, 164, 175.**

96. *r* se găseşte rar epentetic: *arşá-harşá*, învălitoarea de sub şa şi deasupra şaleĭ>turc *hašá*.

Macedoromîn. a) *argîrşéscu* în loc de obişnuitul *agîrşéscu* (acelaş cu dacoromîn *greşesc*) P. B. 382 (Greşală de tipar?).

Istroromîn: *ănĭurbątu-s-a* (a întîlnit) P. I. 2_{33}; *aw ănĭurbąt* (a întîlnit) 27_{30} 28_{6}; *ĭurbąĭa* (întîlnĭá) 68_{21}>*ănĭub-*, compară meglen *nuĭbǫ́* (întîlni) P. M. 3_{16}>**inobviare.*

97. *r* cade rar: vechiŭ romîn *rutesu* (accentul?), din noŭ, ĭarăş, Praxĭul Voroneț pag. 37, 57, 90, 135>**rutresu*, contaminaţie între *rusum* (rursum) şi *retrosum* (retrorsum)? (După Giuglea în Dacoromania I pag. 250 *rutesu* ar fi un compus din *rursum* şi *item.* După Bogrea în Dacoromania III pag. 736 „din lat. *retroversum* saŭ *retrorsum, retrosum*, de unde prin metateză şi disimilaţie **rotreversum, *rotresum, *rutresu, rutesu*"). In *dós>dorsum, jós>deorsum, sús>sursum* căderea luĭ *r* este anteromînească. Vezĭ Grandgent Introduzione § 291.

Macedoromîn. a) *alág* (alerg) >*lárg* P. B. glosar; *ńég* (merg) P. B. 233, *ńágă* (meargă) 476, *ńáse* (merse) 245, alăturĭ cu obişnuitul *ńérgu>mergo.*

d) Meglen: *mérg* P. M. glosar.

Istroromîn: *még* (merg) P. I. 77_{20}.

§ **244. 98.** In limba romînă apar 3 feliurĭ de *l*.

a) *l* consonant obişnuit, anterior.

b) *ł* consonant, posterior, aşa numitul *l* aspru rusesc, hartes russisches *l*. Vezĭ Sievers Grundzüge der Phonetik ed. III § 12, Jespersen Lehrbuch der Phonetik, 1904, §§ 135, 136. α) La Fărşeroţĭ „*l* înainte de *a*, *o*, *u* accentuaţi se preface, maĭ ales la începutul cuvîntuluĭ, într-o spirantă redusă guturală fonică, asămănătoare greculuĭ γ înainte de *a*, dar care de abĭa se aude. Insemn acest sunet prĭn ƺ: *ƺúpŭ—lup, ƺále—lale* Onkel. Incolo, în apropiere de vocale guturale (dunkeln) şi la sfîrşitul cuvîntuluĭ *l* devine *ł*: *aţắł, căł*". Weigand Aromunen II 187. Prin ƺ trebue să înţelegem un *ł* redus, la care închiderea limbiĭ prin partea eĭ anterioară este redusă la zero. β) In Crişş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Sudestul Transilvaniei, Oltenia şi Moldova pe alocurea, în Bucovina şi Basarabia pretutindenĭ *l* apare ca *ł* în cuvîntul *viţắl* (şi tot aşa după orĭcare -*ắ* final?). Criş-Mureş: *viţắł-yiţắł-žiţắł-ghiţắł-ĭţắł-viţắl* Weigand's IV Jahresbericht 275. Somiş-Tisa: *viţắł-yiţắł-ghiţắł-ďiţắł-iţắł-zîţắł-žiţắl-džiţắl-ziţắl* VI Jahresbericht 23. Muntenĭ-Pădurenĭ: *viţắł-viţắl* I. Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 109. Oltenia: *viţą̊l-viţắł*. VII Jahresbericht 38. Sudestul Transilvanieĭ: *yiţắł-yiţę̊l* IX Jahresbericht 171. Moldova: *yiţắł-žiţắł-ghiţắł-yiţę̊l-ghiţél* IX Jahresbericht 171. Bucovina: *žiţắł-ghiţắł-ďiţắł* Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens 41. Basarabia: *žiţắł-ghiţắł* ibidem. γ) In ţara Oaşuluĭ „o particularitate interesantă e trecerea regulată a luĭ *l* urmat de o consonantă la *ł*, devenit *ŭ* în graĭul celor maĭ tinerĭ. Fenomenul s-a produs în toate cuvintele, atît în cele de origine latină, cît şi în cele nelatine. Astfel *ałb-aŭb, ałbastru-aŭbastru, ałbaţă-aŭbaţă, ałfeľ-aŭfeľ, ałtu-aŭtu, ascułtă-ascuŭtă, bałtă-baŭtă, cąłcĭĭ-cąŭcĭĭ, całd-caŭd, cąłdare-cąŭdare, căłdură-căŭdură, codobełč-codobeŭč* (melc)..." I. A. Candrea Graĭul din Ţara Oaşuluĭ 14. δ) In Meglen după Weigand Vlacho-Meglen 5: „*l* se găseşte alveolar: *vale*, palatal: *ľert, găľină*, şi gutural *ł*: *ĭeł* er, *ninéł* Ring". După Capidan, Meglenoromînii, I, pag. 135, în meglenit *ł* se găseşte regulat la sfîrşitul cuvintelor. ε) In Criş-Mureş *ł*>*ŭ* din diftongul *aŭ*. Vezĭ **18**.

c) In dialectul istroromîn se găsește foarte rar *l* sonant: *sproclnită* (fărmăcată, blăstămată) P. I. 17_{29}>croat *proklinjati* verfluchen.

99. *l* inițial + *ī*, *l* (precedat de vocală) + *ĭ* vechiŭ (Vezĭ 24, 39, 51) + vocală, *ll* + *ī*, *ll* + *ĭ* vechiŭ (Vezĭ 24, 39, 51) + vocală, *ll* + *i* final fix (Vezĭ 38, 49), în elementele latine, s-a înmuĭat <*ľ*. Acest *ľ* se păstrează în macedoromîn și istroromîn, s-a prefăcut în *ĭ* în dacoromîn. α) *l* inițial + *ī*: *līnum* <*ľin*<*in*. β) *l* + *ĭ* + vocală: *aliubi*<*alĭúbi*<*aľúre*<*aĭúre*; *battualia*<*battálĭa*<*batáľe*<*bătáĭe*; *coleus*<*cólĭu*<*cóľu* <*cóĭŭ*; *dispolio*<*dispólĭu*<*dispóľu*<*despóĭŭ*; *familia*< *famélĭa*<*fămĕáľe*<*fiméĭe*; *filius*<*filĭu*<*fiľu*<*fiĭŭ*; *ilia*< *ilĭa*<*iľe*<*iĭe*; *lĕporem*<*lĭépure*<*ľépure*<*ĭépure*; *lĕvo*< *lĭévo*<*ľéŭ*<*ĭéŭ*; **liberto*<*lĭértu*<*ľértu*<*ĭért*; *milium*< *mélĭu*<*méľu*<*méĭŭ*; *mulierem*<*mulĭére*<*muľére*<*muĭére*; *palea*<*pálĭu*<*páľu*<*páĭŭ*; *talio*<*tálĭu*<*táľu*<*táĭŭ*; *tilia* <*télĭu*<*téľu*<*téĭŭ*; **voleo*<**vóľu*<*vóĭŭ* (Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XXIV, 490 pune la baza luĭ *vóĭŭ* un **vórĭŭ* și consideră, decĭ, dezvoltarea lui **voleo* analoagă cu acea a luĭ *salio* [Vezĭ 89]. **vórĭu* însă ar fi trebuit în dacoromîn să prezinte alăturĭ cu *vóĭŭ* un dublet *vór*, care nu există, ĭar în macedoromîn și istroromîn din **vórĭu* n-ar fi putut eși decît *vór* [Vezĭ 89]. Din **vóľu* din contra se pot explica lesne atît forma unică dacoromînă *vóĭŭ*, cît și forma macedoromînă și istroromînă *vóĭ*, căcĭ, dacă de obiceĭŭ în macedoromîn și istroromîn *ľ* se păstrează, cîteodată se găsește *ľ* prefăcut în *ĭ* chĭar și în aceste dialecte). γ) *ll* + *ī*: *gallīna*<*găľină*<*găină*; **oblīto*< *ollito*<*óľtu*<*úĭt*. δ) *ll* + *ĭ* + vocală: *allium*<*állĭu*<*áľu*< *áĭŭ*; **illaei*<*illęi*<*illĭéi*<*ľéi*<*ĭéĭ* (pronume gen.-dat. singular feminin); *malleus*<*mállĭu*<*máľu*<*máĭŭ*; *mollio*<*móllĭu*<*móľu*<*móĭŭ*; **pulleus*<*púllĭu*<*púľu*<*púĭŭ*. ε) *ll* + *i* final fix: *caballi*<*căľi*<*căĭ*; *illi*<*ľi*<*i* (pronume dat. singular); *illi*<*ľi*<*i* (pronume nom.-acuz. plural masculin).

Cuvintele străine, care aveaŭ *l* + *ĭ* + vocală orĭ *ľ* și existaŭ în limbă pe vremea cînd se petrecea fenomenul, aŭ suferit și ele schimbarea: vechiŭ bulgar *hmъlĭ*<*hmélĭu*<*hméľu*< *hăméĭŭ*; vechiŭ bulgar *kralĭ*<*crálĭu*<*cráľu*<*cráĭŭ*; vechiŭ bulgar *lĭubiti*<*ľubésc*<*ĭubésc*; vechiŭ bulgar *lĭubovĭnikŭ*< *ľubóvnic*<*ĭubóvnic*<*ibóvnic*; vechiŭ bulgar *lĭutŭ*<*ľút*<*ĭúte*; vechiŭ bulgar *nevolĭa*<*nevóľa*<*nevóĭe*; vechiŭ bulgar *volĭa* <*vóľa*<*vóĭe*; vechiŭ bulgar *skolĭka* < *scóľca*<*scóĭcă*; grec

θεμέλιον <*temél'u*<*teméĭŭ*; grec κονδύλιον<*condél'u*<*condéĭŭ*. Multe din aceste cuvinte, dacă nu toate, s-aŭ putut întroduce pe vremea cînd *l* din elementele băştinaşe era în stagĭul de *l'*, pot fi prin urmare de relativ recentă dată.

l+*i* altul decît ceĭ însemnaţĭ, în elemente latine, rămîne neschimbat (In special se păstrează *l* neschimbat înainte de *in* >*én*): *lĭngua*<*léngua*<*lémbă*<*limbă*; *lĭngula*<*léngula* <*lingură*; **lẹndinem* (Vezĭ 24)<*lindină*; *lẹntem* (Vezĭ 24) <*linte*. Tot aşa rămîne neschimbat *l*+*i* în elemente străine (întru cît acestea n-aŭ înplinit condiţiea de supt alineatul precedent): vechĭŭ bulgar *lĭubovĭ*<vechĭŭ romîn *libov*; vechĭŭ bulgar *lѣpiti*<*lipésc*; grec λείπω<*lipsésc*; grec λίτρα<*litră*; turc *lüle*<*lĭulé*.

Urme de *l'* se găsesc în vechea romînă: *ul'tă* Psaltirea şcheĭană ps. 9_{32}; *nu ul'tá* ps. 9_{33}; *ul'táţĭ* ps. 49_{22}; *ul'tăm* ps. 43_{18}; *ul'táĭŭ* ps. 101_5 119_{176}; *ul'táşĭ* ps. 151_{10}; *ul'tără* ps. 9_{18}; *ul'tá-voĭŭ* ps. 118_{93}; *ul'tá-va* ps. 76_{10}; *ul'tát* ps. 9_{19}; *ul'tátă* ps. 136_5; *se ul'táru* (dacă voĭŭ uĭta) ps. 136_5; *se ul'táremu* (dacă vom uĭta) ps. 43_{21}.—*ul'tără* Psaltirea Coresi ed. Hasdeu ps. 9 pag. 20; *ul'tát* ps. 9 pag. 20; *ul'tăm* ps. 43 pag. 116; *să ul'tárem* (dacă vom uĭta) ps. 43 pag. 116; *ul'táĭ* ps. 101 pag. 274.

Macedoromîn. a) α) *l'in* P. B. glosar. β) *al'ŭrĕa* P. B. glosar; *cól'u* Dalametra; *dispól'ŭ*; *fumĕál'e*; *hil'ŭ*; *il'e*; *l'épure*; *l'áŭ*; *l'értu*; *mél'ŭ*; *mul'áre*; *pál'ŭ*; *tál'ŭ*; P. B. glosar. γ) *găl'ină* P. B. glosar. δ) *ál'ŭ*; *l'éĭ*; *mál'ŭ*; *mól'ŭ*; *pŭĭl'ŭ*. P. B. glosar. ε) *cál'*; *l'i*; *l'i*. P. B. glosar.—*θimél'ŭ*; *cundil'ŭ* P. B. glosar.—*limbă*; *lingură* P. B. glosar; *lindină*; *lindi* (linte) Dalametra.

b) Olymp. β) *al'ŭre* Weigand Olymp 83; *fumĕále* 25; *hil* 35; *ile* 29; *l'ópur* 29; *l'áu* 99; *mghĭáre* (muĭére) 27, 59; *táĭlu* (taĭŭ) 35. δ) *áĭlu* (aĭŭ) 35; *máĭlu* (maĭŭ) 67; *pŭl* 35. ε) *cáĭl* (caĭ) 32; *l'i* (dativ) 77: *li* (acuzativ) 77.—*cundili* 33.—*limbă* 50; *lingură* 47.—După cum se vede, *l'* se păstrează numaĭ înaintea accentuluĭ, după accent îşĭ pĭerde muĭarea. In cazul din urmă apoĭ grupul *l'u* precedat de *á* se preface în *lĭu* şi *ĭ* trece prin metateză în silaba precedentă, ĭar grupul *l'i* precedat de *á* se preface în *lĭ* şi *ĭ* trece prin metateză în silaba precedentă. Compară **178, 194.**

c) Acarnania. β) *hil'e*>*filia* Weigand Aromunen II 180; *l'áŭ* 180. δ) *-l'éĭ* (articul) 178. ε) *l'i* (dativ) 182; *-l'i* (articul nom.-acuz. plural) 178.

d) Meglen. α) *l'in* P. M. glosar. β) *l'ürĕa*; *dispól'ŭ*; *fămę̆l'ă*; *il'ŭ*; *l'ępur*; *lę̆ŭ* (ĭaŭ); *l'ert*; *mél'ŭ*; *mul'ári*; *pál'ă* (paĭe pl.); *tál'ŭ*. P. M. glosar. γ) *găl'ină*; *úl't*. δ) *ál'ŭ*; *mál'ŭ*; *anmól'ŭ*; *púl'ŭ* P. M. glosar. ε) *cál'ĭ*; *l'i*; *l'i*. P. M. glosar.—*l'ütă* (ĭute); *nivól'ă*; *timę̆l'ă* (temelie); *cundíl'ŭ*. P. M. glosar.—*limbă*; *lingură*; *linden*; *linti*; *lipés* (lipesc). P. M. glosar.

Foarte rar se găseşte *l'*<*ĭ* şi în macedoromîn: *fumĕĭlor* C. D. IV 157_{26}; *fumĕĭle* C. D. IV 159_{2}; *vóĭ* (volo) P. B. glosar, *vóĭu* Weigand Olymp 101, *vóĭ* Weigand Aromunen II 178 (Acarnania), *vóĭ* P. M. glosar. După Capidan, Meglenoromînii I, pag. 134, 147, *l'*<*ĭ* s-ar fi găsind des în meglenit.

Istroromîn. α) *l'in* P. I. glosar. β) *cól'*; *famée*; *fil'*; *l'épur*; *l'áŭ*; *mél'*; *mul'ę̆rą*; *pǫl'ą* (paĭe pl.); *tǫl'u*. P. I. glosar. *vóĭ* (volo) vezĭ nota dela **217**. γ) *gal'irą* P. I. glosar. δ) *ąl'u*; *mǫĭu*; *mul'ą* (muĭa, infinitiv); *pül'* P. I. glosar. ε) *cǫl'* P. I. glosar; *ĭ-l'* (dativ) P. I. 1_{16}; *ĭél'* (ĭeĭ, nom.-acuz. plural) 2_{5}.—*crǫl'*; *l'ubésc*; *l'üt*; *vól'e*. P. I. glosar.—*limbą*; *lingurą*; *lindirą*. P. I. glosar.—Precum se vede din *famée*, *vóĭ*, *mǫĭu*, din pronumele dativ sing. *ĭ*, şi din articulul masculin plural *i* (de pildă nearticulat *frǫţ* P. I. 5_{22}, articulat *frǫţi* >**frǫţii* 1_{4}) *l'* devine cîteodată *ĭ* în dialectul istroromîn.

100. *l* între vocale în elemente latine se preface în *r*. Fenomen posterior celuĭ de sub **99** (Altfel cuvinte ca *familia*, *ilia* ar fi devenit *fimére*, *ire*. Căcĭ nu faptul că în *familia*, *ilia* *l* era urmat de *ĭ* consonant ar fi înpĭedecat prefacerea luĭ *l* în *r*, după cum se probează prin *sálĭu*<*sár*: în *salĭu* *ĭ* este anteromînesc, vezĭ **51**, şi decĭ probabil anterior fenomenuluĭ *l*<*r*, în *salĭu* prin urmare faptul că *l* ar fi fost urmat de *ĭ* consonant n-a înpĭedecat prefacerea luĭ *l* în *r*; *l* în acest cuvînt, din cauze noŭă necunoscute, rămăsese nemuĭat. Compară 89 α). *): *buréte*>*boletus*; *buric*>*umbilicus*; *cáre*>

*) După Sextil Puşcarĭu în Dacoromania III, 660 *l* intervocalic ar fi rămas neschimbat în elementele latine, cînd „era urmat în silaba următoare de un *n* (poate şi *m*), printr-un fel de disimilare prohibitivă". Puşcarĭu se bazează pe exemplele *scăloĭŭ* un fel de ceapă > *ascalonium*, *călin* călduţ >**calinus* orĭ **calenus*, *călĭŭ* călduţ >**calaneus*, *căloĭŭ* un fel de vatră >**calonium*, macedoromîn *alin* suĭŭ, urc >**aleno*. Chĭar dacă asupra etymelor nu s-ar face nicĭo întîmpinare, fenomenul nu s-ar putea explica prin „disimilare prohibitivă", căcĭ maĭ multe caractere asămănătoare există între *l* şi *n* decît între *r* şi *n*.

qualis; *cér>caelum*; *cur>culus*; *dŏáre>dolet*; *dór> dolus* (=*dolor*); *fir>filum*; *gúră>gula*; *lingură>lingula*; *máscur>masculus*; *măr>melum, melus*; *mŏáră> mola*; *négură>nebula*; *nór>nubilum*; vechĭŭ romîn *orşinic -urşinic* (Vezĭ 91) *>olosericum*; *pár>palus*; *păcură>picula*; *porúmb>palumbus*; *púrice>pulicem*; *sár>salio*; *sare> salem*; *scáră>scala*; *scîndură>scandula*; *sécere>sicilis*; *singur>singulus*; *sŏáre>solem*; *supţire>subtilis*; *trier >tribulo*; *vîntur>ventulo*. *stául* nu-ĭ *stabulum*, ci *stablum* Appendix Probi.—Schimbarea are loc şi în cîteva cuvinte de origine obscură, unele poate de origine străină: *ábur*, compară albanez *ávuł* (Vezĭ § 328); *măgură*, compară albanez *mágulă* şi vechĭŭ bulgar *mogîla* (Vezĭ § 328); *mătură* nu poate fi separat de slavul *metla* (Cihac II, 190) cu acelaş înţeles, şi nicĭ verbul *mătur* de vechĭul bulgar *mesti-metŏ* verrere (I. A. Candrea Eléments latins de la langue roumaine 28 a propus pe *metula*, eine kleine Pyramide, Spitzsäule, care ar fi avut după el şi înţelesul de „petite meule de foin"); *múgur*, compară albanez *múguł* (Vezĭ § 328); *sîmbure*, compară albanez *ϑúmbułă* (Vezĭ § 328); *vĭézure*, pe care dicţionarele îl traduc orĭ cu porc-épic, Stachelschwein (de pildă Costinescu, Pontbriant, Codrescu Dicţionar german-romîn), orĭ cu Dachs (Bărceanu), este acelaş cu albanez *vĭéδułă* Hamster orĭ Dachs (Vezĭ § 328).

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *burĕáte*; *buric*; *cáre*; *ţér*; *cúr*; *dŏáre*; *dór*; *hir*; *gúră*; *lingură*; *máscur*; *mér*; *mŏáră*; *négură*; *niór-năúr-niúr*; *pár*; *purúmbu*; *púric*; P. B. glosar; *sáru* Kavalliotis; *sáre*; *scáră*; *scîndură*; P. B. glosar; *sĕáţiră* Dalametra; *singur*; *sŏáre*; *supţire*; P. B. glosar; *triír* Dalametra; *vinturédz* Dalametra.—*áburi* Dalametra; *mĕtură* P. B. glosar; *sămbure* Mihăileanu.

b) Olymp: *burĕáte* Weigand Olymp 33; *buriclu* 67; *cáre* 79; *tśéruri* 32; *durĕáre* 27; *dór* 47; *hir* 36; *gúră* 63; *mér* 67; *mŏáră* 47; *nuór* 31; *porúmbu* 50; *púric* 47; *sáre* 47.

c) Acarnania: *părúnģl'i* Weigand Aromunen II 178; *pérl'i* (periĭ)>*pilus* 180; *trimurá>tremulo* 180.

d) Meglen: *burţ̨i*; *buric*; *cári*; *ţér*; *cúr*; *dŏári*; *dór*; *ir* (fir); *gúră*; *lingură*; *máscuri*; *mér*; *mŏáră*; *nór*; *pár*; *púriţi*; *sár*; *sárĭ*; *scáră*; *scǫndură*; *sţ̨iri*; *singur*; *sŏári*; *supţǫri*; *vintur*. P. M. glosar.—*mĕtură* P. M. glosar.

Istroromîn: *buric*; *c̊ąre*; *tśér*; *cúr*; *dóre*; *gúrą*; *lingurą*; *mér*; *mórą*; *púretś*; *s̊ąre*; *sóre*; *supţire*; *vintur.* P. I. glosar.—*méturą* P. I. glosar.

Pe celąlalt teritoriu romanic fenomenul are loc la Genua și în Alpiĭ cotici. Meyer-Lübke Grammatik der roman. Spr. I § 457.

101. Rar *l‿r* în grup de consonante: *múrsă>mulsa*; *sárbăd>exalbidus*; Banat *bridźą* (blide) Weigand's III Jahresbericht pag. 253.

Nu se găsesc exemple în celelalte dialecte.

102. Rar *l<n*: *asĕámăn>assimilo*; *asémęnea>assimilis*; *funingină>fuliginem* (N-a avut loc cumva *l<r<n* la acest cuvînt, astfel că *fuliginem* să fi devenit *furigine* întîĭŭ și apoĭ *funingine?* Compară §§ 99, 100). Vechimea mare a luĭ *n* în *asĕámăn, asémenĕa* se probează prin rotacizarea luĭ (Praxĭul Voroneţ *asĕámắră* асѣмъръ pag. 110, *asemắrárețĭ* асемъраречи pag. 142, *sĕámĕrĕa* сѣмерѣ pag. 135, 168). *célalant>celalalt.*

Fenomenul se găsește rar și în celelalte dialecte.

Macedoromîn. a) *furidzină* Dalametra (>**fuligina*, unde *l* n-a fost în înprejurărĭ de a se preface în *l'*). *alántu>áltu* P. B. glosar.

b) Olymp: *alántu* Weigand Olymp 47.

d) Meglen: *lánt* (alt) P. M. glosar.

Istroromîn: *múnd* (mult) P. I. 74_{36}.

103. *lv<lb* în elementele latine: *álbie>alveus*; *nálbă>malva*; *púlbere>pulverem*; *sálbie>salvia*; *sălbátec>silvaticus.* Fenomen anteromînesc. Vezĭ Grandgent Introduzione § 323. Compară **93.**

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *púlbire* P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nálbă*; *sălbátic.* P. M. glosar.

Istroromîn. Lipsesc exemple.

104. *ll* latin, precedat de *é* (=*ĕ*, *ē*, *ĭ*), *i* (=*ī*), *ú* și urmat de *ă* final, se preface în *ŭ*. Grupul *ŭă* precedat de *é*

a căzut, s-a păstrat cînd a fost precedat de *i*, *ú*; *ŭ* s-a păstrat apoĭ în forma articulată a cuvîntuluĭ: *argeá*, art. *argeáŭa* >*argĭlla*; *căţĕá*, art. *căţĕáŭa*>*catĕlla*; *ĭá*>*ĭlla*; *mĭá*, art. *mĭáŭa*>*agnĕlla*; vechĭŭ romîn *mădúŭă*>*medulla*; *măsĕá*, art. *măsĕáŭa*>*maxĭlla*; *nuĭá*, art. *nuĭáŭa*>*novĕlla*; *piŭă*, art. *piŭa*>**pılla* în loc de *pıla*; *stĕá*, art. *stĕáŭa*> *stēlla*; *şá*, art. *şáŭa*>*sĕlla*; *viţĕá*, art. *viţĕáŭa*>*vitĕlla*, şi în general *-ĕá*, art. *-ĕáŭa*> *-ĕlla*, precum *pĭetriceá*, *porumbĕá*, *purceá*, *vălceá*, etc. Insă *cál*>*caballus*; *cále*>*callis*; *el*>*illum*; *mŏále*>*mollis*; *sătúl*>*satullus* (*sătúlă* prin analogiea masculinuluĭ); *vále*>*vallis*. Discuţiea maĭ de aproape a fenomenuluĭ, maĭ ales din punct de videre al păreriĭ luĭ Tiktin cum că *ŭ* ar fi epentetic, vezĭ-o în ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 33. La cele spuse acolo maĭ adaug că părerea vocalizăriĭ luĭ *ll* a maĭ susţinut-o apoĭ Egidio Gorra Dell'epentesi di iato nelle lingue romanze, Roma, 1893 (Studj di filologia romanza VI, compară Romania 1894 pag. 594), şi Friedrich Schürr, Zur rumänischen Lautlehre, în Mitteilungen, pag. 43-54, ĭar pe acea a epenteseĭ O. Densuşianu în Studiĭ de filologie romînă, Bucureştĭ, 1898, pag. 43 sqq., şi Tiktin însuş în Zeitschrift für roman. Phil. XXIV (1900), 321.

Fenomenul are loc în toate dialectele. In macedoromîn *-ŭă* orĭ *-ŭo* (Vezĭ 79) se păstrează (cu excepţie de *ĭá*>*ĭlla*). In istroromîn cade, ca şi în dacoromîn.

Macedoromîn. a) *căţáŭă-căţáo*; *ĭá*; *ńáŭă-ńáo*; *mădúă*; *măsĕáŭă-măsĕáo*; *stĕáŭă-stĕáo*; *şáŭă-sáŏă-şáo*; *γiţáuă -γiţáo*, *chitriţĕáŭă*. P. B. glosar. *cál*; *cále*; *él*; *mŏále*; *sătúl*; *vále*. P. B. glosar.

b) Olymp: *căţáŭă* Weigand Olymp 36; *ĕá* 77; *stĕáŭă* 36; *sĕáŭă* 36. *cál* 36; *él* 77; *vále* 62.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *căţáŭă*; *ĕá*; *midúă*; *măsẹ́ŭă*; *stẹ́ŭă*; *şáŭă*; *purţẹ́ŭă*. P. M. glosar. *cál*; *ĭél*; *mŏáli*; *sătúl*; *váli*. P. M. glosar.

Istroromîn: *ĭą́* (illa); *stẹ́*; *viţẹ́*. P. I. glosar. *cą́* (cal); *cą́le*; *ié* (el); *móle*; *vą́le*. P. I. glosar.

105. *ll* noŭ<*rl*: *berluésc* (căptuşesc, „haĭne berluite" Şincai II 264)>ungur *béllelni* căptuşesc; *birlă* (tălpigă, lopăţica pe care apasă ţesătoarea cu picĭorul, Revista critică-literară a luĭ Aron Densuşianu IV 337), *birlic* (scîndurică, în special

scîndurica dela zmeul copiilor, Zeitschrift für roman. Phil. XVII 392 din Ispirescu Jucăriĭ 64), *birlicél* (mic ceatlăŭ, Zeitschrift für roman. Phil. XVII 392 din Ispirescu Jucăriĭ 9) > romanicul **billa*, de unde francez *bille*, butuc, buştean, vechĭŭ provensal *bilho*, trunchĭŭ de lemn, italian *bilia*, ceatlăŭ, mediolatin *billia*, trunchĭŭ de lemn, mediolatin *billus* băţ, compară Zeitschrift für roman. Phil. XXXĬ 300; *dărlóg-dîrlóg*>*dălóg* Şezătoarea II 225, V 70 > vechĭŭ bulgar **dologŭ*, derivat imediat dela vechĭŭ bulgar *dolagati* addere, cu înţelesul de „quod additum est, anexă, capăt" (*dărlogiĭ-dîrlogiĭ-dălogiĭ* sînt doŭă bucăţĭ de pĭele orĭ de altă materie, care se anină la zăbală).

Fenomenul nu se poate proba în celelalte dialecte.

Meglen: *bilă* prăjină P. M. glosar.

106. In ţara Oaşuluĭ *l* urmat de o consonantă se preface în *ł* şi apoĭ în *ŭ*. Vezĭ **98** b γ. Compară pentru *ŭ*<*ł* în Criş-Mureş **18** ν.—In Meglen, localitatea Ţîrnareca, *-ł* final, cînd cuvîntul următor începe cu o consonantă, <*ŭ*. Capidan, Meglenoromîniĭ, I, pag. 135.

Fenomenul *ļ* urmat de consonantă <*ŭ* este cunoscut în diferite limbĭ romanice, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 476. Fenomenul *ŭ*<l e cunoscut în dialecte italieneştĭ, Meyer-Lübke Italienische Grammatik § 125.

107. In Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenĭ *l* se înmoae înainte de *e*. Fenomenul are loc cu atît maĭ puţină consecvenţă cu cît mergem maĭ mult dela vest spre est. Pe de altă parte fenomenul are loc cu maĭ puţină tărie cînd *l* este precedat de o consonantă. Exemplele le daŭ din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovicĭ Die Dialekte der Munteni und Pădurenĭ 135 sqq. Pentru *ą* de după *ľ* din exemple vezĭ **35**. Banat: *cáľe, cuľágă* (culeagă), *dzîľą* (zile), *föáľą* (foale, pîntece), *florišáľą* (floricele), *grăşáľą* (greşele), *ĭáľą* (ele), *să-ncăľącă, învăľá, înveseľáştšą* (înveseleşte), *jáľą, láptšiľą* (laptele), *ľą* (*le* pron. acuz. pl.), *ľámńą* (lemne), *măržąľą* (mărgele), *mĕáľą* (mele), *móşuľą, öásăľą, óiľą, pişt öáľą, pľącát, pľącă, ráĭuľą* (raĭule, vocativ), *řąželą* (regele), *rĕáľą, scöáľą, stĕáľą, şąrpiľą, şĕáľą* (şele, lumbi), *váľą, Vasîľą, vicľán, viorĭáľą* (viorele). Insă *súfletšą* (suflete).—Criş-Mureş: *aľergát, áltšąľą* (altele), *brigľiľą, cáľą, cîńęľą* (cînele), *crengurĭáľą* (crengurele), *dzîľą* (zile), *fiuľą, găińiľą, ĭáľą* (ele), *jęľą, ľą* (le, pronume acuz. pl.), *ľegát, ľéľa, ľémn,*

l'ámńą̆, l'ą̊ŭ (leŭ, ban), *l'éĭ* (leĭ, banĭ), *mę̆l'ą̆, micuchĭál'ą̆* (mititele), *míndril'ą̆, míńil'ą̆, nanáşul'ą̆, păsărĕál'ą̆, pĕáştsil'ą̆* (peştele), *pl'ecát, rĕál'ą̆, spę̆l'ą̆, stăpíńil'ą̆, stę̆l'ą̆, úrmel'ą̆, vášil'ą̆* (vacile), *vál'ą̆.* Insă *alergá* (infin.), *ármele, cálĕa, dŏámńele, drágosťele, frigurele, Iancule, lémn, lę̆mni, lémńele, mănúşele, múnťele, păcátele, pínzele, pletŏásă, plevĕáscă* (pliveascăl, *rę̆le, Rumíńele* (Romîncele), *spátele, táleri, úmple, válĕa.*—Somiş-Tisa: *al'ergát, Ardę̆l'ą̆, cę̆l'ą̆* (cele), *crengurę̆l'e, ďasl'egát* (dezlegat), *ę̆l'ą̆* (loc>ungur *hely*), *fę̆ťel'e, ińę̆l'ą̆, mă-nşę̆l'ą̆* (înşele), *ją̊l'e-ję̆l'ą̆, lácrîmńil'ą̆, l'ă* (pronume f. acuz. pl.), *l'egá, l'egát, lę̆l'é, mărję̆lil'ą̆, mărję̆l'ą̆, mę̆l'ą̆, mńirel'e* (mirele), *númel'e, pǫl'e* (poale), *spę̆l'ą̆, vál'e.* Insă *alĕágă, alejĕá, alés, copile* (vocat.), *cúcule* (vocat.), *culés, lĕágănă, légăn, legănát, leliţă, silĕácă* (săracă), *súfletu, şirilĕa* (firele), *vále.*—Munteni-Pădureni: *ą̊l'a* (celea), *bălăoťel'e, cál'ą̆, cál'a, cúcul'e* (vocat.), *él'e* (cele), *ghišîtúril'e, ĭę̆l'e* (ele), *ją̊l'ę, jŏávińil'e* (jivinele), *lăcrămil'e, l'e* (pronume f. acuz. pl.), *l'e* (pronume dat. pl.), *l'egătuĭálă* (învoială), *pę̆ştšel'e* (peştele), *pl'ecáră, pl'ecát, slúžil'ą̆, sprînš̊ę̆ńăl'e, tril'a* (treilea), *ţŏál'ele, vál'e, viţą̊l'ę̆l'e, zil'e.* Insă *băláoťele, búdzele, cálea-cálĭa, cárele, călétcă* (cuşcă), *cătáńele, fę̆tšele* (fetele), *ghišitúťile, harmónišele, ĭéle, jŭávińile* (jivinele), *lĕágă, lę̆že* (lege), *lę̆ža, léžî* (legĭ 2 p. sing.), *lę̆mńe, pą̊rţîle, plĕácă, plecát, plecá* (inf.), *plěše, pŭárţîle* (porţile), *slújńišele, sútălĕa* (centesimus), *tréburile, tustréle, tšéile* (cheile), *tšisturile* (ofiţeriĭ), *ţŏále.*

Inainte de *i l* se înmoae maĭ rar şi numaĭ în Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa. Banat: *bl'idžil'ą̆* (blidele), *făcl'ią̆lor, mănvăl'iĭ, pél'iţa.* Insă *ą̊li* (cele), *Cătălină, lingă* (lîngă), *lipit, lipsă, mîndruliţa, úliţa.*—Criş-Mureş: *brígl'il'ą̆, l'-i* („li este", pronume dat. pl.), *pel'in.* Insă *frundzuliţă, învăliĭ, lelişŏáră, leliţă, li* (pronume acuz. pl), *Lipoviĭ* (localitate), *plin, plină.* —Somiş-Tisa: *acól'i* (acolea), *jăl'i* (infinitiv), *mărję̆l'i, úl'iţă.* Insă *mă-nvăliĭ, jeli* (infinitiv), *leliţă, lĭnă, lingurári, plin, stăjilit* (stăvilit), *súliţă, Ţíligrad* (Ţarigrad), *úliţa.*

Compară **95, 116, 134, 144, 155, 164, 175.**

108. La Fărşeroţĭ „cîteodată cade *l* după consonante înainte de vocalele guturale („dunkeln"): *acó*>*acló*". Weigand Aromunen II 187.

109. In istroromîn *l* final şi *l* urmat de consonantă, dacă după consonantă nu urmează imediat *e, i,* cade, dupăce proba-

bil s-a prefăcut întîiŭ în *ŭ*. Compară **106**: *ạb*>**ạlb* P. I. 30_{15}; *ạbă*>**ạlbă* 18_{27}; *ancățạt*>**ancălțạt* 3_5; *ạtă*>**ạltă* 35_{14}; *ạtu* (alt)>**ạltu* 5_8; *bovạń* (bolovanĭ)>**bolvạń* 82_8; *cạ* (cal) P. I. glosar; *cạdẹra* (căldarea)>**cạldẹra* 13_{19}; *cucạt*>**culcạt* 18_{27} 25_{31}; *cúcă*>**cúlcă* 25_{30}; *ĭé* (el) P. I. glosar; *satú* (sătul) P. I. glosar; *scutạri* (veĭ asculta)>**scultạri* 77_{22}; *utạ* (infin.)>**ultá*>**ul'tá* 37_6; *útu* (3 p. pl.)>**últu*>**úl'tu* 43_{28}; *vóte* (dăți, orĭ)>italian *volta* 13_{25}. Insă *ál'ț* (alțĭ) 80_{15} 81_{24}; *dúl'tśe* (dulce) 81_{16}. *rescúț* (desculțĭ)>**rescúlțĭ* 3_5 prin analogiea singularuluĭ.

110. In istoromîn și Meglen *l* se înmoae înainte de consonantă urmată imediat de *e*, *i*: *ál'ț*>*álți* P. I. 80_{15} 81_{24}; *dúl'tśe*>*dúltśe* P. I. 81_{16}.—*múl'țĭ*>*múlțĭ* P. M. 11_{22} 17_2; *al'bĭ*>*albĭ*, Papahagi, Meglenoromînii, I, 50.

110 a. In istroromîn *l'*<*ń* cîteodată după *m*: *mńávạ* prăjină>sloven *ml'ava* P. I. 74_5; *verit-ămń-aĭ* mĭ-aĭ venit P. I. 74_{30} (*mń'*>*ml'*, compară **52 a**).

§ 245. 111. Din punct de videre al înprejurărilor în care există nazalele *m* și *n*, se întîmplă în romînește acelaș lucru ca în toate limbile maĭ cunoscute. Anume: a) *m* și *n* există numaĭ cînd sînt urmate în cuvînt orĭ în tact de vocale și cînd se găsesc la sfîrșitul cuvîntuluĭ: *máre*, *ám*, *inimă*, *án*. Cînd sînt urmate în cuvînt orĭ în tact de alte sunete decît de vocale, ele *pot* exista, de obiceiŭ însă *nu* există, ci vocala precedentă este nazală, și anume cu nazalizare maĭ mare orĭ maĭ mică după firea limbilor. S-a făcut obiceiŭ însă ca atuncĭ cînd vocala nazală este urmată de sunet bilabial, să se scrie *m*: *cîmp*, *úmblu*, ĭar cînd este urmată de alt sunet, să se scrie *n*: *înfắț*, *cínd*. b) *m* poate exista înainte de *s*, *t* (Vezĭ **124, 125, 126, 131**). c) *n* poate exista înainte de *m*: *înmóĭŭ*.

In macedoromîn (afară de Meglen) există *m* sonant la începutul cuvîntuluĭ înainte de *b*, *p*, *v*, după căderea luĭ *î* inițial. Vezĭ **86**: *mbáir*; *mbár*; *mbét*; *mbrățitédz*; *mbún-mbunédz*; *mpártu*; *mplătéscu*; *mprumút*; *mvéscu*; *mvirinát*. P. B. glosar. Cîteodată rezultă *m* sonant în macedoromîn la începutul cuvîntuluĭ prin sincopa uneĭ vocale: a) *mtréscu-mutréscu* (privesc)>vechĭŭ bulgar *motriti* P. B. glosar; b) Olymp *mghĭáre*>*ml'áre*>*mulierem* Weigand Olymp 27, *mțin*>*puțin* 31.

112. *m* (precedat de vocală orĭ de *r*)+*í*, *m* (precedat de vocală orĭ de *r*)+*ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**)+vocală,

m (precedat de vocală orĭ de *r*) + *i* final fix (Vezĭ 38, 49), în elementele latine<*mń*, *ń*. Fenomenul are loc pe tot teritorĭul dacoromînesc afară de Banat. La Muntenĭ-Pădurenĭ are loc puţin. Exemplele le daŭ după cuvîntele normale şi după textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, I. Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ, I. A. Candrea Graĭul din ţara Oaşuluĭ. Banat: *addormıta*<*adurmită*; *lacrimae*<*lácrim-lácrăm*; **lumīna*<*lumĭină*; *mĕdius*<*mizlocu*; *mĕl-*<*mĭáră*; *mĕrcuris*<*mĭércuŕ-mércuŕ*; *mīca*<*ńimĭica*; *mī*<*mią-mi*; *mīlia*<*mią*.—Criş-Mureş: **lumına*<*lumiń-luńină-lumńină*; *mĕdius*<*mižoc* (mijloc); *mĕrcuris*<*mĭércuŕ-mércuŕ-ńércuŕ-mńércuŕ*; *mĕrula*<*mĭérlă-mérlă-mirlă-mńérlă-ńirlă*; *mĕus*<*mńąŭ-ńéŭ*; *mīca*<*ńimica-nimńica-ńică*; *mı*<*mią-mńią-mi* (*-l pusă*) *-mi*(*-s*) *-mi*(*-ĭ*) *-ńi*(*-ĭ*) *-ń*(*-am*) *-mńi*(*-l*) *-mń*(*-o*).—Somiş-Tisa: *addormıre*<*adurńi*; *dormiebat*<*durmńá*; *lacrimae*<*lácrîmńiľą-lácrîmń-lácrăń*; **lumına*<*lumńină-luńină*; *mĕdius*<*mńádzî-mńiljocu*; *mĕrcuris*<*mńércuŕ-ńércuŕ*; *mĕrula*<*mńérlă-mńirlă-n'irlă*; *mĕus*<*mn'ắŭ-mn'éĭ-n'ắŭ-n'éĭ*; *mīca*<*nimn'ic*; *mı*<*mn'ie-mn'iă-n'*(*-ĭeŭ*) *-(s-)m(hie) -mn'i(-ĭ) -mn'(-aĭ) -mn'(-o) -n'(-oĭ) -n'i(-l)*; *palmae*<*păln'*.—Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ: *mĕrcuris*<*mĭércurĭ-mn'ércurĭ-n'ércurĭ*; *mĕrula*<*mn'irlă-n'érlă-n'irlă*.—Sudestul Transilvanieĭ: *mĕrcuris*<*n'ércurĭ*; *mĕrula*<*n'irlă*.—Muntenĭ-Pădurenĭ: *addormiebat*<*adurmĭá*; *addormīvit*<*adurmi*; *addormītus*<*adurmit*; *lacrimae*<*lácrămile*; *mĕrcuris*<*mĭércuŕ-mn'ércuŕ*; *mĕrula*<*mĭérlă-mirlă-mn'érlă-mĭerlón'-mirlón'-mn'erlón'*; *mĕus*<*mĭắŭ*; *mıca*<*n'imic-n'imica*; *mī*<(*să-*)*m*(*daĭ*)-(*să-*)*m*(*aduš*); *palmae*<*pắlmĭ*.—Ţara Oaşuluĭ: „*m* urmat de *i* saŭ de *ĭ* a devenit maĭ pretutindenĭ *mn'*: *mn'ic*, *mn'iie*, *mn'ijloc*, *amn'ádzădz*, *mn'ércurĭ*, *mn'ęrc*, *mn'érlă-mn'irlă*, *mn'éŭ*, *mn'édz*. In Cămărzana, Tîrsolţ şi Boineştĭ se rosteşte însă maĭ des *mic*, *mijloc*, *amĭádzădz*, adecă cu *m* nealterat". I. A. Candrea Graĭul din ţara Oaşuluĭ 13. —Oltenia: *mĕrcuris*<*mércuŕ-mĭércuŕ-mn'ércuŕ*; *mĕrula*<*mérlă-mĭérlă-mn'érlă-mirlă*.—Muntenia: *mĕrcuris*<*mércuŕ-mĭércuŕ-mn'ércurĭ-n'ércurĭ*; *mĕrula*<*mérlă-mĭérlă-mĭirlă-mn'érlă-mn'irlă-n'érlă-n'irlă*.—Moldova: *mĕrcuris*: *mn'ércuŕ-n'ércuŕ*; *mĕrula*<*mn'érlă-n'érlă-n'irlă*.—Bucovina: *mĕrcuris*<*mnércuŕ-n'ércuŕ*; *mĕrula*<*mn'érlă-mn'irlă-n'érlă-n'irlă*.—Basarabia: *mĕrcuris*<*n'ércuŕ*; *mĕrula*<*mn'érlă-n'ęrlă-n'irlă*.

Inainte de altfel de *i* decît ceĭ însemnaţĭ (în special înainte de *in>ên*), precum şi în elemente străine, *m* s-a păstrat neschimbat: *diminĕáţă>*demînĕáţă*; *duminică>*duménică> domĭnica*; *minciúnă>mentionem*; *mine>mêne*; *minte> męntem* (Vezĭ 24); *ŏámini>homines*; *primire, primit>* vechĭŭ bulgar *priĭĕti, priimŏ*, etc. Cu toate acestea se întîlnesc cazurĭ de *m<mń*, *ń* chĭar înainte de alţĭ *i* decît ceĭ însemnaţĭ, precum şi în elemente străine: Criş-Mureş *mńilă-ńilă* >vechĭŭ bulgar *milostĭ.* Somiş-Tisa *mńirele**); *mńirĕásă*; *primńit.* Ţara Oaşuluĭ: *pomńiţă.* Moldova: *ńilă*; *ńire*; *ńirĕásă.*

Fenomenul are loc în dialectul macedoromîn, cu lipsurĭ în Olymp şi maĭ ales în Meglen.

a) *dormis<dórńi; dormiebat<durńá*; *dormīvi<durńiĭ*; *dormīre<durńire*; *dormītus<durńită*; *lacrimae<lắcrińĭ; lumĭna<lurińă*; *mĕdius<ńádză*; *mĕl-<ńáre*; *mĕrcuris<ńércurĭ*; P. B. glosar; *mĕrula<ńirlă* Dalametra; *mĕus <ńéŭ; mĭ<n'ia; mīlia<n'il'e; mīror<n'ir.* P. B. glosar. vechĭŭ bulgar *milostĭ<n'ila.* P. B. glosar.—*diminĕáţă; duminică; minciúnă; mine*; *minte; ŏámin'ĭ.* P. B. glosar.

b) Olymp: *dormis<dórni*; *dormiebamus<durnĭám*; *dormīvi<durniĭ*; *dormīre<durnire*; Weigand Olymp 98; *mĕdius<nédzu* 26; *mĕl-<n'ére* 26; *mĕrcuris<nércuri* 41; *mĕus<méu* 78; *mĭ<nia* 76; *mīlia<nile*75. vechĭŭ bulgar *milostĭ<nilă* 41.—*mine* 76.

c) Acarnania: *mĕi<n'éĭ* Weigand Aromunen II 178; *mi <(sĭ)-ń* 178, *ń(-e)* 180, *ń(-u)* 182, (*nu-*)*ń* 182, (*ma-*)*ń* 182. —*dimnĕáţa* 178; *mine* 178.

d) Meglen: *dormiebat<durmĭá*; *dormīre<durmire; lacrimae< lǫcrumĭ*; *mĕdius<n'ázǎ, n'éz, méjluc* (mijloc), *mijlucán* (mijlocĭŭ); *mĕl-<ńári*; *mĕrcuris<ńércurĭ; mĕrula<n'érlă; mĕus<méŭ;* P. M. glosar; *mĭ<n'(-u)* P. M. 3_5; *mīlia<mil'ă; mīror<n'ir.* P. M. glosar.—*diminęţă; duminică*; *minciúnă*; *mini*; *minti; ŏámin'ĭ.* P. M. glosar.

Istroromîn. N-are loc fenomenul: *dormīre<durmi; dormītus<durmit*; *lumĭna<lumirą*; *mĕdius<mejlóc; mĕrula <mérlą; mĕus<mév*; P. I. glosar; *mĭ<(neca-)m* P. I. 6_{13},

*) Pentru etimologiea acestuĭ cuvînt vezĭ nota a doŭa dela § 273.

mĭ(-a) 6_{19}.—*demărẹță*; *dumirecą̆*; P. I. glosar; *mire* P. I. 11_{25}; *ómir* P. I. glosar.

In *formīca* *m*<*n* (nu *n'*) pe tot teritoriul romînesc: dacoromîn, dialecte și limba comună, *furnică*; macedoromîn a) *furnigă* P. B. glosar, b) Olymp *furnică* Weigand Olymp 42, d) Meglen *furnigă* P. M. glosar; istroromîn *furnij* (furnicĭ) P. I. 41_{27}. Aceasta probează că **fornica* a existat la baza limbiĭ romîne.

Asupra vechimiĭ fenomenuluĭ vezĭ **136**.

113. α) *mn*< *un*, sporadic: *damnum*<*dăună* (După Tiktin Wörterbuch acest cuvînt ar fi un neologism.?); *scamnum*<*scăun* (Pentru formele dialectale ale luĭ *scăun* vezĭ **18** ϰ). β) *mn*<*m*, sporadic: *dumnĕata*<*dumĭată* Banat Weigand's III Jahresbericht 263, *dumĕată* Criș-Mureș IV Jahresbericht 305, *dumĕată-dumată* Somiș-Tisa VI Jahresbericht 61, 74, *dumată* Țara Oașuluĭ I. A. Candrea Graĭul din ~ 13; *dumnĕavŏăstră*<*dumĭavǫstă* Somiș-Tisa VI Jahresbericht 61. γ) *mn*<*n*, sporadic: *amnărĭŭ*<*anărĭŭ* Țara Oașuluĭ I. A. Candrea Graĭul din ~ 13>*igniarium*?

Fenomenul β, γ are loc și în macedoromîn.

Macedoromîn. a) α) *scămnu* P. B. glosar. β) *dŏămna*> *dŏămna* P. B. 477 (Pleasa-Albania).

b) Olymp. α) *scămnu* Weigand Olymp 67.

d) Meglen. α) *scănd* P. M. glosar. γ) *són*>*sómn* P. M. 29_{41}.

Istroromîn. α) *scą̆nd* P. I. 22_{22}.

114. *ml*<*mbl*, sporadic: *îmblătésc*>vechĭŭ bulgar *mlatiti* ferire.

Fenomenul nu există în celelalte dialecte.

115. *mr*<*br*, sporadic dialectal: *brĕănă* Bibicescu Poeziĭ populare din Transilvania 256—*mrĕănă*>bulgar *mrъna*.

Fenomenul există în macedoromîn: a) *brĕănă* Dalametra; *brĕscu*>**mrĕscu*>*mtrĕscu*>*mutrĕscu* P. B. 79, 184, 376.

115ᵃ. *m* inițial<*b*, rar, în istroromîn: *borebit* (accentul? „poate")>kroat *mora biti* idem P. I. 20_{22} 72_8 41_{31}. Asimilație?

115ᵇ. *m* intervocalic<*b*, rar, la Moțĭ: *ďibirĕăță* (dimineață). Vezĭ **122.**

116. In Banat, Criş-Mureş, Muntenĭ-Pădurenĭ (nu însă în Somiş-Tisa) între *m* şi *e*, *i* se intercalează un *ĭ* epentetic, dar nu în mod consecvent. Fenomenul scade în putere dela vest spre est. Exemplele le daŭ din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., Iosif Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 135 sqq. Pentru *ą̆* de după *ĭ* din exemple vezĭ **35**. Banat: *cărămĭidă, ińimĭiĭ, lúmĭą̆* (lume), *mĭérsă* (merse), *n'imĭą̆* (nime, nemo). Insă *dżimin'áța* (dimineața), *lúmĕá, mĕá, mĕáľą̆* (mele), *mérs, mérž̆ą̆* (merge, infinit.), *mic, mi*-l du, *miluĭésc, miluĭáscă, min'ą̆* (mine), *mintśą̆* (minte, mens), *minṭínd, mizlocu, ŏámen', ŏámen'i, pomĕán'ą̆* (deştepte, 3 p. sing. conjunctiv), *ruminĭŏáră, trimĕátśe* (trimete). —Criş-Mureş: *lúmĭą̆* (lume). Insă *ármele, dżimin'áță, lúme, lúmĕa, mĕá, mẹre* (merge), *mi*-ĭ, *min'ą̆* (mine), *mine, mi*-s, *mižoc* (mijloc), *n'ime, n'imeréştś, n'imerúĭ, trimés, úmeŕą̆, úrmeľą̆*.—Muntenĭ-Pădurenĭ: *glúmĭe, mĭárgă*>*mĭeárgă, n'imĭe*. Insă *cumintśe* (cuminte), *d́imin'áța, dżiminĕáța, dŏárme, ghiminĕáța* (dimineața), *încremeniț, lácrămiľe, lăcrămẹľe, lúmĕa, mĕárgă, mẹre* (merge), *mérg, merindże, mẹrsără, mẹselor, milă, min'ą̆* (mine), *min'e, minšinós, mintśenaş* (îndată), *minți, ńime, ŏámeńi, omen'i* (3 p. sing. perf.), *pimiț* (pivnițĭ), *pomenĭáscă, trimés, úmeru.*

Compară **95, 107, 134, 144, 155, 164, 175.**

117. *mbl*<*ml*<*mn* în macedoromîn şi istroromîn în cuvîntul *ambulo*<*imnu* P. B. glosar; *imnă* (ambulat) Weigand Aromunen II 182 (Acarnania); *ámnu* P. M. glosar; *ắmnu* P. I. glosar.

118. *m*<*n* în macedoromîn, rar: *blăstănát* (blăstămat) C. D. VI 97_{10}; *blăstináț* (blăstămațĭ) C. D. VI 97_{32}. Forma obişnuită macedoromînă este însă *blăstimát.* Meglen *blăstimát* P. M. glosar.

119. *m* final se preface în istroromîn regulat în *n*: *ą̊n* (am, verb transitiv) P. I. 56_{34}; *ą̊n* cu pumnu cepu zbit (am dat afară cepul cu pumnul) 61_{34}; *ą̊n* făcut 40_{23}; *ą̊n* facut 48_6; *ą̊n* mislit (am crezut) 42_{26}; *ą̊n* muncą̊t 61_{29}; *an* putut 72_{10}; ne-*an* saturą̊t 61_{15}; *ą̊n* spravit 41_4; *ą̊n* verit 45_{33}; *an* vezut 41_{37}; *ą̊rén* (avem) 41_4 46_5; *ămną̊n* (umblăm) 54_{21}; *ăntrẹbą̊n* (cerem) 42_1; *ăsăn* (sînt p. 1 sing.) 33_{25}; *cerşin* (căutăm) 7_4; *gambiĕĭn* (schimbăm) 47_{36}; *jn'in* (secerăm) 72_8; *mẹrén* (mergem) 77_9; mes-*an* (am mers) 61_{28}; *mején* (mergem) 38_{20} 53_{29} $54_{14, 17}$; muncą̊t-*an* 61_{15}; *putén* (putem) 52_4

72_6; *prominin* (schimbăm) >croat *promijeniti* 47_{36}; *rugăn* (rugăm) 54_{22}; *ştién* (ştim) 34_{18}; *vedén* (videm) 5_{28}. Numaĭ rar *-m*: *am* avzit 61_{28}; *am* pl'erzut 61_{13}; *ăsăm* (sînt, p. 1 sing.) 22_{10} 25_{28}, $_{36}$ 34_{12} 38_{34} 45_6.

§ 246. 120. Asupra înprejurărilor în care există *n* în romîneşte vezĭ **111**. In romîneşte există şi *n* anterior (articulat cu limba anterioară) şi *n* posterior (articulat cu limba posterioară). Cel dintîĭŭ e cel maĭ obişnuit, cel de al doilea are loc numaĭ înainte de explozive guturale (*încă, lîngă*) şi într-o interjecţie ca *dăn* (care imitează sunetnl clopotuluĭ).

In macedoromîn (afară de Meglen) există *n* sonant la începutul cuvîntuluĭ înainte de *t, d, k, g, ţ, dz, č, ğ, m, f, v, s, ş, j, h, γ*, după căderea luĭ *î* iniţial. Vezĭ **86**: *ntîn'ŭ*; *ntră*; *ntréb; ntrég; ntunĕáric; ntunicós*; *ndés*; *ndrég; nduļţéscu; ndúplic; ncálic*; *ncálţu*; *ncáp; ncárcu*; *ncăldzắscu; nchĭádic*; *nchisĕscu* (pornesc) >neogrec κινῶ; *ncl'id*; *ńcl'in; ncló*; *ncŏá*; *ncrún*; *ncún'ŭ*; *ngălbinéscu; nghĭós* (în jos); *ngl'ég*; *ngl'éţ; ngl'ít; ngráş; ngróp*; *ngróş; ngústu*; *nţáp*; *nţércl'u* (cercuesc); *nţérnu* (cern); *ndzinucl'édz*; *nčŏámir -nčómir* (a se amărî, a se otrăvi), acelaş cu dacoromîn *cĭumărát, cĭumăréso, cĭumărós, cĭumurluésc, cĭumurluĭálă*> *χυμούρρους >χυμοῦ ῥοή, vezĭ ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen, în Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Mussafia; *nğumĕátic* (înjumătăţesc); *nmărmuriséscu* (înmărmuresc); *nfricuşédz*; *nvăléscu*; *nvéscu; nvéţ*; *nvirdzắscu*; *nvirin*; *nvîrtéscu*; *nsárţin*; *nscrúm*; *nsirin; nsór*; *nsurin* (staŭ la soare); *nsús; nşárpic; nşiédz; njumitáte* (în jumătate); *nhig; nγiédz*; *nγilcéscu* (strălucesc) >neogrec γυαλί oglindă; *nγisédz*. P. B. glosar. Cîteodată rezultă *n* sonant în macedoromîn la începutul cuvîntuluĭ prin sincopa uneĭ vocale: a) *nvĕástă>nivĕástă* (nevastă) >vechĭŭ bulgar *nevěsta* P. B. glosar; b) Olymp *nvĕástă* Weigand Olymp 28. După Sextil Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, pag. 71, se găseşte *n* sonant şi în istroromîn, la mijlocul cuvîntuluĭ în urma căderiĭ unuĭ *ă*, de pildă într-un cuvînt ca *blątn* (alăturĭ cu *blątăn*) murdar.

121. *n* (precedat de vocală) + *ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**) + vocală şi *n* (precedat de vocală) + *i* final fix (Vezĭ **38, 49**) provenit din *ī, ĭ*, nu din *ae* orĭ din *e* (cu excepţie de *-ī>-es* dela conjugare), în elementele latine, s-a înmuĭat<*ń*. Acest *ń* se păstrează în Banat, Crîş-Mureş (nu în toate părţile), Munteni-Pădurenĭ (maĭ pretutindenĭ), macedoromîn, istroromîn; s-a pre-

făcut în *ĭ* cu nazalizarea vocaleĭ precedente (Numaĭ în anumite înprejurărĭ s-a păstrat) în Oaş şi rar în Somiş-Tisa (unde ĭarăş rar s-a păstrat); s-a prefăcut în *ĭ* pretutindenĭ aĭurea pe teritorĭul dacoromîn. α) *n* + *ĭ* + vocală: **antaneus* < *întîńŭ* < *întîĭŭ*; *calcaneum*<*călcîńŭ*<*călcîĭŭ*; *capitaneus*<*căpătîn'ŭ* < *căpătîĭŭ*; *cúneus* < *cúńŭ* < *cúĭŭ*; *-óneus*<*-óńŭ* <*-óĭŭ* (*mĭerlóĭŭ*, *vulpóĭŭ*); *teneo*<*ţîńŭ*<*ţîĭŭ*; *vinea*<*vińe*<*viĭe*. β) *n* + *i* final fix: *anni*<*ańĭ*<*áĭ*; *exponis*<*spúńĭ*<*spúĭ*; *pónis*<*púńĭ*<*púĭ*; *remanes*<*rămîńĭ*<*rămîĭ*; *tenes*<*ţîńĭ ţîĭ*; *venis*<*vińĭ*<*viĭ*.—*ánĭ* (anni) este analogic după singularul *án*. Tot aşa analogice după singular sînt formele *bătrînĭ* (veterani), *búnĭ* (boni), *Romînĭ* (Romani), *vecínĭ* (vicini) şi altele de acest fel. *venĭám-veněám* (Vezĭ **53**) >*veniebamus* este analogic după *venim*>*venimus*, *veniĭ*>**venivi*, *venit*> **venitus*, *venire*>*venire*. *maneo maneat*, *remaneo remaneat*, *teneo teneat*, *venio veniat*<*mîĭŭ mîĭe*, *rămîĭŭ rămîĭe*, *ţîĭŭ ţîĭe*, *viĭŭ viĭe*; însă *mîn mînă*, *rămîn rămînă*, *ţin ţînă*, *vin vină*>**mano* **manat*, **remano* **remanat*, **teno* **tenat*, **veno* **venat*, forme analogice după verbele *-o -at*. *púĭŭ púĭe*, *spúĭŭ spúĭe* sînt din contra eşite din **ponio* **poniat*, **exponio* **exponiat*, forme analogice după verbele *-io -iat* în locul formelor *pono ponat*, *expono exponat*, din care aŭ eşit *pún púnă*, *spún spúnă*. Pentru *anĕllus*<*inél*, *fenĕstra*<*fereástă*, *intenĕbricum*<*întunérec*, *nĕbula*<*négură*, *nĕco*<*înéc*, *nĕque*<*nicĭ*, *nĕscio quid*<*nişte* vezĭ **24**: *ĭ* din *ĭé* a căzut înainte de înmuĭarea luĭ *n*. Curioz este *făină*, care nu se poate explica nicĭ din *farīna*, nicĭ din *fanīna*, vezĭ **91**.

Cuvintele străine, care aveaŭ *n* + *ĭ* + vocală orĭ *ń* şi existaŭ în limbă pe vremea cînd se petrecea fenomenul, aŭ suferit şi ele schimbarea: vechĭŭ bulgar *banĭa*<*băĭe*, ungur *szekrény*<*sicriŭ*. Asemenea cuvinte s-aŭ putut întroduce pe vremea cînd *n* din elementele băştinaşe era în stagĭul de *ń*, pot fi prin urmare de relatĭv recentă dată.

n + *i* altul decît ceĭ însemnaţĭ, în elemente latine, rămîne neschimbat (In special se păstrează *n* neschimbat înainte de *in* >*én*): *ninge*>**nénge*>*nĭngit*; *venin*>*venēnum*; *venim*, *veniţĭ*, *venire*, *venit*>*venīmus*, *venītis*, *venīre*, **venītus*; *óamenĭ*>*homines*; *lunĭ*>*lunae*; etc.

Banat (Cuvintele normale şi textele din Weigand's III Jahresbericht): α) *întîńŭ*; *călcîńŭ*; *căpătîńŭ*; *cúńŭ*; *-ón'ŭ* (*pitóń*, *usturóń*, *şărpŏáńą*); *vińą* (vinea). β) *áń*; *spúń*; *ră-*

mîń; *ţîń*.—Criş-Mureş (Cuvintele normale şi textele din Weigand's IV Jahresbericht): α) *călcîńŭ-călcîĭŭ*; *căpătîĭ*; *cúńŭ-cúĭŭ*; *ţîĭŭ*; *vińa-viĭą-vią* (vinea). β) *áń*; *púń*; *γiĭ* (venis). —Munteni-Pădureni (Cuvintele normale şi textele din I. Popovici Dialekte der Munteni und Pădureni): α) *călcîń-călcîĭ*; *încun'át* (încuiat); *-ón'* (*mn'erlón'*, *lupŏán'e*, *ursŏán'e*, *vulpón'*, *vulpŏán'e*). β) *án'*.—Ţara Oaşului (I. A. Candrea Graiul din ţara Oaşului 13): α) *întîĭe*; *călcîĭ*; *cúĭ*; *-ŏĭ* (*lupŏĭe*, *muşurŏĭ*, *purŏĭ*); *γîĭe* (vinea). Insă *vin'ŭ* (venio); *rămîn'ŭ* (remaneo). β) *áĭ*; *rămîĭ*; *zîĭ* (venis).—Somiş-Tisa (Cuvintele normale şi textele din Weigand's VI Jahresbericht): α) *întîĭ*; *călcîĭŭ*; *căpătîĭ*; *cúĭŭ-* (într-un singur loc) *cúĭŭ*; *ţîĭŭ*; *žią* (vinea). *spúĭ* (spuiŭ, spun 1 p. sing) >**exponio*; *ţîĭe* (teneat); *viă* (veniat). β) *áĭ*; *măĭ>manes*; *viĭ-* (într-un singur loc pag. 44) *γin'* (venis).

Macedoromîn. a) α) *ntîn'ŭ* P. B. glosar; *cîlcîn'ŭ* Dalametra; *căpitin'ŭ* P. B. glosar; *-ón'ŭ* (*ţiritón'u* cerşitor C. D. IV 207_{22}; *lupŏán'e* P. B. glosar). *gutún'e>cotonea*. P. B. glosar. β) *án'*; *ţin'ĭ*; *γin'ĭ*. P. B. glosar.—*bán'a* (baie) Dalametra.—*virin* (venenum); *vinim*, *viniţĭ*, *vinire*, *vinit*; *ŏáminĭ*: *lúnĭ*. P. B. glosar.

b) Olymp. β) *án* (anni) Weigand Olymp 32; *γin* (venis) 99. S-ar părea că *n'* îşi pierde muiarea. Compară 99.—*venim*, *veniţ*, *venire* 99.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *călcǫn'ŭ*; *căpitǫn'ŭ*; *-ón'ŭ* (*lupŏán'ă*, *ursǫn'ă*); *vin'ă*. P. M. glosar. β) *án'ĭ* P. M. glosar.—*vinim* P. M. 1_{21}, *viniri* P. M. glosar; *ŏámin'ĭ*; *lúnĭ*. P. M. glosar.

Istroromîn. α) *-ón'* (*lupón'ą*; *ursón'a*) P. I. glosar; *vin'u* >*veniunt* P. I. 66_5 66_9, $_{12}$. β) *ån'* P. I. glosar.—*veri* (venire), *verit* (*venitus); *ómir*. P. I. glosar.

122. *n* intervocalic în elemente latine se preface sporadic în *r*. Fenomen posterior celui de sub **121** (Acest lucru nu se poate proba decît prin analogie cu fenomenele de sub **99, 100**): *cărúnt>canutus*; *ferĕástă>fenĕstra* (Vezi **24, 121**); *mărúnt>minutus*; *mormînt>monimentum*; *nimăruĭ>nemin-*; *păring>panīcum*; *rărúnchĭŭ>renunculus*; *sîngeréz>sanguino*.

Acest fenomen, care are loc sporadic în grosul dialectelor

și subdialectelor romînești, se găsește pe o scară întinsă la Moți și în dialectul istroromîn, și anume nu numai pentru *n* intervocalic în cuvînt, ci și pentru *n* intervocalic în tact (sandhi, Satzphonetik). „Adevăratul ținut al Moților saŭ al Țopilor începe pe Arieș în sus dela Bistra, saŭ dinspre Abrud dela Cărpeniș, și se întinde pe ape în sus pănă în crierii Biharuluĭ. ...In cît pentru rotacism, astăzĭ nu se maĭ aude decît pe ape în sus, în fundul munților, deși eŭ îmĭ aduc aminte că acum 20-30 anĭ se auzĭa și maĭ de vale pănă aproape de Muncel, firește într-un mod maĭ moderat. In satul Muncel, între Bistra și orășelul Baĭa (Offenbanya), în depărtare de 2-3 oare de Cîmpenĭ, am auzit destule orĭ pe cîte un Moț înjurînd cu cuvintele «între smerii în ľire». Tot pe atuncĭ mi s-a întîmplat să aud într-una din zile pe un Moț bătrîn zicînd: «merg să daŭ lăcrămație la hișparul». Prefectul județuluĭ pe ungurește se numește *föispan*, Romîniĭ apoĭ aŭ făcut din el *fișpan*, ĭar Moțul l-a botezat *hișpar* după firea limbiĭ luĭ... Comunele în care se maĭ poate auzi vorbirea aceasta sînt Albac-Arada, Lăpușul, Scărișoara și o mică parte din Neagra Superioară. In Vidra, Ponorel, Secătura, Neagra de jos abĭa icĭ colea maĭ poțĭ auzi dela cîteun om bătrîn cîteun cuvînt în care *n* să fie înlocuit prin *r*; ba ce e maĭ mult, oameniĭ din aceste comune îșĭ bat joc de ceilalțĭ care aŭ rămas fidelĭ graĭuluĭ lor tradițional". Teofil Frîncu și Gheorghe Candrea, Rotacismul la Moți și Istrienĭ, Bucureștĭ, 1886, pag. 12-27. In anul 1897 maĭ eraŭ numaĭ treĭ localitățĭ, „Gura Reziĭ (aparținînd la Vidra), Lăpuș și Scărișoara, unde *n* intervocalic devenĭa regulat *r*". Weigand IV Jahresbericht 285. Descreșterea fenomenuluĭ este atribuită cu drept de Frîncu-Candrea opul citat 25 influințiĭ școaleĭ: „Indivizii din aceĭaș comună nu exprimă toțĭ pe unul și acelaș cuvînt cu *r*. Așa, de exemplu, uniĭ zic *dimineață*, alțiĭ zic *dimireață*, și alțiĭ *d'ibireață*. Ceĭ dintîĭŭ se numără la generațiea maĭ tînără, care a trecut prin școală, ceĭ din urmă la generațiea maĭ bătrînă, care n-a putut să cerceteze școala, deoarece înainte de asta cu 20 -30 de anĭ abĭa a fost o singură școală în munțĭ". După cum dispare rotacismul, tot așa dispare și obiceĭul de a purta părul înpletit în coadă, *moț*, de unde vine numele Moților. „Acest fenomen este pe cale de a dispărea, tot așa după cum dispare *coada*, pe care numaĭ foarte rarĭ o maĭ poartă. In pĭață în Cîmpenĭ am maĭ văzut numaĭ doĭ bărbațĭ care purtaŭ cîteo coadă lungă". Weigand IV Jahresbericht 286.—Frîncu-Candrea opul

citat 30 sqq. înșiră lista cuvintelor cu rotacism. Maĭ toate sînt de origine latină. Străine sînt următoarele: *agorisi*> ἀγωνίζω; *clătiră*> vechiŭ bulgar *klatiti*; *crémere*> vechiŭ bulgar *kremenĭ*; *dórițe*> compară vechiŭ bulgar *doiti* a mulge, polon *dojnica* șiștar; *hodiri*> *odihni*> vechiŭ bulgar *otŭdŭhnŏti*; *Hued'ir* > *Huedin*, numele unuĭ orășel; *încremeri*; *închieperi*> vechiŭ bulgar *ț'kp'knŭ*; *rĕám* (neam, prin sandhi: „ce ream răŭ de oamenĭ") > ungur *nem*; *nevirovat*> vechiŭ bulgar *vina*; *slăbărόg* (slăbănog); *slăn'iră*> bulgar *slanina*; *sprigiri* (sprijini) > probabil *prăjină*> bulgar *prăžină* Miklosich Beiträge Cons. II 72. La acestea se adauge *hișpárul*, vezĭ maĭ sus. Alăturĭ sînt însă și cuvinte fără rotacism, dintre care înșiră Frîncu-Candrea 45 vreo cîteva. Unele sînt elemente latine: *án*; *anumĭt*> *nomen*; *cuvîne*> *convenit*; *înpuțină*> **putinus*; *înavuți*, *înoi*, *înoptá*, *înorá*> *in-*; *înfăinoșa*; *întineri*; *răzbuná*> *bonus*. Altele sînt străine: *cĭocăni*, *cĭocănél*, *cĭocănitŏáre*> *-án* (Pentru originea acestuĭ sufix vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ); *întîmpiná*> τύμπανον I. A. Candrea Les éléments latins de la langue roumaine 26-27; *învinovăți*> vechiŭ bulgar *vinovatŭ*; *jugăni*> *jug* + *-an* (Pentru originea acestuĭ sufix vezĭ Pascu Sufixe); *mînie*, *mîniós*> μανία; *nenorocire*, *nenorocós*> vechiŭ bulgar *narokŭ*; *pománă*> vechiŭ bulgar *pom'knŭ*; *străinătáte*> vechiŭ bulgar *stranĭnŭ?*; *tăĭnă*, *tăĭnui*> vechiŭ bulgar *taĭna*; *tină*, *tinós*> vechiŭ bulgar *tina*.—Pentru unele cuvinte sfera de întrebuințare este maĭ mare. Astfel pentru *verin*, *veriră*, *verirós*> *venenum* Frîncu-Candrea opul citat 44 spune că „aceste cuvinte, afară de munți, se maĭ găsesc și pe Someș pănă la Sălagĭŭ". „Unele cuvinte se găsesc pe un foarte întins teritoriŭ pronunțate cu *r* în loc de *n*, de pildă *inimă*, *jnĕápăn*, *genúchĭŭ*, *junincă*". Weigand IV Jahresbericht 285. In Țara Oașuluĭ *irimă*, *ğurincă*, *gerúnťe*, *verin*, *verinós*, *murúnť* (mănunchĭŭ), *cerúșă*. I. A. Candrea Țara Oașuluĭ 13.

Altă dată fenomenul era mult maĭ răspîndit în Dacia decît astăzĭ. Aceasta se probează pe de o parte prin frecvența luĭ în texturĭ din sec. XVI și XVII, ĭar pe de alta prin prezența luĭ în texturĭ scrise cu siguranță în alte localitățĭ decît acelea în care trăesc astăzĭ Moțiĭ. *n* intervocalic, în cuvînt și în tact, <*r* se întîlnește în vechea romînă în doŭă felĭurĭ de texturĭ, în cărțĭ bisericeștĭ orĭ în general cu cuprins religios, și în acte publice. Cărțile cu cuprins religios sînt Praxĭul Voroneț, Psaltirea șche-

ĭană, Psaltirea slavoromînă (ed. C. Găluşcă Halle a. S. 1913), şi textele din Codex sturdzanus (ed. Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ II, scrise de preotul Grigorie din Măhacĭ [„maĭ sus de Turda, pe malul drept al Mureşuluĭ" Hasdeu opul citat II, XLI] între aniĭ 1583 şi 1619). Numaĭ elementele latineştĭ prezintă fenomenul în aceste izvoare, şi cuvîntul de origine obscură *genúne (gĕrúrea -gerúre-gerúrea* Pr. Vor., *geróe* Cod. st. în Cuvinte II 191). Sînt însă şi elemente latine fără rotacizmu: Pr. Vor. *amînát, án, cunóscu, mĭadzănŏápte, puțin, puținél, săptămínă*, la care se adaug doŭă de lectură nesigură, *prepúnu* pag. 108_6, *lătinĕáşte* pag. 151_1, şi unul de origine obscură, *străminúre* (strămurúre) pag. 123_6>*stimulus?* Ps. şch. *amînă, án, análtu* (înalt), *asemănă, bătrínu, bucină, cînéscu* (de cîne), *cenúşe, cuminecă, cunóscu, fínu, genúnchĭu, înĕáo-se* (nive dealbabuntur), *întunecă, întunerecă, lína, lumînáre, márgine, mĭadzănŏápte, péne, pănáț* (grumaz, gîtlej, cerul guriĭ)> *palatium, răşină, scáun, sprînceánă, tămpănă*> τύμπανον, *tun* (glas) >*tonus* (Locurile vezi-le în Ghibănescu Glosarul psaltiriĭ şcheĭane, orĭ în indicele dela ediția Candrea). Ps. sl.-rom. (de unde trebue şters *ğoĭáriĭ* CXLVIII, 11 b, care e greşit cetit în loc de *boĭariĭ) án, cunóscu, pĕáne, țărína, bătrînĕáțele.* Cod. st. (Daŭ numaĭ exemplele din Legenda duminiciĭ Cuvinte II 43 sqq.) *adonáră-să, pĕánele, scáunul, spúnerĕa.* In Pr. Vor. cuvintele cu *n<r* apar excluziv supt această formă, în Ps. sl.-rom. şi Cod. st. apar rarĭ exemple de duplicate (Ps. sl.-rom. *bătrînĕáțe-bătríru, întunĕárecu-înturĕárecu, minúrĭ -mirúri, plinul-plirul, ținĕáre-țire.* Cod. st. Legenda duminiciĭ *spúnerea-spŏ̊re*), în Ps. şch. cuvintele cu *n<r* prezintă aproape în justă proporție duplicate cu *n* neschimbat. Găluşcă Ps. sl.-rom. pag. 63 explică pe *án, cunóscu, pĕáne* prin aceĭa că *n* lung (*annus, connosco, pinna*) nu s-ar supune prefaceriĭ (Tot aşa Candrea-Hecht, Les éléments latins de la langue roumaine, Paris, 1902, pag. 76), pe *țărínă* prin faptul că ar fi „o formațiune noŭă pe terenul romînesc, produsă din *țáră +ína* într-un timp cînd rotacizmul încetase de a maĭ exista", ĭar duplicatele prin amestecul vorbirilor. Este puțin probabil să fi existat vreodată *n* lung în *cognosco*, care a devenit *conosco* prin analogiea luĭ *nosco*, apoĭ, dacă *pánă* însuş n-a suferit schimbarea (şi este într-adevăr de remarcat că *an, cunósc, pánă* nu se găsesc nicăirĭ cu *n<r*), a suferit-o derivatul săŭ *înpănéz* (*împără, împărát* la Moțĭ), în sfîrşit faptul că *ță-*

rînă ar fi posterior rotacizmuluĭ nu explică pentru ce nu s-a prefăcut *n* în *r* în sufixul *-ina*. Este foarte probabil, în schimb, că elementele fără rotacizmu, în cărţile şi teritoriile unde acest fenomen există în masă mare, trebue să se fi datorind *în bună parte*, amesteculuĭ vorbirilor (Pentru acest principiŭ de schimbare vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ).—Actele publice sînt următoarele din N. Iorga Documente romîneştĭ din arhivele Bistriţeĭ, Bucureştĭ, 1899-1900: Cîmpulung-Moldova începutul secoluluĭ XVII, I pag. 11 (*nŭmerile*>*nomina*); fără loc, începutul sec. XVII, I pag. 17 (*dĕr Ursuluĭ*=despre Ursul, asupra Ursuluĭ); Maramureş, anul 1602-1603, I pag. 24 (*aŭ verit, ŏămeri*); Bistriţa-Transilvania, sec. XVI?, I pag. 24 (*închirăcĭŭre, ĭraintĕa, sătămîră*=săptămînă, însă *sănătăte, mîna*); Selişte-Maramureş, aniĭ 1587-1596, I pag. 24 (*cire, închinăcĭŭre, ŏmiri, ĭrainte, bire*); Radouţ-Moldova, după anul 1607, I pag. 28 (*sărătăte*); Sucĭul de sus-Transilvania, anul 1609, I pag. 29 (*ĭraintĕa* de doŭă orĭ, *mîra* de treĭ orĭ, însă *bŭnă, bŭn, gĭupînul)*; Voroneţ-Moldova, aniĭ 1616-1630, I pag. 31 (*va spŭre*); Cîmpulung-Moldova, anul 1616, I pag. 32 (*păr ŭnde vom costă*=cît vom trăi); Cîmpulung-Moldova, anul 1616, I pag. 33 (*der acŏăce*= din acoace, dintr-acoace); nordul Transilvanieĭ, anul 1628, I pag. 43 (*veritul)*; Cîmpulung-Moldova, sfîrşitul sec. XVI?, II pag. 1 (*pără, închirăcĭŭrĭ, sărătătĭe, diraintĕa, mire, sărătŏşĭ, bŭrĭ-bŏrĭ*= bunĭ, *mîra*). —Rotacizmul se întindea, deci, în sec. XVI şi XVII în tot nordul Transilvanieĭ, în Maramureş şi Bucovina.

In toate monumentele literare vechĭ, unde se găseşte, rotacizmul prezintă o particularitate, care azĭ a dispărut la Moţĭ (afară de în cuvintele *cĭreptişťe, lĭrŏs-lîrŏs, ŭre-ŭre* [unde]), anume aceĭa că vocala precedentă este nazalizată, ceĭa ce înseamnă că *n*, înainte de a se preface în *r*, nazalizase vocala precedentă. Pr. Vor.: *cĭre* (чі.ⱃре, чи.ⱃре), *bĭre* (ві.ⱃре, би.ⱃре), *mĕre-mĭre* (ме.ⱃре-ми.ⱃре). *mĭră* (мъ.ⱃръ), etc. Ps. şch. numaĭ la *în-*: *ĭrapoĭ* (.ⱃапои), *ĭremă* (.ⱃемъ), etc. Ps. sl.-rom.: *cĕre* (че.ⱃре), *mĕre* (менре), *ĭrima* (.ⱃима), etc. Cod. st.: *demĕreţa* (деме.ⱃреца), *dumĕrecă* (дȣме.ⱃрекъ), *pĭră* (пѫ.ⱃръ), *ţĭrotu* (ţinurăţĭ ци.ⱃротȣ), *vĕrerĕa* (ве.ⱃрерѣ). Exemplele din documentele Bistriţeĭ vezi-le maĭ sus. Alăturĭ cu formele rotacizate cu nazalizare se găsesc altele rotacizate fără nazalizare. Formele fără nazalizare sînt cele maĭ puţine în Praxĭul Voroneţ şi cele maĭ multe în Psaltirea şcheĭană.

Rotacizmul, macarcă în vechile monumente se găseşte numaĭ la elemente latine, a prezentat totuş o vitalitate destul de îndelungată, dupăcum probează cuvintele străine rotacizate din limba Moţilor.

|

Macedoromîn. a) *cînút* Dalametra; *ferĕástă-firĕástră; minút; murmínte*; P. B. glosar; *arnicľu*>*reniculus* Dalametra; *sîndzinédz* P. B. glosar. *virín*>*venenum* P. B. glosar.
b) Olymp: *mărmítŭ* Weigand Olymp 47.
c) Acarnania. Lipsesc exemple.
d) Meglen: *minút*; *murmínt; sǫndzir*. P. M. glosar.

|

Istroromîn: *ąsíră* (asină, măgăriţă) P. I. 53$_8$; *ą̄r* (în) 62$_{12}$ (*ăr a me ĭardín*, în grădina mea); *ă̄r* (în) 62$_{27}$ (*ă̄r o déblă*, într-un copac), 62$_{33}$ (*ă̄r a luĭ ĭardín*, în grădina luĭ); *ănr* (în) 9$_{30}$ (*ănr o zí*, într-o zi), 64$_{27}$ (*ănr o oştaríĭe*, într-un han), 79$_{17}$ (*ănr un grád*, într-un oraş), 83$_{24}$ (*ănr ę nóstre límbă*, în limba noastră); *ănspíră* (înţeapă)>*spina* 82$_{29}$; *bíre* (bine) 1$_{13}$ 67$_{24}$; *búr* (bun) 2$_{26}$; *cări* (cînii) 81$_{17}$; *damărę́ţa* (dimineaţa) 4$_{25}$; *dęmarę́ţă* (dimineaţă) 36$_4$; *dirapóĭ* (dinapoĭ) 36$_{30}$; *durą́* (a aduce)>*aduná* 9$_1$; *dúri* (aducĭ) 39$_4$; *ĕr* (în) 83$_{22}$ (*ĕr ę sę límbă*, în limba sa); *fíru* (fînul) 10$_4$, $_{12}$; *fír* (fîn) 78$_{24}$; *gaľírile* (găinile) 61$_{14}$; *írima* (inima) 22$_5$, $_8$; *júri* (junii, tinerii) 81$_{23}$; *mă̊r* (mînĭ, manus) 25$_{37}$ 75$_{32}$; *mă̊r* (mînă, manus) 33$_{13}$; *mă̊ra* (mîna) 75$_8$; *mă̊ră* (mînă, manus) 2$_{11}$; *mă̊recă* (mînecă, manica) 82$_{24}$; *mă̊rele* (mînile) 26$_1$; *mirą́t* (dus)>*minatus* (mînat) 13$_{16}$; *míră* (duce)>*minat* (mînă) 36$_2$; *mire* (eŭ)>*mine* 33$_{16}$; *míru* (duc 3 p. pl.)> *minant* (mînă) 23$_{19}$; *nesémiru* (samîn p. 1 sing.)>*semino* 31$_{16}$; *nr* (în) 6$_{32}$ (*pľerdútu s-a nr o bóşcă*, s-aŭ perdut într-o pădure); *ómir* (oamenĭ) 22$_{18}$; *ómiri* (oamenii) 45$_{22}$; *pă̊re* (pîne) 26$_{26}$; *píra* (pănă) 36$_4$ 81$_9$; *píră* (pănă) 6$_{12}$; *pír* (pănă) 9$_{22}$ 10$_9$ 81$_{31}$; *plíră* (plină) 1$_7$; *posemirą́* (a sămăna)>*semino* 39$_{30}$; *púre* (a pune) 8$_2$; *púre* (pune imperativ) 82$_{34}$; *r* (în) 3$_6$ (*s-a-ncăţą́t r-o şcórńă*, s-a încălţat într-o cĭubotă), 5$_{25}$ (*căŭtát-ąw r-o bą̊ndă de códru*, s-aŭ uĭtat într-o parte a codruluĭ); *rapóĭ* (înapoĭ) 5$_6$ (*mérs-a rapóĭ*), 16$_{16}$ (*mę́re rapóĭ*, a merge înapoĭ); *remărę́* (a rămînea) 5$_{34}$; *să̊r* (sănătoşĭ) >*sani* 53$_{33}$ 72$_3$; *să̊ră* (sănătoasă)>*sana* 80$_{23}$; *síre* (sine) 1$_{17}$ 34$_8$; *síru* (sîn) 69$_8$; *spúre* (spune) 2$_{17}$; *spúre* (a spune) 50$_{17}$; *spúru* (spun 3 p. pl.) 21$_{17}$; *tíraru* (tînăr) 76$_{33}$; *tírăr*

(tînăr) 4_3; *tire* (tine) 51_{32}; *ţirût* (ţinut) 3_{34} 9_{24} 21_7 75_8; *tśąptir* (pieptene) 36_{25}; *tśira* (cina) 7_6; *tśirą* (a cina) 60_{26}; *ûr* (un) 1_2 6_6; *ur* (în) 67_{10} (*ur o nópte*, într-o noapte); *ûri* (vreo) 47_{19} (*ûri pątru vęrze*, vreo patru verze); *verir* (voiŭ veni) 24_{19}; *verit* (venit) 1_{15}, $_{27}$; *verit* (veniţĭ imperativ) 42_{20}; *viru* (vin 3 p. pl.) 1_{28} 66_4.—După cum se vede, procesul rotacizăriĭ a fost în istoromîn acelaş ca în dacoromîn, adecă *n* înainte de a se preface în *r* a nazalizat vocala precedentă, ĭar această nazalizare s-a păstrat în mod sporadic. Fenomenul are loc numaĭ în elemente latine. Cîteva elemente latine numaĭ aŭ păstrat pe *n* neschimbat, anume *amănąt* (tîrziŭ, dacoromîn *amînat*, participiul luĭ *amîn*), *ąn* (annus), *cunóscu*, *puţin*, pentru care patru vezĭ P. I glosar, apoĭ *cărbûnu* P. I. 33_{15} şi pronumele nedefinit adĭectival masculin singular *un*: *un ąsir* 48_{10}, *un óm* 51_{31}, *un grâd* (un oraş) 79_{17} (*un* substantival sufere schimbarea: *doĭ stuţ ş-ur bedast*, doĭ diştepţĭ şi unul prost 1_2; *nu-ĭ ur ni ąt*, nu-ĭ nicĭ unul nicĭ altul 6_6). Alte cîteva elemente latineştĭ cu *n* neschimbat maĭ dă Puşcariu, Studiĭ istoromîne, II, 111 sqq. In elementele străine *n* rămîne neschimbat: *ˊăn*>croat *ˊan* (*pûmăn* pumn>*pumn* influinţat de sufixul croat *-an* 65_{19}); *calûn* (tun)>italian *cannone* 58_{13}; *cąpotină* (manta)>croat *kapotina* 3_{26}, $_{28}$; *crûna* (coroană) >croat *kruna* 67_{24}; *ĭązvină-ĭăzvine* (peşteră)>croat *jazbina* 22_{18} 58_6; *ˊină*>croat *ˊin* (*câlină* cal>*cal* 20_{15}; *ĭąpină* ĭapă>*ĭapă* 11_2; *mirina* Brachfeld, friche, jachère, chôme >slav *mirŭ* pace, de unde şi dacoromîn *mirişte* Stoppelfeld, chaume [*mirina*, *mirişte* aŭ însemnat dela început „loc lăsat în pace", „loc lăsat să se hodinească"], 35_{26}; *peturină* [accentul? pitac de cincĭ unităţĭ de monedă]>croat *petoro* cincĭ 26_{25}); *rumańèzą* (romînească, neologizmu) 83_{22}; *zlątăn* (de aur)>croat *zlatan* 70_1. Un singur element străin, de altfel de origine obscură şi foarte vechiŭ în romîneşte (Vezĭ 3), prezintă pe *n*<*r*: *smăntărą* P. I. glosar.

Fenomenul există în dialecte valdense şi savoice, Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen I §§ 450, 453, şi în limba albaneză dialectul tosc.

123. In unele cuvinte *n* intervocalic a nazalizat vocala precedentă şi apoĭ a dispărut. Nazalizarea s-a păstrat în Ţara Oaşuluĭ. Fenomen anterior celuĭ de sub **122**: *brîŭ*>**brênu*-(Compară albanez **brenz-*, vezĭ § 328); *frîŭ*, Oaş *frîu-frîŭ*:

I. A. Candrea Graĭul din ţara Oaşuluĭ 14>*frenum; grîŭ*, Oaş *grîu-grîŭ* 14>*granum; o*, Oaş *ŏ* 20>vechĭŭ romîn Praxĭul Voroneţ pag. 69, 137, 152, 167, Psaltirea şcheĭană ps. 83_{11} *uo>*uă>una.*

Fenomenul nu există în macedoromîn, există în istroromîn.

Macedoromîn. a) *brín; frín; grín; únă.* P. B. glosar.

b) Olymp: *brínlu* Weigand Olymp 67; *grîn* 36; *únă* 80.

c) Acarnania: *nă-únă* Weigand Aromunen II 178, 180, 182.

d) Meglen: *brǫn; frǫn; grǫn; únă.* P. M. glosar.

Istroromîn: *brăvu; grăw.* P. I. glosar. *o* P. I. 1_3 etc.

124. *nt<mt* în unele cuvinte: *símt* (sînt 3 p. pl.) Ţara Oaşuluĭ I. A. Candrea Graĭul din ţara ~ 37, vechĭŭ romîn *sămt -símtŭ-símtu* 1 p. sing. *sămtémŭ-simtém* 1 p. pl. *simtéţĭ* 2 p. pl. *símt-símt* 3 p. pl. (Probe vezĭ la Gaster Crestomatie I pag. CXXVII)>*sînt, sunt* (Compară 68); *simţésc>sentio.* —Pentru vechimea fenomenuluĭ compară *volumtas-volumptas -voluptas>voluntas* Schuchardt Vokalismus I, 5. La I, 149 Schuchardt spune: „Intercalarea luĭ *p* între *ms* şi *mt* este cu mult maĭ veche decît acea a luĭ *p* între *mn*," ĭar pe aceasta din urmă o pune I, 105 dela 300 orĭ 350 p. Chr. în jos.

Fenomenul are loc în macedoromîn, unde şi *nts<mts.*

Macedoromîn. a) *símtu* (simţesc). *acúmtin* (contenesc, opresc) >*cóntin(e)o*; *ascumtá (pre* ~ pe ascuns), *ascúmtaluĭ* (într-ascuns), *ascumtişaluĭ* (într-ascuns), *ascumtós* (ascuns), *ascúmtu* (ascuns) >**ascuntu>absconditus*; *atúmţĕa* (atuncĭ) ⟶*tunc*; *frímte>frontem*; *tímtu* (întins) >*tentus*; *vímtu* (vînt) >*ventus.* P. B. glosar.

b) Olymp: *atúmtśa* Weigand Olymp 26; *víntul* 28.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *sint* (simţesc). *túnţĕa*; *frúnti; vint.* P. M. glosar. *túmţĕa* Capidan Meglenoromînii I pag. 138.

Istroromîn: *atúntś; frúnte; vint.* P. I. glosar.

125. *nct<mpt<mt<nt.* Formele maĭ vechĭ *mpt, mt* s-aŭ păstrat în macedoromîn; *mt* se întîlneşte în vechea romînă şi în parte pănă astăzĭ. **franctus<frímptu<*vechĭŭ romîn *frímtu* Cipariu Principiĭ de limbă şi de scriptură 204<*frínt*; *sanctus <símpt<símt<sînt* (în izolărĭ ca *sîn-pĭĕtru, sîntă-măriea*); **strinctus<strimpt<strímt*; *unctus<úmpt<úmt<únt.*

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *frímtu*; *símtu*; *strímtu* (*-strímptu* Daniel); *úmtu* (*-úmptu* Daniel). P. B. glosar. *planctus*<*plímtu* P. B. 197.

b) Olymp: *úmptu* Weigand Olymp 49.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *frǫnt*; *sǫmt*; *strimt*; *únt*. P. M. glosar.

Istroromîn: *sånt?*; *strint*; *únt*. P. I. glosar.

126. *ncs*<*mps*<*ms*<*ns*. Formele maĭ vechĭ *mps*, *ms* s-aŭ păstrat în macedoromîn. *ms* se întîlnește în vechea romînă. *adiunxit*< *agĭúmpse*< *agĭúmse*< *ajúnse*; *cinxit*< *cimpse*<*cimse*<*încinse*; **fránxit*<*frímpse*<vechĭŭ romîn *frímse* Cipariu Principiĭ de limbă și de scriptură 169; *planxit* <*plímpse*<*plímse*<*plínse*; **planxus*<*plímps*<*plíms*< *plíns*; **stinxus*<*stímps*<*stíms*<*stíns*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *agĭúmse* P. B. glosar; *ţimsi* P. B. 120; *frímse*; *plímse*. P. B. glosar.—Miklosich Beiträge Cons. I 65 are și exemple de *mps* din Evanghelĭu Bucureștĭ 1881 (izvor dubios).

b) Olymp: *unxi*<*úmpsu* Weigand Olyimp 93.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *júnsi*; *frǫnsim* (frînserăm); *plǫnsișĭ* (plînseșĭ); *stinș* (stînseĭ). P. M. glosar.

Istroromîn: *plåns*; *stins*. P. I glosar.

127. *nr*<*ndr*: *-ándru* (*căţelándru*, *copilándru*)>**-ánru* >**-ánulu*, vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 151.

Tot așa în macedoromîn a): *ghilandru* (cocoloș)>*ghĭulé* (Dalametra, dacoromîn *ghĭuléa*>turc *güle*)+*-andru* P. B. glosar; *hilándru* (copilandru)>*hiľu* (fiŭ) Dalametra.

In istroromîn lipsesc exemple.

128. *nd*<*n* sporadic și dialectal: *gîńi*>*gîndi* Șezătoarea II 229 (munţiĭ Suceveĭ). Fenomenul apare des la Muntenĭ-Pădurenĭ (I. Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 135 sqq.): *ardzín*>*ardzínd*; *căpătín*>*căpătínd*; *căutínu-ĭ*>*căutíndu-ĭ*; *cín ĭésă*>*cínd ĭése*; *cín o fost*>*cínd a fóst*; *gîńit* >*gîndit*; *întîlninu-să*>*întîlnindu-se*; *ștsiin*>*știind*; *úńe únde*; *uń o putút*>*unde a putút*. Insă *flămínd*, *grindă*, *întinde*, *rínd*, *venind*.

129. *nt*<*nd* sporadic și dialectal: *cŏándrî-cóndrî* Șezătoarea V 58 (munții Suceveĭ, neologizmu) >*contra*; *crúnd*> *crúnt* Marian Descîntece 340 (Bucovina?).

Macedoromîn. a) *líndi* (linte) >*lentem* Dalametra (Fonetizm neogrec?).

Istroromîn: *múnd* (mult) >*múnt* (P. I. glosar) P. I. 74_{36}.

130. *n*<*d* foarte rar și dialectal: *dăúc* („sărit din mințĭ" Rădulescu-Codin Cuvinte din Mușcel Cîmpulung 1901, 25)> *năúc*>vechiŭ bulgar *neukŭ*.

131. *ns*<*ms* în macedoromîn. a) *ascúmse*>**absconsit*; *tímse*>**tensit*. P. B. glosar. Pentru Olymp și Acarnania lipsesc exemple. Meglen: *tínsi* (întinse) >*tensae* Papahagi Meglenoromînii I 102.

132. *nv*<*mm* în istroromîn: *ămmeștít* (înbrăcat)>*investitus* P. I. 8_2; *ămmețavéĭt* (învățat) >**invitiatus* $14_{28, 30}$.

133. *n*<*l* în istroromîn, sporadic: *lúme*>*núme* P. I. 66_{10}; *lúmer*>*numerus* P. I. glosar.

134. In Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenĭ *n* se înmoae înainte de *e*. Fenomenul are loc cu atît maĭ puțină consecvență cu cît mergem maĭ mult dela vest spre est. Sporadic și foarte puțin răspîndit apare el și în Oltenia, Muntenia, Moldova, Bucovina, Basarabia. Exemplele le daŭ din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovicĭ Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 135 sqq., și după cuvintele normale din VII, VIII, IX Jahresbericht și din Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens. Pentru *ą̆* de după *n'* din exemple vezĭ **35.** Banat: *biṅą̆, búṅą̆, cíṅą̆, creștśiṅáscă* (creștinească), *dŏámṅą̆, domṅésc, hodżiṅáștśą̆* (hodinește), *iṅą̊lu*, fața *-ntuṅecátă, žúṅą̆* (june), *ľámṅą̆* (lemne), *mîṅą̆dzí* (a doŭa zi), *ṅámu* (neamul), *ṅą̆* (ne, pronume dat. și acuz. pl.), *ṅą̆vástą̆, pășún'ą̆, púṅą̆, puṅáŭ* (puneaŭ), *rămíṅą̆, rumîṅą̊sc, rușíṅą̆, spúṅą̆, šiṅą̆* (cine), *trăsṅáștśą̆* (trăsnește), *tśiṅą̆* (tine), *viṅą̆* (venit). Insă *tśineṙą̊l, tśinerĕá*.—Criș-Mureș: *biṅą̆, búṅą̆, căĭsíṅaľą̆* (caisinele, deminut. luĭ caisă), *cíṅęľą̆, cíṅą̆pa, cunúṅą̆* (verb 3 p. sing.), *dŏámṅą̆, dumṅą̆ză̊ŭ, îṅą̆láș* (inelaș), *jupîṅásă, ľámṅą̆* (lemne), *mîṅezí, ṅ-ṅă* (ne, pronume dat. și acuz. pl.), *ṅeďęj-dĕa, rămíṅą̆, spúṅą̆* (3 p. sing. și imperat.), *šiṅą̆* (cine), *tiṅą̆, tśiṅą̆* (cine), *țîn'á* (infinit.), *vin'ą̆* (venit). Insă *cernęála, cine, dŏámne, génelor, mine, míne, nĕágră, púne, rușine, strei-*

nél, tine, tinerél, tinerĕá.—Somiş-Tisa: *bin'e, cărbún'e, cin'e, cín'ą, ďimin'áță, dǫmn'ą, dumin'ecă, dumn'ązăŭ, fún'a* (funis), *háĭn'ą* (haĭne, vestes), *in'ęľą, lęmn'ą, min'e-min'ą* (mine), *míńą, ńágră, ńám* (neam), *ńe* (ne, pronume dat. pl.), *ńebăút* (nebăut), *ńemîncát, ńevásta, núńeľą, pumńecéĭ* (deminut. luĭ pumn), *púńą* (imperat.), *púńe* (infinit.), *rămíńą, ruşińe, spúńe, ťińe, țín'ą, țîn'á* (infinit), *vin'eŕ*. Insă *cernĕálă, cernésc, cine, dumnĕatá, întîlnĕám, mine, négri, punĕám, tine.*—Munteniĭ-Pădureniĭ: *bin'ą, bún'e, cárn'e, cătán'ăľe, cunún'e* (verb, conj., 3 p. sing.), *dŏámn'ą, duhăn'ęştśe* (verb), *dumn'atá, dumn'edzăŭ, háĭn'eľe, žún'e* (june), *lęmn'e, mín'e, n'e* (ne, pronume acuz.), *n'evoĭós, póĭmîn'e, pún'ą, rumîn'éştśe, ruşin'e, sprînšęn'ăľe, spún'e, šin'ă* (cine), *šin'evá, ťin'ăŕăl, tśiştśin'ăĭą* (batiste >ungur *kezkenö*), *ún'e* (unde), *vin'e* (venit). Insă *cárne, nĕágră.*—Oltenia pe alocurĭ: *cín'ą-cín'e-cín'i, dumn'ezăŭ, jún'e-žún'e, ľámn'e-lęmn'e, n'evástă, pęn'e, rîndun'á, vin'e-vín'e* (venae), *vin'eŕ.*—Muntenia pe alocurĭ: *cíĭn'e.*—Moldova pe alocurĭ: *dumn'edzăŭ-dumn'ezăŭ, ľámn'e-lęmn'i, tśáptśin'e* (pĭeptene), *vin'eŕ.*—Bucovina pe alocurĭ: *n'evástă, vin'eŕ.* —Basarabia pe alocurĭ: *n'evástă, vin'eŕ.*

Inainte de *i n* se înmoae maĭ rar. Banat: *băşín'iľą, cocon'ițą, dujmán', dujmán'iĭ, dujmán'iľą, dumn'idzăŭ, in'imă, izgon'iŕą, îndrăzn'it, înven'inát, žún'iĭ* (juniĭ), *mîn'iát, mîn'iós, ŏámen'i* (oameniĭ), *odihn'iĭ, périn'iĭ, porn'it, ružin'i, săn'in, striin'iĭ, ven'it, voĭn'ic, voĭn'ică.* Insă *gălbinĭŏáră, gránița, jálnica, niş* (nicĭ).—Criş-Mureş: *bolován', crižn'icu* (Küster, Kirchendiener), *dujmán', găin'iľą, in'imă, in'imúța, mă-ntîln'iĭ, întîln'it, žun'ią* (tinerețá), *mîn'iát, mín'iľą, n'imerúĭ, n'imica, n'iš* (nicĭ), *stăpín'iľą, străin', străin'iĭ, un'im, ven'iĭ, ven'it, voĭn'ic.* Insă *cîlnic* (colnic), *dujmániĭ, hodiniĭ, inimiĭ, inimĭŏáră, lęmni, niďęjďą, niş-ńiš* (nicĭ), *nişkĭą* (nişte), *périnii, veni* (infin.), *venit, voĭnicu.*—Somiş-Tisa: *crăcăn'ile, háĭn'ile, in'imă, întîln'it, lún'* (menses), *mesęn'i* (meseniĭ), *n'ime, n'iž* (nicĭ), *păun'iță, simin'ic* (siminoc), *ťémn'iță, ven'i* (infinit.). Insă *duminica, fúnie, hárnicĭ, inimă, mîniá* (infinit.), *nicĭ-niş, nime, omenie, peunițā, veni* (infinit.), *voĭnicu, voĭniş* (voĭnicĭ). —Munteniĭ-Pădureniĭ: *bán'* (banĭ), *bán'i* (baniĭ), *cătăn'iĭą, cín'ilor, croncán'i* (croncaniĭ), *cumpen'it, gálben', in'ima, o-ntîln'it, jŭávin'ile* (fĭarele), *mín'iĭă* (verb, 3 p. sing.), *n'iš* (nicĭ), *omen'i* (verb), *ven'i* (perf.), *ven'it.* Insă *ánĭ, bánĭ, búnĭ, cătănĭáscă, cătăniĭe, croncánĭ, harmónică, harmónišele, o-n-*

tîlnit, niágră, Niámțu, niś, niștsą̆ (niște), *slújnica, venind, venit*.—Oltenia pe alocurĭ: *in'imă, lun'* (ziŭa).—Muntenia pe alocurĭ: *lún'* (ziŭa).—Moldova pe alocurĭ: *cîn'i, inimî, lún'* (ziŭa), *vin'i* (venae).—Bucovina pe alocurĭ: *cîn'i, in'imă, lún'* (ziŭa), *vin'i* (venae).—Basarabia pe alocurĭ: *cîn'i, in'ima, lún'* (ziŭa), *vin'i* (venae).

Compară **95, 107, 116, 144, 155, 164, 175.**

135. *n* a căzut în *atît>eccu + tantus; către>contra; cît>quantus*; prefixul *con-* (*cufúnd>con-+fundus, cuprind>comprehendo, cutrêmur>*contremulo, cutrier>contribulo*). Inainte de spirante, în special înainte de *s*, în cuvinte ca *cuvînt<conventum, másă>mensa, măsúră>mensura, mústru>monstro, rămáse>remansit* căderea luĭ *n* este anteromînească. Vezĭ Grandgent Introduzione § 311.

Tot așa in toate dialectele.

Macedoromîn. a) *ahîntu-ahît* (atît); *cîtră-cătră; cît* (însă *niscîntu*); *cutrĕámur, cutriγir, cutúrbur>*conturbulo*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ahăntu* (atît) Weigand Olymp 25; *cîtă* (cătră) 84; *cît* 81.

c) Acarnania: *kę̆t* (cît) Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *cǫtru* (cătră); *cǫ̆t* (cît). P. M. glosar.

Istroromîn: *acăt* (atît); *cătra-cătrą̆; căt*. P. I. glosar.

§ 247. 136. Pe tot teritoriul romînesc, afară de Banat (unde fenomenul are loc numaĭ înainte de *i* final fix), în mod maĭ mult saŭ maĭ puțin consecvent și în proporțiĭ maĭ mult saŭ maĭ puțin marĭ (în modul cel maĭ consecvent și în proporțiea cea maĭ mare în Moldova și în macedoromîn), *p<pḱ, ḱ, pf, ptś, f, tś, tĥ, pč, č, pț, ț, ps, pĥ, kf, tḱ, șt* în următoarele înprejurărĭ: a) *p+ĭ* vechiŭ (Vezĭ **24, 39, 51**)+vocală, *p+i* fix (*ĭ* și *i* final în anumite înprejurărĭ, vezĭ **38, 49**) în elementele băștinașe. b) *p* înainte de alțĭ *i* decît ceĭ de supt a, în elementele băștinașe. c) *p* înainte de *i* în elemente înprumutate. Exemplele le daŭ după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ, I. A. Candrea Graĭul din Țara Oașuluĭ. Pentru Moldova adaug din propriea experiență.

a) Banat: *ăripĥ* (aripĭ) >etymon obscur, dar probabil băștinaș; *dăspică>despīco; perit>*pĭereo>pĕreo; pĭátră>*

pĭetra>pĕtra; pĭépt>*pĭectus>pĕctus; picát>*romanic. *picc-*, vezĭ Meyer-Lübke Roman. etymol. Wörterbuch; *pin>pīnus; prišépñ>percipis; spic>spīca; stîrpit>exstirpo; stupñ* (pl. dela *stup*> στύπος· Pascu Etimologiĭ romîneştĭ).—Criş-Mureş: *ăripñ-ărip-ăripki-ărik'-ăripťi* (aripĭ); *keptănă* (infin.) >pĭectino>pĕctino; keptănátă; pęřą* (pĭere); *pĭáptśen-pképtin-kĭápten-ťápťin-tśáptśen-tñĭápten>*pĭectine, pĕctinem; pĭátră-pkĭátră-pťátră-ptśátră-kĭátră-ťátră-tśátră; pĭépt-pképt-pťépt-ptśépt-képt-ťépt-tñépt-tśépt; pică* (3 p. pl.); *pin-pkin.*—Somiş-Tisa: *áripĭ-áripk'-áripť-áriptś; ketricęle; lúpĭ-lúp-lúpñ-lúpk'-lúpť-lúptś>lupi; pĭátră-pkĭátră-pťátră-ptśátră-kĭátră-ťátră-tśátră; pĭépt-képt-ťépt-tśépt; pĭéptine-kĭęptine-ťáptine-tśápten; pťérde>*pĭerdo>pĕrdo; pťic* (pic, picătură); *pťicát; pťice* (conj. 3 p. sing.); *spicúț; susťină* (suspina) >*suspīro; susťinînd* (suspinînd).—Țara Bîrseĭ şi Țara Oltuluĭ: *ăripk'; képtine; lúpĭ-lupk'; pĭátră-pkĭátră-kĭatră; pĭépt-képt; suskin* (suspin, substantiv) >*suspīrium.*—Sudestul Transilvanieĭ: *aripk'-arik'; kęptene-kĭáptene-képtini; lúpk'; pkĭátră-kĭátră; képt.*—Munteni-Pădureni: *petritśéle; pĭátră-pkĭátră-ptśátră; pĭépt-pťépt-ptśépt-ťépt-képt; pĭépťąn-pĭéptśen-pťępťen-tśéptśen-ťépťen-kępťen; pĭerdút; pĭére; picát; pică; picurát; picurĭ; piĭúă>*pīlla; spic; spiń>spīna.*—Țara Oaşuluĭ: *árepñ; hułpk'* (vulpĭ) >*vulpes; înspĭinát-înspsinát; lúpñ; pĭátră-pťátră-pțĭátră-psĭátră; pťic; pțicát; pĭică-pțică-psică; pĭicătúră-pțicătúră; pĭicură-pťicură; pĭęĭe-pťęĭe* (pereat); *pĭęle-phĭęľe-pťęle-pțĭęle-psĭęle>*pĭelle>pĕllis; pĭépt-phĭépt-pťépt-psĭépt-ťépt-țĭépt; pĭęptene-pťáptăn-psĭęptine-ťęptene-țĭęptine; pĭęrsăcă-phĭérsăcă-pțĭęrsăcă-psĭęrsăcă>*pĭersica>pĕrsica;* sîm-*pĭétru*-sîm-*pťétru>*pĭetru>pĕtrus; pĭişcă-pțişcă>*romanic *pĭț-*, vezĭ Meyer-Lübke Roman. etymol. Wörterbuch; *pĭiŭă-phiŭă-pțiŭă-psiŭă; spĭin-spťin-spsin; ťeptănă-țĭeptănă* (a pĭeptăna). In privința acestor variante Candrea 11 face observațiea: „*pțĭ, psĭ* se găsesc la generațiunea maĭ tînără şi în deosebĭ la copiĭ".—Oltenia: *ăripĭ-áripĭ-ăripñ; lúpĭ-lúpñ-lúpk'; pépt-pĭépt-pképt képt; pĭáptśin-pĭáptăn-pĭéptene-pképtin-pképkin-képtin; pĭátră-pkĭátră-kĭátră; pĭerdút; pin.*—Muntenia: *ăripĭ-ăripk'-ărik'-aripĭ-arípk'-arik'; lúpĭ-lúpk'-lúk'; pĭátră-pkĭátră-kĭátră; pĭépt-képt; pĭéptine-képtine; pĭerdúĭ-kerdúĭ; pĭerdút; pică-chică; pin-kin.*—Moldova: *aripk'-aripť-arik'-ariptś; cești* („a tăia cepurile braduluĭ" Şezătoarea V 56, munțiĭ Suceveĭ)

>*cepi>cĭppus; cînkĭ (campi); deskic (despic); dżiskicát (despicat); înkĭedecát; kėli; kėpt-ťėpt-tśėpt-pkĭėpt-pčėpt-čėpt (aceste treĭ din urmă forme din Revista Noŭă V 291); kėptini-ťáptine-tśáptśin'e; kėr (pereo); kėrd; kėrsic, kicî (pică 3 p. sing.); kin-pkin (pinus); kişcî (pişcă 3 p. sing.); kiŭă; lúpk-lúpť-lúptś-lúpč (această din urmă formă din Revista Noŭă V 291); pkĭátră-pťátră-ptśátră-kĭátră-ťátră-pčátră-čátră (aceste din urmă doŭă forme din Revista Noŭă V 291); pricėkĭ; rúkĭ; scăkĭ (scăpĭ); skic (spic); stîrkí (stîrpi); stúkĭ (stupĭ, subst. pl.); şărkĭ.—Bucovina: aripk-aripť-arik-aripts; kępt-kĭą̆pt-ťėpt-tśėpt; kęptin-kęptini-kĭáptăn-kėpťin'i-ťápťini-tśáptśin-tśáptśin'i-tśáptśini-tśęptini; lúpk-lúpť-lúpts; pťátră-ptśátră-kĭátră-tśátrî; şărk; ťin-ptśin (pinus).—Basarabia: arik; kępt-kĭą̆pt-ťėpt; kęptini-kėpťin'i-ťėpťin; kĭátrî-ťátrî; lúpk-lúpť; şărk.

b) Banat: pišór > petiolus; spinárе>spinalis.—Crişi-Mureş: pišór-pkicĭór-pťicĭór-kišór-kicĭór.—Somiş-Tisa: apropt-śięt (apropiat); picĭór-pkicĭór-pťicĭór-ptśišór-pčicĭór-kišór-kicĭór-tśišór-čicĭór.—Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ: picĭór-pkicĭór-kicĭór.—Sudestul Transilvanieĭ: kicĭór.—Munteni-Pădurenĭ: apropiĭá (infinitiv); pišŏáre.—Ţara Oaşuluĭ: aprópĭi-aprópťĭ (apropiŭ, p. 1 sing.); cîmpťĭie (cîmpie); cîmpťĭĭ (cîmpiĭ); pĭicĭór-pţicĭór-pťicĭór; scárpĭin-scárpţin>scarpino Puşcariu Etymolog. Wörterbuch; spĭinárе-spţinárе-spsinárе.—Oltenia: picĭór-pišór-pitśór.—Muntenia: picĭór-pkicĭór-kicĭór; spinare.—Moldova: aprokiėt; aprókiŭ; kisez>pīnso, pīso (îndoĭos dacă trebue pus sub b orĭ sub a); pkišór-pťišór-kišór-kicĭór-tśišór-čicĭór-ticĭór-pčicĭór-kticĭór-tkicĭór (Vezĭ pentru cele 4 forme din urmă Şezătoarea I 88, judeţul Suceava); scárkin; skinári. Insă cîmpie, vezĭ Ţara Oaşuluĭ.—Bucovina: pťišór-ptśišór-pťitśór-ptśitśór-ťišór-kišór-kitśór-tśišór-čicĭór-tśitśór-ptśór.—Basarabia: ťišór-kišór-kicĭór-čicĭór-kšór.

c) Banat: copilă; copilu; lipit; peperic (pipirig); pipăĭŭ; piştŏáľą (pistoale); pitśą (pite); topi.—Criş-Mureş: copiĭ; pipăit; toki (topi infinit.).—Somiş-Tisa: copi (copiĭ); copile; capťitán (căpitan); coptśil (copil); pită-pťită; piţigúşi (piţigoiĭ, etymon obscur); pivniţă; pópťilor (popilor); potopťim; tămpťináŕe (întîmpinare); topťit (topit).—Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ: copil-copkil.—Sudestul Transilvanieĭ: copkil.—Muntenĭ-Pădurenĭ: copiĭ; copil; pimiţ (pivniţĭ); potopit.—Ţara Oaşuluĭ: alipťi (infin.); conopťiştiriţă; copťil-copţil;

pignĭță (pivniță); *piștĭŏále; piștĭól; pópfiĭ* (popiĭ, genit. sing.); *pfĭtă-pțită-psită* (pită); *timptĭnă* (întîmpină, întîlni).—Oltenia: *copiĭ; copilăria; pistŏále; pripi* (infin.); *stîlpi* (stîlpiĭ).—Muntenia: *copil-copĭil-copkil-cokil; opĭincĭ; pópki* (popiĭ, pl.); *topĕáscă*.—Moldova: *căsăkésc, căsăkire, căsăkit* (căsăpesc); *cîrkésc, cîrkire, cîrkit* (cîrpesc); *conokiftiriță-conokiștiriță* (conopiștiriță>vechĭŭ bulgar *konoplĭa + šturĭțĭ*, vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 109); *copkil-coptil-coptšil; kipăĭŭ* (pipăĭŭ); *kipér; kir* (pir, triticum repens L.); *kirón; kirostiĭ; kistól; kitár; kită* (numaĭ în izolarea „acu mi-ĭ chita"); *kitărie; kivniță; likésc, likire, likit* (lipesc); *okincĭ -opkincă-opčincă* (aceste doŭă forme din urmă din Revista Noŭă V 291); *pókĭ-pópkĭ-pópč* (aceste din urmă doŭă forme din Revista Noŭă V 291); *potokésc, potokire, potokit* (potopesc); *prikésc, prikire, prikit* (pripesc); *stîlkĭ; tokésc, tokire, tokit* (topesc). Insă *căpitán; întímpin, întîmpináre, întîmpinát;* vezĭ Somiș-Tisa, Țara Oașuluĭ.—Bucovina: *copkil -coptil-coptšil*.—Basarabia: *copkil-coptil.*

Dacă luăm în considerare Moldova, unde fenomenul are loc în modul cel mai intens, înregistrăm neprezența luĭ în următoarele cazurĭ. Pentru a[1]): *véspĭ,* nu *veskĭ>vespae,* prin analogiea singularuluĭ *vespe; vúlpĭ,* nu *vulkĭ>vulpes,* prin analogiea singularuluĭ *vúlpe*.—Pentru b[1]): *p* rămîne neschimbat α) înainte de *-i* final sonant>*-e* (Vezĭ 38): *șắrpi,* nu *șắrki >șérpe; pricépi,* nu *pricéki>pricépe>percipit; rúpi,* nu *rúki>rúpe>rumpit.* β) înainte de *in>én: înping,* nu *înking>*inpéng>inpĭngo.* γ) înainte de *in>ín: spíntec,* nu *skintec>*spíntec>*expantico.* δ) cînd a avut loc o sincopă a uneĭ consonante între *p* și *i: pintre,* nu *kintre>printre> per + inter.* ε) în alte cazurĭ, unde *i* este fixat de curînd orĭ chĭar nu-ĭ fixat: *cápite,* nu *cákite>capita; pi,* nu *ki>per.* —Pentru c[1]): *p* rămîne neschimbat α) înainte de *in>én: pinten,* nu *kinten*>vechĭŭ bulgar *pĕtĭno.* β) înainte de *in>ín: răspíntie,* nu *răskintie>răspíntie*>vechĭŭ bulgar *raspŏtiie.* γ) în diferite cuvinte, care s-aŭ întrodus tîrzĭŭ: *pĭáță,* nu *kĭáță* >neogrec πιάτσα; *pitác,* nu *kitác*>bulgar *petak; pízmă,* nu *kízmă*>neogrec πεῖσμα; *spitál,* nu *skitál;* etc.

Macedoromîn. a) a) *arúk* (rupĭ); *ắrik* (aripĭ); *képtu* (pĭept); *kér* (pĭer); *kérdu* (pĭerd); *kĭádic* (înpĭedec); *kĭádică* (pĭedecă); *kĭále* (pĭele); *kĭáptin* (pĭepten, verb); *kĭáptine* (pĭeptene);

kĭárdire (pĭerdere); *kĭátră* (pĭatră); *kic* (pic,. verb); *kin* (pinus); *lúk* (lupĭ). P. B. glosar.—b) *aprókĭŭ, aprukĭáre, aprukĭáră, aprukĭátă* (apropiŭ); *čicĭór-cĭór* (picĭor); *kisédz* (pisez); *scárkin; skináre.* P. B. glosar.—c) *alikéscu* (lipesc); *cókilă* (fată mare); *kísă* (ĭad)>probabil πίσσα smoală; *pipér-kipér; pişţŏálă-pişţólă* (pistol); *pită; tukéscu, tuki* (perf.), *tukită* (topesc). P. B. glosar.—a[1]) *vúlki* P. B. glosar.—b[1]) α) *şárpile* P. B. 9. β) *pingu* P. B. glosar. γ) *dispíntic* P. B. glosar. δ) *printră.* ε) *cápite; pi.* P. B. glosar.

b) Olymp: *kĭále* Weigand Olymp 41; *kĭáptine* 41; *kĭátră* 28; *kĭéptu* 26; *kin* 41; *lúkĭ* 31.—c) *conúkĭ* pl. dela *conúpe* (ţinţar)>neogrec κουνοῦπι 41.—b[1]) ε) *cápete* 30.

c) Acarnania: b[1]) ε) *pitrĕácă, pitrecúĭ* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen: a) *kĭáptin* (verb); *kĭáptin* (subst.); *kĭársic* (pĭersic); *kĭársică* (pĭersică); *kĭépt.* P. M. glosar. Insă *ĭéripĭ* (aripĭ); *pę́dică* (pĭedecă); *pér* (pĭér); *pérd* (pĭérd); *pic* (verb); *pin* (pinus). P. M. glosar.—b) *prókĭŭ* (apropiŭ); *scárţin* (scarpin). P. M. glosar. Insă *picĭór* P. M. glosar.—c) *cupiláş* (flăcăŭ bun de însurat); *lipés, lipit* (lipesc); *pişţŏálă* (pistol); *pită; tupés* (topesc). P. M. glosar.—b[1]) α) *şárpi; rúpi.* P. M. glosar. ε) *cápiti.* P. M. glosar.—c[1]) γ) *pizmés* (pizmuesc) P. M. glosar.

Istroromîn: a) *cl'épt>kĭépt* (pĭept) P. I. 43_{30}; *tśąptir* (pĭeptene) 36_{25}. Insă *pl'ę́rde* (pĭerde) 74_{20}; *pl'erdútu* (pĭerdut) 6_{32} 42_{26} 72_{24}; *pl'erzút* (pĭerdut) 61_{13} 72_{22}.—b) *pitśór* P. I. glosar.—c) *pişţólă* (pistol); *topésc, topi, topit.* P. I. glosar.

Asupra vechimiĭ fenomenuluĭ să se observe locul din Cantemir Descriptio Moldaviae ed. Papĭu Ilarian pag. 151 (la Hasdeu Etymologicum Magnum 2231), după care pe vremea autoruluĭ pronunţaŭ *ki>pi* (*kizmă>pizmă, kĭátră>pĭátră*), *ǵi>bi* (*ǵine>bine*), *ǵi>vi* (*ǵie>vinea*), *n'i>mi* (*n'ie>mihi*) fimeile şi aceĭ dintre bărbaţĭ care fusese supuşĭ mult influinţiĭ mamelor lor. In scris *kicĭór* apare într-un document moldovenesc din 1644, Hasdeu Arhiva istorică I_{I} pag. 87 (la Hasdeu Etymologicum Magnum 2232). Pe macedoromînul *k>p* eŭ îl găsesc probat încă din anul 1156 în numele Βασίλειος ὁ Τζιντζιλούκης (Niketas Akominatos pag. paris. 67), pe care îl interpretez ca *ţinţi luk*, quinque lupi. După Starkey, la Meyer-Lübke Palata-

lizarea labialelor, în Dacoromania, anul II, pag. 14, „trecerea dela *pi, bi, mi* la *pki, bģi, mni* există în Muntenia numaĭ în graĭul fimeilor; dinpotrivă *fi* devenit *hi, vi* devenit *γi, ģi* e tot una de răspîndit între bărbaţĭ ca şi între fimeĭ".

137. *pt<mpt<mt<nt* în *nuptiae<nùntă;* macedoromîn a) *nùmtă* P. B. glosar, b) Olymp *nùmptă* Weigand Olymp 59, d) Meglen *nùntă* P. M. glosar (rar *nùmtă* Capidan Meglenoromînii I pag. 138); istroromîn *nùnţ* P. I. glosar.—Compară *semptem>septem* Schuchardt Vokalismus I 114.

138. *pt<t,* sporadic, în elemente băştinaşe: *baptizo< botéz; *captio<acắţ.*

La fel în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *acắţ; pătédz.* P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *cắţ; bătizắri.* P. M. glosar. *fắt* (făcut)>*fắpt* P. M. 31_{34}; *fắtă* (făcută)>*fắptă* 17_{19}; *priştét* (primesc)> *priştépt>pri-* (prefix bulgar) + *ştépt* = dacoromîn *aştépt* 27_{17}; *ştéţĭ* (aşteptĭ) >*ştépţĭ* 35_{7}; *ştitá* (aştepta) >*ştiptá* 10_{33}.

Istroromîn: *acắţu.* P. I. glosar.

In Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 615 Puşcariu vrea să stabilească legea *pt* înainte de accent *<t.* Neexactitatea aceşteĭ legĭ se probează prin megl. *fắt, fắtă.*

139. *ps<*mps<ms<ns,* sporadic, în elemente băştinaşe: *ipsus<îns* (substantiv), *îns* (pronume), *însă* (conjuncţie). Compară **54.**

La fel în toate dialectele. Forma maĭ veche *ms* s-a păstrat în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *însu* (substantiv), *nîs>îns* (pronume) P. B. glosar. *sub+sub+ala* (supsuoară)<*sumsŏắră* P. B. glosar.

b) Olymp: *năssŭ* (pronume) Weigand Olymp 31.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *ǫns* (pronume) P. M. glosar. *suptăsŏắră* (supsuoară) P. M. glosar.

Istroromîn: *ắnsą̆* (pronume, feminin) P. I. 14_{18}.

Compară *campsarius, sempsit* (saepsit) Schuchardt Vokalismus I 114.

140. *ps<cs* rar şi pe alocurĭ în macedoromîn: *păxéscu*

(încetez) >*păpsèscu*>neogrec ἔπαυσα (citeşte *épapsa*) C. D. IV 225_{20}; *nipăxit* (fără încetare) >*nipăpsit* C. D. IV 187_{27}.

141. *ps* inițial < *s* în istroromîn, sporadic: *sui* (a ocărî) >croat *psovati psujem* P. I. 56_8.

142. *pr*<*br*, sporadic, în istroromîn: *brisnă* (vioae) > croat *prijesan prijesna* P. I. 73_{25}.

143. *p*<*f*, sporadic, în istroromîn: *ştsofèĭt* (ciupit), *ştsofni* (a ciupi) >croat *isčupati* P. I. 18_{16}.

144. In Banat, rar, între *p* şi *e*, *i*, în Țara Oaşuluĭ, în mod regulat, între *p* şi *i*, în Muntenia, foarte rar, între *p* şi *i* se intercalează un *ĭ* epentetic. Banat (Exemplele din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq.): *rúpĭe* (3 p. sing.); *scăpĭą* (conjunct. 3 p. sing.); *lipĭit*.—Țara Oaşuluĭ (I. A. Candrea Graĭul din ~ 11): *copĭil; înspĭinát; pĭică; pĭicătúră; pĭicĭór; pĭicură; pĭir; pĭişcă; pĭită; pĭiŭă; scárpĭin; spĭináre; ştopĭit* (stupit); *trupĭină*.—Muntenia: *opĭincĭ* Weigand's VIII Jahresbericht 294.

Compară **95, 107, 116, 134, 155, 164, 175.**

§ **248. 145.** Pe tot teritoriul romînesc, afară de Banat, Munteni-Pădurenĭ, Meglen şi Istria, în mod maĭ mult saŭ maĭ puțin consecvent şi în proporțiĭ maĭ mult saŭ maĭ puțin marĭ (în modul cel maĭ consecvent şi în proporțiea cea maĭ mare în Moldova şi în macedoromîn) *b*<*bģ, ģ, bd́, bdż, d́, dź, bğ, ğ, bdz, bz, bý* în următoarele înprejurărĭ: a) *b*+*ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**)+vocală, *b*+*i* fix (*ĭ* şi *i* final în anumite înprejurărĭ, vezĭ **38, 49**) în elementele băştinaşe. b) *b* înainte de alțĭ *i* decît ceĭ de supt a, în elementele băştinaşe. c) *b* înainte de *i* în elemente înprumutate. Exemplele le daŭ după cuvintele normale şi textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Dialekte der Munteni und Pădurenĭ, I. A. Candrea Graĭul din Țara Oaşuluĭ. Pentru Moldova adaug din propriea experiență.

a) Banat: *álbĭ*>*albi; albin'ą*>*alvīna; albin'iľą; bin'ą* >**bĭéne*>*běne*.—Criş-Mureş: *ad́á* (abĭa)>**aběá*>**abė*>*vĭx*, vezĭ **22**; *bin'ą-bin'e; zbĭerát* (etymon obscur, din acelaş radical *ver-* ca şi albanez *vărrás* zbĭer?).—Somiş-Tisa: *bin'ą -bin'e-bd́in'e-bğine* (acest din urmă în Sălagĭŭ-Szilágy, Revista Noŭă V 291); *córbĭ-córbģ-córģ-córbd́-córd́-córbdż*>*corvi; ĭérbd́* (ĭerburĭ) >*herbae*.—Țara Bîrseĭ şi Țara Oltuluĭ: *albină -albģină-alģină; córbĭ-córģ-córbģ*.—Sudestul Transilvanieĭ:

alġină-arġină; córġ.—Munteni-Pădureni: *bin'e-bin'ę-bin'ą; ĭérbĭ* (ĭerburĭ); *limbĭ>linguae; orbit>orbus; porúmbĭ> palumbi.*—Ţara Oaşuluĭ: *ałbγină-ałbďină-ałbdzină-ałbzină; bγine-bďine-bdzine-bzine; cerbγice-cerbďice-cerbzice>cervıcem; porúmbďĭ-porúmbzĭ; sbďerínd.*—Oltenia: *bin'e-bine; córbĭ.*—Muntenia: *bĭine-ġine; córbĭ-córbġ-córġ;* să-*ntrėġ >interrogo.*—Moldova: *aġĭė* (abĭa); *álġ; albġină-alġină-alďină-aldżină; córġ-córď-córdż-córbġ-córbğ-córğ* (cele treĭ din urmă forme din Revista Noŭă V 291); *ġine-bġine-bğine* (cele doŭă din urmă forme din Revista Noŭă V 291); *linġ* (limbĭ); *porúnġ; sórġ, sorġim, sorġiţĭ, sorġi, sorġit >sorbeo; zġėr.*—Bucovina: *albġină-alġină-alďinî-aldżinî albdżină; córbġ-córġ-córbď-córbdż.*—Basarabia: *alġină-alďinî; corġ-córď.*

b) Moldova: *álġie>álbie>alveus.*—Pentru alte dialecte lipsesc exemple.

c) Banat: *bišu* (bicĭul); *bišą* (bice); *grăbi* (infin.); *ĭubi* (infin.); *ĭubiŕą* (ĭubire); *ĭubit; împodobit; sábią; vorbi* (infin.); *vorbim; vorbit.*—Criş-Mureş: *vrábġie-vrábġe-vrábďe-vráġie-vráďe-vrabdżą* (vrabie).—Somiş-Tisa: *Bďistriţă; búnď* (bumbĭ); *ibďėsc* (ĭubesc); *ibďi* (ĭubi, infinit.); *ibďit-ĭubit; robďie; robďit; sábďe-sábďia; vrábie-vrábġią-vrábďą-vrábďią-vrábdżią.* —Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ: *vrábie-vrábġie-brábġie.*—Sud-estul Transilvanieĭ: *vrábġie-vráġiă.*—Munteni-Pădureni: *sábiĭa -sábĭa-sábia.*—Ţara Oaşuluĭ: *bγėt-bďėt-bzĭėt* (bĭet, etymon obscur); *búmbďĭ-búmbzĭ* (bumbĭ); *ibγit-ibďit-ibzit* (ĭubit); *izbγit-izbďit-izbzit* (izbit); *sábγie-sábďie-sábzie-sábdzie; trímbγită-trímbďită-trímbzită* (trîmbiţă).—Oltenia: *bicĭŭ; cóbiliţă; ĭubi* (infin.); *săbiŏára; scobind; vrábie.*—Muntenia: *ĭubim, ĭubit;* ne-*mpodobim; vorġit; vrábie-vrábġie-vráġie.*—Moldova: *búnġ; cóġiliţă; ġėt* (bĭet); *ġicĭŭ; ġilėsc* (bilesc, înălbesc); *ġir* (bir, impozit); *Ghistriţă; ġizuĭŭ* (bizuĭŭ); *grăġi, grăġit* (grăbi, grăbit); *izġire, izġit; înpodoġire, înpodoġit; róġ; roġie; roġit; sáġie; slăġėsc, slăġi, slăġit; vorġĭ -vorġim-vorġit; vrábġie-vráġie-vráďią-vrábdżią.* Insă *ĭubire, ĭubit,* vezĭ Somiş-Tisa, Ţara Oaşuluĭ.—Bucovina: *vrábġiă -vrábďe-vrábďiĭ-vráġiă-vráġiĭ-vrábdżie.*—Basarabia: *vráġiĭ -vráġiă-vráďie.*

Dacă luăm în considerare Moldova, unde fenomenul are loc în modul cel maĭ intens, înregistrăm neprezenţa luĭ în următoarele cazurĭ. Pentru b[1]): *b* rămîne neschimbat α) înainte de *-ĭ*

final sonant> *-e* (Vezĭ 38): *hèrbi*, nu *hèrġi>fĭèrbe>fervet; sŏárbi*, nu *sŏárġi>sŏárbe>sorbet.* β) înainte de *in>én: ferbinte*, nu *ferġinte>fervęntem* (Vezĭ **24**). γ) în cazurĭ unde *i* este fixat de curînd orĭ chĭar nu-ĭ fixat: *bisèrică*, nu *ġisérică*.—Pentru c¹): *b* rămîne neschimbat α) în cuvinte întroduse relativ tîrziŭ: *biruĭŭ-biruésc*>ungur *birni.* β) într-un cuvînt ca *ĭubi, ĭubire, ĭubit*, foarte vechĭŭ și foarte întrebuințat, unde pentru păstrarea luĭ *b* nu se poate da nicĭo explicare.

Macedoromîn. a) a) *álġi; alġină; córġi; ġine; hèrġi* (fĭerbĭ, ferves); *purúnġi; sórġi.* P. B. glosar.—b) Lipsesc exemple.—c) *slăġéscu, slăġi* (perfect) P. B. glosar.—b¹) α) *hĭárbi* Dalametra. γ) *bisĕárică* P. B. glosar.

b) Olymp: a) *córġ; ġine; hèrġ.* Weigand Olymp 41.—c) *scláġ* (slabĭ) 31.

c) Acarnania. a) *păŕúnġľi* (porumbiĭ) Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *áľbĭ; albină; bini; córbĭ.* P. M. glosar.—b) Lipsesc exemple.—c) *slăbés, slăbĕá* (imperf.) P. M. glosar.

Istroromîn: a) *albirą; bire; córbi.* P. I. glosar.—b) Lipsesc exemple.—c) *bitś* (bicĭŭ); *sąbľą* (sabie). P. I. glosar.

Asupra vechimiĭ fenomenuluĭ vezĭ **136.**

146. *b* intervocalic, între doŭă vocale sonante, în elementele băștinașe, a dispărut, dupăce prealabil s-a prefăcut probabil în *w* (spiranta bilabială fonică) și *ŭ*. α) *-abam, -abas, -abat, -abamus, -abatis, -abant<-á* (vechĭŭ romîn), *-áĭ, -á, -ám, -ățĭ, -áŭ* (*adunà, adunáĭ, adunà, adunám, adunáțĭ, adunáŭ*); *bibo<bĕáŭ; bubalus<*vechĭŭ romîn *búăr; caballus<cál; cubitus<cót; *debitorius<datór; -ebam, -ebas, -ebat, -ebamus, -ebatis, -ebant<-ĕá* (vechĭŭ romîn), *-ĕáĭ, -ĕá, -ĕám, -ĕáțĭ, -ĕáŭ* (*vidĕám, vidĕáĭ, vidĕá, vidĕám, vidĕáțĭ, vidĕáŭ*); *habes, habet, habemus, habetis, habent<áĭ, áŭ-á, ám, áțĭ, áŭ; habere<áre; hiberna<ĭárnă; liberto<ĭért; nubilum<*vechĭŭ romîn *núăr; sabucus<sóc; scribo<scriŭ; sebum<săŭ; subis<súĭ; tribulo<trier.* β) In *nóŭă>nobis, supsuŭáră>*subsubala, vóŭă>vobis, ŭ* este o rămășiță a luĭ *b.* γ) În *avèm>habemus, avèțĭ>habetis, avère>habere b* s-a păstrat ca *v* (din *w*) prin diferențiare, pentru a se deosebi verbul de auxiliar (Vezĭ ale mele

Principiĭ de istoriea limbiĭ 33, 211). Formele de imperfect *a-vĕám>habebamus*, de perfect *avúĭ>habui*, de participiĭ *avínd, avút>habendo, *habutus*, sînt analogice după *avém, avéțĭ, avére* (Vezĭ ale mele Principiĭ 33, 69). *áre = habet* este forma de infinitiv **are>habere*, întrodusă prin analogie alăturĭ cu *a>habet* (Vezĭ ale mele Principiĭ 69).

b intervocalic<*w* este anteromînesc. Vezĭ Grandgent Introduzione § 318.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) α) *adunám; bĕáŭ; cál; cót; vidĕá; áĭ, aém, aéțĭ, áŭ; áre; ĭárnă; ľértu; niór-năúr; scriŭ; séŭ;* P. B. glosar; *triir* Dalametra. β) *nŏáŭă; sumsŏáră; vŏáŭă.* P. B. glosar. γ) *avém, avéțĭ, avĕáre. avĕám, avúĭ, avútă. áre* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *călcám* Weigand Olymp 98; *bĕáu* 34; *cál* 36; *ardĕám* 98; *ái, áu* 100; *áre* 100; *nuór* 31. β) *nŏáŭa* 76; *vŏáŭa* 76. γ) *avém, avéț, avĕáre* 100. *avĕám, avúĭ* 100. *áre* 100.

c) Acarnania. α) *măcá* (mîncá) Weigand Aromunen II 182, *stá* 180, *trimurá* 182; *mutrĕám* (priveam) 180; *áĭ* 180. γ) *avĕá* 182.

d) Meglen. α) *rugá* P. M. 9_7; *bę́ŭ; cál; cót;* P. M. glosar; *vindĕá* P. M. 6_4; *áĭ, áŭ; ári; ĭárnă; ľért; nór; séŭ.* P. M. glosar. β) *suptăsŏáră* (supsuŭáră) P. M. glosar. γ) *vém, véțĭ, vęri* P. M. glosar. *vę́* 6_3, *vúĭ, vút* P. M. glosar. *ári* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *bę́vu* (beaŭ, *-v->-ŭ-*); *cą́* (cal); *cót;* P. I. glosar; *puté* (putea, *potebat) P. I. 64_4; *áĭ* (habes) 42_4, *á-áŭ-áv-áw-ąw-o* (habet, habent) $1_{4, 16, 22}$ 18_{17} 19_{23} 22_{22} 51_{25} 57_{12} $61_{33, 34}$, *ą́n* (habemus) 37_{22} 40_{23} 54_{24}, *ą́ț* (habetis) 23_{16} 48_5; *ą́re* (habere) 2_{17} 51_{33}; *ĭąrną; nór.* P. I. glosar. γ) *vę́-vé-avę́* (habere) P. I. 11_{37} 13_1 34_{12}. *vút* (*habutus) 1_2. *ą́re = habet* 2_{17} 51_{33}. Formele *ári-ąri-áre-áră* (aĭ, habes) 4_{36} 31_{19} 41_5 67_4 68_1, *ąren* (accentul? avem, habemus) 41_4 46_5, *aréț* (accentul? avețĭ, habetis) 10_{34}, *ąru* (aŭ, habent) 9_{28} 48_{35} 53_{35} sînt analogice după *áre = habet>habere*, vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 69.

147. Posterior fenomenuluĭ de supt **146** a avut loc căderea luĭ *b* intervocalic atuncĭ cînd vocala de după *b* era un *ĭ* consonant: *subeo<súbĭu<súĭŭ.* Discuțiea amănunțită a fap-

tuluĭ, precum şi stabilirea cronologieĭ 1) *caballus<cál* (146), 2) *habĭa<áĭbă* (52 γ), 3) *subĭu<súĭŭ* (147), vezi-le în lucrarea mea „O rămăşiţă din timpurĭ străvechĭ, *jioară=cristal*", Arhiva Iaşĭ anul 1914, şi în nota dela 218. Compară 208.

Cuvîntul *suĭŭ* lipseşte în macedoromîn şi istroromîn.

148. *br* intervocalic<*ur: cĭŭr>cibrum* (Vezĭ Puşcarĭu Etymolog. Wörterbuch); *fáur>fabrum; întunéric>*intenéuric >tenebricum; lăurúscă>labrusca; lúnec>lubrico. créer, crier* nu-ĭ **crebrum,* ci **créberum;* din deminutivul **crebellus* anume (<bănăţean *criḙl* Weigand III Jahresbericht glosar, **crebellus* masculin din cauza prefaceriĭ neutrelor în masculine, care a avut loc pe o scară mare în latina populară, Grandgent Introduzione §§ 347-349) s-a format un primitiv **creber* după norma *ager-agellus, auster-austellus, cancer-cancellus, culter-cultellus, puer-puellus,* şi din cazurile oblice ale acestuĭ **creber* a eşit romînescul *créer-crier.* Pascu în Etimologiĭ romîneştĭ 22 pleacă şi el dela un **creberum>cerebrum,* dar în Lateinische Elemente im Rumänischen 275, pe motiv că din **creberum* trebuĭa să ĭasă numaĭ decît *crer,* din care nu s-ar fi putut dezvolta *créer, crier,* propune ca etymon pe **crebrum,* din care s-ar fi dezvoltat întîĭŭ **créur* şi apoĭ din acest din urmă prin asimilaţie *créer.*

Fenomenul e anteromînesc, Grandgent Introduzione § 318. E comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) *ţir* (cĭur); *fávru>*faŭru; ntunĕáric* (subst.); *ntunĕáric* (verb) *>tenebrico; alúnic.* P. B. glosar.

b) Olymp: *fávru* Weigand Olymp 57.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *cĭúr; antunḙric* (subst.); *luréc* (lụnec). P. M. glosar. *criél* P. M. glosar.

Istroromîn: *tśúr* (cĭur). P. I. glosar.

149. *bl<ul: stául>stablum>stabulum; súlă>*subla >subula.*—Fenomen anteromînesc, Grandgent Introduzione § 318.

Macedoromîn: a) *súlă* P. B. glosar. d) *súlă* P. M. glosar.

Istroromîn: *súlą* P. I. glosar.

150. *b<g* în *négură>nĕbula* (pentru *né->nĕ* vezĭ 24, 121); *rúg>rubus; úger>uber.* Africatizarea luĭ *g* în cuvîntul din urmă probează că *b<g* este anterior africatizăriĭ luĭ

g şi deci anterominesc. Pentru *b*<*g* în latina populară vezĭ Schuchardt Vokalismus II 501 sqq.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *négură; rúg; údzîre.* P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *rúg* P. M. glosar.

Istroromîn: *újer* P. I. glosar.

151. *b*<*m*, sporadic: *cocĭomĕágă* (cocĭoabă) Revista critică-literară IV, 85, *cocĭomĕáţă* (cocĭoabă) Rădulescu-Codin O seamă de cuvinte din Muşcel Cîmpulung 1901>*cocĭoábă*> compară rutean *koţĭúbiti sĭa,* a se încovăĭa, a se sprijini aplecîndu-se; *metĕáhnă*>*betĕáhnă* Dosoteĭŭ Proloage 220_1, Şezătoarea V, 37>*betĕág*>ungur *beteg* (Compară în special ruteanul—din ungureşte—*betėga,* cetit *betėha*); *premíndă* (venit, tain) Lexicon Buda>*praebenda* (Probabil însă la acest cuvînt avem a face cu un **praemenda* prin analogiea luĭ *commendo*).

Sporadic apare fenomenul şi în macedoromîn: *sum*>*sub* (*sum górţu* P. B. 184, *sum căpitúńlu* 283, *sum árburele aţél* 348, *sum cloce* 461).

152. *b*<*v*, sporadic dialectal: *nitrévnic*>*netrébnic* Şezătoarea III 83 (munţiĭ Suceveĭ); *vórviľe*>*vórbele* Iosif Popovicĭ Dialekte der Munteni und Pădureni 159.

153. *b*<*mb* macedoromîn în *simbéte* (cauză) C. D. IV 155_{25}, V 207_{20}>**sibbete*>turc *sebebiĭét* (cauză). Meglenit *sibép* P. M. glosar.

154. *b*<*p* macedoromîn în *pătédz* (botez verb), *pătidzáre* (botezare), *pătidzát* (botezat), *pătigĭúne* (botez subst.)>**bătédz* etc. P. B. glosar. Meglen *bătijúni, bătizári.* P. M. glosar.

155. In Muntenia, rar, între *b* şi *i* se intercalează un *ĭ* epentetic: *bĭíne, ĭubĭím, ne-mpodobĭím.* Textele din Weigand's VIII Jahresbericht 279 sqq.

Compară **95, 107, 116, 134, 144, 164, 175.**

§ 249. 156. *t*+*ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**)+vocală s-a africatizat pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anterominesc (cu excepţie de *t*+*ĭé*>*ĕ*, care nu s-a africatizat în celelalte limbĭ romanice). Cunoscut fenomen latin popular. Şi anume: a) *t*+*ĭ*+*vóc* (afară de *a, e*) <*č-ś-tś*+*vóc* (Pentru distribuţiea luĭ *č, ś*>*č, tś*>*č* vezĭ *picĭór* sub **136** b). b) *t*+*ĭ*+*á* orĭ *é*<*ţ*+*á* orĭ *é.* c) *ʹt*+*ĭ*+*voc*< *ʹţ*+*voc.*

a) *creationem*<**creatĭúne*<*crăčún* (Aron Densuşianu Istoriea limbiĭ şi literaturiĭ romîne ed. II, 111; compară Pintar în Archiv für slav. Phil. XXXIII, 618. Maĭ puţin probabilă este etimologiea propusă de Papahagi în Convorbirĭ Literare XXXVII, 670, *calationem*); **fetiolus*<**fetĭólu*<*fičór*; *inclinationem* <**inclinatĭúne*<*închinăčúne*; **mateuca* <**matĭúca*<*mă-čúcă*; *mentionem*<**mentĭúne*<*minčúnă*; *petiolus*<**petĭólu* <*pičór*; *rogationem*<**rugătĭúne*<*rugăčúne*; *titionem*< **tetĭúne* < *tăčúne*; θύμβρον <**tĭúmbru* <**čúmbru* < *čimbru* (Vezĭ ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen în Bausteine zur romanischen Philologie).

b) **altiabamus, *altiavi, *altiare, *altiatus*<*înălţám, înălţắĭ, înălţáre, înălţát*; **captiabamus, *captiavi, *captiare, *captiatus*<*acăţám, acăţắĭ, acăţáre, acăţát*; *capitĕllum*< **capitĭéllu*<*căpeţél* (Cu înţelesul luĭ *capitellum*, Säulenkapitäl, chapiteau, apar *căpeţél* şi femeninul *căpeţĕá* în vechea romînă, anume în Biblia dela Bucureştĭ, de pildă 67[2] *căpeţĕálele*, 68[1] *căpeţél*, 68[2] *căpeţĕálele*, 96[2] *căpeţĕálele*, 247[2] *căpeţĕá*, 247[2] *căpeţĕáŏa*, 310[1] *căpeţĕálele*. Cu vremea cuvîntul a maĭ căpătat înţelesurile de deminutiv al luĭ *cápăt* şi de *căpeţĕálă*, dar foarte probabil nu este nicĭ un derivat din *cápăt*, nicĭ vreunul dintr-un presupus **capitium*, cum vrea Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch, ci este latinul *capitellum*, al căruĭ vechĭŭ înţeles romînesc a fost, ca şi în latineşte, acela de deminutiv al luĭ *cap*); *catĕllus*<**catĭéllu*<*căţél*; **comtiatus* (participĭul luĭ **comtiare*>*comptus*<italian *conciare*)< *conţát* „mit einer Haube, mit einem Schopf versehen" Bărceanu; *digitĕllum*<**digitĭéllu*<*degeţél*; *tĕneo*<**tĭéneo*<*ţin*; *tĕrra* <**tĭérra*<*ţáră*; *tĕrtius*<**tĭértĭu*<*ţắrţ* în izolarea *ánţărţ*; *tĕstum*<**tĭéstu*<*ţést*; *tĕxo*<**tĭésu*<*ţés*; *vitĕllus*<**vitĭéllu* <*viţél*; *vitiabamus, vitiavi, vitiare, vitiatus*<*învăţám, învăţắĭ, învăţáre, învăţát*.

c) *balteus*<*bálţ*; *hospitium*<*ospắţ*; *negotium*<*negóţ*; *patior*<*păţésc*; *pretium*<*préţ*; *puteus*<*púţ*; *scortea* <*scŏárţă*; *sentio*<*simţésc*.

Chipul deosebit în care este tratat *t + ĭ + voc* în cazurile a, b, c se explică prin aceĭa că la b, c *ĭ* a căzut îndată dupăce a avut loc africatizarea luĭ *t* în *ţ*, pecînd la a *ĭ* a continuat să existe după *ţ* precedent pănă în momentul cînd *ţ + ĭ + voc* <*č + voc*, vezĭ 159.

In derivate africatizarea luĭ *t* îşĭ datoreşte de cele maĭ

multe orĭ originea orĭ analogieĭ orĭ derivăriĭ dintr-un radical unde *t* era africatizat. De pildă în *bărbăţél, bucăţēá, cărunţél, cucurbeţēá, cuminţél, cumnăţél, curăţél, însurăţél, mărunţél, nepoţél, sufleţél, vineţēá* s-ar putea presupune doar numaĭ existenţa unuĭ **minutellus* (Compară *minutulus, -ellus* e o reduplicare a luĭ *-lus* şi se găseşte adeseorĭ alăturĭ cu acesta) şi **nepotellus* (Compară *nepotulus, nepotula, nepotilla);* celelalte sînt provenite orĭ prin analogiea luĭ *cápăt-căpeţél* (considerat prin etimologie populară ca derivat din *cápăt), déget-degeţél* şi poate *mărúnt-mărunţél, nepót-nepoţél,* orĭ prin derivarea din radicalele plurale *bărbáţ-, bucăţ-, cărúnţ-, cuminţ-, cumnáţ-, curáţ-, însuráţ-, vineţ-;* şi apoĭ toate acestea la un loc aŭ format norma că „luĭ *-t* din primitiv corăspunde un *ţ* în derivat", căreĭ norme s-aŭ conformat cuvinte ca *cucurbeţēá, sufleţél.* Tot aşa la cuvinte ca *căruncĭór, cumincĭór, depărcĭór, ferbincĭór, măruncĭór, vinecĭór, răutăcĭós, uricĭós,* africatizarea n-a avut loc în niscaĭ primitive *căruntĭór* orĭ chĭar *canutiolus... răutătĭós* orĭ chĭar *reutatiosus (!)* (macarcă o asemenea africatizare, alunecăriĭ sunetuluĭ datorită, a putut să aĭbă loc în niscaĭ derivate prin *-ĭór >-iolus),* ci se datoreşte orĭ derivăriĭ dela radicalele plurale *cărúnţ-, cuminţ-, ferbinţ-, mărúnţ-, vineţ-, răutăţ-, uriţ-,* orĭ maĭ degrabă faptuluĭ că norma stabilită de alunecarea sunetuluĭ romînească cere ca *t* dintr-un cuvînt să se prefacă în *ţ* înainte de *ĭ* consonant orĭ de un *i* asămănător cu *ĭ* consonant, cum este *-i* final scurt afon (Vezĭ **157**, compară **50** γ).

La elementele străine dacă se întîlneşte africatizarea luĭ *t* în derivate (Şi numaĭ în derivate se întîlneşte) cu sufixe începătoare prin *ĭ*+vocală, avem de a face cu un fenomen de analogie. *argăţél, cĭuboţéle, clopoţél, logofeţél, lopăţēá, scobiţél* datoresc pe *ţ* normeĭ că „luĭ *t* din primitiv corăspunde un *ţ* în derivat".

Macedoromîn. a) a) *crăčún-cîrčún* Dalametra; *fičór; ncl'inăčúne;* P. B. glosar; *mîčúcă* Dalametra *(măţúcă* din P. B. 355 Veria-Macedonia este neogrec ματζοῦκα); *minčúnă-minčúne; čičór-čór* (picĭor); *tučíne* (tăcĭune). P. B. glosar.—b) *anălţáre; acăţá-acăţắ-acăţáre-acăţátă; căţắl; ţín; ţáră; anţắıţu; ţás* (ţes); *γiţắl; nviţắ-nviţáre-nviţát.* P. B. glosar. —c) *bálţu; uspéţ; păţắscu; púţ.* P. B. glosar.

b) Olymp. a) *fiţór* Weigand Olymp 52; *ţiţór-ţór* (picĭor)

52.—b) *căţăŭă* 36; *γiţél-ghiţél* 42.—c) *negóţ* 28; *púţu* 34. —*ţ* de sub a>*č*.

c) Acarnania. c) *mpárţ>impartio* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *cărčún; fičór; ancl'ĭnăčúni; minčúnă; pičór; rugăčúni; tăčúni.* P. M. glosar. *măčúcă* Capidan, Meglenoromînii, I, pag. 129.—b) *nalţǫ* (înălţă); *căţǫ* (acăţă), *căţǫm* (acăţăm), *căţári* (acăţare); *căţǫl; ţǫn; ţáră; anţǫrţ; ţẹst; ţǫs; viţǫl; anviţăŭ, anviţát.* P. M. glosar.—c) *păţǫs* (păţesc) P. M. glosar.

Istroromîn. a) *fetṡór; pitṡór.* P. I. glosar.—b) *acaţḁ-caţḁ, acaţḁt-caţḁt; ţiru* (ţin); *ţés; viţé* (viţel). P. I. glosar.—c) *préţ; púţ.* P. I. glosar.—*tṡ* de sub a>*č*.

157. *t+i* fix (*ĭ* şi *i* final în anumite înprejurări, vezĭ **38, 49**), în elementele băştinaşe, se preface în africata *ţ* pe tot teritoriul romînesc: *barbati<bărbăţĭ; *batis<băţĭ; *cogitis<cúgeţĭ; cogitatis<cugetáţĭ; *curatire, *curatit (> curát>curatus)<curăţire, curăţit; *cutitus (>cute, cotem)<cuţit; dentes<dinţĭ; excutis<scóţĭ; excutitis<scoáteţĭ; portae<porţĭ; *potetis<putéţĭ; *potis<póţĭ; tī (> tĭbī)<ţie.*

In derivate africatizarea luĭ *t* îşĭ datoreşte de cele maĭ multe orĭ originea derivăriĭ dintr-un radical unde *t* era africatizat orĭ analogieĭ. In cuvinte ca *înălţime, mulţime* foarte probabil avem a face cu derivate din radicalele de plural *înálţ-, múlţ-*, ĭar nu cu alunecărĭ de sunete din niscaĭ primitive *înăltime, multime* (macarcă o africatizare alunecăriĭ sunetuluĭ datorită a putut să aĭbă loc în unele derivate prin *-ime>-īmen)*. Iar la multe derivate a putut să lucreze norma că „unuĭ *t* din primitiv coräspunde un *ţ* înainte de *i* din sufixul derivatuluĭ", normă formată prin derivările dela radicalul pluraluluĭ, prin eventualele africatizărĭ datorite alunecăriĭ sunetuluĭ, şi întărită de faptul că *t* devine *ţ* înainte de *ĭ* consonant şi de *i* final scurt afon. Compară **156**.

La elementele străine dacă se întîlneşte africatizarea luĭ *t* (Şi ea se întîlneşte numaĭ în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. De pildă *bắlţĭ, dắlţĭ, plắţĭ,* plurale dela *báltă, dáltă, plátă; înhắĭţĭ, prégeţĭ,* persoane 2 sing. dela *înhắĭt, préget,* nu sînt doar eşite din niscaĭ *bắltĭ, dắltĭ, plắtĭ, înhắĭtĭ, prégetĭ,* ci sînt producte de analogie după modelul *pŏártă-pórţĭ, rŏátă-róţĭ, cúget-cúgeţĭ, scót-scóţĭ.*

Macedoromîn. a) *cuţît; dinţî; scóţĭ; pórţî; ţía.* P. B. glosar.

b) Olymp: *bărbáţ* Weigand Olymp 51; *báţ* 51; *cuţút* 31; *dinţ* 51; *ţia* 76.

c) Acarnania: *ţ* (tibi) Weigand Aromunen II 180; *pórţ* >**portis* 180; *túţ*>*toti* 182.

d) Meglen: *cuţǫt; dinţĭ; áţĭ-ăţĭ* (tibi). P. M. glosar.

Istroromîn: *cuţit; dinţ* P. I. glosar; *ţiĭe* P. I. 7_{35}.

In afară de teritoriul romînesc fenomenul se maĭ întîlneşte numaĭ într-o parte din teritoriul retoroman, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 420, şi în dalmata, Bartoli Das Dalmatische II, 386.

158. Inainte de orĭce alţĭ *i* în afară de ceĭ specificaţĭ sub **156, 157** *t* rămîne neschimbat: *annotinus*<*nŏătin; pectinem* <*pĭeptine;* πυτίνη <*putină; silvaticus*<*sălbătic.* In special se păstrează *t* neschimbat înainte de *in*>*én : attĭngo*<**atĕng* <*ating; intę̆ndo* (Vezĭ **24**)<*întind; tę̆mpus* (Vezĭ **24**)< *timp; tē-ne*<*tine; tę̆neri* (Vezĭ **24**)<*tinerĭ.*

Acolo unde africatizarea se întîlneşte înainte de altfel de *i* decît aceĭ specificaţĭ sub **156, 157** (Şi ea se întîlneşte numaĭ în derivate), ea este numaĭ aparentă, în realitate s-a născut înainte de un *i* din ceĭ specificaţĭ sub **156, 157**: *cetăţĕán* nu este doar > *cetătĭán,* ci este derivat prin sufixul de origine slavă *-ĭán* din *cetăţĭ,* pluralul luĭ *cetáte,* şi *ferbinţĕálă* nu este doar>*ferbintĭálă,* ci este derivat prin sufixul de origine slavă *-ĕálă* din *ferbinţĭ,* pluralul luĭ *ferbínte.* In special să se observe că la derivatele prin sufixul *-ie*>romanic *-ía,* latin *ĭa* (Vezĭ **52**[a]), ca *bărbăţie*>*bărbát, beţie*>*bĕát, frăţie* >*frate,* avem cu maĭ multă probabilitate a face cu nişte derivate din radicalele pluraluluĭ decît cu o alunecare de sunet, macarcă *i* din acest sufix a fost fixat probabil din cele maĭ vechĭ timpurĭ ale limbiĭ romîne. La asemenea africatizărĭ aparente înainte de altfel de *i* decît ceĭ specificaţĭ sub **156, 157** a putut contribui şi analogiea prin norma că *t* dintr-un cuvînt devine *ţ* înainte de *ĭ* consonant şi înainte de *i* din sufixul derivatuluĭ. Vezĭ **156, 157.**

In cuvintele străine *t* înainte de *i* se păstrează neschimbat: *éftin*>neogrec εὐθηνός, *pátimă*>neogrec πάθημα, *pustiŭ* >vechiŭ bulgar *pustŭ, tréstie*>vechiŭ bulgar *trŭstĭ,* etc.

Macedoromîn. a) *nŏátin* Dalametra; *chĭáptine* P. B. glosar. *tindu; tine; tinir.* P. B. glosar.

b) Olymp: *chĭáptine* Weigand Olymp 41. *tindu* 58; *tine* 76.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nŏátin; chĭáptin; pútină; sălbátic. tind; timp; tini; tinir.* P. M. glosar.

Istroromîn: *nótir* (noatin); *tșạptir. tirer* (tînăr). P. I. glosar.

159. *ț* + *ĭ* + vocală < *č-ș̌* + vocală (Pentru distribuția luĭ *č*, *ș̌* > *č* vezĭ *picĭór* sub **136** b): *căručór* > **căruțĭór* > *cărúț* + *ĭór; căručérĭŭ* > **căruțĭérĭŭ* > **căruț'érĭŭ* > *cărúță* + *erĭŭ; čúșcă* Ohrfeige Bărceanu, *čúște* mappa obtorta, Plumpsack, Marian Inmormîntarea 197 > **țĭúșcă,* **țĭúște,* compară sîrbele *ćuška,* Ohrfeige, *ćuškati* fortstossen, *ćušiti* ohrfeigen, *ćuškapa* ein Spiel; *cónç,* un fel de pĭeptănătură Marian Nunta 379, 704, 712, Convorbirĭ Literare XX, 1008 > **cónțĭu* > **cónțiŭ* > **conțáre* + *ˊ iŭ* (Pentru **conțáre* > **comtiare* vezĭ **156** b, pentru *ˊ iŭ* și în general pentru *cóncĭŭ* vezĭ Zeitschrift für roman. Phil. XXXI, 305); *credinčós* > **credințĭós* > *credință* + *-ĭós; cuviinčós* > **cuviințĭós* > *cuviință* + *-ĭós; grăunčór* > **grăunțĭór* > *grăúnț* + *-ĭór; mustăčós* > **mustățĭós* > *mustáță* + *-ĭós; poç* (pot) > **póțĭu* > **póț'u* > **póțu* > **poteo* (Pentru pronunțarea muĭată a luĭ *ț*, căreĭa se datoresc formele **poțĭu* și **căruțĭerĭŭ* [vezĭ maĭ sus sub acest cuvînt], pronunțare care are loc astăzĭ în Muntenia și va fi avut altă dată loc și pe aĭurea, vezĭ **31**); *priinčós* > **priințĭós* > *priință* + *-ĭós; pučós,* de unde *pučŏásă* sulfur, > **puțĭós* > *puți* (putere) + *-ĭós; putinčós* > **putințĭós* > *putință* + *-ĭós; sîrguinčós* > **sîrguințĭós* > *sîrguință* + *-ĭós; uličŏáră* > **ulițĭŏáră* > *úliță* + *-ĭŏáră.*

Tot așa în macedoromîn a): *féç* (făcuĭ) > **féțĭu* > **féți* (> *feci*) + *-u* analogic dela p. 1 sing. a prezentuluĭ. P. B. 11, 97.

Pentru restul dialectuluĭ macedoromîn și pentru istroromîn lipsesc exemple.

160. *tl* < *cl: astula* < **ástla* < **áscla* < *áșchie; ceatlắŭ* (> ungur *csatló*) < *ceaclắŭ* Pop Reteganul Poveștĭ IV, 26; *mutulus* < **mútlu* < **múcla* < *múche;* **pustlella* < **pusclella* < *pușchĭá;* vechĭŭ bulgar *tlaka* < *clácă; vetulus* < *véclu* < *véchĭŭ.*

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *mŭhl'ă>*mŭcl'ă* Dalametra; *pŭşcl'e> *pustla>pustula; vécl'u.* P. B. glosar.
b) Olymp: *véclu* Weigand Olymp 50.
c) Acarnania. Lipsesc exemple.
d) Meglen: *mŭcl'ă* Papahagi Romînii din Meglenia glosar; *vécl'ŭ* P. M. glosar.

Istroromîn: *mŭcl'u* P. I. glosar.

Fenomenul este în parte anteromînesc, *veclus* de pildă se găseşte în Appendix Probi. Compară Grandgent Introduzione § 284.

161. *tst<st: negustór>*neguţtór>*neguţitór>negoţéz; tustréĭ>*tuţtréĭ.*

Pentru celelalte dialecte, afară de meglenit, lipsesc exemple. Meglenit *dimineásta>dimineátsta>dimineáţa + ta*, Capidan, Meglenoromînii I, pag. 129. Compară § 288 fine.

161 a. *tn<dn* sporadic dialectal: *clopódniţă>clopótniţă* I. Ionescu Agricultura judeţuluĭ Putna 336, Elena Sevastos Cîntece moldoveneştĭ 252.

162. *tsl<sl* în macedoromîn: *gĭŭdisluĭ* (judecătoruluĭ)> *gĭŭdiţluĭ* C. D. IV 183_{17}; *muşătésle* (frumuseţele) >*muşătéţle* C. D. IV 141_{10}; *sóslu* (soţul) >*sóţlu* C. D. VI 157_{12}.

163. *tsts<sts* în macedoromîn: *nu-s ţînĕáĭ* (nu-ţĭ ţineaĭ) P. B. 130.

164. In Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenĭ, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia *t* înainte de *e, i* (altul decît acel care provoacă africatizarea de sub **156, 157**) se înmoae şi apoĭ devine *tś* orĭ *ḱ* orĭ *tḣ* (într-un singur loc, Apolda de sus din Criş-Mureş) orĭ *č* (în Poniţa-Tomi din Muntenĭ-Pădurenĭ şi în Moldova munţiĭ Suceveĭ). Fenomenul are loc cu cea maĭ mare consecvenţă în Banat şi pĭerde în consecvenţă şi întindere cu cît mergĭ dela vest spre est. Exemplele le daŭ după cuvintele normale şi textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ. Pentru *ą* de după *t́, tś, ḱ* vezĭ **35**. Banat: *áltśą, amintśą, aştśáptă, aştśeptát, bátśą, bătśágă* (beteagă), *betśágă, căĭéştśi* (căeştĭ), *căştśigátă, cítśą, cîtśąvá, cutśádză, fetśiţă, fetśiţăl'ă, furtátśą* (firtate), *ġăžătśą* (degete), *gătśą* (gătească), *ġintśą-dźintśą* (dinte), *grăbéştś, hodźiňáştśą, ĭéştś, ĭubĕáştśą, ĭubéştśi* (ĭubeştĭ), *împărătśáscă, láptśą, láptśil'ą,*

mărităą, múntśą, múştśą, náştśą, nŏáptśą, pártśa, pártśą, părintśą, pĕáştśą pl. *péştś, pŏátśą, răsfirátśą, sátśiľą, sălăşluĭáştśą, sĕátśą* (sete), *sfintśą, súfletśą, şáptśą, šetátśą* (cetate), *şoptśit, ştśiĭ, ştśiŭ, ştśiút, tŏátśą, trăĭéştś, tś-aş* (te-aş), *tśă* (te), *tśéĭŭ*-(rar)*kéĭŭ* (teĭŭ, tilia), *tśém, tśińą* (tine), *tśinăr*-(rar)*kinăr-tînăr* (tînăr), *vitśáz, žumătátśą.* Insă *stĕá* (totdeauna). — Criş-Mureş: *áltśąľą, báќą* (bate, infinit.), *báťą* (bate 3 p. sing), *bărbátśą* (vocat.), *bătśág, ďespárťą, drágoskĭa-drágosťa, făcútśą, fęќą* (fete), *fęќąlor* (fetelor), *fękiľą* (fetele), *fekiță* (fetiță), *feréştś* (fenestrae), *fráke -frátśą* (frate), *ǵážăťe-ǵážăke-ǵáştśą-dżádżitśą-dżážetśą -dżáştśą-žážąťe-žážątśą-žážąќą-dĕáşťe-dĕáşte* (degete), *gălúştśą, ǵints'ą-ǵinťą-ǵinќą-dżints'ą-ďinťą-ďinќą-* (1 loc, Apolda de sus) *dγintĥe-dinte-dinťe* (dinte), *ǵişts'ą, ќą-ts'ą-ťe* (te, pronume), *minťą, múlts'ą, năinťą, nimeréşts', nişќą* (nişte), *nŏápťe, nŏápts'a, ochéşts', păcáts'ą, păręts'ą, părints'ą, păşkĭáĭ* (păşteaĭ), *pĕáşts'ą-* (1 loc, Apolda de sus) *pĕáşthe -pĕáşte-pĕáşke* (peşte), *pésťą, plăťésc, plăts'im, pŏáts'ą, sĕáts'ą* (sete), *stĕá-* (1 loc, Apolda de sus) *stĥĕá, şápts'ą -şápťą-şápќą-şąpts'ą-şąpťą-şąpќą-şąpte-šápťe, şts'i* (ştiĭ), *şts'iŭ-şťiŭ-şkiŭ-ştiŭ, ťińą-ťińe, trăĭáşts'ą* (trăeşte), *ts'éĭŭ-kéĭŭ-ťéĭ* (tilia), *ts'inăr-kinăr-ťinăr-tinăr-tînăr.* Insă *cîte-o, direptáti, păcátele, te, tine, tinerél, uscáti.*—Somiş-Tisa: *aşťeptát, báťą, beťágă, cetáťą, cîťe, clópoťą, ďepárťe, dreptáťe, făcúťe, fęťą, ǵažeťą* (degete), *ǵinťą-dżints'ą-ďinťą-dinte-dinťe, ĭéşť, minťe, miťiťéĭ, mitiťél, mǫrťą, nŏápťą-nǫpts'ą-nǫpťą-nǫpte, păcáťe, pęşts'e-pęşťe-pęşke -pęşte, plăťáscă, pǫrťe* (poarte), *poťícă, răťáză* (răteze, substantiv), *sáťe, stĕá-sťę, súťe, şápťe-şápte-şępts'e-şąpťą-şąpte, şťiŭ, ť-am* (te-am), *ťe, ťémńiță, ťíndă, ts'éĭ-kéĭŭ-ťéĭŭ-téĭ* (tilia). Insă *aşternút, cărticeá, drágoste, máştihă, povestim, stĕág, ştie, te, tignĕálă, tinăr-tînăr.*—Munteniĭ-Pădureniĭ: *ascúlts'e, áşts'a* (acestea), *aşts'épts'e, cárts'e, cîts'e, corts'él* (găzduire), *cŕęstă-cŕéstă-cŕąstę-cŕęşts'e* (creste), *cunąşts'e* (cunoaşte), *cúrts'e, ďinťe-ǵints'e-dżints'e-dżints'ą, ďireptáťe-dżireptáts'e, dżáşts'ą-dżáşts'e-dęşťe* (degete), *féťe -fęťe-fęts'e-fęts'ą-fętśe* (fete), *fráts'e, ghišąşts'ę* (gîceşte), *împărăts'ása, îndrăznéşts'e, înťinďe-înts'indże, înts'insă* (întinse perf.), *mints'enaş* (accentul? îndată), *nąpts'e* (noapte), *năints'e, ńevęstă-ńevęste* (neveste), *nişts'e-nişts'ą* (nişte), *părétś'e, pęşťe-pęştśą, pĭépťąn-pĭáptăn-pĭąpts'en-pĭąpts'ąn-*

pť ępť en-ts'ępts'en-ts'åpts'ąn-ť ępť en-kępť en (pĭeptene substantiv), *pŭáts'e* (poate), *puts'á* (putea imperf.), *puts'é* (infin.), *rečezát* (retezat, Poniţa-Tomi, pag. 154), *scŏáts'e, sîmts'e, sînătáts'e, šets'it* (cetit), *şť iĭe-şts'iĭą* (ştie), *şts'i* (şti, infin.), *tåts'e* (toate), *ť éĭ-ts'éĭ* (tilia), *ť inăr-ts'inăr* (tînăr), *ť inăřål* (tinerel), *ts'e* (te), *ts'inără* (tînără), *žumătáts'e*. Insă *îndrăgostit, povesti, términ* (subst.), *vesti*.—Oltenia: *cîť e, déşte-dĕáşť* (degete), *ġints'e- ġinť e -ġinte- dinte - dinť e, ĭubéşť, mŏárts'e, nŏápť e-nŏápte-nŏápts'e, pĕáşts'e-pęşť e-pĕáşte-pęşte, şápts'e-şápť e-şápte, şť iŭ-ştiŭ, tŏáť e, ts'e* (te), *ts'éĭŭ -ť éĭ-téĭ* (tilia), *ts'inăr-ť inăr-tinăr-tiner, ts'iňe* (tine). Insă *báte, batista, bléstemă* (3 p. sing.), *cîrstéĭŭ, drágostĕa, fĕáteľe, féte, fętele, fetiţă, mînĭéşte* (mînie verb. 3 p. sing.), *múşte* (verb), *ňeveásteľe, ostenit, păcáte, péste, pǫşte, putĕá* (infin.), *putére, puţintél, resucéşte, scŏáte, sporéşte, stĕá, ştie, te, tilipric* (tiriplic), *tíne, tinerĕá, ts'intiţa* (cintiţa), *vĕáste*. —Moldova. Din cuvintele normale: *ġinke-ġinť e-dżints'e-ďinť e -dinte* (de cele maĭ multe orĭ)-*dinť e, nŏápť e-nŏápte* (de cele maĭ multe orĭ)-*nŏápts'e-nŏápke, pĕáşť e-pĕáşte-pĕáşke-pęşte -péşte* (de cele maĭ multe orĭ)-*pęšti, sť á-stĕá* (de cele maĭ multe orĭ), *şápte-şåpť e-şåpti* (de cele maĭ multe orĭ)-*şápť i -şåpť i, šts'iŭ-ştiŭ* (de cele maĭ multe orĭ), *ts'éĭ-kéĭ-ť éĭ-téĭŭ* (de cele maĭ multe orĭ). Din texte numaĭ XI pag. 199 (Călugăreni jud. Neamţ: *ĭásť e, obrintšitu, pisť i, žits'e* vite) şi XII pag. 199 (Rătunda jud. Suceava: *drágosť e, nŏápť a, plăĭişť e, ť e*). La acestea se adaug *čicalŏásî* (ticăloasă) Şezătoarea II 186 (munţiĭ Suceveĭ), *condrăkĭérĭŭ* „cel ce face *condrat* cu boerul pentru întregul sat" Şezătoarea II 224 (munţiĭ Suceveĭ), *kĭárfî* (tearfă) Şezătoarea II 186 (munţiĭ Suceveĭ). Majoritatea exemplelor din textele din IX Jahresbericht prezintă pe *t* neschimbat.—Bucovina. Din cuvintele normale: *dżints'e-ďinť e-dinti-dinť e, nǫpť i-nŏápti-nǫpti-nǫápts'i, pĕáşts'i-pĕáşť i -pĕáşti, sté-sť é-šts'ę, şåpts'i-şąpť i-şåpť i-şåpti-şąpti-şĕápti, şts'ŭ-şť iŭ-ştiŭ, ts'éĭ-ť éĭ-téĭ*.—Basarabia. Din cuvintele normale: *dinti-dinť e, nŏápť i-nŏápti-nǫpti, pęşť i-pĕáşti-péşti, stĕá-sť á-sté, şápti-şåpť i-şåpti-şąpti, ştiŭ*.

Compară **95, 107, 116, 134, 144, 155, 175.**

§ **250. 165.** *d* + *ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**) + vocală s-a africatizat pe tot teritorĭul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anteromînesc (cu excepţie de *d* + *ĭé* > *ĕ*, care nu s-a africatizat în celelalte limbĭ romanice). Cunoscut

fenomen latin popular. Și anume: a) *d + ĭ + vóc* (afară de *a, e*)*<ğ-ž>ğ-ž>ž + vóc* (Banat *ž, ž;* Criș-Mureș *ž, ž;* Somiș-Tisa *ž;* Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ lipsesc exemple; Sudestul Transilvanieĭ lipsesc exemple; Muntenĭ-Pădurenĭ *ž*; Țara Oașuluĭ *ğ;* Oltenia *ž;* Muntenia *ž;* Moldova *ž;* Bucovina *ž;* Basarabia *ž).* b) *d + ĭ + á* orĭ *é<dz-z (>dz) + á* orĭ *é* (Banat *dz, z;* Criș-Mureș *dz, z;* Somiș-Tisa *dz, z;* Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ *z;* Sudestul Transilvanieĭ *z;* Muntenĭ-Pădurenĭ *dz;* Țara Oașuluĭ *dz;* Oltenia *z;* Muntenia *z;* Moldova *dz, z;* Bucovina *dz;* Basarabia *dz, z).* c) *´ d + ĭ + voc< ´ dz-z(>dz) + voc* (Aceĭaș repartiție a luĭ *dz, z* ca și la b).

a) *adiungo<ağúng-ažúng-ažúng; adiuto<ağút-ažút -ažút; deorsum<*dĭós<ğós-žós-žós.*

b) *audiebamus<*audĭám<audzám-auzám; dĕcem< *dĭéce<dzéce-zéce; dĕus<*dĭéu<dzéŭ-zéŭ.*

c) **frondia < fründză-frúnză; hordeum < órdz-órz; medium<mĭédz-mĭéz; prandium<prîndz-prînz; radius< rádză-rázã; spodium* (Vezĭ **63** β)*<spúdză-spúză.*

Chipul deosebit în care este tratat *d + ĭ + voc* în cazurile a, b, c se explică prin aceĭa că la b, c *ĭ* a căzut îndată dupăce a avut loc africatizarea luĭ *d* în *dz,* pecînd la a *ĭ* a continuat să existe după *dz* precedent pănă în momentul cînd *dz + ĭ + voc<ğ + voc,* vezĭ **168.**

In derivate africatizarea luĭ *d* își datorește de cele maĭ multe orĭ originea orĭ analogieĭ orĭ derivăriĭ dintr-un radical unde *d* era africatizat. De pildă în *aprinğŏáre, flămînğós, neteğór, putreğúne, răpeğór, răpeğúne, rătunğór* africatizarea n-a avut loc în niscaĭ primitive *aprindĭór, flămîndĭós, netedĭór, putredĭúne, răpedĭór, răpedĭúne, rătundĭór* (măcarcă o asemenea africatizare, alunecăriĭ sunetuluĭ datorită, a putut să aĭbă loc în niscaĭ derivate prin *-ĭór>-iolus, -ĭós>-iosus, -ĭúne>-ionem),* ci se datorește orĭ derivăriĭ dela radicalele cu *dz-z aprinz-* (p. 2 sing.), *flămînz-* (radicalul pluraluluĭ), *nétez-* (radicalul pluraluluĭ), *pútrez-* (radicalul pluraluluĭ), *ră-pez-* (radicalul pluraluluĭ), *rătúnz-* (radicalul pluraluluĭ), orĭ maĭ degrabă faptuluĭ că norma stabilită de alunecarea sunetuluĭ romînească cere ca *d* dintr-un cuvînt să se prefacă în *dz-z* înainte de *ĭ* consonant orĭ de un *ĭ* asămănător cu *ĭ* consonant, cum este *i* final scurt afon (Vezĭ **166,** compară **50** *γ*).

La elementele străine dacă se întîlnește africatizarea luĭ *d* în derivate (Și numaĭ în derivate se întîlnește) cu sufixe înce-

pătoare prin *ĭ + vocală, avem a face orĭ cu analogiea orĭ cu derivarea dintr-un radical unde *d* era africatizat prin analogie. In *grămăğŏáră, lespeğŏáră, oglinğŏáră ğ* se datoreşte orĭ derivăriĭ dela radicalele cu *-z* ale pluraluluĭ (ele înseş analogice) *grămė́z-, lė́spez-, oglinz-*, orĭ faptuluĭ că norma stabilită de alunecarea sunetuluĭ romînească cere ca *d* dintr-un cuvînt să se prefacă în *dz-z* înainte de *ĭ* consonant orĭ de un *ĭ* asămănător cu *ĭ* consonant, cum este *i* final scurt afon (Vezĭ alineatul precedent), orĭ analogieĭ provocate de derivatele prin *-ĭór* dela radicale latine, dintre care unele vor fi avînd (orĭ vor fi avut) africata căpătată prin alunecarea sunetuluĭ (Vezĭ alineatul precedent). In *aprozė́l>apród* a putut lucra analogiea deminutivelor în *-ė́l* dela radicalele *-t: apród: aprozė́l = nepót: nepoțė́l.*

Macedoromîn. a) a) *ağúngu; ağút; ģós>*ğós.* P. B. glosar.—b) *avdzám* P. B. 42; *dzáțe; dumnidzắŭ.* P. B. glosar. —c) *frúndză-fríndză; órdzu; ńádză; príndzu; spúză.* P. B. glosar.

b) Olymp: a) *adzúndze* Weigand Olymp 56; *adzutáre* 26; *ģós* 82.—b) *avdzĭám* 91; *dzáțe* 74; *dumnidzắŭ* 29. —c) *frắndză* 34; *órdzu* 32; *nė́dzu* 26; *príndzu* 34.—*dz* de sub a>*ğ*.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. a) *žúng; žút; žós.* P. M. glosar.—b) *uzá* (audiebat) P. M. 27_{14}; *patruzǫ́țĭ* (patruzecĭ); *dumnizė́sc* (dumnezeesc). P. M. glosar. *mirindzáŭ* (se odihnĭaŭ la amĭază>*meridiare* contaminat cu *merenda<mirindi* timpul dela toacă P. B. glosar, P. M. glosar) P. M. 24_2.—c) *frúndză; ŭórdz; ńez; sprúză.* P. M. glosar.

Istroromîn. a) *ažútu; žós.* P. I. glosar.—b) *zą́tše* P. I. glosar.—c) *frúnză; órz.* P. I. glosar.

166. *d + i* fix (*í* şi *i* final în anumite înprejurărĭ, vezĭ **38, 49**), în elementele băştinaşe, se preface în africata *dz-z> dz* pe tot teritorĭul romînesc (Banat *dz, z;* Criş-Mureş *dz, z;* Somiş-Tisa *dz, z;* Țara Bîrseĭ şi Țara Oltuluĭ *z;* sudestul Transilvanieĭ *z;* Muntenĭ-Pădurenĭ *dz;* Țara Oaşuluĭ *dz* [*ğice* dicit pag. 29 bucata XVII este asimilație la *č* următor]; Oltenia *z;* Muntenia *z;* Moldova *dz, z;* Bucovina *dz;* Basarabia *dz): abscondis<ascúnzĭ; audis, audimus, auditis, audivi, audivisti, audivit, audivimus, audivistis, audiverunt, audi,*

*audire, auditus<aūzĭ, auzim, auzițĭ, auziĭ, auziṣĭ, auzi, auzirăm, auzirățĭ, auziră, aúzĭ, auzire, auzit; cadis< cázĭ; calidi<cálzĭ; caudae<cózĭ; chordae<córzĭ; dīco <zic; dīes<zi; dīvīna<zină; haedi<ĭézĭ; praedae< prắzĭ; rotundi<rătúnzĭ; *tendae<tinzĭ.*

In derivate africatizarea luĭ *d* îṣĭ datoreṣte de cele maĭ multe orĭ originea derivăriĭ dintr-un radical unde *d* era africatizat orĭ analogieĭ. In cuvinte ca *cruzime, frăgezime, putrezime* foarte probabil avem a face cu derivate din radicalele de plural *crúz-, frágez-, pútrez-,* ĭar nu cu alunecărĭ de sunete din niscaĭ primitive *crudime, frăgedime, putredime* (macarcă o africatizare alunecăriĭ sunetuluĭ datorită a putut să aĭbă loc în unele derivate prin *-ime>-īmen).* Iar la multe derivate a putut să lucreze norma că „unuĭ *d* din primitiv corăspunde un *dz-z* înainte de *i* din sufixul derivatuluĭ", normă formată prin derivările dela radicalul pluraluluĭ, prin eventualele africatizărĭ datorite alunecăriĭ sunetuluĭ, ṣi întărită de faptul că *d* devine *dz-z* înainte de *ĭ* consonant ṣi de *i* final scurt afon. Compară 165.

La elementele străine dacă se întîlneṣte africatizarea luĭ *d* (Ṣi ea se întîlneṣte numaĭ în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. De pildă *grămézĭ, lắzĭ, obėzĭ,* plurale dela *grămádă, ládă, obádă; slobózĭ* p. 2 sing. dela *slobód,* nu sînt doar eṣite din niscaĭ *grămėdĭ, lắdĭ, obėdĭ, slobodĭ,* ci sînt producte de analogie după modelul *cŏádă-cózĭ, prádă -prắzĭ, aúd-aúzĭ, cád-cázĭ.*

Macedoromîn. a) *avdzím* (audimus), *avdzíĭ* (audivi), *avdzíṣĭ* (audivisti), *avdzí* (audivit), *avdzíră* (audiverunt), *ávdzî* (audi), *avdzíre, avdzít; códzĭ; dzíc;* P. B. glosar; *zắțe* (dicit), *zắcă* (dicat), *zắse* (dixit) P. B. 418; *dzí-ză-dzúă-zúă,* pl. *dzíle-dzắle* (dies) P. B. glosar, pl. *zắle* P. B. 418; *dzínă; ėdz.* P. B. glosar.

b) Olymp: *ávdzi, avdzim, avdziț, avdziĭ, avdzis, avdză, avdzăm, avdzăt, avdziră* Weigand Olymp 92; *dzicŭ* 101; *dzúă* (dies) 31; *ėdz* 52.

c) Acarnania: *dzúă* pl. *dzile* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *uzǫ́* (audivit), *uzǫ́ră* (audiverunt), *úzĭ* (audi) P. M. glosar, *uzǫ́m* (audivimus) P. M. 24_{4}, $_{15}$; *zic; zúŭă,* P. M. glosar, pl. *zǫ́li* P. M. 15_{39}; *zǫ́nă; ĭézĭ.* P. M. glosar.

Istroromîn: *avzí* (audire), *avzít* (auditus); *zic; zí; ĭéz.* P. I. glosar.

In afară de teritoriul romînesc fenomenul se maĭ întîlneşte numaĭ într-o parte din teritoriul retoroman, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 420, şi în dalmata, Bartoli Das Dalmatische II, 386.

167. Inainte de orice alţĭ *i* în afară de ceĭ specificaţĭ sub **165, 166** *d* rămîne neschimbat: *codiţă*>*cŏádă*+*-iţă; diminĕáţă*>*de*+*mane; dis-*>*de-*+*ex-* (*disfác, dispárt,* etc.); *grindină*>*grandinem; pĭĕdică*>*pedica.* In special se păstrează *d* neschimbat înainte de *in*>*én: dinte*>*dęntem* (Vezĭ **24**).

Acolo unde africatizarea se întîlneşte înainte de altfel de *i* decît ceĭ specificaţĭ sub **165, 166** (Şi ea se întîlneşte numaĭ în derivate), ea este numaĭ aparentă, în realitate s-a născut înainte de un *i* din ceĭ specificaţĭ sub **165, 166**: *sărbezĕálă* nu este doar>*sărbedĭálă,* ci este derivat prin sufixul de origine slavă *-ĕálă* din *sárbezĭ,* pluralul luĭ *sárbed.* In special să se observe că la derivatele prin sufixul *-ie*>romanic *-ia*>latin *'ia* (Vezĭ **52**[a]), ca *frăgezie*>*frâged,* avem cu maĭ multă probabilitate a face cu nişte derivate din radicalele pluraluluĭ decît cu o alunecare de sunet, macarcă *i* din acest sufix a fost fixat probabil din cele maĭ vechĭ timpurĭ ale limbiĭ romîne. La asemenea africatizărĭ aparente înainte de altfel de *i* decît ceĭ specificaţĭ sub **165, 166** a putut contribui şi analogiea prin norma că *d* dintr-un cuvînt devine *dz-z* înaninte de *ĭ* consonant şi înainte de *i* din sufixul derivatuluĭ. Vezĭ **165, 166.**

In cuvintele străine *d* înainte de *i* se păstrează neschimbat: *cadiŭ*>turc *cadí, dĭávol*>neogrec διάβολος, *dihánie*> vechiŭ bulgar *dîhaniĭe, dihor*>vechiŭ bulgar *tŭhorĭ, dijmă* >vechiŭ bulgar *dižma,* etc.

Macedoromîn. a) *diminĕáţă; disfác, dispártu; grindină; chĭádică. dinte.* P. B. glosar.

b) Olymp: *desfắ* (imperat.) Weigand Olymp 30. *dinte* 28.

c) Acarnania: *dimnĕáţa* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen: *cudiţă; dimnę́ţa; disfác, dispárt; grindini; pę́dică. dinti.* P. M. glosar.

Istroromîn: *demărę́ţă. dint.* P. I. glosar.

168. *dz*+*ĭ*+vocală<*ǧ-ž*>*ǧ-ž*>*ž*+vocală (Pentru distribuţiea luĭ *ǧ, ž, ž* vezĭ **165**[a]): *boteǧúne*>**botedzĭúne* >*botédz*+*-ĭúne; gălbiǧós*>**gălbidzĭós*>*gălbádză* (>

albanez *kălbázăj*) + *-ĭós; pupăğŏáră*>**pupădzĭŏáră*>*pùpădză* (Pentru acest cuvînt vezĭ § 328) + *-ĭŏáră*.

Tot aşa în macedoromîn. a) *pătiğúne. frég* (frînseĭ)> **frédzĭu*>**frédzi* (>*fregi*) + *-u* analogic dela p. 1 sing. a prezentuluĭ. P. B. glosar. *ğurğúnă*>**ğúrdz*>*jurgium* Pap. et. 27 + *-ĭúne*.

d) Meglen: *bătižúni* P. M. glosar.

Pentru istroromîn lipsesc exemple.

168a. *z*>*dz* + *i* accentuat şi neaccentuat<*ž* + *i*. a) In mod consecvent atuncĭ cînd în radical alăturĭ cu *z* nu apare *d*: *mĭéžĭ* pl. luĭ *mĭéz*>*medium* (alăturĭ însă şi *mĭézĭ*); *mižloc* >**miziloc*>**mizuloc*>*medius locus*; *mînžĭ* pl. luĭ *mînz* >**mandzu-* (Vezĭ § 328 supt acest cuvînt); *stúržĭ* pl. luĭ *stúrz*>*turdus* (alăturĭ însă şi *stúrzĭ*).—b) In mod puţin consecvent atuncĭ cînd în radical alăturĭ cu *z* apare *d*: *rătunžíre, rătunžít*>*rătunzire, rătunzit* (care există alăturea)—*rătúnd*; *veştežíre, veştežít*>*vêştezire, veştezit* (care există alăturea) —*vêşted*>**vēscidus*>*vescus* Miklosich Slavische Elemente im Rumänischen 9; Miklosich Beiträge Conson. II, 85; Schuchardt Vokalismus des Vulgärlateins III, 165. Insă *ascúnzĭ—ascúnd*; *aúzĭ, auzim, auzíre, auzit—aúd*; *cázĭ—cád*; *córzĭ—cŏárdă*; *cózĭ—cŏádă*; *crúzĭ, cruzime—crúd*; *grămézĭ—grămádă*; *ĭézĭ—ĭéd*; *lázĭ-ládă*; *obézĭ—obádă*; *prázĭ—prádă*; *slóbozĭ—slóbod*; *úzĭ—úd*.—c) *z*>*dz* rămîne neschimbat chĭar dacă în radical nu apare *d*, atuncĭ cînd africata *dz* s-a păstrat cu maĭ multă persistenţă: *zi*>*dies*; *zic*>*dico*; *zínă*>*divina*.

La această schimbare participă pe o scară întinsă *z* din elementele străine. α) In forme: *bréžĭ* pl. luĭ *brĕáz*; *caraghĭóžĭ* pl. luĭ *caraghĭóz*; *călăúžĭ* (alăturĭ însă şi *călăúzĭ*) pl. luĭ *călăúz*; *cnéžĭ* pl. luĭ *cnĕáz*; *dîržĭ* pl. luĭ *dîrz*; *-éžĭ* pl. luĭ *-éz*>francez *-ais* (de pildă *Albanéžĭ, Chinéžĭ, Francéžĭ, Ingléžĭ, Portughéžĭ*); *-éžĭ* pl. luĭ *-éz*, sufix de origine obscură, în tot cazul nu slavul *-ezŭ* Miklosich Grammatik der slavischen Sprachen II 317 (*titiréžĭ* pl. luĭ *titiréz*>**titilo*= *titinno* G. Pascu Etimologiĭ romîneştĭ I, Iaşĭ, 1910 pag. 39; însă *huhurézĭ* pl. luĭ *huhuréz* onomatopeic); *Franţúžĭ* pl. luĭ *Franţúz*>slav (rus, polon) *Franţúz*; *grumážĭ* pl. luĭ *grumáz*; *harbúžĭ* pl. luĭ *harbúz*; *îndîržíre, îndîržít*>*dîrz*; *moflúžĭ* pl. luĭ *moflúz*; *năcăžíre, năcăžít*>*năcaz*; *obrážĭ* pl. luĭ *obráz*; *tréžĭ* pl. luĭ *trĕáz*; *vitéžĭ* pl. luĭ *vitĕáz*. β) In radicale *z* rămîne neschimbat: *zid, zimbru, zimţĭ*.

Chestiunea poate fi considerată şi altfel, de pildă că *z*, latin orĭ străin, înainte de *i* accentuat, în radicale, rezistă schimbăriĭ în *ž*. In general faptul constatat este că *z*, de orĭce origine ar fi el, are propensiea în romîneşte de a deveni *ž* înainte de *i*. Această propensie găseşte teren favorabil în forme, dar este satisfăcută cîteodată şi în radicale (compară *mižloc)*.

Fenomenul există în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *nólğic* (mijlociŭ) Dalametra, *nólğica* (la mijloc) P. B. glosar, *nólğică* (mijloc) Dalametra, *nolğicán* P. B. glosar-*ńolğicán* Dalametra (mijlociŭ), *nólğuca* (mijloc, la mijloc) Mihăileanu, *nólğucu* (mijlocul) Mihăileanu, *ńižlucán* (mijlociŭ) P. B. glosar.

d) Meglen. a) *méžluc* (mijloc), *mižlucán* (mijlociŭ). P. M. glosar.—*caváž*, pluralul luĭ *caváz; chirchéž*, pluralul luĭ *chirchéz* (Cerchez). Capidan, Meglenoromîniĭ I pag. 139.

Istroromîn. a) *mežlóc* (mijloc) P. I. glosar.

169. *d<r*, sporadic: *armăsár>admissarius, arvocát >advocát* Weigand's III Jahresbericht 313, IV Jahresbericht 325; *clopórniță>clopódniță* Alexăndri Teatru ed. Socec Bucureştĭ 1875 pag. 905; *povérlĭ>povidlă>*slav *povidla* Şezătoarea III 85 (munțiĭ Suceveĭ).

170. *d<g*, sporadic: *oghĭál>*vechĭŭ bulgar *odѣĭalo; de sírg, sîrguésc*>vechĭŭ bulgar *usrŭdiĭe* (de unde *osírdie)*. *purcég>purcéd>procedo, ucig>ucid>occido* sînt analogice după participiile *purcés, ucis* şi modelul unor verbe ca *încing—încins, înting—întins,* Puşcarĭu Etymolog. Wörterbuch sub *ucid. mucegáĭŭ, putregáĭŭ* aŭ probabil radicalul *mucic-, putric-,* Puşcarĭu Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 617.

171. *d<t.* α) La sfîrşitul cuvîntuluĭ, dialectal: *fráget> fráged, lîncet>lînged, rînceț>rînced,* la Braşov, Puşcarĭu Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 618.—Tot aşa macedoromîn: *lîndzit* P. B. glosar. β) La mijlocul cuvîntuluĭ sporadic în istroromîn: *zbutit-a* (a deşteptat) P. I. 73_1, $_{10}$>croat *izbuditi.*

172. *dz* final<*ț* dialectal: *frágeț>frágedzĭ, lînceț> lîncedzĭ, rînceț>rîncedzĭ,* la Braşov, Puşcarĭu Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 618.—Tot aşa macedoromîn Meglen *ńázățĭ* (amĭază)>**ńázădzĭ* P. M. 28_{29} 30_{20}.

173. *dz* final<*z*<*s* în Meglen: *ás* (azĭ)>**áz*>**ádz* P. M. 18_{16}.

174. *dzl*<*zl* în macedoromîn: *prázlĭ* (paralele) >*prádzlĭ* P. B. 233.

175. In Banat, Crîş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni̯-Pădureni̯, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia (foarte puţin) *d* înainte de *e, i* (altul decît cel care provoacă africatizarea de sub **165, 166**) se înmoae şi apoi̯ devine *dż* ori̯ *ǵ* ori̯ *dý* (într-un singur loc, Apolda de sus din Crîş-Mureş) ori̯ *ǧ* (într-un singur loc, Lelese dela Munteni̯-Pădureni̯). Fenomenul are loc cu cea mai̯ mare consecvenţă în Banat şi pi̯erde în consecvenţă şi întindere cu cît mergi̯ dela vest spre est. Exemplele le dau̯ după cuvintele normale şi textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici̯ Dialekte der Munteni̯ und Pădureni̯. Pentru *ą̆* de după *ď, dż* vezi̯ **35.** Banat: *adżą̆vărát, ádżică, bádża* (badea), *bádżo* (vocativ), *bădżíţa, bl'ídżil'ą̆, brídżą̆* (blide), *dăşchídżą̆* (deschide), *dżácă* (deacă, dacă), *dżái̯ą̆* (deie), *dżál* (deal), *dżáluril'ą̆, dzą̆-dă* (de), *dżą̆la* (dela), *dżą̆scŏásă, dżą̆spărţít, dżą̆zbrăcáţ, dżimińáţa, dżin-dín* (din), *dżirépt* (drept), *ǵásă* (deasă), *ǵážăt-dżádżăt-dżážăt-žážăt* (deget, în forma din urmă *ž* e o asimilaţie la *ž* următor), *ǵíntśą̆-dżintśą̆* (dinte), *grădżínă, hodżińáşţśą̆, i̯ádżera,. năorîndżit* (neorînduit), *príndżą̆, rădżicát, rídżą̆, şádżą̆* (sic, sedet, greşală de tipar?), *şi̯ádżą̆* (sedet), *slobŏádżą̆, úndżą̆* (unde), *vĕádżą̆* (vede), *vérdżą̆, víndżą̆, žúdżą̆că.*—Crîş-Mureş: *báďa-báǵa* (badea), *báďą̆-báǵą̆* (bade), *báďo* (vocat.), *băďíţa, băǵíţă, ďáluluĭ, ďesfácă, ďesfă, ďespárť'ą̆, ďíla-dżíla* (dela), *dżál-ǵál* (deal), *dżálu, dżą̆-dă-de-ǵe-ďe-* (1 loc, Apolda de sus) *dýe, dżesúpra, dżiminĭáţă, dżin-dîn-dăn-ǵin-ďin-*(1 loc, Apolda de sus)*dýin, ǵážą̆t-dżádżăt-dżážăt-dżáşţŭ-ďáşť-ďážet-žážą̆t* (în forma din urmă *ž* e o asimilaţie la *ž* următor) *-dĕáşť* (deget), *ǵažătáş* (degeţel), *ǵescúlţă, ghindżít* (gîndit), *ǵiǵái̯* (dădeai̯), *ǵintśą̆-ǵinťą̆-ǵinḱą̆-dżintśą̆-ďinťą̆-*(1 loc, Apolda de sus)*dýinťhe-ďinḱą̆-dinte-dinťe, gînǵésc* (gîndesc), *grájdżą̆* (grajdiŭ), *grădżínă-grăďínă-*(1 loc, Apolda de sus) *grădýină-grădină-grăǵínă, i̯ę̆dżą̆ră* (ederă), *îngrădżáscă, prăpădżi, prăpădżít, săǵésc, săǵíĭ, spovedżésc, şą̆dżą̆, únďe, vę̆ďą̆, vedz'á, vedz'ém, vę̆rdz'ą̆-vę̆rďą̆-*(1 loc, Apolda de sus)*vę̆rdýe-vę̆rǵą̆-vę̆rde-vę̆rďe.* Insă *báde, bádeo, de, dĕál, vérde.*—Somiş-Tisa: *aínďerēa* (ai̯urea), *árďe, báďą̆-báďe, băďişór, băďíţă, băďúţ, bonďíţa, ďálu, ďasľegát* (dezlegat), *dă-de-di-ďe-ďi-ďą̆, ďécă* (dacă), *ďepárťe, ďeşţígă* (deschidă), *ďę̆žeťą̆* (degete), *ďíla* (dela), *ďimińáţă, dîn-din-ďin, ǵę̆žą̆t-dz'ę̆žą̆t-ďážą̆t-ďáget-žę̆žą̆t* (în forma din urmă *ž* e o asimi-

lație la *ž* următor)-*dĕăşť-dęşť-dęget-dęžet-ğădit* (metathesis) -*ğăďet* (metathesis)-*žędit* (metathesis), *ġinťą-dz'ints'ą-ďinťą-dinte-dinťe, grădină-grăďină, häĭďi, hoďină, pĭnďą* (pe unde), *riďică, ŭnďe, veďė* (infinit.), *vęrdz'e-vėrďą-vęrde.* Insă *şădĕă* (infinit.), *ŭnde.*—Munteni-Pădureni: *bădz'o, credżința, dėdz'e-dędz'ą* (dedit), *dėžąt-dz'ėžet-dz'ęşt* (deget), *ďežerăt-ďežărăt-dz'edz'erăt-dz'ežerăt-dz'ežărăt-dz'ižerăt-ğeğerăt (ğ* asimilație la *ğ* următor)-*žežerăt (ž* asimilație la *ž* următor)-*žežerăt (ž* asimilație la *ž* următor), *ďės-dz'ės-dz'ąs; ďila-ďela-dz'ela, ďin-dz'in-dz'în, ďinťe-ġints'e-dz'ints'e-dz'ints'ą, dz'ą* (de), *dz'ęĭą* (deĭe), *dz'imiňăța-ġiminĕăța*-(1 loc, Lelese, pag. 137) *ğiminĕăța* (dimineața), *dovedz'ėşts'e, gîndz'i, gîndz'it, grăďină-grădz'ină, înťinďe-înts'indz'e, merindz'e, năďėjďe-nădz'ęjdz'e-ňeďęjďe-ňedz'ęjdz'e-ňedz'ęjdz'ą-ňidz'ęjdz'ą-ňidz'ęjdz'e, priniėjdz'e-primėjďe-primėjďiie, şădz'ę* (sedebant), *vędz'e* (vede), *vedz'ė* (infinit.), *vęrďe-vęrdz'e, vindz'e.* Insă *dėĭe* (det), *dėdz'e-dędz'ą* (dedit).—Oltenia: *ďedăț* (deprindeți), *ďiminėțăľe, dz'e-dă-de-ďe, dz'in-dîn-din-ďin, ġints'e-ġinťe-ġinte-dinte-dinťe, gînďăm, gradz'ină-grăďină-grădină, ğăğet (ğ* asimilație la *ğ* următor)-*ğėşť (>*ğėğit, ğ* asimilație la *ğ* următor)-*ğăzet (>*ğădzet,* metathesis din **dz'ăğet)-žăşť (>*žăžet, ž* asimilație la *ž* următor)-*dęşť-dĕăğet-dĕăžet, năďėjdĕa, spovedz'i, ťingiă* (chindie), *ŭnďe, unďelėmn, vėrdz'e-vėrďe-vėrde.* Insă *ardĕă, de, dĕăl, dĕălu, dĕălurĭ, depărtă, grădină, prăpădėsc, ŭnde, vedė* (infinit.), *vedĕă* (infinit.), *vedĕăm, vedėm, vėrde.*—Moldova. Din cuvintele normale: *dĕăl-ďăl-dz'ăl-ġăl, dz'i-dă-de-di-ďi, dz'in-dîn-dăn-din-ďin, ġăžet-dz'ăžet-ďăžet-dėğet-dĕăžet-dėşt-deşť-dęžet-dĕăžet, ġinke-ġinťe-dz'ints'e-ďinťe-dinte-dinťe, grădz'ină-grăďinî-grădină-grădinî, vėrdz'e-vėrďe-vėrġe-vęrde-vėrde-vėrdi.* Din texte numaĭ XI pag. 199 (Călugărenĭ jud. Neamț: *dz'i* [de], *dz'ila* [dela], *dz'iskicăt* [despicat]), și XII pag. 199 (Rătunda jud. Suceava: *ďi* [de], *ďin,* alăturĭ cu *dintr-o, şădĕăm).* La acestea se adauge *ġėžmî* (dijmă) Șezătoarea III 85 (munțiĭ Suceveĭ). Majoritatea exemplelor din textele din IX Jahresbericht prezintă pe *d* neschimbat.—Bucovina. Din cuvintele normale: *dĕăł-ďăł-dz'ăł, dz'ăžit-ďăžit-dĕăğit-dėşt-dĕăžet-dĕădz'it, dz'i-di-ďi* (de), *dz'in-din-ďin, dz'ints'e ďinťe-dinti-dinťe, grădz'inî-grăďină-grădinî, vęrdz'i-vęrďe-vęrdi-vėrdi.*—Basarabia. Din cuvintele normale: numaĭ în doŭă localitățĭ, Străşenĭ și Sînjera, *ďi* (de), *ďin, grăďină, vęrďe.*

Compară **95**, **107**, **116**, **134**, **144**, **155**, **164**.

§ 251. 176. *c* + *ĭ* vechiŭ (Vezĭ **24**, **39**, **51**) + vocală s-a africatizat pe tot teritorĭul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Și anume: a) *c* + *ĭ* + *vóc* și *c* + *ĭ* + *voc* ́ (afară de *á*) *) < *č-š* > *č-ts'* > *č* + *vóc* (Muntenia *č*, Moldova *š*. Pentru restul teritorĭuluĭ dac lipsesc date, pentrucă exemplele, puține prin ele înseș, lipsesc în texte. Numaĭ pentru Criș-Mureș; localitatea Salașu de jos, Weigand's IV Jahresbericht pag. 310, se găsește exemplul *urts'óru*).—b) *c* + *ĭ* + *á* < *ț* + *á*.—c) ́ *c* + *ĭ* + *voc* < ́ *ț* + *voc*.

a) *čúc*, *čúcă* > **cĭúclu* > κύκλος?; *čulésc* > **cĭúllu* > κυλλῶ; *čumărát*, *čumărésc*, *čumărós*, *čumurluésc* > **cĭumúru* > > *χυμούρρους > χυμοῦ ῥοή; *čurícă* > **cĭurĭácu* > κυριακός; *čurílă* > **cĭuréllu* > κύριλλος; *čútură* > **cĭútula* > κύτος; *ulčór* > *urceolus*. Pentru discuțiea amănunțită a exemplelor *čúc*, *čúcă*, *čulésc*, *čumărát*, *čumărésc*, *čumărós*, *čumurluésc*, *čurícă*, *čurílă*, *čútură* vezĭ ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen în Bausteine zur romanischen Philologie.

b) *brachiale* < *brățáre*; *calceabamus*, *calceavi*, *calceare*, *calceatus* < *încălțám*, *încălțăĭ*, *încălțáre*, *încălțát*.

c) *acia* < *áță*; *bráchium* < *bráț*; *facies* < *fáță*; *glacies* < *ghĭáță*; *iudicium* < *judéț*; *laqueus* < *láț* (Vezĭ § 252); *licia* < *iță*; **mustacia* < *mustáță*; *socius* < *sóț*.

Chipul deosebit în care este tratat *c* + *ĭ* + *voc* în cazu-

---

*) Exemple de *c* + *ĭ* + *é* lipsesc. Paralelismul cu fenomenele de sub **156**, **165** ni daŭ dreptul să presupunem că *c* + *ĭ* + *é* ar fi dat acelaș rezultat ca și *c* + *ĭ* + *á* și că ar fi existat în dezvoltarea luĭ *c* + *ĭ* + *é* concordanță între dialectele dacoromîn și cel macedoromîn. Exemplele însă sigure de *c* + *ĭ* + *é*, acelea anume unde în etyma exista grupul *cę̆* (*cę̆rno* [judecînd după *cę̆rtus*, pentru care vezĭ Archiv für lat. Lexikographie VI, 381, vezı Walde Lat. etymolog. Wörterbuch], *cę̆rvus*, pentru care vezĭ acelaș loc din Archiv), prezintă acea dezvoltare a luĭ *c*, pe care acesta o capătă înainte de *e* simplu (Vezĭ **177**), și prin urmare o discordanță între dacoromîn și macedoromîn. Nu este alt ceva de făcut decît să admitem că africatizarea luĭ *c* a avut loc înainte de diftongarea luĭ *ę̆*. S-ar putea decĭ stabili cronologiea: 1) africatizarea luĭ *c* înainte de *e* (fenomenul **177**), 2) diftongarea luĭ *ę̆* (fenomenul **24**), 3) africatizarea luĭ *t*, *d* înainte de *ĭé* > *ę̆* (o parte din fenomenele **156**, **165**). In aceste înprejurărĭ ca etymon al luĭ *încét* nu poate fi pus *cĭétus*, *quietus*, ci *cétus*, *quetus*, a căruĭ existență de altfel este probată prin inscripțiĭ, Grandgent Introduzione § 225. Compară **192** nota.

rile a, b, c se explică prin aceĭa că la b, c, *ĭ* a căzut îndată dupăce a avut loc africatizarea luĭ *c* în *ț*, pecînd la a *ĭ* a continuat să existe după *ț* precedent pănă în momentul cînd *ț*+*ĭ* +*voc*<*č*+*voc*, vezĭ 159.

Macedoromîn. a) a) *čulèscu; čütră*>**čütură; ulčór*. P. B. glosar.—b) *ncălță, ncălțáră, ncălțáre*. P. B. glosar.—c) *áță* Dalametra; *bráț; fáță; ğudèț;* P. B. glosar; *aláț* (laqueus) Dalametra; *l'iță* Dalametra; *mustáță; sóț*. P. B. glosar.

b) Olymp. c) *bráțu* Weigand Olymp 67; *fáță* 55; *sŏáțe* (sociae) 32.

c) Acarnania. c) *fáță* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *čulès; cütură*. P. M. glosar.—c) *áță* Papahagi Romînii din Meglenia glosar; *bráț; fáță; judèț; láț; l'iță; mustáță; sóț*. P. M. glosar.

Istroromîn. b) *ăncață, ăncațąt*. P. I. glosar.—c) *ąță; brąț; fąță; gl'ąță*. P. I. glosar.

177. Pe tot teritoriul romînesc *c*+*e, i* accentuațĭ și neaccentuațĭ (accentuațĭ = *ĕ* [vezĭ **176** nota], *ė, ĭ, i*) s-a africatizat printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Decît numaĭ, învremece la *c*+*ĭ* +*voc* africatele născute sînt aceleaș pe tot teritoriul romînesc, la *c*+*e, i* africatele născute variează după dialecte.

Dacoromîn. *c*+*e, i*<*č-tś*>*č-ț*>*tś-ś*>*č-ś*>*ś-ḱ-fh*. Exemplele le daŭ după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Dialekte der Munteni und Pădureni, I. A. Candrea Graiul din țara Oașuluĭ.

Banat *ś: adüśą* (aduce), *aiś* (aicĭ), *atünś* (atuncĭ), *atünśa* (atuncea), *crüśą* (cruce), *cülśą* (culce), *dülśą-dülśi* (dulce), *düś* (ducĭ), *düśą* (duce), *dzĕáśą* (zece), *dzîśá* (zicea), *dzîśą-dzîśe* (zice), *fáś* (facĭ), *fáśą* (face), *fáśąrĕa* (facerea), *floriśál'ą* (floricele), *floriśică* (floricică), *îndulśá* (îndulcea), *înśąpüt* (început), *înśepü* (începu), *mînś* (mînîncĭ), *mînśą* (mînînce), *niś* (nicĭ), *páśą'* (pace), *pătrĭáśą* (petrece), *priśepĕá* (pricepea), *priśèpń* (pricepĭ), *rĭáśą* (rece), *sălśiŏáră* (sălcioară), *sąśąrát* (secerat), *sîmśáŭa* (sîmceaŭa), *sprînśánă* (sprinceană), *strîśą* (strice), *śe* (ce), *śèl* (cel), *śèp* (cep), *śèŕ* (caelum), *śèŕą* (cere), *śernüt* (cernut), *śerüt* (cerut), *śetátśą* (cetate), *śi* (ci, conjuncție), *śiń* (cinezĭ), *śiná* (cina, infin.), *śińą* (cine, pronume), *śinś* (cincĭ), *śirĭáșă* (cireșă), *śürul* (cĭurul), *trĭáśą* (trece), *veśiń* (vecinĭ),

vešińiĭ (veciniĭ).—Criş-Mureş *č, tś, š, s, ḱ* (1 loc, Sohodol), *fh* (1 loc, Apolda de sus): *aiš* (aicĭ), *aiša* (aicea), *aši* (aci), *atúnša-atúntša* (atuncea), *căts* (căcĭ), *čáră* (cera), *čél, čér-šéŕ-tšéŕ* (caelum), *čércuŕ* (cercurĭ), *četáťą* (cetate), *čine-šińą-tśińą* (cine, pronume), *dúč* (ducĭ), *dúče-dúšą* (duce), *dúlče* (dulce), *dušá* (ducea), *dzĕášą-dzĕáče-zĕášą-zĕáčą-zĕátšą* (zece), *fáče -fátše-fášą* (face), *făšá* (făcea), *floričá, hiričél* (firicel), *înšepút, întŏártše* (întoarce), *întoršá* (întorcea), *nič-nitšă-niš-niš* (nicĭ), *páče* (pace), *petŕęče* (petrece), *plátše* (place), *ręče* (rece), *sprînšánă-sprinčánă-sprîntšánă-* (1 loc, Sohodol) *sprînḱánă* (sprinceană), *šápă* (cepa), *šéla* (cela), *šină* (cena), *šingătŏáŕe* (cingătoare), *šinš-tšinš-činč* (cincĭ), *širĕáşă-čirĕáşă-tširĕáşă-* (1 loc, Apolda de sus) *fhirĕáşă* (cireşă), *trĕátšą -tręče* (trece), *tšá* (cea), *tšé* (ce), *tšerĕá* (cerea), *tši* (ci, conjuncţie), *zăč* (zacĭ).—Somiş-Tisa *č, tś, ţ* („La sud de Marosch-Ludosch se găsesc comunele Maros-Bogat, St. Iakob, Czintos, Lándor, Csekalaka, în care se pronunţă *ţer, ţerb, ţină*, etc." VI Jahresbericht 31), *š, s: ačáĭa* (aceĭa), *adúče* (aduce), *adúčeţ* (aduceţĭ), *aiča* (aicea), *apúše* (apuce), *atúnš* (atuncĭ), *čá-šá* (cea), *čé-tšé-šé* (ce), *čéĭ* (ceĭ, pronume), *čél* (cel), *čélalalt, čęŕe* (cere), *četáŕe* (cetate), *čevá* (ceva), *chetričęle* (petricele), *čińe-šińe* (cine), *čuráŕ* (cĭurarĭ), *dúč* (ducĭ), *dučá* (ducea), *dúče-dúše* (duce), *dzęše-dzęče-zęšą-zęče* (zece), *fáče, făšá* (făcea), *încărš* (încarcĭ), *încǫše* (încoace), *mănînč* (mînîncĭ), *mič* (micĭ), *nič-niš* (nicĭ), *ręče* (rece), *sprînšánă-sprinčánă, šéŕ-tšéŕ-čăr* (caelum), *šińevá* (cineva), *šînš-činč-čínč* (cincĭ), *širĕáşă-čirĕáşă, tręče* (trece), *tréčem* (trecem), *Túrč* (Turcĭ), *záče* (zace).—Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ *č: čápă, čé, čenúşe, čéŕ* (caelum), *či* (conjuncţie), *čínč, čirĕáşă, dulčáţă, fáče, nič, purčéĭ, rădăčinĭ, ręče, sprînčánă, tręče, zęče-zéče.* —Sudestul Transilvanieĭ *č: ačéla, aič, čápă, căč, čé, čéĭ* (pronume), *čér* (caelum), *činč, čirĕáşă, dóĭspreče* (doĭsprezece), *nič, sprînčánă, zéče.*—Munteniĭ Pădureniĭ *tś, š: adúš* (aducĭ), *aiša* (aicea), *aiš* (aicĭ), *ašiĭa* (aicĭ), *atúnš* (atuncĭ), *atúnša* (atuncea), *cúlš* (culcĭ), *dúlše* (dulce), *dultšáţă* (dulceaţă), *dúše* (duce), *dzăš* (zecĭ), *dzăše* (zece), *dziše* (zice), *fáše* (face), *fúrš* (furcĭ), *înšepút* (început), *miš* (micĭ), *mínše* (mînînce), *nitše* (nicĭ), *niš* (nicĭ), *pléše* (plece), *pórš* (porcĭ), *rătăšit* (rătăcit), *sprîntšánă-sprînšánă, šăl* (cel), *šé* (ce), *šéŕe* (cere), *šęrše* (cerce), *šerúră* (cerură), *šetátše* (cetate), *šińą* (cine, pronume), *šińe* (cineze), *šińevá* (cineva), *tšintś-šinš* (cincĭ), *vešin* (vecin).

—Țara Oașuluĭ *č*: *ačéĭ, ačéĭa, ačéla, aič, aiča, atúnč, če, čẹtera, četeráș, čine, crúče, dúče, dúlče, dzą̊če* (zece), *întọrče* (întoarce), *nič, núčiĭ, orĭčė, purčéĭ, purčélu*.—Oltenia *č, tś, ś*: *atúnč, če-tśe-še* (ce), *čine, cruč, cúše* (cuce, vocat.), *dutśám* (duceam), *fáče-fátśe-fáše* (face), *fátś* (facĭ), *foitśică* (foicică), *îndulśáscă* (îndulcească), *întśing* (încing), *rădășina* (rădăcina), *săltśiŏáră* (sălcioară), *sprînśánă-sprinčánă-sprînčánă-sprintśánă, śéŕ-čéŕ-čér* (caelum), *śinś-tśintś-činč* (cincĭ), *śirĕáșă-tśirĕáșă-čirĕáșă* (cireșă), *táś* (tacĭ), *trẹče-tréče, zátśe* (zace), *zătśá* (zăcea), *zĕáše-zẹše-zẹtśe-zĕáče-zẹče-zéče, zíče*. —Muntenia *č*: *atúnča, čápă, căč, čė, čéŕ-čér* (caelum), *činč, čine, čirĕáșă, cúlče, dúč, dúče, dúlče, fáč, fáče, mučigáĭ, nič, petréče, puĭči* (puĭceĭ), *réče, sălčiŏáră, sečerá, sprinčánă-sprînčánă, tréče, vălčéle, večină, záče, zĕáče-zẹče-zéče*.—Moldova *č, ś*: *adúś* (aducĭ), *aič, căč, čė, čertá, čine, dúč-dúś, dučá, dúlś* (dulcĭ), *dúše* (duce), *dzą̊če-dzăši-zą̊ši-zẹči-zăši* (zece), *fáč, iś* (icĭ), *mînînś* (mînîncĭ), *mušezít* (mucezit), *nič, núś* (nucĭ), *sešerá* (secera), *sprinśánă-sprinčánă-sprînčánă-sprînśánă, sprinšenát, śápă-čápă, śéŕ-čéŕ-čér* (caelum), *śingătŏáre* (cingătoare), *śinś-činč-tśintś, śirĕáșă-čirĕáșă, tréše* (trece).—Bucovina *č, tś, ś*: *čápă-śápă-tśápă, dzĕáši-dzą̊ši-dzĕáči-dzăši* (zece), *sprînśánă-sprinśánă-sprintśánă-sprînčánă, śéŕ-tśérĭ-čérĭ* (caelum), *śinś-tśintś-činč, śirĕáșă-śîrĕáșă-tśirĕáșă-čirĕáșă*.—Basarabia *č, ś*: *čápă-śápă, dzą̊ši-dzĕáči-dzăši-zẹči, sprînśánă-sprinśánă-sprînčánă, śéŕ-čérĭ-čér* (caelum), *śinś-činč, śirĕáșă-čirĕáșă*.

In derivate africatizarea luĭ *c* îșĭ datorește de cele maĭ multe orĭ originea orĭ analogieĭ orĭ derivăriĭ dintr-un radical unde *c* era africatizat. De pildă în substantivele *adînčime, cîntičél, drăčie*, în adĭectivele *drăčėsc, porčėsc*, în verbele *adînčėsc, domestičėsc, înbrînčėsc, mijločėsc, nimičėsc, sălbătăčėsc* n-avem doar a face cu alunecărĭ de sunet din niscaĭ *adînkime, cîntikél, drăkie, drăkėsc, porkėsc, adînkėsc, domestikėsc, înbrînkėsc, mijlokėsc, nimikėsc, sălbătăkėsc*, macarcă asemenea alunecărĭ de sunet aŭ putut avea loc în vreunele asemenea derivate, ci avem de a face orĭ cu derivărĭ din radicalele de plural *adínč-, cíntič-, dráč-, pórč-, doméstič-, brínč-, mijloč-, sălbáteč-*, orĭ maĭ ales cu analogiea faptuluĭ că un *c* din cuvintele romîneștĭ devine *č* înainte de *e, i*. La unele analogiea a putut lucra maĭ direct, prin înseș modelele oferite de cuvintele latineștĭ, și pentru *cíntec—cîntičél* a putut servi ca model *pórc—purčél*.

In cuvintele străine *c* înainte de *e, i* se păstrează neschimbat: *chél*>turc *kel, chelár*>neogrec κελλάρης, *cheltuésc* >ungur *költeni, chĭór*>turc *kör, chip*>vechĭŭ bulgar *kipŭ,* etc. La elementele străine dacă se întîlneşte africatizarea luĭ *c* (Şi ea se întîlneşte numaĭ în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. Maĭ întîĭŭ a lucrat norma că în limba romînească *c* dintr-un cuvînt devine *č* înainte de *e, i,* dar maĭ în special aŭ lucrat modelele prezentate de elementele latineştĭ: *bobóč, cráč, ráč, săráč, Túrč, voĭníč* nu sînt doar provenite din niscaĭ *bobókĭ* (compară neogrec μπουμποῦκι), *crákĭ* (vechĭŭ bulgar *krakŭ), rákĭ* (vechĭŭ bulgar *rakŭ), sărákĭ* (vechĭŭ bulgar *sirakŭ), Túrkĭ, voĭníkĭ* (vechĭŭ bulgar *voĭnikŭ),* ci sînt producte de analogie după modelul unor cuvinte ca *adínc—adínč, doméstic—doméstič, júnc—júnč, núc—núč, pórc—pórč,* etc.; *voĭničél* nu este doar provènit din *voĭnikél,* ci este produs după modelul *pórc—purčél, cíntec—cîntičél, şóárec—şoričél;* adĭectivul *turčésc* nu-ĭ>*turkésc,* ci făcut după modelul *drác—drăčésc, porc—porčésc* şi altele de acest fel; verbul *înbobočésc* nu-ĭ>*înbobokésc,* ci analogic după *adínc—adînčésc, brîncă—înbrînčésc, doméstic—domestičésc, nimíc—nimičésc,* etc.

Macedoromîn. *c*+*e, i*<*ţ, tś, č.* Filiaţiea nu-ĭ clară: *ţ* <*tś*<*č*? orĭ *č*<*tś*<*ţ*?

a) Textele prezintă *č* numaĭ în *činúşe*>**cinusia, čirĕáşe* >*cerasia,* şi poate în *aričŭ,* dacă într-adevăr acest cuvînt> **ariče*>**ericem.* Incolo numaĭ *ţ. aričŭ* Dalametra, *činúşe, čirĕáşe, dúlţe* (dulce), *dúţe* (duce), *duţĕá* (ducea), *duţém* (ducem), *duţéţĭ* (duceţĭ), *dúţire-duţĕáre* (ducere), *fáţĭ* (facĭ), *fáţe* (face), *fáţim-făţém* (facem), *fáţiţĭ-făţéţĭ* (faceţĭ), *făţĕám-fiţĕám* (făceam), *fĕáţe* (fecit), *fáţire-făţĕáre* (facere), *núţĭ* (nucĭ), *sĕáţir* (secer), P. B. glosar, *sĕáţiră* (secere subst.) Dalametra, *ţé* (ce), *ţĕáră* (cera), *ţĕáţire* (*cicerem), *ţér* (caelum), *ţérbu* (cerb), *ţilár* (cellarium), *ţin* (ceno), *ţină* (cena), *ţingu* (încing), *ţine* (cine pronume), *ţinivá* (cineva), *ţir* (cĭur), *ţitáte* (cetate), *ţivá* (ceva). P. B. glosar.—In Die Sprache der Olympo-Walachen 54 spune Weigand următoarele: „In Vlacho-Klisur am auzit *fačem, trečem, adučem, Turčiĭ, čara* (cera), *ča,* în cele maĭ multe cazurĭ însă *ţ.* In Samarina am auzit *če fač* (quid facis), *tač* (taces), în cele maĭ multe cazurĭ însă *ţ.* In Serres se pare că precumpăneşte *č,* se zice *činč, če, dziče, dzače* (decem), *duč* (ducis). In nordul domenĭuluĭ, la Kruşevo,

maĭ des e *ț*, la răsărit, la Strymon, se găsește des *č*, în Macedonia de sud apar *ț, tś, č*".

b) Olymp. Weigand Olymp 54: „Tratamentul luĭ *k* la Olympovalahĭ prezintă un caracter a parte. Aicĭ anume în loc de *ši* se pronunță *si;* latinul *j*, care poate pe întregul domeniŭ s-a prefăcut în *ğ*, apare aicĭ ca *dz;* cuvinte ca *fičór, čičór* sună aicĭ *fițór, țór;* cuvinte turceștĭ ca *čeirek, čaĭe* sună aicĭ *țeireke, țaĭe*. In aceste patru înprejurărĭ, unde pe întregul domeniŭ se pronunță *š*, la Olympovalahĭ există pronunțarea *s*. Este lucru neîndoĭos, decĭ, că *š* poate deveni *s*. Judecînd după această tendință a limbiĭ Olympovalahilor s-ar aștepta cineva ca *k* palatal să fie reflectat la dînșiĭ prin *ț*. Și cu toate acestea nu-ĭ așa. Am găsit din contra, maĭ ales la începutul cuvîntuluĭ, *tś: tśi* (quid), *tśerbu* (cervus), *tśară* (cera), *tśirtśel* (*circellus), *sufretśáŭă* (supracilium), *tatś* (taces), *tśirĕase* (cerasi), *disatśe* (διζάκκιον), *adutśem, adutśeț* (ducimus), *vitśin* (vicinus); pe de altă parte am găsit *ț* în *dzațe* (decem), *fețu* (feci), *mțin* (paucinus), *țapă* (cepa), *arițu* (ericius), *plecŭ pleț, calcu calț, furcă* pl. *furți*".

c) Acarnania *ț: ațĕá* (acea) 178, *ațel'ĕĭ* (aceleĭ) 178, *fáț* (facĭ) 180, *trĕáțe* (trece) 180, *trĕț* (trecĭ), 180, *ți* (ce) 178, *vețina* (vecina) 178.

d) Meglen. *č* numaĭ în *čănúșă* (cenușă), *čiréș* (cireș), *čirę́șcă* (cireșă), *čúr* (cĭur) și *aričŭ* (Compară a). Incolo numaĭ *ț: aričŭ, čănúșă, čiréș, čirę́șcă, čúr, dúlți* (dulce), *fáțĭ* (facĭ), *fáți* (face), *fáțiri* (facere), *fę́si>fę́ți* (fecit), *sę́țir* (secer), *sę́țiri* (secere subst.), *țé* (ce), *țĕá* (cea), *țéla* (cela), *țér* (quaero), *țér* (caelum), *țérb* (cerb), *țérc* (cerc), *țért* (cert), *țę́rtă* (ceartă subst.), *țę́sta* (aceasta), *țin* (cinez), *țină* (cena), *țitáti* (cetate), *țivá* (ceva). P. M. glosar.

|

Istroromîn. *c + e, i<ț, tś, č, ś>č, ḱ>tś, t́>tś*. Filiațiea nu-ĭ clară: *ț<tś<č? ori č<ts'<ț? acmóče* (acum) P. I. 58_{2}, *ą̊nča* (aicea) 61_{12}, *ánța* (aicea) 28_{24}, *ănčins* (încins) 57_{19}, *ắnš́* (aici) 21_{21}, *čą̊* (cea) 58_{29}, *čą̊* (aceasta) 75_{20}, *čą̊* (acea) 80_{5}, *čą̊* (aceĭa m. pl.) 80_{10}, *čą̊-ĭ* (adecă) 72_{23}, $_{25}$, *čą̊le* (acele) 21_{25}, *čą̊re* (căuta infinit.) 77_{20}, *čą̊sta* (aceastǎ) 57_{5}, *čė́* (ce interogat.) 26_{13} 39_{11}, *čė́* (care) 58_{18}, *čéla* (acela) 56_{29} 57_{6} 61_{9}, *čél'i* (ceĭ) 58_{18}, *čėpu* (cepul) 62_{2}, *čér* (caelum) 14_{1}, *čére* (caută) 22_{14}, *čére* (căuta infinit.) 25_{21} 50_{4}, $_{5}$, *čéru* (caelum) 36_{29}, *četą̊te* 26_{22} 37_{2}, *čire* (cine) 57_{7},

drąț (dracĭ) 17_{15}, *dúțe* (aduce infinit.) 31_{14}, *fáče* (face infinit.) 56_{29}, *fąče* (facit) 81_{11}, *fačéț* (faceţĭ) 16_{15}, $_{27}$ 43_{2}, *fąts'e* (face infinit.) 1_{5} 7_{13} 39_{11} 77_{35}, *ḱą* (acea) 35_{8}, *pórč* (porcĭ) 49_{10}, *pórts'* (porcĭ) 49_{21}, *pórts'i* (porciĭ) 49_{9}, *sóreț* (şoarecĭ) 36_{8}, *ḱésta* (acesta) 35_{2}, *tórče* (toarce infinit) 71_{21}, $_{23}$, $_{31}$, *túnče* (atuncea) 71_{30}, *ța* (acea) 45_{9}, *ța* (aceasta) 58_{34}, *ță* (cea) 17_{19}, *ță* (acea) 31_{37}, *ță* (aceĭa m. pl.) 80_{8}, *țąsta* (aceasta) 40_{27}, *țąste* (aceste) 21_{20}, *țąsta* (această) 13_{9}, *țé* (ce) 17_{14} 28_{31}, *țéla* (cela) 29_{23}, *țéli* (ceĭ) 17_{20}, *țerúşą̆* (cenuşă) 19_{18}, *țetąta* (cetatea) 45_{21}, *țetąte* (cetate) 45_{22}, *țevá* (ceva) 29_{25}, $_{33}$, *ținț* (cincĭ) 20_{17}, *ts'-ór* (ce vor) 2_{8}, *ts'á* (cea) 7_{35}, *ts'ą* (aceĭa, neutru) 21_{25}, *ts'ą* (acela) 31_{35}, *ts'ą* (acea) 80_{3}, *ts'ąsta* (aceasta) 21_{20}, *ts'ąsta* (aceştiĭa) 16_{34}, *tśąsta* (aceasta) 79_{2}, *ts'é* (ce) 21_{24}, *ts'é* (cine) 76_{26}, *ts'éla* (cela) 17_{15}, *ts'éľ* (ceĭ) 1_{4}, *ts'erúşą̆* (cenuşă) 26_{22}, *ts'erúşe* (cenuşă) 53_{3}, $_{4}$, *ts'éstă* (acesta) 16_{7}, *ts'ints'* (cincĭ) 6_{10}, $_{22}$, *ts'ira* (cina) 7_{6}, *ts'irąt* (cinat) 7_{7}, *učide* (ucide infinit.) 57_{4}, *učis* (ucis) 2_{7}, $_{23}$, *ułide* (ucide) 17_{12}, *uts'is* (ucis) 2_{8}, $_{17}$, $_{24}$ 49_{21}, *zéče* (zece) 6_{19}, *zéts'a* (a zecea) 15_{3}, *zéțe* (zece) 30_{24}, *zíče* (zice) 23_{14}, *zíče* (zice infinit.) 59_{3}, *zíțe* (zice infinit.) 19_{6}, *zíts'e* (zice) 23_{15} 59_{6}.

178. *cl* (în care se cuprinde şi *cl*>*tl*, vezĭ 160) + vocală în elementele băştinaşe<*cľ*+ vocală. *cľ* se păstrează în macedoromîn şi istroromîn, s-a prefăcut în *ḱ*, *ḱĭ* în dacoromîn (*ḱ* înainte de *e*, *i*, *ḱĭ* înainte de celelalte vocale. Este probababil însă că dialectal există *ḱ* şi înainte de celelalte vocale, nu numaĭ înainte de *e*, *i*. Weigand scrie *ḱámă* [clamat] pretutindenĭ, cu începere dela VI Jahresbericht, unde întroduce întîĭaş dată acest cuvînt normal. Pentru limba comună şi Moldova pot afirma cu siguranţă că pronunţarea e *ḱĭámă*. Pe de altă parte este probabil că şi înainte de *e* există *ḱĭ* pe alocurea: *ḱĭém* [clamo]. Regula pusă de Tiktin însă, Zeitschrift für roman. Phil. XI, 68, că se pronunţă pretutindenĭ *ḱĭém*, *ǵĭíndă*, nu este exactă: în limba comună cel puţin şi în Moldova pot afirma cu siguranţă că pronunţarea e *ḱém*, *ǵíndă*): *auricula*< *uréḱe*; *avunculus*<*únḱĭŭ*; *cauliculus*<*cauliclus*<*curéḱĭŭ*; **clagum*<*ḱĭág*; *clamo*<*ḱém*; *clavis*<*ḱée*; **clinga*<*ḱíngă*; **genunculus* < **genunclus*< *genúnḱĭŭ*; *-ıcula*<*-iḱe* (*măzăriḱe*, plante, între altele vicia dumetorum L., vicia lathyroides L., vicia sativa L.>*măzăre* + *-iḱe*); *inclino*<*înḱín*; *includo*<*înḱíd*; *manuclus*<*mănúnḱĭŭ*; *musculus*< *musclus* < *múşḱĭŭ* (carne); **musclus* < *múşḱĭŭ* (plantă);

*mutulus<*muclus<múḱe; oculus<*oclus<óḱĭŭ: *paricula<*paricla<părėḱe; *pustlella < *pusclella<puşḱĭă; reniculus< *reniclus<riniḱĭŭ; renunculus< *renunclus< rărúnḱĭŭ; *sclavus<Şḱĭăŭ; *scloppus<şḱĭóp; tendicula <*tendicla<tindėḱe; trunculus<*trunclus<trúnḱĭŭ; vetulus<*vetlus<veclus<véḱĭŭ.*

Urme de *cľ* se găsesc în vechea romînă: *cľámă* (клѣкмъ, clamat) Praxĭul Voroneţ pag. 72_6; *Urĕácľa* nume proprĭu (Оурѣклѣ) într-un document din 1407 Suceava, Hasdeu Arhiva istorică I_1 pag. 140.

Macedoromîn. a) *urĕácľe* P. B. glosar; *cľág* Dalametra; *cľém; cľáe; dzinúcľu;* P. B. glosar; *-icľă (mîrdzinicľă> márdzină* Dalametra, vezĭ G. Pascu Sufixele romîneştĭ); *ncľín; ncľíd; mînúcľu;* P. B. glosar; *múşcľu* (carne) Dalametra; *múşcľu* (plantă) Dalametra; *ócľu; părĕácľe; púşcľe>*puscla >pustula;* P. B. glosar; *arnicľu* (rinichĭŭ) Dalametra; *şcľóp; vécľu.* P. B. glosar.

b) Olymp: *ğenúclu* Weigand Olymp 35; *nclidŭ* 36; *óclu* 32; *véclu* 27.—După cum se vede, *ľ* şĭ-a perdut muĭarea. Compară **99, 194.**

c) Acarnania: *cľimáş* (chemăşĭ) Weigand Aromunen II 180; *ócľi* 178.

d) Meglen: *uręcľă; cľág; cľém; cľíngă; zinúcľu, ancľinăcĭúni* (închinăcĭune); *ancľíd;* P. M. glosar; *múcľă* Papahagi Romîniĭ din Meglenia glosar; *ŭócľu; păręcľă; tindécľă: vécľu.* P. M. glosar.

Istroromîn: *uréclą; cľému;* P. I. glosar; *zerúncľi* (genunchĭ) P. I. 75_{31}; *ăncľídu; múcľa; ócľu; şľĭóp* (şchĭop). P. I. glosar.

179. *ct<pt* în elementele băştinaşe, pe tot teritorĭul romînesc: *coctus<cópt; directus<drépt; factus<fápt; intellectus<înţelépt; lactem<lápte; lactuca<lăptúcă; lucto <lúpt; noctem<nŏápte; octo<ópt; pectinem<pĭéptene; pectus<pĭépt.*

Macedoromîn. a) *cóptu; driptáte>*directatem; fáptă; lápte; nŏápte; óptu; chĭáptine; chéptu.* P. B. glosar.

b) Olymp: *cóptu* Weigand Olymp 49; *fáptu* 34; *lápte* 49; *nŏápte* 49; *óptu* 74; *chĭáptine* 41; *chĭéptu* 26.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *cópt; dirépt; fát>fápt; lápti; nŏápti; ŭópt; chĭáptin; chĭépt.* P. M. glosar.

Istroromîn: *cópt; lọ́pte; nópte; ópt;* P. I. glosar; *ts'ọ́ptir* (pĭeptene) P. I. 36_{25}; *cl'épt* (pĭept) 43_{30}.

180. *cs* intervocalic<*ps* în elementele băştinaşe pe tot teritorĭul romînesc (Meyer-Lübke Grammatik I § 464 pune greşit regula ˙ *cs*<*ps, cs* ˙ <*s.* Vezĭ **181**): *coxa*<*cŏápsă; coxit*< *cŏápse; frixit*<*frípse; infixit*<*înfípse; suxit*<*súpse; toxicum*<*tŏápsic,* durere de stomah pricinuită de prea multă mîncare şi băutură (comunicat din judeţul Iaşĭ); *toxicatus*< *topsicátul* = *tŏápsic, drác întopsicát,* drac plin de otravă (comunicate din judeţul Iaşĭ).

Macedoromîn. a) *cŏápsă; cŏápse; frípse; súpse.* P. B. glosar.

b) Olymp: *cópsu* (coxi) Weigand Olymp 49.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. *cópşŭ* (coxi); *frîş*>*frípş* (frixi). P. M. glosar.

Istroromîn. *tópsecă* P. I. glosar (după Maiorescu Itinerar).

181. *cs* intervocalic<*s* în cîteva elemente latine, pe tot teritorĭul romînesc: *duxit*<*dúse* (şi tot aşa perfectele *-xi adiunxit*<*ajúnse, dixit*<*zíse, incinxit*<*încínse, intellexit*< *înţelése, intinxit*<*întínse, linxit*<*línse, ninxit*<*nínse, planxit*<*plínse, stinxit*<*stínse, strinxit*<*strínse, traxit-tráse, unxit*<*únse;* însă *coxit*<*cŏápse, frixit*<*frípse, infixit*< *înfípse, suxit*<*súpse); exeo*<*ĭés; fraxinus*<*frásin; laxo* <*lás; maxilla*<*măsĕá; sex-e*<*şése; texo*<*ţés.*

Macedoromîn. a) *dúse (ağúmse, dzíse, ţímşu*>*cinxi, plímse, astímse, strímse, aúmse; coápse, frípse, nhípse, trápse); és; lás; măsĕáŭă; şáse; ţás.* Insă *frápsin.* P. B. glosar.

b) Olymp: *dús'e* Weigand Olymp 101; *éssu* 100; *sáse* 74.

c) Acarnania: *dúse* Weigand Aromunen II 182; *éş* (exis) 180; *şáse* 182.

d) Meglen: *dúsi (júnsi, zísi, plọnş*>*planxi, stínş*> *stinxi, strínş*>*strinxi, únş*>*unxi; cópş, fríş); ĭés; frásin; lás; măsẹ́ŭă; şási; ţọ́s.* P. M. glosar.

Istroromîn: *ĭés; frọ́sir; lọ́su; şọ́se; ţés.* P. I. glosar.

182. *cs* înainte de consonantă<*s* pe tot teritorĭul romînesc. Fenomen anteromînesc, vezĭ Grandgent Introduzione § 255: *excaldo*<*scáld; excoquo*<*scóc; excurro*<*scúrg; expono*

<*spún; exsudo*<*asúd; extempero*<*stîmpăr; extergeo*< *ştérg; extinguo*<*stíng; extorqueo*<*stórc; extrico*<*stric.*
Macedoromîn. a) *scáldu; spún; asúd; aştérgu; astingu.* P. B. glosar.
b) Olymp: *spún* Weigand Olymp 49; *astérgu* 56.
c) Acarnania. Lipsesc exemple sigure.
d) Meglen: *scáld; spún; súd; ştérg; sting; stric.* P. M. glosar.

Istroromîn: *scą̊du* (scald); *spúr; stíng; stric.* P. I. glosar.

183. *c*<*g* şi *č*<*ǧ* sporadic: *alignésc,* mişc încoace şi încolo, clatin, C. Negruzzi Scrierĭ II, 10, III, 357, Elena Sevastos Cîntece moldoveneştĭ 296>**alicnésc*>*licnésc*>vechĭŭ bulgar *lěšti lěkǫ* flectere; *áprig*>**apricus*>*aper?* (Tiktin Wörterbuch); *cĭugulésc*>*cĭóc*>τύκος (Vezĭ ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen în Bausteine zur roman. Philologie); *cîrpogésc*>*cîrpocésc*>*cîrpăcésc*>*cîrpácĭŭ; deságĭ*>mediogrec δισάκκι; *fráged*>*fracidus; grás*>*crassus* (anteromînesc, tot aşa în toate limbile romanice); *grátie*>*cratis* (anteromînesc, tot aşa în toate limbile romanice); *îngînf*>*conflo* (anteromînesc, tot aşa în italiana şi franceza); *învíng*>*vinco; păríng*>*panīcum;* transilvănean *tógmaĭ*>*tócmaĭ*>vechĭŭ bulgar *tŭkŭma; vitreg*>*vitricus; zgáĭbă*>*scabies; zgúră*>*scoria.*
Tot aşa sporadic în toate dialectele.
Macedoromîn. a) *diságă; grás; zgurie* (accentul?). P. B. glosar.
b) Olymp: *disáts'e* Weigand Olymp 54; *grássu* 56.
c) Acarnania. Lipsesc exemple.
d) Meglen: *diságă; grás; anving.* P. M. glosar.

Istroromîn: *grą́s; zgúrą.* P. I. glosar.

184. *ct*<*pt*<*mt* sporadic în macedoromîn: *lucto*<*lúptu* ⌣*alúmtu* P. B. glosar.—Compară **137**.

185. *cs*<*ps*<*ms*<*ns* sporadic în macedoromîn: *eximus, exitis, exibat, exivi, exiverunt, exire, exitus*<*inşim, inşiţĭ, inşá, inşiĭ, inşiră, inşáre, inşită.* P. B. glosar. Olymp *issém, isséţ, issúi, éssiră,* Weigand Olymp 100. Meglen *işǫ́ţĭ* P. M. glosar.

186. *c*<*h* dialectal, rar: *năház*>*năcáz*>vechĭŭ bulgar *nakazŭ.* Iosif Popovicĭ Dialekte der Munteni und Pădurenĭ 123.

187. *cm*<*hm* în istroromîn, rar: *ahmó* (acum)>*acmó* >*eccum*+*modo* P. I. 13_{10}.

188. *csĭu*<*cșu* macedoromîn în cuvîntul *ácșu*>ἄξιος P. B. 453.

189. *c* e sincopat în *clóşniță*, cuĭbar, Marian Vrăjĭ 178 >**clóşcniță*>*clóșcă*.

190. In Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Oaş, Oltenia (un singur cuvînt într-o singură localitate), Moldova (cîteva locurĭ din județele Neamț şi Suceava), Bucovina, Basarabia (într-o singură localitate) *k̓*>*cl* şi *k̓* din elementele străine se preface în *t́* şi apoĭ se africatizează în *th́*, *ts'*, *ț*. Fenomenul e cel maĭ puternic reprezentat în Muntenĭ-Pădurenĭ şi Oaş. Exemplele le daŭ după cuvintele normale şi textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ, I. A. Candrea Graĭul din Țara Oaşuluĭ. Banat *ts'*: *kĭáĭą-ts'áĭą* (chee), *răts'ită* (răchită), *ts'ámă* (chĭamă), *ženúnk̓ą-ženúnts'e* (genunche). Insă *dăşkis* (deschis), *dăşkidžą* (deschide), *k̓ămát* (chemat), *kéĭľą* (cheile), *múk̓ą* (muche), *ók̓* (ochĭ), *okĭán* (ochĭană), *ókiĭ* (ochiĭ), *urĭák̓ą* (ureche).—Criş-Mureş *t́*, *th́*, *ts'*, *ț*: *kĭáĭą* pl. *kéĭ-ts'áĭą* pl. *ts'éĭ-t́áĭą* pl. *t́éĭ-kęĭe-t́éĭe* (chee), *mút́e* (muche), *ót́* (ochĭŭ), *t́ár* (chĭar), *ts'emát* (chemat), *žąnúnk̓ą* pl. *žąnúnk̓* şi *žąnúnk̓ą-žąnúnk̓ą* pl. *žąnúnț-žąnúnts'ą* pl. *žąnúnț* şi *žąnúnts'ą-ženúth́e* pl. *ženúț-ženúnk̓ą* pl. *ženúnk̓-ženúnk̓ą* pl. *ženúnk̓* şi *ženúnk̓ą -ženúnk̓ą* pl. *ženúnț-ženúnt́e* pl. *ženúnțĭ-žerúnke* pl. *žerúnk̓* şi *žerúnț-žerúnk̓* pl. *žerúnț-žerúnt́e* pl. *žerúnt́e* şi *žerúnț-ġerúnke-ġenúnke-ĭenúnke-ĭenúnt́e* (genunchĭŭ). Insă *kĭámă* (chĭamă), *kica* (chica), *okéşts'* (ocheştĭ), *óki* (ochiĭ), *rakĭá* (rachĭŭ), *răkită* (răchită), *rinkĭáză* (nechează), *skimbát* (schimbat), *ŭókiĭ* (ochiĭ).—Somiş-Tisa *t́*, *tś*, *ț*: *d́eşt́igă* (deschidă), *înt́ína* (închina, infinit.), *înt́inát* (închinat), *înt́ínă* (închină), *kĭáĭą* pl. *kéĭ-kęĭą* pl. *kéĭ-tśęĭą-t́áĭą* pl. *t́éĭ-t́ęĭą* pl. *t́éĭ* (chee), *kĭámă -t́ámă-tśámă* (chĭamă), *ót́* (ochĭ), *ot́işóŗe* (ochişorĭ), *reşt́itór* (răşchitor), *tśeŭtóăre* (cheotoare), *ženúnk̓ą* pl. *ženúnk̓-ženúnt́e* pl. *ženúnț-ženúntśe* pl. *ženúnț-ženúnk̓ą-ženúnt́e-žerúnk̓ă* pl. *žerúnț-žerúnt́* pl. *žerúnț-žerúnt́ą* pl. *žerúnț-ġerúnt́e-ġenúntśe -ğerúnk̓ą-ğerúnt́e-ğenúnk̓ą-d́erúnt́ą-dženúntśe* (genunchĭŭ). Insă *ókĭ*, *kĭár*.—Muntenĭ-Pădurenĭ *t́*, *tś*: *dżeştśis* (deschis), *întśidže* (închide), *întśis* (închis), *ót́* (ochĭŭ), *ótś* (ochĭ), *ótśi* (ochiĭ), *ştśimbáră* (schimbară), *t́ág-tśág-k̓ág* (chĭag), *tśéile* (cheile), *tśemáră* (chemară), *tśemát* (chemat), *tśemă* (chemă), *tśip* (chip), *tśiştśińéŭ* (basma) >ungur *keszkenyő*.—Țara Oaşuluĭ *t́*, *tś*,

ț. „*ḱ* a devenit maĭ pretutindenĭ *ť*, care trece maĭ departe la *tś* şi apoĭ la *ț* în rostirea celor maĭ tinerĭ, cu deosebire înaintea vocaleĭ tonice saŭ final: *ťĕĭe* [chee], *ťĕm* [chem], *ťemát* [chemat], *țĭámă* (chĭamă), *ťág* şi *țĭág* [chĭag], *ťetọre* [cheotoare], *răťită-rătśită-rățită* [răchită], *părẹ́ťe* (pereche), *urẹ́ťe* [ureche], *deşťis* [deschis], *ǵerúnťe-ďerúnțe* [genunchĭŭ], *áşťe* -*áştśe* pl. *åşť* [aşchie], *răşťirát* [răşchirat], *şťĭóp* [şchĭop], *óť* -*óțĭ* (ochĭ), *cureťŭ* [curechĭŭ], *morúnťŭ-morúnțĭ* [mănunchĭŭ], *muşťŭ* [muşchĭŭ], etc. Cuvintele *kĭág* şi *kĕĭe* [chee], se pronunță pe alocurĭ cu *ḱ* nealterat". I. A. Candrea Graĭul din Țara Oaşuluĭ 15. In texte se găseşte *închieturile* pag. 24.—Oltenia *ť*: *ťinǵiă* (chindie) VII Jahresbericht pag. 65 localitatea Baltă jud. Mehedințĭ.—Moldova *ť*, *tś*: *kĭăĭă-tśăĭă* (Călugărenĭ jud. Neamț)-*ťăĭă* (Budeştĭ jud. Neamț; Drăguşanĭ, Bogdăneştĭ, Rătunda, jud. Suceava)-*kẹĭi-kĕĭi-kĕĭă* (chee), *kĭámă-ťámă* (Budeştĭ jud. Neamț; Drăguşanĭ, Bogdăneştĭ, Rătunda, jud. Suceava) -*ts'ámă* (Călugărenĭ jud. Neamț) (chĭamă), *răkită-răts'ită* (Călugărenĭ jud. Neamț)-*răťită* (Budeştĭ jud. Neamț; Drăguşanĭ, Bogdăneştĭ, Rătunda, jud. Suceava) (răchită), *ženúnke-ženúnḱ* -*ženúnťe* (Budeştĭ jud. Neamț; Drăguşanĭ, Bogdăneştĭ, Rătunda, jud. Suceava)-*ǵenunḱ -ǵenúḱ-ĭenúnḱ -ğenúnke -ğenúnḱ* (genunchĭŭ).—Bucovina *ť*, *tś*: *kĭăĭă -kĭăĭi-tśăĭą -tśăĭi -ťăĭi-kẹĭi* (chee), *kĭámă-ťámă-ts'ámă* (chĭamă), *răkită-răts'ită-răťită* (răchită), *ženúnḱ -ženúnts'e-ženúnťe -ǵenúnkĭŭ-ǵenúnťe-ğenúnḱ -ďenúnť-dženúnke-dženúnťŭ.*—Basarabia *ť*: *kĭăĭi-kẹĭi-ťẹĭi* (Milişenĭ)-*kĕĭi* (chee), *kĭámă-ťámă* (Milişenĭ) (chĭamă), *răkită-răťită* (Milişenĭ) (răchită), *ženúnḱ-ženúnťe* (Milişenĭ)-*ǵenúnkĭŭ-ğenúnḱ* (genunchĭŭ).

§ **252. 191.** *qu*, care avea valoarea *cŭ*, s-a dezvoltat în doŭă felĭurĭ în romîneşte. α) *qu*<*c*: *coquo*<*cóc*; *laqueus*< *láț*; *qualis*<*cáre*; *quam*<*ca*; *quando*<*cínd*; *quantus*< *cít*; *quinque*<*cincĭ*; *quod* orĭ *qua*>*quia*<*că*. β) *qu*<*p*: *adaquare*<*adăpáre*; *aqua*<*ápă*; *equa*<*ĭápă*; *quadragesimae*<*părĕásemĭ*; *quatuor*<*pátru*.—In Zeitschrift für romanische Phil. XXVIII 615 Puşcarĭu vrea să stabilească legea, contrazisă de fapte, *quá*<*ca*, *qua*<*pa*.—Dezvoltarea α este anterioară africatizăriĭ luĭ *c* dela Nos **176, 177.** Pentru aceĭa exemple pentru *q* vezĭ şi supt acele numere.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *cóc*; *cáre*; *ca*; *cíndu*; *cít*; *țínți*; *că*. P. B. glosar. β) *adáp*; *ápă*; *ĭápă*; *părĕásine*; *pátru*. P. B. glosar.

b) Olymp. α) *cáre* Weigand Olymp 79; *ca* 45; *cündu* 86; *cît* 51; *că* 86. β) *ápă* 49; *pátru* 74.

c) Acarnania. α) *kę̆nd* (cînd) Weigand Aromunen II 180; *kę̆t* (cît) 182.

d) Meglen. α) *cóc; láţ; cári; ca; cǫn* (cînd); *cǫt; ţinţĭ; că.* P. M. glosar. β) *ápu̧; ĭę̆pă; pátru.* P. M. glosar.

I

Istroromîn. α) *cócu; cą̊re; ca; cănd; căt; tśintś.* P. I. glosar. β) *adápu; ą̊pą̆; ĭą̊pą̆; pą̊tru.* P. I. glosar.

§ **253. 192.** *g + ĭ* vechiŭ (Vezĭ **24, 39, 51**) + vocală s-a africatizat pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Şi anume: a) *g + ĭ + vóc* (afară de *á*) *) <*ğ-ž̑*>*ğ-ž*> *ž̑ + vóc* (Muntenia *ž,* Moldova *ž̑.* Pentru restul teritoriuluĭ dacoromîn lipsesc date, pentrucă exemplele, puţine prin ele înseş, lipsesc în texte). b) *g + ĭ + á*<*dz-z*>*dz + á.* c) *ˊg + ĭ + voc*< *ˊdz-z*>*dz + voc.*

a) Numaĭ doŭă exemple. γῦρος<**gĭúru*<*ğúr-žúr-žúr* (Intîĭŭ Miklosich Beiträge Vokalismus III 17); *sanctus georgius* <**sangĭórgĭu*<*Sîmğórdzu* Iorga Documente din arhivele Bistriţeĭ I 74 (sărbătoare), *Sîmžórzu* ibidem II 1 (localitate), *Simğórdz* ibidem II 34 (sărbătoare), *Simğórdzu* ibidem II 37 (localitate).

b) Numaĭ un exemplu, şi acela îndoĭos: *sterezát* „uĭmit: a se uĭta *sterezat*" Columna luĭ Traĭan anul 1876 pag. 143 (din Predeal) >**stirigiatus,* participĭul luĭ **stirigiare,* derivat prin sufixul romanic *-i* (pentru a căruĭ prezenţă în romîneşte vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 186) din **stirigo*> *stiria* după analogiea luĭ *fuligo. Sterezat* a însemnat dela capul

*) Există exemple numaĭ pentru *g + ĭ + ó, ú, á.* Exemple de *g + ĭ + é* lipsesc. Paralelismul cu fenomenele de sub **156, 165** ni dă dreptul să presupunem că *g + ĭ + é* ar fi dat acelaş rezultat în dialectele dacoromîn şi macedoromîn. Exemplele însă de *g + ĭ + é,* acelea anume unde în etymon exista grupul *gę̆ (gę̆lum, gę̆mo, gę̆na, gę̆ner),* prezintă acea dezvoltare a luĭ *g,* pe care acesta o capătă înainte de *e* simplu (Vezĭ **193**), şi prin urmare o discordanţă între dacoromîn şi macedoromîn. Nu este alt ceva de făcut decît să admitem că africatizarea luĭ *g* a avut loc înainte de diftongarea luĭ *ę̆.* S-ar putea decĭ stabili cronologiea: 1) africatizarea luĭ *g* înainte de *e* (fenomenul **193**), 2) diftongarea luĭ *ę̆* (fenomenul **24**), 3) africatizarea luĭ *t, d* înainte de *ĭé*>*ę̆* (o parte din fenomenele **156, 165**). Compară **176** nota.

locului „*înțepenit*". Dela **stirigo* s-a mai derivat în romînește imediat verbul **stirigire,* dela care s-a păstrat tot participiul, **stirigitus<stiriğit,* întrebuințat, ca și *sterezat,* în aceiaș izolare „a se uita *stirigit*" (comunicat din județul Iași). *Stiria,* în derivatul său **stirigo,* a căpătat în romînește înțelesul de „țurțur de funingine", precum se probează prin *stirigie>*stirigesc+-ie,* care înseamnă „Russzapfen" după Bărceanu Dicționar romîn-german, un înțeles foarte potrivit cu acel al lui *stiria,* care însemna „țurțur de ghiață", Eiszapfen. (După I. A. Candrea în Convorbiri Literare anul 1905 pag. 428-431 *stirigie* ar fi **stiriginea* ori **stiliginea,* care ele înseș ar fi provenite din *stiria fuliginea* ori *stiria caliginea).*

c) Numai două exemple: *sanctus georgius,* vezi mai sus supt a; *axungia<osînză.*

Macedoromîn. a) c) *usîndză* Dalametra; *jurgium<*ğurdz* din *ğurğună* Pap. et. 27.

d) Meglen. a) *din zûr din* (dinprejurul) P. M. 11_{26}, *din zûr* (înprejur) 22_{12} *(z>ğ); Sămğórz-Samiğórz-Sămğórs* (sărbătoare) Papahagi Meglenoromînii I 112.—c) Vezi al doilea exemplu de supt a.

I

Istroromîn. Lipsesc exemple.

193. Pe tot teritoriul romînesc *g+e, i* accentuați și neaccentuați (accentuați = *ẻ* [vezi **192** nota], *ẻ, ỉ, í)* s-a africatizat printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Decît numai, învremece la *g+ĭ+voc* africatele născute sînt aceleaș pe tot teritoriul romînesc, la *g+e, i* africatele născute variează după dialecte.

Dacoromîn. *g+e, i<ğ-dž>ğ-ž>ğ-ž>ž-z>ž-ğ-ď-ĭ.* Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădureni, I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului.

Banat *dž, ž, ž: ažûnže* (ajunge), *băžą* (bage), *džădžeřą* (degere), *frînži* (frîngi), *fužit* (fugit), *ğăžăt-džădžăt-džădžitsą-džăžăt-džăšt (>džăžt)-žăžăt* (deget), *împûnžą* (înpunge), *lûnž* (lungi), *mąržąľą* (mărgele), *meržă* (mergea), *meržą* (merge), *mulžă* (mulgea), *plînž* (plîngi), *plînžą-plîndžą* (plînge), *ružiňi* (rugini, infinit.), *săžąt* (săgetez), *sîndžą* (sînge, vezi No. **196**), *trăžą* (trage), *žănă* (geană), *ženûnką-ženûnkĭŭ*

(genunchĭŭ).—Criş-Mureş *ğ, dż, ž, ž, ǵ, ĭ: băžą* (bage), *fuğit-fužit* (fugit), *fúžą* (fuge), *ǵăžăt-ǵăšť(>ǵăžť)-dżădžăt-dżăžăt-dżăštŭ(>dżăžt)-ďăšť-ďăžet-žăžąt-žăšt(>žăžt)-dĕăšť-dęšť* (deget), *ǵažătăş* (degetaş), *încínže* (încinge), *ínžerĭ* (îngerĭ), *múlžą* (mulge), *plínže* (plînge), *săğătă* (săgetează), *sínžą* (sînge), *sínžeľą* (sîngele), *strínž* (strîngĭ), *súžą* (suge), *trăžą-trăže* (trage), *žănă-žănă-ğănă* (geană), *ženúnḱą-žąnúnḱą-žąnúntśą-ženúntḣe-ženúnťe-ženúnḱą-ženúnḱą-ženúnťe-žerúnke-žerúnke-žerúnťe-ǵerúnke-ǵenúnke-ĭenúnke-ĭenúnťe* (genunchĭŭ).—Somiş-Tisa *ğ, dż, ž, ž, ǵ, ď: aležĭă* (alegea), *ǵężąt-dżężąt-ďăžąt-ďăğet-zężąt-dĕăšť(>dĕažť)-dęğet-dężet-ğădit* (metathesis din *ďăğit*)-*ğăďet-zędit* (metathesis din *dężit*) (deget), *lęğa* (legea), *mărżęľą* (mărgele), *mărżęľi* (mărgele), *mărżęliľą* (mărgelele), *mérže* (merge), *plínž* (plîngĭ), *plínže* (plînge), *ružínă* (rugină), *ružinǫsă* (ruginoase), *sínže* (sînge), *žănă-žănă-ğănă* (geană), *ženúnḱą-ženúnťe-ženúntśe-ženúnḱą-ženúnť'e-žerúnḱą-žerúnť-žerúnťą-ǵerúnť'e-ǵenúntśe-ğerúnḱą-ğerúnť'e-ğenúnḱą-ďerúnť'ą-dżenúntśe* (genunchĭŭ).—Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ *ğ, ǵ: déğet* (deget), *ğănă* (geană), *ǵenúnke-ǵenúnḱ* (genunchĭŭ), *plínğeţ* (plîngeţĭ).—Sudestul Transilvanieĭ *ğ, ǵ: déğet-dĕšt(>dežt)* (deget), *ğănă* (geană), *ǵenúnke-ǵenúnḱ* (genunchĭŭ).—Munteni-Pădurenĭ *ğ, dż, ž, ž: aržínt* (argint), *ažúnže* (ajunge), *băže* (bage), *dĕžąt-dżĕžet-dżęšt(>dżęžt)* (deget), *ďežerăt-ďežărăt-dżedżerăt-dżežerăt-dżežărăt-dżižerăt-ğeğerăt-žežerăt* (degerat), *fužít* (fugit), *ğănă-žănă-žănă* (geană), *ğér-žér-žăr-žér* (ger), *întréž* (întregĭ), *lęža* (legea), *lęže* (lege), *léžĭ-te* (te legĭ), *plínžă* (plînge), *sínže* (sînge), *strínže-strínže* (strînge), *vérğ-vérž-vérš(>vérž)-vărž-vęrž-vérž* (vergĭ), *zmúlže* (zmulge).—Ţara Oaşuluĭ *ğ: ağúnğe* (ajunge), *băğe* (bage), *fúğ* (fugĭ), *ğęne* (gene), *ğinere* (ginere), *învinğă* (învingea), *plínğeţ* (plîngeţĭ), *rǫğe* (roage), *sínğe* (sînge).—Oltenia *ğ, dż, ž, ž, z, ǵ: dżădżet-dżăzet-dżĕšť(>dżĕžť)-žăšť(>žăžť)-dęšť(>dężť)-dĕăğet-dĕăžet* (deget), *plínžeţ* (plîngeţĭ), *rŏăğe* (roage), *trăğ* (tragĭ), *žănă-ğănă-dżănă* (geană), *ženúnke-ğenúnke-dżenúnke-ǵenúnke-ǵenúnkĭŭ* (genunchĭŭ).—Muntenia *ğ, ǵ: arğínt* (argint), *dęšť(>dężť)-dĕšt(>dĕžt)-dĕštĭ(>dĕžtĭ)* (deget), *fuğít* (fugit), *ğănă* (geană), *ǵenúnke-ǵenúnḱ-ǵenúḱ-ğenúnḱ-ğenúḱ* (genunchĭŭ), *léğe* (liget), *mărğiŏără* (deminut. luĭ margine), *ńérğe* (merge), *plínğe* (plînge), *strínğe* (strînge).—Moldova *ğ, dż, ž, ž, ǵ, ĭ: ǵăžet-dżăžet-ďăžet-déğet-dĕăžet-dĕšť(>dĕžť)-*

dėšt(>dežt)-dęžet-dĕážet (deget), *stînže* (stînge), *tráğ* (tragĭ), *žánî-ğánă-džánă* (geană), *ženúnke-ženúnk̓-ženúnt̓e-ġenúnk̓ -ġenúk̓-ĭenúnk̓-ğenúnke-ğenúnk̓* (genunchĭŭ).—Bucovina *ğ, dž, ž, ġ, d̓: džážit-d̓ážit-dĕáğit-dėšt(>dėžt)-dĕážet-dĕádžit* (deget), *žánî-ğánă-džánă* (geană), *ženúnk̓-ženúntše-ženúnt̓e -ġenúnkĭŭ-ġenúnt̓e-ğenúnk̓-d̓enúnt̓-dženúnke-dženúnt̓ŭ* (genunchĭŭ).—Basarabia *ğ, ž, ġ: dĕáğit-dĕášt(>dĕážt)-dĕážet-dęžet* (deget), *žánî-ğánă* (geană), *ženúnk̓-ženúnt̓-ġenúnkĭŭ* (1 localitate, Noŭa Suliță)-*ğenúnk̓* (genunchĭŭ).

In derivate africatizarea luĭ *g* îșĭ datorește de cele maĭ multe orĭ originea orĭ analogieĭ orĭ derivăriĭ dintr-un radical unde *g* era africatizat. De pildă în substantivele *lărğime, lunğime,* în verbele *lărğésc, lunğésc* n-avem doar a face cu alunecărĭ de sunet din niscaĭ *lărġime, lunġime, lărġésc, lunġésc,* macarcă asemenea alunecărĭ de sunet aŭ putut avea loc în vreunele asemenea derivate, ci avem de a face orĭ cu derivărĭ din radicalele de plural *lárğ-, lúnğ-,* orĭ maĭ ales cu analogiea faptuluĭ că un *g* din cuvintele romîneștĭ devine *ğ* înainte de *e, i.*

In cuvintele străine *g* înainte de *e, i* se păstrează neschimbat: *Ghĕórghe*>Γεώργιος, *gherghéf*>turc *gergef, ghivécĭŭ*>turc *güvèč,* etc. La elementele străine dacă se întîlnește africatizarea luĭ *g* (Și ea se întîlnește numaĭ în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. Maĭ întîĭŭ a lucrat norma că în limba romînească *g* dintr-un cuvînt devine *ğ* înainte de *e, i,* dar maĭ în special aŭ lucrat modelele prezentate de elementele latineștĭ: *dráğ*>vechĭŭ bulgar *dragŭ, slúğ*> vechĭŭ bulgar *sluga,* Somiș-Tisa *harînž* (clopote)>ungur *harang* nu sînt doar provenite din niscaĭ *drágĭ, slúgĭ, harîngĭ,* ci sînt producte de analogie după modelul unor cuvinte ca *întrég—întréğ, lárg—lárğ, lúng—lúnğ, várgă—vérğ; cĭomăğél* nu este doar provenit din *cĭomăġél*>turc *čomak,* ci este produs după modelul *nég—neğél, várgă—verğá, verğél; îndrăğésc* nu-ĭ>*îndrăġésc,* ci analogic după *întrég—întreğésc, lárg—lărğésc, lúng—lunğésc,* etc.

Macedoromîn. *g*+*e, i*<*dz, dž, z.* Filiațiea nu-ĭ clară: *dz*<*dž*<*z*? orĭ poate **ğ*<*dž*<*dz*<*z*?

a) *dz, z: dzĕádzir* (deger), *dzĕádzit-dzĕádit* (metathesis din *dĕádzit)-dĕádzit* (deget), *dzĕánă* (geană), *dzém* (gem), *dzér* (ger), *dzindzie* (accentul? gingie), *dzinire* (ginere), *dzinúcl̓u* (genuchĭŭ), *fridzire* (frigere), *frîndzĕá* (frîngea), *fúdzĭ fúdze fudzim fudzițĭ fudzĕám fudziĭ fudzișĭ fudzi fudzire*

fudzită (fugĭ, fuge, fugim, fugițĭ, fugeam, fugiĭ, fugișĭ, fugi, fugire, fugit), *ńárze ńárdzim nérzițĭ* (merge, mergem, mergițĭ), *sắnzile-síndzile* (sîngele). P. B. glosar.

b) Olymp. Weigand Olymp 56: „*dż, dz: dzĕádzet* [deget], *márdżine* [margine], *dżenúclu* [genuchĭŭ], *líndżet* [lînged], *dżắnă* [geană], *múrdzi* [murgĭ], *úndzi* [ungĭ], *astérdzi* [șergĭ], *stríndże* [strînge], *trádzeț* [tragețĭ]".

c) Acarnania *dz: fúdz* (fugĭ) Weigand Aromunen II 180, *plę̂ndzi* (plîngĭ) 182.

d) Meglen *dz, z: frizim* (frigem), *fuzi* (fugi) P. M. glosar, *frǫ̂ndzĭ* (frîngĭ) P. M. 27_{40}, *márdzini* (margine) 13_{11}, *zę̂ĭzit* (deget) 15_{18}, *zę̂nă* (geană), *zinir* (ginere), *zinúcl'u* (genuchĭŭ) P. M. glosar, *žúndzi* (ajunge) P. M. 17_{39}.

Istroromîn. *g+e, i<ž, z*. Filiațiea probabilă: **ğ<ž<z: fúž* (fugĭ) P. I. 78_{30}, $_{31}$, *fúže* (fuge) 4_7 27_{18} 74_8 78_{30}, *fuži* (fugi infinit.) 78_{31}, *furniž* (furnicĭ)>**formiga* (compară macedoromîn *furnigă* pl. *furnidzĭ*, meglenit *furnigă* pl. *furnizĭ)* 41_{27} 77_3, *plắnži* (plîngĭ) 57_{15}, *plắnže* (plînge) 24_{28}, *sắnže* (sînge) 16_9, *trą̂že* (trage) 82_{12}, *žą̂žet* (deget) 40_{29}, *žắžetu* (degetul) 3_{22}, *zerúncl'i* (genunchĭ) 75_{31}.

194. *gl*+vocală în elementele bășținașe<*gl'*+vocală. *gl'* se păstrează în macedoromîn și istroromîn, s-a prefăcut în *ǵ, ǵĭ* în dacoromîn (*ǵ* înainte de *e, i, ǵĭ* înainte de celelalte vocale. Este probabil însă că dialectal există *ǵ* și înainte de celelalte vocale, nu numaĭ înainte de *e, i,* și că se pronunță pe unele locurĭ *ǵáță*. Pentru limba comună și pentru Moldova pot afirma cu siguranță că pronunțarea e *ǵĭáță*. Pe de altă parte este probabil că și înainte de *e* există *ǵĭ* pe alocurea: *ǵĭém* [glomus]. Regula pusă de Tiktin însă, Zeitschrift für roman. Phil. XI, 68, că se pronunță pretutindenĭ *ḱĭém, ǵĭíndă*, nu este exactă: în limba comună cel puțin și în Moldova pot afirma cu siguranță că pronunțarea e *ǵem*): *angulus<ungĭŭ; bugula*, o plantă, aiuga reptans, vineriță<*Buǵĭa*, nume de localitățĭ Frunzescu Dicționar topografic; *glacies<ǵĭáță; glandem<ǵindă; glandula<ǵindură; glomus* orĭ **glemus<ǵém; inglutio<înǵit; iugulo<înjúnǵĭŭ; singultio<*singlutio<suǵiț; ungula<únǵie; vigilo<veǵéz.*

Macedoromîn. a) *gl'éț; gl'índă; gl'índură; gl'ém; ngl'ít;* P. B. glosar; *sugl'iț* Dalametra; *úngl'e; végl'u.* P. B. glosar.

b) Olymp: *gláțe* (ghĭață) Weigand Olymp 55; *anglițát*

(înghețat) 25.—După cum se vede, _ľ_ şi-a perdut muĭarea. Compară **99**, **178**.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: _gľéț; gľíndă; gľíndură; gľém; angľít; júngľu; sugľíț; úngľă; végľu._ P. M. glosar.

Istroromîn: _gľą̊ță; gľíndą; gľém; úngľą; végľu._ P. I. glosar.

195. _gn<mn_ în elementele băştinaşe, pe tot teritoriŭl romînesc: _agnellus<mĭél(>*mńél); cognatus<cumnát; lignum<lémn; pugnus<púmn; signum>sémn._

Macedoromîn. a) _ńél (>*mńél)_ P. B. glosar; _cumnát_ Dalametra; _lémnu; sémnu._ P. B. glosar.

b) Olymp: _ńéllu_ (mĭelul) Weigand Olymp 26; _lémnu_ 29; _sémnu_ 29.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: _ńél; cumnát; lémn; sémn._

Istroromîn: _mľé (>*mĭél>*mńél); cumną̊t; lę́mną;_ _púmnu_ (pumnul). P. I. glosar.

196. _gŭ_ s-a dezvoltat în doŭă felĭurĭ în romîneşte. α) _gŭ_ <_g: extinguo, extinguis, extinguit, extinguimus, extinguitis, extinguunt, extinguere<stíng, stíngĭ, stínge, stíngem, stíngețĭ, stíng, stíngere._ β) _gŭ<b: lingua<límbă._—Dezvoltarea α este anterioară africatizăriĭ luĭ _g_ dela No. **193**. Pentru aceĭa vreun exemplu pentru _gŭ_ vezĭ şi supt acel număr.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) _astíngu_ P. B. glosar. β) _límbă_ P. B. glosar.

b) Olymp. β) _límbă._ Weigand Olymp 50.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) _stíng_ P. M. glosar. β) _límbă_ P. M. glosar.

Istroromîn. α) _stíng_ P. I. glosar. β) _límbą_ P. I. glosar.

197. _g<b_ sporadic: _cîrcĭób_ (cîrcĭog, Săghinescu Scrutare dicționaruluĭ de Lazăr Şăineanu 17)>_cîrcĭóg; cîrjób_ (strîmb)>_*cîrjóg>cîrjă+-óg; cîrlibúță_ (cîrligată)>_*cîrligúță>cîrlig_ G. Pascu Cimiliturĭ 82; _cîrlobát_ (cîrligat, Contemporanul I 93, III 126), participĭul luĭ _*cîrlobéz>*cîrlogez_ >_*cîrlóg_, care e derivat prin _-óg_ din acelaş radical de origine necunoscută _cîrl-_, de unde s-a derivat prin _-íg cîrlig;_

corobánă (scoarţă, Şezătoarea I 207, Marian Nunta 323)> *corŏágă* („scîndură uscată şi strîmbată" Revista critică-literară III 120, „scoarţă de teĭŭ din care se face baniţa" Uricarĭul X 401, „das getrocknete Schaffel" Bărceanu>vechĭŭ bulgar *kora* scoarţă + *-ŏágă)* + *-ánă; cotrób* („Höhle im Baum" Zeitschrift für roman. Phil. XXII 237 din Familia XXXI 265)> *cotróg* (bortă, cotlon, Slavicĭ Novele I 252) >**cótră* (de unde şi *cotrúţă)* >poate **cótură*> κοτύλη Höhle, Höhlung, creux, cavité, + *-óg; întréb*>*interrogo* (In Zeitschrift für roman. Phil. XI 539 Meyer-Lübke explică pe *întrebáre* din **interguare,* printr-o presupusă metatheză a luĭ *o* din *interrogare,* analoagă metathezeĭ luĭ *u* din **isucare*<*uscáre.* In *exsucare* însă a avut maĭ degrabă loc o asimilaţie a luĭ *e-* şi o sincopă a luĭ *-u-).*

Tot aşa sporadic în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cărlibánă* „partea încîrligată ce se pune la caţa ciobănească şi cu ajutorul căreĭa se prind de picĭor oile, caprele">*cîrlig* + *-ană; ntréb.* P. B. glosar.

b) Olymp: *ntréb* Weigand Olymp 31.

c) Acarnania: *ntrĕábă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *antréb* P. M. glosar.

Istroromîn: *ăntrébu* P. I. glosar.

198. *gm*<**mm*<*mn* sporadic dialectal: *tómna* (tocma) Somiş-Tisa Weigand's VI Jahresbericht 49, Muntenĭ-Pădurenĭ Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 103, Muntenia Weigand's VIII Jahresbericht 313, *tómnaĭ* (tocmaĭ) Şezătoarea II 44 (munţiĭ Suceveĭ), *tomńé* (tocmeşte, potriveşte, imperativ) I. A. Candrea Ţara Oaşuluĭ 45, *tomnéşte* (tocmeşte) Şezătoarea II 44 (munţiĭ Suceveĭ) >*tógma, tógmaĭ, togméşte*>*tócma, tócmaĭ, tocméşte*>vechĭŭ bulgar *tŭkŭma, tŭcŭmiti.*

199. *ǵ*<*d* în macedoromîn *dislu* (jumătate) P. B. 82> albanez *dżüs*>**ǵüs* jumătate M. Wört. 143. E posibil însă ca *d* din cuvîntul macedoromîn să fie reflexul luĭ *dż* albanez.

200. *dz-z* a căzut în meglenit *fŭĭ* (fugĭ, imperativ) P. M. 35$_7$.

200^{a}. Căderea luĭ *g* în *ego*<*éŭ, magis*<*máĭ, magĭster*<*măéstru, magĭstra*<*măĭástră* este anteromînească. Vezĭ Grandgent Introduzione §§ 259, 263, Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik III pag. 521.

Macedoromîn. a) *éŭ-ĭó, má* (magis) P. B. glosar.

b) Olymp: *éu* Weigand Olymp 76, *má* (magis) 73.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.
d) Meglen: *ĭó, măĭ* (magis) P. M. glosar.

Istroromîn. *ĭó, măĭ* (magis) P. I. glosar.

201. In Banat, Criş‑Mureş (?), Somiş‑Tisa, Munteni‑Pădurenĭ, Oaş, Moldova (cîteva locurĭ din judeţele Bacăŭ, Neamţ, Suceava, Botoşanĭ), Bucovina, Basarabia (într-o singură localitate) *ġ>gl* şi *ġ* din elementele străine se preface în *d'* şi apoĭ se africatizează în *dż*. Fenomenul e cel maĭ puternic reprezentat în Muntenĭ-Pădurenĭ. In Oaş, unde *ḱ* se africatizează foarte mult (Vezĭ **190**), *ġ* se africatizează din contra foarte puţin. Exemplele le daŭ din cuvintele normale (unul) şi textele din Veigand's III, VI, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ, I. A. Candrea Graĭul din ţara Oaşuluĭ. Banat *dż: dżordżiţă* (Gheorghiţă, deminutivul luĭ Gheorghe). Insă *ġáţă*.—Criş-Mureş, unde fenomenul ar putea exista, judecînd după **190**, lipsesc şi exemple în texte şi cuvîntul normal *(ŭnghie)*, pe care Weigand l-a întrodus numaĭ dela VI Jahresbericht înainte.—Somiş-Tisa *d', dż: Anďeliţa* (Angheliţa), *ďórďe* (Gheorghe), *ŭnďą-ŭnďią-ŭndże-ŭndżie* (unghie). Insă *ġáţă, ŭnġą, ŭnġią*.—Muntenĭ-Pădurenĭ *d', dż: ďáţă-dżáţă* (ghĭaţă), *ďém-dżém* (ghem), *ŭnďiĭe-ŭndz'iĭe* (unghie), *ždz'áb* (jghĭab). —Ţara Oaşuluĭ: „*ġ* s-a menţinut intact, numaĭ în unele locurĭ în cuvintele *ghindă* şi *neghină* a trecut la *d' (ďinďe, neďină, unďe)* şi apoĭ la *dz (dzindze, nedzină)*". I. A. Candrea Graĭul din ţara Oaşuluĭ 15.—Moldova *d', dz': ŭnġiă-ŭnďiă* (Valea Sacă jud. Bacăŭ; Budeştĭ jud. Neamţ; Drăguşanĭ, Bogdăneştĭ, Rătunda, jud. Suceava; Poĭana Lungă jud Botoşanĭ)-*ŭndz'iă* (Călugărenĭ jud. Neamţ)-*ŭnġiĭ* (unghie).—Bucovina *d', dz': ŭnġiă-ŭnďiĭ-ŭndz'e-ŭndz'iĭ-ŭndz'iă-ŭnġiĭ* (unghie).—Basarabia *d': ŭnġią-ŭnďiĭ* (Milişenĭ)-*ŭnġiĭ* (unghie).

§ 254. 202. Pe tot teritorĭul romînesc, afară de Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ şi Istria, în mod maĭ mult saŭ maĭ puţin consecvent şi în proporţiĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin marĭ (în modul cel maĭ consecvent şi în proporţiea cea maĭ mare în Moldova şi în macedoromîn), *f<fh, ff, ft, fḱ, h, ḱ, ś, š, s, sḱ, ţ* în următoarele înprejurărĭ: a) *f+ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**)+vocală, *f+i* fix (*ĭ;* exemple pentru *i* final în anumite înprejurărĭ, vezĭ **38, 49**, nu se găsesc) în elementele băştinaşe.— b) *f* înainte de alţĭ *i* decît ceĭ de supt a, în elementele băşti-

nașe.—c) *f* înainte de *i* în elemente înprumutate. Exemplele le daŭ după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ, I. A. Candrea Graĭul din țara Oașuluĭ.

a) Banat: *fi* (infinitiv); *fiă* (conjunctiv) >*fīat; fĭér-fér* >**fĭerrum>fĕrrum; fiind; fiŭ* (conjunctiv); *răsfirátšą* (răsfirate) >*fīlum.*—Criș-Mureș: *fér* pl. *fĕáră-fĭér* pl. *fĭáră-fhér -hér-šér-šér* (ferrum); *fi-hi-ši* (infinitiv); *fiĭca>fīlia; fiĭ* (conjunctiv); *fiuľą* (fiule, vocativ) >*fīlius; herbinťą* (ferbinte) >**fĭerveo>fĕrveo; hiričél* (firicel).—Somiș-Tisa: *fér-hér-šér-šér-sér-sĭér* (ferrum); *hi-ši-si* (fi, infinitiv); *hie-šie-sie* (fie, conjunctiv); *him* (fim=sîntem); *hir* (fir); *hiŭ* (fiŭ, conjunctiv); *ši* (fiĭ, imperativ); *šire-siře* (fire); *širilĕa* (firele).—Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ: *hér* (ferrum).—Sudestul Transilvaniеĭ: *hér* (ferrum).—Muntenĭ-Pădurenĭ: *fi* (infinitiv); *fie-fiĭe* (conjunctiv); *fĭér* pl. *fĭąrą-fĭér* pl. *fęră-fĭér* pl. *fĭéřă-fér* pl. *fęre-fér* pl. *fęră* (ferrum); *fĭéřă-fĭériĭă-fĭąřă-fĭąriĭă-fĭęřă -fĭęriĭă-fĭęřă-fęrĭă-fęriĭă-fęre-fęrą>*fĭele>*fĕle* (fel); *fĭerbintše* (ferbinte); *fĭért; fĭerúțăľe* (deminutivul dela *fĭară,* pluralul luĭ *fĕrrum), fiŭ* (conjunctiv).—Țara Oașuluĭ: *hęrĕa* (fel); *hi-ši-si* (fi, infinitiv); *hiecúĭ* (fiecăruĭ); *hieștĭúnde* (orĭșiunde); *hiĭe-sie-siĭe* (fie); *si* (fiĭ, imperativ); *sĭér* (ferrum); *sĭérĭ> *fĭerae>fĕrae; sĭérile* (ferae); *sĭéru* (ferrum). „*f* urmat de *i* saŭ *ĭ* nu s-a păstrat nicăirĭ nealterat, a devenit *ȟĭ,* care la rîndu-ĭ a ajuns la *sĭ* și s-a redus chĭar la *s* în graĭul celor maĭ tinerĭ. Astfel *să hiŭ* și *să siŭ* [să fiŭ]; *hiĭe* [fiĭcă] și *siĭe; hir* și *sir* [filum]; *hĭer, sĭer* și *ser* [ferrum]; *hĭerb hĭert, sĭerb sĭert* și *serb sert* [ferveo]; *hĭęre* și *sĭęre* [fel]; *hĭară* și *sĕară* [fera]; *herbinte* și *serbinte* [ferbinte]; *înheřadză* [înfĭerează] și *înseřadză;* etc.“ I. A. Candrea Graĭul din țara Oașuluĭ 12.—Oltenia: *fér-fĭér-fhér-ftér-skér-fkér* (ferrum); *fi* (infinitiv); *fim* (conjunctiv); *fincă* (fiindcă); *fire* (fila).—Muntenia: *fhiă* (fie, conjunctiv); *fhire* (fire); *fhiricél* (firicel); *fi -hi* (fi, infinitiv); *fĭér-fhér-hér* (ferrum); *fitecine* (orĭcine); *hiĭ* (fiĭ, conjunctiv); *him* (fim, conjunctiv).—Moldova: *hér-šér-kér-țĭér* (ferrum); *hérbi* (fĭerbe); *herbinti* (ferbinte); *hi* (fi, infinitiv); *hi* (fiĭ, imperativ); *hiĭ* (fiĭ, conjunctiv); *hir* (filum); *hiŭ* (fiŭ, conjunctiv); *hiurŏásî* (fioroasă); *šiórĭ* (fiorĭ>*fĕbris?*).—Bucovina: *hér-šér-šér* (ferrum).—Basarabia: *hér-šér-šér* (ferrum).

b) Moldovenesc *hiĭástru* (fiastru)>*filiaster*, vezĭ probele la Tiktin Wörterbuch; Ţara Oaşuluĭ *hin-sin*, moldovenesc *hin* (fin)>**filianus*. Moldovenesc *hicát?* (ficat>*ficatum*), după cum afirmă Tiktin Wörterbuch.—La *hiĭástru* şi *hin* este evidentă analogiea luĭ *hiŭ*>*filius*.

c) Moldovenesc *hiridă* (firidă)>*firidă*>neogrec θυρίδα; Somiş-Tisa *hiriséľe*, moldovenesc *herăsắŭ-hirisắŭ* (fierăstrăŭ)> ungur *fürész*; moldovenesc *hirtă-širtă* (firtă)>*firtă*>probabil german Viertel; moldovenesc *sulhină-sulšină* (sulfină)>*sulfină* (de origine obscură; în Transilvania, după Panţu Plantele, *sufúlf*, în Banat după texte *sulvină*; după Panţu Plantele s-ar fi zicînd şi *sulčină*); Criş-Mureş *trandašir-trandafhir*, Somiş-Tisa *trandahir*, Moldova *trandahir* (trandafir)>*trandafir*> neogrec τριαντάφυλλον; moldovenesc *Zanhira-Zanšira* (Zamfira) >neogrec ζαφείρι. La toate s-a amestecat etimologiea populară prin *fir* (filum), *fĭér* (ferrum), *fină* (*filiana).—Intr-un plural ca *zulúñ* (pluralul luĭ *zulúf*)>*zulúfĭ*>neogrec τζουλοῦφι a lucrat analogiea seriilor singular —*p* plural —*k̑* (*stúp* pl. *stúk̑*), singular —*b* plural —*ġ* (*córb* pl. *corġ*). Compară 206 c.

In colo *f* rămîne neschimbat, în elementele băştinaşe înainte de alţĭ *i* decît ceĭ însemnaţĭ supt a, şi în elementelele străine înainte de *i*: *ficĭór*>**fetiolus*; —*dáfin*>vechĭŭ bulgar *dafina*>grec δάφνη; *filă*>neogrec φύλλον; *fildeş*>turc *fildiši*; etc.

I

Macedoromîn. a) a) *hér* (fĭer); *hérbu* (fĭerb); *hĭáre* (fĭere, fel); *hĭávră* (frigurĭ)>*fĕbris*; *hic* (smochin)>*fīcus*; *hică* (smochină)>*fīca*; *hig* (înfig)>*fīgo*; *hiľe* (fiĭcă)>*filia*; *hiľŭ* (fiŭ) >*filius*; *hir* (fir, filum); *hirea* (firea); *hiŭ* (fiŭ, prezent indicativ şi conjunctiv). P. B. glosar.—b) *hiľástru* (fiastru); *hiľin* (fin, *filianus); *hicát* (ficat), prin analogiea luĭ *hic* (ficus). P. B. glosar.—c) *trandafir* (accentul?) P. B. glosar. *hiriséscu* (a scădea, a se împuţina) P. B. glosar>neogrec φυραίνω diminuer, consumer, probabil prin etimologie populară influinţat de *hire* (fire); de aceĭaş origine cu macedoromînul *hirisescu* este poate dacoromînul *iroséc*, rîsipesc, pĭerd.—*filózuñ* pluralul luĭ *filózuf* P. B. glosar.—*ficĭór*; *fildiş*. P. B. glosar.

b) Olymp. a) *hér* (fĭer) Weigand Olymp 26; *hérbu* (fĭerb) 26; *hĭáre* (fĭere, fel) 28; *hĭávre* (febris) 28; *hicŭ* (ficus) 48; *hică* (fica) 48; *hile* (filia) 25; *hil* (filius) 29; *hir* (filum) 36; *hiu* (fiŭ, conjunctiv) 100.—b) *hicát* 60.—*fiţór* 52.

c) Acarnania. a) *hiľe* (filia) Weigand Aromunen II 180.
d) Meglen. a) *ĭér* (fĭer)>*hĭér; ĭérb* (fĭerb)>*hĭérb; ic* (ficus); *ică* (fica); *iľă* (filia); *iľŭ* (filius); *ir* (filum); *iri* (fire); *iŭ* (fiŭ = sînt). P. M. glosar.—*fiĉiór* P. M. glosar.

Istroromîn. a) *fi* (fi, infinitiv) P. I. 2_{26}; *fiĭă* (fie) 1_{7}; *fiľe* (filia) 19_{15}; *fiľu* (filius) 12_{30}; *fľér* (ferrum) P. I. glosar.—b) *ficạt* P. I. glosar.—*fetšór* P. I. glosar.

Pentru vechimea fenomenuluĭ probează următoarele locurĭ din Iorga Documente romîneştĭ din arhivele Bistriţeĭ: *are hi, are hi fost trebuind, de re hi să hie, putĕare are şi hi, ară hi* I, 8 (începutul sec. XVII); *ară hi, ar hie ţiind* I, 9 (începutul sec. XVII); *are hi* I, 28 (aniĭ 1604-1619); *Hilip* (Filip) I, 45 (anul 1629).

203. *f*<*h* sporadic: *hrĕámăt*>*frĕámăt*>*fremitus.*

Macedoromîn. a) *ahîndós* (adînc) P. B. 374, *ahunduséscu* (daŭ afund) 143>*fundus.*

204. *f*<*ϑ* în macedoromînul *ϑĕámin,* femeesc P. B. 49 (meglenit *fẹmin* P. M. glosar, dacoromîn *fámîn)*>*feminus;* şi în Olymp *iϑcát*>*ficatum* Weigand Olymp 46.

205. *ĥ* iniţial>*f* cade în Meglen. Vezĭ exemple sub **202.**

§ 255. 206. Pe tot teritorĭul romînesc, afară de Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ şi Istria, în mod maĭ mult saŭ maĭ puţin consecvent şi în proporţiĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin marĭ (în modul cel maĭ consecvent şi în proporţiea cea maĭ mare în Moldova şi în macedoromîn) *v* *)<*vγ́, γ́, ǵ, ž́, ž, z, ď, dź, ĥ, ĭ* în următoarele înprejurărĭ: a) *v* + *ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**) + vocală, *v* + *i* fix (*i*, exemple pentru *i* final în anumite înprejurărĭ, vezĭ **38, 49,** nu se găsesc) în elementele băştinaşe.—b) *v* înainte de alţĭ *i* decît ceĭ de supt a în elementele băştinaşe. —c) *v* înainte de *i* în elemente înprumutate. Exemplele le daŭ după cuvintele normale şi textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Dialekte der Munteni und Pădurenĭ, I. A. Candrea Graĭul din ţara Oaşuluĭ.

a) Banat: *vin*>*vīnum; viń*>**vĭenis*>*vĕnis; vińą*>

---

*) *v* latinesc a avut până pela IV orĭ V secol p. Chr. valoarea de *ŭ* consonant; după aceĭa a devenit pe tot teritorĭul romanic *w* (spiranta bilabială fonică) şi apoĭ *υ* (spiranta labiodentală fonică). Seelmann Die Aussprache des Latein 231.

vĭenit*>*vĕnit*.—Criş-Mureş: *γiĭ-vėn* (venis); *γisát* (visat)> *vīsum; viặ>vīnea; vin-vγin-γin-žin-žin-ġin-hin>vīnum; viṅa* (vinea); *vină>*vĭeniat>vĕniat; viṅặ* (venit).—Somiş-Tisa: *viŭ-zin>*vĭenio>vĕnio; ďeni>*ďini* prin analogiea prezentuluĭ *-veṅi-zeṅi>*ziṅi* prin analogiea prezentuluĭ (venire); *ďis-žis* (vis)>*vīsum; ďisát* (visat); *γiṅ* (venis); *înγis* (înviat)>*vīvus; înžisát* (visat); *vin-γin-žin-žin-ġin-ďin-zin -in* (vinum); *zenit>*zinit* prin analogiea prezentuluĭ (*venitus); *ziṅe* (venit); *žiă-žiặ* (vinea); *žiă* (veniat).—Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ: *γin>*vĭeniunt>vĕniunt; γine* (venit); *vin-γin* (vinum).—Sudestul Transilvanieĭ: *γiĭ>vīvi; γin* (vinum); *γisát* (visat).—Munteni-Pădurenĭ: *înviát; vină* (veniat); *viṅe* (venit); *visát*.—Ţara Oaşuluĭ: *γiĭe* (veniant); *γini-zini* prin analogiea prezentuluĭ (venire); *γinit-zinit* prin analogiea prezentuluĭ (*venitus); *zermănós* (vĭermănos)>vĭermis-vĕrmis; ziáță* (vieaţă) >*vīvus; ziĭ* (venis); *zĭĭe* (vinea); *zĭĭe* (veniat); *zin* (veniunt); *zină* (vino, imperativ); *zine* (venit). „*v* s-a alterat în aceleaş condiţiunĭ ca şi *f*, adică înainte de *i* saŭ *ĭ*, devenind întîĭŭ *γ*, din care s-a dezvoltat pe alocurĭ *ġ* în graĭul celor maĭ bătrînĭ, ĭar *z* în pronunţarea celor maĭ tinerĭ: *γis-ġis-zis; γiŭ-ġiŭ-ziŭ; γin-ġin-zin; γiță-ġiță-ziță; γĭęspe-ġĭęspe-zęspe; γĭęrme-ġĭęrme-zęrme; γiață-ġiață-ziață; γĭețuit-ġețuit-zețuit; γĭermănos-ġermănos-zermănos*". I. A. Candrea Graĭul din ţara Oaşuluĭ 12.—Oltenia: *viă* (vinea); *vin-vγin-γin-ġin* (vinum); *vine* (venit).—Muntenia: *ġine* (venit); *γiă* (vinea); *γiĭ* (venis); *γin* (veniunt); *γis* (vis); *γisá* (visa); *γisám* (visam); *γiță* (viţă)>*vītis; γiŭ* (venio); *vin-vγin-γin-ġin* (vinum).—Moldova: *γermănós* (vĭermănos); *γérme* (vĭerme); *γérs>*vĭersus>vĕrsus; γéspe* (vĭespe)>**vĭespa>vĕspa; γie* (vinea); *γiĭ-viĭ* (venis); *γin* (venio); *γisázî* (visează); *γisu* (visul); *γită* (vită)>*vīta; γiță* (viţă); *γiŭ* (vivus); *viă* (veniat); *vin-γin -žin-ġin-dz'in-in* (vinum); *vine-vini* (venit); *žitše* (vite).—Bucovina: *γin-žin-žin* (vinum).—Basarabia: *γin-žin-žin* (vinum).

b) Banat: *vițặl-vițắł* (vitellus); *vițá-vițắ-vițáŭă* (vitella).—Criş-Mureş: *vițặl-vițắł-vγițắł-γițắł-žițắł-žițắł-ġițắł-hițắl; vițáŭă-vițặŭă-vițặ-vγițặ-γițáŭă-γițặ-žițáŭă-žițáŭă-žițặ-žițắ ġițáŭă-ġițặ-ġițá-hițáŭă*.—Somiş-Tisa: *vițắł-γițắł-žițắl-žițắl -zițắl-zîțắł-ġițắł-ďițắł-ițắł; vițáŭă-vițặ-vițę-γițặ-γițĕá-žițặ-žițặ-zițặ-zîțặ-ġițặ-ďițặ-ițặ*.—Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ: *γițắl-γițặl; γițĕá-γițá-žițá*.—Sudestul Transilvanieĭ: *γițắł-γițęl; γițĕá*.—Munteni-Pădurenĭ: *vițắl-vițắł*.—Ţara Oaşuluĭ:

γiţål-ġiţål-ziţål.—Oltenia: *viţål-viţål-vγiţål; viţá-vγiţá-viţå.*—Muntenia: *viţål-vγiţål-γiţål-γiţål-γiţél-ġiţål-ġiţél; viţá-vγiţĕá-vγiţá-viţĕá-γiţĕá-γiţá-ġiţĕá.*—Moldova: *γiţåt-γiţél-žiţål-ġiţål; γiţĕá-γiţå-žiţå-žiţå-ġiţá-ġiţĕá-ġiţå; γioréle-žeuréli* A. Vasiliu Cîntece de ale poporuluĭ Bucureşti 1909 pag. 174 *-ġioréle* Panţu Plantele>*vĭola.*—Bucovina: *žiţål-ġiţål-d'iţål; žiţîcî-ġiţå-ġiţîcî-d'iţîcî.*—Basarabia: *žiţål-ġiţål; žiţîcî-ġiţîcî.*

c) Banat: *vişină.*—Criş-Mureş: *despotcoγit* (despotcovit); *vină.*—Somiş-Tisa: *stažilit* (stăvilit); *zugrăžiit* (zugrăvit).—Ţara Oaşuluĭ: *γină-ġină-zină* (vină); *γinovát-ġinovát-zinovát* (vinovat); *loγit-loġit-lozit* (lovit); *zăboγit-zăboġit-zăbozit* (zăbovit).—Muntenia: *ġişinél* (vişinel); *potcoγiĭ* (potcovii, 1 p. sing. perf.); *vină; zugrăγită* (zugrăvită).—Moldova: *ġinovát-γinovát-vinovát* (vinovat); *γină* (vină); *γişîn* (vişin); *γişînă* (vişină); *iγit* (ivit); *înbolnăγit-înbolnăvit* (înbolnăvit); *loγit* (lovit); *potcoγit* (potcovit); *potriγit* (potrivit); *priγit-privit* (privit); *stăγilit?* (stăvilit); *ştéγie-ştéġie* (ştevie); *zăboγit* (zăbovit); *zugrăγit* (zugrăvit).—In pluralele *-vĭ*<*-γĭ*, precum Ţara Oaşuluĭ *påstrăγĭ-påstrăġĭ-påstrăz,* moldovenesc *påstrăγĭ* (păstrăvĭ), moldoveneştile *beţîγĭ* (beţivĭ), *bólnaγĭ* (bolnavĭ), *mórcoγĭ* (morcovĭ) (însă *búhavĭ, gîngavĭ, gîrbovĭ, hîlpavĭ, lúpavĭ, mîrşavĭ, pleşúvĭ, pristavĭ, scîrnavĭ, trîndavĭ, våduvĭ*) a lucrat analogiea seriilor singular *—p* plural *—k' (stúp* pl. *stúk'),* singular *—b* plural*—ġ (córb* pl. *corġ).* Compară **202** c.

Dacă luăm în considerare Moldova, unde fenomenul are loc în modul cel maĭ intens, înregistrăm neprezenţa luĭ în următoarele cazurĭ. Pentru a[1]): *vårs,* nu *γérs*>*vęrso,* prin analogiea formelor unde *ĕ* n-a fost accentuat; *véchĭŭ,* nu *γéchĭŭ*>*vętulus,* greŭ de explicat (După Sextil Puşcariŭ în Dacoromania III, 390 lucrul s-ar explica prin faptul că în stagĭul **vĭĕkl'u* s-ar fi perdut *-ĭ-* prin disimilaţie faţă de *l'* următor); *vin-viŭ,* nu *γin-γiŭ* (venio), *viĭ,* nu *γiĭ* (venis), *vine,* nu *γine* (venit), *vin-viŭ,* nu *γin-γiŭ* (veniunt), prin analogiea formelor unde *ĕ* n-a fost accentuat. Vezĭ **24**.—Pentru b[1]): *v* rămîne neschimbat α) înainte de *in*>*én: înving,* nu *înγing*>**învéng*>*vĭnco; vindec,* nu *γindec*>**véndec*>*vĭndico; vinerĭ,* nu *γinerĭ*>**vénerĭ*>*vęneris* (vezĭ **24**); *vintre,* nu *γintre*>**véntre*>*vęnter* (vezĭ **24**); *vînăt vineţĭ,* nu *γinăt γineţĭ*>**vénet *véneţĭ*>*vęnetus* (vezĭ 24); *vînd vinzĭ vinde vindem vindeţĭ vînd,* nu *γind γinzĭ γinde γindem γindeţĭ γind*>

*vénd, *vénzĭ, etc.>vēndo; vînt, nu γint>*vént>vęntus (vezĭ 24). β) In cazurile unde i este fixat de curînd, orĭ chĭar nu-ĭ fixat: vidém, videțĭ, vidĕám>videmus, videtis, videbamus. γ) In derivate, orĭ pentrucă cuvîntul e relativ noŭ, orĭ maĭ ales prin influința primitivuluĭ: văduvie, nu văduγie> văduv + -ie; văduviță, nu văduγiță>văduv + -iță.—Pentru c[1]): v rămîne neschimbat orĭ pentrucă i este fixat relativ de curînd, ca de pildă în vitĕáz=vechĭŭ bulgar vitĕzĭ (în vechea romînă se zicea şi vetĕáz, vezĭ Gaster Chrestomatie), orĭ pentrucă poate cuvintele sînt de origine relativ recentă, ca vifor (după cît ştiŭ, nu γifor), care e slav, vijălie (după cît ştiŭ, nu γijălie) de origine obscură.

Macedoromîn. a) a) γérmu (vĭerme); γĭáspe (vĭespe); γĭáță (vieață); γin (vinum); γin, γiñ, γine, γinim (analogic)-vinim, γinițĭ (analogic)-vinițĭ, γin, γinĕám (analogic)-vinĕám, γinĕáre (analogic)-vinire>venio, venis, venit, venimus, venitis, veniunt, veniebamus, venire; γiptu>vīctus; γis (vis); γiŭ (vivus). P. B. glosar. „La Gopeşĭ, Molovişte, Albania γ̇ se aude ca ġ: tra s-ġinu (ca să viŭ), ea va z-ġină (ea va veni), ma s-inĭ la Cruşova". P. B. 739.—b) γițăl; γițĕăŭă-γițĕáo; γiŏáră (viola); γinġíți>viginti. P. B. glosar.—c) vişin; vişină. P. B. glosar.—a[1]) vérsu (vărs); véclʹu (vechĭŭ). P. B. glosar.—b[1]) α) vindic; viñirĭ; vînit (vînăt); vindu (vînd); vimtu (vînt); viñŭ, viñe, viñim, viñit, viñiră>vēni, vēnit, vēnimus, vēnistis, vēnerunt. P. B. glosar. β) vidém, vidĕá. P. B. glosar.

b) Olymp. a) γérmu Weigand Olymp 26; γĭáspe 28; γin (vinum) 29; γin, γin, γine, venim, venit, γin 99; γiptu 35; γis 42; γiu 49.—b) γițél 30; γinġiț 51.—a[1]) véclu 27. —b[1]) α) vintu (vînt) 49; vin, vine, vinim, vinit, vinire 99.

c) Acarnania. a) γin (venio) Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. a) ġĭármi (vĭerme) Papahagi Meglenoromîniĭ I, 51; ġĭáspi (vĭespe) Papahagi Meglenoromîniĭ I, 81; ġiáță (vieață, vietate) P. M. $26_{12, 18, 24}$ 35_1; ġiptu (victus) 27_{10}; ġiă-ġiĭă (viva) 9_{22} 25_{31}; ġiŭ pl. ġiĭ (vivus) $6_{38, 41}$ 28_5; ġiés (trăesc) 33_{17}, ġiĭáşti (trăeşte) 35_{19}>vīvo; ġiĭáscă (învie 3 p. sing. conjunctiv) 33_9, anġiĭáscă (învie) 25_{41} 32_{26}, anġiĭá (învia 3 p. sing. imperfect) 32_{26}, anġii (învie 3 p. sing. perfect) 33_9>vīvo. Insă vin (vinum) Papahagi Meglenoromîniĭ I, 52, 54; viñ (venis) P. M. 11_8, vini (venit) 16_{32}, vin (veniunt) Papahagi Meglenoromîniĭ I, 105, vină (veniat) P.

M. 8_{11}; *viñă* (vinea); *vis* (vis); *visés* (visez); *vită* (vită); *viță* (viță). P. M. glosar.—b) *vițǫl* (vitellus); *ġiŏáră* (viola). P. M. glosar.—c) *vișn* (vișin), *vișnă* (vișină) P. M. glosar.—a[1]) *vécľu* (vechĭŭ) P. M. glosar.—b[1]) α) *ving* (înving); *viniri̯* (vinerĭ); *vinit* (vînăt); *vind* (vînd); *vint* (vînt). P. M. glosar. β) *vidém* P. M. glosar.

Istroromîn. a) *vipt* (victus); *viru* (venio); *viu* (vivus). P. I. glosar.—b) *vițé* (vitellus); *vițę́* (vitella). P. I. glosar.

207. *v* intervocalic, între doŭă vocale sonante, în elementele băștinașe, a dispărut, dupăce prealabil s-a prefăcut probabil în *ŭ* (*v* latinesc, care fusese dintruntîĭŭ *ŭ* consonant și apoĭ dela al IV orĭ V secol p. Chr. devenise treptat *w*, spirantă bilabială fonică, și apoĭ *v*, spirantă labiodentală fonică, vezĭ nota dela **206**, probabil, în pozițiea intervocalică, se oprise la stagĭul de dezvoltare *w*. Dela acest stagĭu, sub care se contopise cu *b* intervocalic, vezĭ **146**, trebue considerată prefacerea luĭ în *ŭ* ș apoĭ disparițiea luĭ în romînește). Fenomenul în parte este anteromînesc, Grandgent Introduzione § 324. α) *-avi, -avisti, -avit, -avimus, -avistis, -averunt*<*-ắĭ, -ắșĭ, ắ*, vechĭŭ romîn *-ắm*, vechĭŭ romîn *-át, -áră* (*adunắĭ, adunắșĭ, adunắ, adunắm, adunát, adunáră*), anteromînesc, Grandgent Introduzione § 424; *avunculus*<*únchĭŭ*, anteromînesc, Grandgent § 324; *civitatem*<*cetáte*; *clavis*<*chée*; *divina*<*zină*, anteromînesc, Grandgent § 324; **grevis*<*gréŭ*; *iuvencus*<*júnc*; *lavo*<*láŭ*; *levo*<*ĭáŭ*; *novella*<*nuĭá*; *novus*<*nóŭ*, anteromînesc, Grandgent § 324; *ovum*<*óŭ*, anteromînesc, Grandgent § 324; *pavimentum*<*pămínt*; *pavonem*<*păún*, anteromînesc, Grandgent § 324; *rivus*<*ríŭ*, anteromînesc, Grandgent § 324. β) In *nivis*<*nĕáŭa*, *nova*<*nóŭă*, *novem*<*nóŭă*, *ova*<*óŭă* *ŭ* este o rămășiță a luĭ *v*.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) α) *nvițáĭ* (învățăĭ) P. B. 3, *alăsáșĭ* (lăsășĭ) P. B. 1, *tăľém* (tăĭarăm) P. B. 149, *ălăgát* (alergarățĭ) P. B. 246, *alăsáră* (lăsară) P. B. 2; *țitáte*; *cľáe*; *dzínă*; *gréŭ*; *láŭ*; *ľáŭ*; *nóŭ*; *óŭ*; P. B. glosar; *pimintu* Dalametra; *paún* Dalametra; *aríŭ* P. B. glosar. β) *nĕáŭă*; *nŏáŭă* (nova); *nŏáŭă* (novem); *ŏáŭă*. P. B. glosar.

b) Olymp. α) *călcái, călcás, călcắ, călcắm, călcátŭ, călcáră* Weigand Olymp 98; *gréu* 72; *ľáu* 99; *nóu* 36; *ríul* 25. β) *nŏáŭă* (nova) 36; *nŏáŭă* (novem) 74.

c) Acarnania. α) *scriáĭ* (scriseĭ) Weigand Aromunen II 178, *cl'imáș* (chemășĭ) 189, *alăvdáră* (lăudară) 178; *l'áŭ* 180.

d) Meglen. α) *sufláĭ* (suflăĭ) P. M. 5_{30}, *jungl'ásĭ* (junghești) 6_{10}, *flǫm* (aflarăm) Papahagi Meglenorominiĭ I, 55, *fláră* (aflară) P. M. 4_{16}; *țitáti; zǫnă* (zînă); *greŭ; június; noŭ; ŭóŭ; pimint; păŭn; rǫŭ* (rîŭ). P. M. glosar. β) *nęŭă; nǫŭă* (nova); *nŏăŭă* (novem). P. M. glosar.

Istromomîn. α) *tšetą̊te; grev* (greŭ); *l'áŭ; nóv* (noŭ); *óv* (oŭ); *pemint* (pămînt). P. I. glosar. β) *nę*, articulat *nęvu* (neaŭă); *nóvą* (nova); *óve* (ova). P. I. glosar.— *-v* de supt α este provenit din *-ŭ* al formeĭ; *-v-* de sub β este provenit din *-ŭ-* > *-v-*.

208. Posterior fenomenuluĭ de sub **207** a avut loc căderea luĭ *v* intervocalic atuncĭ cînd vocala de după *v* era un *ĭ* consonant: *pluvia*<*pluvĭa*<*plŏáe*. Discuția amănunțită a faptuluĭ, precum și stabilirea cronologieĭ 1) *caballus*<cál (**146**), 2) *habĭa*<*áĭbă* (**52** *γ*), 3) *pluvĭa*<*plŏáe* (**208**), vezi-le în lucrarea mea „O rămășiță din timpurĭ străvechĭ, *jioară*=*cristal*" în Arhiva Iașĭ anul 1914, și în nota dela **218**. Compară **147**.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *plŏáe* P. B. glosar.

b) Olymp: *plŏáĭe* Weigand Olymp 25.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *plŏáĭă* P. M. glosar.

Istroromîn: *plóĭe* P. I. glosar.

209. *v*<*b* sporadic. α) inițial: *vervecem*<*berbéce; vesica*<*bеșică; veteranus*<*bătrîn; *vĭssio*<*bés; vitta*<*bátă; vocem*<*bŏáce* Weigand's VIII Jahresbericht 314. β) în corpul cuvîntuluĭ: *ad*+*vix*<*abĭá; ex-*+*volo*<*zbór.*

Pentru *v*<*b* în grupele *rv, lv* vezĭ **93, 103.**

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *birbéc; bișică;* P. B. glosar; *bitírnu* Dalametra; *bés; bŏáțe*>*vocem.* P. B. glosar. β) *azbór* (zbor) P. B. glosar.

b) Olymp. α) *birbéclu* Weigand Olymp 28: *bŏátše* 57.

c) Acarnania. α) *bŏáțe* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. α) *birbęți; bișǫcă* (bеșică); *bitǫrn* (bătrîn); *bés; bętă* (bată). P. M. glosar. β) *prĭumubirésc* (primăvăratec)>*primavęră* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *berbécele* P. I. glosar. β) *cą̊ĭba* (cuşcă, colivie)>*cavea* P. I. 55_{27}.

210. *v*<*g* sporadic: **favulus*<*fágur; naevus*<*nég; pleşúg* Lexicon Buda, Bărceanu >*pleşúv*>vechĭŭ bulgar *plѣšivŭ*. Cuvintele acestea lipsesc în celelalte dialecte.

211. *v*<*h* sporadic şi dialectal. α) inițial înainte de vocală: *holbéz*>*volvo; vólbură* (Criş-Mureş *hólbură* Weigand's IV Jahresbericht 276, Țara Oaşuluĭ *hólbură* I. A. Candrea Graĭul din țara Oaşuluĭ 13, Moldova *hólbură*)>*volvo; vórbă* (Criş-Mureş *hórbă, horovăsc* vorbesc Weigand's IV Jahresbericht 276, Moldova *hórbă, horġésc)*>probabil **dvórbă*>vechĭŭ bulgar *dvorŭ* aula, *dvorovati* commorari, *dvoriti* servire, *dvorĭba* servitium, ministerium, die Aufwartung (Dela capul locului *vórbă, vorbésc,* vechĭ romîne *voroávă, vorovésc,* aŭ avut înțelesul pe care Gaster în Chrestomatie îl traduce cu *discussion, dispute, discours, causerie,* şi pe care-l aŭ *voroávă, vorovésc* în vechea romînă. Aceste cuvinte s-aŭ născut din împrejurările de „a sta în cercul familieĭ", „a se găsi înpreună cu alțĭ oamenĭ de serviciŭ la curtea luĭ vodă orĭ la curtea boeruluĭ". Un înțeles analog s-a dezvoltat la bulgarul *dvorĭă* persuader, exhorter, se concerter); *vúlpe* (Criş-Mureş *vúlpe-húlpe,* Somiş-Tisa *húlpe,* Țara Bîrseĭ şi Țara Oltuluĭ *vúlpe-húlpe,* sudestul Transilvanieĭ *húlpe,* Muntenĭ-Pădurenĭ *vúlpe-húlpe,* Țara Oaşuluĭ *húlpe,* Oltenia *vúlpe,* Muntenia *vúlpe-húlpe,* Moldova *vúlpe-húlpe,* Bucovina *húlpi,* Basarabia *húlpi,* cuvînt normal în Weigand's Jahresberichte şi Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ; I. A. Candrea Graĭul din Țara Oaşuluĭ pag. 13)>*vulpes; vúltur* (Criş-Mureş *húltur* Weigand's IV Jahresbericht 276, Moldova *húltur)* >*vultur.* β) inițial înainte de *r: vrábie* (Criş-Mureş *vrábię-vrăbĕátšą-vărăbĕátšą-hărăbĕátą* Weigand's IV Jahresbericht 258)>vechĭŭ bulgar *vrabiĭ.* γ) intervocalic: *bolohán*>*bolován*>vechĭŭ bulgar *bolŭvanŭ; Muldúha* Şezătoarea III 82 (munțiĭ Suceveĭ)>*Moldova* de origine obscură.

Fenomenul n-are loc în celelalte dialecte, unde şi cele maĭ multe din cuvintele respective lipsesc.

Macedoromîn. a) α) *vúlpe; vúltur.* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *vúlpe* Weigand Olymp 64.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. Lipsesc exemple.

Istroromîn. Lipsesc exemple.

212. *vn*<*mn* dialectal: *ibómnicĭ* Oltenia Weigand's VII Jahresbericht 74, *ibómnice* Muntenia VIII Jahresbericht 284, *ibomnišél* Moldova IX Jahresbericht 207>*ibóvnic*>vechĭŭ bulgar *lĭubovĭnikŭ; pimiț* (pivnițĭ) Iosif Popovicĭ Dialekte der Munteni und Pădurenĭ 151, *pimniță* Bărceanu, Damé>*pivniță* >vechĭŭ bulgar *pivĭnița.*

Istroromîn: *ramniță,* șes P. I. 48_1 >croat *ravnica* idem.

213. *vn*<*gn* dialectal: *pigniță* (pivniță) I. A. Candrea Graĭul din țara Oașuluĭ glosar.

214. *v*<*mv* dialectal: *imvit* (ivit) Iosif Popovicĭ Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ 156>vechĭŭ bulgar *ĭaviti.*

215. In Banat, Criș-Mureș -*v* final<-*ŭ*: *piláv*>turc *pilav*<*piláŭ* Weigand's III Jahresbericht 228; *postáv*>slav *postav*<*postáŭ* IV Jahresbericht 283.

216. *v* inițial<*m* sporadic în istroromîn: *mestitu* (înbrăcămintea)>*vestitus* orĭ maĭ degrabă italian *vestito* P. I. 82_{27}; *mețát* (învățat)>*vitiatus* 83_3; *misá* (a visa) P. I. glosar.

217. *v*- inițial cade dela *volo,* auxiliarul viitoruluĭ: *oĭŭ, ăĭ, a, om, ățĭ, or*>*voĭŭ, veĭ, va, vom, vețĭ, vor;* și dela *volebam,* auxiliarul optativuluĭ, pentru care vezĭ nota dela acest număr.

Istroromîn. In istroromîn cade *v*- inițial dela *volo,* verb și auxiliarul viitoruluĭ, și dela *volebam,* verb și auxiliarul optativuluĭ: *or resparti vaca* (vor împărți vaca) P. I. 1_4; *vor fátše* (vor face) 1_5; *verirę-va* (va veni) 1_6; *va cumpără* (va cumpăra) 1_{11}; *vór* (voesc 3 p. pl. verb) 1_{26}; *vor pezéĭ* (vor cîntări) 2_2; *vá* (vrea 3 p. sing. verb) 2_4; *tś-or de prĕŭt?* (ce vor face cu preotul?) 2_8; *rę fi* (ar fi 3 p. sing.) 2_{26}; *ręs* [sic, probabil greșit în loc de *ręș*] *și un át án așá* (aș vrea și un alt an așa, verb) 3_{32}; *va răstrzéi* (va ucide) 4_7; *ver moréĭ* (veĭ trebui) 4_{12}; *va plăti* (va plăti) 4_{13}; *tśé rę̆ĭ tu vré?* (ce aĭ vrea tu?) 4_{16}; *va jivi* (va trăi) 4_{17}; *ț-oĭ dá* (ț-oĭŭ da) 4_{18}; *tś-oĭ ĭó cu taviólu?* (ce voĭŭ face eŭ cu masa?) 4_{18}; *va veri* (va veni) 4_{19}; *tśe va fátše* (ce va face) 4_{28}; *va trli* (va curge) 4_{33}; *vá* (vrea 3 p. sing.) 4_{35}; *vér* (voeștĭ) 5_1; *tś-oĭ cu bătu?* (ce voĭŭ face cu bățul?) 5_9; *va báte* (va bate) 5_{10}; *nu-ț vor dá* (nu-țĭ vor da) 5_{12}; *ĭél' s-a po-*

govorit ke se rẹr tševȧ lovi, ĭél' vor ăns priprăvi (s-aŭ vorbit că, dacă vor vîna ceva, să-şĭ pregătească singurĭ mîncarea) 5_{24}; *nóĭ ţ ren dą̊ fóc* (noĭ îţĭ vom da foc) 5_{32}; *va fi* (va fi) 5_{33}; *verit-am neca să mĭ-aţ dą̊ zą̊lica fóc* (am venit să-mĭ daţĭ [am venit cu gîndul că poate mĭ-aţĭ da] puţin foc) 6_{3}; *nóĭ ţ ren dą̊ fóc se ver tu spúre tše n-a fóst nitše nu va fi* (noĭ îţĭ vom da foc, dacă veĭ spune ce n-a fost nicĭ nu va fi) 6_{4}; *ver şi tu ą̊ntša remăré* (veĭ rămînea şi tu aicĭ) 6_{6}; *dá-ţ ren fóc* (îţĭ vom da foc) 6_{8}; *nóĭ ne ren rą̊da ănsurá* (noĭ ne-am însura bucuros) 7_{4}; *veţ mẹ́re* (veţĭ merge) 7_{7}; *voĭ mẹ́re* (voĭŭ merge) 7_{12}; *ren vẹ́* (vom avea) 7_{18}; *a zis ke ĭé ke sẹ* [sic, greşală în loc de *rẹ*] *furą̊ şi cą̊lu din stą̊lą̊* (a zis că el va fura şi calul din grajdĭŭ) 7_{27}; *rẹĭ furą̊* (veĭ fura) 7_{29}; *ver vedẹ́* (veĭ videa) 7_{31}; *tše rẹ́ĭ tu?* (ce vreĭ tu? verb) 7_{37}; *ĭó ăte rógu se rẹĭ tu mire lasą̊ ą̊ntša durmi* (eŭ te rog să mă laşĭ [dacă m-aĭ lăsa] aicĭ să dorm) 8_{1}; *te voĭ lasą̊* (te voĭŭ lăsa) 8_{1}; *se vér* (dacă vreĭ, verb) 8_{2}; *se rẹĭ fi maĭ muşą̊t ămmeştit, rẹş te púre ăm pą̊t* (dacă aĭ fi maĭ bine înbrăcat, te-aş pune în pat) 8_{2}; *ĭé rẹ fi búr* (el ar fi în stare) 8_{12}; *rẹĭ lą̊* (aĭ lua, aĭ putea lua) 8_{13}; *ver vedẹ́* (veĭ videa) 8_{15}; *va hití* (va arunca) 8_{21}; *ĭé rẹ lą̊* (el ar lua, ar putea lua) 8_{24}; *rẹĭ lą̊* (aĭ lua, aĭ putea lua) 8_{25}; *rẹ́ĭ* (voeeştĭ, verb) 8_{30}; *vóĭ* (voesc 1 p. sing. verb) 8_{31}; *ţ-oĭ dą̊* (îţĭ voĭŭ da) 8_{32}; *ver jivi* (veĭ trăi) 8_{33}; *tú me rẹĭ privari.—nu rẹ́ş* (aĭ să mă înşelĭ.—n-am să te înşăl) 8_{34}; *ĭe rẹ fi búr* (el ar fi în stare) 9_{1}; *rẹĭ fi búr* (aĭ fi în stare) 9_{2}; *va zitše* (va zice) 9_{3}; *neca fiĭe cum vá* (fie cum va fi) 9_{5}; *veţ cumpără̊* (veţĭ cumpăra) 9_{8}; *ór* (voesc 3 p. pl. verb) 9_{21}; *va dą̊* (va da) 9_{28}; *vor fi* (vor fi) 9_{30}; *voĭ le dá* (li [dativ] voĭŭ da) 9_{31}; *va posetši* (va tăĭa) 10_{5}; *n-óĭ fi* (nu voĭŭ fi) 10_{7}; *veţ pl'ẹ́rde* (veţĭ pĭerde) 10_{7}; *c-or durmí* (că vor dormi) 10_{9}; *va trétše* (va trece) 10_{10}; *va dą̊* (va da) $10_{13, 19}$; *s-or ănsurą̊* (se vor însura) 10_{23}; *rẹn fą̊tše* (vom face) 10_{36}; *va fi* (va fi) 11_{13}; *vá* (vrea 3 p. sing. verb) 11_{37}; *nóĭ rẹn mẹ́re* (noĭ vom merge) 12_{5}; *va lą̊* (va lua) 12_{8}; *rẹn morẹ́ĭ mẹ́re* (vom trebui să mergem) 12_{24}; *ke-ţ voĭ dą̊* (că-ţĭ voĭŭ da) 12_{30}; *vá* (vrea 3 p. sing. verb) 13_{1}; *va fi* (va fi) 13_{5}; *rẹn mẹ́re* (vom merge) 13_{7}; *va scotši* (va sări) 13_{19}; *va morẹ́ĭ* (va trebui) 13_{24}; *neca-l rógă ke se rẹ dopusti* (să-l roage să permită [dacă ar permite]) 13_{25}; *va veri* (va veni) 13_{10}; *rẹn muri* (am muri) 14_{10}; *rẹţ vrẹ́* (aţĭ vrea) 14_{16}; *vóĭ* (vreaŭ,

voesc, 1 p. sing. verb) $14_{16, 17}$; *ver cl'emá* (veĭ chema) 14_{17}; *rẹş şti* (aş şti) 14_{17}; *voĭ veri* (voiŭ veni) 14_{18}; *rẹn poghiní* (vom muri) 14_{21}; *tu ver zitśe ke n-ąĭ cǎvtąt, ea-ţ va zitśe ke ąĭ, e tu ver zitśe ke de rẹĭ fi mútastǎ şąpte ąń ke se ąĭ* (tu veĭ zice cǎ nu te-aĭ uĭtat, ea-ţĭ va zice cǎ te-aĭ uĭtat, şi tu veĭ zice cǎ sǎ fiĭ mutǎ [de aĭ fi mutǎ] şepte anĭ, dacǎ te-aĭ uĭtat) 15_{10}; *rẹ́ĭ te tú maritą?* (vreĭ tu sǎ te mǎriţĭ? verb) 15_{26}; *vóĭ* (vreaŭ, voesc, 1 p. sing. verb) 15_{34}; *vér* (vreĭ, voeştĭ, verb) 15_{37}; *rẹţ fątśe* (veţĭ face) 16_{32}; *va ozdravi* (se va însǎnǎtoşa) 17_{27}; *rẹş mẹ́re* (aş merge) 18_{10}; *va ştśofní* (va cĭupi) 18_{16}; *ţ-oĭ fi próntǎ* (îţĭ voiŭ fi la dispoziţie) 18_{29}, $19_{3, 11}$; *va fi* (va fi) 19_{15} 20_{3}; *rẹ fi* (va fi) 21_{22}; *rẹn cl'emą* (vom chema) 21_{23}; *se rẹ tśél'i tśe fúru veri cǎtra mire, ĭo le rẹş şcapuléĭ, ke nu rẹ veri niş gaştighéĭţ* (dacǎ vor veni la mine aceĭ care furǎ, eŭ iĭ voiŭ scǎpa şi nu vor fi de fel pedepsiţĭ) 21_{26}; *rẹş dą* (voiŭ da). 21_{28}; *niş nu l'e-n castighéĭ* (nu-ĭ vom pedepsi de fel) 21_{31}; *veţ fątśe* (veţĭ face) 21_{33}; *veţ utśide* (veţĭ ucide) 22_{4}; *te rẹn moréĭ utśide* (vom trebui sǎ te ucidem) 22_{6}; *rẹn fątśe* (am face) 23_{7}; *ĭą se rẹ maritą, se rẹ fi ǎntru národ* (ea s-ar mǎrita, dacǎ ar fi între oamenĭ) 23_{8}; *rẹn wo zepel'éĭ* (vom duce-o) 23_{9}; *rẹn ǎl' tal'ą cąpu* (sǎ-ĭ tǎem capul [ĭ-am tǎĭa capul]) 23_{22}; *mǎ́rle rẹn moréĭ ǎl'e dútśe, rẹn ǎl' tal'ą svǎki úrǎ* (mînile vom trebui sǎ i [le] ducem, sǎ-ĭ tǎem [ĭ-am tǎĭa] fiecare [din noĭ] cîte una) 23_{24}; *cum rẹ́n de ócl'i?* (cum vom face cu ochiĭ?) 23_{25}; *voĭ omori* (voiŭ omorî) 24_{19}; *va zvadi* (va scoate) 25_{6}; *veţ ramarẹ́* (veţĭ rǎmînea) 26_{9}; *rẹn dą* (vom da) $26_{9, 11}$; *rẹn nepuni o bǎčfvǎ de prąh şi ǎr l'-en púre ǎnnúntru, pac ǎr l'-en prinde* (sǎ umplem [am umplea] un poloboc cu praf şi sǎ-ĭ punem [ĭ-am pune] înuntru, apoĭ sǎ-ĭ aprindem [ĭ-am aprinde = sǎ li dǎm foc]) 26_{15}; *rẹş cumparą* (aş cumpǎra) 26_{26}; *me rẹ́ţ* (mǎ veţĭ [mînca, elipsǎ]) 28_{3}; *nu vór wo* (nu o vor [mînca, elipsǎ]) 28_{3}; *cúm rẹş ĭo fątśe ke veţ veri nązat ómir?* (cum aş face sǎ deveniţĭ [cǎ veţĭ deveni] înapoĭ oamenĭ?) 28_{4}; *se va maritą* (se va mǎrita) 28_{6}; *rẹn fąţe* (vom face) $28_{23, 31}$; *véţ* (voiţĭ, verb) 29_{12}; *va cavtą* (se va uĭta) 29_{31}; *rẹş trę̣mẹ́te* (aş trimete) 29_{33}; *cum se rẹ scapuléĭ* (cum ar putea sǎ scape) 31_{4}; *ĭá l'-a zis ke se s-er vá ǎnsurą după ĭą, ke-l va ĭa scapuléĭ fąţe* (ea ĭ-a zis cǎ, dacǎ ar voi sǎ se însoare cu dînsa, ea-l va face sǎ scape) 31_{4}; *va fi* (va fi fost, ar fi trebuit sǎ fie) 31_{35}; *va fi* (va fi) 32_{32}; *se rẹ ĭé*

după tire ănsurą̊, tu l-er jutą̊ (dacă s-ar însura el cu tine, tu l-aĭ ajuta) 32_{36}; *voĭ dą̊* (voĭŭ da) 33_{13}; *rę putę́* (aş putea, poate că aş putea) 33_{16}; *maĭ voľi-rę̊ş* (maĭ degrabă aş vrea, aş preferi) 33_{20}; *rę̊ş mę́re* (aş merge) 33_{26}; *rę̊n ăntrębá* (să întrebăm [am întreba]) 33_{27}; *rę̊n mę́re* (vom merge) 33_{27}; *rę̊m moréĭ* (vom trebui) 33_{32}; *rę̊n moréĭ* (vom trebui) 33_{34}; *ver vé tśe vér* (veĭ avea orĭ ce voeştĭ) 34_{12}; *rę̊ş mę́re* (aş merge) 34_{16}; *ver lą̊* (aş lua) 34_{21}; *nu-ľ ver niş rew fą̊tśe* (nu-ĭ veĭ face nicĭun răŭ) 35_4; *voĭ aratą̊* (voĭŭ arăta) 35_4; *t-er privari* (nu veĭ reuşi) 35_9; *vor lą̊* (vor lua) 35_{10}; *rę̊n şetéĭ* (să ne plimbăm [ne-am plimba]) 35_{12}; *va rabi* (va servi) 35_{14}; *ne dáĭ bóg se rę̊ţ voĭ mire buşni* (să nu dea dumnezeŭ să mă sărutaţĭ, să ferească dumnezeŭ să mă sărutaţĭ, să nu dea dumnezeŭ să *voĭţĭ* să mă sărutaţĭ) 37_9; *rę̊n mę́re* (vom merge) 37_{11}; *rę dopusti* (ar permite) 37_{24}; *se rę dopusti ke rę mę́re* (dacă ĭ-ar permite să meargă) 37_{33}; *rę mę́re* (va merge) 38_3; *rę̊ĭ mę́re* (aĭ merge) 38_5; *rę̊ş maĭ voľi* (maĭ mult aş vrea) 38_5; *rę̊n veri* (vom veni) 38_{14}; *rę̊n mę́re* (vom merge) 38_{16}; *vér* (voeştĭ, verb) 38_{34}; *va se cumparą̊* (se va răscumpăra) 39_{13}; *se rę́* [cu elipsa luĭ *cumparą̊*] (s-ar răscumpăra, s-ar putea răscumpăra) 39_{13}; *rę̊ĭ odcupi?* (aĭ săpa? aĭ vrea să săpĭ?) 39_{27}; *rę̊ş* [cu elipsa luĭ *odcupi*] (aş vrea să săp) 39_{28}; *ĭo-m trecút pre tśíĭa va fi zétśe ą̊n* (eŭ am trecut pe aicĭ vreo zece anĭ în urmă) 40_{28}; *fą̊tśe ren wo* (o vom face, vom face acest lucru) 40_{34}; *va dą̊* (va da) 41_{14}; *voĭ fi* (voĭŭ fi) 41_{27}; *rę̊n fą̊tśe* (vom face) 41_{35}; *ver clecni* (veĭ îngenunchĭa) 42_{18}; *voĭ veri* (voĭŭ veni) 42_{36}; *vę́ţ* (voiţĭ, verb) 42_{36}; *rę̊n vedę́, se-s poşténi, rę̊n lą̊, se nu-s poşténi, nu rę̊n* (să vedem [vom vedea], dacă-s cinstiţĭ, ĭ-om lua, dacă nu-s cinstiţĭ, nu ĭ-om lua) 44_3; *va fi* (va fi) 44_{14}; *va ţiré* (va ţinea) 44_{34}; *voĭ zecľide* (voĭŭ închide) 46_6; *ver fą̊tśe* (veĭ face) 46_8; *rę fost prę́wtu muncá* (preotul ar fi mîncat) 46_{13}; *rę fost muncą̊ prę́wtu* (preotul ar fi mîncat) 46_{17}; *vor dą̊* (vor da) 47_1; *rę̊ĭ* (vreĭ, voeştĭ, verb) 47_9; *voĭ fą̊tśe* (voĭŭ face) 47_{29}; *vór* (voesc 3 p. pl., verb) 47_{28}; *rę̊n fą̊tśe* (vom face) 48_9; *rę̊n púre* (vom pune) 48_9; *ren mirá* (vom duce) 48_9; *vá* (voeşte, 3 p. sing. verb) 48_{25}; *a verit vrę̊ma de me rę̊ĭ ănsurá* (a venit vremea să mă însorĭ) 48_{34}; *vá* (voeşte 3 p. sing. verb) 49_2; *va se otari* (se va şterge) 49_6; *rę̊ĭ fą̊tśe* (veĭ face) 49_{11}; *va lą̊* (va lua) $49_{12, 13}$; *se nu rę̊ţ voĭ cą̊vtá* (să nu vă uĭtaţĭ, imperativ) 49_{32}; *ver resparéĭ* (veĭ tăĭa) $49_{3?}$; *voĭ čére*

(voĭŭ căuta) 50_5; *rę́* (voeşte 3 p. sing. verb) 50_9; *ve rógu se ręț voĭ miĭe spúre* (vă rog să-mĭ spuneţĭ) 50_{17}; *ve rógu se ręț me lą́ ą́ntśa, ve ręş tśevá lucrą́* (vă rog să mă luaţĭ aicĭ, v-aş lucra ceva) 50_{21}; *vér* (voeştĭ, verb) 50_{33}; *rę́ş* (aş vrea, verb) 52_6; *rę dą́* (ar da) 52_6; *me ręş maritą́* (m-aş mărita) 52_6; *ręş me maritą́* (m-aş mărita) $52_{8,\,9}$; *ręş ną́şte* (aş naşte) 52_{10}; *rę́ş* (aş vrea, verb) 52_{15}; *ręş me maritą́* (m-aş mărita) $52_{18,\,23}$; *ren vedę́* (vom videa) 52_{19}; *ręş ną́şte* (aş naşte) 52_{25}; *rę tśą́ puté fi?* (ar putea fi asta? s-ar putea aşa ceva?) 52_{26}; *ręn fą́tśe* (vom face) 52_{34}; *ren poutśide* (să ucidem [vom ucide]) 52_{35}; *ren posetśi* (să ucidem [vom ucide]) 53_2; *ren posetśi* (vom tăĭa) 53_7; *nu rę ĭéľ puté?* (n-ar putea eĭ?) 53_{15}; *rę́* (ar [putea, elipsa verbuluĭ] 3 p. pl.) 53_{16}: *rę se dotăcni* (se vor atinge) 53_{16}; *rę fi* (vor fi) 53_{16}; *noĭ mežén ren ăți-l aflą́* (noĭ mergem să ţi-l găsim) 53_{29}; *ren fi* (vom fi) 53_{32}; *rę vę́* (ar vrea să aĭbă, 3 p. pl.) 53_{35}; *veț ămną́* (veţĭ umbla) 53_{36}; *ręț* (vreţĭ, voiţĭ, verb) 54_3; *ľ-a lasą́* (îĭ va lăsa) 54_3; *ren fi* (vom fi) 54_5; *rę fi* (ar fi, 3 p. sing.) 54_5; *rę vę́* (ar vrea să aĭbă, 3 p. sing.) 54_{16}; *tśé ąț verit ótśa ke ręț furą́?* (ce aţĭ venit aicĭ să furaţĭ?) 54_{20}; *ve rugą́n se ręț ne lasą́ ą́ntśa durmi* (vă rugăm să ne lăsaţĭ să dormim aicĭ) 54_{22}; *ren mę́re* (vom merge) 54_{32}; *tśé rę́* (ce vor? 3 p. pl. verb) 54_{36}; *ĭél a zis ke wo rógu ke se ăr ľa lą́ cătră sire* (eĭ aŭ zis că o roagă să-ĭ ĭa la dînsa [în casă]) 54_{37}; *tśé rę́?* (ce voeşte? 3 p. sing. verb) 55_{19}; *o zi ăl gané tśą́ bą́bă: se ręĭ tú miĭe mę́re cavtą́ pre cą́p* (într-o zi îĭ zice baba: să viĭ să-mĭ cauţĭ în cap) 56_{21}; *ren otrui* (vom otrăvi) 55_{37}; *ren púre* (vom pune) 56_1; *vor se otrui* (se vor otrăvi) 56_1; *rę zecopéĭ* (ar îngropa 3 p. sing.) 56_{27}; *va plati* (va plăti) 56_{28}; *vér* (voeştĭ, verb) 56_{30}; *ren ăl učide şi oderi şi ren córnele lasą́ cu cója* (să-l ucidem [boul] şi să-l jupim şi să-ĭ lăsăm coarnele la pĭele) 57_3; *čé rę́?* (ce vrea? 3 p. sing. verb) 57_8; *se ręĭ tú miĭe dą́ čą́sta fiľe, neca rę veri la mire sluji* (să-mĭ daĭ tu mie fata asta, să vie la mine să-mĭ slujească) 57_{29}; *ĭą́ rę avę́ café* (ea ar vrea să aĭbă cafea) 58_8; *noĭ ren pripravi un calún, ren ăl bire necarghéĭ cu mą́re balótă, şi dămarę́ța, cănd verire, ren ăľ lasą́ neca popé čéla café, şi mésere ḱą́, ren hiti din čésta calún ăn ĭé* (noĭ să pregătim un tun, să-l încărcăm bine cu o ghĭulea mare, şi dimineaţa, cînd va veni, să-l lăsăm să beĭe cafeaŭa, şi [cînd] va pleca, să dăm într-însul cu tunul) 58_{12};

rę fi búr (va putea) 58_{20}; *ren męre* (vom merge) 58_{23}; *rę fi* (ar fi 3 p. sing.) 58_{33}; *rógă ke se rę durą cătră ĭé a luĭ hlápăț* (se roagă să-ĭ aducă [3 p. pl. impersonal] servitorul) 59_{12}; *se nu ręş fóst fi ĭó, tú rẹĭ fóst moréĭ murí* (dacă n-aş fi fost eŭ, tu ar fi trebuit să morĭ) 59_{24}; *te rógu ver me apără̧* (te rog să mă aperĭ) 59_{27}; *scočít-a pre ĭé ke vor ăl učíde* (aŭ sărit asupra luĭ să-l ucidă) 59_{31}; *va tśirą* (va cina) 60_{25}; *cuvíntu tąți: tú ne rẹĭ cunóşte măre. ĭó ąm zís ke nú ręş. ĭél' miĭe zís-a ke ĭo-l ręş cunóşte şi-l ręş spúre fąrą. ĭó ąm pócle spús ke, mącar ke-l ręş cunóşte, ke nu ręş spúre* (îmĭ zic hoțiĭ: tu ne-aĭ recunoaşte mînĭ. eŭ am zis că nu ĭ-aş putea recunoaşte. eĭ mĭ-aŭ zis că ĭ-aş recunoaşte şi ĭ-aş denunța. eŭ am spus atuncĭ că, chĭar dacă ĭ-aş recunoaşte, nu ĭ-aş spune) 61_{30}; *voi arąta* (voĭŭ arăta) 62_{12}; *l-ęş fąțśe cąpul tal'ą* (aş pune să-ĭ tae capul) 62_{14}; *nu rẹĭ tú cunóşte tśą béştie? ĭo nu ręş o cunóşte* (aĭ recunoaşte animalul acela? nu l-aş recunoaşte) 62_{30}; *n-ąri fricą ke-r poghiní* (să n-aĭ frică că-ĭ muri) 62_{31}; *va scotśí, va ojiví* (va sări, va învia) 63_{26}; *vikéĭt-a se rę róba cumpărą* (a strigat dacă nu vrea să cumpere cineva [3 p. pl. impersonal] o haĭnă) 65_{3}; *raş núşte zítśe* (aş spune ceva) 65_{20}; *cắt rẹĭ tú, se nu ver nígdar de tśá zítśe níş?* (cît vreĭ [verb] tu [să-țĭ dăm], ca să nu spuĭ nicĭodată nimic de afacerea ceĭa?) 65_{22}; *aŭ verít mul'érile c-or cumpărą métur* (aŭ venit fimeile să cumpere măturĭ) 65_{33}; *rę verí* (vor veni) 66_{3}; *tśé ręn?* (ce-am putea face? elipsa verbuluĭ) 66_{13}; *tśe t-er męre cu mórt şpotéĭ* (pentru ce să te ducĭ tu să-țĭ bațĭ joc de un mort?) 66_{14}; *rę męre* (ar merge, 3 p. sing.) 66_{28}; *n-er níş fąțśe* (nu veĭ face nimic) 67_{5}; *rę puté* (ar putea, 3 p. sing.) 67_{6}; *rẹĭ cosę* (aĭ vrea să coşĭ) 67_{8}; *dą-l' va* (ĭĭ va da) 67_{26}; *rę fi* (ar fi, 3 p. sing.) 67_{30}; *ma zítśe, gospodíne, se nu-l' rę purtá lor o frăĭla muşąta?* (ĭa spune, domnule, să nu-țĭ aduc o fată frumoasă?) 67_{34}; *rę puté* (ar putea, 3 p. sing.) 67_{35}; *reĭ vrę* (aĭ vrea) 68_{6}; *rẹĭ trétśe* (veĭ petrece) 68_{24}; *rẹĭ putę* (aĭ putea) 68_{26}; *rę vrę* (va voi) 69_{2}; *rę vrę* (ar voi) 69_{4}; *se te raĭ tú ănsurą, pócle ręn męre ăn vóĭscă* (dacă te-aĭ însura tu, am merge după aceĭa la războĭŭ, orĭ, dacă te veĭ însura... vom merge...) 69_{21}; *va durẹĭ* (va ținea) 69_{22}; *ver vę* (veĭ avea) 69_{34}; *rẹĭ lą* (veĭ lua) 69_{34}; *ráĭ tú ştí?* (vreĭ să ştiĭ? verb) 70_{13}; *ke va şúbito verí* (să vie îndată, imperativ) 70_{23}; *sę vrę tórce, n-ąre čé* (dacă ar vrea să toarcă, n-are ce, verb)

71_{21}; *čḁ fętă zis-a ke rę rḁda, se le tętele na obéd cľemḁ* (fata a spus că ar vrea bucuroasă, dacă ar chema [doamna] pe mătuşe la ospăţ. Acelaş cuvînt *rę* serveşte şi ca verb pentru un subĭect şi ca auxiliar pentru alt subĭect prin σχῆμα ἀπὸ κοινοῦ) 71_{26}; *ver dḁ* (veĭ da) 72_{21}; *cúm ręn nóĭ fḁtśe za ḱḁ-l dḁ? ştiţ tśé ręn nóĭ neputi pre ĭé cmó? nóĭ ręn zitśe lu ţesḁru c-ḁre tśéla mḁgo o ĭḁpḁ̆* (cum să facem să-l alungăm de aicĭ? ştiţĭ ce să spunem despre el? să spunem împăratuluĭ că are vrăjitorul o ĭapă) 73_{22}; *se voĭ ĭó tśḁ fḁtśe, daĭéţi-m o spắrtă de bombone* (ca să fac eŭ acest lucru, daţi-mĭ un coşuleţ de bomboane) 73_{28}; *tśé ręn cmótśe pre ĭé neputi? cmótśe ręn lu ţesḁru neputi c-ḁre mḁgo o pońávḁ̆* (ce să şoptim acum despre dînsul? acum să spunem împăratuluĭ că are vrăjitorul o învălitoare) 74_{16}; *rę rḁda frḁţi se ĭé cḁpu pľęrde* (fraţiĭ ar vrea bucuros ca el să-şĭ pĭardă capul, verb) 74_{20}; *ĭé ganę ontrḁt, ke va ĭé čḁ fḁtśe, ke neca-ľ dḁĭe úre scále lúnj şi legắhne* (el zice atuncĭ că, pentruca să facă el acel lucru, să-ĭ deĭe o scară lungă şi uşoară) 74_{23}; *ręn fḁtśe* (vom face) 75_{2}; *ręş rescalęĭ* (aş despica) 75_{5}; *ts'é ręn cmóts'e pre ĭé neputi? nóĭ ręn cmóts'e lu ţesḁru neputi c-ḁre mḁgo o ĭélvḁ̆* (ce să spunem acum despre dînsul? să spunem acum împăratuluĭ că are vrăjitorul un brad) 75_{15}; *ręş şti* (aş şti) 75_{28}; *ręş taľḁ* (aş tăĭa) 75_{28}; *més-a pre zerúncľi şi pre mắr ăn cḁsḁ̆, se nu-l rę cunóşte* (a mers în casă în patru labe, ca să nu-l cunoască, 3 p. sing.) 75_{32}; *ver vedę* (veĭ vedea) 75_{35}; *ţesḁru zis-a, se nu-l rę privari, ke va vedę se-ĭ mḁgo ăn čḁ ĭélvḁ̆* (împăratul a zis că să vadă dacă-ĭ vrăjitorul în brad, ca să nu-l înşele) 76_{11}; *pús-a şḁpte trúpe de soldḁţ za rescľide vo [ĭelva], ke va vedę se-ĭ mḁgo ănnúntru* (a pus şepte trupe de soldaţĭ să deschidă [sicriul de brad], ca să vadă dacă-ĭ magul înuntru) 76_{13}; *va uts'ide* (va ucide) 76_{32}; *ręn aflá* (vom afla) 77_{11}; *ręn męre* (vom merge) 77_{13}; *tú n-er veri* (nu veĭ ajunge) 77_{19}; *ver flḁ* (veĭ afla) 77_{21}; *tú n-er veri* (nu te veĭ întoarce) $77_{22, 25}$; *t-oĭ scutḁ* (te voĭŭ asculta) 77_{23}; *se va rescľide* (se va deschide) 77_{26}; *tú n-er męre* (nu te veĭ duce) 77_{35}; *k-er fḁts'e* (că veĭ face) 77_{35}; *va scapḁ* (va scăpa) 78_{4}; *ver flḁ* (veĭ afla) 78_{6}; *flḁ ver* (veĭ afla) 78_{6}; *se va resctide* (se va deschide) 78_{6}; *tú n-er veri* (nu te veĭ întoarce) $78_{9, 17, 20}$; *veri-ver* (te veĭ întoarce) 78_{18}; *scutḁ-t-oĭ* (te-oĭŭ asculta) 78_{19}; *ver flḁ* (veĭ afla) 78_{21}; *nu ţ-ór niş* (nu-ţĭ vor face nimic, elipsa verbuluĭ) 78_{25};

ver şti (veĭ şti) 78_{37}; *vor hiti* (vor arunca) 79_{30}; *l-er ozdravi* (îl veĭ îndrepta) 79_{34}; *va ozdravi* (se va vindeca) 79_{34}; *rę fi* (va fi) 80_{6}; *rę dą̊* (va da) 80_{6}; *rę mére* (va merge) 80_{7}; *rę ozdravi* (va îndrepta) $80_{7, 10}$; *tŭ n-er ozdravi* (nu veĭ vindeca) 80_{8}; *rę́* (ar voi, verb) 80_{25}; *rę ozdravi* (să vindece [ar vindeca]) 80_{25}; *rę fą̊ts'e* (va face) 81_{26}; *rę purtą̊* (ar purta) 82_{1}: *ręş hiti* (aş zvîrli) 82_{1}; *rem fą̊ts'e* (vom face) 83_{19}; *rem uts'ide* (să tăem [vom tăĭa]) 83_{19}; *ręţ uts'ide* (aţĭ tăĭa) 83_{21}*).

---

*) Din aceste exemple se culege următorul tabloŭ de forme.

Aŭxiliarul viitoruluĭ

1 p. sing.	*voĭ*	*oĭ*	*ręş*
2 p. sing.	*ver*	*er*	*ręĭ, -r*
3 p. sing.	*va*	*a*	*rę*
1 p. pl.			*ręm, rem, ręn, ren, -n*
2 p. pl.	*veţ*		*ręţ*
3 p. pl.	*vor*	*or*	

Aŭxiliarul optativuluĭ

1 p. sing.	*ver*	*ręş, raş, rę*	*ęş*
2 p. sing.		*ręĭ, raĭ, reĭ*	*er*
3 p. sing.		*rę*	*er, ăr*
1 p. pl.		*ręn, ren*	*ăren*
2 p. pl.		*ręţ*	*aţ*
3 p. pl.		*ręr, rę*	

Aceste forme însă apar şi ca verb, anume ca verbul *voèsc,* cu înţelesul de indicativ şi de optativ, astfel:

Prezentul indicativuluĭ

1 p. sing.	*vóĭ* (vreaŭ)
2 p. sing.	*vér, rę́ĭ, ráĭ* (vreĭ)
3 p. sing.	*vá, rę́* (vrea)
2 p. pl.	*véţ, rę́ţ* (vreţĭ)
3 p. pl.	*vór, ór rę́* (vor, vreaŭ)

Prezentul optativuluĭ

1 p. sing.	*rę́ş* (aş vrea)
3 p. sing.	*vrę́, rę́* (ar vrea)
3 p. pl.	*rę́* (ar vrea)

Din simpla inspecţie a acestor tablourĭ, unul al formeler de viitor şi de optativ, celălalt al verbuluĭ *voesc,* rezultă în mod clar 1) că for-

mele istroromîne ale viitoruluĭ şi optativuluĭ îşĭ aŭ originea în verbul *volo*, 2) că în istroromîn, ca şi în dacoromîn, există pentru verbul *voesc* (considerat la un loc, ca verb şi ca auxiliar de viitor) la prezent, pelîngă o formă maĭ specifică, *vóĭ, vér, vá, vę́ț, vór* (dacoromîn *vóĭŭ, véĭ* - vechiŭ romîn *vérĭ, vá, vóm, véțĭ, vor,* astăzĭ numaĭ auxiliar de viitor, în vechea romînă şi auxiliar de viitor şi verb)>**voleo, *velis, volet* (Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik, II, 177), *volumus, *velitis, volunt*, o altă formă, foarte asămănătoare cu a imperfectuluĭ, *rę́ş, rę́ĭ-rắĭ, rę́, rę́m-rém-rę́n-rén, rę́ț, rę́* (dacoromîn *vrĕắŭ, vrĕắĭ, vrĕá, vrém, vréțĭ, vrĕắŭ)*, a căreĭ origine trebue căutată în persoanele 1, 2 plurale **volemus, *voletis* şi în analogiea imperfectuluĭ.

In special pentru originea auxiliaruluĭ optativuluĭ istroromîn din imperfectul luĭ *volo* pledează două fapte. Intîĭŭ acela că imperfectul luĭ *volo, vrĕá, vrĕắĭ, vrĕá, vrĕám, vrĕắțĭ, vrĕá>volebam, volebas, volebat, volebamus, volebatis, volebant* servĭa în vechea romînă ca auxiliar al optativuluĭ (*vrĕa fi=ar fi,* vezĭ exemple la Ciparĭu Principiĭ de limbă şi de scriptură 191). Al doilea acela că în Banat se întrebuinţează, unele lîngă altele, formele cu *v-* şi fără *v-* ale imperfectuluĭ *vream>volebam* ca auxiliare ale optativuluĭ (Weigand's III Jahresbericht pag. 216 *rĕắş şts'i* [aş şti], pag. 99 *vrĕaĭ fi* [aĭ fi], pag. 65 *rĕam rugá* [am ruga]; Enea Hodoş Poeziĭ poporale din Bănat Nos. 99, 102 *rĕắĭ veni* [aĭ veni], No. 263 *te rĕaĭ uscá* [te-aĭ usca]).

Maĭ în special pentru originea auxiliaruluĭ optativuluĭ istroromîn din *volo* pledează faptul că formele 1 p. sing. *rę́ş*, 3 p. sing. *vrę́, rę́*, 3 p. pl. *rę́* (vezĭ tabloul) aŭ înţelesul, ca verbe, de prezent al optativuluĭ, ceĭa ce nu se poate explica decît prin faptul că izolarea *rę̣ş şti,* de pildă, este necomplectă, aşa că vorbitorul o înţelege ca *aş vrea să ştiŭ.*

Formele de optativ istroromîne începătoare cu vocale, 1 p. sing. *ę̣ş* (alăturĭ cu care există şi *erş*, după cum rezultă din două exemple din textele publicate de Weigand în I Jahresbericht, No. IV, 16, *serlaş vedę́, cunóşterlaş*, „dacă l-aş videa, l-aş cunoaşte", pe care eŭ le analizez *s-er -la-ş, cunoşt-er-la-ş* [cu totul altfel analizează Weigand III Jahresbericht 144]); 2 p. sing. *er;* 3 p. sing. *er, ăr;* 1 p. pl. *ăren* (In exemplu, 26_{15}, *ăr ľ-en púre, ăr ľ-en prínde,* cuvîntul *ăren* este desfăcut prin intercalarea pronumeluĭ *ľ,* tot aşa după cum în *serlaş, cunóşterlaş* [vezĭ maĭ sus] cuvîntul *erş* este desfăcut prin intercalarea pronumeluĭ *la.* Tot aşa în dacoromîn se zice *dúcevăţĭ=dúceţi-vă* prin intercalarea pronumeluĭ *vă* în cuvîntul *dúceţĭ.* Vezĭ § 315 No. 24); 2 p. pl. *aţ;* 3 p. pl. *er* (Această formă se găseşte într-un exemplu din textele publicate de Weigand în I Jahresbericht, No. IV, 10, *k-er la cumparḁ́*, „că [eĭ] l-ar cumpăra"), sînt evident aceleaş cu formele dacoromîne *aş* (vechea romînă *aşi, aşu,* vezĭ Tiktin Wörterbuch), *aĭ* (Ciparĭu în Gramatică I 278 dă ca veche romînă forma *ari,* pe care însă n-am putut-o găsi), *ar* (în vechea romînă *are, ari, ară, re: are avĕá, s-are griji* Gaster Chrestomatie I 76, *are hi* Iorga Documentele Bistriţeĭ I, 8, 28; *ari avĕá* Gaster Chrestomatie II, 14; *ară fi fost* Gaster Chrestomatie I, 274, *ară hi* Iorga Documen-

tele Bistriței I, 8; *de re hi să hie bün* Iorga Documentele Bistriței I, 8), *am, ați, ar* (în vechea romînă *are, ari, ară*: *are vrea* Dosoteiŭ Proloage 59_1; *ari viețui* Gaster Chrestomatie II, 14; *ară fi* Gaster Chrestomatie I, 271, *ară aruncă* Iorga Documentele Bistriței I, 9, *ară hi*, ibidem 9, *ară muri, ară învié* ibidem 22). Aceste forme însă, începătoare cu vocale, se deosebesc de cele începătoare cu *r* numaĭ prin poziția vocaleĭ (Să se compare în special 1 p. sing. *ręș-erș*, 2 p. sing. *reĭ-er*, 3 p. sing. și pl. *rę-er*.—1 p. pl. *ăren>*ern*, 2 p. pl. *aț>*erț)*, ĭar *a-* inițial din formele dacoromîne și din p. 2 pl. istroromînă *aț* se explică prin prefacerea luĭ *e-* inițial neaccentuat în *a* (Vezĭ 37). Chĭar numaĭ această considerație ne-ar face să admitem că formele începătoare cu vocale aŭ eșit din cele începătoare cu *r* prin metateză. Dar la această concluzie ne maĭ înping alte doŭă considerațiĭ puternice, întîĭŭ promiscuitatea cu care formele începătoare cu vocală și cele începătoare cu *r* se întrebuințează în istroromîn și în Banat (Pentru Banat compară în special cele spuse de Enea Hodoș Poeziĭ poporale din Bănat pag. 9: „Optativul prezent se conjugă în comuna Văradia și Pătaș în modul următor: *ĭo rĕaș veni, tu rĕaĭ veni, ĭel ar veni, noĭ rĕam veni, voĭ rĕaț veni, ĭeĭ ar veni*"), apoĭ faptul că limba nu admite lux (Vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 213), și ar fi chĭar abuz de lux atuncĭ cînd ea ar întrebuința pentru exprimarea unuĭ raport de mod treĭ simboale deosebite (In Banat de pildă p. 2 sing. *vrĕaĭ—rĕaĭ—aĭ*, în istroromîn de pildă p. 1 sing. *ver—ręș-raș-rę—ęș-erș)*, dacă acele treĭ simboale n-ar proveni din unul și acelaș etymon.

Toțĭ cîțĭ s-aŭ ocupat cu originea formeĭ de optativ dacoromîne *aș, aĭ, ar, am, ațĭ, ar*, s-aŭ gîndit la verbul *habeo*. Astfel Diez Grammatik V ed. pag. 598 („Pentru al doilea imperfect al conjunctivuluĭ"—așa numește el optativul romînesc—„circumscrierea se face tot cu *avĕă*. Numaĭ pentru p. 1 sing. s-a recurs la neogrecul ἄς: ἄς γράφῃ er möge schreiben, ἄς γράψωμεν lasst uns schreiben. Și în albaneza se întrebuințează *as*: *as tă șkoimă* lasst uns gehen."), Ciparĭu Gramatica I, 277 („p. 1 sing. *aș* e neîndoit lat. *habuissem*, ĭar celelalte persoane sînt derivate dela *haberem*"), Cihac Dictionnaire II, 637 („1 p. sing. *aș*=neogrec ἄς, ἄς γράφῃ qu'il écrive, ἄς γράψωμεν écrivons. Pentru celelalte persoane s-a luat verbul *avé, habere*, și anume *aĭ, ar* pentru 2 și 3 p. sing., și *am =avem, ațĭ=avețĭ, ar=are* pentru plural."), Miklosich Beiträge Conson. II, 27 („*aș* îșĭ are originea in *habuissim, habuessim* prin *aeș*"), care însă îșĭ retractează părerea în Lautgruppen 37 („Dela *habuissem, habuissim* nu se poate deriva *aș*, pentrucă *habuissem* ar fi dat *avúse*, ĭar *habuissim avúșĭ*. S-ar potrivi a doŭa formă de perfect al conjunctivuluĭ *habessim*, dar o asemenea derivare nu se poate admite din punct de videre general romanic, vezĭ Diez II, 113 [adecă II, 117, unde se spune că perfectul conjunctivuluĭ latin a dispărut din toate limbile romanice]".), Hasdeu Etymologicum Magnum 982 („Toate formele auxiliaruluĭ *am* s-aŭ născut printr-unul și acelaș proces fonetic al suprimăriĭ silabeĭ mijlociĭ *-ve-* = *-be-* din prototipurĭ latine, și anume *am—habemus, aĭ—habes, a, aŭ—habet, habent, ațĭ—habetis, are—haberet, aș—habessim.*"), Meyer-Lübke Grammatik II § 114 („In aceste forme, a căror origine din *avĕă*

§ 256. 218. *j* *) la începutul silabeĭ s-a africatizat pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Şi anume: a) *j + o, u*<*ğ-ž̇*>*ğ-ž*>*ž̇-dż*>*ğ* **).—b) *j + a*<*dz-z*>*dz* ***).

---

se vede cît de colo—auf der Hand liegt—, obscură este numaĭ p. 1 sing. *aş*, pentrucă vreun **habuissi* ar cere o prea mare scurtare. O formă apropiată este neogrecul ἄς, care are un înţeles analog şi a pătruns şi în albaneza, decît numaĭ ar trebui să se admită că s-a întrodus *-ĭ* ca terminaţie dela perfectele forte, ceĭa ce ĭarăş este greŭ."), Tiktin Wörterbuch („Derivă în orĭce caz din forme de ale luĭ *habere: aş* probabil din *habuissem*, şi anume *aşi-aşu-aş* după *dzişi-dzişu-dziş* din *dixi*, ĭar celelalte forme orĭ din *habueras* etc. orĭ din *haberes* etc.") şi Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII, 691 sqq. („Derivă orĭ din *haberem* orĭ din *habuerim*. *aş* din *habuissem* n-a putut eşi, e de origine obscură.?"). Eŭ însumĭ în Principiĭ de istoriea limbiĭ 70 am admis ca etymon prezentul conjunctivuluĭ dela *volo*, şi anume sub formele *volam*, **volas*, **volat*, **volamus*, **volatis*, **volant* (După Ernst Gamillscheg, Studien zur Vorgeschichte einer romanischen Tempuslehre, Wien, 1913 pag. 146, în Sitzungsberichte der Wiener Akademie Bd. 172, această etimologie a mea, pe care astăzĭ o părăsesc, ar fi maĭ apropiată de adevăr decît acea din *volebam*, propusă de Weigand), dar deja în April 1896 recunoşteam la cursul meŭ dela universitatea din Iaşĭ originea auxiliaruluĭ de optativ istroromîn din imperfectul verbuluĭ *volo, vream, vreaĭ, vrea*, etc., prin căderea luĭ *v-* iniţial, şi identitatea auxiliaruluĭ istroromîn cu *aş, aĭ, ar*, etc. dacoromînesc. La sfîrşitul anuluĭ 1896 Weigand în III Jahresbericht 139-161 (Die Bildung des Imperfecti Futuri—Konditionalis, Optativi—im Rumänischen) a susţinut cel dintîĭŭ prin publicitate acest lucru. Pe *-ş* dela persoana 1 singulară (dacoromîn *aş-aşi-aşu*, istroromîn *ręş-raş-ęş-erş*) continuŭ de a-l explica aşa cum l-am explicat deja în Principiĭ 70, anume prin compunerea cu *sic: aş*>*volebam sic*. Această explicare a luĭ *-ş* a fost adoptată şi de Weigand III Jahresbericht 149.

In ce priveşte formele începătoare cu *r* ale optativuluĭ din dialectul istroromîn, originea lor din imperfectul luĭ *volo* a fost recunoscută încă de Ascoli Studii critici anul 1861 (la Hasdeu Etymologicum Magnum 1947), dar, macarcă această origine a lor este într-adevăr bătătoare la ochĭ, ea a fost respinsă de Hasdeu Etymologicum Magnum 1946 şi de Tiktin Wörterbuch şi Zeitschrift für roman Phil. XXVIII 691 sqq., care şi unul şi altul admit că *ręş* se datoreşte faptuluĭ că *zicere-aş*, de pildă, a fost simţit prin etimologie populară ca *zice-rĕaş*. Hasdeu: „Poporul judecă limba după auz, nu după scris. In forme ca *fire-aş, facere-aş, zicere-aş*, alăturĭ cu *aş fi, aş face, aş zice*, urechea desparte silabic *fi-reaş, face -reaş, zice-reaş*. De aci, în loc de *aş* s-a născut în dialectul istrianoromîn forma *raş*." Tiktin Wörterbuch pag. 101: „istrian *r-* a fost luat evident dela terminaţiea infinitivuluĭ: *raş, rĕaş aflá* pentru *aş aflá* după *afláre-aş*, care a fost simţit ca *aflá-reaş*".

*) *j* latin—scris de ceĭ vechĭ cu acelaş caracter ca şi *i*—a avut până în veacul V p. Chr. valoarea de ĭ consonant, după aceĭa a devenit

pe tot teritoriul romanic spiranta palatală fonică, *ỵ*. Seelmann, Die Aussprache des Latein 231.

**) Pentru faptul că *dź* provine din *ğ*, iar nu din contra, pledează următoarele considerații: a) *dź* se găsește numai într-o localitate din Moldova și în 8 localități din Bucovina. Localitatea din Moldova însă este una dintre acelea unde nu se pot pronunța *š*, *ž*, aparține la așa numitele de către Weigand *s- Gemeinden;* în asemenea împrejurări *dź* din acea localitate se datorește unui defect de pronunțare a africatei *ğ* (=*dž*), imposibilității de a pronunța pe *ž*, care sunet în stare de muiare (*ž*) constitue al doilea element al lui *ğ*. Ca sunet *normal* al limbii se poate considera *dź* deci numai în cele 8 localități din Bucovina, unde nu există imposibilitate de a pronunța sunetele *š*, *ž*, unde vorbitorul poate pronunța pe *ğ* (*dž*), iar *dź* este un stagiu de alunecare spontanee a sunetului original *j*. b) Dialectul macedoromîn, care în ce privește africata dezvoltată din *g* + *e*, *i* se deosebește de dialectul dacoromîn, în felul acela că el a dezvoltat africata *dz*, învremece dialectul dacoromîn are *ğ*, în privința africatei dezvoltate din *j* se potrivește cu dialectul dacoromîn întocmai, căci și el, ca și acest din urmă, are *ğ*. Din punct de videre fiziologic este tot atît de posibil ca *ğ* să provină din *dź*, ca și din contra, și încă mai posibil este ca una ori ceialaltă din aceste africate să se fi dezvoltat dintr-un sunet exploziv oarecare fără ca să fi trecut una prin stagiul celeilalte. Cu toate acestea, cînd pe teritoriul romînesc, cu excepție de 8 localități din Bucovina, există *ğ*, este mai firesc de a admite că *dź* din cele 8 localități ale Bucovinei provine dintr-un *ğ*, care va fi existat cîndva și în acele localități, decît a admite că *ğ*, cel general răspîndit în toată romînimea, își are originea într-un *dź* mai vechiu.

***) Pentru *j* înainte de *e* lipsesc exemple. Candrea-Hecht Les éléments latins de la langue roumaine 40 formulează legea: „*j* înainte de vocalele *e*, *i* și-a păstrat valoarea de *ĭ* și în unele cazuri a dispărut". Acest lucru el vrea să-l probeze cu exemplele *juniperus*, care ar fi devenit **jinuperus, ienúpăr*, și *trajicere*, care ar fi devenit **trejicere*, **treiecere*, **treecere*, *trécere*. Mai întîiu este de observat că adevăratul descendent al lui *juniperus* este *jnĕápăn*, iar *ienúpăr* e un neologizmu. Apoi în ce privește pe *traicere* (aceasta e ortografiea obișnuită a cuvîntului), am de spus următoarele. In limba latină clasică *ĭ* (*j*) consonant intervocalic forma diftong descendent cu vocala precedentă și diftong ascendent cu vocala următoare, se pronunța *Aĭiacem*, *Maĭiam*, *Troĭiam*, *coĭicit*, *peĭius*, *eĭius*, *maĭius*, iar diftongul întîiu, cel descendent, își păstra cantitatea sonantei neatinsă și era lung numai prin faptul că forma o silabă închisă, astfel că *Troja*, *ejus*, de exemplu, nu se pronunțau *Trōja*, *ējus*, ci *Trŏĭia*, *ĕĭius* cu sonantele *o*, *e* scurte. Vezi Seelmann Aussprache des Latein 236, Lindsay Die lateinische Sprache II § 55. Pronunțarea aceasta s-a păstrat în latina clasică pănă pe timpul lui Priscianus (începutul secolului VI). Această pronunțarre a lui *ĭ* consonant (*j*) intervocalic exista și în latina populară atunci cînd vocala posterioară era *a*, *e*, *o*, *u*. Cînd vocala posterioară era *i*, se pare că cei doi diftongi, unul (întîiul) descendent și celălalt (al doilea) ascendent, se reduceau numai la unul, la cel descendent, care era urmat în hiatus de *i* sonant:

---

traicio (trajicio) se pronunţa adecă *traĭ-icio*, *coicio (cojicio)* se pronunţa *coĭ-icio*, *baiulo (bajulo)*, prefăcut prealabil în **bailo (bajilo)*, se pronunţa *baĭ-ilo*. Acest lucru rezultă din chipul cum *traicio* şi *bailo* sînt reprezentate în limbile romanice. In adevăr romînul *trėc* se poate explica numaĭ prin aceĭa că *traĭ-ĭcio*, înainte de a se fi prefăcut *ĭ* scurt accentuat în *ė*, a devenit **trăĭco*, rezultînd un tip *trăĭco*, *trăĭcis*, *trăĭcit*, *trăĭcimus*, *trăĭcitis*, *trăĭcunt*, *traĭciėbam*, *trăĭcere*, *trăĭctus*, de unde printr-o ulterioară alunecare de sunet a rezultat *trėco*, etc., de unde romîneştile *trėc*, *trĕaptă*>*trecta* (Această etimologie a luĭ *trĕaptă* a fost dată întîĭŭ de Meyer-Lübke Grammatik I 241). Un asemenea tip *trăĭco* nu s-ar fi putut dezvolta din *traĭ-ĭicio*. Tot aşa romînul *băer*, engadin *bela* Tragbahre, obvaldens *baila* Tragband (Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No. 886) nu se pot explica decît prin aceĭa că verbul **băĭ-ilo* a devenit *băĭlo* şi apoĭ a dat naştere unuĭ derivat imediat **băĭla*. Iar un tip *băĭlo* nu s-ar fi putut dezvolta din *băĭ-ĭilo*. Această reducere a celor doĭ diftongĭ, unul descendent şi altul ascendent, la unul singur, la descendent, într-un tip *traĭ-ĭicio*, care a devenit *traĭ-icio*, este lesne de priceput cînd vocala posterioară a fost un *i*, căcĭ pronunţarea într-un diftong ascendent, *ĭi*, a luĭ *ĭ* consonant cu *i* sonant este incomodă (pronunţarea luĭ *ĭ* consonant cu *i* sonant în difiong descendent, *iĭ*, este mult maĭ lesne). A admite reducerea celor doĭ diftongĭ la unul singur, atuncĭ cînd vocala a doŭa a fost un *e*, ba încă a admite reducerea celor doĭ diftongĭ la diftongul ascendent (după cum se pare că a înţeles Candrea-Hecht), a admite apoĭ căderea luĭ *ĭ* într-un tip *tre-ĭecere*, orĭ poate chĭar într-un tip *treĭ-ĭecere* (căcĭ şi acest lucru poate a vrut să înţeleagă Candrea-Hecht), este greŭ. Probabil (negreşit nu sigur, căcĭ dela chipul cum a fost tratat *ĭa, ĭo, ĭu* nu putem cu siguranţă induce chipul cum ar fi fost tratat *ĭe;* asemenea legĭ astăzĭ nu se maĭ admit) un tip *treĭecere* orĭ *treĭĭecere* ar fi dat în romîneşte *treğėce* orĭ *trezėce,* şi nu *trėce*, ĭar dintr-un *trejecta* ar fi eşit în romîneşte *treğăptă* orĭ *trezĕaptă*, ĭar nu *trĕaptă*.—In ce priveşte pe *jejuno*, *jejunus*, formele romanice *dzadzuner* (San Fratello), *jejunar* (provensală), *jejuar* (portugheză) ni daŭ bănuĭala că şi formele romanice cu un singur *j*, precum *dzunar* (veneţiană), *ğüne* (piemonteză), *ğaunai* (campidană), *ğüner* (engadină), *dzuna* (friulană), *jeûner* (franceză), *jumar* (portugheză), pentru care vezĭ Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No. 4581, romîn *ajună* provin din forme maĭ vechĭ, azĭ dispărute, cu doĭ *j*, *jeju-*, în care cele doŭă silabe s-aŭ contras într-una, astfel că în special *ajün* romînesc (dacoromîn *ajün* verb >*jejuno;* macedoromîn *agĭün-ajün* adĭectiv>*jejunus)* este provenit dintr-un maĭ vechĭŭ *žežün* orĭ *zežün*. *a-* din romînul *ajün* n-ar fi provenit prin urmare din aceĭa că *j* iniţial din *jejuno*, *jejunus* ar fi dispărut, ĭar *e-* iniţial s-ar fi prefăcut în *a*, ci acest *a-* din *ajün* ar fi un prefix, după cum este un prefix *di-* în italianul *digiunare*, *de-* în logudorezul *deyunare*, *deinare*, *de-* în catalanul *dejunar*, *a-* în spaniolul *ayunar* şi în dialecte din nordul Italieĭ (Vezĭ pentru aceste forme Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch. No. 4581).—Pentru *aĭėpt* a propus Cihac, şi după Cihac Puşcarĭu Etymolog. Wörterbuch, pe latinul *ejecto*. Dar cu maĭ multă siguranţă ar putea afirma cineva că din *ejecto* trebuĭa să ĭasă *ağėpt* orĭ *azėpt*, căcĭ pentru africatizarea luĭ *j* în acest cuvînt stă ca probă chipul

cum aŭ fost tratate grupele *ja-*, *jo-*, *ju-*, învremece pentru eventuala cădere a luĭ *j* orĭ pentru eventuala păstrare a luĭ *j* ca *ĭ* în *je* nu există decît o simplă presupunere (Vezĭ cele spuse maĭ sus în această notă). Pentru aceĭa probabilul etymon al luĭ *aĭépt* este *abjecto*. Pentru a pricepe acest lucru observăm următoarele. *ĭ* precedat de consonantele labiale *b*, *v*, *f*, în silabă neaccentuată, precedată de silabă accentuată deschisă, din cuvinte paroxitoane, trece prin metateză în silaba accentuată şi formează diftong descendent cu sonanta silabeĭ accentuate (Vezĭ 52 γ). Acest fenomen a avut loc dupăce căderea luĭ *b* între doŭă vocale, dintre care cea de a doŭa să nu fie *ĭ* consonant (146), încetase: *caballus* devenise *cál* în vremea cînd *hábĭa* se prefăcea în *áĭbă*, căcĭ probabil nu faptul că în *áĭbă*, *róĭbu*, *zgáĭbă*, *cḁ́ĭbă* primul element vocalic era un diftong descendent cu *ĭ* consonant a înpĭedecat căderea luĭ *b*. Sînt însă doŭă cuvinte unde metateza luĭ *ĭ* n-a avut loc. Acestea sînt *subeo* şi *pluvia*. *subeo* conform legiĭ ar fi trebuit să dea *súĭb* (Compară **cubium<cúĭb*, *rubeus<róĭb*), *pluvia*, judecînd după *cavea<cáĭbă*, ar fi trebuit să dea *plŏáĭbă* orĭ *plŏáĭvă*, în cazul din urmă cu *v* păstrat, căcĭ dupăcum *b* intervocalic a căzut înainte de metateza luĭ *ĭ*, tot aşa foarte probabil şi *v* intervocalic trebue să fi căzut înainte de acea metateză (Compară 207). Cum se pot explica aceste excepţiĭ? *súbĭu, súĭu*, nu *súĭbu*, se poate explica prin analogiea formelor *súĭ, súe, suim, suiţĭ, suire, suit>subis, subit, subimus, subitis, subire, subitus*. Analogiea unor forme însă ca *plóŭă*, *ploŭá*, *ploŭáre*, *ploŭát>*plovet*, *plovebat*, **plovare*, **plovatus* poate explica numaĭ pentruce n-a devenit *pluvĭa plŏáĭbă* orĭ *plŏáĭvă*, dar nu poate explica forma *plŏáe:* prin analogiea luĭ *plóŭă*, etc, cuvîntul *pluvĭa*, o dată înpĭedecat de a deveni *plŏáĭbă-plŏáĭvă*, ar fi căpătat maĭ departe forma *plŏáŭă*. *plŏáe* nu se poate explica decît prin aceĭa că *pluvĭa*, reţinut în această stare prin analogiea luĭ *plóŭă* etc., a perdut într-un tîrziŭ pe *v* prin alunecarea sunetuluĭ. Şi fiindcă *v* în *pluvĭa* a căzut, trebue să fi căzut şi *b* în *subĭu*. Decĭ *b* intervocalic a căzut în doŭă rîndurĭ în romîneşte, întîĭŭ a căzut cînd a doŭa vocală nu era *ĭ* consonant, ĭar în al doilea rînd a căzut cînd a doŭa vocală era *ĭ* consonant. Dintre aceste doŭă fenomene cel dintîĭŭ este anterior metatezeĭ luĭ *ĭ*, ĭar cel de al doilea este posterior aceşteĭ metateze. Paralelă cu căderea luĭ *b* este aceĭa a luĭ *v*. In schemă succesiunea fenomenelor este următoarea: 1) *caballus<cál*; 2) *habĭa<áĭbă*; 3) *subĭu<súĭŭ*. Aceste lucrurĭ nu sînt sigure, dar posibile, chĭar probabile. Şi acum, fiindcă *b* în înprejurările din *subĭu* a căzut, pentru ce n-ar fi putut cădea şi în înprejurările din *abĭecto?* Negreşit că înprejurările sînt *întru cîtva* altele, căcĭ în *súbĭu* *b* face parte din silaba slabă, pecînd în *abĭécto* face parte din silaba accentuată, dar în aceĭaş vreme aceste înprejurărĭ sînt asămănătoare, căcĭ tot *b* intervocalic urmat de *ĭ* consonant este şi colo şi dincolo, şi în *súbĭu* şi în *abĭécto*. In tot cazul maĭ multă probabilitate există pentru căderea luĭ *b* în *abĭecto*, care e sprijinită de căderea luĭ *b* în *subĭu*, orĭ în tot cazul de căderea luĭ *b* intervocalic tipul *caballus*, decît pentru căderea luĭ *j* orĭ pentru păstrarea luĭ ca *ĭ* în *ejecto*, care fapte din urmă aŭ contra lor africatizarea luĭ *ja-*, *jo-*, *ju-*. In *abĭá*, în caz cînd într-adevăr acest cu-

Exemplele le daŭ după cuvintele normale și după textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicĭ Dialekte der Munteni und Pădurenĭ, I. A. Candrea Graĭul din țara Oașuluĭ.

a) Banat *ž̊, ž*: *žnĕápăn-žnĕápîn-žnĕápăŕ-žiriápăn-žiriápińą̆* (juniperus); *ž̊ŏácă* (jocat); *žóc* (jocus); *žóĭ-ž̊óĭ* (jovis); *ž̊údžą̆cą̆* (judicant); *ž̊udžecá* (judicare); *žúńą̆-ž̊úńą̆* (juvenis).—Criș-Mureș *ğ, ž̊, ž*: *žnĕápăn-žnápăn-žnĕápîn-žnĕápăr-žirĕápăn-ž̊îrĕápen-žinĕápăn-ž̊inĕápăn-žinápăn-žînápăn -žînĕápăn-ž̊înĕápăn* (juniperus); *ž̊óc* (jocus); *ž̊óĭ-žóĭ-ğóĭ* (jovis); *žúńą̆-ž̊úńą̆-žúne-ž̊úne-ğúne* (juvenis); *ž̊uńią̆* (junie).—Somiș-Tisa *ğ, ž̊, ž*: *dezžúgă* (disjugat); *ğór-žór-ž̊ór* (juro); *ğurîncă-žunîncă-žuńîncă-žurîncă-ž̊unîncă* (*junica); *žnĕápăn-žirĕápăn* (juniperus); *ž̊oĭ-žóĭ-ğóĭ* (jovis); *žúńą̆-žúne* (juvenis); *žurát* (juratus).—Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ *ž*: *žnĕápăn-žnépen* (juniperus); *žóĭ* (jovis); *žunîncă-žunînce-žúncă* (*junica, junicem, juvenca); *žúr* (juro).—Sudestul Transilvanieĭ *ž*: *žóĭ* (jovis); *žúne* (juvenis); *žunîncă-žúncă* (*junica, juvenca); *žúr* (juro).—Muntenĭ-Pădurenĭ *ğ, ž̊, ž*: *žóc-ž̊óc-ğóc* (joco); *ž̊óc* (jocus); *žóĭ-ž̊óĭ-ğóĭ* (jovis); *ž̊ucát* (jocatus); *ž̊udžecîn* (judicando); *žúg-ž̊úg-ğúg* (jugun); *ž̊úńe* (juvenis); *ž̊urát* (juratus).—Țara Oașuluĭ *ğ*: *ğóc* (joco); *ğóĭ* (jovis); *ğurát* (juratus).—Oltenia *ž̊, ž*: *žnĕápăn* (juniperus); *žóĭ-ž̊óĭ* (jovis); *žucá* (jocare); *žugánĭ* (boĭ, >jugum); *žúńe-ž̊úńe-žúne* (juvenis); *žunîncă-ž̊unîncă* (*junica); *žúr-ž̊úr* (juro).—Muntenia *ž*: *žnĕápăn-žnépere* (juniperus); *žóĭ* (jovis); *žucát* (jocatus); *žúne* (juvenis); *žunîncă-žunînce-žunice-žunică-žuncă* (*junica, junicem, juvenca); *žúr* (juro).—Moldova *ğ, ž̊, ž, dž* (numaĭ într-o localitate, Valea Sacă jud. Bacăŭ): *žnĕápîn-žărápîn* (juniperus); *ž̊óĭ-žóĭ-ğóĭ-džóĭ* (jovis); *ž̊udéț* (judecător, judicium); *ž̊udețásă* (soțiea judecătoruluĭ); *ž̊udicátă* (judecată>judico); *žúncî-ž̊úncî-ğúncă-ğúncî-džúncî* (juvenca); *žúne* (juvenis); *žúr-ğúr-ž̊úr-džúr* (juro).—Bucovina *ğ, ž̊, ž, dž* (în 8 localitățĭ): *ğór-ğúr-ž̊ór-ž̊úr-džúr-džór* (juro); *ğúncă-džúncă-žu-*

---

vînt provine din *vix*, izolarea *a + vix* a avut loc tîrziŭ, după căderea luĭ *b* intervocalic tipul *subĭu*. Tot așa tîrziŭ, după căderea luĭ *b* intervocalic tipul *subĭu*, a avut loc prefacerea luĭ *b* în sunete limbale înainte de *ĭ* consonant vechiŭ (**145**): pentru aceĭa *aĭépt*, nu *abğépt*, orĭ *-ğ-*, *-bď-*, *-bdž-*, *-ď-*, *-dž-*, *-bğ-*, *-ğ-*, *-bdz-*, *-bz-*, *-bγ-*.

nincă-žüncî; žnĕàpăn (juniperus); *žòĭ-ğòĭ-dżòĭ* (jovis).—Basarabia *ğ, ž, ž: ğüncă-žüncî-žüncî* (juvenca); *žòĭ-žòĭ-ğòĭ* (jovis); *žür-ğür-žür* (juro).

b) Sînt numaĭ doŭă exemple: *jaceo<dzàc-zàc; sanctus joannes<sanctus jannes<sînzănii* (naşterea sfîntuluĭ Ioan Botezătorul, la Saint-Jean, Iohannistag, 24 Iunie) *).—*plŏàe* nu-ĭ **ploja,* cum propune Puşcarĭu Etymolog. Wörterbuch No. 1340,

*) La Bîrlad se zice *sînzăniĭ;* în Şezătoarea V, 82 (Transilvania ?) *sînzîèniĭ;* Marian Sărbătorile I, 111 *sînḑiènele;* Rădulescu-Codin şi Mihalache Sărbătorile poporuluĭ, Bucureştĭ, 1909, pag. 73-74 *sînzènia-sînzèniĭ;* T. Pamfile Sărbătorile de vară la Romînĭ, Bucureştĭ, 1910, pag. 77, 79, 80 *sînzèniĭ-sînzănie-sînzăniĭ-sîmzăniĭ-sînzîène;* Panţu Plantele cunoscute de poporul romîn, Bucureştĭ, 1906, pag. 87 „drăgaĭcă (Muntenia), floarea luĭ Sf. Ioan, *sîmziène* (Banat), *sînjuŏàne, sînzène, sînzènie, sînziène, sînzuĭànă, sînzuĭène* (Transilvania) = caille-lait jaune, echtes Labkraut, Marienbettstroh, galium verum L". Din *sanctus jannes* trebuĭa să ĭasă **sînzî'ne. *sînzî'ne* însă a fost în izolarea sa considerat ca substantiv feminin plural, apoĭ trecut la pluralele *-ĭ* şi, fiindcă femininele plurale *-ĭ* aŭ de obiceĭŭ un *-ă-* accentuat, **sînzî'nĭ* a fost prefăcut prin analogie în **sînzănĭ,* care în sfîrşit prin amestecul sufixuluĭ *-ie* a devenit *sînzăniĭ.* Se maĭ poate întîmpla ca **sînzî'ne-*sînzî'nĭ* să fi căpătat de odată forma *sînzăniĭ* prin analogiea sufixuluĭ *-ànie* pl. *-ăniĭ. sînzèniĭ* a putut eşi din *sînzăniĭ* în doŭă feliurĭ: a) prin prefacerea luĭ *ă* în *è* supt influinţa luĭ *i* din silaba următoare (Vezĭ 78), prefacere ajutată de analogiea sufixuluĭ *-ènie;* b) prin pronunţarea muĭată a luĭ *z* (Vezĭ 77). Ca orĭcare izolare—căcĭ nu numaĭ poporul, dar nicĭ filologiĭ nu maĭ simţesc în *sînzăniĭ* pe sfîntul Ion—cuvîntul a devenit pradă alunecărilor de sunet şi analogiilor de tot felĭul, care ar putea fi urmărite uşor, dacă am avea încredere în datele înşirate maĭ sus, care cele maĭ multe ascund supt o ortografie de fantazie cine ştie ce pronunţărĭ reale. Cum că în *sînzăniĭ* se ascunde sfîntul Ion ştiĭa deja Cihac II 339, decît numaĭ el desfăcea cuvîntul, pe care-l dă sub formele *şănzuĕàne, sănzuĭène, sănziène, sîmziène, sînzuĭène, sîmzelène* (?), în *sfînt-sfînt-iŏàne,* astfel că-şi închipuĭa pe *-z-* = *sfînt,* ĭar ca reprezentant al luĭ *iŏàne* considera pe *-uĭàne, -uĭène, -iène.* Chiţu Cuvintele creştine în limba romînă, Columna luĭ Traĭan anul 1882 pag. 456, a desfăcut vorba maĭ bine: „*Sîn-Ziane—la Saint-Jean*". Puşcarĭu Etymolog. Wörterbuch No. 1598 face apropierile următoare: „*Sîntioan* Convorbirĭ Literare XX 1017, *Sînţion* Liuba-Iana Măidan 98, neben *Sînziene,* heiliger Iohannes 24 Iuni", din care pare că ar rezulta că pentru el *sînziene* trebue desfăcut în *sînz-iene,* unde *sînz* = *sînţ* din *Sînţion.* In ce priveşte pe acest *Sînţion* din Liuba şi Iana, Topografia satuluĭ şi hotaruluĭ Măidan, Caransebeş, 1895, pag. 98, *ţ* din el este în realitate *ts* şi a rezultat în izolarea recentă *sînt-ion* conform fenomenuluĭ **164.**

căcĭ din *ploja* trebuĭa să ĭasă în romîneşte *plŏádză-plŏáză; plŏáe* e *pluvia* (Vezĭ **208** şi nota *** dela **218**). Iar *Trajanus*, dacă s-ar fi păstrat în romîneşte, n-ar fi sunat *trăin*, cum îşĭ închipueşte Ovidiu Densuşianu Histoire de la langue roumaine I 268, ci *trădzín-trăzín*.

Macedoromîn. a) a) *ğ, ž: ğóc-žóc* (Molovişte, Gopeş) (joco, jocus); *ğóĭ* (jovis); *ğóne* (juvenis; greŭ de explicat *ó*, vezĭ 58); *ğudéț* (judicium); *ğúdic* (judico); *ğúg* (jugum); *ğugástru* (jugastru>jugum); *ğunĕápine* (juniperus); *ğúr* (juro). P. B. glosar. *ğurğúnă*>jurgium Pap. et. 27.—b) *dz: dzác* (jaceo) P. B. glosar.

b) Olymp. a) *dz>ğ: dzóc* (jocus) Weigand Olymp 56; *dzói* (jovis) 56; *dzóne* (juvenis) 32; *dzunĕápine* (juniperus) 30.

c) Acarnania. a) *ğ: ğunĕáme* (tinerime, tinerĭ >juvenis) Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *ž* (Numaĭ în Țîrnareca şi *ğ*, Capidan Meglenoromîniĭ I pag. 138): *žóc* (joco, jocus); *žóĭ* (jovis); *žudéț* (judicium); *žúdic* (judico); *žúg* (jugum); *žugástru; žúnc* (juvencus); *žúni* (juvenis); *žúr* (juro). P. M. glosar.—b) *z: zác* (jaceo) P. M. glosar.

Istroromîn. a) *ž: žóc* (joco, jocus); *žúg* (jugum); *žúre* (juvenis); *žuriță* (*junica cu substituirea sufixuluĭ slav *-iță); žúru* (juro). P. I. glosar.—b) *z: zącu* (jacent) P. I. 80_4.

§ 257. 219. *h* latin, care era spiranta laringală afonă (gehauchter Einsatz, spiritus asper, δασεῖα), dupăcum rezultă din discuția dela Seelmann Aussprache des Latein 262 sqq., a dispărut în romîneşte printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. *homo<óm; humerus<úmăr; humidus<úmed.* In *trág>traho* s-a întrodus *g* prin analogiea perfectuluĭ, după modelul *ling—linsé*ĭ> *lingo, linxi; înpúng—înpunséĭ>pungo, punxi; múlg—mulséĭ>mulgeo, mulsi; spárg—spărséĭ>spargo, sparsi;* etc.

In cuvintele *hám*>mediogrec χάμος; *ház*>turc *hazz; hăméĭŭ*>vechĭŭ bulgar *hmѣlĭ; hírb*>bulgar *hărbel; hîrștĭ* onomatopeic; *hodorogésc* onomatopeic; *hórn*>malorus **horn*, vechĭŭ bulgar *grŭnŭ* Miklosich Beiträge Vokal. III, 7, 28; *hrib* >slav *hrib; hulúb*>malorus *holub; lanțúh*>slav *lanțuh; lehăésc>?* (vezĭ § 328); *pahár*>slav *pehar, pohar, puhar; pămătúh*>ungur *pemetfü,* nu există *h* = spiranta laringală a-

fonă, cum crede Miklosich Beiträge Conson. II 76, ci spiranta velară afonă χ.

După Weigand ar fi existînd în toate dialectele dacoromîneştĭ sunetul *h* = spiranta laringală afonă. Maĭ întîiŭ ca prothetic în cuvinte ca *áripă* (Banat *ắripă* pl. *ắripń-ărpă* pl. *ắrpń-áripă* pl. *ắripń*.—Criş-Mureş *ắripă* pl. *ắripń-ărpă* pl. *ắrpń*.—Somiş-Tisa *ắripă* pl. *ắripḱ*.—Oltenia *ắripă* pl. *ắripń-ărpă* pl. *ắrpi*.—Muntenia *ắripă* pl. *ắripĭ ắrpĭ ắripĭ ắripḱ*. —Moldova *ắripă* pl. *ắriḱ* [numaĭ un loc, Bicaz judeţul Neamţ]); *ắl, ắ* (cel, cea, în diferite locurĭ, de pildă în Banat pag. 258, 268, Criş-Mureş pag 305, 306, 323, Muntenia pag. 299); *ámánte, ámántu* (Muntenia pag. 285, 297). Apoĭ în următoarele cuvinte de origine străină, unde în limba comună există spiranta velară afonă χ: *hấĭ-hấĭd-hấĭda-hấĭdaţ-hấĭde-hấĭdeţ-hấĭdi* (Banat pag. 269, 275, Criş-Mureş pag. 303, 305, 324, Somiş-Tisa pag. 50, 58, 63, Oltenia pag. 76, Muntenia pag. 288, Moldova pag. 196, 203, Bucovina pag. 58, Basarabia pag. 72); *haĭdúc* (Banat pag. 291, Oltenia pag. 79, Bucovina pag. 64); *haĭducíe* (Oltenia pag. 81); *hấĭnă* (Somiş-Tisa pag. 52, 62, Bucovina pag. 60); *hấlă* Gespenst (Banat 276); *hárnic* (Banat pag. 304, Somiş-Tisa pag. 55); *ház* (Muntenia pag. 312); *haznấ* (Oltenia pag. 77); *hắĭ* interjecţie, „*mămúcă hắĭ*" (Bucovina pag. 69); *hăzós* (Basarabia pag. 75); *hîd* (Somiş-Tisa pag. 44, 47); *hîrtíe* (Bucovina pag. 68); *hodínă* (Somiş-Tisa pag. 46); *hodinésc* (Banat pag. 271, Criş-Mureş pag. 316, Basarabia pag. 79); *hóhot* (Muntenia pag. 313); *hóldă* (Criş-Mureş pag. 317); *horésc* (Somiş-Tisa pag. 70); *hóţ* (Banat pag. 262, Oltenia pag. 78, Bucovina pag. 64); *hoţésc* verb (Banat pag. 304); *hulésc* (Somiş-Tisa pag. 44); *hurdúc* (Bucovina pag. 67); *husár* (Banat pag. 253); *mohór* (Muntenia pag. 295, Basarabia pag. 76); *păhár* (Banat pag. 297); *prohodésc* (Basarabia pag. 83); *tălhár* (Somiş-Tisa pag. 62); *zăhár* (Somiş-Tisa pag. 58, Muntenia pag. 282). O poziţie a parte aŭ următoarele cuvinte, care nu există în limba comună şi sînt înprumutate din ungureşte, unde sînt pronunţate într-adevăr cu spiranta laringală afonă: *árînžiľą*, clopotele (Criş-Mureş pag. 305) > ungur *harang; ắsnuĭáscă*, folosească (Somiş-Tisa pag. 48) > ungur *használni; ę̆gę̆duşi*, lăutarĭ (Somiş-Tisa pag. 56) > ungur *hegedüs; ę̆ľą*, loc (Somiş-Tisa pag. 45) > ungur *hely; ĭnťéŭ*, trăsură (Criş-Mureş pag. 318) > ungur *hintó; şoắn*, nicĭodată (Somiş-Tisa pag. 73) > ungur *soha*.

Maĭ are Weigand în sfîrşit pe ᶜ în *nărăma*, năframa (Banat pag. 265), care orĭ e>*năfrămă* prin *hr*>*fr* (Vezĭ **203**), orĭ are pe *h* din etymon, turc *mahrama*.—E probabil că în toate părțile, unde a auzit Weigand ᶜ, există în realitate χ.

h, spiranta velară afonă, există ca protetică în *harmasár* >*admissarius*, *hîrlét*>vechĭŭ bulgar *rîlĭțĭ*.

h, spiranta velară afonă, există ca protetică la Muntenĭ-Pădurenĭ în pronumele *ahăĭa* (aceĭa f. sing.) pag. 136, *ahåĭa* (aceĭa m. pl.) 136; *ahåla* (acela) 149; *ahåşțsa* (aceştiĭa m. pl.) 140; *hă* (cea) 137; *hăĭa* (ceĭa f. sing.) 146, 151; *hăĭalaltă* (ceĭalaltă) 141; *hăsta* (aceasta) 148; *håĭ* (ceĭ m. pl.) 140; *håĭa* (ceĭa m. pl.) 140; *håĭalanț* (ceilalțĭ) 145; *hål* (cel) 138; *håla* (cela) 145; *hålalalt* (celalalt) 140; *hålalant* (celalalt) 144. Acest *h* nu este doar provenit din *č*, după cum îşĭ închipuĭa Miklosich Beiträge Conson. II 69. In special este de observat că *ahăĭa, ahåĭa, ahåla, ahåşțsa* nu-s>*ačéĭa*, *ačéla, ačéştĭa*, ci *ačéĭa, ačéla, ačéştĭa* aŭ servit numaĭ ca model pentru formarea prin *a-* a luĭ *ahăĭa, ahåĭa, ahåla, ahåşțsa* din *hăĭa, håĭa, håla, håşțsa*, aşa după cum moldovineştile *aista, aĭásta, aiştiĭa, aistĕa* nu-s eşite din *ačesta, ačásta, ačéştiĭa, ačestĕa*, ci-s rezultate numaĭ după modelul lor prin *a-* din *ista, ĭásta, iştiĭa, istĕa*: sînt fenomene de analogie acestea, ĭar nu de alunecarea sunetuluĭ. Dacă astăzĭ formele model aŭ dispărut din dialectele respective, ele aŭ existat altă dată. Din cauza acestuĭ *h* protetic se explică formele *håĭ, håĭa, håĭalanț, hål, håla, hålalalt, hålalant, håşts'a* >**héĭ*, **héĭa*, **héĭalanț*, **hél*, **héla*, **hélalalt*, **hélalant*, **héşts'a*>*éĭ*, **éĭa*, **éĭalanț*, *él*, **éla*, **élalalt*, **elalant*, **éşts'a* >*ĭlli, ĭlle, ĭsti* (Vezĭ pentru propensiea luĭ *e*, accentuat şi neaccentuat, de a se preface în *ă*, îndată ce este precedat de de alt sunet, **36**). Tot aşa munteneştile *åsta, åla* trebuesc explicate ca provenite din *håsta, håla*>**hésta*, **héla*>**ésta*, **éla*>*ĭste, ĭlle*.

I

Macedoromîn. a) *óm; úmir.* P. B. glosar.
b) Olymp: *óm* Weigand Olymp 36.
c) Acarnania. Lipsesc exemple.
d) Meglen: *ŭóm* P. M. glosar.

I

Istroromîn: *óm; úmer; úmid.* P. I. glosar.

§ 258. **219**[a]. *s* intervocalic a rămas afon. Tot așa în spaniola și albaneza.

220. Pe tot teritoriŭl romînesc *s*+*ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**)+vocală<*š*+vocală, și *s*+*i* fix (*í* și *i* final în anumite înprejurărĭ, vezĭ **38, 49**)<*š*+*i*, în elementele băștinașe: *camisia*<*căméšă; caseus*<*cáš; ceresia*<*ciréšă; *cinusia* <*cenúšă; crassi*<*gráš; dénsi*<*déš; desĕrtus*<**desĭértu* <*dešért; desīdero*<vechĭŭ romîn *dešider* (Psaltirea șcheĭană, de pildă ps. 83, ₃); *exis* (Vezĭ **181**)<*ĭéš; *exmulsi*<*zmúlš; grossi*<*gróš; roseus* orĭ *rŭsseus*<*róš; sĕdeo*<**sĭédu*< *šéd; sĕlla*<**sĭélla*<*šá; sĕptem*<**sĭépte*<*šépte; séx-e*< **sĭéxe*<*šése; sībilo*<*šúer; sīc*<*ši; texis* (Vezĭ **181**)<*țéš; tonsi*<*túnš; ursi*<*úrš; *versis*<*vérš; vesīca*<*bešică.*

In derivate schimbarea luĭ *s* în *š* îșĭ datorește de cele maĭ multe orĭ originea orĭ derivăriĭ dintr-un radical unde *s* era devenit *š*, orĭ analogieĭ. De pildă *flocošél, frumušél* nu sînt numaĭ decît provenite din niscaĭ *flocosĭél, formosĭél,* macarcă asemenea alunecărĭ de sunet aŭ putut avea loc în vreunele asemenea derivate, ci orĭ sînt derivărĭ din radicalele de plural *flocóš-, frumóš-,* orĭ aŭ fost influițate de analogiea vreunor asemenea derivărĭ prin *-él,* unde într-adevăr *š* va fi provenit din *s* prin alunecarea sunetuluĭ. Pe de altă parte dacă în derivate se găsește *s* neprefăcut în *š* înainte de *i* fix al sufixuluĭ, avem de a face cu derivărĭ relativ recente, dintr-un timp cînd încetase posibilitatea prefaceriĭ *si*<*ši* prin alunecarea sunetuluĭ: *grăsime,* nu *grăšime,* pentrucă cuvîntul s-a derivat prin sufixul *-ime*>latin *-īmen* într-un timp cînd prefacerea *si* <*ši* prin alunecarea sunetuluĭ încetase *). Ca curiozitate observă vorbele luĭ Miklosich Beiträge Conson. II, 81: „In *grăsime* cu nedrept se gîndesc uniĭa la sufixul latinesc *-imen.* Latines-

---

*) Asupra acestuĭ fapt, care se petrece și cu derivatele din radicale terminate în alte sunete decît *s*, n-am maĭ insistat supt alte rubrice (de pildă la africatizarea luĭ *t, d, c, g*), pentrucă l-am socotit dela sine înțeles. Trebue să spun însă cu această ocazie că în general atît vrîsta relativă a derivărilor, cît și rolul jucat de analogie la schimbările suferite de radicale înaintea sufixelor derivative și a formelor celorlalte gramaticale, nu sînt luate decît foarte puțin în considerare în istoriea sunetelor. In special pe terenul limbiĭ romîneștĭ faptul a fost neglijat aproape complect, și dacă însuș Miklosich s-a făcut culpabil de inadvertențe de felĭul celeĭ semnalate aicĭ orĭ a celeĭ pe care vom semnala-o sub **221**, îșĭ poate cineva închipui ce confuziĭ aŭ putut să facă alțiĭ. Vezĭ studiŭl meŭ Un specialist romîn la Lipsca pag. 123 sqq. (în Viața Romînească anul 1910).

cul *-imen* alipit la *gras* ar fi dat *grăšime.*"*!* Pentru aceĭa crede Miklosich de cuviință să se gîndească la sufixul albanez *-im!*

La elementele străine dacă se întîlnește schimbarea *s<š* (Și ea se întîlnește numaĭ în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. De pildă *caiš, caráš, chiparóš, mámoš, plåš, Rûš* nu sînt doar eșite din niscaĭ *cáisĭ, carásĭ, chiparósĭ, mámosĭ, plåsĭ, Rûsĭ,* ci sînt producte de analogie după modelul *dés-déš, pás-páš, sănătós-sănătóš, úrs-úrš,* etc.

Sînt localitățĭ, unde nu se pot pronunța *š, ž,* ci în locul acestor sunete se pronunță *s, z* (Sunetele muĭate însă *š, ž* se pot pronunța). Aceste localitățĭ sînt următoarele. a) In Banat: Ilova, Poĭana, Țerova și Cuptoare (*sásă, úsă, asá, sî, rosiŭ, rusîńą, sąrpĭe, chimĕásă, cás, scŏálă.* Insă *sḱóp* și *šḱóp, ašts'érg, šts'iŭ, ašts'érn.* Tot așa în cuvinte de origine germană: *slingerắĕ>Schlingerei,* un fel de broderie. Apoĭ *zóc, zúńą, mizloc, cozóc, zidov, griză, ząluĭésc.* Insă *žóĭ).* In Viszág se pronunță *ŝ, ẑ,* sunete intermediare între *s* și *š,* între *z* și *ž* („der Zwischenlaut zwischen *s* und *š*"). Weigand's III Jahresbericht 229, VII Jahresbericht 49.—b) Oltenia. „Cea dintîĭŭ urmă în apropiere de Turnul Severin, la izvorul Bîrzeĭ, unde mulțĭ din ceĭ bătrînĭ pronunță *s* în loc-de *š.* Adevăratul teritoriŭ al pronunțăriĭ *s* este valea de sus a Topolnițeĭ și de-a lungul poalelor Carpaților pănă la Cloșanĭ și valea Motruluĭ. Sînt următoarele comune: Siroca, Baltă, Malarișca, Gorneștĭ, Presna, Costeștĭ, Gornavița, Cernavîrf, Nadanova, Izverna, Seliștea, Obîrșia, Merișeștĭ, Orieștĭ, Sohodol, Cloșanĭ". In vreme ce în localitățile cu pronunțarea *s* din Banat *ž* se pronunță în unele cuvinte ca *ž,* în localitățile cu pronunțarea *s* din Oltenia *ž* se pronunță totdeauna *z.* Weigand's VII Jahresbericht 50, 51.—c) Ceangăiĭ din Moldova, atît aceĭ care vorbesc încă ungurește, cît și aceĭ care aŭ uĭtat limba ungurească, pronunță pe *š, ž* ca *s, z.* Weigand's IX Jahresbericht 131 sqq. Ceangăiĭ de altfel și pe *š, ž* din limba ungurească ĭĭ pronunță ca *s, z.* Acest fapt a făcut pe Weigand să revină în IX Jahresbericht 136 asupra păreriĭ exprimate în III Jahresbericht 230, cum că localitățile cu pronunțarea *s* trebue să fi fost la început niște coloniĭ neogrece, și să susțină că pronunțarea *s, z* în loc de *š, ž* se datorește și în Banat și Oltenia unor coloniĭ de Ceangăĭ. Pronunțarea *s, z* a Ceangăilor din Moldova, și pentru limba ungurească și pentru limba romînească a fost relevată întîĭŭ de Radu

Rosetti, Despre Ungurĭ şi episcopiile catolice din Moldova, în Analele Academieĭ Romîne ser. II, tom XXVII, memoriile secţiunii istorice, pag. 247. Pronunţarea *s*, *z* în loc de *š*, *ž* în unele localităţĭ din Banat a fost relevată întîĭŭ de Enea Hodoş Poeziĭ poporale din Bănat, 1892. Enea Hodoş a revenit asupra chestieĭ, după publicarea anuaruluĭ III al luĭ Weigand, în Cîntece bănăţene, Caransebeş, 1898, pag. 11: „Există în Banat cincĭ comune, unde sunetele *š*, *ž* se înlocuesc cu *s*, *z*, şi adecă Ilova, Poĭana, Ţerova, Visag şi Cuptoare. Şi dacă în unele din aceste cincĭ sate dispare pe încetul pronunţarea veche, dispare maĭ ales în Ţerova şi Visag, pot afirma cu multă aparenţă de adevăr că în alte sate din înprejurime a dispărut obiceĭul maĭ înainte de ce lumea s-a gîndit să facă cercetările trebuincĭoase pentru cunoaşterea acestor subdialecte romîne".

Macedoromîn. a) *cămĕášе; cáš; cirĕáše; cinúše; éšĭ;* P. B. glosar; *gróšĭ* P. B. 80; *aróš; šéd; šáŭă; šápte; šáse; šúir; ši; úrši; vérši; bišică.* P. B. glosar.

b) Olymp: *ts'irĕáse* Weigand Olymp 54; *és* (exis) 100; *arós* 26; *sĕáŭă* 64; *sápte* 74; *sáse* 74; *să* (sic) 37. „O particularitate a dialectuluĭ din Vlacholivaδon este că se pronunţă *si* acolo unde în dacoromîn şi în macedoromîn se pronunţă *ši.*" Weigand Olymp 52. Vezĭ numerele **222, 223, 226, 229.** La Olymp există *š* numaĭ în *št*>*sc*+*e*, *i* înainte de accent, vezĭ **226.** Din lipsa luĭ *š* presupunem pe acea a luĭ *ž*, macarcă probă directă pentru acest din urmă fapt n-avem.

c) Acarnania: *éš* (exis) Weigand Aromunen II 180; *šáse* 182; *ši* 182.

d) Meglen: *cămęšă; cáš; ciręšcă* (ceresia); *dišǫrt* (*deserto, verb); *róši* (roş); *šǫd; šáŭă; šápti; šási; ši; bišǫcă* (vesica).

Istroromîn: *kemĕša; cąš; ts'erúšą; grąš; gróš; róĭš* (roş); *šéd; šąpte; šąse; ši.* P. I. glosar.—La Istroromînĭ există propensiea (variabilă dela localitate la localitate şi chĭar dela individ la individ, dar care devine tot maĭ mare) de a confunda sunetele *s*, *š* şi *z*, *ž*, în felĭul acela că în loc de *s*, *š* se pronunţă un sunet intermediar din punct de videre al timbruluĭ, şi în loc de *z*, *ž* se pronunţă un sunet intermediar din punct de videre al timbruluĭ. Acest sunet intermediar samănă la *s*, *š* maĭ mult cu *s* decît cu *š*, şi la *z*, *ž* samănă maĭ mult cu *z* decît cu *ž*. Din punct de videre al articulăriĭ aceste sunete sînt pro-

babil, pentru *s, š* un *s'* muĭat, şi pentru *z, ž* un *ż* muĭat. Vezĭ în privinţa aceasta Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 119 sqq., unde se face cunoscută şi următoarea comunicare din partea luĭ Bartoli: „In istoriea sibilantelor istroromîne, ca şi în cea a graĭurllor slave ale Carsieĭ, trebue să distingem doŭă faze diferite. In faza dintîĭŭ, care se poate numi prevenetă, toate satele aloglotice conservaŭ sibilantele *s* şi *š* distincte, ca în dacoromînescul *sare* şi *şi*. In faza a doŭa se întroduse acel «*s* venet» (scris de Weigand *ŝ* şi de Italienĭ *s'* saŭ *s* cu un punct dedesupt), care făcu ca area prevenetă (cu *s* deosebit de *š*) să se restrîngă din ce în ce maĭ mult. Astăzĭ numaĭ cîţĭva din Istromînĭ şi din vecinîĭ lor Slavĭ, şi adecă numaĭ ceĭ ce sînt maĭ puţin expuşĭ comunicaţiuniĭ cu Veneţiĭ din Albona, Pisino, Fianona, etc., maĭ conservă faza prevenetă (*s* şi *š*) şi o conservă maĭ mult saŭ maĭ puţin fidel".

In afară de teritorĭul romînesc *s* + *ĭ* + vocală şi *s* + *i* fix maĭ sufere schimbărĭ în următoarele limbĭ romanice. *s* + *ĭ* + vocală < italiana *š*, *ǧ*, portugheza *š*, *ž*, retoromana *š*, dialecte franceze *š*, *ž*; *s* + *i* fix < italiana *š*, spaniola *ħ*, dialecte franceze *š*. Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I §§ 420, 511.

221. Inainte de alţĭ *i* în afară de ceĭ specificaţĭ sub **220** *s* rămîne neschimbat: *asinus* < *ásin*; *fraxinus* (Vezĭ **181**) < *frásin*. In special se păstrează *s* neschimbat înainte de *in* > *én*: *simt* > *sęntio* (Vezĭ **24**); *sine* > *sē-ne*; *singur* > **séngur* > *sĭngulus*; *sín* > **sén* > *sĭnus*.

Acolo unde prefacerea *s* < *š* se întîlneşte înainte de altfel de *i* decît ceĭ specificaţĭ sub **220**, ea este numaĭ aparentă, în realitate ea a avut loc înainte de un *i* din ceĭ specificaţĭ sub **220**: *rămăšiţă*, de pildă, nu este doar > *rămăsiţă*, ci este un derivat prin sufixul de origine slavă *-iţă* din *rămáşĭ*, pluralul luĭ *rămás*. In special să se observe că la derivatele prin sufixul *-ie* > romanic *-ia* > latin *ˊia* (Vezĭ **52** a), ca *puturošie* > *puturos*, avem cu maĭ multă probabilitate a face cu nişte derivate din radicalele pluraluluĭ decît cu o alunecare de sunet, macarcă *i* din acest sufix a fost fixat probabil din cele maĭ vechĭ timpurĭ ale limbiĭ romîne. Ca curiozitate observă vorbele luĭ Miklosich Beiträge Conson. II 81: „*rămăšiţă: rămás. š* e curios înainte de slavul *-iţa.*" ! Vezĭ nota dela **220**.

In cuvintele străine *s* înainte de *i* se păstrează neschim-

bat: *sîlă*>vechĭŭ bulgar *sila*; *sipet*>turc *sepet*; *sită*>vechĭŭ bulgar *sito*; etc.

Macedoromîn. a) *simtu; singur; sin.* P. B. glosar.

b) Olymp: *sin* Weigand Olymp 67.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *sint; singur; sin.* P. M. glosar.

Istroromîn. *ąsir; sire* (sine); *sir* (sinus). P. I. glosar.

222. Pe tot teritorĭul romînesc, în elementele băştinaşe, *st*+*ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**)+vocală a suferit, printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anteromînesc (cu excepţie de *st*+*ĭė*>*ě*, care a rămas neschimbat în celelalte limbĭ romanice), cunoscut fenomen latin popular, următoarele schimbărĭ. a) *st*+*ĭ*+*vóc* (afară de *a, e*)<*š*+*vóc*: *ostiolum*<**ustĭólu*<*ušór*; *pastionem*<**pastĭóne*<*păšúne*.—b) *st*+*ĭ*+*á* orĭ *ė*<*št*+*á* orĭ *ė*: *christianus*<**cristĭánu*<**creštĭín* orĭ **creštín*<*creštin*; *extĕrgeo*<**stĭérgu*<*štérg*; *stĕrno*<**stĭérnu*<*aštérn*. Pentru aceĭa **ušárĭŭ* din *ušárnic, ušărnic* nu poate fi *ostiarius*, ci un derivat din *úšă* prin *-arius*.—c) *st*+*ĭ*+*voc*< *š*+*voc*: *ustia*<*úšă*.

Macedoromîn. a) a) *pîšúni* Dalametra.—b) *crištin; aštérgu; aštérnu.* P. B. glosar.—c) *úše* P. B. glosar.

b) Olymp. b) *astérgu* Weigand Olymp 34.—c) *úsă* 33. —*s*>*š*.

c) Acarnania. c) *úšă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. b) *crištin; štérg; štérn.* P. M. glosar.—c) *úšă* P. M. glosar.

Istroromîn. b) *aštérnu* P. I. glosar.—c) *úšą* P. I. glosar.

st pe tot teritorĭul romanic a suferit în poziţiile *a, c* schimbărĭ analoage celor din romîneşte, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 509, schimbărĭ datorite probabil africatizăriĭ luĭ *t*. In poziţiea *b st*+*ĭ*+*ė* a rămas neschimbat în celelalte limbĭ romanice, ĭar *st*+*ĭ*+*á* prezintă în cuvintele *christianus* şi *ostiarius* doŭă fizionomiĭ deosebite: în *christianus st* a rămas neschimbat, ĭar în *ostiarius* a suferit schimbărĭ analoage celor din poziţiile *a, c*. Discordanţa din urmă se poate explica prin aceĭa că *christianus* ar fi în celelalte limbĭ romanice un cuvînt relativ noŭ, adecă reînoit prin latina bisericească.

223. *st*+*i* fix (*ĭ* şi *i* final în anumite înprejurărĭ, vezĭ

38, 49), în elementele băştinaşe, *<št+i* pe tot teritoriul romînesc: *castīgo<cîštig; hostes<oštĭ; isti<acèštĭ; tristes <trištĭ.*—Ulterior *št* a devenit *š* la 2 p. sing. a perfectuluĭ: *dixisti<*zisèšti<zisèşĭ.*

In derivate schimbarea *sti<šti* îşĭ datoreşte de cele maĭ multe orĭ originea derivăriĭ dintr-un radical unde *sti* era devenit *šti: oštime* nu este numaĭ decît *>ostime* (macarcă şi aceasta se poate), ci maĭ degrabă un derivat din radicalul de plural *óšt-*.

La elementele străine dacă se întîlneşte schimbarea *sti< šti* (Şi ea se întîlneşte numaĭ în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie, şi *próštĭ, vèštĭ,* de pildă, nu sînt doar provenite prin alunecarea sunetuluĭ din *prósti, vèsti,* ci sînt un product de analogie după modelul *acest-acèštĭ, trist-trištĭ, ŏáste-óštĭ.*

Macedoromîn. a) *cîštighèdz* Dalametra; *aèšti-aišti* P. B. glosar.—*dzîsèšĭ* P. B. glosar.—In loc de *št* apare *sč>št* pe alocurea în *aisči* (isti) P. B. 141.

b) Olymp: *aèstĭ* (isti) Weigand Olymp 79.—*fiţès* (fecisti) 101.—*s>š.*

c) Acarnania: *mărtáš* (maritavisti) Weigand Aromunen II 180, *clĭmáš* (clamavisti) 180.

d) Meglen: *ţištĭa* (isti) P. M. glosar.—*junglĭášĭ* (iugulavisti) P. M. glosar.

Istroromîn: *ts'èšti* P. I. 70_{25}-*ts'èsti (>ts'èšti)* 55_{32}.

224. Inainte de alţĭ *i* în afară de ceĭ specificaţĭ sub **222, 223** *st* rămîne neschimbat: *costişă>cŏástă+-işă; costiţă >cŏástă+iţă.* In special se păstrează *st* neschimbat înainte de *in>èn: stĭng>*stèng>extĭnguo.*

Inainte de alt *i* decît ceĭ specificaţĭ sub **222, 223** se găseşte *st<št* în *veşmînt>*veštimînt>vestimentum.* In acest cuvînt s-a prefăcut *st* în *št* prin influinţa verbuluĭ *investio,* care exista în vechea romînă (vezĭ formele în Tiktin Wörterbuch) şi există în macedoromîn *(anvèscu-nvèscu* P. B. glosar, *anvèsc* P. M. glosar), însă cu atît de mult amestec al sufixuluĭ *-sc,* încît nu se poate şti ce aparţine din *št* luĭ *sc* şi ce aparţine originaluluĭ *st.*

In cuvintele străine *st* înainte de *i* se păstrează neschimbat: *cinstit, postit, pustiŭ,* etc.

Macedoromîn. a) *astingu* P. B. glosar.

d) Meglen: *stíng* P. M. glosar.—*anvešmínt-anveštimínt* (vestimentum) P. M. glosar.

|

Istrorom̂în: *stíng* P. I. glosar.

225. *sc*+*ĭ* vechĭŭ (Vezĭ **24, 39, 51**)+vocală<*š*+vocală pe tot teritorĭul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anteromînesc (Africatizarea luĭ *c* în grupul *sc*+*ĭ*+vocală are loc în toate limbile romanice, vezĭ Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch sub *fascia* No. 3208): *fascia*<*fášă; fascio*<*înfắš.*

Macedoromîn. a) *fáše* P. B. glosar.

d) Meglen: *fášă; anfáš.* P. M. glosar.

|

Istroromîn: *fḁ̊ša* P. I. glosar.

226. Pe tot teritorĭul romînesc *sc*+*e, i* accentuațĭ și neaccentuațĭ (accentuațĭ=*ĕ́* [vezĭ **176** nota], *é, í, i)*<*sč*<*št*+*e, i* printr-un fenomen de alunecarea sunetuluĭ anteromînesc (Africatizarea luĭ *c* în grupul *sc*+*e, i* are loc în toate limbile romanice, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 473). Faza maĭ veche *sč* se păstrează, alăturĭ cu *št,* în macedoromîn. *crescebat*<*creštĕá; crescere*<*créštere; *crescet*>*cresc*+*´ et*<*créštet; crescit*<*crérešte; -esce* sufix adverbial< *-éšte (bărbătéšte); -escis, -escit* sufixul prezentuluĭ<*-éštĭ, -éšte (mărginéštĭ, mărginéšte); muscae*<*múšte; paschae*<1. *páštĭ* sărbătoare, 2. *pášte* plăcintele care se fac la acea sărbătoare; *pascere*<*pámštere; pascit*<*pášte; piscis*<*péšte; scio*<*štiŭ.*

Macedoromîn. a) *crištĕá-crisčá; crĕáštire; crĕáštit; -éšti, -ĕášte (mplătéšti, mplătĕášte); pášti-pášte* (sărbătoarea); *pášti* (pascit); *pĕášte; štiŭ-sčiŭ, štiĭ-sčiĭ, štie-sčie, štím-sčím, štíțĭ-sčíțĭ, štiŭ-sčiŭ, štĕám-štiám-sčám, štĕáĭ-sčiáĭ, štĕá-štiá-sčiá, štiúĭ-sčiúĭ.* P. B. glosar. Alte exemple de *sč: asčiptá* (așteptа>excepto?) P. B. 265, 266; *disčáptă, disčiptắ* (deșteaptă, deșteptă, etymon obscur) 397, 266; *ésči* (eștĭ >*escis? *estis?) 393; *învisčám* (îmbrăcam, vezĭ pentru acest cuvînt **224**) 285; *lipsĕásče* (lipsește) 266; *nísče* (niște>nescio quid) 291; *sčíbă* (știe conjunctiv 3 p. sing.) 393.

b) Olymp: *-éstĭ, -ĕáste (mătréstĭ, mătrĕáste,* vezĭ, vede) Weigand Olymp 96; *pĕáste* (piscis) 55; *štiu* 55. „Găsesc în Vlacho-Livaḋon *št* înainte de vocală accentuată, *st* după vocală accentuată: *expecto—aštéptu; štiu—scio;* însă *pĕáste* pl. *péștĭ*

—*piscis; páste—pascia* [sic, sărbătoarea]; *vlahĕáste, bărbătĕáste, turtšĕáste,* adverbe în *-isce;* în flexiune *-éscu, -éstĭ, sburéscu, sburéstĭ, sburĕáste*". 55.

c) Acarnania: *ncréšti* (crescis) Weigand Aromunen II, 180; *éšti* (eştĭ) 180.

d) Meglen: *ancrę́šti* (răsare) Papahagi Meglenoromîniĭ I, 106; *-éšĭ*>*-eštĭ* (vezĭ § 236 a), *-ĕášti (srăcăĭéšĭ* mînîncĭ Papahagi Meglenoromîniĭ I 69, *struĭéšĭ* peţeştĭ P. M. 5_{12}, *ĭéšĭ* eştĭ 5_{18}, *ugulę́šti* dezbracă Papahagi Meglenoromîniĭ I 107, *dispărţášti* dispărţeşte ibidem 53, *trubuĭášti* trebueşte P. M. 5_{13}, *pulupę́šti* întunecă 5_{20}); *múštli* (muştele); *páštu* (sărbătoarea); *pášti* (pascit); *pę́šti* (piscis); *štiŭ.* P. M. glosar.

Istroromîn: *crę́šte* (crescere) P. I. glosar; *-éšti (jeléšti* doreştĭ P. I. 8_{26}, *moréšti* trebueştĭ 8_{27}); *múšt* (muscae) P. I. 1_8; *pą̊šte* (sărbătoarea); *pą̊šte* (pascere); P. I. glosar; *štiŭu* (scio) P. I. 8_4.—In istroromîn se întîlneşte *sč* numaĭ în cuvîntul de origine obscură *mişc: misčę* orĭ *misčę́,* accentul nesigur (mişte, conjunctiv 3 p. sing.) P. I. 83_1.

227. Inainte de *e, i* proveniţĭ în sînul limbiĭ romîne din vocale guturale *sc* rămîne neschimbat: *skímb*>**scímb*>**excambio* (Dialectal însă şi *šḱ,* de pildă Munteni-Pădurenĭ *sfímb -štšímb* Iosif Popovicĭ Dialekte der Munteni und Pădurenĭ pag. 117).

In cuvintele străine *sc*+*e, i* rămîne neschimbat: *skelét; skit.* Acolo unde în elementele străine se întîlnesc *sc*+*e, i* prefăcuţĭ în *št* (şi se întîlnesc numaĭ în forme), avem a face cu un fenomen de analogie: *gíšte, Rúšte* nu sînt doar provenite din niscaĭ *gíske, Rúske,* ci s-aŭ născut prin analogie după modelul *páscă-pášte, múscă-múšte,* şi în general după norma că în cuvintele băştinaşe *sc* sună *sc* înainte de *a, o, u* şi *št* înainte de *e, i.*

Macedoromîn. Meglen *skímb* P. M. glosar.

228. *scľ, sḱ,* provenite din *scl* (**178**), <*ščľ, šḱ: astula* <**ástla*<**áscla*<**ásḱe*<*áškie; musculus* <**músclus*< **músḱu*<*múškiŭ* (carne); **músclus*<**músḱu*<*múškiŭ* (plantă); **pustlélla*<**pusclélla* <**pusḱá*<*puškiá; *sclávus*< **sḱáŭ*<*škiáŭ; *sclóppus*<**sḱóp*<*škióp.*

Macedoromîn. a) *múšcľu* (carne) Dalametra; *múšcľu* (plantă) Dalametra; *púšcľe*>**púscla*>*pustula; šcľóp.* P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.
c) Acarnania. Lipsesc exemple.
d) Meglen. Lipsesc exemple.

Istroromîn: *šlĭóp*>**sclóp* P. I. glosar.

229. *stri*<*štri* în *nóštri*>*nostri*; *vóštri*>*vestri*. Insă *jugástri*, nu *jugăštri*.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *nóštri*; *vóštri*. P. B. glosar.
b) Olymp: *nóstri*; *vóstri*. Weigand Olymp 78.
c) Acarnania. Lipsesc exemple.
d) Meglen: *nóštri*; *vóštri*. P. M. glosar.

Istroromîn: *nóštri*; *vóštri*. Iosif Popovicĭ Dialectele romîne din Istria I, 72.

230. *s*<*z* înainte de consonante fonice: *dezgróp*, *dezjúg*, *dezlég*, *dezmĭérd*, *deznód*, *dezvắţ*>*des-*(>*de-*+*ex-*) +*grŏápă*, *iugo*, *ligo*, *merda*, *nodo*, *vitio*; *zbór*>**sbór*> *ex-*+*volo*; *zmúlg*>**smúlg*>*ex-*+*mulgeo*.—*sl* iniţial rămîne neschimbat: *sláb*, *slávă*, *sleésc*, *slóbod*, *slóvă*, *slúgă*, *slújbă*, *slút*.—*sm* alăturĭ de *zm* în *smîntínă-zmîntínă* şi în sufixul *-ism* - *-izm*.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) *dịzjúg*, *dizlég*, *dizńérdu*, *azbór*, *zmúlgu*. P. B. glosar. *zbór* vorbă, *zburắscu* vorbesc (Vezĭ pentru aceste cuvinte 29) P. B. glosar.—*sláb* P. B. glosar.

b) Olymp: „*s* devine *z*, cînd urmează *v*: *zvălţe* suveĭcă —slav *suvaliţe*. Pentru aceasta nu este de trebuinţă ca *v* să facă parte din acelaş cuvînt: *tšez-vă* pentru *dutšeţ-vă*, *z va ti mắcă* pentru *si va ti mắcă* are să te mînînce. Inainte de alte consonante, ca *b*, *d*, *m*, n-am putut observa această schimbare în *z*: se zice *sbór*, *sburéscu*, nu *zbór*, slav, bulgar *sborvam* [e vorba de *zbór*, *zburắscu*, vorbă, vorbesc]." Weigand Olymp 39.

c) Acarnania: *z-dúse*>*s-dúse*, se duse, Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *dizgróp*; *zbór* vorbă. Insă *dislég*; *disgulés* descoper; *disgustés* ospătez; *dismărǫ́s* odihnesc; *smintés* zmintesc. P. M. glosar.—*sláb* P. M. glosar.

Istroromîn: *zmuntésc* a lua cu sine>vechĭŭ bulgar *sŭ-*

mŏtiti. Insă *smăntăre* zmîntînă, *smeľi* a fini cu măcinatul, *smitši* a zminti, *smirăn* paşnic, *smirom* în pace, *smricva* ĭenupăr, *smriče* brădet. P. I. glosar.—*sląb, slūgą, slūjbą, slujėsc.* P. I glosar.

231. *sc*<*zg* sporadic, în *scabies*<*zgăĭbă, scoria*< *zgūră.* Compară **183**.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *sgăĭbă* (citeşte *zgăĭbă)* Dalametra, *zgūrie* P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. Lipsesc exemple.

Istroromîn: *zgūrą* P. I. glosar.

232. *sv* inițial în elementele slave <*sf:* vechĭŭ bulgar *sŭvada*<*sfădă;* vechĭŭ bulgar *sŭvrŭšiti*<sfîrşesc; vechĭŭ bulgar *sŭvѣtŭ*<*sfat;* vechĭŭ bulgar *svĕtŭ*<*sfînt.*

Macedoromîn. a) Lipsesc exemple.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *sfărşǫs* (sfîrşesc). *sfăcă* (fiecare) > bulgar *vsѣkoĭ; sfirės* (fluer, verb)>bulgar *svirĭă; sfită* (slujbă religioasă)>bulgar *svita* suite, cortège; *sfitės* (sfinţesc) >bulgar *svetĭă; sfitės* (luminez)>bulgar *svѣtĭă.* P. M. glosar.

Istroromîn. N-are loc fenomenul: *svėt* (sfînt)>croat *svet; svetėsc* (sfinţesc)>croat *svetiti; svitša* (lumînare)>croat *svijeća; svidoc* (martur)>croat *svjedok; svidotšėsc* (mărturisesc) >croat *svjedočiti; svilą* (mătasă)>croat *svila; svitėsc* (luminez) >croat *svijetiti; svitlost* (lumină) >croat *svjetlost; svitlu* (luminat)>croat *svijetao.* P. I. glosar.

233. In Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenĭ, Oltenia (Vîlcea 4 locurĭ), Muntenia (Muşcel 2 locurĭ) apare pe alocurea *sl*<*scl* în cuvintele *slăb*>vechĭŭ bulgar *slabŭ, slănină* >bulgar *slanina, slóbod*>vechĭŭ bulgar *svobodĭ, slūgă*> vechĭŭ bulgar *sluga, odrăslă*>vechĭŭ bulgar *otraslŭ,* care sună pe acolo *sclăb, sclănină, sclóbod, sclūgă, odrăsclă.* Weigand's IV Jahresbericht 277, VI Jahresbericht 25, VII Jahresbericht 39, VIII Jahresbericht 267, Iosif Popovicĭ Muntenĭ-Pădurenĭ 124.

Tot aşa în macedoromîn la Olymp: *sclăb* (slab) Weigand Olymp 36, 57.

234. *st<sn* dialectal și sporadic: *dumésnic>doméstic >domesticus* Șezătoarea II 227 (munțiĭ Suceveĭ).

235. *st<ț* în macedoromîn *țúpu* Kavalliotis-*țúki* Daniel (cîlțĭ)>*stupa*.

236. *-sc* final din sufixul prezentuluĭ <*-s* în Meglen: *acăĭés* (lovesc), *alăĭés* (aburesc), *albés* (albesc), *alnăĭés* (pipăĭŭ), *ambitărnés* (înbătrînesc), *amburǫ́s* (mă lupt), *amplités* (înpletesc), *amputǫ́s* (înpuțesc), *ancalzǫ́s* (încălzesc), *angărdés* (îngrădesc), *angălbinés* (îngălbinesc), *anvărtés* (învîrtesc), etc. P. M. glosar.— *-sc* final din sufixul verbal și din sufixul adĭectival rămîne neschimbat: *anvésc>investio* (Vezĭ asupra acestuĭ verb 224), *crésc, násc, pásc, prucásc* (casc); *ampiratésc* (împărătesc), *pașalarésc* (de pașă), *prĭumubirésc* (primăvăratec). P. M. glosar.

236[a]. *-ștĭ* final din sufixul prezentuluĭ <*-șĭ, -ș* în Meglen: *srăcăĭéșĭ* mîncĭ Papahagi Meglenoromîniĭ I 69, *struĭéșĭ* pețeștĭ P. M. 5_{12}, *viruĭéș* crezĭ Capidan Meglenoromîniĭ I 137. —Tot așa *-ștĭ* final din sufixul verbal și din sufixul adĭectival < *-șĭ, -ș* în Meglen: *cunóș* cunoștĭ Capidan Meglenoromîniĭ I pag. 137; *ampiratéșĭ* împărăteștĭ P. M. 3.

Capidan în Meglenoromîniĭ I pag. 133, 137 spune că fenomenele 236, 236[a] s-ar fi găsind și în dialectul dacoromîn și citează ca probă Gamillscheg, Oltenische Mundarten, pag. 97. Decît numaĭ Gamillscheg spune că pronunțările *vorbés, vorbéș* (vorbesc, vorbeștĭ) se aud „în vorbirea răpede înainte de consonante (in der raschen Rede vor Konsonanten)“, și nu-ĭ tot aceĭa. In vorbirea răpede înainte de consonante și eŭ pronunț tot așa.

237. *s<ș* foarte des în istroromîn, în elemente băștinașe și străine: *bórșe* (pungă)>italian *borsa* P. I. 52_{6}; *caștáldi* (chelarĭ)>italian *castaldo* 42_{21}; *contéșa* (contesa) 50_{29}; *deștinéĭt* (hotărît)>italian *destinare* 63_{24}; *ișta* (acesta) 3_{17}; *perșónă* (persoană)>italian *persona* 12_{1}; *póștole* (botine)>croat *postola* 60_{15}; *șǻvą̆* (un canal la moara de apă)>croat *savak* 79_{27}; *șpórc* (necurat)>italian *sporco* 44_{6}; *ștrigarie* (vrăjitorie)>italian *stregheria* 64_{2}; *ștuféĭt* (nesuferit)>italian *stufare* überdrüssig machen 41_{22}; *șu* (supt)>*sub* 57_{17}; *șúbito* (îndată) >italian *subito* 12_{15}; *șufít* (pod)>italian *soffitto* $57_{10, 11}$; *veștít* (înbrăcăminte)>italian *vestito* 41_{26}.

237[a]. *s<ț* după consonante, în special după *p*, în meglenit: *rúpți* (rupse), *aľ ți distupǫ́* (i se distupă). Capidan, Meglenoromîniĭ, I, pag. 136.

238. *sšt<st* în macedoromîn: *s-tibă* (să știe)>*s-štibă*, *să štibă* P. B. 477.

§ 259. 239. Africata *dz* a moștenit-o limba romînă în următoarele doŭă cuvinte: *baptĭdzo* βαπτίζω <*botéz*; **cotĭdzo* de origine obscură, vezĭ § 328 <*cutéz*.

Macedoromîn. a) *pătédz, pătidzáre, pătidzát; cutédz*. P. B. glosar.

d) Meglen: *bătizári* P. M. glosar.

I

Istroromîn: *cutező* P. I. glosar.

§ 260. 240. Orĭce consonantă finală și orĭce grup de consonante finale cad în elementele latine. Fenomen anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular: *cum<cu, quam<ca, sum<s, îs; lumen<lúme, nomen<núme; dicunt<zic, sunt<s, îs; caput<cáp, dicit<zice; ad<a, quid<cé; sic<și; dicis<zicĭ; est<e, îĭ*. Prepozițiea *in>in* a păstrat pe *n* din cauză că acesta a devenit medial în tact; *sínt* (p. 3 plur. și, prin analogie, p. 1 sing.) nu-ĭ *sunt* (orĭ *sint*, vezĭ 68), ci *suntu* cu *-u* analogic, luat dela obișnuita persoană 3 plurală, tot așa dupăcum *éste* și-a putut păstra pe *st* din cauza luĭ *-e* analogic, luat dela obișnuita persoană 3 singulară.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cu, ca, s-îs* (sum); *lúme, númă* (nomen); *dzíc, s-îs* (sunt); *cáp, dzíțe; a, țé; și; dzíțĭ; e-î* (est).—*în; sún-súntu-sínto; éste*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cu* Weigand Olymp 84; *núme* 33; *dzicŭ* 101; *cáp* 30, *dzițe* 101; *a* 84, *tśé* 79; *dzíț* 101.—*in* 84; *súntu* 99; *ĭáste* 99.

c) Acarnania: *ți* (quid) Weigand Aromunen II 180; *și* (sic) 180; *fúdz* (fugis) 180.

d) Meglen: *cu, ca; lúmi, númi; sa* (sunt); *cáp; ți; și; ăĭ* (est).—*ăn* (in) P. M. glosar. *sam* (sînt p. 1 sing.) P. M. 5_{20} este bulgarul *săm*.

I

Istroromîn: *cu, ca; lúme* (lumen), *lúme* (nomen); P. I. glosar; *mérgu* (mergunt) P. I. 41_{30}, *s-ăs* (sunt) P. I. 10_{28} 70_{25}; *cąp* P. I. glosar, *zice* (dicit) P. I. 23_{14}; *a, tśé; și;* P. I. glosar; *fúji* (fugis) P. I. 78_{31}; *ăĭ* (est) P. I. 51_{16}.—*ăsăm* (sînt p. 1 sing.) P. I. 22_{10} este croatul *jesam*.

CAPITOLUL XII

§ 261. Din tabloul fenomenelor fonologice petrecute în sînul limbiĭ romîneştĭ căpătăm următoarele rezultate.

A. Sînt anteromîneştĭ numerele **23** *(aĕ<e, ceresia, *fomes, grevis, melum, *noto)*, **24** *(ę̆<ĭé)*, **39** *(ėa<ĕá, ´ea <´ ĭa, éo<ĭó, eó<ĭó, ´eo< ´ ĭu, ´eu< ´ ĭo, ´ĭu)*, **41** *(ĭ̊<ẹ́)*, **51** *(´ia< ´ ĭa, iė<ĭé, ie<ĭé, ío<ĭó, ´io< ´ ĭu, ´ iu< ´ ĭu)*, **57** *(ǫ̊<ŭȯ*, lipseşte în romîneşte), **63** *(ŏ́<ú, ŏ́<ú)*, **66** *(ŭ̊<ọ́*, lipseşte, cu puţine excepţiĭ, în romîneşte), **93** *(rv<rb)*, **103** *(lv<lb)*, **148** *(br<ur)*, **149** *(bl<ul)*, **150** *(b<g)*, **156** (Africatizarea luĭ *t* + *ĭ* + vocală), **165** (Africatizarea luĭ *d* + *ĭ* + vocală), **176** (Africatizarea luĭ *c* + *ĭ* + vocală), **177** (Africatizarea luĭ *c* + *e, i)*, **182** *(cs* înainte de consonantă *<s)*, **192** (Africatizarea luĭ *g* + *ĭ* + vocală), **193** (Africatizarea luĭ *g* + *e, i)*, **200**[a] (Căderea luĭ *g* intervocalic), **218** (Africatizarea luĭ *j)*, **219** (Căderea luĭ *h)*, **222** *(st* + *ĭ* + vocală *<š, št)*, **225** *(sc* + *ĭ* + vocală *<š)*, **226** *(sc* + *e, i<sč, št)*, **240** (Căderea consonantelor finale).

§ 262. La aceste fenomene anteromîneştĭ observăm următoarele fapte.

1. Numerele **23, 24, 57, 66, 156, 165** prezintă în limba romînă, faţă cu celelalte limbĭ romanice, o specială fizionomie, care este comună, pănă în cele maĭ micĭ detaliĭ, celor treĭ dialecte. Să se noteze acelaş reflex al luĭ *áĕ* prin *ę́*, cu excepţie de *taeda;* aceĭaş închidere a luĭ *ę̆* în anumite înprejurărĭ, şi aceĭaş lipsă de diftongare, neexplicabilă, a luĭ *ę̆* în aceleaş cuvinte; aceĭaş nediftongare a luĭ *ǫ̊*; aceĭaş neprefacere a luĭ *ŭ̊* în *ọ́*, cu excepţie de aceleaş cuvinte unde prefacerea *ŭ̊<ó* a avut loc; aceĭaş africatizare a luĭ *t* + *ĭ* + *é, d* + *ĭ* + *é,* care lipseşte în celelalte limbĭ romanice. Din acest punct de videre cele treĭ dialecte romîneştĭ formează un bloc, care se desface ca o unitate a parte din grupul limbilor neolatine.

2. Rezultatele depe urma africatizăriĭ luĭ *t, d, c, g, j* de sub numerele **156, 165, 176, 192, 218, 222, 225, 226** sînt aceleaş în cele treĭ dialecte. Rezultatele depe urma africatizăriĭ luĭ *c, g* de sub numerele **177, 193** sînt însă diferite.

a) Dacoromîn faţă de macedoromîn: In dacoromîn *c* + *e, i* are ca reprezentant principal pe *č* cu variantele *tś, ţ, ŝ, š, ḱ, fh́,* care se pot considera cu siguranţă ca rezultate din *č;* în macedoromîn *c* + *e, i* are ca reprezentant principal pe *ţ,*

faţă de care apare *tś* în Olymp şi *č* numaĭ în cîteva cuvinte orĭ pe alocurea, fără să se poată stabili o filiaţie genetică între *ţ*, *tś* şi *č*. In dacoromîn *g* + *e*, *i* are ca reprezentant principal pe *ğ* cu variantele *dż*, *ž̇*, *ž*, *z*, *ģ*, *ď*, *ĭ*, care se pot cu siguranţă considera ca rezultate din *ğ*; în macedoromîn *g* + *e*, *i* are ca reprezentant principal pe *dz*, faţă de care apare *dż* la Olymp şi sporadic orĭ pe alocurea *z*, fără ca să se poată stabili o filiaţie genetică între aceste treĭ sunete. In special contrastul e izbitor, cînd comparĭ rezultatele de sub **177**, **193** cu acele de sub **176**, **192**: învremece *c* + *ĭ* + vocală, *g* + *ĭ* + vocală prezintă aceĭaş dezvoltare în cele doŭă dialecte, *c* + *e*, *i*, *g* + *e*, *i* prezintă o dezvoltare deosebită. Să fi fost dela capul loculuĭ aceĭaş africată în ambele dialecte şi apoĭ deosebirea să se fi făcut printr-o ulterioară alunecare de sunet? Să fi fost *č*, *ğ* şi în macedoromîn, orĭ *ţ*, *dz* şi în dacoromîn, şi apoĭ printr-o ulterioară alunecare de sunet să se fi prefăcut *č*, *ğ* în *ţ*, *dz* în macedoromîn, orĭ *ţ*, *dz* în *č*, *ğ* în dacoromîn? Dacă *g* + *e*, *i* nu-ĭ reprezentat actualmente decît prin *dz* în macedoromîn, în schimb pentru *c* + *e*, *i* apare destul de des şi *č* în acest dialect, orĭ pe alocurea, orĭ în unele cuvinte (*cinusia*, *cerasia*) pretutindenĭ. Să fie, de pildă, macedoromînul *činúşe* o rămăşiţă depe vremea cînd *č* era generalul reprezentant al luĭ *c* + *e*, *i* în dialectul macedoromîn? Dar dacă ar vrea cineva să admită o asemenea ulterioară deosebire între nişte sunete, care dela capul loculuĭ vor fi fost aceleaş în ambele dialecte, pentru ce numaĭ pe *č*, *ğ* eşite din *c* + *e*, *i*, *g* + *e*, *i* le-ar fi atins această transformare, orĭ numaĭ pe *ţ*, *dz* eşite din aceleaş grupurĭ de sunete? Pentru ce numaĭ *č*, *ğ*>*c* + *e*, *i*, *g* + *e* *i* s-aŭ prefăcut în *ţ*, *dz* în macedoromîn (în caz cînd *č*, *ğ* vor fi fost sunetele primitive)? Orĭ pentru ce numaĭ *ţ*, *dz*>*c* + *e*, *i*, *g* + *e*, *i* s-aŭ prefăcut în *č*, *ğ* în dacoromîn (în caz cînd *ţ*, *dz* vor fi fost sunetele primitive)? Macedoromînul posede *č*, *ğ* proveniţĭ din *t* + *ĭ* + vocală (**156**), *d* + *ĭ* + vocală (**165**), *c* + *ĭ* + vocală (**176**), *g* + *ĭ* + vocală (**192**), *j* (**218**). Pentru ce nu a prefăcut şi pe aceştĭ *č*, *ğ*, în *ţ*, *dz*? *) Dacoromînul posede *ţ*, *dz* proveniţĭ din *t* + *ĭ* + vocală (**156**), *d* + *ĭ* + vocală (**165**), *c* + *ĭ* + vocală (**176**), *g* + *ĭ* + vocală (**192**), *j* (**218**). Pentru ce nu a prefăcut şi pe aceştĭ *ţ*, *dz* în *č*, *ğ*? Lucrul nu se

---

*) O singură excepţie prezintă meglenitul, unde din cele doŭă exemple pentru **192** unul, *ğorz*, are *ğ*, celălalt însă, *zúr*, are *z*>*ğ*.

peațe explica decît numaĭ dacă vom admite că dela capul locu-luĭ altă dezvoltare aŭ avut grupurile *c* + *e*, *i*, *g* + *e*, *i* în dacoromîn decît în macedoromîn. O asemenea *altă* dezvoltare însă presupune o separare între cele doŭă comunitățĭ limbistice prin niscaĭ obstacule, orĭ fizice orĭ politice, care să fi împĭedecat unificarea. Fără asemenea obstacule, puse orĭ de lumea fizică, orĭ încă maĭ mult de organizările politice (state, comune, districte) și religioase (parohiĭ), caractere dialectale atît de remarcabile, ca acele despre care este vorba aicĭ, nu se pot fixa cu atîta consecvență și cu atîta precizie de contururĭ *). Africatizarea luĭ *c* + *e*, *i* și acea a luĭ *g* + *e*, *i* aparțin la fenomenele cele maĭ recente ale limbiĭ latine populare. Africatizarea luĭ *c* + *e*, *i* s-a petrecut după Schuchardt, Vokalismus des Vulgärlateins I, 105, cu începere dela 500 orĭ 550 p. Chr., ĭar după discuțiea luĭ Meyer-Lübke din Bausteine zur romanischen Philologie pag. 316 și din Einführung ed. II § 125-127 (Compară cele spuse la § 85, Nota) ea a avut loc în secolul VI. Africatizarea luĭ *g* + *e*, *i* o pune Schuchardt locul citat cu începere dela 300 orĭ 350 p. Chr., ĭar Meyer-Lübke Einführung ed. II § 128 o consideră ca aproape contemporană (numaĭ ceva anterioară) cu acea a luĭ *c* + *e*, *i*. Trebue să admitem prin urmare că aproximativ în secolul VI o separare oarecare a avut loc între neamul romînesc care vorbește dialectul dacoromîn și între acel care vorbește dialectul macedoromîn.

β) Dacoromîn față de istroromîn. Față cu reprezentantele dacoromîne ale luĭ *c* + *e*, *i*, *g* + *e*, *i*, pe care vezi-le maĭ sus supt α, istroromînul pentru *c* + *e*, *i* are *ț*, *tś*, *č*, *š* și pentru *g* + *e*, *i* are *ž*, *z*. Maĭ întîĭŭ proporțiea dintre aceste sunete este următoarea: din 81 exemple de *c* + *e*, *i* sînt 23 *ț*, 24 *tś*, 33 *č*, 1 *š*; din 11 exemple de *g* + *e*, *i* sînt 10 *ž*, 1 *z*. Din punct de videre al proporțieĭ aceșteĭa, pentru reprezentan-

*) Această deosebire dintre dialectele dacoromîn și macedoromîn Miklosich Beiträge Consonantismus II 48 o pune pe socoteala bazeĭ de articulație deosebite a primitivilor Macedoromînĭ față de acea a primitivilor Dacoromînĭ: „In ce privește deosebirile care există între actualele dialecte nordromînesc și sudromînesc, între dacoromîn și macedoromîn, ele trebuesc atribuite sigur limbiĭ autohtone a actualilor Dacoromînĭ și Macedoromînĭ". Dacă într-adevăr la baza de articulație ar trebui raportate deosebirile dintre dialectele dacoromîn și macedoromîn, aceste deosebirĭ ar trebui să fie maĭ marĭ și maĭ numeroase. Mare însă este numaĭ deosebirea de dezvoltare a luĭ *c* și *g* + *e*, *i*, ĭar numărul celorlalte deosebirĭ este minim (Vezĭ §§ 272, 273). Pentru baza de articulație vezĭ nota dela § 268 No 4.

tele luĭ *c + e, i* este tot atît de probabilă o filiaţie genetică *č* <*tṡ, ţ* ca şi una *tṡ, ţ*<*č*, ĭar pentru reprezentantele luĭ *g + e, i* singura filiaţie probabilă este *ž*<*z*. *ž* însă este rezultatul firesc din punct de videre fiziologic al africateĭ *ǧ* (*dž*), aşa că nu-ĭ nimic maĭ posibil decît ca la baza reprezentantelor istroromîne ale luĭ *g + e, i* să fi fost un *ǧ*. Intrucît însă între chipul de dezvoltare al grupelor *g + e, i, c + e, i* există paralelizm, este tot atît de posibil ca la baza reprezentantelor istroromîne ale luĭ *c + e, i* să fi fost un *č*. In al doilea loc se constată o asămănare între dialectele dacoromîn şi istroromîn în prezenţa sunetelor *š* (ca reprezentant al luĭ *c + e, i*) şi *ž* (ca reprezentant al luĭ *g + e, i*), care lipsesc în macedoromîn. In al treilea loc se constată că, contrarĭu de ceĭa ce se întîmplă în macedoromîn, unde numaĭ luĭ *č* dacoromîn>*c + e, i* corăspunde *ţ*, şi numaĭ luĭ *ǧ* dacoromîn>*g + e, i* corăspunde *dz*, ĭar *č*, *ǧ* dacoromîneştĭ>*t + ĭ* + vocală, *d + ĭ* + vocală, *c + ĭ* + vocală, *g + ĭ* + vocală, *j*, sînt reprezentaţĭ prin *č, ǧ* (Vezĭ maĭ sus sub α), în istroromîn şi *č* dacoromîn>*t + ĭ* + vocală (Pentru *č* dacoromîn>*c + ĭ* + vocală lipsesc corespondenţĭ în istroromîn) este reprezentat prin *tṡ*, şi *ǧ* dacoromîn>*d + ĭ* + vocală, *j* (Pentru *ǧ* dacoromîn>*g + ĭ* + vocală lipsesc corespondenţĭ în istroromîn) este reprezentat prin *ž*, şi întru cît acest *tṡ* din urmă şi acest *ž* din urmă istroromînĭ, cărora corăspund în celelalte dialecte *č, ǧ*, sînt evident proveniţĭ din *č, ǧ*, nu e nimic maĭ probabil decît că şi *tṡ, ţ* istroromînĭ >*c + e, i*, şi *ž, z* istroromînĭ >*g + e, i* să fi provenit din nişte primitivĭ *č, ǧ*. In urma acestora se poate admite cu multă probabilitate că din punct de videre al africatizăriĭ luĭ *c + e, i, g + e, i* dialectul istroromîn formează o unitate cu cel dacoromîn, şi că acea separare geografico-politică, care a trebuit să aĭbă loc în cursul seculuĭ VI între comunitatea dacoromînă şi cea macedoromînă, n-a avut loc între comunitatea dacoromînă şi cea istroromînă. Dacă este aşa, atuncĭ *tṡ, ţ*, care apar în dacoromîn ca reprezentante ale luĭ *c + e, i*, şi *ž, z*, care apar în dacoromîn ca reprezentante ale luĭ *g + e, i*, se pot considera ca apariţiunĭ dialectale congenere sunetelor *tṡ, ţ*>*c + e, i, ž, z* >*g + e, i* din istroromîn. In dacoromîn apar sunetele *tṡ, ţ* ca reprezentante ale luĭ *c + e, i* în Criş-Mureş (*tṡ*), Somiş-Tisa (*tṡ, ţ*), Muntenĭ-Pădurenĭ (*tṡ*), Oltenia (*tṡ*), Bucovina (*tṡ*), şi sunetele *ž, z* ca reprezentante ale luĭ *g + e, i* în Banat (*ž*), Crişh-Mureş (*ž*), Somiş-Tisa (*ž*), Muntenĭ-Pădurenĭ (*ž*), Oltenia (*ž, z*), Moldova (*ž*).

3. Din chipul cum s-aŭ dezvoltat în romîneşte *cę̆, gę̆* se constată că diftongarea luĭ *ę̆* (24) este posterioară africatizăriĭ luĭ *c + e, i, g + e, i* (Vezĭ **176** nota, **192** nota). Intru cît africatizarea luĭ *c + e, i* (şi probabil şi acea a luĭ *g + e, i)* a avut loc în secolul VI, diftonganea luĭ *ę̆* trebue pusă prin urmare aproximativ în a doŭa jumătate a acestuĭ secol. Se constată, deci, prezenţa în romîneşte a treĭ fenomene apărţinătoare limbiĭ latine comune din secolul VI, pe care limba romînă nu le-ar posede, dacă nu şĭ-ar fi avut în secolul VI sedĭul în peninsula balcanică. Vezĭ cele spuse la § 209 sub Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel.

4. Africatizarea luĭ *t + ĭ + é* (156) şi *d + ĭ + é* (165) este posterioară diftongăriĭ luĭ *ę̆* (Vezĭ **176** nota, **192** nota), s-a petrecut prin urmare dupăce o separare geografico-politică avusese loc între dialectul dacoromîn şi cel macedoromîn. Acest fenomen, care nu aparţine limbiĭ latine comune, s-a petrecut totuş exact în acelaş fel în cele doŭă dialecte (şi tot aşa în dialectul istroromîn), ceĭa ce probează strînsa lor înrudire.

5. Dezvoltarea luĭ *c + e, i* (177) şi *g + e, i* (193) este aceĭaş în meglenit ca în restul dialectuluĭ macedoromîn: potrivirea merge până acolo că cuvintele la care în mod excepţional apare *č* sînt aceleaş *(*cinusia, cerasia)*. Singur numaĭ acest fapt ar fi îndestulător pentru a hotărî că meglenitul este un subdialect al macedoromînuluĭ.

6. Intr-atît întru cît cunoaştem originea cuvintelor romîneştĭ (Etyma a foarte multe cuvinte ni sînt necunoscute), constatăm că nicĭun cuvînt străin, care adecă să nu fie latinesc (cu excepţie de cîteva elemente vechĭ greceştĭ), nu participă la fenomenele anteromîneştĭ. Acest lucru din punct de videre cronologic este important maĭ ales cu privire la fenomenul **177** (africatizarea luĭ *c + e, i)*, care aparţine sigur seculuĭ VI, căcĭ de aicĭ ar rezulta că poporul romîn până aproximativ în a doŭa jumătate a secoluluĭ VI nu venise în aşa de strînse legăturĭ şi contacturĭ cu popoarele străine, care invadase până atuncĭ peninsula balcanică, încît să facă înprumuturĭ de cuvinte dela ele. Din nenorocire o asemenea concluzie nu se poate trage. In ce priveşte celelalte popoare barbare în afară de cel slav, chĭar în cazul cînd am cunoaşte etimologiile tuturor cuvintelor romîneştĭ, aşa ca să putem sigur afirma că nicĭun cuvînt din limba lor nu se găseşte în romîneşte în cadrul fenomenelor anteromîneştĭ, contactul cu ele pe de o parte şi forţa numerică a lor pe de

alta n-aŭ fost aşa de marĭ, încît să nu se poată atribui lipsa unor asemenea cuvinte înprumutate întîmplăriĭ, care va fi făcut între altele ca niscaĭ eventuale înprumuturĭ, ce vor fi fost, să fi dispărut cu vremea. In ce priveşte popoarele slave însă, din limba cărora romîneasca a făcut un enorm înprumut, aşa că lipsa vreunor înprumuturĭ în cadrul fenomenelor anteromîneştĭ nu s-ar putea pune pe socoteala întîmplăriĭ, limba lor nu ni ofere niciŭn punct de sprijin, pentrucă încă din primitiva slavă *ce, ci* se africatizase în *ţe, ţi, če, či*. Tot aşa nu ni poate oferi niciŭn sprijin nicĭ fenomenul **193** (africatizarea luĭ *g* + *e, i*), anterior imediat ca dată fenomenuluĭ **177**, căcĭ încă din primitiva slavă şi *ge, gi* se africatizase în *dze, dzi, ğe, ği*. Aŭ putut fi, decĭ, Romîniĭ în cel maĭ strîns şi maĭ intens contact cu Slaviĭ nu numaĭ în secolul VI, ci şi în secolul V (Vezĭ § 82, No 10), fără ca limba romînească să ni poată da vreun indiciŭ.

§ 263. B. Aŭ loc numaĭ la elemente băştinaşe în toate dialectele numerele **3** (*á* + *n* + vocală<*í* + *n* + vocală. Numaĭ patru cuvinte nelatineştĭ), **4** (*á* + *n* orĭ *m* + consonantă< *í* + *n* orĭ *m* + consonantă), **5** (*á* la 3 p. sing. a perfectuluĭ <*å*), **6** (*á* + *m* + *u*<*å* + *m* + *u*), **10** (*á*<*å* în *dat, da, stat, sta, lavit, lave* [orĭ *lavat, lava*], *fac, vade*), **14** (*lapido*<*lepido*. In istroromîn lipseşte cuvîntul), **19** (Soarta grupurilor *aá, áa, ae, aé, ái*), **26** (*é* + *m* + consonantă<*i* + *m* + consonantă), **37** (*e* iniţial<*a*), **38** (Fixarea luĭ *e* final), **42** (*í* păstrat neschimbat), **49** (Fixarea luĭ *i* final), **52** (Soarta luĭ *ĭ* consonant), **54** (Soarta luĭ *in-, im-*, în special a cuvîntuluĭ *ipsus*), **65** (Soarta luĭ *o* final), **67** (*ú* păstrat neschimbat), **89** (Inmuĭarea luĭ *r* + *ĭ* vechiŭ + vocală), **100** (*l* intervocalic<*r*. Cîteva cuvinte obscure), **104** (*ll* precedat de *é, i, ú* şi urmat de *ă* final<*ŭ*), **125** (*nct*<*mpt*<*mt*<*nt*), **126** (*ncs*<*mps* <*ms*<*ns*), **135** (Căderea luĭ *n* în *atît, cătră, cît*), **137** (*pt*<*mpt*<*mt*<*nt* în *nuptiae*), **138** (*pt*<*t*, sporadic), **139** (*ps*<*mps*<*ms*<*ns*, sporadic), **146** (Dispărerea luĭ *b* intervocalic între doŭă vocale sonante), **147** (Dispărerea luĭ *b* intervocalic atuncĭ cînd vocala de după *b* este un *ĭ* consonant. Cuvîntul respectiv lipseşte în macedoromîn şi istroromîn), **157** (*ť* + *i* fix<*ţ* + *i*), **161** (*tst*<*st*. Pentru macedoromîn şi istroromîn lipsesc exemple), **166** (*d* + *i* fix<*dz-z* + *i*), **178** (*cl* [în care se cuprinde şi *cl*>*tl*] + vocală<*cľ* + vocală), **179** (*ct*<*pt*), **180** (*cs*<*ps*), **181** (*cs* intervocalic<*s*, sporadic), **191** (Soarta luĭ *q*), **194** (*gl* + vocală<*gľ* + vocală), **195** (*gn*

<mn), **196** (Soarta luĭ *gŭ)*, **207** (Dispărerea luĭ *v* intervocalic. In unele cuvinte fenomenul este anteromînesc), **208** (Dispărerea luĭ *v* intervocalic atuncĭ cînd vocala de după *v* este un *ĭ* consonant), **209** *(v<b*, sporadic), **220** *(s + ĭ* vechĭŭ + vocală<*š* + vocală, *s + i* fix<*š + i)*, **223** *(st + i* fix<*št + i)*, **228** *(scl', sk'*, provenite din *scl*, *<šcl', šk')*, **229** *(stri<štri* în *nostri, vestri)*, **231** *(sc<zg* în *scabies, scoria)*.

§ 264. La aceste fenomene observăm următoarele.

1. La cele maĭ multe din ele lipsa elementelor străine se explică din diferite cauze. α) Pentru **4, 19, 52, 54, 104, 125, 126, 135, 137, 138, 139, 147, 161, 179, 180, 181, 208, 220, 228** este de observat că grupurile de sunete respective lipsesc în vechea bulgară, în limba adecă dela care romîna a făcut cele maĭ vechĭ (dacă se exceptează limba grecească) şi foarte multe înprumuturĭ, şi de care limbă ţinem excluziv socoteală în prezentele calcule (In vechea bulgară lipsesc grupurile *á + n* orĭ *m* + consonantă; *aá, áa, ae, aė, ái* [numaĭ *aa* se găseşte, rar, acolo unde se întîlneşte *-a* dela sfîrşitul unuĭ prefix cu *a-* dela începutul unuĭ verb, şi în forme adĭectivale şi verbale, şi foarte rar în radicalul cuvintelor]; africate + *ĭ* consonant, *ş şt l' ń r + ĭ* consonant, consonante labiale + *ĭ* consonant; *im-* + consonantă, *in-* + consonantă; *ė i ú + ll; nct; ncs; pt; ps; tst; ct; cs; s + ĭ* consonant + vocală; *scl')*. β) Numerele **5, 10, 38, 49, 65** cuprind în mod necesar numaĭ elemente latineştĭ, deoarece fenomenele respective aŭ loc la nişte forme gramaticale care sînt de origine latină. γ) Numerele **42, 67, 191, 196** cuprind în mod necesar numaĭ elemente latineştĭ, deoarece este vorba numaĭ de nişte sunete latine, fără să se ţină socoteală de niscaĭ sunete analoage din elemente străine. De altfel grupele *cŭ, gŭ* lipsesc în vechea bulgară, ĭar *i* şi *ú* din elementele străine se bucură de aceĭaş fixitate ca şi *í, ű* latineştĭ. Cu toate acestea fenomenele **191** α şi **196** α sînt sigur *romîneştĭ primitive* (Vezĭ maĭ jos No 2), pentrucă sînt anterioare africatizăriĭ luĭ *c, g*. δ) Numerele **26** (*é + m* + consonantă<*i + m* + consonantă) şi **89** *(r + ĭ* + vocală<*ŕ* + vocală) prezintă numaĭ întîmplător caracterul unor fenomene care s-ar fi petrecut numaĭ la elementele băştinaşe, căcĭ analogiea cu numerele **25** *(ė + n<i + n)*, **58** *(ó + n<ú + n)*, **59** *(ó + m* + consonantă<*ú + m* + consonantă) pe de o parte, şi cu numerele **99** *(l + ĭ* + vocală<*l'* + vocală), **121** *(n + ĭ* + vocală<*ń* + vocală) pe de altă parte ne îndrep-

tățește să conchidem că numărul **26** este contemporan cu numerele **25**, **58**, **59** și că numărul **89** este contemporan cu numerele **99**, **121**, și că prin urmare ar fi putut și ele cuprinde elemente slave, care numai din întîmplare lipsesc într-însele. ε) Dacă *lapido* a devenit *lepido* prin analogiea formelor neaccentuate, unde *a*, prefăcut prealabil în *ă*, va fi devenit *e* supt influința luĭ *e* din silaba următoare, apoĭ faptul că fenomenul **14** se găsește numaĭ la un element latin se datorește întîmplăriĭ, deoarece fenomenul *ă*<*e* (**78**), care formează baza analogieĭ, este de relativ recentă dată. ζ) In sfîrșit este foarte posibil ca faptul că *stri*<*štri* (**229**) și *sc*<*zg* (**231**) se întîlnesc numaĭ în cîte doŭă cuvinte latine să se fi datorind întîmplăriĭ.

2. Se poate susținea, deci, cu oarecare șansă de a nu ne înșela, că numaĭ fenomenele **3**, **6**, **37**, **100**, **146**, **157**, **166**, **178**, **194**, **195**, **207**, **209**, **220** (în ce privește *s*+*i* fix<*š*+*i*), **223** se petrec excluziv la elementele băștinașe. Dacă însă este exact acest lucru, că ele se petrec excluziv la elementele băștinașe, apoĭ apariția lor cade înainte de secolul VII. Lipsa altor elemente străine, în afară de cele slave, s-ar putea explica prin puținătatea contactuluĭ orĭ prin disparițiile provenite din cauza vremiĭ, lipsa elementelor slave însă, cînd dela al șeptelea secol în jos Slaviĭ aŭ cotropit teritoriul romînesc (Vezĭ § 82, No. 10, § 89), n-ar putea căpăta nicĭo explicare, dacă am admite că fenomenele acestea ar aparținea timpuluĭ de după anul 600.*) Și fiindcă începutul secoluluĭ VII, orĭ maĭ preciz anul 600, se poate considera ca granița dela care în jos s-a desfăcut limba romînă din sînul limbiĭ latineștĭ (Vezĭ § 85, Nota), apoĭ fenomenele despre care ni este vorba se pot considera ca aparițiĭ *dialectale* ale limbiĭ latine depe teritoriul romînesc. De oarece prin *anteromîneștĭ* înțelegem pe acele fenomene, care orĭ sînt propriĭ limbiĭ latine comune (Vezĭ § 85, Nota), orĭ (ca fenomenul **63**, de pildă) aparțin la acele aparițiĭ dialectale latine care nu sînt conforme cu spiritul limbiĭ romîneștĭ, apoĭ pentru fenomenele de supt acest număr, orĭ eventual de supt acest paragraf (ca de pildă pentru Nos **191** α și **196** α, vezĭ maĭ sus sub 1 γ), n-am putea întrebuința altă denumire maĭ potrivită decît aceĭa de *romîneștĭ primitive* (*Ur-*

---

*) Pentru existența de elemente vechĭ bulgare în limba romînă vezĭ § 226[a].

rumänisch *). Aceste fenomene romîneştĭ primitive sînt, deci, contemporane cu (unele din ele, ca **191** α, **196** α, maĭ vechĭ decît) fenomenele anteromîneştĭ **24**, **177**, **193**, a căror cronologie vezĭ-o supt A, § 262, Nos 2 α, 3. In special fenomenul **100** este anterior fenomenuluĭ anteromînesc **149**.

3. Cele cîteva cuvinte străine, care aŭ participat la fenomenele **3** şi **100**, nu probează că aceste fenomene ar fi maĭ noŭă decît celelalte, la care nu se poate proba existenţa vreunuĭ cuvînt străin. Dintre aceste cuvinte străine aŭ importanţă, din punct de videre cronologic, numaĭ cele slave, căcĭ cele de origine obscură se pot considera ca băştinaşe, ĭar cele greceştĭ aŭ putut fi întroduse orĭcînd înainte de secolul VII. Cuvintele slave însă s-aŭ putut întroduce încă din secolul V (Vezĭ § 82, No. 10).

4. La fenomenele **178**, **194** se deosebesc doŭă faze, una veche, acea a înmuĭeriĭ luĭ *l*, şi alta noŭă, acea a prefaceriĭ luĭ *kľ*, *gľ* în *ḱ-kĭ*, *ǵ-ǵĭ*. Faza cea dintîĭŭ este comună tuturor dialectelor şi aparţine la timpurile cele maĭ vechĭ ale limbiĭ romîne; faza a doŭa este specifică dialectuluĭ dacoromîn şi este de dată relativ recentă.

---

*) Eŭ daŭ concepţieĭ de „*romînă primitivă*", „*Urrumänisch*", un înţeles precis din punct de videre al conţinutuluĭ şi al timpuluĭ: înţeleg prin *romînă primitivă* fenomenele specifice limbiĭ romîne care s-aŭ dezvoltat în această limbă încă din timpul cînd procesul de romanizare prin influinţa limbiĭ latine comune (a aşa numiteĭ limbĭ latine populare) nu se sfîrşise, şi cînd limba romînă exista ca dialect al limbiĭ latine, ĭar nu ca limbă romanică a parte (Aproximativ pănă la începutul seculuĭ VII, vezĭ § 85, Nota).

Cîţĭ aŭ vorbit de *romîna primitivă* pănă acum aŭ dat lucruluĭ un înţeles cu totul altul. Eĭ aŭ înţeles prin *romîna primitivă* limba din acel timp cînd neamurile romîneştĭ, care vorbesc astăzĭ cele treĭ dialecte, nu se despărţise încă unele de altele şi formaŭ încă un tot, şi aŭ atribuit aceşteĭ limbĭ romîneştĭ primitive toate fenomenele comune celor treĭ dialecte, căcĭ n-aŭ voit să admită că fenomene comune tuturor dialectelor s-ar fi putut dezvolta a parte în fiecare dialect. Miklosich Beiträge Vokalismus II 27: „Din această discuţie rezultă că schimbarea în *ĕá* a luĭ *é* înainte de *a*, *ă*, *e* este comună tuturor celor treĭ dialecte şi că trebue considerată, decĭ, ca *urrumänisch*." Weigand în III Jahresbericht pag. 140: „După cît cunoaştem noĭ astăzĭ dialectele, nu maĭ este o hipoteză că toate dialectele aŭ format odată o unitate, pe care o numim *Urrumänisch*, în care, fireşte, aŭ putut exista deosebirĭ dialectale, însă toate dialectele se potrivesc, în punctele esenţiale, la sunete, forme, sintaxă şi cuvinte". Cel maĭ lămurit apare acest punct de videre în lucrarea luĭ Sextil Puşcarĭu Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, 26 Beiheft zur Zeitschrift für romanische

Philologie, pag. 17 sqq. Pag. 18: „Acele fenomene de limbă, care se găsesc în toate dialectele și apar ca inovații față de celelalte limbĭ romanice se pot considera ca aparținînd la *Urrumänisch*, dacă înțelegem prin Urrumänisch acea limbă, care a fost vorbită de străbuniĭ actualilor Dacoromînĭ, Aromînĭ, Meglenițĭ și Istroromînĭ pe vremea cînd nu se rupsese orĭce legătură între dînșiĭ". Dupăce înșiră cîteva fenomene, pe care le consideră ca aparținînd la limba primitivă, pentrucă se găsesc în toate dialectele (*aüd* în loc de *aüz*>*audio*, *lăudám* în loc de *lăudá*>*laudabam*, *-á-* < *-ắ-* la pluralul *-ĭ* al femeninelor, *ț* [din *t*] + *e*, *i*<*ță*, *țĭ*, *r* + *e*, *i*<*ră*, *rĭ*, prefacerea consonantelor labiale în consonante limbale înainte de *ĭ*, *i*), zice pag. 38: „Toate fenomenele înșirate până aicĭ s-aŭ probat ca primitive romîneștĭ pentrucă se găsesc în toate dialectele și ar fi foarte neprobabil să admițĭ că s-ar fi dezvoltat a parte în fiecare dialect după separarea dialectelor și că ar fi dat pretutindenĭ exact aceleaș rezultate". Acolo unde un fenomen ar trebui să se probeze ca noŭ, pentrucă lipsește în limba veche romînă, Pușcariu recurge la explicarea că "fenomenul ar aparținea la limba romînă primitivă, dar ar fi o apariție dialectală, căcĭ, măcarcă nu se rupsese orĭce legătură între actualiĭ Dacoromînĭ, Aromînĭ, Meglenițĭ și Istroromînĭ, aparițiĭ dialectale în sînul maseĭ neîntrerupte a Romînilor aŭ fost posibile, după cum și Weigand admite (Vezĭ maĭ sus citatul din III Jahresbericht pag. 140)". Pag. 29, cu privire la *lăudam*>*laudabam*: „După cum despre *aud* trebue să admitem că el exista deja în limba romînă primitivă, dar că nu pătrunsese pretutindenĭ, acelaș lucru trebue să admitem și pentru *avĕám*, *lăudám*, căcĭ există subdialecte dacoromîne care păstrează vechile forme *avĕá*, *lăudá*. Astăzĭ aceste forme maĭ există încă numaĭ în satul Borgo-Mareșenĭ din nordestul Transilvanieĭ, până pela mijlocul secoluluĭ XVII însă forma fără *m* apare pretutindenĭ în monumentele de limbă vechĭ romîneștĭ". Pag. 29, cu privire la *-á-* <*-ắ-* dela pluralul *-ĭ* al femeninelor: „Un caz analog este acel al prefaceriĭ luĭ *á* în *ắ* la pluralul *-ĭ* al femeninelor. Astăzĭ acest Umlaut este regulă în aromîna, meglenita și dacoromîna. Forme însă ca *cetățĭ*, *adunărĭ*, pentru actualele *cetắțĭ*, *adunắrĭ* se găsesc în vechea romînă până în secolul XVIII. Nu știm încă cum se va fi născut acest *ắ*, fenomenul însă e atît de remarcabil, încît greŭ poate admite cineva că s-ar fi produs a parte în fiecare dialect, dupăce se vor fi despărțit dialectele unul de altul. Maĭ degrabă trebue să admitem că vechile plurale *adunárĭ* etc. aŭ început încă din romîna primitivă să fie înlocuite prin formele noŭă *adunắrĭ* etc., dar că această inovație dialectală n-a putut pătrunde pretutindenĭ în romîna primitivă". Tot așa, prin aparițiĭ dialectale în sînul limbiĭ romîne primitive, explică lucrul Pușcariu atuncĭ cînd un fenomen comun dialectelor nu se găsește răspîndit pretutindenĭ în acestea, cum este cazul cu *aüd*, care se găsește în toate cele patru (dacă considerĭ și meglenitul ca dialect a parte) dialecte, dar alăturĭ de care apare în dacoromîn și *aüz*, care e forma maĭ veche, direct descendentă din *audio*. Pag. 25: „*Aüd* este urrumänisch, căcĭ nu se poate admite că această formă s-ar fi dezvoltat a parte în fiecare din cele patru dialecte după separarea lor unul de altul... Alăturĭ de vechea și regulata formă

aüz, care și astăzĭ se păstrează dialectal și altă dată era mult maĭ răspîndită, a apărut încă din romîna primitivă forma noŭă și analogică *aúd*. Aceasta a scos din uz forma maĭ veche tot maĭ mult, dar pe vremea cînd s-a despărțit romîna primitivă în dialectele actuale nu reușise încă să o scoată din uz în mod complect. Lupta a continuat apoĭ în fiecare dialect maĭ departe și rezultatul a fost că în aromîna, meglenita și istroromîna *aúd* a învins pe *aüz* cu desăvîrșire orĭ aproape cu desăvîrșire, în dacoromîna însă formele cele vechĭ s-aŭ putut păstra maĭ cu tenacitate".

La asemenea concepție asupra limbiĭ romîne primitive aŭ putut ajunge învățațiĭ citațĭ numaĭ pentrucă n-aŭ cunoscut numărul covîrșitor de mare al fenomenelor comune dialectetor față cu acel minim al fenomenelor propriĭ fiecăruĭ dialect, și pentrucă nu șĭ-aŭ dat socoteală de nenumăratele legăturĭ care există dela un dialect la altul din punct de videre al subdialectelor. Toate rezultatele la care ajung eŭ în acest capitol (Vezĭ în rezumat tablourile de sub § 272) li eraŭ necunoscute, și cîteva cazurĭ, care li veniaŭ întîmplător în minte, li păreaŭ suficiente pentru a stabili o teorie. Dacă șĭ-ar fi dat socoteală de asămănările nenumărate, care, ca niște lanțurĭ de diferite lungimĭ și în diferite direcțiĭ, leagă între ele dialectele și subdialectele, ca într-un painjiniș inextricabil, ar fi renunțat la părerea că fenomenele comune dialectelor aparțin timpuluĭ cînd neamurile romîneștĭ, care le vorbesc astăzĭ, nu se despărțise încă unele de altele. In special, dacă n-ar fi avut în minte numaĭ doŭă treĭ cazurĭ izolate, ci întregul bloc de fapte discutate de mine sub § 268 No. 3, ar fi renunțat, probabil, Pușcariŭ să explice fenomenele *lăudăm* față de vechĭul romîn *lăudá*, *cetățĭ* față de vechĭul romîn *cetáțĭ*, ca aparițiĭ dialectale din romîna primitivă, ci le-ar fi recunoscut ca fenomene de recentă dată. In Locul limbiĭ romîne între limbile romanice pag. 10-12 Pușcariŭ restrînge fenomenele care nu pot apărea în mod independent în maĭ multe dialecte la așa numitele de el *importante*, și zice, de pildă, pag. 10: „Dacă bunăoară vom descoperi în dialectele principale ale limbiĭ romîne, care sînt despărțite de veacurĭ unul de altul, schimbarea labialelor în palatale, care foneticește e grea de explicat și pe care n-o maĭ întîlnim în nicĭo altă limbă, dela început vom recunoaște că pronunțarea *kept* în loc de *pĭept* în unele regiunĭ dacoromîne și la toțĭ Aromîniĭ nu poate fi întîmplătoare, nu e probabil ca ea să se fi dezvoltat independent în fiecare din aceste dialecte după despărțirea lor". Că fenomenele așa numite importante pot să apară în mod independent chĭar în maĭ multe dialecte dezvoltate pe baze de articulație deosebite, cu atît maĭ vîrtos în maĭ multe dialecte dezvoltate pe aceĭaș bază de articulație, cum sînt dialectele limbiĭ romîneștĭ, am arătat în nota privitoare la limba latină populară dela § 85.

In ce privește timpul în jos, pănă la care neamurile de Romînĭ, care vorbesc actualmente cele treĭ (orĭ patru) dialecte, vor fi trăit încă neseparate unele de altele, se înțelege că învățațiĭ orĭ l-aŭ fixat în mod arbitrar, orĭ aŭ renunțat să-l fixeze. I. A. Candrea-Hecht, Les éléments latins de la langue roumaine, Paris, 1902, care, macarcă nu vorbește de romîna primitivă, împărtășește și el părerea că un fenomen comun dialectelor nu s-a putut dezvolta decît atuncĭ cînd dialectele nu eraŭ separate unul de altul, fixează în mod arbitrar separarea dialectuluĭ macedoromîn de cel dacoromîn în secolul X, ĭar separarea dialectuluĭ istroromîn de cel

5. Se constată din dezvoltarea fenomenelor **178**, **194** că dialectul macedoromîn şi cel istroromîn sînt maĭ arhaice decît dialectul dacoromîn.

§ 265. C. Aŭ loc numaĭ la elementele băştinaşe, însă nu în toate dialectele, orĭ nu la fel în toate dialectele, numerele **18** (Soarta diftonguluĭ *aŭ* accentuat şi neaccentuat şi a grupurilor *áu, aú, au),* **50** (Soarta luĭ *i* final fix), **71** (Soarta luĭ *u* final fix), **72** *(ŭ<p, b, ł, v, f, w, m),* **75** (Epenteza luĭ *ŭ* în *dóŭă, róŭă),* **90** (Soarta luĭ *ŕ* provenit din *r+i* final scurt afon), **91** *(r<n* sporadic. Un cuvînt de origine obscură), **97** (Căderea luĭ *r* în cîteva cuvinte), **102** *(l<n,* sporadic), **113** *(mn<un),* **117** *(mbl<ml<mn* în *ambulo),* **118** *(m<n,* rar), **119** *(m* final<*n),* **122** *(n* intervocalic<*r.* Un cuvînt de origine obscură), **123** *(n* intervocalic a nazalizat vocala precedentă şi apoĭ a dispărut, sporadic. Un cuvînt de origine obscură), **124** *(nt<mt,* sporadic), **131** *(ns<ms),* **132** *(nv<mm),* **133** *(n<l,* sporadic), **154** *(b<p* în *baptizo),* **162** *(tsl<sl),* **171** *(d<t),* **172** *(dz* final<*ţ),* **173** *(dz* final<*s),* **184** *(ct<pt<mt,* sporadic), **185** *(cs<ps<ms<ns,* sporadic), **187***(cm<hm,* rar), **200** (Căderea luĭ *dz-z* în *fúĭ* [fugĭ]),

---

dacoromîn în secolul XIII orĭ XIV. Pag. 58: „In ce priveşte timpul cînd a căzut *n* intervocalic în aceste cuvinte *[frenum, granum]*,... *n* a căzut după naşterea dialectuluĭ macedoromîn, căcĭ s-a păstrat în acest dialect, şi înainte de naşterea dialectuluĭ istroromîn, pentrucă a căzut şi în acest dialect. Istroromînul, a căruĭ origine se rîdică în al XIII orĭ al XIV secol, ni probează că dispariţiea luĭ *n* a avut loc înainte de această epocă. Pe de altă parte dialectul macedoromîn, care după părerea noastră a luat naştere prin secolul X, după invaziea Ungurilor, ni arată că *n* nu căzuse încă la această epocă. Decĭ căderea luĭ *n* intervocalic a trebuit să aĭbă loc între seculele X şi XIII". Weigand, Linguistischer Atlas, Leipzig, 1909 pag. 8 pune în mod arbitrar epoca de existenţă a romîneĭ primitive între seculele VII şi IX: „Negreşit că există multe deosebirĭ între ele [dialecte, care după el ar fi patru], dar aceste deosebirĭ sînt toate de aşa fel, că se pot duce la nişte trepte unitare maĭ vechĭ, care aŭ existat pe vremea romîneĭ primitive, decĭ cam în spaţĭul de timp dela al VII pănă la al IX secol". Maĭ precaut, Puşcarĭu lasă graniţa de timp în jos deschisă. Zur Rekonstruktion des Urrumänischen pag. 71: „Prefer să las graniţa de timp în jos complect deschisă".

Eŭ atribuĭŭ limbiĭ romîne primitive fenomenele **3, 4, 6, 37, 89, 91, 99, 100, 102, 113, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 131, 137, 139, 146, 157, 160, 166, 178, 191** *α*, **194, 195, 196** *α*, **207, 209, 217,** 220, 223. Vezĭ discuţiea de sub B 2, C 2, D 5, §§ 264 No 2, 266 No 2, 268 No 5.

203 (*f<h*, sporadic), 204 (*f<ϑ* în cuvîntul *ϑĕámin*), 217 (Căderea luĭ *v* inițial dela *volo* și *volebam*), 234 (*st<sn*, sporadic), 235 (*st<ț* într-un cuvînt), 236 (*sc* final din sufixul prezentuluĭ<*s*), 238 (*sšt<st*).

§ 266. La aceste fenomene observăm următoarele:

1. La cele maĭ multe din ele lipsa elementelor străine se explică din diferite cauze. α) Pentru 18, 72, 75, 117, 162, 184, 185, 203, 204 este de observat că sunetele orĭ grupurile de sunete respective lipsesc în vechea bulgară, în limba adecă dela care romîna a făcut cele maĭ vechĭ (dacă se exceptează limba grecească) și foarte multe înprumuturĭ și de care limbă ținem excluziv socoteală în prezentele calcule (In vechea bulgară lipsesc diftongul *aŭ*, *ŭ* consonant, grupul *au* se găsește numaĭ unde se întîlnește un *-a* dela sfîrșitul prefixuluĭ cu *u-* dela începutul verbuluĭ [*zaušiti, naučiti*] și în cuvinte străine [*paun>pavo*, probabil prin romîna], lipsesc grupurile *oe, mbl, tsl* [Cît de puțin fenomenul *tsl<sl* aparține excluziv la elementele latine se constată din fenomenul analog *dzl<zl* dela numărul 174, care aparține la o formă de declinare de origine neogreacă, vezĭ studĭul meŭ Un specialist romîn la Lipsca I], *ct, cs,* lipsește sunetul *f* [*f* se găsește în vechea bulgară numaĭ în cuvinte înprumutate]). β) Numerele 50, 71, 119, 236 cuprind în mod necesar numaĭ elemente latineștĭ, deoarece fenomenele respective aŭ loc la niște forme gramaticale care sînt de origine latină. γ) In ce privește numărul 90, cuvintele *pắŕ, pĭéŕ, céŕ, sắŕ, véŕ* se găsĭaŭ, față de niscaĭ elemente străine, ca *cobóŕ* de pildă, într-o poziție excepțională din cauza legăturiĭ lor cu fenomenele 89 și 99; ĭar că macedorominul *cắŕ* <*cắĭ* e latinesc se datorește poate numaĭ întîmplăriĭ. δ) In sfîrșit e foarte posibil că, dacă se întîlnesc numaĭ la elemente latine sincopa luĭ *r* (în doŭă cuvinte, 97), *m<n* (într-un cuvînt, 118), *nv<mm* (în doŭă cuvinte, 132), *n<l* (în doŭă cuvinte, 133), *b<p* (într-un cuvînt, 154), *d<t* (în finalul *-ed* la paroxitoane, 171 α), *dz<ț* (în finalul *-edzĭ, -ădzĭ* la paroxitoane, 172), *dz<s* (într-un cuvînt, 173), *cm<hm* (într-un cuvînt, 187); sincopa luĭ *dz-z* (într-un cuvînt, 200), *st<sn* (într-un cuvînt, 234), *st<ț* (într-un cuvînt, 235), *sšt<st* (într-un cuvînt, 238. Să se noteze că un grup *sšt,* care e provenit din conjuncția *să* și *št* dela începutul unuĭ verb, nu poate avea loc decît la elemente latine, deoarece verbele macedoromîne începătoare cu *št* sînt toate de origine latină), să se fi datorind aceasta întîmplăriĭ.

2. Se poate susținea, deci, cu oarecare șansă de a nu ne înșela, că numai fenomenele **91**, **102**, **113**, **122**, **123**, **124**, **131**, **217** se petrec excluziv la elementele băștinașe (Ca elemente băștinașe putem considera și pe cele trei cuvinte de origine obscură, pe *vizunie* dela **91**, pe *genúne* dela **122** și pe *bríŭ* dela **123**). Dacă însă este exact acest lucru, că ele se petrec excluziv la elementele băștinașe, apoi apariția lor cade înainte de secolul VII. Ele se pot considera ca apariții *dialectale* ale limbii latine depe teritoriul romînesc și ca aparținînd la limba *romînă primitivă* (Urrumänisch). Pentru alte considerații vezi B 2, § 264, No 2.

3. Faptul însă că aceste fenomene, macarcă aparținînd la limba romînă primitivă, nu aŭ loc în toate dialectele, ori nu aŭ loc la fel în toate dialectele, nu se poate explica decît dacă vom admite că încă depe acele vremuri străvechi o scisiune, provocată de înprejurări fizice ori politice, s-a petrecut în masa poporului romîn. O asemenea scisiune am văzut-o probată pentru secolul VI, și anume între Dacoromîni și Istroromîni de o parte și între Macedoromîni de altă parte, prin chipul cum apare în limba romînă africatizarea lui *ce*, *ci*, *ge*, *gi*, vezi A 2, § 262, No 2 α. Aici constatăm următoarele grupări. **91**: De o parte dacoromînul, de altă parte macedoromînul și istroromînul. Asămănarea sporadică pe care o prezintă cuvîntul *iuniperus* între dacoromîn și macedoromîn trebue considerată ca apariție independentă.—**113** α: De o parte dacoromînul, afară de Banat și de o porțiune din Criș-Mureș; de altă parte o porțiune din Criș-Mureș, istroromînul, meglenitul; de altă parte Banatul, o porțiune din Criș-Mureș, macedoromînul afară de meglenit. Este probabil că asămănarea dintre Criș-Mureș, istroromîn de o parte și meglenit de altă parte, între Banat, Criș-Mureș de o parte și macedoromîn de altă parte, trebue considerată ca apariție independentă. Este încă mai probabil că unei apariții independente se datorește asămănarea dela **113** β dintre Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa de o parte și macedoromîn de altă parte, și asămănarea dela **113** γ dintre Țara Oașului (Somiș-Tisa) de o parte și meglenit de altă parte.—**122**: De o parte o porțiune din Criș-Mureș, nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina, istroromînul; de altă parte restul dialectului dacoromîn, macedoromînul.—**123**: De o parte dacoromînul, istroromînul; de altă parte macedoromînul.—**217**: De o parte dacoromînul, istroromînul; de altă parte macedoromînul.—La **102** se

poate numaĭ constata în general o divergenţă de dezvoltare a fenomenuluĭ în cele treĭ dialecte, fără să putem hotărî nimic preciz, căcĭ se poate întîmpla ca această divergenţă să fie rezultatul vreunor lipsurĭ care aŭ avut loc ulterior: *assimilo, assimilis*, care lipsesc actualmente în macedoromîn şi istroromîn, vor fi existat poate altă dată în aceste dialecte supt aceĭaş formă ca în dacoromîn; tot aşa *alalt* va fi existat poate odată şi în istroromîn supt aceĭaş formă ca în dacoromîn şi macedoromîn. In asemenea înprejurărĭ fenomenul 102 ar putea aparţinea la B. —La 124 se poate întîmpla ca divergenţa dintre meglenit, istroromîn de o parte şi dacoromîn, macedoromîn de altă parte să să se datorească uneĭ ulterioare schimbărĭ *mt<nt* care va fi avut loc în meglenit şi istroromîn. Compară 125. In asemenea înprejurărĭ fenomenul 124 ar putea aparţinea la B, §§ 263, 264.—La 131 se poate întîmpla ca divergenţa dintre macedoromîn (afară de meglenit) de o parte şi celelalte dialecte de altă parte să se datorească uneĭ ulterioare schimbărĭ *ms<ns* care va fi avut loc în dacoromîn, în meglenit şi istroromîn. Compară 126. In asemenea înprejurărĭ fenomenul 131 ar putea aparţinea la B, §§ 263, 264.

In masa poporuluĭ romîn, decĭ, până la începutul secoluluĭ VII vedem desemnîndu-se următoarele contururĭ: α) Dacoromîniĭ cu Istroromîniĭ (123, 217. Acest contur l-am constatat şi la A 2, § 262, No 2). β) Macedoromîniĭ (123, 217. Acest contur l-am constatat şi la A 2, § 262, No 2). γ) Dacoromîniĭ (91). δ) Istroromîniĭ cu acea parte din Dacoromînĭ care actualmente ocupă vestul şi nordul Transilvanieĭ, Maramureşul, Bucovina (113, 122). ε) Dacoromîniĭ care actualmente ocupă Banatul şi o parte din vestul Transilvanieĭ (113).

4. Faptul că fenomenul 122 în textele vechĭ romîneştĭ şi în dialectul istroromîn cuprinde numaĭ elemente băştinaşe, ĭar la Moţĭ cuprinde şi elemente străine, unele relativ chĭar recente, probează că începuturile luĭ datează din timpul străvechĭŭ cînd elementele străine lipsĭaŭ din limba romînă, că pentru cea maĭ mare parte a domenĭuluĭ, unde a apărut, a încetat de a fi activ înainte de întroducerea unor asemenea elemente străine, dar că pentru o parte restrînsă a aceluĭ domenĭu a continuat de a fi activ până tîrziŭ, am putea zice până în zilele noastre.

5. Fenomenele primitive romîne de sub C, § 266, No 2, macarcă nu aparţin la întreaga romînime, ci constituesc caractere dialectale ale limbiĭ romîneştĭ primitive, nu sînt pentru a-

ceasta numaĭ decît maĭ noŭă decît fenomenele primitive romîne de sub B, § 264, No 2, care aparțin romînimiĭ întregĭ. Se poate într-adevăr întîmpla ca fenomenele de sub B să fi apărut dupăce contururile dialectale, constatate sub C 3, § 266, No 3, vor fi luat ființă, ĭar uniformitatea cu care ele se prezintă să se datorească uneĭ independente aparițiĭ în diferitele domeniĭ dialectale. Că acest lucru este posibil se constată din africatizarea luĭ *t* + *ĭ* + *ė* (156) și *d* + *ĭ* + *ė* (165), care s-a petrecut în acelaș fel pe tot domenĭul romînesc, macarcă a avut loc dupăce scisiunea dintre dialectul dacoromîn și cel istroromîn de o parte și dialectul macedoromîn de altă parte luase ființă (Vezĭ A 4, § 262, No 4). Intre unele din fenomenele de sub C, §§ 265, 266 și B, §§ 263, 264, se poate constata însă o gradație cronologică. Anume 122 este maĭ noŭ decît 102 (pentrucă *n*>*l* a fost supus rotacizăriĭ, vezĭ supt 102), decît 123 și (fiindcă 123 e maĭ noŭ decît 3) decît 3. 123 e maĭ noŭ decît 3, pentrucă altfel nu s-ar fi prefăcut în *î* *a* din *granum* (Vezĭ însă D 6, § 268, No 6).

6. La fenomenul 123 vorbirea din Țara Oașuluĭ e maĭ arhaică decît restul dialectuluĭ dacoromîn.

§ 267. D. Aŭ loc în toate dialectele numerele 2 (Sunetele *ă, î),* 4 *(á* + *n* orĭ *m* + consonantă<*í* + *n* orĭ *m* + consonantă), 5 *(á* la 3 p. sing. a perfectuluĭ<*ắ),* 7 *(á,* precedat în aceĭaș silabă de *e, i,* sunet muĭat, și urmat în aceĭaș silabă orĭ în silaba imediat următoare de *e, i,* sunet muĭat,< *ė),* 10 *(á*<*ắ* în *dat, da, stat, sta, lavit, lave* [orĭ *lavat, lava], fac, vade),* 15 *(á* rămas neschimbat), 16 *(a* neaccentuat neinițial<*ă),* 17 *(a* neaccentuat inițial + *n*<*î* + *n*. Indoĭos pentru istroromîn), 19 (Soarta grupurilor *aà, áa, ae, aė, ài),* 22 *(-a* epitetic), 25 *(é* + *n*<*í* + *n),* 26 *(ė* + *m* + consonantă<*i* + *m* + consonantă), 27 (Diftongarea luĭ *ė),* 28 *(e* accentuat și neaccentuat precedat de *m, p, b, f, v, u*<*ă),* 29 *(e* accentuat și neaccentuat precedat de *r*<*ă),* 30 *(e* accentuat și neaccentuat precedat de *š, ž*<*ă),* 31 *(e* accentuat și neaccentuat precedat de *s, ț, dz, z*<*ă),* 32 *(e* accentuat și neaccentuat precedat de *t, d*<*ă,* sporadic), 36 (Tendința luĭ *e* de a se preface în *ă),* 38 (Alternarea luĭ *e* neaccentuat cu *i* neaccentuat. Fixarea luĭ *e* final ca *e* orĭ ca *i),* 42 *(í* păstrat neschimbat), 43 *(i* accentuat și neaccentuat precedat de *r*<*î),* 44 *(i* accentuat și neaccentuat precedat de *š, ž*<*î),* 48 (Tendința luĭ *i* de a se preface în *î),* 49 (Confuziea luĭ *ī*

neaccentuat cu *ĭ* neaccentuat. Alternarea lor cu *e*. Fixarea luĭ *i* final ca *i* orĭ ca *e)*, **52** (Soarta luĭ *ĭ* consonant), **54** (Soarta luĭ *in-*, *im-*, în special a cuvîntuluĭ *ipsus)*, **56** *(ĭ* protetic în *ĭél>ille* și în grupul *iĭe>ie)*, **58** *(ó+n<ú+n)*, **59** *(ó+m+*consonantă*<ú+m+*consonantă), **60** (Diftongarea luĭ *ó)*, **61** *(ŏá* precedat de *f, v, r, l, t, d, s<á*, sporadic), **64** *(o* accentuat și neaccentuat*<ă*, sporadic), **65** *(o* neaccentuat are propensiea de a se preface în *u*. Fixarea luĭ *o* final ca *u)*, **67** *(ŭ* păstrat neschimbat), **69** *(u* accentuat și neaccentuat precedat de *ĭ* orĭ sunet muĭat*<i*, sporadic), **70** *(u* neaccentuat rămîne neschimbat), **74** (Chipul cum sînt tratate grupurile *úă, uă̌, uă)*, **77** *(ă, î*, precedațĭ imediat de *i*, sunet muĭat, sunet palatal*<e, i)*, **78** *(ă, î<e, i* supt influința unuĭ *e, i* din silaba următoare, sporadic), **79** *(ă, î*, precedațĭ imediat de *o, u <o, u)*, **85**^{a} (Căderea luĭ *ă* neaccentuat înainte de *a* accentuat și neaccentuat), **87** *(î* protetic în *îmĭ, îțĭ, îĭ, îșĭ, îl, îĭ [>est], îs [>sum, sunt])*, **89** (Inmuĭarea luĭ *r* precedat de vocală+*ĭ* vechĭŭ+vocală), **96** *(r* epentetic, rar), **99** (Inmuĭarea luĭ *l* inițial+*i*, *l* precedat de vocală+*ĭ* vechĭŭ+vocală, *ll+i*, *ll+ĭ* vechĭŭ+vocală, *ll+i* final fix), **104** *(ll* precedat de *ė, i, ú* și urmat de *ă* final*<ŭ)*, **121** (Inmuĭarea luĭ *n* precedat de vocală+*ĭ* vechĭŭ+vocală, *n* precedat de vocală+*i* final fix), **125** *(nct<mpt<mt<nt)*, **126** *(ncs<mps<ms<ns)*, **129** *(nt<nd*, sporadic), **135** (Căderea luĭ *n* în *atît, cătră, cît)*, **136** *(p* înainte de *i* se preface în sunete limbale), **137** *(pt<mpt<mt<nt* în *nuptiae)*, **138** *(pt<t*, sporadic), **139** *(ps<mps<ms<ns*, sporadic), **160** *(tl<cl)*, **168**^{a} *(z+i<ž+i)*, **179** *(ct<pt)*, **180** *(cs<ps)*, **181** *(cs* intervocalic*<s*, sporadic), **183** *(c<g*, sporadic. Unele exemple anteromîneștĭ), **191** (Soarta luĭ *q)*, **196** (Soarta luĭ *gŭ)*, **197** *(g<b*, sporadic), **208** (Dispărerea luĭ *v* intervocalic atuncĭ cînd vocala de după *v* este un *ĭ* consonant), **220** *(s+ĭ* vechĭŭ+vocală*<š+*vocală), **228** *(scľ, sḱ*, provenite din *scl, < šcľ, šḱ)*, **229** *(stri<štri* în *nostri, vestri)*, **230** *(s* înainte de consonante fonice*<z)*, **231** *(sc<zg*, sporadic).

La acestea se adaug următoarele, unde, la unul orĭ altul din dialecte, nu se poate proba existența fenomenuluĭ, saŭ din cauză că lipsesc cuvintele respective orĭ cuvinte care să ofere grupurile de sunete trebuitoare, saŭ din cauza neprecizieĭ ortografice: **9** *(-á- <-ă̌-* la pluralul *-ĭ* al femeninelor. In istromîn lipsesc exemple), **11** *(-á-* din radicalul multor verbe<

-ắ- la p. 1 sing. prezent indicativ. In istroromîn lipsesc exemple), **13** *(-á- <-ắ-, -í-* în *cắruĭ, cắreĭ, cutắruĭ, cutắreĭ, cắror, cutắror, desfắşur, înfắşur, fîşie*, prin strămutare de accent. In macedoromîn şi istroromîn lipsesc formele orĭ cuvintele respective), **14** *(lapido<lepido.* In istroromîn lipseşte cuvîntul), **33** *(e* neaccentuat precedat de *l, n, k, g<ă,* sporadic. In istroromîn lipsesc exemple), **53** *(ĭa* din elemente străine, orĭ provenit în alte înprejurărĭ decît cele de sub **24, 39, 51,** orĭ provenit în acele înprejurărĭ, dar ţinut în loc prin analogie *[-ĭá>-iebat]<ĕa* după *ţ, dz-z, š, št, l, n, r.* Nu se poate şti cum staŭ lucrurile în macedoromîn şi istroromîn din cauza nepreciziei ortografice), **127** *(nr<ndr.* In istroromîn lipsesc exemple), **147** (Dispărerea luĭ *b* intervocalic atuncĭ cînd vocala de după *b* este un *ĭ* consonant. Cuvîntul respectiv lipseşte în macedoromîn şi istroromîn), **159** *(ţ+ĭ+* vocală*<č-š̊+* vocală. In istroromîn lipsesc exemple), **161** *(tst<st.* Pentru macedoromîn şi istroromîn lipsesc exemple), **168** *(dz+ĭ+* vocală*<ğ-ž̊-ž+* vocală. In istroromîn lipsesc exemple), **210** *(v <g,* sporadic. In macedoromîn şi istroromîn lipsesc cuvintele respective).

§ **268.** La aceste fenomene observăm următoarele.

1. Maĭ întîĭŭ constatăm numărul cel mare de fenomene comune tuturor dialectelor, fenomene importante, unele prin mărimea şi intensitatea lor (cum sînt numerele **16, 25, 27,** etc.), altele tocmaĭ prin cadrul restrîns al lor (cum sînt numerele **9, 10,** etc.), fenomene care înbrăţişează întreaga manifestare a limbiĭ. Numărul lor este 82, orĭ, dacă adăogim şi pe cele de sub B, 96. Dar în mijlocul unuĭa şi aceluĭaş fenomen asămănarea nu-ĭ superficială, ci intensă, ea ajunge pănă la ultimele detaliĭ. Pentru a se convinge de acest lucru, să cerceteze de pildă cineva numerele **25** (Aceleaş excepţiĭ: *géne, péne),* **26** (Aceĭaş restricţie: grupul *mn.* Acelaş unicum: *nimenĭ),* **27** (Aceĭaş restricţie: *é+n+* vocală nu s-a diftongat în poziţiea *—e,* dar s-a diftongat în poziţiea *—ă; é+n+* consonantă, *é+m+* consonantă, afară de grupul *mn,* nu s-aŭ diftongat nicĭ într-o poziţie. Aceleaş excepţiĭ: *vena, arena),* **32** (Sporadica prefacere a luĭ *e* precedat de *t, d* în *ă* are loc aproape în aceleaş cuvinte), **43** (Aceleaş excepţiĭ: *aripă, bisérică, buric, púrice, şóárice, stric),* **58** (Aceleaş excepţiĭ: *cós, -óĭŭ, tónt),* **59** (Aceĭaş restricţie: grupul *mn),* **60** (Aceĭaş restricţie: *ó+n+* vocală nu s-a diftongat în poziţea *—e,* dar s-a diftongat în

poziţiea —*ă*; *ó* + *n* + consonantă, *ó* + *m* + consonantă, afară de grupul *mn*, nu s-aŭ diftongat nicĭ într-o poziţie. Aceleaş anomaliĭ: *nóră, sóră, gutúe, cunúnă)*, **61** (Sporadica prefafacere a luĭ *ŏá* după *f, v, r, l, t, d, s* în *á* are loc în aceleaş cuvinte), **64** (Sporadica prefacere a luĭ *o* accentuat şi neaccentuat în *ă* are loc în aceleaş cuvinte), **69** (Sporadica prefacere a luĭ *u* accentuat şi neaccentuat precedat de *i* orĭ de sunet muĭat în *i* are loc în aceleaş cuvinte), **78** (Sporadica prefacere a luĭ *ă, î* în *e, i* supt influinţa unuĭ *e, i* din silaba următoare are loc în aceleaş cuvinte), **87** (*î* protetic în aceleaş cuvinte), **121** (Aceĭaş restricţie a înmuĭeriĭ luĭ *n* + *i* final fix, că ea nu are loc cînd *i* final fix e provenit din *ae* orĭ din *e*, cu excepţie de -*ĭ* > -*es* dela conjugare), **135** (Puţinele cuvinte în care *n* a căzut sînt aceleaş treĭ în toate dialectele), **136** (Aceleaş categoriĭ de excepţiĭ şi aceleaş cuvinte în fiecare categorie), **137** (Schimbarea *pt*<*mpt*<*mt*<*nt* în acelaş unic cuvînt *nuptiae* în toate dialectele), **138** (Sporadica prefacere a luĭ *pt* în *t* are loc în aceleaş cuvinte), **139** (Sporadica prefacere *ps*<*mps*<*ms*<*ns* are loc în aceleaş cuvinte), **181** (Sporadica prefacere a luĭ *cs* intervocalic în *s* are loc în aceleaş cuvinte), **183** (Sporadica prefacere a luĭ *c* în *g* are loc în aceleaş cuvinte), **191** (Dubla dezvoltare a luĭ *q* are loc în acelaş fel în aceleaş cuvinte), **196** (Dubla dezvoltare a luĭ *gŭ* are loc în acelaş fel în aceleaş cuvinte), **197** (Sporadica schimbare a luĭ *g* în *b* are loc în aceleaş cuvinte), **229** (*stri*<*štri* în aceleaş doŭă cuvinte în toate dialectele), **231** (Sporadica prefacere a luĭ *sc* în *zg* are loc în aceleaş cuvinte).

2. La fenomenele **89, 99, 121, 125, 126, 137, 139** se deosebesc doŭă faze, una maĭ veche, comună tuturor dialectelor, şi alta maĭ noŭă, care orĭ aparţine tuturor dialectelor orĭ numaĭ unuĭa saŭ altuĭa din ele. La **89** faza maĭ veche este acea a înmuĭeriĭ luĭ *r*, ea s-a păstrat în anumite înprejurărĭ în dacoromîn. Faza maĭ noŭă este acea a prefaceriĭ luĭ *ŕ* în *ĭ* şi în *r*; supt forma *ĭ* este specifică dialectuluĭ dacoromîn, supt forma *r* este comună tuturor dialectelor, unde s-a dezvoltat în mod independent, a parte în fiecare din aceste dialecte.—La **99** faza maĭ veche este acea a înmuĭeriĭ luĭ *l*, ea s-a păstrat în macedoromîn şi istroromîn (Resturĭ şi în vechea romînă). Faza maĭ noŭă este acea a prefaceriĭ luĭ *ľ* în *ĭ*; dacă facem abstracţie de cîteva sporadice apariţiĭ de *ľ*<*ĭ* în macedoromîn şi istroromîn, ea este specifică întreguluĭ dialect dacoromîn.—La **121**

faza maĭ veche este acea a înmuĭeriĭ luĭ *n*, ea s-a păstrat în o parte din dialectul dacoromîn (Banat, Criş-Mureş [nu în toate părţile], Munteni-Pădureni [maĭ pretutindeni], Oaş [rar], Somiş-Tisa [rar]), în macedoromîn şi istroromîn. Faza maĭ noŭă este acea a prefaceriĭ luĭ *ń* în *ĭ*, ea este specifică celeĭ maĭ mari părţĭ din dialectul dacoromîn. O fază intermediară, acea a prefaceriĭ luĭ *ń* în *ĭ* cu nazalizarea vocaleĭ precedente, este specifică uneĭ părţĭ din dialectul dacoromîn (Ţara Oaşuluĭ şi, rar, Somiş-Tisa).—La **125, 126, 137, 139** faza maĭ veche este *mpt* *-mt* (**125**), *mps-ms* (**126**), *mpt-mt* (**137**), *mps-ms* (**139**), ea s-a păstrat în dacoromîn până tîrziŭ (în limba veche, în parte până astăzĭ) şi în macedoromîn. Faza maĭ noŭă, de recentă dată, este *nt* (**125**), *ns* (**126**), *nt* (**137**), *ns* (**139**), ea se găseşte în dacoromîn, meglenit şi istroromîn, unde s-a dezvoltat în mod independent, a parte în fiecare din aceste dialecte.

3. Se constată din **89, 125, 126, 137, 139** că nişte fenomene s-aŭ dezvoltat uniform a parte în fiecare dialect, orĭ, cu alte vorbe, că fenomene comune tuturor dialectelor aŭ luat naştere nu în timpul cînd limba forma o singură masă, nedespărţită în dialecte, ci în timpul posterior despărţiriĭ dialectelor. Această independentă, dar uniformă, dezvoltare a unor fenomene am maĭ constatat-o pentru africatizarea luĭ *t*+*ĭ*+*é*, *d*+*ĭ*+*é* (Vezĭ A 4, § 262, No 4). Ea a avut loc şi la fenomenele următoare: **7** (Vezĭ acest număr); **9** (Vezĭ acest număr); **14** (Dacă *lapido* a devenit *lepido* prin analogiea formelor neaccentuate, unde *a*, prefăcut prealabil în *ă*, va fi devenit *e* supt influinţa luĭ *e* din silaba următoare, apoĭ fenomenul **14** e recent, deoarece e posterior fenomenuluĭ **78**, care el însuş e de relativ recentă dată); **25** (Vezĭ cronologiea de sub **30**, unde se vede că fenomenul **25** e posterior fenomenuluĭ **7**, care el însuş e de recentă dată); **26** (Fenomen paralel—foarte probabil—cu fenomenul **25**); **29, 30, 31** (*e*<*ă* în poziţiea —*e* este posterior fenomenuluĭ **7** la Moldovenĭ pentru fenomenele **29, 30**, la Moldovenĭ şi Muntenĭ pentru fenomenul **31**. Fiindcă fenomenul **7** e relativ recent, urmează că *e*<*ă* în poziţiea —*e* este ceva încă şi maĭ recent, şi fiindcă între *e*<*ă* în poziţiea —*ă* şi *e*<*ă* în poziţiea —*e* nu poate fi o prăpastie din punct de vedere al timpuluĭ, se poate susţinea că fenomenele **29, 30, 31** nu pot fi vechĭ tare. Pentru **31** există motive speciale, după care îl putem considera ca relativ noŭ, vezĭ **31** alineatul 3); **58** (Fenomen paralel—foarte probabil—cu fenomenul **25**); **59**

(Fenomen paralel—foarte probabil—cu fenomenul 58); 78 (In caz cînd într-adevăr forma de genitiv-dativ a femininelor singulare de declinarea I, *-e*, a provenit din *-ă* conform fenomenuluĭ 78, apoĭ formele *-ăeĭ* din vechea romînă şi desele forme *-ăl'eĭ* din macedoromîn probează că fenomenul 78 este de recentă dată); 43, 44 (Fenomene paralele—foarte probabil—cu fenomenele 29, 30); 28 (pentrucă e posterior luĭ 30, 44, vezĭ tabloul cronologic de sub 30).

Toate aceste fenomene le constatăm că s-aŭ petrecut uniform, dar a parte în fiecare dialect, pentrucă sînt recente orĭ pentrucă, cum este cazul cu africatizarea luĭ *t* + *ĭ* + *é*, *d* + *ĭ* + *é*, aŭ avut loc în urma unuĭ fenomen petrecut după separarea dialectelor. Avem însă şi probe directe că într-adevăr anumite fenomene aŭ căpătat fiinţă la fel, dar separat, în diferite teritoriĭ romîneştĭ. Aceste probe le avem pentru 29, 30 (*e* < *ă* în poziţia —*e* este la Munteni anterior, ĭar la Moldovenĭ posterior fenomenuluĭ 7) şi în special pentru 30, 44 (*e* < *ă*, *i* < *î* aŭ avut loc în alt timp la Muntenĭ şi în altul la Moldovenĭ). Discuţiea amănunţită vezĭ-o sub aceste numere, în special sub numărul 30.

4. In urma înprejurărilor constatate sub 3, a susţinea că fenomenele care se găsesc în toate dialectele aŭ trebuit să capete fiinţă pe vremea cînd încă nu se despărţise prin distanţe dialectele, este o naivitate. Asemenea fenomene s-aŭ putut dezvolta în mod independent, a parte, în fiecare dialect. Unele din ele vor fi datînd şi din timpul cînd încă nu se despărţise prin distanţe dialectele, dar care vor fi fiind acelea nu ştim, dacă ne punem numaĭ din punctul acesta de videre, al prezenţiĭ lor în toate dialectele. In această privinţă este mare deosebire între raportul dintre limbile romanice şi acela dintre dialectele limbiĭ romîneştĭ. Cînd e vorba de limbile romanice comparate între ele, putem cu oarecare drept să punem pe socoteala limbiĭ latine comune saŭ a aşa numiteĭ limbĭ latine populare (Vezĭ cele spuse la § 85, Nota) orice apariţie prezentă în toate limbile romanice orĭ în cele maĭ multe din ele, pentrucă acolo avem a face cu propagarea uneĭ limbĭ dintr-un centru de guvernămînt la nişte naţiunĭ cu alte baze de articulaţie *) decît ale centruluĭ, astfel

---

*) Printre cauzele care provoacă schimbarea limbiĭ aŭ fost recunoscute şi următoarele două: 1. Limba se schimbă, pentrucă se schimbă organele articulatoriĭ. 2. Limba se schimbă, pentrucă se schimbă psihicul.

că apariţiĭ limbistice uniforme, dar independente, la atîtea neamurĭ de oamenĭ deosebite, ar constitui nişte coincidenţe grele de admis. Pe terenul dialectelor limbiĭ romîneştĭ însă avem a face cu o masă naţională unitară, care vorbeşte aceĭaş limbă, şi în ale căreĭ bucăţĭ despărţite apariţiĭ limbistice uniforme sînt posibile din cauză că baza de articulaţie este aceĭaş. Este adevărat că la formarea naţiuniĭ romîne aŭ contribuit multe şi diverse elemente (Vezĭ § 111, No 4, § 234, No 2), dar aceĭ conglomerat a devenit un conglomerat uniform. Deosebirile locale, care vor fi existat (şi trebue să fi existat) în constituirea conglomeratuluĭ, vor fi dat naştere la maĭ remarcabile diferenţierĭ dialectale, dar fondul unitar al conglomeratuluĭ a făcut posibilă apariţiea a orĭcît de remarcabile fenomene comune, în mod independent în deosebite locurĭ dezvoltate. Apoĭ pe terenul limbiĭ romîne a lipsit centrul de guvernămînt, de unde să fi radiat pe diferite teritoriĭ fenomenele limbistice.

La acelaş individ organele articulatoriĭ şi starea psihică variează dela un moment la altul, şi ca un reflex al aceşteĭ variabilităţĭ o variabilitate adecvată în sunetele, simboalele şi înţelesurile simboalelor uneĭ limbĭ trebue să existe. Cu atît maĭ mult organele articulatoriĭ şi psihicul variează dela un individ la altul, şi încă maĭ mult variează aceştĭ factorĭ dela un neam de oamenĭ la altul; pentru aceĭa în proporţiĭ adecvate se reflectează această variabilitate dela un individ la altul în sînul aceleĭaş limbĭ, şi dela un neam de oamenĭ la altul, cînd se întîmplă să-şĭ părăsească limba de baştină şi să adoapte o limbă străină. Chestiunea a fost pusă pentru ambele momente, şi cel fizic şi cel psihic (care, la un loc luate, s-ar putea numi momentul *biologic*), întiĭaş dată *clar* de Constantino Nigra, La poesia popolare italiana, Romania anul 1876 pag. 426 (La Wechssler, Giebt es Lautgesetze? în Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, pag. 451): „In Italia de sud sub limba latină există un substrat italic; în Italia de nord sub limba latină e un substrat celt. Cînd aŭ adoptat limba învingătorilor, Celţiĭ din Italia de nord aŭ luat din ea, fireşte, fondul lexical şi formele gramaticale, dar n-aŭ putut tot aşa de uşor să ĭee sunetele şi sintaxa, pentrucă aceste doŭă părţĭ ale limbiĭ staŭ în strînsă legătură cu organele materiale ale pronunţăriĭ şi cu gîndirea, care nu puteaŭ fi identice la cele doŭă neamurĭ, după cum se vede din comparaţiea limbiĭ latine cu resturile de limbĭ celte care aŭ ajuns pănă la noĭ, şi nicĭ nu pot fi schimbate orĭ modificate prin voinţă". Pentru momentul fizic ea a fost pusă *clar* apoĭ cîţĭva anĭ maĭ tîrziŭ de Osthoff, Das physiologische und psychologische Moment in der sprachlichen Formenbildung, Berlin, 1879, pag. 16 (La Wechssler opul citat pag. 430): „Schimbarea în organele vorbiriĭ este în general cauza pentru care se schimbă sunetele uneĭ limbĭ". Am zis *clar*, pentrucă în mod nepreciz pe de o parte, şi pe de altă parte în mod amestecat cu influinţa limbiĭ părăsite (autohtone) asupra limbiĭ adoptate, care e o chestiune cu totul alta

(Vezĭ maĭ jos), chestiunea a fost agitată anterior și de H. Schuchardt în Vokalismus des Vulgärlateins I pag. 87, și înainte de Schuchardt ea a maĭ fost agitată de alțiĭ (Vezĭ bibliografiea la Schuchardt opul citat I pag. 86-87. Nihil novi sub sole!). Odată enunțată însă *clar*, teza a devenit un subĭect favorit de discuție și de aprobare până în momentul de față. Se poate zice că maĭ toțĭ învățațiĭ aŭ adoptat-o, de pildă Ascoli, Una lettera glottologica în Rivista di filologia classica X anul 1881; Ascoli, Dei neogrammatici în Archivio glottologico italiano X anul 1886; Windisch în Gröber's Grundriss I ed. I anul 1888 pag. 306, I ed. II anul 1906 pag. 396; G. Paris, Bulletin de la société des parlers de France I anul 1893 pag. 17; Hirt în Indogermanische Forschungen anul 1894 pag 40; Förster, Causerie philologique în Bulletin de la société Ramond anul 1898 pag. 6 (Pentru detaliĭ asupra acestor scriitorĭ vezĭ Wechssler, Giebt es Lautgesetze? pag. 430 sqq.); Hirt, Die Indogermanen I anul 1905 pag. 17-20. Starea, firea organelor articulatoriĭ, considerată ca o cauză a schimbăriĭ limbiĭ, a fost numită *baza de articulație, Artikulationsbasis* (De cine întîiŭ? In tot cazul nu de Sievers. Acesta în Grundzüge der Phonetik III ed. anul 1885 § 4 pag. 20, § 11 pag. 103 vorbește de faptul că feliul sunetelor atîrnă de feliul organelor articulatoriĭ și se servește de termeniĭ „Basis für die Artikulationsbewegungen", „Operationsbasis", dar nu se pune din punct de videre al cauzeĭ care provoacă schimbarea limbiĭ șĭ nicĭ de termenul anume *Artikulationsbasis* nu se servește. Compară Wechssler opul citat pag. 439). Starea, firea psihică, considerată ca o cauză a schimbăriĭ limbiĭ, n-a primit un nume special; eŭ aș numi-o aicĭ *baza psihologică*, în Principiĭ de istoriea limbiĭ am numit-o *lămurirea psihică a cunoștinților.*

In general, ceĭ care aŭ vorbit de *baza de articulație* și de *baza psihologică* le-aŭ considerat ca ceva dela sine înțeles (De pildă Windisch: „Se înțelege dela sine, că... Es ist selbstverständlich, dass...". Orĭ cu pathos oratoric G. Paris: „N'a-t-on pas eu raison de dire que le français est du latin parlé par des Celtes, etc.?"). Tot ca dela sine înțelese, fără ca să găsească de cuviință să argumenteze, le admite Wundt, Völkerpsychologie, Die Sprache, I, pag. 342-347, 361-365, 395-397, 400-401, 401-404, 418-424, II pag. 382-386, 418-423. După cît știŭ, numai Ascoli a căutat să argumenteze, și anume cu privire la *ü* latin<*ū*, fenomen care s-ar fi datorind bazeĭ de articulație a Celților. Una lettera glottologica (la Wechssler opul citat pag. 448): „Sînt treĭ probe inductive. Intîia: fenomenul se găsește numaĭ pe teritoriul celt. A doŭa: în limba celtă însăș *ü*<*ū*. A treia: în limba germană din acele teritoriĭ unde aŭ fost altă dată Celțĭ *ü*<*ū*. Proba întîia s-ar putea numi *chorografică*, a doŭa *internă*, a treia *externă*".

In contra *bazeĭ de articulație* (și prin urmare și a *bazeĭ psihologice*, macarcă despre aceasta nu pomenește), ca o cauză de schimbare a limbilor, s-a pronunțat Meyer-Lübke, Die romanischen Sprachen, în Die Kultur der Gegenwart I, XI, I, anul 1909, pag. 457: „Lesne-ĭ vine în minte cuiva că diferitele popoare străine, cînd s-aŭ romanizat, aŭ pronunțat limba latină pe baza articulațieĭ lor propriĭ și că din cauza aceasta a rezultat diversitatea limbilor romanice față de unica limbă latină. Decît numaĭ,

dacă te gîndeştĭ maĭ adînc, constaţĭ că este aproape imposibil să probezĭ acest lucru prin fapte. *u* latin a devenit *ü* în Franţa de sud şi de nord, în Piemont, Genua, Lombardia, Graubünden, şi încă de mult aŭ văzut învăţaţiĭ în acest fapt o influinţă din partea Gallilor, pentrucă domenĭul luĭ *ü* ar corăspunde aproximativ cu acel al Gallilor. Negreşit foarte aproximativ, căcĭ Liguriĭ nu eraŭ Gallĭ, şi cu toate acestea la Genua este *ü*, ĭar locuitoriĭ anteromanĭ dela Bononia eraŭ Gallĭ, şi cu toate acestea la Bologna, ca în general în Emilia, cu excepţie de extremul nord al aceşteĭ provinciĭ, nu există *ü*. Vreo altă probă însă în afară de cea geografică n-avem, căcĭ nicĭun indicĭu nu există că vor fi pronunţat Galliĭ pe *u* ca *ü*. Alt fapt ar părea maĭ sigur. După cum se vede din inscripţiile galle, *ct* devenise [în limba gallă] *cht*, şi tot aşa între latin *factu* şi francez *fait* este probabilă o fază *fachtu*. Se poate admite că Galliĭ, cînd vorbĭaŭ latineşte, vor fi pronunţat, după cum eraŭ obişnuiţĭ, înainte de *t* nu o explozivă, ci o spirantă, şi că Romaniĭ din Gallia vor fi imitat pronunţarea Gallilor, cu care trăĭaŭ înpreună. Se poate admite, dar nu trebue să uĭte cineva că prefacerea luĭ *ct* în *cht* este unul din acele fenomene care aŭ loc în limbile cele maĭ deosebite, de pildă în neogreaca, în albaneza, în spaniola, etc., aşa că în Franţa nu este trebuinţă ca impulsul să fi plecat din partea Gallilor. Ceva maĭ mult ni ofer dialectele italieneştĭ comparate cu limbile oscă şi umbră. Schimbarea luĭ *nd* în *nn* (*quanno* pentru *quando*), a luĭ *nc, nt, mp* în *ng, nd, mb* (*trongo* pentru *tronco, tando* pentru *tanto, tembo* pentru *tempo*), a luĭ *d* în *r* (*rare* pentru *dare*) se găseşte mult răspîndită peste Italia de mijloc şi de sud, ĭar primul dintre cele treĭ fenomene se găseşte în limbile oscă şi umbră, şi celelalte doŭă se găsesc în limba umbră. Domenĭul de răspîndire al acestor fenomene este, negreşit, astăzĭ cu mult maĭ mare decît în vechime, dar orĭcum nu se poate opri cineva de a gîndi că trebue să fi existînd aicĭ o legătură directă. Şi cu toate acestea, tocmaĭ aceĭa ce formează caracterul specific al dialectelor italieneştĭ, anume dezvoltările speciale ale vocalelor, între altele diftongiĭ ceĭ de deosebite felĭurĭ, tocmaĭ aceasta nu găseşte în limbile anteromane nicĭun sprijin. Avem a face, decĭ, cu lucrurĭ secundare, cu mărunţişurĭ, nu cu lucrurĭ de acelea care se pot considera ca constitutive". In acelaş timp cam aceleaş lucrurĭ le spunea Meyer-Lübke în Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft, ed. II, anul 1909, §§ 212-226. Remarcabilele deosebirĭ care există între limbile romanice orĭ între dialectele romanice Meyer-Lübke le pune pe socoteala stăriĭ deosebite a limbiĭ latine în timpurile cînd a fost întrodusă în diferitele provinciĭ, dar maĭ ales în obstaculele care aŭ înpĭedecat contactul dela o regiune la alta, obstacule care însă, după propriea luĭ mărturisire, *coincid cu deosebirile etnice*. Die romanischen Sprachen pag. 460-461: „Dacă, decĭ, influinţa popoarelor, care, contopite cu Romaniĭ, aŭ produs naţiunile romanice, asupra dezvoltăriĭ limbilor romanice a fost mică şi superficială, ea nu e suficientă pentru a explica deosebirea dintre aceste limbĭ. Trebue să recurgă cineva la alte mijloace pentru a da o explicare acestuĭ fapt, care e în adevăr surprinzător. Romanizarea a avut loc, după cum se ştie, în diferitele provinciĭ în timpurĭ foarte deosebite: maĭ întîĭŭ a fost cucerită Sardinia, apoĭ Spania, apoĭ sudul Franţeĭ, maĭ tîrziŭ nordul Fran-

ței, și tocmaĭ la urmă Dacia. In acest spațiu de timp, care cuprinde peste 300 de anĭ, limba latină din Italia s-a schimbat mult, așa că, de pildă, în Sardinia orĭ în Spania a fost importată o limbă mult maĭ veche decît în Dacia. Deosebirile, nu-ĭ vorbă, aŭ fost paralizate mult prin translocările militare, dar orĭcum un rest oarecare a trebuit să rămîe și într-adevăr a și rămas. Dar maĭ important este faptul următor. Acolo unde granițe bisericeștĭ, politice orĭ fizice pun un obstacul contactuluĭ, acolo aŭ loc și diferențierĭ în limbă. Acolo unde domnește contact reciproc, deosebirile se anihilează. Granițele bisericeștĭ în veacul de mijloc corespundeaŭ de multe orĭ cu acele dintre popoare și dintre regiunĭ din timpurile anteromane, maĭ ales din cauză că, cu toată romanizarea, simțul național al vechilor triburĭ a persistat și biserica a ținut de el socoteală. De aicĭ rezultă că actualele grupurĭ de limbĭ și de dialecte romanice corespund adeseorĭ cu grupurile de popoare anteromane, fără ca să se poată proba totuș o influință directă din partea limbilor popoarelor acelora".

In contra bazeĭ de articulație și a bazeĭ psihologice se pronunța cam tot odată cu Meyer-Lübke Ferdinand de Saussure în cursul săŭ de limbistică generală ținut la universitatea din Geneva în aniĭ 1906-1911. Cours de linguistique générale, pag. 202-203: „La recherche des causes des changements phonétiques est un des problèmes les plus difficiles de la linguistique. On a proposé plusieurs explications, dont aucune n'apporte une lumière complète. On a dit que la race aurait des prédispositions traçant d'avance la direction des changements phonétiques. Il y a là une question d'anthropologie comparée. Mais l'appareil phonatoire varie-t-il d'une race à l'autre? Non, guère plus que d'un individu à un autre. Un nègre transplanté dès sa naissance en France parle le français aussi bien que les indigènes. [Această propoziție a trecut aproape întocmaĭ la Vendryes, Le langage, Paris, 1921, pag. 276: „Un nègre élevé en France dans les mêmes conditions qu'un petit Français parle le français comme un indigène"]. De plus, quand on se sert d'expressions telles que «l'organe italien» ou «la bouche des Germains n'admet pas cela», on risque de transformer en caractère permanent un fait purement historique... Prétendre que l'organe ionien est contraire à l'*ā* long et le change en *ē* est faux... L'organe ionien n'avait aucune répugnance à prononcer l'*ā*, puisqu'il l'admet en certains cas. Il ne s'agit donc pas d'une incapacité anthropologique, mais d'un changement dans les habitudes articulatoires. De même le latin, qui n'avait pas conservé l'*s* intervocalique (**genesis<generis)*, l'a réintroduit un peu plus tard (cf. **rīssus<rīsus)*. Ces changements n'indiquent pas une disposition permanente de l'organe latin". [Că organele producătoare de sunete nu variează dela o rasă la alta și dela un individ la altul, este o afirmație goală, contrarie realitățiĭ. Iar ceĭa ce spune autorul despre *ā*, care în dialectul grec ionic se prefăcea în unele înprejurărĭ în *ē*, ĭar în alte înprejurărĭ nu se prefăcea, și despre *s* intervocalic, care în limba latină se prefăcea în unele înprejurărĭ în *r*, ĭar în alte înprejurărĭ nu se prefăcea, probează că el confundă baza de articulație, care este o cauză pentru care sunetele se schimbă în aceleaș înprejurărĭ la uniĭ oamenĭ într-un fel și la alțĭ oamenĭ într-alt fel, cu capacitatea orĭ incapacitatea de a pronunța în mod absolut un sunet oarecare. Dacă cineva este

capabil orĭ incapabil în mod absolut de a pronunța un sunet oarecare, aceasta face parte din baza de articulare, dar nu este baza de articulare însăș, acest lucru se compoartă față de baza de articulare ca speciea față de gen, ca particularul față de general. In ce privește pe Negrul cel transplantat dela naștere în Franța care vorbește tot așa de bine franțuzește ca și indigeniĭ, vezĭ cele spuse maĭ la vale cu privire la Francejiĭ germanizațĭ și la Sașiĭ romînizațĭ de care vorbește Pușcarĭu]. Pag. 304-305: „Langue et race... Ce serait une erreur de croire que de la communauté de langue on peut conclure à la consanguinité, qu' une famille de langues recouvre une famille anthropologique. La réalité n'est pas si simple. Il y a par exemple une race germanique, dont les caractères anthropologiques sont très nets: chevelure blonde, crâne allongé, stature élevée, etc.; le type scandinave en est la forme la plus parfaite. Pourtant il s'en faut que toutes les populations parlant des langues germaniques répondent à ce signalement; ainsi les Alémanes, au pied des Alpes, ont un type anthropologique bien différent de celui des Scandinaves. Pourrait-on admettre du moins qu'un idiome appartient en propre à une race et que, s'il est parlé par des peuples allogènes, c'est qu'il leur a été imposé par la conquête? Sans doute, on voit souvent des nations adopter ou subir la langue de leurs vainqueurs, comme les Gaulois après la victoire des Romains; mais cela n'explique pas tout. Dans le cas des Germains, par exemple, même en admettant qu'ils aient subjugué tant de populations diverses, ils ne peuvent pas les avoir toutes absorbées; pour cela il faudrait supposer une longue domination préhistorique, et d'autres circonstances encore que rien n'établit. Ainsi la consanguinité et la communauté linguistique semblent n'avoir aucun rapport nécessaire, et il est impossible de conclure de l'une à l'autre". [Firește, comunitatea de limbă nu probează comunitatea antropologică. Probă pentru aceasta sînt limbile romanice, probă sînt limbile indogermane, care sînt vorbite de tot felĭul de neamurĭ de oamenĭ. Dar aceasta e o chestiune care n-are a face cu chestiunea ceĭalaltă, dacă adecă comunitatea de rasă nu s-ar manifesta în limbă. Alt ceva e să constațĭ că rase deosebite pot vorbi limbĭ asemenea, provenite din aceĭaș limbă, și alt ceva e să constațĭ că comunitatea de rasă se manifestează în limbă orĭ ba. Da, așa este, „la consanguinité et la communauté linguistique semblent n'avoir aucun rapport nécessaire", ba chĭar ar fi trebuit Saussure să spună „n'ont aucun rapport nécessaire", nu „semblent n'avoir", căcĭ doar singur exemplul limbilor romanice ar fi suficient să probeze că ar fi o naivitate să susțină cineva că ar exista vreun *raport necesar* între comunitatea de rasă și comunitatea de limbă. Dar aceasta e cu totul alt ceva decît a constata că rasa s-ar manifesta în limbă orĭ ba. Romîniĭ vorbesc tot limbă latinească, ca și Francejiĭ, și ar fi o naivitate că creadă cineva că ar aparținea pentru aceĭa numaĭ decît la aceĭaș rasă. Dar în chipul cum s-a dezvoltat limba latină la Dunăre pe de o parte și la Sena pe de alta nu cumva se manifestează rasa romînească de o parte și cea franceză de alta? Aceasta e adevărata chestiune de rasă, pe care Saussure o pune numaĭ în titlul discuțieĭ sale („Langue et race... Ce serait une erreur etc."), dar în discuțiea sa n-o atinge de loc. In ce privește în special exemplul cu Germaniĭ, dacă eĭ aŭ putut subjuga atîtea neamurĭ di-

verse, pentru ce nu le-ar fi putut și *absorbi*, adecă naționaliza, pentru ce adecă nu le-ar fi putut da și limba? Atîta lungă „dominație preistorică" și atîtea „circumstanțe altele", care toate de altfel se pot admite, nicĭ n-aŭ fost trebuitoare, deoarece propagarea aceasta a *naționalitățiĭ* prin limbă se petrece doar supt ochiĭ noștri la granițile naționalităților. In caz cînd însă cumva prin acel exemplu cu Germaniĭ Saussure înțelege că Alemaniĭ aŭ dezvoltat, fără vreo influințare de *națiune* din partea Germanilor, aceĭaș limbă, o limbă germană, din limba indogermană primitivă, apoĭ atinge culmea din punct de videre al dezvoltărilor independente, care se pot admite că s-ar petrece în vorbirĭ omeneștĭ separate una de alta (Vezĭ § 85 Nota). Astfel că după el n-ar fi fost nicĭo minune ca astăzĭ să fi existat limbă romînească nu numaĭ în răsăritul Europeĭ, ci și la oceanul atlantic, orĭ ca pe teritoriul roman din răsărit pe undeva să fi existat, alăturĭ cu limbile romînă și dalmată, limba spaniolă, întocmaĭ ca cea dela Madrid]. Pag. 305-306: „Ethnisme. Que nous apprend donc ce témoignage de la langue? L'unité de race ne peut être, en elle même, qu'un facteur secondaire et nullement nécessaire de communauté linguistique. Mais il y a une autre unité, infiniment plus importante, la seule essentielle, celle qui est constituée par le lien social: nous l'appellerons ethnisme. Entendons par là une unité reposant sur des rapports multiples de religion, de civilisation, de défense commune, etc., qui peuvent s'établir même entre peuples de races différentes et en l'absence de tout lien politique. C'est entre l'ethnisme et la langue que s'établit ce rapport de réciprocité déja constaté: le lien social tend à créer la communauté de langue et imprime peut-être à l'idiome commun certains caractères; inversement, c'est la communauté de langue qui constitue, dans une certaine mesure, l'unité ethnique. Par exemple, au début du moyen âge il y a eu un ethnisme roman reliant, sans lien politique, des peuples d'origines très diverses. Réciproquement, sur la question de l'unité ethnique c'est avant tout la langue qu'il faut interroger; son témoignage prime tous les autres. En voici un exemple. Dans l'Italie ancienne on trouve les Etrusques à côté des Latins. Si l'on cherche ce qu'ils ont de commun, dans l'espoir de les ramener à une même origine, on peut faire appel à tout ce que ces deux peuples ont laissé, monumments, rites religieux, institutions politiques, etc., mais on n'arrivera jamais à la certitude que donne immédiatement la langue: quatre lignes d'étrusque suffisent pour nous montrer que le peuple qui le parlait était absolument distinct du groupe ethnique qui parlait latin". [Firește, o națiune, orĭ din cîte elemente de rasă se va fi înjghebat, se caracterizează prin aceĭaș limbă, ĭar aceĭaș limbă probează că avem a face cu o națiune, orĭ din cîte elemente de rasă ar fi constituită aceasta. Dar din punct de videre al felĭuluĭ cum s-ar manifesta națiunea prin limbă, națiunea, ca conglomerat unitar social, n-are nicĭo importanță, importanță are ea numaĭ ca conglomerat unitar antropologic, de rasă. Dacă națiunea X, compusă din rasele a, b, c, a schimbat limba x, pe care o vorbĭa cu o mie de anĭ în urmă, în limba x^1, pe care o vorbește astăzĭ, ea a schimbat-o astfel, și nu altfel, nu pentrucă a fost națiunea X, ci pentrucă a fost compusă din rasele a, b, c. Dacă, în loc de a fi fost compusă din rasele a, b, c, națiunea X ar fi fost compusă din rasele

---

d, *e*, *f*, ea ar fi schimbat limba x de acum o mie de anĭ în urmă în limba x^2, nu în limba x^1. Momentul *național* se manifestează în nivelarea și unificarea prin înprumut a diferențelor, în lățirea prin înprumut a inovațiilor. Inovațiile înseș, dacă sînt y, ĭar nu z, se datoresc compozițieĭ de rasă, constituțieĭ antropologice. Națiuniĭ franceze se datorește lățirea peste Franța întreagă a aceleĭaș limbĭ comune, care dela capul loculuĭ a fost limba locuitorilor din Ile de France. Dar faptul că această limbă franceză comună este așa cum este, ĭar nu altfel, se datorește constituțieĭ de rasă a locuitorilor din Ile de France. Dacă în Ile de France și în Gallia n-ar fi fost acel conglomerat de rase care a fost, ci altul, nu s-ar fi vorbit astăzĭ în Franța limba așa numită franceză, ci alta. Iaca, la Dunăre a fost alt conglomerat de rase decît în Gallia, și s-a și născut din limba latină altă limbă cu totul decît cea franceză. Dacă ar fi strămutat vreo minune pela anul 400 p. Chr. pe locuitoriĭ dela Dunăre în Gallia și pe ceĭ din Gallia la Dunăre, astăzĭ s-ar fi vorbit franțuzește la Dunăre și romînește la Sena, dar din punct de videre al acelor momente ale limbiĭ care sînt maĭ rezistente față de influințile din partea amesteculuĭ cu limbĭ străine, adecă din punct de videre al sunetelor: La Sena ar fi pronunțat Romîniĭ cu sunete și accente romîneștĭ sumedeniea de cuvinte germane din actuala limbă franceză, de pildă, ĭar la Dunăre ar fi pronunțat Francejiĭ cu sunete și accente franțuzeștĭ sumedeniea de cuvinte slave din limba romînească. Aș maĭ avea de observat că încercarea luĭ Saussure de a întroduce termenul *ethnisme* în locul obișnuituluĭ *nation* n-o găsesc nimerită de fel. *Ethnos,* și în limba greacă de origine, și în limbile cele multe altele unde s-a întrodus prin înprumut, a însemnat și însemnează *rasa,* nu *națiunea.* In consecvență și în lucrarea mea de față, acolo unde întîmplător se găsește întrebuințat, însemnează *rasa*]. —Cu toate acestea, prin necesitatea cu care se impune adevărul, orĭce ar fi, Saussure scapă de sub condeĭŭ mărturisirea că faptele de limbă se explică adese orĭ prin *predispozițiĭ diferite.* La pag. 204-205 anume spune că ‹trebue să fi existînd în limbă o tendință spre comoditate, decît numaĭ manifestarea aceșteĭ tendințĭ este diferită după limbĭ, astfel că în unele limbĭ ea se manifestează prin scurtărĭ (căcĭ scurtarea este doar o ușurare), pe cînd în alte limbĭ ea se manifestează prin lungirĭ (căcĭ și lungirea este doar o ușurare, atuncĭ cînd vorbește cineva cu lene, cu negligență: „les prononciations négligées tombent dans la longue, la brève demande plus de surveillance"). Ambele aceste manifestărĭ, contrariĭ de altfel, ale aceleĭaș tendințĭ, se pot explica prin *predispozițiĭ diferite.* „En supposant des prédispositions différentes on peut présenter deux faits opposés sous une même couleur"›. Dar ce sînt aceste *prédispositions différentes* alt ceva decît baze de articulație și baze psihologice deosebite?!

Pentru Sextil Pușcarĭu, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, în 26 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie pag. 47, cele spuse de Meyer-Lübke sînt într-adevăr „probe că influința populațieĭ băștinașe asupra limbilor celor noŭă a fost minimă", și Pușcarĭu caută să probeze că „această influință nicĭ n-a putut fi mare". Argumentarea luĭ este următoarea: ‹Un popor care-șĭ uĭtă limba de baștină și adoaptă o limbă străină se aseamănă unuĭ copil, care pronunță dintruntîĭŭ greșit, dar, sub con-

trolul pronunţării părinţilor ajunge de pronunţă întocmaĭ ca aceştiĭa. „Cîtă vreme deznaţionalizarea nu-ĭ complectă şi poporul e bilingvu, generaţiĭ întregĭ vorbesc limba cea noŭă cu o pronunţare străină, însă aceste abaterĭ devin tot maĭ micĭ cu vremea şi *cînd poporul părăseşte limba luĭ maternă, îşĭ pĭerde totodată şi baza de articulaţie*". Cum că în adevăr străiniĭ capătă cu vremea complect pronunţarea poporuluĭ, a căruĭ limbă o adoptează, se constată din chipul cum vorbesc nemţeşte aceĭ Nemţĭ care poartă nume franţuzeştĭ şi aĭ căror străbunĭ aŭ fost nişte emigranţĭ franceji, în special se constată din chipul cum pronunţă perfect romîneşte Saşiĭ romînizaţĭ din satele săseştĭ romînizate, macarcă Saşiĭ neromînizaţĭ pronunţă răŭ sunetele romîneştĭ, ĭar sunetele *ă*, *î* chĭar nicĭ nu le pot pronunţa de fel'.

Nu trebue să se lege cineva de fenomene izolate, cînd vrea să constate influinţa bazeĭ de articulaţie şi a bazeĭ psihologice asupra modificărilor pe care le primeşte limba, căcĭ asemenea izolate fenomene apar în adevăr la tot felĭul de limbĭ şi de popoare. Astfel africatizarea explozivelor palatale *k*, *g* a avut loc într-o parte din limbile indogermane vechĭ, apoĭ în limba latină din Italia, în multe dialecte neogrece şi în unele dialecte dacoromîne (**190**, **201**). Un fenomen important, care atîrnă de baza psihologică şi apare în diferite domeniĭ de limbă, este citat de Meyer-Lübke Einführung II ed. § 72: ʿPredicatul se pune la plural, macarcă subĭectul e reprezentat de o singură persoană, atuncĭ cînd predicatul, nu subĭectul, are un compliment cu prepoziţiea *cu*. De pildă italian *appena furono soli colla ragazza* = îndată ce el a fost singur cu fata. Fenomenul se întîlneşte, în afară de limba italiană, în limbile franceză, germană, rusă, vechea bulgară, albaneză, lituană'. Trebue să ĭa cineva în considerare limbile în întregimea lor, ĭar în întregimea lor considerate, limbile, atuncĭ cînd ştim sigur că, purcegînd dela aceĭaş obîrşie, aŭ fost vorbite de neamurĭ de oamenĭ cu complexiunĭ fizice şi psihice deosebite, se prezintă atît de mult şi de brusc deosebite unele de altele, încît, dacă te serveştĭ de inducţie—şi alt mijloc de argumentare n-aĭ--, nu poţĭ să nu atribuĭ această mare şi bruscă deosebire decît acelor complexiunĭ deosebite fizice şi psihice: limba este produsul unuĭ fizic şi unuĭ psihic oarecare; dacă se schimbă cauza, trebue să se schimbe şi efectul. Că obstaculele, care înpĭedecă contactul, trebue să fi contribuind şi ele la preciza ţărmurire a limbilor, aceasta este sigur, pentrucă obstaculele înpiedecă înprumutul. Lipsa de înprumut însă nu este suficientă pentru a explica atîta *mare* deosebire, maĭ ales că atuncĭ cînd într-adevăr *mare* deosebire există, nu *de multe orĭ*, cum spune Meyer-Lübke, ci *totdeauna* obstaculele coincid cu deosebirĭ etnice, ĭar cînd asămănărĭ etnice aŭ existat, obstaculele aŭ fost insuficiente pentru a produce marea deosebire: dialectele din nord-vestul Italieĭ samănă maĭ mult cu limbile din Franţa decît cu cele din Italia, limba catalană samănă maĭ mult cu limba provensală decît cu cea spaniolă, limba retoromană se întinde pe treĭ teritoriĭ între care tot felĭul de obstacule aŭ existat totdeauna, în Elveţia, în Tirol şi în Friaul, ĭar dialectele romîneştĭ, cu toate enormele obstacule care aŭ existat de atîta amar de vreme între ele, se deosebesc aşa de puţin între dînsele, încît de abĭa-ţĭ vine a crede. In ce priveşte exemplele date de Puşcarĭu pentru

a proba că străinii pot să capete cu vremea în mod complect pronunţarea poporului, pe a căruĭ limbă o adoptează, trebue observat întîiŭ că această complectă potrivire în pronunţare nu implică o schimbare a bazeĭ de articulaţie. Nu este exact că „atuncĭ cînd poporul părăseşte limba luĭ maternă, îşĭ pĭerde totodată şi baza de articulaţie", căcĭ cu organe articulatoriĭ deosebite se pot produce exact aceleaş sunete (Bremer, Deutsche Phonetik, Leipzig, 1893, pag. 2). Apoĭ altceva sînt cîţiva indivizĭ perduţĭ în masa enormă a unuĭ popor, în mijlocul căruĭa trăesc ca emigranţĭ, altceva sînt cîteva sate de străinĭ care şĭ-aŭ părăsit limba de baştină şi se găsesc în continuŭ contact cu masa copleşitoare a poporuluĭ străin, pe a căruĭ limbă aŭ adoptat-o, şi altceva e un popor care a adoptat limba uneĭ minorităţĭ ce s-a topit într-însul cu vremea. Dacă Nemţiĭ cu nume franceze nu se deosebesc astăzĭ de ceilalţĭ Nemţĭ la vorbă de fel, dacă Saşiĭ romînizaţĭ aŭ exact aceĭaş limbă cu Romîniĭ, şi dacă Negrul transplantat dela naştere în Franţa vorbeşte tot aşa de bine franţuzeşte ca şi indigeniĭ, aceasta nu este o probă că Celţiĭ, Iberiĭ, Thraciĭ, Illyriĭ nu vor fi dezvoltat, din cauza bazeĭ lor de articulaţie şi a bazeĭ lor psihologice propriĭ, nuanţe dialectale chĭar din momentul cînd îşĭ vor fi părăsit limbile de baştină şi vor fi adoptat pe cea latinească. Dar să admit că popoarele romanizate aŭ fost dela capul loculuĭ în categoriea Saşilor romînizaţĭ. In contra argumentuluĭ că altă cauză produce alt efect, că alt fizic şi psihic trebue să producă decĭ cu vremea altă limbă, ce întîmpinare poate fi aceasta, că oamenĭ cu complexiunĭ fizice şi psihice deosebite pot pronunţa exact la fel aceleaş sunete? Se schimbă doar prin această pronunţare la fel baza de articulaţie? Nu-ĭ adevărat! *Acum* vor fi avînd aceĭaş pronunţare popoarele cutare, şi nu numaĭ aceĭaş pronunţare, dar aceleaş cuvinte, aceleaş forme gramaticale, aceleaş înţelesurĭ ale cuvintelor şi ale formelor, vor fi avînd complect aceĭaş limbă. Dar probezĭ prin aceasta că cu vremea acea limbă, unică astăzĭ, nu se va desface în tot atîtea limbĭ deosebite, cîte complexiunĭ fizice şi psihice deosebite aŭ popoarele care o vorbesc în acelaş fel *acum*? Dar există o probă directă, căpătată prin propriea observaţie, că un popor, care-şĭ părăseşte limba de baştină şi adoptează o limbă străină, păstrează baza proprie de articulaţie şi imprimă sunetelor limbiĭ adoptate acele modificărĭ, pe care le necesitează acea bază. Este vorba de un popor care, parte a adoptat o limbă străină, ĭar parte şĭ-a păstrat limba proprie, şi care a imprimat sunetelor limbiĭ înprumutate astfel de modificări, că le-a apropiat foarte mult de modul de articulaţie şi de timbrul sunetelor din limba sa băştinaşă. Este vorba de poporul din Chile. R. Lenz, Beiträge zur Kenntnis des Amerikanospanischen, în Zeitschrift für romanische Philologie XVII, anul 1893, pag. 193, înparte popoarele hispanoamericane în treĭ grupurĭ. „Intîiŭ sînt ţările, în care omul alb s-a amestecat relativ puţin cu Indianul, şi acest din urmă e de natură paşnică, are oarecare cultură, face parte din organizaţiea de stat a albuluĭ, cu care schimbă producte şi mărfurĭ, însă trăeşte izolat, în regiunĭ propriĭ şi nu adoaptă cultura europeană, nicĭ nu-şĭ părăseşte limba. In al doilea loc sînt ţările, în care Indianul este considerat ca inferior întru cîtva şi are faţă de European o poziţie duşmănoasă, dar este apt de cultură europeană şi cu vremea îşĭ părăseşte limba şi obiceĭurile şi devine Spa-

niol. In al treilea loc sînt țările, unde Indianul a adoptat ușor cultura europeană, dar este așa de superior albului din punct de videre numeric, încît limba indiană este limba principală a țăriĭ, ĭar spaniola este numaĭ limba oficială a guvernuluĭ. La prima categorie aparțin Peru, Bolivia, Ecuador, probabil și Columbia și Venezuela, decĭ în prima linie țările din vechĭul imperĭu Inka. Albul locuește aicĭ în locurile șese depe lîngă coastă și în anumite văĭ ale munților, Indianul Keshua și Aimara, din contra, pe coastele munților și pe platourĭ, unde se ocupă cu agricultura și cu micul săŭ meșteșug, dar opune o. îndărătnică rezistență culturiĭ europene și-șĭ păstrează limba. La a doŭa categorié aparțin Chile și în parte Argentina. Invremece pela începutul seculuĭ XVII scriitorul primeĭ gramaticĭ a limbiĭ araucane, Luis de Valdivia, spune că limba araucană se întindea dela Coquimbo la nord pănă la Chiloė la sud și dă, de pildă, probe de limbă din regiunea dela Santiago, limba araucană se maĭ vorbește astăzĭ numaĭ într-o foarte mică regiune dela sud. Populațiea care vorbește spaniolește se rîdică astăzĭ la treĭ milioane, ĭar Indienĭ sînt numaĭ 50000. Nu există îndoĭală, macarcă Chilenuluĭ nu-ĭ place să i se spună acest lucru, că masa principală a populațieĭ de jos țăraneștĭ din Chile este formată din Indienĭ curațĭ, care șĭ-aŭ uĭtat numaĭ limba și șĭ-aŭ schimbat numaĭ puțin chipul de a trăi. Chĭar astăzĭ poate constata cineva zilnic la frontiera dintre Angol, La Victoria și Traiguén, cum se preface Araucanul treptat în Chilen, îșĭ schimbă numaĭ portul și limba. In coloarea și trăsăturile fețeĭ nu se găsește adesea nicĭo deosebire între «adevăratul Chilen» din centru și între «Indio» dela sud, macarcă firește și populațiea dela țară este maĭ mult saŭ maĭ puțin amestecată cu sînge european. Invremece, decĭ, în Peru alăturĭ cu populațiea europeană stăpînitoare stă Indianul curat, în Chile populațiea de jos țărănească are limba spaniolă, dar de origine este indiană. La a treĭa grupă aparține Paraguai, a căreĭ populație indiană a primit în parte încă de mult cultura europeană prin mijlocirea misionarilor și are față de emigrantul european oarecare pretenție de egalitate. Pentru aceĭa limba Guarani este pănă astăzĭ limba țăriĭ". Eĭ bine, limba spaniolă a poporuluĭ din Chile, unde supt ochiĭ noștri se poate videa cum Araucanul se preface în Spaniol, părăsindu-șĭ numaĭ portul și limba (dar numaĭ limba spaniolă a poporuluĭ din Chile, nu și a populațieĭ spaniole din celelalte țărĭ spaniole ale Americeĭ de sud, unde Spanioliĭ nu s-aŭ amestecat cu Indieniĭ și Indieniĭ nu s-aŭ spaniolizat) samănă din punct de videre al articulațieĭ și timbruluĭ sunetelor așa de mult cu limba araucană, încît Lenz spune la pag. 208 următoarele: „Limba spaniolă din Chile este limbă spaniolă cu sunete araucane". De pildă, și în limba spaniolă a poporuluĭ din Chile și în limba araucană la producerea vocalelor rotunzirea buzelor este redusă la minimum, ĭar limba are propensiea de a se rîdica spre mijlocul palatuluĭ moale (în poziția prin urmare a luĭ *u*, dacă există rotunzire, a luĭ *î*, dacă nu există rotunzire); din cauza aceasta există mult *î* în limba araucană (căcĭ acesta este sunetul despre care vorbește Lenz la pag. 198 și 199) și probabil și în spaniola din Chile (Lenz spune la pag. 208 că „pentru Chilen orĭce rotunzire a buzelor este imposibilă, numaĭ la *o* există o slabă rotunzire", și aceasta înseamnă evident că pe *u* Chile-

nul îl pronunță ca *î*). Apoĭ și în araucana și în spaniola din Chile există orĭ lipsa aproape complectă de explozive fonice și de spirante afone (în araucana), orĭ propensiea de a se lipsi de aceste sunete (în spaniola din Chile). Cu ocaziea importanteĭ lucrărĭ a luĭ Lenz, din care pentru aceĭa am și citat așa de mult (Asupra eĭ a atras atențiea întîĭŭ Wechssler, Giebt es Lautgesetze? pag. 444), îțĭ vine a da dreptate acelora care aŭ considerat influința bazelor de articulație și psihologice ca ceva *dela sine înțeles* (Vezĭ maĭ sus vorbele luĭ Windisch) și care n-are trebuință de argumentare. Pentru aceĭa este curios că în Einführung ed. II pag. 205 Meyer-Lübke citează lucrarea luĭ Lenz și cu toate acestea continuă de a avea o poziție rezervată față cu influința bazeĭ de articulație (Este adevărat însă că numaĭ *rezervată*, nu *hotărîtă* ca în articolul săŭ din Kultur der Gegenwart).

Ceĭa ce se petrece cu limba spaniolă din Chile este însă și un model de ceĭa ce a trebuit să se petreacă cu limba latină din provinciile romane. Și aicĭ aŭ existat popoare care s-aŭ romanizat numaĭ prin aceĭa că șĭ-aŭ lepădat limba, și decĭ și aicĭ aŭ trebuit aceste popoare să influințeze limba latină chĭar dela început după firea proprie a bazelor lor de articulație și psihologice. Dela capul loculuĭ, îndatăce limba latină s-a lățit dincolo de Latium peste diferitele limbĭ din Italia, înlocuindu-le, și peste diferitele limbĭ din provinciile romane, înlocuindu-le, s-aŭ născut în sînul limbiĭ latine dialecte lămurit deosebite unele de altele. Conformațiea deosebită a organelor vorbiriĭ diferitelor popoare romanizate, a buzelor, a limbiĭ, a pozițieĭ limbiĭ în stare de repaos, a ceruluĭ guriĭ, a văluluĭ palatuluĭ, a nasuluĭ, a coardelor vocale, a trebuit să dea o deviare imediată sunetelor limbiĭ latine, care a condus la o schimbare răpede a acestora. Iar conformațiea deosebită a psihiculuĭ acelor popoare a trebuit să dea o deviare imediată înțelesuluĭ simboalelor și chipuluĭ de a forma simboale noŭă, care a condus răpede la o înfățoșare proprie din punct de videre morfologic, lexical și sintactic. Pentru aceĭa are dreptate Wechssler cînd zice Giebt es Lautgesetze? pag. 457: „Putem zice că limbile romanice aŭ luat ființă în momentul cînd domenĭul uneĭa din ele a fost complect romanizat. Pentru istoriea limbilor romanice se capătă astfel un terminus a quo, care nu poate fi deplasat, dar care la fiecare din aceste limbĭ e altul".

O deosebită importanță dă bazeĭ psihologice cea maĭ recentă școală filologică, acea *idealistă*, al căreĭ principal reprezentant este Karl Vossler, și a căreĭ obîrșie este așa numitul *vitalism* (în special nuanța Pauly), cel înfloritor și tot maĭ la modă depe la 1890 încoace. Pentru *vitalism* vezĭ darea de samă a luĭ Eberh. Dennert în Forschungen und Fortschritte, Korrespondenzblatt der deutschen Wissenschaft und Technik, Berlin, 20 August 1927.

Karl Vossler, Sprache als Schöpfung und Entwicklung, Heidelberg, 1905; Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung, Heidelberg, 1913.

In Sprache als Schöpfung pag. 17 nota spune Vossler că din recensiea pe care a publicat-o Wechssler în Literarisches Centralblatt asupra lucrăriĭ luĭ Vossler Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft

(pe care lucrare eŭ n-am cetit-o) se vede că Wechssler n-a priceput ce vrea să spună autorul, nu ĭ-a înţeles sistemul („so hat er den Sinn meines Systems missverstanden"). Se poate, dar va fi avut şi Wechssler dreptate să nu înţeleagă, în caz cînd se vor fi găsind în Positivismus und Idealismus multe locurĭ ca acele nenumărate care se găsesc în lucrările luĭ Vossler cetite de mine şi din care daŭ cîteva ca prubă, parte în rezumat, parte în traducere romînească (întru cît aŭ permis puterile limbiĭ romîneştĭ).

Sprache als Schöpfung, pag. 1-9: 'Scopul atîrnă de voinţă, cauza nu. Sînt doŭă felĭurĭ de a pricepe: unul prin cauză şi altul prin scop. Priceperea prin cauză este ceva teoretic; ĭar priceperea prin scop, deoarece scopul pleacă dela voinţă, este ceva teoretico-practic şi constitue dezvoltarea (Entwicklung)'. „Fiindcă în noţiunea de scop şi prin urmare în noţiunea de dezvoltare se ascunde un element de voinţă, apoĭ aceste noţiunĭ nu pot fi nişte formaţiunĭ curat teoretice. Ele sînt maĭ degrabă nişte construcţiĭ teoretico-practice, care servesc să ne facă priceput mersul cel mare al lumiĭ şi să-l apropie de om. Ca să pricepem lumea, avem trebuinţă de noţiunĭ de voinţă şi de valoare. Insă valorile, pe care din punct de videre practic le stabilim şi le afirmăm, trebuesc (cel puţin aşa vrea filosoful) la urma urmelor motivate, aflate şi probate din punct de videre teoretic. Valoarea tuturor valorilor orĭ scopul final cel mare nu poate fi în mod rezonabil (vernünftigerweise) decît substanţa însăş: spiritul (der Geist). Şi astfel prima cauză devine totodată ultimul scop. Numaĭ aşa se dezleagă antinomiea dintre ştiinţă şi credinţă, dintre intelect şi voinţă. Aceĭa ce intelectul recunoaşte drept cauză, este afirmat şi cerut de voinţă ca scop final. Aicĭ se închee cercul teoretico-practic al spirituluĭ omenesc, aicĭ se întîlneşte baza cunoştinţiĭ cu baza realităţiĭ. Observarea noastră asupra celor ce se petrec în lume descrie anume un cerc, în care ea dintruntîĭŭ cunoaşte lucrurile cu privire la cauza lor, adecă le cunoaşte în mod curat subĭectiv ca creaţiĭ ale spirituluĭ, apoĭ le cunoaşte cu privire la scopul lor, adecă în dezvoltarea lor istorică ca realizarea uneĭ ideĭ. Dar idee şi cauză sînt acelaş lucru. Prima jumătate a cerculuĭ duce dela cauză în afară în mulţimea fenomenelor; a doŭa jumătate se rîdică înainte şi în sus, pătrunzînd prin variaţiea lucrurilor, dela o unitate arbitrară la alta, pănă la scopul final, care nu maĭ este o unitate arbitrară, ci o necesară noţiune de valoare, pentrucă coincide cu prima cauză. In acest mod, cînd consideră cineva lumea în dezvoltarea eĭ istorică, voinţa face treptele pe care se rîdică intelectul. Acum s-a lămurit şi ce-ĭ aceĭa cunoştinţa (Nun ist auch die Tatsache der Erkenntnis erklärt) [!]. Voinţa afirmă şi cere adevărul, pentrucă intelectul l-a recunoscut ca idee metafizică. Adevărul orĭ cunoştinţa *in potentia* este prin intelect, adevărul orĭ cunoştinţa *in actu* are loc (wird) prin voinţă. Astfel şi aicĭ rămîne asigurată intelectuluĭ orĭ raţiuniĭ (Vernunft) teoretice prioritatea asupra voinţiĭ orĭ raţiuniĭ practice. Acum, cred eŭ, este lucru lămurit (jetzt ist es klar) [!] că a considera lucrurile din punct de videre al dezvoltăriĭ istorice nu poate fi unicul chip de a le considera".

Sînt maĭ multe felĭurĭ de a *nu* pricepe. 1) Nu pricepĭ, cînd cineva se serveşte de o limbă străină pe care tu n-o cunoştĭ. 2) Nu pricepĭ, cînd cineva se serveşte de o limbă cunoscută ţie, dar dă cuvintelor şi forme-

lor gramaticale alt înțeles decît cel obișnuit, ceĭa ce se întîmplă în gradurĭ maĭ micĭ la mulțĭ vorbitorĭ și scriitorĭ, ĭar în gradul cel maĭ mare în așa numitul *argot* (Pentru acest cuvînt lipsește termenul propriŭ în romînește. *Limba păsărească* este numaĭ o *specie* de *argot,* care face parte din *genul* căruĭa aparțin speciile franceze *loucherbème* și *javanais,* pentru care vezĭ Vendryes, Le langage, pag. 299. In ce privește limba *șmecherească,* despre care vorbește Vendryes opul citat pag. 295, 298, că ar fi o specie de argot romînesc, în care s-ar fi amestecînd cu fondul romînesc elemente ungureștĭ, ruseștĭ, jidoveștĭ și țigăneștĭ—Informator al luĭ Vendryes a fost probabil L. Șăineanu în lucrarea sa, citată cu privire la argot în general de Vendryes și pe care eŭ n-am cetit-o, L'argot ancien, Paris, 1896—, eŭ n-am auzit vorbindu-se despre dînsa). 3) Nu pricepĭ, cînd cineva se servește de o limbă cunoscută ție și nu schimbă înțelesul cuvintelor și formelor gramaticale, dar raporturile pe care le stabilește între lucrurĭ nu pot fi evocate în mintea ta prin vorbele spuse de dînsul. Sînt într-adevăr chĭar unele cunoștințĭ despre lucrurĭ care nu pot întra în mintea orĭcuĭ: nu toțĭ oameniĭ deosebesc tot atîtea colorĭ, tot atîtea sunete, tot atîtea mirosurĭ, tot atîtea gusturĭ. Raporturile însă sînt de așa delicată natură, încît noțiunea generală a raportuluĭ (ce-ĭ aceĭa raportul) cu greŭ întră în cercul apercepțieĭ chĭar al filosofilor. Insuș Wundt nu-șĭ dă despre raport o socoteală maĭ lămurită decît vulgul profan: legătura dintre lucrurĭ, Beziehung, ceva care nu merită atenție, pentrucă se înțelege dela sine, ceva care par că ar fi, par că n-ar fi, ĭa acolo o legătură dintre lucrurĭ, o Beziehung (Wundt, Die Sprache, I pag. 518: „La particule [Prin *particule* înțelege Wundt prepozițiile și conjuncțiile] de cele maĭ multe orĭ cuvîntul singur reprezintă noțiunea, așa că fără de cuvînt noțiunea nicĭ n-ar putea fi gîndită [...bei den Partikeln, bei denen meist das Wort allein den Begriff vertritt, und wo daher dieser gar nicht gedacht werden kann, ohne dass das Wort sich einstellt]". Va să zică cuvîntul este oarecum însuș lucrul simbolizat prin el, particula este însuș raportul simbolizat printr-însa! I pag. 545-547: 'Cuvîntul este compus din elemente de fond [Grundelemente] și elemente de relație [Beziehungselemente]. Cele dintîĭŭ simbolizează un lucru, cele de al doilea simbolizează numaĭ relațiea lucruluĭ cu alte lucrurĭ. Cînd se întîmplă ca cuvîntul să cuprindă numaĭ elemente de fond orĭ numaĭ elemente de relație, în cazul întîĭŭ el simbolizează un lucru fără relație, ĭar în cazul al doilea nu simbolizează nimic, ci este numaĭ un cuvînt gol de înțeles, care este însă asociat cu o simțire [Gefühl] provenită dela cuvintele simbolizătoare de lucrurĭ, cu care cuvîntul cel gol de înțeles stă în legătură'. II pag. 130: „O reprezentare prin care nu ne închipuim nicĭun lucru, ci numaĭ o legătură dintre un lucru și o acțiune orĭ dintre un lucru și alt lucru [Diejenige Vorstellung die nicht selbst als Gegenstand, sondern als die Beziehung eines Gegenstandes zu einer Handlung oder zu andern Gegenständen gedacht wird]". II pag. 171: 'Un prefix, sufix, infix „este o bucată din cuvînt care modifică înțelesul cuvîntuluĭ [ein bloss sinnmodificierender Wortbestandtheil]"'. II pag. 525-526: „Noțiunile generale despre Beziehung sînt abstracte prin excelență, pentrucă n-aŭ alt substrat decît cuvîntul [Die allgemeinen Beziehungsbegriffe sind die im eminenten Sinn abstrakten Be-

griffe. Abstrakte Begriffe dieser Art sind Begriffe, deren wesentliches Vorstellungssubstrat nur noch in dem Worte besteht]". Va să zică cuvîntul este oarecum însuş lucrul simbolizat prin el, cuvîntul care simbolizează noţiunea unuĭ raport este gol de orĭce înţeles şi redus la simplul sunet!). Şi din cauza aceşteĭ neclare părerĭ despre ce-ĭ aceĭa un raport Wundt, cînd discută diferitele speciĭ de raporturĭ, nu aprofundează lucrul defel maĭ mult decît orĭcare gramatic, ĭar cînd dă peste chestiunĭ care ar putea fi pricepute prin mijlocirea raporturilor, nu le lămureşte. Astfel la II pag. 5-10 bănueşte numaĭ că în substantiv, adĭectiv şi verb se ascund nişte raporturĭ, dar ce fel de raporturĭ se ascund nu ştie, pentrucă altfel n-ar separa de categoriile (aşa le numeşte Wundt) substantivuluĭ, adĭectivuluĭ şi verbuluĭ, toate celelalte raporturĭ, care ar forma o categorie a parte, a patra, pentru motivul că numaĭ aceste din urmă ar arăta o relaţie între alte cunoştinţĭ, şi n-ar vorbi despre substantiv, adĭectiv şi verb chĭar aşa ca un Schulmeister, că 'substantivul este un lucru de sine stătător, ĭar adĭectivul şi verbul reprezintă lucrurĭ care se găsesc numaĭ în legătură cu substantivul'. Astfel la II pag. 96-99 nu lămureşte de fel ce-ĭ genitivul (Căcĭ ce lămurire poate fi aceasta, *adnominaler Kasus*? Aceasta şi cu nimic e tot una), ce-ĭ aceĭa nominativ, dativ, acuzativ, subĭect, obĭect apropiat, obĭect îndepărtat. Tot ce spune Wundt nu trece cu nimic peste orizontul celuĭ maĭ de rînd gramatic. Astfel la II pag. 143-147 nu cunoaşte adevărata cauză pentru care în unele limbĭ verbul este exprimat prin substantiv verbal, care cauză consistă în neputinţa de a opera cu abstractul. Pentru aceasta trebue să cunoştĭ raporturile de concret şi abstract, aşa cum limba le indică, nu cum filosofiĭ le închipuesc (Ce înţelege Wundt prin concret şi abstract vezĭ I pag. 511-519, II pag. 143-147, 282-289, 453-459, 521-528. Ce este concret şi abstract după indicaţiile limbiĭ—care sînt cele maĭ cuminţĭ indicaţiĭ, pentrucă sînt indicaţiile naturiĭ—vezĭ în ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 175 sqq.). Astfel la II pag. 566-569 nu poate da nicĭo explicare faptuluĭ că se întîmplă trecerĭ de înţeles dela un lucru fizic la un lucru psihic, fără ca să existe între cele doŭă lucrurĭ vreo comunitate de sentiment, prin care să poată fi asociate: cum s-a putut lăţi înţelesul dela *begreifen* fizic la *begreifen* psihic, dela *vorstellen* fizic la *vorstellen* psihic? De vreo asămănare între cele doŭă *lucrurĭ* nicĭ vorbă nu poate fi, după cum în general nicĭ vorbă nu poate fi de vreo asămănare între *lucrurile* fizice de o parte şi cele psihice de altă parte. De vreo asociaţie prin sentimentele produse de cele doŭă lucrurĭ, care ar fi nişte sentimente asemenea, ĭarăş nu poate fi vorba, căcĭ lucrurĭ, fizice şi psihice, ca *begreifen, vorstellen* sînt foarte puţin afective. Orĭ poate lucrurile psihice *begreifen*, *vorstellen* s-aŭ asociat cu cele fizice *begreifen*, *vorstellen* din cauză că unele şi altele aŭ coexistat în timp, în felĭul acela că atuncĭ s-aŭ născut în capetele nemţeştĭ lucrurile psihice *begreifen* şi *vorstellen*, cînd Nemţiĭ apucaŭ cu mîna lucrurĭ fizice şi puneaŭ înaintea ochilor lucrurĭ fizice? La faptul din urmă se gîndeşte Wundt, însă cu oarecare îndoĭală. Dar nu este trebuinţă să recurgă cineva la asemenea combinaţiĭ, care ar stîrni numaĭ la limbiştĭ nesfîrşite meditaţiĭ sociologice, căcĭ există o punte de trecere dela fizic la psihic prin raporturĭ. Dacă lucrurile înseş fizice n-aŭ nicĭo asămă-

nare cu cele psihice, raporturile însă dintre lucrurile fizice samănă cu acele dintre lucrurile psihice, şi din acest punct de videre, al raporturilor asemenea, se stabilesc asociaţii şi se fac posibile trecerile de înţeles ale cuvintelor dela fizic la psihic. *Vorstellen* fizic, de pildă, nu samănă cu *vorstellen* psihic, dar raportul dintre *vorstellen* fizic şi obiectul său drept şi raportul dintre *vorstellen* psihic şi obiectul său drept samănă unul cu altul: după cum în fizic pune cineva înaintea sa obiectele, tot aşa în psihic pune cineva înaintea sa cunoştinţile. De altfel toate asămănările, chiar cele dintre lucrurile fizice, se bazează şi pe raporturi. Dacă luăm două lucruri concrete fizice, de pildă piciorul unui om şi acel al unei mese (exemplu dat de Wundt la schimbarea de înţeles regulată bazată pe elemente dominante comune, II pag. 533-535), asămănarea consistă nu atît în obiectele izolate, cît în raporturile dintre ele cu restul corpului omenesc de o parte şi restul mesei de altă parte. Numai despre noţiunile unor specii de raporturi, şi anume ale acelor specii care sînt cele mai lesne de priceput din toate, ale locului, timpului, cauzei şi scopului, îş dau învăţaţii mai bine socoteală, şi uniia chiar, de mult ce s-au gîndit la ce-s acelea loc, timp, cauză, scop, au găsit de cuviinţă cu ajutorul a tot feliul de propoziţii să le tăgăduiască existenţa, fără să se gîndească că acele tot feliul de propoziţii, cu care au opérat, nu ca să probeze, căci aceasta ar fi imposibil, ci ca să susţină neexistenţa unor raporturi, sînt ele înseş pline de alte raporturi, consistă ele înseş din nişte raporturi, şi că n-are niciun haz să susţii prin mijlocirea raporturilor neexistenţa raporturilor (De ce să fii, cum se zice, pentru unele raporturi mumă şi pentru alte raporturi ciumă? Pentru ce să nu existe locul, timpul, cauza, scopul, şi să existe subiectul, predicatul, atributul, complimentul, etc.? Ori există toate ori nu există niciunul. Dacă nu există locul, timpul, cauza, scopul, apoi nici propoziţiea nu există, şi atunci învăţatul cel conştiincios trebue să lege cartea de gard şi să se apuce de altă treabă). Incolo toţi operăm cu raporturi, în gîndirea noastră şi în vorbirea noastră, fără să ne gîndim ce sînt ele în ele înseş considerate. Decît numai, în vreme ce lucrurile sînt clare, cît este cu putinţă, şi în mintea vorbitorului şi în acea a ascultătorului, raporturile sînt mai obscure, şi de multe ori, mai ales cînd se îngrămădesc multe în aceiaş propoziţie, ascultătorul (ori cetitorul) prinde cu greu, ori de fel, mersul cugetării vorbitorului (ori scriitorului). Mai ales cînd cugetarea operează cu puţine fapte constatate prin propriea observaţie şi cu multe inducţii, în special cu inducţii bazate pe puţine fapte reale, şi mai în special cu inducţii sub forma silogismului scurtat, unde numai praemissa minor şi concluziea sînt spuse, raporturile din ea devin grele de priceput pentru mintea ascultătorului ori cetitorului. Cuvintele *deci, prin urmare, de aici urmează că, aşa dar* sînt o adevărată pacoste, iar vorbe ca *este clar că, este evident că, se vede cît de colo că* (şi tu ascultătorul ori cetitorul nu vezi nimic!) sînt adeseori curată ironie. Logica (şi aceasta-i toată logica: inducţiea cu anexa ei silogismul) este însă şi principalul izvor al greşelilor. Cînd este vorba de propriea observaţie (care alături cu logica este singurul mijloc altul, cel dela bază şi cel mai sigur, de a cunoaşte lumea), numai incapacitatea simţurilor de a prinde impresiea şi a minţii de a primi impresiea este o cauză de greşală, la

propriea observație prin urmare cauza greșeleĭ este ceva parțial, care nu atinge propriea observație în totalitatea eĭ și în fondul eĭ. La logică însă toată procedarea este pripită, fără nicĭo garanție, plutește oarecum în vînt și este, decĭ, greșită. Căcĭ faptul că stabileștĭ între noțiunĭ un raport de predicat pe care l-aĭ constatat de cîteva orĭ între individe (Aceasta-ĭ procedarea dela praemissa maior a silogismuluĭ, aceasta-ĭ inducțiea. Propriea observație formează praemissa minor a silogismuluĭ) nu se poate zice că are vreo soliditate. Și n-are sigur nicĭuna. La fiecare pas constatăm aceasta. La propriea observație însăș, îndatăce trecĭ peste cele dintîĭŭ impresiĭ ale copiluluĭ, se amestecă logica și o falșifică. Cîțĭ oamenĭ n-aĭ crezut că dorm, macarcă nu dormĭaŭ, numaĭ pentrucă eraŭ culcațĭ și cu ochiĭ închișĭ și prezentaŭ *unele* din caracterele dormituluĭ! Și cîțĭ cînĭ n-a crezut cineva că-s lupĭ, cîte tufe n-a crezut că-s hoțĭ! Dar terenul cel favorit al greșelilor este al generalizărilor prin inducție, al legilor, cum se maĭ numesc generalizările acelea, și al concluziilor silogistice trase din ele. Numaĭ rare orĭ se nimerește ca asemenea generalizărĭ și asemenea concluziĭ să corăspundă realitățiĭ, și în aceĭaș vreme ele variează dela om la om, așa că numaĭ rare orĭ se întîmplă ca ele să fie cam aceleaș în mintea multora. De unde neîncredere și ceartă veșnică și trebuința, atuncĭ cînd lucrul merită osteneala, de a controla logica. Și controlul logiciĭ se poate face numaĭ prin propriea observație, prin recurgerea la individ, prin experiență, cum se zice. Decît numaĭ experiența nu-ĭ tot una de la îndămînă în toate domeniile cunoștințiĭ. Cea maĭ la îndămînă ea este în domenĭul lucrurilor fizice, și pentru aceĭa rezultatele sigure în știința omenească aŭ fost și continuă de a fi numeroase numaĭ cu privire la aceste lucrurĭ. Cea maĭ grea, și în multe privințĭ imposibilă, este experiența asupra lucrurilor psihice și asupra acelor lucrurĭ care staŭ în strînsă legătură cu psihicul (de soĭul din urmă este întreaga activitate omenească, obĭectul de studĭu al filologieĭ), și pentru aceĭa greșelile de cunoștință aŭ fost totdeauna și continuă de a fi nenumărate cu privire la aceste lucrurĭ.

Și acum să căutăm să pricepem ce spune Vossler. Vorbele luĭ nu le maĭ repet și tot ce voĭŭ spune eŭ aicĭ cuprinde numaĭ întîmpinările mele asupra lor. Scopul este un raport, a căruĭ cunoștință o căpătăm cu ocaziea actuluĭ voințiĭ, și îndatăce căpătăm cunoștința raportuluĭ de scop, o vîrîm prin inducție în toate faptele animalelor întîĭŭ și apoĭ în lumea toată: pentru logică orĭcare lucru are un scop, dacă nu în felĭul acela că orĭcare lucru urmărește un scop (Ce ne înpĭedecă din punct de videre logic să admitem că vor fi avînd o voință și pĭetrele?), dar cel puțin în felĭul acela că orĭcare lucru trebue să fi existînd pentru vreun scop. Cauza este un raport, a căruĭ cunoștință o căpătăm maĭ mult dela lumea din afară de noĭ decît dela vieața noastră sufletească, și o vîrîm și pe dînsa, îndatăce ĭ-am căpătat cunoștința, prin inducție în toate părțile. Sînt aceste doŭă raporturĭ, scopul și cauza, niște raporturĭ ca atîtea altele, dar aŭ, înpreună cu locul și timpul, față de celelalte raporturĭ, un privilegĭu, acela anume că sînt maĭ lesne pricepute, prinse de minte în firea lor de raporturĭ. Iar cauza maĭ are în special un privilegĭu, acela anume că, macarcă foarte grea de aflat, orĭ poate tocmaĭ pentru aceĭa că e grea de aflat, dă spirituluĭ o satisfacere anumită, un sentiment special, pe acel așa

numit al explicării ori al priceperii. Acest privilegĭu nu-l are scopul. Nu este exact că am pricepe prin scop. Cred şi eŭ că se zice de multe orĭ: „Cu ce scop a făcut cutare lucrul cutare?—Cu scopul cutare.—Acu am am înţeles!" Dar în asemenea cazurĭ se preface scopul în cauză. Căcĭ aşa doar se întreţes raporturile, că dela un moment la altul subĭectul devine obĭect şi atributul devine subĭect şi cauza devine scop şi locul devine timp, etc. Scopul nu explică. Pot s-aud foarte bine că cineva *s-a dus să se culce* fără să am satisfacerea specială a *explicăriĭ* pentru verbul *s-a dus*. Numaĭ cînd voĭŭ preface pe *să se culce* în cauză voĭŭ explica pe *s-a dus*, orĭ numaĭ cînd voĭŭ adăogi cauza *pentrucă era ostenit* orĭ *pentrucă era bat* voĭŭ explica pe *s-a dus să se culce*. Negreşit că trebue să te gîndeştĭ bine la asemenea lucrurĭ, pentrucă *raporturile* sînt lucrurĭ delicate, nu-s lucrurĭ din topor ca *lucrurile*. Dar acest sentiment de satisfacere, pe care-l dă cunoaşterea cauzeĭ şi pe care-l numim explicare şi pricepere, este o bagatelă, care n-are a face cu adevărata pricepere întru nimic. Cuvîntul doar *pricep*, ca toate cuvintele, are şi el maĭ multe înţelesurĭ. Adevărata pricepere, priceperea cea obişnuită, priceperea cea dela tot pasul şi dela tot momentul nu atîrnă de cauză: a pricepe înseamnă a cunoaşte lumea aşa cum este, şi în special, cînd este vorba de ascultător orĭ cetitor faţă de vorbitor orĭ scriitor, a pricepe înseamnă că se reproduc în mintea ascultătoruluĭ orĭ cetitoruluĭ cunoştinţile din mintea vorbitoruluĭ orĭ scriitoruluĭ. In această operaţie cauza nu-ĭ necesară, ci, ca orĭcare alt raport, se amestecă numaĭ cîteodată. Ce cauză vezĭ în „doŭă cantităţĭ egale cu o a treĭa sînt egale între ele?" Te-aĭ convins prin propriea observaţie, punînd unele peste altele cantităţile cele treĭ, cînd le-aĭ putut pune, şi apoĭ te-aĭ avîntat cu inducţiea în lumea noţiunilor şi aĭ formulat legea de maĭ sus. Dar care-ĭ cauza? Dar că „de treĭ orĭ patru fac doŭăsprezece", care-ĭ cauza? Care-ĭ cauza în toată aritmetica, aş putea zice în toată matematica? Numaĭ legĭ peste legĭ şi concluziĭ logice peste concluziĭ logice cu „ceĭa ce era de demonstrat" la capăt, dar fără nicĭo cauză. Care-ĭ cauza din clasificaţiile zoologilor şi botaniştilor? Şi schimbările înseş pe care le sufer lucrurile în timp, schimbările, prefacerile, care simpatizează aşa de mult cu raportul de cauză, nu sînt ele pricepute de cele maĭ multe orĭ fără să le cunoaştem cauzele? Insuş războĭul cel din urmă, aşa numitul cel mare, nu l-am priceput în toată ticăloşiea luĭ, fără ca să-ĭ cunoaştem nicĭ până astăzĭ cauza? Istoriea limbilor se face cu mare hărnicie şi cu mare pricepere, tot maı mult se acumulează fenomenele şi legile, dar de cauze numaĭ pe icĭ pe colea este vorba. Ce cauze sînt prin gramaticile unuĭ Brugmann, unuĭ Diez, unuĭ Meyer-Lübke, unuĭ Miklosich, prin dicţionarele etimologice ale luĭ Diez, Körting, Meyer-Lübke? Dacă este aşa, ce haz are să-mĭ spuĭ că ‛omul pricepe în doŭă felĭurĭ, întîĭŭ plecînd dela cauză şi apoĭ mergînd spre scop', şi că ‛cele doŭă felĭurĭ de a pricepe formează un cerc, astfel că scopul la care ţinteşte omul este tot una cu cauza dela care a plecat?' Aceste părerĭ sînt nişte legĭ, generalizărĭ de inducţie, însă faptele reale, pe care ar trebui să se bazeze, lipsesc. Dar că „scopul final cel mare nu poate fi în mod rezonabil decît substanţa însăş: spiritul", ce-ĭ asta? Pe ce te-aĭ bazat ca să ajungĭ la această concluzie? Este un fel de concluzie a unuĭ

silogism, dar lipsesc premisele şi miîa unuîa mi-î complect imposibil să le presupun care ar fi. Spiritul = substanţa însăş? Dar că „numaî aşa se dezleagă antinomiea dintre ştiinţă şi credinţă, dintre intelect şi voinţă", ce-î asta? Maî întîiŭ, este antinomie între ştiinţă şi credinţă? Ca să fie antinomie, ar trebui ca ştiinţa să spună într-un fel şi credinţa să spună alt fel. Insă acolo unde credinţa începe încetează ştiinţa, căcî asupra lucrurilor care sînt de competenţa (adecă vorba vine) credinţiî ştiinţa nu ştie nimic. Să zic însă că ar fi antinomie, şi anume între ştiinţa unora şi credinţa altora, între ştiinţa luî Galilei, de pildă, şi credinţa papeî depe vremea luî Galilei (căcî astfel considerată există în adevăr antinomie între ştiinţă şi credinţă), cum se poate înţelege această propoziţie, că prin faptul că „prima cauză devine tot odată ultimul scop se dezleagă antinomiea dintre ştiinţă şi credinţă"? In cazul luî Galilei, de pildă, dacă ar fi ştiut şi Galilei şi papa că prima cauză este ultimul scop, s-ar fi împăcat sistemul luî Kopernik cu acel al luî Ptolemeŭ, astfel că pămîntul şi s-ar fi învîrtit şi nu s-ar fi învîrtit totodată împrejurul soareluî? Orî ce vrea să spună Vossler? Poate că altceva, dar atuncî mersul cugetăriî luî din punct de videre al raporturilor, pănă ce a ajuns la concluziea logică cum că „numaî aşa se dezleagă etc.", nu poate fi urmărit de mine. Tot aşa nu pot pricepe, pentrucă nu pot reproduce cu mintea mea mersul cugetăriî scriitoruluî, cum „voinţa face treptele pe care se rîdică intelectul", cum „acum s-a lămurit şi ce-î aceîa cunoştinţa" (In felîul meŭ ştiŭ eŭ ce-î cunoştinţa, Erkenntnis, dar ce va fi înţelegînd prin Erkenntnis Vossler, habar n-am), cum „voinţa afirmă şi cere adevărul, pentrucă intelectul l-a recunoscut ca idee metafizică", cum „adevărul orî cunoştinţa in potentia este prin intelect, adevărul orî cunoştinţa in actu are loc prin voinţă", cum „astfel şi aicî rămîne asigurată intelectuluî orî raţiuniî teoretice prioritatea asupra voinţiî orî raţiuniî practice". Cît despre afirmarea dela urmă că „a considera lucrurile din punct de videre al dezvoltăriî istorice nu poate fi unicul chip de a le considera", ea se potriveşte şi cu ce gîndesc eŭ, dar că această sentinţă ar fi devenit lămurită prin cele spuse de autor, aceasta, cel puţin pentru mintea mea, nu-î adevărat, doamne fereşte!— Orî poate asemenea afirmărî, ca de al de „spiritul este substanţa însăş", „voinţa face treptele pe care se rîdică intelectul", etc. sînt plăzmuirî de imaginaţie? Atuncî, fireşte, se schimbă treaba, şi trebue să le luăm aşa cum sînt, fără să ne chinuim să le pricepem prin mijlocirea realităţiî şi să aflăm cum a ajuns autorul la ele. Căcî imaginaţiea creîază doŭă felîurî de fantasme (φαντάσματα). Pe unele le face maî ales din cunoştinţile asupra lumiî fizice, şi anume din reprezentărî maî mult decît din noţiunî, tinzînd spre individualizare în aşa mare grad, încît cel care are în cap asemenea plăzmuirî, dacă este pictor orî sculptor (cum se şi întîmplă de multe orî), le poate zugrăvi orî sculpta. Asemenea creaţiî de imaginaţie samănă întocmaî cu visurile. Ele constituesc aşa numita poezie (lirică, epică, dramatică, roman, novelă, poveste, fabulă, şi cum se maî numeşte ea altfel; apoî poezie sînt şi religiile), şi poezie avem cu toţiî în cap în cantitate mică, îar în cantitate mare o aŭ numaî uniîa, poeţiî. Pe altele le face din noţiunî numaî, privitoare şi la lumea fizică şi la cea psihică. Şi unul îş închipueşte, de pildă, că noţiunile există în afară de mintea

noastră, ca ființĭ, dar nu în lumea asta, pe care o videm noĭ, fireşte, ci în altă lume, şi că lumea asta, pe care o videm noĭ, este numaĭ un fel de copiĭ greşite depe originale. Altul îş închipueşte că lumea este un eŭ, care s-a dedublat într-un non-eŭ, pe care non-eŭ l-a produs eul numaĭ aşa ca să-şĭ facă singur de furcă (pe semne că n-avea nicĭo treabă); că eul trăeşte prin capetele animalelor orĭ şi pe aĭurea pe undeva, ĭar non-eul este lumea asta pe care o videm cu ochiĭ. Altul îş închipueşte că este o lume fără spațĭu şi fără timp, şi că lumea aceĭa se ascunde în acea pe care o videm cu ochiĭ, mascată oarecum cu masca spațiuluĭ şi timpuluĭ, pe care ĭ-o pune spiritul omuluĭ şi al animalelor. Etc. Asemenea fantasme constituesc aşa numitele *sisteme* filosofice (nu filosofiea, filosofiea e alt ceva), şi ceĭ care le plăzmuesc îş daŭ numele de filosofĭ. In vreme ce însă poeziea este lesne de prins cu mintea şi recreativă, sistemele filosofice sînt din cale afară de greoae şi de obositoare, nu din punctul acela de videre doar că aĭ vrea să te convingĭ de adevărul celor spuse de *sistemist* şi că n-aĭ putea, căcĭ despre covingere nicĭ vorbă nu poate fi, ci din acel punct de videre că nu poțĭ înțelege ce vrea să spună. Acolo unde Vossler zice că Wechssler nu l-a înțeles (Vezĭ maĭ sus pag 257), pomeneşte de System („so hat er den Sinn meines Systems missverstanden"). Oare nu cumva „Sprache als Schöpfung und Entwicklung" este *sistem filosofic?* Apoĭ atuncĭ se explică pentru ce noĭ iştialalțĭ nu putem pricepe. Noĭ ceĭ care voim să ştim ceva din lumea asta operăm cu propriea observație şi cu logica, pe care o controlăm pecît putem, apoĭ recunoaştem că multă pricepere chĭar asupra lumiĭ pe care o putem observa nu ni este noŭă oamenilor dat să avem, şi că asupra lumiĭ celeĭalte, de dincolo de stele, nu ni este noŭă oamenilor dat să ştim nimic, pentrucă *raporturile* pe care le-a căpătat mintea noastră din lumea observabilă, şi fără de care mintea nu poate să judece, dacă le aplicăm asupra lumiĭ neobservabile, ne fac să cădem în antinomiĭ. Dar în acest cerc strîmt este cu toate acestea aşa de mult de făcut şi timpul este aşa de scurt, încît, dacă avem vreme cîteodată şi pentru distracție, ne distrăm cu poeziea, să urmărim însă fantasmele sistemelor filosofice n-avem vreme.

Sprache als Schöpfung, pag. 9-14: ʿIstoriea este de doŭă felĭurĭ: orĭ se amestecă în ea scopul şi voința, şi aceasta este istoriea obişnuită; orĭ nu se amestecă în ea scopul şi voința, şi aceasta este istoriea ştiințifică. In intelect sînt nu numaĭ cunoştințĭ de fenomene, ci şi abstracțiunĭ, cunoştințĭ logice (diese Abstraktionen sind logische Begriffe). Aceste abstracțiunĭ nu cuprind fenomene, ci numaĭ relațiĭ între fenomene (sie enthalten keine Phänomene, sondern nur Beziehungen zwischen den Phänomenen [Prin aceste abstracțiunĭ înțelege autorul raporturile]). Astfel de abstracțiunĭ sînt cauza (Kausalbegriff) şi scopul (Entwicklungsbegriff), dar în vreme ce cauza este logică (logischer Beziehungsbegriff), scopul este nelogic orĭ, maĭ degrabă, alogic (unlogische oder, besser, alogische Willkürkonstruktion), pentrucă raportul de cauză *trebue* să-l gîndesc, ĭar pe cel de scop *vreaŭ* să-l gîndesc (Kausalität bezeichnet eine Beziehung zwischen Phänomenen, die ich denken *muss*, Entwicklung eine Beziehung, die ich denken *will*). Cauza este în toate părțile, scopul se vîră numaĭ în

vieaţa organică. O cunoaştere complectă (eine vollständige Erkenntnis) a vieţiĭ organice va fi posibilă numaĭ atuncĭ cînd vom contopi-o cu vieaţa neorganică într-o considerare cauzală, şi tot aşa, pe de altă parte, o cunoaştere complectă a vieţiĭ neorganice va fi posibilă numaĭ cînd ne vom fi liberat de ideile arbitrare *atom* şi *forţă* (Willkürbegriffe Atom und Kraft) şi le vom fi redus la ideea logică de *substanţă* (logischer Begriff der Substanz). Sînt două felurĭ de abstracţiunĭ: 1) Noţiunile logice, neschimbabile, necesare şi în general valabile (logische Begriffe, unwandelbar, notwendig und allgemein gültig) [Prin aceste noţiunĭ înţelege autorul raporturile]. 2) Noţiunile celelalte, care sînt productul voinţiĭ (Begriffe die willkürlich geschaffen werden). Abstracţiunile, noţiunile de al doilea fel, pot fi cercetate de logică, dacă sînt juste orĭ ba. O asemenea noţiune este şi dezvoltarea (Entwicklung). Logica o cercetează şi, dacă găseşte că pretutindenĭ este dezvoltare, această noţiune pĭerde elementul de scop şi trece în noţiunea de a fi, ĭar dacă găseşte din contra că nicăirĭ nu există dezvoltare (şi din punct de videre teoretic nicĭ nu poate exista), această noţiune rămîne tot aşa de arbitrară ca şi noţiunea despre cal (Stellt es sich nun bei weiterer Forschung heraus, dass Entwicklung überall besteht, so wird der Begriff zu einem allgemein gültigen und logischen, indem er das willkürliche Element, nämlich den Begriff des Zwecks, abstreift und in dem Begriff des Seins überhaupt aufgeht. Zeigt es sich hingegen, dass Entwicklung nirgends besteht [und erkenntnistheoretischer Weise zeigten wir, dass sie nicht bestehen kann], so bleibt dieser Begriff gerade so willkürlich wie der des Pferdes). Logica este concluziea, premisele sînt ceva istoric (Logisch ist nur der Schluss, das *ergo*, historisch aber ist der Tatbefund, die Prämisse)'.

Noţiunile sînt producte involuntare ale intelectuluĭ, şi nu numaĭ involuntare, ci şi inconştiente. Este cu putinţă una ca aceasta, că noţiunile acelea nenumărate, pe care necontenit le gîndim (căcĭ gîndim maĭ mult în noţiunĭ), le-am produs noĭ oameniĭ conştient şi voluntar? Apoĭ şi raporturile nu sînt întipărite în minte numaĭ ca noţiunĭ, ci şi ca reprezentărĭ, şi noţiunile lor sînt produse pe baza reprezentărilor întocmaĭ ca şi noţiunile celelalte. Apoĭ logica nu consistă numaĭ din *ergo*, ci şi, maĭ ales, din premise; concluziea este o taŭtologie. Apoĭ analiza noţiunilor nu este de competenţa logiciĭ, ci este un act al intelectuluĭ altul decît logica, un act al intelectuluĭ care prin firea luĭ cea chibzuită este tocmaĭ contrariŭ logiciĭ. Apoĭ *atomul* şi *forţa* nu sînt nicĭ maĭ arbitrare nicĭ maĭ nelogice decît *substanţa:* toate trele, *atomul*, *forţa*, *substanţa*, sînt lucrurĭ pe care nu le cunoaştem prin propriea observaţie şi a căror existenţă o presupunem prin inducţie, adecă prin logică.

I

Voiŭ da acum (cît le-am putut pricepe) acele locurĭ care interesează chestiunile ce pe noĭ ne preocupă, dupăce voiŭ spune întîiŭ cîteva lucrurĭ introducătoare. Vossler anume înţelege prin *limbă ca creare*, *Sprache als Schöpfung* ceĭa ce Saussure numeşte *langage*, Vendryes *langue*, ĭar eŭ (Principiĭ 5) *vorbire ocazională*, şi prin *limbă ca dezvoltare*, *Sprache als Entwicklung* ceĭa ce Saussure numeşte *langue*, Vendryes *langage*, ĭar eŭ (Principiĭ 5) *uz.* Vorbirea ocazională o socoate ca o cre-

ație a vorbitoruluĭ, ĭar limba uzuală o socoate ca o dezvoltare maĭ departe a vorbiriĭ ocazionale prin analogie și înprumut, înțelegînd prin analogie nu numaĭ ceĭa ce se înțelege în știința limbiĭ prin analogie, ci și toate operațiile mințiĭ prin care se capătă cuvinte noŭă (cu excepție de înprumut), se fac schimbările de înțeles și se produce legătura prin raporturĭ a cunoștinților. Vorbirea ocazională pentru el este o creație a vorbitoruluĭ orĭ a scriitoruluĭ în momentul cînd scrie și este analoagă prin urmare arteĭ, așa că studĭul vorbiriĭ ocazionale aparține la estetică. Cercetarea sunetelor vorbiriĭ ocazionale o numește fonologie estetică (ästhetische Lautlehre), ĭar cercetarea propozițieĭ din vorbirea ocazională o numește analiză estetică a stiluluĭ (ästhetische Stilanalyse) orĭ stilistică (Stillehre). Acele fenomene din limba uzuală, care nu se datoresc unuĭ individ, ci tendinților asemenea ale membrilor uneĭ societățĭ, le numește spiritul limbiĭ, și între acest spirit al limbiĭ și între spiritul unuĭ popor manifestat în literatura luĭ și în vieața luĭ publică Vossler caută asămănărĭ pe terenul limbiĭ franceze și al poporuluĭ francez.

1) Sprache als Schöpfung, pag. 45-46: "La baza tuturor fenomenelor de Lautwandel stă psihicul. „ Un anumit tempo, un anumit accent, legătura stilistică și psihică a vorbiriĭ îl produce, apoĭ analogiea îl ĭa și-l propagă maĭ departe (Ein gewisses Tempo, oder ein gewisser Akcent, kurz der stilistische oder psychische Zusammenhang der Rede erzeugt ihn, die Analogie aber fasst ihn auf, trägt ihn weiter und lässt ihn liegen, wo es ihr beliebt)... In ce privește producerea luĭ, Lautwandel este o legătură psihică, în ce privește efectul luĭ, Lautwandel este analogie orĭ asociație. Ce rămîne mecanic orĭ material în el? Sunetul, mișcarea guriĭ, vibrarea aeruluĭ, zgomotul. Aceste fenomene fizice însă pot fi trecute cu viderea ca neimportante. Știința noastră n-are de a face cu zgomotul, ci cu condițiile interne de vieață ale limbiĭ (Insofern der Lautwandel entsteht, ist er psychischer Zusammenhang; insofern er wirkt, ist er Analogie oder Association. Was bleibt dann vom Mechanischen und Materiellen überhaupt noch an ihm? Der Klang, die Mundbewegung, die Lufterschütterung, die Tonwelle und das Geräusch. Diese physischen Phänomene aber können als unwesentlich hinweg gedacht werden. Unsere Wissenschaft hat es ja nicht mit dem Geräusch zu tun, sondern in erster Linie nur mit den inneren Lebensbedingungen der Sprache)... Lautwandel, întrucît rezultă dintr-o activitate psihică, este limbă ca creare; analogiea, întrucît ea primește creațiea, o generalizează și o grupează, este limbă ca dezvoltare (Lautwandel, insofern er aus psychischer Tätigkeit hervorgeht, ist Sprache als Schöpfung; Analogie, insofern sie das Geschaffene erhält, verallgemeinert und gruppiert, ist Sprache als Entwicklung)"".

Ce rămîne material orĭ mecanic în lautwandel? Rămîne instrumentul producător de sunet! Instrumentul face multe lucrurĭ prin el însuș. Dacă te gîndeștĭ cum trebue el să opereze ca să înplinească ordinul psihiculuĭ de a articula grupele *nr*, *sr*, de exemplu, apoĭ îțĭ explicĭ cum prin el însuș, orĭcare ar fi înprejurările psihice, intercalează un *d* între *n* și *r*, un *t* între *s* și *r*. Este ca și cum ar porunci un stăpîn uneĭ slugĭ să facă un lucru prea greŭ pentru puterile slugiĭ. Psihic la operațiea produceriĭ sunetuluĭ din vorbirea ocazională este numaĭ noțiunea sunetuluĭ, sune-

tul tip, care pozează în conştiinţă, şi sentimentul care pune în mişcare nervul motor, dar cu începere dela acţiunea nervuluĭ motor, incluziv, până la producerea sunetuluĭ, incluziv, totul este material şi mecanic. Materială este acţiunea nervuluĭ, material este instrumentul format prin mijlocirea acţiuniĭ aceleĭa, materială este vibrarea instrumentuluĭ, materiale sînt amplitudinea vibraţiilor şi numărul lor în unitatea de timp şi durata lor şi variabilitatea durateĭ aceleĭa, material este sunetul însuş, care ar exista chĭar dacă n-ar fi mintea care să-l perceapă. Şi acest sunet material, produs la vorbirea ocazională, se întipăreşte în minte ca o reprezentare, care se adauge la celelalte reprezentărĭ ale sunetuluĭ respectiv deja existente în minte, pe baza cărora s-a format noţiunea sunetuluĭ, ce a servit ca model pentru producerea nouluĭ sunet. Reprezentarea cea noŭă este, alăturĭ cu noţiunea sunetuluĭ şi cu sentimentul provocat de aceasta, singurul fapt psihic în toată înlănţuirea de fapte materiale care aŭ avut loc din momentul cînd a apărut în conştiinţă noţiunea sunetuluĭ până la acela în care s-a întipărit în minte noŭa reprezentare a luĭ. Şi această noŭă reprezentare este totdeauna deosebită faţă de reprezentările de până acum ale sunetuluĭ respectiv, din cauză că sunetul însuş este totdeauna deosebit faţă de cele până acum produse. Şi sunetul din vorbirea ocazională, reprezentantul material al noţiuniĭ sunetuluĭ, este totdeauna altul din punct de videre al intensităţiĭ, al înălţimiĭ, al durateĭ şi al timbruluĭ, dar este simţit ca altul în reprezentare numaĭ (puţin) din punct de videre al durateĭ şi (*maĭ ales*) din acel al timbruluĭ. Şi intensitatea e alta, pentrucă amplitudinea (energiea în spaţĭu) vibraţiilor instrumentuluĭ e alta, înălţimea e alta, pentrucă numărul vibraţiilor instrumentuluĭ în unitatea de timp este altul, durata e alta, pentrucă energiea în timp a vibraţiilor instrumentuluĭ este alta, ĭar timbrul e altul, pentrucă instrumentul însuş e altul. Şi cîtă vreme instrumentul la producerea sunetuluĭ ocazional se schimbă în mic grad, aşa că variaţiile timbruluĭ sînt minime, sunetul este simţit în reprezentarea sa ca acelaş; cînd însă instrumentul la producerea sunetuluĭ ocazional se schimbă atît de mult, orĭ maĭ bine în aşa fel (Pentrucă adesea micĭ schimbărĭ în instrument sînt cauză de schimbărĭ marĭ de timbru, după cum pe de altă parte adesea instrumente mult deosebite pot produce sunete cu timbre foarte asămănătoare), încît schimbarea timbruluĭ este mare, sunetul este simţit în reprezentarea sa ca altul, şi dacă reprezentările acestea simţite ca altele din cauza timbruluĭ celuĭ deosebit al sunetelor ocazionale capătă majoritatea printre reprezentările dela baza noţiuniĭ sunetuluĭ, noţiunea însăş a sunetuluĭ se schimbă, sunetul *s-a schimbat*, şi are loc aşa numitul de Germanĭ Lautwandel, pe care eŭ îl numesc *alunecarea sunetuluĭ* (In toată discuţiea de maĭ la vale mă voĭŭ servi de termenul lautwandel). Aceasta este înlănţuirea faptelor dela lautwandel. In această înlănţuire este foarte firesc, adecă logic, să cauţĭ legăturĭ de cauză dela un fapt la altul, dar în asemenea caz, dacă vreĭ să cauţĭ cauze, nu trebue să ştergĭ cu buretele unele fapte şi să zicĭ că „pot fi trecute cu viderea ca neimportante", pentrucă nu aşa se pot afla cauzele, închizînd ochiĭ asupra unor lucrurĭ, şi nicĭ nu trebue să înşirĭ cauzele aşa dogmatic fără nicĭo probă: „un anumit tempo, un anumit accent, legătura stilistică şi psihică a vorbiriĭ..." Să luăm lucrurile dela capăt. Maĭ întîĭŭ apare no-

ţiunea sunetuluĭ în conştiinţă (Şi n-ar maĭ fi trebuinţă să spun că nu este vorba de un sunet singur, ci de un sunet însoţit de altele, care împreună cu el constituesc un cuvînt, şi însoţit de cunoştinţa simbolizată prin acel cuvînt) şi sunetul este însoţit de un sentiment. Acel sentiment nu este numaĭ dorinţa de a reproduce sunetul, ci este complicat cu sentimentul provocat de cunoştinţa simbolizată prin sunet şi de multe orĭ cu o stare afectivă anterioară vorbiriĭ ocazionale. Faptul acesta sentimental este la rîndul luĭ o cauză, anume cauza că se formează instrumentul trebuitor pentru a reproduce sunetul şi se pune în funcţiune într-un anumit fel. In ce priveşte formarea instrumentuluĭ, instrumentele înseş aŭ fost opera sentimentuluĭ numaĭ la originea limbiĭ, cînd prin mişcările reflexe provocate de sentiment s-aŭ înjghebat cele dintîiŭ sunete, care s-aŭ asociat cu cunoştinţile şi aŭ dat naştere celor dintîiŭ simboale ale vorbiriĭ, celor dintîiŭ cuvinte. O minimă rămăşiţă din acea procedare primitivă, cînd sentimentul era creator de cuvinte, există şi pănă astăzĭ în unele cuvinte onomatopeice, care tot se maĭ creĭază din cînd în cînd, şi în unele cuvinte amorfe (interjecţiĭ), care şi ele tot maĭ apar ca ceva noŭ creat din cînd în cînd. Aicĭ, unde este vorba de limba deja existentă care se schimbă, sentimentul provoacă numaĭ reproducerea instrumentuluĭ deja existent şi nu poate decît să-l modifice puţin, în sensul acela că sentimentele de excitare închid maĭ tare sunetele, ĭar cele de deprimare le deschid maĭ tare orĭ fac să înceteze vibrarea coardelor vocale, aşa că toate sunetele devin afone. In ce priveşte punerea în funcţiune într-un anumit fel a instrumentuluĭ, sentimentul provoacă variabilitate în timpul cît funcţionează instrumentul (şi acest timp variabil după starea afectivă a psihiculuĭ se numeşte *tempo*), în amplitudinea vibraţiilor luĭ (accentul expirator), şi în numărul vibraţiilor în unitatea de timp (accentul muzical), care tempo, amplitudine a vibraţiilor şi număr al vibraţiilor sînt la rîndul lor cauza pentru care sunetul este maĭ energic orĭ maĭ puţin energic, este cu maĭ multă orĭ cu maĭ puţină putere de a exista şi de a nu se schimba (Chĭar accentul muzical, de obiceĭŭ trecut cu viderea la asemenea chestiunĭ de vitalitate a sunetelor, are importanţa sa în această privinţă). Accentele înseş şi durata nu sînt opera sentimentuluĭ, căcĭ ele constituesc firea însăş a sunetuluĭ şi există prin ele înseş şi fără sentiment. Numaĭ variabilitatea lor se datoreşte acestuĭa. Pentru aceĭa şi sînt ele simbolul cel maĭ obişnuit al sentimentuluĭ în vorbirea omenească, şi nu numaĭ al sentimentuluĭ provocat de lucrurĭ, ci şi al celuĭ provocat de unele raporturĭ, anume de raporturile de *determinat*, *determinant* şi de *sinteză a cunoştinţiĭ*, ĭar prin lărgire de înţeles, dela sentiment asupra faptuluĭ care a provocat sentimentul, accentele aŭ devenit simboale pentru raporturile de *determinat*, *determinant* şi *sinteză a cunoştinţiĭ (cuvînt)*, şi în unele limbĭ, precum în cea chineză, aŭ devenit simboale chĭar pentru alte lucrurĭ în afară de sentimente. Toată această activitate a sentimentuluĭ, a singuruluĭ element psihic care la vorbirea ocazională poate avea vreun efect asupra schimbăriĭ sunetuluĭ, este lipsită de constanţă şi de persistenţă în aceĭaş direcţie. La singurele cazurĭ, unde pare că s-ar observa o influinţă a sentimentuluĭ asupra felĭuluĭ instrumentuluĭ, că s-ar închide maĭ tare orĭ s-ar deschide maĭ tare sunetul, orĭ că ar deveni acesta afon, după cum starea sentimentală este de

excitare orĭ de deprimare, sentimentele acestea doŭă (cu nenumărate nuanțe), și o mulțime altele pelîngă ele, se succedează și se înlocuesc cu răpeziciune, așa că ce face un sentiment strică celălalt, și necontenit sunetul ba se maĭ închide ba se maĭ deschide, învîrtindu-se oarecum în jurul aceluĭaș punct, unde foarte adesea se oprește, atuncĭ anume cînd starea psihică a vorbitoruluĭ este aproape lipsită de afect (căcĭ complect lipsită de afect nu-ĭ niciodată). Iar în ce privește variațiile de durată și de accente, aceste variațiĭ sînt ĭarăș totdeauna altele dela un moment la altul și se învîrtesc și ele înprejurul aceluĭaș punct normal, la care revin foarte adeseorĭ, așa că starea de maĭ mare orĭ maĭ mică vitalitate este cu totul iluzorie și toată vitalitatea se reduce la starea normală cea mijlocie. Decĭ, care-ĭ cauza pentru care se schimbă chĭar închiderea și deschiderea maĭ mare orĭ maĭ mică a sunetelor și fonicitatea orĭ afoniea lor? Cu atît maĭ mult care-ĭ cauza pentru care se schimbă celelalte timbre cu mult maĭ numeroase, unde aŭ loc schimbărĭ marĭ în instrumente, nu ca de al de acelea că se apropie orĭ se îndepărtează o leacă maĭ mult organele articulatoriĭ, că vibrează orĭ nu vibrează coardele vocale? Să se gîndească cineva la mișcarea pe care trebue s-o facă limba cu partea eĭ posterioară dela aproape starea de repaos pănă departe în sus la palatul moale, pentru a schimba instrumentul luĭ *a* în acel al luĭ *ă*, orĭ de mișcarea pe care trebue s-o facă aceĭaș limbă cu partea eĭ posterioară (Vorbesc de baza de articulare romînească, nu de cea a luĭ Jespersen) dela palatul moale pănă departe înainte la palatul tare, pentru a schimba instrumentul luĭ *u* în instrumentul luĭ *ü*. Care-ĭ cauza pentru care apar și dispar sunetele? Care-ĭ cauza pentru care capătă orĭ pĭerd sunetele accentele cele maĭ marĭ în cuvînt, pentru care capătă ele orĭ pĭerd accentele silabice? Cu alte vorbe, care-ĭ cauza schimbăriĭ sunetelor, dela lautwandel, cum aŭ Nemțiĭ avantajul să zică într-o singură vorbă? Sigur este numaĭ că lautwandel nu-ĭ produs de „un anumit tempo, un anumit accent, legătura stilistică și psihică a vorbiriĭ".

2) Sprache als Schöpfung, pag. 52: ‘Lautwandel are loc în felĭul acela că se schimbă articularea la producerea fiecăruĭ noŭ sunet ocazional, ĭar cauza luĭ stă în aceĭa că reprezentarea sunetuluĭ care servește de model sunetuluĭ ocazional este necontenit alta’. „Sein Wesen [des Lautwandels] besteht in unendlicher Klangvariation und Individualisierung der artikulierten Laute, und seine Ursache beruht auf einem geistigen Princip, eben dem Princip der individualisierenden Erkenntnis oder Vorstellung des Individuellen. Wir nennen es das Anschauungsvermögen". pag. 57: „Prin Lautwandel înțelegem variațiile nesfîrșite și individuale ale fenomenuluĭ fonetic al vorbiriĭ, însă numaĭ întru cît sînt cauzate și regulate de activitatea reprezentativă a puteriĭ noastre de intuiție și întru cît prin urmare pot fi raportate la această cauză producătoare și regulatoare. Cu alte vorbe: Lautwandel se produce prin aceĭa că reprezentările apar deasupra organelor vorbiriĭ, și, din cauză că reprezentările variează într-una, variează în aceĭaș măsură și fenomenul, adecă sunetul. Cu oricare schimbare de înțeles stă în legătură o schimbare corăspunzătoare de sunet (Unter Lautwandel verstehen wir die unendlichen und individuellen Variationen des phonetischen Phänomens der Sprache, aber nur insofern sie durch die anschau-

ende Tätigkeit unseres Intuitionsvermögens verursacht und geregelt werden und, dementsprechend, auf diese erzeugende und regelnde Ursache auch wider zurückbezogen werden können. Mit andern Worten: Lautwandel entsteht dadurch, dass unsere inneren Anschauungen auf dem Wege über die Sprachwerkzeuge in Erscheinung treten. Und dadurch, dass unsere Anschauungen fortgesetzt variieren, variiert in gleichem Schritt auch die Erscheinung, d. h. der Laut. Mit jedem Bedeutungswandel ist ein entsprechender Lautwandel verknüpft)".

In vreme ce prin susţinerile luĭ pe care le-am însemnat sub numărul 1 Vossler ne punea pe terenul sentimentuluĭ şi al variaţiilor produse de sentiment în durata şi accentele sunetuluĭ ocazional („un anumit tempo, un anumit accent"), aicĭ ne pune pe un teren cu totul altul. La vorbirea ocazională anume pozează după el în minte nu noţiunea sunetuluĭ, ci o reprezentare a luĭ, pe care o copiează exact sunetul ocazional; ĭar reprezentarea aceasta este totdeauna alta, schimbată, diferită, la fiecare nouă producere a unuĭ sunet ocazional, şi pentru aceĭa sunetul ocazional este totdeauna altul, schimbat, diferit. De pildă, dacă *a* neaccentuat din cuvîntul latinesc *tacere* s-a prefăcut în *ă* din cuvîntul romînesc *tăcere*, cauza este că orĭdecîteorĭ s-a produs *a* neaccentuat din acest cuvînt în vorbirea ocazională, a pozat în mintea vorbitoruluĭ o reprezentare *a* alta, schimbată, diferită, pe care a copiat-o exact vorbirea ocazională. Dar maĭ întîĭŭ la vorbirea ocazională nu pozează în minte cunoştinţile despre cuvinte şi despre lucrurile simbolizate prin ele ca reprezentărĭ, ci ca noţiunĭ. De aceasta ne convinge propriea observaţie asupra lucrurilor simbolizate prin cuvinte: nicĭodată, nu numaĭ cînd vorbim, dar nicĭ cînd gîndim fără să vorbim, nu videm în minte lucrurile ca individe, şi nu le videm în minte ca individe nicĭ chĭar atuncĭ cînd vorbim orĭ gîndim despre persoane, pe care le videm în realitate la tot pasul (afară dacă numaĭ nu le videm chĭar atuncĭ cînd vorbim despre dînsele). Numaĭ rar, extrem de rar (şi pentru aceasta trebue imaginaţie de poet) ne gîndim la reprezentărĭ. Eŭ unul nu gîndesc în reprezentărĭ nicĭodată, şi nu-mĭ pot închipui, aşa cum l-am văzut ca individ într-un anumit moment, nimic şi pe nimenĭ. Şi dacă asemenea gîndire în reprezentărĭ despre lucrurĭ este aproape imposibilă, are să fie o asemenea gîndire în reprezentărĭ posibilă, ba chĭar obişnuită, despre cuvintele simboale ale lucrurilor, despre nişte sunete? Apoĭ care sînt acele reprezentărĭ necontenit altele, care pozează în minte şi pe care le copiează sunetele ocazionale? Dacă aş admite (după cum într-adevăr se şi petrece lucrul) că sunetele din vorbirea ocazională sînt prin ele înseş altele faţă de imaginea din cap (fie ea ce va fi, noţiune de sunet orĭ, cum vrea Vossler, reprezentare de sunet), aş putea pricepe cum la nişte reprezentărĭ ale unuĭ sunet dintr-un cuvînt se tot adaugă reprezentărĭ necontenit altele, schimbate, diferite. Dar aşa, cînd sunetuluĭ ocazional i se tae voea de a fi ceva prin el însuş şi i se permite să fie numaĭ copie exactă a reprezentărilor deja existente în minte, de unde aŭ eşit aceste din urmă? Căcĭ dela capul loculuĭ, să zic din momentul cînd Thraciĭ aŭ auzit întîĭaş dată cuvîntul *tacere* din gura soldaţilor romanĭ care se vor fi răstit la dînşiĭ, n-a fost decît o singură reprezentare a acestuĭ cuvînt şi o singură reprezentare a luĭ *a* dintr-însul. Cum a ajuns reprezentarea a-

ceasta a luĭ *a*, fără nicĭun ajutor din partea sunetelor vorbiriĭ ocazionale, să se înmulțească în atîtea reprezentărĭ necontenit altele și tot maĭ altele, până ce a produs reprezentarea luĭ *ă*, care la rîndul eĭ ĭarăș se tot înmulțește, până ce va ajunge cine știe unde? Adecă să ne înțelegem. Reprezentărĭ de ale luĭ *a* s-aŭ maĭ înmulțit ele după Vossler și prin sunetele din vorbirea ocazională, decît numaĭ acestea aŭ fost totdeauna copiĭ exacte ale reprezentăriĭ din minte, așa că prin ele n-aŭ avut nicĭo putere asupra schimbăriĭ luĭ *a*. Dacă ar fi rămas treaba pe ele, pe sunetele ocazionale, *a* nu s-ar fi schimbat nicĭodată. Dar vezĭ că reprezentarea luĭ *a*, adecă una din reprezentările luĭ *a*, care se nimerĭa să vie în minte în momentul vorbiriĭ ocazionale, aceĭa era *alta, schimbată, diferită* decît cum fusese ea însăș până atuncĭ în minte și decît cum fusese toate celelalte reprezentărĭ de până atuncĭ din minte ale sunetuluĭ *a* din cuvîntul *tacere*. Și este vorba, cum s-aŭ putut schimba reprezentările luĭ *a* prin ele înseș, fără ajutor din afară dela sunetele ocazionale, așa de tare, ca dela *a* să ajungă la *ă*? Că o cunoștință (reprezentare orĭ noțiune) nu poate rămînea aceĭaș la orĭcît de scurte intervale ale existențiĭ sale, chĭar dacă n-ar primi nicĭo influință din partea vreunor cunoștințĭ altele, cu care ar fi în asociație, trebue să fie adevărat, pentrucă nicĭun lucru nu rămîne acelaș la orĭcît de scurte intervale ale existențiĭ sale. Dar vorba e, în ce i-ar putea consista schimbarea? Doar numaĭ în energiea eĭ, în putința eĭ de a fi percepută. Cel puțin propriea observație, cîtă putem avea în privința aceasta, atîta ne arată, că despre un lucru ne aducem totdeauna aminte cu diferite grade de claritate și că această claritate scade în măsura în care maĭ rar ne gîndim la acel lucru și maĭ rar ne înmulțim reprezentările despre el prin experiențĭ noŭă, așa că, dacă nicĭ la el nu ne gîndim decît rar și nicĭ noŭă experiențĭ despre el nu maĭ căpătăm, îl uĭtăm. Iar dintre cele doŭă mijloace de a nu uĭta, gîndirea la un lucru pe de o parte și experiența despre el pe de alta, experiența are prioritatea, și pentru aceĭa, de pildă, ca să nu uĭte cineva o limbă, nu-ĭ de ajuns să se gîndească la dînsa: dacă nu va avea ocazie s-o vorbească, orĭ s-audă pe alțiĭ vorbind-o, orĭ să citească ceva scris în ea, va uĭta-o. După Vossler însă cunoștința unuĭ sunet, de pildă cunoștința luĭ *a* din cuvîntul *tacere*, se schimbă prin ea însăș, fără ajutor din partea sunetelor ocazionale, numaĭ prin faptul că există în minte și din cînd în cînd vine în cercul conștiințiĭ, în mod calitativ, în felĭul acela că din *a* devine *ă*. Strămutată pe terenul altor cunoștințĭ această părere ar însemna că cunoștința despre cîne s-ar putea preface în mintea omuluĭ, numaĭ prin faptul că ar exista în ea și ar veni din cînd în cînd în cercul conștiințiĭ, în cunoștință despre lup, și cunoștința despre verde s-ar putea preface în cunoștință despre galbăn (Și nu este maĭ mare deosebire calitativă între cîne și lup, între verde și galbăn decît între *a* și *ă*). Insă, după cum cunoștința despre lup și cunoștința despre galbăn nu le pot căpăta, până ce n-oiŭ videa lupul și galbănul în lumea fizică, tot așa nicĭ cunoștința despre *ă* în cuvîntul *tacere* n-am s-o pot căpăta până ce nu voiŭ auzi pe *ă* din lumea fizică, ca sunet fizic al vorbiriĭ ocazionale. Dacă cunoștințile ar avea astfel puterea, ca prin ele înseș, numaĭ prin faptul că există în minte și vin din cînd în cînd în cercul conștiințiĭ, fără ajutor dela lumea fizică orĭ dela

alte cunoştinţĭ cu care ar fi în asociaţie, să se prefacă calitativ din *a* în *ă*, din *cîne* în *lup*, din *verde* în *galbăn*, apoĭ n-ar fi prea greŭ să admită cineva că cunoştinţa ar fi în stare la urma urmelor să producă şi lucrul însuş fizic. Va fi fost poate la început o cunoştinţă, o idee (Ce idee va fi fost? Despre ce? Poate despre ea însăş, o idee adecă a ideiĭ) şi din ideea aceĭa va fi eşit lumea fizică toată. De altfel am văzut (maĭ sus pag. 257) că pentru Vossler spiritul = substanţa însăş. Dar să admitem că o reprezentare a luĭ *a* din *tacere* a apărut deodată ca *ă* în mintea cuĭva în momentul vorbiriĭ ocazioale (Şi admit această trecere deodată dela *a* la *ă*, macarcă trecerea va fi avut loc treptat prin tot felĭul de nuanţe de *a* şi de *ă*, pentru ca să putem pricepe maĭ lesne ce vreaŭ să spun; dar orĭce sunet am admite din drumul dela *a* spre *ă*, argumentarea ar rămînea aceĭaş). Şi să maĭ admitem apoĭ că limba autohtonilor nu cunoscuse sunetul *ă* şi că pe vremea cînd apărea *ă* într-un cuvînt ca *tacere* limba romînească alţĭ *ă* nu maĭ avea (Asemenea admiterĭ sînt la locul lor nu din punct de videre al luĭ *ă* însuş din însuş cuvîntul *tacere*, ci din punct de videre al vreunuĭ sunet care într-adevăr a putut prin lautwandel să apară întîĭaş dată în gura vreunor vorbitorĭ fără ca acel sunet să fi existat până atuncĭ în limba vorbitorilor acelora orĭ în limba pe care străbuniĭ vorbitorilor acelora vor fi vorbit-o şi apoĭ vor fi părăsit-o). Cum a putut acea reprezentare a luĭ *ă* să dea indicaţiĭ organelor articulatoare, pentru ca acestea să poată produce pe *ă* în vorbirea ocazională? A putut acea reprezentare a luĭ *ă* să arăte în vreun chip oarecare nervilor mişcările pe care nerviĭ trebuesc să le provoace? Sigur că n-a putut. Apoĭ atuncĭ de unde aŭ ştiut nerviĭ să potrivească instrumentul trebuitor pentru producerea fizică a sunetuluĭ *ă*? Şi nu numaĭ că nu se poate pricepe cum s-ar fi putut forma în asemenea împrejurărĭ instrumentul trebuitor pentru producerea fizică a luĭ *ă*, dar nu se poate pricepe nicĭ cum timbrul luĭ *ă* din reprezentarea aceĭa ar fi putut fi *perceput* de minte. Cunoştinţa este imaginea unuĭ lucru real, fizic orĭ psihic. Cînd lucrul real însuş lipseşte, ce fel de imagine poate să fie aceĭa? Chĭar cunoştinţile poetice, orĭcît de nereale ar apărea la prima impresie, sînt compuse din realităţĭ, care sînt numaĭ combinate prin raporturĭ altfel decît în realitate (Dracul însuş e compus din lucrurĭ care toate există, dar care nu se găsesc la un loc aşa cum ni le închipuim noĭ că se găsesc în dracul). In cazul de faţă sunetul *ă*, timbrul luĭ *ă*, din reprezentarea presupusă că ar fi dezvoltat acest sunet, acest timbru, prin ea însăş, n-a existat încă în realitate. Ce fel de imagine a luĭ *ă* poate să fie această reprezentare, această cunoştinţă? Cum poate avea mintea conştiinţă de timbrul *ă* dintr-o asemenea reprezentare? Pentru aceĭa nu se poate pune înainte exemplul copiluluĭ, care ar potrivi organele articulatoriĭ după cunoştinţa sunetuluĭ, pentrucă copilul *aude* sunetul real, sunetul fizic de sute şi de miĭ de orĭ, şi după sunetul *auzit*, după cunoştinţa cu adevărat imagine a sunetuluĭ real face nenumăratele încercărĭ până ce nimereşte articularea trebuitoare. Şi este, decĭ, lucru sigur că, după cum lautwandel nu-ĭ produs de „un anumit tempo, un anumit accent, de legătura stilistică şi psihică a vorbiriĭ", tot aşa nu-ĭ produs nicĭ de faptul că reprezentarea sunetuluĭ şi-ar schimba prin ea însăş firea, pe care fire schimbată ar copia-o sunetul

ocazional. Dacă cunoştinţa sunetuluĭ se schimbă, aceasta se întîmplă din cauză că sunetul din vorbirea ocazională se schimbă, şi aicĭ, în vorbirea ocazională, trebue căutată originea schimbăriĭ, ĭar nu în psihic. Este hotărît lucru că limba este şi fizică şi psihică, fizică ca sunete ale vorbiriĭ ocazionale, psihică ca cunoştinţĭ simbolizate prin acele sunete şi ca cunoştinţĭ ale acestor sunete înseş. Este hotărît lucru că cauzele schimbăriĭ limbiĭ trebuesc căutate şi în fizic şi în psihic. In recensiea pe care a publicat-o în Literaturblatt für germanische und romanische Philologie, Ianuar, 1906, asupra lucrăriĭ luĭ Eugen Herzog, Streitfragen der romanischen Philologie, Halle a. S. 1904, Vossler are groază de *dualismu* şi spune că „prima şi ultima fire a limbiĭ trebue căutată în mod necesar orĭ în regularitatea mecanică orĭ în libertatea psihică", că „trebue să stăpînească orĭ mecanicofizicul şi materialismul orĭ psihicul şi idealismul, căcĭ dualismul este numaĭ un expedient care ne scoate dintr-o încurcătură şi ne vîră în alta". Şi Vossler se hotăreşte pentru idealismu. Că psihicul însă ar fi ceva neregulat şi fără legĭ, liber, este contra logiciĭ, căcĭ psihicul, macar că psihic, este tot natură şi nu se poate ca o parte din natură să fie supusă la legĭ, ĭar ceĭalaltă nu, ĭar că dualismul ar fi numaĭ un expedient pentru a pricepe lumea, în special limba, şi că priceperea nu poate veni decît dacă te puĭ dintr-un punct de videre orĭ excluziv fizic orĭ excluziv psihic, este ceva contrar orĭcăreĭ experienţĭ, experienţiĭ din cazul de faţă, de pildă, cînd Vossler, pentru a explica numaĭ din punct de videre psihic schimbarea sunetuluĭ, a trebuit să recurgă la asemenea curioase presupunerĭ, că cunoştinţa şĭ-ar putea prin ea însăş schimba calitatea. Dualismul nu este ceva care să poţĭ primi orĭ respinge, ci este ceva care se impune cu necesitate, pentrucă face parte din propriea observaţie dela fiecare minut. Necontenit venim în contact prin conştiinţa noastră cu fizicul şi cu psihicul, pe care, până la vreo maĭ adîncă înţelegere a firiĭ lor, cu toţiĭ, dela mic până la mare, dela cel maĭ prost până la cel maĭ filosof, le pricepem ca atare: că *sînt* adecă, şi că *sînt foarte deosebite între ele.* Ba dacă-ĭ pe aceĭa, dacă adecă trebue numaĭ decît să stabilesc cu logica vreun raport de dependenţă între cele doŭă felĭurĭ de fenomene, fizice de o parte şi psihice de alta, apoĭ, maĭ degrabă decît o dependenţă a fiziculuĭ de psihic, aş stabili o dependenţă contrarie şi mĭ-aş închipui par că o asămănare între psihic şi lucrurile abstracte (adecă fără substrat) din lumea fizică, aşa că mĭ-aş închipui psihicul de acelaş soĭŭ cu forma şi coloarea şi mirosul şl sunetul şi duritatea, adecă ceva care, ca şi acestea, ar sta lipit de substratul concretuluĭ şi ar dispărea odată cu compoziţiea luĭ, încît, după cum prin moarte dispar actualele abstracte fizice ale corpuluĭ omenesc, tot astfel ar trebui să dispară prin moarte şi abstractul psihic al acestuĭ corp; căcĭ abstractele dispar şi persistă numaĭ substratul în diferite stărĭ de combinaţie a elementelor sale (care vor fi acelea!). Că psihicul se amestecă în mod neconstant la schimbarea chĭar a sunetuluĭ, ĭar nu numaĭ la propagarea schimbăriĭ luĭ (precum această propagare are loc, între altele, prin analogie, după cum şi Vossler recunoaşte, vezĭ maĭ sus sub 1), este adevărat, şi maĭ sus sub 1 am văzut că sentimentul provoacă schimbărĭ neconstante în accentul expirator, accentul muzical, durata, închiderea, deschiderea şi fonicitatea sunetuluĭ. Dar principala cauză de schimbare a su-

netului trebue căutată în schimbarea pe care prin ele înseş o capătă organele articulatorii. Schimbarea are loc în toate caracterele sunetului, în amplitudinea vibraţiilor (accentul expirator), în numărul vibraţiilor în unitatea de timp (accentul muzical), în durată (cantitate), şi în raportul de amplitudine dintre armonicele tonului fundamental (timbrul), şi ori este persistentă în aceiaş direcţie, ori nu. In caz cînd persistenţa în aceiaş direcţie lipseşte, cu toate deosebirile dintre sunetele ocazionale, dintre reprezentările prin urmare ale lor, sunetul noţiune, sunetul tip este simţit ca acelaş, ca neschimbat, limba ca creare (die Sprache als Schöpfung, cum zice Vossler) adecă se tot învîrteşte înprejurul aceluiaş punct şi schimbările ei se anihilează una pe alta, limba însă ca dezvoltare (die Sprache als Entwicklung) rămîne aceiaş. In caz cînd este persistenţă în aceiaş direcţie, sunetele sînt tot mai deosebite unele faţă de altele, pănă ce în sunetul tip, în sunetul noţiune, ori durata, ori accentul expirator, ori accentul muzical, ori timbrul, ori toate înpreună, sînt simţite ca altele. Atunci se zice că s-a schimbat sunetul şi are loc, cum zic Nemţii, Lautwandel. Cînd sunetul se schimbă *în anumite înprejurări*, astfel că prin schimbarea sa să devină mai mare asămănarea ori neasămănarea între nişte sunete învecinate, ori cînd sunetul se schimbă numai *în anumite înprejurări*, chiar fără să rezulte prin schimbare vreo asămănare ori vreo neasămănare mai mare între nişte sunete învecinate, cauza schimbării, conform obiceiului (Wundt, Die Sprache, II, 614 : „Cauzele unui fenomen sînt cele mai apropiate înprejurări în care el se petrece. Die Ursachen als nächste Bedingungen des Geschehens"), este pusă pe socoteala înprejurărilor acelora şi se zice, de pildă, că în cuvîntul romînesc *ḱem*>**ḱăm*>*clamo* *ă* din *ḱăm* s-a schimbat în *e*, pentrucă s-a asimilat la *ḱ*, că grupul *kt* a devenit în romîneşte *pt*, pentrucă s-a disimilat *k* de *t*, şi că *a* neaccentuat (care adecă n-a avut accentul emfatic, cel mai mare accent expirator în cuvînt, accentul cuvîntului) şi neiniţial s-a prefăcut în *ă* în romîneşte, pentrucă n-a fost accentuat şi n-a fost iniţial. Iar cînd sunetul se schimbă în orice înprejurare (Astfel în orice înprejurare a dispărut *h* latinesc în romîneşte, s-a schimbat exploziva bilabială afonă aspirată *ph* din vechea greacă în spiranta labiodentală afonă *f* în neogreaca, s-a schimbat *ē* lung din vechea greacă în *i* în neogreaca), schimbarea este declarată ca spontanee, şi cu aflarea cauzei ei s-aŭ chinuit mai ales învăţaţii fără să-i deie de capăt. De fapt, nici la schimbările condiţionate de anumite înprejurări fără să rezulte asămănări ori neasămănări mai mari între sunete n-avem a face cu vreo cauză care să ne satisfacă : ce fel de explicare poate fi aceasta, că *a* s-a schimbat în *ă* pentru că n-a fost accentuat? Te întrebi îndată, dar pentru ce *a neaccentuat* s-a prefăcut în *ă*? Şi ajungi după această întrebare la acelaş punct unde se găsesc schimbările spontanee. Şi în adevăr, cînd este vorba de asimilaţii şi disimilaţii, avem a face cu o cauză foarte cunoscută şi obişnuită pe tot felul de terenuri, avem a face cu acea tendinţă pe care o aŭ lucrurile de a se apropia ori de a se îndepărta unele de altele ; cînd însă mi se pune înainte o cauză ca aceia că „aŭ fost în cuvînt alte sunete cu accent mai mare decît sunetul cel schimbat", am a face cu ceva noŭ şi neobişnuit, ca atunci cînd pe alte terenuri mi s-ar spune că din doi boi dela jug s-a înbolnăvit unul,

pentrucă celălalt era maĭ sănătos decît dînsul, orĭ că oamenii înebuesc, pentrucă ceilalţĭ oamenĭ aŭ minte maĭ sănătoasă decît dînşiĭ. Şi nicĭ n-a fost niciodată nimenĭ mulţămit cu asemenea explicaţiĭ, ci şi schimbările condiţionate fără asimilărĭ orĭ disimilărĭ, şi cele necondiţionate, aŭ fost puse la un loc în categoriea schimbărilor spontanee. Dar, orĭ spontanee orĭ nu, schimbările sunetelor trebuesc maĭ înainte de toate puse pe terenul fizic. Asimilarea numaĭ, atuncĭ cînd sunetul aşa fel se schimbă, încît devine acelaş cu sunetul din apropierea luĭ, samănă cu analogiea, încît te poţĭ gîndi că ar fi putut avea loc în *cunoştinţa* cuvîntuluĭ o suplantare a unuĭ sunet prin celălalt, după cum la analogie are loc o suplantare a sunetuluĭ din *cunoştinţa* unuĭ cuvînt printr-un sunet din *cunoştinţa* altuĭ cuvînt, şi, de pildă, la cuvîntul romînesc **cŭmpăne* schimbat în *cŭmpene* aĭ putea presupune în *cunoştinţa* cuvîntuluĭ **cŭmpăne* o substituire a luĭ *ă* prin *e*, astfel că vorbirea ocazională va fi copiat numaĭ cunoştinţa. Dar chĭar asimilarea în toate celelalte manifestărĭ ale sale n-are cu analogiea nicĭo asămănare şi nicĭ vreun felĭŭ de explicare psihică alta nu i se poate găsi. Prin ce operaţie psihică s-a putut preface *ă* în *e*, de pildă, în romînescul **ķăm* devenit *ķem?* Doar prin aceĭa că *cunoştinţa* sunetuluĭ *ă* şi-a schimbat timbrul în *e*, pentrucă între timbrul luĭ *e* şi acel al luĭ *ķ* este maĭ mare asămănare decît între timbrele luĭ *ă* şi *ķ*. Decît numaĭ cum trebue să ne închipuim noĭ această operaţie? Timbrul doar stă în legătură cu alte lucrurĭ în mintea noastră şi nu poate fi doar luat aşa ca dintr-un saltar, cînd aĭ nevoe de dînsul. Timbrul este totdeauna legat de o intensitate oarecare şi de un ton fundamental cu armonicele luĭ oarecare şi de o inervaţie oarecare, este, cum se zice, într-o asociaţie oarecare, şi cînd îţĭ vine el în cap, îţĭ vin în cap şi asociaţiĭ luĭ. De unde a luat *ă*, cel care s-a schimbat în *e*, timbrul de *e*? Să-l fi căpătat vreo reprezentare a luĭ *ă* pe acel timbru prin ea însăş, nu se poate, cel puţin cu mintea obişnuită omenească nu se poate pricepe acest lucru (Vezĭ maĭ sus pag. 270-272). Atuncĭ de unde a răsărit în locul reprezentărilor luĭ *ă* acea reprezentare a luĭ *e* în cuvîntul, de pildă, *ķem*>*ķăm?* Dacă a venit de undeva, a trebuit de altfel să vină cu tot bagajul luĭ de asociaţiĭ, între altele maĭ ales a trebuit să vină cu o inervaţie fizică oarecare. Cu alte vorbe este vreun *e* din vreun cuvînt careva, care a înlocuit, a substituit, a suplantat pe *ă*. Este un fel de analogie sui generis, invocată aicĭ numaĭ de gustul de a face operaţiea cu orĭce preţ psihică. Dar e mare deosebirea de analogie, ca dela cer la pămînt, căcĭ la analogie avem a face cu o substituţie a unuĭ sunet prin alt sunet provenit dela un cuvînt asociat şi asămănător, pecînd dincoace am avea a face cu o substituţie a unuĭ sunet prin alt sunet provenit nu se ştie de unde. Cu toate acestea necontenit aŭ vîrît învăţaţiĭ asimilarea printre operaţiile psihice, cu maĭ mult saŭ maĭ puţin amestec de fizic, orĭ chĭar cu distincţiĭ curioaze că asimilaţiea regresivă ar fi psihică, ĭar cea progresivă fizică (Vezĭ părerile luĭ Steinthal şi ale luĭ Wundt la Wundt, Die Sprache, I, 430-444). Dar deja la disimilaţie, la care nu se găseşte vreo cauză psihică cunoscută cu care ea s-ar putea compara, după cum la unele asimilaţiĭ se găseşte analogiea, explicarea pe cale psihică este imposibilă şi Wundt, de pildă, Die Sprache, I, pag. 440, spune că unul din sunete influinţează pe celălalt

în sensul ca articulaţiea să fie maĭ uşoară („er wirkt auf ihn ein im Sinne der leicht fliessenden Artikulation"). Adecă cum? Cunoştinţa unuĭ sunet prevede că cunoştinţa celuĭalalt sunet, dacă va fi articulată aşa cum este, va fi grea de articulat şi o schimbă aşa fel, că să-ĭ fie articularea maĭ uşoară? Dar maĭ întîĭŭ va să zică fiecare cunoştinţă are o judecată a eĭ proprie, un fel de minte a parte? Sînt va să zică tot atîtea minţĭ cîte cunoştinţĭ? Apoĭ, de unde poate şti cunoştinţa ceĭa că va fi grea de articulat ceĭalaltă, pănă ce nu va videa întîĭŭ oarecum? De unde aŭ căpătat cunoştinţile darul gîcituluĭ? Nu-ĭ mult maĭ simplu să admiţĭ că organele articulatoriĭ n-aŭ putut articula aşa cum li se poruncĭa din partea cunoştinţilor şi aŭ dat astfel naştere la un sunet ocazional altul decît cel care poza în minte ca reprezentare orĭ, maĭ bine, ca noţiune? Maĭ puţin încă, dacă este posibil, se pot face încercărĭ de a afla cauze psihice pentru celelalte schimbărĭ de sunete, la care nu se observă tendinţĭ de asimilaţie şi disimilaţie, şi pe care, condiţionate de înprejurărĭ orĭ nu, eŭ le cuprind la schimbările spontanee. Ce cauză psihică se poate găsi la o epenteză ca acea a luĭ *d* între *n* şi *r*, de pildă din cuvîntul grecesc *andrós*>**anrós*? Nu cumva va fi prevăzut mintea că aŭ să fie grele de articulat unul după altul *n* şi *r* şi a vîrît în cunoştinţa cuvîntuluĭ pe *d* şi apoĭ a pus cunoştinţa aşa schimbată să pozeze pentru organele articulatoriĭ? Şi bine a făcut mintea în adevăr că a vîrît pe *d* şi nu cumva alt sunet, pentrucă tocmaĭ *d* este sunetul de legămînt dintre *n* şi *r*. Şi cum a vîrît mintea pe acel *d*? De unde l-a scos? Cînd era vorba să-şĭ schimbe numaĭ cunoştinţa prin ea însăş firea (Vezĭ maĭ sus pag. 270-272), îş schimba macar numaĭ firea, dar aicĭ maĭ aŭ cunoştinţile şi altă putere încă maĭ neînchipuită şi maĭ neexplicabilă, de a vîrî anume între ele o altă cunoştinţă creată de ele pe de-a dreptul. Dar nu cumva oare aŭ pozat în minte numaĭ *nr* unul lîngă altul, ĭar organele articulatoriĭ aŭ vîrît ele, din cauza greutăţiĭ de a articula unul după altul pe *nr*, un *d* între *n* şi *r*, dezvoltat din sunetul de legămînt dintre *n* şi *r*, care sunet de legămînt este tocmaĭ un *d* imperceptibil? D-apoĭ este greŭ în adevăr tare să articulezĭ pe *n* şi apoĭ cu precizie, exact în acelaş timp, pe de o parte să îndepărtezĭ puţin vîrful limbiĭ de alveolele dinţilor anteriorĭ, ĭar pe de alta să rîdicĭ în sus vălul palatuluĭ şi să-l lipeştĭ de păretele faringeluĭ. Indatăce cele doŭă operaţiĭ, îndepărtarea vîrfuluĭ limbiĭ de alveleolele dinţilor anteriorĭ de o parte, rîdicarea în sus a văluluĭ palatuluĭ şi lipirea luĭ de păretele faringeluĭ de altă parte, nu sînt perfect sincronice, ci operaţiea din urmă este numaĭ cît de puţin anterioară celeĭ de întîĭŭ, se naşte între *n* şi *r* un *d*. Ce cauză psihică se poate găsi pentru schimbarea luĭ *a* neaccentuat romînesc în *ă*?

Cu asemenea schimbărĭ, schimbărĭ anume de timbru necondiţionate de înprejurărĭ, orĭ condiţionate de ele fără asimilare şi disimilare, s-a ocupat, de pildă, Wundt, cu ocaziea aşa numiteĭ germanische Lautverschiebung, Die Sprache, I, pag. 405-424, şi acolo, pelîngă părerea sa proprie, maĭ înşiră şi pe acele ale altora (cred că ale tuturora) asupra chestiuniĭ (S-aŭ propus ca cauze: „Barbarei"; „Verwilderung"; „der mit dem gewaltigen das Mittelalter eröffnenden Vorschritt und dem Freiheitsdrang der Deutschen zusammenhängender Zug"; „Thatkraft"; „jugendliche Rüstigkeit"; „musikalischer Sinn"; „Bequemlichkeit"; „das Streben bedeutsame Unter-

schiede zu erhalten"; ᶜtendinţa de a păstra justul raport dintre sunete [das richtige Verhältniss der Laute] şi a înpedeca să nu se acumuleze prea multe sunete de aceĭaş clasă [weil sonst eine allzu grosse Anhäufung von Lauten einer Klasse entstanden wäre]'; ᶜGermaniĭ, atuncĭ cînd aŭ avut loc schimbările, păstraŭ aducerea aminte de cele treĭ soĭurĭ de explozive din indogermana primitivă şi căutaŭ, cît puteaŭ, să păstreze şi eĭ o stare analoagă în sunetele lor [Max Müller!]'; „das ästhetische Gefühl"; tendinţa logică de a deosebi unul de altul cuvintele [das logische Gefühl des Begriffswerthes jedes einzelnen Wortes]"). In nomenclatura mea cauzele propuse de aceştĭ învăţaţĭ sînt comoditatea, ritmul, diferenţiarea şi baza psihologică (Vezĭ pentru discuţiea acestor cauze ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ, unde însă baza psihologică este numită lămurirea psihică a cunoştinţilor). Dintre acestea comoditatea este şi fizică şi psihică, ĭar celelalte treĭ sînt toate psihice. Despre comoditate nu voĭŭ spune, decĭ, nimic. Voĭŭ spune cîteva vorbe despre celelalte. Ca să se priceapă însă imposibilitatea de a se provoca schimbarea de timbru a sunetelor prin mijlocirea ritmuluĭ, diferenţieriĭ şi bazeĭ psihologice, să ne punem în cazul extrem al produceriĭ unuĭ sunet noŭ, necunoscut încă în limba în care el apare, şi să admitem că *ă*>*a* neaccentuat a apărut ca ceva noŭ în limba romînească, ca ceva necunoscut nu numaĭ limbiĭ latine (după cum în adevăr şi este necunoscut limbiĭ aceşteĭa), dar şi limbilor autohtone pe care pe teritorĭul romînesc le-a înlocuit limba latină. Pentru legitimitatea aceşteĭ presupunerĭ vezĭ maĭ sus pag. 272. Ritmul, aşa numita eŭfonie de obiceĭŭ şi care supt acest nume s-a bucurat de atîta favoare odată (Vezĭ Wechssler, Giebt es Lautgesetze? pag. 394, 403), joacă probabil un rol în schimbarea limbiĭ, operează însă cu lucrurĭ cunoscute, a căror experienţă că-s plăcute orĭ neplăcute o are. Cum ar fi putut el produce pe *ă*, dacă nu-l cunoştea ce fel sună? Cum ĭ-ar fi putut plăcea *ă* Romînuluĭ înainte de a-ĭ fi auzit Romînul timbrul? Şi eŭ chĭar aş socoti că limba romînească duce în spinare fără gustul eĭ pe *ă*, ca şi pe înruditul de articulaţie şi de timbru *î*, şi cu plăcere s-ar cotorosi de ele, dar nu poate. Iar diferenţiarea (Să se bage de samă că nu-ĭ vorba de diferenţiare în înţelesul pe care Meillet şi Vendryes îl daŭ acestuĭ cuvînt, în înţelesul adecă de o specie a disimilaţieĭ, vezĭ Vendryes, Le langage, pag. 72, ci de o cauză cu totul alta, al căreĭ nume, Bedeutungsdifferenzierung, Differenzierung der Bedeutung, pleacă dela H. Paul, Principien der Sprachgeschichte, şi Gabelentz, Die Sprachwissenschaft, ale căreĭ atribute aŭ fost în parte cercetate de aceştĭ învăţaţĭ, dar a căreĭ fire, astfel cum eŭ o înţeleg, n-a fost recunoscută de dînşiĭ), atuncĭ cînd cu sunetele are de a face, operează şi ea numaĭ cu sunete deja existente, şi rolul eĭ în schimbarea sunetuluĭ este orĭ de a propaga sunetul deja schimbat, cum face şi analogiea, dar cu un anumit scop, nu fără scop, cum se petrece lucrul la analogie, orĭ de a înpĭedeca, ĭarăş pentru un anumit scop, schimbarea. Diferenţiarea anume samănă cu voinţa, dar nu este voinţa individuluĭ, şi operează totdeauna cu un scop. Ce scop a putut avea ca să prefacă pe *a* neaccentuat romînesc în *ă*? Dar să zic că a avut vreunul, cum a putut ea proceda ca să dea naştere aceluĭ *ă*? Aicĭ se prezintă întocmaĭ dificultăţile pe care le-am văzut atuncĭ, cînd era vorba de prefacerea luĭ *a* neaccentuat în *ă* numaĭ prin faptul că a exis-

tat in minte şi a venit din cind in cind in cercul conştiinţiĭ. Vezĭ maĭ sus pag. 272. Ba dificultăţile sint incă maĭ marĭ. Acolo, de bine de răŭ, *a* se prefăcuse in *ă* prin propriea putere a cunoştinţiĭ luĭ *a*, şi nu se putea pricepe cum a putut mintea avea conştiinţă de timbrul *ă* fără să-l fi perceput din realitate, şi cum a putut acel *ă* da indicaţiĭ nervilor motorĭ ca să producă instrumentul trebuitor pentru producerea reală a luĭ *ă*. Dincoace mintea cunoaşte maĭ dinainte pe *ă* fără să-l fi auzit, il socoate bun pentru un scop oarecare (pe care de altfel noĭ iştialalţĭ nu-l putem de fel pricepe), şi-l creĭază pe de-a intregul ca cunoştinţă, şi apoĭ dă indicaţiĭ nervilor, ca cum ar da indicaţiĭ un arhitect lucrătorilor, să facă cutare şi cutare mişcărĭ in organele articulatoriĭ. Este cu putinţă una ca aceasta? Prin baza psihologică eŭ inţeleg firea, felĭul de a fi (essentia, οὐσία, Wesen, manière d'être) al psihiculuĭ ca intelect şi sentiment. Psihicul printre alte cunoştinţĭ are şi cunoştinţĭ despre nişte sunete produse de organele bucale, pe care sunete organele bucale le-aŭ produs din cauză că aŭ fost puse în mişcare de nerviĭ motorĭ supt impulsul sentimentelor, care insoţesc toate cunoştinţile despre lucrurile fizice şi psihice, cite se găsesc in mintea omuluĭ. Cunoştinţile acestea ale sunetelor provocate de sentimente s-aŭ asociat la cunoştinţile despre lucrurile fizice şi psihice şi la sentimentele insoţitoare (ele inseş inregistrate de psihic ca cunoştinţĭ) care aŭ provocat sunetele, aŭ devenit prin timbrul lor simboale ale cunoştinţilor, prin durata şi accentele lor simboale ale sentimentelor (aceasta in trăsăturĭ generale), şi aŭ constituit, alăturĭ cu nişte simboale formate de psihic din poziţiea in timp a cunoştinţilor unele faţă de altele, limba. Ele sint, din punct de videre al puteriĭ pe care psihicul o are asupra lor, nişte cunoştinţĭ ca toate altele, şi psihicul poate să asocieze cunoştinţile, să le aducă in cercurile conştiinţiĭ şi apercepţieĭ, să le repete, să le uĭte, să le substitue pe una in locul alteĭa orĭ in intregime orĭ numaĭ in unele elemente (Numaĭ aşa se poate inţelege ce vrea să spună Wundt, Die Sprache, I, 540-543, II, 642, altfel este imposibil de priceput. Astfel, in ce priveşte cunoştinţile sunetelor, se face adesea prin analogie numaĭ substituire de accente, fără să se atingă celelalte elemente ale sunetuluĭ, timbrul adecă şi durata), să producă din reprezentărĭ noţiunĭ, dar să le schimbe nu poate. Ca să le aĭbă psihicul altfel de cum eraŭ, trebue intiĭŭ să se schimbe lucrurile inseş dela care le-a căpătat. Ca să se schimbe, prin urmare, cunoştinţa sunetuluĭ, trebue să se schimbe intiĭŭ sunetul insuş, căcĭ psihicul prin el insuş poate numaĭ substitui in locul cunoştinţiĭ unuĭ sunet cunoştinţa altuĭ sunet, dar ca s-o schimbe pe ea nu poate, şi, ca să revenim la exemplul nostru tipic, psihicul ar putea pune in locul luĭ *a* neaccentuat vreun *ă* deja existent, dar ca să prefacă pe *a* in *ă*, care incă n-ar exista in limbă, nu poate. Pentruca să poată căpăta psihicul cunoştinţă de un asemenea *ă*, trebue să audă intiĭŭ sunetul *ă*, şi pentruca să se producă un asemenea *ă*, trebue să se facă intiĭŭ de organele bucale instrumentul trebuitor. Este adevărat că sunetele vorbiriĭ se găsesc faţă cu psihicul în alt raport decit se găsesc faţă cu el celelalte lucrurĭ. Sunetele vorbiriĭ anume se găsesc faţă cu psihicul intr-un raport de dependenţă, in felĭul acela că doar ele dela capul loculuĭ (şi chĭar după aceĭa, pănă astăzĭ incă, in rarĭ cuvinte reflexe, care apar din cind in cind ca ceva noŭ) aŭ fost injghe-

bate prin sentiment, care a pus în mişcare nervul motor şi prin acesta organele bucale, şi lesne poate zice cineva că, dupăcum sentimentul a provocat formarea instrumentelor la producerea celor dintîiŭ sunete simboale ale cunoştinţilor, celor dintîiŭ sunete ale limbiĭ, tot aşa sentimentul a provocat şi schimbările suferite de instrumentele acelea. Decît numaĭ tocmaĭ motivul pentru care sentimentul a putut fixa un sunet ca simbol pentru o cunoştinţă a fost totodată şi motivul pentru care sentimentul n-a putut schimba sunetul acela în altul. Sentimentul anume este variabil dela o vorbire ocazională la alta, dar nu variabil în aceĭaş direcţie, ci în diferite direcţiĭ, aşa că din punct de videre al mişcărilor organelor articulătoare agitaţiile sentimentuluĭ s-aŭ reflectat în mişcărĭ variate înprejurul aceluĭaş centru, şi din aceste mişcărĭ variate înprejurul unuĭ centru s-aŭ fixat cu vremea, pe baza mişcărilor celor maĭ numeroase, care aŭ produs sunetele ocazionale, sunetele reprezentărĭ, cele maĭ numeroase, instrumentul producător al sunetuluĭ, sunetul produs de instrument şi noţiunea aceluĭ sunet ca simbol al cunoştinţiĭ. Numaĭ aşa, din cauza variabilităţiĭ în toate direcţiile înprejurul unuĭ centru, pe de o parte a sentimentuluĭ, pe de alta a mişcărilor organelor articulatoare, s-a putut înpedeca deplasarea organelor articulatoare dela acel centru, deplasare care ar fi avut loc prin acţiunea organelor articulatoare înseş, care prin ele înseş aŭ propensiea de a se deplasa în aceĭaş direcţie: s-a dat astfel răgaz pentru formarea unuĭ instrument rezistent, bazat pe multe inervaţiĭ. Dar aceĭaş variabilitate în toate direcţiile a sentimentuluĭ, care a ajutat la fixarea instrumentuluĭ, este tot odată cauza pentru care sentimentul nu poate schimba instrumentul. Ba chĭar, dupăce acesta a fost fixat, acţiunea sentimentuluĭ asupra luĭ (cu micĭ excepţiĭ, pentru care vezĭ pag. 268) a încetat şi s-a mărginit numaĭ la felĭul cum el funcţionează: asupra timbruluĭ sunetuluĭ n-a maĭ avut sentimentul nicio putere, ci a maĭ avut putere numaĭ asupra durateĭ şi accentelor, care durată şi accente din cauza aceasta aŭ şi devenit simboale ale sentimentuluĭ. Baza psihologică, orĭcare ar fi, nu poate să schimbe firea însăş a operaţiilor psihice. Orĭcare ar fi felĭul intelectuluĭ şi al sentimentuluĭ, acel intelect şi acel sentiment nu pot face alte operaţiĭ, pot numaĭ face aceleaş operaţiĭ altfel. Iar aceste operaţiĭ se caracterizează din punct de videre al sunetelor limbiĭ prin aceĭa că psihicul sunetele deja existente le poate substitui pe unele în locul altora, că schimbările în sunete, dacă aŭ loc, le poate propaga orĭ le poate înpíedeca să se propage, că produce variabilitate în durata şi accentele sunetelor şi oarecare neînsemnată variabilitate în instrumentele producătoare ale sunetelor, fără ca aceste variabilităţĭ să aĭbă vreun efect asupra schimbăriĭ sunetelor. Cînd prin urmare baza psihologică se schimbă, maĭ treptat saŭ maĭ brusc, orĭ numaĭ cu trecerea vremeĭ, orĭ pentrucă s-aŭ petrecut niscaĭ schimbărĭ în condiţiile de vieaţă ale unuĭ popor, orĭ pentrucă s-aŭ făcut amestecurĭ de rasă, orĭ pentrucă un popor şi-a perdut limba şi a adoptat o alta, schimbarea eĭ se resfrînge în limbă în felĭul deosebit cum se petrec acele schimbărĭ pe care psihicul le poate produce, nu se poate însă resfrînge în niscaĭ schimbărĭ ale sunetelor, pentrucă schimbărĭ în sunete prin psihic nu se pot produce. Wundt la locul citat (maĭ sus pag. 276), dupăce, cu privire la Lautverschiebung germană, spune că, pentru a o explica, Grimm a po-

menit de „barbarie" (Barbarei), „sălbătăcire" (Verwilderung), „progres" (Vorschritt), „dor de libertate" (Freiheitsdrang), Curtius de „energie" (Thatkraft), „putere tinerească" (jugendliche Rüstigkeit), este de părere că °cauza pentru care s-a făcut schimbarea este răpeziciunea vorbiriĭ, care merge mînă în mînă cu răpeziciunea gîndiriĭ și creșterea culturiĭ'. Toate aceste fapte, barbarie, sălbătăcire, etc., dacă aŭ fost, aŭ trebuit să se resfrîngă asupra chipuluĭ cum psihicul a produs schimbările în limbă pe care el le poate produce (și sînt multe); din punct de videre al sunetelor însă, fiindcă prin firea luĭ însăș, prin chipul cum operează schimbărĭ în limbă, psihicul nu poate produce schimbărĭ în sunete, aceste fapte, barbabarie, sălbătăcire, etc., aŭ trebuit să rămînă fără efect. Este un fapt însă, acel pe care Wundt îl invoacă, care merită discuție. Este vorba de schimbarea în tempo produsă de intelect. Schimbarea în tempo produsă de sentiment, și care este variabilă dela o vorbire ocazională la alta, că nu poate produce vreo schimbare în sunet, din cauză că n-are constanță, persistență, am văzut în special la pag. 269. Aicĭ însă este vorba de o schimbare de tempo persistentă, fiindcă avem a face cu o bază psihologică schimbată: cultura a crescut și gîndirea se face maĭ răpede, vorbirea se face maĭ răpede nu numaĭ din cînd în cînd în vorbirea ocazională, ci în mod constant în toate vorbirile ocazionale, vorbirea răpede a devenit uz, a devenit Sprache als Entwicklung, cum zice Vossler. Nu cumva această schimbare uzuală a tempo-luĭ ar putea să aĭbă în adevăr vreun efect asupra schimbăriĭ sunetuluĭ? In Sprache als Schöpfung pag. 62 spune Vossler că Wundt n-are dreptate să explice prin creșterea răpeziciuniĭ tempo-luĭ, datorită creșteriĭ culturiĭ, Lautverschiebung germană, „pentrucă este o greșală de metodă să puĭ în legătură cauzală o mulțime de fenomene limbistice izolate și individuale, care sînt cuprinse de istoriea limbiĭ în înțelesul colectiv de Lautverschiebung germană, cu un fapt general psihic și cultural". Este singura ocazie cu toate acestea unde ar putea amesteca cineva psihicul la schimbarea sunetelor! Este vorba doar de o stare constantă psihică, care ar putea fi pusă în legătură cauzală cu sunetul! Greșală de metodă este atuncĭ cînd puĭ în legătură cu schimbarea sunetuluĭ, pentru care schimbare trebue constanță și persistență, stărĭ sentimentale variabile (aș putea zice flĭușturatice) dela o vorbire ocazională la alta, ca acele pe care ni le pune înainte Vossler, cînd citează versurĭ din Dante, unde Francesca da Rimini pronunță cuvîntul *amor* din punct de videre sentimental într-o mulțime de accente (după simțul luĭ Vossler), și vrea să ne aräte chipurile secretul pentru care *amor* cu vremea s-ar schimba în italiana în cine știe care alte sunete, poate că în *vapor!* Cu asemenea nuanțărĭ de accent sentimentale, care varieazä dela un moment la altul, nu este nicĭ într-o primejdie *amor* să se schimbe ca sunet până la capătul veacurilor. Altfel stă însă lucrul cînd *tempo* din cauza intelectuluĭ devine în mod constant altul decît cum fusese. Răpeziciunea constantă maĭ mare a luĭ nu cumva ar putea aduce, alăturĭ cu vreo altă cauză careva (căcĭ cauza metatezeĭ este necúnoscută), un ajutor pentru producerea metatezeĭ? Dar aceasta nu-ĭ lautwandel. Din punct de videre al schimbăriĭ sunetuluĭ însuș însă n-ar putea tempo, schimbat în mod constant și devenit în mod constant maĭ răpede, avea vreun efect? Dar care efect? Si-

gur ar putea să-l aibă pe acela că toate sunetele ar deveni maĭ scurte, păstrînd vechea proporție de scurtime relativă de maĭ înainte. Alt efect însă care? Wundt crede că Lautverschiebung germană se datorește unuĭ asemenea tempo (Daŭ după Wundt pentru curiozitatea cetitoruluĭ această renumită alunecare de sunet germană. Indogermane *tenues* $<$ germane primitive *spirante afone*, indogermane *mediae* $<$ germane primitive *tenues*, indogermane *tenues aspirate* $<$ germane primitive *spirante afone*, indogermane *mediae aspirate* $<$ germane primitive *spirante fonice* și apoĭ *mediae*. Această schimbare față cu indogermana, care a avut loc în germana primitivă, constitue *die erste Lautverschiebung*. Germane primitive *tenues* $<$ hochdeutsch *spirante*, germane primitive *mediae* $<$ hochdeutsch parte *tenues*, parte *mediae*. Această schimbare din Hochdeutsch față cu germana primitivă constitue *die zweite Lautverschiebung*), și spune că ar fi probat chĭar prin experiență că într-adevăr la vorbirea răpede vorbitorul are propensiea de a preface tenuile în spirante, tenuile aspirate în spirante, mediile în tenuĭ, mediile aspirate în medіĭ, căcĭ ar fi pronunțat el răpede asemenea sunete și ar fi constatat cum se schimbă. Decît numaĭ există îndoĭală că va fi pronunțat cum se cade sunetele respective, a căror schimbare a voit s-o experimenteze, pentrucă, de pildă, chipul cum vorbește despre mediile aspirate dă puternice bănuelĭ că nu le cunoaște firea, ĭar de fiziologiea sunetelor are numaĭ rudimentare cunoștințĭ, precum se vede din Die Sprache I pag. 351-355, unde zice că explozivele aspirate vechĭ greceștĭ χ, ϑ, φ sînt spirante. Și apoĭ chĭar fără de aceĭa se potrivește pronunțarea omuluĭ, care face cu voință o experiență, cu pronunțarea involuntară, care este la baza alunecărilor de sunet? Se amestecă aicĭ în experiență un fapt, voința, care schimbă mult împrejurările în care experiența se face, ĭar valoarea experiențiĭ în cercetările științifice stă tocmaĭ în aceĭa ca împrejurările să fie aceleaș. Este ca și cum, pe alt teren, ar întrebuința cineva la o experiență himică în loc de apă curată apă zăhărîtă. Dar să zicem că ar avea tempo puterea de a schimba tenuile în spirante, tenuile aspirate în spirante, mediile în tenuĭ, mediile aspirate în mediĭ, această putere ar consista în aceĭa că ar face sunetele maĭ deschise (și respectiv maĭ închise), le-ar face să pĭardă fonicitatea (și respectiv s-o capete) și ar face să dispară după explozive spiranta laringală (și respectiv să apară). In instrumentul producător de sunet asemenea schimbărĭ se reduc la puțin lucru. Ce facĭ însă cu schimbările cele marĭ pe care le sufere instrumentul, ca atuncĭ cînd *a* se preface în *ă* orĭ *u* în *ü*? Și fiindcă asemenea schimbărĭ marĭ nu se pot explica prin tempo, pentru ce să maĭ încercăm prin experiențĭ greșite să explicăm prin tempo Lautverschiebung germană?

Să lăsăm, decĭ, pretențiea de a explica schimbările sunetelor prin cauze psihice, ba prin eŭfonie, ba prin răpezicĭunea cugetăriĭ, ba prin schimbarea la față a cunoștinților, și să rămînem, pentru a explica schimbarea, pe terenul unde se explică producerea: pe sunete le produc organele fizice ale vorbiriĭ, și tot acele organe fizice, care le produc, trebue să le fi și schimbînd, și anume trebue să le fi schimbînd pentru aceĭa că instrumentele, pe care organele vorbiriĭ le fac, nu pot fi nicĭodată aceleaș, și nu pot fi nicĭodată aceleaș maĭ întîiŭ pentrucă organele vorbiriĭ înseș

nu sînt aceleaş dela un moment la altul (toate lucrurile sînt într-o schimbare veşnică), şi apoĭ pentrucă, din aceaĭaş pricină a veşniciĭ schimbărĭ, nicĭ instrumentele făcute de organele vorbiriĭ nu pot fi aceleaş dela un moment la altul. Şi cînd instrumentul se schimbă, se schimbă şi sunetul. Lucrul este foarte firesc, foarte logic după cele ce videm în lumea toată, şi foarte lesne de priceput, cînd este vorba de aceĭa că *sunetul se schimbă, nu rămîne acelaş*. Dar lucrul nu-ĭ lesne de priceput, cînd este vorba de aceĭa că sunetul *se schimbă în aceĭaş direcţie*. Şi tocmaĭ aceasta-ĭ cauza pentru care sunetul se schimbă, că anume articulaţiea luĭ, instrumentul cu care el se produce, se schimbă în aceĭaş direcţie, până ce devine un instrument noŭ, care produce un sunet cu alt timbru decît timbrul sunetuluĭ de maĭ înainte, orĭ în tot cazul un instrument care funcţionează altfel de cum funcţionase până acum din punct de videre al durateĭ vibraţiilor, al amplitudiniĭ lor, al număruluĭ lor în unitatea de timp, aşa că sunetul are altă durată, alt accent expirator, alt accent muzical decît avusese sunetul de maĭ înainte. Şi dacă *a* neaccentuat, de pildă, s-a schimbat în *ă* în romîneşte, cauza este că limba a articulat necontenit altfel pe *a*, dar nu în felĭul acela că ar fi deplasat articularea în toate direcţiile împrejurul unuĭ punct, căcĭ atuncĭ timbrul sunetuluĭ ar fi rămas aproape acelaş în vorbirea ocazională şi noţiunea luĭ *a*, uzul luĭ ar fi rămas neschimbat, ci în felĭul acela că deplasarea articulaţieĭ s-a făcut în mod constant în aceĭaş direcţie, spre palatul moale, aşa că limba, de unde maĭ înainte articulase aproape în stare de repaos, a ajuns să articuleze cu partea eĭ posterioară apropiată de palatul moale. Care-ĭ cauza pentru care schimbarea articulaţieĭ se face în aceĭaş direcţie? Despre aceĭa că sunetul se schimbă pentrucă se schimbă articularea luĭ fizică aŭ gîndit şi aŭ scris mulţĭ (Vezĭ maĭ sus, pag. 246), dar toţĭ aŭ înţeles lucrul ca *bază de articulare*, că adecă sunetul se schimbă pentrucă organele articulatoriĭ nu maĭ sînt aceleaş. Faptul acesta însă, că organele articulatoriĭ nu maĭ sînt aceleaş, baza de articulare, explică pentru ce sunetul se schimbă *alt fel*, dar nu pentru ce se schimbă el în general. Ar putea fi baza de articulare orĭcare, chĭar foarte puţin schimbată de cum fusese, şi cu toate acestea sunetul s-ar schimba, şi cu toate acestea organale articulatoriĭ l-ar articula tot schimbat în aceĭaş direcţie. Baza de articulare, considerată, pentru a pricepe maĭ lesne ce vreaŭ să spun, în firea eĭ maĭ marcantă, explică, de pildă, pentru ce în limba romînă *a* neaccentuat s-a prefăcut în *ă*, ĭar în limba franceză s-a prefăcut în *e*, dar nu explică pentru ce s-a prefăcut în *ă* şi în *e*. H. Paul, Principien der Sprachgeschichte, ed. II, anul 1886, pag. 51-53, consideră lucrul într-adevăr din punct de videre al schimbăriĭ însăş, dar crede că dacă-l descrie *cum* se petrece, prin aceasta îl şi explică. „Poate să aĭbă cineva o scrisoare de mînă foarte caracteristică, ale căreĭ particularităţĭ să fie lesne de recunoscut, cu toate acestea nu va putea scrie aceleaş caractere orĭ grupurĭ de caractere totdeauna exact în acelaş fel. Tot aşa se petrece lucrul cu mişcările prin care se produc sunetele. Această variabilitate a pronunţăriĭ, care din cauza graniţilor strîmte, în care se mişcă, rămîne neobservată, cuprinde cheea cu care putem pricepe faptul de altfel inexplicabil că are loc treptat o schimbare a uzuluĭ în ce priveşte sunetele uneĭ limbĭ, fără ca aceĭ, la care

se petrece schimbarea, să bănuiască macar ceva despre dînsa... Orĭcît de mică ar fi la început deviarea, învremece totodată şi simţul mişcăriĭ se deplasează cu un minimum, data următoare deviarea faţă de punctul de plecare este deja ceva maĭ mare şi tot aşa ceva maĭ mare este deplasarea simţuluĭ mĭşcăriĭ, şi aşa rezultă, prin adunarea înpreună a deplasărilor, pe care trebue să şi le închipuiască cineva ca foarte micĭ, încet încet o deosebire remarcabilă, orĭ că mişcarea va fi avut loc necontenit în aceĭaş direcţie, orĭ că mersul înainte va fi fost întrerupt prin retrogradărĭ, dar aşa fel că retrogradarea a fost maĭ rară şi maĭ mică decît mersul înainte". Dar pentru ce deplasarea se face în aceĭaş direcţie, orĭ, chĭar şi dacă deplasarea în aceĭaş direcţie este înpedecată cîteodată prin dare îndărăt, ea tot dovedeşte la urma urmelor? Aceasta-ĭ cauza pentru care se schimbă sunetul şi ea este necunoscută. La această enigmă a crezut că poate răspunde Eugen Herzog, Streitfragen der romanischen Philologie, I, Halle a. S. 1904, pag. 56 sqq. prin aşa numitul „alternistisches Prinzip" orĭ „Ablösungsprinzip". "Limba se schimbă din punct de videre al sunetelor, zice Herzog, din cauză că o învaţă totdeauna o generaţie maĭ tînără dela o generaţie maĭ bătrînă, căcĭ la această învăţare dela o generaţie la alta se petrec următoarele fapte. a) Se schimbă necontenit timbrul sunetuluĭ, astfel că generaţiile care vin una după alta învaţă sunetul, îl percep totdeauna cu alt timbru. Această percepere cu urechea a unuĭ sunet variabil din punct de videre al timbruluĭ se reflectează din punct de videre al articulaţieĭ prin articulaţiĭ necontenit variabile. Să presupunem, de pildă, că individul A a învăţat, cînd era copil, dela tată-so sunetul X cu timbrul $_1$ (X_1), pe care l-a articulat, cînd era copil, cu articulaţiea ξ_1. Acest individ A, cînd va fi părinte, va păstra articulaţiea ξ_1, dar sunetul X nu va maĭ avea timbrul $_1$ (X_1), pe care-l avea în gura părinteluĭ individuluĭ A, ci va avea timbrul $_2$ (X_2). Copilul individuluĭ A, A_1, va învăţa, decĭ, dela tată-so A sunetul X cu timbrul $_2$ (X_2), dar pe acest sunet X_2 nu-l va maĭ articula cu articulaţiea ξ_1, cu care-l articulase tată-so, ci-l va articula cu o articulaţie schimbată şi ea în proporţie, anume cu articulaţiea ξ_2. Şi tot aşa maĭ departe. b) Individul A aude din gura tată-so sunetul X şi-l articulează cu articulaţiea ξ. Invremece însă părintele luĭ A, în momentul cînd articula sunetul X cu articulaţiea ξ, producea articulaţiea cu forţa 1, individul A, ca copil ce era, producea articulaţiea cu o forţă maĭ mică, de pildă cu o forţă 0.9. Această forţă rămîne constantă în tot cursul vieţiĭ luĭ A. In cursul aceşteĭ vieţĭ însă organele articulatoriĭ devin tot maĭ marĭ şi la un moment dat, cînd individul A este la rîndul său părinte, sunetul X se produce redus, deoarece forţa 0.9, care era suficientă pentru organele copilăreştĭ, nu maĭ este suficientă pentru cele bărbăteştĭ. De exemplu, individul A aude dela tată-so sunetul *d* articulat cu forţa 1 şi-l articulează cu forţa 0.9. Cîtă vreme va fi copil, va pronunţa pe *d* destul de puternic. Cînd va fi bărbat însă şi părinte, îl va pronunţa redus, *d̥*, din cauză că forţa 0.9 nu maĭ este suficientă faţă de mărimea actuală a organelor articulatoriĭ. Acelaş proces are apoĭ loc între individul A şi fiul său, individul A_1, şi tot aşa maĭ departe. c) Individul A vorbeşte cu un accent unde deosebirea între silaba cu accentul emfatic a cuvîntuluĭ şi silabele neaccentuate se găseşte în raportul de 3 la 2. A_1, fiul indivi-

dului A, cînd aude pe părintele săŭ vorbind cu glasul tare bărbătesc, capătă propensiea de a vorbi maĭ tare decît trebue, propensie care se observă în adevăr la toțĭ copiiĭ, care de fapt se caracterizează prin aceĭa că sînt prea zgomotoșĭ la vorbă, că vorbesc răcnind. Părintele A silește atuncĭ pe fiul săŭ A_1 să-șĭ domolească vorba. Insă ceva firesc este ca, atuncĭ cînd cineva caută să-șĭ domolească vorbirea, să domolească maĭ mult partea neaccentuată decît pe cea accentuată a cuvîntuluĭ. Individul A_1 decĭ se deprinde să vorbească cu un raport dintre accent și neaccent de $3 : 1\frac{4}{5}$. La rîndul săŭ individul A_2, fiul individuluĭ A_1, va vorbi răcnind, va fi silit să-șĭ domolească vorbirea, va domoli maĭ mult partea neaccentuată decît pe cea accentuată a cuvîntuluĭ și va căpăta un accent și neaccent în raportul $3 : 1\frac{1}{2}$. Și tot așa maĭ departe". La aceste susținerĭ ale luĭ Herzog se pot face întîmpinările următoare. In ce privește punctul a), presupunerea autoruluĭ numaĭ atuncĭ va avea valoare, cînd în mod prealabil se va admite că deplasările succesive în articulație, provocate de schimbările succesive ale timbruluĭ, și schimbările succesive înseș ale timbruluĭ vor avea loc în aceĭaș direcție. Autorul zice pag. 57: „Prin schimbărĭ de acest fel, care firește (natürlich) se fac totdeauna în aceĭaș direcție, poate un sunet în timp de maĭ multe generațiĭ să sufere o schimbare care să se poată fixa și în scris". Acest *natürlich* însă este o presupunere gratuită. Tocmaĭ pe acest *natürlich* ar trebui să ni-l explice autorul. Altfel toată variabilitatea articulațieĭ provenită din variabilitatea timbruluĭ s-ar dirige în tot felĭul de direcțiĭ, și maĭ ales în direcțiĭ contrariĭ reciproc anihilătoare. Dar apoĭ mersul fenomenelor se petrece în realitate pe dos de cum și-l închipuește Herzog, căcĭ nu timbrul provoacă schimbarea articulațieĭ, ci din contra, și individul A, care a învățat, cînd era copil, dela tată-so sunetul X cu timbrul $_1$ și l-a articulat cînd era copil cu articulațiea ξ_1, dacă atuncĭ cînd va fi părinte va pronunța acel sunet cu timbrul $_2$, îl va pronunța astfel pentrucă prealabil va fi schimbat articulațiea sunetuluĭ din ξ_1 în ξ_2: nu este exact că „va păstra articulațiea ξ_1 și va avea cu toate acestea sunetul X cu timbrul $_2$"! Decĭ copilul luĭ A va căpăta dela tată-so articularea ξ_2 cu timbrul $_2$ al sunetuluĭ X, și va schimba el însuș articularea din ξ_2 în ξ_3, și prin urmare timbrul luĭ X îl va schimba din $_2$ în $_3$, și tot așa maĭ departe! In ce privește punctul b), presupunerea că energiea articulațieĭ ar rămînea cea din copilărie și n-ar crește în proporție cu creșterea organelor articulătoare este absurdă. După tot ce se vede pe alte terenurĭ în natură, inducțiea care se impune pe acest teren este aceĭa că în măsura în care se dezvoaltă organele articulătoare, în măsura în care cresc buzele, dințiĭ, limba, palatul, în aceĭaș măsură trebue să crească și forța de articulare a acestor organe. Limba maĭ mare a barbatuluĭ va face închiderea la alveolele maĭ marĭ ale acestuĭa, pentru a produce un *d* alveolar, cu aceĭaș forță relativă cu care limba mică a copiluluĭ făcea închiderea la alveolele micĭ ale acestuĭa. Chĭar dacă ar admite cineva teoriea absurdă a autoruluĭ, s-ar putea explica prin ea numaĭ prefacerea explozivelor în spirante și în general alunecările de sunet dela maĭ închis spre maĭ deschis, nu și fenomenele contrariĭ. In ce privește punctul c) (numaĭ dacă am înțeles, căcĭ expunerea autoruluĭ pag. 65 este foarte

obscură), prin presupunerea autoruluĭ s-ar putea explica numaĭ fenomene de creştere exagerată a accentuluĭ emfatic faţă cu accentele silabelor neaccentuate, dar nu şi fenomene contrariĭ, care sînt cu mult cele maĭ răspîndite. Cu alte vorbe enigma schimbăriĭ sunetelor n-a fost dezlegată prin Ablösungsprinzip al luĭ Herzog. Ceĭa ce rămîne din discuţiea luĭ este un lucru cunoscut, anume că prin faptul învăţăriĭ limbiĭ dela o generaţie la alta se accelerează schimbarea sunetelor din cauză că se schimbă baza de articulaţie.—Cînd omul nu cunoaşte cauza, o numeşte *forţă* şi de asemenea *forţe* este plină ştiinţa omenească: forţa de cohezie, forţa de adezie, forţa de gravitate, electricitate, magnetism, etc. Printre altele este şi forţa de inerţie, care face ca un lucru, dacă a apucat să se mişte într-o parte, apoĭ tot în partea aceĭa se mişcă, până ce dă de un obstacol peste care nu poate trece. Tocmaĭ forţa aceĭa este aicĭ, la schimbarea sunetelor.

3. Sprache als Schöpfung, pag. 80-83: 'Cauza pentru care se schimbă sunetul este numaĭ accentul. Uniĭa aŭ maĭ pus înainte şi tempo, dar tempo este numaĭ o condiţie, nu cauză. Dacă se nasc cumva fenomene de asimilaţie, disimilaţie, metateză şi sinalefe din cauza aparentă a unuĭ tempo răpede, în realitate în cunoştinţile înseş s-aŭ produs încurcăturĭ de sunete şi aceste încurcăturĭ sînt adevărata pricină a fenomenelor, ĭar nu tempo, căcĭ în ce priveşte tempo însuş, sînt oamenĭ care pot pronunţa cît de răpede, fără să se încurce, chĭar vorbele «Fischer's Fritz frisst gerne frische Fische». Alţiĭ s-aŭ gîndit la faptul că între tonurile maĭ joase şi maĭ înalte de o parte şi între sunetele maĭ închise şi maĭ deschise de altă parte este oarecare legătură. Tot accentul însă este pricina, ĭar nu înălţimea sunetuluĭ. O vocală, orĭ că va fi închisă, orĭ că va fi deschisă, poate fi cîntată pe toate tonurile. Dacă are loc vreo schimbare, ea nu se datoreşte decît faptuluĭ că la „starea de maĭ sus a tonuluĭ se asociează un accent tăĭat maĭ tare orĭ maĭ puţin tare şi întră în joc un factor psihic (Veränderung entsteht erst dadurch, dass zu der höheren Tonlage sich ein schärfer oder auch stumpfer geschnittener Akzent gesellt und ein psychischer Faktor sich geltend macht)". „Eŭ încă şi maĭ înainte vreme am susţinut că orĭce studĭu asupra sunetelor trebue să se reducă la studĭul accentuluĭ. Toate celelalte criteriĭ, cu care maĭ operează încă studĭul sunetelor, cad fără excepţie în domenĭul accentuluĭ (Die Forderung, dass alle Lautlehre sich in Akzentlehre aufzulösen habe, ist schon früher von mir verfochten worden. Alle übrigen Kriterien, mit denen die Lautlehre sonst noch arbeitet, fallen ausnahmslos unter den Begriff des Akzentes"'. Pag. 147-153: '„Dupăce accentul specific francez s-a probat că este un product al amesteculuĭ dintre spiritul limbiĭ celtice cu spiritul limbiĭ romanice, se naşte întrebarea: Care-ĭ cauza că acest accent în perioada maĭ veche a limbiĭ franceze, cam până la 1050, a produs mişcărĭ progresive [de pildă *ẹ*<*eĭ*], ĭar în perioada maĭ tîrzie a produs mişcărĭ regresive [de pildă *eĭ*<*oĭ*]?" Cauza este că dela 1050 în jos aşa s-a schimbat cultura franceză, încît în locul parataxeĭ, care stăpînise maĭ înainte, a venit propoziţiea complicată şi silabele accentuate aŭ devenit neaccentuate în tact'.

Sunetul vorbiriĭ (ca de altfel orĭcare sunet) are patru calităţĭ: timbru, care consistă în raportul din punct de videre al amplitudiniĭ dintre armonicele tonuluĭ fundamental şi depinde de forma instrumentuluĭ vibrător;

durată, care depinde de timpul cît funcționează instrumentul; accent expirator orĭ intensitate, care consistă în amplitudinea vibrațiilor; și accent muzical orĭ înălțime, care consistă în numărul vibrațiilor în unitatea de timp. Sunetul se schimbă prin fiecare din aceste calităţĭ a parte orĭ prin toate deodată, şi Vossler zice: 'cauza pentru care schimbările aŭ loc este accentul expirator' (căcĭ prin *accent* Vossler înțelege numaĭ accentul expirator). Să luăm lucrurile pe rînd și să începem cu accentul expirator, orĭ, ca să vorbim ca Vossler și maĭ pe scurt totodată, cu accentul. Care-ĭ cauza, va să zică, pentru care latiuul clasic *fi-li-us* s-a schimbat în latinul popular *fi-lĭu* aşa fel din punct de videre al accentelor luĭ *i* şi *u* din silabele *li-us*, că de unde în latina clasică *i* şi *u* aveaŭ fiecare cite un maximum de amplitudine al vibrațiilor între doŭă minima, aŭ ajuns în latina populară de s-aŭ contopit într-o singură silabă cu un singur maximum de amplitudine? Accentul? D-apoĭ, tocmaĭ, despre schimbarea accentuluĭ este vorba şi despre cauza eĭ te întreb. Ce fel de răspuns poate fi acesta, că accentul a fost cauza pentru care s-a schimbat accentul? Dar asupra absurdităţiĭ unuĭ asemenea chip de explicare vom reveni acuş. Poate apoĭ accentul să schimbe durata sunetuluĭ? S-ar găsi atuncĭ vreun indiciŭ în istoriea limbilor. Dar în toate părțile, şi în limbile vechĭ şi în cele noŭă, se constată numaĭ indepedența cantităţiĭ de accent, şi în limba greacă antică, de pildă, şi în cea latină vocalele din silabele aşa numite neaccentuate (care n-aŭ maximum de amplitudine al vibraţiilor în cuvînt) pot să fie şi lungĭ şi scurte, şi vocalele din silabele aşa numite accentuate (care aŭ maximum de amplitudine al vibraţiilor în cuvînt) pot fi şi lungĭ şi scurte, şi tot aşa se petrece lucrul într-o mulțime de limbĭ altele. Şi cînd maĭ tîrziŭ în limba latină populară vocalele aŭ perdut deosebirile de cantitate, acest lucru s-a întîmplat şi în silabele accentuate şi în cele neaccentuate, fără deosebire. Acelaş lucru s-a petrecut în neogreaca faţă cu greaca antică. Şi dacă este adevărat (foarte probabil este adevărat) că în limba latină străveche un cuvînt ca *incĭpio* a fost accentuat *íncĭpio* (şi sînt multe cuvinte latineştĭ de această categorie, cu vocală adecă scurtă în antepenultima), ar fi avut accentul ocazie să facă vreo schimbare în *ĭ* din antepenultima, atuncĭ cînd accentul latinesc a devenit *incĭ́pio*, şi n-a făcut cu toatea acestea niciuna. Numaĭ cu privire la conservarea şi dispărerea durateĭ joacă accentul un rol, anume în feliul acela că sonanta (orĭ maĭ pe înțelesul tuturor vocala, căcĭ de obiceiŭ sonantele sînt vocale) din silaba cu accentul cuvîntuluĭ nu cade, nu dispare, niciodată, ĭar vocalele din silabele neaccentuate pot cădea. Dar aicĭ nu este vorba de *schimbare*, ci de *păstrare*. Accentul nu poate schimba durata, nu poate face vocala lungă din scurtă orĭ scurtă din lungă, ci poate numaĭ orĭ nu poate să înpiedece vocala să dispară. Poate în sfîrşit accentul să schimbe timbrul sunetuluĭ, să schimbe adecă instrumentul însuş producător al sunetuluĭ? La schimbarea timbruluĭ joacă accentul rol foarte mare, dar nu ca o cauză, ci ca înprejurare. Timbrul anume se schimbă maĭ totdeauna altfel, dupăcum sunetul face parte din silaba accentuată cu accentul cuvîntuluĭ orĭ ba (din silaba accentuată orĭ neaccentuată, cum se zice de obiceiŭ), şi dupăcum se găseşte înainte de accentul cuvîntuluĭ orĭ după dînsul: *ĭ* scurt latinesc accentuat s-a prefăcut în latina populară în *ẹ* închis, *ĭ* scurt lati-

nesc neaccentuat nu s-a prefăcut; ẹ închis latinesc accentuat s-a diftongat în limba franceză în *eĭ*, ĭar cel neaccentuat nu; *a* latinesc neaccentuat s-a prefăcut în romîneşte în *ă*, ĭar cel accentuat nu; *g*+*ĭ* consonant + vocală latineştĭ s-aŭ prefăcut în romîneşte în *ğ* + vocală înainte de accent şi în *dz* + vocală după accent; etc. Este foarte comod să puĭ schimbările acestea de timbru pe socoteala accentuluĭ şi să zicĭ: *ĭ* scurt s-a prefăcut în ẹ pentrucă a fost accentuat, *ĭ* scurt nu s-a prefăcut în ẹ pentrucă n-a fost accentuat, ẹ s-a prefăcut în *eĭ* pentrucă a fost accentuat, etc., şi fiindcă oricare sunet îşĭ schimbă timbrul este numaĭ decît accentuat orĭ neaccentuat, face parte dintr-o silabă accentuată orĭ face parte din una neaccentuată, se găseşte înainte de accent orĭ după accent, este foarte comod să puĭ *toate* schimbările de timbru pe socoteala accentuluĭ. Decît numaĭ întîĭŭ nu toate înprejurările sînt şi cauze. In cazul de faţă, la presupusele schimbărĭ pe care le-ar face accentul în sunete, sînt doŭă înprejurărĭ, orĭ, în vorbire maĭ ştiinţifică, sînt doŭă raporturĭ de conjuncţie, unul format de accent şi de timbru, care aparţin în cea maĭ strînsă conjuncţie posibilă (căcĭ unul fără altul nu pot exista) ca calităţĭ sunetuluĭ, şi altul format de accentul maĭ slab şi de accentul maĭ puternic care se găsesc pe doŭă silabe din acelaş cuvînt (orĭ din acelaş tact). Dintre aceste raporturĭ principalul este cel de al doilea, căcĭ toată chestiunea stă aicĭ: cutare accent a provocat cutare schimbare pentrucă era maĭ slab decît alt accent maĭ puternic delîngă dînsul, orĭ cutare accent a provocat cutare schimbare pentrucă era maĭ puternic decît alt accent orĭ alte accente maĭ slabe delîngă dînsul. A pune pe socoteala unuĭ asemenea raport, uneĭ asemenea înprejurărĭ, cauza schimbăriĭ samănă în adevăr întocmaĭ, cum am maĭ spus (maĭ sus pag. 274), cu a zice că din doĭ boĭ dela jug s-a înbolnăvit unul, pentrucă celălalt era maĭ sănătos decît dînsul, orĭ, din contra, pentrucă era maĭ mare la trup decît celălalt. Dacă ar fi cauzele aşa lesne de găsit ca acele pe care le găseşte Vossler pe terenul limbiĭ în raportul dintre accent şi neaccent, ştiinţa ar fi o bagatelă şi aĭ vedea pe fizicianĭ mulţămiţĭ cu cauze ca de al de: ‘magnetul atrage bucăţele de fier, pentrucă-s micĭ bucăţelele’, orĭ ‘lucrurile cad pe pămînt, pentrucă-s maĭ uşoare decît pămîntul’; ĭar pe istoricĭ mulţămiţĭ cu cauze ca de al de: ‘Romaniĭ aŭ fost învinşĭ de Hannibal la Cannae, pentrucă oştirea lor era de doŭă orĭ maĭ numeroasă decît acea a luĭ Hannibal’ (aproape tocmaĭ proporţiea dintre *ẹ́* închis accentuat, care s-a schimbat în *éĭ* în franceza—oarecum a fost învins—, şi între ẹ neaccentuat, care a rămas teafăr în aceĭaş limbă!); şi pe frenologĭ mulţămiţĭ cu cauze ca de al de: ‘Socrat şi Pericles aŭ fost inteligenţĭ, pentrucă unul avea nasul cîrn, ĭar celălalt avea capul în forma uneĭ cepe-de-mare’. Dar să admit că asemenea raporturĭ, care de fapt sînt nişte raporturĭ de conjuncţie, ĭar nu de cauză, ar fi raporturĭ de cauză, şi că *ĭ* scurt latinesc s-a prefăcut în ẹ, pentrucă a fost accentuat, că *ĭ* scurt latinesc nu s-a prefăcut în ẹ, pentrucă n-a fost accentuat, că ẹ latinesc s-a diftongat în *eĭ*, pentrucă a fost accentuat, că *a* latinesc s-a prefăcut în *ă*, pentrucă n-a fost accentuat, etc. In toată această afacere avem a face cu timbrul unuĭ sunet, care s-a schimbat din cauza accentuluĭ delîngă dînsul, care acest accent se găsĭa într-un raport de inferioritate orĭ superioritate faţă de un alt accent din

apropiere. Acest timbru însă, care sufere schimbarea din cauza accentului delîngă dînsul, a fost pănă acum, pănă la schimbare, ceva aparte față de accent, așa că el era un lucru, ïar accentul alt lucru. Dupăce s-a schimbat însă, timbrul și cu presupusa luï cauză, accentul delîngă el, constituesc la un loc un noŭ lucru și explicarea acestuï noŭ lucru aș vrea s-o am, cauza adecă acestuï noŭ lucru aș vrea s-o aflu. *a* din latinul *barbatus*, mi se spune, s-a prefăcut în *ă*, pentrucă n-a fost accentuat. Bine, dar aș vrea să știŭ pentruce *a neaccentuat* s-a prefăcut în *ă*. Cu atît maï mult aș vrea să știŭ aceasta, cu cît *asemenea* fapte, sunetele adecă schimbate înpreună cu înprejurările depe lîngă ele, între altele înpreună cu accentele și neaccentele, presupusele cauze ale luï Vossler, sînt înregistrate, cîte odată ca legï (cînd este posibil), cîteodată ca fapte izolate, în istoriea limbilor, și ele, *asemena* fapte, sunetele schimbate înpreună cu înprejurările depe lîngă ele, așteaptă explicare, așteaptă să le găsim cauze, ïar nu fapte ca de al de '*a* în barbatus s-a prefăcut în *ă* din cauza accentuluï, pentrucă n-a fost accentuat'. Care-ï cauza, decï, pentru care *a neaccentuat* latinesc s-a prefăcut în romînește în *ă*, pentru care *ę latinesc accentuat* s-a diftongat în limba franceză în *eï*, etc., pentru care oștirea, macarcă de doŭă orï maï numeroasă, a Romanilor a fost învinsă de Hannibal la Cannae, pentru care corpurile maï ușoare cad pe cele maï grele? Aï putut spune că *a* în barbatus s-a prefăcut în *ă* din cauză că n-a fost accentuat, dar nu maï poțï spune că *a neaccentuat* din barbatus s-a prefăcut în *ă* din cauză că n-a fost accentuat, pentrucă tocmaï cauza schimbăriï luï *a neaccentuat* n-o știŭ și nu poțï căuta cauza în lucrul însuș, ci în afară de dînsul. Cîtă vreme aï vorbit de timbrul *a* că s-a schimbat în *ă* din cauza accentuluï, căutaï cauza schimbăriï unuï lucru, a schimbăriï timbruluï, în alt lucru, în accentul delîngă timbru, și procedaï pe înțelesul judecățiï omeneștï. Acum însă vorbeștï de timbrul *a* schimbat în *ă* din cauza accentuluï și cauțï cauza acestuï lucru noŭ, a *timbruluï a schimbat în ă din cauza accentuluï*, și dacă te întreb pentru ce *a*, *fiindcă-ï neaccentuat, se schimbă în ă,* nu poțï răspunde, în credința că aï explica lucrul: *a*, fiindcă-ï neaccentuat, se schimbă în *ă*, pentrucă-ï neaccentuat. Așa nu vorbește nimenï pe înțelesul mințiï omeneștï, pentrucă omul caută cauza totdeauna în afară de lucru, nu în lucrul însuș, și nimenï nu vorbește în felïul acesta: para coaptă cade singură din pom, pentrucă-ï coaptă; razele ultraviolete nu se văd cu ochïul liber, pentru că-s ultraviolete (Compară maï sus, pag. 286, explicarea schimbăriï accentuluï prin accentul însuș). Numaï despre lume în totalitatea eï spun filosofiï că ar fi cauza eï proprie, dar cînd vorbesc așa, nicï eï nu înțeleg nimic, și nicï noï iștialalțï nu înțelegem nicï atîta. Decï nu poțï zice că '*a* neaccentuat s-a prefăcut în *ă* pentrucă a fost neaccentuat' și avea pretențiea că aï explicat lucrul. Și Vossler are această pretenție. 'Pentru ce', zice el, 's-a prefăcut *eï* în *oï*?' 'Pentrucă n-a maï fost accentuat'. Dar pentru ce *eï neaccentat* s-a prefăcut în *oï*? Asemenea întrebare el nicï nu-șï pune, și orïdecîteorï vorbește de schimbărï de timbru în cursul lucrăriï sale Sprache als Schöpfung und Entwicklung, nu-șï pune asemenea întrebărï. Pentru aceïa a și putut face afirmarea că „orïce studïu asupra sunetelor trebue să se reducă la studïul accentuluï" și că „toate celelalte criteriï,

cu care mai operează încă studiul sunetelor, cad fără excepție in domeniul accentului". La pagina 59 din Sprache als Schöpfung vorbește cu dispreț Vossler despre limbiștii empirici, căci cu ocaziea susținerii sale că „lautwandel s-ar putea numi sărirea unei scîntei electrice din lumea metafizică în cea fizică, ori realizarea în spațiu și timp a gîndirii" spune că asemenea vorbe trebue să fi părînd unui limbist empiric ca o poveste indiană (ein indisches Märchen). După cît știu, *empiric* este numit de cei care clasifică metoadele științii (Tot felul de metoade: Empirismus, Idealismus, Metaphysicismus, Positivismus, Realismus, Sensualismus, și o mulțime de alte -ismus) acel om de știință care nu cercetează mai departe și mai adînc cauzele lucrurilor, ci se mulțămește cu cele mai aparente, pe care le caută tot printre împrejurările cele mai bătătoare la ochi. Insă tocmai este curat empirismus să te mulțămești cu accentul drept cauză a tuturor schimbărilor de timbru, de durată și de accent ale sunetelor, să spui că *ei* francez s-a schimbat în *oi* pentrucă n-a fost accentuat, și să te oprești aici, fără să te mai întrebi pentru ce *ei neaccentuat* s-a schimbat în *oi*. Insă tocmai empiricii, și cu mult năcaz, aŭ umplut cărți de istoriea sunetelor a tot felul de limbi cu fapte de acestea clasificate după poziția accentelor și după felul accentelor, că sunetele cutare adecă s-aŭ schimbat în cutare altele, cînd n-aŭ fost accentuate, ori cînd aŭ fost accentuate, ori cînd aŭ fost înaintea accentului, ori cînd aŭ fost după accent, iar despre cauzele care aŭ provocat schimbările cînd sunetele aŭ fost accentuate, neaccentuate, înainte de accent, după accent, n-aŭ pomenit nimic. Vossler schimbă numai pe *cînd* ori pe *dacă* în *pentrucă*, dar mai departe cu cercetarea cauzei nu merge nici el. Insă interesant nu este să știŭ, de pildă, că *ei* se schimbă în *oi*, *cînd*, *dacă* ori *pentrucă* n-a fost accentuat, ci este interesant să știŭ pentru ce se schimbă *ei* în *oi*, *cînd*, *dacă* ori *pentrucă* este neaccentuat, ori cu alte vorbe pentru ce se schimbă *ei neaccentuat* în *oi*. Și încă nu se poate spune că n-ar fi considerat și n-ar considera chiar empiricii adeseori accentul drept cauză, căci foarte adesea pun și ei *pentrucă* în loc de *dacă* și de *cînd* și cîteodată uniia chiar par că afirmă lămurit că accentul este cauza schimbărilor (Compară, de pildă, ce spune Meyer-Lübke în Grammatik der romanischen Sprachen, I, pag. 50: „Schimbările vocalelor atîrnă în primul loc de accent. Soarta celor neaccentuate este de cele mai multe ori alta decît a celor accentuate: aceste din urmă, din cauza forței mai mari care se întrebuințează la articularea lor, sînt lungite, dublate, diftongate, iar cele dintîiŭ sînt supuse la slăbire și la dispariție"). Decît numai ei nu urmăresc aflarea cauzelor, ci se mărginesc să constate fapte și legi. Vossler însă, care caută în special cauzele și vrea să se deosebească tocmai prin aceasta de empirici, ar fi trebuit numai decît să treacă peste faptul banal și care chiar în capul empiricilor ar fi putut să între și a întrat, că accentul ar fi cauza, prin prezența, lipsa și poziția lui, pentru care se schimbă sunetele, și să afle, ori macar să caute să afle, cauza pentru care sunetul accentuat, neaccentuat, și în cutare poziție față de accent, a primit schimbarea; ar fi trebuit să treacă peste faptul banal că *ei* s-a schimbat în *oi* din cauză că n-a fost accentuat și să ne spue pentru ce *ei neaccentuat* s-a schimbat în *oi*. Fiindcă însă n-a trecut peste acel fapt banal, ci s-a

oprit la el, s-a mulţămit cu dînsul, aceasta dă bănuelĭ că Vossler crede că, dacă a explicat de bine de răŭ schimbarea luĭ *eĭ* în *oĭ* spunînd că '*eĭ* s-a schimbat în *oĭ*, pentrucă n-a fost accentuat', explicarea schimbăriĭ luĭ *eĭ neaccentuat* în *oĭ* se înţelege dela sine în felĭul acela că '*eĭ* neaccentuat s-a schimbat în *oĭ*, pentrucă a fost neaccentuat'. Adecă 'para coaptă cade din pom, pentrucă-ĭ coaptă', 'razele ultraviolete nu se văd, pentrucă-s ultraviolete', 'corpurile uşoare cad pe cele maĭ grele, pentrucă-s uşoare', 'bucăţile maĭ micĭ de fĭer sînt atrase de cutare magnet, pentrucă-s maĭ micĭ, ĭar cele maĭ marĭ nu-s atrase, pentrucă-s maĭ marĭ', 'accentul silabelor *li-u* din *filius* s-a schimbat în *líu*, pentrucă-ĭ accent' (Doar nu-ĭ degeaba accent!), etc. Vorbe à la Mr de la Palisse: „il n'entrait guère en courroux, si ce n'est dans la colère".

Ce vrea să spună Vossler prin aceĭa că „accentul este un factor psihic"? Ca ceva psihic el există numaĭ în cunoştinţa sunetuluĭ şi ca atare n-are nicĭo putere de a schimba sunetul în timbrul orĭ în durata luĭ. Dacă are cumva asemenea putere, n-o poate avea decît ca accent fizic, ca amplitudine a vibraţiilor unuĭ corp fizic. Şi dacă accentul, înpreună cu timbrul şi durata cele nedespărţite de dînsul, există ca fapt fizic în vorbirea ocazională prin mijlocirea sentimentuluĭ de dorinţă de a reproduce sunetul şi în aceĭaş vreme maĭ totdeauna şi prin mijlocirea altuĭ sentiment, sentimentul dă numaĭ impuls nervuluĭ motor, impuls foarte variabil dela o vorbire ocazională la alta, dar accentul cel fizic este de cutare orĭ de cutare fel numaĭ prin opera unor organe fizice, cu începere dela nerv până la organele articulatoare din gură. Că are să fie accentul „tăĭat maĭ tare orı maĭ puţin tare", despre aceasta habar n-are psihicul până ce nu-l vede cumu-ĭ în vorbirea ocazională, produs de organele fizice. Psihicul numaĭ se zbucĭumă, dar acel care produce sunetul în cutare orĭ cutare fel este fizicul. In sfîrşit înlocuirea parataxeĭ prin hypotaxă, a propoziţiilor compuse din puţine raporturĭ, şi acelea (raporturile) exprimate numaĭ cu cunoştinţĭ singure, prin propoziţiĭ compuse din multe raporturĭ, şi acelea (raporturile) exprimate maĭ mult cu cunoştinţĭ însoţite de predicate (aşa numitele propoziţiĭ subordinate), nu poate fi o cauză de schimbare a accentuluĭ în felĭul acela că să-l prefacă din accent emfatic, din accent al cuvîntuluĭ, din simbol al sintezeĭ cunoştinţiĭ, în simplu accent silabic, pentrucă prin hypotaxă se înmulţesc tocmaĭ determinantele şi se dă ocazie tocmaĭ cuvîntuluĭ de a fi maĭ des determinant, adecă de a fi maĭ tare accentuat! Lucrul stă tocmaĭ pe dos decît cum îş închipueşte Vossler. Pentru aceĭa cauza pentru care *eĭ* francez s-a schimbat în *oĭ* nu se poate pune cu nicĭun preţ pe socoteala faptuluĭ psihic că dela 1050 în jos s-ar fi complicat frazeologiea franceză. Dar ca să priceapă Vossler că eŭ am dreptate, trebue să-şĭ schimbe întîĭŭ părerea greşită pe care o are asupra accentuăriĭ *determinatelor* şi *determinantelor*. In Frankreichs Kultur pag. 108 anume se miră că în limba franceză într-o propoziţie compusă din subĭect, predicat şi obĭect, aşezate în ordinea de timp aceasta, subĭect-predicat-obĭect (care de altfel este ordinea de timp obişnuită dintre aceste raporturĭ în limba franceză, ca în multe limbĭ altele), subĭectul are accentul cel maĭ mic, predicatul are accent maĭ puternic decît subĭectul, ĭar obĭectul are cel maĭ puternic accent, se miră pentrucă, zice el, „în vorbirea normală, într-o propoziţie simplă, compusă din

subiect, obiect și verb, subiectul, conform înțelesului, are accentul cel mai mare, obiectul are un accent secundar, iar verbul n-are accent", și explică această presupusă anomalie din limba franceză prin influința pe care ar fi avut-o accentuarea cuvintelor franceze trisilabe, care este `o´ (adecă accent secundar-neaccent-accent principal), asupra accentuării propoziției. Dar nu este adevărat că „conform înțelesului, dupăcum cere înțelesul (dem Sinne nach), subiectul are accentul cel mai mare, obiectul are un accent secundar, iar verbul n-are accent". Conform înțelesului lucrul stă tocmai așa, cum se petrece în limba franceză și în oricare limbă, anume că subiectul are accent mai mic, predicatul are accent mai mare decît subiectul și obiectul are accent mai mare decît predicatul, pentrucă subiectul este *determinatul*, predicatul este *determinantul* subiectului și *determinatul* obiectului, iar obiectul este *determinantul* predicatului, iar *determinantul* este totdeauna mai puternic accentuat decît determinatul lui. Cuvîntul *subiect* nu trebue să ne înșele prin farmecul lui (Și este fărmăcător acest cuvînt, căci prin el se exprimă nu numai raportul de subiect, ci și raportul drăgălaș de *vorbitor*, apoi prin el se exprimă și un lucru drăgălaș, anume *psihicul*, mai ales cînd pui psihicul în antiteză cu uriciosul fizic, numit în această opoziție *obiect*), ca să credem că în vorbirea omului raportul de subiect ar fi cel mai important (Și *aceasta*, raporturile de *important* și *neimportant* în diferite grade sînt așa numitele *determinante* [= importante] și *determinate* [= neimportante]). In vorbirea omului *subiectul* este lucrul despre care vorbitorul vrea să spună ceva, și important nu-i el, ci acel ceva pe care vorbitorul vrea să-l spună despre dînsul. Acel ceva în propoziția obișnuită (la noi cei care avem de obiceiŭ propoziții predicative) este atributul cel mai important (din punct de videre al vorbitorului), așa numitul *predicat*. Iar despre predicatul însuș vorbitorul vrea să spună lucruri importante, care prin faptul că ne lămuresc mai bine cunoștința predicatului sînt mai importante decît predicatul, și aceste compliniri ale predicatului sînt o mulțime, între altele așa numitul obiect drept, pe care-l dă Vossler ca exemplu supt așa numitul de dînsul obiect (căci exemplul dat de Vossler este acesta „Roland regarde Olivier"). Raporturile acestea de important și neimportant sînt producătoare de sentimente, și sentimentele produse de important (care important are diferite grade) sînt mai puternice decît cele produse de neimportant (care neimportant are diferite grade), și această putere mai mare și mai mică a sentimentului se reflectează în excitări mai mari și mai mici ale nervilor motori, iar excitările mai mari ori mai mici ale nervilor se reflectează în amplitudini mai mari ori mai mici ale vibrațiilor, în accente mai puternice ori mai slabe. In această înșiruire de importanțe și de sentimente și de excitări nervoase și de accente *subiectul* este cel mai modest reprezentat, el este *determinatul* prin excelență, care nu poate fi decît *determinat*, niciodată *derminant*. Subiectul în propoziția de trei membre, dată de Vossler, are numai decît accentul cel mai slab, și „conform înțelesului" predicatul are numai decît un accent mai puternic decît subiectul și obiectul are numai decît un accent mai puternic decît predicatul: tocmai ce se petrece în limba franceză și în toate limbile. Asupra chestiunii vezi H. Paul, Principien der Sprachgeschichte, ed. II, pag. 101, 235 sqq.

Decît numaĭ pentru a constata prin experienţă, în vorbirea ocazională, acest lucru, trebue să te puĭ în acea situaţie psihică, în care sentimentul joacă mic rol, în situaţiea anume a uneĭ vorbirĭ afirmative liniştite, în care alte sentimente să nu existe decît acele provocate de importanţa relativă a determinatelor şi determinantelor. Altfel se amestecă sentimente multe altele, şi decĭ accente multe altele, provocate de cunoştinţile înseş, în mod independent de raporturile pe care ele le exprimă, şi experienţa se îngreue. Şi se maĭ îngreue apoĭ experienţa şi prin faptul că se întîmplă ca să existe discordanţă între membrele psihologice şi cele gramaticale ale propoziţieĭ. Wundt, Die Sprache II, pag. 268-272, tăgădueşte posibilitatea uneĭ asemenea discordanţe, pe care a susţinut-o întîiŭ Gabelentz (Literatura vezĭ-o la Wundt locul citat). Cu toate acestea se poate lesne întîmpla ca într-adevăr să nimerească vorbitorul altă formă gramaticală în locul celeĭ trebuitoare pentru a arăta un raport oarecare, pe care el îl gîndeşte ca cutare şi-l exprimă totuş ca cutare altul, şi de cele maĭ multe orĭ, cînd determinatele gramaticale sînt maĭ puternic accentuate decît determinantele gramaticale, cauza este că de fapt, în realitate, aşa cum mintea în adevăr le înţelege, determinatele sînt determinante şi determinantele sînt determinate. In Roland regarde Olivier, exemplul dat de Vossler, de pildă, dacă *regarde* e maĭ puternic accentuat decît *Roland* şi *Olivier* maĭ puternic accentuat decît *regarde, Roland, regarde, Olivier* sînt într-adevăr, de fapt, din punct de videre psihologic, nu numaĭ din cel gramatical, unul subĭect, celălalt predicat şi celălalt obĭect. Dacă însă cumva *Roland* e accentuat maĭ tare decît *regarde*, el este în realitate predicat, adecă lucrul maĭ noŭ şi maĭ important, prin care lămurim pe altul, asupra căruia voim să spunem ceva, ĭar *regarde* este subĭect: ştim oarecum că este vorba despre aceĭa că cineva priveşte pe *Olivier*, dar nu ştim cine este acel cineva, şi ni se face cunoscut acel cineva ca importantul, ca determinantul. Şi dacă cumva *regarde* e maĭ puternic accentuat şi decît *Roland* şi decît *Olivier*, *Olivier* este în realitate subĭect, ca şi *Roland*: ştim oarecum că este vorba despre *Roland* şi despre *Olivier*, dar nu ştim ce fac, şi ni se face cunoscut că *Roland* priveşte, ĭar *Olivier* este privit. Asupra chestiuniĭ vezĭ H. Paul, Principien der Sprachgeschichte, ed. II, pag. 235 sqq. Şi se poate lesne întîmpla să nimerească vorbitorul altă formă gramaticală în locul celeĭ trebuitoare, pentrucă, dacă raportul cel obişnuit al unuĭ lucru este raportul *x*, de pildă, ĭar nu raportul *y*, atuncĭ, cînd gîndeştĭ lucrul în raportul *y*, raportul *x* cel obişnuit se îngrămădeşte în minte nepoftit şi forma luĭ substitue prin *analogie* forma raportuluĭ *y*: e un simplu fenomen de *analogie*. Dacă, de pildă, între un verb şi un substantiv stabilesc raporturile astfel, că pe verb mi-l închipuesc ca subĭect, ĭar pe substantiv ca predicat, verbul, macarcă închipuit, gîndit, ca subĭect, îmĭ vine în minte sub forma de predicat, care este forma obişnuită a verbuluĭ, şi substantivul, macarcă închipuit, gîndit, ca predicat, îmĭ vine în minte sub forma de subĭect, care este forma obişnuită a substantivuluĭ, atuncĭ cînd între el şi verb se stabilesc raporturile de subĭect-predicat. Numaĭ accentul rămîne în asemenea împrejurărĭ semnul, simbolul raportuluĭ realmente gîndit, şi între accent şi restul formeĭ cuvîntuluĭ este aceĭaş discordanţă ca între raportul gîndit de fapt, raportul psihologic, şi

acel în aparență exprimat prin forma cuvîntuluĭ, raportul gramatical.—In ce priveşte influința pe care ar fi avut-o ritmul cuvîntuluĭ asupra ritmuluĭ propozițieĭ în limba franceză, influința aceasta nu se poate videa, maĭ întîĭŭ din cauză că propoziția franceză compusă din subĭect-predicat-obĭect, ca orĭcare propoziție de acest fel din orĭce limbă, are prin ea însăş ritmul o`´ (ca să mă servesc de formulele luĭ Vossler, unde o înseamnă accentul cel maĭ slab, ` înseamnă accentul secundar, şi ´ înseamnă accentul principal), apoĭ nu se poate videa din cauză că în multe limbĭ, între altele în limba romînească, unde propoziția de forma subĭect-predicat-obĭect este accentuată în mod firesc o`´, cuvintele n-aŭ ritmul cuvintelor franceze, apoĭ nu se poate videa din cauză că în limba franceză însăş cuvintele aŭ alt ritmu decît propoziția, pentrucă cuvintele în limba franceză, după propriea mărturie a luĭ Vossler, Frankreichs Kultur pag. 107, n-aŭ ritmul o`´, ci aŭ ritmele `o´ şi ``o!

4. Sprache als Schöpfung, pag. 118-121 : 'Individul produce necontenit în vorbirea ocazională alte sunete. Există însă la maĭ mulțĭ indivizĭ tendințĭ analoage pentru producerea sunetelor, aşa că aceleaş sunete se produc de maĭ mulțĭ indivizĭ. Aceste tendințĭ analoage, care sînt pur psihice şi nu atîrnă de fel de organele articulătoare, care aceste din urmă sînt numaĭ executoarele ordinelor psihiculuĭ, constituesc aşa numitele legĭ de schimbarea sunetelor, legĭ de lautwandel. Pentru aceĭa e maĭ bine să se zică Lauttendenz decît Lautgesetz. Şi fiindcă tendințile aparțin la sentimente, instincte, direcțiĭ ale voințiĭ, care se propagă lesne dela un individ la altul, apoĭ se explică pentru ce asemenea tendințĭ analoage se întăresc unele pe altele dela individ la individ. Tendințile analoage, care se constată la schimbarea sunetelor într-o limbă, constituesc *spiritul limbiĭ* (Sprachgeist)'. Pag. 144-147 : 'Tendințile limbiĭ cer şi ele o explicare istorică. De unde aŭ căpătat Franceziĭ tendința spre accentul cu doŭă vîrfurĭ? In unele fenomene tendința aŭ căpătat-o din limba latină (Lungirea vocalelor scurte accentuate în silabă deschisă; căderea vocalelor în penultima neaccentuată; synaloephe vocalelor în hiatus; căderea unor consonante finale; palatalizarea [adecă africatizarea] luĭ *k, g, t, d* înainte de *e, i, ĭ* consonant; slăbirea consonantelor intervocalice; fenomene care „în limba franceză aŭ fost continuate orĭ reluate, aşa că, din această parte văzută, limba franceză apáre ca o continuare organică a limbiĭ latine populare"). In alte fenomene tendința aŭ căpătat-o din limba celtă (Dispariția vocalelor dela sfîrşitul cuvîntuluĭ; diftongarea vocalelor închise; asimilarea grupurilor de consonante, „die vokalischen Assimilationen komplizierter Konsonantengruppen" [? probabil fenomene de felĭul latin *ct, cs* < francez *it, is*]; umlaut; atracție [fenomene ca latin *gloria*<francez *gloire*]; fenomene la care se manifestează spiritul limbiĭ celte, „es ist der keltische Sprachgeist"). „O limitare precisă a ceĭa ce este specific celtic față de ceĭa ce este specific romanic este imposibilă. Căcĭ doar n-a avut loc o combinare mecanică, ci un product organic, aşa că în Franța firea romană şi firea celtă aŭ devenit ceva inseparabil. Este hazardat lucru să susțină cineva despre cutare orĭ cutare schimbare de sunet că este celtă orĭ romană, căcĭ fiecare schimbare de sunet este totodată şi celtă şi romană". In special Celților se datoreşte puternica tendință cătră accentul

cu doŭă vîrfurĭ. „La urma urmelor (im Grunde) toate schimbările de sunet specific franceze sînt de origine celtă, indiferent dacă aceste schimbărĭ s-aŭ petrecut pe vremea cînd s-a amestecat rasa galică cu rasa romană, orĭ la o mie de anĭ după aceĭa". Decît numaĭ „ideea fiziologică a bazeĭ de articulaţie a produs mare încurcătură în aceste spinoase chestiunĭ. De pildă cu privire la schimbarea *u*<*ü*, uniĭa aŭ susţinut că ea se datoreşte bazeĭ de articulaţie celtică şi ca probă aŭ adus faptul că în limba celtă britanică *u* se schimbă în *i*; alţiĭ aŭ întîmpinat că schimbarea franceza *u*<*ü* numaĭ atuncĭ s-ar putea proba ca ceva celt, cînd ea ar fi avut loc îndată [după romanizarea Gallieĭ], ea însă a avut loc tîrziŭ, într-un timp cînd baza de articulaţie celtă îşĭ acomodase deja materialul de limbă romanic şi cînd limba celtă pe continent încetase aproape de a exista. Un foarte superficial chip de a videa, pentrucă, dacă Franceziĭ aŭ moştenit spiritul de limbă celtic, apoĭ îl aŭ şi astăzĭ... Cu ideea bazeĭ de articulaţie poţĭ face mult în fiziologiea sunetelor, în istoriea limbiĭ însă nu-ĭ bună de nimic"?.

Legile de schimbare a sunetelor şi tendinţile maĭ multor indivizĭ de a produce aceleaş sunete nu-s tot una. Legile anume nu sînt condiţionate de prezenţa fenomenuluĭ la maĭ mulţĭ indivizĭ dintr-o comunitate (Vezĭ primul volum al aceşteĭ lucrărĭ pag. 373). Apoĭ legea este un fapt, ĭar tendinţa este puterea de a produce faptul, şi nu-ĭ tot aceĭa. In Sprache als Schöpfung pag. 113 spune Vossler că în lucrarea sa Positivismus und Idealismus pag. 47 sqq. ar fi probat (nachgewiesen) că „toate legile privitoare la limbă sînt orĭ taŭtologiĭ (Tautologien) orĭ definiţiĭ (erkenntnisstheoretische Definitionen)". Aceasta va fi probat Vossler pentru alt lucru careva, ĭar nu pentru lege, pentrucă legea este alt ceva, ĭar nu aceĭa ce el îş închipueşte. Cît despre tendinţile de a produce aceleaş sunete, cît despre spiritul limbiĭ, ele sînt provenite din acelaş fel de a fi al psihiculuĭ, în caz cînd sunetele din vorbirea ocazională (adecă, maĭ bine, schimbările sunetelor) sînt de origine psihică, cum vrea Vossler, orĭ sînt provenite din acelaş fel de a fi al fiziculuĭ, al organelor adecă articulatoare, în caz cînd sunetele din vorbirea ocazională sînt de origine fizică, cum şi sînt de fapt. Şi acel *fel de a fi* (variat după individe, după rase, după timpurĭ la acelaş individ, la aceleaş rase) al fiziculuĭ este *baza de articulare*, al psihiculuĭ este *baza psihologică*. Decît numaĭ acest *fel de a fi*, chĭar cel psihic, cu toată uşurinţa maĭ mare pe care o are psihicul de a înprumuta tendinţĭ şi aptitudinĭ, în altă măsură se capătă prin rasă şi în altă măsură prin înprumut. Vossler se pune la discuţiea schimbăriĭ sunetelor numaĭ din punct de videre al bazeĭ psihologice, pentrucă, dupăcum am văzut până acum, schimbarea sunetelor este pentru el fenomen curat psihic. Dar orĭcum, dacă este cu putinţă (şi chĭar necesar) ca Galul, dupăce şĭ-a uĭtat limba, a adoptat pe cea latină şi a păstrat din vechea luĭ limbă celtă cîteva cuvinte, să fi propagat prin analogie asupra acestor cîteva cuvinte celte un fenomen latin popular, provenit din spiritul limbiĭ centruluĭ de guvernămînt roman, ca africatizarea luĭ *k*, *g*, *t*, *d* înainte de *e*, *i*, *ĭ* consonant (cu condiţiea expresă, fireşte, ca să fi asistat Galul la această schimbare, ca adecă să fi auzit în limba comună latină întîĭŭ pe *k*, *g*, *t*, *d* înainte de *e*, *i*, *ĭ* consonant ca explozive şi pe urmă ca afri-

cate), cum este cu putință ca după aceïa Francezul să fi continuat această operație a limbiĭ latine comune, s-o fi reluat, și să fi prefăcut explozivele *k, g, t, d* înainte de *e, i, ĭ* consonant în africate, în cuvinte altele decît cele latineștĭ populare și decît cele vechĭ ale luĭ băștinașe, în cuvinte noŭă din acest punct de videre, în cuvinte de acelea, de pildă, unde tîrziŭ cîndva vor fi venit în contact asemenea explozive cu asemenea vocale prin niscaĭ sincope vocalice, orĭ în cuvinte tîrziŭ înprumutate din vreo limbă străină? Că nu este cu putință asemenea lucru se probează doar prin experiență, prin aceïa ce s-a petrecut în alte limbĭ romanice. In romînește, de pildă, fenomenele latineștĭ populare se observă numaĭ în cuvintele latineștĭ, în cuvintele băștinașe anterioare cuvintelor latineștı, și în niscaı cuvinte înprumutate din limbĭ străine pe vremea cînd trăıa limba latină comună și fenomenele respective se petreceaŭ în această limbă. Numaĭ dacă nu va întîmpina Vossler cumva că asemenea fenomnne din limba latină comună nu-șĭ aŭ originea la centrul de guvernămînt, ci în Gallia, și că din Gallia s-aŭ lățit în ceĭalaltă limbă romană, după cum în adevăr unıa (Vezĭ primul volum al aceșteĭ lucrărĭ pag. 367) spun că multe fenomene din limba latină comună sînt de obîrșie galică. Dar atuncĭ nu maĭ avem a face cu spiritul limbiĭ roman, ci cu spiritul limbiĭ celt, și Vossler doar despre spiritul limbiĭ roman vorbește cu privire la aceste fenomene, din care am ales ca exemplu africatizarea luĭ *k, g, t, d* înainte de *e, i, ĭ* consonant. Cînd e vorba în adevăr de spiritul celt și de persistența spirituluĭ celt chĭar la miĭ de anĭ distanță în timp, așa că fenomene ca *ct, cs<it, is*, de pildă, să apară necontenit în limba franceză, nimenĭ nu poate face vreo întîmpinare, căcĭ (și aicĭ stă chestiunea) *felĭul de a fi* în altă măsură se moștenește prin rasă și în altă măsură se capătă prin înprumut. Decĭ greșește Vossler, cînd nu face deosebire între cele doŭă chipurĭ de a se căpăta *felĭul de a fi* al limbiĭ franceze pe terenul schimbăriĭ sunetelor, unul al înprumutuluĭ dela spiritul limbiĭ latine populare, și celălalt al moșteniriĭ spirituluĭ celt. Numaĭ dacă, ĭarăș, nu va întîmpina cumva Vossler că între cele doŭă chipurĭ nu se poate face deosebire, pentrucă a avut loc un amestec de rase, căcĭ tocmaĭ și vorbește el doar de o „vreme cînd s-a amestecat rasa galică cu rasa romană", și de aceïa că „în Franța firea romană și firea celtă aŭ devenit ceva inseparabil, un product organic". Decît numaĭ ce-ĭ aceïa *rasă romană*? Cîtă vreme vorbește cineva de dînsa ca de ceva care a fost la baza limbiĭ latine populare, vorba poate să treacă așa îngăĭmată. Cînd însă o amestecĭ pe această rasă cu cea celtă și vreĭ să puĭ acest amestec la baza limbiĭ franceze, trebue să precizezĭ lucrul. Ce-ĭ aceïa rasă romană? O rasă romană n-a existat și nu există. Aŭ existat și există numaĭ rase numeroase care șĭ-aŭ tot uĭtat limbile vechĭ și aŭ tot adoptat altele noŭă, până ce la urmă aŭ adoptat limba unuĭ popor italic din Latium și aŭ prefăcut-o cu vremea, fiecare după felĭul eĭ de a fi fizic și psihic, după baza eĭ de articulare și după baza eĭ psihologică. Cu cine s-aŭ amestecat Celțiĭ, de a rezultat în Franța „ceva inseparabil, un product organic"? Cu rasa romană nu, căcĭ ea n-a existat. Atuncĭ cu cine? Este aceĭaș concepție poetică despre un popor Romaniĭ, care aŭ plecat dela Roma să cucerească lumea, și aŭ cucerit întîĭŭ Italia și s-aŭ amestecat cu Italieniĭ, apoĭ, cîțĭ aŭ rămas, aŭ

cucerit Spania şi s-aŭ amestecat cu Spaniolii, apoĭ, cîţĭ aŭ rămas, aŭ cucerit Galia şi s-aŭ amestecat cu Galiĭ, apoĭ, cîţĭ aŭ rămas, aŭ cucerit tot felĭul de alte neamurĭ şi s-aŭ tot amestecat cu dînsele, până ce la urmă au cucerit Dacia şi s-aŭ amestecat cu Daciĭ, şi, cîţĭ aŭ maĭ rămas, s-aŭ întors în sfîrşit acasă, să se hodinească. Eĭ, aceĭ Romanĭ fantasticĭ, puţinteĭ, dar cu spiriduş în eĭ, sînt rasa romană care pluteşte în mintea luĭ Vossler. Dar acest fel de a videa nu-ĭ istorie, ci poezie. Aceĭ Romanĭ aŭ cucerit lumea (cum se zice), dar n-aŭ generat-o. Din sîngele lor a întrat în neamurile pe care le-aŭ cucerit atît cît ar fi o picătură de carmin într-un poloboc de apă. Nu de influinţa raseĭ se poate vorbi atuncĭ cînd este chestiunea despre ceva roman, despre ceva adecă produs de fizicul şi psihicul Romanilor, ci numaĭ de înprumut. Şi cu psihicul, care este atît de accesibil înprumutuluĭ, am înprumutat dela stăpîniĭ noştri, toţĭ (orĭ maĭ bine maĭ toţĭ, căcĭ aŭ fost şi neamurĭ subjugate de Romanĭ care aŭ fost refractare faţă cu înprumuturile) cîţĭ le-am purtat jugul, multe lucrurĭ, între altele le-am înprumutat limba, şi, cîtă vreme aŭ fost stăpîniĭ noştri în înflorire, le-am copiat, din punct de videre al limbiĭ, toate modificările pe care le făceaŭ eĭ într-însa, tot aşa dupăcum fimeile noastre copiaŭ chipul de a purta părul al cucoanelor dela Roma. Dar să căpătăm tendinţĭ şi aptitudinĭ fizice orĭ psihice dela stăpînĭ, aceasta nu s-a putut. Şi cînd am scăpat de sub jugul roman şi am întrat sub jugul altora orĭ am rămas de capul nostru, am întrat din alte puncte de videre în sfera altor influinţĭ, iar din punct de videre al limbiĭ, aceĭ care n-am adoptat cumva în locul limbiĭ latineştĭ vreo altă limbă oarecare, am rămas supt influinţa excluzivă a felĭuluĭ nostru de a fi în ce priveşte sunetele, şi supt influinţa în maximă parte a felĭuluĭ nostru de a fi în ce priveşte celelalte elemente constitutive ale limbiĭ. Cum poate să-şĭ închipuĭască cineva vreo tendinţă a vreuneĭ limbĭ romanice care să se datorească limbiĭ latineştĭ celeĭ anterioare limbilor romanice, celeĭ datorite unuĭ fel de a fi fizic şi psihic, care n-a fost niciodată, nicĭ macar în amestec de minimă porţiune, acel al popoarelor romanice? Acel fel de a fi fizic şi psihic, care a fost la baza limbiĭ latine clasice şi în mare parte la baza limbiĭ latine populare, a existat în Latium şi a continuat de a exista acolo multă vreme, tot maĭ înpuţinat prin emigranţĭ, care s-aŭ perdut în sînul neamurilor străine ca rasă pe unde se duceaŭ, şi va fi existînd poate şi astăzĭ acolo în ultime rămăşiţĭ, dacă nu va fi dispărut cumva, înăduşit de felĭurile de a fi ale străinilor, care aceştiĭa tot maĭ mulţĭ s-aŭ îngrămădit şi aŭ suplantat pe băştinaşĭ.

Nu se poate pricepe ce fel de încurcătură a putut să producă baza de articulaţie în aceste chestiunĭ. Faptele, cu privire la care s-a vorbit de baza de articulaţie, după Vossler, ca schimbarea luĭ *u* în *ü*, sînt de aceĭaş natură cu acele pe care Vossler le explică prin baza psihologică: *u*<*ü* este un fapt de alunecarea sunetuluĭ, de lautwandel, ca orĭcare alt fapt de alunecarea sunetuluĭ, ca între altele 'diftongarea vocalelor închise, umlaut', pe care Vossler le pune pe socoteala bazeĭ psihologice. Pentru ce, adecă, baza de articulaţie ar aduce încurcătură, ĭar baza psihologică nu? Pentru ce, adecă, ar putea spune cineva, fără să încurce lucrurile, că diftongarea vocalelor închise şi umlaut sînt spiritul limbiĭ celte, înţeles

---

ca bază psihologică, şi ar încurca lucrurile, dacă ar spune că *u<ü* este spiritul limbiĭ celte, înţeles ca bază de articulaţie? Să spuĭ că schimbările sunetelor sînt provocate de psihic şi că spiritul limbiĭ este la schimbarea sunetelor psihic, merge, numaĭ să aĭ dreptate. Dar să spuĭ că nu încurcĭ lucrurile numaĭ cînd considerĭ spiritul limbiĭ ca ceva psihic şi că le încurcĭ îndatăce considerĭ spiritul limbiĭ ca ceva fizic, nu merge de fel. Pentru ce nu le încurcĭ colo şi le încurcĭ dincolo? Dar tot spiritul limbiĭ este şi colo şi dincolo, decît numaĭ dintr-o parte plecĭ dela psihic, ĭar din ceĭalaltă parte plecĭ dela fizic. Aceasta se chĭamă părtinire, prevenire, parti pris. Orĭ poate pentru aceĭa a produs încurcătură baza de articulaţie, pentrucă uniĭa aŭ adus ca probă pentru baza de articulaţie celtică la schimbarea *u<ü* faptul că în limba celtă britanică se schimbă *u* în *i*, ĭar alţiĭ aŭ întîmpinat că schimbarea franceză *u<ü* numaĭ atuncĭ s-ar putea proba ca ceva celt, cînd ea ar fi avut loc îndată după romanizarea Gallieĭ, ĭar nu tîrziŭ după aceĭa? D-apoĭ aceĭaş încurcătură s-ar fi petrecut şi dacă în loc de baza de articulaţie s-ar fi pus baza psihologică! Pentru aceĭa doar şi Vossler adauge că întîmpinarea aceĭa e „un foarte superficial chip de a videa, pentrucă, dacă Francejiĭ aŭ moştenit spiritul de limbă celtic, apoĭ îl aŭ şi astăzĭ", luînd oarecum apărarea bazeĭ de articulaţie fără să vreĭe, numaĭ din cauza identităţiĭ situaţieĭ; căcĭ dacă cineva spune că ‘schimbarea franceză *u<ü* numaĭ atuncĭ s-ar putea proba ca ceva celt, cînd ea ar fi avut loc îndată după romanizarea Gallieĭ, ĭar nu tîrziŭ după aceĭa’, vorbele luĭ se pot înţelege tot atît de bine ca spuse cu privire la baza de articulaţie şi ca spuse cu privire la baza psihologică. — In sfîrşit, cum ‘ideea bazeĭ de articulaţie ar putea însemna mult în fiziologiea sunetelor şi n-ar fi bună de nimic în istoriea sunetelor’? Adecă-s bune organele articulatoare, cînd le vezĭ cum *produc* sunetele, cînd le vezĭ cum se mişcă în diferite felĭurĭ şi direcţiĭ şi daŭ naştere la tot felĭul de instrumente, ale căror vibraţiĭ *produc* sunetele, dar nu-s bune cînd vreĭ să ştiĭ cum *se schimbă* sunetele, adecă cum *se schimbă instrumentele?* Adecă pentru ce acel care *produce* un lucru nu l-ar putea şi *schimba?* D-apoĭ fiziologiea sunetelor e bună doar nu numaĭ pentru aceĭa ca să pricepĭ cum se produc sunetele, ci şi pentru aceĭa ca să pricepĭ cum se schimbă, şi cum se schimbă de lesne, aşa că e maĭ de mirare că unele rămîn multă vreme neschimbate decît că altele se schimbă: pe o nimica toată se bazează adesea schimbărĭ de timbru enorme, ca acele dela *o* la *ă*, dela *u* la *î*, orĭ apariţiĭ de sunete, ca acea a luĭ *d* între *n* şi *r*, a luĭ *t* între *s* şi *r*. Atîta dispreţ pentru baza de articulaţie, cînd e vorba de schimbarea sunetelor, cu care se ocupă de predilecţie filologiĭ, şi o consideraţie oarecare pentru ea din partea filologilor numaĭ cînd este vorba de fiziologiea sunetelor, se explică poate şi din cauza antipatieĭ pe care aŭ avut-o totdeauna filologiĭ, în special romaniştiĭ, pentru fiziologiea sunetelor, antipatie care ĭ-a înpedecat să facă cunoştinţă cu dînsa. Decînd la 1892 Seelmann în Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie, I, 1 numĭa fonetica „l'enfant terrible" al ştiinţiĭ limbiĭ, în speccial al romanisticiĭ, lucrurile nu s-aŭ înbunătăţit pănă astăzi, din contra. Probă este şi lucrarea Sprache als Schöpfung und Entwicklung a luĭ Vossler, unde se găsesc următoarele afirmaţiĭ: ‘*ä* este vocală palatală’ pag. 127;

'*g* muïat' pag. 127; 'lichidele *m, n*' pag. 128; 'în diftongul *oŭ ŭ* este labial, nu-ĭ gutural' pag. 124; '*š* este spirantă palatală' pag. 142; '*v* este palatal-labial' pag. 143.

5. Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung, pag. 120-121: 'Schimbările consonantelor în limba franceză aŭ avut loc nu din cauza accentuluĭ, ci din cauza factorilor fiziologicĭ (nach lautphysiologischen Faktoren) şi a unuĭ mecanism automatic al articulaţieĭ (einem automatischen Mechanismus der Artikulation). Schimbările în consonantism aŭ urmărit în curs de o mie de anĭ în mod instinctiv scopul de a face ca în limba franceză să nu existe decît silabe deschise. „Orĭce încercare de a explica schimbările consonantelor din limba franceză altfel decît ca ceva curat mecanic, curat automatic, curat fiziologic, trebue să apară fără temeiŭ (muss gewagt erscheinen)"'.

Va să zică Vossler admite origine fizică pentru schimbarea unor sunete, anume a consonantelor, şi admite tendinţĭ ale organelor articulatoare, tendinţĭ independente de psihic şi variabile dela un neam de oamenĭ la alt neam de oamenĭ, admite adecă baza de articulare, macarcă cu cîţiva anı maĭ înainte (Vezĭ maĭ sus sub 3 şi 4) spunea că „orĭce studĭu asupra sunetelor trebue să se reducă la studĭul accentuluĭ [care accent este ceva psihic după Vossler]", că „toate celelalte criteriĭ, cu care maĭ operează încă studĭul sunetelor, cad fără excepţie în domenĭul accentuluĭ", şi că „baza de articulaţie nu-ĭ bună de nimic"; şi va să zică acum Vossler nu maĭ are groază de *dualismu*, macarcă cu cîţiva anĭ maĭ înainte (Vezĭ maĭ sus sub 2 pag. 273) spunea că „prima şi ultima fire a limbiĭ trebue căutată în mod necesar orĭ în regularitatea mecanică orĭ în libertatea psihică", şi că „trebue să stăpînească orĭ mecanicofizicul şi materialismul orĭ psihicul şi idealismul, căcĭ dualismul este numaĭ un expedient care ne scoate dintr-o încurcătură şi ne vîră în alta". Decît numaĭ Vossler trece dela o extremitate la alta, şi de unde maĭ înainte vreme nu admitea dualismu pe terenul întreg al limbiĭ, unde există în adevăr schimbărĭ care se datoresc psihiculuĭ alăturĭ cu altele (cele ale sunetelor) care se datoresc fiziculuĭ, acum îl admite pe terenul special al schimbăriĭ sunetelor, unde greŭ se poate pricepe cum unele schimbărĭ s-ar datori psihiculuĭ, ĭar altele fiziculuĭ. După Vossler *vocalele* s-ar schimba prin psihic, ĭar *consonantele* prin fizic. Dar cum s-ar putea una ca aceasta, cînd tot sunete sînt şi celea şi celea? Deosebirea în instrument dela o vocală la spiranta omorgană consistă doar numaĭ în gradul de închidere a organelor articulatoare: puţin numaĭ, de pildă, dacă se va apropia maĭ tare de cerul guriĭ limba, va rezulta în loc de *i* afon un $\dot{\chi}$, în loc de *i* fonic un $\dot{\gamma}$, în loc de *ĭ* afon un χ, în loc de *ĭ* fonic un γ. Cum este cu putinţă ca pentru schimbările pe care le-ar suferi *i, ĭ*, factorul să fie *accentul* (în înţelesul de ceva psihic pe care Vossler i-l dă), psihicul, ĭar pentru schimbările pe care $\dot{\chi}$, χ, $\dot{\gamma}$, γ le-ar suferi, factorul să fie organele articulatoare, fizicul? D-apoĭ tocmaĭ schimbările sunetelor aŭ de multe orĭ loc în felĭul acela că spirantele se prefac în vocale şi vocalele în spirante, ca de pildă în grupul *ct*, unde pe terenul limbiĭ franceze (cum recunoaşte şi Vossler, Sprache als Schöpfung, pag. 126, care pe atuncĭ punea schimbarea pe socoteala

accentuluĭ și a psihiculuĭ) *c* s-a prefăcut în $\dot{\chi}$ și apoĭ $\dot{\chi}$ s-a prefăcut în *i*. Care factor joacă aicĭ rol, la acest fenomen $\dot{\chi}t < it$? Cel fizic, pentrucă *s-a schimbat* consonanta? Orĭ cel psihic, pentrucă *s-a născut* vocala? Dacă trebue să admițĭ *dualismu* pe terenul schimbăriĭ sunetelor, apoĭ maĭ degrabă îl poțĭ admite în felĭul acela că la schimbările tuturor soĭurilor de sunete se amestecă și fizicul și psihicul decît că la schimbările unora ĭa parte numaĭ fizicul, ĭar la schimbările altora numaĭ psihicul. Dar apoĭ ce sînt vocalele și ce sînt consonantele? Așa pe deasupra, în mod superficial și popular considerate, toată lumea știe ce sînt; dar cînd vreĭ să le repartizezĭ după schimbările lor, care ar fi ba fizice ba psihice, trebue să le cercetezĭ maĭ de aproape, și atuncĭ constațĭ atîtea trecerĭ treptate din punct de videre al tuturor calităților sunetuluĭ între vocale și consonante, că nu știĭ unde încetează unele și încep celelalte. Din punct de videre al accentuluĭ expirator, în silabă și consonantele și vocalele pot sta ba la maximum de amplitudine al vibrațiilor, ba la minimum, pot fi adecă ba sonante, ba consonante. Din punct de videre al accentuluĭ muzical, dacă consonantele afone aŭ o singură înălțime, vocalele afone aŭ și ele tot numaĭ o înălțime, și dacă vocalele fonice pot avea maĭ multe înălțimĭ, și consonantele fonice pot avea maĭ multe înălțimĭ. Din punct de videre al durateĭ, dacă vocalele pot fi lungĭ și scurte în diferite grade, consonantele pot fi și ele lungĭ și scurte în diferite grade. Din punct de videre al timbruluĭ, dacă consonantele aŭ zgomot, și vocalele aŭ zgomot, și dacă vocalele aŭ ton, aŭ ton și consonantele. Toată chestiea și toată deosebirea stă în *plus* și *minus*, care, ca orĭcare plus și minus, sînt foarte relative, așa că adeseorĭ eștĭ în încurcătură de a hotărî dacă aĭ a face cu o vocală orĭ cu o consonantă în înțelesul popular al cuvintelor. Un *r* limbal fonic, de pildă, complect redus din punct de videre al zgomotuluĭ (lucru care se petrece de obiceĭŭ în unele limbĭ) este consonantă orĭ vocală? Și un *i* foarte închis afon, care are mult zgomot și maĭ de fel ton, este vocală orĭ consonantă? In special, cînd e vorba de repartizare la fizic și la psihic, ce facĭ cu acest soĭŭ de *r* și cu acest soĭŭ de *i*? Unde-ĭ daĭ, ca să-ĭ schimbe? La fizic orĭ la psihic?

In rezumat, dupăce s-a învîrtit multă vreme înprejurul păreriĭ că schimbările sunetelor s-ar datori numaĭ psihiculuĭ, crezînd că ar putea proba această părere, a recunoscut și Vossler că aceste schimbărĭ în mare parte se datoresc organelor articulatoare, și că prin urmare pentru schimbările specifice pe care le primește limba la diferite neamurĭ de oamenĭ cauza se găsește în baza de articulare și baza psihologică specifice acelor neamurĭ. Știința limbiĭ a rămas decĭ din acest punct de videre în starea în care fusese. Restul cadruluĭ îl umple autorul cu chestiunĭ ĭarăș vechĭ și cunoscute, despre care, macarcă nu ne interesează pe noĭ aicĭ, unde era vorba să știm ce va fi spus noŭ filologiea idealistă cu privire la bazele de articulare și psihologică, tot am să zic cîteva cuvinte. Vossler vrea ca prin mijlocul limbiĭ unuĭ scriitor orĭ a uneĭ epoce să ajungă la cunoașterea bazeĭ psihologice, a felĭuluĭ de a fi psihic al aceluĭ scriitor orĭ al aceleĭ epoce. Baza psihologică o poțĭ constata în treĭ felĭurĭ. Intîĭŭ, o poțĭ

constata în feliul acela că cercetezi limba şi faptele sufleteşti (cunoştinţi, sentimente, voinţi) manifestate prin ea şi cauţi caracterele specifice din acest punct de videre, *stilurile,* la scriitori, vorbitori, genuri literare. Această procedare, de a cerceta baza psihologică prin stil şi ca stil, a fost cunoscută şi cultivată fără întrerupere dela Grecii cei vechi până astăzi şi a dat chiar naştere la anumite genuri literare, la *retorică* anume şi la aşa numita *critică literară,* de dînsa este apoi plină şi *istoriea literară.* Al doilea, o poţi constata în feliul acela că conchizi prin inducţie dela manifestările prin limbă ale faptelor sufleteşti la aptitudinile psihice ale scriitorilor şi vorbitorilor, care aptitudini tot *stiluri* ar trebui să le numim, dar de obiceiŭ nu sînt numite astfel. Această procedare a fost şi ea foarte obişnuită din vechime până astăzi şi constitue, de pildă, partea principală în *critica literară* cea mai recentă, în care epitetele de prost, îngîmfat, diştept, modest, genial (mai ales genial) sînt la tot pasul întrebuinţate. Al treilea, o poţi constata în feliul acela că dela limbă conchizi prin inducţie asupra aptitudinilor psihice ale poporului care o vorbeşte. Această procedare este ceva modern, dar deja destul de obişnuită. Vezi, de pildă, chipul cum după limbă caracterizează popoarele semite şi indogermane Gabelentz în Die Sprachwissenschaft pag. 392, 381, şi compară ale mele Principii pag. 272 sqq; vezi apoi cum pun eŭ în legătură diferite fapte depe terenul raporturilor din limba romînească cu aptitudinile psihice ale Romînilor în ale mele Principii pag. 169 sqq. Ba cunosc chiar un prooroc, care a conchis dela limbile europene la decrepitudinea psihică (intelectuală şi morală) a Europeilor, a văzut povîrnişul spre sălbătăciea primitivă şi a proorocit indirect războiul cel mare. Vezi ale mele Principii pag. 204-205. Vossler caută şi el în cele trei feliuri să afle baza psihologică, dupăce întiiŭ în Sprache als Schöpfung pag. 64-80, 83-95 dă modele de chipul cum trebue să citească cineva şi de chipul cum trebue să interpreteze. Procedarea lui este întocmai acea a criticilor literari şi de multe ori, cînd citeşti discuţiile de acest fel ale lui Vossler, îţi aduci aminte de acele ale criticilor. Decît numai par că Vossler ar exagera cîteodată tonul, în chipul că ar prea înmulţi metaforele, care, chiar cînd sînt cele obişnuite (ca de al de *coloare, colorat, răce, cald, ferbinte, proaspăt*), îngreuiază priceperea criticii literare. Căci iată, de pildă, cum caracterizează stilul lui Rabelais, Frankreichs Kultur, pag. 260: „Pentru aceia are Rabelais o veselie mare, o veselie fără de măsură, o veselie destrăbălată, bată, ameţită, zgomotoasă. Pentru aceia în stilul lui Rabelais este o limbuţie nebună, zgomotoasă, tunătoare, ameţitoare, care murmură, tolocăneşte, rîde. El jonglează cu perioadele, joacă mingea cu membrele propoziţiei, face vorbele să se învîrtească prin aer, le suceşte, le stîlceşte, le lungeşte, le scurtează (Darum bei Rabelais die grosse Heiterkeit und Ausgelassenheit, eine unbändige, trunkene, rauschartige, lärmende Freude. Und in Rabelais' Stil die tolle, geräuschvolle, donnernde, rauschende, murmelnde, schwatzende, lachende Sprachfreudigkeit. Er jongliert mit den Perioden, spielt Ball mit den Satzgliedern, lässt Wörter durch die Luft wirbeln, verdreht sie, verhunzt sie, längt sie, kürzt sie)". Apoi feliul de a fi psihic este cîteodată prea cu multă fineţă văzut, aşa că noi iştialalţi numai cu greutate înţelegem, dacă se poate zice că înţelegem,

ca de pildă în Frankreichs Kultur, pag. 229-230, unde spune despre Calviniști că „toată gîndirea și toată tendința calvinistuluĭ, considerate în interioritatea și direcțiea spre eŭ ale lor, sînt acaparate de dumnezeŭ, și anume chĭar aicĭ avem de a face cu o gîndire și cu o tendință colorate practic, nu cu o contemplare a luĭ dumnezeŭ vizionară orĭ speculativă, ci ba cu o învîrtire înprejurul luĭ plină de grijă și tremurătoare, ba cu o odihnire într-însul în mod dela sine înțeles sigură și aproape inconștientă. Nicĭ într-un caz și niciodată n-avem a face cu a fi cuprins în fericire și delicĭu de dumnezeŭ, cu a fi umplut, stăpînit și inundat de dînsul (In seiner Innerlichkeit und Richtung auf das Ich betrachtet, ist das ganze Denken und Streben des Calvinisten durch Gott beansprucht; und zwar ist es auch hier ein praktisch gefärbtes Denken und Streben, kein visionäres oder spekulatives Anschauen Gottes, sondern bald ein angstvolles, zitterndes Um-ihn-her-kreisen, bald ein selbstverständlich sicheres und fast gedankenloses In-ihm-ausruhen. Auf keinen Fall und niemals aber ist es ein seliges, wonniges Von-ihm-ergriffen-sein, Erfüllt-Besessen-Durchflutet-sein)". In adevăr fină pătrundere a stăriĭ psihice a calvinistuluĭ! Dar nu cumva toate aceste „angstvolles, zitterndes Um-ihn-her-kreisen", „selbstverständlich sicheres und fast gedankenloses In-ihm-ausruhen", „seliges, wonniges Von-ihm-ergriffen-sein", „Erfüllt-Besessen-Durchflutet-sein" sînt *mofturĭ*? Aicĭ punctul de plecare al autoruluĭ pentru asemenea concluziĭ fine asupra stăriĭ psihice nu-l cunoaștem, căcĭ noĭ iștialalțĭ n-am cetit scrierile luĭ Calvin. Dar pentru alte concluziĭ fine ni-l face cunoscut autorul, și se întîmplă cîteodată că punctul de plecare nu-ĭ exact. In Frankreichs Kultur pag. 306 dă cu adnotărĭ în parentez următoarea propoziție din D'Aubigné, *„ces Huguenotz desclarèrent cette loy inique* (*loy* = Objekt zu *déclarer*) *et n'avoir jamais estée pratiquée par les Albanois* (*loy*=Subjekt zu *estre pratiquée*)", și trage din ea concluziea următoare: „Posibilitatea de a gîndi unul și acelaș membru al propozițieĭ ca obĭect și ca subĭect totodată a devenit ceva dela sine înțeles în acest secol [al XVI-lea], cînd se găsesc înpărechete subĭectivitatea cea maĭ mare a unuĭ Rabelais, «fais ce que voudras», cu obĭectivitatea cea maĭ mare a unuĭ Calvin «fais ce que devras»". Decît numaĭ *loy* nu-ĭ subĭectul luĭ *avoir estée pratiquée! loy inique* și *loy avoir estée pratiquée* sînt complect analoage: *inique* și *avoir estée pratiquée* sînt atribute la *loy!* Iar *loy* și cu atributul *inique* și cu atributul *avoir estée pratiquée* este obĭectul luĭ *desclarèrent!* Ș-apoĭ cum este cu putință să conchidă cineva la subĭectivismul și obĭectivismul uneĭ epoce orĭ ale unuĭ popor dintr-un asemenea fenomen prea obișnuit în toate limbile de σχῆμα ἀπὸ κοινοῦ, că acelaș cuvînt, odată exprimat, ar fi subĭect și obĭect în propoziție?

La filologiĭ idealiștĭ aparține Giulio Bertoni cu lucrarea sa Programma di filologia romanza come scienza idealistica, Ginevra, 1923, care are rădăcinile prin Vossler (De pildă pag. 45 „accentul este totul"), apoĭ prin Gilliéron (Exagerarea roluluĭ pe care-l joacă voința și diferențiarea în constituirea limbiĭ, fixarea ariilor geografice, lupta contra omonimieĭ, importanța etimologieĭ populare. Vezĭ § 85 nota), prin neolimbiștĭ (Schimbările pleacă dela un singur loc și dela un singur individ. Vezĭ § 85 nota),

şi prin Saussure (Limba este o invenţie omenească). Voiŭ spune ceva asupra păreriĭ din urmă. „Limba", zice Bertoni pag. 52 nota, „este creată de om, şi voinţa cu care el creĭază limba este aceĭaş voinţă cu care o desface în cuvinte (La lingua è opera sua, è creata da lui, e la volontà, con la quale crea il linguaggio, è quella stessa volontà, con la quale lo smembra)". Wundt spunea, Die Sprache, II, pag. 635: „Este atît de mult recunoscut astăzĭ de toată lumea că teoriea invenţieĭ nu se poate susţinea, încît maĭ că nu este trebuinţă să-şĭ piardă cineva vremea spunînd macar un cuvînt despre dînsa". Este cu toate acestea un strigoĭŭ această părere, care tot maĭ apare cîteodată. Cu tărie a apărut strigoĭul pela 1906-1911 în cursurile asupra limbisticiĭ generale, pe care le-a ţinut la universitatea din Geneva Ferdinand de Saussure, şi pe care după moartea acestuĭ învăţat le-aŭ publicat eleviĭ luĭ sub numele de Cours de linguistique générale, I ediţie (Genève?) 1915, II ediţie Paris, 1922. Pag. 21: „La langue est un fait social". Pag. 33: „La langue est une institution sociale". Pag. 100: „Le lien unissant le signifiant [scheletul cuvîntuluĭ] au signifié [înţelesul cuvîntuluĭ] est arbitraire, ou encore, puisque nous entendons par signe le total résultant de l'association d'un signifiant à un signifié, nous pouvons dire plus simplement: le signe linguistique est arbitraire. Ainsi l'idée de *soeur* n'est liée par aucun rapport intérieur avec la suite de sons *s-ö-r*, qui lui sert de signifiant; il pourrait être aussi bien représenté par n'importe quelle autre [citeşte: „elle pourrait être aussi bien représentée par n'importe quel autre"]: à preuve les différences entre les langues et l'existence même de langues différentes: le signifié *boeuf* a pour signifiant *b-ö-f* d'un côté de la frontière et *o-k-s* de l'autre". Pag. 105: „A n'importe quelle époque et si haut que nous remontions, la langue apparaît toujours comme un héritage de l'époque précédente. L'acte par lequel, à un moment donné, les noms seraient distribués aux choses, par lequel un contrat serait passé entre les concepts et les images acoustiques, cet acte nous pouvons le concevoir, mais il n'a jamais été constaté. L'idée que les choses auraient pu se passer ainsi nous est suggérée par notre sentiment très vif de l'arbitraire du signe". Pag. 110: „Pour bien faire sentir que la langue est une institution pure, Whitney a fort justement insisté sur le caractère arbitraire des signes, et par là il a placé la linguistique sur son axe vérilable". Pag. 129: „La langue étant une institutution sociale, on peut penser à priori qu'elle est réglée par des prescriptions analogues à celles qui régissent les collectivités". De aicĭ ideea-strigoĭŭ a trecut la alţiĭ, de pildă la Elise Richter, care scriĭa la 1911, Der innere Zusammenhang in der Entwicklung der romanischen Sprachen, în 27 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, pag. 59: „Limba este o instituţie, Die Sprache ist eine Institution", apoĭ la Bertoni. Voinţa face multe isprăvĭ în constituirea limbiĭ, atît ca voinţă propriŭ zisă a omuluĭ (Willkür, libre arbitre), cît şi ca tendinţĭ (Trieb, tendance) spre comoditate, spre frumos şi spre claritate (pe care tendinţă din urmă, spre claritate, eŭ o numesc *diferenţiare*), tendinţĭ independente de voinţa proprie a omuluĭ, dar inherente limbiĭ, şi pe care însuş Wundt, care tăgădueşte cu atîta hotărîre *tendinţile teleologice* ale limbiĭ (Die Sprache, I, pag. 351-355, 413-418, II pag. 491-493, 635-636) este nevoit să le

admită, oarecum din scăpare de videre şi *à contre coeur* (Die Sprache, I pag. 418-424, 437-444, II pag. 367-371). Dar voinţa aceasta, de orice fel, nu poate face altceva decît să cîrpească, pe de-a întregul ea nu poate crea nimic. Nicĭ însuş cuvîntul *gaz*, citat de Bertoni la pag. 80 ca „fabricat de un om de ştiinţă", n-a fost fabricat de Van Helmont pe de-a întregul, ci a fost format numaĭ din sunete care nu eraŭ fabricaţiea luĭ Van Helmont, şi a fost format în asemenea înprejurărĭ, că trebuĭa să răsară în mintea aceluĭ învăţat oarecum dela sine, fără multă participare a voinţiĭ. Vezĭ discuţiea tocmaĭ a acestuĭ cuvînt *gaz* la Wundt, Die Sprache, II pag. 612-617. Cu atît maĭ mult un cuvînt ca *soeur* este productul fatal al unor *legĭ* naturale inexorabile, care aŭ făcut ca numaĭ decît simbolul pentru această cunoştinţă să fie *s-ö-r* în gura Francezuluĭ şi nu altul, nu acel din gura Chinezuluĭ, de pildă.

Cu totul altă chestiune este acea a influinţiĭ limbiĭ autohtone asupra limbiĭ noŭă adoptate. Aicĭ nu este vorba de modificările pe care un fizic şi un psihic deosebite le vor produce în limba adoptată, ci de influinţa directă pe care limba părăsită o va fi putut avea asupra limbiĭ adoptate. Aicĭ este vorba de *deprinderĭ*. Influinţa bazeĭ de articulaţie şi a celeĭ psihologice nu presupune nicĭo deprindere. Te-aĭ dezvăţat de tot, de sunetele pe care le produceaĭ, de simboalele de care te serveaĭ, de lucrurile şi de raporturile pe care le simbolizaĭ, aĭ devenit robul străinuluĭ, aĭ adoptat *complect* şi *perfect* (ca să presupunem un caz extrem, care ar fi, de pildă, acel al Saşilor romînizaţĭ de care vorbeşte S. Puşcarĭu) sunetele luĭ, cuvintele şi formele gramaticale ale luĭ, cunoştinţile luĭ. Dar nu ţĭ-aĭ putut schimba nicĭ sîngele, nicĭ mintea (ca să vorbim popular), şi cu vremea aĭ schimbat după firea ta proprie fizico-psihică şi sunetele, şi simboalele şi înţelesurile acestora. Dincoace, la influinţa limbiĭ autohtone asupra limbiĭ adoptate aĭ a face cu *deprinderĭ*, de care nu te-aĭ putut dezbăra: aĭ păstrat niscaĭ cuvinte, niscaĭ forme gramaticale, niscaĭ anumite cunoştinţĭ de lucrurĭ şi de raporturĭ, chĭar niscaĭ anumite sunete. Cu totul altă chestiune e aceasta, dar n-a fost nicĭodată separată preciz de chestiunea bazelor de articulaţie şi psihologice. Motivele care aŭ împins pe învăţaţĭ să se gîndească la vreo influinţă din partea limbiĭ autohtone sînt treĭ: a) In limba autohtonă se găsesc fenomene analoage; b) Se găsesc fenomene analoage într-o limbă înrudită cu limba autohtonă; c) Se găsesc fenomene analoage în limbĭ vorbite pe acel teritorĭu pe care trăĭa odată poporul ce vorbĭa limba autohtonă. De pildă pentru a şi c vezĭ pag. 247 cele spuse cu privire la *ü*<*ū* de Ascoli, care consideră *motivele* ca *probe* totodată; pentru a vezĭ cele spuse pag. 248 asupra fenomenelor *ct*<*cht*, *nd*<*nn*, *nc nt mp*<*ng nd mb*, *d*<*r* de Meyer-Lübke; pentru b ar fi fenomenul *n* intervocalic<*r*, care se găseşte în limba romînă şi în limba albaneză, care această din urmă s-a presupus că ar fi înrudită, dacă nu chĭar tot una, cu limba Thracilor, a autohtonilor anume din care se trag Romîniĭ (Vezĭ §§ 342, 346); pentru b, c ar fi formarea viitoruluĭ indicativuluĭ cu verbul care înseamnă *voesc* în limbile romînă, sîrbă, bulgară, neogreacă, albaneză (Vezĭ § 315 No 9). Maĭ ales în ce priveşte limba romînească s-aŭ dezvoltat o mulţime de presupunerĭ asupra

influinţiĭ limbiĭ autohtone pe baza motivelor *b*, *c*, anume pe baza asămănărilor dintre limba romînă şi limbile din peninsula balcanică, în special dintre limba romînă şi limba albaneză: Kopitar (Wiener Jahrbücher April-Maiŭ-Iuniu 1829: Aşezarea articululuĭ la sfîrşit; cîteva cuvinte), Miklosich (Die slavischen Elemente im Rumunischen, în Denkschriften der wiener Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, XII, anul 1862, pag. 6-8: Formarea viitoruluĭ indicativuluĭ cu verbul care înseamnă *voesc;* lipsa infinitivuluĭ; însemnarea genitivuluĭ şi dativuluĭ cu aceĭaş formă; aşezarea articululuĭ la sfîrşit; sunetul *ă; m, n* sonante la inceputul cuvîntuluĭ [exemplele romîneştĭ *îndirept, împărat* nu se potrivesc, ar fi trebuit M. să dea exemple din macedoromîn]; căderea luĭ *r* înainte de *i;* grupul *št; n* intervocalic < *r; l* intervocalic < *r; o* neaccentuat < *u; ĕa* neaccentuat orĭ urmat în silaba următoare de *e, i* < *e;* intrebuinţarea repetată a pronumeluĭ personal de dativ şi de acuzativ [*miĭa mi se pare, m-aŭ trimes pe mine*]; formarea numeralelor 11-19 prin mijlocirea uneĭ prepoziţiĭ care leagă unitatea de zecime.—Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen III, anul 1876, pag. 178: „Cînd Slovenii s-aŭ stabilit în al VI secol în ţările din peninsula balcanică, nu le-aŭ găsit goale de locuitorĭ. Motive limbistice ne silesc să admitem că pe acea vreme neamurĭ înrudite cu actualiĭ Albaneji ocupaŭ peninsula thracă. Din amestecul acestor doŭă popoare s-a dezvoltat poporul bulgar, din amestecul limbilor lor a rezultat limba bulgărească, tot aşa după cum cele maĭ multe limbĭ romanice s-aŭ născut din amestecul limbiĭ latine cu cea germană. In special limba romînă a rezultat din amestecul limbiĭ latine cu limba Thracilor, care era probabil înrudită cu cea albaneză."), Hugo Schuchardt (Vokalismus des Vulgärlateins III, anul 1868, pag. 49: *a* < *ă, î; in-, im-* < *în-, îm-; s* < *š; ct* < *pt, ft; li, ll, l* < *ĭ;* păstrarea explozivei guturale [adecă palatale!] înainte de *e, i* în diferite cuvinte, precum *kelarĭŭ, kingă, ginte* [Aicĭ a făcut S. o mare greşală]; „sunetul *h* între albanezele *χ̇* şi *χ*, Der Laut *h* zwischen alb. *χ̇* und *χ*" [? Hahn, de care se călăuzeşte S. pentru limba albaneză, spune că *χ̇*=germanul *h*, adecă spiranta laringală afonă, şi că *χ*=german *ch*, adecă spiranta guturală şi palatală afonă. Ce a vrut să spună S.?]; identitatea genitivuluĭ şi dativuluĭ; aşezarea articululuĭ la sfîrşit; căderea luĭ *ă* neaccentuat înainte de *a;* forma de plural *-urĭ; am* > *habeo* supt influinţa albanezuluĭ *kam;* formarea viitoruluĭ cu verbul care înseamnă *voesc;* formarea numeralelor 11-19; întrebuinţarea repetată a pronumeluĭ personal de dativ şi de acuzativ; cîteva dezvoltărĭ de înţelesurĭ, aceleaş în romîna şi în albaneza, ale unor cuvinte latineştĭ), Hasdeu (In diferitele sale scrierĭ, începînd cu Columna luĭ Traĭan anul 1873, unde şi-a publicat prima ediţie a istorieĭ critice a Romînilor: Aşezarea articululuĭ la sfîrşit; chipul cum se formează genitivo-dativul articululuĭ; diferite cuvinte. Bibliografiea întreagă precum şi critica detaliată a activităţiĭ luĭ Hasdeu pe acest teren vezi-le în ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 290 sqq.), Şăĭneanu (Incercare asupra semasiologieĭ limbiĭ romîne, în Revista pentru istorie, archeologie şi filologie a luĭ Gr. G. Tocilescu, VI, anul 1886 pag. 293 sqq.: Dezvoltarea înţelesuluĭ în cîteva cuvinte de origine latină); Gustav Meyer (Die lateinischen Elemente im Albanesischen, în Gröbers's Grundriss der roma-

nischen Philologie, ed. I, vol. I, anul 1888, pag. 805 sqq.: Aceleaş dezvoltări ale unor sunete latineştĭ în limbile romînă şi albaneză [*á+n, á+n+*consonantă, *á+m, á+m+*consonantă<*ă*; *é+n+*explozivă dentală<*i*; *a* neaccentuat<*ă*; căderea luĭ *b*, *v* între vocale; *rv, lv<rb, lb*], dar pe acest fapt pune puţină bază autorul; cuvintele latineştĭ aŭ căpătat adeseorĭ aceĭaş fizionomie din punct de videre al sunetelor în limbile romînă şi albaneză, romîn *cal*, albanez *kal*, etc. [Acest fapt e însă numaĭ consecvenţa celuĭ precedent!]; aceĭaş dezvoltare a înţelesuluĭ unor cuvinte latineştĭ în ambele limbĭ; cîteva cuvinte, care nu-s latineştĭ, dar nicĭ înprumutate din albaneza în romîna, orĭ din contra, probabil nu-s).

Dar cum consideră învăţaţiĭ citaţĭ diferitele fenomene romîneştĭ puse de eĭ pe socoteala limbiĭ autohtone? Ca *deprinderĭ*, trecute dela limba uĭtată la limba adoptată? Orĭ ca dezvoltărĭ provenite din baza de articulaţie şi din baza psihologică? Despre aceasta nu spun nimic. De pildă, ce vrea să înţeleagă Schuchardt, cînd spune că „în următoarele puncte trebue să admitem o influinţă a limbiĭ dace asupra limbiĭ latine rustice"? Cum înţelege el pe *ct<pt* ca fenomen dac? Că adecă Daciĭ în momentul cînd aŭ adoptat limba latină prefăcuse pe al lor băştinaş *ct* în *pt*, că această *lege* de alunecare a sunetuluĭ era în vigoare în momentul acela şi a continuat de a fi în vigoare, prin *deprindere*, asupra grupuluĭ *ct* latinesc? Orĭ că Daciĭ posedaŭ în propriea lor limbă pe *ct* neprefăcut în *pt*, aŭ primit pe *ct* latin ca *ct* şi numaĭ după aceĭa aŭ prefăcut pe *ct* în *pt*?

Ar fi putut macar învăţaţiĭ să deosebească acele fenomene care, dacă într-adevăr se datoresc poporuluĭ autohton, nu se pot explica prin baza de articulaţie şi prin cea psihologică, ci numaĭ prin deprindere. Dar nicĭ acest lucru nu l-aŭ făcut. Şi cu toate acestea se poate face. Dacă te puĭ într-adevăr din punctul de videre al bazelor de articulaţie şi psihologică, operezĭ numaĭ cu materialul oferit de limba adoptată. La acest material poţĭ admite atuncĭ, pe de o parte tot felĭul de schimbărĭ în sunetele şi înţelesurile simboalelor adoptate, ĭar pe de altă parte crearea a tot felĭul de simboale noŭă (forme gramaticale şi cuvinte) prin mijlocul simboalelor adoptate orĭ (în ce priveşte cuvintele) prin mijlocul onomatopeiĭ şi sunetelor reflexe. Şi poţĭ admite, de pildă, că bazelor propriĭ de articulaţie şi psihologice se datoresc în romîneşte schimbarea luĭ *ct* în *pt*, orĭ dezvoltarea înţelesuluĭ luĭ *horrere* (Gustav Meyer), orĭ exprimarea viitoruluĭ prin mijlocirea luĭ *volo*, orĭ cuvîntul *flŭer* (Intîĭŭ verbul, format după analogiea luĭ *şŭer>sibilo*, apoĭ din verb s-a derivat imediat substantivul. Cuvîntul e considerat de obiceĭŭ ca înprumutat din albaneza, Gustav Meyer Wörterbuch der alban. Sprache 108, dar fără motiv). Să admit însă că aĭ avea motive să atribuĭ influinţiĭ autohtone sufixul derivativ *-ză*, cum face Hasdeu Etymologicum magnum pag. 2495, orĭ cuvîntul *bàrză*, cum face acelaş învăţat Columna luĭ Traĭan anul 1873 pag. 110. Pentru a explica producerea formeĭ gramaticale *-ză* şi a cuvîntuluĭ *bàrză* materialul oferit de limba adoptată, de limba latină, nu-ţĭ poate da nicĭun sprijin: *-ză* nu se poate explica nicĭ prin alunecarea sunetuluĭ din vreun sufix derivativ latinesc, nicĭ prin izolare din niscaĭ cuvinte latine; *bàrză* nu se poate explica nicĭ prin alunecarea sunetuluĭ din vreun cuvînt latin,

nicĭ prin onomatopee orĭ prin sunete reflexe. Dacă aĭ motive să admiţĭ că *-ză* şi *bârză* se datoresc vreuneĭ influinţĭ autohtone, apoĭ trebue să admiţĭ că s-aŭ moştenit din limba autohtonă.

In sfîrşit cu totul altă chestiune este acea a înprumutuluĭ. Inprumutul, pe care, considerat ca o cauză de schimbare a limbiĭ, eŭ l-am numit *amestecul vorbirilor* în ale mele Principiĭ, şi care constitue în mare parte acel aşa numit moment *sociologic,* cu care paradează de o bucată de vreme limbiştiĭ (Vezĭ A. Meillet, Linguistique historique et linguistique générale pag. 48, 110-129, 230-271), este în sînul uneĭa şi aceleĭaş limbĭ agentul principal de unificare, de uniformizare, prin ştergerea pe de o parte a deosebirilor dela individ la individ şi dela dialect la dialect, şi prin lăţirea pe de altă parte a unuĭ fenomen care dela capul loculuĭ a aparţinnt unuĭ individ, unuĭ grup de individe, unuĭ dialect. In sînul uneĭa şi aceleĭaş limbĭ înprumutul este ca o boală molipsitoare, care se lăţeşte pe întinderĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin marĭ şi atinge pe uniĭ indivizĭ maĭ mult decît pe alţiĭ. Inprumutul însă are loc în mare grad şi dela o limbă la alta. Tot felĭul de elemente poate înprumuta o limbă dela altă limbă. Se pot înprumuta sunete, cuvinte, forme gramaticale, înţelesurĭ de cuvinte şi de forme gramaticale. Pentru înprumutul de sunete dă un exemplu Gabelentz Die Sprachwissenschaft pag. 263, cum anume Germaniĭ proprietarĭ de pămînt din provinciile baltice, din cauză că se servesc mult de limbile letă şi estonă, pe care sînt nevoiţĭ să le vorbească cu servitoriĭ lor şi cu ţăraniĭ, aŭ întrodus în limba lor germană sunete şi accente din limbile letă şi estonă. Pentru înprumuturĭ de cuvinte, de forme gramaticale, de înţelesurĭ ale cuvintelor şi ale formelor am dat eŭ, în ce priveşte limba romînă, numeroase exemple în Principiĭ pag. 148 sqq., şi în special vezĭ capitulele XIII, XIV, XV din lucrarea de faţă. Este greşită afirmarea luĭ A. Meillet, Linguistique historique et linguistique générale pag. 107: „En pratique, on n'emprunte ni une forme grammaticale, ni un phonème... Hors le cas de bilinguisme, l'emprunt porte, à peu près exclusivement, sur la partie de la langue qui, à la différence de la morphologie et de la prononciation, ne constitue pas un système fermé [adecă asupra vocabularuluĭ]". Există însă o remarcabilă gradaţie din punct de videre al uşurinţiĭ cu care se face înprumutul. Cel maĭ lesne anume se înprumută cuvintele; maĭ greŭ cu mult se înprumută formele gramaticale; cel maĭ greŭ se înprumută sunetele. Indicaţiĭ precize din punctul acesta de videre procură capitulele XIII, XIV, XV. Vezĭ apoĭ §§ 306, 307, 308, 332, 333, 334. La lumina unor asemenea constatărĭ de *limbistică generală* (cum ar zice Meillet) se poate videa că, dacă în anumite condiţiĭ se pot înprumuta şi sunete dela o limbă la alta, este însă absurdă presupunerea că Germaniĭ ar fi înprumutat pe *r* uvular dela Franceşĭ (Presupunerea a fost a luĭ Trautmann, vezĭ Meyer-Lübke, Zentripetale Kräfte im Sprachleben, în Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Philipp August Becker, Heidelberg, 1922, pag. 140).

Această chestiune se complică însă cu acea a bazelor de articulaţie şi psihologice şi cu acea a influinţiĭ limbiĭ autohtone în aşa fel, încît nu este lesne de descurcat cu care din ele aĭ a face, şi se lasă drum larg

arbitrarĭuluĭ. De pildă, este romînul *vĭezure* înprumutat din albaneza (*vĭeδulă*)? Orĭ e maĭ degrabă un element autohton, cum vrea Hasdeu, Columna luĭ Traĭan 1877 pag. 579? (In care caz din urmă nu trebue presupus un thrac **viedula*, cum presupune Hasdeu, ci unul **viezula* orĭ **viedzula*, căcĭ rădăcina cuvîntuluĭ e *ŭeǵh-* [vezĭ Gustav Meyer Etymolog. Wörterbuch der alban. Sprache sub vjeϑ şi Walde Latein. etymol. Wörterbuch sub *veho*], devenită *viedz-*, *vĭez-* în limba thracă, care era o limbă satem [vezĭ § 171, Nota]). Pentru aceĭa chĭar Gustav Meyer locul citat hezită să se pronunţe: „verwandt (entlehnt?) ist. rum. *vĭezure*". Şi de acest fel sînt multe din aşa numitele înprumuturĭ ale limbiĭ romîne din limba albaneză. In Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, anul 1904, pag. 11 sqq. Kr. Sandfeld Jensen, Die Konjunktion *de* im Rumänischen, a arătat că în limbile romînă, albaneză, bulgară, sîrbă şi neogreacă conjuncţiile copulative (rom. *de*, care dela capul loculuĭ a fost o conjuncţie copulativă, cu însemnarea de *şi*, după cum şi este în mare parte, origine obscură; alb. *e*, *eδé*; bulg. *ta*; sîrb *te*; neogrec καὶ) servesc şi pentru a forma propoziţiĭ subordinate relative (=*care*), atributive (=*că*), subĭective (=*că*), obĭective (=*că*), obĭective (=*să*), cauzale (=*că*), consecutive (=*încît*), finale (=*să*). El atribue acest fapt unuĭ înprumut din limba greacă. In Weigand's IX Iahresbericht, anul 1902, pag. 75 sqq., Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen, Sandfeld Jensen susţine că dispărerea din întrebuinţare, orĭ maĭ bine izolata şi rara întrebuinţare a infinitivuluĭ în limbile romînă, albaneză, bulgară, neogreacă, se datoreşte unuĭ înprumut din limba greacă. Punctul săŭ de videre îl rezumează în Die Konjunktion *de* im Rumänischen pag. 34 astfel: „S-a arătat maĭ sus că legăturile paratactice sînt în limba greacă foarte vechĭ şi mult maĭ întrebuinţate decît în celelalte limbĭ. Are cineva, decĭ, dreptul să admită că limbile balcanice reflectează în acest punct chipul de a gîndi şi de a vorbi grecesc, tot aşa după cum înlocuirea infinitivuluĭ prin propoziţiĭ subordinate, formarea viitoruluĭ şi alte multe particularităţĭ ale limbilor balcanice îşĭ aŭ obîrşiea în limba greacă". Are însă cineva tot atîta dreptul să admită o influinţă a bazeĭ psihologice. Iar Miklosich şi Schuchardt aŭ gîndit că aŭ tot atîta dreptul de a atribui *înlocuirea infinitivuluĭ prin propoziţiĭ subordinate, formarea viitoruluĭ şi alte multe particularităţĭ ale limbilor balcanice* influinţiĭ limbiĭ autohtone (Vezĭ pag. 304)! Va să zică este chestiea de hotărîre arbitrară? Ar fi trebuit învăţaţiĭ să dea vreo îndrumare asupra acelor fenomene, care într-adevăr nu se pot explica nicĭ prin bazele de articulaţie şi psihologice, nicĭ prin deprinderea căpătată dela limba autohtonă, ci numaĭ prin înprumut. Dar acest lucru nu l-aŭ făcut. Şi nicĭ nu l-ar fi putut face. Numaĭ atuncĭ, cînd apar în limbă simboale (cuvinte şi forme gramaticale), care nu se pot explica prin materialul limbiĭ adoptate orĭ prin onomatopee şi sunete reflexe, şi pentru care n-aĭ nicĭun motiv de a presupune că s-ar datori moşteniriĭ din limba autohtonă, dar care se găsesc ca ceva obişnuit şi normal în limbĭ străine cu totul altele, poţĭ spune cu siguranţă că acele simboale sînt înprumutate. Sunete se pot considera cu siguranţă înprumutate numaĭ în cazurĭ ca acel citat de Gabelentz (Vezĭ maĭ sus această notă), cînd ele adecă apar în domenĭul uneĭ limbĭ ca ceva foarte neobişnuit, şi numaĭ la acea populaţie, care se pĭerde

ca minoritate în mijlocul alteĭ populaţiĭ copleşitoare, ce are altă limbă cu totul, unde sunetele respective sînt ceva foarte obişnuit şi normal. Pe terenul înţelesurilor formelor gramaticale şi ale cuvintelor, oricît de mult ar lipsi motivele de a le atribui vreuneĭ influinţĭ din partea limbiĭ autohtone, şi oricît de răspîndite ar fi acele înţelesurĭ într-o limbă cu totul alta, chestiunea, dacă într-adevăr sînt înprumutate orĭ ba, devine nesigură. Pentru ce *muzică de pisicĭ* este un germanism? (*Katzenmusik*, Maiorescu Critice, 1874, pag. 5 sqq.). Pentru ce *a sări în ochĭ* este un franţuzism? (*sauter aux yeux*, Iacob Negruzzi Scrierĭ I, pag. 233 sqq., 397 sqq.). Şi sînt într-adevăr, *muzică de pisicĭ* un germanism, *a sări în ochĭ* un franţuzism. Dar aceasta o ştim numaĭ pentrucă cunoaştem timpul cînd aceste înţelesurĭ s-aŭ întrodus în romîneşte, şi pentrucă fac parte dintr-o masă enormă de alte asemenea înprumuturĭ, făcute în aceĭaş vreme de oamenĭ care, alăturĭ cu aceste înţelesurĭ, întrebuinţaŭ şi cuvinte înprumutate sigur din limbile germană şi franceză. Dacă n-am cunoaşte timpul şi înprejurările în care aceste înprumuturĭ aŭ fost făcute, înţelesurile *muzică de pisicĭ* şi *a sări în ochĭ* s-ar atribui influinţilor germană şi franceză numaĭ în mod arbitrar, căcĭ ele s-ar putea explica, oricît s-ar părea de puţin răspîndite, orĭ curioaze, prin alunecarea înţelesuluĭ din sînul însuş al limbiĭ romîne. Dacă ĭ-a venit adecă în cap Germanuluĭ muzica de pisicĭ, pentru ce nu ĭ-ar fi venit şi Romînuluĭ?

Cînd se întîmplă însă să aĭ motive de a presupune că niscaĭ fenomene s-ar datori influinţiĭ limbiĭ autohtone, motive care numaĭ în anumite înprejurărĭ te îndrituesc să conchizĭ la o moştenire din acea limbă (Vezĭ maĭ sus pag. 305), şi care în generalitatea cazurilor te pot face să te gîndeştĭ tot atît de mult la un efect al bazelor de articulaţie şi psihologice, chestiunea înprumutuluĭ devine în cel maĭ mare grad nesigură. Vreun criterĭu pentru a separa chestiunile—bazele de articulaţie şi psihologice, şi moştenirea din limba autohtonă, de o parte, înprumutul de altă parte—nu există. Doar numaĭ atîta se poate spune (şi acest lucru e tocmaĭ contrarĭul mijloculuĭ de convingere invocat de Sandfeld-Jensen), anume că înprumutul e cu atît maĭ puţin probabil, cu cît fenomenul e maĭ răspîndit şi maĭ în detalĭu răspîndit. Dacă aĭ a face cu un fenomen comun limbilor romînă şi albaneză, orĭ limbilor albaneză şi greacă, orĭ dialectuluĭ macedoromîn şi limbiĭ grece, te poţĭ gîndi la înprumut. Cînd însă aĭ a face, ca la fenomenele cercetate de Sandfeld-Jensen, cu fenomene răspîndite peste toate limbile balcanice, răspîndite în special peste toate dialectele limbiĭ romîne, şi pe de-asupra răspîndite în cele maĭ micĭ detaliĭ, te poţĭ îndoi cu tot dreptul că ar putea proveni acest fapt dintr-un înprumut purces dela una din limbĭ. O asemenea molipsire este posibilă numaĭ în sînul aceleĭaş limbĭ. S-ar putea ea oare admite în mijlocul atîtor limbĭ deosebite? Să se fi înlocuit el, infinitivul, prin propoziţiĭ subordinate—aceleaş!—şi să se fi maĭ păstrat el numaĭ în cîteva izolărĭ—aceleaş!—în toate limbile balcanice numaı pentrucă Grecul întîĭŭ a făcut aceasta şi apoĭ l-aŭ imitat pe Grec toate neamurile celelalte? Să facă ele conjuncţiile copulative în toate limbile balcanice servicĭul şi de conjuncţiĭ subordinative (Şi de cîte soĭurĭ! Relative, atributive, subĭective, obĭective, cauzale, consecutive, finale) numaĭ pentrucă Grecul a făcut întîĭŭ acest lucru

Nu la toate limbile se poate aplica aceĭaş măsură pentru a pricepe istoriea lor. După cum raportul dintre limbile romanice este altul decît acel dintre dialectele limbiĭ romîneştĭ, tot aşa alt raport este între limbile indogermane. La limbile indogermane, n-avem a face nicĭ cu propagarea uneĭ limbĭ oficiale, ca la limbile romanice, nicĭ cu frămîntările din sînul uneĭ limbĭ uniforme, ca la dialectele limbiĭ romîneştĭ, ci cu mase cuceritoare, care şĭ-aŭ impus limba unor populaţiĭ maĭ vechĭ băştinaşe, cu care s-aŭ contopit fiziceşte şi sufleteşte. La ele avem a face cu un fond limbistic comun, dar diferenţiat dialectal, pe care popoare cuceritoare l-aŭ dus cu ele şi l-aŭ sădit la neamurĭ cucerite. Pentru aceĭa şi rezultatele la care ajunge cineva prin compararea între ele a limbilor indogermane, orĭ a limbilor romanice, orĭ a dialectelor romîneştĭ, trebuesc să fie cu totul altele. Prin compararea limbilor indorgermane ajungĭ, în ceĭa ce aŭ acele limbĭ comun între ele, la fondul primitiv pe care-l aveaŭ înainte de a se despărţi unele de altele. Prin compararea limbilor romanice ajungĭ, în ceĭa ce aŭ aceste limbĭ comun între ele, la fenomenele care s-aŭ dezvoltat în limba latină comună în timpul cît această limbă a stăpînit ca organ oficial al statuluĭ roman. Prin compararea dialectelor romîneştĭ, în ceĭa ce aŭ aceste dialecte comun între ele, ajungĭ la fenomene care aŭ putut exista în timpul cînd limba romînească nu se despărţise în dialecte separate prin distanţe, dar care tot atît de bine s-aŭ putut dezvolta în mod independent, a parte în fiecare dialect. Pentru aceĭa este absurd de a considera un fenomen comun limbilor romanice ca existent pe timpul cuceririĭ celeĭ maĭ noŭă provinciĭ la care se observă, cum vrea Gröber (Vezĭ § 85, Nota), şi este absurd de a considera un fenomen comun dialectelor romîneştĭ ca existent deja pe timpul cînd dialectele romîneştĭ nu se desfăcuse unele de altele prin distanţe, cînd adecă o scisiune nu avusese loc în masa poporuluĭ romîn *).

şi apoĭ l-aŭ imitat pe Grec toate neamurile celelalte? La urma urmelor, negreşit, orĭce este cu putinţă. Se petrec atîtea lucrurĭ minunate în lumea aceasta!—Compară şi cele spuse la § 85, Nota.

*) Un exemplu remarcabil de dezvoltare independentă, asupra căruĭa nu poate exista nicĭo îndoĭală, este acel despre limba din doŭă sate din Elveţia franceză, Charmey şi Cerniat, pe care-l face cunoscut L. Gauchat, L'unité phonétique dans le patois d'une commune, în Festschrift für H. Morf, Aus romanischen Sprachen und Literaturen, Halle, 1905, pag. 226 (citat de Vossler în Sprache als Schöpfung und Entwicklung, pag. 103): „A Cerniat le parler des jeunes s'éloigne de celui des vieux de la même

5. Cu toate acestea, macarcă prezența în toate dialectele a unuĭ fenomen nu ne îndreptățeşte să-ĭ rîdicăm prea mult în sus vechimea, cu atît maĭ puțin să-l punem la baza limbiĭ romîneştĭ, consideraţiĭ de altă natură ne conduc la concluziea că unele din fenomenele de sub D aparţin la limba romînă primitivă.

Anume înmuĭarea luĭ *l* (99) este maĭ veche decît prefacerea luĭ *l* intervocalic în *r* (**100**, vezĭ argumentarea sub acest număr). Prin urmare, întrucît fenomenul **100** aparţine la romîna primitivă (Vezĭ B 2, § 264, No. 2), cu atît maĭ mult aparţine la romîna primitivă fenomenul **99**. Pentru această vechime a luĭ *l'* pledează şi faptul că fenomenul analog al înmuĭeriĭ luĭ *cl, gl* (**178**, **194**) aparţine la romîna primitivă (Vezĭ B 2, § 264, No 2). Elementele străine, deci, care participă la înmuĭarea luĭ *l*, aŭ întrat, probabil, în limbă atuncĭ cînd *l* din elementele băştinaşe suferise deja muĭarea şi aŭ fost primite deodată cu *l* muĭat.—Inmuĭarea luĭ *r* (**89**) şi *n* (**121**) este analoagă aceleĭ a luĭ *l*. Acest fapt ne-ar îndreptăţi să dăm aceĭaş vrîstă acestor fenomene. In special pentru vechimea înmuerii luĭ *r* s-ar putea aduce proba următoare. Dacă este adevărat că *minŭne*>**miriŭne* (Vezĭ sub **91**), apoĭ *rĭŭ*<*ŕŭ*<*rŭ* (**89** β) este anterior luĭ *ru*<*nu*. Fenomenul însă al prefaceriĭ luĭ *r* intervocalic în *n* (**91**) este primitiv romîn (Vezĭ C 2, § 266, No 2), cu atît maĭ mult, deci, aparţine la romîna primitivă fenomenul anterior, al înmueriĭ luĭ *r*. Şi dacă se poate pune vreo bază pe asemenea argumentare scoasă din etimologiea nesigură a unuĭ cuvînt, ar urma din istoricul cuvîntuluĭ *minŭne* că şi *ŕ*<*r* de sub **89** α aparţine la romîna primitivă. Elementele străine, care participă la înmuĭarea luĭ *n* aŭ întrat, probabil, în limbă atuncĭ cînd *n* din elementele băştinaşe suferise deja muĭarea şi aŭ fost primite

---

façon et au même degré qu'à Charmey. Le langage de deux vieillards choisis dans les deux villages est plus ressemblant que celui de deux individus représentant différentes générations et choisis dans le même village. Un seul mouvement phonétique embrasse les deux endroits. Cela est d'autant plus curieux que les populations ne se mélangent et ne se rencontrent guère". La acestea face Vossler, Sprache als Schöpfung, pag. 104, observaţiea că "*comunul* la limbĭ nu se produce prin „acţiunea reciprocă socială (soziale Wechselwirkung)", ci prin „asămănarea psihică (geistige Verwandtschaft)"", adecă prin *baza psihologică*. Vossler ar fi trebuit să adauge şi *baza de articulare*, dar de această din urmă el în „Sprache als Schöpfung und Entwicklung" avea groază, macarcă în „Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung" a fost nevoit s-o admită. Vezĭ nota precedentă.

deodată cu *n* muïat.—Schimbarea în *í* a luï *á*+*n* orï *m*+consonantă (4) este așa de asămănătoare cu acea în *í* a luï *á*+*n* + vocală (3), încît este imposibil să nu fie atît de veche ca această din urmă, care aparține la romîna primitivă (Vezï B 2, § 264, No 2).—Fenomenele *nct*<*mpt* (125), *ncs*<*mps* (126), *pt*<*mpt* (137), *ps*<*mps* (139) sînt pe de o parte analoage între ele și pe de alta cu fenomenul *nt*<*mt* (124), care aparține la romîna primitivă (Vezï C 2, § 266, No 2). Pentru vechimea acestor fenomene pledează și aparițiea lor în dialecte latineștï (Vezï sub 124, 137, 139).—Schimbarea în *š* a luï *s* + *ĭ* + vocală (220) este așa de asămănătoare cu acea în *š* a luï *s* + *i* fix (220), încît este imposibil să nu fie tot atît de veche ca această din urmă, care aparține la romîna primitivă (Vezï B 2, § 264, No 2). Pentru vechimea acestor fenomene pledează și aparițiea lor în multe limbï romanice (Vezï sub 220). —Un caz special prezintă fenomenul *tl*<*cl* (160). El este anterior fenomenuluï *cl*<*cľ* (178), care este primitiv romîn (Vezï B 2, § 264, No 2), și aparține prin urmare și el la romîna primitivă. Pe de altă parte însă a continuat de a fi activ și după încetarea fenomenuluï *cl*<*cľ*, după cum se constată din exemple ca *cláčă*>vechiŭ bulgar *tlaka*. Vezï 160, 178.

6. La prima videre s-ar părea că fenomenul 29 este anterior fenomenuluï 123, care aparține la romîna primitivă (Vezï C 2, § 266, No 2). In adevăr **brenu-, frenum*, dacă ar fi perdut pe *n* înainte de prefacerea în *ă* a luï *e* sub influința luï *r* precedent, ar fi devenit *brắŭ, frắŭ*, ïar nu *brî́ŭ, frî́ŭ*, căcï *e* precedat de *r* devine *î* numaï cînd după *e* urmează un *n*. Vezï cele spuse sub 29. In asemenea caz fenomenul 29, pe care l-am constatat sub D 3, § 268, No 3, ca relativ recent, s-ar arăta ca aparținînd la romîna primitivă. Această contrazicere se înlătură, dacă ne gîndim că *n* în *brenu-, frenum* a căzut lăsînd nazalizare asupra vocaleï precedente și că această nazalizare a fost suficientă pentru a provoca prefacerea în *î* a luï *e* precedent. In asemenea înprejurărï nicï *granum* < *grî́ŭ* n-ar fi o probă că fenomenul 3 ar fi anterior fenomenuluï 123, căcï se poate întîmpla ca prefacerea în *í* a luï *á* să fi fost provocată de nazalizarea luï *a* după căderea luï *n*. Compară C 5 fine, § 266, No 5.

7. Fenomenele 179 (*ct*<*pt*) și 180 (*cs*<*ps*) fac parte, începînd dela Schuchardt Vokalismus III 31-32, 49, din acele fapte de limbă, la producțiea căroraˇ se admite participarea ele-

mentuluı autohton (Asupra chestiuniĭ vezĭ nota dela D 4, § 268, No 4). După Ascoli, care atribue fenomenele bazeĭ de articulaţie, ele aŭ luat fiinţă îndată, la cea dintîĭŭ încercare a autohtonilor de a pronunţa sunetele latineştĭ. Sprachwissenschaftliche Briefe, Leipzig, 1887, pag. 119 (la Wechssler, Giebt es Lautgesetze? în Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, pag. 450): „Fiecare, cred eŭ, a susţinut totdeauna şi susţine şi astăzĭ că schimbarea luĭ *ct, cs* în *pt, ps* trebue explicată din lipsa grupelor *ct, cs* în limba de origine a populaţieĭ autohtone, orĭ, cu alte vorbe, dintr-o dispoziţie naturală a limbiĭ, care a făcut pe Illyrĭ să considere sunetele *pt, ps* ca cea maĭ comodă şi maĭ potrivită imitare a latineştilor *ct, cs.* Această schimbare a fost întrodusă acolo de ceĭ dintîĭŭ autohtonĭ romanizaţĭ şi, fireşte, pe aceĭaş cale lĭ-aŭ urmat treptat toţĭ aceĭa la care aceĭaş limbă băştinaşă a fost înlocuită prin limba latină". Că fenomenele *ct<pt, cs<ps,* macarcă se datoresc sigur bazeĭ de articulaţie propriĭ poporuluĭ autohton, sînt într-adevăr atît de vechĭ, este o simplă presupunere.

8. In ce priveşte fenomenele **25** *(ė + n<i + n)*, **26** *(ė + m* + consonantă<*i + m* + consonantă), **58** *(ȯ + n<u̇ + n)*, **59** *(ȯ + m* + consonantă<*u̇ + m* + consonantă), marea lor vechime, încă din romîna primitivă, s-ar părea că rezultă din următoarele consideraţiĭ: α) Pe teritoriŭl romanic oriental se găsesc probate în inscripţiĭ *(ciner = gĕner* C. I. L. III 1595 Reşca Dacia; *Sineca = Sĕneca* ibidem 10434 Alt-Ofen Pannonia Inferior; *vindedit = vēndidit* ibidem 14305 Salona Dalmatia; *punere = pōnere* ibidem 9585 Salona Dalmatia; *nun = nōn* ibidem 8277[3] Golubinje Moesia Superior; *cumpare = cŏmpari* ibidem 10237 Mitroviţa Pannonia Inferior. Vezĭ § 109, A), în Procopios De aedificiis *(gemellomuntes = gemėlli mŏntes* Moesia Inferior IV, 11; *scumbro = scŏmber?* Regiunea Remesiana IV, 4. Vezĭ § 108), în Theophylaktos Simokattes (Καλβομοῦντιν = *calvum mŏntem,* poalele Balcanilor orientalĭ, l. II, cap. 15, pag. paris. 52 supt anul 587. Vezĭ § 108), în Iordanis *(vintum est = ventum est,* De origine actibusque gentis Romanorum 252, ed. Mommsen pag. 33). β) Pe alt teritoriŭ romanic se găsesc probate în inscripţiĭ şi diplome. Vezĭ H. Schuchardt Vokalismus des Vulgärlateins I pag. 290, 299, 342, 394, II pag. 105, 116, apoĭ anexele din vol. III la paginile respective; Seelmann Die Aussprache des Latein pag. 183, 211. γ) Pe celălalt teritoriŭ romanic, în afară de limba romî-

nă, fenomenele se găsesc în limba italiană, Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen I § 95, 136. Cu toate acestea faptul că *é*+*n* în poziţiea —*e* s-a păstrat pănă tîrziŭ (Vezĭ 25), precum şi acela că fenomenele **25**, **26**, **58**, **59** sînt posterioare multor altora, pe care pentru puternice motive le putem considera ca de recentă dată (Vezĭ maĭ jos D 9, § 268, No 9 şi maĭ sus D 3, § 268, No 3), ne înpĭedecă de a stabili o identitate între fenomenele romîneştĭ şi cele atestate de inscripţiĭ şi de scriitorĭ. Un punct de legătură s-ar putea stabili numaĭ atuncĭ cînd am admite că *i* şi *u* din exemplele de supt α şi β eraŭ în realitate un *ẹ* şi un *ọ* foarte închişĭ.

9. Intre alte fenomene se poate stabili o gradaţie relativă cronologică. **7** e posterior luĭ **27**, **28**, **30**, **44**, **60** (pentrucă e paralel cu **27**). Vezĭ tabloul cronologic de sub **30**.—**25** şi prin urmare (pentrucă sînt paralele luĭ **25**) **26**, **58**, **59** sînt posterioare luĭ **7**, **27**, **28**, **30**, **44**, **60** (pentrucă e paralel cu **27**), **99**, **121**, **136**. Vezĭ tabloul cronologic de sub **30**, apoĭ discuţiea dela **99**, **121**, **136**, **27**, **60**.—**28**, **29**, **30**, **31**, **43** (pentrucă e paralel cu **29**), **44** sînt posterioare luĭ **27** şi (pentrucă e paralel cu **27**) **60**. Vezĭ tabloul cronologic de sub **30**, apoĭ discuţiea dela **29**, **31**.—**61** e posterior luĭ **60** şi (pentrucă e paralel luĭ **60**) **27**.—**28** e posterior luĭ **30**, **44**. Vezĭ tabloul cronologic de sub **30**.—**180** e probabil posterior luĭ **181**, căcĭ, dacă judecăm după analogiea luĭ **179**, propensiea de a preface pe *cs* în *ps* trebue să fi fost generală, şi numaĭ faptul că în unele cuvinte *cs* devenise deja *s* a înpĭedecat generala prefacere în *ps* a luĭ *cs*.

10. In privinţa arhaismuluĭ cu care se prezintă unele fenomene în diferite dialecte notăm următoarele. La **7**: Cele maĭ arhaice sînt macedoromînul (afară de Meglen), Banatul, Bucovina; cele maĭ puţin arhaice sînt Muntenia şi Moldova; faza intermediară e reprezentată de Oltenia, teritorĭul transcarpatin, Basarabia, Meglen; istroromînul prezintă o gradaţie lin crescătoare dela arhaism prin faza intermediară la faza cea maĭ recentă.—La **89**: Dacoromînul e maĭ arhaic decît macedoromînul şi istroromînul.—La **99**, **121**: Macedoromînul şi istroromînul sînt maĭ arhaice decît dacoromînul.—La **121**: Banat, Crişş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Ţara Oaşuluĭ (adecă vorbirile majorităţiĭ Romînilor de peste munţĭ) sînt maĭ arhaice decît restul dialectuluĭ dacoromîn, şi acest arhaism scade dela vest spre est.—La **125**, **126**: Macedoromînul (afară de Meglen) este

maĭ arhaic decît dacoromînul și istroromînul.—La **125, 126, 137, 139**: Dialectul istroromîn și subdialectul meglenit sînt maĭ puțin arhaice decît restul dialectuluĭ macedoromîn, apropindu-se din acest punct de videre de dialectul dacoromîn. Această apropiere însă are loc la fapte limbistice de dată recentă și probează numaĭ că un fenomen identic a avut loc în mod independent, a parte, în diferite teritoriĭ romîneștĭ. Compară D 2, 3, § 268, Nos 2, 3.

§ 269. E. La următoarele fenomene avem a face cu asămănărĭ parțiale, orĭ între doŭă dialecte, cu excluderea celuĭ de al treilea, orĭ între un dialect și porțiunĭ din altul, orĭ între porțiunĭ de dialecte. La această discuție se reĭaŭ în mod necesar unele numere de sub A, B, C, D, §§ 261-268.

α. Dacoromîn și macedoromîn (Participarea întreguluĭ dialect macedoromîn la această rubrică nu-ĭ totdeauna sigură. Am considerat întregul dialect ca participant acolo unde orĭ lipsesc exemple în unul saŭ altul din subdialecte orĭ exemplele contrariĭ sînt puțin numeroase): **45** (*i* accentuat și neaccentuat precedat de *s, ț, dz, z*<*î*), **62** (*óŭ* final<*ắŭ*. In istroromîn lipsesc exemple, nu este prin urmare sigur dacă acest fenomen nu aparține maĭ degrabă la D, §§ 267, 268), **68** (*u* accentuat și neaccentuat prefăcut sporadic în *ă, î*), **75** (*ŭ* epentetic în *dóŭă, róŭă*. Istroromînul *dó* e posibil să fie provenit din *dóŭă*, în asemenea caz acest fenomen aparține la D, §§ 267, 268), **80** (*ă, î*, precedațĭ de *b, p, v, f*<*o, u*, sporadic), **81** (*ă, î* <*o, u* supt influința unuĭ *o, u* din silaba următoare), **82** (*ă* neaccentuat<*a* supt influința unuĭ *a* din silaba următoare. In istroromîn *nu se poate* proba existența fenomenuluĭ, vezĭ discuțiea de sub **83**), **102** (*l*<*n* în *alắnt*. In istroromîn lipsește cuvîntul, e posibil prin urmare ca fenomenul să aparțină la B, §§ 263, 264. Vezĭ cele spuse sub C 3, § 266, No 3), **115** (*mr*<*br*, sporadic), **122** (Lipsa rotacizmuluĭ. Sporadica prefacere *n*<*r* are loc în aceleaș cuvinte. Se exceptează pentru dacoromîn teritoriul Moților și, în ce privește limba veche, nordul Transilvanieĭ, Maramureșul, Bucovina. Compară C 2, 3, § 266, Nos 2, 3), **151** (*b*<*m*, sporadic), **203** (*f*<*h*, sporadic).

Această asămănare între dacoromîn și macedoromîn este bazată pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect.

β. Dacoromîn și macedoromîn fără meglenit (Am considerat subdialectele b [Olymp] și c [Acarnania] ca participante chĭar

atuncĭ cînd pentru ele orĭ lipsesc exemple orĭ exemplele sînt insuficiente [Exemple insuficiente sînt la **91**, de pildă, unde numaĭ din cauza luĭ *curùnă* nu se poate tăgădui existenţa fenomenuluĭ, întrucît lipsesc exemple pentru celelalte cuvinte]): **21** (Raritatea apocopeĭ luĭ *a* iniţial), **91** *(r<n,* sporadic), **92** *(r <l,* sporadic), **124** *(nt<mt,* sporadic. E îndoĭos dacă într-adevăr trebuesc exceptate meglenitul şi istrorominul dela acest fenomen, vezĭ cel spuse sub C 3, § 266, No 3).

Această asămănare între dacoromîn şi macedoromîn fără Meglen este bazată pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect.

γ. Dacoromîn şi istroromîn: **104** (Grupul *-ŭă* precedat de *ė* cade), **123** (In unele cuvinte *n* intervocalic a nazalizat vocala precedentă şi apoĭ a dispărut), **212** *(vn<mn),* **217** (Căderea luĭ *v* iniţial dela *volo* şi *volebam).*

Asămănarea dela **104** şi **212** este bazată probabil pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect. La **123** şi **217** însă avem a face probabil cu o dezvoltare în grup, anume în grupul format de Dacoromînĭ şi Istrotroromînĭ, separaţĭ de Macedoromînĭ, vezĭ cele spuse sub C 3, § 266, No 3.

δ. Dacoromîn şi meglenit: **10** *(á<å* în *dat, da, stat, sta, lavit, lave* [orĭ *lavat, lava], fac, vade* are loc şi la prezentul indicativuluĭ şi la imperativ, învremece în restul dialectuluĭ macedoromîn şi în istroromîn fenomenul se petrece numaĭ la imperativ [De altfel în istroromîn fenomenul pentru prezentul indicativuluĭ *nu se poate* constata, vezĭ discuţiea dela acest număr]), **18** (Chipul în general cum este tratat grupul *au* [în special diftongul *aŭ].* Vezĭ discuţiea dela acest număr), **26** *(ė + m<im* în cuvîntul *nemo* [Cuvîntul lipseşte în restul macedoromînuluĭ şi în istroromîn]), **50** (Soarta luĭ *-i* final fix, provenit din *-i* orĭ din *-e),* **71** (Soarta luĭ *-u* final fix, provenit din *-u* orĭ din *-o.* Există paralelizm între soarta lui *-u* final fix şi acea a luĭ *-i* final fix), **224** *(sti<šti* în *vestimentum* [Cuvîntul lipseşte în restul macedoromînuluĭ şi în istroromîn]), **232** *(sv* iniţial*<sf* în elementele slave [In restul macedoromînuluĭ lipsesc exemple]).

Această asămănare între dacoromîn şi meglenit este bazată pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect.

ε. Dacoromîn, meglenit, istroromîn: **20** (Raritatea luĭ *a-* prothetic).

Dezvoltare independentă a fenomenuluĭ la meglenit. Pentru dacoromîn și istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă orĭ cu una în grup.

ζ. Dacoromîn, Olymp: **220** (La Olymp nu se pot pronunța sunetele *š, ž*. Acelaș lucru are loc și în unele teritoriĭ dacoromîneștĭ [Care anume, vezĭ la discuția de supt acest număr]).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

η. Dacoromîn (afară de Banat) și macedoromîn: **112** (*m*, precedat de vocală orĭ de *r*, + *í* saŭ *ĭ* + vocală saŭ *i* final fix, în elemente latine<*mń, ń; m* precedat de vocală + *i* altul decît ceĭ însemnațĭ maĭ sus, în elemente latine [rar] <*mń, ń; m* + *i* în cîteva elemente străine<*mń, ń*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ϑ. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenĭ) și macedoromîn: **202** (*f* înainte de *i* se preface în sunete limbale), **206** (*v* înainte de *i* se preface în sunete limbale).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ι. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenĭ) și macedoromîn (afară de Meglen): **145** (*b* înainte de *i* se preface în sunete limbale).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

κ. Banat și istroromîn: **83** (*ă* neaccentuat neinițial<*a* în mod independent de vocala silabeĭ următoare [Fenomenul are însă loc și în alte teritoriĭ dacoromîneștĭ, nu numaĭ în Banat, de pildă în munțiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ, pentru care vezĭ Tache Papahagi, Cercetărĭ în Munțiĭ Apusenĭ, Graĭ și Suflet, II, Bucureștĭ, 1925, pag. 46; compară Iorgu Iordan, Un fenomen fonetic romînesc dialectal, în Revista filologică, I, Cernăuțĭ, 1927, pag. 117, sqq.]), **112** (*m*, precedat de vocală orĭ de *r*, + *í* saŭ *ĭ* + vocală saŭ *i* final fix saŭ altfel de *i* în elemente latine și străine rămîne neschimbat).

Nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă orĭ cu o dezvoltare în grup.

λ. Banat, macedoromîn, istroromîn: **21** (Cuvîntul *astắră*).

Dezvoltare independentă la macedoromîn. Pentru Banat și istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă orĭ cu una în grup.

μ. Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ, istroromîn: **1** și **15** (*á*<*ą*), **202** (*f* înainte de *i* rămîne neschimbat), **206** (*v* înainte de *i* rămîne neschimbat).

Nu se poate ști dacă avem a face cu o manifestare independentă orĭ cu o manifestare în grup.

ν. Banat, Munteni-Pădureni, meglenit, istoromîn: **145** (*b* înainte de *i* rămîne neschimbat).

La meglenit avem a face cu o manifestare independentă. La Banat, Munteni-Pădureni, istroromîn nu se poate şti dacă avem a face cu o manifestare independentă orĭ cu una în grup.

ξ. Banat, Criş-Mureş, macedoromîn fără meglenit, istroromîn: **18** şi **72** (Prefacerea în consonantă a luĭ *ŭ* din diftongul *aŭ*. Să se observe că altă consonantă s-a dezvoltat în Banat şi Criş-Mureş şi alta în macedoromîn şi istroromîn).

Dezvoltare independentă la macedoromîn. Pentru Banat, Criş-Mureş, istroromîn nu se poate şti dacă avem a face cu o dezvoltare independentă orĭ cu una în grup.

ο. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, istroromîn: **78** (Cuvîntul *chimĕáşă-chemĕáşă-cheméşa*).

Nu se poate şti dacă avem a face cu o dezvoltare independentă orĭ cu una în grup.

π. Banat, Criş-Mureş, Munteni-Pădureni, macedoromîn, istroromîn: **121** (Păstrarea luĭ *ń* muĭat).

La macedoromîn avem a face cu o manifestare independentă. La Banat, Criş-Mureş, Munteni-Pădureni, istroromîn nu se poate şti dacă avem a face cu o manifestare independentă orĭ cu una în grup.

ρ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Albania, meglenit: **35** (*e* accentuat şi neaccentuat precedat de *ĭ* consonant orĭ sunet muĭat<*ă*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

σ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Ţara Oaşuluĭ, Albania: **113** β (*mn*<*m* în *dumnĕatá, dumnĕavŏástră, dŏámnă*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

τ. Banat, Criş-Mureş, Oltenia, macedoromîn fără meglenit: **18** (*mn* rămas neschimbat în cuvîntul *scamnum*).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

υ. Banat, Bucovina, macedoromîn fără meglenit: **7** (*á* accentuat, precedat în aceĭaş silabă de *e, i,* sunet muĭat, şi urmat în aceĭaş silabă orĭ în silaba imediat următoare de *e, i,* sunet muĭat, rămîne de cele maĭ multe orĭ neschimbat).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

φ. Munteni-Pădureni, Olymp, meglenit: **112** (*m* + *í*, *m* + *ĭ* + vocală, *m* + *i* final fix rămîne uneorĭ neschimbat).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

χ. Moţĭ, istroromîn: **122** (*n* intervocalic se preface regu-

lat în *r*. In seculele XVI, XVII rotacizmul se maĭ găsĭa în dacoromîn în tot nordul Transilvanieĭ, în Maramureş şi Bucovina).

Dezvoltare în grup. Vezĭ C 2, 3, § 266, Nos 2, 3.

ψ. Criş-Mureş, meglenit, istroromîn: **18** şi **113** (Cuvîntul *scắŭnd-scắnd-scắndu>scamnum*).

La meglenit e dezvoltare independentă. La Criş-Mureş, istroromîn nu se poate şti dacă avem a face cu o dezvoltare independentă orĭ cu una în grup.

ω. Criş-Mureş, Someş-Tisa, Munteni-Pădureni, meglenit, istroromîn: **60** (Diftongul *ŏá* se reduce la *ǫ́* [Criş-Mureş, Someş-Tisa, meglenit], *ą́* [Munteni-Pădureni], *ó* [istroromîn]).

La meglenit dezvoltare independentă. La Criş-Mureş, Someş-Tisa, Munteni-Pădureni, istroromîn nu se poate şti dacă e dezvoltare independentă orĭ în grup.

α¹. Criş-Mureş, Someş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oltenia, Muntenia, Olymp: **233** (*sl<scl*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

α². Criş-Mureş, sudestul Transilvanieĭ, Oltenia, Muntenia, Moldova, meglenit: **81**ᵃ (*í+n+e<ĭí+n+e*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

β¹. Criş-Mureş, Someş-Tisa, Munteni-Pădureni, sudestul Transilvanieĭ, Ţara Oaşuluĭ, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia, Fărşeroţĭ, meglenit: **98** (Prezenţa sunetuluĭ *ł*, în diferite înprejurărĭ).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

γ¹. Ţara Oaşuluĭ, meglenit: **113** γ (*mn<n*, sporadic).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

δ¹. Ţara Oaşuluĭ, Acarnania, Albania, Fărşeroţĭ: **88** (Prezenţa luĭ *r* lung, în diferite înprejurărĭ).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ε¹. Braşov, macedoromîn: **171** α (*d < t* la sfîrşitul cuvîntuluĭ).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ζ¹. Oltenia, Fărşeroţĭ: **88** (Prezenţa luĭ *r* uvular).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

η¹. Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, meglenit: **7** (*á* accentuat, precedat în aceĭaş silabă de *e*, *i*, sunet muĭat, şi urmat în aceĭaş silabă orĭ în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muĭat, apare de cele maĭ multe orĭ prefăcut în *ę́*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ϑ¹. Muntenia, macedoromîn: **82** (*ă* neaccentuat înainte de

ă din silaba următoare rămîne neschimbat. Exemple de *ă* în asemenea înprejurărĭ prefăcut în *a* sînt foarte rarĭ în macedoromîn).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

ι[1]. Muntenia, macedoromîn, istroromîn: **30** (*e* precedat de *š, ž* s-a prefăcut în *ă* în acelaş chip), **44** (*i* precedat de *š, ž* s-a prefăcut în *î* în acelaş chip. La meglenit apare şi tipul moldovenesc, compară σ[1]).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

κ[1]. Muntenia, istroromîn: **38** (*e* neaccentuat se păstrează neprefăcut în *i* maĭ mult decît în celelalte dialecte).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

λ[1]. Muntenia, Oltenia, Somiş-Tisa, meglenit, istroromîn: **165**, **168** (*d* + *ĭ* + vocală accentuată < *ž*; *dz* + *ĭ* + vocală < *ž*. Sunetele *ǧ, ǯ*, care, orĭ singure orĭ alăturĭ de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale luĭ *d* + *ĭ* + vocală accentuată, *dz* + *ĭ* + vocală în celelalte dialecte, lipsesc).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

μ[1]. Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, sud-estul Transilvanieĭ, meglenit, istroromîn: **166** (*d* + *i* fix < *z*. Africata *dz*, care, orĭ singură orĭ alăturĭ de *z*, se găseşte ca reprezentantă a luĭ *d* + *i* fix în celelalte dialecte, lipseşte).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ν[1]. Muntenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, sudestul Transilvanieĭ, meglenit, istroromîn: **218** (*j* + *o, u* < *ž*. Sunetele *ǧ, ǯ*, care, orĭ singure orĭ alăturĭ de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale luĭ *j* + *o, u* în celelalte dialecte, lipsesc).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ξ[1]. Moldova, macedoromîn: **38** (*e* neaccentuat se preface în *i* maĭ mult decît în celelalte dialecte), **202** (*f* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod maĭ consecvent şi în proporţie maĭ mare decît în celelalte dialecte).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ο[1]. Moldova, macedoromîn fără meglenit: **136** (*p* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod maĭ consecvent şi în proporţie maĭ mare decît în celelalte dialecte), **145** (*b* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod maĭ consecvent şi în proporţie maĭ mare decît în celelalte dialecte), **206** (*v* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod maĭ consecvent şi în proporţie maĭ mare decît în celelalte dialecte).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

π^1. Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Muntenia, Oltenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, sudestul Transilvanieĭ), macedoromîn fără meglenit: **166** (*d* + *i* fix<*dz*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ρ^1. Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, sudestul Transilvanieĭ), macedoromîn fără meglenit: **218** (*j* + *o*, *u*<*ğ*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

σ^1. Moldova, meglenit: **44** (*i* precedat de *š*, *ž* s-a prefăcut în parte în acelaș chip, compară ι^1).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

τ^1. Macedoromîn, istroromîn: 2 (Există maĭ puțin *î* decît în dacoromîn), 28 (*e* accentuat și neaccentuat, precedat de *m*, *p*, *b*, *f*, *v*, *u*, se preface mult maĭ puțin în *ă* decît în dacoromîn: în macedoromîn numaĭ în cîteva cuvinte, în istroromîn numaĭ într-un cuvînt), 52ª (*ĭ* consonant se preface cîteodată în *l'*), 65 (*o* neaccentuat se preface în *u* cu maĭ multă consecvență decît în dacoromîn), 99 (Păstrarea luĭ *l'* muĭat), 117 (*mbl* <*ml*<*mn* în *ambulo*), 156 (Lipsește sunetul *š* ca reprezentant al luĭ *t* + *ĭ* + vocală accentuată), 165 (Lipsește sunetul *ǯ* ca reprezentant al luĭ *d* + *ĭ* + vocală accentuată), 178 (Păstrarea luĭ *cl'*), 194 (Păstrarea luĭ *gl'*).

Manifestărĭ și dezvoltărĭ independente, a parte în fiecare dialect.

υ^1. Macedoromîn fără meglenit, istroromîn: 18 (Prefacerea în *v* a luĭ *ŭ* din diftongul *aŭ*), 50 (*-i* final fix, provenit din *i* orĭ din *e*, s-a păstrat ca sonant în maĭ multe înprejurărĭ decît în dacoromîn), 71 (*-u* final fix, provenit din *u* orĭ din *o*, s-a păstrat ca sonant în maĭ multe înprejurărĭ decît în dacoromîn. Nu există paralelizm între destinele luĭ *-u* final fix și acele ale luĭ *-i* final fix), 97 (Căderea luĭ *r* în *mergo*).

Dezvoltărĭ independente, a parte în fiecare dialect.

φ^1. Meglenit, istroromîn: 21 (Deasa apocopă a luĭ *a-* inițial), 27 (Diftongul *ĕá* în poziția —*ă* devine *ę*, *é*), 110 (*l* se înmoae înainte de consonantă urmată imediat de *e*, *i*), 136 (Raritatea prefaceriĭ în sunet limbal a luĭ *p* urmat de *i*: în meglenit fenomenul are multe lipsurĭ, în istroromîn el are loc numaĭ în două cuvinte).

Dezvoltărĭ independente, a parte în fiecare dialect.

χ^1. Meglenit, Olymp, istroromîn: 230 (*s* devine rar *z* înainte de consonante fonice).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ψ[1]. Acarnania, istroromîn: **2** şi **10** (*ắ* şi *í<ę́*, în Acarnania totdeauna, în istroromîn cîteodată).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

§ 270. La aceste fenomene avem de făcut observaţiile următoare.

1. Că fenomenele comune dialectelor dacoromîn şi macedoromîn cu excluderea celuĭ istroromîn, orĭ comune dialectelor macedoromîn şi istroromîn cu excluderea celuĭ dacoromîn, s-aŭ dezvoltat în mod independent, a parte în fiecare dialect, rezultă din doŭă consideraţiĭ, maĭ întîĭŭ din aceĭa că încă din timpul limbiĭ romîne primitive s-a produs o scisiune între Macedoromînĭ de o parte şi Dacoromîniĭ cu Istroromîniĭ de altă parte (Vezĭ A 2, § 262, No 2), apoĭ din aceĭa că, dacă chĭar la fenomene comune tuturor dialectelor avem de multe orĭ a face cu o dezvoltare independentă (Vezĭ D 3, 4, § 268, Nos 3, 4), cu atît maĭ mult este de aşteptat ca asemenea dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect, să fi avut loc acolo unde fenomenele sînt comune numaĭ la doŭă dialecte cu excluderea celuĭ de al treilea.

2. Că fenomenele comune dialectelor dacoromîn şi istroromîn cu excluderea celuĭ macedoromîn s-aŭ putut dezvolta în grup, rezultă din faptul că, dacă Macedoromîniĭ s-aŭ separat de Dacoromînĭ şi de Istroromînĭ încă din timpul limbiĭ romîneştĭ primitive, Dacoromîniĭ şi Istroromîniĭ aŭ continuat cu siguranţă de a forma un singur grup o bucată de vreme după acea separare a Macedoromînilor (Vezĭ A 2, § 262, No 2), macarcă nu se poate şti cîtă vreme anume, ĭar Istroromîniĭ, pănă cel puţin la începutul secoluluĭ VII, aŭ format un grup cu aceĭ Dacoromînĭ care actualmente ocupă vestul şi nordul Transilvanieĭ, Maramureşul şi Bucovina (Vezĭ C 3 ȣ, § 266, No 3 ȣ). Este foarte posibil ca comunitatea de vieaţă a Istroromînilor cu o parte din Dacoromînĭ să fi continuat un timp oarecare şi după secolul VII, macarcă nu putem şti cît va fi durat acel spaţiu de timp. Pentru aceĭa s-ar putea considera cu oarecare probabilitate ca aparţinînd la nişte unităţĭ limbistice contururile următoare: Banat, istroromîn (κ, λ: **83, 112; 21**).—Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ, istroromîn (μ, ν: **1, 15, 202, 206; 145**).—Banat, Criş-Mureş, istroromîn (ξ: **18, 72**).—Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, istroromîn (ο: **78**).—Banat, Criş-Mureş, Muntenĭ-Pădurenĭ, istroromîn

(π: 121).—Criş-Mureş, istromîn (ψ: 18, 113).—Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, istromîn (ω: 60). Aceste contururi, în care întră istroromînul alături cu teritorii transcarpatine şi cu Banatul, sînt sprijinite de acel constatat sub C 3 δ, § 266, No 3 δ. Mai puţin probabile sînt contururile în care întră Muntenia: Muntenia, istroromîn (ι', κ': 30, 44; 38).—Muntenia, Oltenia, Somiş-Tisa, istroromîn (λ': 165, 168).—Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, sudestul Transilvaniei, istroromîn (μ': 166).—Muntenia, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, sudestul Transilvaniei, istroromîn (ν': 218). In tot cazul este remarcabil faptul că Moldova şi istroromînul nu se găsesc alături nici într-un grup, afară bine înţeles de acele grupuri în care alături de istroromîn se găseşte întreg teritoriul dacoromînesc (Vezi A 2, § 262, No 2; C 3 α, § 266, No 3 α; E γ, ε, § 269, γ, ε).

3. In sînul fiecărui dialect a parte constatăm grupările următoare.

La dacoromîn: Banat, Munteni-Pădureni (ϑ, ι, μ, ν: 202, 206; 145; 1, 15, 202, 206; 145).—Banat, Criş-Mureş (ξ: 18, 72).—Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa (ο: 78).—Banat, Criş-Mureş, Munteni-Pădureni (π: 121).—Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni (ρ: 35).—Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Ţara Oaşului (σ: 113 β).—Banat, Criş-Mureş, Oltenia (τ: 18).—Banat, Bucovina (υ: 7).—Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni (ω: 60).—Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oltenia, Muntenia (α': 233).—Criş-Mureş, sudestul Transilvaniei, Oltenia, Muntenia, Moldova (α²: 81 a).—Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, sudestul Transilvaniei, Ţara Oaşului, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia (β': 98).—Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia (η': 7)—Muntenia, Oltenia, Somiş-Tisa (λ': 165, 168).—Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, sudestul Transilvaniei (μ': 166).—Muntenia, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, sudestul Transilvaniei (ν': 218).—Moldova şi tot teritoriul dacoromîn afară de Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, sudestul Transilvaniei (π': 166).—Moldova şi tot teritoriul dacoromîn afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, sudestul Transilvaniei (ρ': 218).— —Banat (η, κ, λ: 112; 83, 112; 21).—Munteni-Pădureni (φ: 112).—Moţi (χ: 122).—Criş-Mureş (ψ: 18, 113).—Ţara Oaşului (γ', δ': 113 γ; 88).—Braşov (ε': 171 α).—Oltenia (ζ': 88).—Muntenia (ϑ', ι', κ': 82; 30, 44; 38).—Moldova (ξ', ο', σ': 38, 202; 136, 145, 206; 44).— —Numărul

fenomenelor proprii diferitelor grupuri apare, aproximativ, cu atît mai mare în diferite teritorii romînești, cu cît acestea sînt așezate mai spre vest: Banat 21, Munteni-Pădureni 17, Criș-Mureș (cu Moții) 16, Someș-Tisa 10, Oaș 7, Țara Bîrsei și Țara Oltului (cu Brașov) 4, Sudestul Transilvaniei 4, Oltenia 8, Muntenia 9, Moldova 9, Bucovina 4, Basarabia 4.

La macedoromîn: Albania, meglenit (ρ: 35).—Fărșeroți, meglenit (β^1: 98).—Olymp, meglenit (φ, χ^1: 112; 230).—Albania, Fărșeroți, Acarnania (δ^1: 88).— —Macedoromîn fără meglenit (β, δ, ε, ι, ν, ξ, τ, υ, ψ, ω, γ^1, η^1, λ^1, μ^1, ν^1, o^1, π^1, ρ^1, σ^1, υ^1, φ^1: 21, 91, 92, 124; 10, 18, 26, 50, 71, 224, 232; 20; 145; 18, 72; 18; 7; 18, 113; 60; 113 γ; 7; 165, 168; 166; 218; 136, 145, 206; 166; 218; 44; 18, 50, 71, 97; 21, 27, 110, 136).—Albania (σ: 113 β).—Fărșeroți (ζ^1: 88).—Olymp (ζ, α^1: 220, 233).—Acarnania (ψ^1: 2, 10).—Meglenit (β, δ, ε, ι, ν, ξ, τ, υ, ψ, ω, γ^1, η^1, λ^1, μ^1, ν^1, o^1, π^1, ρ^1, σ^1, υ^1, φ^1: 21, 91, 92, 124; 10, 18, 26, 50, 71, 224, 232; 20; 145; 18, 72; 18; 7; 18, 113; 60; 113 γ; 7; 165, 168; 166; 218; 136, 145, 206; 166; 218; 44; 18, 50, 71, 97; 21, 27, 110, 136. Aceleaș numere ca la macedoromîn fără meglenit).

4. In privința arhaismului cu care se prezintă unele fenomene în diferite dialecte și subdialecte notăm următoarele.

a. Arhaisme de acel fel că un fenomen prezintă o stare mai veche din cursul dezvoltării sale.

π. Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni, macedoromîn, istroromîn: păstrarea lui *ń* muiat (121).

υ. Banat, Bucovina, macedoromîn fără meglenit: *á* accentuat, precedat în aceïaș silabă de *e, i,* sunet muiat, și urmat în aceïaș silabă ori în silaba imediat următoare de *e, i,* sunet muiat, rămîne de cele mai multe ori neschimbat (7).

η^1. Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, meglenit: *á* accentuat, precedat în aceïaș silabă de *e, i,* sunet muiat, și urmat în aceïaș silabă ori în silaba imediat următoare de *e, i,* sunet muiat, apare de cele mai multe ori prefăcut în *ę́* (7).

π^1. Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudestul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit: $d+i$ fix$<$*dz* (166).

ρ^1. Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudestul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit: $j+o$, $u<\check{g}$ (218)

τ^1 Macedoromîn, istroromîn: păstrarea lui *l'* muiat (99); păstrarea lui *cl'* (178); păstrarea lui *gl'* (194).

b. Arhaisme de acel fel că un fenomen important lipsește.

α. Dacoromîn (afară de teritoriul Moților și, în ce privește limba veche, nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina), macedoromîn: lipsa rotacismuluĭ (122).

κ. Banat, istroromîn: *m*, precedat de vocală orĭ de *r*, + *ĭ* saŭ *ĭ* + vocală saŭ *i* final fix saŭ altfel de *i* în elemente latine și străine rămîne neschimbat (112).

μ. Banat, Munteniĭ-Pădureniĭ, istroromîn: *f* înainte de *i* rămîne neschimbat (202); *v* înainte de *i* rămîne neschimbat (206).

ν. Banat, Munteniĭ-Pădureniĭ, meglenit, istroromîn: *b* înainte de *i* rămîne neschimbat (145).

τ. Banat, Criș-Mureș, Oltenia, macedoromîn fără meglenit: *mn* rămas neschimbat în cuvîntul *scamnum* (18).

φ. Munteniĭ-Pădureniĭ, Olymp, meglenit: *m* + *ĭ*, *m* + *ĭ* + vocală, *m* + *i* final fix rămîne uneorĭ neschimbat (112).

τ^{1}. Macedoromîn, istroromîn: *e* accentuat și neaccentuat, precedat de *m, p, b, f, v, u*, se preface mult maĭ puțin în *ă* decît în dacoromîn, în macedoromîn numaĭ în cîteva cuvinte, în istroromîn numaĭ într-un cuvînt (28).

υ^{1}. Macedoromîn fără meglenit, istroromîn: *-i* final fix, provenit din *i* orĭ din *e*, s-a păstrat ca sonant în maĭ multe împrejurărĭ decît în dacoromîn (50); *-u* final fix, provenit din *u* orĭ din *o*, s-a păstrat ca sonant în maĭ multe înprejurărĭ decît în dacoromîn (71).

φ^{1}. Meglenit, istroromîn: raritatea prefaceriĭ în sunet limbal a luĭ *p* urmat de *i*, în meglenit fenomenul are multe lipsurĭ, în istroromîn el are loc numaĭ în doŭă cuvinte (136).

5. In privința maĭ mareluĭ progres cu care se prezintă unele fenomene în diferite dialecte și subdialecte notăm următoarele.

a. Progres în felĭul acela că un fenomen prezintă o stare maĭ noŭă din cursul dezvoltăriĭ sale.

λ^{1}. Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa, meglenit, istroromîn: *d* + *ĭ* + vocală accentuată < *ž*; *dz* + *ĭ* + vocală < *ž*. Sunetele *ğ*, *ǯ* (faza maĭ veche), care, orĭ singure orĭ alăturĭ de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale luĭ *d* + *ĭ* + vocală accentuată, *dz* + *ĭ* + vocală în celelalte dialecte, lipsesc (165, 168).

μ^{1}. Muntenia, Oltenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, sudestul Transilvaniei, meglenit, istroromîn: *d* + *i* fix < *z*. Africata *dz* (faza maĭ veche), care, orĭ singură orĭ alăturĭ de *z*, se găsește ca reprezentantă a luĭ *d* + *i* fix în celelalte dialecte, lipsește (166).

ν¹. Muntenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, sudestul Transilvanieĭ, meglenit, istroromîn: *j+o, u<ž*. Sunetele *ǵ, ž* (faza maĭ veche), care, orĭ singure orĭ alăturĭ de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale luĭ *j+o, u* în celelalte dialecte, lipsesc (**218**).

ξ¹. Moldova, macedoromîn: *f* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod maĭ consecvent și în proporție maĭ mare decît în celelalte dialecte (**202**).

ο¹. Moldova, macedoromîn fără meglenit: *p* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod maĭ consecvent și în proporție maĭ mare decît în celelalte dialecte (**136**); *b* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod maĭ consecvent și în proporție maĭ mare decît în celelalte dialecte (**145**); *v* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod maĭ consecvent și în proporție maĭ mare decît în celelalte dialecte (**206**).

b. Progres în felĭul acela că un fenomen important are ființă.

η. Dacoromîn (afară de Banat) și macedoromîn: *m*, precedat de vocală orĭ de *r*, *+í* saŭ *ĭ+*vocală saŭ *i* final fix, în elemente latine*<mń, ń*; *m*, precedat de vocală, *+i* altul decît ceĭ însemnațĭ maĭ sus, în elemente latine (rar)*<mń, ń*; *m+i* în cîteva elemente străine *<mń, ń* (**112**).

ϑ. Dacoromîn (afară de Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ), macedoromîn: *f* înainte de *i* se preface în sunete limbale (**202**); *v* înainte de *i* se preface în sunete limbale (**206**).

ι. Dacoromîn (afară de Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ), macedoromîn fără meglenit: *b* înainte de *i* se preface în sunete limbale (**145**).

§ 271. F. La următoarele fenomene avem a face cu caractere specifice fiecăruĭ dialect a parte orĭ cu caractere specifice uneĭ porțiunĭ dintr-un dialect. La această discuție se reĭaŭ în mod necesar unele numere de sub A, B, C, D, E, §§ 261-270.

α. Dacoromîn (La dacoromîn în general se cuprind și acele fenomene dialectale, a căror sferă nu se poate maĭ de aproape determina): **8** (*-á-* accentuat precedat de labială, din radical, dela singularul unor cuvinte ca *fáță*, devenit *é* la plural, *fețe*, prin analogiea cuvintelor ca *fátă* pl. *féte*, unde *-á-* singular, *-é-* plural s-aŭ dezvoltat prin alunecarea sunetuluĭ dintr-un *-é-*), **12** (Prin analogiea luĭ *-ắ* dela 3 pers. sing. perfect indicativ conjug. I, provenit prin alunecarea sunetuluĭ, s-aŭ schimbat *-áĭ*, *-așĭ* dela pers. 1 și 2 sing. dela acelaș timp în *-ắĭ, -ắșĭ*), **89** (*ŕ*, provenit din *r+ĭ+u* orĭ *a* neaccentuațĭ, *<ĭ*), **90** (*ŕ*,

provenit din *r* + *ĭ* final scurt afon, *<ĭ)*, 99 *(ľ<ĭ)*, 101 *(l* în grup de consonante *<r*, rar), 105 *(ll* noŭ*<rl)*, 113 *(mn <un*, sporadic), 114 *(ml<mbl*, sporadic), 128 *(nd<n*, sporadic, dialectal), 130 *(n<d*, foarte rar, dialectal), 136 (Sunetele limbale rezultate din *p* înainte de *i* sînt foarte multe, anume 16, învremece în macedoromîn e numaĭ unul şi în istroromîn sînt numaĭ doŭă), 145 (Sunetele limbale rezultate din *b* înainte de *i* sînt foarte multe, anume 11, învremece în macedoromîn e numaĭ unul), 152 *(b<v*, sporadic, dialectal), 161[a] *(tn<dn*, sporadic, dialectal), 169 *(d<r*, sporadic), 170 *(d< g*, sporadic), 177 (Sunetele rezultate din africatizarea luĭ *c*+*e, i* sînt, considerate în totalitatea lor şi în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn şi altele în istroromîn), 178 *(cľ<ḱ, ḱĭ)*, 189 *(c* sincopat în grupul *şcn* într-un cuvînt), 193 (Sunetele rezultate din africatizarea luĭ *g* + *e, i* sînt, considerate în totalitatea lor şi în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn şi altele în istroromîn), 194 *(gľ<ǵ, ǵĭ)*, 198 *(gm<*mm<mn* într-un cuvînt, dialectal), 202 (Sunetele limbale rezultate din *f* înainte de *i* sînt foarte multe, anume 11, învremece în macedoromîn e numaĭ unul), 206 (Sunetele limbale rezultate din *v* înainte de *i* sînt foarte multe, anume 10, învremece în macedoromîn sînt numaĭ 3), 211 *(v<h*, sporadic, maĭ mult dialectal), 219 *(h* prothetic), 234 *(st<sn*, sporadic, dialectal).

β. Banat: 18 *(-ŭ* din diftongul *aŭ<b, w; -ŭ* din diftongul *eŭ<p)*, 136 (Din tot teritorĭul romînesc Banatul e cel maĭ refractar faţă de prefacerea în sunete limbale a luĭ *p* înainte de *i:* în Banat fenomenul are loc numaĭ înainte de *i* final fix, şi chĭar atuncĭ sunetul rezultat din *p* este cel maĭ apropiat de original, anume *pȟ)*.

γ. Banat, Criş-Mureş: 18 *(-ŭ* din diftongul *aŭ<p)*, 34 *(e* neaccentuat final*<ă)*, 215 *(v* final*<ŭ)*.

δ. Banat, Munteniĭ-Pădureniĭ: 95 *(r* se înmoae înainte de *i*, rar).

ε. Banat, Criş-Mureş, Munteniĭ-Pădureniĭ: 116 (Intre *m* şi *e, i* se intercalează un *ĭ* epenthetic, dar nu în mod consecvent, fenomenul scade dela vest spre est).

ζ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa: 107 *(l* se înmoae înainte de *i*, rar).

η. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteniĭ-Pădureniĭ: 95 *(r* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est),

107 (*l* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est), 134 (*n* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est).

ϑ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: 164 (*t* înainte de *e*, *i* [altul decît cel care provoacă africatizarea de sub 156, 157] se înmoae şi apoĭ devine *tś* orĭ *ḱ* orĭ *tḱ* orĭ *č*. Fenomenul are loc cu cea maĭ mare consecvenţă în Banat şi pĭerde în consecvenţă şi întindere cu cît mergĭ dela vest spre est), 175 (*d* înainte de *e*, *i* [altul decît cel care provoacă africatizarea de sub 165, 166] se înmoae şi apoĭ devine *dż* orĭ *ǵ* orĭ *dý* orĭ *ǧ*. Fenomenul are loc cu cea maĭ mare consecvenţă în Banat şi pĭerde în consecvenţă şi întindere cu cît mergĭ dela vest spre est).

ι. Banat, Crişs-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaş, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: 190 (*ḱ*>*cl* şi *ḱ* din elementele străine <*ť*, *tḱ*, *tś*, *ţ*. Fenomenul e cel maĭ puternic reprezentat în Munteni-Pădureni şi Oaş).

κ. Banat, Crişs-Mureş (?), Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaş, Moldova, Bucovina, Basarabia: 201 (*ǵ*>*gl* şi *ǵ* din elementele străine<*ď*, *dż*. Fenomenul e cel maĭ puternic reprezentat în Munteni-Pădureni).

λ. Banat, Oaş, Muntenia: 144 (In Banat, rar, între *p* şi *e*, *i*, în Ţara Oaşuluĭ, în mod regulat, între *p* şi *i*, în Muntenia, foarte rar, între *p* şi *i* se intercalează un *ĭ* epentetic).

μ. Crişs-Mureş: 18 (-*ŭ* din diftongul *aŭ*<*t*), 55 (*in*< *ėn*, într-o localitate).

ν. Crişs-Mureş, Somiş-Tisa: 73 (*ún*<*ón*, în cîteo localitate).

ν[a]. Moţĭ: 115[b] (*m* intervocalic <*b*, rar).

ξ. Munteni-Pădureni: 128 (Deasa prefacere *nd*<*n*), 186 (*c*<*h*, rar), 214 (*v*<*mv*, rar).

ο. Oaş: 106 (*l* urmat de o consonantă<*t*, *ŭ*), 123 (Păstrarea nazalizăriĭ provocate asupra vocaleĭ precedente de *n* intervocalic căzut), 213 (*vn*<*gn*, rar).

π. Oaş, Somiş-Tisa: 121 (*ń*<*ĭ* cu nazalizarea vocaleĭ precedente).

ρ. Muntenia: 82 (*ă* neaccentuat nu se preface în *a* supt influința unuĭ *a* din silaba următoare), 155 (Intre *b* şi *i* se intercalează un *ĭ* epentetic, rar).

σ. Muntenia, Moldova: 7 (*á* accentuat, precedat în aceĭaş silabă de *e*, *i*, sunet muĭat, şi urmat în aceĭaş silabă orĭ în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muĭat, apare de cele maĭ multe orĭ prefăcut în *ė*).

τ. Macedoromîn: 104 (Grupul *-ŭă* după *ẹ* se păstrează), 123 (S-a păstrat *n* intervocalic în acele cuvinte la care el a dispărut în dacoromîn și istroromîn), 136 (Sunetul limbal rezultat din *p* înainte de *i* e numaĭ unul, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 16, ĭar în istroromîn 2), 177 (Sunetele rezultate din africatizarea luĭ *c+e, i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn. In special pentru macedoromîn să se noteze lipsa sunetuluĭ *š̓*), 193 (Sunetele rezultate din africatizarea luĭ *g+e, i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 202 (Sunetul limbal rezultat din *f* înainte de *i* e numaĭ unul, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 11), 206 (Sunetele limbale rezultate din *v* înainte de *i* sînt numaĭ 3, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 10).

υ. Macedoromîn fără meglenit (Lipsa meglenituluĭ nu-ĭ totdeauna sigură. De asemenea fenomenele adesea nu-s probate pentru Olymp [b] și Acarnania [c]): 20 (Abundanță de *a* protetic), 86 (*î* inițial neaccentuat cade înainte de *m*+ consonantă, *n*+ consonantă), 111 (Existența luĭ *m* sonant la începutul cuvîntuluĭ), 118 (*m*<*n*, rar. Pentru b, c lipsesc exemple), 120 (Existența luĭ *n* sonant la începutul cuvîntuluĭ), 125 (Păstrarea formelor arhaice *mpt, mt*>*nct*), 126 (Păstrarea formelor arhaice *mps, ms*>*ncs*), 131 (*ns*<*ms*. Pentru b, c lipsesc exemple), 137 (Păstrarea formelor arhaice *mpt, mt*>*pt* din cuvîntul *nuptiae*), 139 (Păstrarea formeĭ arhaice *ms*>*ps*. Pentru b, c lipsesc exemple), 140 (*ps*<*cs*, rar. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 145 (Sunetul limbal rezultat din *b* înainte de *i* e numaĭ unul, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 11), 153 (*b*<*mb*, într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple), 154 (*b*<*p* în *baptizo*. Pentru b, c lipsesc exemple), 162 (*tsl*<*sl*. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 163 (*tsts*<*st*. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 174 (*dzl*<*zl*. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 184 (*ct*<*pt*<*mt*, sporadic. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 188 (*csĭu*<*cșu* într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple. In meglenit lipsește cuvîntul), 199 (*g̓*<*d* într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple. In meglenit lipsește cuvîntul), 204 (*f*<*ϑ* într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple), 235 (*st*<*ţ* într-un cuvînt.

Pentru b, c lipsesc exemple. In meglenit lipseşte cuvîntul), **238** *(sšt<st.* Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic).

φ. Macedoromîn fără Olymp: **94** *(rd, rl, rn, rv<rr),* **177** (Africatele rezultuate din *c + e, i* sînt *č* numaĭ în patru cuvinte [lipsesc exemple pentru Acarnania], şi în toate celelalte cuvinte *ţ).*

χ. Macedoromîn fără Olymp şi meglenit: **185** *(cs<ps<ms <ns,* sporadic. Pentru Acarnania lipsesc exemple), **223** *(st + i* fix*<sč,* pe alocurea. Pentru Acarnania lipsesc exemple), **226** *(sc+e, i<sč,* pe alocurea. Pentru Acarnania lipsesc exemple).

ψ. Meglenit: **2** *(í* şi *ắ* accentuaţĭ*<ọ́),* **47** *(i* accentuat şi neaccentuat, precedat de *č<ă),* **76** *(o* accentuat şi neaccentuat iniţial primeşte un *ŭ* protetic), **84** *(ă* neaccentuat iniţial, în mod independent de vocala silabeĭ următoare, *<a),* **173** *(dz* final*<s),* **200** *(dz-z* sincopat, într-un cuvînt), **202** şi **205** *(h́>f* iniţial cade), **226** *(sc + i* la 2 pers. sing. prezent *<š),* **236** *(-sc* final din sufixul prezentuluĭ *<-s).*

ω. Meglenit, Acarnania: **2** *(í* şi *ắ* accentuaţĭ s-aŭ prefăcut în alte sunete, meglenit *ọ́,* Acarnania *ę́).*

α^1. Olymp: **99** *(ľ<l),* **121** *(ń<n),* **156** *(č* provenit din *t + ĭ +* vocală accentuată*<ţ.* Aceasta înseamnă că la Olymp nu numaĭ *š* nu se poate pronunţa şi se preface în *s* [Vezĭ E ζ, § 269, ζ], ca în unele localităţĭ dacoromîneştĭ, ci, contrarĭu de ceĭa ce se întîmplă la aceste din urmă, unde *š́* muĭat se poate pronunţa, chĭar *š́* muĭat devine *s),* **165** *(ğ* provenit din *d + ĭ* + vocală accentuată*<dz.* Aceasta înseamnă că la Olymp nu numaĭ *ž* nu se poate pronunţa şi se preface în *z* [Vezĭ E ζ, § 269, ζ], ca în unele localităţĭ dacoromîneştĭ, ci, contrarĭu de ceĭa ce se întîmplă la aceste din urmă, unde *ž́* muĭat se poate pronunţa, chĭar *ž́* muĭat devine *z),* **178** *(cľ<cl),* **194** *(gľ< gl),* **218** *(ğ* provenit din *j + o, u<dz.* Vezĭ observaţiea făcută maĭ sus sub **165**), **230** *(s* devine fonic numaĭ înainte de *v).*

β^1. Acarnania: **2** *(í* şi *ắ* accentuaţĭ*<ę́).*

γ^1. Albania: **46** (In Pleasa *i* neaccentuat precedat de sunet muĭat*<ă).*

δ^1. Fărşeroţĭ: **108** *(l* după consonante înainte de vocale guturale cade).

ε^1. Istroromîn: **7** *(á* accentuat, precedat în aceĭaş silabă de *e, i,* sunet muĭat, şi urmat în aceĭaş silabă orĭ în silaba imediat următoare de *e, i,* sunet muĭat, prezintă în schimbarea sa gradaţiea lin crescătoare *e-á-e, e-ę́-e, e-é-e),* **22** (Rarita-

tea luĭ *-a* epitetic), **40** *(-ĕa* final<*-a)*, **45** *(i* accentuat și neaccentuat, precedat de *s, ț, dz, z* rămîne neschimbat, nu se preface în *î)*, **85** *(-ă* final<*-ą*, rar *-e*, foarte rar *-ę)*, **88** *(r* sonant ca reprezentant al luĭ *r* sonant croat), **98** *(l* sonant, foarte rar), **109** *(l* urmat de consonantă, dacă după consonantă nu urmează imediat *e, i*, cade, dupăce probabil s-a prefăcut în *ŭ)*, **115**[a] *(m* inițial<*b*, rar), **119** *(-m* final<*-n)*, **132** *(nv* <*mm)*, **133** *(n*<*l*, sporadic), **141** *(ps* inițial<*s*, sporadic), **142** *(pr*<*br*, sporadic), **143** *(p*<*f*, sporadic), **146** (Propagarea prin analogie a luĭ *r* din *habere* la multe alte forme ale verbuluĭ *habeo)*, **177** (Sunetele rezultate din africatizarea luĭ *c+e, i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), **187** *(cm*<*hm*, rar), **193** (Sunetele rezultate din africatizarea luĭ *g+e, i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), **237** *(s*<*š*, foarte des).

§ **272.** La aceste fenomene observăm următoarele.

1. Maĭ întîĭŭ constatăm numărul cel mic de fenomene propriĭ fiecăruĭ dialect: la dacoromîn 28, la macedoromîn 7, la istroromîn 20. Față cu acest număr mic de fenomene propriĭ se găsește acel foarte mare de fenomene comune (fără să luăm în considerare și pe cele anteromîneștĭ, în număr de 27). Comune tuturor dialectelor (B, D, §§ 263, 264, 267, 268) sînt 96. Comune parțial, orĭ la doŭă dialecte, cu excluderea celuĭ de al treilea, orĭ la un dialect și porțiunĭ din altul, orĭ la porțiunĭ de dialecte (C, E, §§ 265, 266, 269, 270) sînt 44, dacă luăm în considerare numaĭ fenomenele care aparțin excluziv la această categorie (C, E, §§ 265, 266, 269, 270); sînt însă mult maĭ numeroase, anume 106, dacă luăm în considerare, întîĭŭ și pe acele fenomene care, macarcă nu aparțin excluziv la această categorie (C, E, §§ 265, 266, 269, 270), dintr-un punct oarecare de videre aparțin și la dînsa (De pildă fenomenul **104**, care aparține la D, §§ 267, 268, aparține dintr-un anumit punct de videre și la E, §§ 269, 270), apoĭ și diferitele puncte de videre din care poate fi considerat unul și acelaș fenomen (Să se observe, de pildă, cum fenomenul **18** a servit pentru patru caracterizărĭ sub E δ, ξ, τ, ψ, § 269 δ, ξ, τ, ψ).

Raportul acesta, între numărul mic de fenomene propriĭ celor treĭ dialecte și între numărul mare de fenomene comune

lor, nu se schimbă mult chĭar atuncĭ cînd luăm în considerare nu numaĭ dialectele în general, ci la fenomenele propriĭ dialectelor în general considerate adăogim şi pe acele propriĭ subdialectelor. In asemenea caz avem caracteristice, pentru dacoromîn 58 fenomene, pentru macedoromîn 57, pentru istroromîn 20. Chĭar aceste 58 orĭ 57 de caractere specifice sînt în minoritate mare faţă de cele 202 caractere comune.

2. Nu numaĭ sînt puţin numeroase fenomenele specifice celor treĭ dialecte, dar sînt şi puţin importante. De oarecare importanţă sînt numaĭ următoarele. Pentru dacoromîn: **99** *(ľ<ĭ)*, **177** (Africatele rezultate din *c + e, i)*, **178** *(cľ<k̇, k̇ĭ)*, **193** (Africatele rezultate din *g + e, i)*, **194** *(gľ<ġ, ġĭ)*. Pentru macedoromîn: **2** *(í, ǎ́<ọ́, ę́)*, **20** (Abundanţă de *a* protetic), **86** (Căderea luĭ *î* iniţial înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă. Rar, vezĭ discuţiea dela acest număr), **94** *(rd, rl, rn, rv<rr)*, **111** *(m* sonant la începutul cuvîntuluĭ. Rar, vezĭ discuţiea de sub **86**), **120** *(n* sonant la începutul cuvîntuluĭ. Rar, vezĭ discuţiea de sub **86**), **177** (Africatele rezultate din *c + e, i)*, **193** (Africatele rezultate din *g + e, i)*. Pentru istroromîn: **88** *(r* sonant. Rar), **98** *(l* sonant. Foarte rar), **177** (Africatele rezultate din *c + e, i)*, **193** (Africatele rezultate din *g + e, i)*.

La urma urmelor fenomene într-adevăr importante sînt numaĭ africatizarea luĭ *c + e, i* (**177**) şi *g + e, i* (**193**). Dar în această privinţă deosebirea persistă numaĭ între dacoromîn şi macedoromîn, căcĭ africatele dezvoltate în istroromîn aŭ fost foarte probabil dela capul loculuĭ aceleaş cu africatele dezvoltate în dacoromîn, aşa că deosebirea între istroromîn şi dacoromîn este ceva relativ recent (Vezĭ A 2 β, § 262, No 2 β).

3. Din punct de vedere al subdialectelor constatăm următoarele (Daŭ întîĭŭ la fiecare dialect lista fenomenelor specifice dialectuluĭ în general şi subdialectelor, apoĭ fac constatările).

Dacoromîn: Dacoromîn în general 28.—Banat 2.—Banat, Crişş-Mureş 3.—Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ 1.—Banat, Criş-Mureş, Muntenĭ-Pădurenĭ 1.—Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa 1.—Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ 3.—Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia 2.—Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Oaş, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia 1.—Banat, Criş-Mureş (?), Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Oaş, Moldova, Bucovina, Basarabia 1.—Banat, Oaş, Muntenia 1.—Criş-Mureş 2.—Criş-Mureş, Somiş-Tisa 1.—Moţĭ 1.—Muntenĭ-Pădurenĭ 3.—Oaş 3.—Oaş, Somiş-Tisa 1.—Muntenia 2.—Muntenia, Moldova 1.

Cele maĭ multe caractere specifice le are teritorĭul fost unguresc și cel transilvănean, teritorĭu pe care l-am numi pentru scurtare banato-transcarpatin: 22 caractere. Alăturĭ vine teritorĭul muntenesc la un loc cu cel moldovenesc (fostul regat): 3 caractere. Cu excluderea Munteniei se întind maĭ peste tot teritorĭul dacoromîn 3 caractere. Cu excluderea Olteniei și Munteniei se întinde maĭ peste tot teritorĭul dacoromîn 1 caracter. O mulțime de teritoriĭ maĭ micĭ prezintă fenomene caracteristice (Banat 2, Criș-Mureș 2, Moțĭ [o porțiune din Criș-Mureș] 1, Muntenĭ-Pădurenĭ 3, Oaș [o porțiune din Somiș-Tisa] 3, Muntenia 2); Oltenia și Moldova nu prezintă nicĭunul.—Numărul caracterelor dialectale apare, aproximativ, cu atît maĭ mare în diferite teritoriĭ dacoromîneștĭ, cu cît acestea sînt așezate maĭ spre vest: Banat 16, Criș-Mureș (cu Moțiĭ) 15, Muntenĭ-Pădurenĭ 12, Somiș-Tisa 10, Oaș 7, Oltenia 3, Muntenia 4, Moldova 5, Bucovina 4, Basarabia 4.—Puterea și consecvența cu care se manifestează un fenomen scad, în general, cu cît mergĭ dela vest spre est.

|

Macedoromîn: Macedoromîn în general 7.—Macedoromîn fără meglenit 23.—Macedoromîn fără Olymp 2.—Macedoromîn fără Olymp și meglenit 3.—Meglenit 10.—Meglenit, Acarnania 1.—Olymp 8.—Acarnania 1.—Albania 1.—Fărșerоțĭ 1.

Se desfac maĭ întîĭŭ doŭă blocurĭ, macedoromînul fără meglenit cu 23 caractere specifice de o parte, și meglenitul cu 10 caractere specifice de altă parte. Din sînul primuluĭ bloc se desfac apoĭ Olympul cu 8 caractere, macedoromînul fără Olymp cu 5, Acarnania cu 1, Albania cu 1, Fărșeroțiĭ cu 1.

|

Această grupare a subdialectelor, bazată pe caracterele specifice fiecăruĭ subdialect, corăspunde acelеĭa dela E 3, § 270, No 3, bazată pe caracterele comune pe care le aŭ dialectele între ele. Tot așa și acolo pentru dacoromîn se desprinde în primul loc teritorĭul banato-transcarpatin, apoĭ se desprind același teritoriĭ maĭ micĭ (Banat, Criș-Mureș, Moțĭ, Muntenĭ-Pădurenĭ, Oaș, Muntenia); tot așa și acolo pentru dacoromîn se întind unele legăturĭ peste tot teritorĭul aproape cu excluderea Munteniei. Deosebirea e maĭ numaĭ aceĭa că acolo apar și Oltenia și Moldova ca grupărĭ aparte. Un alt fapt apoĭ care ĭese numaĭ acolo la iveală este acela că Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ și sudestul Transilvanieĭ formează acelaș grup cu Muntenia. Tot

àşa şi acolo pentru macedoromîn se desfac maĭ întîĭŭ doŭă blocurĭ marĭ, macedoromînul fără meglenit şi meglenitul, apoĭ apar grupurile maĭ micĭ, Olympul, Acarnania, Albania, Fărşeroţiĭ. Deosebirea e maĭ numaĭ aceĭa că acolo nu apare grupul macedoromîn fără Olymp.

4. Din punct de videre al număruluĭ fenomenelor specifice dialectelor şi subdialectelor, comparat cu acel al fenomenelor comune dela dialect la dialect, constatăm următoarele. Daŭ întîĭŭ tabloul de sub E, §§ 269, 270, rezumat din acest punct de videre.

α. Dacoromîn, macedoromîn 12.—β. Dacoromîn, macedoromîn fără meglenit 4.—γ. Dacoromîn, istroromîn 4.—δ. Dacoromîn, meglenit 7.—ε. Dacoromîn, meglenit, istroromîn 1.—ζ. Dacoromîn, Olymp 1.—η. Dacoromîn (afară de Banat), macedoromîn 1.—ϑ. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenĭ), macedoromîn 2.—ι. Dacoromîn (afară de Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ), macedoromîn fără meglenit 1.—κ. Banat, istroromîn 2.—λ. Banat, macedoromîn, istroromîn 1.—μ. Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ, istroromîn 4.—ν. Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ, meglenit, istroromîn 1. —ξ. Banat, Crişj-Mureş, macedoromîn fără meglenit, istroromîn 2.—ο. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, istroromîn 1.—π. Banat, Criş-Mureş, Muntenĭ-Pădurenĭ, macedoromîn, istroromîn 1.—ρ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Albania, meglenit 1.—σ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Oaş, Albania 1.—τ. Banat, Criş-Mureş, Oltenia, macedoromîn fără meglenit 1.—υ. Banat, Bucovina, macedoromîn fără meglenit 1.—φ. Muntenĭ-Pădurenĭ, Olymp, meglenit 1.—χ. Moţĭ, istroromîn 1.—ψ. Criş-Mureş, meglenit, istroromîn 2.—ω. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, meglenit, istroromîn 1.—α'. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Oltenia, Muntenia, Olymp 1.—β'. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, sudestul Transilvanieĭ, Oaş, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia, Fărşeroţĭ, meglenit 1.—γ'. Oaş, meglenit 1.—δ'. Oaş, Acarnania, Albania, Fărşeroţĭ 1.—ε'. Braşov, macedoromîn 1.—ζ'. Oltenia, Fărşeroţĭ 1.—η'. Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, meglenit 1.—ϑ'. Muntenia, macedoromîn 1.—ι'. Muntenia, macedoromîn, istroromîn 2. —κ'. Muntenia, istroromîn 1.—λ'. Muntenia, Oltenia, Somiş-Tisa, meglenit, istroromîn 2.—μ'. Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, sudestul Transilvanieĭ, meglenit, istroromîn 1.—ν'. Muntenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, sudestul Transilvanieĭ, meglenit, istroromîn 1.—ξ'. Moldova, macedoromîn 2.—ο'. Moldova,

macedoromîn fără meglenit 3.—π'. Moldova şi tot teritoriul dacoromîn (afară de Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, sudestul Transilvanieĭ), macedoromîn fără meglenit 1.—ρ'. Moldova şi tot teritoriul dacoromîn (afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, sudestul Transilvanieĭ), macedoromîn fără meglenit 1.—σ'. Moldova, meglenit 1.—τ'. Macedoromîn, istroromîn 10.—υ'. Macedoromîn fără meglenit, istroromîn 4.—φ'. Meglenit, istroromîn 4.—χ'. Meglenit, Olymp, istroromîn 1.—ψ'. Acarnania, istroromîn 2.

Din compararea acestuĭ tabloŭ cu acel de sub F 3, § 272, No. 3 rezultă (Pentru a putea face tabloul în lărgimea uneĭ paginĭ mă servesc de scurtările următoare: c. p. = caractere proprii; c. com. dr. = caractere comune cu dacoromînul în general orĭ cu subdialecte dacoromîne; c. com. mr. = caractere comune cu macedoromînul în general orĭ cu subdialecte macedoromîne; c. com. istr. = caractere comune cu istroromînul):

Dacoromîn în general:	c. p. 28.—	c. com. mr. 25.—	c. com. istr. 5	
Banat:	c. p. 2.—	c. com. dr. 56.—	c. com. mr. 10.—	c. com. istr. 12
Criş-Mureş:	c. p. 2.—	c. com. dr. 54.—	c. com. mr. 14.—	c. com. istr. 7
Somiş-Tisa:	c. p. 0.—	c. com. dr. 49.—	c. com. mr. 11.—	c. com. istr. 4
Oaş:	c. p. 3.—	c. com. dr. 37.—	c. com. mr. 7.—	c. com. istr. 0
Muntenĭ-Pădurenĭ:	c. p. 3.—	c. com. dr. 50.—	c. com. mr. 10.—	c. com. istr. 7
Moţĭ:	c. p. 1.—	c. com. dr. 30.—	c. com. mr. 3.—	c. com. istr. 1
Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ:	c. p. 0.—	c. com. dr. 31.—	c. com. mr. 3.—	c. com. istr. 2
Sudestul Transilvanieĭ:	c. p. 0.—	c. com. dr. 32.—	c. com. mr. 4.—	c. com. istr. 2
Oltenia:	c. p. 0.—	c. com. dr. 38.—	c. com. mr. 8.—	c. com. istr. 3
Muntenia:	c. p. 2.—	c. com. dr. 35.—	c. com. mr. 8.—	c. com. istr. 7
Moldova:	c. p. 0.—	c. com. dr. 36.—	c. com. mr. 9.—	c. com. istr. 0
Bucovina:	c. p. 0.—	c. com. dr. 36.—	c. com. mr. 4.—	c. com. istr. 0
Basarabia:	c. p. 0.—	c. com. dr. 36.—	c. com. mr. 4 —	c. com. istr. 0

Macedoromîn în general:	c. p. 7.—	c. com. dr. 23.—	c. com. istr. 14	
Macedoromîn fără meglenit:	c. p. 23.—	c. com. mr. 7.—	c. com. dr. 14.—	c. com. istr. 6
Meglenit:	c. p. 10.—	c. com. mr. 12.—	c. com. dr. 22.—	c. com. istr. 14
Olymp:	c. p. 8.—	c. com. mr. 9.—	c. com. dr. 3.—	c. com. istr. 1
Acarnania:	c. p. 1.—	c. com. mr. 9.—	c. com. dr. 1.—	c. com. istr. 2
Albania:	c. p. 1.—	c. com. mr. 9.—	c. com. dr. 3.—	c. com. istr. 0
Fărşeroţĭ:	c. p. 1.—	c. com. mr. 9.—	c. com. dr. 3.—	c. com. istr. 0
Macedoromîn fără Olymp:	c. p. 2.—	c. com. mr. 7.—	c. com. dr. 0.—	c. com. istr. 0
Macedoromîn fără Olymp şi meglenit:	c. p. 3.—	c. com. mr. 7.—	c. com. dr. 0.—	c. com. istr. 0

Istroromîn: c. p. 20.—c. com. dr. 28.—c. com. mr. 36

Şi dacă la caracterele fiecăruĭ subdialect adăogim pe acele ale dialectuluĭ general respectiv, tablourile capătă aspectul următor:

Dacoromîn în general:	c. p. 28.—	c. com. mr. 25.—	c. com. istr. 5	
Banat:	c. p. 2.—	c. com. dr. 56.—	c. com. mr. 35.—	c. com. istr. 17
Criş-Mureş:	c. p. 2.—	c. com. dr. 54.—	c. com. mr. 39.—	c. com. istr. 12
Somiş-Tisa:	c. p. 0.—	c. com. dr. 49.—	c. com. mr. 36.—	c. com. istr. 9
Oaş:	c. p. 3.—	c. com. dr. 37.—	c. com. mr. 32.—	c. com. istr. 5
Munteni-Pădureni:	c. p. 3.—	c. com. dr. 50.—	c. com. mr. 35.—	c. com. istr. 12
Moţi:	c. p. 1.—	c. com. dr. 30.—	c. com. mr. 28.—	c. com. istr. 6
Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ:	c. p. 0.—	c. com. dr. 31.—	c. com. mr. 28.—	c. com. istr. 7
Sudestul Transilvaniei:	c. p. 0.—	c. com. dr. 32.—	c. com. mr. 29.—	c. com. istr. 7
Oltenia:	c. p. 0.—	c. com. dr. 38.—	c. com. mr. 33.—	c. com. istr. 8
Muntenia:	c. p. 2.—	c. com. dr. 35.—	c. com. mr. 33.—	c. com. istr. 12
Moldova:	c. p. 0.—	c. com. dr. 36.—	c. com. mr. 34.—	c. com. istr. 5
Bucovina:	c. p. 0.—	c. com. dr. 36.—	c. com. mr. 29.—	c. com. istr. 5
Basarabia:	c. p. 0.—	c. com. dr. 36.—	c. com. mr. 29.—	c. com. istr. 5

Macedoromîn în general:	c. p. 7.—	c. com. dr. 23.—	c. com. istr. 14	
Macedoromîn fără meglenit:	c. p. 23.—	c. com. mr. 7.—	c. com. dr. 37.—	c. com. istr. 20
Meglenit:	c. p. 10.—	c. com. mr. 12.—	c. com. dr. 45.—	c. com. istr. 28
Olymp:	c. p. 8.—	c. com. mr. 9.—	c. com. dr. 40.	c. com. istr. 21
Acarnania:	c. p. 1.—	c. com. mr. 9.—	c. com. dr. 38.—	c. com. istr. 22
Albania:	c. p. 1.—	c. com. mr. 9.—	c. com. dr. 40.—	c. com. istr. 20
Fărşeroţi:	c. p. 1.—	c. com. mr. 9.—	c. com. dr. 40.—	c. com. istr. 20
Macedoromîn fără Olymp:	c. p. 2.—	c. com. mr. 7.—	c. com. dr. 23.—	c. com. istr. 14
Macedoromîn fără Olymp şi meglenit:	c. p. 3.—	c. com. mr. 7.—	c. com. dr. 23.—	c. com. istr. 14

Istroromîn: c. p. 20.—c. com. dr. 28.—c. com. mr. 36.

Ies la iveală, deci, următoarele fapte:

1[1]. Caracterele comune dialectelor, dacă considerăm dialectele în general, sînt foarte numeroase. La dacoromîn caracterele comune cu macedoromînul sînt aproape tot aşa de multe ca şi caracterele propriĭ. La macedoromîn caracterele comune cu dacoromînul sînt cu mult maĭ multe decît caracterele propriĭ.

2[1]. Caracterele comune pe care le aŭ dacoromînul cu macedoromînul sînt maĭ multe decît acele pe care aceste dialecte le aŭ comune cu istroromînul.

3[1]. Maĭ multe caractere comune cu istroromînul are macedoromînul decît dacoromînul.

4[1]. Caracterele pe care subdialectele unuĭ dialect le aŭ comune cu celelalte dialecte sînt foarte numeroase. La dacoromîn caracterele acestea sînt aproape tot aşa de multe ca acele pe care subdialectele dacoromîneştĭ le aŭ comune cu dacoromînul. La macedoromîn caracterele acestea sînt chĭar mult maĭ numeroase decît acelea pe care subdialectele macedoromîne le aŭ comune cu macedoromînul.

5[1]. Caracterele comune pe care le aŭ subdialectele dacoromîne cu macedoromînul şi subdialectele macedoromîne cu dacoromînul sînt maĭ numeroase decît acele pe care subdialectele dacoromîne şi macedoromîne le aŭ cu istroromînul.

6[1]. Maĭ multe caractere comune cu istroromînul aŭ subdialectele macedoromîne decît cele dacoromîne.

7[1]. In teritorĭul banato-transcarpatin se găseşte maximul de caractere comune pe care le aŭ subdialectele dacoromîne cu dacoromînul în general.

8[1]. In teritorĭul banato-transcarpatin şi în Muntenia apare maximul de caractere comune pe care subdialectele dacoromîne le aŭ cu istroromînul.

9[1]. Cel maĭ mare procent de caractere comune cu istroromînul îl are dintre subdialectele dacoromîne Banatul. Cel maĭ mic procent îl aŭ Moldova, Bucovina, Basarabia.

10[1]. Dintre subdialectele macedoromîne maximul de caractere comune cu dacoromînul şi istroromînul îl are meglenitul. După el vine din acest punct de videre macedoromînul fără meglenit. Din punct de videre al raportuluĭ însă dintre caracterele comune cu celelalte dialecte şi caracterele comune cu macedoromînul în general, primul loc îl are macedoromînul fără meglenit: la *macedoromîn fără meglenit* caracterele comune cu dacoromînul sînt peste de cincĭ orĭ maĭ numeroase, şi acele comune cu istroromînul sînt aproape de treĭ orĭ maĭ numeroase decît caracterele comune cu macedoromînul în general (care aceste din urmă sînt la minimum), la *meglenit* caracterele comune cu dacoromînul nu sînt nicĭ de patru orĭ maĭ multe, şi cele comune cu istroromînul sînt puţin peste de două orĭ maĭ multe decît caracterele comune cu macedoromînul în general (care aceste din urmă sînt la maximum).

11[1]. Subdialectele macedoromîne aŭ maĭ multe caractere propriĭ decît cele dacoromîne. Cele maĭ multe caractere proprii

le are macedoromînul fără meglenit (23), vin apoĭ meglenitul cu 10 și Olympul cu 8. Celelalte subdialecte macedoromîne, cu caractere propriĭ în număr de 3, 2, 1, cad la nivelul subdialectelor dacoromîne.

12[1]. La dacoromîn caractere propriĭ ale subdialectelor apar numaĭ în teritoriŭl banato-transcarpatin și în Muntenia.

5. In privința arhaismuluĭ cu care se prezintă unele fenomene notăm următoarele.

a. Arhaisme de acel fel că un fenomen prezintă o stare maĭ veche din cursul dezvoltăriĭ sale.

ο. Oaș: păstrarea nazalizăriĭ provocate asupra vocaleĭ precedente de *n* intervocalic căzut (123).

π. Oaș, Somiș-Tisa: *ń<ĭ* cu nazalizarea vocaleĭ precedente (121).

υ. Macedoromîn fără meglenit: păstrarea formelor arhaice *mpt, mt>nct* (125); păstrarea formelor arhaice *mps, ms>ncs* (126); păstrarea formelor arhaice *mpt, mt>pt* din cuvîntul *nuptiae* (137); păstrarea formeĭ arhaice *ms>ps* (139).

b. Arhaisme de acel fel că un fenomen important lipsește.

β. Banat: din tot teritoriŭl romînesc Banatul e cel maĭ refractar față de prefacerea în sunete limbale a luĭ *p* înainte de *i*, în Banat fenomenul are loc numaĭ înainte de *i* final fix, și chĭar atuncĭ sunetul rezultat din *p* este cel maĭ apropiat de original, anume *pḱ* (136).

ρ. Muntenia: *ă* neaccentuat nu se preface în *a* supt influința unuĭ *a* din silaba următoare (82).

τ. Macedoromîn: s-a păstrat *n* intervocalic în acele cuvinte la care el a dispărut în dacoromîn și istroromîn (123).

ε[1]. Istroromîn: *i* accentuat și neaccentuat, precedat de *s, ț, dz, z,* nu se preface în *î* (45).

6. In privința maĭ mareluĭ progres cu care se prezintă unele fenomene notăm următoarele.

a. Progres în felĭul acela că un fenomen prezintă o stare maĭ noŭă din cursul dezvoltăriĭ sale.

α. Dacoromîn: *ľ<ĭ* (99); *cľ<ḱ, ḱĭ* (178); *gľ<ǵ, ǵĭ* (194).

σ. Muntenia, Molḑova: *á* accentuat, precedat în aceĭaș silabă de *e, i,* sunet muĭat, și urmat în aceĭaș silabă orĭ în silaba imediat următoare de *e, i,* sunet muĭat, apare de cele maĭ multe orĭ prefăcut în *é* (7).

b. Progres în felĭul acela că un fenomen important are ființă.

δ. Banat, Munteni-Pădureni: *r* se înmoae înainte de *i*, rar (95).

ε. Banat, Criş-Mureş, Munteni-Pădureni: între *m* şi *e, i* se intercalează un *ĭ* epentetic, dar nu în mod consecvent, fenomenul scade dela vest spre est (116).

ζ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa: *l* se înmoae înainte de *i*, rar (107).

η. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni: *r* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est (95); *l* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est (107); *n* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est (134).

ϑ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: *t* înainte de *e, i* (altul decît cel care provoacă africatizarea de sub **156, 157**) se înmoae şi apoi devine *tś* ori *ḱ* ori *tḣ* ori *č*, fenomenul are loc cu cea mai mare consecvenţă în Banat şi pierde în consecvenţă şi întindere cu cît mergi dela vest spre est (**164**); *d* înainte de *e, i* (altul decît cel care provoacă africatizarea de sub **165, 166**) se înmoae şi apoi devine *dż* ori *ǵ* ori *dy* ori *ǧ*, fenomenul are loc cu cea mai mare consecvenţă în Banat şi pierde în consecvenţă şi întindere cu cît mergi dela vest spre est (**175**).

ι. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaş, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: *ḱ>cl* şi *ḱ* din elementele străine<*t́, tḣ, tś, ţ*, fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădureni şi Oaş (**190**).

κ). Banat, Criş-Mureş (?), Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaş, Moldova, Bucovina, Basarabia: *ǵ>gl* şi *ǵ* din elementele străine<*d́, dż*, fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădureni (**201**).

λ. Banat, Oaş, Muntenia: în Banat, rar, între *p* şi *e, i*, în Oaş în mod regulat între *p* şi *i*, în Muntenia, foarte rar, între *p* şi *i* se intercalează un *ĭ* epentetic (**144**).

ρ. Muntenia: între *b* şi *i* se intercalează un *ĭ* epentetic, rar (**155**).

III

§ 273. Ce sînt dialectele, pe care aşa le-am numit până acum, dacoromîn, macedoromîn, istroromîn? Limbi ori dialecte? Deosebirea dintre limbă şi dialect nu s-a făcut încă, macarcă toţi vorbesc necontenit de limbi şi de dialecte. In mod vag se admite ca mijloc de deosebire *priceperea;* acolo unde nu poţi

pricepe pe cel care-ţĭ vorbeşte, acesta vorbeşte altă limbă decît tine. Vezĭ, de pildă, Gabelentz Die Sprachwissenschaft 54 sqq., Gröber în Gröbers Grundriss I² 539 (La acest din urmă *vagul* deosebiriĭ a pătruns pănă şi în chipul de a se exprima: „Acolo unde nu pricepĭ în mod imediat prin limba ta vorbirea altuĭa, aĭ a face cu o limbă orĭ cu un dialect deosebit"! Apoĭ atuncĭ, care-ĭ deosebirea dintre limbă şi dialect?). Acest criteriŭ de deosebire, *priceperea,* e însă foarte şubred, căcĭ, după cum însuş Gabelentz observă, priceperea e variabilă dela un individ la altul, aşa că acolo unde nu pricepe unul, X, altul, Y, pricepe, încît ceĭa ce-ĭ limbă deosebită pentru X, nu-ĭ limbă deosebită pentru Y. Dar faptul însuş de *a pricepe* e variabil. Care pricepere orĭ lipsă de pricepere hotăreşte? Trebue să nu pricepĭ nimic, pentru ca să aĭ a face cu o limbă deosebită? Orĭ, dacă admiţĭ o cantitate oarecare de pricepere, care e cantitatea aceĭa? Care-ĭ cantitatea de nepricepere, dela care în sus nu maĭ poţĭ zice că aĭ a face cu un dialect al uneĭ limbĭ, ci cu o limbă deosebită?

Eŭ socot că deosebirea nu trebue pusă în gradul de pricepere, ci în gradul de înrudire, în gradul de asămănare. Şi aicĭ aĭ a face cu deosebirĭ treptate, şi aicĭ aĭ a face cu dificultatea de a hotărî o graniţă de înrudire şi de asămănare, dincolo de care n-ar maĭ fi un dialect, ci o limbă deosebită. Aĭ însă un avantaj, pe acela anume că, constatările, statisticile, odată făcute, ele aŭ o valoare absolută, ĭar nu variabilă, ca atuncĭ cînd te puĭ pe terenul priceperiĭ: faptele sînt cutare, le poţĭ numi într-un fel orĭ în altul, dar ele rămîn aceleaş. Apoĭ, dacă te serveştĭ de criteriul priceperiĭ, eştĭ nevoit ca dela acea graniţă, peste care aĭ hotărît că aĭ a face cu limbĭ deosebite, încolo să confunzĭ într-o singură masă limbile cele maĭ disparate, pecînd, dacă constaţĭ asămănările şi deosebirile, îţĭ daĭ socoteală de relativa diferenţă dintre diferitele grupurĭ de vorbire, oricum le-aĭ numi, limbĭ orĭ dialecte, şi prin urmare de relativa lor înrudire.

Şi acest din urmă fapt, înrudirea, este acel care interesează în cel maĭ mare grad, maĭ ales atuncĭ cînd prin ajutorul limbilor vreĭ să-ţĭ daĭ socoteală de firea etnică a popoarelor şi de istoriea lor. Căcĭ asămănările dintre limbĭ probează într-adevăr înrudirea lor relativă, ĭar înrudirea limbilor probează în *anumite înprejurărĭ* înrudirea popoarelor care le vorbesc *).

---

*) Chestiunea pusă de mine aicĭ nu este acea a înrudiriĭ limbilor aşa cum A. Meillet o discută în articulul „Le problème de la parenté des

Care sînt aceste *anumite înprejurărĭ?*

In privința chipuluĭ cum se desfac dialecte și limbĭ deosebite dintr-o limbă primitivă unică oarecare aŭ fost puse înainte doŭă părerĭ. Uniĭa aŭ susținut că limba primitivă a unuĭ grup de limbĭ s-a desfăcut în limbĭ deosebite așa după cum se desface un copac în ramurĭ (Stammbaumtheorie). Iar alțiĭ aŭ susținut că limba primitivă s-a lățit pe un spațiŭ tot maĭ mare, și în măsura în care s-a lățit a devenit tot maĭ deosebită față cu centrul de expansiune: dintruntîiŭ trecerile dela un val de limbă, dacă se poate zice așa, la alt val eraŭ treptate, cu vremea însă, din cauza emigrărilor valurilor intermediare pe de o parte, ĭar pe de alta din cauza interpunerilor de obstacule între valurĭ, de pildă prin obstacule marĭ naturale (munțĭ, mărĭ, etc.), orĭ prin invaziĭ de popoare străine, orĭ prin granițĭ politice, continuitatea s-a rupt și aŭ apărut trecerĭ bruște și deosebirĭ marcante dela o limbă la alta, care deosebirĭ apoĭ aŭ tot crescut cu vremea (Wellentheorie). Inițiatorul și principalul reprezentant al primeĭ părerĭ a fost August Schleicher (Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, Weimar, 1862). Inițiatorul și principalul reprezentant al păreriĭ a doŭa a fost Iohannes Schmidt (Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen, Weimar, 1872). La aceste doŭă teoriĭ s-aŭ făcut întîmpinările următoare. 1) Dacă Stammbaumtheorie ar fi justă, ar trebui ca, cu cît urmărim maĭ departe în trecut

langues" din Linguistique historique et linguistique générale pag. 76-102. Pentru Meillet sînt înrudite acele limbĭ, care derivă din aceĭaș limbă primitivă, orĭcît de deosebite din punct de videre etnic ar fi neamurile de oamenĭ care le vorbesc, și ceĭa ce-l preocupă este de a arăta cum se poate proba că cutare limbĭ, cîteodată foarte deosebite la un moment dat una de alta, derivă din aceĭaș limbă primitivă. Pentru mine lucrul principal nu este de a constata că limbile cutare derivă din aceĭaș limbă primitivă, ci de a constata cum în felĭul de a fi al limbilor se manifestează înrudirea etnică a neamurilor care le vorbesc, și ceĭa ce mă preocupă este de a arăta cum se poate proba că cutare limbĭ, cîteodată foarte deosebite la un moment dat una de alta, sînt vorbite de acelaș neam de oamenĭ. Pentru Meillet limba este organul uneĭ *societățĭ* și înrudirea limbilor este o chestiune sociologică. Pentru mine limba este *și* organul unuĭ neam de oamenĭ și înrudirea limbilor este maĭ mult o chestie *biologică*. Pentru aceĭa prin *ethnos, ethnic* în toată discuțiea din lucrarea de față eŭ nu înțeleg *societatea* care vorbește aceĭaș limbă, ci *neamul*, chĭar dacă ar fi despărțit în grupurĭ cu limbĭ deosebite, care să nu fi derivînd din aceĭaș limbă primitivă, *neamul*, adecă complexiunea specifică fizică și psihică, baza de articulare și baza psihologică, *rasa*.

un grup de limbĭ orĭ de dialecte, cu atît să dăm peste maĭ puţine ramurĭ, peste maĭ puţină diversitate, peste maĭ mare unitate. Cu toate acestea se observă că, din contra, diversitatea, multiplicitatea cresc în proporţiea în care pătrundem maĭ mult în istoriea trecutuluĭ limbilor. De pildă, s-a constatat că numărul şi divergenţa dialectelor greceştĭ cresc cu cît urmărim maĭ mult dialectele greceştĭ în trecut. S-ar părea că nu o limbă unică, ci o sumedenie de dialecte s-a aflat la baza limbilor înrudite dintr-un grup oarecare, de pildă la baza limbilor indogermane. Pentru aceĭa aŭ şi renunţat indogermaniştiĭ la reconstituirea limbiĭ indogermane primitive. 2) Dacă Wellentheorie ar fi justă, ar trebui să observăm astăzĭ, la dialectele uneĭ limbĭ oarecare, acea trecere treptată dela un dialect la altul, acea diversitate cu atît maĭ mare, cu cît ne îndepărtăm maĭ mult de centrul de expansiune, orĭ în general de un centru careva. Dar studiarea dialectelor din punct de videre al graniţelor dintre ele, din punct de videre al lăţiriĭ în spaţiu a unuĭ fenomen limbistic (de pildă, şi maĭ ales, a unuĭ sunet, apoĭ a uneĭ forme gramaticale, a unuĭ cuvînt, a unuĭ înţeles de formă orĭ de cuvînt), formarea de atlase dialectale, unde se arată în mod bătător la ochĭ întretăerea în tot felĭul de direcţiĭ a tot felĭul de fenomene, aŭ dus la concluziea că nu numaĭ dezvoltarea dialectală nu este treptată dela un spaţiu la altul, că nu numaĭ există de multe orĭ asămănărĭ maĭ marĭ între valurile maĭ depărtate decît între cele maĭ apropiate, dar este aşa de mare încurcătură de liniĭ, aşa de mare lipsă de contururĭ, încît la urma urmelor se pune chestiunea dacă nu cumva nu există dialecte de fel, dacă nu cumva trebue să zicem că sînt tot atîtea dialecte cîţĭ indivizĭ şi că altfel de dialecte în afară de cele individuale nu există (Asemenea atlase dialectale sînt, de pildă, pentru limba germană Wenker, Sprachatlas des deutschen Reichs, 1895; pentru limba franceză Gilliéron et Edmont, Atlas linguistique de la France, 1902-1908; pentru dialectul dacoromîn Gustav Weigand, Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes, Leipzig, 1909. Asupra chestiuniĭ vezĭ Paul Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896, pag. 93 sqq.; Eduard Wechssler, Giebt es Lautgesetze?, în Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, pag. 349 sqq.).

Principala obĭecţie, care s-ar putea face celor doŭă teoriĭ, ar fi însă după mine aceĭa că nu se ţine socoteală în ele de

bazele *etnice* ale limbilor. Se vorbeşte în ele de limbĭ, care s-ar desface ca ramurile unuĭ copac orĭ ca valurile uneĭ ape, în aşa fel, parcă limbile ar avea un traĭŭ a parte, în mod independent de oamenii care le vorbesc. Să se fi desfăcut ca ramurile orĭ ca valurile limbile indogermane? Dar acolo avem a face cu dialecte foarte asămănătoare ale uneĭ limbĭ, pe care popoare cuceritoare le-aŭ transplantat la alte neamurĭ de oamenĭ, unde, dezvoltîndu-se maĭ departe pe baze de articulaţiĭ deosebite dela un neam la altul, aŭ dat naştere la limbile indogermane. Să se fi desfăcut ca ramurile orĭ ca valurile limbile romanice? Dar acolo avem a face cu o limbă unitară, pe care organele statuluĭ şi coloniştiĭ aŭ transplantat-o la diferite neamurĭ de oamenĭ, unde, dezvoltîndu-se maĭ departe pe baze de articulaţiĭ deosebite dela un neam la altul, aŭ dat naştere la limbile romanice. Inţeleg să aĭ a face cu unul şi acelaş neam de oamenĭ, care să se fi lăţit tot maĭ mult fără să-şĭ piardă unitatea etnică, şi să vorbeştĭ atuncĭ de desfacere în ramurĭ şi în valurĭ. Căcĭ în adevăr diferenţiarea fizică şi psihică a uneĭ unităţĭ etnice e foarte posibil să se facă în aşa fel, încît să o poţĭ compara cu desfacerea ramurilor dintr-o tulpină, ĭar diferenţiarea tot maĭ mare a aceleĭaş unităţĭ etnice, cu cît creşte distanţa dela un centru de expansiune, este tot atît de probabilă, deoarece deosebirile *mediuluĭ* încunjurător cresc probabil în aceĭaş proporţie; limba însă nu e decît un organ al omuluĭ, dezvoltat la el în mod tot aşa de *specific* ca întreaga luĭ făptură fizică şi psihică, şi nu-ĭ nimic maĭ natural decît ca diferenţiarea în ramurĭ şi în valurĭ să se reflecteze şi într-însa.

Dar se poate găsi vreun asemenea exemplu de un popor unitar etniceşte, care să se fi lăţit tot maĭ mult fără să-şĭ fi perdut unitatea etnică? Eŭ cred că nu. Şi aicĭ, ca pe orĭcare alte terenurĭ ale cugetăriĭ omeneştĭ, orĭce gîndim noĭ se găseşte numaĭ *aproximativ* în realitate. Un asemenea exemplu de popor este posibil numaĭ ca un deziderat al minţiĭ noastre, în realitate este imposibil. Aproximativ însă se poate găsi. Şi eŭ aş socoti că dintre popoarele aşa numite romanice, poporul romîn, acest conglomerat de multe neamurĭ de oamenĭ, printre care a predominat însă neamul thrac, devenit unitar prin amestec, prin aceleaş înprejurărĭ climaterice, prin aceleaş vicisitudinĭ politice, prin aceleaş înprejurărĭ de vieaţă psihică, şi care apoĭ s-a lăţit depe teritorĭul luĭ de baştină pe alte teritoriĭ aşa de întinse, precum sînt acele pe care le ocupă actualmente, prezintă cele

maĭ multe condiţiĭ pentru a fi considerat cu aproximaţie ca un asemenea exemplu. *Probabil* poporul romîn n-a fost cuceritor şi actuala populaţie romînească nu se datoreşte unor neamurĭ străine, cărora primitivul popor romîn lĭ-ar fi impus limba luĭ şi cu care el s-ar fi contopit: dacă-şi vreo asemenea contopire a avut loc, ea s-a petrecut în măsură mică şi în general populaţiea actuală se datoreşte numaĭ continuăriĭ prin prolificaţie a aceluĭaş neam de oamenĭ. *Probabil* lăţirea poporuluĭ romîn s-a petrecut în teritoriĭ golite de populaţiea veche, care se scursese în alte direcţiĭ. *Probabil* repulsiunea pe care o aŭ Romîniĭ de a contracta legăturĭ de sînge cu străiniĭ, repulsiune care e aşa de mare, încît chĭar căsătoriile între Romîniĭ din sate diferite sînt evitate (Vezĭ S. Fl. Marian, Nunta la Romînĭ pag. 45 sqq.), a fost tot aşa de mare totdeauna, aşa că, chĭar dacă o minoritate formată de străinĭ se va fi romînizat (O majoritate străină romînizată este imposibil de admis, căcĭ Romîniĭ n-aŭ fost cuceritorĭ), majoritatea populaţieĭ, formată din Romînĭ, s-a păstrat curată de sînge. Toate aceste lucrurĭ sînt *probabile.* Dar chĭar dacă nu vor fi *probabile,* cu maĭ mult drept în orĭce caz poate să se gîndească cineva la desfacerĭ în ramurĭ şi în valurĭ, cînd e vorba de o limbă romanică, decît cînd e vorba de limba indogermană orĭ de limba latină, şi încă cu maĭ mult drept, cînd e vorba de limba romînă, căcĭ—aceasta e sigur—nicĭo altă limbă romanică nu s-a răspîndit dela un centru pe un spaţĭu atît de întins ca dînsa *).

Dacă admitem acum că, atuncĭ cînd la baza uneĭ limbĭ există unitatea etnică a poporuluĭ care o vorbeşte, este firească o desfacere în dialecte analoagă desfaceriĭ ramurilor dintr-un copac şi a valurilor uneĭ ape, care desfacere în dialecte să corăspundă uneĭ adecvate desfacerĭ în firea etnică a poporuluĭ vorbitor, prima chestiune care trebue să şĭ-o pună cineva este acea a punctuluĭ de videre din care trebue considerată limba.

Omul este compus din fizic şi din psihic, şi în variaţiea

---

*) Chestiunea amesteculuĭ poporuluĭ romîn primitiv cu diferite neamurĭ de oamenĭ altele, pe care şi le va fi asimilat în cursul existenţeĭ sale, este o chestiune care aşteaptă rezolvirea, dacă în general i se va putea da vreodată o rezolvire. Este o chestiune în tot cazul care trebue să plece dela o constatare a stăriĭ antropologice actuale a poporuluĭ romîn, şi din acest punct de videre nu cunosc alte lucrărĭ decît acele ale luĭ Eugène Pittard, Popoarele din peninsula Balcanilor, în Buletinul societăţiĭ regale romîne de geografie XXXVII, şi Les races et l'histoire, Paris,

lor aceste doüă lucrurĭ nu merg mînă în mînă. Invremece variaţiea fizică atinge gradul x, cea psihică poate atinge gradul y, apoĭ variaţiea fizică e maĭ înceată şi maĭ treptată, ĭar cea psihică e maĭ răpede şi maĭ bruscă. Pentru aceĭa şi întîlneştĭ în aceĭaş familie fraţĭ care samănă mult la fizic, dar se deosebesc mult sufleteşte, pecînd din contra oamenĭ cu complexiunea fizică cea maĭ deosebită aŭ adesea afinităţĭ psihice, şi morale şi intelectuale, uĭmitoare. In mijlocul unuĭ popor se întîmplă cîteodată că acel care reprezintă maĭ puţin tipul fizic al poporuluĭ să ducă la culme tocmaĭ calităţile psihice ale acestuĭa: exemplu Socrat. Iaponejiĭ samănă maĭ mult la psihic cu Europeniĭ decît cu Chinejiĭ, care sînt de aceĭaş rasă fizică cu dînşiĭ (Aceasta nu înseamnă, negreşit, că n-ar fi enorme deosebirĭ psihice între Europenĭ şi Iaponejĭ. Vezĭ, de pildă, cele spuse de Pierre Loti, Femmes japonaises).

1924, din care se constată că Romîniĭ aŭ un tip al lor a parte faţă cu popoarele vecine. Incolo numaĭ cîteva indicaţiĭ răzleţe se găsesc pela învăţaţĭ asupra tipuluĭ romînesc, cu care ocaziĭ s-aŭ emis şi oarecare presupunerĭ asupra probabiluluĭ amestec dintre Romînĭ şi dintre cutare orĭ cutare neamurĭ străine. După Weigand în IV Jahresbericht 286-287 '„Tipul Moţilor nu-ĭ romînesc de fel. Părul blond, ochiĭ albaştri, nasul supţire şi coroetic, care se găsesc atît de des la eĭ şi la locuitoriĭ din Fizeş în valea Haţeguluĭ, nu aparţin la tipul romînesc". Moţiĭ ar fi proveniţĭ dintr-un amestec al Romînilor cu mulţĭ Slavĭ maghĭarizaţĭ, care s-aŭ romînizat. Mult element unguresc apoĭ s-ar fi contopit cu cel romînesc la Romîniĭ din valea Haţeguluĭ, dela Mureş şi din Bihor'. Despre Moţĭ maĭ spune Weigand în Zeitschrift für romanische Philologie XXIX, 377: „Moţul, coada (Zopf) Moţilor este de origine malorusă, coloniile maloruse aŭ adus acest obiceĭŭ în Transilvania. Maloruşiĭ sînt porecliţĭ de Velicoruşĭ *Hohol*, adecă *moţ*. La Maloruşĭ *moţul* azĭ a dispărut (dar şi la Moţĭ a devenit foarte rar şi maĭ este purtat numaĭ de bătrînĭ), numele însă a rămas. Moţiĭ sînt un popor amestecat din Romînĭ, Slavĭ şi Secuĭ, ĭar procentul cel maĭ mare, dacă judecăm după tipul Moţilor veritabilĭ, l-aŭ dat Secuiĭ". După acelaş învăţat în Linguistischer Atlas pag. 17 „toată marea deosebire dialectală dintre Moldova şi Valahia provine dela o bază de limbă deosebită, care bază de limbă a fost în Moldova de sus cea malorusă, ĭar în Valahia cea bulgărească". Şi cu toate acestea dialectul muntenesc are numaĭ *doüă* caractere specifice, şi acelea de foarte mică importanţă, ĭar cel moldovenesc n-are niciŭnul! Vezĭ maĭ sus F 4, § 272, No 4. Iar Sextil Puşcariu, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen în 26 Beiheft zur Zeitschrift für roman. Philologie pag. 51, spune următoarele: „Să se bage bine de samă că alt ceva e *limbă* şi alt ceva *popor* orĭ *rasă*. Aceste lucrurĭ nu trebuesc confundate. Macarcă limba autohtonă la un popor deznaţionalizat n-are pentru limba noüă adoptată aproape niciŏ importanţă, în privinţa etnică şi antropologică populaţiea primitivă este acea care hotărăşte carac-

-terul poporuluĭ celuĭ noŭ rezultat din amestec. Orĭce cunoscător al poporuluĭ romînesc rămîne surprins cînd constată cît de mult variează caracterul etnic dela o provincie la alta, macarcă deosebirile de limbă sînt minime. Aşa, de pildă, deosebirea dintre Sîrbiĭ şi Romîniĭ din Banat este cu mult maĭ mică decît acea dintre Romîniĭ bănăţenĭ şi ceĭ din Ardeal, ĭar Romîniĭ din Valahia de sud se deosebesc din punct de videre etnic de Moldovenĭ maĭ mult decît de Bulgarĭ". Şi cu toate acestea din cele spuse de Pittard în „Popoarele din peninsula Balcanilor" se vede că Romîniĭ din Banat se deosebesc de Sîrbĭ maĭ mult decît se deosebesc de Sîrbĭ Romîniĭ ceilalţĭ! Cel dintîĭu care a vorbit despre Romîniĭ Megleniţĭ, Lucius, De regno Dalmatiae et Croatiae, în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum III pag. 455, spune, fără să arăte izvorul de informaţie, că Alexios I Komnenos (1081-1118) a stabilit Vlahĭ în Moglena, dupăce această regiune fusese devastată de Robert Guiscard cu Normanziĭ [Intre aniĭ 1081-1085 Robert Guiscard a ocupat Kerkyra, Avlona, Kanina, Dyrrhachion, Epirul, Pekin, Berat, Arta, Thessalia, Polobo, Scopia, Moglena; Hopf, Geschichte Griechenlands, VI, pag. 141 sqq.], apoĭ, dupăce a învins pe Pecenegĭ cu ajutorul Cumanilor [April 1091, la gura Mariţeĭ lîngă Ainos, Anna Komnena, pag. paris. 232. Pentru fixarea dateĭ de April 1091 vezĭ C. Jireček, Geschichte der Serben, I, pag. 239], a stabilit Pecenegĭ într-însa, şi că din amestecul dintre Vlahiĭ şi Pecenegiĭ stabilţĭ de Alexios I Komnenos în Moglena se trag Romîniĭ Megleniţĭ. De altfel Pecenegiĭ înşiş eraŭ după Lucius, aceĭaş pagină, tot Romînĭ [Notez în treacăt că părerea luĭ Lucius, cum că Pecenegiĭ ar fi fost Romînĭ, a fost adoptată de Petru Maior, Istoriea pentru începutul Romînilor, pag. 153 sqq., care o complectează cu aceĭa că şi Cumaniĭ ar fi fost Romînĭ, pag. 160 sqq.]. Părerea că Romîniĭ Megleniţĭ şĭ-ar fi trăgînd originea din amestecul dintre Romînĭ şi Pecenegĭ a fost reluată de C. Jireček în Archiv für slavische Philologie, XV, pag. 97, cu ocaziea recensieĭ pe care acest învăţat a făcut-o lucrăriĭ Vlacho-Meglen a luĭ Weigand. Dupăce vorbeşte despre stabilirea Pecenegilor în Moglena decătră Alexios I [Faptul este atestat de Zonaras, tomul II, pag. paris. 299], C. Jireček zice următoarele: „Prin aceasta se explică în de ajuns fizionomiea necaucaziană a Vlahilor din Moglena, care a surprins aşa de mult pe D-l Weigand: Romîniĭ Megleniţĭ sînt descendenţiĭ romanizaţĭ aĭ Pecenegilor colonizaţĭ în Moglena. Tot aşa alţĭ Pecenegĭ colonizaţĭ pelîngă Sofia s-aŭ slavizat şi feţele urmaşilor lor li dă de gol astăzĭ originea". [Weigand Meglen XXIX despre Romîniĭ Megleniţĭ: „Expresiea feţeĭ este indiferentă; ochiĭ fără foc, apoĭ lungăreţĭ şi oblicĭ; umeriĭ feţeĭ eşiţĭ înainte; buze groase şi barbă puţină"]. Această reluare a păreriĭ luĭ Lucius a avut loc în mod independent, căcĭ Jireček n-a cunoscut cele spuse de Lucius. Deosebirea stă numaĭ într-aceĭa că Jireček, bine înţeles, nu consideră pe Pecenegĭ ca Romînĭ. După Th. Capidan, Meglenoromîniĭ, I, Bucureştĭ, 1925, pag. 63 sqq. ʿRomîniĭ megleniţĭ ar fi venit în actualul lor teritorĭu dinspre răsărit, din regiunea munteluĭ Rhodope, pentrucă particularitatea meglenoromînă ǎ̇, í<ǫ́ a fost înprumutată din limba bulgară, ĭar în limba bulgară schimbarea de sunet ǎ̇<ǫ́ se găseşte numaĭ în regiunea munteluĭ Rhodope; apoĭ Romîniĭ megleniţĭ n-aŭ putut veni în actualul lor teritorĭu decît numaĭ după secolul XII, orĭ

chĭar numaĭ după secolul XIII, pentrucă în dialectele bulgăreştĭ din muntele Rhodope „pronunţarea luĭ *ă* ca *oa* apare cu mult după secolul XII"; cu Pecenegiĭ, decĭ, Romîniĭ megleniţĭ nu s-aŭ putut amesteca, „pentrucă atuncĭ cînd se vor fi coborît eĭ prin secolul XIII şi poate ceva şi maĭ tîrziŭ în Meglen, nu vor fi găsit în această regiune decît numaĭ Bulgarĭ". Nu este exact însă că în limba bulgară schimbarea de sunet *ǎ*<*ǫ* se găseşte numaĭ în regiunea munteluĭ Rhodope, vezĭ § 293; ĭar dacă în dialectele bulgăreştĭ din muntele Rhodope pronunţarea luĭ *ă* ca *oa apare* cu mult după secolul XII (Adecă cum *apare?* Se constată adecă în *ceva scris?)*, aceasta nu înseamnă că această pronunţare nu va fi existat cu mult maĭ înainte! In Viaţa Noŭă XVII (anul 1921), pag. 165-173 (după cum văd dintr-o notiţă în Dacoromania II 880 şi din cele ce mĭ-a comunicat D-l profesor Minea, căcĭ eŭ însumĭ n-am putut găsi nicăirĭ numărul din Viaţa Noŭă unde s-a publicat articulul luĭ Densuşianu) Ovidiu Densuşianu, într-un articul intitulat „Moţiĭ, originea lor", susţine că Moţiĭ sînt Alanĭ romînizaţĭ, pentrucă verbul *a văi* cu înţelesul de *a vedea,* pe care-l aŭ Moţiĭ, îş are analogul într-un verb din limba Oseţilor, descendenţiĭ Alanilor, şi pentrucă Moţiĭ sînt blonzĭ ca şi Alaniĭ. Alaniĭ ar fi lăsat printre Romînĭ şi alte urme, după Densuşianu, anume în felĭul cum poartă fimeile părul în Ţara Haţeguluĭ şi în numele de localitate Zarand, care ar fi un derivat din cuvîntul iranic *zar,* care înseamnă aur. Pe *a văi* însă maĭ degrabă decît din cuvinte iranice l-ar putea deriva cineva din latinul **valliare*, a vîntura, schwingen, vanner, de unde s-a derivat italianul *vagliare*, a cerne, a alege, a cerceta cu băgare de samă (Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch No 9132). Legătura de înţeles dintre *a cerne* şi *a vedea* este vădită în însuş latinescul *cernere,* care înseamnă şi *a cerne* şi *a vedea,* ĭar dela înţelesul *a cerceta cu băgare de samă,* pe care l-a căpătat **valliare* în italieneşte, pănă la acel de *a vedea,* pe care l-a căpătat **valliare* în romîneşte, trecerea este cea maĭ uşoară, după cum probează de fapt acelaş *cernere* latinesc, care înseamnă şi *a cerne* şi a *cerceta cu băgare de samă* şi *a vedea.* Cît despre *Zarand*, această localitate este prea departe de terenurile aurifere din Transilvania, pentruca să-ĭ poată cineva pune în legătură numele cu aurul. In caz cînd pronunţarea este *Zărand*, apoĭ avem probabil a face cu slavul *Zarŏbŭ* (Vezĭ Miklosich, Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, II, pag. 120), pe care Ungurul prin etimologie populară l-a pus în legătură cu *zărand-,* participĭul verbuluĭ *zărni*, a închide.

Asemenea amestecurĭ cu neamurĭ străine, pe care le vor fi suferit Romîniĭ, sînt însă parţiale. De altă importanţă, maĭ mare cu mult, este amestecul pe care-l vor fi avut poate Dacoromîniĭ cu Slaviĭ pe întregul teritorĭu actualmente ocupat de dînşiĭ, unde nenumărate numirĭ topice slave probează că Romîniĭ trebue să fi primit acele numirĭ direct dela nişte Slavĭ, care orĭ vor fi emigrat aĭurea undeva orĭ se vor fi contopit cu Romîniĭ. Pentru Slavĭ şi pentru eventualul amestec al Romînilor cu Slaviĭ vezĭ § 82 No 10 şi § 225.

Tot aşa de altă importanţă, maĭ mare cu mult, este amestecul pe

care l-aŭ avut după Diculescu, Die Gepiden, I, Romînii cu Gepizii în Dacia traiană. Prezența Gepizilor în Dacia o constată Diculescu pe baze istorice și arheologice cu începere dela anul p. Chr. 249 pănă la ruina statului lor, al cărui sîmbure îl constituia toată Dacia, prin Avari și prin Langobarzi la anul 567. Vezi § 82 No. 9 sub Gepizi. Această prezență o constată el apoi mai departe, tot pe baze istorice și arheologice, după ruina statului lor. 'După ruina domniei lor din Dacia și ocuparea Daciei de Avari unii Gepizi s-aŭ dus la Langobarzi, alții mai puțini s-aŭ refugiat la Bizantini. Dintre cei duși la Langobarzi sînt pomeniți uniia de Paulus Diaconus încă în a doua jumătate a secolului VIII. Puținii care s-aŭ refugiat pe teritoriul bizantin și-aŭ perdut probabil naționalitatea deja în a doua generație. Grosul populației gepide a rămas în Dacia sub jugul Avarilor. Avarii eraŭ mai ales stabiliți în cîmpiea dela Tisa din vestul Daciei, unde s-aŭ aflat morminte de tip avar, cu cal, cu hățuri, scări de șa, arme, podoabe și monezi bizantine dela VI-VII secol. Asemenea morminte s-aŭ găsit la Kunagota în comitatul Csanád dela finele secolului VI, la Artand și Cigmăŭ în districtul Bihor din secolul VII, și la Török-Kanisza în districtul Torontal din secolul VIII. Grosul populației avare era însă la vest de Tisa. Cum că Gepizii trăiaŭ alături cu Avarii se probează prin rămășiți arheologice găsite la Tisza-Füred în comitatul Heves și la Felnak în districtul Temeș, care sînt datate din primul timp al dominației avare. Impăratul Mauricius și-a pus numele Gepidicus. Aceasta înseamnă că alături cu Avarii, în luptele acestora cu Bizantinii dela 583-586, trebue să fi fost și Gepizi. In expediția contra Avarilor dela anul 601 Bizantinii aŭ dat la nord de Temeș în Banat peste trei sate de Gepizi. In luptele pe care le-a avut atunci în Banat generalul bizantin Priscus cu Avarii a luat prizonieri 3000 de Avari, 800 de Slavi, 3200 de Gepizi și 2000 de barbari. In armata chaganului Avarilor, cînd acesta a mers contra Constantinopolului la anul 626 eraŭ Avari, Bulgari, Slavi și Gepizi. Dela anul 626, cînd cu expediția Avarilor contra Constantinopolului, nu se mai vorbește de Gepizi în izvoarele bizantine. In izvoare apusene se mai pomenește de Gepizii depe aici încă două secole și jumătate după anul 626. Geograful Ravennas, prima jumătate a secolului VIII, pomenește de Dacia, numită și Gipidia, unde locuesc Avarii. Pela anul 770 Paulus Diaconus pomenește de Gepizi care trăesc sub jugul Avarilor. Imperiul Avarilor a fost sfărmat de Franci la anul 796 și în luptele Avarilor de atunci cu Francii sînt pomeniți de partea Avarilor și Gepizii. La anul 872 ori 873 se pomenesc Gepizi la Sirmium'. Die Gepiden, I, pag. 211-220, 222-224, 227, 232-234, 239-240. In special importante în documentarea prezenței Gepizilor în Dacia sînt rămășițile arheologice gepide, despre care numai unele vorbește Diculescu în primul săŭ volum, căci despre numeroasele rămășiți arheologice gepide, găsite în Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș spune autorul la pag. 78 că va vorbi în volumul II al operei sale. In primul volum autorul vorbește numai despre cele dela Șimlăŭ (Szilágy-Somlyó) din nordvestul Transilvaniei, care datează dela începutul secolului V, pag. 43-45, 48-51, despre cele dela Apahida lîngă Cluj, care datează din prima jumătate a socolului VI, pag. 77-78, și despre cela dela Tisza-Füred în comitatul Heves și dela Felnak în districtul

---

Temeş, care datează din primul timp al dominaţieĭ avare, pag. 219-220; ĭar în harta statuluĭ gepid dela pag. 76 se arată *unele* (einige) din locurile unde s-aŭ găsit asemenea rămăşiţĭ gepide: 12 locurĭ în Transilvania pe tot cuprinsul eĭ, 3 locurĭ în Banat, 8 locurĭ în Crişana, 1 loc în Maramureş. Fiindcă Diculescu este partizan al păreriĭ că Dacoromîniĭ sînt descendenţiĭ populaţieĭ romane din Dacia, care n-ar fi părăsit Dacia nicĭodată, ci ar fi rămas statornică în ea în tot timpul invazieĭ barbarilor, apoĭ se înţelege pentru ce elementele vechĭ germane care se vor fi găsind în limba romînească sînt după el de origine gepidă (Vezĭ § 84 nota): Romîniĭ şi Gepiziĭ aŭ fost doar coexistenţĭ în Dacia în curs de şese secule, până ce s-aŭ romînizat Gepiziĭ încet încet cu toţiĭ. Die Gepiden I, pag. 169-170: 'Gepiziĭ eraŭ numeroşĭ, dar maĭ puţin numeroşĭ decît populaţiea romanică, faţă de care eraŭ în acelaş raport numeric, în care aŭ fost neamurile germane faţă de populaţiea romanică în celelalte provinciĭ ale imperĭuluĭ'. Pag. 171-173: 'In Dacia alăturĭ cu Gepiziĭ trăĭaŭ, ca populaţie supusă, Romîniĭ primitivĭ'. Pag. 196: 'Romîniĭ faţă de Gepizĭ eraŭ în stare de supunere. De atuncĭ îş trage originea înţelesul de halbfreier Bauer al cuvîntuluĭ *rumîn*'. Pag. 197: 'Ocupaţiea Romînilor pe vremea Gepizilor era păstoriea şi agricultura'. Pag. 224-225: 'Ceĭ doŭă miĭ de barbarĭ, despre care se spune că ĭ-ar fi luat prizonierĭ generalul bizantin Priscus în Banat înpreună cu 3000 de Avarĭ, 800 de Slavĭ şi 3200 de Gepizĭ (Informator este Theophanes. Vezĭ puţin maĭ sus), eraŭ Romînĭ'. In ce priveşte continuitatea Romînilor în Dacia, aceste spuse ale luĭ Diculescu sînt afirmaţiĭ goale. Inseş numele comune şi personale gepide, care ar exista în romîneşte (Vezĭ § 84 nota), ar răsturna în adevăr, după cum cu drept observă Diculescu pag. 173-174, principalul argument care s-a adus până acum *contra* continuităţiĭ Romînilor în Dacia, dar n-ar constitui un argument *pentru* această continuitate, întru cît Romîniĭ aŭ putut căpăta elementele vechĭ germane de nuanţă gepidă din limba lor dela Goţiĭ de a dreapta Dunăriĭ, cu care aŭ fost în aşa de îndelungate raporturĭ (Vezĭ § 82 No 9) şi a căror limbă era asămănătoare cu acea a Gepizilor (Vezĭ § 82 No 9 sub Gepizĭ), ĭar elemente curat gepide aŭ putut înprumuta dela Gepizĭ chĭar fără să fi persistat în Dacia, deoarece eĭ aŭ emigrat de a stînga Dunăriĭ, în special în Banat şi în Transilvania, încă din secolul p. Chr. VI, cînd Gepiziĭ eraŭ în Dacia (Vezĭ § 275). De atuncĭ, dela veacul VI, aŭ avut vreme de ajuns Romîniĭ să trăĭască şi prin munţĭ înpreună cu Gepiziĭ şi să înprumute dela dînşiĭ acele cuvinte privitoare la munte, ca *bĕŭcă, bắŭcă, bîtcă* (Vezĭ § 84 nota), asupra cărora insistă în special Diculescu la pag. 218. Un singur argument aduce autorul în favoarea continuităţiĭ Romînilor în Dacia, şi acela limbistic. La pag. 199 ni se spune anume că 'în limbile slovacă şi polonă s-a întrodus cuvîntul romînesc *chĭag*>**clagum* pe vremea cînd încă *cl* nu devenise *cl'*, deoarece în aceste limbĭ cuvîntul ar fi sunînd cu *cl-*, nu cu *cl'*; fiindcă însă *cl*<*cl'* este un fenomen romînesc foarte vechĭŭ [El este în adevăr anterior înprumuturilor făcute de limba romînă din limbĭ străine, are loc numaĭ la elementele băştinaşe şi aparţine la romîna primitivă. Vezĭ §§ 251 No 178; 263; 264], apoĭ aceasta ar proba că Romîniĭ aŭ existat în Dacia de demult tare, depe vremea luĭ *cl*'. Din ne-

norocire orîce discuţie asupra unuĭ asemenea lucru este de prisos, pentrucă în limbile slovacă şi polonă cuvîntul romînesc *chĭag* sună cu *cľ*, nu cu *cl*. Vezĭ Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialékte, Consonantismus, II, 58. Fapt pozitiv, care să probeze că în adevăr Gepiziĭ şi Romîniĭ aŭ coexistat *cîndva* în Dacia (fără să probeze, fireşte, nimic în ce priveşte *continuitatea* Romînilor în Dacia), este numaĭ acel al numelor topice gepide care ar fi existînd pe teritorĭul actual al Dacieĭ, căcĭ asemenea numirĭ topice de origine gepidă, existente astăzĭ în nomenclatura romînească, nu s-ar putea explica decît prin faptul că Romîniĭ le-aŭ primit cîndva direct dela Gepizĭ, tot aşa dupăcum numirile topice slave din actuala nomenclatură romînească nu se pot explica decît prin faptul că Romîniĭ le-aŭ primit cîndva direct dela Slavĭ. Şi asemenea numirĭ topice gepide Diculescu înseamnă cîteva. Numirĭ topice presupuse gepide pomeneşte el multe, dar nu toate sînt privitoare la chestiunea coexistenţiĭ Romînilor cu Gepiziĭ, ĭar unele sînt complect inadmisibile. De felĭul acesta, că nu privesc chestiunea orĭ că sînt complect inadmisibile, sînt următoarele categoriĭ. a) Nume topice gepide vechĭ, atestate în izvoare istorice şi care azĭ nu maĭ există: *Ahua* (=Olt) pag. 90; *Drenko* (=Mureş) pag. 85; *Gilpil* (=Crişul negru) pag. 89; *Milia* (=Crişul alb) pag. 88; *Taus* (=Olt) pag. 90; *Tut* (=Bega) pag. 89. b) Nume topice autohtone, influinţate de limba gepidă, atestate în izvoare istorice; unele azĭ nu maĭ există; altele există, dar nu sînt descendentele acelor forme gepizate: *Grisia* (=Criş) pag. 92; *Marisia* (=Mureş) pag. 91; *Recidiva* pag. 93; *Sicidiva* pag. 94; *Tibisia* (=Temeş) pag. 91; *Tisia* (=Tisa) pag. 91. c) Nume topic actual dat de Romînĭ pe baza unuĭ nume personal gepid (Berlad?): *Bîrlád* pag. 188-189. d) Nume topice actuale date de Romînĭ pe bază de nume comune gepide, care vor fi existat odată în limba romînească: *Bóta* pag. 181; *Bótca* pag. 181; *Mueriş* pag. 99; *Muerúş* pag. 99. La această categorie aparţin în special numele topice *Bahlúĭ, Călmăţúĭ, Călúĭ, Urlúĭ, Vaslúĭ*, pag. 193-194, care ar fi compuse din cuvintele germane *baht* Pfütze, *wasl* Regen, *kall* geronnen, *huril* Kot, *klame* Giessbach, şi germanul *ouwa* Wasser. Aceste nume topice în *-úĭ* gepide sigur că nu sînt, pentrucă Gepizĭ pela *Bahlúĭ* şi pela *Vaslúĭ* n-aŭ fost nicĭodată, dar nicĭ romîneştĭ pe bazele de elemente gepide presupuse de Diculescu nu pot fi cu nicĭun preţ, pentrucă ar trebui să admitem că Romîniĭ ar fi înprumutat din limba Gepizilor nu numaĭ cuvinte, ci şi chipul de a forma cuvinte compuse. Formele gramaticale în general se înprumută greŭ dela o limbă la alta (Vezĭ §§ 332, 333, 334), dar dintre cele maĭ greŭ de înprumutat este tocmaĭ felĭul de a forma cuvintele prin compunere, maĭ ales cînd acel fel (cum este tocmaĭ cel german) este aşa de contrarĭu firiĭ limbiĭ înprumutătoare. Privitoare la chestiune sînt numaĭ următoarele categoriĭ de numirĭ topice presupuse gepide. a) Numirĭ actuale negepide, dar influinţate de limba gepidă: *Dúnăre* pag. 99-100; *Múreş* pag. 93; *Olt* pag. 80-81. b) Numirĭ actuale date de Gepizĭ: *Amárul* [unde articulul este, fireşte, ceva romînesc] pag. 97; *Doftána* pag. 94; *Ernot* [Accentul?] pag. 192; *Gálda* pag. 94-95; *Gilórt* pag. 78-79; *Lótru* pag. 79-80; *Mára* pag. 94; *Sórca* pag. 94. La această categorie aparţin în special numele topice terminate în *-ádia*

și *-ădia: Amarădia* pag. 96; *Arpădia* pag. 97; *Cernădia* pag. 98; *Cĭocădia* pag. 98; *Cisnădia* pag. 98; *Crivădia* pag. 97; *Lopădia* pag. 99. 'La acestea se adaug c) Numirĭ topice date de Romînĭ dela numele etnic al Goților, care ar proba că alăturĭ cu Gepiziĭ existaŭ în Dacia și rămășițĭ de ale Goților: *Gótul* pag. 169; *Pîrăul Gotuluĭ* pag. 169. Dar și aceste numirĭ sînt supuse la multe restricțiĭ. *Dúnăre, Múreș, Olt* sînt în adevăr influințate de limba gepidă? Lucrul nu-ĭ de fel sigur. O idee îș poate face cineva din cele spuse de Diculescu asupra numeluĭ *Dúnăre* (Vezĭ § 100). *Amárul* este un nume dat de Gepizĭ? Nu cumva este dat de Romînĭ pe baza unuĭ nume comun gepid existent cîndva în romînește, așa cum sînt numele *Bóta, Bótca, Mueriș, Muerúș* (Vezĭ maĭ sus primele categoriĭ de numirĭ topice sub d)? *Doftána,* care, tocmaĭ, se găsește și pe teritoriĭ negepide (în județele Prahova și Bacăŭ), nu este cumva și el maĭ degrabă un nume dat de Romînĭ pe baza unuĭ nume comun gepid existent cîndva în romînește? (Un gepid *Doftana* de altfel ar trebui să fie relativ de curînd întrodus în romînește, după prefacerea *án* $<$ *ín*). Că în numele topice *Gotul, Pîrăul Gotuluĭ* se va fi ascunzînd numele etnic al Goților, este problematic. Vezĭ § 212 sub IV pag. 549. Pentru celelalte numirĭ, *Ernot, Gálda, Gilórt, Lótru, Mára, Sórca,* și cele terminate în *-ádia, -ădia,* alt verdict asupra gepizmuluĭ lor nu se poate da decît acel de *poate!* La nicĭuna n-aĭ a face, ca la slavele *Zlátna* orĭ *Bắlgrad,* de pildă, cu ceva unde să poțĭ zice *sigur!* De altfel această lipsă de siguranță are loc la toate elementele vechĭ germane cîte aŭ început de o bucată de vreme, ca nume comune și nume propriĭ, să-șĭ afirme existența în limba romînească: nicĭun element vechĭŭ german, afirmat de uniĭ și de alțiĭ ca atare, nu-ĭ sigur. Dar să admit că numirile topice din categoriile din urmă *a, b* sînt într-adevăr de Gepizĭ date și că dela Gepizĭ direct le-aŭ primit Romîniĭ (In asemenea caz, în treacăt vorbind, cuvîntul *Cernădia*$>$gepid *kern-* ar proba că Romîniĭ existaŭ pe teritorĭul gepid în secolul VI, pe vremea cînd se făcea africatizarea luĭ *ce, ci*). Ele sînt numaĭ 18 la număr. Acest număr este minim și nu poate îndreptăți pe cineva să spună, cum face Diculescu pag. 170, că 'Gepiziĭ în Dacĭa eraŭ față de Romînĭ în acelaș raport numeric în care aŭ fost neamurile germane față de populațiea romanică în celelalte provinciĭ ale imperĭuluĭ', orĭ, cum face el în prefață pag. VII, că „partea pe care aŭ luat-o Gepiziĭ la formarea poporuluĭ romîn este în orĭce caz egală, dacă nu maĭ mare, cu acea pe care aŭ luat-o Franciĭ la formarea poporuluĭ francez și Langobarziĭ la formarea poporuluĭ italian".'

O importanță oarecare se poate atribui în sfîrșit contactuluĭ pe care l-aŭ avut Dacoromîniĭ cu popoarele vechĭ turceștĭ, cu Pecenegiĭ adecă, cu Uziĭ și cu Cumaniĭ.

Pecenegiĭ (Așa-ĭ numesc cronicile rusești: *Pecenѣgŭ,* pl. *Pecenѣdzi.* Bizantiniĭ îĭ numesc πατζιναχῖται, πατζινάχοι. Alt nume sub care apar este *Kangar,* Constantin Porphyrogennetus De administrando imperio, cap. 37, pag. paris 106, și *Kangli* la Rubruck [The journey of William of Rubruck to the eastern parts of the world, translated from the latin and edited by William Woodville Rockhill, London, 1900]. Izvoarele ungureștĭ îĭ numesc

Bisseni. Pentru variante, ca Bağnak la Edriši, etc., vezĭ Ioachim Lelewel, Géographie du moyen âge, Breslau, 1852, III, pag. 12, 192, 203, IV, pag. 44-45) aŭ ocupat la anul 890 Moldova pănă la Siret, dupăce aŭ alungat de acolo pe Ungurĭ, Constantin Porphyrogennetus, De administrando imperio cap. 37, pag. paris. 105, cap. 38, pag. paris. 107-108 (Constantin, care scria cel maĭ tîrziŭ pela 945, spune că lucrurile s-aŭ petrecut cu 55 de anĭ maĭ înainte. Compară volumul I al lucrăriĭ de faţă, pag. 729), cu povestirea căruĭa se potriveşte acea a luĭ Nestor, vezĭ volumul I al lucrăriĭ de faţă pag. 716, şi deja în anul 933, profitînd de discordiile din primul imperĭu bulgăresc, dupăce susţinuse ba pe ţarul Petru, ba pe călugărul Mihael, fratele ţaruluĭ, invadează împărăţiea grecească şi pătrund, devastînd tot înaintea lor, pănă în Atica. Theophanes continuatus pag. paris. 260, Cedrenus t. II pag. paris. 627, 628. Pănă la anul 1057 eĭ s-aŭ mulţămit totuş numaĭ cu incursiĭ de pradă în peninsula balcanică şi s-aŭ mănţinut, ca locuitorĭ stabilĭ, la graniţa Dunăriĭ, dupăce (cu siguranţă încă dela 971, cînd Ioan Tzimiskes a pus capăt imperĭuluĭ bulgăresc de răsărit) se lăţise cu stăpînirea pănă la incluziv Oltenia. La 1057 însă aŭ ocupat şi tot litoralul drept al Dunăriĭ. Anna Comnena pag. paris. 89. De aicĭ înainte toată greutatea lor a apăsat asupra peninsuleĭ balcanice, ca un fel de compensare a perderilor suferite de dînşiĭ în sudul Rusieĭ, căcĭ la 1036-1038 suferise o mare înfrîngere din partea luĭ Iaroslav, prinţul Kievuluĭ, ĭar pela 1055 fusese deposedaţĭ de Çumanĭ din posesiunile lor de dincoace şi de dincolo de Dnipru, pe care le stăpînĭaŭ pela 945 (Constantin Porphyrogennetus, De administrando imperio, cap. 8, pag. paris. 58, 59, cap. 37, pag. paris. 106), şi fusese înpinşĭ de Cumanĭ spre apus pănă la Moldova (probabil incluziv). Karamzin, Histoire de l'empire de Russie II, 29, 86. Dela 1083-1096 împăratul Alexios Komnenos a avut mult năcaz cu dînşiĭ, care pe Cumanĭ îĭ aveaŭ cîteodată aliaţĭ, cîteodată duşmanĭ, pănăce la anul 1096 cu ajutorul Cumanilor ĭ-a învins cu desăvîrşire la oraşul Ainos, la gura rîuluĭ Mariţa. Anna Comnena, pag. paris. 188, 192-203, 204, 205, 210-218, 227-235; Zonaras II, pag. paris. 299. Cu această ocazie 'împăratul a ales un număr mare de Pecenegĭ tinerĭ şi voĭnicĭ şi ĭ-a aşezat cu soţiile lor şĭ cu copiiĭ în Moglena, unde descendenţiĭ lor trăĭaŭ încă pe vremea luĭ Zonaras [aproximativ anul 1150] şi se numĭaŭ Patzinacae Moglenitae'. Zonaras, locul citat. Bande de ale lor aŭ continuat cu toate acestea să infesteze peninsula, pănăce împăratul Ioan Komnenos lĭ-a dat la anul 1123 lovitura finală, pomenită şi pe timpul luĭ Niketas Akominatos Choniates [pela 1206] ca *sfîrşitul Pecenegilor* (ἡ Πατζινάκων τελευτή), Niketas Choniates pag. paris. 10, 11. De data aceasta ĭarăş mulţĭ din eĭ s-aŭ stabilit ca colonĭ în peninsulă, anume 'într-o provincie oarecare apuseană'. Niketas Choniates locul citat. In tot acest interval de timp, cît aŭ stăpînit eĭ valea Dunăriĭ, aŭ avut ocazie să se stabilească şi în Transilvania, unde sînt pomeniţĭ, sub numele de Bisseni, în acte publice ungureştĭ, de pildă din aniĭ 1221, 1222, 1224, Documente Hurmuzaki I. Pecenegiĭ eraŭ de naţionalitate Turcĭ şi vorbĭaŭ aceĭaş limbă cu Çumaniĭ. Anna Komnena, pag. paris. 232.

Uziĭ eraŭ un neam de Pecenegĭ. Vezĭ despre dînşiĭ volumul I al lucrăriĭ de faţă pagina 728. In cronicile ruseştĭ sînt cunoscuţĭ sub numele de Torkĭ (Torţi) după Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, II, 86.

Cumanii (Aşa, *Cumani*, sînt numiţi în unele izvoare latineşti, de pildă în actele publice ungureşti; în alte izvoare latineşti, de pildă în Rubruck, sînt numiţi *Comani*. Bizantinii îi numesc Κομάνοι. Alt nume sub care apar este *Kapčak, Kipčak* la Rubruck. Cronicile ruseşti îi numesc *Polovţi*. Un izvor evreesc [Petakhia] îi numeşte *Kedar*, Lelewel, Géographie du moyen âge, III, 201. Ei pe ei însiş se numiaŭ *Hun* ori *Kun*, după cum se vede din cimilitura No 17 din codex cumanicus, pagina 145 şi 153 din ediţiea lui Kuun, precum şi din faptul că Cumanii din Ungaria şi până astăzi se numesc pe ei însiş *Kun*, după mărturisirea lui Kuun în codex cumanicus pag. 153), dupăce înlocuise pe Pecenegi în stăpînirea teritoriilor din sudul Rusiei de dincolo şi de dincoace de Dnipru şi, probabil, în stăpînirea Moldovei încă depela 1055, i-a înlocuit şi în stăpînirea Munteniei şi Olteniei dela anul 1096, cînd, înpreună cu Bizantinii, aŭ sfărmat puterea Pecenegilor în bătăliea dela Ainos. Pentru întinderea stăpînirii lor (şi, implicit, pentru întinderea stăpînirii predecesorilor lor, a Pecenegilor) peste Oltenia vezi Anna Komnena pag. paris. 454, unde se spune că împăratul Alexios la anul 1114 a aflat că Cumanii aŭ trecut Dunărea ca să prade şi a venit răpede la Vidin (Βιδύνη) cu nădejdea că are să dea peste dînşii, dar că Cumanii, care auzise de venirea cu grabă a împăratului, apucase să treacă Dunărea îndărăt, şi că înpăratul a trimes după dînşii peste Dunăre o oştire, ca să-i urmărească, oştire care i-a urmărit trei zile şi trei nopţi, până ce a ajuns la un rîŭ (probabil Oltul), unde a văzut pe Cumani trecînd rîul cu plutele. Stăpînirea lor a ţinut până la anul 1239, cînd armata lor a fost cu desăvîrşire învinsă de Mongoli în deşerturile Astrahanului şi patruzeci de mii dintr-înşii înpreună cu hanul lor Kothian aŭ căutat azil în Ungaria, iar vastul teritoriŭ peste care ei stăpînise a devenit pradă Mongolilor. Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, IV, 6. Istoriea acestui popor este relativ destul de bine cunoscută. Multe notiţi privitoare la dînşii aŭ fost adunate de Kuun în prefaţa la codex cumanicus. La noi a scris despre ei cu multă erudiţie, dar şi cu multă fantazie, Papadopol Calimah în Notiţă istorică despre Bîrlad, Bîrlad, 1889, şi mai ales în Cuvînt despre expediţiea lui Igor Sveatoslavici, principele Novgorodului, contra Polovţilor saŭ Cumanilor, în Analele Academiei Romîne, seriea II, tomul VII, secţiea II, pag. 141 sqq.; apoi Ilie Gherghel, Cercetări privitoare la istoriea Comanilor, în revista Tinerimea Romînă, noŭa serie, vol. II, 263-269, III, 387-392, IV, 114-118 (nesfîrşit).

Naţionalitatea Cumanilor, şi deci şi a Pecenegilor, care vorbiaŭ aceiaş limbă cu Cumanii (Vezi mai sus notiţile despre Pecenegi, fine), o ştim, căci li cunoaştem limba: eraŭ Turci, limba lor era limbă turcească. Intr-un manuscript din biblioteca sfîntului Marcu din Veneţia, datat din 11 Iuliŭ 1303, se cuprind liste de cuvinte corăspunzătoare în limbile latină, persiană, cumană, sub diferite titluri, precum: cuvinte începătoare cu *a*, cuvinte începătoare cu *b*, etc., adverbe, nume şi pronume (declinarea lor), cuvinte care privesc pe dumnezeŭ, timpuri, sentimente, calităţile lucrurilor, spiţărie, fierar, croitor, ciobotar, mărfuri, defectele oamenilor, războiŭ, lucruri care aparţin casei, lucruri care aparţin mesei, arbori, ierburi, animale, etc.; —apoi vocabulare cumano-germane şi cumano-latine; —cimi-

lituri cumane;—fragmente în limba cumană din evangheliea învăţătoare; —un fragment în limba latină de gramatică cumană cu paradigma unuĭ verb cuman;—alt vocabular cumano-latin;—cele zece poruncĭ şi cele şepte păcate capitale în limbile cumană şi latină;—crezul şi maĭ multe rugăcĭunı în limba cumană;—alte glosare cumano-germane şi cumano-latine. Totul scris cu litere latine. Géza Kuun a publicat acest manuscript întocmaĭ (Codex cumanicus, Budapesta, 1880) şi la sfîrşit a adăogit patru glosare, unul care cuprinde toate cuvintele din textele cumane ale manuscriptuluĭ, al doilea care cuprinde toate cuvintele din textele persiane ale manuscriptuluĭ, al treilea care cuprinde toate cuvintele germane din manuscript (mediogermane, Mittelhochdeutsch, şi anume din mijlocul Germanieĭ, Mitteldeutschland, aproximativ regiunea dintre Bonn şi Aachen, Kuun pag. CXX după comunicarea luĭ Karl Julius Schröer), al patrulea care cuprinde toate cuvintele mediolatine din manuscript ce nu se găsesc în Ducange. Din felĭul literelor, din ortografiea latină, din soĭul limbiĭ latine întrebuinţate, din felĭul limbiĭ germane întrebuinţate se constată că scriitoriĭ manuscriptuluĭ (sigur călugărĭ), care aŭ fost cel puţin vreo cincĭ, aŭ fost Germanĭ din Germania de mijloc şi Italienĭ din Genova (Kuun CXX sqq.). Cuvintele cumane, cîte se găsesc în codex cumanicus, sînt în număr de 2859 (Se poate însă întîmpla sa mă fi înşelat cu cîteva unităţĭ la numărătoare). Dintre aceste 2859 de cuvinte 324 sînt de origine arabă şi persiană. Iată care sînt aceste 324 de cuvinte. Observ maĭ înainte de a le înşira că ortografiea întrebuinţată este acea a limbiĭ comune romîneştĭ, cu deosebire că exploziva afonă guturală şi palatală am exprimat-o prin *k* şi că am întrebuinţat pentru africatele *tš*, *dž* la sfîrşitul cuvintelor semnele *č*, *ǧ*. Am căutat să daŭ acestor cuvinte pronunţarea lor adevărată, care în codex cumanicus se ascunde supt o mare diversitate ortografică. La fixarea aceşteĭ pronunţărĭ m-am servit pe de o parte de pronunţarea pomenitelor cuvinte în limbile persiană şi arabă (după Zenker), ĭar pe de alta de valoarea diferitelor caractere latineştĭ întrebuinţate în codex cumanicus pentru transcrierea cuvintelor cumane, valoare care a fost însă numaĭ neîndestulător hotărîtă de Kuun (Nicĭ nu se putea altfel). Se înţelege, decĭ, că de multeorĭ valoarea fonetică a cuvintelor cumane din lista care urmează poate fi greşită. In special atrag atenţiea lectoruluĭ asupra cuvintelor *ouad, ouada, ouat, şingft,* a căror pronunţare este problematică. In sfîrşit cîteva din aceste cuvinte sînt persiane orĭ arăbeştĭ numaĭ prin radical orĭ numaĭ prin partea întîia a compusuluĭ, căcĭ sufixul orĭ verbul ajutător sînt turceştĭ: alam-lar (-lar sufix turcesc), azat etermen (etermen verb turcesc), baha-li (-li sufix turcesc), baha-siz (-siz sufix turcesc), baht-li (-li sufix turcesc), cirak-lik (-lik sufix turcesc), fil tişi (tiş, dinte, cuvînt turcesc), halal-im (-im sufix turcesc), harǧ etarmen (etarmen verb turcesc), hersek-ci (-ci sufix turcesc), hokum-ci (-ci sufix turcesc), kahal-luk (-luk sufix turcesc), manai-siz (-siz sufix turcesc), matel-lar (-lar sufix turcesc), mian-ci (-ci sufix turcesc), mohor-larmen (-larmen sufix turcesc), mulkla-mak (-mak sufix turcesc), mulkrarmen=mulk-larmen (-larmen sufix turcesc), naamat-lu (-lu sufix turcesc), rimma-lik (-lik sufix turcesc), rimmalik etarmen (etarmen verb turcesc), sabir-luk (-luk sufix turcesc), sir-larmen (-larmen sufix turcesc), şuk-li (-li sufix turcesc), şuk-lik (-lik

sufix turcesc), zian etarmen (etarmen verb turcesc). In ce priveşte sufixelele turceştĭ din aceste cuvinte, le-am scris întocmaĭ aşa cum le-am găsit în codex cumanicus, fără să îndrăznesc de a le transcrie cu armoniea vocalică, conform căreĭa cuvintele respective aŭ trebuit să sune: bahalî, bahasîz, bahtlî, ciraklîk, halalîm, hokumcĭu, kahallîk, miančî, naamatlî, rimmalîk, sabirlik, şuklu, şukluk.

aina—vinerĭ *pers*
alamlar—steag *ar.*
amanat—încredinţare *ar.*
amanat berumen—încredinţez *ar.*
amaşa—totdeauna *pers*
armut—pară *pers*
aşuk—ĭubitor *ar.*
atar—spiţer *ar.*
avaz—glas *pers*
azat etermen—liberez *pers*
azat kisi—om liber *pers*
badam—migdală *pers*
badbakt—nebun *pers*
bag—vie *pers*
baha—preţ, valoare *pers*
bahali—preţios *pers*
bahan—băcan, bois de campêche *ar.*
bahasiz—fără preţ *pers*
bahcea—grădină *pers*
baht—prosperitate *pers*
bahtli—fericit *pers*
bakcea—grădină *pers*
bakceazi—grădinar *pers*
balsaman—balsăm *ar.*
barakat—binecuvîntat *ar.*
bazar—bazar *pers*
bazargan—negustor *pers*
be—gutue *pers*
begĭuda—un fel de rubin *pers*
behet—arvună *ar.*
bohorih—cuptor, sobă *pers*
bolar—cristal *ar.*
brinč—orez *pers*
bulbul—privighitoare *pers*
bunĭat—fundament *ar.*
ceaar şanbe—mercurĭ *pers*
cialdur—sulă *pers*
ceami—mulţime *ar.*
cirak—lumînare *pers*
ciraklik—sfeşnic *pers*
cĭunkin—aşa dar *pers*
cĭura—şoĭm *pers*
cĭuruba—un purgativ *pers*
dač = tağ
darcini—scorţişoară *pers*
daru—doftorie *pers*
daŭ—întrebare *pers*
dela—dihor *pers*
derzi—croitor *pers*
dider—faţă, privire, ochĭŭ *pers*
divar—părete *pers*
dost—prietin *pers*
drust—adevărat *pers*
duat—calamară *ar.*
duvlat—stăpînire *ar.*
elat—suc, humor *ar.*
eminč—linişte *ar.*
erzak—curvă *pers*
falan—cutare *ar.*
fil tişi—fildeş *ar.*
frista—înger *pers*
fuzul—fudul *ar.*
gala—cetate, castel *ar.*
gali—covor *pers*
gam—grijă, supărare *ar.*
garip—străin *ar.*
garanful—garoafă *ar.*
gean—suflet *pers*
gehan—lume *pers*
ghĭulaf suĭu—apă de trandafir *pers*
gift—păreche *pers*
gighĭar—ficat *pers*
gighĭar band—plămîn *pers*
gingibil—ghimbir, gingembre, Ingwer *ar.*
gins—naţiune *ar.*
gĭoap—răspuns *ar.*
gĭuhut—Jidan *ar.*
gĭurum—condamnare, osîndă *ar.*
hababa—un fel de strugurĭ (poamă), raisins de Damas *ar.*
habar—noutate *ar.*
hač—cruce *pers*
hafta—săptămînă *pers*

haĭbat—glorie *ar.*
hakil—înţelepciune *ar.*
hakim—medic *ar.*
halal—permis, legal *ar.*
halalim—soţiea mea *ar.*
halca—inel *ar.*
ham—şi *pers*
ham—amar *pers*
hamal—hamal *ar.*
hamar—chingă, ceinture *ar.*
hamara—fără încetare *pers*
hamir—făină *ar.*
harabat—lupanar *ar.*
haram—nepermis *ar.*
harğ—cheltuială *ar.*
harğ etarmen—cheltuesc *ar.*
hasa—în special *ar.*
haser—rogojină *ar.*
hava—aer *ar.*
haziz—iubit, scump *ar.*
hazna—hazna, tezaur *ar.*
hear—castravete *pers*
hear şanba—siminichie *pers*
hebak—tărîţă (falş tradus de Kuun cu pulegium) *ar.*
heč—nimic *pers*
herghiz—niciodată *pers*
hersek—deşert, sec, vain, frivole *pers*
hersekci—hersek
heşi—un fel de pînză *pers*
hoatlangil—întăreşte (corrobora) *ar.*
hokumci—advocat *ar.*
horos—cucoş *pers*
hoş—scump, iubit *pers*
hürmet—în mod onorific *ar.*
iaane—ca şi cum *ar.*
iakut—rubin *ar.*
ialmas—diamant *pers*
ianauar—animal *pers*
ie şanbe—duminică *pers*
iezde—dumnezeŭ *pers*
illa—dar, însă, sed *ar.*
irs—rîs, lynx *ar.*
kaghet—papyrus *ar.*
kahal—ticăit, leneş, ordinar *pers*
kahalluk—lene *pers*
kalip—calupul cizmaruluĭ *ar.*
kandala—ploşniţă *ar.*
kanfor—camforă *ar.*
kasap—casap *ar.*
kater—catîr *ar.*
katifa—catifea *ar.*
keşka—să dea dumnezeŭ! *pers*
ketan—pînză *ar.*
kibrit—pucioasă *ar.*
kirač—var *pers*
kitab—şcoală *ar.*
kitira—tragacanthe, adragant, Traganth (o plantă medicinală) *ar.*
kondrok—tămîe *pers*
kreč—ghips *pers*
kurban—sacrificiu *ar.*
kurč—scaun *ar.*
kvat—putere *ar.*
laal—rubin *ar.*
lahab—poreclă, cognomen *ar.*
lahan—cristelniţă *pers*
laik—demn *ar.*
lak—lac roş *ar.*
limon—lămîe *pers*
maagiunlar—cofeturĭ, dulceţĭ *ar.*
maana—formă *pers*
madim—metal, mineral *ar.*
magar—poate *pers*
mahak—piatră de încercare, pierre de touche, Probierstein *ar.*
mahmuda—convolvulus scammonia, o plantă medicinală *ar.*
mahsit—intenţie *ar.*
maĭdan—piaţă *ar.*
maĭmun—momiţă *pers*
makala—mahala *ar.*
malahan—alifie *pers*
manaisiz—fără măsură *pers*
mania—după asămănare *pers*
manna—mană *ar.*
margeand—mărgean *ar.*
margiumak—linte *pers*
mart—bărbat *pers*
matellar—cimiliturĭ *ar.*
medet—ajutor *ar.*
mianci—tetal, mijlocitor *pers*
mih—cuĭŭ *pers*
mihir—iubire *pers*
mir—şef, princeps *ar.*
miret—moştenire *ar.*

---

miron—zmirnă *ar.*
miskin—sărac *ar.*
mişmiş—zarzară *ar.*
mohor—pecete *pers*
mohorlarmen—pecetluesc *pers*
muhtač—sărac *ar.*
murad—scop, ţintă *ar.*
mulklamak—moştenire *ar.*
mulkrarmen—moştenesc *ar.*
murdar—curvă; rău (male, adverb) *pers*
muvaddat—bunăvoinţă *ar.*
naal—potcoavă *ar.*
naamatlu—plăcut *ar.*
nafas—suflare *ar.*
naht—banĭ *ar.*
nainč—portocală *ar.*
nak—un fel de pere *pers*
nakara—un fel de darabană (tambour de cuivre, Kesselpauke) *ar.*
nakş—imagine, icoană *ar.*
nam—nume *pers*
narangi—portocaliŭ *ar.*
nardan—rodie *pers*
nasič—haĭnă de matasă ţesută cu fir de aur *ar.*
nazik—supţire *pers*
nek—bun *pers*
nil—indigo *pers*
nişan—semn *pers*
nohut—nohot *pers*
nur—lumină *ar.*
okt—ceas, oară *ar.*
ouad—timp *ar.*
ouada—termin în timp, vadea *ar.*
ouat—încălţăminte *pers*
oruz—post, jejunium *pers*
palang—leopard *pers*
panşanbe—joĭ *pers*
peĭgambar—profet *pers*
perghĭal—compas *pers*
peroza—peruzea *pers*
peşa—meşteşug, meserie *pers*
peşman—căinţă *pers*
peşman bolurmen—mă căesc *pers*
pil—elefant *pers*
pistac—fîstîcă *ar.*
rahim—milă *ar.*
raigan—gratis *pers*
ranğ—coloare *pers*
ravand—revent *ar.*
raziana—molură, anison dulce, fenouil, Fenchel *ar.*
rebe—camătă *ar.*
rimmalik—proorocire *ar.*
rimmalik etarmen—proorocesc *ar.*
roz—fericire *pers*
rustan—ţăran, bădăran *pers*
saadat—trestie *ar.*
saar—supărare *ar.*
sabirluk—martiriŭ *ar.*
sabur—sabur, aloe *ar.*
saburluk=sabirluk
sadaga—pomană, milostenie *ar.*
safar—drum, călătorie *ar.*
sahat—ceas *ar.*
sahit—rămăşiţă, rest *ar.*
sairi—rămăşiţă, rest *ar.*
salam—salutare *ar.*
salg—jale (o plantă), salbie, salvia officinalis *ar.*
salik—împletit *ar.*
saraf—zaraf *ar.*
saraĭ—palat *pers*
sarhit=sahit
sarinčka—cisternă *ar.*
sastian—săftian, un fel de pĭele *pers*
sat=sahat
sebeb—cauză *ar.*
seĭr—alergător *ar.*
seng—bulgăre *pers*
se şanbe—marţĭ *pers*
shinia—strug *ar.*
sinduk—ladă *ar.*
sir—secret, mister *ar.*
sirlarmen—călătoresc *ar.*
smurut—smaragd *pers*
soltan—rege *ar.*
sonbul—spic *ar.*
suffera—masă *ar.*
suf—lînă *ar.*
sufra=suffera
sunduk=sinduk
surat—imagine *ar.*
suruna—oboe, un instrument muzical, hautbois *pers*

sust—leneş *pers*
şaar—oraş *pers*
şabat—sîmbătă *pers*
şaftalu—pîersică *pers*
şaghet—armă *ar.*
şahar—zahar *pers*
şaîtan—satana *ar.*
şalgan—nap *pers*
şanbe=şabat
şarpan—faţă de masă *pers*
şeriat—judecător *ar.*
şingft—muştar *pers*
şira—vin *pers*
şirihiş—un fel de mană *pers*
şişa—garafă, pahar *ar.*
şugur—mulţămire *ar.*
şuk—dorinţă *ar.*
şukli—doritor *ar.*
şuklik—poftă *ar.*
tabak—talger *ar.*
taf—daerea, tambour de basque *ar.*
taffaruč—recreare *ar.*
tafsanit—amănunţimî, detaliî *ar.*
taftar—condică *ar.*
tağ—coroană *pers*
takta—masă *pers*
talal—telal *ar.*
tama—zgîrcenie *ar.*
tamaker—zgîrcit *ar.*
tamam—complect *ar.*
tamaşa—petrecere *ar.*
tap—răbdare *pers*
tarağ—ferestuîcă *ar.*
taraga—şanţ *pers*
tarazu—balanţă *pers*
tastar—şervet *pers*
taul—furtună *ar.*
taus—păun *ar.*
terak—copac, plantă *pers*
terf—lapte acru *pers*
tesinf—compunere, redactare *ar.*
tesinf etti—a dictat *ar.*
toba—căinţă *ar.*
tombur—darabană *ar.*
totu—papagal *pers*
tughîan—dughîană *ar.*
turbut—convolvulus turpethum, o plantă medicinală *pers*
tu şanbe—lunî *pers*
tutia—un mineral de zinc, cadmie, calamine, Galmei *pers*
ulema—învăţaţî *ar.*
veles—bumb *ar.*
zafran—şofran *pers*
zagan—bărbie *ar.*
zangar—rugină *pers*
zeîtin—maslin *ar.*
zernek—auripigment, un mineral de arsenic *pers*
zian etarmen—fac răŭ *pers*
zin—podoabă *ar.*
zindan—îadul, infernul *pers*
zingil—lanţ *pers*

Cînd într-o limbă se găsesc la 2859 de cuvinte 324 înprumutate din altă limbă (aproape a noŭa parte, aproape 12 la sută) şi cînd acele cuvinte înprumutate exprimă tot felîul de lucrurî concrete şi abstracte dintre cele maî necesare vieţiî omeneştî, între altele *suflet, lume, întrebare, răspuns, preţ, înţelepcîune, soţie, amar, adevărat, făină, aer, sulă, lumînare, dumnezeŭ, scaun, putere, faţă, formă, părete, bărbat, ajutor, cuîŭ, moştenesc, nume, bun, semn, lumină, timp, încălţăminte, coloare, fericire, ţăran, supărare, drum, călătorie, rămăşiţă, supţire, lînă, masă, armă, judecător, mulţămire, dorinţă, amănunţimî, petrecere, furtună, arbore, lapte, bărbie, rugină;* apoî adverbe şi conjuncţiî ca *totdeauna, aşa dar, şi, fără încetare, nicîodată, ca şi cum, dar, însă, poate, fără măsură;* apoî exclamaţiea *să dea dumnezeŭ!;* cînd, zic, într-o limbă aŭ loc asemenea înprumuturî din altă limbă, aceasta înseamnă că poporul care vorbeşte limba înprumutătoare a fost pătruns de influinţa poporuluî care vorbeşte limba din care s-a făcut înprumutul. In cazul nostru Cumaniî, înainte de a veni prin ţările noastre, aŭ fost co-

pleşiţi de cultura persiană şi arăbească. Pentru aceïa eï şi eraŭ de religie mohametană. După aceïa aŭ înbrăţoşat religiea creştină, anume atuncĭ cînd, ameninţaţi de Mongolĭ (La 1227 a avut loc bătăliea dela Kalka [lîngă Mariupol la Marea de Azov], în care Cumaniĭ şi Ruşiĭ aŭ fost învinşi de Mongolĭ), aŭ crezut că cu aceasta vor căpăta ajutor dela creştinĭ, şi de pildă la 1227 un han al lor, Basti, a trecut la creştinism (Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, III, 285), şi tot atuncĭ un alt principe al lor, Bortz, s-a creştinat cu toţĭ supuşiĭ luĭ (Documente Hurmuzaki, I_1, pag. 102, No LXXVII), dar s-aŭ creştinat numaĭ pe încetul, cu dese reîntoarcerĭ la legea luĭ Mohamet (Kuun, Codex cumanicus, LXXVIII sqq.). Odată veniţĭ pe aceste locurĭ, eĭ nu s-aŭ maĭ dus de aicĭ, ci s-aŭ contopit cu Romîniĭ şi cu Unguriĭ, la limba lor însă aŭ ţinut multă vreme cu tenacitate, aşa că cel depe urmă Cuman din Ungaria care maĭ ştia ceva din limba strămoşască (tatăl nostru), Stephanus Varró, a murit la anul 1771 (Kuun, Codex cumanicus, pag. LXXXIII).

Contactul îndelungat şi temeĭnic al Dacoromînilor cu Pecenegiĭ şi Cumaniĭ se constată prin faptul că pe vremea cînd trăĭaŭ aceste popoare prin ţările locuite astăzĭ de Romînĭ, trăĭaŭ şi Romînĭ prin ţările acestea. Acest fapt este probat şi prin argumente logice (Vezĭ § 234, 4, dar maĭ ales § 275), şi prin mărturiĭ istorice. Mărturiile istorice pentru existenţa Romînilor de a stînga Dunăriĭ, dacă lăsăm la o parte documentul dela 1366, unde se vorbeşte de Romînĭ în Transilvania pe vremea Hunilor, Documente Hurmuzaki I_2 pag. 112, document a căruĭ autenticitate a fost tăgăduită pe baza stiluluĭ, a fost susţinută însă de Oncĭul în Convorbirĭ Literare anul 1885 pag. 177, şi documentul din Hurmuzaki I_1 106, unde se vorberşte de nişte oamenĭ dăruiţĭ cu pămînt de regele Coloman (1093-1114), şi care oamenĭ, uniĭa, aŭ *poate* nume romîneştĭ, dacă lăsăm la o parte pe cronicarul Nestor, pentru care vezĭ volumul I al lucrăriĭ de faţă pag. 715-716, pe notarul anonim al regeluĭ Bela, pentru care vezĭ volumul I pag. 831-832, pe cronicarul ungur Simon de Kéza, pentru care vezĭ volumul I pag. 832-833, şi ştirea despre Vlahĭ din Nibelungenlied, pentru care vezĭ Hasdeu Istoriea critică a Romînilor I, 100 şi Xenopol Teoriea luĭ Roesler, în Revista Tocilescu, II, 135, dacă lăsăm apoĭ la o parte pe Romîniĭ din seculele XII şi XIII din Galiţia, Podolia, Volinia, pentru care vezĭ E. Kałužniacki în Miklosich, Die Wanderungen der Rumunen, 11 sqq., şi pe cnejiĭ Bolohovĭ, pomeniţĭ în cronicile ruseştĭ cu începere dela anul 1231, care aveaŭ un prinçipat între principatele Halicz, Wolhynia şi Kiew, şi pentru care vezĭ E. Kałužniacki, tot acolo, pag. 40 ; dacă lăsăm la o parte aceste ştirĭ, nu pentrucă n-ar fi importante, ci numaĭ pentrucă aŭ trebuinţă de oarecare discuţie orĭ pentrucă nu sînt lesne de consultat în izvoarele înseş, mărturiile istorice pentru existenţa Romînilor de a stînga Dunăriĭ, oferite de scriitoriĭ bizantinĭ şi de actele publice ungureştĭ (aceste din urmă publicate în Documente Hurmuzaki), se continuă cu începere dela anul 1164 (Niketas Akominatos Choniates, pag. paris. 84-86) pănă la anul 1239, cînd a încetat stăpînirea Cumanilor, prin următoarele date : 1198 (Niketas Akominatos Choniates, pag. paris. 323), 1222 (Documente Hurmuzaki I_1, 74, 76), 1223 (ibidem I_1, 79), 1224 (ibidem I_1 83), 1234 (ibidem I_1, 132). La Romîniĭ şi din a stînga şi din a dreapta Dunăriĭ

(probabil din Dobrogia şi din Muntenia răsăriteană) se raportează locul din Kinnamos pag. paris. 150-152 supt anul (după Oncĭul, Originile principatelor romîne, pag. 82) 1166. In unele din aceste ştirĭ (anume în cele dela 1198, 1234), se pomenesc chĭar Romîniĭ ca trăind înpreună cu Cumaniĭ. Contactul îndelungat şi temeĭnic cu Cumaniĭ se constată apoĭ prin legăturile prieteneştĭ politice şi sociale dintre Romînĭ şi Cumanĭ, care mergeaŭ dela serviciŭl de călăuză pe care-l făceaŭ Romîniĭ Cumanilor la trecerea Balcanilor (Anna Komnena pag. paris. 273-275, anul 1096), până la alianţe matrimoniale (Soţiea Romînuluĭ Ioniţă, împăratul Romîno-Bulgarilor, era o Cumană, Georgius Akropolites, Chronicon compendiarium, pag. paris. 115). Pentru detaliĭ asupra chestiunilor acestora vezĭ studiŭl meŭ Barangiĭ în istoriea Romînilor şi în limba romînească, III, în Viaţa Romînească anul 1916.

Este de aşteptat prin urmare ca să se găsească în limba romînească urme din limba Pecenegilor şi Cumanilor (urme care să consiste nu numaĭ din cuvinte turceştĭ, ci şi din cuvinte arăbeştĭ orĭ persiene), dupăcum, pe de altă parte, este probabil că şi Pecenegiĭ şi Cumaniĭ să fi înprumutat cuvinte din romîneşte (Kedrenus II, pag. paris. 778 spune că la Pecenegĭ sfatul, deliberarea, délibération, Berathung, se numĭa *comenton*: „ἡ συμβουλὴ παρ' αὐτοῖς κομέντον ὠνόμασται". Acest *comenton* nu poate fi decît orĭ latinul *commentum*, orĭ maĭ degrabă latinul *conventum*).

Oare cum s-ar putea deosebi urmele vechĭ turceştĭ din limba romînească de înprumuturile maĭ noŭă pe care le-au făcut Romîniĭ din limba Osmanlîilor? După Lazăr Şăĭneanu, Influinţa orientală asupra limbiĭ şi culturiĭ romîne, Bucureştĭ, 1900, pag. XV sqq. un criteriŭ ar fi acela că unele cuvinte turceştĭ „sînt adînc înrădăcinate în limbă şi se bucură de o mare circulaţiune,... bună oară *becĭŭr*, *duşman*, *olat*, *toĭŭ*". Acest criteriŭ este slab, căcĭ se poate ca nişte cuvinte oarecare turceştĭ să fie adînc înrădăcinate în limbă şi să se bucure de o mare circulaţie şi să fie totuş de origine relativ recentă. Insuş Şăĭneanu recunoaşte aceasta. „In neputinţă dar", zice el maĭ departe, „de a fixa... un principiŭ de călăuzire în această direcţiune, ne mulţămim a reproduce pur şi simplu seriea vorbelor cumane ce corespund turcizmelor romîneştĭ şi aflătoare în codicele cuman". In această reproducere însă a vorbelor cumane ce corăspund turcizmelor romîneştĭ Şăĭneanu a procedat aşa de precipitat, încît a dat drept cumane următoarele 7 cuvinte, *chatir, chalp, duchan*, *dulab*, *gerdan, mascara, nay,* pe care le-a luat din *glosarul pers* al codiceluĭ cumanic! Sînt într-adevăr multe cuvinte persiane în *glosarul cuman* al acestuĭ codice, după cum am văzut maĭ sus, dar cuvintele cele şepte înşirate fac parte din *glosarul pers* al codiceluĭ, căcĭ codex cumanicus este doar scris în treĭ limbĭ, în limba latină, în limba persă şi în limba cumană! Atît de precipitat a procedat apoĭ Şăĭneanu la reproducerea vorbelor cumane ce corăspund turcizmelor romîneştĭ, încît dintre elementele persiane şi arăbeştĭ ale limbiĭ cumane a scăpat din videre pe următoarele: *amanat*—amanet, *bahcea*—bagcea (grădină) Arhiva romînească Cogălniceanu ed. II vol. II pag. 32, *barakat*—berechet, *duvlat*—devlet, *fil tişi*—fildeş, *fuzul*—fudul, *gighĭar*—cighir, *gĭuhut*—cĭufut, *halal*—halal, *halka*—halca, *hamal*—hamal, *haram*—haram, *harğ*—haraciŭ, *hava*—hava(iŭ), *hazna*

—hazna, *kalip*—calup, *kasap*—casap, *kater*—catîr, *katifa*—catifea, *kibrit*—chibrit, *kitab*—cbitab, *lahan*—lighean, *maagĭunlar*—magĭun, *margeand*—mărgean, *murdar*—murdar, *nur*—nur, *pistac*—fîstîcă, *ravand*—revent, *sastian*—săftian, *soltan*—sultan, *surat*—suret, *suruna*—surlă, *tombur*—tambură, *tughĭan*—dugheană, *ulema*—ulemale; şi a însemnat numaĭ pe următoarele: *habar*—habar, *maĭdan*—medean, *maĭmun*—maĭmuţă, *makala*—mahala, *naht*—naht, *narangi*—naramziŭ, *nohut*—nohot, *peroza*—peruzea, *sabur*—sabur, *saraf*—zaraf, *saraĭ*—saraĭŭ, *sufra*—sofra, *talal*—telal, *tamam*—taman, *tarazu*—tirizie. Adecă din 50 de cuvinte cumane de origine perso-arabă, cărora se găsesc corespondente în romîneşte, Şăineanu a însemnat 15 şi a trecut cu viderea 35.

Criterĭul, după care să se poată separa turcizmele din limba romînă în înprumuturĭ maĭ noŭă, provenite dela Osmanlîĭ, şi în înprumuturĭ maĭ vechĭ, provenite dela Pecenegĭ şi Cumanĭ, nu se poate găsi decît în considerarea că Romîniĭ aŭ trăit înpreună cu Pecenegiĭ şi Cumaniĭ în curs de veacurĭ, pe cînd cu Osmanlîiĭ aŭ fost numaĭ vecinĭ; că prin ţările romîneştĭ Osmanlîiĭ aŭ petrecut numaĭ scurtă vreme, în timp de pace ca negustorĭ orĭ ca funcţionarĭ aĭ împărăţieĭ, totdeauna în mic număr, în timp de războiŭ ca războinicĭ care părăsĭaŭ ţările îndată ce se termina războĭul, în vreme ce Pecenegiĭ şi Cumaniĭ aŭ petrecut în ţările noastre în timp de veacurĭ ca stăpînitorĭ aĭ însuş pămîntuluĭ ţărilor acestora, ca localnicĭ; şi că decĭ, de vor fi elemente pecenege orĭ cumane în limba noastră, ele trebue să fie de acea natură care să se potrivească cu lunga vĭeţuire a Pecenegilor şi Cumanilor înpreună cu Romîniĭ şi cu firea lor de stăpînitorĭ aĭ ţărilor romîneştĭ.

Şi acum, este evident că, dacă în toponimiea romînească se vor fi găsind numirĭ de judeţe, de plăşĭ, de oraşe, de sate, de rîurĭ, şi alte nume topice, care să fie de origine turcească, asemenea numirĭ, maĭ ales că sînt şi vechĭ tare (pentru unele se ştie chĭar istoriceşte că sînt anterioare veniriĭ Osmanlîilor), nu se pot explica prin limba Osmanlîilor, ci prin limba popoarelor turceştĭ care aŭ venit şi aŭ trăit prin ţările noastre înainte de Osmanlîĭ.

Deja Dimitrie Philippide în Ἱστορία τῆς Ρουμουνίας pag. 355, 433 a considerat ca amintirĭ dela Uzĭ, Pecenegĭ şi Cumanĭ următoarele numirĭ de localităţĭ: un sat în Ardeal numit *Uz;* un pîrăŭ care izvoreşte maĭ sus de Ocna şi se varsă în Trotuş, numit *Uz;* doŭă sate *Comăneştĭ,* unul în judeţul Dorohoiŭ, altul în judeţul Bacăŭ, lîngă Trotuş, doŭă ceasurĭ maĭ sus de Ocna; *Paţineştĭ* sat în Ardeal; *Paţinek* sat în Bulgaria; două sate *Comana* în Ardeal. Dimitrie Philippide a emis apoĭ părerea că Mocaniĭ sînt Cumaniĭ, părere pe care a adoptat-o Papadopol Calimah (Cuvînt despre expediţiea luĭ Igor, Analele Acad. Rom. ser. II, t. VII, secţiea II, pag. 149).—Kuun derivă numele cetăţiĭ *Tighina* din cumanul *tegana* buză: „Nu numaĭ oraşul şi cetatea Tighineĭ, ci şi toată valea a fost numită din timpurile cele maĭ vechĭ Tighina din cauza figuriĭ eĭ topografice, care samănă foarte mult cu o buză". (Codex cumanicus pag. XXXV). Urme de ale Bissenilor găseşte în numele a doŭă sate din Moldova: „In cîteva nume geografice ale Moldoveĭ se păstrează încă aducerea aminte despre Bissenĭ, aşa un sat în Moldova se numeşte *Beznoasza,*

altul se numeşte *Bezest*. Numele *Besenyö* se găseşte de asemenea în Transilvania". pag. LXXVIII. Kuun s-a gîndit la numele de sate *Băznoasa, Băsenĭ* şi *Băseştĭ* din judeţele Botoşanĭ, Argeş, Fălciŭ, Mehedinţĭ, Teleorman, Dîmboviţa, Bacăŭ, Tutova, care se găsesc în Frunzescu, Dicţionar topografic. Urme de ale Cumanilor găseşte Kuun în nume de familie şi nume de localităţĭ: „O mare parte dintre Cumaniĭ care locuïaŭ în Moldova şi în Valahia a primit religiea, limba şi obiceïurile Romînilor, şi chïar până astăzĭ unele familiĭ romîneştĭ, nu numaĭ în Romînia, ci şi în Transilvania, de pildă în comitatul Zarand, se numesc *Coman*. Aducerea aminte despre Cumanĭ trăeşte încă în numele cîtorva localităţĭ din Moldova, de pildă o vale se numeşte *Coman* şi treĭ sate se numesc *Comăneştĭ*. Doŭă sate în ţinutul Făgăraşuluĭ se numesc *Comanul* de sus şi *Comanul* de jos. Şi numele Uzilor nu s-a stîns cu totul în Ungaria... Compară de pildă numele de localitate *Uzon* în ţara Secuilor. Despre *villa Uzun* compară registrum decimarum pag. 667". Codex cumanicus, pag. LXXXIII. Numirile *Comana, Comanca, Comăneanca, Comăneştĭ, Comanĭ, Coman* se găsesc în Frunzescu pentru localităţĭ din judeţele Vlaşca, Romanaţĭ, Vîlcea, Argeş, Bacăŭ, Mehedinţĭ, Covurluïŭ, Brăila, Gorj, Dorohoïŭ, Olt, Dolj. Kuun vede şi în *Iaşĭ* un nume cuman. Şi anume el pune în legătură *Iaşiĭ* cu cuvîntul turcesc *ĭaĭčĭ*=arcaş şi cu cuvîntul unguresc *jasz (ĭas)*, care însemnează 1) arcaş, 2) locuitorul unuĭ district din comitatul unguresc Iazygia -Marea Cumanie-Szolnok. Fiindcă *Iasiĭ* din Ungaria sînt de origine cumană şi fiindcă numele lor vine de acolo că în districtul lor locuïaŭ *arcaşĭ* cumanĭ, apoĭ numele oraşuluĭ romînesc *Iaşĭ* ar fi însemnat dela capul loculuĭ *oraşul arcaşilor*, pentrucă locuïaŭ arcaşĭ cumanĭ într-însul (pag. LXXXIII-LXXXIV). Decît numaĭ *ĭas* înseamnă arcaş pe ungureşte, nu pe turceşte. Cuvîntul turcesc pentru arcaş sună *ĭaĭci* (*ĭaĭči*) orĭ *ĭaĭgi* (*ĭaĭği*). Astfel că, dacă în *Iaşĭ* s-ar fi păstrat amintirea arcaşilor cumanĭ, cuvîntul trebuïa să sune în romîneşte *ĭăĭcĭ* (*ĭăĭč*) orĭ *ĭaicĭ* (*ĭaič*) orĭ *ĭaĭciĭ* (*ĭaĭčiĭ*) orĭ *ĭaicïĭ* (*ĭaičiĭ*) orĭ altfel cumva, dar în tot cazul nu *ĭaş*.—Papadopol Calimah în Notiţă despre Bîrlad pag. 15 spune că „la porţile Bîrladuluĭ este moşiea care se zice şi astăzĭ *Piceganiĭ*, despre care vorbeşte şi o carte a şoltuzuluĭ de Bîrlad din 1623... Numirea de *Piceganiĭ* păstrează probabil pomenirea Pecenegilor". In Frunzescu se găseşte localitatea *Peceneaga*, „pichet de graniţă pe Dunăre cu No 136 drept satul Tufenĭ, judeţul Teleorman", şi *Picinoaga*, „insulă în Dunăre drept satul Polizeştĭ, judeţul Brăila".—Intr-o notiţă de cumpărăturĭ din Bereleştĭ, districtul Ilfov, pela 1608 se găseşte scris „ĭar aceşteĭ maĭ sus scrise ocine semnele-ĭ sînt: în lung din drumul luĭ *Conceacu* (кончакѹ) pănă în matca săpătuïiĭ..." Cuvinte din bătrînĭ I 169. Hasdeu face la pag. 171 observaţiea următoare: „Drumul luĭ Conceacu, termin topografic încă din epoca dominaţiuniĭ Cumanilor în Romînia, cf. «Conceac îl urmăreşte» în antica poemă rusă despre expediţiunea luĭ Igor, unde Conceac este numele unuĭ celebru principe cuman, acelaş din cronica rusă dela Kiev, în care pela aniĭ 1169-1170 el este menţionat în următorul mod la un loc cu tribul tătăresc al Berendeilor: «sălbateciĭ Cumanĭ: Conceac cu neamul săŭ şi cu oastea şi Berendeiĭ», de unde la noĭ de asemenea numele personal *Berendeĭŭ* şi maĭ multe numĭ locale: *Berendeĭŭ, Berendeasca, Berendeştĭ*, etc.".

Eŭ revendic pentru limba Pecenegilor şi Cumanilor următoarele străvechĭ nume de localitățĭ romîneştĭ. Nu le înşir după alfabet, ci după considerațiĭ de importanță.

I

1. **Bîrlad.** Istoriea acestuĭ oraş a făcut-o Papadopol Calimah în Notiță istorică despre Bîrlad, Bîrlad 1889. Despre Bîrlad şi despre Berladnicĭ a scris apoĭ I. Bogdan în Diploma bîrlădeană din 1134 şi principatul Bîrladuluĭ, în Analele Academieĭ romîne, seriea II, tomul XI, memoriile secțiuniĭ istorice, pag. 65 sqq. Dacă vom admite cu Bogdan (şi eŭ găsesc că argumentele luĭ sînt destul de puternice) că diploma luĭ Ivancu Rostislavicĭ dela 1134 este falşă (Ilie Bărbulescu în Arhiva Iaşĭ, April 1922, pag. 167 sqq. spune că diploma ar fi autentică, dar nu probează cu nimic această afirmare), apoĭ sigure mențiunĭ în cronicile ruseştĭ despre Bîrlad şi despre Berladnicĭ, locuitoriĭ Bîrladuluĭ, găsim între aniĭ 1144 şi 1174. Dacă ar fi trebuit să credem pe Papadopol Calimah, care se bazează pe Ioachim Lelewel Géographie du moyen âge tom. III-IV, pag. 166-167, Breslau 1852, Bîrladul (Berlad) s-ar fi găsind şi în geograful arab Edrisi „care a scris pela 1129" şi în Gallus „scriitor bisericesc polon care a trăit între aniĭ 1110 şi 1140" (Notiță despre Bîrlad pag. 19). Din fericire am controlat citațiea luĭ Papadopol Calimah şi ĭată ce am găsit. Lelewel la locul citat cercetează datele luĭ Edrisi asupra Polonieĭ. Edrisi nu pomeneşte nimic despre *Berlad*, ci Lelewel însuş, pentru a împlea lipsa de informațiĭ din partea luĭ Edrisi, spune următoarele vorbe: „L'histoire connaît déja la ville *Berlad* dans ce pays et sait que tout, jusqu'aux embouchures du Dniestr et du Danube, était sous la domination du duché de Halitsch". Cît despre Gallus, nu există la locul citat din Lelewel nicĭo mențiune. Cele afirmate, decĭ, de Papadopol Calimah asupra pomeniriĭ Bîrladuluĭ decătră geograful arab Edrisi şi decătră cronicarul polon Gallus aparțin fantazieĭ sale, şi-mĭ pare răŭ că cu această ocazie trebue să fac un lung parentez, un fel de notă la notă, pentru a arăta chipul fantastic cum ştia Papadopol Calimah să discute faptele istorice.

[La nota 1 din Cuvînt despre expedițiea luĭ Igor Sveatoslavicĭ, Analele Academieĭ Rom. ser. II tom. VII, secțiea II, consideră cuvîntul *ortmĭa* din cîntecul rusesc asupra expedițieĭ luĭ Igor, care cuvînt înseamnă un fel de haină, ca tot una cu *ortoman* din balada Miorița, pe care-l socoate că ar însemna *sucman, contoman*: „In Moldova acest cuvînt se aude din vechime, rămas dela Cumanĭ, şi are acelaş înțeles ca *sucman, contoman* [Unde a găsit Papadopol Calimah pe *contoman?*]... In poeziile noastre populare găsim asemenea cuvîntul de ortoman, de exemplu în cîntecul mocănesc saŭ comănesc Miorița". Ca întărire pentru această identificare a romînuluĭ *ortoman* cu rusescul *ortmĭa* autorul spune că fimeile romînce „numesc încă *ort, ord* pînza" şi citează dicționarul de Buda pag. 469, 471. In dicționarul de Buda însă nu există nicĭun cuvînt *ort* saŭ *ord* care să însemneze pînză, ci numaĭ cuvintele *ort, ord* cu înțelesul „de 25, numerus viginti quinque"! Greşala luĭ Papadopol Calimah a provenit de acolo că în dicționarul de Buda pelîngă substantivele *ord, ort* maĭ există şi verbul *urzesc*, scris însă din spirit de etimologism *ordu*,

orḍire, *orḍitu*, ïar sub cuvîntul *ort* se trimete la substantivul *ord*, pe care Papadopol l-a confundat cu verbul *ord!*—La nota 2 tot acolo vorbeşte despre un rîŭ *Cogîlnic*, care se varsă în *Don*, şi ni spune că „o ramură a Cogîlniculuï curge prin judeţul Cahul". Unde ţi-ï Donul şi unde ţi-ï Cahulul! Aceasta e ca şi cum ar spune cineva că o ramură a Moldoveï celeï care se varsă în Siret curge pelîngă Praga.—In Notiţă istorică asupra oraşuluï Botoşanï din Analele Academieï Romîne ser. II tom. IX, secţiea II pag. 97 povesteşte că „istoricul Samoil Budina Labacens în istoriea cuceririï cetăţiï Sziget, capitala Maramurăşuluï la marginile Moldoveï, de cătră sultanul Soliman la 29 August 1566, ni spune că între vitejiï care aŭ căzut luptîndu-se contra păgînilor era şi Petru Botos, voevodul pedestrimiï maramorăşene: Decima nona Augusti, die lunae, qui D. Bartholomaeum praecedit, Turcae magnam civitatem Szighet ceperunt suamque in potestatem redegerunt. Ibi multi ex nostris, fortes viri, qui hostium manibus evadere nequiverunt, desiderabantur. Quapropter qui mature se in arcem recipere non potuerunt, foris omnes trucidati sunt. Inter quos erat Martinus Bosniack, Petrus Botos peditum ductor seu vayvoda, aliique complures strenui". Pentru toate acestea citează Historia Szighethi totius Sclavoniae fortissimi propugnaculi a Solymanno Turcarum imperatore anno MDLXVI capti, per Samuelem Budinam Labocensem in latinum conversa, în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum pag. 730. Şi doar stă scris lămurit *historia* Szighethi totius Sclavoniae fortissimi propugnaculi, adecă istoriea cetăţiï *Sziget* (Szigetvár) din comitatul Somogy din sudul ţăriï ungureştï, unde a murit la 7 Septembre 1566 eroul Nikolaus Zrinyi, Leonida al Croaţilor, cum îl numeşte Şafarik, pe care l-a cîntat într-un epos unguresc strănepotul eroului, ïar într-o dramă germană Theodor Körner. Totuş Papadopol Calimah face pe Soliman magnificul să cuprindă Sziget-ul din Maramureş, ïar pe Botos îl face „voevodul pedestrimiï maramorăşene"! —Pe Cyrus îl face să treacă Dunărea încontra Masageţilor: „Cu 560 de anï înainte de Christos Cyrus, regele Persieï, trece Istrul cu obrăznicie, ca să bată pe Geţï şi pe Masageţï. Această expediţie ï-o dictaŭ motive serioase: întîiŭ naşterea sa, căcï Cyrus se credea născut din zeï, al doilea norocul săŭ, căcï nicïun popor n-a putut scăpa de armele sale biruitoare. Cyrus trece Dunărea. Regele Masageţilor murise şi soţiea sa Tomyris saŭ Tamara domnïa acum peste Masageţï, etc.". Dunărea în literatură şi în tradiţiunï, Analele Acad. Rom., ser. II, tom. VII, secţiunea II, pag. 339. Pentru a proba o aşa de extraordinară părere Papadopol Calimah nu ţine socoteală de principalul izvor, Herodot I, 204, 205, care spune lămurit că Cyrus a atacat pe Masageţï trecînd rîul Araxes la răsărit de marea caspică, şi se bazează pe afirmarea sofistuluï Philostratos (al treilea Philostratos) în Heroicus VI: ἐλάσας ὑπὲρ ποταμὸν Ἴστρον ἐπὶ Μασσαγέτας τε καὶ Ἰσσηδόνας.—Pe Traïan îl face să treacă în Asia prin Dacia, sudul Rusieï şi peste munţiï Caucas! „Impăratul Traïan s-a sculat cu oştile sale şi a trecut prin Dacia peste Don în Asia asupra Armenilor". Dunărea în literatură şi în tradiţiunï, Analele Acad. Rom., ser. II, tom. VII, secţiunea II, pag. 153. Ca probă aduce pe Cantemir, care într-adevăr în Hronicul vechimiï Romîno-Moldo-Vlahilor cartea I cap. 5 spune: „Aşijderea istoriciï Dion, Evtropie şi Xifilin mărturisesc precum Traïan împărat la anul

---

dela Domnul Hristos 107 s-aŭ sculat cu oştĭ şi prin Dachia aŭ trecut peste Don la Asia asupra Armenilor, cariĭ rîdicase cap, şi asupra Partilor". Cînd e vorba să-şĭ închipuĭască cineva un lucru aşa de curios, că ar fi străbătut Traĭan în Asia prin sudul Rusieĭ, şi să se bazeze totuş pe afirmarea luĭ Cantemir fără să găsească de cuviinţă de a controla spusele acestuĭa, istorisirea capătă un grad de naivitate care nu se poate permite decît doar în poveştĭ. Cantemir şĭ-a ales în adevăr bine izvoarele pentru cunoaşterea vieţiĭ împăratuluĭ Traĭan, dar acele izvoare nu cuprind nimic din absurda sa afirmare. Cassius Dio, cartea LXVIII, cap 17 spune următoarele: „In urma acestora a pornit războĭŭ contra Armenilor şi a Parţilor, sub pretext că regele Armenilor nu primise coroana dela dînsul, ci dela regele Parţilor, în realitate însă înpins numaĭ de ĭubirea de glorie. Plecînd decĭ cu războĭŭ contra Parţilor a ajuns la Atena şi acolo l-a întîmpinat o deputaţie din partea luĭ Osroe... Prin Asia apoĭ, prin Lycia şi prin ţinuturile învecinate a ajuns la Seleucia". Xiphilin, care copiează prescurtînd pe Cassius Dio, spune următoarele: „In urma acestora a pornit războĭŭ contra Armenilor şi a Parţilor, sub pretext că regele Armenilor nu primise coroana dela dînsul, ci dela regele Parţilor, în realitate însă înpins numaĭ de ĭubirea de glorie. Dupăce a întrat în ţara duşmanuluĭ, l-aŭ întîmpinat satrapiĭ şi regiĭ de pe acolo cu darurĭ". Eutropius nu pomeneşte nimic de drumul urmat de Traĭan pentru a ajunge în Asia].

Istoriea Bîrladuluĭ vechĭŭ o rezumează I. Bogdan în Diploma Bîrlădeană din 1134 pag. 104-105 astfel: „Berladniciĭ eraŭ o populaţie cu centrul într-un oraş saŭ ţinut numit Bîrlad, şi acest ţinut orĭ oraş era saŭ în Moldova sudică saŭ în Dobrogea de azĭ, unde după Barsov se află şi acum un Eski-Birlat pe drumul cătră Constanţa spre sud-ost de Hîrşova [Bogdan scrie Gîrsov]. Maĭ probabil e că acest centru al lor era Bîrladul nostru de azĭ, cunoscut din primele vremurĭ ale existenţeĭ principatuluĭ moldovenesc atît ca oraş cît şi ca ţinut. Intre Berladnicĭ se aflaŭ de bună seamă şi Romînĭ şi Cumanĭ (Aceştiĭa ocupaŭ pe acea vreme tot şesul Moldoveĭ şi Munteniеĭ)... Eĭ formaŭ o populaţie pe jumătate aşezată, pe jumătate nomadă, compusă din elemente cu deosebire romîne, cumane şi slavone, ce trăĭaŭ în bună înţelegere, fiindcă aveaŭ acelaş mod de traĭŭ: se hrănĭaŭ din turme de vite şi din păscărie, cultivaŭ şi pămîntul—se înţelege maĭ puţin decît popoarele pe deplin agricole—şi jefuĭaŭ pe unde puteaŭ, servind pelîngă aceasta şi ca mercenarĭ în armatele principilor ruşĭ, ĭar cu cîţĭva anĭ maĭ tîrziŭ în războaele Bulgarilor cu Bizantiniĭ. In nişte condiţiĭ de viaţă de felĭul acestora nu se putea dezvolta un principat cu organizaţie complectă, cum eraŭ principatele ruseştĭ contemporane". Ĭată cum descrie pe Berladnicĭ Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, II pag. 365 supt anul 1159: „Era pe atuncĭ în Moldova, între Prut şi Siret, un oraş puternic şi populat, numit Berlad. Era un cuĭb de vagabonzĭ, de oamenĭ cu diferite originĭ şi religiĭ, al căror meşteşug principal era de a prăda coastele măriĭ negre şi malurile Dunăriĭ. Bande de aceştĭ hoţĭ reuşise chĭar să pună mîna pe Oleşia, celebru oraş comercial la gura Dnipruluĭ şi antrepozitul mărfurilor greceştĭ destinate pentru Kiev. Un voevod al mareluĭ principe [de Kiev] iĭ urmări şi le luă înapoĭ mulţĭ prizonierĭ şi prada imensă pe care o făcuse".

Incercări de a afla originea cuvîntuluĭ *Bîrlad* s-aŭ făcut. Cea maĭ greşită etimologie a avut cel maĭ mare suces. După Papadopol Calimah, Notiţă despre Bîrlad pag. 3 nota 1, acel căruĭa ĭ-a venit întîĭŭ în cap cum că Bîrladul ar fi *Paloda* din geograful Ptolemeŭ a fost D'Anville, Description de la Dacie conquise par Trajan, în Memoires de l'académie des inscriptions et belles lettres, tom. XXVIII, pag. 460, Paris, 1761. Această etimologie ar fi rămas fără succes în ţara noastră, măcarcă a fost adoptată de celebrităţĭ ca Malte Brun şi Karamzin, dacă n-ar fi avut norocul să fie aprobată de A. Treb. Laurian, care prin cărţile luĭ de istorie şi de geografie a răspîndit-o în toată ţara romînească (vezĭ notiţile bibliografice complecte în nota sus citată a luĭ Papadopol Calimah). Paloda din Ptolemeŭ însă nu era aşăzată unde e Bîrladul, ci, după calculele luĭ Goos la Tocilescu, Dacia înainte de Romanĭ, pag. 456, acolo unde se varsă Putna în Siret. Pe locul Bîrladuluĭ de astăzĭ era aşăzat după Goos oraşul din Ptolemeŭ Petrodava. De altfel din *páloda* (cu accentul pe antepenultima, căcĭ penultima era scurtă: πάλοδα) trebĭa să ĭasă în romîneşte *párudă*, nu *bîrlád!*

Altă etimologie a fost dată de I. Bogdan, Diploma bîrlădeană din 1134, pag. 105-106: „Formele sub care întîlnim acest cuvînt în cronicile ruseştĭ şi în documentele slavo-romîne, бръладъ saŭ бърладъ şi берладъ, presupun un prototip panslavic берло-, întocmaĭ cum бърлогъ rom. bîrlog, дързъ rom. dîrz, сръбъ rom. Sîrb etc. presupun prototipele берлог-, дерз-, серб- etc. *Berlo* se şi află în limbile slave vestice cu însemnarea primitivă *nuĭa*, *băţ*, *paliţă* şi cea derivată *sceptru.* Din *berlo* se putea face un colectiv cu sufixul secundar *-adъ* saŭ *-adь*, întocmaĭ cum în sîrbeşte s-a format din suho—*suhad* (apoĭ *suvad*) = lemne uscate, din prnje—*prnjad* (apoĭ *prlad*) = lemne putrede, din krlja—*krljad* = o bucată de lemn, din drolje—*droljad* = o grămadă de lemn tăĭat, ĭar în neoslovenă din močêr (saŭ močvêr)—*močerad* şi *čomorad* = loc mocirlos, din latinul sturnus—*strnad* şi aşa maĭ departe. *Bîrlad* ar fi însemnat la început un loc plin de nuele şi crengĭ, în genere de lemne tăĭate saŭ uscăturĭ căzute de sine. O analogie ni prezintă numele de localităţĭ din radicalul *hvrastъ* = nuele, tufă: Hrast, Hrastek, Hrašća, Chworoščowka etc. Dacă această etimologie a Bîrladuluĭ, ce o daŭ de altmintrelea cu multă rezervă, ar fi exactă, Bîrladul ar forma un curiosum între celelalte numirĭ de localităţĭ slave, atît prin sufixul cît şi prin rădăcina sa, ambele fiind neobişnuite în acest fel de numirĭ". Pe lîngă curiozitatea faptuluĭ că se derivă un nume de localitate prin sufixul *-ad,* care nu serveşte niciodată pentru a da naştere la nume de localităţĭ în limbile slave, se maĭ adauge curiozitatea că cuvîntul *berlo,* din care se face derivarea, se găseşte numaĭ în limbile slave vestice, adecă în limbile polonă şi cehă, ĭar nu în limbile slave sudestice, cărora aparţineau Slaviĭ ce aŭ locuit prin ţările romîneştĭ. Pentru aceĭa Bogdan adauge: „Originea Bîrladuluĭ, dacă etimologiea noastră nu este greşită, cade în timpurĭ foarte vechĭ: el trebue să fi fost întemeĭat în primele secole ale evuluĭ mediŭ, cînd seminţiile rătăcitoare de Slavĭ, pornite dinspre nordestul Moldoveĭ, se iviră pentru întîĭa oară în ţările noastre. Diferenţiarea lor în popoarele de azĭ nu se terminase încă; cuvîntul *berlo,* ce a dat naştere Bîrladuluĭ, putea să

---

fie comun tuturor Slavilor de atuncĭ; ceĭ dela vest l-aŭ păsrat, ĭar ceilalţĭ l-aŭ uĭtat"

Weigand, Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 88, dă aceĭaş etimologie ca şi Bogdan, dar nu cu îndoele şi cu rezerve, ca Bogdan, ci în mod sigur şi apodictic astfel: „*Bîrlad*, Stadt und Fluss, slavische Wurzel *berla* «Stock, Stab»; *berlad* = Gestöcke, bedeutet Ort, wo durch Stöcke, Pflöcke ein Wehr im Wasser angelegt wurde". Şi va să zică nu „un loc plin de nuele şi crengĭ, de lemne tăĭate saŭ uscăturĭ", cum îşĭ închipuĭa Bogdan, ci „un loc unde s-a făcut cu beţe şi cu parĭ o stavilă în apă". Poate pentru trebuinţa vreunor morĭ?

Bîrlad provine dintr-un maĭ vechĭŭ *Berlad*. Această formă veche *Berlad* este atestată de cronicile ruseştĭ. In ce priveşte documentele romîneştĭ, forma *Berlad* se găseşte de pildă într-un document din 1407 (la Bogdan, Diploma bîrlădeană, pag. 104): оу бєрладѣ, dar nu e sigură, pentrucă la scurt interval, într-un document dela 1422, se găseşte forma бръладѣ- (Hasdeu Arhiva istorică I_1 132). Berlad este=arabul *bilád*, pluralis *fractus* dela *beldé* orĭ *beléd*, avînd înţeles de singular, dupăcum toate pluralele *sfărmate*, cînd nu exprimă creaturĭ dotate cu inteligenţă, aŭ valoarea de singular, atît în limba de origine arăbească, unde se acordează cu adĭectivul feminin singular, cît şi în limba turcească. *Bilad* înseamnă oraş, ţară, regat, ville, contrée, pays, royaume Zenker 206 b, 207 a, 207 b, Redhouse 379 a, 381 a. Prin acest cuvînt s-a înţeles probabil atît oraşul *Bîrlad* cît şi regiunea *Bîrladuluĭ*. Şi într-adevăr a şi existat odată un ţinut al *Bîrladuluĭ* deosebit de ţinutul *Tutoveĭ*, dupăcum se vede din documente dela Petru Şchĭopul (nedatat), dela Ştefan Tomşa din 1623, dela Vasile Lupu din 1642, aduse de Papadopol Calimah în Notiţă despre Bîrlad pag. 10-11. *Belad* în stăpînirea Cumanilor din sudul Moldoveĭ însemna decĭ *tîrgul prin excelenţă* şi e analogul în totul al cuvîntuluĭ *Tîrgovişte*, care şi el—dar în altă limbă, în limbă slavonească—tot *tîrg, tîrg prin excelenţă* a însemnat. Iar dacă cumva *ţinutul Bîrlad* a fost continuarea *regiuniĭ Bîrlad* depe vremea cînd stăpînĭaŭ Cumaniĭ, apoĭ *Bîrlad* pe vremurile acelea vechĭ, ale Cumanilor, însemna nu numaĭ *oraşul prin excelenţă*, ci şi *ţara prin excelenţă*, astfel că trebue să ne închipuim că regiunea Bîrladuluĭ constituĭa sîmburele dominaţiuniĭ cumane din Moldova. In ce priveşte faptul că un cuvînt care înseamnă oraş în general poate să însemneze un oraş în special, este maĭ întîĭŭ de observat că de obiceĭŭ locuitoriĭ dinprejurul unuĭ oraş, din ţinutul care aparţine unuĭ oraş, numesc oraşul, orĭcum s-ar chema el, pur şi simplu oraş, pentrucă pentru eĭ acesta e oraşul prin excelenţă. Acest lucru se întîmplă cu atît maĭ mult atuncĭ, cînd în ţinutul unuĭ oraş alt oraş afară de acesta nu se maĭ găseşte. Pentru un locuitor din judeţul Bîrlad chĭar astăzĭ *mă duc la tîrg* înseamnă *mă duc la Bîrlad*. Cu atît maĭ mult aceasta a avut loc atuncĭ cînd în statul Bîrladuluĭ un singur oraş era, Bîrladul, ĭar în colo eraŭ numaĭ sate orĭ locurĭ întărite. Dar sînt exemple destule de schimbarea înţelesuluĭ de tîrg în general în acela de tîrg în special, aşa că numele *tîrg* a devenit numele proprĭu al unuĭ anumit tîrg. Astfel cuvîntul slavonesc тръговищє, tîrg, a devenit numele proprĭu al oraşuluĭ Tîrgovişte, astfel *urbs* însemna la Romanĭ *Roma*, astfel un oraş

din Locrida se numia Πόλις. Astfel în special cuvîntul nostru, sub forma de singular, *beled,* şi sub cea de plural, *belat,* apare ca nume propriu de localităţi în geografiea lui Edrisi, scrisă la 1154 (Géographie d'Edrisi, traduite de l'arabe en français par Amédée Jaubert, Paris, 1836-1840): *Belat* = o cîmpie, o cetate, o provincie, un oraş, în Portugalia şi Spania, II, 16, 29, 30; *Beled* = cantoane şi oraşe în Mesopotamia, II, 142, 149, 151, 153, 154. După Redhouse 381 a un oraş lîngă Mosul se numeşte *Beled,* care foarte probabil e acelaş cu *Beled* despre care vorbeşte Edrisi II, 149: „Mai sus de Mosul, tot pe malul apusean al Tigrului, ca şi Mosulul, la distanţă de 21 mile, este oraşul *Beled*". Şi dacă nu ne mărginim la cuvîntul care înseamnă *tîrg, oraş,* ci luăm în considerare pe de o parte deminutivele cuvîntului, iar pe de altă parte cuvîntul care înseamnă *cetate,* apoi exemplele de nume comune devenite nume proprii de localităţi sînt mai numeroase: în Frunzescu sînt 3 *Tîrguşor,* 12 *Gradişte* (slav градище cetate), 9 *Cetate,* 14 *Cetăţue;* compară apoi grecul Πύργος, oraş în Elida, latinul *Castrum,* oraş în Picenum, germanele *Burg* (în provinciea Magdeburg şi în provinciea renană), francezul *Bourg,* capitala departamentului *Ain,* spaniolul *Burgos,* capitala provinciei cu acelaş nume. Şi să se bage de samă că în toate exemplele date am luat în considerare —fireşte—numai *cuvîntul singur,* fără atribut, căci exemplele de nume proprii de localităţi provenite din cuvinte care înseamnă oraş, orăşel, cetate, cetăţue+atribut sînt nenumărate în toate limbile. Insuş cuvîntul *Bîrlad* mai apare pe teritoriul romînesc ca nume de localitate. Astfel am văzut (mai sus pag. 364) că I. Bogdan spune că „după Barsov se află şi acum un Eski-Birlat pe drumul cătră Constanţa spre sud-ost de Hîrşova". Acest Eski-Birlat, pe care nu-l găsesc pe hărţile pe care le am la dispoziţie, înseamnă Tîrgul Vechiu (turc *eski* = vechiu Zenker 49 c). Papadopol Calimah Notiţă despre Bîrlad pag. 33 spune după Hasdeu Traian No 53 anul 1869 că „în Transilvania (comitatul Dobocei) se află satul *Bîrlad,* citat într-un document din 1319, şi în Ungaria ne întîmpină *Slobozia Bîrlad* pela 1247". In Transilvania există într-adevăr chiar astăzi un sat *Berlad* pe rîul Sajo la 47 grade latitudine. Papadopol Calimah spune că Hasdeu ar fi susţinut că localităţile *Berlad* din Transilvania şi Ungaria „sînt urme de emigraţiuni ale Bîrlădenilor, cînd erau năvăliţi sau năvălitori". In realitate *Bîrladul* actual din Transilvania, care altă dată a fost sigur un oraş, îşi are originea depe vremea cînd Cumanii din Moldova făceau neîncetate invaziuni în Transilvania, pănă ce în sfîrşit sub Bela IV s-au stabilit mulţi din ei înpreună cu principele lor Kuthen ori Kothian în Ungaria (Compară mai sus pag. 352). Trebue să se noteze că Cumanii au pătruns în Ungaria mai ales din părţile Moldovei (Kuun Codex cumanicus LXXXI) şi că, dupăce au fost primiţi şi stabiliţi de regele unguresc în Ungaria, s-au unit totuş cu năvălitorii Mongoli încontra lui Bela IV şi l-au învins complect pe acesta tocmai lîngă rîul Sajo din Transilvania, pe malurile cărui rîu este aşezat satul *Berlad* de astăzi. (Sînt două rîuri *Sajo,* unul în Transilvania, care curge despre sud-est spre nord-vest şi se varsă în Someşul mare [Nagy-Szamos], şi altul în Ungaria de nord, care curge dela nord-vest spre sud-est şi se varsă în Tisa. Este imposibil de admis că dela vremea cînd au învins avangarda oştirii ungureşti la înseş

trecătorile dela nordul Moldoveĭ [vezĭ Xenopol Istoriea Romînilor I pag. 529], pănă la momentul cînd regele Ungarieĭ în persoană cu grosul oştiriĭ li-a eşit înainte, să fi ajuns deja Tatariĭ peste toată Transilvania şi toată Ungaria pănă dincolo de Tisa în nord-vestul ţăriĭ ungureştĭ. Rîul *Sajo,* decĭ, pe malurile căruĭa Mongoliĭ unițĭ cu Cumaniĭ aŭ învins pe Bela IV trebue să fie cel din Transilvania).

Vorba e acum dacă poate eşi din turcul arab *beläd* romînul *bîrlăd* din punct de videre al fonetizmuluĭ. Pentru *l* intervocalic din cuvinte străine prefăcut în *rl* în romîneşte avem exemple sigure.

Berluesc, căptuşesc („Prefectul cetăţiĭ l-aŭ cinstit cu multe darurĭ, adecă cu haĭne *berluite* saŭ sobolĭ, cu zece astrucanĭ înşelaţĭ..." Şincaĭ II 264)>ungur *bélleln*i căptuşesc.

Birlă, „tălpigile dela războĭŭ saŭ stative" Revista critică-literară IV 337>*bilă*, „un brad lung, din care se tae 2 orĭ 3 butucĭ; un butuc are 8, 9 şi 10 metri de lungime" Şezătoarea II 149; „bradul bun de şindrilă se tae şi se ĭa din el numaĭ lumina trupuluĭ, adecă partea ce se află între cununile de ramurĭ aşezate din distanţă în distanţă înprejurul trunchĭuluĭ; bucăţile de brad tăĭate şi scoase dintre cununile ramurilor se numesc *bile* şi nu sînt maĭ lungĭ de patru palme" Ionescu, Agricultura romînă din judeţul Mehedinţĭ, Bucureştĭ, 1868, pag. 396. Este acelaş cuvînt cu francezul *bille* butuc, vechĭŭ provensal *bilho* butuc, italian *bilia* garrot, Packstock, mediolatine *billia* trunchĭŭ, *billus* băţ > latin popular **billa* de obscură origine (vezĭ şi Zeitschrift für romanische Philologie XXXI, 300).

Dărlog, dîrlog>*dălog*, „capătul ştreanguluĭ unuĭ căpăstru" Şezătoarea II 225, „hăţurile frîuluĭ pentru călărie" Şezătoarea V 70>**dolog*, vechĭŭ bulgar **dologŭ*, substantiv verbal dela verbul *dolagati*, quod additum est, anexă, capăt: dălogiĭ sînt doŭă bucăţĭ de pĭele orĭ de altă materie, care se anină la zăbală. Această etimologie a fost dată încă de Cihac.

Cauza aceşteĭ prefacerĭ a luĭ *l* intervocalic în *rl* în cuvinte ca *berluesc, birlă, berlad, dărlog* trebue căutată probabil în aceĭa că s-a pronunţat *l* lung. Compară § 244 No **105**.

Din *berlad* s-a dezvoltat apoĭ regulat, conform cu spiritul limbiĭ romîneştĭ, *bărlad*, *bîrlad.*

In Cuvînt despre expediţiea luĭ Igor pag. 148 spune Papadopol Calimah că „din cauza aceşteĭ unirĭ a Bîrlădenilor cu Cumaniĭ s-aŭ găsit autorĭ foarte ponderoşĭ, care cred că numele chĭar de Bîrlad ar fi cumanic şi că oraşul Bîrlad este de origine cumanică", şi citează pe Iosephus Benkö, Milcovia, tom. II, pag. 7. La tomul II pagina 7 în Milcovia sive episcopatus milcoviensis explanatio, Viennae, 1781, Iosephus Benkö însă dă o citaţie din Ioannes B. Szegedi, Synopsis vitae Belae, IV, § 4, 5, 8, care sună în traducere romînească astfel: „Nimenĭ nu va tăgădui că Cumaniĭ, vechiĭ locuitorĭ aĭ Moldoveĭ, aŭ fost de acelaş neam cu Huniĭ, cînd oraşele şi multe sate din această ţară păstrează pănă astăzĭ numele ungureştĭ, precum Forró-falva, Tamás-falva, Duma-falva, Zsidó-falva, Szabó-falva, Kiczkó, Kalagor-patak, Gorza-falva, care locurĭ şi astăzĭ sînt locuite numaĭ de Ungurĭ. Tot aşa Iász-vásár, Bakó, Tatros, Só-falva, Terebes, Kadnár,

---

Husz-város, Galacz, Berlát, Bája, Némethi, Szúcsava, Foksán, Esperecz, şi alte sate şi oraşe, în care trăesc foarte mulţĭ Ungurĭ amestecaţĭ cu Moldovenĭ. Adauge la acestea renumitul sat din Basarabia Csöbörcsök, locuit numaĭ de Ungurĭ. De aicĭ se vede că, în afară de străiniĭ care aŭ maĭ venit în ea după aceĭa, de Romînĭ anume, de Saşĭ, de Armenĭ (dar aceştiĭa ceĭ maĭ mulţĭ aŭ emigrat de aicĭ în Transilvania), de Evreĭ, de Turcĭ, de Tatarĭ, primiĭ posesorĭ aĭ Moldoveĭ continuă încă şi astăzĭ s-o locuĭască în mare număr, Cumaniĭ adecă orĭ Cuno-Huniĭ orĭ Unguriĭ, care şĭ-aŭ păstrat cu tenacitate limba, măcarcă încă dela dezastrul dela Mohacs aŭ devenit tributarĭ Turcilor". Adecă după Szegedi sînt ungureştĭ următoarele nume de localităţĭ (Le daŭ în ordinea în care sînt înşirate de dînsul şi cu reflexele lor probabile din dicţionarul luĭ Frunzescu): Forăştĭ, Tamaşĭ, Dumeştĭ, Jideştĭ, Săbăoanĭ, Chiţcanĭ, Călugăra, Hîrja ; Iaşĭ, Bacăŭ, Trotuş, ?, Trifeştĭ ?, Cotnarĭ, Huşĭ, Galaţĭ, Bîrlad, Baĭa, Neamţ, Suceava, Focşanĭ, ?. Că numele Bîrlad ar fi de origine cumană numaĭ într-atîta a susţinut Szegedi, întru cît după dînsul limba cumană era tot una cu limba ungurească, ceĭa ce nu-ĭ adevărat. In ce priveşte părerea că ar exista nume de localităţĭ în Moldova (şi în general în Romînia de dincoace de Carpaţĭ) de origine ungurească, ea este justă, dar ĭese din cadrul lucrăriĭ de faţă, ca şi chestiunea adecvată a vreunuĭ eventual amestec de sînge al Romînilor cu Unguriĭ (O îndrumare preţioasă în chestiunile acestea a făcut Radu Rosetti, Despre Ungurĭ şi episcopiile catolice din Moldova, în Analele Academieĭ Romîne, ser. II, tom. XXVII, Memoriile secţiuniĭ istorice, Bucureştĭ 1905). In ce priveşte în special chestiunea originiĭ ungureştĭ a numelor de oraşe şi de sate înşirate de Szegedi, sînt într-adevăr ungureştĭ prin radicale *Tamaşĭ* (ung. *Tamás* Toma), *Săbăoanĭ* (ung. *szabó* croitor); apoĭ poate *Bacăŭ* (ung. *bakó* calăŭ)?, *Trotuş* (ung. *tartós* durabil, perseverent? Radu Rosetti, lucrarea citată pag. 251 spune: „Trotuşul, în vechile documente Totruş, poartă un nume ce este corupţiunea numiriĭ ungureştĭ Tátros, care este echivalentă cu slavonul Bistriţa". Un cuvînt *tátros* însă nu există, pe cît ştiŭ, în ungureşte. Weigand în XXVI-XXIX Jahresbericht pag. 86 propune ca etymon pe ungurul *tatáros*, tătăresc, adecă „Tatarendorf, -weg, -bach".)? La *Iaşĭ* (a căruĭ etimologie probabilă vezĭ-o în volumul I pag. 728 sqq.) este numaĭ o întîmplătoare asămănare cu ungurul *jász* arcaş, compară şi maĭ sus pagina 361. Pentru Suceava Szegedi se va fi gîndit la ungurul *szücs* blănar, dar probabil fără dreptate, şi pentru Baĭa se va fi gîndit la ungurul *bánya* Bergwerk, mină, dar *bánya* nu-ĭ cuvînt unguresc, ci, ca şi romînul *băe*, este>slavul *banĭa*. La ce cuvinte ungureştĭ se va fi gîndit pentru celelalte nume, în special pentru *Bîrlad*, nu pot pricepe. In dicţionarul unguresc-german al luĭ Ballagi sînt însemnate doŭă localităţĭ *Beled*, *Alsó-Beled* Beled de jos şi *Felsö-Beled* Beled de sus, ambele în comitatul Vaş (Eisenburg). Numele corespondente germane Ballagi le dă ca *Bildein*, *Unter-Bildein*, *Ober-Bildein*. Pe hartă (de Vogel în atlasul luĭ Stieler) văd un *Beled* în comitatul Odenburg lîngă graniţa de nord a comitatuluĭ Eisenburg. Să fie acest *Beled* un nume turcesc (cuman), de felĭul numelor *Beled* înşirate maĭ sus la pag. 367? Orĭ este poate un cuvînt unguresc, un derivat prin *-ed* din substantivul şi adiectivul *bel*, das Innere, das Inwendige, einheimisch, inner (Pentru deri-

vate ungureştĭ prin *-ed* compară *egyed*, alleinig, einsam>*egy* einer, eine, eines)? Să se fi gîndit Szegedi la asemenea *beled*? Orĭ poate s-a gîndit la ungurescul *bérlet*, chirie, abonament?!! Dar este destulă presupunere pentru ce ĭ-a putut trece prin cap luĭ Szegedi. Ceĭa ce rămîne între altele din toate acestea este că afirmarea luĭ Papadopol Calimah că „s-aŭ găsit autorĭ foarte ponderoşĭ care cred că numele Bîrlad ar fi cumanic şi că oraşul Bîrlad este de origine cumanică" este de acelaş soĭŭ aproape ca şi afirmările luĭ că Bîrladul se găseşte în geograful arab Edrisi, că Soliman magnificul a asediat Sighetul din Maramureş, că împăratul Traĭan a trecut în Asia prin sudul Rusieĭ, etc. Vezĭ maĭ sus pagina 362 sqq.

2. **Tecucĭŭ.** Despre istoriea Tecucĭuluĭ a scris Papadopol Calimah în Scrisorĭ despre Tecucĭŭ în Convorbirĭ literare 1889, pag. 369 sqq., 921 sqq. O etimologie a Tecucĭuluĭ a dat I. Bogdan în lucrarea sa deja citată Diploma bîrlădeană din 1134, pag. 107: „Tecucĭul vine de bună seamă din adĭectivul participial feminin текоучи, forma specială rusă a slavicului текѫщи, curgătoare. Pe lîngă adĭectivul participial trebue să ne închipuim un substantiv, care la început se pronunţa înpreună cu dînsul: рѣка, вода etc. Cu vremea substantivul s-a perdut din întrebuinţare şi a rămas те́коучи, care la rîndul săŭ sub influinţa altor nume propriĭ ce se terminaŭ în ичь şi оучь, Галичь, Кѫтичь, Слоучь, Бароучь, şĭ-a perdut terminaţiea чи şi a adoptat pe чь; din acest чь, întocmaĭ ca la дь din Bîrlad, Romînîĭ aŭ făcut чъ, i. e. un *č* aspru, şi sub forma текоучъ l-aŭ păstrat pănă azĭ... Interesantă este în formaţiunea cuvîntuluĭ Tecucĭŭ păstrarea luĭ е din rădăcină, pecînd în celelalte limbĭ slave numirile de localităţĭ formate din тек aŭ ток: aşa de pildă malorusianul *Toky* din Galiţia (formă plurală din tokъ), singurul exemplu ce a ştiut să-l citeze Miklosich sub rubrica aceşteĭ rădăcinĭ apelative. Un exemplu cu е ca текоучъ al nostru n-am găsit în nicĭunul din documentele ruseştĭ, bulgare şi sîrbeştĭ pănă la începutul secoluluĭ XV".

Maĭ întîĭŭ o nedumerire: Bogdan spune că *Toky* din Galiţia este „*singurul exemplu* ce a ştiut să citeze Miklosich sub rubrica aceşteĭ rădăcinĭ apelative" şi cu toate acestea el susţine că „în celelalte limbĭ slave *numirile* de localităţĭ formate din тек- aŭ ток-". Decĭ acel *Toky* al luĭ Miklosich nu este singura numire de localitate derivată din apelativul те́щи-текѫ, pentrucă Bogdan maĭ cunoaşte şi altele. Care sînt acelea? Dar, apoĭ, dacă *Tecucĭŭ* ar fi participĭul prezent activ cu forma rusească al verbuluĭ текѫ, cum vrea Bogdan, nicĭ n-ar putea fi în el altă vocală decît е, căcĭ doar participĭul prezent activ al verbuluĭ текѫ nicĭ nu poate avea altă vocală decît е. Bogdan trebuĭa să se mire, nu că în текоучи există vocala е, ci că s-a putut deriva un nume de localitate dela un participĭu prezent care înseamnă *curgătoare. Tecuci voda, apă curgătoare*, aşa s-a numit după I. Bogdan întîĭŭ pîrăul Tecucĭŭ, şi apoĭ dela pîrăul Tecucĭŭ şĭ-a tras numele tîrgul Tecucĭŭ. Pîrăul Tecucĭŭ există în adevăr. „La apus de tîrg", zice Papadopol Calimah în prima scrisoare pag. 373, „curge apa Tecucĭŭ, care se varsă în Bîrlad, la marginea din joş a tîrguluĭ, formînd aicĭ un unghĭŭ aceste doŭă ape, Bîrladul şi Tecucĭul, înăuntrul căruĭa se află tîrgul". Dar să fi fost numit acest pîrăŭ dela capul lo-

-culuĭ *apa curgătoare*, cum este posibil aceasta? Pîraele şi rîurile se numesc dela tot felĭul de calităţĭ ale apeĭ lor, se numesc ba albe, ba negre, ba ĭuţĭ, ba galbene, ba orĭcum altfel, dar dela calitatea de *curgătoare* a apeĭ lor nu se numesc. Ar fi prea naiv! Eŭ nu zic că dela radicale care înseamnă *a curge* nu s-aŭ derivat nume de *rîŭ în general* şi, de pildă, în latineşte *flu-o*, *flu-men*, *flu-vius* aparţin aceluĭaş radical, şi *fliessen* şi *Fluss* aparţin aceluĭaş radical, şi токъ (=νᾶμα, fluentum) şi verbul текл aparţin aceluĭaş radical, dar *flumen* orĭ *fluvius*, dar *Fluss*, dar токъ aŭ însemnat dela capul locului *rîŭ*, *pîrăŭ*, *scurgere*, n-aŭ fost întîĭŭ participiĭ prezente.

Aceĭaş etimologie ca şi Bogdan dă Weigand, Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 78: „*Tecuciu* înseamnă «curgătorul» dela radicalul *tek-* (bulgar *teča*), *tekuči*". Weigand însă găseşte că-ĭ greŭ să se admită ca etymon cuvîntul rusesc *tekuči*, pentrucă numele topic *Tecucĭŭ* apare şi în judeţul Teleorman. Pentru aceĭa trebue, zice el, să admitem la bază o veche formă bulgărească. „Wenn der Name nur in der Moldau vorkäme, würde man ihn für kleinrussisch erklären, so aber müssen wir ihn für eine alte bulgarische Bildung halten". Intîmpinarea luĭ Weigand contra admiteriĭ unuĭ etymon rusesc este bună. Decît numaĭ ce fel de formă bulgărească maĭ veche ar putea fi *tekuči*? *Tekuči* este participĭul prezent feminin singular al verbuluĭ slav care în vechea bulgară suna *tešti* la infinitiv şi *tekõ* la p. 1 s. prezent indicativ. Participĭul corespunzător rusescului *tekuči* era în vechea bulgară *tekõšti*, care, pănă să ajungă la actuala formă neobulgară *tekušta*, va fi putut trece prin faza *tekũšta*, *tekunšta*, dar nicĭodată prin vreo fază *tekuča*.

Tecucĭu este>*tehék ucĭŭ*, capătul ţăriĭ, marginea ţăriĭ, din care grup de cuvinte *tehék* e persian şi înseamnă pămînt (Zenker 329 c), ĭar *uč* e turc şi înseamnă capăt, extremitate, margine (Zenker 113 b). Din cauză că e precedat de un genitiv, *uč* primeşte sufixul pronominal posesiv şi sună *učŭ*. Ţinutul *Tecucĭu* era ţinutul de margine şi tîrgul *Tecucĭu* era tîrgul de margine al stăpîniriĭ cumane, care avea ca oraş principal Bîrladul.

Maĭ este un *Tecucĭŭ*, sat în judeţul Teleorman (Frunzescu), care trebue să fi fost şi el localitatea de margine a stăpîniriĭ Cumanilor din judeţul Teleorman. Un sat *Tekučiţa* este apoĭ în Bosnia, lîngă (spre sudest) oraşul depe rîul Bosna *Doboj*. Papadopol Calimah, Scrisorĭ despre Tecucĭŭ, pag. 369 maĭ vorbeşte despre un sat *Tecucenĭĭ* saŭ *Tecucĭŭ* în Bucovina şi citează ca probă Documente Hurmuzaki, VII, pag. 498 No 259. La locul citat stă însă scris *Tyschoucz!* (Pentru acest nume compară *Tyszowce* [citeşte *tîşovţe*] din Polonia foastă rusească, guvernămîntul Lublin).

Pĭerderea luĭ *h* (aşa numitul *he*) din cuvîntul *tehek* trebue pusă pe socoteala limbiĭ cumane, căcĭ spirantele afone *haĭn*, *he*, *hî* (pentru a căror transcriere noĭ nu dispunem decît de caracterul *h*), care apar în elementele persiane şi arăbeştĭ ale limbiĭ cumane din codex cumanicus, se găsesc căzute, nu în mod consecvent, dar destul de des, maĭ ales în poziţie intervocalică. In lista care urmează notez în parentez spiranta care lipseşte: *alam-*

---

lar (*haĭn* inițial), *amașa* (*he* inițial), *așuk* (*haĭn* inițial), *atar* (*haĭn* inițial), *ceami* (*haĭn* final), *erzak* (*he* inițial), *gala* (*haĭn* după *l*), *ĭaana* (*haĭn* intervocalic), *irs* (*haĭn* inițial), *laal* (*haĭn* intervocalic), *maagĭunlar* (*haĭn* intervocalic), *naal* (*haĭn* intervocalic), *naamatlu* (*haĭn* intervocalic), *ouad* (*haĭn* intervocalic), *ouada* (*haĭn* intervocalic), *saadat* (*haĭn* intervocalic), *saar* (*haĭn*, intervocalic), *sarinčka* (*he* înainte de *r*), *sat*, contras din *saat* (*haĭn* intervocalic), *șaar* (*he* intervocalic), *șeriat* (*haĭn* intervocalic), *tamaker* (*haĭn* după *m*), *terak* (*hî* după *r*), *ulema* (*haĭn* inițial). *Teek*, care a rezultat după căderea luĭ *h*(*he*), s-a contras în *tek*, așa dupăcum *saat* s-a contras în *sat*, și Romînii aŭ prins din gura Cumanilor numel *tecucĭŭ*, pe care l-aŭ păstrat întocmaĭ până astăzĭ, strămutînd numaĭ accentul pe penultima supt influința analogică a cuvintelor romîneștĭ terminate în *-ucĭŭ*.

3. Vasluĭŭ. In stăpînirea cumană din Moldova, care-șĭ avea centrul la *Bîrlad*, marginea despre apus era Siretĭul și tîrgul de graniță despre sud-vest era *Tecucĭul*, ĭar Vasluĭul era *țara de sus*, nu în înțelesul cumva că ar fi județul Vasluĭŭ așezat la *nord*, căcĭ popoarele nu numesc țările *de sus* și *de jos* cu privire la punctele cardinale, ci în înțelesul că ținutul Vasluĭuluĭ este *deluros*, este *înalt*, este *Hochland*, cum zic Germaniĭ > **valsuĭŭ*, **valasuĭŭ*, pers *vala sŭ*, regiunea înaltă, le côté haut (du pays), Zenker 927 c, 522 a. Și fiindcă *Vasluĭŭ* însemna partea deluroasă a țăriĭ, aceasta e o probă că altă parte deluroasă în stăpînirea cumană dela Bîrlad nu era și că prin urmare ținutul Vasluĭuluĭ constituĭa regiunea de graniță despre mĭazănoapte a țăriĭ. Pĭerderea luĭ *a* în *valasŭ* se poate pune pe socoteala limbiĭ cumane, întrucît căderĭ de vocale la mijlocul și la sfîrșitul cuvintelor se observă la elementele persiane și arabe ale limbiĭ cumane din codex cumanicus: *harğ* (lipsește *a* între *r* și *ğ*), *hazna* (*a* între *z* și *n*), *kurč* (*i* final), *oruz* (*a* final), *taroğ* (*e* final), la care se adaugă *lahan* varză (*a* final, grec λάχανα legume, orĭ *o* final, grec λάχανον varză). *Vasluĭŭ* din *Valsuĭŭ* e o metateză romînească. *Valsuĭŭ* din *Valsŭ* prin influința sufixuluĭ romînesc *-uĭŭ*.

4. Covurluĭŭ. Sufixul turcesc *-li*, *-lî*, *-lü*, *-lu* (dupăcum este vocala din radical) dă întîĭŭ naștere la adĭective derivate din substantive și arată că un lucru este înzestrat cu înțelesul substantivuluĭ, este plin de înțelesul substantivuluĭ: *gümüș* argint—*gümüșlü* de argint, *gean* suflet—*geanlî* însuflețit, *zor* putere—*zorlu* puternic, *ten* corp—*tenli* înzestrat cu corp. Apoĭ adĭectivele derivate prin acest sufix devin adeseorĭ substantive concrete: *at* cal—*atlî* călăreț, *Osman*—*Osmanlî*. In sfîrșit asemenea substantive concrete sînt de multe orĭ numirĭ de localitățĭ: *fîndîk* alună—*Fîndîklî* numele uneĭ măhălăle în Constantinopol, *balîk* pește—*Balîklî* numele alteĭ măhălăle în Constantinopol, *bulgur* zăpadă—*Bulgurlu* numele unuĭ munte de lîngă Constantinopol. In romînește există următoarele numirĭ de localitățĭ: *Covurluĭŭ* județ în Moldova, *Covurluĭŭ* comună în județul Cahul, *Covurluĭŭ* pîrăŭ în județul Covurluĭŭ, *Covurluĭŭ* lac în județul Covurluĭŭ, *Cohurluĭŭ* sat în județul Ismail, *Cugurluĭŭ* lac în județul Bolgrad (Frunzescu). Aceste numirĭ de localitățĭ îșĭ aŭ originea în derivarea

prin sufixul turcesc *-lu* din radicalul turcesc *kurγü* uscăciune, iarbă uscată, fîn. Compară turc *kurü* fîn Zenker 716 a, cuman *kuru* uscat Codex cumanicus 207; apoĭ *koruk* uscat, *kurük* uscat, pustiŭ, nefertil, kurγü uscat, în diferite limbĭ turco-tatare la Vámbéry Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, Leipzig, 1878, pag. 79-80. *v*, *h*, *g* din numirile de localitățĭ romîneştĭ sînt reflexele turculuĭ γ (spiranta fonică guturală) din *kurγu*. *kurγü* este scris cu *gaïn*, exploziva fonică guturală, *kurgü*, dar exploziva fonică guturală devine adeseorĭ spirantă fonică guturală în limbile turceştĭ înainte şi după *a*, *o*, *u*, la sfîrşitul şi în interiorul cuvintelor. (In special pentru limba cumană vezĭ Kuun XCV). Din *kurγulü* a eşit prin metateză *kuγurlü*, de unde s-aŭ dezvoltat apoĭ formele romîneştĭ. *Covurlüĭŭ* din *Covurlü* prin influința sufixuluĭ romînesc *-üĭŭ*.

Weigand în Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 98, derivă din turcul ǧagataic *kuwar* uscat, trocken, şi din *uĭ*, care în unele limbĭ turceştĭ înseamnă vale, depresiune, Tal, Niederung, şi consideră şi el cuvîntul ca de origine cumană.

5. Galațĭ. Stăpînirea cumană din Moldova se întindea, dacă etimologiile date până acum sînt juste, peste județele Tutova, Tecuciŭ, Vasluiŭ, Covurluiŭ, peste partea de jos a Basarabieĭ, şi avea la Dunăre o cetate, Galațiĭ. Numeluĭ acestuia a căutat Bogdan să-ĭ dea o etimologie. Diploma bîrlădeană din 1134 pag. 108: „Ceva maĭ greŭ de explicat e cuvîntul *Galațĭ*. Ce formă avea în gura Romînilor acest cuvînt în secolul 14-15, cu siguranță nu pot spune. In documentele ce-mĭ sînt la dispoziție nu l-am găsit niciodată în seculele 14-15. Putem însă admite a priori că şi atuncĭ, ca şi astăzĭ, oraşul se numia Galațĭ saŭ Galaț. De unde acest nume? Ceĭ maĭ mulțĭ îl deduc din rusul галичь, admițînd pe lîngă aceasta, în urma diplomeĭ bîrlădene, că el a fost la început o colonie a галичь-uluĭ dela Dnistru. Aceasta n-ar fi imposibil, dacă diploma ar fi autentică şi dacă малыи галичь s-ar maĭ pomeni undeva afară de acest loc. Cronicile ruseştĭ nu cunosc acest loc la Dunăre şi nu încape îndoială că pe vremea luĭ Ivanko Rostislavicĭ el nu juca niciun rol în mişcările politice dela Dunăre. Din галичь însă e greŭ a explica forma romînească Galațĭ, căcĭ ar trebui să admitem că и a trecut întîiŭ în *a*, dînd o formă în -ачь (ca de pildă толмачь în Galiția, codex Hypatios pag. 491); din această ultimă formă ar eşi fără dificultate галацъ prin trecerea luĭ ч în ц, foarte obicinuită în unele dialecte vechĭ ruseştĭ (de ex. cel novgorodian), şi chiar în numirile de localitățĭ din principatul galițian şi chievean. Compară Сѣмоць şi Сѣмочь în principatul de Chiev (codex Hypatios 380, 555) pelîngă Сѣмочю (ibidem), Торопечь şi Торопець în Smolensk (codex Hypatios p. 362), etc.... S-ar putea da următoarea explicare: Галаць e format din Гал-, aceiaş rădăcină ca în Гал-ичь, prin sufixul deminutiv -ьць, ce formează foarte multe numirĭ de localitățĭ din nume propriĭ, maĭ ales la Sîrbĭ şi Croațĭ, unde el ia forma -ац. Compară Popovac (din popov-ьць) şi Popovci (din popov-ьци), Vukomerec (ec=ьць) şi Vladimirci (ci=ьци),... Галаць a putut să se dezvoalte în sînul populațieĭ primordiale croato-sîrbeştĭ (din -ьць, -аць), trecînd prin forma -ець. Galațiĭ ar forma în acest caz una din rarele excepțiunĭ, în care sufixul -ьць s-adau-

gă de a dreptul la tulpină, nu, cum se întîmplă în majoritatea cazurilor, prin mijlocirea altor sufixe, ca *ov-*, *in-*, precum Popovci, Dobrinci, Belotinci etc.". Galaţiĭ ar fi după I. Bogdan a treĭa rară excepţie faţă de cum se petrec lucrurile de obiceĭŭ în toponimiea slavonească. Intîĭa rară excepţie a făcut-o Bîrladul, a doŭa rară excepţie a făcut-o Tecucĭul, a treĭa rară excepţie o fac Galaţiĭ. Dar pe lîngă că el însuş recunoaşte că, în caz cînd vrea cineva să explice Bîrladul, Tecucĭul şi Galaţiĭ prin slavoneşte, aceste cuvinte constituesc treĭ rarĭ excepţiĭ faţă de cum se petrec lucrurile de obiceĭŭ în toponimiea slavă, maĭ este nevoit să recurgă şi la tot felĭul de neamurĭ slave, care s-ar fi îngrămădit cîndva în Moldova într-un fel de talmeş-balmeş, pentru a putea explica macar cît de cît acele treĭ rarĭ excepţiĭ. Pentru Bîrlad el recurge la nişte „timpurĭ foarte vechĭ... în primele secule ale evuluĭ medĭu, cînd seminţiile rătăcitoare de Slavĭ, pornite dinspre nordostul Moldoveĭ, se iviră pentru întîĭa oară în ţările noastre. Diferenţiarea lor în popoarele de azĭ nu se terminase încă etc." (Vezĭ maĭ sus sub Bîrlad). Dincoace pentru Galaţĭ recurge la Sîrbo-Croaţĭ, care ar fi constituit odinioară populaţiea primordială slavă a suduluĭ Moldoveĭ!

Galaţĭ este arabul *kalhat*, cetate, ville fortifiée, forteresse, château fort, citadelle Zenker 707 a. Acest cuvînt se găseşte în codex cumanicus printre cuvintele arăbeştĭ ale limbiĭ cumane sub forma *gala* (vezĭ tabloul de maĭ sus pag. 354). Forma cumană *gala* este conformă din punct de videre al luĭ *g* cu ceĭa ce se petrece foarte des în limbile turceştĭ, că adecă exploziva afonă guturală *k* (*kaf*) se preface înainte de vocală în exploziva fonică corăspunzătoare *g*. Aceĭaş formă cumană *gala* este conformă din punct de videre al pĭerderiĭ luĭ *h* (*haĭn*) cu ceĭa ce am văzut că se petrece în această limbă în privinţa pĭerderiĭ spiranteĭ afone (vezĭ maĭ sus pag. 371). Acest *gala* din codex cumanicus a sunat dela capul loculuĭ *galat*, dupăcum probează etymon arăbesc. Şi se poate chĭar întîmpla ca sub *gala* să se ascundă pronunţarea *galat*, căcĭ scrierea cuvintelor cumane din codex cumanicus este plină de greşelĭ, dintre care numaĭ pe unele, prea bătătoare la ochĭ, le-a putut emenda editorul. Din *Galat* Romînul a făcut *Galaţĭ*, punîndu-l la plural. Această punere la plural a luĭ *Galat* se explică prin nenumăratele nume de localităţĭ terminate în *-áţĭ*, provenite din singulare în *át*. Pănă şi *Bîrladul*, macarcă nu terminat în *-át*, ci în *-ád*, se pare că n-a scăpat într-o vreme de tendinţa limbiĭ romîne de a-l face plural, căcĭ într-un document moldovenesc dela 1438 stă scris оу бръладхъ (locativul plural, vezĭ Papadopol Calimah Notiţă despre Bîrlad pag. 5 şi I. Bogdan Diploma Bîrlădeană din 1134 pag. 106). *Calafat* n-a devenit *Calafaţĭ* din cauză că numele comun *calafat* pl. *calafaturĭ*, calfat, calfatage, operaţiea de a astupa cu cîlţĭ şi cu smoală spaţĭurile dintre planşele dela fundul şi coastele uneĭ corăbiĭ, a existat multă vreme în limba romînă şi, dacă trebue să credem dicţionarele, există încă şi pănă astăzĭ. *Galat* din contra n-a existat, probabil, nicĭodată ca nume comun în limba romînească.

Dupăcum era de aşteptat, numirea *Galat* apare şi pe aĭurea în toponimiea romînă. In judeţul Ialomiţa este un lac *Galaţŭĭŭ* (Frunzescu). Acest *Galaţŭĭŭ* este = turc *galat suĭŭ*, apa cetăţiĭ. In judeţul Dorohoiŭ

este un sat care astăzĭ se numeşte Hilişăul răzăşesc, ĭar altă dată se numĭa *Galaţĭ* (Frunzescu). In Transilvania este un sat Galaţ lîngă Zlatna, un sat Galaţ la vest şi în apropiere de satul Berlad, pentru care vezĭ maĭ sus sub Bîrlad, pag. 367, şi un sat Galaţ la nord-est de Făgăraş.

6. **Fălciŭ, Fălciĭ.** Judeţ şi comună lîngă Prut. >turc *fîlîkčĭ*, canotier, batelier>turc arab *fîlîka*, felouque, canot, chaloupe, embarcation, Boot, kleines Fahrzeug. Zenker 670 c. Locuitoriĭ din judeţul Fălciŭ, în special probabil ceĭ din comuna Fălciŭ, făceaŭ serviciŭl de luntraşĭ, barcagiĭ, plutaşĭ pe Prut pe vremea stăpîniriĭ vechilor Turcĭ pe aceste locurĭ. O numire analoagă, provenită dela o ocupaţie analoagă, are localitatea *Dubăsarĭ* pe malul stîng al Nistruluĭ (în harta din atlasul luĭ Stieler *Dubosary*, acolo unde se varsă în Nistru Răutul), al căreĭ nume tot de origine turcească este, căcĭ romînul *dubás* şi rusul *dubas* („*dubasy* werden in Russland die auf Bug und Dnjester verkehrenden Kähne einer besonderen Bauart genannt", Hermann Brüske, Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen, în XXVI-XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, pag. 23), sînt probabil turcul *tumbaz*, *dumbaz*, ponton, der leichte Brückenkahn, Zenker, 603 b.

7. **Balhuĭŭ, Bahluĭŭ, bălhac, bîlhac, bălhoacă, bulhac.** *Balhuĭŭ:* „Sinonim cu mocirlă şi cu nămol, numeşte [balhuĭŭ] poporul pămîntul înmuĭat peste măsură cu apa ce vine depe scursura uneĭ văĭ marĭ saŭ micĭ; cînd oameniĭ trec prin astfel de locurĭ cu carul saŭ numaĭ cu vitele slobode, se înomolesc saŭ se scufundă, încît abĭa cu mare greutate ĭes afară. Cînd balhuĭul nu e adînc, ci numaĭ de 1-2 decimetri, atuncĭ se chĭamă *şleaf* saŭ *turbucală*". Hasdeu după corespondent (Prahova-Drajna de sus) în Etymologicum magnum pag. 3051.—*Bahluĭŭ:* 1. „Pîrăŭ mare ce izvorăşte în pădurea Delenĭ, judeţul Botoşanĭ, trece prin tîrgurile Hîrlăŭ, Podul Iloaeĭ, prin oraşul Iaşĭ, primeşte în sine pîraele Strîmbu, Cîrjoaea, Nicolina şi Bahlueţ şi apoĭ se varsă în Jijie la satul Ţuţora". Frunzescu. 2. „Plasă în judeţul Iaşĭ, numită astfel dela pîrăul ce trece prin ea". 3. „Sat în judeţul Botoşanĭ, plasa Coşula, cotuna comuneĭ Rădenĭ". 4. „Sat în judeţul Botoşanĭ, plasa Coşula, cotuna comuneĭ Feredeenĭ". 5. „Locuinţă izolată în judeţul Iaşĭ, plasa Bahluĭŭ, cotuna comuneĭ Cîrjoae". Frunzescu.—*Bălhac*=*Bulhac.* Hasdeu Etymologicum magnum 3051, dintr-un hrisov dela Ştefan Tomşa anul 1623.—*Bălhoacă*=*Bulhac* („Amîndoĭ îşĭ tîrăsc picĭoarele în nişte cĭobote marĭ şi grele, pline vecĭnic de noroĭul *bălhoacelor* de prin mahalale". Vlăhuţă Nuvele, Bucureştĭ, 1886, pag. 109, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3051).—*Bîlhac*=*Bulhac* Hasdeu, Etymologicum magnum 3051, din judeţul Buzăŭ.—*Bulhac*, pl. *bulhacurĭ*: O baltă mică mocirloasă, lacuna, mare, bourbier („Apele cele maĭ bune pentru topit sînt toate bălţile, toate bahnele, *bulhacurile* şi apele stătătoare". Ion Ionescu, Calendar pentru bunul gospodar, Iaşĭ, 1845, pag. 153, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3050.—„Se duce tot înainte pe nişte ponoare, pănă ce dă peste un *bulhac*". Creangă, Poveştĭ, 75, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3050.—„Hîrca aceasta de babă era scroafa cu purceiĭ din *bulhacul* peste care dăduse moşneagul". Creangă,

Poveştĭ, 101.—„Aĭbă casa racului în fundul *bulhacului*". Elena Sevastos, Cîntece moldoveneştĭ, Iaşĭ, 1888, pag. 73, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3051.).

Dela turcul arab *baluha*, égout, conduit souterrain, cloaque. Zenker 171 c. Pentru *balhuĭŭ* şi *bahluĭŭ* trebue să plecăm probabil dela tipul **baluhlŭ* (pentru sufixul *-lu* vezĭ sub Covurluĭŭ). *Bulhac* a eşit din *bălhac*. *Bălhac* este derivat prin sufixul *-ac*. *Bălhoacă* este derivat prin sufixul *-oc*. Pentru sufixele *-ac, -oc* vezĭ ale mele Principiĭ pag. 149, 231 şi Pascu Sufixe.

Weigand în Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 98 consideră cuvîntul *Bahluĭ* ca de origine cumană, dar îl derivă din cuvîntul tatar dela Kazan *bahil*, fericit, şi-l interpretează ca *Valea fericiţilor*: „*Bahluĭ* enthält als Stamm Kasantatarisch *bahil* glückselig, bedeutet also Seligental".

8. **Berbecĭŭ**. Numele unuĭ rîŭ şi al uneĭ plăşĭ din judeţul Tecucĭŭ. >turc pers *berfenğ*, route raboteuse, rauher Weg. Zenker 190 b.

9. **Pereschiv** (maĭ înainte vreme *Perescăŭ*, de pildă într-un act dela Ştefan cel mare din 31 Octombre 1491, la I. Bogdan, Documentele luĭ Ştefan cel mare, I, Bucureştĭ, 1913, pag. 490). Numele uneĭ plăşĭ, al unuĭ sat şi al unuĭ rîŭ în judeţul Tutova. >turc pers *per* bord d'une chose, Rand einer Sache, Zenker 184 a + turc arab *eskah* pays, canton, district, Landschaft, Bezirk, Gau, Zenker 571 b.

10. **Corhană**. Povîrniş, loc înalt greŭ de suit; locus praeceps; lieu escarpé („Le-aĭ scrombăit [cĭubotele] pela jocurĭ şi prin toate *corhanele* şi coclaurile". Creangă Amintirĭ 106. „Murgu... cu potcoave de aramă, ca să-l ţie la *corhană*". Şezătoarea V 22). Cumanul *kurhân* movilă, codex cumanicus 222. Cu privire la cumanul *kurhan* spune Kuun XXXVIII următoarele: „In ţara Nogailor şi în regiunile învecinate se găsesc multe movile pe care chĭar Ruşiĭ meridionalĭ le numesc cu un cuvînt turcesc *kurgan*. Călătoriĭ vechĭ spun lămurit că aceste movile sînt mormintele Cumanilor şi ale Bisenilor. Rubruquis în descrierea călătorieĭ pe care a făcut-o la hanul Mongolilor Mangu în anul 1253 vorbeşte despre movilele dintre Dnipru şi Don astfel: «Cumaniĭ fac o movilă mare deasupra mortuluĭ şi pun deasupra o statue cu faţa întoarsă spre răsărit ţinînd în mînă o cupă înaintea buriculuĭ». ...Chĭar în timpurile cele maĭ vechĭ Schiţiĭ dela marea neagră aveaŭ obiceĭul de a purta în cingătoare o cupă, asupra căruĭ fapt Herodot cartea IV, 8-10 a scris astfel: «Schiţiĭ şi până astăzĭ poartă cupele în cingătoare»". La Osmanlîĭ *kurhân* înseamnă château fort, citadelle, partie d'une ville entourée d'une enceinte. Zenker 715 a.

II.

„Este evident", ziceam maĭ sus pag. 360, „că, dacă în toponimiea romînească se vor fi găsind numirĭ de judeţe, de plăşĭ, de oraşe, de sate, de rîurĭ, şi alte nume topice, care să fie de origine turcească, asemenea numirĭ, maĭ ales că sînt şi vechĭ tare (pentru unele se ştie chĭar istoriceşte că sînt anterioare venirii Osmanlîilor), nu se pot explica prin

limba Osmanlîilor, ci prin limba popoarelor turceştĭ care aŭ venit şi aŭ trăit prin ţările noastre înainte de Osmanlîĭ". Tot atît de evident este că, dacă se vor fi găsind cuvinte romîneştĭ de origine turcească, prin care să se exprime niscaĭ instituţiĭ vechĭ tare din viaţa socială romînească, aceste cuvinte nu pot fi de origine osmanlîe, ci de origine cumană. Eŭ revendic pentru limba Cumanilor următoarele numirĭ de instituţiĭ romîneştĭ.

11. Mire. „Din minutul în care şĭ-aŭ schimbat ceĭ tinerĭ inelele, adecă din minutul în care s-aŭ încredinţat, logodit, şi până după uncrop, fecĭorul încredinţat se numeşte în Bucovina *mire* saŭ *mnire* şi *nire*, ĭar fata încredinţată *mireasă*, *mnireasă* saŭ *nireasă*. Inprejurul Bucureştilor precum şi-n alte părţĭ din Romînia fecĭorul încredinţat se numeşte *ginere*, deminutiv *gineric*ă, în loc de *mire*, nu numaĭ decătră socri, părinţiĭ feteĭ, ci şi decătră toţĭ ceĭalalţĭ nuntaşĭ; aşa bună oară lăutariĭ zic: «să trăeştĭ, domnule *ginere*, să trăeştĭ *ginerică*», în loc de «să trăeştĭ, domnule mire». Feteĭ încredinţate însă şi aicĭ i se zice *mireasă*. In sudul Transilvanieĭ se zice, ca şi înprejurul Bucureştilor, *ginere* în loc de *mire*, în celelalte părţĭ însă, ca şi în Bucovina, *mire* şi *mireasă*, deminutiv *miresucă*. In Banat se zice numaĭ *june*. Cuvîntul mireasă însă şi aicĭ e cunoscut. In Selagĭŭ şi Chĭor se zice asemenea *mire* şi *mireasă*, deminutiv *miresuţă*. In Macedonia, dupăcum mi s-a spus, nu există de felĭŭ cuvîntul *mire* şi *mireasă*, ci mireluĭ i se zice *dzinire* saŭ *dzinere*, plural *dzinerli*, ĭar mireseĭ, maĭ ales în părţile Tesalieĭ şi ale Albanieĭ, *nveasta noŭa*, plural *nveaste nale*. Dacă aŭ trecut maĭ multe zile dela nuntă, se zice simplu *nveasta*. *Nevasta noŭă* se numeşte mireasa şi în comitatul Zaranduluĭ, precum şi în unele părţĭ ale Transilvanieĭ. Ce se atinge de numirea *ginere*,... aceasta este pretutindenea lăţită şi cunoscută şi în Bucovina, însă aicĭ nu are însemnarea de încredinţat, fidanţat (Bräutigam), ci numaĭ de bărbatul fiĭciĭ măritate (Schwiegersohn). In decursul nunţiĭ se maĭ numeşte mirele pretutindenea, în toate ţările locuite de Romînĭ şi maĭ ales în oraţiĭ, şi *împărat*, *împărat mare*, *craĭŭ noŭ*, şi *crăişor*, ĭar mireasa *împărăteasă* şi *crăĭasă noŭă*". Marian Nunta 175 sqq. „In aromîneşte mirele se cheamă *gĭone* (=juvenem), termin întrebuinţat şi pentru desemnarea unuĭ tînăr care a trecut peste vîrsta de 16 anĭ, care nu maĭ e *ficĭor* (= băĭat), care e tînăr între 16-25 anĭ... La Meglenoromînĭ mirele se numeşte *tinir-juni*, tînăr voĭnic". Papahagi Notiţe etimologice pag. 236. In romîna din Istria cuvîntul *mire* de asemenea nu se găseşte. Acest cuvînt, cunoscut numaĭ la Romîniĭ din Dacia, e cu atît maĭ răspîndit la aceştiĭa, cu cît se îndepărtează cineva maĭ puţin de Moldova. In Moldova el se întrebuinţează excluziv, pecînd în celelalte provinciĭ locuite de Romînĭ orĭ se întrebuinţează alăturĭ cu alte cuvinte sinonime, orĭ nu se întrebuinţează de fel.

Hasdeu în Columna luĭ Traĭan, anul 1873, pag. 110 a propus ca etymon pe albanezul *mîră* bun, frumos. Pericle Papahagi în Notiţe etimologice, pag. 236 crede că „*mire* vine din latinul *miles*, şi anume din nominativ, ca şi *om-homo*, *jude-iudex*, etc.". Iar C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripţiilor, pag. 492, în Dacoromania IV, propune pe grecul μεῖραξ tînăr.

Mirele e un *împărat*, nu un militar. Militarĭ sînt tovarăşiĭ luĭ, ceĭ

care compun oastea luĭ. Iată cum vorbeşte starostele: „Noĭ ce umblăm, ce căutăm, oriîncotro ne-nturnăm, bine sama să ne dăm. A nost tînăr *împărat* dimineaţa s-a sculat, pe obraz că s-a spălat,... pe cal negru-a-ncălecat, mîndră oaste a rîdicat, etc.". Marian Nunta 108. „Conăcariĭ... îndătinează, cînd ajung la casa mireseĭ, a ţine o oraţie, prin care daŭ de ştire părinţilor mireseĭ precum şi tuturor celorlalţĭ nuntaşĭ adunaţĭ la aceasta ca să se îngrijească cît maĭ degrabă de conac şi de toate cele trebuincĭoase *înălţatuluĭ împărat*, care îndată are să sosească cu întreaga sa suită...: «Vă rugăm să ne arătaţĭ care este gazda solilor, să ĭasă să ni dăm soliile, să ni spunem poruncile. Căcĭ noĭ prea mult nu vom zăbovi, ci cuĭ ni s-a arăta de sfetnic împărătesc, aceluĭa numaĭ să-ĭ vorbim. Că al nostru tînăr *împărat* de dumnezeŭ încoronat mare oaste a adunat şi la vînat a plecat etc.»". Marian Nunta 327. *Mirele* este un împărat şi mireasa o *împărăteasă*. Iată cum vorbeşte *vornicelul*: „Ce îmblăm, ce căutăm, nimăruĭ samă n-avem să dăm. Am sosit, am nimerit, ne-nşelaţĭ, ne fărmăcaţĭ. Chiuind şi hohotind vom discuĭa şi vom întra la a noastră înălţată şi lăudată *împărătească* mireasă". Marian Nunta 331. *Mirele* este un împărat şi *mireasa* o împărătească. Pentru aceĭa şi *cununiea* înseamnă o *încoronare*, pentru aceĭa li se pun mirilor *cununĭ*, adecă *coroane* pe cap. *Mire* trebue să fi însemnînd *împărat* şi aşa şi este: turcul pers (din arăbeşte) *mir=principe*, *şef*, *stăpîn* Zenker 899 b, cumanul *mir=principe* codex cumanicus pag. 216. Romînul a prins acest cuvînt din gura Cumanilor nu ca *mir*, ci ca *miri*, cu sufixul pronominal posesiv, pentrucă totdeauna se vorbeşte despre *principele* cuĭva, despre *principele* nostru, vostru, lor, despre *principele*, *şeful* uneĭ ţărĭ, *şeful* uneĭ oştirĭ, etc., şi în toate aceste expresiĭ în limbile turceştĭ cuvîntul primeşte sufixul pronominal posesiv: *mirim—principele meŭ, mirin—pricipele tăŭ, miri—principele luĭ, mirimiz—principele nostru, miriniz—principele vostru, miri—principele lor; vilaĭët miri, eĭalët miri, memlekët miri—principele uneĭ ţărĭ, a uneĭ provinciĭ; haskër miri—şeful uneĭ oştirĭ*, etc. Pelîngă acestea orĭdecîteorĭ s-a exprimat faptul de *a posede un principe*, *a avea un principe*, s-a întrebuinţat ĭar *miri* cu sufixul pronominal posesiv, pentrucă în limbile turceştĭ lucrul posedat prevăzut cu sufixul pronominal posesiv şi însoţit de verbul *vàrdîr*, a fi, reprezintă pe verbul *am* din limbile indogermane, ĭar lucrul posedat prevăzut cu sufixul pronominal posesiv şi însoţit de verbul *ĭòkdur*, a nu fi, reprezintă pe verbul *nu am* din limbile indogermane: *mirim*, *mirin*, *miri*, *mirimiz*, *miriniz*, *mirĭ vàrdîr* (*ĭòkdur*)—am, aĭ, are, avem, aveţĭ, aŭ (n-am, n-aĭ, n-are, nu avem, nu aveţĭ, n-aŭ) *principe; memleketin miri vàrdîr* (*ĭòkdur*)—ţara are (n-are) *principe*, etc. Pentru aceĭa şi sună cuvîntul în romîneşte *mire*, de a treĭa declinare, nu *mir*.

12. **Răzăş.** Ce sînt *răzăşiĭ* spune Radu Rosetti, Pămîntul, săteniĭ şi stăpîniĭ în Moldova, I, Bucureştĭ, 1907, pag. 168: „Părtaşiĭ la stăpînirea uneĭ judeciĭ eraŭ desemnaţĭ prin denumirea de *răzăşĭ*, care mi se pare a veni dela cuvîntul unguresc *reszes*=părtaş (dela *resz* parte). Acest cuvînt în cele doŭă din urmă veacurĭ era întrebuinţat pentru a desemna maĭ cu deosebire pe ţăraniĭ aceĭ cu stăpînirĭ propriĭ, dar nu încape îndo-

Limba este un organ, la producţiea căruĭa participă şi fizicul şi psihicul. In ea, ca şi în restul organizmuluĭ omenesc, se găsesc doŭă părţĭ constitutive, al căror progres nu este egal, ale căror dezvoltărĭ nu se acopăr şi n-aŭ aceleaş direcţiĭ. Partea fizică din limbă este reprezentată de sunete, partea psihică a eĭ e reprezentată de simbolizarea prin mijlocirea sunetelor a lucrurilor şi raporturilor. Sunetele sînt părţile fizice, pe care le procură organe fizice anumite ale corpuluĭ, simbolizarea prin mijlocirea lor a cunoştinţilor este partea psihică, elaborată de suflet. Conform cu ceĭa ce se petrece în restul fiinţiĭ omeneştĭ în privinţa felĭuluĭ de a se comporta al celor doŭă elemente constitutive ale aceşteĭ fiinţĭ, unul fizic şi celalalt psihic, şi aicĭ, la limbă, sunetele se schimbă maĭ încet şi maĭ treptat, ĭar simboalele (cuvinte, forme gramaticale, şi înţelesurile lor) se schimbă maĭ răpede şi maĭ brusc, şi adeseorĭ alăturĭ cu foarte marĭ asămănărĭ de sunete se găsesc enorme deosebirĭ de simboale. Să se compare, de pildă, proporţiea în care s-aŭ schimbat sunetele şi simboalele în limba comună romînească: schimbarea în simboale (cuvinte, înţelesurĭ de cuvinte, înţelesurĭ de forme) e atît de mare, încît ţăranul maĭ nu înţelege această limbă, schimbarea în sunete însă e aproape nulă şi de acel fel numaĭ că s-aŭ păstrat pronunţările maĭ arhaice. Dacă vreĭ să urmăreştĭ, prin urmare, desfacerea în grupurĭ a limbiĭ romîneştĭ, cu gîndul că această desfacere va fi corespunzînd uneĭ dizlocărĭ a poporuluĭ romîn dintr-un centru de expansiune oarecare, veĭ avea o bază maĭ sigură, dacă veĭ lua de călăuză elementul cel solid şi încet al sunetuluĭ material, decît dacă veĭ lua de călăuză pe

---

ĭală că maĭ înainte era întrebuinţat pentru a desemna pe părtaşiĭ aceleĭaş stăpînirĭ, fie cu părţĭ micĭ, fie cu părţĭ de sute şi chĭar miĭ de fălcĭ". Dupăcît ştiŭ, cuvîntul se întrebuinţează numaĭ în Moldova. Ca să nu maĭ vorbesc de Maxim, care în glosarul luĭ Laurian îl derivă din verbul *radere*, o etimologie a acestuĭ cuvînt a dat Cihac, care a propus pe ungurescul *részes* (citeşte *réseş*) părtaş. Inţelesul s-ar potrivi, dar nu se potriveşte sunetul *s*, care în asemenea înprejurărĭ nu putea să devină în romîneşte *z*, apoĭ nu se potriveşte faptul că numele uneĭ instituţiĭ atît de intime a societăţiĭ romîne din Moldova să fi provenit din limba Ungurilor, care n-aŭ avut nicĭodată atita influinţă şi importanţă asupra organizaţieĭ societăţiĭ romîneştĭ de dincoace de munţĭ. Pentru aceĭa cuvîntul *răzăş* este maĭ degrabă turcul arab *erzeşí*=părtaş la pămînt, tovarăş de pămînt (arab *erz*, pămînt, Zenker, 28 b+turc *eş*, tovarăş, Zenker, 52 a, cu sufixul pronominal posesiv, fiindcă e precedat de un genitiv). Din *erzéş* a eşit prin metateză *rezéş*, apoĭ *răzăş* conform fonetizmuluĭ romînesc, în special al celuĭ moldovenesc.

acel uşurel al simbolului psihic. Sunetul este ca totalitatea caracterelor uneĭ plante, simbolul este ca parfumul uneĭ florĭ. Frumuseţa şi parfumul uneĭ florĭ de trandafir nu poate înşela pe botanist în acel fel, că să nu pună planta, la care ele se găsesc, alăturĭ cu trandafirul sălbatec: aceĭaş rădăcină, acelaş trunchiŭ, aceleaş frunze, aceĭaş ghimpĭ. Tot aşa, se pot ele vorbirile deosebi mult prin simboale, dar sunetele lor le vor da pe faţă gradul de înrudire.*)

---

*) Trebue să notez aicĭ o aparentă contrazicere în părerile unuĭ remarcabil învăţat asupra aceşteĭ chestiĭ. In articulul „Sur la disparition des formes simples du prétérit" din Linguistique historique et linguistique générale pag. 149 A. Meillet, dupăce pomeneşte ceva despre puţina variabilitate a fenomenelor fonetice dela o limbă la altă limbă, vorbeşte despre marea variabilitate a fenomenelor morfologice astfel: „En morphologie la liberté est beaucoup plus grande; la grammaire de deux langues de famille distincte diffère du tout au tout; et à l'intérieur d'une même famille les grammaires de deux langues deviennent souvent très différentes au bout de quelques siècles d'évolution divergente: on sait combien diffèrent déja les grammaires des diverses langues romanes. Il résulte de là que les tendances générales n'apparaissent pas au premier abord, et que, là où l'on en aperçoit, elles se laissent très malaisement formuler". Cu toate acestea puţin maĭ jos, în articulul „Le renouvellement des conjonctions" din Linguistique historique et linguistique générale pag. 160 A. Meillet spune: „On sait que la morphologie est ce qu' il y a de plus durable dans les langues. M. Terracher a montré très justement que des parlers locaux français, dont le vocabulaire est tout pénétré d'éléments non locaux, ont gardé dans leur grammaire beaucoup de traits anciens. Et c'est par la morphologie à peu près uniquement qu'on peut faire la classification généalogique des langues". Aşa se întîmplă, cînd articule scrise din diferite puncte de videre sînt puse cap în cap şi publicate într-un volum. In articulul „Sur la disparition des formes simples du prétérit" Meillet compara morfologiea cu fonetismul şi a afirmat marea variabilitate a morfologieĭ faţă de puţina variabilitate a fonetismuluĭ, ĭar în articulul „Le renouvellement des conjonctions" el compara morfologiea cu vocabularul şi a afirmat puţina variabilitate a morfologieĭ faţă de marea variabilitate a vocabularuluĭ. Lucrurile sînt relative, fireşte, decît numaĭ se cam bat cap în cap cîteodată, atuncĭ cînd le anină cineva unul de altul fără transiţie, fără ciment aş putea zice (Vezĭ cele spuse despre *înprumut* la § 268, 4, nota). In ce priveşte afirmarea că „maĭ numaĭ prin morfologie se poate face clasificaţiea genealogică a limbilor", să nu se uĭte punctul de videre pur *sociologic* din care se pune Meillet (Vezĭ prima notă dela acest paragraf pag. 339-340). Pe dînsul nu-l interesează înrudirea limbilor considerate ca organe ale unor neamurĭ de oamenĭ, ci înrudirea limbilor considerate ca organe ale unor societăţĭ, şi scopul urmărit de dînsul este de a constata numaĭ că cutare limbĭ ar deriva din aceĭaş limbă primitivă, ĭar nu că cutare limbĭ ar prezenta niscaĭ raporturĭ de asămănare orĭ de deosebire conforme cu raporturile etnice dintre neamurile de oamenĭ care le vorbesc. In aseme-

Pelîngă aceste precauţiĭ, că ĭaĭ ca bază sunetele şi admiţĭ că numaĭ aproximativ se desface limba în grupurĭ comparabile ramurilor şi valurilor, trebue să ţiĭ socoteală de următoarele doŭă fapte, pe care studiarea dialectelor le-a scos la iveală. Maĭ întîĭŭ inovaţiile, schimbările pleacă dela tot felĭul de puncte, cîteodată, *probabil*, numaĭ dela un individ, de cele maĭ multe orĭ, ĭar *probabil*, dela un grup maĭ mic orĭ maĭ mare de indivizĭ în mod simultan, şi acele inovaţiĭ, schimbărĭ, radiează prin *înprumut* unele maĭ departe, altele maĭ aproape, unele într-o direcţie, altele în altă direcţie. Aceleaş inovaţiĭ, schimbărĭ pot apărea în mod independent la indivizĭ, orĭ la grupurĭ de indivizĭ, la distanţe îndepărtate. Apoĭ, dacă n-ar fi obstacule, care să înpĭedece înprumutul dela un individ la altul, dela un grup de indivizĭ la altul, dialectele uneĭ limbĭ ar apărea într-o formă maĭ haotică, decît aceĭa în care ni le prezintă atlasurile limbistice. Dar obstacule aŭ fost totdeauna în mod necesar, orĭ puse de lumea fizică, orĭ încă şi maĭ mult de organizările politice (state, comune, districte) şi religioase (parohiĭ. Rousselot, Les modifications phonétiques du langage étudiées dans le patois d'une famille de Cellefrouin, Paris, 1891, pag. 348, la Wechssler, Giebt es Lautgesetze? pag. 521: „Transformările filologice prezintă un caracter particular: ele coincid de cele maĭ multe orĭ aşa de exact cu limitele parohiilor, încît ele singure ar fi de ajuns pentru a determina diferitele grupurĭ care se formase în sînul populaţieĭ".). Aceste obstacule aŭ înpĭedecat înprumutul şi aŭ facilitat mărginirea dialectelor.

I

Şi acum, să ne întoarcem la chestiunea pe care o pusesem. Ce sînt dialectele, pe care aşa le-am numit pănă acum, dacoromîn, macedoromîn, istroromîn? Limbĭ orĭ dialecte? Faptele sînt cele rezumate sub F 1 şi următoarele, § 272, Nos 1 şi următoarele: 202 fenomene sînt *comune* dialectelor, şi anume 96 *comune tuturor dialectelor*, ĭar 106 *comune la doŭă*

---

nea înprejurărĭ, cînd la un grup de vorbirĭ omeneştĭ, care ar fi provenit din aceĭaş vorbire unică, cineva nu se interesează de felĭul cum s-aŭ transformat ele conform cu înrudirea vorbitorilor, conform adecă cu adevărata înrudire a lor, a vorbirilor, ci se interesează numaĭ să afle dacă în adevăr dela capul loculuĭ a fost o singură vorbire, nu se poate, fireşte, lua în considerare fonetismul, pentrucă în acesta nu se manifestează decît înrudirea etnică, şi nicĭ vocabularul, pentrucă acesta se poate înprumuta prea lesne, ci numaĭ morfologiea. Compară § 308, ε.

oarecare din ele. Fată cu aceste 202 fenomene comune, se găsesc, ca *specifice* unuĭ dialect, 58 fenomene în dacoromîn, 57 fenomene în macedoromîn, 20 fenomene în istroromîn.—Fenomenele comune dialectelor (şi comune până în cele maĭ micĭ detaliĭ, vezĭ D 1, § 268, No 1), în special cele comune tuturor dialectelor, sînt importante. Cele propriĭ fiecăruĭ dialect sînt de puţină importanţă; o reală importanţă aŭ la urma urmelor numaĭ *doŭă* fenomene, africatizarea luĭ $c + e$, i şi a luĭ $g + e$, i (Şi încă această importanţă există numaĭ pentru dacoromîn faţă cu macedoromînul, căcĭ africatele dezvoltate în istroromîn aŭ fost foarte probabil dela capul loculuĭ aceleaş cu africatele dezvoltate în dacoromîn).—Caracterele pe care le are dacoromînul comune cu macedoromînul sînt aproape tot aşa de multe ca şi caracterele propriĭ ale dacoromînuluĭ, ĭar caracterele pe care le are comune macedoromînul cu dacoromînul sînt cu mult maĭ multe decît caracterele propriĭ ale macedoromînuluĭ.—Caracterele pe care subdialectele dacoromîneştĭ le aŭ comune cu celelalte dialecte (în special cu macedoromînul) sînt aproape tot aşa de multe ca acele pe care subdialectele dacoromîneştĭ le aŭ comune cu dacoromînul în general. Cu alte vorbe subdialectele dacoromîneştĭ samănă cu celelalte dialecte (în special cu macedoromînul) maĭ tot atît de mult ca şi cu dialectul dacoromînesc în general considerat.—Caracterele pe care subdialectele macedoromîne le aŭ comune cu celelalte dialecte (în special cu dacoromînul) sînt mult maĭ numeroase decît acelea pe care subdialectele macedoromîne le aŭ comune cu macedoromînul în general. Cu alte vorbe subdialectele macedoromîne samănă cu celelalte dialecte (în special cu dacoromînul) maĭ mult decît cu dialectul macedoromîn în general considerat.—Caracterele propriĭ dialectuluĭ dacoromîn în general considerat sînt egale aproape în număr cu acele pe care dialectul dacoromîn considerat în general le are comune cu dialectul macedoromîn.—Caracterele propriĭ dialectuluĭ macedoromîn în general considerat sînt mult maĭ puţine (peste de treĭ orĭ maĭ puţine) decît acelea pe care dialectul macedoromîn în general considerat le are comune cu dialectul dacoromînesc.

In asemenea înprejurărĭ chestiunea nu maĭ este dacă dialectele romîneştĭ sînt dialecte, şi nu cumva limbĭ deosebite, ci dacă sînt dialecte, şi nu cumva subdialecte. Nu-ĭ maĭ drept oare să considerăm toată limba romînă ca o masă unică, din care se desfac ca vorbirĭ dialectale de acelaş grad vorbirile depe te-

ritoriile Dacoromînilor, Macedoromînilor şi Istroromînilor? Masa unică a limbiĭ romîneştĭ apare maĭ evidentă încă, dacă ĭaĭ în considerare că multe, foarte multe, fenomene comune aşa numitelor dialecte s-aŭ dezvoltat a parte în fiecare din ele, dupăce Romîniĭ, care vorbesc aceste aşa numite dialecte, se despărţise uniĭ de alţiĭ (Vezĭ A 4, § 262, No 4; D 2, 3, 4, E 1, § 268, Nos 2, 3, 4, § 270 No 1), şi cînd comparĭ limba romînă în întregimea eĭ cu o altă limbă romanică. O prăpastie îţĭ apare înainte, cînd facĭ această comparaţie, ĭar micile deosebirĭ dintre aşa numitele dialecte romîneştĭ ţi se arată atuncĭ ca cu totul neglijabile. Numaĭ fenomenele anteromîneştĭ (Vezĭ A, §§ 261, 262) formează trăsătura de unire dintre limba romînească şi acea limbă romanică alta oarecare, încolo totul e deosebire. Voĭŭ pomeni un singur fapt, dar foarte caracteristic, acel al diftongăriĭ vocalelor accentuate, în special a vocalelor accentuate lungĭ *í, ú*, din limba contiguă limbiĭ romîne, limba dalmată. Toate vocalele, *á, é, i, ó, ú*, accentuate, lungĭ (închise) orĭ scurte (deschise), diftonghează în limba dalmată, prin alunecare de sunet spontanee, ĭar diftongarea e altfel în silabele închise şi altfel în silabele deschise. Acest fapt este atît de deosebit de firea limbiĭ romîneştĭ, încît el singur (chĭar de n-ar maĭ fi nenumărate altele) ar fi suficient pentru a clasa limbile romînă şi dalmată ca doŭă speciĭ deosebite. Tot limbă latinească este şi limba dalmată, negreşit, dar numaĭ din punct de videre al acelor fenomene, care nu s-aŭ dezvoltat în ea, ci în limba latină comună, în limba latină populară, încolo, din punct de videre cum *ea însăş* a dezvoltat sunetele latineştĭ, ea este altă limbă decît cea romînească, între dînsa şi limba romînească există o prăpastie.*)

§ **274.** Stînd astfel lucrurile, procedarea care se impune este de a lua în considerare limba romînească ca pe o masă unică şi de a scoate din grupările dialectale ale eĭ indicaţiĭ asupra istorieĭ poporuluĭ romînesc.

1. Maĭ întîĭŭ din unitatea cea mare a limbiĭ romîneştĭ,

---

*) Să se vadă caracterele limbilor romînă, dalmată şi albaneză, pe care le înşiră Meyer-Lübke în Mitteilungen pag. 1-30. Pe baza comparaţieĭ între aceste caractere autorul conchide pag. 38-39 că romîna şi dalmata aŭ comune numaĭ fenomenele *ct<pt, gn<mn* : 'alte asămănărĭ din punct de videre al dezvoltăriĭ sunetelor nu există între romîna şi dalmata; în schimb există profunde deosebirĭ (tiefgehende Verschiedenheiten)'.

constatată prin minimele deosebiri dialectale, prin legăturile strînse care există între grupările dialectale cele maĭ depărtate în spațiu, prin apariția independentă pe teritoriĭ deosebite a foarte multe și importante fenomene, trebue să tragem concluziea că poporul romîn a trebuit să fie dela capul locului, și a trebuit să rămînă chiar după despărțirea luĭ în diferite trunchĭurĭ, foarte unitar din punct de videre al bazeĭ de articulație și al bazeĭ psihologice. O asemenea unitară complexiune fizică și psihică, maĭ ales cînd ne gîndim că bazele etnice ale acestuĭ popor aŭ fost constituite dintr-un conglomerat de diferite neamurĭ de oamenĭ, nu s-a putut constitui însă decît dacă vom admite că dela capul locului, și multă vreme după aceĭa, elementele constitutive ale luĭ aŭ trăit în cea maĭ strînsă legătură posibilă din punct de videre geografic și politic. Această strînsă și îndelungată convĭețuire este un postulat cu totul de altă natură decît acel cerut de uniĭ învățațĭ pentru romîna primitivă (Vezĭ nota dela § 264 No 2). Acolo era vorba de necesitatea uneĭ unitățĭ teritoriale, pentrucă altfel nu s-ar putea explica fenomenele de limbă comune întregiĭ romînimĭ. Aicĭ este vorba de necesitatea uneĭ unitățĭ teritoriale, pentrucă altfel nu se poate explica cum deosebirile dialectale sînt atît de micĭ dela un capăt la altul al romînimiĭ, macarcă romînimea s-a desfăcut de mult în trunchĭurĭ, și cum s-aŭ putut dezvolta atît de multe și de importante fenomene de limbă, aceleaș pănă în cele maĭ micĭ detaliĭ, în aceste trunchĭurĭ despărțite unele de altele. Acolo era vorba că aceleaș fenomene nu s-ar putea ivi decît în sînul uneĭ populațiĭ unitare din punct de videre geografic și politic. Și acest lucru nu-ĭ exact. Aicĭ este vorba că aceleaș fenomene nu s-ar fi putut ivi în trunchĭurĭ deosebite ale unuĭ popor, dacă acele trunchĭurĭ n-ar fi avut o extrem de asămănătoare complexiune fizică și psihică, ĭar o asemenea extrem de asămănătoare complexiune n-ar fi fost posibilă, dacă acele trunchĭurĭ n-ar fi constituit odată, și multă vreme, o masă unică din punct de videre geografic și politic.

Pentru aceĭa legătura pe care vrea Onciul să o stabilească între Romîniĭ din Dacia și ceĭ din peninsula balcanică prin niște fire supțirĭ de comunicare (Vezĭ § 213, Onciul Teoriea luĭ Rösler sub pag. 180, 591) nu este suficientă (Vezĭ și observările mele de sub § 209, Tomaschek Zur Kunde der Haemushalbinsel). Nu o asemenea precară comunicație între două mase ale populațieĭ romîne, dintre care cea din a stînga Dunăriĭ ar

fi trăit sub regimul barbarilor și maĭ mult prin munțĭ adăpostită, ĭar cea din a dreapta fluvĭuluĭ ar fi trăit sub regimul statuluĭ roman, este suficientă pentru a produce acea complectă unificare a neamuluĭ romînesc pe care o presupune complecta unitate a limbiĭ romîne. Pentru a se ajunge la acest rezultat a fost de trebuință cea maĭ strînsă convĭețuire posibilă din punct de videre și geografic și politic, și acest lucru nu s-a putut întîmpla decît în peninsula balcanică, unde ne trimet toate faptele istorice (Vezĭ rezumatul la §§ 111, 173, 174, 234), precum și participarea limbiĭ romîne la acele fenomene ale limbiĭ latine populare care s-aŭ dezvoltat în cursul secoluluĭ VI (Vezĭ A 2 α, 3, § 262 Nos 2 α, 3) *).

*) Acolo ne trimete păn și vorba *a făgădui marea cu sarea,* pe care o pomenește Pușcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, Bucureștĭ, 1926, pag. 365, ca probă pentru relațiile pe care Dacoromîniĭ le aveaŭ cu Istoromîniĭ, care servĭaŭ de cărăușĭ pentru transportul săriĭ „dela Marea Adriatică în interiorul țăriĭ, unde sarea era atît de rară și de căutată". „Numaĭ ca transmisă dela Romîniĭ apusenĭ se explică această expresiune pe teren dacoromîn, unde și marea e departe și sarea un obĭect atît de obicĭnuit și fără preț, încît n-ar putea figura ca termin de comparație pentru o promisiune exagerată". Ba vorba *a făgădui marea cu sarea* este o probă că Dacoromîniĭ aŭ trăit odată de a dreapta Dunăriĭ, ba această vorbă maĭ este o probă că pe vremea aceĭa raporturile dintre teritoriile de a dreapta fluvĭuluĭ cu cele de a stînga luĭ nu eraŭ așa de puternice, cum crede Pușcarĭu la pag. 358, căcĭ altfel șĭ-ar fi procurat locuitoriĭ depe malul drept sare și din țările depe malul stîng, ĭar nu numaĭ dela Marea Adriatică. Și după cum *marea cu sarea* ne trimete de a dreapta Dunăriĭ, tot așa *bourul* și *păcura* nu ne trimet de a stînga eĭ. Pușcarĭu spune Studiĭ istroromîne, II, pag. 359: „Numaĭ în nordul Dunăriĭ se explică, cum am arătat în Locul limbiĭ romîne, pag. 36, și P. Papahagi în revista Dunărea, păstrarea în forma lor populară a cuvintelor *bour>bubalus* și *păcură>picula*, precum și *pece>pix*, *picem* în expresiea *negru pece*, pentru a arăta ceva foarte negru. Intr-adevăr, în sudul Dunăriĭ numele *bubalus* trecu, după venirea Avarilor, asupra animaluluĭ *bivol*, adus de aceștiĭa (slav byvolъ<romîn bivol), pecînd în Carpați, unde bourul s-a păstrat ca animal vînat cu predilecție de strămoșiĭ noștri, s-a conservat și numele luĭ în forma tradițională. De asemenea *păcura* și *pecea* nu s-aŭ putut conserva ca vorbe populare în peninsula balcanică, lipsită de ținuturĭ petrolifere, ci numaĭ în nordul Dunăriĭ, bogat în asemenea regiunĭ". Cu toate acestea chĭar la pagina 36 din Locul limbiĭ romîne între limbile romanice Pușcarĭu spune că bourul a existat și în peninsula balcanică până relativ tîrziŭ, deoarece „Bulgariĭ păgînĭ îl vînaŭ încă, ĭar la anul 1215 exista ca o raritate în Serbia". Aŭ avut, decĭ, Romîniĭ unde să-l cunoască și în peninsula balcanică, chĭar de vor fi locuit cu toțiĭ în această peninsulă până la venirea Bulgarilor (secolul VII) orĭ până și maĭ tîrziu, și aŭ avut, decĭ, Romîniĭ și în peninsula balcanică ocaziea să păstreze „în

2. Din fatele expuse sub A 2 α, § 262 No 2 α, A 2 β, § 262 No 2 β, A 5, § 262 No 5, C 3, § 266 No 3 rezultă că înainte de anul p. Chr. 600 s-aŭ produs în poporul romînesc următoarele scisiunĭ: a) α) Dacoromîniĭ cu Istroromîniĭ de o parte; β) Macedoromîniĭ de altă parte.—b) Pe terenul Dacoromînilor unițĭ cu Istroromîniĭ s-aŭ produs apoĭ maĭ departe scisiunile α) Istroromîniĭ cu acea parte din Dacoromînĭ care actualmente ocupă vestul şi nordul Transilvanieĭ, Maramureşul, Bucovina; β) Ceilalțĭ Dacoromînĭ.—c) α) Dacoromîniĭ de o parte; β) Istroromîniĭ de altă parte.—d) Pe terenul Dacoromînilor s-aŭ produs apoĭ maĭ departe scisiunile α) Dacoromîniĭ care actualmente ocupă Banatul şi o parte din vestul Transilvanieĭ; β) Ceilalțĭ Dacoromînĭ.

Unde s-aŭ produs scisiunile acestea? Pe terenul de limbă romînească al peninsuleĭ balcanice (a căruĭ delimitare vezĭ-o sub §§ 111, 173, 174, 234 No 1)? Orĭ atuncĭ cînd valurile romîneştĭ începuse să treacă peste acel teren şi să se lățească, spre nord peste Dunăre, spre vest pe teritoriŭl dalmat, spre sud pe teritoriŭl grecesc? Probabil scisiunea a fost însoțită de o dizlocare, aşa că se poate admite, în ce priveşte în special pe Dacoromînĭ, că cele dintîiŭ valurĭ dacoromîne aŭ trecut de-a stînga Dunăriĭ încă înainte de anul 600. Oricînd s-ar fi făcut însă emigrarea Dacoromînilor de a stînga Dunăriĭ, faptul că Banatul nu participă la grupul istro-dacoromîn de sub b α probează că emigrarea de-a stînga Dunăriĭ a actualilor bănățenĭ este posterioară emigrăriĭ de-a stînga Dunăriĭ a Romînilor din grupul istro-dacoromîn de sub b α, pe care grup emigrarea bănățeană l-a rupt şi l-a desfăcut în doŭă, de o parte în porțiunea de de-a stînga Dunăriĭ, care a participat la destinele dialectuluĭ dacoromîn şi s-a contopit în el în mare măsură (Astăzĭ fenomenul *n* intervocalic < *r* maĭ duce numaĭ la Moțĭ o precară existență, vezĭ discuțiea de sub 122), de altă parte în porțiunea de de-a dreapta Dunăriĭ, ale căreĭ rămăşițĭ sînt actualiĭ Istroromînĭ.

---

forma luĭ populară" cuvîntul *bour*, cu care aŭ numit întîiŭ numaĭ *bourul* din Balcanĭ şi apoĭ şi pe cel din Carpațĭ! Apoĭ păcura, chiar dacă n-aŭ extras-o eĭ înşiş în peninsula balcanică (aşa după cum n-o extrăsese eĭ înşiş nicĭ Latiniĭ în Latium), aŭ avut-o totdeauna Romîniĭ supt ochĭ, ca un obiect *comercial* de prima necesitate, şi oriunde vor fi trăit, n-aŭ putut fi nevoițĭ să piardă cuvîntul şi să-l înlocuiască cu altul, tot aşa dupăcum cuvintele *pix* şi *picula* le-aŭ păstrat şi celelalte popoare romanice, orĭ că aŭ orĭ că n-aŭ păcură la eĭ acasă.

3. Din faptele expuse sub E 2, § 270 No 2 (Teritoriul banato-transcarpatin formează grup cu istrorominul pentru 15 fenomene; Muntenia formează grup cu istrorominul pentru 7 fenomene; Moldova nu formează grup cu istrorominul) se constată: a) Valurile dacorominești aŭ mers dela vest spre est, căcĭ este firesc lucru ca valurile să piardă din caracterele asămănătoare cu punctul de origine, cu cît se îndepărtează maĭ mult de dînsul. *) b) Valurile dacorominești din Muntenia sînt orĭ α) maĭ

---

*) Este *firesc* ca valurile migratoriĭ și ramificațiile unuĭ popor, cu cît sînt maĭ îndepărtate de centrul de radiație, să fie din punct de videre al limbiĭ tot maĭ deosebite față de acel centru, tot maĭ progresiste și maĭ puțin arhaice față de dînsul, și în aceĭaș vreme tot cu maĭ puține caractere asămănătoare unele față de altele, pentrucă, chĭar abstracție făcînd de eventualele amestecurĭ de rase, care în locurĭ tot maĭ depărtate de punctul de origine ar fi probabil tot maĭ altele, înprejurările de vieață cele cu atît maĭ deosebite, cu cît îndepărtarea dela centrul de radiație este maĭ mare, produc schimbărĭ în organizmul fizic și psihic, în baza de articulație și în baza psihologică. Aceste înprejurărĭ de vieață, constituite în mare parte de felĭul și de productele pămîntuluĭ și atmosfereĭ (înțelegîndu-se prin productele pămîntuluĭ și fauna), dar în aceĭaș vreme și de productele activitățiĭ omenești, de vecinătatea omenească, se numesc de obiceĭŭ medĭul ambiant. Wundt, Die Sprache, I, pag. 397-399 tăgăduește (dar cu rezervă) influința medĭuluĭ ambiant (ca sol și ca climă considerat) asupra produceriĭ sunetelor, pentrucă aceleaș sunete s-ar găsi în limbile a neamurĭ de oamenĭ care trăesc în mediĭ ambiante deosebite și sunete deosebite s-ar găsi în limbile a neamurĭ de oamenĭ care trăesc în mediĭ ambiante aceleaș, și pentrucă, dacă copiiĭ germanĭ crescuțĭ în Anglia și chĭar Germaniĭ maturĭ trăitorĭ în Anglia capătă conformațiea ingleză a organelor articulatoriĭ, aceasta s-ar datori influințiĭ limbiĭ ingleze, ĭar nu climatuluĭ inglizesc. Dar aceste fapte aduse de Wundt nu privesc fondul chestiuniĭ de fel. Nimenĭ nu tăgăduește că aceleaș sunete nu s-ar putea produce de oamenĭ care trăesc în mediĭ deosebite, orĭ că sunete deosebite nu s-ar produce de oamenĭ care trăesc în aceleaș mediĭ, orĭ că copilul german și chĭar Germanul bătrîn n-ar ținea limba în gură în stare de repaos cu vîrful la intersecțiea dinților după moda inglizească prin imitație. Fondul chestiuniĭ este acesta: Are medĭul ambiant orĭ ba vreo influință asupra chipuluĭ cum se schimbă fizicul și psihicul omuluĭ din cum fusese ele atuncĭ cînd omul acela trăise în alt medĭu? Și dacă medĭul ambiant are vreo infuință în acest sens, atuncĭ el produce în mod necesar o schimbare în limbă, deoarece limba este un product al psihofiziculuĭ (ca să mă servesc de terminologiea consacrată de Wundt), și cînd psihofizicul e altul, trebue să fie alta și limba. Eŭ însă cred că orĭce se poate tăgădui, numaĭ influința medĭuluĭ ambiant asupra constituțieĭ fizice și psihice a animaluluĭ nu. Vietățile doar toate (ca să nu maĭ vorbesc de plante) sînt la urma urmelor productul medĭuluĭ ambiant. Dacă nu sînt urșĭ albĭ la ecvator și leĭ la pol, aceasta cred că nimenĭ nu poate tăgădui că se datorește

de mult despărțite din grupul istro-dacoromîn decît valurile banato-transcarpatine (Căcĭ este firesc lucru ca valul maĭ de demult despărțit să aĭbă maĭ puțină asămănare cu punctul de origine), orĭ β) maĭ îndepărtate de punctul de origine. In cazul α trebue să admitem saŭ că Dacoromîniĭ aŭ ocupat întîĭŭ Muntenia și apoĭ, printr-o noŭă migrație, teritoriul banato-transcarpatin, saŭ că Dacoromîniĭ care aŭ ocupat Muntenia se despărțise de trunchiul istro-dacoromîn maĭ dinainte vreme decît Dacoromîniĭ care aŭ ocupat teritoriul banato-transcarpatin. In cazul β, deoarece Muntenia nu e maĭ îndepărtată de punctul de origine decît teritoriul banato-transcarpatin, trebue să admitem că Dacoromîniĭ aŭ ocupat întîĭŭ teritoriul banato-transcarpatin și apoĭ din teritoriul banato-transcarpatin aŭ trecut în Muntenia. Se va vedea din discuțiea de sub 4 că numaĭ alternativele de sub α sînt admisibile.

---

mediuluĭ ambiant. Și Negriĭ foarte probabil numaĭ în Africa ar fi putut să ĭa naștere și Eschimoșiĭ numaĭ în regiunile polare. Și dacă cumva niscaĭ oamenĭ din planeta Marte vor fi avînd zece ochĭ și doŭă capete, aceasta putem fi siguri că nu se datorește decît mediuluĭ ambiant din planeta aceĭa. Rasa este productul mediuluĭ ambiant. Și dacă mediul ambiant produce rasa, tot el, dacă se schimbă, poate și schimba rasa, oricît de multă rezistență ar prezenta atavismul. Dacă prin vreo minune s-ar strămuta Franceziĭ din țara lor în țara Romînilor și Romîniĭ lĭ-ar lua locul, după trecere de vreo mie de anĭ nu s-ar întîmpla, negreșit, ca Franceziĭ să capete psihofizicul romînesc și ca Romîniĭ să capete psihofizicul francez, dar nicĭ Franceziĭ nicĭ Romîniĭ n-ar fi aceĭa ce ar fi fost, dacă ar fi continuat să trăĭască pe vechile lor teritoriĭ. Iar rase deosebite, dacă trăesc la un loc, în acelaș mediu ambiant, chiar dacă nu se amestecă între ele prin sînge, capătă trăsăturĭ uniforme fizice și psihice. Bernard Shaw a constatat acest lucru pentru Irlanda, în ce privește psihicul locuitoruluĭ din această insulă. Acest locuitor, oricăreĭ rase va aparținea, de va fi Celt orĭ Anglosaxon, are anumite caractere specifice, de caracter și de inteligență, care-l deosebesc radical de locuitorul insuleĭ Britania, oricăreĭ rase va aparținea și acest din urmă, de va fi și el Celt orĭ Anglosaxon, și aceste caractere specifice, care constituesc irlandismul, se datoresc după Bernard Shaw soluluĭ și climeĭ Irlandeĭ (John Bull's other island, preface for politicians). In ce privește faptul că condițiile mediuluĭ ambiant, chiar numaĭ ca sol și ca climă considerat, devin tot maĭ deosebite, cu cît se îndepărtează cineva de centrul de radiație, el nu poate fi răsturnat prin observarea pe care ar face-o vreun cîrcĭogar că se poate întîmpla ca pe icĭ pe colea la îndepărtărĭ maĭ marĭ de centru să se găsească condițiĭ de mediu maĭ asămănătoare cu cele dela centru, pentrucă faptul trebue considerat în general și cu aproximație, ca toate faptele. Iar dacă-l considerĭ în general și cu aproximație, el este just, maĭ ales cînd aĭ a face cu radiațiĭ în latitudine geografică, cum aŭ fost radiațiile din migrațiile Romînilor: deosebirile de latitudine implică în mod necesar deosebirĭ de climă.

4. Din faptele expuse sub E 3, § 270 No 3, unde este vorba de grupările formate prin asămănările parţiale dintre dialecte, se constată pentru teritoriul dacoromîn: a) Următoarele valurĭ: α) Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ); β) Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia; γ) Teritoriul transcarpatin (afară de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ); δ) Teritoriul transcarpatin (afară de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia; ε) Teritoriul transcarpatin (afară de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Oltenia, Muntenia; ζ) Teritoriul transcarpatin (afară de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ), Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia; η) Oltenia, Muntenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ; ϑ) Muntenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ.—b) Numărul fenomenelor propriĭ diferitelor grupurĭ apare, aproximativ, cu atît maĭ mare în diferite teritoriĭ romîneştĭ, cu cît acestea sînt aşezate maĭ spre vest: Banat 21, Munteni-Pădurenĭ 17, Criş-Mureş (cu Moţiĭ) 16, Somiş-Tisa 10, Oaş 7, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ (cu Braşov) 4, Sudestul Transilvanieĭ 4, Oltenia 8, Muntenia 9, Moldova 9, Bucovina 4, Basarabia 4.—c) Teritoriile care aŭ fenomene propriĭ sînt Banat (4), Muntenĭ-Pădurenĭ (1), Moţĭ (1), Criş-Mureş (2), Ţara Oaşuluĭ (2), Braşov (1), Oltenia (1), Muntenia (4), Moldova (6).

Din a) rezultă: 1) Că valurile trec unele peste altele, cu începere din Banat, cuprinzînd tot maĭ departe teritoriul transcarpatin (cu excepţie de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ şi Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia. 2) Că numaĭ un val transcarpatin se întinde peste Oltenia şi Muntenia. 3) Că valurĭ separate se întind peste Oltenia, Muntenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ. 4) Că nicĭun val nu cuprinde la un loc Muntenia şi Moldova. 5) Că Oltenia este cuprinsă de un val transcarpatin fără Muntenia.—Decĭ Moldova, Bucovina şi Basarabia aparţin genetic (ramură) şi istoric la teritoriul banato-transcarpatin; Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ şi Sudestul Transilvanieĭ aparţin genetic (ramură) şi istoric la Muntenia, ĭar nu la teritoriul transcarpatin; Moldova şi Muntenia n-aŭ legătură genetică (ramură) şi istorică; Oltenia are din punct de vedere genetic (ramură) şi istoric un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin şi din element muntenesc.—Decĭ

doüă migrații romîneștĭ, separate, aŭ avut loc, una care a cuprins teritorĭul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia, și alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ.

Din b) rezultă: 1) Că migrațiea romînă, care a cuprins teritorĭul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela vest spre est, căcĭ este firesc lucru ca valurile, cu cît sînt maĭ aproape de punctul de origine, cu atît să posedă maĭ multe elemente asămănătoare (Vezĭ nota dela § 274 No 3). 2) Că pentru acelaș motiv migrațiea romînă, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ. Compară maĭ jos 7, 12.

Din c) rezultă: 1) Că coheziunea în grupul banato-transcarpatin-Moldova-Bucovina-Basarabia s-a rupt în Banat de o parte, teritorĭul transcarpatin de altă parte, Moldova-Bucovina-Basarabia de altă parte, căcĭ numaĭ prin scisiune, prin întreruperea contactuluĭ, prin obstacule se pot explica fenomenele maĭ multe propriĭ ale acestor treĭ bucățĭ; ĭar scisiunea a trebuit să fie maĭ mare (orĭ maĭ veche) între Moldova-Bucovina-Basarabia de o parte și teritorĭul transcarpatin de altă parte decît între teritorĭul transcarpatin și Banat. 2) Intre Moldova, Bucovina și Basarabia a fost totdeauna cea maĭ mare coheziune, căcĭ Bucovina și Basarabia n-aŭ nicĭun fenomen proprĭu. 3) O aproape tot așa de mare coheziune a existat totdeauna între Oltenia, Muntenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ.

Compară maĭ jos 7, 17, 18.

5. Din faptele expuse sub E 3, § 270 No 3, unde este vorba de grupările formate prin asămănările parțiale dintre dialecte, se constată pentru teritorĭul macedoromîn: a) Nu există valurĭ. b) Teritorĭul macedoromîn se desface maĭ întîĭŭ în doüă blocurĭ marĭ, în macedoromîn fără meglenit de o parte și în meglenit de altă parte. Blocul macedoromîn fără meglenit se desface apoĭ în α) Romîniĭ din Albania, β) Romîniĭ așa numițĭ Fărșerotĭ, γ) Romîniĭ dela Olymp, δ) Romîniĭ din Acarnania, și ε) Romîniĭ dela Pind și din Macedonia. Fenomenele propriĭ celor doüă blocurĭ marĭ, macedoromînuluĭ fără meglenit de o parte, meglenituluĭ de altă parte, sînt în număr de cîte 40. Fenomenele

proprii grupurilor α, β, γ, δ din blocul macedoromîn fără meglenit sînt pentru α 1, pentru β 1, pentru γ 2, pentru δ 2. Grupul ε n-are caractere proprii care să nu se fi găsind în grupurile α, β, γ, δ.

Din a) rezultă: 1) Că așăzările Macedorominilor pe teritoriile pe care actualmente le ocupă sînt mult maĭ vechĭ decît așăzările pe care actualmente le aŭ Dacoromînii. Adecă, în vremea pe cînd Dacoromînii se lățĭaŭ tot maĭ departe peste teritoriile actualmente ocupate de dînșii, Macedoromînii eraŭ de mult așezațĭ în teritoriile lor actuale. Pentru aceĭa mersul valurilor migrătoare este încă vizibil la Dacoromînĭ, ĭar la Macedoromînĭ s-a șters. 2) Migrațiea Macedoromînilor trebue să se fi făcut de o dată și în masă, peste tot teritoriul ocupat de dînșiĭ actualmente, pentrucă altfel, orĭcît de demult ar fi așăzările lor, dacă s-ar fi scurs rîndurĭ, rîndurĭ, treptat, dintr-o direcție oarecare, tot ar trebui să se observe macar cît de puțin existența unor valurĭ.

Din b) rezultă: 1) Că cele doŭă blocurĭ marĭ, macedoromînul fără meglenit și meglenitul, s-aŭ desfăcut foarte de demult unul de altul și în aceĭaș vreme trebue să fi aparținînd genetic (ramură) la doŭă ramurĭ deosebite, căcĭ altfel nu se poate explica numărul cel mare al fenomenelor proprii fiecăruĭa din aceste grupurĭ. 2) Coheziunea genetică (ramură) din blocul macedoromîn fără meglenit trebue să fie extrem de mare, căcĭ altfel nu se poate explica cum, cu toată vechimea așăzăriĭ Romînilor din acest bloc pe actualele lor teritoriĭ (Vezĭ cele spuse la alineatul precedent), și cu toată separarea geografică dintre grupurile α, β, γ, δ, ε, s-aŭ putut dezvolta în aceste grupurĭ numaĭ atît de puține caractere proprii.

6. Din faptele expuse sub E 3, § 270 No 3, unde este vorba de grupările formate prin asămănările parțiale dintre dialecte, se constată pentru teritoriul istroromîn că nu există nicĭ valurĭ, nicĭ grupurĭ cu caractere propriĭ. Aceasta probează că Istroromînii aŭ venit în actualul lor teritoriu în aceĭaș vreme, că aparțin la aceĭaș ramură și că aŭ trăit nedespărțițĭ uniĭ de alțiĭ.

7. Din faptele expuse sub F 3, § 272 No 3, unde este vorba de grupările formate prin caracterele specifice subdialectelor, se constată pentru teritoriul dacoromîn: a) Următoarele valurĭ: α) Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ); β) Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transil-

vanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia; γ) Teritorĭul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia; δ) Teritorĭul transcarpatin; ε) Muntenia, Moldova.—b) Numărul fenomenelor dialectale specifice diferitelor grupurĭ apare, aproximativ, cu atît maĭ mare în diferite teritoriĭ romîneștĭ, cu cît acestea sînt așezate maĭ spre vest: Banat 16, Munteniĭ-Pădureniĭ 12, Criș-Mureș (cu Moțiĭ) 15, Somiș-Tisa 10, Oaș 7, Oltenia 3, Muntenia 4, Moldova 5, Bucovina 4, Basarabia 4. Apoĭ puterea și consecvența cu care se manifestează un fenomen, în grup, scade, în general, cu cît mergĭ dela vest spre est.—c) Teritoriile care aŭ fenomene dialectale specifice sînt: Banat (2), Munteniĭ-Pădureniĭ (3), Moțĭ (1), Criș-Mureș (2), Oaș (3), Muntenia (2).

Din a) rezultă: 1) Că valurile trec unele peste altele, cu începere din Banat, cuprinzînd tot maĭ departe teritorĭul transcarpatin (cu excepție de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia. 2) Că unul din aceste valurĭ, care începe din Banat, cuprinzînd tot maĭ departe teritorĭul transcarpatin (cu excepție de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia, cuprinde și Oltenia. 3) Că nicĭun val din acestea nu cuprinde Muntenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ. 4) Că un val se întinde peste Muntenia și Moldova.—Decĭ, conform cu cele văzute maĭ sus sub 4, Moldova, Bucovina și Basarabia aparțin genetic (ramură) și istoric la teritorĭul banato-transcarpatin; Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ și Sudestul Transilvanieĭ aparțin genetic (ramură) și istoric la Muntenia, ĭar nu la teritorĭul transcarpatin; Moldova și Muntenia n-aŭ legătură genetică (ramură) și istorică; Oltenia are din punct de videre genetic (ramură) și istoric un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin și element muntenesc.—Decĭ, conform ĭarăș cu cele văzute maĭ sus sub 4, doŭă migrațiĭ romîneștĭ, separate, aŭ avut loc, una care a cuprins teritorĭul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia, și alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezĭ maĭ sus sub 4. O deosebire există între faptele de sub F 3, § 272 No 3 și acele de sub E 3, § 270 No 3 în felĭul acela că la F 3, § 272 No 3 nu există nicĭun val care să cuprindă Oltenia și

Muntenia, ci Oltenia este cuprinsă numaĭ de valul care se întinde peste Banat, teritorĭul transcarpatin (afară de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia; şi că la F 3, § 272 No 3 este un val care cuprinde Muntenia şi Moldova. In ce priveşte lipsa valuluĭ care să cuprindă Oltenia şi Muntenia, şi prezenţa Olteniеĭ numaĭ în valul banato-transcarpatin, lucrul probează că elementul banato-transcarpatin din caracterul mixt al Olteniеĭ (caracter mixt care se probează prin faptele de sub E 3, § 270 No 3, vezĭ maĭ sus sub 4) este maĭ puternic decît elementul muntenesc. In ce priveşte valul care cuprinde Muntenia şi Moldova, acest val, judecînd după totalitatea faptelor de sub E 3, § 270 No 3 şi F 3, § 272 No 3, este un val aparent, care nu se datoreşte uneĭ propagărĭ genetice (ramură), ci faptuluĭ că un fenomen (un singur fenomen, 7) s-a dezvoltat în mod independent în acelaş fel în cele doŭă teritoriĭ.

Compară maĭ jos 18.

Din b) rezultă: 1) Că migraţiea romînă, care a cuprins teritorĭul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela vest spre est, căcĭ este firesc lucru ca valurile, cu cît sînt maĭ aproape de punctul de origine, cu atît să poseadă maĭ multe elemente asămănătoare (Vezĭ nota dela § 274 No 3). 2) Că pentru acelaş motiv migraţiea romînă, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezĭ maĭ sus sub 4. Compară 12.

Din c) rezultă că aşăzările Romînilor din teritorĭul banato-transcarpatin sînt maĭ vechĭ decît cele din Moldova, Bucovina, Basarabia, şi că aşăzările Romînilor din Muntenia sînt maĭ vechĭ decît cele din Oltenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ, căcĭ este firesc lucru ca fenomenele dialectale să se dezvoalte de preferinţă în acele teritoriĭ, unde populaţiea este maĭ din vechĭŭ aşăzată *).—Rezultatele din F 3, § 272 No 3

*) Cu cît populaţiea dintr-o localitate este maĭ de mult aşăzată într-însa, cu atît ea s-a despărţit maĭ de multă vreme de restul populaţieĭ care constitue o naţiune. Inainte de a se stabili în acea localitate populaţiea respectivă forma o masă uniformă cu alte părţĭ ale naţiuniĭ, de care s-a despărţit. Orĭcît de puternice ar fi raporturile de după aceĭa dintre populaţiea despărţită şi celelalte părţĭ ale naţiuniĭ, despărţirea pune baza

nu sînt conforme, ci complinitoare rezultatelor din E 3, § 270 No 3. Vezĭ maĭ sus sub 4.

Compară maĭ jos 17, 18.

8. Din faptele expuse sub F 3, § 272 No 3, unde este vorba de grupările formate prin caracterele specifice subdialectelor, se constată pentru teritoriul macedoromîn: a) Nu există valurĭ. b) Teritoriul macedoromîn se desface maĭ întîiŭ în doŭă blocurĭ marĭ, în macedoromîn fără meglenit de o parte şi în meglenit de altă parte. Blocul macedoromîn fără meglenit se desface apoĭ în α) Romînii din Albania, β) Romînii aşa numiţĭ Fărşeroţĭ, γ) Romînii dela Olymp, δ) Romînii din Acarnania şi ε) Romînii dela Pind şi din Macedonia. Macedoromînul fără meglenit are 23 fenomene specifice dialectale, meglenitul are 10. Fenomenele dialectale specifice grupurilor α, β, γ, δ din blocul macedoromîn fără meglenit sînt pentru α 1, pentru β 1, pentru γ 8, pentru δ 1. Grupul ε n-are caractere specifice dialectale care să nu se fi găsind în grupurile α, β, γ, δ.

Din a) rezultă: 1) Că aşăzările Macedoromînilor pe teritoriile pe care actualmente le ocupă sînt mult maĭ vechĭ decît aşăzările pe care actualmente le aŭ Dacoromînii. Adecă, în vremea pecînd Dacoromînii se lăţiaŭ tot maĭ departe peste teritoriile actualmente ocupate de dînşiĭ, Macedoromînii eraŭ de mult aşăzaţĭ în teritoriile lor actuale. Pentru aceĭa mersul valurilor migrătoare este încă vizibil la Dacoromînĭ, ĭar la Macedoromînĭ s-a şters. 2) Migraţiea Macedoromînilor trebue să se fi făcut de odată şi în masă, peste tot teritoriul ocupat de dînşiĭ actualmente, pentrucă altfel, oricît de demult ar fi aşăzările lor, dacă s-ar fi scurs rîndurĭ, rîndurĭ, treptat, dintr-o direcţie oare-

pentru o dezvoltare dialectală, şi cu cît baza este pusă maĭ de demult, cu atît, fireşte, dezvoltarea dialectală trebue să fie maĭ puternică. O abatere dela această regulă numaĭ atuncĭ doar ar putea avea loc, cînd populaţiea din cutare localitate s-ar fi stabilit acolo relativ maĭ tîrziŭ decît populaţiile din alte localităţĭ, dar din diferite pricinĭ, geografice orĭ politice, ar fi trăit în maĭ mare izolare faţă de restul naţiunii, aşa că nivelarea provocată de înprumut, de amestecul vorbirilor, ar fi avut asupra limbiĭ eĭ maĭ puţină putere. O asemenea abatere dela regulă nu se potriveşte însă cu înprejurările romîneştĭ de fel, căcĭ ar trebui atuncĭ să presupunem că teritoriul banato-transcarpatin a fost maĭ izolat de dacoromînime decît Moldova, Bucovina şi Basarabia, că Muntenia a fost maĭ separată de dacoromînime decît Oltenia, Ţara Bîrseĭ, Ţara Oltuluĭ şi sudestul Transilvanieĭ, şi că (Vezĭ maĭ jos No 10) Dacoromînii aŭ fost maĭ separaţĭ de romînime decît Istroromînii.

care, tot ar trebui să se observe macar cît de puţin existenţa unor valurĭ.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezĭ maĭ sus sub 5.

Din b) rezultă: 1) Că cele doŭă blocurĭ marĭ, macedoromînul fără meglenit şi meglenitul, s-aŭ desfăcut foarte de demult unul de altul şi în aceĭaş vreme trebue să fi aparţinînd genetic (ramură) la doŭă ramurĭ deosebite, căcĭ altfel nu se poate explica numărul cel mare al fenomenelor dialectale specifice fiecăruĭa din aceste grupurĭ.—Rezultatul din F 3, § 272 No 3 este conform cu rezultatul din E 3, § 270 No 3. Vezĭ maĭ sus sub 5. 2) Coheziunea genetică (ramură) din blocul macedoromîn fără meglenit trebue să fie extrem de mare pentru grupurile α, β, δ, ε, căcĭ altfel nu se poate explica cum, cu toată vechimea aşăzăriĭ Romînilor din aceste grupurĭ pe actualele lor teritoriĭ (Vezĭ cele spuse la alineatul precedent), şi cu toată separarea geografică dintre grupurile acestea, s-aŭ putut dezvolta în ele numaĭ atît de puţine caractere dialectale specifice. Numaĭ pentru grupul γ numărul relativ mare al caracterelor dialectale specifice presupune o oarecare deosebire genetică, o subramificaţie.—Rezultatul din F 3, § 272 No 3 este parte conform parte complimentar celuĭ din E 3, § 270 No 3. Vezĭ maĭ sus sub 5.

9. Din faptele expuse sub F 3, § 272 No 3, unde este vorba de grupările formate prin caracterele specifice subdialectelor, se constată pentru teritorĭul istroromîn că nu există nicĭ valurĭ, nicĭ grupurĭ cu caractere propriĭ. Aceasta probează că Istromînii aŭ venit în actualul lor teritorĭu în aceĭaş vreme, că aparţin la aceĭaş ramură şi că aŭ trăit nedespărţiţĭ uniĭ de alţiĭ.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezĭ maĭ sus sub 6.

10. La F 4, § 272 No 4 am constatat că fenomenele dialectale specifice teritoriilor dacoromîn, macedoromîn, istroromîn sînt din punct de videre al număruluĭ următoarele: Dacoromîn în general 28, Banat 2, Criş-Mureş 2, Oaş 3, Munteni-Pădurenĭ 3, Moţĭ 1, Muntenia 2 = dacoromîneştĭ în total 41. —Macedoromîn în general 7, macedoromîn fără meglenit 23, meglenit 10, Olymp 8, Acarnania 1, Albania 1, Fărşeroţĭ 1, macedoromîn fără Olymp 2, macedoromîn fără Olymp şi meglenit 3 = macedoromîne în total 56.—Istroromîn în general 20.—Adecă, cele maĭ multe caractere dialectale specifice se găsesc pe teritorĭul macedoromîn, cele maĭ puţine se găsesc pe teritorĭul

istroromîn, teritoriul dacoromîn are mijlociea. Teritoriul macedoromîn are aproape de treĭ orĭ maĭ multe caractere dialectale specifice decît istroromînul și aproape odată și jumătate maĭ multe caractere dialectale specifice decît dacoromînul.

De aicĭ rezultă că așăzările Macedoromînilor în actualele lor teritoriĭ sînt maĭ vechĭ decît acele ale Dacoromînilor în actualele lor teritoriĭ, și că așăzările Dacoromînilor în actualele lor teritoriĭ sînt maĭ vechĭ decît acele ale Istroromînilor în teritoriile lor actuale. Căcĭ este firesc lucru ca aparițiile propriĭ, ca fenomenele dialectale specifice să se dezvoalte în număr cu atît maĭ mare, cu cît un popor este maĭ de mult așăzat pe teritoriul pe care-l ocupă actualmente. Vezĭ nota dela § 274 No 7.

11. Fenomenele dialectale specifice dacoromînuluĭ în general sînt foarte multe față cu acele dialectale specifice diferitelor teritoriĭ dacoromîne: 28 față cu 13. Fenomenele dialectale specifice macedoromînuluĭ în general sînt din contra foarte puține față cu acele dialectale specifice diferitelor teritoriĭ macedoromîne: 7 față cu 49. Aceasta înseamnă că teritoriile dacoromîne samănă cu mult maĭ mult între ele decît se deosebesc unele de altele, pecînd din contra teritoriile macedoromîne se deosebesc cu mult maĭ mult unele de altele decît samănă între ele. Aceasta înseamnă că coheziunea genetică din sînul teritoriuluĭ dacoromîn este maĭ mare cu mult decît acea din sînul teritoriuluĭ macedoromîn. In special constatăm că cele două ramurĭ dacoromîne, ramul banato-transcarpatin-Moldova-Bucovina-Basarabia, și ramul muntenesc-Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ-Sudestul Transilvanieĭ (Vezĭ maĭ sus sub 4, 7) sînt maĭ congenere cu mult nu numaĭ decît cele două ramurĭ principale ale macedoromînuluĭ, ramul macedoromîn fără meglenit și ramul meglenit (Vezĭ maĭ sus sub 5, 8), ci chiar decît ramificațiea macedoromînă dela Olymp față de blocul macedoromîn fără meglenit (Vezĭ maĭ sus sub 8).

12. La F 4, § 272 No 4 am constatat că numărul caracterelor dialectale specifice dacoromîneștĭ, număr format din adunarea la olaltă a caracterelor dialectale specifice unuĭ teritoriu și a caracterelor pe care el le are comune cu dacoromînul în general și cu alte teritoriĭ dacoromîne, scade în diferitele regiunĭ dacoromîne cu cît mergĭ dela vest spre est pentru ramura banato-transcarpatină-Moldova-Bucovina-Basarabia, și cu cît mergĭ dela sud spre nord pentru ramura muntenească-Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ-Sudestul Transilvanieĭ. De-aicĭ rezultă că migrațiea

romînă, care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela vest spre est, și că migrațiea romînă, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ, căcĭ este firesc lucru ca valurile să conțină cu atît maĭ intens caracterele specifice ale întreguluĭ, cu cît sînt maĭ aproape de punctul de origine (Vezĭ nota dela § 274 No 3). Faptul că Oltenia n-are maĭ puține caractere dialectale specifice dacoromîneștĭ decît Muntenia, ci chĭar cu unul maĭ multe (Muntenia 37, Oltenia 38), confirmă rezultatul la care am maĭ ajuns pe baza altor fapte (Vezĭ maĭ sus sub 4, 7), că Oltenia are din punct de videre genetic (ramură) și istoric un caracter mixt, compus, maĭ mult, din element banato-transcarpatin și, maĭ puțin, din element muntenesc.

13. La F 4, 2^1, § 272 Nos 4, 2^1 am constatat că caracterele comune pe care le aŭ dacoromînul cu macedoromînul sînt maĭ multe decît acelea pe care aceste dialecte le aŭ comune cu istroromînul. La F 4, 5^1, § 272 Nos 4, 5^1 am constatat că caracterele comune pe care le aŭ subdialectele dacoromîne cu macedoromînul și subdialectele macedoromîne cu dacoromînul sînt maĭ numeroase decît acelea pe care subdialectele dacoromîne și macedoromîne le aŭ cu istroromînul. Aceasta probează că este maĭ mare legătură genetică (ramură) între Dacoromînĭ și Macedoromînĭ decît între Dacoromînĭ și Istroromînĭ, decît între Macedoromînĭ și Istroromînĭ.

14. La F 4, 3^1, § 272 Nos 4, 3^1 am constatat că maĭ multe caractere comune cu istroromînul are macedoromînul decît dacoromînul. La F 4, 6^1, § 272 Nos 4, 6^1 am constatat că maĭ multe caractere comune cu istroromînul aŭ subdialectele macedoromîne decît cele dacoromîne. Aceasta probează că este maĭ mare legătură genetică (ramură) între Macedoromînĭ și Istroromînĭ decît între Dacoromînĭ și Istroromînĭ.

15. La F 4, 8^1, § 272 Nos 4, 8^1 am constatat că în teritoriul banato-transcarpatin și în Muntenia apare maximul de caractere comune pe care subdialectele dacoromîne le aŭ cu istroromînul. La F 4, 9^1, § 272 Nos 4, 9^1 am constatat că cel maĭ mare procent de caractere comune cu istroromînul îl are dintre subdialectele dacoromîne Banatul, ĭar cel maĭ mic procent îl aŭ Moldova, Bucovina, Basarabia. Aceasta probează că valurile dacoromîneștĭ aŭ mers dela vest spre est, căcĭ este fi-

resc lucru ca valurile să pĭardă din caracterele asămănătoare cu punctul de origine, cu cît se îndepărtează maĭ mult de dînsul. Vezĭ nota dela § 274 No 3.

16. Din faptele expuse sub A 2 α, § 262 No 2 α, A 5, § 262 No 5, C 3, § 266 No 3, E 3, § 270 No 3, F 3, § 272 No 3, F 4, § 272 No 4 (în special să se vadă tabloul final dela F 4, § 272 No 4 şi consideraţiea dela F 4, 10^1, § 272, Nos 4, 10^1) rezultă pentru meglenit următoarele: Meglenitul s-a despărţit odată cu restul macedorominuluĭ de grupul dacorominuluĭ unit cu istrorominul, şi înpărtăşeşte cu macedorominul acelaş fel de africatizare a explozivelor *c*, *g* urmate de *e*, *i* sonante, care fel de africatizare este singurul fenomen important ce deosebeşte cele treĭ dialecte (dacoromîn, macedoromîn, istroromîn) unul de altul (Vezĭ maĭ sus § 273). Meglenitul duce la culme particularităţile macedorominuluĭ din punct de videre al caracterelor comune pe care macedorominul le are pe de o parte cu dacorominul, pe de altă parte cu istrorominul (Vezĭ maĭ sus sub 13, 14): dacă subdialectele macedoromîne aŭ maĭ multe caractere comune cu dacorominul decît cu istrorominul, apoĭ numărul maxim al caracterelor comune cu dacorominul îl are meglenitul (45 faţă cu 37 caractere comune cu dacorominul ale macedorominuluĭ fără meglenit); şi dacă subdialectele macedoromîne aŭ maĭ multe caractere comune cu istrorominul decît aŭ caractere comune cu istrorominul subdialectele dacoromîne, apoĭ numărul maxim al caracterelor comune cu istrorominul îl are meglenitul (28 faţă cu 20 caractere comune cu istrorominul ale macedorominuluĭ fără meglenit). Legătura meglenituluĭ cu macedorominul în general şi cu subdialectele macedoromîne este maĭ intensă decît acea a macedorominuluĭ fără meglenit: meglenitul are, cu macedorominul în general şi cu subdialectele macedoromîne la un loc, 12 caractere comune, învremece macedorominul fără meglenit are, cu macedorominul în general şi cu subdialectele macedoromîne la un loc, comune numaĭ 7 caractere. Este evident că nu numaĭ din punct de videre geografic, dar şi genetic (ramură) meglenitul aparţine la teritorĭul, la domenĭul macedoromîn. Însă numărul cel mare al fenomenelor propriĭ ale meglenituluĭ faţă de macedorominul fără meglenit (40 fenomene propriĭ ale meglenituluĭ faţă de 40 fenomene propriĭ ale macedorominuluĭ fără meglenit, din punct de videre al grupărilor formate prin asămănările parţiale dintre dialecte, vezĭ maĭ sus sub 5. 10 fenomene dialectale specifice ale

meglenitului față de 23 fenomene dialectale specifice ale macedorominului fără meglenit, vezĭ maĭ sus sub 8) arată că meglenitul este o ramură a parte a macedorominuluĭ.

17. Din faptele expuse la B 5, § 264 No 5, C 6, § 266 No 6, D 10, § 268 No 10, E 4 a, § 270 No 4 a, E 4 b, § 270 No 4 b, F 5 a, § 272 No 5 a, F 5 b, § 272 No 5 b am constatat din punct de videre al arhaismuluĭ, cu care se prezintă diferite teritoriĭ romîneștĭ, următoarele:

a) Sînt arhaice:

Dacoromîn în fenomenul **89** = 1 fenomen.

Dacoromîn (afară de Moțĭ, nordul Transilvanieĭ, Maramureș, Bucovina) în fenomenul **122** = 1 fenomen.

Banat, Munteni-Pădurenĭ în fenomenele **145, 202, 206** = 3 fenomene.

Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Oaș în fenomenul **121** = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș, Oltenia în fenomenul **18** = 1 fenomen.

Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul **166** = 1 fenomen.

Teritoriul transcarpatin (afară de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul **218** = 1 fenomen.

Banat în fenomenele **7, 112, 136** = 3 fenomene.

Oaș în fenomenul **123** = 1 fenomen.

Bucovina în fenomenul **7** = 1 fenomen.

Muntenia în fenomenul **82** = 1 fenomen.

Macedoromîn în fenomenele **28, 99, 121, 122, 123, 178, 194** = 7 fenomene.

Macedoromîn fără meglenit în fenomenele **7, 18, 50, 71, 125, 126, 137, 139, 166** = 9 fenomene.

Meglenit în fenomenele **136, 145** = 2 fenomene.

Istroromîn în fenomenele **28, 45, 50, 71, 99, 112, 121, 136, 145, 178, 194, 202, 206** = 13 fenomene.

b) Sînt mijlociŭ arhaice:

Teritoriul transcarpatin în fenomenul **7** = 1 fenomen.

Muntenĭ-Pădurenĭ în fenomenul **112** = 1 fenomen.

Oltenia în fenomenul **7** = 1 fenomen.

Basarabia în fenomenul **7** = 1 fenomen.

Meglenit în fenomenele **7, 112, 125, 126, 137, 139** = 6 fenomene.

Olymp în fenomenul **112** = 1 fenomen.

Istroromîn în fenomenele **125, 126, 137, 139** = 4 fenomene.

c) Prezintă toate gradele de arhaism, dela arhaic prin mijlociŭ arhaic până la puţin arhaic:

Istroromînul în fenomenul **7** = 1 fenomen.

Din acestea constatăm maĭ departe următoarele:

α) Pe teritorĭul dacoromînesc sînt arhaice 14 fenomene (La numărătoare să se observe că trebue eliminată repetiţiea număruluĭ 7). Pe teritorĭul macedoromîn sînt arhaice 18 fenomene. Pe teritorĭul istroromîn sînt arhaice 13 fenomene. Pe teritorĭul dacoromîn sînt mijlociŭ arhaice 2 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuesc eliminate repetiţiile număruluĭ 7). Pe teritorĭul macedoromîn sînt mijlociŭ arhaice 6 fenomene (La numărătoare să se observe că trebue eliminată repetiţiea număruluĭ **112**). Pe teritorĭul istroromîn sînt mijlociŭ arhaice 4 fenomene. Numaĭ pe teritorĭul istroromîn un fenomen prezintă toate gradele de arhaism, dela arhaic prin mijlociŭ arhaic până la puţin arhaic. Dacă fenomenul din urmă îl numărăm printre cele mijlociŭ arhaice ale istroromînuluĭ, apoĭ suma totală a arhaismelor, cu marĭ cu mijlociĭ la un loc, este: teritorĭul dacoromîn 16 fenomene, teritorĭul macedoromîn 24 fenomene, teritorĭul istroromîn 18 fenomene. De aicĭ urmează că din cele treĭ teritorĭĭ romîneştĭ, teritorĭul macedoromîn este cel maĭ apropiat de punctul de origine, căcĭ este firesc lucru ca o limbă să fie cu atît maĭ arhaică, cu cît poporul care o vorbeşte locueşte pe un teritorĭu maĭ apropiat de locul de obîrşie al neamuluĭ.

β) Pe teritorĭul dacoromînesc se observă la fenomenele arhaice valurĭ: maĭ întîĭŭ valurĭ care cuprind Banatul şi porţiunĭ tot maĭ marĭ din teritorĭul transcarpatin cu excepţie de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ (Unul din aceste valurĭ se întinde şi peste Oltenia); apoĭ un val care trece peste Banat, teritorĭul transcarpatin (cu excepţie de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia, şi alt val care cuprinde teritorĭul transcarpatin (cu excepţie de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia. Aceste valurĭ se potrivesc întocmaĭ cu acele pe care le-am observat că se formează pe baza grupărilor produse prin asămănările parţiale dintre dialecte şi prin caracterele specifice subdialectelor (Vezĭ maĭ sus sub 4, 7), şi con-

firmă concluziea la care am ajuns sub 4 şi 7, că doüă migraţiĭ romîneştĭ separate, cu filiaţie genetică (ramură) deosebită, aŭ avut loc, una care a cuprins teritorĭul banato-transcarpatin (afară de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia, alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ, şi că Oltenia are un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin şi din element muntenesc. Compară maĭ jos 18.

γ) Arhaismele scad în teritoriile dacorominești, cu cît mergĭ dela vest spre est (Banat 11 fenomene, Muntenĭ-Pădurenĭ 10 fenomene, Criş-Mureş 7 fenomene, Somiş-Tisa 5 fenomene, Oaş 6 fenomene, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ 3 fenomene, Sudestul Transilvanieĭ 3 fenomene, Oltenia 4 fenomene, Muntenia 3 fenomene, Moldova 4 fenomene, Bucovina 4 fenomene, Basarabia 5 fenomene. Aŭ fost luate în considerare şi fenomenele mijlociŭ arhaice). Aceasta înseamnă că migraţiea Dacoromînilor a avut loc dinspre vest spre est, căcĭ este firesc lucru ca limba dintr-un teritorĭu să fie cu atît maĭ arhaică, cu cît acel teritorĭu este maĭ aproape de punctul de origine. Vezĭ nota dela § 274 No 3.

18. Din faptele expuse la E 5 a, § 270 No 5 a, E 5, b, § 270 No 5 b, F 6 a, § 272 No 6 a, F 6 b, § 272 No 6 b am constatat din punct de videre al progresuluĭ, cu care se prezintă diferite teritoriĭ romîneştĭ, următoarele:

Sînt progresiste:

Docoromîn în fenomenul **194** = 1 fenomen.

Dacoromîn (afară de Banat) în fenomenul **112** = 1 fenomen.

Dacoromîn (afară de Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ) în fenomenele **145, 202, 206** = 3 fenomene.

Banat, Muntenĭ-Pădurenĭ în fenomenul **95** = 1 fenomen.

Banat, Criş-Mureş, Muntenĭ-Pădurenĭ în fenomenul **116** = 1 fenomen.

Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa în fenomenul **107** = 1 fenomen.

Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ în fenomenele **95, 107, 134** = 3 fenomene.

Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenele **164, 175** = 2 fenomene.

Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenĭ-Pădurenĭ, Oaş, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul **190** = 1 fenomen.

Banat, Criş-Mureş (?), Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaş, Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul **201** = 1 fenomen.

Banat în fenomenul **144** = 1 fenomen.

Oaş în fenomenul **144** = 1 fenomen.

Somiş-Tisa în fenomenele **165, 168** = 2 fenomene.

Muntenia, Oltenia în fenomenele **165, 168** = 2 fenomene.

Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ în fenomenul **166** = 1 fenomen.

Muntenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ în fenomenul **218** = 1 fenomen.

Muntenia, Moldova în fenomenul **7** = 1 fenomen.

Muntenia în fenomenele **144, 155** = 2 fenomene.

Moldova în fenomenele **136, 145, 202, 206** = 4 fenomene.

Macedoromîn în fenomenele **112, 202, 206** = 3 fenomene.

Macedoromîn fără meglenit în fenomenele **136, 145, 206** = 3 fenomene.

Meglenit în fenomenele **165, 166, 168, 218** = 4 fenomene.

Istroromîn în fenomenele **165, 166, 168, 218** = 4 fenomene.

Din acestea constatăm maĭ departe următoarele:

α) Pe teritoriul dacoromînesc sînt progresiste 23 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuesc eliminate repetiţiile numerelor **144, 145, 165, 168, 202, 206**; nu însă ale numerelor **95, 107**, căcĭ la acestea este vorba de lucrurĭ deosebite). Pe teritoriul macedoromîn sînt progresiste 9 fenomene (La numărătoare să se observe că trebue eliminată repetiţiea numărului **206**). La istroromîn sînt progresiste 4 fenomene. De aicĭ urmează că Dacoromîniĭ sînt maĭ îndepărtaţĭ de punctul de origine decît Macedoromîniĭ, căcĭ este firesc lucru ca o limbă să fie cu atît maĭ progresistă, cu cît poporul care o vorbeşte locueşte pe un teritoriu maĭ îndepărtat de locul de obîrşie al neamuluĭ. In ce priveşte minimul de fenomene progresiste pe care-l ofere istroromînul, el probează că Istroromîniĭ se găsesc pe actualul lor teritoriu relativ de curînd şi că nu cu prea mult în urmă eĭ se găsiaŭ maĭ apropiaţĭ încă de locul de obîrşie decît Macedoromîniĭ.

β) Pe teritoriul dacoromîn se observă la fenomenele progresiste valurĭ: maĭ multe valurĭ care cuprind Banatul şi porţiunĭ tot maĭ marĭ din teritoriul transcarpatin (cu excepţie de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ); doŭă valurĭ care

cuprind teritoriul banato-transcarpatin (cu excepție de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia; un val care cuprinde teritoriul banato-transcarpatin (cu excepție de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia; un val care cuprinde Muntenia și Oltenia; un val care cuprinde Muntenia, Oltenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ; un val care cuprinde Muntenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ; un val care cuprinde Muntenia și Moldova. Aceste valurĭ se potrivesc întocmaĭ cu acele pe care le-am observat că se formează pe baza grupărilor produse prin asămănările parțiale dintre dialecte, prin caracterele specifice subdialectelor, și prin arhaisme (Vezĭ maĭ sus sub 4, 7, 17), și confirmă concluziea la care am ajuns sub 4, 7, 17 că doŭă migrațiĭ romîneștĭ separate, cu filiație genetică (ramură) deosebită, aŭ avut loc, una care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Moldova, Bucovina, Basarabia, alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ, și că Oltenia are un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin și din element muntenesc.—In ce privește valul care cuprinde Muntenia și Moldova, acest val, judecînd după totalitatea rezultatelor căpătate sub acest număr și sub numerele 4, 7, 17, este un val aparent, care nu se datorește uneĭ propagărĭ genetice (ramură), ci faptuluĭ că un fenomen (un singur fenomen, 7) s-a dezvoltat în mod independent în acelaș fel în cele doŭă teritoriĭ. Compară maĭ sus 7.

γ) Numărul fenomenelor progresiste crește în teritoriile dacoromîneștĭ, cu cît mergĭ dela vest spre est (Banat 12 fenomene, Muntenĭ-Pădurenĭ 11 fenomene, Criș-Mureș 14 fenomene, Somiș-Tisa 15 fenomene, Oaș 8 fenomene, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ 7 fenomene, Sudestul Transilvanieĭ 7 fenomene, Oltenia 11 fenomene, Muntenia 12 fenomene, Moldova 14 fenomene, Bucovina 9 fenomene, Basarabia 9 fenomene). Aceasta înseamnă că migrațiea Dacoromînilor a avut loc dinspre vest spre est, căcĭ este firesc lucru ca limba dintr-un teritoriu să fie cu atît maĭ progresistă, cu cît acel teritoriu este maĭ îndepărtat de punctul de origine (Vezĭ nota dela § 274 No 3). Faptul că Bucovina are limbă maĭ puțin pregresistă decît Moldova se explică prin aceĭa că migrațiea în Moldova s-a făcut prin Bucovina, că Bucovina a fost ocupată de Dacoromînĭ înainte de a fi fost o-

cupată Moldova, că valul banato-transcarpatin n-a trecut (exceptînd doar micĭ șivoae) în Moldova prin trecătorile Carpaților esticĭ, ci prin văile de nord ale Transilvanieĭ și peste Bucovina. Faptul că Basarabia are limbă maĭ puțin progresistă decît Moldova se explică prin aceĭa că Băsărăbeniĭ aŭ fost odată maĭ apropiațĭ de punctul de origine decît Moldoveniĭ, că adecă Basarabia n-a fost ocupată (afară de micĭ trecerĭ) prin trecerea peste Prut a Romînilor din Moldova, ci prin noŭă torente de Dacoromînĭ dinspre nordvest, care, dupăce s-aŭ întins întîĭŭ peste Bucovina în Moldova, s-aŭ întins maĭ tîrziŭ din noŭ peste Bucovina în Basarabia. Astfel se explică și pentru ce numărul arhaismelor este ceva maĭ mare în Basarabia decît în Moldova (Vezĭ maĭ sus sub 17). Faptul că Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ aŭ limbă maĭ puțin progresistă decît Muntenia probează că, în domeniul migrațieĭ dacoromîne care a ocupat Muntenia, Oltenia, Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ, Dacoromîniĭ care ocupă actualmente Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ aŭ fost odată maĭ apropiațĭ de punctul de origine decît Dacoromîniĭ din Muntenia, în felĭul acela că, dupăce Muntenia fusese ocupată, noŭă torente de peste Dunăre șĭ-aŭ făcut drum în Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ.

III

§ 275. Invățăturile, pe care ni le dă limba romînească prin sunetele eĭ asupra istorieĭ poporuluĭ romînesc din timpurile originiĭ acestuĭ popor, sînt decĭ următoarele.

Pănă în a doŭa jumătate a secoluluĭ VI p. Chr. poporul romîn a trăit în peninsula balcanică, pe acel teritorĭu pe care l-am delimitat la §§ 111, 173, 174, 234 No 1, în cea maĭ mare conformitate etnică și în cea maĭ strînsă legătură politică și geografică. In a doŭa jumătate a secoluluĭ VI s-aŭ despărțit însă, Dacoromîniĭ înpreună cu Istroromîniĭ de o parte, de Macedoromînĭ de altă parte, ĭar grupul format de Dacoromînĭ înpreună cu Istroromîniĭ, macarcă rămas în maĭ strînsă legătură față de Macedoromînĭ, a căpătat el însuș, tot în a doŭa jumătate a secoluluĭ VI, orĭ căpătase poate chĭar maĭ dinainte, scisiunĭ, nu așa de marĭ ca despărțitura față de Macedoromînĭ, dar în tot cazul scisiunĭ. Tulpina romînească a început să se desfacă în ramurĭ. Iar scisiunile aŭ fost foarte probabil însoțite de deplasărĭ, masa romînească a început depe atuncĭ, cel maĭ tîrziŭ din a doŭa jumătate a secoluluĭ VI, să se reverse în valurĭ.

Depe atuncĭ datează cea dintîĭŭ mişcare a Macedoromînilor spre sud, a Istroromînilor spre vest şi a Dacoromînilor spre nord. Această deplasare, această revărsare în valurĭ, a avut loc în mod deosebit, din punct de videre al vechimiĭ, al durateĭ în timp, şi din acel al bruscheţeĭ revărsăriĭ, la cele treĭ ramurĭ principale ale trunchĭuluĭ romînesc. Macedoromîniĭ s-aŭ stabilit în actualele lor teritoriĭ maĭ de demult, stabilirea lor s-a făcut maĭ în scurtă vreme şi maĭ de o dată, maĭ în masă. Dacoromîniĭ s-aŭ stabilit în actualele lor teritoriĭ maĭ de curînd, relativ, maĭ în îndelungată vreme şi maĭ treptat. Pentru Istroromînĭ limba lor ni spune numaĭ atît, că acele slabe rămăşiţĭ ale lor, care maĭ există încă, s-aŭ stabilit în actualele lor teritoriĭ relativ de curînd, şi că nu cu mult în urmă eĭ eraŭ maĭ apropiaţĭ de teritorĭul băştinaş al Romînilor decît Dacoromîniĭ. In migraţiea lor spre nord şi spre răsărit Dacoromîniĭ s-aŭ despărţit în doŭă ramurĭ. O ramură s-a răspîndit tot maĭ departe treptat peste Banat, teritorĭul transcarpatin (afară de Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), Bucovina, Moldova, Basarabia. Altă ramură s-a răspîndit peste Muntenia, Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ. Peste Oltenia s-aŭ revărsat şi ramura banato-transcarpatină şi ramura muntenească. Valurile din ramura întîĭŭ care aŭ cuprins Moldova şi Basarabia nu s-aŭ revărsat peste aceste ţărĭ trecînd peste munţiĭ răsăritenĭ aĭ Transilvanieĭ, ci trecînd prin văile de nord ale Transilvanieĭ peste Bucovina. Şi anume torentul romînesc a acoperit prin Bucovina Moldova întîĭŭ, şi apoĭ tot prin Bucovina Basarabia. Valurile din ramura a doŭa care aŭ cuprins Ţara Bîrseĭ şi Ţara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ, provin din migraţiĭ din teritorĭul de obîrşie maĭ noŭă decît migraţiile care aŭ ocupat Muntenia. Ramura macedoromînă s-a despărţit şi ea în doŭă, de o parte Macedoromîniĭ fără Meglenițĭ, de altă parte Megleniţiĭ.

Aceste despărţirĭ în masa poporuluĭ romîn, care aŭ provocat ramurĭ deosebite, trebuesc să aĭbă o cauză. Cauza nu poate fi decît aceĭa că la sfîrşitul secoluluĭ VI a încetat ultima rezistenţă a statuluĭ roman (domniea luĭ Mauricius 582-602, vezĭ § 82 No 10, § 89) contra puhoĭuluĭ slav (sloven şi sîrbo-crat), care la începutul secoluluĭ VII, dupăce şi maĭ dinainte se revărsase în mase marĭ în peninsula balcanică, a cotropit cu desăvîrşire tot teritorĭul romanizat, în special pe cel romînesc, din peninsulă. Iar migraţiea Romînilor în direcţiile în care ea a avut loc n-a putut fi atrasă decît de un gol. Golul care a atras pe

Macedoromînĭ este maĭ greŭ, dar nu imposibil, de înțeles. Eĭ exista în toate părțile în peninsula balcanică în urma nenorocirilor sub care zăcea ea încă dela începutul domnieĭ luĭ Iustinianus (Vezĭ §§ 88, 89), și înpinsă dela mĭazănoapte de barbarĭ o parte din poporul romînesc a putut să migreze spre sud în speranța uneĭ viețĭ maĭ liniștite, căcĭ locurĭ goale eraŭ de ajuns. Golul ocupat de Istroromînĭ a fost format atuncĭ, cînd năvala Sîrbocroaților, atrasă tot maĭ mult de părțile dinspre coasta măriĭ adriatice, unde existase cea maĭ înfloritoare cultură și bogăție romană a provincieĭ Dalmatia, a părăsit tot maĭ mult părțile răsăritene ale aceleĭ provinciĭ, care chĭar sub stăpînirea romană nu fusese, din cauza puținelor avantaje ale soluluĭ, prea intens locuite (Vezĭ § 111 No 2). Cel maĭ vădit gol a fost acel ocupat de Dacoromînĭ. Slaviĭ părăsĭaŭ încă de mult țările de de-a stînga Dunăriĭ și tot în maĭ mare număr se stabilĭaŭ în peninsulă, unde-ĭ ademenĭa farmecul bogățiilor din orașele eĭ, dar cînd zăgazul la moartea luĭ Mauricius a fost complect sfărmat, eĭ s-aŭ prăvălit peste Dunăre în mase enorme, s-ar putea zice cu întreaga masă, și în golul lăsat de dînșiĭ s-aŭ scurs Dacoromîniĭ. Dacoromîniĭ eraŭ de altfel deprinșĭ cu dînșiĭ, deprinșĭ nu numaĭ în teritoriile de de-a dreapta fluvĭuluĭ, unde demult trăĭaŭ alăturĭ de eĭ, dar și în cele de de-a stînga, unde este cu neputință de închipuit că n-ar fi existat migrațiĭ romîneștĭ chĭar înainte de secolul VI.. Strînșĭ între doŭă năvale, între acea a Slovenilor, care treceaŭ Dunărea prin părțile actualeĭ Munteniĭ, și între acea a Sîrbocroaților, care treceaŭ Sava prin părțile actualeĭ Bosniĭ, Romîniĭ s-aŭ scurs pela mijloc, *din* actuala Serbie, Moesia Superior, unul din teritoriile lor de baștină cele maĭ importante, și *prin* actuala Serbie, în Banat și apoĭ de acolo treptat peste întregul teritorĭu banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrseĭ și Țara Oltuluĭ, Sudestul Transilvanieĭ), până peste Bucovina, Moldova și Basarabia. Teritorĭul acesta vast, peste care s-aŭ lățit Dacoromîniĭ, fusese și cel maĭ de demult și maĭ complect golit de Slavĭ, căcĭ este cel maĭ îndepărtat de ținta finală a năvăliriĭ slave, de peninsula balcanică. In vremea aceasta altă migrație dacoromînească avea loc, din a dreapta Dunăriĭ peste fluvĭu în teritorĭul actualeĭ Munteniĭ, dar nu cu caracterul excluziv al ocupăriĭ unuĭ gol, cît cu acel al infiltrăriĭ tot maĭ marĭ a maseĭ romîneștĭ în masa slavă, așa că, cu cît Slaviĭ devenĭaŭ maĭ puținĭ în Muntenia și maĭ numeroșĭ în actuala Bulgarie dintre Dunăre și Balcanĭ, cu atît din contra Romîniĭ de-

veniaŭ maĭ numeroşĭ în Muntenia şi maĭ puţinĭ în actuala Bulgarie. Schimbul complect al celor doŭă teritoriĭ dela un neam la altul a avut loc de abia la începutul secoluluĭ XIII. Începutul secoluluĭ XIII nu însemnează începutul migraţieĭ Dacoromînilor, cum credea Roesler, ci sfîrşitul eĭ: la începutul secoluluĭ XIII tot teritoriul ocupat actualmente de Romînĭ era împlut de dînşiĭ..

CAPITOLUL XIII

Macedoromîn fără meglenit

§ 276. a) Forme nominale

1) Articul (postpozitiv)

α) Forma 1.

crúţea P. B. 1; *nivĕásta* P. B. 1; *márdzinea* P. B. 1; *hoara* P. B. 1; etc. etc.—*córbul* P. B. 1; *căpitánlu* P. B. 1; *părinţîĭ* P, B. 1; *Aráplu* P. B. 1; *zbórlu* P. B. 1; *ficĭórlu* P. B. 1; *cáplu* P. B. 1; *cíńí* (cîniĭ) P. B. 1; *mărátlu* P. B. 2; *ficĭórĭ* (ficĭoriĭ) P. B. 2; *Andrúşlu* P. B. 2; *peáştile* P. B. 2; *cĭoárisĭ (>cĭoáritsĭ)* P. B. 2; *aúmbrile* P. B. 2; *dráclu* P. B. 2; *coárnile* P. B. 2; *soárle* P. B. 2; *ĭédzĭ* P. B. 323; *vimtul* P. B. 335; *arísutle* (rîsetele) P. B. 339; *picúĭlu* P. B. 354; *képtinle* P. B. 385; *aúşul* P. B. 420; *amirălu* (împăratul) P. B. 6; *lóculu* C. D. IV 185_{16}; *episcoplu* C. D. IV 189_{27}; *episcopul* C. D. IV 191_{2}; *urăcăĭ* (plugariĭ) C. D. V 213_{12}; *lémnulu* C. D. V 243_{14}; *mirmintul* C. D. V 283_{29}; *mésul* C. D. V 293_{8}; *tátulu* C. D. VI 89_{12}; *profitul* C. D. VI 89_{13}; *birbéculu* C. D. VI 119_{28}; *lácul* C. D. VI 125_{11}; *láclu* C. D. VI 125_{33}; *prăndzu* (prînzul) C. D. VI 129_{10}; *arhánghellu* C. D. VI 129_{16}; *prăndzulu* C. D. VI 129_{16}; *auşáticul* C. D. VI $133_{27, 28}$ 137_{14}; *iγúminlu* C. D. VI 139_{6} 141_{19}; *trúpul* C. D. VI 147_{2}; *ómlu* C. D. VI 147_{10}; *sóslu (>sótslu)* C. D. VI 157_{12}; *stúplu* C. D. VI 159_{27}; *untulémnulu* C. D. VI 159_{30}; *cáplu* C. D. VI 163_{15}; *súflitle* (súfletele) C. D. VI 163_{28}; *cápitle* (cápetele) C. D. VI 163_{28}; *prósupile (féţele)* C. D. VI 165_{10}.

La numele articulate cu articulele masculin singular *(lu, le)*, masculin plural *(ĭi)*, feminin plural *(le)*, vocalele neaccentuate

din penultima *(u, e, i)*, adecă formele numeluĭ, cad, cînd nu sînt precedate de un grup de consonante (cu excepție uneorĭ de grupurile *ts, dz)*, ĭar *-u* dela articulul masculin singular *lu* se păstrează, în mod contrarĭu de ceĭa ce se întîmplă în dialectul dacoromîn, unde vocalele neaccentuate din penultima numelor articulate se păstrează totdeauna, ĭar *-u* dela articulul masculin singular *lu* cade. Cu toate acestea chipul de a procede dacoromînesc se găsește reprezentat în macedoromîn sporadic, maĭ ales în Albania.

Ca o influință albaneză consideră Capidan 500-501 faptul că în macedoromîn, maĭ ales „în graĭul Aromînilor din nord", se pot articula cu forma 1 a articululuĭ masculin singular *lu* numele propriĭ personale masculine *(Costul, Hristul, Doncĭul, Leșlu, Petrușlu,* etc.) și numele lunilor *(Șcurtul* Februar, *Marțul).*

β) Forma 2 (genitiv-dativ)

căliva li moáși (coliba babeĭ) P. B. 26; *căliva moáșiľeĭ* (coliba babeĭ) P. B. 26; *moáșa al darác* (baba draculuĭ) P. B. 26; *hoára li muľári* (satul fimeiĭ) P. B. 33; *iľ dzísi șireáta a feátiľeĭ* (șireata iĭ zise feteĭ) P. B. 36; *dzísi a ghiftăľeĭ* (zise țiganceĭ) P. B. 36; *feáta moáșiľeĭ* (fata babeĭ) P. B. 46; *si-ľ da hiľe ali úrsă* (să-ĭ dea fată ursuluĭ) P. B. 46; *nu-ľ da bánă a feátăľeĭ* (nu-ĭ da pace feteĭ) P. B. 47; *cása a fráti-suĭ a feátiľeĭ* (casa frateluĭ feteĭ) P. B. 47; *míńli a úrsăľeĭ* (mînile ursuluĭ) P. B. 47; *métura li moáși* (mătura babeĭ) P. B. 52; *doámna cásiľeĭ* (stăpîna caseĭ) P. B. 80; *cása feátăľeĭ* (casa feteĭ) P. B. 86; *múma feátiľeĭ* (mama feteĭ) P. B. 94; *fîntína li lámńi* (fîntîna zmeuluĭ) P. B. 114; *lóclu ali lámńi* (pămîntul zmeuluĭ) P. B. 114; *gărdina lámńiľeĭ* (grădina zmeuluĭ) P. B. 114; *părínțiľ ali feátă* (părințiĭ feteĭ) P. B. 139; *părínțiľ a feátiľeĭ* (părințiĭ feteĭ) P. B. 139; *și-l duțeá a hiľiľeĭ di amiră* (și-l ducea feteĭ de împărat) P. B. 142; *oára li turnátă a amirăluĭ* (ceasul întoarceriĭ împăratuluĭ) P. B. 154; *cáplu a fétiľeĭ* (capul feteĭ) P. B. 174; *cáplu a nicuchirăľeĭ* (capul doamneĭ) P. B. 190; *cáplu a nipîrticăľeĭ* (capul vipereĭ) P. B. 224; *tátă-su ali feáte* (tatăl feteĭ) P. B. 249; *deáde ali ghifte* (dede țiganceĭ) P. B. 254; *gri a feátiľeĭ* (zise feteĭ) P. B. 254; *dzinúcľul a feátăľeĭ* (genunchiul feteĭ) P. B. 266; *murmintile a múmiľeĭ* (mormîntul

mameĭ) P. B. 268; *cáplu a nipîrticăľeĭ* (capul vipereĭ) P. B. 269; *grăĭlu a ńicăľeĭ featā* (vorba feteĭ celeĭ micĭ) P. B. 285; *mărmintul ali dáde* (mormîntul mameĭ) P. B. 286; *şi-ľ adră un scámnu-lémnu a feátiľeĭ* (şi-ĭ făcu o maşină feteĭ) P. B. 288; *dzíse a moáşiľeĭ* (zise babeĭ) P. B. 291; *dzíse a mărátiľeĭ di feátă* (zise bĭeteĭ fete) P. B. 283; *fráti-su a feátiľeĭ* (fratele feteĭ) P. B. 283; *muşiteáţa hoárăľeĭ* (frumuseţa satuluĭ) P. B. 300; *dzísiră a feátiľeĭ* (ziseră feteĭ) P. B. 320; *mintea feátăľeĭ* (mintea feteĭ) P. B. 320; *únă agunire a dúlăľeĭ* (îndatăce a alungat servitoarea) P. B. 317; *chéfea li feátă* (cheful feteĭ) P. B. 352; *ali feátă apîrńi să-ľ bátă inima* (feteĭ începu să-ĭ bată inima) P. B. 378; *gúva ali úrse* (vizuniea ursuluĭ) P. B. 389; *úngľa li lámńe* (ghĭara zmeuluĭ) P. B. 406; *márdzinea hoárăľeĭ* (marginea satuluĭ) P. B. 439; *plîngul nveástăľeĭ* (plînsul nevesteĭ) P. B. 439; *păţírle ali nveáste* (suferinţile nevesteĭ) P. B. 440; *cása feátăľeĭ* (casa feteĭ) P. B. 449; *şi-ľ cădzú a feátiľeĭ* (şi se rugă de fată) P. B. 449; *dzísiră ali nveáste* (ziseră nevesteĭ) P. B. 450; *hiľíle ali múme* (fetele mameĭ) P. B. 455; *cădzú mérlu ali feátă* (căzu feteĭ mărul) P. B. 472; *múma li nveástă* (mama nevesteĭ) P. B. 473; *blăsteámile ali múme* (blăstemele mameĭ) P. B. 486; *chĭálea úrsăľeĭ* (pĭelea ursuluĭ) P. B. 490; *ľi irĭá arşåne ale Marie* (îĭ era ruşine Marieĭ) C. D. IV 213_{26}; *ľi irĭá arşåne a lu áγĭul Avγustĭan* (îĭ era ruşine sfîntuluĭ Aŭgustin) C. D. IV 213_{31}; *episcoplu a luĭ lócu* (episcopul loculuĭ) C. D. IV 189_{27}.

Articulul de genitiv-dativ singular se întrebuinţează şi înaintea numeluĭ, destul de des la feminin, foarte rar la masculin. In dialectul dacoromîn actual articulul de genitiv-dativ singular se întrebuinţează înainte numaĭ la numele propriĭ masculine, cînd nu sînt precedate de un adĭectiv (cu excepţie de adĭectivul *sfînt*, care formează înpreună cu numele proprĭu de după el o izolare, aşa că *ľi irĭá arşåne a lu áγĭul Avγustĭán* se poate traduce în dacomîneşte în doŭă felĭurĭ: *îĭ era ruşine sfîntuluĭ Aŭgustin* orĭ *îĭ era ruşine luĭ sfîntul Aŭgustin)*. In limba veche se găsesc, rarĭ, exemple de întrebuinţarea articululuĭ de genitiv -dativ singular înainte la nume propriĭ feminine *(iĭ Sára = Sareĭ, iĭ Tamár* = Tamareĭ, Ciparĭu Principiĭ de limbă şi de scriptură pag. 134, analoage macedoromînuluĭ *ale Marie)*, la nume comune feminine *(eĭ noástre credinţă* Praxĭul Voroneţ LXXIV, 8; *eĭ noástre credinţe* · Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ II, 124,

analoage macedoromînuluĭ *li nveástă)*, nicĭunul însă de întrebuințarea înainte a articuluthe de genitiv-dativ singular la numele masculine comune, astfel că macedoromînul *luĭ locu* este fără analog în dialectul dacoromîn și vechĭŭ și noŭ. In schimb se găsesc în vechea romînă exemple, foarte rarĭ, de întrebuințarea înaintea numeluĭ comun a articululuĭ de genitiv-dativ plural *(lor bărbáți* = *bărbáților* Praxĭul Voroneț CLII, 5), ceĭa ce este fără analog în dialectul macedoromîn, ĭar în Banat (maĭ pretutindenea) și în Criș-Mureș (prin multe părțĭ) orĭce nume de persoană, propriŭ orĭ comun, singular, masculin și feminin, poate primi articulul de genitiv-dativ înainte, și anume, pentru ambele genurĭ, sub forma *lu* (maĭ rar, și numaĭ în Criș-Mureș, sub forma *luĭ)*, Weigand în III Jahresbericht, pag. 235, IV Jahresbericht, pag. 292, ceĭa ce constitue o asămănare cu meglenitul și cu istroromînul.

2) Declinare

α) După cum se constată din exemplele date maĭ sus sub 1 β, forma a doŭa singulară (genitiv-dativ) dela declinarea feminină nu s-a identificat în macedoromîn cu pluralul, cum s-a întîmplat aceasta în actualul dacoromîn, ci alăturĭ cu forma *-e*, *-i* există foarte des și forma *-ă* (Pentru originea formeĭ a doŭa dela declinarea singulară feminină vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 57). Maĭ daŭ exemplele următoare: *uneĭ furculiță* P. B. 134, *muľáre saĭ* (fimeiĭ luĭ) P. B. 283, *cumnátă saĭ* P. B. 283.

Pentru dacoromîn acest lucru se constată, rar, în limba veche. Exemple ca *Sárăeĭ, strămóășăeĭ, zioeĭ* dă Cipariŭ în Principiĭ de limbă și de scriptură pag. 131. Compară maĭ sus sub 1 β exemplul *éĭ noástre credință* din Praxĭul Voroneț.

β) Cuvinte greceștĭ îșĭ păstrează declinarea din limba de origine: *irĭá arhiĭeréfs i prótu aféndu Zaharia profitul* (era arhiereŭ saŭ prim preot Zaharia profetul) C. D. VI 103_9 = grec ἀρχιερεύς; *s-avéțĭ hártă a zlắchĭlor* (să mulțămițĭ fĭarelor) P. B. 123 = gr. χάριτα, acuzativul luĭ χάρις.

Pe o scară întinsă are loc acest fenomen la cuvintele neogrece masculine terminate la singular în vocală (maĭ des accentuată, maĭ rar neaccentuată) și la plural în -δες: *café* pl. *cafédzĭ* = gr. καφές pl. καφέδες; *cafgi* pl. *cafgeádzĭ* = gr. καφετζῆς pl. καφετζῆδες; *cafiné* pl. *cafinédzĭ* = gr. καφενές pl. καφενέδες; *δispótĭ* pl. *δispotádzĭ* = gr. δεσπότης pl. δεσποτάδες; *hagi* pl.

hageádzĭ = gr. χατζῆς pl. χατζῆδες; *odǎ́* pl. *odádzĭ* = gr. ὀντᾶς pl. ὀντάδες; *pará* pl. *parádzi* = gr. παρᾶς pl. παράδες; *păşắ* pl. *păşádzĭ* = gr. πασᾶς pl. πασάδες; *tinichḗ* pl. *tinicádzĭ* = gr. τενεκές pl. τενεκέδες; *tinichigi* pl. *tinichigeádzĭ* = gr. τενεκετζῆς pl. τενεκετζῆδες (Să se observe că cuvintele greceştĭ citate sînt într-adevăr terminate la singular în vocală, pentrucă, macarcă aŭ la nominativ un *s* după vocală, la genitiv şi la acuzativ, care sînt maĭ întrebuinţate decît nominativul, sînt terminate în vocala singură). Această formă de declinare, care se găseşte în neogreaca la substantive masculine, feminine şi la adĭective, s-a mărginit în macedoromîn numaĭ la substantive masculine, dar la acestea s-a lăţit peste marginile eĭ din limba neogreacă, astfel că multe cuvinte masculine o aŭ, care în neogreaca se declină altfel (*aitó* pl. *aitádzĭ* = gr. ἀετός pl. ἀετοί). Pentru forma de plural neogreacă -δες să se vadă Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache, pentru întreaga chestiune să se compare lucrarea mea Un specialist romîn la Lipsca pag. 20 sqq.

γ) S-aŭ întrodus, maĭ ales în Albania, formele de plural albaneze *-ń, -ĭ; -ări, -ăra, -ără; -ă.*

-ń, -ĭ: buéĭ (boele, sing. *buĭá)* P. B. 283 Perivole Epir; *gugeáńĭ* (piticĭ, Zwerge, nains) P. B. glosar, sing. *gúgĭu* P. B. 323 Elbasan; *apustoláńlor* (apostolilor, sing. *apóstol* şi *apóstulu)* C. D. IV 185_3; *apustuláńĭĭ* (apostoliĭ) C. D. VI 131_{12}.

-ări, -ăra, -ără: yĭáţărĭ (medicĭ, sing. *yĭátru)* P. B. 195 Coriţa Albania; *yĭáţărĭĭ* (mediciĭ) P. B. 349 Avela Epir; *ghilandzră* (gogoloşĭ, sing. *ghilandru)* P. B. 363 Călivele-Badralexi Macedonia; *úţră* (burdufurĭ, sing. *útre)* P. B. 379 Avela Epir; *lúcără* (lucrurĭ, sing. *lúcru)* P. B. 482 Pleasa Albania; *lúcărră* (lucrurile, >*lúcărle)* C. D. IV 139_4 183_{12} V 265_{17} VI 115_3; *lúcără* (lucrurĭ) C. D. V 241_{17} VI 147_{15}; *chḗtărră* (pĭetrele, >*chḗtărle*, sing. *chĭátră)* C. D. V 273_{23} 281_8.

-ă: mincĭunắră (mincĭunĭ, sing. *mincĭunáre;* să nu se creadă cumva că *-ră* ar fi provenit din *-re*, compară forma romînă *mincĭunắre* mincĭunĭ C. D. V 197_{12}) C. D. IV 221_4; *lumbrisită* (luminate) C. D. V 203_{24}; *fiţḗră* (facerĭ, sing. *fiţeáre*, compară forma romînă *fiţḗri* facerĭ C. D. V 211_1), C. D. V 211_2; *márră* (marĭ, sing. *máre)* C. D. V 291_{28}; *măncătúrră* (mîncărĭ, sing. *măncătúră)* C. D. VI 107_{32}.

Probabil influinţa pluralelor albaneze *-ă, -ără* se ascunde în nenumăratele plurale articulate *-rră, -ră*>*-rle* din C. D., la care este foarte greŭ de admis că *-rră, -ră* ar proveni prin

alunecarea sunetuluĭ din *-rre: griiră* (vorbirile, grăirile) C. D. IV 143_9; *dimăndắră* (cererile, poruncile) C. D. IV 143_{10} 163_9 185_{33}; *amărrắră* (amărîrile) C. D. IV 159_{30}; *grĭairră* (vorbirile, grăirile) C. D. IV 185_8; *scriirrắră* (scrierile) C. D. IV 185_{15}; *minduirră* (gîndurile) C. D. IV 185_{20}; *scriirrắrră* (scrierile) C. D. IV 189_{18}; *márră* (marile, cele marĭ) C. D. V 203_{23}; *dimăndắrră* (poruncile) C. D. V 203_{35} VI 161_{21}; *ascundérră* (ascunderile) C. D. V 205_1; *dắrră* (darurile) C. D. V 217_5; *lăngórră* (bolile) C. D. V 229_{26}; *mbugăţắrră* (înbogăţirile) C. D. V 231_{22}; *γunósurră* (murdăriile) C. D. V 291_{27}; *sărbătórră* (sărbătorile) C. D. VI 87_{12}; *pănăγirră* (sărbătorile) C. D. VI 87_{13}; *hắrră* (darurile) C. D. VI 89_{15}; *suschirrắrră* (suspinările) C. D. VI 101_3; *virghirră* (fetele) C. D. VI 103_7; *hórră* (satele) C. D. VI 135_7; *sărbătórră* (sărbătorile) C. D. VI 145_{25}; *trúpurră* (trupurile) C. D. VI 153_{17}; *măncắrră* (mîncările) C. D. VI 163_{32}; *bérră* (băuturile) C. D. VI 163_{32}; *γisurră* (visurile) C. D. VI 171_{32}.

δ) In *căsăbắtură* (oraşe, sing. *căsăbắ)* C. D. V 215_3 > turc *kasabá* pl. *kasabát* bourg, petite ville Zenker 702 b. Redhouse 1456 a, se găsesc alipite la forma de plural turcească cea romînească *-ur* şi cea albaneză *-ă*. *-ắ-* se datoreşte formeĭ romîneştĭ *-ur*, compară *cắsurĭ* pluralul luĭ *cásă* P. B. 25.

ε) In *asimicádură* (argintăriĭ, sing. *asimicó)* C. D. VI 137_{17} >neogrec ἀσημικόν se găsesc alipite la forma de plural de origine neogreacă -δες (Vezĭ maĭ sus sub β) cea romînească *-ur* şi cea albaneză *-ă*.

ζ) In următoarele locurĭ, *zbŭáră a nŭástre* (vorbele noastre) C. D. IV 199_{11}, *cu zbŭáră a mĭále ş cu griiră a mĭále* (cu vorbele mele şi cu grăirile mele) C. D. V 203_{13}, *minduirră a tale* (gîndurile tale) C. D. V 227_{26}, *zbŭárră a luĭ* (vorbele luĭ) C. D. V 279_1, *zbŭárră a mĭále* (vorbele mele) C. D. VI 101_{13}, acordul (forma atributuluĭ) nu este cel romînesc, ci cel albanez. Locurile citate, traduse întocmaĭ în dialect dacoromînesc, sună: *vorbele ale noastre, cu vorbele ale mele şi cu grăirile ale mele, gîndurile ale tale, vorbele ale luĭ, vorbele ale mele,* şi aşa vorbeşte Albanezul, dar nu Romînul: în albaneza în adevăr între substantivul articulat şi între pronumele posesiv orĭ genitivul următor se pune încă un articul, în romîna însă nu.

Asemenea fapte, ca cele de sub 2 β, γ, δ, ε, ζ, in dialec-

tul dacoromîn nu se pomenesc. Forme de declinare străină la cuvintele înprumutate nu s-aŭ păstrat în dacoromîn, ci cuvintele străine aŭ primit materialul apercepător latin. Cu atît maĭ mult nu se pomeneşte în dacoromîn de vreo formă de declinare înprumutată dela vreo limbă străină.

§ 277. b) Forme pronominale

1) Declinare

Formele de genitiv-dativ *-uĭ, -eĭ, -or* sînt maĭ lăţite în macedoromîn decît în dacoromîn: *s-o adúc a frắţlor a miór* (s-o aduc fraţilor meĭ) P. B. 111; *a fumĭắľiľi a tắéĭ* (familieĭ tale) C. D. IV 151_{26}; *a súflitluĭ a tắŭĭ* (sufletuluĭ tăŭ) C. D. IV 159_{26}; *a cuĭnivá* (cuĭva) C. D. IV 175_{20}; *axiría a súflitlu a nuştrór* (vredniciea sufletuluĭ nostru) C. D. 179_{29}; *s- păltedscă a cuĭchişdo* (să plătească fiecăruĭa) C. D. IV 181_{11}; *cắrţăle a bisĭáricắľi a nuştréĭ* (cărţile bisericiĭ noastre) C. D. IV 181_{30}; *tilĭắlu a tunusiriľi a tắĭéĭ* (craĭnic al căinţiĭ tale) C. D. IV 183_1; *bŭắţĭa a grérror a ńiór* (glasul vorbelor mele) C. D. IV 185_{34}; *dzúa a gĭudicắriľi a tắĭéĭ* (ziŭa judecăriĭ tale) C. D. IV 201_{20}; *vluisisľi a tátuluĭ a ńuĭ* (binecuvîntaţiĭ tatăluĭ meŭ) C. D. IV 201_{23}; *bágă-ńi vigľáre a gúriľi a ńéĭ* (pune veghere guriĭ mele) C. D. IV 209_{29}; *ŭáspislor a tăór* (oaspeţilor tăĭ) C. D. IV 223_{11}; *dinintĭa a óclilor a nuştróru* (dinaintea ochilor noştri) C. D. V 201_7; *ilĭắcea a súflitluĭ a tắŭĭ* (leacul sufletuluĭ tăŭ) C. D. V 225_{33}; *avlia amirăriľiľi a tăĭéĭ* (curtea împărăţieĭ tale) C. D. V 231_{19}; *grḗĭuluĭ a ńuĭ* (graĭuluĭ meŭ) C. D. V 289_{15}; *mburita a bắnắľi a tăĭéĭ* (sfîrşitul vieţiĭ tale) C. D. VI 135_3.

2) Inprumuturĭ şi derivărĭ

α) In macedoromîn se găsesc pronume înprumutate din neogreaca: *cáϑe* (fiecare) P. B. 56 = ngr. κάϑε fiecare; *can, cắnắ* (nimenĭ, nicĭun, nicĭo) P. B. 260, C. D. V 249_{20} = ngr. κανείς nimenĭ.

β) Se găsesc pronume compuse dintr-un pronume romînesc şi unul grec orĭ albanez: *canţinivá* (accentul nesigur, nimenĭ) C. D. V 277_{35} VI 95_{22} 127_3 167_9 > ngr. κανείς + *ţinivá*; *cuĭchişdó* (acccentul nesigur, fiecăruĭa) C. D. IV 181_{11} VI 109_{33} > *care* + alb. *kušdó* orĭcare; *cárechişdo* (care? cine?) C. D. VI 117_{13}.

γ) Se găsesc compuse dintr-un element pronominal romînesc şi un pronume grec orĭ albanez: *itipásă* (accentul nesigur, orĭce, tot felĭul) C. D. IV 163_{17} V 201_{20} 215_{36} 219_{18} VI 95_{5} >*i* (fie)+ngr. τί ce+ngr. πᾶσα fiecare, orĭce; *ichişdó* (accentul nesigur, orĭcare, orĭce) C. D. IV 177_{28} >*i* (fie)+alb. *kušdó* orĭcare.

δ) Se găsesc derivate dela pronume romîneştĭ prin mijlocirea de elemente derivative albaneze: *iţido* (orĭcare, orĭce) P. B. 21, 244>*iţi* (orĭce>*fiat*+*quid*)+alb. *-do* vult din pronume albaneze ca *kušdó* etc.; *cărĭţido* (accentul nesigur, orĭcine) P. B. 242>*cărĭţi* (orĭcine>*qualis*+*quid*)+alb. *-do.*

Asemenea fapte, ca cele de sub 2 α, β, γ, δ, în dialectul dacoromîn nu se pomenesc: nu se găsesc în acest dialect nicĭ pronume înprumutate din limbĭ străine, nicĭ elemente derivative pronominale străine.

§ 278. c) Forme verbale

I

Formele prin care macedoromînul exprimă viitorul, actio instans şi actio inchoativa dela modul siguranţeĭ, apoĭ modul dorinţiĭ, al posibilităţiĭ, al probabilităţiĭ, al necesităţiĭ, al irrealuluĭ, sînt altele decît cele din dacoromîn. Aşa numitele viitorul întîĭŭ al indicativuluĭ *(voĭŭ face),* viitorul al doilea al indicativuluĭ *(voĭŭ fi făcut),* optativul *(aş face, aş fi făcut),* care servesc în cea maĭ mare parte în dacoromîn pentru a exprima raporturile de timpurĭ şi de modurĭ pomenite, lipsesc macedoromînuluĭ. Acesta se serveşte de nişte izolărĭ formate din *va* orĭ *vaĭ* (3 persoană singulară prezent indicativ dela *voĭŭ*>*volo),* din *vrea* orĭ *vreaĭ* (a treĭa persoană singulară imperfect indicativ dela *voĭŭ)* şi din prezentul conjunctivuluĭ, perfectul conjunctivuluĭ, imperfectul indicativuluĭ, perfectul simplu al indicativuluĭ, pluscaperfectul indicativuluĭ, viitorul *-rim,* care se alipesc la *va -vàĭ, vrea-vreaĭ* cu saŭ fără conjuncţiea *să,* într-un chip cu totul deosebit de spiritul dialectuluĭ dacoromînesc *).

*) Numaĭ în serviciul de viitor al moduluĭ siguranţeĭ se găseşte în dacoromîn, alăturĭ cu forma cea maĭ obişnuită, compusă din *voĭŭ*, la toate persoanele, şi infinitiv, o formă compusă din *voĭŭ* şi prezentul conjunctivuluĭ. Această din urmă formă în limba veche se compunea din *voĭŭ*, la toate persoanele *(voĭŭ, verĭ, va, vom-vrem, veţĭ-vreţĭ, vor)*, şi prezentul conjunctivuluĭ (Vezĭ exemple în Gaster Chrestomatie I pag. CXLII sqq.), ĭar

A. Modul siguranţeĭ

1. Viitor I: *va-vaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ.

α. Propoziţie principală.

va ńi aspúńĭ (îmĭ veĭ spune) P. B. 68.—*ţe vaĭ chér?* (ce am să pĭerd?) P. B. 155.—*va ľaŭ* (voĭŭ lua) P. B. 363.—*vaĭ treácă* (va trece) P. B. 370.—*va hibă* (va fi) P. B. 400.—*vaĭ astăľáţĭ un platán* (veţĭ da peste un platan) P. B. 434.

β. Propoziţie principală în vorbirea condiţională.

s-puteári s-u faţĭ aéstă, va-ţĭ daŭ gĭumitát di amirăriľe (dacă veĭ putea să facĭ aceasta, îţĭ voĭŭ da jumătate de împărăţie) P. B. 68.—*ea [aschérea], carĭ nu vaĭ veádă vírnu, va-ş mutreáscă cálea* (oştirea, dacă nu va videa pe nimenĭ, îşĭ va căuta de drum) P. B. 370.—*s-lu făţeári aéstu lúcru, va-ţĭ daŭ* (dacă veĭ face acest lucru, îţĭ voĭŭ da) P. B. 436.

γ. Propoziţie subordinată obĭectivă.

în limba de azĭ se întrebuinţează numaĭ dialectal, şi e compusă orĭ din *voĭŭ* cu *v*- apocopat, la persoanele 1, 2, 3 singulare, 3 plurală—persoanele 1, 2 plurale lipsesc—(*oĭŭ*, *ăĭ*, *o*,— —*or*), şi prezentul conjunctivuluĭ, orĭ din persoana 3 singulară a luĭ *voĭŭ* cu *v* apocopat (*o*), propagată prin analogie la toate persoanele, şi prezentul conjunctivuluĭ: *oĭŭ să fac, ăĭ să facĭ, o să facă, or să facă; o să fac, o să facĭ, o să facă, o să facem, o să faceţĭ, o să facă.* Aceste forme dacoromîneştĭ, dezvoltate din firea dialectuluĭ dacoromîn, n-aŭ nimic a face, din punct de videre al originiĭ, cu complexul sistem de conjugare, prin mijlocirea luĭ *voĭŭ* şi a tot felĭul de modurĭ şi de timpurĭ, din dialectul macedoromîn. Ceva însă într-adevăr înrudit, macarcă foarte probabil de origine independentă, cu sistemul macedoromîn este exprimarea potenţialuluĭ trecut din propoziţiea principală şi din cea subordinată în vorbirea condiţională prin mijlocirea luĭ *vrea* (3 p. sing. imperfect) şi perfectul simplu al indicativuluĭ la Moţĭ: „să vrea venirăt la noĭ, vrea văzurăt şi voĭ acest lucru" (dacă aţĭ fi venit la noĭ, aţĭ fi văzut şi voĭ acest lucru). Leca Morarĭu, Morfologiea verbuluĭ predicativ romîn, în Codrul Cosminuluĭ, I, pag. 29 (*venirăt, văzurăt* nu sînt viitoare în *-re* [pentru care vezĭ maĭ jos sub V], cum crede Leca Morarĭu, ci perfecte simple ale indicativuluĭ, după cum mărturisesc în mod precis Weigand, IV Jahresbericht 297, şi însuş corespondentul luĭ Leca Morarĭu).—Pe de altă parte o rămăşiţă din sistemul de conjugare dacoromîn maĭ există în macedoromîn numaĭ în adverbul *vahĭ*, poate, a fi, o fi > *va hi*, pentru care vezĭ Papahagi Notiţe etimologice, pag. 46 (Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tom XXIX, Memoriile secţiuniĭ literare). Forme analoage macedoromîne socoate Leca Morarĭu, Morfologiea verbuluĭ predicativ romîn, în Codrul Cosminuluĭ, I, pag. 20, 55, 63, că ar fi şi „*va nă vătămá*" P. B. 21 şi „*va fudzí*" P. B. 109, luînd pe *vătămá*, *fudzí* drept nişte infinitive. In realitate *vătămá* este un imperfect, ĭar *fudzí* este un perfect simplu. Vezĭ exemplele respective înregistrate maĭ la vale sub A, 3, γ, D, 2, α.

carĭ ştea că vaĭ hibă ahît sumnoásă? (Cine putea şti că va fi aşa de somnoroasă?) P. B. 36.—*amirălu scoáse zbor c-aţilŭĭ va u da [da* conjunctiv] *feáta* (împăratul scoase vorbă că va da fata aceluĭa) P. B. 351.—*să ştibă că va-ľ bea [bea* conjunctiv] *curcubéta ápă* (să ştie că-ĭ va bea bostanul [capul] apă) P. B. 351.

δ. Propoziţie subordinată relativă.

carĭ vaĭ poátă s-me aveágľe 40 di dzíli, si ştibă (Care va putea să mă vegheze 40 de zile, să ştie) P. B. 36.—*si-ľ dideáre aéstu cíte flurie va z-va* (de-ĭ va da acesta oricîţĭ galbenĭ va voi) P. B. 164.—*ţi va s-vă da, s-mîcáţĭ* (ce vă va da, să mîncaţĭ) P. B. 329.—*aţél ţe vaĭ poátă s-mi fácă s-arîd* (acel ce va putea să mă facă să rîd) P. B. 363.—*va-ţĭ daŭ ţe inima-ţĭ vaĭ cáftă* (îţĭ voĭŭ da ce-ţĭ va cere inima) P. B. 436.

ε) Propoziţie subordinată cauzală.

ş-u băgă si-şĭ cáftă tihea, că ţe vaĭ chĭáră? (şi-a pus în minte să-şĭ cerce norocul, pentrucă ce are să pĭardă?) P. B. 317.

ζ. Propoziţie subordinată modală.

s-lu vidém cum va s-ascápă (să-l videm cum are să scăpe) P. B. 408.

η. Propoziţie subordinată temporală.

cíte orĭ vaĭ vreĭ píne, mîcáre, agudeá sánlu (de cîte orĭ veĭ vrea pîne, mîncare, loveşte sahanul) P. B. 454.

ϑ. Propoziţie subordinată condiţională.

s-ĭáste că va s-armînă vírnu sémnu, să-ñĭ taľ bráţlu (dacă va rămînea vreun semn, să-mĭ taĭ braţul) P. B. 170.—*ea [aschérea], carĭ nu vaĭ veádă vírnu, va-ş mutreáscă cálea* (oştirea, dacă nu va videa pe nimenĭ, îşĭ va căuta de drum) P. B. 370.

2. Viitorul II (antecedenţă faţă cu viitorul): viitorul I dela *am*+participĭul trecut. Propoziţie subordinată relativă.

s-ĭáste că după treáca treilór dzíle va s-armînă vírnu sémnu de-aţeále ţi va s-aĭ fáptă tine, să-ñĭ tá ľ bráţlu (dacă după trecerea celor treĭ zile va rămînea vreun semn despre acele ce veĭ fi făcut tu, să-mĭ taĭ braţul) P. B. 170.

3. Actio instans trecută: *va-vaĭ*+imperfectul indicativuluĭ, *vrea-vreaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ, *vrea-vreaĭ*+viitorul *-rim*.

α. Propoziţie principală.

ea vreaĭ creápă di seáti (ea era să crăpe de sete) P. B. 121. —*péştil' vrea s-moáră di ápă* (peştiĭ eraŭ să moară de apă) P. B. 295.—*ea vrea s-mărită* (ea era să se mărite) P. B. 380.

β. Propoziţie subordinată relativă.

nîs ščiá că aţél ţi va mîcá cáplu va s făţeá múltu cu minte ş-aţél ţi va s-mîcá inima vrea s-apiriá c-un trástu di flurii la căpitińŭ (el ştiĭa că acel ce era să mînince capul trebuĭa să capete minte multă şi acel ce era să mînince inima trebuĭa să se trezească c-o traistă de galbenĭ la căpătîĭŭ) P. B. 235.

γ. Propoziţie subordinată cauzală.

Va ti tăl'ém, máĭe, îl' dzíse un fur, că hil'-tu nă prideáde un-oáră şi va nă vătămá tuţĭ (Avem să te tăem, mătuşă, îĭ zise un hoţ, pentrucă fiu-to ne-a trădat odată şi era să ne omoare pe toţĭ) P. B. 21.—*Uvréŭlu γine hăriós, că vrea s-mîcáre cáplu găl'ināl'eĭ* (Ovreĭul vine voĭos, că era să mînince capul găinii) P. B. 235.—*nu l'-erá luĭ di flurii, cît l'-erá de arşinea lúmil'eĭ, că ţe vrea dzícă lúmea?* (nu-ĭ era luĭ de galbenĭ, cît îĭ era de ruşinea lumiĭ; căcĭ ce era să zică lumea?) P. B. 311.—*γine lámńa hărioásă, că va s-mîcá cárne* (vine zmeul vesel, că era să mînince carne) P. B. 407.

δ. Propoziţie subordinată temporală.

s-apruchiá oára cîndu feáta vrea si-ncl'idă γinghiţîl' ańĭ (se apropiĭa vremea cînd fata era să-mplinească doŭăzecĭ de anĭ) P. B. 320.

ε. Propoziţie subordinată consecutivă.

ápile acăţáră z-veársă, s-cúră, c-aγíŭ va s-nicá tútă hoára (apele începură să verse, să curgă, încît cît pe ce eraŭ să înece tot satul) P. B. 266.

4. Actio inchoativa prezentă: *va-vaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ. Propoziţie principală.

nu, va dzícă, că furculiţa si-nhipsi (n-apucă să zică, şi furculiţa se înfipse) P. B. 134.

B. Modul optativ

1. Timp prezent: imperfectul indicativuluĭ dela *voĭŭ*+prezentul conjunctivuluĭ. Propoziţie principală.

ţe vream z-dórmu nica puţín! (ce-aş maĭ dormi o leacă!) P. B. 25.

2. Timp trecut. Lipsesc exemple.

C. Modul posibilităţiĭ (potenţial)

1. Timp prezent şi viitor: *va-vaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ, *va-vaĭ*+imperfectul indicativuluĭ, *vrea-vreaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ.

α. Propoziţie principală în vorbirea condiţională.
s-puteárim s-me-ascáp şi de aéstă, túti búnile vrea s-le am pri loc (dacă aş putea să scap şi de asta, toate bunătăţile le-aş avea pe pămînt) P. B. 52.—*carĭ si u vrea, vrea-l' aspúnă ş-a l'eĭ* (dacă ar ĭubi-o, ĭ-ar spune şi eĭ) P. B. 63.—*ţi ghine va s-híbă s-am ti nveástă ahtáre feátă!* (ce bine ar fi, dacă aş avea de nevastă aşa fată!) P. B. 71.—*nu vrea-l doáră ahît, carĭ si ştĭa* (nu l-ar durea atît, dacă ar şti) P. B. 132.—*s-mi loáre mine hil'lu de amiră ti nveástă, cu aistu fus va l'i-nviscám oástea şi va s-armîneá ş-ti mine* (dacă m-ar lua pe mine fiul împăratuluĭ, ĭ-aş îmbrăca oastea cu acest fus şi ar rămînea şi pentru mine) P. B. 285.—*s-aveáĭ púĭl'lu hrisusit, ca tine áltu nu vaĭ erá tu lúme* (dacă aĭ avea pasărea de aur, ca tine altul n-ar fi pe lume) P. B. 490.—*ca tine áltu nu vaĭ erá, se-avúriĭ tine Muşáta-Lócluĭ* (ca tine altul n-ar fi, dacă aĭ avea tu pe Frumoasa-Pămîntuluĭ) P. B. 491. —*s-aveárim ninga víră-ndoĭ, poáte vrea mi sátur* (dacă aş avea încă vreo doĭ, poate m-aş sătura) P. B. 491.

β. Propoziţie subordinată relativă.
hil'a de-amiră şideá pri pălăiri cu mérlu tu mînă, s-lu arúcă pri cári vreaĭ aleágă (fata de împărat şedea la fereastă cu mărul în mînă, ca să-l arunce pe cine ş-ar alege) P. B. 155.

γ. Propoziţie subordinată cauzală.
s-avéţĭ hártă a zlăchĭlor, că nísă vrea văsilipseáscă aoáţi (să mulţămiţĭ fĭarelor, pentrucă [fără ele] ea [strigoaĭca] ar stăpîni aicĭ) P. B. 123.

δ. Propoziţie subordinată subĭectivă.
nu-l' erá luĭ că vreaĭ moáră, ma l'-erá că-l' se astindze cása (nu-ĭ era luĭ că ar muri, ci-ĭ era că i se stînge casa) P. B. 205.—*a vîrnúĭ nu-l' tăcîneá că va s-erá simigilu fúrlu* (nimăruĭ nu-ĭ trecea prin cap că hoţul ar fi covrigarul) P. B. 309.

2. Timp trecut: *va-vaĭ*+perfectul simplu al indicativuluĭ, *va-vaĭ*+perfectul conjunctivuluĭ, *vrea-vreaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ, *vrea-vreaĭ*+imperfectul indicativuluĭ.

α. Propoziţie principală.

noĭ vrea-l lom fluria luĭ? (Noĭ ĭ-am fi luat galbănul luĭ? Noĭ ĭ-am fi putut lua galbănul luĭ?) P. B. 30.—*s-fúgă? nu puteá. si stá? vrea s-lo áflă si-l' tál'e cáplu* (să fugă? nu putea. să steĭe? l-ar fi aflat să-ĭ taĭe capul) P. B. 177.—*ş-erá veáră chiró! am ţe vrea s-erá ĭárna?* (şi era timp de vară! ce-ar fi fost însă în vremea ĭerneĭ?) P. B. 281.—*picurárl'i ţe vrea chĭáră, că vrea dzícă cum l'i-nviţá vúlpea?* (Ce-ar fi perdut păstoriĭ, c-ar fi zis cum îĭ învăţa vulpea?) P. B. 370.—*ma ţe va s-feáţe mul'área? dzíse lamn'a* (dar ce s-a fi făcut fimeea? zise zmeul) P. B. 407.—*poáte Muşáta-Lócluĭ va s-afumă̆, s-mi cătăpăţeáscă s-fúre că ţîn la nísă* (Frumoasa-Pămîntuluĭ poate s-a fi afumat [înegrit la faţă], ca să mă cerce dacă ţîn la dînsa) P. B. 415.

β. Propoziţie principală în vorbirea condiţională.

dzínili, nu lúcurlu aéstu s-lă căftá, vrea-l fácă, ma şi-n foc s-lă dzăţeá, şi-n foc vrea s-arcá (zînele, nu lucrul acesta de li l-ar fi cerut, l-ar fi făcut, dar şi-n foc de lĭ-ar fi zis, şi-n foc s-ar fi aruncat). P. B. 33.

γ. Propoziţie subordinată cauzală.

va s-o áĭbă furátă [fluria] dila noĭ, că áltu carĭ vrea-l' u da? [da conjunctiv] (trebue să-l fi furat [galbănul] dela noĭ, căcĭ altul care i l-ar fi dat?) P. B. 30.—*maşĭ tră píne s-lu dădeáĭ, şi tut nu ţî-l apruchĭá vírnă, că, de, nu vreaĭ poátă s-ul hărneáscă* (numaĭ pentru pîne să-l fi dat, şi tot nu ţi-l primĭa nimenĭ, pentrucă, dă, n-ar fi putut să-l hrănească) P. B. 336.—*picurárl'i ţe vrea chĭáră, că vrea dzícă cum l'i-nviţá vúlpea?* (ce-ar fi perdut păstoriĭ, c-ar fi zis cum îĭ învăţa vulpea?) P. B. 370.

δ. Propoziţie subordinată obĭectivă dreaptă.

Dzína-din-Váli pistipsi că Ţandzacúchĭ va le-áĭbă scărminátă (Zîna-din-Vale îşi închipui că Ţ. va fi fugit) P. B. 108. —*fráti-su a feátil'eĭ mindui c-aéstă va-l vătămă̆ ficĭórlu* (fratele feteĭ gîndi că ea va fi ucis copilul) P. B. 283.

ε. Propoziţie subordinată subĭectivă.

niţi că-l' triţeá pit minte c-aţél ficĭór va s-ascăpă̆ dim pădúre (nicĭ prin minte nu-ĭ trecea c-acel băĭat ar fi scăpat din pădure) P. B. 389.

D. Modul probabilităţiĭ

1. Timp prezent: *va-vaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ.

α. Propoziţie principală.

aței va l-áĭbă (acela l-a fi avînd) P. B. 64.—*erá nă oáră, va hibă tóra vîră ńil'e de ańĭ, nă védua* (era odată, vor fi poate de atuncĭ vreo mie de anĭ, o văduvă) P. B. 409.

β. Propoziție principală în vorbirea condițională.

va-l hibă ș-az, carĭ s-no áĭbă moártă (a fi și azĭ, dacă n-a fi murit) P. B. 313.

γ. Propoziție subordinată obĭectivă dreaptă.

minduĭáști că furĭ va s-hibă (gîndește c-or fi hoțĭ) P. B. 118.—*aduchi nîs că dómnu-su a păpúțîl'eĭ vaĭ hibă másturlu țe-l' ascăpă bana* (pricepu el că stăpînul papuculuĭ trebue să fie meșterul care-ĭ scăpase vieața) P. B. 269.

2. Timp trecut: *va-vaĭ*+perfectul indicativuluĭ, *va-vaĭ* +perfectul conjunctivuluĭ, *va-vaĭ*+imperfectul indicativuluĭ, *vrea -vreaĭ*+imperfectul indicativuluĭ.

α. Propoziție principală.

va s-o áĭbă furátă [fluria] dila noĭ (îl va fi furat [galbănul] dela noĭ, trebue să-l fi furat dela noĭ) P. B. 30.—*va fudzi* (va fi fugit, trebue să fi fugit) P. B. 109.—*tóra avinătórl'i vaĭ fudzîră* (acum vînătoriĭ s-or fi dus, trebue să se fi dus) P. B. 185.—*vaĭ erá cîtră de-andzáre* (trebue să fi fost pe cînd se zărește de ziŭă) P. B. 203.—*aéstă va li lo sirmaé zboárili a meáli* (asta a fi luat drept bune vorbele mele) P. B. 211.—*ficĭórlu va-ńĭ áĭbă pățîtă țivá* (băĭatul trebue să fi pățit ceva) P. B. 220.—*erá țe nu ș-erá. vaĭ erá, di se aspuneá* (era ce nu era. trebue să fi fost, dacă se spunea) P. B. 229.—*va țî si părú tu γis* (ți s-a fi părut în vis, veĭ fi visat) P. B. 247.—*chĭálea di cápră va o alăsă acásă* (pielea de capră trebue s-o fi lăsat acasă) P. B. 279.—*vaĭ ĭará vîră văsilie fără văsil'é* (va fi fost vreo împărăție fără împărat, pe semne că era vreo împărăție fără împărat) P. B. 292.—*núma luĭ vaĭ erá áltă sóe* (numele luĭ trebue să fi fost altul) P. B. 357.—*vîră picurár vaĭ apreáse fóclu ș-apóĭa va-ș trápse cu túrma to áltu lóc* (pe semne că vreun păstor făcuse focul ș-apoĭ se dusese cu turma în alt loc) P. B. 380.—*ah, mul'áre, mul'áre, va ńĭ-u gĭucáșĭ, va-ńĭ adráșĭ groápa* (ah, fimee, fimee, trebue să mă fi-nșelat, trebue să-mĭ fi făcut groapa) P. B. 469.

β. Propoziție subordinată relativă.

aduchi nîs că dómnu-su a păpúțîl'eĭ vaĭ hibă másturlu țe-l' ascăpă bána și ațél țe va-l' șcurtică oámińl'i ágrĭ

dit pădúre (pricepu el că stăpînul papucului trebue să fie meşterul care-ĭ scăpase vieaţa şi acel care omorîse oamenii sălbatecĭ din pădure) P. B. 270.

γ. Propoziţie subordinată cauzală.

Arbinéslu nu va zbor că le-ári furátă [fluriile], că pischési nu va le-áĭbă loátă (Arnăutul nu încape vorbă că ĭ-a furat [galbenii], căcĭ de dar nu ĭ-a fi luat) P. B. 118.—*cum să-l' dzícă, că Dáfna di dórlu a luĭ vrea s-tuchĭá ca ţeára?* (cum să-ĭ spună [că are s-o părăsească], de oare ce Dafna s-ar fi topit de dorul luĭ ca ceara?) P. B. 182.

δ. Propoziţie obiectivă dreaptă.

dzína nîpóĭ ş-o aveá că va-ş ló zvérca cínili (zîna ĭar credea că va fi fugit cînele) P. B. 109.—*l' viñi a luĭ érgu că vómbira va le-adră túte aésti lăéţĭ* (ĭĭ veni luĭ bănuĭală că strigoaĭca trebue să fi făcut toate aceste răutăţĭ) P. B. 121.—*nveásta amirăluĭ aduki că túte aéste va le áĭbă fáptă neárcă-sa* (nevasta împăratuluĭ pricepu că toate acestea trebue să le fi făcut maĭcă-sa vitrigă) P. B. 199.—*máea duchi că aoá va s-erá doĭ inşi* (bătrîna pricepu că aicĭ trebuĭaŭ să fie doĭ inşĭ) P. B. 306.

E. Modul necesităţiĭ

1. Timp prezent şi viitor: *va-vaĭ*+viitorul *-rim, va-vaĭ* +prezentul conjunctivuluĭ.

Propoziţie principală.

nu va-ñĭ ti băgárim tu mínă? (nu trebue să pun mîna pe tine? trebue cu orice preţ să pun eŭ mîna pe tine) P. B. 109. —*va dzîţeári cu boáţea ma minútă, nu tu groása* (trebue să vorbeştĭ cu glas maĭ supţire, nu cu glas gros) P. B. 106.—*ómlu, cîndu-l' γine ghidérea, va s-u trágă* (omul, cînd ĭĭ vine nenorocirea, trebue s-o tragă) P. B. 377.

2. Timp trecut: *va-vaĭ*+imperfectul indicativuluĭ, *va-vaĭ* +perfectul indicativuluĭ, *vrea-vreaĭ*+imperfectul indicativuluĭ, *vrea-vreaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ, *vrea-vreaĭ*+viitorul *-rim*.

α. Propoziţie principală.

aisti lugrii vrea făţeári di fluriă (pe aceste lucrurĭ trebuĭa să le facă de aur) P. B. 483.—*púl'lu va s-turnă imnínda* (pasărea a trebuit să se întoarcă pe jos) P. B. 495.

β. Propoziţie principală în vorbirea condiţională.

ma s-lă spuneá, va s-fiţeá chĭátră şi mármură (dacă lĭ-ar fi spus, trebuĭa să se facă pĭatră şi marmură) P. B. 331.

γ. Propoziţie subordinată relativă.
amirălu cu carĭ va z-bătеá Griva (împăratul cu care trebuĭa să se bată Griva) P. B. 197.

δ. Propoziţie subordinată cauzală.
amirălu trápse tu pólim, că vrea z-bătеá cu Griva (împăratul plecă la războĭŭ, pentrucă trebuĭa să se bată cu Griva) P. B. 197.—*Uvrèŭlu γine hărĭós, că vrea s-mîcáre cáplu ş-inima găl'inăl'eĭ şi vrea s-fiţeáre di un-oáră cu minte ş-avút* (Ovreĭul vine vesel, că era să mînînce capul şi inima găiniĭ şi trebuĭa să se facă dintr-o dată cu minte şi bogat) P. B. 235.—*cum s-fácă tóra, că vrea lu-ngroápă di γiŭ?* (cum să facă acum, că trebuĭaŭ să-l îngroape de viŭ?) P. B. 253.

ε. Propoziţie subordinată obĭectivă dreaptă.
nîs săiá că aţél ţi va mîcá caplu va s-făţeá múltu cu minte ş-aţél ţi va s-mîcá inima di cáϑe dzŭă dimneáţa vrea s-apiriá c-un trástu di flurĭĭ la căpitińŭ (el ştiĭa că acel ce era să mînînce capul trebuĭa să capete minte multă şi acel ce era să mînînce inima trebuĭa să se trezească în fiecare zi dimineaţa c-o traistă de galbenĭ la căpătîĭŭ) P. B. 235.

F. Modul irrealuluĭ în vorbirea condiţională, propoziţie principală.

1. Timp prezent şi viitor: *va-vaĭ*+imperfectul indicativuluĭ, *vrea-vreaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ, *vrea-vreaĭ*+viitorul *-rim.*
s-aveám un gĭóne tóra, nu vrea-ńĭ crep, nu vrea-ńĭ mîc bána (dacă aş avea un băĭat acum, nu m-aş năcăji, nu mĭ-aş mînca vieaţa) P. B. 200.—*s-fúrim ĭo tu lóclu a luĭ, vrea s-lu hidzeárim tu loc* (dacă aş fi eŭ în locul luĭ, l-aş vîrî în pămînt) P. B. 272.—*s-aveám un gĭóne, nu vaĭ cripám acşiţe* (dacă aş avea un băĭat, nu m-aş năcăji astfel) P. B. 444.

2. Timp trecut: *va-vaĭ*+imperfectul indicativuluĭ, *va-vaĭ* +pluscaperfectul indicativuluĭ, *vrea-vreaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ, *vrea-vreaĭ*+imperfectul indicativuluĭ, *vrea-vreaĭ*+pluscaperfectul indicativuluĭ, *vrea-vreaĭ*+viitorul *-rim.*
sómnu di moárti vrea z-dórńi, s-nu-ńĭ te-avigl'ám ĭo (somn de moarte aĭ fi dormit, dacă nu te-aş fi veghĭat eŭ) P. B. 36. —*vrea-l fríngă chilúnghea, s-lu băgá tu mînă* (ĭ-ar fi rupt gîtul, dacă ar fi pus mîna pe dînsul) P. B. 106.—*chĭátră s-erăĭ şi tot vrea s-te-arúpă ńila* (pĭatră de-aĭ fi fost, şi tot te-ar

fi rupt mila) P. B. 129.—*s-nu ş-erá cu búdza cripátă ş-cu pénura tu inimă, maş el şti țe chéfi vrea s-fácă* (să nu fi fost el supărat şi cu cuĭul în inimă, numaĭ el ştie ce chef ar fi făcut) P. B. 133.—*vrea s-arcáre-n foc, s-lo alăsá* (s-ar fi aruncat în foc, dacă l-ar fi lăsat) P. B. 179.—*dumnidzăŭ s-me-aveá vrútă, tu treĭ feáte vrea-ńĭ aveá dátă ş-un máscur* (dumnezeŭ dacă m-ar fi ĭubit, mĭ-ar fi dat pelîngă treĭ fete şi un băĭat) P. B. 200.—*s-nu-țĭ băgáĭ lăĭle cu cápra, aéstă feátă vrea-țĭ adár* (dacă nu te-aĭ fi încurcat cu capra, pe fata asta țĭ-aş fi dat-o) P. B. 207.—*s-nu erá ficĭórlu ta z-vátămă lámńa, nísă turnátă nu va s-aveá* (dacă n-ar fi fost flăcăul să ucidă zmeul, ea nu s-ar fi întors) P. B. 220.—*vúlturl'i vrea-l mícă, cara s-nu ansărĭá púĭl'i* (vulturiĭ l-ar fi mîncat, dacă n-ar fi sărit puiĭ) P. B. 224.—*s-erá di mắrl'i, vrea-l mícă úna mîşcătúră* (dacă ar fi fost [unul din ceĭ doĭ frațĭ] maĭ mari, l-ar fi mîncat [cumnatu-so] dintr-o muşcătură) P. B. 245.—*se-aveáĭ vinită nă dzúă ma naintea, vrea-l' áfli tuțĭ púĭl'i* (dacă aĭ fi venit cu o zi maĭ nainte, aĭ fi aflat toate păsările) P. B. 246.—*s-o agudĭá, nísă vrea s-anγiá* (dacă ar fi lovit-o, ea ar fi înviat) P. B. 265.—*un şárpe va-l' mîcá púĭl'i, di se nu vinĭá ficĭórlu s-vátămă şárpile* (un şerpe ar fi mîncat puiĭ, dacă n-ar fi venit flăcăul să ucidă şerpele) P. B. 267.—*va s-ti mîcám, s-nu-ńĭ dzîțeáĭ máe* (te-aş fi mîncat, dacă nu mĭ-aĭ fi zis bunică) P. B. 271.—*țe ghine vrea s-erá, s-erá ş-muşáțl'i a nóştri ástă seáră pri meásă* (ce bine ar fi fost, dacă ar fi fost şi frumoşiĭ noştri la masă în astă sară) P. B. 274.—*únă vúlpe vrea-l mîcá [púĭl'lu di órńu], cara s-nu u vătămá ficĭórlu* (o vulpe ar fi mîncat puĭul de vultur, dacă n-ar fi omorît-o flăcăul) P. B. 345.

G. Modul imperativ: *va-vaĭ*+prezentul conjunctivuluĭ. Propoziție principală.

va-ń aspúń (spune-mĭ) P. B. 63.—*vaĭ fac* (să fac, vreaŭ să fac) P. B. 117.—*va u dăm* (s-o dăm) P. B. 243.—*va-ńĭ aspúńĭ* (spune-mĭ) P. B. 361.—*va ti duțĭ şi vaĭ furĭ cálu* (du-te şi fură calul) P. B. 405.

II

Auxiliarul *va-vaĭ, vrea-vreaĭ* poate să lipsească.

carĭ s-u veádă la biseárcă nísă cu ahtắrĭ nurắrĭ, ĭu să s-cămăruseáscă ş-ĭu tútă lúmea si-şĭ chĭáră mintea pri nísi! (Dacă vor videa-o pe dînsa la biserică cu asemenea nu-

rorĭ, ce-are să se maĭ fuduleascâ şi cum are să-şĭ pĭardă toată lumea mintea uĭtîndu-se la ele!) P. B. 34. Viitor I în vorbire condiţională, lipseşte *va-vaĭ*. Vezĭ A 1 β, ϑ.
cîte z-grea mắ-sa, chirúte le-aveá (Cîte ĭ-ar fi spus măsa, vorbe perdute ar fi fost) P. B. 71. Posibilitate în propoziţie subordinată relativă, lipseşte *vrea-vreaĭ*. Vezĭ C 2.
ţi s-făţeá ş-mắsa? (Ce putea să facă şi măsa?) P. B. 71. Posibilitate în propoziţie principală, lipseşte *vrea-vreaĭ*. Vezĭ C 2 α.
alánte túte s-erá cum vrea (celelalte toate puteaŭ fi orĭcum) P. B. 304. Posibilitate în propoziţie principală, lipseşte *vrea -vreaĭ*. Vezĭ C 2 α.
tră tihea amirăluĭ s-nu-l hibă acló mălăgárlu (spre norocul împăratuluĭ şiretul nu era să fie acolo, s-a întîmplat spre norocul împăratuluĭ că şiretul nu era acolo) P. B. 312. Actio instans trecută în propoziţie principală, lipseşte *vrea-vreaĭ*. Vezĭ A 3 α.
cálea cum z-duţeá, astál'e un aúş. aúşlu aéstu s-hibă sómnul (cum mergea pe drum, dă de un bătrîn. bătrînul acesta era tocmaĭ să fie somnul, s-a nimerit să fie somnul) P. B. 363. Actio instans trecută în propoziţie principală, lipseşte *vrea-vreaĭ*. Vezĭ A 3 α.
ma ţe va s-feáţe mul'área? dzíse lámńa. ĭu la dráţĭ să z-dúse? (dar ce s-a fi făcut fimeea? zise zmeul. unde dracul s-a fi dus?) P. B. 407. Posibilitate în propoziţie principală, lipseşte *va-văĭ*. Vezĭ C 2 α.
ah, dzíse pórcul, s-aveám nă mucirlă s-me-antăvăléscu, cumắţĭ cumắţĭ ti făţeám (ah, zise porcul, dacă aş avea o mocirlă, să mă tăvălesc, te-aş face bucăţĭ, bucăţĭ) P. B. 469. Irreal în propoziţie principală, lipseşte *va-vaĭ*. Vezĭ F 1.
s-aveám nă pită di lápte, z-videáĭ cum ti discám fắşĭ fắşĭ (dacă aş avea o pîne de lapte, aĭ vedea cum te-aş tăĭa fîşiĭ fîşiĭ) P. B. 469. Irreal în propoziţie principală, lipseşte *va -vaĭ*. Vezĭ F 1 *).

II

Acest fel de a vorbi, foarte deosebit de cel dacoromînesc, se găseşte întocmaĭ în limba neogreacă (afară de formele cu vi-

*) Aicĭ aparţine acea întrebuinţare din macedoromîn a conjunctivuluĭ în propoziţiĭ subordinate modale, atributive şi temporale, despre care vorbeşte Capidan 501 ca despre o posibilă influinţare din partea limbiĭ albaneze.

itorul *-rim).* Vezĭ Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache, II ed., Strassburg, 1910 §§ 195, 225, 228, 230. Avem sigur a face cu un înprumut din neogreaca.

II

Perfectele de indicativ *-i* s-aŭ păstrat, perfectele *-si* aŭ forma forte la întregul singular, ĭar persoanele 1 şi 2 plurale dela toate perfectele simple aŭ păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală.
ded (dăduĭ) P. B. 32, însă şi *didêĭ* P. B. indice; *deădişĭ* şi *didėşĭ* (dăduşĭ) P. B. indice; *dĕăde* (dădu) P. B. 32; *deădim* (dădurăm) P. B. 244; *dĕădit* (dădurăţĭ) P. B. indice; *dĕădiră* (dădură) P. B. 6.—*fecĭŭ* (făcuĭ) P. B. 103; *feăţişĭ* (făcuşĭ) P. B. 118, însă şi *fiţėşĭ* P. B. 14; *fĕăţe* (făcu) P. B. 1; *feăţim* (făcurăm) P. B. 5; *feăţiră* (făcură) P. B. 5.—*dzîşŭ* (ziseĭ) P. B. indice; *dzîsişĭ* şi *dzîsėşĭ* (ziseşĭ) P. B. indice.—*tăĭĕm* (tăĭarăm) P. B. 148.—*voĭ nu pistipseát şi nu vrút s-me-a-lăsáţĭ s-u dińíc. vidzút ţe-adră?* (voĭ nu crezurăţĭ şi nu vrurăţĭ să mă lăsaţĭ s-o omor. văzurăţĭ ce făcu?) P. B. 123.—*pĭ-u alăgát·ş-p-ĭu azburát, nu vidzút, nu avdzít ĭu-ľ dzăc Ţitátea-l Ghĭurĭ?* (pe unde alergarăţĭ şi pe unde zburarăţĭ, nu văzurăţĭ, nu auzirăţĭ de vreun loc unde-ĭ zic Cetatea luĭ Ghĭurĭ?) P. B. 246.—*luátu* (luarăţĭ) C. D. V 289_{16}.—*cunuscútu* (cunoscurăţĭ) C. D. V 289_{16}.
Această stare de lucrurĭ a existat în vechea romînă, vezĭ Ciparĭu Principiĭ de limbă şi de scriptură, Blaş, 1866, pag. 152 sqq., ĭar astăzĭ (dar nu în întregimea eĭ, ci fragmentar) există în dialectul dacoromîn numaĭ pe alocurea în Banat şi Criş-Mureş, vezĭ Weigand în III Jahresbericht pag. 242, IV Jahresbericht pag. 297 (Cum că s-ar fi găsind urme şi în Someş-Tisa, după cum spune Weigand VI Jahresbericht pag. 37, nu este exact, pentrucă *dęde,* pe care-l aude el în cîntecul XI, este în realitate *dă de: păroaş cu apă ręce pîngă casa maĭci tręce, ĭęsă maĭca să să spęľą, dę (=dă) di lacrîmńiľą męľą).*

III

Pelîngă forma de perfect compus al indicativuluĭ dacoromînă, compusă din prezentul luĭ *am* şi participĭul trecut *(ińĭ deáde ună mîndilă álbă, ma nu sčiŭ ţi ári ligátă núntru* [îmĭ dede o basma albă, dar nu ştiŭ ce a legat întrînsa] P. B. 76.—*ńi se-áre aurítă bána* [mi s-a urît vieaţa] P. B. 186.

—*múltu loc am alăgátă* [mult loc am alergat] P. B. 245), macedoromînul maĭ posede una, compusă din perfectul simplu al luĭ *am* şi participĭul trecut: *piste aţeá noápte Seávirle se-avú acăţátă di lúcru* (peste noapte crivăţul s-a apucat de lucru) P. B. 170.

IV

Forma de pluscaperfect al indicativuluĭ dacoromînă în *-sem*, care-şĭ are originea în pluscaperfectul conjunctivuluĭ latin (Compară însă cele spuse, dar fără dreptate, de Miklosich Beiträge, Lautgrupen 37), lipseşte în macedoromîn, care are în schimb o formă compusă din imperfectul luĭ *am* şi participĭul trecut. Din punct de videre al timpuluĭ arată antecedenţa faţă cu trecutul. Din punct de videre al moduluĭ arată siguranţa (maĭ mult), posibilitatea şi irrealul (rar).
tine, fărtáte, va s-cherĭ hăpseáne, cum ţĭ-aveam dzísă (tu, fîrtate, aĭ să morĭ în închisoare, cum îţĭ spusesem) P. B. 17. —*únă dzúă Cola s-avea dúsă cu cupia puţín cáma dipárte şi s-avea teásă sum un fag. cum mutreá cătră-n sus, lo-acăţă sómnul* (într-o zi Cola se dusese cu turma puţin cam departe şi se lungise supt un fag. cum se uĭta-n sus, l-a apucat somnul) P. B. 25.—*mărátlu, vrea z-doármă nica, nu ştiá că avea durńită múltu, treĭ súte de-ańĭ* (sărmanul, voĭa să maĭ doarmă încă şi nu ştiĭa că dormise mult, treĭ sute de anĭ) P. B. 25.—*erá un-oáră treĭ fraţĭ. tátăl a lor avea moártă şi l-avea lăsátă maşĭ un cal* (eraŭ odată treĭ fraţĭ. tatăl lor murise şi le lăsase numaĭ un cal) P. B. 40.—*era unoáră un vîsil'é. mul'áre-sa l'-avea moártă di múltu. el aveá maşĭ únă feátă* (era odată un împărat. fimeea-ĭ murise de mult. el avea numaĭ o fată) P. B. 59.—*tricú di atúmţea zămáne múltă. feáta lo-avea agîrşită căpitánlu şi zboárale ţi-l' avea dzísă* (trecu de atuncĭ vreme multă. fata uĭtase pe căpitan şi vorbele ce-ĭ spusese) P. B. 59.—*amirălu dzísi la doĭ oámiń a luĭ să-l scoátă dit lăschi, că múla avea vultusită naúntru pîn di urécl'i* (împăratul zise la doĭ oamenĭ aĭ luĭ să-l scoată din glod, pentrucă catîrul se cufundase păn la urechĭ) P. B. 156.—*Nótlu, suflíndaluĭ un vimtu supţire şi cáldu, le-astrăchi túte ápile ţi se-avea adunátă în cîmpu* (Notul suflă un vînt supţire şi cald şi uscă toate apele cîte se adunase pe cîmp) P. B. 171.—*cu nísă [ĭárba] anγié mórţil' tu minútă, cánda no-avea moártă, ma durńită* (cu dînsa

a înviat morții îndată, ca și cînd nu murise, ci dormise, ca și cînd n-ar fi murit, ci ar fi dormit) P. B. 220.—*se-aveaĭ vinítă nă dzúă ma naintea, vrea-ľ áfli tuțĭ púĭľ'i* (dacă aĭ fi venit cu o zi maĭ înainte, aĭ fi aflat toate păsările) P. B. 246.—*nîs adrá méturĭ ș-cu práțľ'i ți scuteá s-hărnĭá deadún cu feáta luĭ, că mul'áre-sa ľ-avea moártă* (el făcea măturĭ și cu paralele ce scotea se hrănĭa înpreună cu fiĭcă-sa, pentrucă fimeea-ĭ murise) P. B. 254.—*dupăți dzísiră aiste zboáre, mirile fudziră. vírnu no-avea avdzítă ți s-avea spúsă al Deli-Iórgu* (dupăce ziseră aceste vorbe, ursitoarele plecară. nimenĭ nu auzise ce se spusese luĭ Deli Iorgu) P. B. 330.—*tuțĭ armásiră cĭudisíțĭ, că nu știá di cĭudia ți s-avea fáptă* (toțĭ rămaseră uĭmițĭ, căcĭ nu știĭaŭ de minunea ce se făcuse) P. B. 332.—*bărbátlu si-nsură de-adoára, pistipsindaluĭ că mul'área luĭ di próta avea amuțítă* (bărbatul se însură de-a doŭa oară, pentrucă credea că fimeea luĭ cea dintîĭŭ amuțise) P. B. 334.—*ávde mul'área, a cuĭ fráte avea moártă, și lo-acľ'ámă s-lu-ntreábă di se-l cunoáște pi fráte-su* (aude fimeea, a cuĭ frate murise, și-l chĭamă să-l întrebe dacă cunoaște pe frate-so) P. B. 426.—*ș-Viñirea nu ștea, că niți tu amirăril'a ľeĭ nu se-avea avdzítă s-treácă víră oáră vírnu cu núma Córbul-Cilibi* (nicĭ Vinerea nu știĭa, pentrucă nicĭ prin împărăția eĭ nu se auzise să fi trecut vreodată cineva cu numele Corbul-Cilibi) P. B. 474.—*cara să șteám, cara s-aveam avdzítă că ĭáste pri loc ahtáre ápă, de-anántă párte vrea-l tórnu și poáte poáte că nu-ñĭ si duțeá scúmpul* (dacă știĭam, dacă aș fi auzit că este pe pămînt astfel de apă, l-aș fi cercetat tot și poate că nu mi se ducea ĭubitul) P. B. 495.

Acest pluscaperfect se găsește rar în vechea romînă: *țara nu era nicĭ cu o datorie îngreuĭată, fără nicĭo dodeĭală despre Turcĭ, cariĭ aveaŭ începută sfadă cu Perșiĭ.* Miron Costin, Letopisețe ed. II Cogălniceanu I pag. 305.

V

In macedoromîn există un viitor *-rim,* cu radicalul orĭ al prezentuluĭ (de cele maĭ multe orĭ) orĭ al perfectuluĭ. Se întrebuințează în propoziție subordinată condițională de modul siguranțeĭ (cel maĭ des), al posibilitățiĭ (maĭ puțin des) și al irrealuluĭ (foarte rar).

carĭ vaĭ poátă s me-aveágľ'e 40 di dzíli, s-fúri feátă,

s-ñi hibă nveástă, şi s-fúri ficĭór, fărtát s-ñi hibă (care va putea să mă vegheze 40 de zile, de va fi fată, nevastă să-mĭ fie, de va fi ficĭor, fîrtat să-mĭ fie) P. B. 36.—*s-puteárim s-me-ascáp şi de aéstă, túti búnili vrea s-le-am pri loc* (dacă aş putea scăpa şi de asta, toate bunătăţile le-aş avea pe pămînt) P. B. 52.—*a! ca s-nu ti vătămárim!* (ah, dacă nu te-oĭŭ omorî eŭ!) P. B. 59.—*s-puteári s-u faţĭ aéstă, va-ţĭ daŭ gĭumitát di amirăril'e* (dacă veĭ putea să facĭ aceasta, îţĭ voĭŭ da jumătate de împărăţie) P. B. 68.—*si aspuneáriĭ tine nă mincĭúnă cáma mári, îţĭ daŭ γiptul tut; se-aspuneárim ĭo cáma mári, tini si-ñĭ daĭ múlili* (dacă veĭ spune tu o mincĭună maĭ mare, îţĭ daŭ grînele toate, dacă voĭŭ spune eŭ una maĭ mare, tu să-mĭ daĭ catîriĭ) P. B. 100.—*s-mi aflári aoáţi, va mi mícă di γiŭ* (dacă mă vor afla aicĭ, aŭ să mă mînînce de viŭ) P. B. 153.—*s-ti băgárim tu mínă, cárni va míşcu di tini* (dacă voĭŭ pune mîna pe tine, carne am să muşc din tine) P. B. 158.—*s-fúre nîs gĭóni, puté nu va hiriseáscă oála* (dacă va fi el vrednic, oala n-are să scadă nicĭodată) P. B. 162.—*s-prigĭură s-nu-l vindă pėscul la u-vrėŭ, si-l' dideáre aéstu cíte flurie va z-va* (se jură să nu vîndă peştele ovreĭuluĭ, de-ĭ va da acesta orĭcîţĭ galbenĭ va voi) P. B. 164.—*s-nu pistipsire, misúră diznóŭ* (dacă nu va crede, măsoară din noŭ) P. B. 167.—*s-me-alăsári s-me-alin stri chĭátra ţea náltă, si-ñĭ fúgă dórlu di angărlimáre, nu va-ñĭ o-am dor că mor* (dacă m-aĭ lăsa să mă suĭŭ pe stînca ceĭa naltă, să-mĭ treacă dorul de acăţare, nu mĭ-ar părea răŭ că mor) P. B. 185.—*si şteári tine cum ñi se-are aurîtă bána aéstă!* (dacă aĭ şti tu cît mi s-a urît vieaţa asta!) P. B. 186.—*si şteáre pápul a vóstru că tru cása luĭ v-afláţĭ, carĭ şte ţi haráo va s-fácă* (dacă ar şti bunicul vostru că în casa luĭ vă aflaţĭ, cine ştie ce bucuros ar fi) P. B. 242.—*ligă nă mîntilă di un cĭun lúngu, că, s-triţeári ţivă oámiñĭ cu víro cărávе, s-aduchĭáscă că-ĭ chirút* (legă o basma de o prăjină, ca, dacă vor trece niscaĭ oamenĭ cu vreo corabie, să priceapă că-ĭ perdut) P. B. 252.—*aistă búte de-arăchie s-nu u bĭúre tine, ma ghine-ĭ s-ti tórñi d-ĭu-ţĭ vinişĭ* (dacă nu veĭ bea butea asta de rachiŭ, maĭ bine-ĭ să te întorcĭ de unde aĭ venit) P. B. 262.—*bea próta aistă búte cu γin, ş-ma s-u beáriĭ tútă, aşi va s-l'-u poţĭ [a lámñil'eĭ]* (bea întîĭŭ butea asta cu vin, şi dacă veĭ bea-o toată, aĭ să poţĭ învinge zmeul) P. B. 264.—*vine zbórlu z-bea bútea cu arăchie şi*

ma s-u beáre, așí va s-poátă s-u vátămă (veni vorba să bea butea cu rachiŭ și că, dacă va bea-o, va putea să-l ucidă [pe zmeŭ]) P. B. 264.—*s-nu șteári ș-ea, dila vîră nu va s-áfli* (dacă nu va ști nicĭ ea, dela nimenĭ n-aĭ să afli) P. B. 271.—*s-fúrim ĭo tu lóclu a luĭ, vrea s-lu hidzeárim tu loc* (dacă aș fi eŭ în locul luĭ, l-aș vîrî în pămînt) P. B. 272. —*s-mi loáre mine hiľlu de-amiră, va-ľ fățeám un ficĭór ș-nă feátă* (dacă m-ar lua pe mine fiul împăratuluĭ, ĭ-aș face un băĭat și o fată) P. B. 285.—*si-nchiseári z-γină la mini și s-aflári dráclu-n cáli, si-ľ dzîțĭ să s-toárnă nîpóĭ* (dacă va pleca să vie la mine și va afla pe dracul în cale, să-ĭ spuĭ să se întoarcă înapoĭ) P. B. 292.—*ficĭórlu îľ dzísĭ a mă-saĭ că și dráclu s-ľi ișári-n cáli, a doára nu s-toárnă din cáli* (băĭatul îĭ zise măseĭ că de-ĭ va eși și dracul în cale, a doŭa oară nu se întoarce din drum) P. B. 293.—*s-nu u pátă ș-nîșĭ ca ľirtátlu, se-avdzáre amirălu* (să nu pățească și eĭ ca răposatul, dacă va auzi împăratul) P. B. 306. —*s-u-ntribáre oámiňľi amirăluĭ tră țe plíndzi, tră γiliíle ș-cúpile frímte s-lă dzícă* (dacă vor întreba-o oameniĭ împăratuluĭ că de ce plînge, să le zică că de steclele și paharele sparte) P. B. 311.—*s-nu s-măritáre pîn tu unsprăγinghițíľ de aňĭ, broáscă să s-fácă* (dacă nu se va mărita păn la doŭăzecĭ și unul de anĭ, să se facă broască) P. B. 319.—*s-nu-ľ dădeáre feáta nveástă, tuțĭ prit dinte va-ľ treácă* (dacă nu-ĭ vor da fata de nevastă, pe toțĭ are să-ĭ mînînce) P. B. 321.—*va s-nă mícă tuțĭ, s-nu-ľ dădeárim feáta* (ne va mînca pe toțĭ, dacă nu-ĭ vom da fata) P. B. 321.—*amirălu-ľ dzíse că, s-nu puteáre s-ľ-adúcă sémnu dila feáta luĭ, să știbă că va-ľ bea curcubéta ápă, ș-carĭ s-aduțeáre, a luĭ s-hibă tră nveástă* (împăratul îĭ zise că, dacă nu va putea să-ĭ aducă semn dela fata luĭ, să știe că are să-ĭ beĭe bostanul apă, ĭar dacă-ĭ va aduce, a luĭ să fie de nevastă) P. B. 351.—*si-ncălicáre pre-ațél lăĭlu [birbéc], va s-áflă tu lúmea din ghĭos* (dacă va încăleca pe berbecul cel negru, se va afla în lumea de jos) P. B. 377.—*ți s-ță cáftu? s-puteárĭĭ s-mi duțĭ la părințî* (ce să-țĭ cer? ĭa, dacă aĭ putea să mă ducĭ la părințĭ) P. B. 392.—*s-γineári Aráplu, di γiŭ va s-ti mícă* (dacă va veni Arapul cumva, de viŭ are să te mînînce) P. B. 392.—*s-lo aflárim ĭuvá, va-l beáu ntrég di γiŭ* (dacă l-oĭŭ afla undeva, am să-l beaŭ întreg de viŭ) P. B. 408.—*s-lu fățeári aéstu lúcru, va-țĭ daŭ țe inima-țĭ*

vaĭ căftă (dacă veĭ face acest lucru, îţĭ voiŭ da ce inima-ţĭ va cere) P. B. 436.—*si-ńĭ caftăre ţérlu cu steălile, şi va-l' li daŭ* (de-mĭ va cere cerul cu stelele, şi i le voiŭ da) P. B. 464. —*ti mîc ăltă oără, s-işăre di zbór-ńi* (te mînînc altă dată, dacă veĭ eşi din vorba mea) P. B. 466.—*cu puţînă cinŭşe s-l'i fricăre ócl'il', şi s-vindicără* (cu puţină cenuşă dacă ĭ-or freca ochiĭ, s-aŭ şi vindecat) P. B. 470.—*s-me-antriţeăre, tut lo-agĭŭngu* (chĭar dacă mă va întrece, tot îl ajung) P. B. 494. —*si nu putŭre, tra s-lu agĭŭţă, ńiluĭă-lu, şă dă-l'i gairéte* (dacă va fi slab, ajută-l, milueşte-l şi dă-ĭ curaj) C. D. VI 167_{21}.

Pentru compunerea acestuĭ viitor cu *va-vaĭ, vrea-vreaĭ* spre a exprima actio instans trecută dela modul siguranţeĭ, apoĭ modurile necesităţiĭ şi irrealuluĭ, să se vadă maĭ sus sub I A 3, E, F.

In legătură cu un participĭu trecut arată antecedenţa faţă cu prezentul în propoziţiea condiţională din vorbirea condiţională sigură: *de-atŭmţea pînă tu dzŭa di ăză bîneădză mŭltu ghine, s-nu fŭre mórţî* (de atuncĭ şi pănă astăzĭ trăesc foarte bine, dacă n-or fi murit) P. B. 257.

Această formă de viitor a existat în vechea romînă. Vezĭ Ciparĭu Principiĭ de limbă şi de scriptură pag. 186 sqq. Originea eĭ trebue căutată în perfectul conjunctivuluĭ latinesc. Vezĭ cele spuse de mine în Introducere în istoriea limbiĭ şi literaturiĭ romîne, Iaşĭ, 1888, pag. 66-67. Bazîndu-se pe forma de pers. 1 sing. *-u*, care se găseşte în istroromîn şi apare, alăturĭ cu *-e*, în vechea romînă (psaltirea şcheĭană), Leca Morarĭu, Morfologiea verbuluĭ predicativ romîn, în Codrul Cosminuluĭ, I, pag. 28 sqq., ar fi de părere că şi viitorul al doilea al indicativuluĭ latin şi perfectul conjunctivuluĭ latin aŭ contribuit în egală măsură la producerea formeĭ romîneştĭ. De altfel această origine din viitorul al doilea al indicativuluĭ şi din perfectul conjunctivuluĭ o admite Leca Morarĭu numaĭ pentru formele romîneştĭ care aŭ radical de perfect, căcĭ pentru formele romîneştĭ cu radical de prezent el admite o origine din imperfectul conjunctivuluĭ latinesc, ibidem pag. 37.

VI

Perfectul conjunctivuluĭ cu forma dacoromînească lipseşte în macedoromîn. Macedoromînul are în schimb o formă de perfect al conjunctivuluĭ compusă din prezentul conjunctivuluĭ dela *am* şi participĭul trecut. Inţelesul de timp este antecedenţa faţă cu prezentul şi congruenţa orĭ coincidenţa faţă cu trecutul.

s-nu ăibă moártă ninga, vaĭ bîneádză (dacă nu va fi murit încă, trebue să fi trăind) P. B. 140.—*l'-u frică s-nu meăibă mîcătă vîrnă agrime* (li-ĭ frică să nu mă fi mîncat vreo sălbătăciune) P. B. 141.—*nu erá gĭucătór dit márdzinea lócluĭ, ţe s-no-ăĭbă vrútă z-gĭoácă cu Bacóla* (nu era jucător dela marginea pămîntuluĭ care să nu fi vrut să joace cu Bacola) P. B. 430.—*el lipseáşte s-lo-ăĭbă vidzútă* (el trebue să-l fi văzut) P. B. 439.—*cára s-no-ăĭbă moártă, nica bîneádză* (dacă nu va fi murit, trăeşte încă) P. B. 443.

VII

Macedoromînul are şi un pluscaperfect al conjunctivuluĭ, de aceĭaş formaţiune ca şi pluscaperfectul indicativuluĭ. Inţelesul de timp este antecedenţa faţă cu trecutul.
tricúră gĭon'ĭ scriăţĭ cu cundil'lu, gĭon'ĭ alépţî, gĭon'ĭ angl'igăţĭ tu amálamă ş-tu hrisăhĭ, pi cal' azburătórĭ, pri páde, tu cărúţe, nă aschére ntreágă. no-aveá armásă tînir, ţe s-no-aveá tricútă (trecură tinerĭ scrişĭ cu condeĭul, tinerĭ aleşĭ, tinerĭ muĭaţĭ în aur şi în fireturĭ, pe caĭ zburătorĭ, pe jos, în căruţe, o oştire întreagă. nu rămăsese tînăr care să nu fi trecut) P. B. 472.

VIII

1. Imperativul negativ 2 persoană singulară nu este reprezentat prin infinitiv, ca în dacoromîn, ci este identic cu imperativul pozitiv.
nu te-aspáre şi nu ti nvirină (nu te spăriĭa şi nu te supăra) P. B. 69.—*nu mi mícă* (nu mă mînca) P. B. 69.—*nu te-aspári* (nu te spăriĭa) P. B. 154.—*nu mi-ntreábă* (nu mă-ntreba) P. B. 229.

2. Macedoromînul are apoĭ o formă de imperativ compusă din *as* şi conjunctivul prezent, înprumutată din neogreaca (ἄς +conjunctiv, Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache ed. II § 194).
as nă lăsămu di aiste lúcre (să ne lăsăm de aceste lucrurĭ) C. D. IV 147_5.—*as nă tunusímu* (să ne pocăim) C. D. IV 197_{21}.—*as nă exomoloγisimu* (să ne spovăduim) C. D. IV 197_{22}.—*as fáţimu*(să facem) C. D. IV 197_{31}.—*as lásu* (să las) C. D. V 293_{29}.—*as γĭurtusimu* (să serbăm) C. D. V 293_{31}.—*as fáţimu* (să facem) C. D. V 295_{28}.—*as li ghĭurtusimu sărbătórră* (să serbăm sărbătorile) C. D. VI 145_{25}.—*as nă lă-*

sămu di vrĭărĭa a trúpluĭ, as fățimu vrĭărĭa a súflitluĭ. si nu dzățêmu, as măncămu pri mansús, s-nă năfătimu, tra s-himu măne suturáță. as nu dzățêmu, az bêmu cáma múltu, tra s-nă mbitămu. as nă lăsămu di órixĭa a trúpluĭ. as nu dzățêmu, si măncămu șă s-bêmu ázŭ, mĭa măne si țănému părĭásin'ĭ (să ne lăsăm de voința trupuluĭ, să facem voința sufletuluĭ. să nu zicem, haĭ să mîncăm mult, să ne săturăm, ca să fim mînĭ sătuĭ. să nu zicem, haĭ să bem mult, să ne înbătăm. să ne lăsăm de pofta trupuluĭ. să nu zicem, să mîncăm și să bem azĭ, ĭar mînĭ să postim) C. D. VI 163_{1-7}.

IX

Infinitivul (prezent activ) se întrebuințează maĭ puțin decît în dacoromîn, dar se întrebuințează, și în schimb se găsește în unele înprejurărĭ în care în dacoromîn nu există. Pelîngă infinitiv nu s-a izolat prepozițiea *a* ca în dacoromîn. Infinitivul se găsește numaĭ sub forma întreagă. Pentru diferitele întrebuințărĭ ale infinitivuluĭ din dacoromîn, pe care le voĭŭ cita maĭ la vale sub 2, 3, 4, 5, 6, 7, să se vadă a mea Gramatică elementară a limbiĭ romîne, Iașĭ, 1897 §§ 87-93. Observ că pelîngă *îmĭ vine rîndul, îmĭ vine vremea* (Gramatică elementară § 87) infinitivul este maĭ degrabă în raportul de atribut decît de subĭect, și că pelîngă *am ocazie, am cinste* (Gramatică elementară § 88) infinitivul este maĭ degrabă în raportul de atribut decît de obĭect drept.

1. Maĭ întîĭŭ infinitivul nu se izolează pelîngă forme ale verbuluĭ *voĭŭ* pentru a exprima diferite raporturĭ de timp și de mod. Vezĭ maĭ sus sub I. Formele în *-re, ri,* care se găsesc sub I A 3, E, F, pe care ar putea cineva să le confunde cu infinitivul (cum face, de pildă, Papahagi în P. B. indice cu privire la *dzîțeári* din *va dzîțeári* dela E 1), sînt viitoare în *-rim*, precum se probează prin exemplele *va băgárim* E 1, *vrea s-hidzeárim* F 1.

2. Nu se găsește infinitivul ca subĭect pelîngă verbe ca (orĭ analoage cu) dacoromîneștile *îmĭ vine, îmĭ place, îmĭ displace, îmĭ abate, se cade, se cuvine, îmĭ vine rîndul, îmĭ vine vremea, începe, este urît (bine, răŭ, ușor, lesne, greŭ), este mare lucru, înseamnă, va să zică,* după cum aceasta are loc în dacoromîn. In schimb se găsește în C. D. V 207_{24} *vrĭărĭa ĭo hiĭl'u tră ȣêmunlu vă aŭ* (ĭubirea mea de fiŭ vă

ține pentru deavol, vă hotărăște [să mergeți] la deavol), unde avem însă probabil a face cu o traducere ad litteram a unuĭ τὸ φιλεῖν με τὸν υἱόν din textul grecesc, de unde s-a strecurat și înțelesul neromînesc de *țin, hotărăsc* al verbuluĭ *am*, înțeles pe care-l are grecul ἔχω.

3. Nu se găsește infinitivul ca obĭect drept pelîngă verbe ca (orĭ analoage cu) dacoromîneștile *pot, sînt în stare, cutez, îndrăznesc, mă încerc, mă silesc, ajung, reușesc, daŭ, caut, obișnuesc, ĭaŭ obiceĭŭ, mi-ĭ voĭa, găsesc cu cale, găsesc de cuviință, fac, mă fac, mă prefac, silesc, sînt dator, mă îndur, am, am ocazie, am cinste, apuc, am de gînd, sînt liber, știŭ, încep, învăț, sînt hotărît, ĭaŭ hotărîre,* după cum aceasta are loc în dacoromîn. Numaĭ rar pelîngă *pot* se găsește ca obĭecct drept infinitivul: *s-poțĭ s-mi scuteári pri lúmea nántă, ĭáste síngurlu lúcru ți cáftu* (dacă poțĭ să mă scoțĭ pe lumea ceĭalaltă, este singurul lucru ce-țĭ cer) P. B. 379. *s-poțĭ s-mi scuteári* de altfel e o contaminație între *s-poțĭ mi scuteári* și *s-poțĭ s-mi scoțĭ.*

4. Infinitivul nu se găsește ca atribut pelîngă verbele (orĭ analoagele lor macedoromîne) *par* și *sámăn* (similo), dupăcum aceasta are loc în dacoromîn.

5. Dintre rapoartele de compliment și atribut, în care se poate găsi infinitivul cu prepozițiĭ în dacoromîn *(de, fără, pănă, pelîngă, pentru, spre,* prepozițiĭ compuse cu *de* care arată timpul *[apro'ape de, departe de, înainte de,* etc.]), se găsește în macedoromîn acel de scop cu prepozițiile *a, tră, tru,* analoage dacoromînelor *pentru, spre.* Alăturĭ, în mod deosebit de dacoromîn, se găsește infinitivul ca compliment cu prepozițiile *cu, după, tu* (la), *tră* (în înțelesul de *necesitate,* exprimat în dacoromîn prin participĭul trecut-infinitiv).

tu ișirea avinári afláră nă oálă cu n'árĭ (cînd aŭ eșit la vînat, aŭ aflat o oală cu mĭere) P. B. 104.—*cása nu se-adáră cu glîpuirea tut țe s-aflắm* (așa, că să mîncăm tot ce-om afla, nu putem înjgheba gospodăriea) P. B. 104.—*nu hiĭ fáptu tră cuseári* (nu eștĭ făcut pentru cusut) P. B. 135.—*lúcru greŭ tr-adrári* (lucru greŭ de făcut) P. B. 184.—*pri meásă, tră trițeárea oára, tuțĭ prindeá z-dzícă cîti nă părăvulie* (la masă, ca să treacă vremea, se apucaŭ toțĭ să spună cîteo poveste) P. B. 194.—*fă-l' ș-a luĭ úna, cît tră-ncl'ideári gúra-l'* (fă-ĭ și luĭ una, încît să-ĭ închizĭ gura) P. B. 312.—*ațél cáma bun lúcru țe aŭ tră fáțire ĭáste s-alágă dúpă nísă* (cel maĭ bun lucru

ce aŭ de făcut este s-alerge după dînsa) P. B. 335.—*năpói l-o l'aŭ [arşinĭa], di cára s-fúgă dila prămăticólu, tra s-hibă fără ticlife, si intră tru amărtiĭ, a mpuțără ș-a putrădzără plèzle a mèle, di fățère fără di mintĭa a mĭa* (înapoĭ li ĭaŭ ruşinea, îndatăce se duc dela duhovnic, ca să nu fie înpĭedecațĭ să între în păcate, şi pentruca să se împută şi să putrezească ranele făcute de mine, dacă vor face nebuniea sugerată de mine) C. D. IV 211_{24}-$_{27}$.—*Faraón, tu fițère sire adăvgămintul a Uvrèĭlor, l'i căscăndisĭá* (Faraon, cînd a văzut înmulțirea Evreilor, a început să-ĭ persecute) C. D. V 255_{27}. —*dúpă bĭáre γinu túte alánte amărtiĭ* (după băutură vin toate celelalte păcate) C. D. VI 149_{33}.

6. Imperativul negativ 2 persoană singulară nu este reprezentat prin infinitiv, ca în dacoromîn. Vezĭ maĭ sus VIII.

7. Nu se găseşte infinitivul ca predicat în propozițiĭ subordinate relative, locale, modale, temporale, atuncĭ cînd predicatul propozițieĭ regente este *am,* dupăcum aceasta are loc în dacoromîn. Vorbirĭ ca *am ce face, am unde mă duce, am cum scăpa, am cînd dormi* sînt necunoscute macedoromînuluĭ.

8. In mod cu totul deosebit de dacoromîn, se găseşte—dar rar—infinitivul fără prepoziție ca compliment de scop (Intrebuințare absolută).

tu işirea avinári afláră nă oálă cu ńári (cînd aŭ eşit la vînat, aŭ aflat o oală cu mĭere) P. B. 104.

9. In mod cu totul deosebit de dacoromîn, infinitivul fără prepoziție, însoțit de adverbul *ună* (tot odată, înpreună), formează compliment de timp (Intrebuințare absolută). Din punct de videre al timpuluĭ, arată antecedența față cu predicatul propozițieĭ.

mul'área, ună trițeáre dináparte de-amáre, şi dzíse (fimeea, îndatăce trecu de ceĭa parte a mării, şi zise) P. B. 68.—*limnárlu, ună căpsălsiri țe li feáți oáspili, pitreáți ficĭórlu la háni* (lemnarul, îndatăce plecă oaspele, trimete pe copil la han) P. B. 162.—*ațeá [lámńa], ună videári, va-ńĭ mi soárbă di mpróstu* (zmeul, cum mă va vedea, are să mă înghită din picĭoare) P. B. 294.—*amirălu, ună agunire a dúlăl'eĭ, s-lo nîpóĭ cu mul'áre-sa* (împăratul, îndatăce goni roaba, se luă înapoĭ cu fimeea luĭ) P. B. 317.—*feáta, ună veádire țe-l' feáțe, şi-l' cădzú tu inimă* (fata, îndatăce-l văzu, ĭĭ şi căzu la inimă) P. B. 318.—*ună discáre [grènda], şi flurиĭle s-aruvirsáră m-páde* (îndatăce aŭ despicat grinda, galbeniĭ aŭ curs pe

jos) P. B. 356.—*după nîscîndă oáră scoáte cáplu un stihĭó gal'amán dit nă gúvă di platán. ùnă scuteáre cáplu, ș-ńiclu trádze apála și-l' lu tál'e. ùnă tăl'áre, și lóclu z -dișcl'ide și tu gúvă erá nă păláte* (după o bucată de vreme scoate capul un șerpe mare dintr-o scorbură a platanuluĭ. îndatăce a scos capul, micul a tras sabiea și i l-a tăĭat. îndatăce l-a tăĭat, s-a despicat pămîntul, și-n crăpătura aceĭa era un palat) P. B. 434.—*mușáta, nă videáre, și apărńi s-u mișcă buriclu* (frumoasa, îndatăce-l văzu, a și început s-o mușe buricul, s-a îndrăgostit de dînsul) P. B. 436.—*ùnă scuteáre [apála] țe u feáțe, și țî lu ncĭupáră dráțl'i* (îndatăce a scos sabiea, l-aŭ și înhățat dracii) P. B. 467.—*ùnă dúțere, șă-l vătănáră* (cum s-aŭ dus, l-aŭ și omorît) C. D. VI 133_{20}.

10. Cu înțelesul infinitivuluĭ în întrebuințarea sa de sub 9 se întrebuințează substantive verbale derivate imediat (Pentru *derivarea imediată* vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 223). Acest lucru nu există în dacoromîn.
ùnă dzícă aéstă moáșa, și nividzútă s-feáți (îndatăce zise baba acestea, se și făcu nevăzută) P. B. 193.—*gĭónle aléptu îl lo la ócl'u și-l sădzită pri dziditic. ùnă goádă, ș-aoá fac sóțl'i zmeúlu* (voĭnicul îl luă la ochiŭ și-l săgetă pe deget. îndatăce l-a lovit, zmeul a apucat fuga) P. B. 374.

X

α. Participĭul prezent (activ) are formă adverbială: *-a*, *-aluĭ*. Forma *-a* își are originea în forma adverbială neogreacă *-a* (pentru care vezĭ Pascu Sufixele romîneștĭ pag. 405). La căpătarea aceșteĭ forme a contribuit însă și înprejurarea că participĭul prezent neogrec este *-óndas*, nedeclinabil (Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache ed. II §§ 234, 236). *-luĭ* din *-aluĭ* este articulul masculin singular forma 2 (genitiv-dativ). Exemple de adverbe macedoromîne *-a* a dat Pascu locul citat. Adverbe *-aluĭ* sînt, de pildă, următoarele: *în crucișaluĭ* (cruciș) P. B. 103; *a furișaluĭ* (pe furiș) P. B. 109; *de-a ghinealuĭ* (de-al binelea) P. B. 120; *ascumtișaluĭ* (pe ascuns) P. B. 126, 139, 238, 404; *a cálealuĭ* (drept, adevărat) P. B. 135; *de-a urghișaluĭ* (cu ochiĭ închișĭ) P. B. 163; *azvárnaluĭ* (tîrîș) P. B. 168; *pri ascúmtaluĭ* (pe ascuns) C. D. VI 113_{26}; *dĭ-a cu tótaluĭ* (cu totul) C. D. IV 187_{18}; *napoѕișaluĭ* (de-a-ndărătelea) C. D. IV 169_{14}*).

*) Bacinschi în Ein mazedorumänischer Ausläufer des altslavischen dativus absolutus, Zeitschrift für romanische Philologie XXXVII pag. 611

β. Intrebuințarea acestuĭ participĭu este aceĭaș ca în dacoromîn. (Pentru dacoromîn vezĭ a mea Gramatică elementară §§ 94-97).

1. Raportat la subĭectul propozițieĭ (principale orĭ subordinate) constitue un compliment de timp, cauză, condiție, instrument, mijloc, mod (chip, fel).
vidzîndaluĭ că nu-ľ greáște zbor, s-plîmse la amirålu (văzînd el că nu-ĭ grăește [fimeea] un cuvînt, se plînse la împăratul) P. B. 13.—*vidzîndaluĭ că amindóiľi súntu gĭonʼĭ, s -dispărțîră* (văzînd eĭ că amîndoĭ sînt voĭnicĭ, se dispărțiră) P. B. 15.—*må-sa stihiúluĭ, duchindaluĭ că hiľ-su fudzi, acățå s-plîngă* (mama zmeuluĭ, înțelegînd că fiu-so s-a dus, începu să plîngă) P. B. 17.—*că vătămîndaluĭ-lu ascîpå bána multór oáminĭ, di tr-ațeá dumnidzắŭ îľ ľiŭtå picátile* (pentrucă, prin aceĭa că l-a omorît, el a scăpat vieața multor oamenĭ, pentru aceĭa dumnezeŭ îĭ ertă păcatele) P. B. 19.—*cucótlu, scălsindaluĭ, scălsindaluĭ, ș-aflå nă flurie* (cucoșul, tot scurmînd, află un galbăn) P. B. 30.—*nă dzúă, cum lucrá*

---

sqq. vrea să explice forma *-aluĭ* a participĭuluĭ prezent macedoromîn ca o imitație a dativuluĭ absolut vechĭŭ bulgar (Un substantiv orĭ un pronume la dativ, singular orĭ plural, însoțit de un participĭu prezent orĭ trecut la dativ, fără prepoziție, formează în vechea bulgară complimente circumstanțiale de timp. Dativul poate fi orĭ deosebit de subĭectul propozițieĭ orĭ acelaș cu subĭectul propozițieĭ. Miklosich Vergleichende Grammatik IV, 141, 615). Dar la această presupusă imitare a dativuluĭ absolut vechĭŭ bulgar pentru ce n-aŭ pus Romîniĭ la dativ substantivul orĭ pronumele, cum era în vechea bulgară? Pentru ce n-aŭ zis, de pildă, *mă-seĭ stihiŭluĭ duchinda că hiľ-su fudzi, acăță s-plîngă; cucotluĭ scălsinda ș -află nă flurie; vidzînda lor că amindoiľi suntu gĭonĭ, s-dispărțîră; cădzînda frundzîlor, ĭo mutrescu și aspun după ĭale tihea oaminlor?* Pentru ce aŭ pus la dativ în această construcție tocmaĭ partea cea maĭ refractară declinațieĭ, tocmaĭ participĭul prezent, care e nedeclinabil? Și pentru ce aŭ propagat eĭ forma de dativ singulară masculină la ambele genurĭ și la ambele numere? Intre construcția romînească și presupusul model slav e prea mare deosebire. Aceasta nu maĭ este imitație, orĭ, cum citează Bacinschi o vorbă a luĭ Ascoli, *materia romana e spirito... slavo.* Și dacă aŭ vrut Romîniĭ să pună la dativ participĭul, ĭar nu substantivul orĭ pronumele, pentru ce n-aŭ pus la dativ și participĭul trecut, care e maĭ apt cu mult de declinare? Pentru ce n-aŭ zis și *nidișcľisaluĭ ușa ghine, se-atrapse cucotlu nafoară; niscosaluĭ zborlu ghine din gură, și țe s-ță veadă ocľiľ?* (Vezĭ maĭ jos sub XI, B, 4). Dar, maĭ presus de toate, ar fi foarte curios ca tocmaĭ macedoromînul fără meglenit, cel maĭ puțin influințat de limbĭ slave din toate dialectele romîneștĭ, să fi imitat pe Slavĭ într-un lucru atît de intim slavonesc și atît de deosebit de firea romînescă, cum este dativul absolut.

feáta la pălθiri, mplătinda ș-chindisinda, na un púil'ŭ azbuĭrătór ĭu γini și acáță si-l' cîntă (într-o zi, cum lucra fata la fereastă, înpletind și brodînd, na că o pasăre vine și începe să-ĭ cînte) P. B. 35.—*mórtul, vidzîndaluĭ cum doármi [feáta], îl' dzísi a ghiftăl'eĭ* (mortul, văzînd cum doarme fata, zise ţiganceĭ) P. B. 36.—*mi chirúĭ avinîndaluĭ* (m-am rătăcit umblînd la vînat) P. B. 76.—*feáta scoáse din gépe únă mîndilă și l'-u deáde a fiĭórluĭ, dzicîndaluĭ* (fata scoase din buzunar o basma și o dădu tînăruluĭ, zicîndu-ĭ) P. B. 76.—*Mitlu, cîlcînda pri úngl'ili di cĭoáre, úmflă sáclu* (Mitlu, călcînd în vîrful degetelor, umflă sacul) P. B. 80.—*zburîndaluĭ ș-imnîndaluĭ, agĭúmsiră la Válea-l-șut* (zburînd și mergînd, ajunseră la Valea draculuĭ) P. B. 91.—*și-ș chirú múlili, angĭurîndaluĭ pri dinăpóĭ* (și-șĭ perdu catîriĭ, injurînd după dînșiĭ) P. B. 101.—*diștiptîndaluĭ-si, păți ș-el ca fráti-su* (cînd se deșteptă, păţi și el ca frate-so) P. B. 120.—*turnîndaluĭ vómbira, țe z-veádă?* (cînd se întoarse vampira, ce să vadă?) P. B. 122.—*curcubéta, arucutîndaluĭ, arucutîndaluĭ, agĭúmsi la păláti* (bostanul, tot rostogolindu-se, ajunse la palat) P. B. 131.—*aéstu ńirdzeá imnînda* (acesta mergea pe jos) P. B. 148. —*un di nîș lu ținú ascúmtu [pi tátu-su] pi tăvánea di cásă, spunîndaluĭ la lúme că și el lu ascăpă de greáța bánăl'eĭ pi marátlu di aúșlu a luĭ* (unul din eĭ ţinu ascuns pe tată-so în pod și spuse la lume că și el scăpase de greutatea vieţiĭ pe sărmanul luĭ moșneag) P. B. 167.—*turnîndaluĭ -se aéstu di l-avináre, lo-află pri máγir ĭu hirbeá făsúl'e* (cînd se întoarse acesta dela vînat, găsi pe bucătar ferbînd fasole [dormind și sforăind]) P. B. 180.—*fúmlu, mutîndaluĭ-se nsús pîn la dumnidză, z-dúse tu măseáŭă-l'* (fumul, urcîndu-se în sus păn la dumnezeŭ, i se duse în măsea) P. B. 232. —*ńiclu, angîrlimînda, angîrlimînda, si stricură prit firidă* (micul, tot acăţîndu-se, se strecură pe fereastă) P. B. 269.—*bărbátlu si-nsură de-a doára, pistipsindaluĭ că mul'área luĭ di próta avea amuțită* (bărbatul se însură de-a doŭa oară, crezînd că fimeea luĭ dintîiŭ amuţise) P. B. 334.—*vimtul, dzérlu și soárle acățáră să si ncáce, dzicîndaluĭ tuțĭ că a luĭ l'-áre dátă feáta búna-dzúă. cáma tru márdzine, vidzîndaluĭ că nu pot s-u scoátă-n cále, s-mintuiră s-alágă după nísă s-u ntreábă* (vîntul, gerul și soarele începură să se sfădească, zicînd fiecare că luĭ ĭ-a dat buna ziŭa fata. la urmă, văzînd că nu pot să se înţeleagă, se gîndiră s-alerge

după dînsa, s-o întrebe) P. B. 335.—*picurárlu tut cîntínda z-duțeá* (păstorul mergea tot cîntînd) P. B. 363.—*picurárlu, cîntíndaluĭ ș-imníndaluĭ, agĭúmse tu nă hoáră* (păstorul, tot cîntînd și mergînd, ajunse într-un sat) P. B. 363.—*zburíndaluĭ, zburíndaluĭ, agĭúmsiră aproápe di loc* (tot zburînd, ajunseră aproape de pămînt) P. B. 379.—*patrudzățĭ di dzíle nu z-bătú Aráplu dit ațél loc, asciptíndaluĭ s-ĭásă [fiĭórlu]* (patruzecĭ de zile nu se mișcă Arapul de acolo, tot așteptînd să ĭasă voĭnicul) P. B. 393.—*arucutindaluĭ-si, arucutindaluĭ-si, agĭúmse curcubéta cáma troáră di anánte feáte* (tot rostogolindu-se, bostanul ajunse înaintea celorlalte fete) P. B. 410.—*dzínile, neaflíndaluĭ-mi pîn tro-apiritză, va s-cádă ca moárte* (zînele, dacă nu m-or găsi pănăce se va lumina de ziŭă, aŭ să cadă ca moarte) P. B. 443.—*avdzíndaluĭ aéstă frățľi ma mărĭ, dzísiră* (dacă aŭ auzit aceasta frațiĭ ceĭ maĭ marĭ, ziseră) P. B. 464.—*ńiclu, agĭungíndaluĭ tu buriclu a pădúrilľeĭ, da di nă căsică* (fratele cel maĭ mic, cînd ajunse în mijlocul pădurii, dă de o căsuță) P. B. 464.

2. Raportat la compliment orĭ la atribut constitue un atribut. E rar întrebuințat cu acest ințeles în dacoromîn, și încă maĭ rar în macedoromîn. In unicul exemplu pe care-l pot da (Maĭ sînt însă probabil și altele), participĭul e legat de substantivul săŭ cu prepozițiea *de*.

căvălăria trag di-ľ ľa cáplu ațilúĭ di imnínda (călărețiĭ trag sabiea și ĭaŭ capul celuĭ care mergea pe jos) P. B. 147.

3. Ca atribut al unuĭ substantiv (orĭ pronume) fără prepoziție constitue înpreună cu substantivul săŭ un compliment de timp, de cauză, de mod, de condiție. In propoziție principală și subordinată (Intrebuințare absolută).

pistipsĭá nîșĭ că, îngľitíndaluĭ neáŭa, carĭ di dóľi erá ca s-hibă cáma sănătós, va-ľ arățĭá inima (credeaŭ eĭ că, dacă vor înghiți neaŭa, aceluĭa din doĭ, care ar fi fost maĭ sănătos, trebuĭa să i se răcească inima) P. B. 15.—*fugínda nîs, na un cíni intră tu odă* (dupăce a plecat, na că un cîne întră în odae) P. B. 90.—*Țeáțire arsărinda cîndu pri un boŭ cíndu pri alántu, z-duțeá ágrulu prima* (învremece Țeațire sărĭa cînd pe un boŭ cînd pe celălalt, arătura se făcea foarte bine) P. B. 117.—*sculíndaluĭ ficĭórlu, nu ľi se astindzeá fóclu* (cînd s-a sculat flăcăul, nu maĭ putea de supărare) P. B. 120.—*hiľlu de-amiră aspárse ténta, ca, sculíndaluĭ-se Dáfna, γis să-ľ si pártă túte* (fiul de împărat strică cortul, pen-

truca, cînd se va scula Dafna, să i se pară că toate aŭ fost numaĭ vis) P. B. 182.—*şădzúndaluĭ n pắde, ta z-discúrmă năhĭámă, γine nă dúlă* (pecînd şedea el jos, ca să se hodinească oleacă, vine o roabă) P. B. 243.—*amirắlu ş -amirăroáňa, avdzîndaluĭ aéstă, hévrile l'-acăţáră* (pe împărat şi pe împărăteasă, cînd aŭ auzit aceasta, ĭ-aŭ apucat frigurile) P. B. 319.—*cădzîndaluĭ frúndzîle, ĭo mutréscu şi aspún dúpă ĭále tihea oamiňlor* (cînd cad frunzele, eŭ mă uĭt şi spun după ele soarta oamenilor) P. B. 316.—*tútă noáptea nu o-acắţắ sómnul, mintuindaluĭ-se la ntribắrĭ* (toată noaptea n-a prins-o somnul, gîndindu-se la întrebărĭ) P. B. 359.

Din punct de videre al timpuluĭ, participĭul prezent este, ca şi în dacoromîn (pentru care vezĭ a mea Gramatică elementară pag. 338), dependent întrebuinţat, şi înpărtăşeşte sfera timpuluĭ săŭ dela timpurile cu care stă în legătură. Numaĭ la întrebuinţarea luĭ absolută (3) există o discordanţă între macedoromîn şi dacoromîn în felĭul acela că în macedoromîn participĭul prezent arată cîteodată antecedenţa faţă cu predicatul propoziţieĭ. Compară exemplul *fugînda nîs, na un cîni intră tu odắ* (dupăce a plecat, un cîne întră în odae). O asemenea vorbire, *plecînd el, un cîne întră în odae*, este imposibilă în dacoromîn.

XI

Participĭul trecut (pasiv) prezintă, faţă de aceĭaş formă verbală din dacoromîn, următoarele particularităţĭ (Pentru dacoromîn vezĭ a mea Gramatică elementară §§ 98-99).

A. Din punct de videre al formeĭ.

1. Forma dacoromînă (singular: m. *-u*, f. *-ă;* plural: m. *-i*, f. *-e)* există numaĭ cînd participĭul e atribut şi predicat, cu deosebire că atuncĭ cînd genul e neutru singular, forma nu-ĭ cea masculină, ci cea feminină. Rar, la întrebuinţarea absolută (Vezĭ maĭ jos sub B, 4), chĭar cînd genul e masculin singular, forma este cea feminină.

cu nắrli trápti (cu nările trase) P. B. 36.—*li vidzú streási* (le văzu strînse, văzu că lucrurile se încurcă, se văzu la strîmtorare) P. B. 108.—*ţe-ĭ scriátă, scriátă armîne* (ce-ĭ scris, scris rămîne) P. B. 125.—*tu aúă erá ascúmtu un şárpe* (în poamă era ascuns un şerpe) P. B. 130.—*fu scriátă s-moárắ* (ĭ-a fost scris să moară) P. B. 130.—*lu ţinú ascúmtu [pi tá-*

tu-su] (l-a ţinut ascuns pe tată-so) P. B. 167.—*acló erá adunâţĭ yĭâtri dit pâtrule mârdzinĭ a lòcluĭ* (acolo eraŭ adunaţĭ doftorĭ din cele patru părţĭ ale pămîntuluĭ) P. B. 349. —*mul'ĕrle ligâte la cap* (fimeile cuminţĭ) P. B. 350.—*dipûse nîsă dipri pînea di păşė ş-intrå bărbâtu-su, ca cum erá câma undzită* (se scobori ea din slujba de paşă şi întră bărbatu-so, după cum era maĭ cuviinciŏs) P. B. 350.—*câstrul aĕstu erá adrât tu mĕsea de-amâre* (cetatea aceasta era zidită în mijlocul măriĭ) P. B. 351.—*feâta erá teâsă pri pat* (fata era întinsă pe pat) P. B. 352.

2. Cînd participĭul e izolat pelîngă un verb auxiliar, pentru a forma perfectul şi pluscaperfectul indicativuluĭ şi conjunctivuluĭ, forma, invariabilă, este acea de feminin singular, nu acea de masculin singular ca în dacoromîn *).

ţĭ-aveâm dzîsă (îţĭ spusesem) P. B. 17.—*Cóla s-aveá dûsă şi s-aveá teâsă* (Cola se dusese şi se culcase) P. B. 25.—*aveá durńită* (dormise) P. B. 25.—*nâpu l'-âre furâtă [sor-sa] dila nîsă [părådzĭle]?* (nu cumva a furat sorăsa paralele dela dînsa?) P. B. 169.—*aveá moartă, durńită* (murise, dormise; plural) P. B. 220.—*yineá trĕĭl'i draţĭ şi-ş aspuneá drăcuriĭle ţe-aveá faptă* (venĭaŭ ceĭ treĭ dracĭ şi-şĭ spuneaŭ drăciile ce făcuse) P. B. 348.—*nu s-âre avdzîtă om di fumeâl'a noâstră s-âĭbâ mîcâtă mer dipri nîs* (nu s-a pomenit om din familiea noastră care să fi mîncat un măr depe dînsul [acel pom]) P. B. 373.—Alte exemple pentru perfectul şi pluscaperfectul conjunctivuluĭ vezĭ sub III, IV, VI, VII.

B. Din punct de videre al înţelesuluĭ.

1. Ca şi în dacoromîn (Vezĭ a mea Gramatică elementară § 98), precum şi în tot felĭul de limbĭ altele, unele verbe netransitive aŭ participĭul trecut cu înţelesul activ, adecă cu înţelesul de participĭu activ trecut (Vezĭ exemple la întrebuinţarea

---

*) Această formă *-ă* a participĭuluĭ trecut, atuncĭ cînd participĭul este izolat pelîngă verbul auxiliar în forme temporale compuse, apare şi în dacoromîn pe unele locurĭ, anume în Banat (cîteva sate din regiunea Almaş; Alibunar), în Bihor, la cursul de mijloc al rîuluĭ Someş, Weigand în III Jahresbericht 244, IV Jahresbericht 297, VI Jahresbericht 38; în munţiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ şi în Maramureş, Tache Papahagi, Cercetărĭ în Munţiĭ apusenĭ, în Graĭ şi suflet, II, anul 1925, pag. 52, Tache Papahagi, Graĭul şi folklorul Maramureşuluĭ, Bucureştĭ, 1925, pag. LXVIII, LXIX. In Ein mazedorumänischer Ausläufer des altslavischen dativus absolutus, Zeitschrift für romanische Philologie XXXVII pag. 614, Bacinschi a emis părerea că este înprumutată dela participĭul trecut albanez.

absolută, maĭ jos sub 4). Decît, contrarĭu de ceĭa ce are loc în dacoromîn, şi unele verbe transitive aŭ participĭul trecut cu înţeles activ, şi anume cu înţelesul de nomina agentis. Acest din urmă fapt trebue pus poate pe socoteala limbiĭ albaneze, unde participĭul trecut are înţeles şi pasiv şi activ de nomen agentis (Vezĭ Gustav Meyer Kurzgefasste albanesische Grammatik § 119; Pekmezi Grammatik der albanesischen Sprache pag. 204). Compară însă acelaş fapt din meglenit, unde foarte greŭ se poate admite vreo influinţă albaneză.
znoitlu, ĭarădisitlu, mòrtu; z-vĭàde znoitlu, ĭarădisitlu ma singr ŭàsă (făcătorul, creatorul este mort; făcătorul, creatorul e numaĭ un cadavru) C. D. V 281_2.—*dumnidză̊, ţi èste màre fursatli, vru tra s-lu scàpă năpòĭ ditru mắĭńle a munduislor di ꙃèmuńĭ* (dumnezeŭ, care e foarte favorabil, voi să-l scape din mînile demonilor chinuitorĭ) C. D. VI 91_{25}.—*irĭà ma ńiluiţă di tùţă ŭàmińľi tru chiròŭlu aţèlu* (eraŭ maĭ milostivĭ decît toţĭ oameniĭ pe vremea aceĭa) C. D. VI 95_7.—*dumnidză̊ èste ńiluitu* (dumnezeŭ este milostiv) C. D. VI 109_{28}.

2. Diferitele întrebuinţărĭ, pe care le are participĭul trecut, supt forma masculină singulară, ca infinitiv activ prezent în dacoromîn, nu există în macedoromîn (α. subĭect luĭ trebue: *trebue spus.*—β. cu prepoziţiile *de, pentru,* ca compliment de scop [orĭ, cu *de,* şi ca atribut] pe lîngă substantive: *clacă de dres drumul; a venit vremea de prăşit popuşoiĭ; fĭer pentru potcovit caiĭ.*—γ. cu prepoziţiile *de, pentru,* ca compliment de diferite felĭurĭ, maĭ ales ca compliment de scop, pelîngă adĭective şi adverbe: *greŭ de purtat; cum e maĭ bine de tras în gazdă; eraŭ aproape de plecat; hîrtie bună pentru scris.*—δ. cu prepoziţiea *de,* ca predicat pentru a arăta trebuinţa şi necesitatea: *multe sînt de făcut.*—ε. Ca predicat sub formă de diferite complimente: *merindele sînt pe sfîrşit.*—ζ. cu prepoziţiea *de,* ca compliment al verbuluĭ *am* pentru a arăta trebuinţa şi necesitatea: *maĭ am de răbdat; am de trecut prin multe locurĭ.*—η. cu prepoziţiile *la, după, de, din, în, pentru,* ca compliment de deosebite felĭurĭ la verbe: *încep a mă da la scris; pleacă după jăfuit; cu ochiĭ painjiniţĭ de uĭtat; nu putea dovedi cĭubotele din cîrpit; venise în peţit; s-a dus la oraş pentru tîrguit; de uĭtat, n-am uĭtat nimica.*—ϑ. Articulat, ca subĭect, atribut şi compliment: *prăşitul e greŭ; sămănatul merge bine; a venit vremea prăşituluĭ; s-a înbolnăvit de alergatul cel mult.* Cu acest

înțeles însă participĭul și-a perdut firea verbală, adecă de lucru abstract considerat ca rezultatul uneĭ activitățĭ, aproape complect, și nu poate avea obĭect drept. El e aproape concretizat, adecă devenit substantiv.—Nearticulat, participĭul trecut cu înțeles substantival se găsește foarte rar întrebuințat: *mult ajută un prășit bun).*

3. In schimb, însoțit de adverbul *ună* (tot odată, înpreună), fără prepoziție (întrebuințare absolută), participĭul trecut, supt forma feminină singulară, formează un infinitiv activ cu serviciul de compliment de timp, analog infinitivuluĭ despre care s-a vorbit la IX, 9. Acest lucru nu există în dacoromîn. Din punct de videre al timpuluĭ arată antecedența față cu predicatul propozițieĭ.
ună vinită oámińľi tu călivă, [moáșa] trădzeá nă oáră cu métura și-ľ mărmurisĭá di mpróști (îndatăce veniaŭ oamenii la colibă, baba trăgea odată cu mătura și-ĭ înpĭetria din picĭoare) P. B. 52.—*ună vińită a luĭ acló cu zlăchĭľi, ș -cîndu trádzi [moáșa] nă oáră cu métura, ľ mărmurisí* (îndatăce veni el acolo cu fiarele, baba trage odată cu mătura și-ĭ înpĭetri) P. B. 52.—*Mitre, nă intrátă-n cásă, o bágă chĭátra sun limbă* (Mitre, îndatăce întră în casă, o bagă pĭatra sub limbă) P. B. 67.—*ună vińită, Țandzacúchĭ gri* (îndatăce veni, Țandzacuchĭ zise) P. B. 107.—*ună intrátă amirălu-n cásă și-l vidzú feáta, di nă oáră-l cunoscú* (cum întră împăratul în casă și-l văzu fata, îndată-l cunoscu) P. B. 133.—*ună turnátă bărbátu-su, [muľárea] acáță s-plîngă* (îndatăce se întoarse bărbatu-so, fimeea începu să plîngă) P. B. 190.—*ună vinită lamn'a, și dișcľise gúra, s ľi ngľită dĭ nă oáră* (cum veni balaurul, și deschise gura să-ĭ înghită dintr-o dată) P. B. 343.—*spínlu, ună agĭúmtă aoáțe, ntribă lúmea* (spînul, îndatăce ajunse aicĭ, întrebă lumea) P. B. 350. —*feáta, ună vidzútă, și-l cunuscú* (fata, cum îl văzu, îl și cunoscu) P. B. 379.—*hiľlu de-amiră, ună vidzútă țe-ľ feáțe de-aproápe, și dzíse: aéstă va hibă nveásta mea* (fiul de împărat, îndatăce a văzut-o de aproape, a și zis: asta va fi nevasta mea) P. B. 400.—*ună intrátă [fusárlu], părintile u bágă [feáta] tu nă sindúche* (îndatăce întră fusarul în casă, părintele feteĭ o bagă într-o ladă) P. B. 449.

Avem probabil a face cu o influință albaneză. Vezĭ § 315 No 10 d β.

4. Ca atribut al unuĭ substantiv (orĭ pronume) fără pre-

poziţie constitue, în serviciŭ de infinitiv activ, înpreună cu substantivul săŭ, un compliment de timp. In propoziţie principală (Trebue să se fi găsind însă exemple şi pentru propoziţie subordinată). Din punct de videre al timpuluĭ arată antecedenţa faţă cu predicatul propoziţieĭ. (Intrebuinţare absolută). In dacoromîn numaĭ rar, cînd participĭul e însoţit de un adverb, şi în înprejurărĭ care nu sînt cercetate încă, se găseşte asemenea întrebuiţare absolută a participĭuluĭ trecut, de pildă: *odată întrat în casă, n-aĭ să poţĭ scăpa de dînsul cu una cu doŭă.* *nidişclĭsă ùşa ghine, se-atràpse [cucòtlu] nafoàră* (încă nu se deschisese uşa bine, şi cucoşul eşi afară) P. B. 30.— *niscós zbórlu ghine din gùră, şi ţe s-ţă veàdă óclĭlĭ?* (n-a apucat bine să spue vorbele acestea, şi ce să-ţĭ vadă ochiĭ?) P. B. 67.—*nidzís grăĭlu ş-ľa nă cĭumágă* (n-a sfîrşit bine vorba şi ľa un cĭomag) P. B. 107.—*noàptea si sculá nidàtă soàrli* (noaptea se scula înainte de a răsări soarele) P. B. 124. —*plíngul şi suschirărli tricùti, dimîndă s-ti ndreágă càlu* (dacă aŭ trecut plînsul şi suspinările, ceru să-ĭ pregătească calul) P. B. 194.—*mîne tu hărghie, niapiritā soàrle, s-ti áfli aoá* (mînĭ dizdimineaţă, înainte de a răsări soarele, să te afli aicĭ) P. B. 325.—*nica nitricùt ghine [ficĭórlu] şi feàta amină mèrlu* (n-apucă bine să treacă flăcăul, şi fata azvîrli mărul) P. B. 394.—*niscós grăĭlu şi càra tràdze un vimtu, ţî le -arni căľurle ca di pri pàlmă* (n-a apucat să sfîrşească bine vorba, şi cînd trage un vînt, îţĭ mătură drumurile ca-n palmă) P. B. 452.

XII

In C. D. VI 129_1 se găseşte forma următoare: *dă-nu-l Δanil, s-lu vătănămu. amá căma nu nu-l deş* (τεσσ), *nói tine va s-ti ardèmu* (dă-ni-l pe Daniel, să-l ucidem, dacă nu ni-l daĭ, te vom arde pe tine). Această formă *-ş* a luĭ *daŭ* este probabil o formă de conjunctiv, copiată după forma de conjunctiv prezent 2 persoană singulară albaneză *-ş.*

I

Fapte ca cele de sub I, VIII 2, X α, XI B 3 şi (poate) XII nu se pomenesc în dacoromîn, unde nu se găseşte nicĭo formă verbală înprumutată din vreo limbă străină orĭ imitată după vreo limbă străină.

§ 279. d) Adverb

1) Adverbe înprumutate

Nu-ĭ vorba de cuvinte străine, care prin izolare ar fi devenit adverbe în sînul limbiĭ romîneştĭ, ci de cuvinte care sînt adverbe (complimente circumstanţiale izolate, vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 91) în însăş limba de origine. *aia* (sigur) C. D. VI 167_6>albanez *aí* wohl, gewiss Hahn.—*átacta* (fără măsură) C. D. VI 145_{35}>neogrec ἄτακτα en désordre.—*azvárna* (de-a valma, fără alegere) P. B. 230>albanez *zvárna* schleifend M. Wört. 44.—*bárim* (cel puţin, încaltea) P. B. 72>turc *barí* au moins Zenker 162 a.—*brênda* („numaĭ în expresiea *ul băgáră brênda* = îl puseră înăuntru, adecă l-aŭ pus în puşcărie")>albanez *brånda* drinnen, hinein M. Wört. 47. Capidan 521.—*cánim* (cel puţin, macar) P. B. 79>neogrec κἄν au moins, du moins.—*carşă* (la din contra) C. D. IV 153_{25}>turc *karšĭ* vis-à-vis, en face, contre Zenker 678 c.—*dip-dipe* (de fel, cu totul) P. B. 49, 379, C. D. V 215_{11}>turc *dib* tout-à-fait Zenker 445 b.—*dişă* (în doŭă părţi) C. D. V 209_6>albanez *dűš* doppelt, in zwei Stücke M. Wört. 78, M. G. § 63.—*fóra* (pe faţă) P. B. 248>neogrec φόρα en dehors, en public.—*ghĭóĭa* (chipurile) P. B. 177>turc *ǵuĭá* pour ainsi dire, comme si Zenker 781 a.—*hágiba* (nu cumva, oare) C. D. IV 157_7>turc *hağéb* est-ce que par hasard? etwa? Zenker 623 a.—*ilĭachim* (aşa fiind, aşa dar, oarecum, prin urmare, cu toate acestea, totuş) C. D. IV 163_9>turc *öïlé ikin* aşa fiind Zenker 135 a+153 c.—*mizia* (cu greŭ, de abĭa) P. B. 328>albanez *me zi* mit Mühe, kaum M. G. glosar.—*nafilé* (degeaba, în zadar) C. D. IV 177_{19}>turc *nafilé* en vain Zenker 904 c.—*nápu* (nu cumva) P. B. 169>neogrec νά πώς.—*n cót* (degeaba, în zadar) P. B. 54>albanez *mbă kot* umsonst, *kot* umsonst, vergeblich M. Wört. 202.—*ómĭa* (de asemenea) C. D. V 293_3>neogrec ὅμοια également, pareillement.—*pára* (maĭ) C. D. IV 191_4>neogrec πάρα plus.—*părδúnă* (cu puterea) C. D. V 257_3>albanez *păr δuni* mit Gewalt M. Wört. 87.—*puté* (nicĭodată) P. B. 400>neogrec ποτέ jamais.—*tersené* (pe dos) P. B. 124>turc *tersiné* à l'envers Zenker 278 a.—*tu óndi* (în adevăr) C. D. IV 161_5>neogrec τῷ ὄντι en effet.

2) Forme adverbiale înprumutate

α. Macedoromînul a înprumutat din neogreaca forma adver-

bială *-a*. Vezĭ maĭ sus sub Participĭul prezent (c X, § 278 X).

β. Formează adverbe alipind la adverbe romîneştĭ forma pronominală albaneză *-do* (Vezĭ maĭ sus sub Pronume, b 2, § 277 No 2): *ĭuţidó* (orĭunde) C. D. V 201_5>*ĭu* (ubi)+*ţi* (quid) + *-do*.

γ. Formează adverbe prin compunerea unuĭ adverb romînesc cu un pronume albanez: *cănchişdó* orĭ *cắnchişdo* (orĭcînd) C. D. V 201_5>*căndu* (quando)+albanez *kušdó* jeder.—*cănduchişdó* orĭ *cắnduchişdo* (orĭcînd) C. D. IV 179_{17}.—*ĭuchişdó* (orĭunde) C. D. IV 171_{33}>*ĭu* (ubi)+albanez *kušdó*.

Fapte ca cele de sub 1 se găsesc în dacoromîn. Şi dacoromînul are adverbe înprumutate din limbĭ străine: *aévea*>vechĭŭ bulgar *ĭavѣ* manifeste.—*agále*>neogrec ἀγάλι lentement, doucement.—*álandala*>neogrec ἄλλα ἀντ' ἄλλα à tort et à travers.—*anápoda*>neogrec ἀνάποδα à l'envers, de travers.—*ba*>slav *ba* idem.—*başcá*>turc *baškâ* séparément, à part, autrement, outre Zenker 164 c.—*barím*>turc *barí* au moins Zenker 162 a.—*batír*>ungur *bátor* obgleich, obwohl.—*da*>slav *da* idem.—*de-a válma*>vechĭŭ bulgar *valŭmŭ* dativ pl. dela *valŭ*, rus *valomŭ* in Haufen Tiktin Wörterbuch.—*degeába, geába* >turc *ǧabâ* gratis Redhouse 633 a.—*de iznoávă*>slav *izŭ nova* din noŭ Cihac.—*get begét*>turc *ǧedd beǧedd* moştenit din tată în fiŭ Zenker 350 c.—*múlcom* > vechĭŭ bulgar *mlŭkomĭ* tacite.—*músaĭ*>ungur *muszáj* numaĭ decît.—*nitám nisám*>bulgar *ni tam ni sam* weder hin noch her Tiktin Wörterbuch.—*niznáĭ* şi *niznaĭ*>rus *ne znáĭu* nu ştiŭ.—*prea* > vechĭŭ bulgar *prѣ* valde.—*sam tam* de but en blanc Cihac> bulgar *samŭ tamŭ* par-ci par-là.—*sánchi*>turc *san ki* comme qui dirait Zenker 563 b.—*tócmaĭ*>vechĭŭ bulgar *tŭkŭma, tŭkŭmo* μόνον, solum, *tŭkŭmŭ-a-o* adĭectiv ἴσος, aequalis.

Fapte ca cele de sub 2 nu se găsesc în dacoromîn, unde nu există forme adverbiale înprumutate din limbĭ străine. Numaĭ în *aşişdere-aşijdere* a presupus Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I pag. 90, Etymologicum magnum pag. 2004, o influinţă asupra adverbuluĭ romînesc *aşiş (>eccum+sic+-ce)* din partea sîrbuluĭ *takogjer* (citeşte *također)* ebenfalls, aeque. Tiktin Wörterbuch tăgădueşte influinţa cuvîntuluĭ sîrbesc, dar admite o influinţă a vechĭuluĭ bulgar *takožde*, eodem modo, în ce priveşte pe *-de-* din *aşijdere, -re* ar trebui explicat după el în acelaş chip ca *-re* din *almintere, pretutindere* (Originea acestuĭ *-re* de altfel e necunoscută, vezĭ **22** sub § 237. Hasdeu Cuvinte

din bătrînĭ I, 90 îl explică prin infuința luĭ *așijdere)*. Este foarte posibil însă, ba chĭar foarte probabil, că și *-de-* trebue explicat în alt chip oarecare decît prin influință din partea unuĭ adverb slav.

§ 280. e) Prepozițiĭ

Macedoromînul are prepozițiĭ înprumutate din limbĭ străine: *carși a* (contra, în fața) C. D. IV 199_{29}>turc *karšĭ* contre, en face Zenker 678 c.—*γórĭa di* (afară de) C. D. V 279_{27} >neogrec χώρια séparément, à part.—*sprima* (după, conform cu) C. D. V 223_{9} VI 109_{34}>sîrb *sprema* comparativ cu.—*varingé* (până la) C. D. V 251_{20}>turc *varinğé* până la Redhouse 2122 a. Intrebuințarea e pleonastică, înprenuă cu prepoziția romînească *păn di*, astfel că substantivul e pe de o parte precedat de prepoziția *păn di*, ĭar pe de altă parte e urmat de postpozitivul turc *varingé: dumnidză lă pitricŭ fócu din țéru a Sodomĭánlor, di l'i árse cu tútă păn di furigă varingé* (dumnezeŭ trimese foc din cer Sodomenilor, de-ĭ arse cu totul păn la speciile de animale).

Și în dacoromîn există prepozițiĭ înprumutate din limbĭ străine: *înpreájma*>vechĭŭ bulgar **prѣždĭma*>*prѣžde* ante+sufixul adverbial *-ma*.—*înprotiva-înpotriva*>vechĭŭ bulgar *protivŏ* πρός, versus, bulgar *protiv* contre.

Ca o influință albaneză consideră Capidan 503 faptul că în macedoromîn pe alocurea unele prepozițiĭ se construesc cu nominativul pronumeluĭ personal de persoana întîĭa singulară: *la ĭo, tră ĭo, fără di ĭo.*

§ 281. f) Conjuncțiĭ

Macedoromînul are conjuncțiĭ înprumutate din limbĭ străine: *cándă* (cași cum, cași cînd) C. D. IV 201_{36} V $201_{10, 11}$>*ca* (quam)+neogrec ἄν dacă + albanez *ndă* cînd M. Wört. 299. Romînul *ca* s-a compus cu ἄν după modelul greculuĭ ὡσάν comme, ainsi que.—*cangándă* (cași cum, cași cînd) C. D. V 285_{24}>*ca* (quam)+neogrec ἄν + *cándă*.—*cĭúnchi* (pentrucă) C. D. V 241_{19} >turc *čúnki* parce que Zenker 375 b.—*di ándă* (decînd) C. D. V 267_{22} 279_{20}>*de*+ albanez *ndă*.—*δe* (însă) C. D. VI 121_{10}>neogrec δέ.—*e* (orĭ) C. D. V 253_{3} 291_{33}>neogrec ἤ. —*i* (orĭ, saŭ) P. B. 7, 68, etc.>neogrec ἤ.—*ilĭachim* (însă) C. D. VI 125_{13} 165_{2} (Vezĭ la adverbe).—*sprima ți* (după cum)

C. D. VI 109_{33} (Vezĭ la prepozițiĭ).—*vèčă* (însă) C. D. IV 207_{33} >albanez *več* allein, abgesondert, ausser, ausgenommen M. Wört. 468.— —*ș-lás* (macar că) P. B. 461 este imitat după neogrecul κι-ἄς macar că.

Acest lucru nu se pomenește în dacoromîn, unde nu e-xistă conjuncțiĭ înprumutate din limbĭ străine. *de* nu poate fi nicĭ de origine slavă, cum presupune Sandfeld-Jensen Zeitschrift für roman. Philologie XXVIII, 33, care o pune în legătură cu bulgarul *ta* și sîrbul *te,* nicĭ de origine albaneză, cum crede Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen III § 560, care o pune în legătură cu albanezul *eδé.* Chĭar în macedoromîn, unde forme gramaticale străine se găsesc în adevăr înprumutate în mare măsură, conjuncțiile de origine străină sînt relativ puțin întrebuințate față de multa întrebuințare a conjuncțiilor de origine latină. Ar fi extraordinar lucru ca tocmaĭ în dacoromîn, care e așa de refractar față de înprumuturile formale străine, una din conjuncțiile cele maĭ întrebuințate, și una din cele cu maĭ multe înțelesurĭ, cum este conjuncția *de,* să fie de origine străină (Vezĭ cele spuse asupra aceșteĭ conjuncțiĭ la § 268 No 4 Nota, pag. 307). Dacă nu se poate da de capătul originiĭ aceșteĭ conjuncțiĭ prin mijlocirea de elemente latine, cum am încercat eŭ să fac în Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 52 (Acolo eŭ deriv conjuncția *de* din prepoziția *de),* apoĭ maĭ de grabă e moștenită din limba thracă, după cum acelaș Meyer-Lübke locul citat propune.

§ 282. g) Cuvinte

1. Se găsesc în macedoromîn cuvinte latine și cîteva de origine probabilă veche germană, veche romanică, aŭtohtonă, veche greacă, care nu se găsesc în dacoromîn: *adár* vb. (fac) P. B. glosar>**adaro?* Pascu, Dictionnaire etymologique macédoroumain, I, Iașĭ, 1925 (după Pușcarĭu).—*afreáță* s. f. (turtă de aluat nedospit coaptă pe cărbunĭ)>*africia* Pap. Jahr. 101. —*agĭún* ad. (flămînd, nemîncat) P. B. 22, 44, C. D. VI 129_{19} >ieiunus.—*aγidzmáre* s. f. (culesul viilor) P. B. 367>**vindiamare, vindemiare.*—*amiridz* s. eter. („locul de odihnă al oilor, caprelor, pela amĭază, vara") P. B. 363>*meridies.*—*amiridz* vb. („daŭ oile la odihnă pela amĭază" P. B. glosar)> *meridiare.*—*andoápăr andupăráre* și *andupiráre* vb. (a răzăma, a sprijini)>*depalo* Pap. et. 4.—*angînèscu* vb. (a geme, a sufla din greŭ, a gîfîi, a clefăi)>*gannio* Pap. et. 5. După

Capidan, Meglenoromînii I, 101, cuvîntul sună în nordul Macedonieĭ *ancănéscu* şi etymon ar fi **incanesco*>*cano*.—*ápir* vb. (a se lumina de ziŭă) P. B. glosar>*aperio*.—*arát* s. eter. (plug) Dalametra>*aratrum*.—*arăgurédzu* vb. (a rîgîi)>**regulo* Pap. et. 6.—*arúgă* s. f. (portiţa staululuĭ pe unde întră vitele)>*ruga* Pap. et. 6.—*arúmin arumináre* vb. (a ronţăi) >*rumino* Pap. et. 6.—*arúp* s. eter. (povîrniş, prăpastie) P. B. 317>*rupes*.—*arús* („blond, bălan, plăviţ" Dalametra)>*russus* Pascu, Dictionnaire.—*aruteáŭă* s. f. (o cordea, care pune în mişcare un *arutél* saŭ orĭce lucru de formă rotundă, precum cicric, rodan); *arutél* s. m. (o rotiţă, un scripete, de care sînt atîrnate iţele)>**rotilla* Pap. et. 8, 9.—*asfingu* vb. reflexiv (a creşte, despre aluat); *disfingu* vb. reflexiv (a da înapoĭ, a scădea din crescut, despre aluat)>*fingo* Pap. Jahr. 102.—*astrág astrádzire* şi *astrădzeáre* vb. (a trage peste, dincolo, cît colo, departe)>*extraho* Pap. et. 9.—*avgîţéscu* vb. (adaug, măresc, sporesc) Dalametra>**avgát*, plural **avgáţĭ*, participĭul luĭ **augo*, augeo Pascu Etimologiĭ 18.—*ávră* (vînt uşor, răcoreală) P. B. 12, 316>*aura*.—*baş* vb. (sărut) P. B. 469>*basio*.—? *bináţ* s. m. pl. (gemenĭ)>**binati* Puşcariu după Weigand în Zeitschrift für romanische Philologie XXIX, 631 şi în Etymologisches Wörterbuch No 202.—*bor buráre* vb. (a zbura)>*volo* Pap. et. 13.—*căloári* s. f. (căldură) P. B. 103>*calor*; *l*>*r* prin disimilaţie.—*căprină* s. f. (păr de capră) P. B. 207, 300>*caprina*.—*căşáre* (stînă) P. B. glosar>*casearia* Giuglea 359.—*cătinâru* s. m. (lacat) Mihăileanu>*catenarius* (maĭ degrabă decît **catenalis* propus de Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No 316; pentru însemnarea de instrument a sufixuluĭ *-arius* în romîneşte vezĭ Pascu Sufixele romîneştĭ).—*cătínă* s. f. (chee) Mihăileanu (unde însă stă scris *catină* cu *a*, poate din greşală) >*catena*.—*căţín* s. eter. (talger, farfurie) P. B. 330>*catinus*. —*cîstíňŭ* s. m. (castan), *cîstíňă* s. f. (castană) Dalametra > *castanea*.—*cúnă* s. f. (leagăn) Dalametra>*cuna*.—*cusurin* s. m. (văr) P. B. 306>*consobrinus*.—*cusurină* s. f. (vară) P. B. 306>*consobrina*.—*deápir* vb. (zmulg părul) P. B. 17, 129, 197>*depilo*.—*dimíndu* vb. (cer, poruncesc) P. B. 29, 37> *demando*.—*disfingu* vb. reflexiv. Vezĭ *asfingu*.—*disic* vb. (despic) P. B. 7, 356, 469>*disseco*.—*dizmál, dizmăláre* vb. (destrăm)>*mallus*, μαλλός flocon de laine, poil d'une étoffe Pap. et. 19.—*dzîn* s. m. (zeŭ) P. B. 221>*divinus*.—*fitáľŭ* s. m. (copil încă nenăscut, embrion) Mihăileanu>**fetalius* Pascu Eti-

mologiĭ 23.—*fităl'ŭ* s. m. (timpul în care fată oile și caprele) P. B. glosar>**fetalium* Pascu Etimologiĭ 23.—*ful'ină* s. f. (pĭelea de foale în care s-aŭ păstrat brînzeturĭ)>*follina* Pap. et. 22.—*furigă-furrigă* s. f. (specie, specie de animale) C. D. V 247_{22} 251_{20}>*fără* + *-igă? (fără* la Dalametra, Mihăileanu, Cavalioti „trib, neam, origine, familie, rudenie"; dacoromîn *fără* neam, națiune, vezĭ Dicționarul Academieĭ Romîne; albanez *fără -fărră* Stamm, Geschlecht, Art, Nachkommenschaft, Same, Frucht M. Wört. 100; neogrec *φάρα* raçe, engeance; langobard *fara* generatio Ducange Glossarium mediae et infimae latinitatis; italian din Lombardia *fara* kleines Landgut Diez Etymologisches Wörterbuch. Cuvîntul e, deci, originar langobard). Este greŭ de admis că *furigă-furrigă* ar fi cumva=*furnigă*>*formica*. Locurile din C. D. V 247_{22} 251_{20} sînt acestea: *s-nicără túță dipri lócu, șă ŭămińl'i șă furrizle dipri lócu* (se înecară toțĭ depe pămînt, și oamenii și ~ depe pămînt [Este vorba de potop]); *lă pitricŭ fócu din țĕru șă a Sodomĭăńlor, di l'i árse cu tútă, cu súflitu ți si aflá păn di furigă varingé* (li trimese foc din cer Sodomenilor, de-ĭ arse cu totul, dela oamenĭ păn la ~).—*fúrnu* s. m. (cuptor) P. B. 108>*furnus*.—*gărắscu* vb. (a ciripi asurzitor, despre păserĭ) P. B. glosar>*garrire* Pascu în Arhiva Iașĭ XVI, 323.—*gĭŭdețe-gĭŭdițe* s. m. (judecător) C. D. IV 183_{17} 187_{26}>*iudicem*.—*gĭunár* ad. (voĭnic, viteaz) P. B. 270>*iuvenalis* Pascu Etimologiĭ 25.—*gĭurgĭŭnă* s. f. (ceartă, dispută mare, gîlceavă, zgomot mare, gălăgie)> **gĭurdz*>*iurgium* + *-ĭŭne* Pap. et. 27.—*gîudéscu* vb. refl. (mă bucur) Dalametra>*gaudeo* Pascu Etimologiĭ 25.—*grúmur* s. eter. (stog, grămadă) Dalametra>*grumulus*.—*gruńédzu* vb. (grohăesc) Mihăileanu >*grunnio*.—*γinglă* s. f. (chingă) P. B. 252>*vinculum*. De origine relativ recentă.—*hévri* s. f. pl. (frigurĭ) P. B. 90>*febres*.—*hic* s. m. (smochin) P. B. 44>*ficus*. —*lámit* s. m. (paralitic) C. D. IV 197_{11}>vechĭŭ german *lam* paralyticus, *kilamet* debilitatus Graff Althochdeutscher Sprachschatz II, 210?—*mărițéscu* vb. (înrăutățesc) C. D. IV 215_{26} >*malitia* Capidan în Dacoromania II 627.—*mérdu* s. m. (excremente) Mihăileanu>*mĕrda*. Cuvîntul prezintă dificultățĭ. Ar fi trebuit să sune *ńérdu*.—*mes* s. m. (lună) P. B. 1, C. D. V 293_{6}, $_{8}$>*mensis*.—*móstru* s. m. (arătare, monstru) P. B. 319 >*mo(n)strum*. Orĭ poate neogrec μόστρον?—*múl'u* ad. (de coloare negricĭoasă)>*mulleus* Pap. et. 39.—*múndă*. Vezĭ sub *múndză*.—*múndză* s. f. (mînă) P. B. 198 (La acest loc *mún-*

dză însemnă într-adevăr *mînă*, ĭar nu *iscălitură*, cum traduce Papahagi: *„scoáte cártea amirălu, ľ-u spúne a măsaĭ, aéstă dĭ-ùnă oáră cunuscú că nu-ĭ múndza ľeĭ“* [scoate scrisoarea împăratul, o arată măseĭ şi aceasta îndată cunoscu că nu-ĭ mîna eĭ, că n-a fost scrisă de dînsa]). Inseamnă şi *tiflă* P. B. 125, 204 (şi anume la plural: *múndzî)*. Cuvîntul se maĭ găseşte, cu înţelesul de *tiflă*, în albaneza, *múndză* M. Wört. 289, şi în neogreaca, μοῦντζα. Inţelesul primitiv a fost acel de *mînă*, de unde a rezultat acel de *scrisoare de mînă*, păstrat în macedoromîn (tot aşa francez *main*, german *Hand)*, şi acel de *tiflă*, din cauză că tifla, adecă mijlocul de a se apăra contra *deochĭuluĭ*, consistă în aceĭa că arăţĭ cuĭva mîna cu palma spre dînsul şi cu degetele răşchirate. Cuvîntul trebue pus în legătură nu cu niscaĭ cuvinte care ar însemna *murdăresc*, dupăcum face M. Wört., care se gîndeşte la italian *moccio*, veneţian *mozzo*, Rotz, Schleim, ci cu vechĭŭ german *munt, munda*, anglosaxon şi vechĭŭ nordic *mund*, care însemnă *mînă, palmă*, şi pentru care vezĭ Diefenbach Wörterbuch der gothischen Sprache II, 87. Trebue plecat dela un **mundia*, **mundĭa*, anterior africatizăriĭ luĭ *d*+*ĭ*+vocală. Cuvîntul albanez şi cel neogrec sînt înprumutate din romîneşte. Alăturĭ există în macedoromîn cuvîntul sing. *múndă* pl. *múndi* şi *múndzî*, rază, Dalametra, P. B. 10. Sextil Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch vrea să-l derive din *mundus* lume. Maĭ degrabă trebue pus în legătură cu *múndză* tiflă, cu faptul anume că la tiflă degetele răşchirate capătă aparenţa unor raze despărţite dela un centru.—*múrnu* ad. (negru ca mura) P. B. 119>**morinus* Pascu Etimologiĭ 28.—*năĭárcă-nĕárcă* s. f. (mamă vitrigă) P. B. 21, 56 >*noverca*.—*nţés* (aprins, care arde la gust, despre brînză şi fructe)>*incensus* Capidan în Dacoromania II 630.—*ntric* vb. (hrănesc) P. B. 459>*nutrico*.—*oárfîn* ad. (sărac, bĭet) P. B. 8>*orfanus*.—*órca* adv. (la pustiea: *orca du-te* du-te la pustiea) Mihăileanu>*orcus*. Pascu Lat. Elem. 261.—*pap* s. m. (bunic, moşneag) P. B. 3, 134>*pappus*.—*păľúr* s. m. (o plantă, argalou, porte-chapeau, paliurus aculeatus Lam., lipseşte numele dacoromîn)>*paliurus* Pap. et. 40.—*pănúcľe* s. f. (cĭumă, Pest) >*panucula* Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1254.—*părtăcĭúne* s. f. (înpărţire, dare de pomană) C. D. VI, 113_{27} >*partitionem*.—*pătúnă* s. f. (labă) P. B. 48>romanic **patta* Pfote, Tatze, pentru care vezĭ Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 6301. Este şi în neogreaca, πατοῦνα plante du pied.

—*pénură* s. f. (cuĭŭ) P. B. 51>*pĭnnula* Pap. et. 41. Compară înțelesul de *ébuard, Spaltkeil,* pe care-l are *pánă*>*pĭnna* din cauza asămănăriĭ de formă. *pén-*, nu *pin-*, prin influința luĭ *peánă* (pană).—*picúľŭ* s. eter. (avere) P. B. 354>*peculium*.—*picúńŭ* s. eter. (avere) P. B. glosar *pecunia*.—*pînár* s. m. (pitar, brutar) P. B. 82>*panarius*.—*pudurĭță* s. f. („epele dela războĭŭ", tălpigă, Tritt, pédale) Mihăileanu>*pedulis* Pascu Etimologiĭ 33.—*púpu* s. m. („copil micuț, drăgălaș, înpodobit ca o păpușă") Dalametra>*pupus* Pascu Etimologiĭ 33.—*púscă* s. f. (oțet)>*pōsca, pusca* Pap. Jahr. 104.—*săin* ad. (care conține perĭ albĭ, aspri, despre lînă)>*suinus* Pap. et. 43.—*sărcľédzu* vb. (a curăți ogoarele de erburĭ care nu sînt trebuincĭoase)>*sarculo* Pap. et. 43.—*spes* ad. (strîmt) Dalametra> *spissus* Pascu Lat. Elem. 265.—*sprem* vb. (screm, „drücken, beim Verrichten der Notdurft, auch vom Weibe beim Gebären gebraucht">*exprimo* Pușcarĭu (de unde?) Etymologisches Wörterbuch No 1627.—*sprigĭúr* vb. (transitiv jur, conjur; reflexiv jur, mă jur, jur. falș) P. B. 75, 8; C. D. IV, 171_9>*ex+periuro*.—*sprúnă* s. f. (spuză) P. B. 432>*pruna*, contaminat cu *spodium*.—*stăpuéscu* vb. (opresc, țîn în loc, așez, stăpînesc) C. D. IV, 177_6 183_{16} 193_2 201_{17} 213_7 V, 195_{12} 201_6 247_{36} VI, 103_{13} 157_{29}>din acelaș radical *stap-*, de unde și dacoromîn *stăpín* = *stap-* + *-anus*. Acelaș radical *stap-* se găsește în vechĭul bulgar *stapŭ* scipio, baculum, germanul *Stab*. Rădăcina e *stā*. Radicalul *stap-* din romîneștile *stăpuéscu, stăpín* se găsește și în vechĭŭ bulgar *stopanŭ* dominus, albanez *stopán* Oberhirt. Cuvîntul albanez e de recentă dată, pentrucă altfel nu s-ar putea explica nicĭ *s* neprefăcut în *š*, nicĭ *án* neprefăcut în *ắr*. Cel vechĭŭ bulgar nu poate fi băștinaș slav, pentrucă indogermanul *ā* nu devine *o* în limbile slave. Fața cu cuvintele albanez și vechĭŭ bulgar cel romînesc, *stăpín*, prezintă din contra o dezvoltare normală dintr-un primitiv **stapanus*. Probabil el e băștinaș romîn, cel vechĭŭ bulgar e înprumutat din romîna, ĭar cel albanez e înprumutat din limbĭ slave (și bulgar *stopan*, și sîrb *stopanin*). Ca să derivĭ cuvîntul romînesc din cel slav, cum face Cihac II, 361, orĭ din cel albanez, cum face Mikl. B. Vokal. I, 22, înseamnă a întoarce lucrurile tocmaĭ pe dos. De altfel dintr-un *stopan* s-ar fi dezvoltat în romînește *stupín* maĭ degrabă decît *stăpín*. Iar în special, dacă cuvîntul romînesc ar fi de origine albaneză, ar trebui rîdicată existența cuvîntuluĭ albanez pănă la timpul romîneĭ primitive, căcĭ altfel

nu s-ar fi putut dezvolta romînul *-ín* din *-ắn*; dar atuncĭ cum se pot explica albanezele *s* neprefăcut în *š* și *-ắn* neprefăcut în *-ắr* într-un cuvînt atît de vechĭŭ albanez? Pentru acelaș motiv nicĭ cuvîntul albanez nu poate fi înprumutat din romînește. Compară și §§ 237 No 3, 328.—*stríngl'e* s. f. („trăgătoarea, sforicica cu care se strîng cĭoarecĭĭ">**stringula* Pap. et. 44. —*strîócl'u* (încrucișat) Dalametra>*strabus* + *oculus* Pascu Lat. Elem. 265.—? *strop* s. m. (o prăjină lungă și supțire, haragĭĭ pe care se acață legumele acățătoare)>*stroppus, struppus* Pap. et. 44.—*stur* s. m. și eter. (stîlp) P. B. 195>vechĭŭ grec στῦλος.—? *suil'ḗdz* (a tunde oile numaĭ înprejurul cozĭĭ) Dalametra>**subiliare* Pușcarĭu Et. Wörterbuch No 1686.—*surín* s. eter. (loc expus la soare) Dalametra>**solīnus* (locus).—*svŭárte* s. f. (silință) C. D. IV, 225_{15}>vechĭŭ francez *esfort.*—*șar* s. m. („un fel de lapte gros ce se depune pe pārețiĭ putinilor, un fel de zăr ce se scurge din lapte orĭ din brînza pusă în strecurătorĭ și care se dă la cînĭ")>**șắrắ*>*sera,* pluralul luĭ *serum* Pap. et. 45.—*șắră* s. f. (ferăstrăŭ) Dalametra>*serra.*—*șcl'ḗmur* și *șcl'imuiḗdzu* vb. (a scheuna, a schelălăi, despre cînĭ; a scînci, despre copiĭ)>*clamor* Pap. et. 45.—*șcl'ífur* s. eter. (pucĭoasă, sulfur) Dalametra>*sulfurem.*—*triɣĭắŭă* s. f. (răspintie) P. B. 88>**triviella*>*trivium.*—*tul* ad. (năuc, zăpăcit, nebun) P. B. 74>vechĭŭ german *tol* stultus?—*tŭ́mbă* s. f. („mormînt rămas dela ceĭ vechĭ, colină în șes")>*tumba* Pap. et. 45.—*țeắțire* s. f. (nohot) P. B. 116>**cicerem.*—*ugŭ́re* s. f. (noroc, bună prevestire) Mihăileanu>*augurium?* Pascu Etimologiĭ 41. Compară însă turc (de origine romanică?) *ugŭ́r* (citește *uɣŭ́r*) sort, hasard, bonheur, fortune, bon présage Zenker 125 a.—*uín* ad. (de oae) Dalametra>*ovinus* Pascu Lat. Elem. 270.—*ŭ́rdin* s. m. (brazdă; șirurile dela urzeală) P. B. glosar>*ordo.*—*ŭ́tre* s. m. (burduf) P. B. 82>*utrem.*—*vĕắre* s. f. (cercel)>*viria* Pap. et. 47.—*virvirḗdzu virvirắre* și *virviridzắre* vb. („a simți o durere acută, provocată fie de bătae, fie de frig. *vimtul virvireadză* = vîntul viscolește, că te îngheață. *íl' virvirắĭ ună cu vearga* = iĭ arseĭ una cu varga".)>*verbero?* Pap. et. 47.—*vom* vb. (vărs) P. B. glosar>*vomo.*—*vómeră* s. f. (fĭerul lat al plugului) Cavalioti>*vomerem.*—*zmŏắtic zmuticắre* vb. (stîlcesc)>*muticus* Pap. Jahr. 104.—*znoít* s. m. (renovator, făcător) C. D. V, 281_2>participĭul luĭ *znuḗscu.* Vezĭ sub Forme verbale (c XI B 1, § 278 XI B 1).—*znuḗscu* vb. (reînoesc, fac) C. D. V, 237_{33} VI, 111_{18} 115_{32}>*ex-* + *noŭ* Papahagi

Scriitorĭ aromînĭ, Bucureştĭ, 1909, pag. 261.—*znuită* s. f. (creatură, făptură) C. D. VI, 115_{21}>participĭul luĭ *znuéscu.*

2. Nenumărate cuvinte neogrece, turceştĭ şi albaneze (alăturĭ şi cîteva slave), care nu se găsesc în dacoromîn, a înprumutat macedoromînul *). Insemn aicĭ pe acele din C. D. (şi treĭ din P. B.) care nu se găsesc însemnate în Dalametra, Mihăileanu, glosarul dela P. B., glosarul dela Weigand Aromunen II (Se poate însă să-mĭ fi scăpat ceva din videre în această privinţă). Glosarul dela Papahagi Scriitorĭ aromînĭ în sec. XVIII, Bucureştĭ, 1909, unde sînt înşirate cuvintele din Cavalioti, Daniel, Ucuta, nu l-am luat în considerare, pentrucă e maĭ puţin cunoscut, şi nu e nicĭo pagubă dacă vreun cuvînt se va fi găsind şi în acel glosar şi în lista dată de mine. De altfel am pus în această listă şi vreo cîteva cuvinte, care se găsesc în dicţionarele Dalametra şi Mihăileanu, dar care orĭ aŭ acolo altă formă saŭ alt înţeles, orĭ sînt prea importante, pentruca să nu le maĭ reproduc şi eŭ, dîndu-li tot odată etimologiea. Accentul nu-ĭ totdeauna sigur. Genul substantivelor nu-ĭ totdeauna cunoscut.

abúre s. (belşug) V 295_{35}>alb. *buri* Ueberfluss, M. Wört. 478. —*acundisésco* vb. (săgetez) VI 155_{1}>neogrec ἀκοντίζω.—*aδichisésco* vb. (asupresc) V 277_{32}>neogrec ἀδικῶ. La Mihăileanu *adichipsésco*, la Papahagi Scriitorĭ aromînĭ *aδichipsésco*.—*hăristisire* s. f. (favorizare, ocrotire, cruţare) IV 159_{6} V 221_{12} >neogrec χαρίζομαι montrer de la complaisance, favoriser, ménager, avantager, faire un passe-droit en faveur de q. Tema aoristuluĭ ἐχαρίσθην. *a-* e protetic.—*ahnánde* adv. (din faţă) VI 125_{18}>neogrec ἀγνάντια. La Dalametra *aγnánγĭa*.—*aia* adv. (sigur) VI 167_{6}; vezĭ maĭ sus la Adverb, § 279.—*áĭa* s. f. art. (mama) IV 171_{2}>?—*aĭimliŭ* ad. (vizibil, evident) IV 187_{15} >turc *ahĭán* visible, évident Zenker 66 b.—*altădisésco* vb. (apuc, ĭaŭ) V 263_{3}>turc *aldîrmák* saisir Zenker 91 c.—*anăstisésco* vb. (înviŭ) V 235_{15}>neogrec ἀνίσταμαι.—*aplănisésco-aplănăsésco* vb. (înşel) V 201_{10} VI 93_{18}> neogrec πλανῶ.—*aretie* s. f. (virtute) VI 153_{29}>neogrec ἀρετή.—*arhie* s. f. (început) VI 115_{34}>neogrec ἀρχή.—*arhiĭeréfs* s. m. (arhiereŭ) VI 103_{9}>neogrec ἀρχιερεύς.—*arhilistin* s. m. (căpitan de hoţĭ) IV 195_{10}>neogrec ἀρχιληστής.—*arsliŭ* ad. (demn, valoros) V 205_{9}>turc *erz* Preis, Werth, Würde Zenker 27 b.

*) In special pentru înprumuturile făcute de macedoromîn din limba albaneză vezĭ § 331 Nota.

—*asót* ad. (stricat, desfrînat) VI 163_{11}>neogrec ἄσωτος.—*a-șăchĭarée-așichĭarée* ad. invariabil (vădit, evident, pe față) IV 187_{14} 223_{10} V 201_{8} VI 113_{29}>turc *ašikaré* clair, évident Zenker 54 c. La Mihăileanu *șichĭarée*.—*átacta* adv. (fără măsură) VI 145_{35}. Vezĭ maĭ sus la Adverb, § 279.—*ătă* s. m. (tată) IV 161_{29}>alb. *ătă* M. Wört. 20.—*aundzéscu* vb. (a sămăna, a se cuveni) IV 161_{20}, $_{21}$ V 297_{1}, $_{12}$>neogrec ὁμοιάζω. In dicționare *undzéscu*.—*avóleto* ad. (posibil) IV 149_{10} V 211_{23} 233_{4} 279_{35} VI 163_{10}>neogrec βολετός. *a-* protetic. —*axéscu* vb. (cresc) VI 99_{28}>neogrec αὐξάνω.—*axită* s. f. (demnitate) V 233_{19}>neogrec ἄξιος.—*azńéscu* (alung, resping, nu recunosc) IV 143_{8} V 243_{32} 281_{30}. Acelaș cu *agunéscu-aγunéscu* P. B. glosar, dacoromîn *gonesc*>vechĭŭ bulgar *goniti*. La Dalametra *azunéscu*.—*báhte* s. f. (fericire) IV 153_{16} 203_{5}> turc *baht* bonheur Zenker 178 c.—*béide* s. f. pl. (lucrurĭ noŭă, lucrurĭ rarĭ) VI 163_{31}>turc *bedihét, bedaĭéh* choses nouvelles, étranges, merveilleuses Zenker 182 c. Weigand citește „*beĭute?*“ —*borjli* ad. (dator) IV 149_{24}>turc *borğlú* endetté, verschuldet, Schuldner Zenker 215 c.—*budălắŭ* ad. (prost) V 225_{5}>turc *budalá* prost Zenker 214 c. Weigand citește „*budălắc*“.—*cadére* s. f. (soartă, destin) V 245_{10}>turc *kadér* destin, destinée Zenker 693 c.—*cafcătúră* s. f. (mîndrie? faptă nesocotită?) IV 157_{22}>neogrec καυχῶμαι se vanter?—*caláϑă* s. f. (paner) VI 129_{13}>neogrec καλάϑι.—*calóhtil* ad. (fericit) IV 199_{9} V 279_{25}>neogrec καλότυχος. In dicționare *calótih*.—*cangándă* conj. (cași cum) V 285_{24}. Vezĭ maĭ sus la Conjuncțiĭ, § 281.—*canținivá* pron. (nimenĭ) V 277_{35} VI 95_{22} 127_{3} 167_{9}. Vezĭ sub Forme pronominale (b 2 β, § 277 No 2 β). —*carșắ* adv. (din contra, la din contra) IV 153_{25}. Vezĭ maĭ sus la Adverb, § 279. In dicționare *carși* cu înțelesul „*în față, vis-à-vis*“.—*cataxipséscu* (învrednicesc) vb. VI 151_{16}>neogrec καταξιῶ.—*căbile* s. f. (aptitudine, mijloc, posibilitate, valabilitate, calitățĭ bune) IV 169_{31} 171_{5} 203_{34} 221_{16} V 215_{1} 225_{34} 227_{23} 277_{23} VI 91_{25} 109_{20}, $_{25}$ 113_{14}>turc *kabiliĭét* capacité, habilité, possibilité, aptitude, Fähigkeit, Geeignetheit, Möglichkeit, Thunlicheit, Geschick, Talent Zenker 675 a.—*căipe* ad., în *s-fațe căipe* = dispare P. B. 373>turc *kîĭíp*, participĭul luĭ *kîĭmák* perdre une chose, en faire le sacrifice Zenker 729 c.—*cănuséscu* vb. (ameninț) V 275_{4} VI 115_{11}>alb. *kanós* drohen M. Wört. 174.—*cănuséscu* vb. refl. (mă veselesc, mă bucur?) VI 167_{21}>alb. *kănáts* erquicken, *kănátšem*

werde befriedigt M. Wört. 187?—*cărşilăke* s. f. (opoziţie) IV 213_4>turc *karšîlîk* opposition Zenker 678 c. La Mihăileanu cu înţelesul „răspuns, banĭ de cheltuĭală".—*cărşilătisėscu* vb. (întîlnesc) IV 207_{26}>turc *karšîlmàk* rencontrer Zenker 678 c. —*căscăndisėscu* vb. (torturez) V 255_{29}>turc *kînamàk* tourmenter Zenker 730 a, radicalul preterituluĭ turc, reduplicare turcă. —*cătărăsėscu* (blastăm) V 283_{33}>neogrec καταρῶμαι.—*chėndră* s. f. (stare pe loc, stabilitate) VI 137_{27}>alb. *tšăndră* Festigkeit M. Wört. 225.—*chĭăre* s. f. (muncă) V 197_{31}>turk *ḱar* travail Zenker 731 c.—*chirixėscu* vb. (anunţ) VI 103_{17}>neogrec κηρύττω.—*chisusėscu* (daŭ ĭaduluĭ) VI 111_{36}>*chisă* ĭad >neogrec πίσσα smoală.—*cŭhmă* s. f. (corp, cadavru) V 245_{15} 273_{27} 283_{29} VI 161_{28} 165_5>alb. *kŭfomă* Leichnam M. Wört. 210. La Dalametra *cŭfumă, cŭhumă*.—*cuĭtuėscu* vb. (gîndesc, mă gîndesc la, îmĭ aduc aminte) VI 129_{28} 153_{31}>alb. *kuitóĭ* denke, erinnere mich M. Wört. 210. La Mihăileanu *cuitėscu*. —*cunuştusėscu* vb. refl. (a se înpreuna, a se întruni) V 239_{15} >turc *konušmàk* avoir des liaisons avec q., demeurer ensemble Zenker 722 b, radicalul preterituluĭ turc.—*curdurisėscu* vb. (zidesc) V 267_{22}>turc *kurdurmàk*, cauzativul luĭ *kurmàk* jeter les fondations Zenker 715 c. Weigand citeşte „*kurturis-*". —*cu sindu cu pindu* adv. (cu totul) VI 129_1>σὺν τῷ παντί? La Mihăileanu „*cu sindu cu pándu*".—*cuvós* ad. (uşuratic) IV 171_{21} > neogrec κοῦφος frivole.—*cuzmicán* ad. (laic) V 205_{17}>neogrec κοσμικός.—*čălteseścu-čăltisėscu* vb. refl. şi neutru (mă silesc, mă grăbesc, mă ostenesc) IV 153_{27} 155_{20} 181_9 V 213_{27} 231_{25} VI 109_8>turc *čalîšmàk* s'efforcer Zenker 344 b.—*dăvăğă* pl. *dăvăğădză* s. m. (acuzator, pîrîş) VI 131_3 >turc *dahvağî* demandeur en justice Zenker 429 c.—*dimáre* s. f. (locuinţă) IV 155_{11}, $_{18}$>turc *demár* établissement, demeure Zenker 435 a. Weigand citeşte „*di mare*".—*dipe* adv. (de fel) V 215_{11}. Vezĭ maĭ sus la Adverb. Dicţionarele aŭ *dip, dipu*. Weigand pune semn de întrebare şi presupune că ar fi greşit scris în loc de *dase* (Care *dase?*).—*dirmáne* s. f. (putere, mijloace) V 287_{15} VI 133_{14}>turc *dermán* forces, moyens, ressources, médicament, remède Zenker 426 c. La Mihăileanu *dirmáne-dărmáne* cu înţelesul de „prăpădenie, leac".—*dişă* adv. (în doŭă părţĭ) V 209_6. Vezĭ maĭ sus la Adverb, § 279. —*dizvursėscu* vb. (uşurez, hodinesc) IV 185_{25} V 227_{10}>neogrec βαρύνω alourdir, appesantir?—*ducuire* s. f. (ambiţie?) VI 149_5>neogrec δόκησις?—*dziadite* s. f. (rămăşiţĭ mortuare, ca-

davru?) IV 157_{21}>turc *ziĭadė* pl. *ziĭadát* residue, remainder Redhouse 1021 a? Weigand citeşte „*țiădite*".—*ðe* conj. (însă) VI 121_{10}. Vezĭ maĭ sus la Conjuncțiĭ, § 281.—*ðiáfur* s. m. (folos) IV 169_{24} V 213_{23}>neogrec διάφορον.—*ðiðăxėscu* vb. (învăț) IV 191_4 VI 131_{11}>neogrec διδάσκω.—*ðoxăsită* s. f. (glorie) V 233_{20}>neogrec δοξάζω.—*ehtrile-ihtrile* s. f. (duşmănie) IV 147_8 V 273_{25} VI 165_{28}> neogrec ἐχθρός.—*emuluγie* s. f. (zapis, obligație) V 197_{27}>neogrec ὁμολογία obligation.—*exuðisėscu* vb. (cheltuesc) VI $157_{1, 2}$>neogrec ἐξοδιάζω.—*exusie* s. f. (putere) V 287_{25}>neogrec ἐξουσία.—*fac ixiche* (trec cu viderea, scăp din videre) V 217_9>turc *eksik etmėk* omettre Zenker 81 c.—*fac sire* vb. (mă uĭt, văd, privesc, bag de samă) IV 141_8 145_8 $155_{12, 36}$ $167_{20, 25}$ $169_{25, 27}$ 189_{10} $205_{7, 11}$ $213_{4, 5}$ 219_{14} 221_3 V 197_6 233_{31} $251_{25, 26}$ 255_{27} 269_{22} 277_{32} 279_{21} 281_1 $289_{15, 26}$ VI 105_{30} 123_{28} 125_{24} 145_{10} 157_{29} 159_3>turc *seĭr etmėk* regarder, betrachten, anschauen, zuschauen, hinsehen Zenker 530 c.—*fac timbie* vb. (ordon, poruncesc) V 265_{26}>turc *tembih etmėk* ordonner Zenker 312 a.—*fanirisėscu* vb. (daŭ pe față, arăt) V 205_{32}>neogrec φανερόνω.—*fichĭüre* s. f. (băgare de samă) IV 177_{29}>turc *fikr* réflexion Zenker 669 b. La Mihăileanu *fichire* cu înțelesul de „*minte*".—*fichĭüre* s. f. (făptură, corp) V $241_{25, 26}$>alb. *fütüră* Gestalt, Gesichtszüge M. Wört. 116. Weigand citeşte „*figure*".—*filisėscu* vb. (folosesc) IV 167_2 V 213_{13} VI 163_{11} >neogrec ὠφελῶ.—*fotisėscu* vb. (luminez) VI 173_4>neogrec φωτίζω.—*fromineáță-frumineáță* s. f. (cuminţenie, înțelepcĭune) IV 149_{20} 203_{11}>neogrec φρόνιμος. La Dalametra *fiunimeață*.—*fursatli* ad. (favorabil, care trage foloase, cu noroc) V 197_{23} 231_{16} VI 91_{24}>turc *fursatlí* ad. derivat dela *fursát* avantage Zenker 662 b.—*gámă* s. f. (căsătorie, familie) V 247_9>neogrec γάμος. Weigand citeşte „*cama*".—*ghimtuėscu* vb. (ard [neutru], mă pîrlesc) VI 123_3>turc *güĭünmėk* prendre feu, se brûler Zenker 781 b.—*ghivrėcu* ad. (slab, plăpînd) IV 153_{13} >turc *ğevrė* faible Zenker 372 a.—*gĭumaáte* s. f. (adunare) V 201_8>turc *ğümhát* Versammlung Zenker 366 a.—*γėnos* s. m. (neam) V 291_{13} VI 87_{26}>neogrec γένος.—*γórĭa di* prep. (afară de) V 279_{27}. Vezĭ maĭ sus la Prepozițiĭ, § 280.—*γunós* s. eter. (murdărie) V 291_{27}>vechĭŭ bulgar *gnusŭ* sordes.—*γunusós-γunsós* ad. (murdar) IV 163_{20} V 207_{17} $289_{8, 34}$ 291_1 >*γunós*.—*hágiba* adv. (nu cumva, oare) IV 155_{12} 157_7 V 217_6 225_1 257_{21}. Vezĭ maĭ sus la Adverb, § 279. Weigand citeşte

„hăčibă“.—*haïlesliche* s. f. (trîndăvie) IV 167_{10}> turc *hailazlík* fainéantise Zenker 398 b.—*hărgïuéscu* vb. (cheltuesc) VI 155_{24}>turc *harğ etmék* dépenser Zenker 405 b.—*hărisèscu-herăsèscu-hirăsèscu* vb. (despart) V 229_{23} $231_{2,\ 22}$ $233_{17,\ 29,\ 34}$ $237_{23,\ 27}$>neogrec χωρίζω.—*hórγïa* s. f. (ajutor) V 211_{33}> neogrec χορηγία subside.—*hugïúde* s. f. (grabă, tragere de inimă, silință) IV 207_{29} VI 165_{30}>turc *ğehd, ğahd* effort, assiduité, application, Zenker 377 a (pluralis fractus *huğúd?)*. Weigand citește „*hučúdïa*“.—*húche* s. f. (obiceïŭ, caracter) IV 149_{13} 157_{13} 167_{22} 205_{15}>turc *hulk* naturel inné, disposition innée, nature, caractère, moeurs Zenker 411 c.—*hútă* s. f. (bufniță) VI 141_{25}>alb. *hut* Eule M. Wört. 460.—*ïarădisèscu* vb. (creez) IV 153_{12} V 241_{7}>turc *ïaratmák* créer Zenker 948 a 961 a.—*ïarădisít* s. m. (creator) IV 161_{14} V 281_{2}>participïul luï *ïarădisèscu.* Vezï sub Forme verbale (c XI B 1, § 278 XI B 1).—*ichișdó* pron. (orïcare, orïcine, orïce) IV 177_{28}. Vezï sub Forme pronominale (b 2 β, § 277 No 2 β).—*ïexiγisire* s. f. (explicare) VI 89_{31}>neogrec ἐξηγῶ.—*iftiră* s. m. pl. *iftirăț* (calomnie) IV 141_{19}>turc *iftirá* calomnie Zenker 71 c. —*ilïakim* adv. și conj. (așa fiind, așa dar, oarecum, prin urmare, cu toate acestea, totuș, însă) IV 163_{9} 183_{25} V 195_{35} 201_{31} $205_{11,\ 27}$ $211_{3,\ 16}$ $235_{6,\ 32}$ 255_{7} 261_{10} 269_{10} 283_{25} $293_{10,\ 28}$ 295_{27} VI 87_{14} $91_{15,\ 31}$ 93_{30} $109_{29,\ 32}$ 113_{30} 125_{13} 131_{6} 139_{11} 159_{18} 165_{2} 167_{8} 171_{5}. Vezï la Adverb, § 279. Pentru înțelesurile *totuș, însă* turcul *öïlé ikin* a fost influințat de arabul *lakin* și de persul-arab *likin* Redhouse 1639 a 1648 a Zenker 795 a. Weigand la prima apariție a cuvîntuluï, IV 163_{9}, citește *Iliakim* cu *i* mare și nu-l disparte prin nicïo punctuație de cuvîntul precedent *dumnidză,* de care trebue despărțit prin punct: șï-a închipuit că e vreun nume al luï Iehova. La celelalte locurï scrie cu *i* mic, dar în toate părțile pune punctuațiea greșit. La Mihăileanu „*eliachim* însă, dar“.—*ilifϑărisèscu-ilifϑirisèscu* (liberez) V 233_{3} VI 159_{25}>neogrec ἐλευθερόνω.—*ilïumáe* (învățațiï) VI 121_{11}>turc *hulemá* savants Zenker 620 b 636 b. —*imboδisèscu* vb. (opresc) V 243_{13}>neogrec ἐμποδίζω.—*imirédzu* vb. (înblînzesc) V 219_{12}>*imir* blînd (dicționare)>neogrec ἥμερος.—*irátă* s. f. (declarație, manifestare) V 197_{30}> turc *iraét* action de montrer, déclaration Zenker 23 a.—*irátă* s. f. (venit) VI 135_{5}>turc *irád* revenu, rente Zenker 144 a. —*irinipsèscu* vb. (liniștesc) V 275_{6}>neogrec εἰρηνεύω. La Mihăileanu „*irinisescu*“.—*isáfe* s. f. (faptul de a face răŭ cuïva,

vină) V 245_{22}>turc *isáf* action de fâcher, de causer de la peine à q., Belästigung Zenker 147 a.—*ispáte* s. f. (probă) IV 205_{17} >turc *isbát* preuve Zenker 9 c.—*istestfoslófți* s. (physiologus, o carte populară) IV 167_{32}>vechiŭ bulgar *ĭestĭstvoslovĭțĭ* physiologus.—*itipásă* pron. (orĭce, tot felĭul) IV 163_{17} V 201_{20} 215_{36} 219_{18} VI 95_{5}. Vezĭ sub Forme pronominale (b 2 γ, § 277 No 2 γ).—*itizáe* s. f. (trebuință) și ad. invariabil (de trebuință) IV 149_{15} 163_{13} 171_{14} V 213_{22} $231_{31, 33}$ VI 93_{31} 113_{36}>turc *iktizá* necessité qui exige l'accomplissement d'une chose Zenker 77 a. La Dalametra și Mihăileanu *ihtiză, ihtizáe* s. nevoe, necesitate, trebuință.—*ĭurnécă* s. f. (exemplu) V 217_{23} 223_{34}>turc *ürnek* Beispiel Zenker 118 c.—*ĭurtusḗscu* vb. (sărbătoresc, sărbez) V 293_{31}>neogrec ἑορτάζω.—*ixiche* s. f. (lipsă) VI 171_{21}>turc *eksík* déficit, Mangel Zenker 81 c. Vezĭ și *fac ixiche*.—*izmḗte* s. f. (serviciŭ, slujbă) V 197_{27}> turc *hizmét* action de servir Zenker 404 b.—*lac* s. m. (groapă) VI $125_{11, 33}$>neogrec λάκκος.—*láϑos* s. m. (greșeală) IV 177_{9} >neogrec λάθος.—*lăϑăsḗscu* vb. (uĭt) IV 163_{31} > neogrec λανθάνω.—*lexuire* s. f. (lăcomie) IV 147_{7}>neogrec λιξεύω être gourmand, λιξιάρης glouton, gourmand, λίξα, λιξαρία, λιξουδία gloutonnerie.—*lud* pl. *lúdzĭ* s. m. (copil din florĭ, copil natural) V 199_{19}>turc *veléd* pl. *evlád* enfant Zenker 935 b. Weigand citește „*lúțăľĭ*", și Capidan în Dacoromania II 629 derivă din latin *luteus* murdar.—*lutruγie* s. f. (leturghie) V 217_{2}>neogrec λειτουργία. La Mihăileanu *lituryia*. La P. B. și Dalametra *liturghie, lituryiă* prescură.—*máltu* adv.? (destul?) IV 193_{8}>alb. *mal* Masse, Fülle, Ueberfluss M. Wört. 256?—*mădḗe* s. f. (scop) V 199_{20}>turc *maddét* matière, sujet, question, Thema, Thesis, Angelegenheit Zenker 799 b.—*măhănă* -*măhănăŭ* s. m. (chip, mijloc, motiv, vină) V 227_{21} 257_{28} VI $93_{16, 22}$>turc *mahná* signification, sens, esprit de, idée, pensée, opinion, chose, objet Zenker 864 c; objection, fault Redhouse 1915 b.—*mbiϑáru* s. m. (încredere) V 277_{24}>alb. *mbi* în M. Wört. 265+neogrec θάρρος confiance, alb. *ϑarrós* M. Wört. 88.—*mbóδu* pl. *mbóδur* s. eter. (înpĭedecare, pĭedecă, obstacul) IV 173_{1} 217_{4} VI 161_{12}>neogrec ἐμπόδιον.—*mbuδuḗscu* vb. (înpĭedec) IV 173_{1}>neogrec ἐμποδίζω.—*mide* s. f. (ajutor, apărare) VI 139_{10}>turc *medéd* assistance, secours Zenker 831 a. Weigand citește „*minte*".—*mirașigi* s. m. (moștenitor) V 251_{32} >turc *mirás* héritage Zenker 899 b, *mirasğí* héritier Samy Bey Fraschery sub *héritier*.—*mĭuhĭurlidisḗscu* vb. (pecetluesc) IV

219_{29}>turc *mühürlemėk* cacheter Zenker 897 a. Radicalul preteritului turc. Weigand citeşte *„omĭuĥurlidisĭaşte“*, confundînd cu verbul pronumele precedent *o.*—*mujdinėdzu* vb. (fac un cadoŭ, răsplătesc) V 201_{16} $203_{10, 21}$>turc *müždé* nouvelle bonne, agréable, présent donné au porteur d'une bonne nouvelle Zenker 840 b. Weigand citeşte *„muştinĭădză, muştinăre“*.—*munafic* pl. *munaficurĭ* s. eter. (intrigă) IV 141_{18}>turc *munafiklik* hipocrizie, delaţiune, spionaj Redhouse 1986 a.—*munaficliche* s. f. (intrigă) V 201_{24}. Vezĭ maĭ sus sub *munafic.*—*muráde* s. f. (voinţă) V 275_{10}>turc *murád* volonté Zenker 833 b.—*muşafére-muşavére* s. f. (consilĭu, sfat, consultaţie) IV 159_{32} 167_{33} V 195_{19}>turc *mešveré* conseil, consultation Zenker 852 a.—*nadanláche* s. f. (neomenie) IV 211_{2}>turc *naadamlík* neomenie Zenker 901 a+21 b.—*nafilé* adv. (degeaba, zadarnic, fără folos) IV 177_{19} VI 113_{23} 169_{4}. Vezĭ la Adverb, § 279.—*naóru-noór* s. m. (munte, despre Athos) VI $137_{21, 24}$ 139_{18} >neogrec ἅγιον ὄρος.—*napoδişaluĭ-năpuδişaluĭ* adv. (înapoĭ, îndărăt, deandărătelea) IV 169_{14} 193_{21} >neogrec ἀνάποδα + sufixul adverbial (de origine obscură) romînesc *iş* + *-aluĭ* (pentru care vezĭ sub Participĭul prezent § 278 X α).—*naŭóŭ* s. m. (templu) VI 107_{20}>neogrec ναός.—*náxu*, pl. m. *nácşă* ad. (violent) IV 173_{11} V 261_{11}>alb. *naks* jähzornig M. Wört. 297.—*năhusét* ad. (care infuinţează în răŭ, dă exemple rele) IV 149_{5} 173_{11}>turc *nuhusét* état d'être de mauvaise influence Zenker 907 c.—*năsăhate-năsiháte* s. f. (sfat) IV 149_{25} 157_{5} V 195_{20}>turc *nasahát* conseil Zenker 913 a.—*nghĭuluire* s. f. (scăpare, revenire la vieaţă, readucere la vieaţă, înviere) IV 159_{7}>alb. *ndžał* mache lebendig, heile M. Wört. 137, wecke von den Todten auf Hahn. Weigand citeşte *„nk̆ĭuluirĭa“*.—*nculós* ad. (murdar?) V 199_{21}>?—*nduchéscu* vb. (persecut) V 267_{6}>alb. *ndĭek* verfolgen M. Wört. 300. Tema aoristuluĭ *ndótša*. Weigand citeşte *„duk̆ă“*.—*ngátăr* orĭ *ngătắr* vb. (îndrăznesc) V 225_{24}>alb. *ngatărón* verwirre M. Wört. 305? Compară *nu mă-ncurc să fac ceva* = *nu îndrăznesc*. Weigand citeşte *„ncătără“*.—*ngăsăéscu* vb. (silesc, îndemn) IV 157_{3} 169_{33} V 205_{5} VI $151_{7, 8}$ >alb. *ngas* antreiben M. Wört. 221.—*nghise* vb. 3 p. s. perf. (gîci) V 255_{14}. Identic cu dacoromîn *gîcésc* (pentru care vezĭ § 328)? Weigand citeşte *„inγise“*.—*nghitór* s. m. (conducător, îndemnător) VI 141_{23}. Acelaş cu dacoromîn *înbiŭ, înghiŭ.* Weigand citeşte *„γitór“*.—*niáxe* ad. (nedemn) IV 217_{27}>*ne-* + neogrec ἄξιος.—*ni-*

chisèscu vb. (înving) VI 153_{27}>neogrec νικῶ.—*nipräxit* ad. (răŭ crescut) IV 191_5>*ne-*+neogrec πρᾶξις pratique, routine. —*nișurèdzu* vb. (scăp tr., scăp dela un răŭ, daŭ vieață, daŭ putere) IV 149_{15} 151_{15} $153_{19, 23}$ 157_9 159_6 205_{30} 215_{28} 217_6 V 221_{10}>turc *nešr* action de vivifier, ressuscitation Zenker 911 c; *nušûr* învierea decătră dumnezeŭ a morților Redhouse 2083 b.—*ntruxèscu* vb. (ascut) VI $157_{20, 21}$ 161_5>neogrec τροχῶ.—*òmĭa* adv. (de asemenea, tot așa) V 293_3. Vezĭ la Adverb.—*pára* adv. (maĭ, maĭ mult) IV 191_4. Vezĭ la Adverb, § 279.—*patricus* (tată, părinte) V 247_{24}>neogrec πατρικός paternel.—*păndixèscu* (pîndesc, țintesc, tind la) V 223_{31} >neogrec παντέχω épier.—*părδùnă* adv. (cu puterea) V 257_3 265_{25}. Vezĭ la Adverb, § 279.—*pirifăniľe* s. f. (mîndrie) V 285_{22}>neogrec ὑπερηφανία.—*pișmáne* ad. (supărat) IV 177_{18} >turc *pišmán* fâché Zenker 200 a. La Dalametra „*pișmán*, care se căește".—*pitùmine* s. f. (pasăre) V 241_{15} > neogrec πετούμενος volatile.—*plánu* ad. (înșelător, șarlatan) V 273_4> neogrec πλάνος trompeur, charlatan, imposteur. Weigand citește „*caplánŭ*", considerînd ca făcînd parte din cuvînt conjuncția precedentă *ca*.—*plucusèscu* vb. (cuceresc) V 265_2 > neogrec πλακόνω assaillir, écraser.—*pòli* s. f. (oraș) V 259_{11}>neogrec πόλις. Weigand citește „*Napoli*", considerînd ca făcînd parte din cuvînt pronumele precedent *nă (ună)*.—*prămăticò* s. m. (duhovnic) IV 167_{12} 197_{23} 211_8 219_{23} 221_{16}>neogrec πνευματικός.—*prosefhie-prusifhie* (rugăcĭune) IV 199_2 VI 131_{17} >neogrec προσευχή.—*puniripsèscu* vb. (înrăutățesc) VI 163_8 >neogrec πονηρεύω.—*puniròŭ* ad. (răŭ) V 283_{15} > neogrec πονηρός.—*rigeageádzî* s. m. pl. (rugătorĭ) V 215_{15}>turc *riğağî* rugător Redhouse 965 a.—*rucuèscu* vb. (mîngîĭŭ) V $279_{24, 27}$>alb. *răkòĭ* tröste M. Wört. 304.—*saĭdisèscu* vb. (ĭaŭ în samă, bag în samă, consider, ĭaŭ în considerare, țin socoteală de) IV 143_{21} V 243_{11} 273_6 VI 167_{32} $169_{10, 22}$>turc *saĭmák* compter, estimer, considérer Zenker 564 b. Tema preterituluĭ turc.—*salim* vb. 3 p. s. conjunctiv imperativ (trăĭască!) VI 153_4 >turc *sellèm* que dieu lui donne le salut Zenker 516 b.—*săclète* s. (nevoe, grijă mare) IV 173_{16} > turc *sîklét* angoisse Zenker 336 b.—*scutuδisèscu* vb. (întunec) V 197_{13} 235_{11} > neogrec σκοτιδιάζω.—*sefté* s. (început) V 195_{13}>turc *sefté* première vente de la journée Zenker 510 c. Dacoromîn *safté*. —*siculă* s. f. (vreme, timp) IV 157_{25} V 203_{30}>lat. *saeculum*, neologism.—*siloγisèscu* vb. (chibzuesc) VI 99_{27}>neogrec συλ-

λογίζομαι.—*simbéte* s. f. (cauză) IV 155_{25} V 207_{20} 215_{10} 243_{17} 245_{23} 271_{22} VI 123_{31}>turc *sebebiïét* cause, motif Zenker 496 a.—*sinδónă* s. f. (gïulgïŭ) V 275_{19}>neogrec σινδόνη.—*singile* s. f. (hotărîre) IV 183_{25}>turc *siğil* arrêt du juge Zenker 499 c.—*sinhisêscu* vb. (turbur, figurat) IV 183_{3}>neogrec συγχέω, συγχύζω embrouiller, troubler.—*siniϑe* s. f. (obiceïŭ) VI 95_{27} >neogrec συνήϑεια.—*sire.* Vezĭ *fac sire.* La Dalametra „*siri,* contemplaţiune".—*soïtár* s. m. (bufon) IV 173_{35}>turc *soïtarí* bouffon Zenker 580 b. Dacoromîn *soïtar.* Weigand citeşte „*soĭ tari* (oder *kasoïtári?)*", confundînd în lectura din urmă cu cuvîntul conjuncţiea precedentă *ca.*—*sprima* prep. (după, conform cu) IV 141_{28} 181_{12} 183_{12} V 223_{9} VI 109_{34} 111_{4}. Vezĭ la Prepoziţiĭ, § 280.—*sprima ţi* conj. (după cum) VI 109_{33}. Vezĭ la Conjuncţiĭ, § 281.—*suráţă* s. pl. (măştĭ) IV 173_{34}> turc *surét* masque Zenker 576 b.—*susŭíŭ* vb. (gătesc, înpodobesc) V 199_{11}>turc *süs* toilette, luxe, *süslü* paré, orné Zenker 526 a.—*şait* s. m. (martur) V 239_{26}>turc *šehid* témoin Zenker 554 b.—*şăniéte* s. f. (faptă rea) IV 187_{15}>turc *šenahét* action blâmable Zenker 551 b.—*şcăľchiceát* ad. (strălucitor) V 225_{6}>albanez *škăltšéĭ* glänze M. Wört. 221.—*şpuluéscu* vb. (destăĭnuesc, daŭ pe faţă) IV 221_{30}>alb. *špalóĭ* entfalte, gheg *špal* entdecke, offenbare M. Wört. 320.—*şuşuéscu* vb. refl. (mă port ca un nebun, fac ceva fără chibzuĭală şi socoteală) V 223_{28} 225_{27}>alb. *šušát, šušulás* stumpfe ab, betäube, *šušáva* planloses Umherstreifen M. Wört. 420. La Mihăileanu „*şuşéscu* a eşi din fire, a înebuni".—*tácmă* s. f. (presupunere) V 197_{13} >turc *tahmin* conjecture Zenker 269 c.—*tamăhchĭărlåche* s. f. (zgîrcenie) IV 147_{6} VI 115_{9}>turc *tamahǩarlík* avarice Zenker 603 a.—*tavábe-tavábie* s. f. (trupă, suită, bandă) IV 193_{26} V 257_{15}>turc *tevabih* suite, sujets Zenker 317 a. Weigand citeşte „*tavambie*".—*texiusêscu* vb. (obţin) VI 107_{13} > turc *takziïét* action d'obtenir qc. Zenker 301 b.—*tibie* ad. invariabil (ascultător) IV 155_{22} 163_{34}>turc *tebih* suivant, obéissant, gehorsam Zenker 255 b.—*tibie* s. f. (supunere, ascultare) IV 221_{21}. Vezĭ cuvîntul precedent.—*ticlife* s. f. (sarcină, pĭedecă) IV 211_{25} V 221_{9}>turc *teklif* charge Zenker 304 c. La P. B. un singur loc, pag. 94, cu înţelesul de *cérémonies, façons, Umstände,* pe care-l are între altele cuvîntul turcesc *teklif.*—*timbie* s. f. (avertisment, ordin) V 251_{25}>turc *tembih* ordre, injonction, *tembiét* action d'avertir Zenker 312 a.—*tirbiéte* s. f. (creştere) IV 149_{21} 151_{14} 155_{26}>turc *terbiïét* action

d'élever Zenker 276 a.—*tirbietlát* participiŭ trecut pasiv (crescut) IV 149_{12}. Vezĭ cuvîntul precedent.—*trisáľŭ* s. m. (un fel de rugăcĭune, de servicĭu religios) P. B. 485 > neogrec τρισάγιον. La Mihăileanu „*trisaγia*, rugăcĭune pentru decedat făcută de preot pe mormîntul decedatuluĭ".—*trupuéscu* vb. (daŭ corp) VI 99_{28}>*trup*.—*tu óndi* adv. (în adevăr) IV 161_5. Vezĭ la Adverb, § 279.—*ϑărăséscu* vb. (cred) IV 157_7 V 201_{14}> neogrec ϑαρρῶ. La Mihăileanu „*ϑăruséscu*, a avea curaj, a nădăjdui".—*ϑúmă* s. f. (poreclă) V 253_2>alb. *ϑom* sage, heisse M. Wört. 91 (Orĭ poate greşeală în loc de *númă?*).—*udiséscu* vb. refl. (mă înţeleg cu cineva, mă potrivesc cu cineva) V 253_5 >turc *uĭmák* s'adapter Zenker 135 b, radicalul preterituluĭ turc.—*udiséţă* s. f. (potriveală, înţelegere, armonie) V 245_{19}> *udiséscu* + *-eaţă*. Vezĭ cuvîntul precedent. Weigand citeşte „*cutiseţă*" şi confundă cu cuvîntul prepoziţiea precedentă *cu*.—*undălắcă* s. f. (zecime, numărul zece) VI 169_{29}>turc *ondalík* dizaine Zenker 132 c.—*üóϑurră* s. f. (servicĭul religios de dimineaţă) VI 143_{22}>neogrec ὄρϑρος matines.—*uráč* s. m. (plugar, arător) V 213_{12}>bulgar, sîrb *orač* laboureur.—*urulóγe* s. f. (ceasornic) IV 157_{31}>neogrec ὡρολόγιον.—*varingé* prep. (până la) V 251_{20}. Vezĭ la Prepoziţiĭ, § 280.—*vătắnie* s. f. (locul unde trăeşte cineva) V 213_{34}>turc *vatán* domicile, lieu où l'on réside, patrie Zenker 933 a. Weigand citeşte *vădắnĭa*.—*zar* interj. (vaĭ!) IV 167_{15}>turc *zarr* malheur Zenker 584 c.—*zdrudéscu* vb. refl. (a se înprieteni cu cineva, a fi prietin cu cineva, a fi tovarăş cu cineva) P. B. 491>vechĭŭ bulgar *sŭdružiti sẽ* φίλους γίγνεσϑαι, sîrb *združiti sa* sich gesellen zu Jemand, socium se adiungere.—*zdrudit* ad. (rumăn) V 225_7> sîrb *zarudjeti* erröthen, rubesco, ad maturitatem accedo.—*zie* s. f. (foamete) V 255_{18}>alb. *zi* Hungersnot M. Wört. 484.—*zitimă* s. f. (ceĭa ce se cîştigă cu talgerul la biserică) V 201_{20} >neogrec ζήτημα demande.—*zuzurire* s. f. (teamă) V 221_{12} >infinitivul unuĭ **zuzuréscu*>turc *zor*, violenţă, nevoe, supărare, greutate; a face violenţă; a suferi violenţă, a se afla în nevoe, în suferinţă Redhouse 1018 b.—*zuzurit* (uluit, năucit, zăpăcit) VI 143_{14}>participĭul unuĭ **zuzuréscu*. Vezĭ sub cuvîntul precedent.

§ 283. h) **Poziţiea cuvintelor** (Vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 229)

Poziţiea cuvintelor în macedoromîn este aceĭaş ca în daco-

romîn. De exemplu P. B. 14: „*Tu chirólu cíndu múntile di Grámuste alghĭá di múltile cupiĭ di oĭ ți-l păștеá, bănă un stihiŭ, carĭ apără hoára Grámuste cu múntile a ľeĭ și u fățeá s-hibă avútă și zilipsită di toáte alánte horĭ. Núma a Grámustiľeĭ ağúmse s-hibă avdzítă tu tot lóclu, și la múlțî álțî stihiĭ lî păreá arăŭ cățe nu s-áflă ș-nășĭ tu un loc ahăt mușát și îmbogát, cum erá Grámustea. Stihiŭlu di Dèniscu, vițin și oáspe cu stihiŭlu grămusteán, ș-băgă tu minte să-l vátămă și s-aspárgă Grámustea. Tr-ŭnă noápte s-alină pri chipita múntiluĭ și ahurhi, cu nă boáțe, carĭ fățeá s-treámbură múnțîľ și pădúrle, să strigă a stihiŭluĭ grămusteán: «E, e, fărtáte! Ti alávdzî că èști gĭóne și că fițèșĭ Grámustea s-hibă alăvdátă di toátă lúmea. Ți-ñĭ γine z-vom cíndu ávdu ahtărĭ papardèli!» Și ahurhi s-arădă, să-șĭ bátă pèză și s-dzícă: «Máre lúcru di gĭóne, carĭ s-cúlcă cu púiľi!» La avdzírea aistór zboáră stihiŭlu grămusteán si sculă ca upărit. Cíndu vidzú pi vițínlu a luĭ cum arădeá nică, lo-acăță zurleáța și ahurhi să scărcică dințiľ, carĭ scîntèľ scuteá, și cu ŭnă boáțe fricoásă strigă: «Ha! ti strigáre máre gĭuneáță aĭ, ma s-vidèm mácă va s-aĭ și tre-alumtáre»*". Pe vremea cînd muntele dela Gramuste albĭa de multele turme de oĭ ce-l păşteaŭ, trăĭa un zmeŭ care apăra satul Gramuste cu muntele luĭ şi-l făcea să fie avut şi pizmuit de toate celelalte sate. Numele Gramusteĭ ajunse să fie auzit în toate părţile şi la mulţĭ alţĭ zmeĭ li părea răŭ că nu se află şi eĭ la un loc atît de frumos şi bogat, cum era Gramustea. Zmeul dela Deniscu, vecin şi oaspe cu zmeul grămustean, îşĭ puse în minte să-l omoare şi să rîsipească Gramustea. Intr-o noapte se sui pe vîrful munteluĭ şi începu, cu un glas, care făcea să tremure munţiĭ şi pădurile, să strige zmeuluĭ grămustean: «Eĭ, eĭ, fîrtate! Te lauzĭ că eştĭ voĭnic şi că făcuşĭ Gramustea să fie lăudată de toată lumea. Ce-mĭ vine să vărs cînd aud aşa fleacurĭ!» La auzirea acestor vorbe zmeul grămustean se sculă ca opărit. Cînd văzu pe vecinul luĭ cum rîdea încă, îl apucă nebuniea şi începu să scrîşte dinţiĭ, care scînteĭ scoteaŭ, şi cu un glas înfricoşat strigă: «Ha! la ţipat mare voĭnicie aĭ, dar să videm dacă aĭ să aĭ şi la luptă»".

§ 284. i)

Influinţa din partea limbilor străine, în special din acea a limbiĭ neogrece, a mers aşa de departe, încît a atins şi sunetele.

1. Sunetele neogrece ϑ (spiranta dentală afonă), δ (spiranta dentală fonică), γ (spiranta velară fonică) se păstrează în cuvintele înprumutate, nu se adaptează la materialul apercepător romînesc: *ϑar* (curaj)>neogrec ϑάρρος, *ϑimélĭu* (temelie)>neogrec θεμέλιον, *ϑron* (tron)>neogrec θρόνος, etc.; *δémun* (demon)>neogrec δαίμων, *δáscal* (învăţător)>neogrec διδάσκαλος, *δóxă* (glorie)>neogrec δόξα, etc.; *γrámă* (literă) >neogrec γράμμα, *γumár* (magar)>neogrec γομάρι, etc. Vezĭ în dicţionare.

2. Sunete din cuvinte romîneştĭ se prefac (rar) în sunetele neogrece ϑ, γ. *f*<ϑ: *ϑeámin* (femeesc)>*feminus*, *ϑirmáne* (ferman)>turc *fermán*; *g*<*γ*: *γunós* (murdărie)>slav *gnusŭ*. Vezĭ dicţionare şi C. D. V 291_{27}. Pentrucă şi în albaneza *f*<ϑ, Capidan 451 ar vrea să vadă în fenomenul macedoromîn *f*<ϑ o influinţă albaneză.

3. In P. B. 476, 478 (Pleasa Albania) pronumele *ea* (adecă *ĭá)* se găseşte cu forma *ía*. Această dieresă a diftonguluĭ *ĭá* şi această strămutare a accentuluĭ depe *a* pe *i* trebuesc puse în legătură cu faptul că în limba albaneză diftongiĭ *ĭé* şi *ŭó* aŭ devenit, prin dieresă şi prin strămutarea accentuluĭ depe vocala cu maĭ mare plenitudine pe vocala cu maĭ mică plenitudine, *íe* şi *úa*.

Acest lucru nu se pomeneşte în dacoromîn, unde sunetele din cuvintele străine se adaptează totdeauna materialuluĭ apercepător romînesc. Dacă se găsesc dialectal în dacoromîn sunete care samănă cu sunete ungureştĭ orĭ sîrbeştĭ, aceasta se datoreşte nu faptuluĭ că ar fi imitînd Romîniĭ pronunţarea ungurească orĭ sîrbească, ci bazeĭ asămănătoare de articulaţie.

CAPITOLUL XIV

Meglenit

§ 285. a) Forme nominale

1) Articul (postpozitiv)

α) Forma 1

băltia (securea) P. M. 1_{14}; *drăjáŭa* (coada de topor) P. M. 1_{17}; *válea* P. M. 1_{18}; *máţa* (mîţa) P. M. 1_{28}; etc. etc.—*sicúľu* (săculeţul) P. M. 1_{8}; *bóiľĭ* (boiĭ) P. M. 1_{10}; *lúpiľĭ* P. M.

1_{22}; *șoárițiĺĭ* (șoarecii) P. M. 1_{29}; *luváciĺĭ* (vînătorii) P. M. 2_2; *spinu* (spinul) P. M. 2_4; *ficĭóru* (ficĭorul) P. M. 2_4; *picĭoárili* (picĭoarele) P. M. 2_{25}; *cáĺiĺĭ* (caiĭ) P. M. 3_{43}; *párli* (paralele) P. M. 4_{31}; *șoáricu* (șoarecele) P. M. 5_7; *cǫmpu* (cîmpul) P. M. 5_{29}; *tíniriĺĭ* (tinerii) P. M. 5_{39}; *țéla ŭom* (omul) P. M. 6_4; *țéla ŭoŭ* (oul) P. M. 6_4; *țéla puĺŭ* (puĭul) P. M. 6_5; *țęli oáŭăli* (oŭăle) P. M. 6_8; *țéĺa ficĭóriĺĭ* (copiii) P. M. 6_9; *cápu* (capul) P. M. 6_9; *țea muĺári* (fimeea) P. M. 6_{17}; *gróburli* (mormintele) P. M. 6_{24}; *țéla ficĭór* (băĭatul) P. M. 8_{35}; *țea poártă* (poarta) P. M. 10_{39}; *cálu* (calul) P. M. 10_{41}; *oáminiĺĭ, vitili, póńiĺĭ, ĭérburli, chitchili* (oameniĭ, vitele, pomiĭ, ĭerburile, florile) P. M. 13_{23}; *péștiĺĭ* (peștiĭ) P. M. 13_{24}; *ráțiĺĭ* (raciĭ) P. M. 13_{24}; *márili fráti* (fratele cel mare) P. M. 14_{23}; *țéĺa luĭ frațĭ* (frațiĭ luĭ) P. M. 14_{37}; *péru* (părul, pilus) P. M. 15_{18}; *țóglăviĺĭ* (sălbatecii) P. M. 19_{39}; *bívuĺiĺĭ* (bivolii) P. M. 20_5; *bóiĺĭ* (boiĭ) P. M. $22_{34,\ 35}$; *loástili* (drugiĭ) P. M. 24_6; *péńili* (aripile) P. M. $24_{12,\ 15}$; *gárdurli* (gardurile) P. M. 24_{22}; *mincĭunóșiĺĭ* (mincĭunoșiĭ) P. M. 24_{41}; *mincĭunóșiĭ* (mincĭunoșiĭ) P. M. 25_{11}; *rucĭócu* (mîncarea, prînzul) P. M. 25_{21}; *muĺărli* (fimeile) P. M. 26_1; *cucótu, birbęțili, măgáru, lúpiĺĭ* (cucoșul, berbecele, măgarul, lupiĭ) P. M. 26_8; *dințiĺ'ĭ* (dințiĭ) P. M. 27_{40}; *iĺ'iĺ'ĭ* (fiiĭ) P. M. 28_{26}; *pingérțli* (fereștile) P. M. 28_{31}; *grădináru* (grădinarul) P. M. 29_{38}; *úșĭli* (ușile) P. M. 30_{31}; *lúcrurli* (lucrurile) P. M. 31_1; *ichimiĭ, dáscăĺ'iĺ'ĭ, pópiĺ'ĭ* (mediciĭ, învățătoriĭ, popiĭ) P. M. 31_5; *ubăviĺ'ăli* (frumusețele) P. M. 32_{15}; *cuțitáșu* (cuțitașul) P. M. 34_{34}; *triúșli* (bătăturile, Vorhöfe) P. M. 34_{41}.

La numele articulate cu articulele masculin singular *(lu, le)*, masculin plural *(l'i)*, feminin plural *(le)*, vocalele neaccentuate din penultima *(u, e, i)*, adecă formele numeluĭ, se păstrează, și *-u* dela articulul masculin singular *lu* cade (Cade apoĭ și *l*, ca în dacoromîn). Meglenitul se compoartă din acest punct de videre întocmaĭ ca dacoromînul, spre deosebire de macedoromîn. Numaĭ la femininele plurale, atuncĭ cînd înainte de forma nominală *-i* se găsesc sunetele *r, n, ș, ț*, forma nominală *-i* cade, ca în macedoromîn (dar nu totdeauna).

Ca specific meglenituluĭ, față de dacoromîn și de macedoromîn, apare faptul că se întrebuințează ca substantival și articulul prepozitiv *țel* (dacoromîn *cel)*, care în dacoromîn și macedoromîn e numaĭ adiectival. Articularea se poate face cu amîndoŭă articulele, prepozitiv și postpozitiv, deodată.

β) Forma 2 (genitiv-dativ)

cáľiľĭ lu ampirátu (caiĭ împăratuluĭ) P. M. 3_{43}; *şi-ľĭ zisi bábaľă* (şi-ĭ zise babeĭ) P. M. 4_{29}; *bába zisi lu dędu* (baba zise moşneaguluĭ) P. M. 5_{5}; *un izmichĭár di lu ampirátu* (un slujbaş de-aĭ împăratuluĭ) P. M. 7_{36}; *númea lu feátă* (numele feteĭ) P. M. 7_{37}; *lu páşa iľŭ* (ficĭorul paşeĭ) P. M. 8_{5}; *fęta lu ampirátu* (fata împăratuluĭ) P. M. 8_{16}; *duţeá rână lu ţea muľári* (ducea hrană fimeiĭ) 8_{32}; *dóiľĭ iľĭ lu ampirátu* (ceĭ doĭ fiĭ aĭ împăratuluĭ) P. M. 9_{4}; *poárta lu ţea cásă* (poarta caseĭ) P. M. 10_{17}; *iľa bábăľă* (fiica babeĭ) P. M. 10_{24}; *ţea poártă lu zǫnă* (poarta zîneĭ) P. M. 10_{39}; *chĭéfu lu ampirátu* (cheful împăratuluĭ) P. M. 12_{32}; *múma lu ţéľa ficĭórĭ* (mama băeţilor) P. M. 12_{41}; *ţęsta-ĭ lu ampirátu muľári* (aceasta-ĭ fimeea împăratuluĭ) P. M. 13_{10}; *adunắrli lu ápi* (adunările apelor) P. M. 13_{24}; *lu ómu ľ-ăĭ urǫt să iă singur* (omuluĭ i-ĭ urît să fie singur) P. M. 13_{31}; *lisiţa zisi lu păndár* (vulpea zise pîndaruluĭ) P. M. 16_{42}; *la lu zméu cunác* (la locuinţa zmeuluĭ) P. M. 17_{5}; *poárta lu ţea cása* (poarta caseĭ) P. M. 21_{1}.

Articulul de genitiv-dativ se poate întrebuinţa după nume numaĭ la femininul singular. De cele maĭ multe orĭ la femininul singular, ĭar la masculinul singular *) şi la masculinul şi femininul plurale tototdeauna, el se întrebuinţează înaintea numeluĭ, şi anume sub forma masculinuluĭ singular *lu* (=dacoromîn *luĭ).* La această articulare proclitică numele de cele maĭ multe orĭ maĭ este încă articulat cu articulul de forma 1, prepozitiv orĭ postpozitiv. In privinţa articulăriĭ cu articulul de genitiv-dativ meglenitul are, prin urmare, o procedare aparte faţă de majoritatea dialectuluĭ dacoromîn şi de macedoromîn, prezintă însă asămănărĭ faţă de dacoromînul din Banat şi Crîş-Mureş (pentru care vezĭ Weigand's Jahresbericht III, 235, IV, 292) şi faţă de istroromîn.

2) Declinare

După cum se constată din exemplele date maĭ sus sub 1 β, forma a doŭa singulară (genitiv-dativ) dela declinarea feminină, care există în parte în macedoromîn, ĭar în dacoromîn a

---

*) După Capidan, Meglenoromîniĭ, I, pag. 145, la masculinul singular articulul de genitiv-dativ, sub forma *luĭ*, se întrebuinţează rar şi după nume.

ajuns să fie identică cu forma pluraluluĭ, nu există în meglenit. Compară cele spuse la Macedoromîn fără meglenit § 276 No 2 α.

Pe de altă parte, fapte ca cele din macedoromîn expuse la acel dialect sub § 276 No 2 β, γ, δ, ε, ζ, dupăcum nu se pomenesc în dacoromîn, tot aşa nicĭ în meglenit nu se găsesc.

§ 286. b) Forme pronominale

1) Declinare

Propagarea cea mare a formelor *-uĭ, -eĭ, -or* din macedoromîn nu se găseşte în meglenit.

Ceva specific meglenituluĭ faţă de macedoromîn şi de dacoromîn este întrebuinţarea formeĭ de genitiv-dativ masculine singulare *luĭ* dela pronumele personal de a treĭa persoană *el* şi pentru genul feminin: *dúpu ţe ţea feátă fu scăpátă di lámńă, si dúsi cásă să spúnă la tătǫńi luĭ. şi tătǫńi luĭ fęsiră tiliĭál din toáti căsăbáili* (dupăce fata fu scăpată dela balaur, se duse acasă să spună părinţilor eĭ. şi părinţiĭ eĭ puseră să strige craĭnicul prin toate oraşele) P. M. 15_{21}; *ţęsta sęră ti ştęţă [feata] an cunácu luĭ singură* (desară te aşteaptă fata în locuinţa eĭ singură) P. M. 30_{26}. Compară maĭ sus sub § 285 No 1 β propagarea articuluĭ de genitiv-dativ singular masculin *lu* (luĭ) pentru genul feminin şi pentru numărul plural.

2) Inprumuturĭ şi derivărĭ

Inprumuturĭ şi derivărĭ din neogreaca orĭ albaneza, ca cele constatate la macedoromîn sub § 277 No 2 α, β, γ, δ, în meglenit nu se găsesc.

In meglenit se găsesc însă

α) Pronume înprumutate din bulgara şi turca: *cáfcu* (ce fel) P. M. 24_{31} > bulgar *kakăv* comment, quel; *sfáca* (fiecare) P. M. 29_4 > bulgar *vsѣkoĭ* chacun; *filęn* (cutare) P. M. 10_4 > turc *filán* tel, un tel, un certain Zenker 670 a.

β) Pronume derivate cu elemente pronominale bulgare: *ţivá -godea* (ceva) P. M. 28_{34} 30_7, „ 33_{22} > *ţivá* + bulgar *-godѣ* „particule qu' on ajoute aux pronoms *koĭ, što, kakăv* et aux adverbes *koga, gdѣ, kolko, kakvo* pour leur donner un sens indéterminé".

§ 287. c) Forme verbale

I

Formele prin care macedoromînul exprimă viitorul, actio in-

stans şi actio inchoativa dela modul siguranţeĭ, apoĭ modul dorinţiĭ, al posibilităţiĭ, al probabilităţiĭ, al necesităţiĭ, al irrealuluĭ, nu există în meglenit. Tot aşa nu există în meglenit aşa numitele viitorul întîĭŭ al indicativuluĭ *(voĭŭ face)*, viitorul al doilea al indicativuluĭ *(voĭŭ fi făcut)* şi optativul *(aş face, aş fĭ făcut)* din dacoromîn, care servesc în cea maĭ mare parte pentru a exprima raporturile de timpurĭ şi de modurĭ pomenite. Raporturile de viitor al moduluĭ siguranţeĭ, de actio instans trecută a moduluĭ siguranţeĭ, şi de prezent al moduluĭ posibilităţiĭ (Numaĭ pentru aceste raporturĭ posed exemple) sînt exprimate în meglenit prin prezentul conjunctivuluĭ (Nu se poate considera lucrul în felĭul acela că ar lipsi auxiliarul *va*, cum crede Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen II § 112, pentrucă ar trebui auxiliarul să apară macar odată).

1. Viitorul indicativuluĭ în propoziţie principală şi subordinată temporală, condiţională, cauzală, obĭectivă, modală.

si-ŭ vicnés băltia di s-ti tăĭă (am să chem securea să te taĭe) P. M. 1_{14}.—*s-la vicnés fócu s-ti ărdă* (am să chem focul să te ardă) P. M. 1_{16}.—*s-mi duc di si-ŭ vicnés vălea s-ti stingă* (am să mă duc să chem rîul să te stîngă) P. M. 1_{18}.—*s-mi duc di s-ĭa vicnés lúpiĭĭ* (am să mă duc să chem lupiĭ) P. M. 1_{22}.—*s-mi duc* (mă voĭŭ duce) P. M. 2_{14}.—*bélchi si gibărdisęscă di tamachĭărlǫc* (poate va scăpa de lăcomiea de banĭ) P. M. 4_{20}.—*dărără ŭnă męră di răzint ca si-ŭ turęscă cǫn si vină ţéĭa* (făcură un măr de argint, ca să-l zvîrle, cînd vor veni aceĭa) P. M. 6_{29}.—*la tréĭli ŭorĭ ma să spunĭ că ficĭóriĭĭ sa ghiĭ, scapĭ* (a treĭa oară dacă veĭ spune că copiiĭ sînt viĭ, scăpĭ) P. M. 6_{38}.—*s-mi duc cásă, di si-ŭ bilés, di si-ĭ dar un cujóc la muĭári* (am să mă duc acasă, ş-am s-o jupesc [vulpea], ş-am să-ĭ fac un cojoc fimeiĭ) P. M. 7_{6}.—*s-nu ti pucăţĭ ăn sus, cútru grindă, că ări nişti cucúdi di căntări, di si-ţĭ cădă vrină an rost, di si-ţĭ ĭa frǫngă dinţiĭĭ* (să nu te uiţĭ în sus, spre grindă, că sînt nişte greutăţĭ de cîntar, şi ţĭ-a cădea vreuna pe bot, de ţĭ-a rupe dinţiĭ) P. M. 7_{19-20}.—*ca si vină lisiţa, si vędă ţe si-ĭ fac* (dacă va veni vulpea, are să vadă ea ce-am să-ĭ fac) P. M. 7_{22}.—*stáră ĭo s-ţă-ŭ daŭ ţęstă Mariă* (în asară eŭ am să-ţĭ daŭ pe Mariea aceasta) P. M. 7_{36}.—*ĭo cunuscúĭ că s-mi uţizĭ tu* (eŭ am priceput că aĭ să mă omorĭ) P. M. 8_{1}.—*ampirătiţa antribǫ cavásu di să trimętă vrină cárti iĭu lu păşă* (împărăteasa întrebă pe cavas dacă are să trimeată vreo scrisoare

fiul pașeĭ) P. M. 8_{18}.—*cǫn să trimę́tă, cártea si-ŭ duțĭ la mini* (dacă va trimete [vreo scrisoare], scrisoarea s-o aducĭ la mine) P. M. 8_{19}.—*si dúsi la un maghésnic, să cátă, dăli să-ľ da dómnu vrin iľŭ íli nu* (se duse la un vrăjitor să cerceteze, dacă-ĭ va da dumnezeŭ vreun copil orĭ nu) P. M. 9_8. —*ea să rudę́scă un iľŭ* (ea va naște un fiŭ) P. M. 9_{10} 12_2. —*ampirátu vę pus cóla un políz, ca ĭérțe ŭom să trę́că pri cóla să-ŭ scúpă* (împăratul pusese acolo un slujitor, pentruca orĭcare om va trece pe acolo s-o scuĭpe [pe fimee]) P. M. 11_{13}.—*ca să fácă muľári-mea un iľŭ, voĭ să-ń pisăĭțĭ* (dacă va face fimeea mea un copil, voĭ să-mĭ scrieţĭ) P. M. 12_4.— *cum să fac ĭo, șa să fățițĭ* (cum voĭŭ face eŭ, așa să faceţĭ) P. M. 12_{38}.—*să taľǫ́m lę́mnı píșim, napcónta să-țĭ daŭ* (să tăem lemne întîĭŭ, apoĭ ţ-oĭŭ da) P. M. 14_{14}.—*ĭo ca să ántru an gáură, ca să mi duc ăn jos, pắnă să júngă fúnĭa* (să întru eŭ în gaură, să mă daŭ în jos, până va ajunge funiea) P. M. 14_{24}.—*ĭo ca si-ŭ zamičcu fúnĭa, țer áncă cǫ́ta s-mi lăsáțĭ* (eŭ dacă voĭŭ mișca funiea, vreaŭ ca cu atît maĭ mult să mă lăsaţĭ [în jos]) P. M. 14_{28}.—*țélĭa luĭ frațĭ cunuscúră că maĭ mic fráti si-ŭ lę ţę́stă* (frațiĭ luĭ pricepură că fratele cel maĭ mic va lua-o pe aceasta) P. M. 14_{38}.—*cǫn si zic cra, tu sa-ń daĭ úna mučcátă di cárni, și cǫn si zic pi, tu sa-ń daĭ úńă picătúră di ápu* (cînd voĭŭ zice cra, tu să-mĭ daĭ o bucăţică de carne, și cînd voĭŭ zice pi, tu să-mĭ daĭ o picătură de apă) P. M. 15_{30}.—*ĭo si trag la cunác, la lu zméu cunác ĭo s-mi duc, s-la ard* (eŭ am să trag la palat, la palatul zmeuluĭ am să mă duc, să-l ard) P. M. 17_3.— *ácu-ŭ flǫm, bun nu ári di tini, că s-ti uțidim* (dacă o aflăm [fata], n-are să fie bine de tine, pentrucă avem să te ucidem) P. M. 22_{16}.—*dǫ-ń jutór la míni, că și mini si mi uțidă, si mi mănáncă* (dă-mĭ ajutor, căcĭ și pe mine aŭ să mă ucidă, aŭ să mă mînînce) P. M. 22_{28}.—*cǫ́ti pári si țerĭ, si-țĭ dǫm* (cîte parale veĭ cere, îţĭ vom da) P. M. 24_{38}.—*ca să vină țélĭa mincĭunóșiľĭ, sa mi ubidę́scă, s-la zițĭ că-ĭ l-ágru* (dacă vor veni mincĭunoșiĭ, să mă caute, să le zicĭ că-ĭ la cîmp) P. M. 25_4.—*ca si vină țélĭa mincĭunóșiľ'ĭ, ĭo s-mi anvirin pri tini* (dacă vor veni mincĭunoșiĭ, eŭ am să mă supăr pe tine) P. M. 25_{35}.—*cum si anghiĭáscă?* (cum va învĭia?) P. M. 25_{42}.—*grădinăru nu s-ti lásă* (grădinarul nu te va lăsa) P. M. 29_{38}.—*ácu nu fațĭ șa, si-ŭ păţǫ́șĭ áră* (dacă nu facĭ așa, veĭ păţi-o ĭarăș) P. M. 30_{27}.—*úńă și úńă țe să ántrișĭ*

ăn nùntru, si àfli un ficĭór (îndatăce veĭ întra înuntru, veĭ afla un tînăr) P. M. 30_{39}.—*dę̀du spùsi s-nu-l' iă frică, că ĭel s-li andirę̀gă lùcrurli* (bătrînul spuse să nu-ĭ fie frică, căcĭ el va îndrepta lucrurile) P. M. 31_{1}.—*si vezĭ că ampìratița si-țĭ rudę̀scă ùnă fę̀tă ùbavă* (aĭ să vezĭ că împărăteasa-țĭ va naşte o fată frumoasă) P. M. 31_{30}.—*àcu-l' spun, s-l'a jùngl'ă* (dacă-ĭ spun, are să-ĭ ucidă) P. M. 32_{3}.—*cǫn să vină fràti-tu, să-l' zițĭ* (cînd va veni frate-to, să-ĭ zicĭ) P. M. 33_{13}. —*nu vezĭ că s-ti mănàncă?* (nu vezĭ că are să te mînînce?) P. M. 35_{7}.

Numaĭ foarte rar se exprimă viitorul prin compunerea prezentuluĭ indicativuluĭ dela *am* cu prezentul conjunctivuluĭ dela verbul respectiv (Şi în dacoromîn aceasta e una din formele viitoruluĭ indicativuluĭ): *grădinàru àri si-țĭ da drùmu* (grădinarul are să-țĭ deĭe drumul) P. M. 29_{38}.—*àri s-vă spùnă dę̀du tot* (are să vă spună moşul tot) P. M. 28_{38}.

2. Actio instans trecută dela indicativ.

țèla ficĭór să moàră di jal'ŭ (băetul era să moară de jele) P. M. 8_{35}.

Alăturĭ se găseşte şi forma dacoromînă, imperfectul indicativuluĭ dela *sînt* compus cu prezentul conjunctivuluĭ dela verbul respectiv.

ra si ul'tǫm lùcru țèla maĭ di nivólĭa (era să uĭtăm lucrul cel maĭ de nevoe) P. M. 29_{26}.

3. Prezentul potențialuluĭ în propozițiea principală şi subordinată din vorbirea condițională şi în propoziție subordinată concesivă.

țe zabit să vină, lațĭ-la birbę̀țili să la jungl'ǫm; țe vladică să vină, àră birbę̀țili (orĭce slujbaş ar veni, [lumea strigă] haĭ să tăem berbecele; orĭce vlădică ar veni, ĭar berbecele) P. M. 26_{22}.—*țe màri ŭom să vină, ăşĭ zic cătunę̀ñil'ĭ: «cu țe să-ĭ dărǫm ùnă cĭórbă la țista ŭóm?» àră ĭel'ĭ, carĭ di carĭ din un glas toțĭ: «cucótu, cucótu, cucótu»* (orĭce om mare ar veni, îşĭ zic săteniĭ: «cu ce să-ĭ facem o cĭorbă omuluĭ istuĭa?» ĭară eĭ, care de care cu un glas toțĭ: «cucoşul, cucoşul, cucoşul») P. M. 26_{31-33}.—*la țe să prutrubuĭàscă vrin lùcru, «lațĭ-la măgàru»* (la orĭce nevoe ar fi, [lumea strigă] «luațĭ magarul») P. M. 27_{9}.—*eĭ, babo, si ştiĭ tu țe foc añĭ àrdi buricu, nu si-ñĭ zițĭ şa* (eĭ, babo, dacă aĭ şti tu ce foc îmĭ arde inima, nu mĭ-aĭ vorbi aşa) P. M. 31_{25}.

II

Ca şi în macedoromîn perfectele de indicativ *-i* s-aŭ păstrat, perfectele *-si* aŭ forma forte la singular (afară de p. 2, care în macedoromîn apare accentuată şi pe radical, în meglenit însă se găseşte accentuată numaĭ pe terminaţie), şi persoanele 1 şi 2 plurale dela toate perfectele simple aŭ păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală.
didéşĭ (dăduşĭ) Papahagi Meglenoromînii I 110; *dẹdi* (dădu) P. M. 2_9.—*fẹsi* (făcu) P. M. 7_{35}; *fẹsiră* (făcură) P. M. 10_{21}.—*vini* (veni) P. M. 4_{30}, însă şi *viní* P. M. 1_{11} 3_{40}; *viniră* (veniră) P. M. 17_9.—*ĭerşŭ* (fĭerseĭ) P. M. 6_{11}; *irséşĭ* (fĭerseşĭ) P. M. 6_{11}.—*puş* (puseĭ) P. M. 16_{24}.—*spuşŭ* (spuseĭ) P. M. 13_2.—*si uĭdişră* (se potriviră) P. M. 5_{38} (probabil = **uĭšdiră* dela **uĭšdés*>turc *uĭušdŭ*, preteritul luĭ *uĭušmák*, s'accorder, s'entendre, s'accommoder, Zenker 135 c).—*uzọm* (auzirăm) P. M. 24_{15}.—*flọm* (aflarăm) P. M. 8_{27}.—*scăpọm* (scăparăm) P. M. 16_{41}.—*vuţĭ* (avurăţĭ) P. M. 33_5.

III

Ca şi în macedoromîn şi dacoromîn există forma de perfect al indicativuluĭ compusă din prezentul luĭ *am* şi participĭul trecut, dar meglenituluĭ, ca şi dacoromînuluĭ, îĭ lipseşte forma de perfect macedoromînă compusă din perfectul simplu al luĭ *am* şi participĭul trecut.
ári dus (a adus) P. M. 14_{33}.—*ári fat* (a făcut) P. M. 9_{22}.—*veţĭ mirit* (aţĭ măsurat) P. M. $4_{33, 35}$.—*flat-aŭ* (aŭ aflat) P. M. 18_{21}.—*işọt-aŭ* (a eşit) P. M. 8_5.—*vut-aŭ* (a avut) P. M. 2_6 $18_{19, 20}$.—*ţe s-aŭ fat, s-aŭ fat* (ce s-a făcut, s-a făcut) P. M. 28_{12}.

IV

Forma de pluscaperfect al indicativuluĭ dacoromînă în *-sem* există în meglenit.
fẹta picăsi că nu-ŭ dúţi an gărdină, cum al'ĭ zisẹsi (fata înţelese că nu o duce în grădină, cum îĭ zisese) P. M. 7_{40}.—*vrin si dusẹsi ăn vrin cătún, şi cọn si anturnási, cătunẹńl'i la antribáră: «că ti dusẹsişĭ, ţe cătún ra, ţe turliĭ di cătún ra?»* (unul se dusese într-alt sat, şi cînd se întoarse, săteniĭ luĭ îl întrebară: «dacă aĭ ajuns acolo, ce sat era, ce fel de sat era?» [să se observe că *ti dusẹsişĭ,* macarcă firea

dacoromînuluĭ cere o traducere cu perfectul, arată antecedența față cu imperfectul *erá*, dupăcum de altfel și perfectul dacoromîn *aĭ ajuns* tot antecedență față cu imperfectul *erá* arată]) P. M. 17_{32-33}.—*ăți si dusęsiră prin udǫĭ, buruviră, că buruviră, aŭ flără cóla și prinsiră fęta* (apoĭ s-aŭ dus prin odăĭ, cotrobăiră cît cotrobăiră, o aflară acolo și prinseră fata [Macarcă firea dacoromînuluĭ cere o traducere cu perfectul, *dusęsiră* arată antecedența față cu perfectul *buruviră*, dupăcum de altfel și perfectul dacoromîn *s-aŭ dus* tot antecedență față cu perfectul *cotrobăiră* arată]) P. M. 22_{18}.—*si-șĭ si dusęsi țéla minciŭnós la cása luĭ și dúpu țéla vini lántu minciŭnós* (dacă plecă minciŭnosul la casa luĭ, după el veni celălalt minciŭnos [Vezĭ observațiile dela exemplele precedente]) P. M. 24_{24}.—*dintru că-șĭ didęsi láfu, di țea aľ ľa dędi din tot buricu* (pentrucă-șĭ dăduse cuvîntul, i-ĭ dădu [leiĭ] din toată inima) P. M. 33_4.

Pelîngă această formă de pluscaperfect meglenitul maĭ posede încă doŭă, una compusă din imperfectul luĭ *am* și participĭul trecut, care se găsește în macedoromîn și în vechea romînă, și alta compusă din perfectul compus al luĭ *am* și participĭul trecut.

cǫn vini [ficĭóru], spinu vę criscút (cînd se întoarse băĭatul, spinul crescuse) P. M. 1_{11}.—*dus-aŭ cĭútura di ĭúndi aŭ vę lat* aŭ dus banița de unde o luase) P. M. 4_{32}.—*țista ľ-u dędi [cartea] la ampiratița, dupu cum ăľ vę zis* (acesta dede scrisoarea împărăteseĭ, dupăcum ĭĭ zisese) P. M. 8_{23}.—*cum na vęĭ pisăit an cárti, șa-ľ fęsim* (cum ne scriseseșĭ în scrisoare, așa-ĭ făcurăm) P. M. 8_{34}.—*aľ vini [lu ampirátu] únă cárti di cásă, ca cum muľári-sa fęsi únă máță, an loc că ea vę fat únă fętă, și un cățǫl, an loc că ea vę fat un soári di ficĭór* (ĭĭ veni împăratuluĭ o scrisoare de acasă, cum că fimeea luĭ a făcut o mîță, învremece ea făcuse o fată, și un cățel, învremece ea făcuse un soare de băĭat) P. M. 9_{16}.—*fęsiră dúpu cum ampirátu vę zis an cárti* (făcură dupăcum spusese împăratul în scrisoare) P. M. 9_{26}.—*izmichĭáriľĭ vizúră că țiștĭa sa țéľa dóiľĭ ficĭórĭ, țe-ľ vęŭ zis la ampirátu ca ampiratița fęsi un cățǫl și únă máță* (servitoriĭ văzură că aceștiĭa sînt ceĭ doĭ copiĭ, despre care spusese împăratuluĭ că împărăteasa a făcut un cățel și o mîță) P. M. 10_6.—*Ghĭulizára aľ vę zis di maĭ năinti: «cum să fac ĭo, șa să fățițĭ»* (Ghĭulizara le zisese de maĭ înainte: «cum oĭŭ face eŭ, așa să fa-

ceți) P. M. 12_{38}.—*fęta lu cunoscŭ pri țéla ficĭór, că-ľ vea căcĭǫt un ninél ăn cap* (fata-l cunoscu pe tînăr, pentrucă-ĭ aninase un inel în cap) P. M. 15_{24}.—*ŭșa nu si dișcľideá, că vę mort măgáru* (ușa nu se deschidea, pentrucă murise magarul») P. M. 25_{10}.—*angľitáŭ ca niști țóglavĭ, că nu vęŭ măncát treĭ zǫli* (înghițiaŭ ca niște sălbatecĭ, pentrucă nu mîncase de treĭ zile) P. M. 32_{17}.—*ca si vut-aŭ rugát [muľárĭa] la bogoródița, aľ dat-aŭ mǫńĭ* (dacă se rugase fimeea maĭceĭ domnuluĭ, aceasta-ĭ dădu mînĭ) P. M. 8_{36}.—*țista vut-aŭ vrin ficĭór di un‿an și la vut-aŭ pus ăn vrin lęgăn di furlină* (acesta a avut un copil de un an și-l pusese într-un leagăn de aur) P. M. 18_{18}.

V

Viitorul *-rim* nu există în meglenit.

VI

Nu există perfect de conjunctiv în meglenit.

VII

Nu există pluscaperfect de conjunctiv în meglenit.

VIII

Imperativul negativ 2 persoană singulară nu este reprezentat prin infinitiv, ca în dacoromîn, ci este identic cu imperativul pozitiv, ca în macedoromîn.
nu dúnă gailé di țęsta (nu avea grijă de aceasta) P. M. 15_{17}. —*nu antrębă* (nu întreba) P. M. 26_{22} 27_{1}.

IX

Infinitivul, pelîngă care, ca și în macedoromîn, nu s-a izolat prepoziția *a*, se întrebuințează maĭ puțin cu mult decît în macedoromîn. Față cu dacoromînul, el nu există în toate acele înprejurărĭ unde nicĭ în macedoromîn nu există. Față cu macedoromînul, el se găsește întrebuințat numaĭ în următoarele înprejurărĭ unde și în macedoromîn se întrebuințează. Apare maĭ numaĭ sub forma întreagă.

1. Ca obĭect drept pelîngă *pot* (Vezĭ Macedoromîn fără meglenit § 278 IX, 3): *bába nu ľa puteá răniri ficĭóriľĭ* (baba nu-ĭ putea hrăni pe copiĭ) P. M. 13_{41}.—*ațĭ pot fățiri si staĭ áră pri tuféc* (te pot face să staĭ ĭar cu pușca în mînă)

P. M. 17_{25}.—*Niți pul'ŭ nu poăti antrări* (nicĭ pasăre nu poate intra) P. M. 19_{30}.—*nu la putĕm prijăliri* (nu-l putem sfîrşi de jălit) P. M. 23_{23}.—*să poătă işọri* (să poată' eşi) P. M. 30_{41}.

2. Ca compliment de timp cu prepoziţiea *la* (Vezĭ Macedoromîn fără meglenit § 278 IX, 5): *la miriri părli si lipi ūnă furlină an cūru di cĭūtură* (cînd măsuraŭ baniĭ, se lipi un galbăn de fundul baniţiĭ) P. M. 4_{30}.—Alte exemple, cu prepoziţiile *di, la,* analoage ca înţeles exemplelor de sub Macedoromîn fără meglenit, § 278, IX, 5, dă Capidan, Meglenoromîniĭ, I, 205. Capidan spune cu această ocazie că „de sigur această întrebuinţare a infinitivuluĭ s-a produs sub influinţa limbiĭ bulgare", şi (la pag. 206) că „în aromînă infinitivul în această funcţiune se întrebuinţează numaĭ sub forma nearticulată". Nu-ĭ *sigur* de fel că ar fi vreo influinţă bulgărească, şi nicĭ nu-ĭ adevărat că în macedoromîn fără meglenit infinitivul în această funcţiune s-ar întrebuinţa numaĭ nearticulat. Vezĭ exemplele de sub Macedoromîn fără meglenit, § 278, IX, 5.

3. Ca compliment de scop, fără prepoziţie; întrebuinţare absolută (Vezĭ Macedoromîn fără meglenit, § 278, IX, 8): *baba flọ ūnă cĭūtură şi vĭni li miri părili* (baba găsi o baniţă şi veni să măsoare baniĭ) P. M. 4_{30}.

X

α. Participĭul prezent (activ) are formă adverbială: *-ura, -ăra, -ăl'a, -ūrlea. -ă-* este provenit din *-u-* prin alunecarea sunetuluĭ. Probabil *-ra* este prin alunecare de sunet provenit din *-re,* ĭar *-re* este de aceaĭaş origine cu *-re* din adverbe romîneştĭ ca *aĭūrea, alminterea, asîşderea, pretutinderea, pūrurea* (Dintre acestea se găsesc în meglenit *l'umintrea, l'ūrea,* vezĭ P. M. glosar), al căruĭ etymon e obscur (Vezĭ maĭ sus Macedoromîn fără meglenit § 279 fine). *-l'a, -lea* este probabil pronumele personal 3 persoană singulară forma 2 (genitiv-dativ)?—O formă de participĭu prezent *-ură* apare dialectal şi în dacoromîn în conjuncţiea *fiind că: cindură că* Alexandri, Teatru, Bucureştĭ, 1875, I, 10 (în gura mameĭ Anghelușa, care vorbeşte drept moldoveneşte), *cindri cî* şi *cindrilea cî* Şezătoarea II 187 (Munţiĭ Suceveĭ), *cindr că* Hasdeu Etymologicum magnum 155 (judeţul Suceava, comuna Gĭurgeştiĭ), vezĭ Tiktin Wörterbuch, de unde am luat indicaţiea pentru aceste locurĭ; *hindură că* şi *fusîndură că* Bacinschi Ein mazedorumänischer Ausläufer

des altslavischen dativus absolutus, Zeitschrift für roman. Philologie XXXVII 616 (Cîmpulung și Straja din Bucovina). In acest *-ură* din izolarea *fiind că* Bacinschi 617 ar vrea să vadă o influință din partea perfectelor 3 p. pl. *fură* și *fuseră*. Din texte romînești din seculele XVII, XVIII maĭ citează Bogrea cincĭ exemple, *neputîndure, îmblîndure, neavîndurea, nefiindurea, văzîndure,* Dacoromania II 661, 906, IV, 896.— Capidan Meglenoromînii, I, 170, spune că *-ăra, -ura* ar putea fi =**ara, era,* p. 3 sing. imperfect indicativ dela *a fi*, așa că *plăngǫndăra* ar fi>*plăngǫnd* + *ara, plăngǫnd* + *era* și ar fi însemnat dela capul loculuĭ *era plîngînd.* Cu totul nefundată este părerea luĭ Tache Papahagi din Graĭ și Suflet, I, 232 (adoptată și de G. Pascu, Archivum Romanicum, X, anul 1926, pag. 465), cum că forma *-ura* a participĭuluĭ prezent activ meglenit ar fi înprumutată dela forma *-ură* a participĭuluĭ trecut pasiv albanez: o formă de trecut pasiv devenită formă de prezent activ, și aceasta tocmaĭ în meglenit, în dialectul romînesc cel maĭ puțin influințat de limba albaneză din toate!

β. Se întrebuințează rar, și numaĭ în una din cele treĭ înprejurărĭ în care se întrebuințează el în dacoromîn și macedoromîn, anume raportat la subĭectul propozițieĭ (principale) cu serviciŭl de compliment de timp și de mod (chip, fel).

fęta tunțea al' zisi plăngǫndura (fata atuncĭ iĭ zise plîngînd) P. M. 7_{41}.—*un ŭom chinisi cutru casă plăngǫndăra... chinisi ară plăngǫndăra cutru casă* (un om plecă spre casă plîngînd... plecă ĭar spre casă plîngînd) P. M. 18_{31-33}.—*ficĭoru tunțea trimurǫndăl'a si dusi di si străti dupu ușă* (băetul atuncĭ se duse tremurînd și se așăză după ușă) P. M. 32_{21}.— *lupu vini stinindurlea* (lupul veni oftînd) Capidan, Meglenoromînii, I, 170.

XI

A. Participĭul trecut (pasiv) din punct de videre formal nu prezintă forma *-ă* macedoromînă din înprejurările notate la Macedoromîn fără meglenit § 278 XI A, ci formele dacoromînești.

1. singular m. *-u*, f. *-ă*, plural m. *-i*, f. *-e*, cînd participĭul e atribut și predicat.

poarta ra anclisă (poarta era închisă) P. M. 21_1.—*locurĭ dărati* (locurĭ făcute) P. M. 21_6.—*răpusatili sufliti* (sufletele răposate) P. M. 23_{26}.—*să-țĭ frǫngă și dințil'ĭ rămașĭ* (să-țĭ rupă și dințiĭ rămașĭ) P. M. 28_{11}.—*cuțitașu ra blagoslovit*

(cuțitașul era blagoslovit) P. M. 32_7.—*lámbili raŭ prinsi, sinia púsă* (lămpile eraŭ aprinse, masa pusă) P. M. 32_{13}.—*cu ŭóc'il'ĭ scoșĭ* (cu ochiĭ scoșĭ) P. M. 33_{37}.—*nu ițĭ ancurunáțĭ* (nu sînteți cununați) P. M. 34_{27}.

2. Formă masculină invariabilă *-u*, cînd participĭul e izolat pelîngă un verb auxiliar pentru a forma perfectul și plusca-perfectul indicativuluĭ. Exemple vezĭ sub III, IV.

B. Din punct de videre al înțelesuluĭ.

1. Cași în dacoromîn și macedoromîn unele verbe netransitive aŭ participĭul trecut cu înțelesul activ. Vezĭ exemplul dela întrebuințarea absolută, maĭ jos sub 4. Contrarĭu de ceĭa ce are loc în dacoromîn, și conform cu acelaș fapt din macedoromîn, unele verbe transitive aŭ participĭul trecut cu înțeles activ de nomen agentis.

ea túnțea-l' zisi: «miluituli fráti, picăsés că nu ghiés áncă mult» (ea atuncĭ îĭ zise: «milostive frate, simt că nu voĭŭ maĭ trăi mult») P. M. 33_{17}.

2. Diferitele întrebuințărĭ, pe care le are participĭul trecut, sub forma masculină singulară, ca infinitiv activ în dacoromîn, nu există în meglenit, tot așa dupăcum nu există în macedoromîn.

3. Intrebuințarea din macedoromîn a participĭuluĭ trecut însoțit de adverbul *ŭnă* cu înțelesul unuĭ infinitiv activ în servicĭul de compliment de timp, nu există în meglenit.

4. Ca atribut al unuĭ substantiv (orĭ pronume) fără prepoziție (întrebuințare absolută) constitue înpreună cu substantivul săŭ un compliment de timp. Acest fapt însă, care în macedoromîn apare destul de des, ĭar în dacoromîn rar și în înprejurărĭ încă necercetate, se găsește foarte rar în meglenit. In toate textele din P. M. am găsit numaĭ un exemplu.

la țe să prutrubuĭáscă vrin lúcru, «lațĭ-la măgáru!» la lę̀mni, «măgáru!» áncă nu sam vinit dila lę̀mni, «a, la moáră, s-la dúțițĭ ghiptu!» áncă nivinit dila moáră, «a, la váli, să lațĭ cu stǫ̀mnili ápu!» (la orĭce lucru ar trebui, «luațĭ magarul!» la lemne, «magarul!» încă n-am sosit dela lemne, «a, la moară, să duceți viptul!» n-am apucat bine să viĭŭ dela moară, «a, la rîŭ, să luațĭ cu ulcĭoarele apă!») P. M. 27_{8-11}.

XII

Meglenitul a înprumutat din bulgara următoarele forme verbale.

1. *sam* (ca conjunctiv *sǫm* după Capidan, Meglenorominiĭ, I, 172, 173), p. 1 singulară prezent indicativ dela *a fi*>bulgar *săm*.
nu sam ĭo maĭ jŭni (nu sînt eŭ maĭ voĭnic) P. M. 5_{20}.—*sam vinit* (am venit) P. M. $27_{8, 10}$.—*sam albină* (sînt albină) P. M. 3_{8}.
Alăturĭ însă şi forma romînească *iŭ* (fiŭ).
iŭ lisiță (sînt vulpe) P. M. 2_{20}.—*iŭ lup* (sînt lup) P. M. 2_{33}.
2. *-m*, p. 1 singulară prezent indicativ (conjunctiv)>bulgar *-m*. Rar. După Capidan, Meglenorominiĭ, I, 158, numaĭ la verbele *aflu, amnu, ampl'u, antru, jungl'u, mučcu, vegl'u*, dar la aceste verbe des.
ĭŭndi s-la áflum lántu măgár? (unde să aflu celălalt magar?) P. M. 18_{30}.
Cea maĭ obişnuită este forma romînească *-u*.
duc (duc, aduc) P. M. 1_{13}.—*vin* (vin) P. M. $1_{17, 19}$.—*pot* (pot) P. M. 2_{20}.—etc. etc.
3. *-şi*, 2 p. singulară prezent indicativ (conjunctiv)>bulgar *-š*. Rar. După Capidan, Meglenorominiĭ, I, 159, numaĭ la verbele *aflu, amnu, ampl'u, antru, jungl'u, múčcu, vegl'u*, dar la aceste verbe des.
poțĭ si ámnişĭ (poțĭ să umbli) P. M. 2_{19} 3_{7}.—*puteáĭ să ántrişĭ* (puteaĭ să întri) P. M. 12_{30}.—*ŭnă şi ŭnă țe să ántrişĭ ăn nŭntru, si áfli un ficĭór* (îndatăce veĭ întra înuntru, veĭ afla un tînăr) P. M. 30_{39}.—*să áflişĭ doĭ fóĭl'urĭ di bivul'ĭ* (să afli doŭă burdufurĭ de bivolĭ) P. M. 15_{10}.
4. In mod cu totul deosebit de firea dialectelor dacoromîn *) şi macedoromîn, meglenitul, conform cu firea limbilor slave,

*) Numaĭ în Banat se găsesc urme de formare a verbelor perfective prin mijlocirea de prefixe slave. Iosif Popovicĭ, Dialectele romîne din Istria, I pag. 112: „Fenomene de perfectivarea verbelor cu ajutorul unor prefixe slave se găsesc şi în Bănat. De ex. *face*=face durativ, ĭar *doface*=a face astfel ca să isprăveştĭ, a termina o lucrare; *a pleca* înseamnă a se hotărî spre a pleca, ĭar *a dopleca*=a pleca definitiv, ca să ajungĭ la țintă. Se întîlnesc aceste cazurĭ pela Oravița şi în Almăj din dialectul bănățean". La acest fapt se raportează şi cele spuse de Weigand III Jahresbericht pag. 232, cum că în cele treĭ localitățĭ din Banat, unde *á*<*ą́* (Mehádika-Meedžíką́ şi Verendin din Krain, Banĭa din Almaş. Compară § 235), se adaugă prefixul slav *do-* la participĭul trecut „pentru a exprima aceĭa ce Germanul exprimă prin *schon* orĭ *ganz*", lucru pe care Weigand îl pune pe socoteala imitațieĭ din partea Romînilor a limbiĭ ungureştĭ, în care prefivul *meg-* face exact acelaş servicĭu. Din

deosebeşte verbele perfective de cele imperfective, şi, după procedarea slavă, formează perfective din imperfective cu ajutorul prefixelor slave şi al sufixuluĭ slav *-n*.

α. Perfective şi imperfective slave simţite de meglenit ca atare.

zacĭudés perfectiv (mir, a apuca mirarea pe cineva) > bulgar *začudvam*, sîrb *začuditi*: *dę́du si zacĭudí, cum să iă cărticĭoána maĭ júni di soári* (moşneagul s-a mirat, cum poate să fie cîrtiţa maĭ puternică decît soarele) P. M. 5_{33}. *cĭudés* imperfectiv (mir) > bulgar *čudĭă*, sîrb *čudati*: *ĭo si fug năinti, şi ca s -mi-ntreábă ţe ári ţe nu ári, ĭo si zic că vizúĭ un văltúr, sup pénl'i luĭ mirindzáŭ 1000 di ŭoĭ, şi lúmea si cĭudę́scă* (eŭ am să mă duc înainte, şi dacă m-or întreba ce maĭ veste, am să spun că am văzut un vultur, supt aripile luĭ se odihnĭaŭ la amĭază 1000 de oĭ, şi lumea are să se mire) P. M. 24_1.—*prijălés* perfectiv (sfîrşesc de jălit) > bulgar *prѣžalĭam* cesser de regretter, cesser de plaindre, sîrb *prežaliti* verschmerzen, obliviscor: *noĭ únu nu la putém prijălíri* (noĭ pe unul nu-l putem sfîrşi de jălit) P. M 23_{23}. *jălés* imperfectiv (jălesc) > bulgar *žalĭă* plaindre, sîrb *žaliti* betrauern, lugeo: *cl'inéţil'ĭ li jălę́şti, ploácea-cu pę́rdi* (jăleşte caelele, dacă perde potcoava) Papahagi Meglenorominiĭ I 66.—*prăĭnés* perfectiv (a-şĭ lua zborul, a zbura de undeva) > sîrb *prhnuti-prnuti* aufflattern, evolo: *ţéla condúru prăĭni an jos* (vulturul îşĭ luă zborul în jos, zbură de acolo în jos) P. M. 15_{36}. *prăĭés* imperfectiv (a da din aripĭ, a fîlfîi) > sîrb *prhati* flattern, volitare: *tot ţi prăĭáşti nu si mănáncă* (nu tot ce dă din aripĭ se mănîncă) Papahagi Meglenorominiĭ I 75.—*vicnés* perfectiv (chem la un moment dat, chem într-o anumită înprejurare) > sîrb *viknuti* aufschreien, aufrufen: *spinuli, du-ń la sicúl'u.—nu la duc.—si-ŭ vicnés băltia di s-ti tál'ă.—vicneá-ŭ* (spinule, adă-mĭ săculeţul.—nu-l aduc.—am să chem securea să te taĭe.—chĭam-o) P. M. 1_{13}. *vicăĭés* imperfectiv (chem, numesc) > sîrb *vikati* schreien, rufen, bulgar *vikam* appeler, nommer: *Hasán*

---

exemplele date de Iosif Popovicĭ şi din cele spuse de Weigand s-ar părea că numaĭ prefixul *do-* se întrebuinţează de Bănăţenĭ pentru a forma verbe perfective. In textele bănăţene publicate de Weigand în III Jahresbericht apar în asemenea serviciŭ însă şi alte prefixe, de pildă în bucata LI pag. 283-284 (din Măidan, puţin la nord de Oraviţa) prefixele *pro-* (*îş proĭá ŭómu ińima-n dżints*) şi *za-* (*bĭétu ŭom dă frică zăuĭtă şî l'ą́mńą şî tot*).

să-ń vicăițĭ (Hasan să-mĭ ziceți [jurămînt pentru ținerea de cuvînt]) Papahagi Meglenoromînii I 58.

β. Perfective formate de meglenit din verbe romîneștĭ prin mijlocirea de prefixe slave și a sufixuluĭ slav *-n*.

Prefix *du-*>slav *do-*:

duspél (sfîrșesc de spălat)>*spel: cu țea ápu lu spęlă micu, și di ca s-la duspęlă, aŭ dúnă ápa ară ăn țéla pocĭŭ* (cu apa spală pe copil, și dacă-l sfîrșesc de spălat, pun apa ĭar în ulcĭor) Papahagi Meglenoromînii I 108.

duțǫ́n (țin la un moment dat, opresc)>*țǫn: ĭel, cǫt aŭ vizú [fęta], nu si putú să si duțǫ́nă și căzú di pri scand* (el, îndatăce văzu fata, nu se putu stăpîni și căzu depe scaun) P. M. 28_{32}.

Prefix *na-*>slav *na-*:

nabeáŭ (mă satur de băut, sfîrșesc de băut, beaŭ păn ce nu maĭ pot)>*beaŭ: măgáru, ca si namăncǫ́ di ŭorz și si nabiĭú di ápu, cripǫ́ și muri* (măgarul, dacă a mîncat orz și a băut apă păn ce n-a maĭ putut [dacă s-a săturat de mîncat orz și de băut apă], a crăpat și a murit) P. M. 25_{9}.

namănǫ́nc (mă satur de mîncat, sfîrșesc de mîncat, mînînc păn ce nu maĭ pot)>*mănǫ́nc*. Vezĭ exemplul sub *nabeáŭ*.

Prefix *pu-*>slav *po-*:

pucát (îmĭ arunc viderea undeva, mă uĭt undeva)>*cat: cǫn pucătáră an coș, nŭ-ári ni peștĭ, ni lisíță* (cînd se uĭtară în coș, nu-ĭ nicĭ pește, nicĭ vulpe) P. M. 7_{10}.—*s-nu ti pucáțĭ ăn sus, cútru grindă* (să nu te uĭțĭ în sus, spre grindă) P. M. 7_{19}.

putórn (întorc cuĭva vorba, răspund)>*torn: ficĭóru anvirinós ăľ puturnǫ́* (tînărul supărat ĭĭ răspunse) P. M. 30_{8}.

putréc (plec, mă duc de undeva)>*trec: și putricú țéla și dúpu țéla vini lántu mincĭunós* (și plecă acela și după dînsul veni celălalt mincĭunos) P. M. 24_{13}.

puvéd (zăresc, apuc a vedea)>*ved: țirú să si vęďă an ápu dinapóĭ, cǫt ăĭ bătút, și cǫn să-șĭ puvęďă, căzú an váli și si nicǫ́* (a vrut să se vadă în apă dinapoĭ cît de tare-ĭ bătut, dar cînd s-apuce a se vedea, a căzut în rîŭ și s-a înecat) P. M. 23_{32}.

Prefix *pri-*>slav *prě*:

priámnu refl. (a veni în minte cuĭva, a-ĭ trece prin minte)> *ámnu* (umblu): *zaparǫ́ cáru, că-ľ si priamnǫ́ pǫ́ĭni* (opri carul, pentrucă-ĭ veni pînea în minte) P. M. 23_{1}.

pricúr (a curge o bucată de vreme, a curge într-un timp hotărît, a curge cu o condiție și pănă la un termin oarecare) >*cur* (curg): *ùnă lámñă an sfácă zùùă mănáncă cọti un ŭom și nápcum lásă să pricúră ápu din făntọna țẹsta* (un balaur în fiecare zi mînîncă cîte un om și apoĭ lasă să curgă apă din fîntîna aceasta) P. M. 15_{14}.

printórn (răstorn, întorc pe ceĭalaltă parte)>*antórn*: *vizùĭ un ŭoŭ di văltúr, ca raŭ dunáțĭ ùnă sútă di oámiñĭ cu loástili, nu putẹŭ s-lu printoárnă* (am văzut un oŭ de vultur, că eraŭ adunațĭ o sută de oamenĭ cu drugiĭ și nu-l puteaŭ întoarce pe ceĭa parte) P. M. 24_{16}.

priștét (primesc pe cineva cînd sosește)>*ștet* (aștept): *cọn antráră, l'a priștitáră bini viniț̆ĭ* (cînd intrară, ĭĭ primiră ca bine venițĭ) P. M. 27_{17}.

pritórn (întorc înapoĭ, întorc îndărăt)>*torn*: *un urácĭŭ, dipu țe dărá un úrdin, si pritурná áră si dáră lántu dila prima* (un plugar, dupăce făcea o brazdă, se întorcea ĭar la capăt, ca să facă alta) P. M. 21_{14}.

Prefix *pro-*, *pru-*>slav *pro-*:

proțọp-pruțọp (încep să țip, țip odată)>*țọp* (țip): *și ùnă și ùnă țél'a pul'ĭ proțăpáră* (și deodată puiĭ începură să țipe) P. M. 15_{6}.—*cọn proțăpá condúru cra, ĭel așĭ tal'á di sup mọnă, di sup picĭór cárni* (cînd țipa vulturul cra, el își tăĭa carne de sub mînă, de sub picĭor) P. M. 15_{34}.—*ĭáli pruțăpáră* (ele începură să țipe) P. M. 16_{29}.

prucásc (casc deodată, disfac și lărgesc deodată)>*casc*: *Cúsi-cucóti, ca la prucăscọ cúru, aŭ angl'itọ lisița* (cucoșul căscă deodată curul și înghiți vulpea) P. M. 2_{26}.

prucọnt (încep să cînt, cînt deodată)>*cọnt*: *prucăntọ Cúsi-cucóti cọt putú* (începu cucoșul să cînte cît ce putu) P. M. 3_{26}.

prucúr (a începe să curgă, a curge deodată)>*cur* (curg): *ùnă și ùnă ăl' prucurọ sọndzi* (deodată începu să-ĭ curgă sînge) P. M. 25_{39}.

prumirosés (a veni într-un moment dat miros dela ceva) > *mirosés* (miros): *un ŭom țóglav, că-l' prumirosi la cárni, ișọ din gáură* (un om sălbatec, dacă-ĭ veni miros de carne, eși din gaură) P. M. 14_{5}.

Prefix *u-*>slav *u-*:

ugulés (dezbrac în pĭelea goală) >*gol*: *fẹta si uguli și si scăldọ* (fata se dezbrăcă și se scăldă) P. M. 29_{43}. Orĭ poate>bulgar *ogolĭam* mettre à nu?

Prefix *za-*>slav *za-:*

zabúcur (mă cuprind de bucurie)>*búcur; ampirátu si zabucurǫ mult* (împăratul fu cuprins de mare bucurie) P. M. 8_{39}.—*ţéla cóndur si zabucurǫ mult* (vulturul fu cuprins de mare bucurie) P. M. 15_8.

zăcáţ (încep)>*caţ* (prind): *ţiştĭa dóilĭ fraţĭ zăcăţáră să cǫntă* (aceştĭ doĭ fraţĭ începură să cînte) P. M. 11_{19}.—*zăcăţáră să cǫntă fráti-su cu sóra* (începură să cînte fratele cu sora) P. M. 13_2.

zadinzúr (învîrtesc numaĭ de cîteva orĭ)>*dinzúr* (încunjur): *si zadinzuráră di vrină dǫŭ-treĭ ŭorĭ di zur di ŭnă buţęŭă* (se învîrtiră de vreo doŭă treĭ orĭ în jurul unuĭ butoĭŭ) P. M. 34_{33}.

zalág (alerg păn la un loc, mă răped)>*lag* (alerg): *unęc maĭ dipárti ra ŭnă céşmă, şi cǫn răsláńilĭ aŭ vizúră, si zalăgáră şi căţáră să bea ápu* (oleacă maĭ departe era o cişmea, şi cînd leiĭ o văzură, alergară [se răpeziră] să bea apă) P. M. 33_{42}.

zamişcu-zamičcu (mişc un timp hotărît)>*mişcu-mičcu* (mişc. Acest verb, perfectiv prin el însuş, nu se găseşte în meglenit fără prefix): *dúpu ţea márili si dúsi pănă ăn jimitáti di gáură, că-ŭ zamişcǫ fúńa, la trăgniră. napcónta mijlucánu şi ĭel şa. napcónta maĭ micu zisi că ĭo, ca si-ŭ zamičcu fúńa, ţer áncă cǫta s-mi lăsáţĭ* (dupăce cel maĭ mare dintre fraţĭ ajunse păn la jumătatea găuriĭ, mişcă funiea şi-l traseră afară. după aceĭa mijlociul făcu şi el tot aşa. după aceĭa cel maĭ mic zise că eŭ, dacă voĭŭ mişca funiea, cer să mă lăsaţĭ încă maĭ mult în jos) P. M. 14_{26-28}.—*ăn un ŭoŭ raŭ dunáţĭ 100 di oámińĭ cu loástili şi nu putęŭ s-lă zamičcă* (la un oŭ eraŭ adunaţĭ 100 de oamenĭ cu drugiĭ şi nu puteaŭ să-l mişte) P. M. 24_5.

zarǫm (a rîma un timp hotărît)>*rǫm* (rîm): *ári an cǫmpu di Nǫnti un ghinghĭáru, şi ca si dúsi cărticĭoána di la zarămǫ dila córińĭ, la sarupǫ* (este în cîmpul dela Nănte un spin, şi dacă s-a dus cîrtiţa şi l-a rîmat dela rădăcină, l-a dat jos) P. M. 5_{29}.

zarúp (rup)>*rup: ţęsta zŭŭa toátă ĭo sufláĭ, nu putúĭ s-la zarúp [ghinghĭáru]* (toată ziŭa asta am suflat şi n-am putut să-l rup [spinul]) P. M. 5_{30}.

zasúflu (suflu un timp hotărît)>*súflu: cǫn mi zasúflă boá-*

rea, ĭo mi fac di nivizút (cînd mă bate vîntul, îndatăce mă bate vîntul, eŭ mă fac nevăzut) P. M. 5_{24}.

zatrę́mur (fac să tremure într-un anumit timp, zguduiŭ într-un anumit timp)>*trę́mur* (fără prefix acest verb nu se găseşte însă în texte): *uzǫ́ră un glas gros, cári zatrimurǫ́ urmánu antrég* (auziră un glas gros, care făcu să se cutremure pădurea) P. M. 32_{18}.

zazburǫ́s (mă adresez cu vorba cătră cineva, încep să vorbesc cuĭva)>*zburǫ́s* (vorbesc): *cálu cu ĭéripĭ aľ zazburǫ́ la ţéla ficĭór şi-ľ zisi* (calul cu aripĭ vorbi cătră tînăr şi-ĭ zise) P. M. 10_{18}.

Sufixul *-n*>slav *-n*:

guşnés (ĭaŭ de gît, ĭaŭ pe după gît, înbrăţişez)>*gúşă*: *ĭel si lăgǫ́, aŭ gúşni [fę́ta] şi căţáră să si sărútă* (el alergă, apucă fata pe după gît şi începură să se sărute) P. M. 30_{30}.

trăgnés (trag odată, zmîncesc, daŭ la o parte, scot trăgînd într-un timp hotărît)>*trag*: *dúpu ţea márili si dúsi pănă ăn jimitáti di gáură, că-ŭ zamişcǫ́ fúńa, la trăgniră* (dupăce cel maĭ mare dintre fraţĭ ajunse păn la jumătatea găuriĭ, mişcă funiea şi-l traseră afară) P. M. 14_{26}.—*trăgneá-ti din cunác* (dă-te la o parte din palat, fugĭ din palat) P. M. 17_5.—*ca la trăgni di picĭór, aľ la scoási* (cînd l-a zmîncit de picĭor, ĭ-a scos picĭorul) P. M. 19_{22}.

§ 288. d) Adverb

Meglenitul, ca şi macedoromînul şi dacoromînul, are adverbe înprumutate din limbĭ străine.

áer „întrebuinţat după negaţiunea *nu*, ca să o întărească şi maĭ mult" Capidan, Meglenoromîniĭ, I, 180>turc *hair* non Zenker 417 b.—*ágeaba* (nu cumva, oare, poate) P. M. 23_1>turc *hağéb* est-ce que par hasard? etwa? Zenker 623 a. Compară *hágiba* la Macedoromîn fără meglenit.—*áliz* „la fel, întocmaĭ" Capidan, Meglenoromîniĭ, I, 180>turc *halíz* pur, rein, ächt Zenker 401 b.—*ánliz*=*áliz* Capidan ibidem.—*apansǫ́z* (fără veste, pe neaşteptate) P. M. 16_{36}>turc *apansíz* à l'improviste Zenker 1 b, 105 b.—*ásli* „la fel, întocmaĭ" Capidan, Meglenoromîniĭ, I, 180>turc *haslí* într-un cuvînt, pe scurt, Redhouse 752 b.—*áţi-ăţi* (şi aşa, apoĭ, după aceĭa) P. M. $7_{14, 15, 23}$ 8_{42} 20_{15} 19_{40} 21_{19} 22_{18} 27_{17}>neogrec ἔτσι ainsi, de cette manière, de cette façon, de la sorte, comme cela.—*azǫ́r* (gata)

P. M. 32_{12}>turc *hazír* prêt, fertig Zenker 381 c.—*bắĭa* „cam mult, aproape mult" Capidan, Meglenoromînii, I, 180>turc *baγi* excès, a se sili prea mult Zenker 203 a, Redhouse 373 a.—*bắrim-bắri-bérim-béri* „cel puțin" Capidan, Meglenoromînii, I, 180>turc *bari, barim* cel puțin Zenker 162 a, Redhouse 321 b.—*béĭchi* Capidan, Meglenoromînii, I, 180 = *bélchi*.—*bélchi-bélchim* (poate) P. M. 4_{20} 11_{23} 15_{5} 29_{2} 31_{27}>turc *belki* peut-être Zenker 208 b.—*bileá* (cu greŭ, de abĭa) P. M. 16_{41}>turc *belá ile* avec grande difficulté, à peine Zenker 206 a.—*blắzeĭ* „ferice" Capidan, Meglenoromînii, I, 180 > bulgar *blaze* heureux.—*cúlaĭ* „ușor" Capidan, Meglenoromînii, I, 179 >turc *kolaĭ* facilement Zenker 720 b.—*deméc* (adecă) P. M. 9_{23} 10_{17} $13_{35, 36}$ 29_{7}>turc *demék* dire, sagen, heissen Zenker 447 b.—*dósta* „destul" Capidan, Meglenoromînii, I, 179 > bulgar *dosta* assez.—*ghĭúĭá* „adecă, parcă, cașicum" Capidan, Meglenoromînii, I, 180>turc *ġuĭá* pour ainsi dire, comme si, so zu sagen, gleichsam Zenker 781 a.—*ghĭúč beleá* „în fine, în cele din urmă, la urma urmeĭ" Capidan, Meglenoromînii, I, 180>turc *ġüč-belá* avec peine, difficilement, à peine Zenker 766 c.—*ič* „de loc" Capidan, Meglenoromînii, I, 180 > turc *hič* aucunement, auf keine Weise Zenker 945 b.—*ídvaĭ* „abĭa" Capidan, Meglenoromînii, I, 180. Vezĭ *idvam*.—*idvam* (de abĭa) P. M. 13_{8} 15_{36}, 34_{10}, 35_{16}>bulgar *edvam* à peine.—*iliz* = *áliz* Capidan ibidem.—*ĭoc* (nimic) P. M. 17_{4}>turc *ĭok* rien Zenker 973 c.—*isticli* (anume) P. M. $32_{16, 33}$>turc *isticlál* action de s'emparer exclusivement de qc., das ausschliesslich haben, ungetheilt mit anderen Zenker 43 b.—*istina* (în adevăr) P. M. 29_{36}>bulgar *istina* vraiment.—*istum* (tocmaĭ) P. M. 30_{32} $32_{29, 36}$ 33_{32}>sîrb *istom* nur, nichts als, nonnisi.—*náfile* (în zadar) P. M. 29_{2}>turc *nafilé* en vain Zenker 904 c. Compară *nafilé* la Macedoromîn fără meglenit.—*na ópcu*. Vezĭ *opúcu*. —*nápcom-nápcon-nápcum-nápconta-nápcunta* (apoĭ, după aceĭa) P. M. 30_{4} 32_{23} $14_{16, 23}$ 8_{31} 12_{25} 13_{33} 15_{15} 22_{11} 23_{29} 26_{33} 9_{40} 11_{4} $14_{14, 27}$ 20_{26} 17_{27}>bulgar *napokon* à la fin, sîrb *napokoĭne-napokon-napokoń-napokońe* zuletzt, postremo. *-ta* din *nápconta-nápcunta* este articulul bulgăresc *-ta*, pentru care vezĭ alineatul următor.—*néĭti* (tocmaĭ) P. M. 22_{22}> turc *néĭte* tocmaĭ Redhouse 2071 a.—*níčcum* „cu fața la pămînt, pe burtă" Capidan, Meglenoromînii, I, 180>bulgar *ničkom* à plas ventre.—*ódvam* „abĭa" Capidan, Meglenoromînii, I, 180. Vezĭ *idvam*.—*opácu* „pe dos, pe din dărăt" Capidan,

Meglenoromînii, I, 180. Vezi *opúcu*.—*opúcu-na ópcu* (pe dos, din dărăt) Papahagi Meglenoromînii I 106, P. M. 33_{32}>bulgar *opaco, na opaco* à l'envers, en sens contraire.—*pără* „prea, cam" Capidan, Meglenoromînii, I, 179>neogrec πάρα trop.—*pișim* (întîiŭ, maĭ întîiŭ) P. M. 14_{14} 26_{3}>turc *pišin* d'avance Zenker 236 c.—*sabáĭlea* „dimineață, dizdimineață, de cu vreme" Capidan, Meglenoromînii, I, 178>turc *sabahléĭn* früh morgens Zenker 564 c.—*sádi* „numaĭ" Capidan, Meglenoromînii, I, 180 >turc *sadé* curat, simplu, neamestecat Redhouse 1026 a.—*sal* „numaĭ" Capidan, Meglenoromînii, I, 180. Vezi *sáldi*.—*sáldi* (numaĭ) P. M. 4_{37} 29_{34}>turc *salt* seulement Zenker 572 c.—*săldi* Capidan, Meglenoromînii, I, 180 = *sáldi*.—*slójnic* „jos, apus" Capidan, Meglenoromînii, I, 180. Compară adiectivul *slójnic* „a fi scurt de tot, se zice de ceĭ groșĭ și îndesațĭ" Papahagi, Meglenoromînii, I, 71. Poate din bulgarul *složen* composé, compliqué, complexe.—*șichiré* „pe față" Capidan, Meglenoromînii, I, 180>turc *ašikaré* clair, evident, manifeste Zenker 54 c.—*tam-támam* Capidan, Meglenoromînii, I, 180 = *tamán*. —*tamán* (tocmaĭ) P. M. 19_{18}>turc *tamám* tocmaĭ Redhouse 591 a.—*tíslim* „în expresiea *la feasiră tislim* = îl predară, îl dădură gata" Capidan, Meglenoromînii, I, 180>turc *teslim* action de remettre, de livrer, livraison, remise Zenker 283 c. —*túcu* (numaĭ) P. M. 7_{12}>bulgar *tuku* numaĭ.—*údvaĭ* „abia" Capidan, Meglenoromînii, I, 180. Vezi *ídvam*.—*vechĭ-vichĭ* (maĭ, maĭ mult, deja) P. M. 2_{22} 30_{28}>bulgar *veke* plus, déja.—*vichim* „în fine" Capidan, Meglenoromînii, I, 180. Vezi *vechĭ*.

Un grup a parte îl formează adverbe temporale romîneștĭ articulate cu articulul feminin bulgăresc *ta*: *dimineátata, dimineátta, dimineásta*>*dimineáța* + *ta* Capidan, Meglenoromînii, I, 129, 178.—*mọĭnista* (a doŭa zi dimineața) P. M. 14_{4}, $_{11}$ 16_{2}>*mane* + *dies* + *ta*.—*mọntizăta* (a doŭa zi dimineața) P. M. 30_{22}, $_{43}$>*mane*+*ti* (prepoziție macedoromînă)+*dies*+*ta*. —*poĭmọĭnista* (poĭmînĭ dimineața) P. M. 14_{12}>*post* + *mane* +*dies* + *ta*.—*sẹrata* (sara) P. M. 6_{9} 7_{39} 10_{24}, $_{31}$ 14_{10}, $_{19}$ 33_{15} >*sera* + articulul *a* + *ta*.—*seárta* Capidan, Meglenoromînii, I, 179 = *sẹrata*.

§ 289. e) Prepozițiĭ

Meglenitul are puține prepozițiĭ înprumutate din limbĭ stăine: *carši cu*, Capidan, Meglenoromînii, I, 178 = *cărși di*.—*cărșĭ di* (în fața, în față de) P. M. 29_{28}>turc *karšĭ* contre, en face

Zenker 678 c.—*mădá* „afară de“ Capidan, Meglenoromînii, I, 181>turc *mahadá* excepté, hors, hormis Zenker 624 a.—*mighĭu* „între“ Capidan, Meglenoromînii, I, 181>sîrb (și bulgar meglenit după Capidan locul citat) *megju* zwischen, inter.

§ 290. f) Conjuncții

Meglenitul are conjuncții înprumutate din limbĭ străine: *ácu* (dacă, macarcă) P. M. 5_{10} 13_{1} 33_{16}>bulgar *ako* si, *ako i da* bien que, quoique.—*áma* „însă, dar“ Capidan, Meglenoromînii, I, 183>turc *ammá* mais, cependant Zenker 93 b.—*ámă* P. M. $17_{13, 29, 37, 39}$ = *áma*.—*ámi* „însă, dar“ Capidan, Meglenoromînii, I, 183>bulgar *ami* mais.—*áți* (și, ĭar) P. M. 18_{26}. Vezĭ *áți* la Adverb, § 288.—*ắmă* Capidan, Meglenoromînii, I, 183 = *áma*.—*cáfcu* (cum, precum) P. M. 15_{43}>bulgar *kakvo* comment, *kakto* comme.—*cu* Capidan, Meglenoromînii, I, 183 = *ácu*.—*dáli-dắli* (dacă) P. M. 8_{15} 12_{5} 9_{8} 11_{40} 35_{9} 17_{20} 25_{8} 31_{42} 32_{34} 30_{12}>bulgar *dali* si.—*deále* (dacă) P. M. 21_{4}>*dáli* influințat de conjuncția *di* (dacă, dacoromîn *de*) P. M. 8_{18}.—*dêlchi-dilchi* „fiindcă, deoarece, în cazul cînd, dacă“ Capidan, Meglenoromînii, I, 184>probabil *deále*+conjuncția turcească *ki* pentrucă Redhouse 1607 a.—*dêlmi-dêlmi că* (pentrucă, deoarece, dacă) P. M. $24_{28, 39}$ 26_{35} 30_{14} 31_{29} >vechĭu bulgar *dъlĭmi* propter; *dêlmi că* este din punct de vedere al compunerii exact analogul luĭ *pentrucă*.—*démi-dimi* „fiindcă, deoarece, în cazul cînd, dacă“ Capidan, Meglenoromînii, I, 184>*dêlmi*.—*dêrmi* Capidan, Meglenoromînii, I, 184 = *dirmi*.—*dirmi* (pentrucă, deoarece, dacă) P. M. 21_{33} 22_{26}> probabil *dêlmi*. *l*<*r* prin alunecarea sunetuluĭ.—*em* „și“ Capidan, Meglenoromînii, I, 184>turc *hem* et Zenker 941 b.—*ĭa* „saŭ“ Capidan, Meglenoromînii, I, 184>turc *ĭa* ou Zenker 945 b.—*icu* Capidan, Meglenoromînii, I, 183 = *ácu*.—*ili* (orĭ, saŭ) P. M. 9_{9} 30_{11} 33_{10}>bulgar *ili* ou.—*ma* (dacă) P. M. $6_{34, 36, 38}$>neogrec μά mais, orĭ = *áma*. Printr-un proces de alunecarea înțelesuluĭ, analog aceluĭa prin care conjuncția dacoromînă *de*, care dela capul loculuĭ (după cum și este încă în parte) a fost o conjuncție copulativă (= *și*), a căpătat și înțelesul de condiție.—*ma* (dar, însă) P. M. 17_{35}>neogrec μά mais, orĭ = *áma*.—*mi* P. M. 26_{26} = *ámi*.—*túcu* (dar, ci) P. M. 5_{6} $25_{13, 16}$>bulgar *tuku* numaĭ. Compară *túcu* la Adverb, § 288.

§ 291. g) Cuvinte

1. Dintre cuvintele de origine latină orĭ romanică, care se

găsesc în macedoromîn, ĭar în dacoromîn nu, posede meglenitul pe următoarele: *ápir (apir* după Capidan, Meglenoromînii, I, 208) P. M. glosar.—*arát* Capidan, Meglenoromînii, I, 98.—*áŭră* P. M. glosar.—*căloári* P. M. glosar.—*căprină* Papahagi, Meglenoromînii, I, 33.—*căstǫńŭ, căstǫńă* P. M. 19_6, glosar.—*?cusurin* Capidan, Meglenoromînii, I, 103.—*căţǫn* P. M. glosar. —*dar* (mr. *adár)* P. M. $21_{12, 14, 15, 19}$.—*dępir* Papahagi, Meglenoromînii, I, 67.—*fŭrnă* P. M. 4_9.—*ic* (mr. *hic*) P. M. 29_{42}. —*ică* (mr. *hícă*) P. M. glosar.—*mes* P. M. 30_{19}.—*mirindz* (mr. *amiridz)* P. M. glosar.—*piduriţă* Papahagi, Meglenoromînii, I, 32.—*pŭscă* Papahagi, Meglenoromînii, I, 81.—*sprigĭŭr* Capidan, Meglenoromînii, I, 80.—*surín* P. M. glosar.—*tŭmbă* P. M. glosar.—*ŭrdin* P. M. 21_{15}.—*vom* P. M. glosar.

Meglenitul maĭ posede apoĭ următoarele cuvinte latineştĭ, care nu se găsesc în dacoromîn şi în macedoromîn orĭ din punct de videre al scheletuluĭ orĭ din acel al înţelesuluĭ: *căldár* s. m. (căldare) P. M. glosar>*caldarium*.—*corp* s. eter. (trup) P. M. glosar>*corpus*.—*dărtoári* s. f. (săcure) Capidan, Meglenoromînii, I, 51, 81>*dolatoria*.—*fáric* vb. (înţelesul?) Capidan, Meglenoromînii, I, 157>*fabrico*.—*mbalţ* vb. (înţelesul?) Capidan, Meglenoromînii, I, 157>*balteo*.—*mŭntur* ad. (mut) P. M. glosar>**mutulus* Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch.—*ńicură* s. f. (fărmătură) P. M. glosar>*micula*.—*nuĭb* vb. (întîlnesc) P. M. 3_{16}>*in-+obviare* Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch.—*pricŭr* vb. (curăţ din noŭ) P. M. glosar>*percolare* Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch.—*prim* ad. (întîĭŭ)>*primus*. Nu numaĭ ca adverb, de pildă *di prima* (la început) P. M. 11_{28}, *din prima* (dela început) P. M. 11_{31}, *dila príma* (dela capăt) P. M. 21_{15}, după cum se găseşte în dacoromîn (Vezĭ Tiktin, Wörterbuch) şi în macedoromîn *(prima* foarte bine P. B. 117, 282), ci şi neizolat, ca atribut: *an prima zŭŭă dómnu-ŭ darǫ vidęla* (în ziŭa întîĭa dumnezeŭ făcu lumina) P. M. 13_{19}.—*sprŭză* s. f. (spuză) P. M. glosar>*pruna*, contaminat cu *spodium*. Compară macedoromîn *sprŭnă*.—*tári* pron. (atare, astfel) P. M. 8_8>*talis*. In dacoromîn şi macedoromîn numaĭ adĭectiv cu înţelesul de *puternic*.

2. Nenumărate cuvinte slave şi turceştĭ, care nu se găsesc în dacoromîn, a înprumutat meglenitul. Insemn aicĭ numaĭ pe acele puţine, care se găsesc în textele din P. M., dar nu sînt trecute în glosarul dela P. M., nicĭ în glosarul dela Papahagi Romînii din Meglenia. Lipsesc în macedoromîn.

cărár s. m. (hotărîre) P. M. 27_8>turc *karár* résolution Zenker 695 b.—*luşnác* s. m., pl. *luşnáţĭ* „nucă fără coajă" Capidan, Meglenoromînii, I, 88; P. M. 7_{18}>?—*sę̂nă* s. f. (fîn) P. M. 17_8>bulgar *sěno* foin.—*şĭuchĭúr* s. m. (laudă) P. M. 24_{11}>turc *šükür* louange Zenker 548 a.—*vicut* s. m. (strigăt, ţipăt) P. M. 8_6>bulgar *vikot* cri.

In ce priveşte raportul dintre meglenit şi macedoromîn din punct de videre al cuvintelor înprumutate din limbĭ străine, în general se poate spune că meglenitul e saturat de cuvinte slave, ĭar macedoromînul e saturat de cuvinte greceştĭ, că meglenitul n-are cuvinte albaneze (dacă se excepteazâ cuvintele cu reprezentante înrudite în limba albaneză, care aparţin fonduluĭ comun romînesc, ca *búcur, cupáciŭ, moş, ţap, vátră;* pentru altele vezĭ Capidan, Meglenoromînii, I, 82-84 şi § 330), ĭar macedoromînul are, că meglenitul şi macedoromînul aŭ cuvinte turceştĭ în proporţie aproape egală. In special însemnez că dintre cuvintele notate la Mcedoromîn fără meglenit § 282 No 2 (vreo 240) se găsesc în meglenit numaĭ următoarele 12: *ágeaba* adv. (nu cumva, oare, poate; mr. *hágiba)* P. M. 23_1; *argĭés* vb. (cheltuesc; mr. *hărgĭuéscu)* P. M. glosar; *borgiliŭ* ad. (dator; mr. *borjli)* Papahagi Meglenoromînii, I, 70; *budaláĭŭ* ad. (prost, netot; mr. *budăláŭ)* P. M. 35_7; *cabilĭ* ad. (cu putinţă, posibil; mr. *căbile)* Papahagi Meglenoromînii, I, 109; *cărşí di* prep. (în faţa, în faţă de; mr. *carşá, carşi)* P. M. 29_{28}; *chĭar* s. m. (cîştig; mr. *chĭáre)* P. M. glosar; *dip* adv. (neapărat; mr. *dipe, dip, dipu)* P. M. glosar; *ecşighisés* vb. (explic, tălmăcesc; mr. *ĭexiγisire)* P. M. 31_3; *náfile* adv. (în zadar; mr. *nafilé)* P. M. 29_2; *tamachĭarlǫc* s. m. (zgîrcenie; mr. *tamăhchĭărláche)* P. M. 4_{20}; *urácĭŭ* s. m. (plugar; mr. *uráč)* P. M. 21_{14}.

§ 292. h) Poziţiea cuvintelor

Poziţiea cuvintelor în meglenit este aceĭaş ca în dacoromîn şi macedoromîn. De exemplu P. M. 28: *Scultáţĭ, ficĭórĭ, s-va spúnă dę́du únă pricázmă, áma cătáţĭ si-ŭ anvitáţĭ, ca să-ŭ spúniţĭ şi voĭ la lańţĭ ficĭórĭ. Işĭ ra únă oáră, iĺiĺĭ lu dę́du, un ampirát şi únă ampiratiţă. Ieĺĭ ăşĭ vę́ŭ sáldi un ficĭór, áma ra şa de úbav, an cǫt nu ra fę́tă la carĭ s-nu-ĺ cádă la buric. Ficĭóru ţista toátă zúŭa stăteá ăn un ceardác şi căntá din támbură. Unǎ zúŭă, pri la ńázăţĭ, vę́di ĭel ca si proáchĭă nişti aschĭérĭ, ţe raŭ*

priminiţĭ an lánti rúbi, nu ca aschĭérilĭ lu tátă-su, áră-n méjluc úna tăligă cu pingérţli dişclĭsi, şi-n núntru úna fétă si-ŭ beĭ an scáfă. Iel, cot aŭ vizú, nu si putú să si duţónă şi căzú dipri scand, dintru că ăl' si lo vidéla. Ea túnţea ăl' turí an ceardác úna córpă ligátă şi-şĭ vizú di drum. Con ăşĭ vini ăn criel, ficĭóru nu vizú ţivă-godea lant, sáldi córpa, cári-ŭ lo şi-ŭ turi an un duláp". (Ascultaţĭ, copiĭ, să vă spună moşul o poveste, dar cătaţĭ s-o învăţaţĭ, ca s-o spuneţĭ şi voĭ la alţĭ copiĭ. Era odată, fiiĭ moşuluĭ, un împărat ş-o împărăteasă. Eĭ aveaŭ numaĭ un ficĭor, da era aşa de frumos, încît nu era fată la care să nu-ĭ cadă la inimă. Ficĭorul acesta toată ziŭa stătea într-un cerdac şi cînta din tambură. Intr-o zi, pela amĭază, vede el că se apropie nişte ostaşĭ, care eraŭ înbrăcaţĭ în alte haĭne, nu ca ostaşiĭ luĭ tatăso, ĭar la mijloc o trăsură cu fereştile deschise şi-n nuntru o fată s-o beĭ într-o scafă. El, cît o văzu, nú se putu stăpîni şi căzu depe scaun, pentrucă-ĭ luase viderea. Ea atuncĭ îĭ zvîrli în cerdac o cîrpă legată şi-şĭ văzu de drum. Cînd îşĭ veni în fire, ficĭorul nu văzu nimic alta, numaĭ cîrpa, pe care o luă şi o zvîrli într-un dulap).

Capidan însă în Meglenoromîniĭ, I, 204, scoate la iveală, ca ceva caracteristic meglenituluĭ din punct de videre al poziţieĭ cuvintelor, doŭă lucrurĭ. 1) In meglenit adverbul comparativ *maĭ* se pune înaintea verbuluĭ, nu înaintea adĭectivuluĭ: *cárnea di curşútă maĭ nu-ĭ bună di lu ţérbu* (carnea de căprioară nu este maĭ bună decît a cerbuluĭ). 2) In meglenit pronumele posesiv şi cel demonstativ se pun înaintea substantivuluĭ: *si-ń vină úrdinu si-ń cóntă şi meŭ cucót* (o să-mĭ vie rîndul să-mĭ cînte şi cucoşul meŭ); *ţéla ficĭór si dărǫ ăn úna rúbă mult bună* (băĭatul acela se înbrăcă într-un rînd de haĭne foarte bune). Numaĭ rar pronumele posesiv se pune în urma substantivuluĭ.

§ 293. i)

Faţă cu influinţa cea mare slavă n-ar fi cu neputinţă ca meglenitul să fi suferit această influinţă chĭar din punct de videre al vreunor sunete. La doŭă extremităţĭ ale Macedonieĭ, la cea de răsărit în localităţile Ahărčelebi, Rupčos, Čepino, din Rhodope, la cea de apus în localităţile Galičnik, Kleńe, Oboki, din regiunea oraşuluĭ Debra, la nord de Ohrida, dialectele slave (bulgare) se caracterizează prin prefacerea luĭ *ă* în *o* şi *ǫ*. Şi

anume în localitățile din Rhodope ắ accentuat se preface în ǫ́, ĭar în localitățile din regiunea Debra ă accentuat și neaccentuat se preface în o (în special în Kleńe ă provenit din vechĭŭ bulgar ѫ [ŏ] devine ǫ). Oblak, Macedonische Studien, în Sitzungsbericte der Wiener Akademie vol. 134, pag. 15, 23; Miletič, Das Ostbulgarische, în Schriften der Balkankommission, Wien, 1903, pag. 215 sqq. Faptul că în meglenit ắ, í accentuațĭ devin ǫ́ (Vezĭ § 236) să fie un reflex slav? Acest lucru ar căpăta probabilitate numaĭ cînd dialectul bulgăresc din Meglen ar prezenta această particularitate. Dar, după cît știŭ, știrĭ asupra firiĭ limbiĭ bulgare din Meglen nu s-aŭ publicat (Oblak pag. 129 spune: „Ar fi de dorit să mă pot duce în Meglen, în Macedonia de sud, al căreĭ regiunĭ dialect este cu desăvîrșire necunoscut. Dar e primejdios, căcĭ regiunea e locuită de Mohametanĭ pe jumătate sălbatecĭ, de naționalitate bulgară"). Dialectele bulgăreștĭ cele maĭ apropiate de Meglen, pe care le-a cercetat Oblak, anume acele dela Suho (la mijlocul drumuluĭ dintre Salonic și Serres), Novo selo, Grdabor, Bugarievo, Vatilăc, Vardarovce (sate așezate la nordvest de Salonic până la o depărtare de 5 ceasurĭ), prezintă pe ă accentuat și neaccentuat neschimbat. In Archiv für slavische Philologie, XX (anul 1898), pag. 578-604 Lj. Miletič a publicat Bemerkungen zu Oblak's Macedonische Studien, dar nu adauge aproape nimic la spusele luĭ Oblak în ce privește dialectele bulgăreștĭ din Macedonia, ĭar despre Meglen nu pomenește. Nicĭ macar asupra firiĭ sunetuluĭ bulgăresc ă nu ni dă știrĭ maĭ lămurite decît acele, destul de neprecize și de neștiințifice, date de Oblak. Știrĭ lămurite asupra luĭ ă bulgăresc dă însă Miletič în Das Ostbulgarische pag. 34, de unde se înțelege că articularea luĭ ă bulgar este analoagă aceleĭa a luĭ ă romînesc. După Th. Capidan, Meglenoromîniĭ, I, Bucureștĭ, 1925, pag. 63 sqq., 92, romînul meglenit ǫ́>ắ, í este un înprumut din limba bulgară dela Rhodope, pentrucă în actualul lor teritoriŭ Meglenoromîniĭ ar fi venit dinspre răsărit, din regiunea munteluĭ Rhodope. Compară cele spuse la § 273 nota a doŭa, pag. 345-346. Din această afirmare a luĭ Capidan rezultă (dar nu cu necesitate) că în limba bulgară din Meglen nu există fenomenul ắ<ǫ́.

CAPITOLUL XV

Istroromîn

§ 294. a) Forme nominale

1) Articul (postpozitiv)

α) Forma 1

cḁsița (căsuța) P. I. 1_3; *vḁca* (vaca) P. I. 1_4; *secúra* (securea) P. I. 1_{16}; *mľḁra* (mĭerea) P. I. 2_{22}; etc. etc.—*pinezi* (banii) P. I. $1_{16, 17, 21}$; *tḁți* (hoții) P. I. 1_{22}; *frḁți* (frații) P. I. 1_{24}; *furmáru* (cărăușul) P. I. 2_{19}; *cḁľi* (caii) P. I. 2_{19}; *lóvți* (vînătorii) P. I. 2_{26}; *țéla húnțut* (porcul de cîne) P. I. 3_{11}; *tšépu* (cepul) P. I. 3_{20}; *fócu* (focul) P. I. 5_{27}; *frḁtele* (fratele) P. I. 6_4; *frḁți* (frații) P. I. 6_8; *dómnu* (domnul) P. I. 6_{15}; *cḁlu* (calul) P. I. 8_6; *cḁpurle* (capetele) P. I. 10_{23}; *sórele* (soarele) P. I. 11_{15}; *tšéla per* (pana) P. I. 12_{15}; *fiľu* (fiul) P. I. 12_{30}; *tšésta sútlă* (nînașa) P. I. 14_{32}; *bréči* (cînii) P. I. 15_{21}; *tšésta om* (bărbatul) P. I. 16_{13}; *tša bóșcă* (pădurea) P. I 16_{27}; *țḁ bḁbă* (baba) P. I. 17_{9}; *tšéla portún* (poarta) P. I. 17_{15}; *bițu* (bicĭul) P. I. 18_{28}; *frḁĭeru* (logodnicul) P. I. 20_3; *țéla jet* (ginerele) P. I. 20_{28}; *lúmele* (numele) P. I. 20_{37}; *pḁturle* (paturile) P. I. 22_{24}; *caféľu* (cafeaŭa) P. I. 23_{12}; *mắrle* (mînile) P. I. 23_{18}; *óčľi* (ochii) P. I. 23_{18}; *tšéla list* (scrisoarea) P. I. 24_{14}; *tšésta list* (scrisoarea) P. I. 24_{28}; *țắsta camaľérḁ* (camerista) P. I. 24_{27}; *tšésti fečór* (copiii) P. I. 24_{36}; *tšḁle mắr* (mînile) P. I. 25_6; *tšésta om* (bărbatul) P. I. 25_{13}; *tšéla list* (scrisoarea) P. I. 25_{16}; *mắrele* (mînile) P. I. 26_1; *méru* (mărul) P. I. 29_9; *țéla mer* (mărul) P. I. 29_{23}; *țḁ fętă* (fata) P. I. 31_{37}; *préftu* (preotul) P. I. 32_9; *lu tšḁtše* (tatăl, părintele) P. I. 32_{23}; *ťésța mágo* (vrăjitorul) P. I. 35_2; *ḱḁ stéwu* (steaŭa) P. I. 35_8; *țḁ stę* (steaŭa) P. I. 35_{19}; *tšḁsta șcḁtula* (cutiea) P. I. 36_6; *čéru* (cerul) 36_{29}; *pișarólu* (cumarul) P.I. 38_{12}; *fečóri* (copiii) P. I. 38_{30}; *fečóru* (copilul) P. I. 39_9; *pḁtu* (patul) P. I. 39_{23}; *badiľu* (lopata) P. I. 39_{31}; *tšḁsta fętă* (fata) P. I. 42_{14}; *tšéla mórtu* (mortul) P. I. 43_{23}; *libru* (cartea) P. I. 44_3; *tšḁsta déclă* (servitoarea) P. I. 46_{20}; *tšésta porc* (porcul) P. I. 46_{21}; *préwtu* (preotul) P. I. 46_{24}; *pastiri* (păstorii) P. I. 48_{11}; *pórci* (porcii) P. I. 48_{32}; *tšésta mer* (mărul) P. I. 54_5; *hlapắțu* (servitorul) P. I. 57_2; *palḁțu* (palatul) P. I. 58_{17}; *săndéțu* (judecătorul) P. I. $59_{9, 12}$; *gaľirle* (găinile) P. I. $61_{6, 8}$; *snópu* (snopul) P. I.

61_9; *galirile* (găinile) P. I. 61_{14}; *rédinele* (frîele) P. I. 61_{24}; *vóĭschele* (războaele) P. I. 63_2; *vózurle* (carele) P. I. 65_{30}; *méturle* (măturile) P. I. 65_{31}; *mulérile* (fimeile) P. I. 65_{33}; *tśéla núcă* (nuca) P. I. 67_{16}; *lépuru* (ĭepurele) P. I. 69_{32}; *mările* (mînile) P. I. 72_{26}; *maĭ betăru* (cel maĭ mare, cel maĭ în vrîstă) P. I. 76_{27}; *tśéla maĭ tiraru* (cel maĭ tînăr) P. I. 76_{33}; *didu* (bătrînul) P. I. 77_{19}; *brécu* (cînele) P. I. 78_{25}; *ąsiru* (măgarul) P. I. 78_{25}; *čą oștarĭță* (ospătărița) P. I. 80_5; *mundąntele* (izmenele) P. I. 82_1; *slipți* (olanele, țiglele) P. I. 82_{21}; *coromącu* (pălăriea) P. I. 82_{31}; *uréclile* (urechile) P. I. 83_7.

La numele articulate cu articulele masculin singular *(lu, le)*, masculin plural *(i)*, feminin plural *(le)*, vocalele neaccentuate din penultima *(u, e, i)*, adecă formele numeluĭ, se păstrează, și *-u* dela articulul masculin singular *lu* cade (Cade apoĭ și *l*, ca în dacoromîn). Istroromînul se compoartă din acest punct de videre întocmaĭ ca dacoromînul și meglenitul, spre deosebire de macedoromîn. *Cafélu* și *pișarólu* sînt produse prin analogiea luĭ *cą-cąlu, satú-satúlu,* cum a arătat bine Pușcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 117. Numaĭ la femininele plurale, atuncĭ cînd înainte de forma nominală *-e, -i* se găsește *r*, forma nominală *e, i* cade, ca în macedoromîn (dar nu totdeauna).

Ca și în meglenit se întrebuințează ca substantival și articulul prepozitiv *tśéla* (dacoromîn *cel)*, care în dacoromîn și macedoromîn e numaĭ adĭectival. Dar, spre deosebire de meglenit, articularea nu se poate face cu amîndoŭă articulele, prepozitiv și postpozitiv, deodată, ĭar forma masculină *tśéla* servește și pentru feminin.

Ca specific istroromînuluĭ, față de dacoromîn, de macedoromîn și de meglenit, este maĭ întîĭŭ faptul că se întrebuințează ca articul prepozitiv substantival și pronumele demonstrativ *tśésta* (acesta), apoĭ, maĭ ales, faptul că se găsește întrebuințat ca prepozitiv, macarcă foarte rar (posed un singur exemplu), și articulul masculin singular *lu*.

β) **Forma 2 (genitivo-dativ)**

zice lu frąți (zice fraților) P. I. 1_{25}; *ĭel' a zis lu portunéru* (eĭ aŭ zis portaruluĭ) P. I. 3_{12}; *cąse lu bórą̆* (casa vîntuluĭ) P. I. 4_5; *mąĭa lu bórą̆* (mama vîntuluĭ) P. I. 4_6; *zis-a lu oștáru* (a zis hangiuluĭ) P. I. 4_{35}; *zi lu bătu* (zi bățuluĭ) P. I. 5_{12}; *ląt-aŭ lu tóte [fę̆tele] barétele* (a luat tuturor fetelor pălăriile) P. I. 7_{14}; *lu tóte filele tś-ąĭ cąpu posetśit* (tutu-

ror fetelor tale le-aĭ tăĭat capul) P. I. 7_{24}; *cąpurle lu trinăist fęte* (capetele celor treĭsprezece fete) P. I. 7_{26}; *aį zis lu frąți* (aĭ zis fraților) P. I. 7_{30}; *zis-a ali tśątśe* (zise tatăluĭ săŭ) P. I. 9_{24}; *tśą bétîră ĭąpą zitśe lu tśéla micu frąte* (ĭapa cea bătrînă zice frateluĭ celuĭ mic) P. I. 10_{25}; *zis-a lu mul'ęre* (zise fimeiĭ) P. I. 14_{8}; *ĭel' l'-a zis lu bąbą* (eĭ aŭ zis babeĭ) P. I. 17_{21}; *fil'u l-un cręl'* (fiul unuĭ craĭŭ) P. I. 23_{26}; *nerăn-tśit-aw-o lu mąĭe* (a încredințat-o, a recomandat-o măseĭ) P. I. 24_{2}; *țąsta camal'érą spúre lu cral'ițe* (camerista spune crăeseĭ) P. I. 24_{27}; *ĭe zvadę tśéla list și-l dąĭe lu mąĭe* (el scoate scrisoarea și o dă măseĭ) P. I. 25_{16}; *bicąru zis-aw lu țigąnu* (măcelarul zise țiganuluĭ) P. I. 27_{14}; *l'-a dąt măra lu tśą fętă* (a dat mîna cu fata) P. I. 42_{27}; *lu a lor fil' mląda* (logodnica fiuluĭ lor) P. I. 42_{30}; *un preft nepovidéĭt-a lu ómiri* (un preot spunea oamenilor) P. I. 43_{15}; *mul'éra ąw spus c-ąw ciŭda pinez lu a l'eĭ om ramąs* (fimeea a spus că aŭ rămas bărbatu-so [dela bărbatu-so] o mulțime de banĭ) P. I. 44_{12}; *dąt l'-a [pinezi] lu udovița* (aŭ dat văduveĭ baniĭ) P. I. 44_{28}; *préwtu zitśe lu dęclą* (preotul zice servitoareĭ) P. I. 46_{4}; *un vrt lu frątri* (o grădină a unuĭ călugăr) P. I. 47_{18}; *ĭą zis l'-a lu sórą* (ea zise suroreĭ sale) P. I. 48_{29}; *zitśe lu contéșa* (zice conteseĭ) P. I. 50_{29}; *ĭą ąw zis lu frąți* (ea a zis fraților) P. I. 56_{5}; *crąl'u ĭe lu tśésti feciór tśątśe* (craĭul este părintele acestor copiĭ) P. I. 56_{14}; *virit-a cătra čące și mąĭe lu čą fętă ce ąw mislit lą* (s-a dus la tata și mama feteĭ pe care-șĭ pusese în minte s-o ĭa) 58_{29}; *sóra lu céla luĭ gospodąr* (sora stăpînuluĭ săŭ) P. I. 60_{9}; *veț vę tot o plątśe, áli tal'ąț miĭe cąpu, áli lu tśésta óĭe* (tot o plată vețĭ avea, orĭ îmĭ tăĭațĭ mie capul, orĭ aceșteĭ oĭ) P. I. 62_{21}; *listurile tśe soldątu pi-séĭa lu fęta e tśe fęta piséĭa lu soldątu* (scrisorile pe care soldatul le scriĭa feteĭ și pe care fata le scriĭa soldatuluĭ) P. I. 63_{13}; *róba lu o trúpă* (haĭnele uneĭ trupe) P. I. 67_{10}; *mągo cu sábl'a lu túte tréi fil'ele cąpu tal'ąt-a, e ĭe mislit-a chę lu lor treĭ frąț* (vrăjitorul cu sabiea a tăĭat capul la tustrele fetele și a crezut că l-a tăĭat celor treĭ frațĭ) P. I. 73_{5}.

Articulul de genitiv-dativ se întrebuințează totdeauna înainte, și anume maĭ totdeauna sub forma masculinuluĭ singular *lu* (= dacoromîn *luĭ*) pentru amîndouă genurile și numerele. Foarte rar (posed un singur exemplu) la masculinul singular se întrebuințează forma *ali* (=dacoromîn *ĭ*, macedoromîn *l'i*) și la masculinul plural forma *lu lor* (Articulare dublă, posed un sin-

gur exemplu). La această articulare proclitică numele de multe ori maĭ este încă articulat cu articulul de forma 1, prepozitiv orĭ postpozitiv. In privința articulăriĭ cu articulul de genitiv-dativ istrorominul are, prin urmare, o procedare analoagă cu acea a meglenituluĭ şi asămănătoare cu acea a dacorominuluĭ din Banat şi Criş-Mureş (pentru care vezĭ Weigand's Iahresbericht III, 235, IV, 292).

2) Declinare

α) După cum se constată din exemplele date maĭ sus sub 1 β, forma a doŭa singulară (genitiv-dativ) dela declinarea feminină, care există în parte în macedoromîn, ĭar în dacoromîn a ajuns să fie identică cu forma pluraluluĭ, nu există în istroromîn, tot aşa după cum nu există în meglenit. *-e* din exemplele *lu mạĭe* P. I. 24_2, *lu cralițe* P. I. 24_{27}, *lu mạĭe* P. I. 25_{16} nu e doar forma a doŭa de declinare *-e*, ci e provenit prin alunecarea sunetuluĭ din *-ă*, orĭ conform fenomenuluĭ de sub § 242 No 77, orĭ conform fenomenuluĭ propriŭ dialectuluĭ istroromîn că *-ă* final se preface în *-ą̆*, *-ę*, *-e*, vezĭ § 242 No 85 *)

*) Este greşită, decĭ, părerea luĭ Sextil Puşcarĭu, Der *lu*- Genitiv im Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie, XLI, pag. 77, şi Studiĭ istroromîne, II, 148, cum că în istroromîn ar exista forma a doŭa dela declinarea feminină singulară (forma de genitiv-dativ), pe care el o derivă din forma de genitiv-dativ latină *-ae*, că ea s-ar întrebuința însă numaĭ pentru a exprima dativul, şi că pentru genitiv ar servi forma *-ą̆* (Pe acest *-ą̆* Puşcarĭu îl consideră după concepțiea luĭ Weigand ca *ę*, vezĭ § 242 No 85) = dacoromîn *-ă*; astfel că genitivul articulat feminin singular istroromîn ar fi *lu cạsą̆*, ĭar dativul articulat feminin singular istroromîn ar fi *lu cạse*. In realitate puținele exemple de *-e* istroromîn dela declinarea întîia feminină singulară, care-şi datoresc originea orĭ faptuluĭ că *-ă* a fost precedat de sunet palatal saŭ muĭat, vezĭ § 242, No 77, orĭ faptuluĭ că în mod spontaneŭ *-ă* final istroromîn se preface în *-ą̆* (des), *-ę* (rar), *-e* (rar), vezĭ § 242, No 85, se găsesc pentru tot felĭul de raporturĭ: mislit-a ke-ĭ prêŭtu ăn *spiĭe* (a crezut că-ĭ preotul la pîndă) P. I. 2_{27}, italian *spia*.—ĭạ-ĭ o *fiľe* de un re (ea e o fată a unuĭ rege) P. I. 13_{36}, *filia*.—şi-ĭ gané țạ *mạĭe* (şi-ĭ spune mama) P. I. 29_{19}, croat *maja*.—va fạts'e *scriňe* (va face un sicriŭ) P. I. 75_{27} > *scriňă* P. I. 75_{34} > latin *scrinia*, pluralul luĭ *scrinium*, orĭ maĭ degrabă italian *scrigna*.—mnạt-a za flạ ts'ạ *púľe* (s-a dus să afle pasărea) P. I. 77_{16}, **pullea*.—coromạcu nu se fạts'e za o *plóĭe* (căcĭula nu se face pentru o ploae) P. I. 82_{30}, *pluvia*.—čạ *púľe* a fost *viĭe* (pasărea

β) Cuvinte croate şi italiene îşĭ păstrează declinarea din limba de origine: *şiromąşchi* (sărac) P. I. 1_2=croat *siromaški* der Armen, pauperum; *papagálo* (papagal) P. I. 7_{21} = italian *papagallo; mágo* (vrăjitor) P. I. 7_{22} = italian *mago; za vecéru* (pentru cină) P. I. 10_{36}=croat *za večeru; chĭáro* (luminos) P. I. 11_{15}=italian *chiaro; za svitśu, za sviču* (ca lumînare, în loc de lumînare) P. I. 11_{27} 12_{15} = croat *za svijeću; un per cąrle-ľ svitę na mésto de sviče* (o pană care-ĭ luminează în loc de lumînare) P. I. 11_{33}=croat *na mjesto; re* (rege) P. I. 13_{36}=italian *re; tu ver mire cľemá za bótru* (mă veĭ chema să fiŭ naşă) P. I. 14_{16}=croat *za botru; ăľ fątśe tś-a fost za potribu* (iĭ face ce a fost de trebuinţă) P. I. 16_5 =croat *za potrebu; niş sląbo nu-ľ fáceţ* (să nu-ĭ faceţĭ niciun răŭ) P. I. 16_{14}=croat *slabo; ăĭ istino* (e adevărat) P. I. 21_{28} =croat *istino; cąpo* (şef, căpitan) P. I. 22_{33} 23_1=italian *capo; srébro* (argint) P. I. 24_4=croat *srebro; drága máĭco* (dragă mamă, vocativ) P. I. 24_{31}=croat *draga majko; ponesritśi* (din nenorocire) P. I. 25_2=croat *po nesrici; jéno* (fimee, vocativ) P. I. 25_8=croat *ženo; móro* (negru) P. I. 30_{21}=italian *moro; o pódne* (la amĭază) P. I. 31_{12}=croat *o podne; cuńądo* (cumnat) P. I. 34_{26}=italian *cognato; muľéra-ľ va fi ăm poloviţu* (fimeea luĭ va fi la jumătatea [corpuluĭ caluluĭ]) P. I. 41_{12}=croat *polovicu*, acuzativul luĭ *polovica*, construit cu prepoziţiea romînă *ăm* (în) după analogiea croatuluĭ *na; fióţo* (finule, vocativ) P. I. 42_{25}=italian *figlioccio*; *rángo* (şir) P. I. 55_3=italian *rango; ĭúve ąĭ pus tśéľi pinez? pre şufit poloviţu* (unde aĭ pus baniĭ? în pod am pus jumătate din eĭ) P. I. 57_{10}=croat *polovicu*, acuzativul luĭ *polovica; ąw ăľ*

---

a fost vie) P. I. 80_{34}, **pullea, viva.*— —răspóľ-te tu din ts'a *róbe* (dezbracă-te tu de haĭna ceĭa) P. I. 7_{35}, croat *roba.*—més-aw la *úşe* (s-a dus la uşă) P. I. 31_6, *ustia*, pluralul luĭ *ustium.*—facút s-a *ts'erúşe* (s-a făcut cenuşă) P. I. 53_3, **cinusia.*—més-aw cu ĭą-n *cąse* (a mers cu ea în casă) P. I. 55_{20}, *casa.*—flą́t-a o *ĭązvine* (a aflat o peşteră) P. I. 58_6, croat *jazbina.*—ĭą́le vút-a sáca sę barétą́ *róĭşe* pre cą́p (ele şi-aŭ avut fiecare boneta roşie pe cap) P. I. 73_2, *rosea* orĭ *russea.*—ą́m poşnít cuvintą́ ănr ę *nóstre* limbą́ (am început să vorbim în limba noastră) P. I. 83_{23}, *nostra.*— —Iar pe de altă parte, alăturĭ cu cele treĭ exemple de *-e*, care s-aŭ nimerit să se găsească în serviciŭl de dativ articulat, sînt în lista dată de mine maĭ sus sub 1 β următoarele exemple de *-ă*, *-ą* şi *-a* (= forma 1 articulată) în acelaş serviciŭ: *lu bąbą, lu tśą fętă, lu udoviţa, lu dęclą, lu sórą, lu contéşa, lu fęta.*

purtát ce l'-a fost za potribu (îĭ aducea ce-ĭ era de trebuință) P. I. 58_7=croat *za potrebu; ăl'-e potribno dúce muncą* (trebue să-ĭ ducă să mînînce) P. I. 58_{31}=croat *potrebno* nothwendig; *za vecéru* (pentru cină) P. I. 60_{24}=croat *za večeru; l cl'ę́mą̆ núşte Iovánin po imenu* (îl chĭamă nu ştiŭ cine pe nume, Iovanin) P. I. 62_{25}=croat *po imenu; sinco* (fiule, vocativ) P. I. 62_{28}=croat *sinko; sáca stvar l' va ămná na rúcu* (orĭce lucru îĭ va sta în mînă, orĭce lucru îĭ va fi cu putință) P. I. 63_2=croat *na ruku; av pus-a ăn rącu* (aŭ pus-o în mormînt) P. I. 63_{15}=croat *raku*, acuzativul luĭ *raka*, construit cu prepoziția romînă *ăn* (în) după analogiea croatuluĭ *na; góbo* (ghebos) P. I. 74_1=italian *gobbo; căt i za plątśu?* (cît e de plată? cît trebue plătit?) P. I. 20_{18}=croat *za plaću; l-a za soldąta ląt* (l-aŭ luat ca soldat, l-aŭ luat la miliție) P. I. 64_4 =croat *za soldata*.

γ) La adĭective şi participiĭ se găseşte uneorĭ forma de masculin singulară italiană *-o: nu męre cu țóto* (să nu mergĭ cu omul şchĭop) P. I. 30_{21}>croat *cotav* claudus; *ănĭurbąt s-aw pre róşo* (s-a întîlnit cu un om cu părul roş) P. I. 30_{21}; *més -aw tśére-l' țél'i treĭ, róşo şi móro şi şépo* (s-a dus să caute pe ceĭ treĭ, pe negru, pe roş şi pe şchĭop) P. I. 30_{31} >croat *šepav* hinkend; *pițóru l'-ą fost legáto* (picĭorul ĭ-a fost legat) P. I. 21_2.

δ) La adĭective şi participiĭ se găseşte adesea forma croată (orĭ italiană) neutră *-o: vežúto aŭ săndéțu* (a văzut judecătorul) P. I. 3_{15}; *a văzút che nu-ĭ ąto* (a văzut că nu-ĭ alt chip) P. I. 5_{14}; *fost-aŭ pisḗĭto* (era scris) P. I. 17_{10}; *a fost finito* (s-a sfîrşit, impersonal) P. I. 20_{17}; *ăĭ tśąsta pisḗĭto* (e scris aceasta) P. I. 21_{20}; *tśe-ĭ pisḗĭto ąnš?* (ce e scris aicĭ?) P. I. 21_{21}; *tśe ăĭ tśą notéĭto pre čąle tabéle?* (ceĭ scris pe tablele celea?) P. I. 21_{25}; *tśél'i lądri ąflu tot curąto, speląto, pometito* (hoțiĭ află tot curat, spălat, măturat) P. I. 22_{26}; *țe-ĭ şa grélo?* (ce-ĭ aşa greŭ?) P. I. 29_{30}; *țăsta ista-ĭ grélo* (aceasta-ĭ greŭ) P. I. 31_{23}; *miĭe ĭe grélo* (mi-ĭ greŭ) P. I. 47_{36}; *ănmeştit ăn ąbo* (înbrăcat în alb) P. I. 44_{15}; *néca obăĭdéscu se-ĭ tśésta facúto bire* (să cerceteze dacă s-a făcut aceasta [acest lucru] bine) P. I. 67_{24}.

ε) Se găsesc forme de caz croate atuncĭ cînd cuvîntul e însoțit de o prepoziție înprumutată din limba croată (Rar): *ĭe zis-a che ąre medvidu za cuțéra* (el a spus că are un urs ca vizitiŭ) P. I. 58_{31}. *cuțéra*=italian *cocchiero* + *-a*, forma de

acuzativ croată.—*mes-a slújbą tśǫre și verit-a la-n țesǫr se-l rę lą za ĭerdinéra* (s-a dus să caute slujbă și a ajuns la un împărat să se tocmească ca grădinar) P. I. 73_{16}. *ĭerdinéra* =italian *giardiniero* + *-a*, forma de acuzativ croată.

§ 295. b) Forme pronominale

1) Declinare

Propagarea cea mare a formelor *-uĭ, -eĭ, -or* din macedoromîn nu se găsește în istroromîn, tot așa dupăcum nu se găsește în meglenit.

Intrebuințarea formeĭ de genitiv-dativ masculine singulare *luĭ* dela pronumele personal de a treĭa persoană și pentru genul feminin, care este caracteristică meglenituluĭ, nu se găsește în istroromîn.

La pronumele neutre se găsește, rar, forma croată (orĭ italiană) *-o*, care se găsește des la adĭective și participiĭ (Vezĭ maĭ sus sub a 2 *ð*: *nu t-ĭe ǫto áli de sǫbl'e muri áli cólo γi* (n-aĭ alta de făcut decît orĭ să morĭ de sabie orĭ să te ducĭ acolo) P. I. 9_4.

2) Inprumuturĭ și derivărĭ

Istroromînul are

α) Pronume înprumutate din croata și italiana: *ăt-t'-te* (ți, îțĭ) P. I. 15_{35} 27_1 18_{13} 30_{13} 31_6 38_9 60_7 66_{21} 79_2 60_5 > croat *ti* dir, tibi (Alăturĭ *ț>tibi,* de pildă P. I. 27_{15}. Este greŭ de admis că *t', t* ar fi provenite cumva din *ț<tś.* Exemple de *tś<t'* și de *tś<ț* sînt [*nósiťą* P. I. 16_3 >croat *noseć, ťǫťo* P. I. 20_{14}, $_{21}$ > croat *ćaća, svǫťa* P. I. 49_3 > croat *svaća; țǫțe* P. I. 20_{13}>croat *ćaća],* dar nu există exemplu de *ț<tś.* Pe terenul africatelor născute din *c+e, i* există alăturĭ *č, tś, ț,* dar la dacoromîn filiația sigură este *tś<ț,* ĭar la macedoromîn și istroromîn filiația este necunoscută. Vezĭ § 251 No **177.** In tot cazul pe terenul africateĭ născute din *t+i* fix nu se pomenește nicăirĭ în limba romînească de o schimbare *ț<tś);* *cácov* (ce fel) P. I. 45_{23} 77_{15}>croat *kakov* qualis; *che?* (ce?) P. I. 11_2>italian *che; che* (care, care lucru, pronume relativ) P. I. 55_{30}>italian *che; chi?* (cine?) P. I. 23_{36} 36_{13} 66_{11}, $_{21}$ >italian *chi; ĭe* (ea, pron. personal p. 3 sing. fem.) P. I. 42_{20} (*de ĭe* la ea=croat *do je;* altfel *ĭą>illa,* de pildă P. I. 49_3); *móĭa* (mea) P. I. 24_{29}>croat *moja* (*móĭa drága* draga mea =croat *moja draga;* altfel *mę>mea,* de pildă P. I. 30_{34});

nicacovą̆ (nicĭo) P. I. 14_8>croat *nikakov* keinerlei; *niș* (nimic) P. I. $11_{12, 16, 18}$>croat *ništa* nihil; m. *sáchi-svàchi,* f. *sáca,* n. *sáco* (fiecare, orĭcine, orĭce) P. I. 2_2 $10_{13, 19}$ 17_{12} 22_1 23_{24} 63_2 72_{24} $73_{2, 5}$ 77_{13} $79_{34, 35}$ 81_1 > croat *svaki, svaka, svako* jeder, quisque.

β) Pronume derivate cu elemente pronominale croate: *căt -cą̥́džer, căt-códer* (orĭcît) P. I. 5_1 9_{32}>*căt* (cît)+croat *-godijer* -cunque; *tśe-códą̆r* (orĭce) P. I. 14_{29} 76_{32}>*tśe* (ce)+ croat *-godijer* -cunque; *cegód* (orĭce) P. I. 77_{23}>*ce* (ce) + croat *-god* -cunque.

§ 296. c) Forme verbale

I

Formele prin care macedoromînul exprimă viitorul, actio instans și actio inchoativa dela modul siguranțeĭ, apoĭ modul dorințiĭ, al posibilitățiĭ, al probabilitățiĭ, al necesitățiĭ, al irealuluĭ, nu există în istroromîn, după cum nu există în meglenit. Tot așa lipsește istroromînuluĭ întrebuințarea din meglenit a conjunctivuluĭ prezent pentru a exprima raporturile de viitor al moduluĭ siguranțeĭ, de actio instans trecută a moduluĭ siguranțeĭ, și de prezent al moduluĭ posibilitățiĭ (De altfel în istroromîn conjunctivul însuș e redus la foarte puține resturĭ. Vezĭ maĭ jos acest paragraf sub XII, 1). Istroromînul posede însă formele dacoromîne așa numite viitorul întîĭŭ al indicativuluĭ *(voĭŭ face),* optativul *(aș face, aș fi făcut).* Din treĭ puncte de vedere este asămănare între dacoromîn și istroromîn la aceste forme, din punct de videre fonologic, căcĭ în amîndoŭă dialectele *v* inițial cade (Vezĭ § 255 No **217**), din punct de videre morfologic, căcĭ formele s-aŭ născut în acelaș chip prin izolarea prezentuluĭ și imperfectuluĭ indicativuluĭ dela verbulu *velle,* compuse cu infinitivul (Vezĭ § 255 No **217**), și din punct de videre sintactic, pentrucă în mare parte înțelesurile sînt aceleaș. (Vezĭ exemplele dela § 255 No **217**, pe care lectorul lesne le poate complecta cetind în texte locurile citate). Sînt însă și deosebirĭ. Maĭ întîĭŭ așa numitul viitor al doilea al indicativuluĭ din dacoromîn *(voĭŭ fi făcut)* lipsește istroromînuluĭ, apoĭ perfectul optativuluĭ *(aș fi făcut)* este rar în istroromîn (De exemplu: *se nu rę̆ș fost fi ĭo, tu rę̆ĭ fost morę̆ĭ murĭ* dacă n-aș fi fost eŭ, tu aĭ fi trebuit să morĭ P. I. 59_{24}. Compunerea este aceĭaș ca în dacoromîn, anume auxiliarul+trecutul infinitivuluĭ

[căcĭ *aş fi făcut* este într-adevăr = *aş+fi făcut*, ĭar nu *aş fi+făcut*, este compus din auxiliar+trecutul infinitivuluĭ, ĭar nu din prezentul optativuluĭ verbuluĭ *sînt*+participĭul trecut. Tot aşa viitorul II *voĭŭ fi făcut* este în realitate=*voĭŭ+fi făcut*, ĭar nu *voĭŭ fi+făcut]*, dar înfăţişarea e întru cîtva alta, pentrucă trecutul infinitivuluĭ în istroromîn nu se formează ca în dacoromîn, din prezentul infinitivuluĭ luĭ *sînt+participĭul trecut*, ci din participĭul trecut al luĭ *sînt*+infinitivul verbuluĭ respectiv). Dar deosebirea e maĭ ales remarcabilă din punct de vedere al înţelesuluĭ, pentrucă în istroromîn, spre deosebire de dacoromîn, viitorul I şi optativul prezent exprimă adeseorĭ modul imperativuluĭ (hortativuluĭ) şi al îndoeleĭ în propoziţie principală, pe acel al potenţialuluĭ în propoziţie subordinată finală, obĭectivă, modală, relativă, modurĭ pe care în dacoromîn le exprimă conjunctivul: *odgovorit-aŭ che vor pezêĭ* (a propus să cîntărească) P. I. 2_2.—*verit-am néca să mĭ-aţ dą ząlica foc* (am venit să-mĭ daţĭ puţin foc) P. I. 6_3.—*ĭo ăte rógu se ręĭ tu mire lasą ąntśa durmi* (te rog să mă laşĭ să dorm aicĭ) P. I. 8_1.—*més-a sáchi cu sę bîrsą la crąľu che le va dą pląťa* (s-a dus fiecare cu sacul la craĭŭ, să le dea plata) P. I. 10_{13}.—*a verit din sę ľúbą che-ş va ŭo chĭą lą* (a venit după ĭubita luĭ, să ş-o ĭee) P. I. 12_8.—*crąľu facút-a zecuhęĭ cądęra de ląpte, che va tśéla sirománh ăntru tśéla cuhêĭt ląpte scotśi* (craĭul a pus să fĭarbă căldarea cu lapte, pentruca nenorocitul acela să sară în laptele clocotit) P. I. 13_{19}.—*ĭąpa l-a trămés cătrą crąľu che néca-l rógă che se rę dopusti țśą ĭąpą ócoli de tśą cądęră treĭ vóte męre şi treĭ vóte zepuşi núntru lăsą* (ĭapa l-a trimes la craĭŭ să-l roage să permită ca ĭapa să meargă de treĭ orĭ împrejurul căldăriĭ şi să o lese să sufle de treĭ orĭ înuntru) P. I. 13_{25}—*ąri tśe ver şi muncą şi bę* (aĭ ce să mînîncĭ şi ce să beĭ) P. I. 15_4.—*tu ver zitśe che n-ąĭ căvtąt, ĭa-ţ va zitśe che ąĭ, che ăt-a vezút, e tu ver zitśe che de ręĭ fi mutástă şąpte ąń che se aĭ* (tu veĭ zice că nu te-aĭ uĭtat, ea-ţĭ va zice că te-aĭ uĭtat, pentrucă te-a văzut, şi tu veĭ zice că să fiĭ mută şepte anĭ, dacă te-aĭ uĭtat) P. I. 15_{11}.—*de ręş şąpte ąń fi mutástă, se am [căvtąt]* (să fiŭ mută şepte anĭ, dacă m-am uĭtat) P. I. 15_{14}.—*un gólub ócoli de ląc motêĭt se şi ştśofêĭt-a che va ştśofni zîrna* (un porumb se tot învîrtĭa şi tot cĭupĭa împrejurul lacului, ca să cĭupească sămînţa) P. I. 18_{16}.—*ręn ăľ taľą cąpu* (să-ĭ tăem capul) P. I. 23_{22}.—*ręn ăľ taľą sváchi úră [măra]* (să-ĭ tăem

fiecare cîteo mînă) P. I. 23_{24}.—*ĭa cu tśǫle măr netezé-se che -l va zvadi [fecĭóru]* (ea cu mînile se sileşte să scoată [din apă copilul]) P. I. 25_6.—*rȩn nepuni o băčfvă de prǫh şi ăr l'-en púre ăn núntru, pac ăr l'-en prinde* (să umplem un poloboc cu praf şi să-ĭ punem înnuntru, apoĭ să le dăm foc) P. I. 26_{15}.—*fil'u lu crǫl'u l'-a zis che se va maritǫ́ dúpă ĭe* (fiul craĭuluĭ ĭ-a zis să se mărite după dînsul) P. I. 28_6.—*hitit-a ăn pre vǫle [brsa], che va cavtǫ́* (a trîntit sacul jos, ca să se uĭte) P. I. 29_{30}.—*rȩn ăntrebǫ́ tśǫtśe si mǫĭa* (să întrebăm pe tata şi pe mama) P. I. 33_{27}.—*ămnǫ́t-a čĭúdǫ́ de ĭel' che vor wo lǫ* (aŭ umblat eĭ mulţĭ s-o ĭee) P. I. 35_{10}.—*ne daĭ bog se rȩţ vói míre buşni* (să ferească dumnezeŭ să mă sărutaţĭ) P. I. 37_8.—*zitśe tśéla ǫtu che se rȩ dopusti che rȩ ĭe mȩ́re cu ĭǫ durmi* (o întreabă celălalt dacă nu l-ar lăsa să meargă să doarmă cu dînsa) P. I. 37_{33}.—*se veţ che voĭ veri* (dacă voiţĭ să viŭ) P. I. 42_{36}.—*rȩn vedȩ́* (să videm) P. I. 44_5.—*fiurini dus l'-a pre sufit hrani, che-l' va ţiré za mǫre potribǫ́* (banii ĭ-a dus în pod, să-ĭ strîngă, ca să-ĭ ţie pentru vreo nevoe mare) P. I. 44_{34}.—*te rógu, ver ăm fǫtśe un piatśer* (te rog, fă-mĭ o plăcere) P. I. 46_8.—*cl'ȩmǫ́ néca se scólu, che-l' vor dǫ o bucalétă de vir* (strigă să se scoale, ca să-ĭ deĭe un ulcĭor de vin) 47_1.—*tśe rȩn fǫtśe de ts'ásta mul'ȩre mórtǫ? ur a zis ǫntśa ĭe un ǫsir, rȩn wo púre pre ĭe şi ren wo mirá zecopéĭ* (ce să facem cu fimeea asta moartă? unul a zis: este aicĭ un magar, s-o punem pe dînsul şi s-o ducem s-o îngropăm) P. I. 48_9.—*a verit vrȩma de me rȩĭ ănsurá* (a venit vremea să mă însorĭ) P. I. 48_{33}.—*vrut-a che va se otari de a l'eĭ róbǫ́* (a vrut să se şteargă de haĭna eĭ) P. I. 49_6.—*se nu rȩţ voĭ cǫvtá ăn cǫmȩrǫ́ ĭúve noĭ mésermo durmi* (să nu vă uĭtaţĭ în odaea unde vom merge noĭ să dormim) P. I. 49_{32}.—*ve rógu se rȩţ voĭ miĭe spúre* (vă rog să-mĭ spuneţĭ) P. I. 50_{17}.—*ve rógu se rȩţ me lǫ ǫnts'a* (vă rog să mă luaţĭ aicĭ [în casă]) P. I. 50_{21}.—*ĭo rȩş rǫda se rȩ miĭe crǫl'u dǫ o mǫre bórşe de pinez* (eŭ aş vrea să-mĭ dea craĭul o pungă mare de banĭ) P. I. 52_6.—*ĭo-m zis che rȩş rǫda se-m rȩ ĭel' dǫ o mǫre bórşe plirǫ́ de pinez* (eŭ am zis că aş vrea să-mĭ daţĭ dumneavoastră o pungă mare plină de banĭ) P. I. 52_{15}.—*ren pouts'ide* (să ucidem) P. I. 52_{34}.—*laĭén un cosir şi toţ ren posets'i* (să luăm un cuţit şi să-ĭ tăem pe toţĭ) P. I. 53_2.—*noĭ mején ren ăţi-l aflǫ́* (noĭ mergem să ţi-l găsim) P. I. 53_{29}.—*wo rógu néca l'-a lasǫ́ durmi*

(o roagă să-ĭ lese să doarmă) P. I. 54_3.—*ts'e ąț verit óts'a che ręț furą?* (ce ațĭ venit aicĭ să furațĭ?) P. I. 54_{20}.—*ve rugąn se ręț ne lasą ąnts'a durmi* (vă rugăm să ne lăsațĭ să dormim aicĭ) P. I. 54_{22}.—*ĭel' a zis che wo rógu che se ăr l'-a lą cătrą sire* (eĭ aŭ zis că o roagă să-ĭ ĭa la dînsa [în casă]) P. I. 54_{37}.—*o zi ăl gané ts'ą bąbą: se ręĭ tu miĭe męre cavtą pre cąp* (într-o zi îĭ zice baba: să viĭ să-mĭ cauțĭ în cap) P. I. 55_{21}.—*acmóts'e ren toț otrui, le ren púre ăntru zęmą otróŭ și vor se otrui* (acum să-ĭ otrăvim pe toțĭ, să le punem în zamă otravă și se vor otrăvi toțĭ) P. I. 55_{37}.—*un siromąh més-a la préwtu se ręl'i-l męre zecopéĭ [fecĭóru]* (un sărac s-a dus la preot, să meargă să-ĭ îngroape copilul) P. I. 56_{27}.—*ren ăl ucide [bóu] și oderi și ren córnele lasą cu cója* (să ucidem boul și să-l jupim și să-ĭ lăsăm coarnele la pĭele) P. I. 57_3.—*verit-a cătrą ĭe și l'-a zis: se ręĭ tu miĭe dą čąsta fil'e, néca ręveri la mire sluji* (a venit la dînsul și ĭ-a zis: să-mĭ daĭ tu mie fata asta, să vie la mine să-mĭ slujească) P. I. 57_{29}.—*noĭ ren pripravi un calún, ren ăl bire necarghéĭ cu mąre balótă, și dămaręța, cănd verire, ren ăl lasą néca popé céla café, și mésere chĭą, ren hiti din césta calún ăn ĭe* (noĭ să pregătim un tun, să-l încărcăm bine cu o ghĭulea mare, și dimineața, cînd va veni, să-l lăsăm să beĭe cafeaŭa, și cînd va pleca, să dăm într-însul cu tunul) P. I. 58_{12}.—*rógą che se rędurą cătrą ĭe a luĭ hlapăț* (se roagă să-ĭ aducă servitorul) P. I. 59_{12}.—*te rógu ver me apărą* (te rog să mă aperĭ) P. I. 59_{27}.—*șąse tąț scocit-a pre ĭe che vor ăl ucide* (șese hoțĭ aŭ sărit asupra luĭ să-l ucidă) P. I. 59_{31}.—*ĭo v-am pozovit che voĭ aratą o mușątă béștiĭe* (v-am chemat ca să vă arăt un animal frumos) P. I. 62_{11}.—*căt ręĭ tu se nu ver nigdár de ts'a zits'e niș?* (cît vreĭ [să-țĭ daŭ], ca să nu spuĭ nicĭodată nimic de afacerea ceĭa?) P. I. 65_{22}.—*aŭ verit mul'érile c-or cumpărą métur* (aŭ venit fimeile să cumpere măturĭ) P. I. 65_{33}.—*ts'e t-er męre cu mort șpotéĭ?* (pentru ce să te ducĭ să-țĭ bațĭ joc de un mort?) P. I. 66_{14}.—*ma zits'e, gospodine, se nu l' rępurtá lor o fráĭla mușąta?* (ĭa spune, domnule, să nu-țĭ aduc o fată frumoasă?) P. I. 67_{33}.—*ĭúva-ĭ malinąru? che va șúbito veri* (unde-ĭ morarul? să vie îndată) P. I. 70_{23}.—*cum ręn noĭ fąts'e za chĭą-l' dą? știț ts'e ręn noĭ neputi pre ĭe cmo? noĭ ręn zits'e lu țesąru c-ąre ts'éla mągo o ĭąpą* (cum să facem să-l alungăm? știțĭ ce să spunem despre el acum? să spunem împăra-

tuluĭ că are vrăjitorul o ĭapă) P. I. 73_{22}.—*se voĭ ĭo ts'ą fą-ts'e, daĭęți-'m o spărtą de bonbóne* (ca să fac eŭ acest lucru, dați-mĭ un coșuleț de bomboane) P. I. 73_{28}.—*ts'e ręn cmóts'e pre ĭe neputi? cmóts'e ręn lu țesąru neputi c-ąre mągo o poñávą* (ce să șoptim acum despre dînsul? acum să spunem împăratuluĭ că are vrăjitorul o învălitoare) P. I. 74_{16}.—*ĭe gañę ontrąt, che va ĭe čą fąts'e, che néca-l' dąĭe úre scále lunj și legăhne* (el zice atuncĭ că, pentruca să facă el acel lucru, să-ĭ deĭe o scară lungă și ușoară) P. I. 74_{23}.—*ts'e ręn cmóts'e pre ĭe neputi? noĭ ręn cmóts'e lu țesąru neputi c-ąre mągo o ĭélvą* (ce să spunem acum despre dînsul? să spunem acum împăratuluĭ că are vrăjitorul un brad) P. I. 75_{15}.—*més-a pre zerúncl'i și pre măr ăn cąsą, se nu-l rę cunóște* (a mers în casă în patru labe, ca să nu-l cunoască) P. I. 75_{31}.—*ămnă tu núntru, ver vedę se nu se svitlę, che țesąru mñ-a zis che se nu se svitlę* (întră înnuntru [în sicriŭ], ca să te uĭțĭ dacă nu se vede pe undeva, căcĭ împăratul mĭ-a zis că să nu se vadă [prin vreo crăpătură]) P. I. 75_{35}.—*ts'esąru zis-a se nu-l rę privari, che va vedę se-ĭ mągo ăn čą ĭélvą* (împăratul a zis că să vadă dacă-ĭ vrăjitorul în brad, ca să nu-l înșele) P. I. 76_{11}.—*pús-a șąpte trúpe de soldąț și ts'él'i doĭ frąț za rescl'ide-vo, che va vedę se-ĭ mągo ănnúntru* (a pus șepte trupe de soldațĭ și pe ceĭ doĭ frațĭ să deschidă [sicriul de brad], ca să vadă dacă-ĭ vrăjitorul înnuntru) P. I. 76_{13}.—*ĭo t-oĭ neputi cum ver o flą* (eŭ ț-oĭŭ arăta cum s-o afli) P. I. 77_{21}.—*rę rąda se rę și cąl'i ozdravi* (ar vrea să vindece și caiĭ) P. I. 80_{25}.—*noĭ rem un purmán uts'ide* (să tăem un curcan) P. I. 83_{19}.

II

In istromomîn perfectul simplu al indicativuluĭ a dispărut.

III

Forma de perfect al indicativuluĭ compusă din prezentul luĭ *am* și participĭul trecut, care există în dacoromîn, macedoromîn și meglenit, există și în istroromîn: *vąca, cănd a verit prę cąd plíră de mușt, scăpąt-a-n ștąĭą* (cînd a venit vaca pe căldură plină de muște, a întrat în staul) P. I. 1_7.—*verit-a vąca lu ts'éla prę próștu* (vaca a devenit proprietatea prostuluĭ) P. I. 1_8.—*ts'ąts'e murit-a, nu l-a niș lasąt nego cą-sița ș-o vącă. pócle ts'ąts'-a murit, poșnit-aŭ frąți ganéĭ*

che cum or resparti vąca (tatăl a murit și nu le-a lăsat nimic alt ceva decît căsuța ș-o vacă. dupăce a murit tatăl, aŭ început frații să vorbească între eĭ cum or înpărți vaca) P. I. 1_3; etc. etc.

Dar acest perfect, în chip deosebit de celelalte dialecte, are adeseorĭ înțelesul de imperfect (actio continua trecută, actio iterativa trecută): *un ts'ąts'e șiromąșchi vut-aŭ treĭ fil'* (un tată sărac avea treĭ fiĭ) P. I. 1_2.—*dús l-a la o cąsą̆ ĭúvę fóst-a o șmócvă la úșą̆* (l-a dus la o casă unde era un smochin la ușă) P. I. 2_{10}.—*la ts'éstă fóșt-a vóju cu ml'ąre* (în drum era un car cu mĭere) P. I. 2_{19}.—*ts'ĭĭa fóșt-a bur loc za ľépuru uts'ide* (aicĭ era loc bun de ucis ĭepurĭ) P. I. 2_{26}.—*fóst -a treĭ frąț, toț treĭ ansurąț. ma cănd ĭel' ts'evá cațąt, ĭąle l'-a dąt lor ts'-a fost maĭ porédăn* (eraŭ treĭ frați, toți treĭ însurați. dar cînd vînaŭ eĭ ceva, fimeile lor le dădeaŭ ce era maĭ răŭ) P. I. 5_{22}.—*vezút-aŭ che fócu ąrde na désno de ĭúve ĭel' aŭ fost* (aŭ văzut că focul arde la dreapta de unde eraŭ eĭ) P. I. 5_{27}.—*ts'él'i ómir tąț aŭ fost, ĭel' aŭ furavéĭt boĭ* (oameniĭ ceĭa eraŭ hoți, furaŭ boĭ [aveaŭ meseriea de a fura boĭ]) P. I. 5_{29}.—*ontrát cîrst n-a fost ăn lúme* (pe atuncĭ nu era botez în lume) P. I. 6_{11}.—*nópte fóst-aŭ* (era noapte) P. I. 6_{33}. —*fóst-aŭ o mąre cąsą̆* (era o casă mare) P. I. 6_{34}.—*tśą mąĭe n-a putút ămną, pac o morę̆ĭt purtavę̆ĭ* (mama aceĭa nu putea să meargă și trebuĭaŭ s-o poarte) P. I. 17_8.—*fóst-aŭ coló pașița și pre ĭą fóst-aŭ piséĭto che...* (era acolo o cingătoare și pe ea era scris că...) P. I. 17_{10}.—*més-aŭ ĭúve dvánaist drąț bivéĭt-aŭ* (aŭ mers la un loc unde locuĭaŭ doĭsprezece dracĭ) P. I. 17_{14}.—*ontrát póștă n-a fost* (pe vremea aceĭa nu era poștă) P. I. 24_6.—*aw ăl' fost mușąt vedę́* (era frumos să-ĭ vezĭ, îțĭ era maĭ mare dragul să-ĭ vezĭ) P. I. 25_{15}.—*țigąnu més-aw la tśésta bicąr, ĭúve vindąvéĭt-a cąrna* (țiganul se duse la măcelar, acolo unde vindea carnea) P. I. 26_{24}.—*vąvic bivéĭt-a cąsą̆* (toată vremea ședea acasă) P. I. 30_{19}.—*șezút-a la cąle* (ședeaŭ în drum) P. I. 42_5.—*un preft nepovidéĭt-a lu ómiri néca pétăc și sắmbăta nu mărăncu cąrne* (un preot spunea totdeauna oamenilor să nu mînînce carne vinerea și sîmbăta) P. I. 43_{15}.—*pastiri ąw se balotéĭt cu tśésta nę* (păstoriĭ se băteaŭ cu bulgărĭ de omăt) P. I. 48_{11}.—*ĭel' beĭút zaĭédno și spuravéĭt cum trécu* (eĭ beaŭ înpreună și povestĭaŭ cum trăesc) P. I. 65_{11}.—*ĭe fóst-a, malinąru ts'-a fląt ts'ésti doĭ fecĭór, siromąh* (morarul, care a aflat copiiĭ, era

sărac) P. I. 70_{16}.—*ĭą n-a niș nḗgo căta c-a zdihę̆ĭt* (ea numaĭ cît gîfîĭa) P. I. 80_{17}.

Apoĭ această formă are înțelesul și de pluscaperfect (antecedență față cu trecutul): *ĭę cu secúra prḗste hrąst, e hrąstu fost-a șúpąl', probit l-a și poșnit-a roni-se pinezi din hrąst, tąți nepunít-a hrástu de pines* (el a început să dea cu securea în stejar, și stejarul era găunos, a lovit stejarul și aŭ început să curgă banĭ dintr-însul, pentrucă niște hoțĭ umpluse stejarul de banĭ) P. I. 1_{20}.—*la ts'ḗstă foșt-a vóju cu ml'ąre, furmáru cărmit-a cąl'i* (în drum era un car cu mĭere, căräușul cîrnise caiĭ) P. I. 2_{18}.—*ts'ḗsta obḗd pripravl'ḗĭt-aw mąĭa-l' și ts'ą bąbą ts'e ąw uts'is ts'ḗsti fecĭór* (acest ospăț l-aŭ pregătit mama luĭ și moașa, care ucisese copiiĭ) P. I. 55_{36}.—*virit-a cătră čące și mąĭe lu čą fę̆tă ce ąw mislit lą* (s-a dus la tata și mama feteĭ pe care-șĭ pusese în minte s-o ĭa) P. I. 58_{28}.

Auxiliarul poate lipsi. Aceasta prin infuința limbiĭ croate, unde, ca în toate limbile slave, auxiliarul perfectuluĭ compus al indicativuluĭ adeseorĭ lipsește: *cunoscút-a che-s ts'ą ts'ḗli doĭ cu cąrli gambĭḗĭt trgovina* (a cunoscut că aceĭa-s ceĭ doĭ cu care a schimbat marfa) P. I. 66_{6}.—*ăntrebąt-a o fę̆ta, cáre ĭeșit din basę̆rică fąre* (a întrebąt o fată, care a eșit din biserică afară) P. I. 69_{26}.—Alte exemple vezĭ la exemplele date pentru înțelesul de imperfect.

IV

Vreo formă specială pentru pluscaperfectul indicativuluĭ lipsește în istroromîn. Nicĭ forma *-sem* din dacoromîn și meglenit, nicĭ forma compusă din imperfectul luĭ *am* și participĭul trecut din dacoromîn, macedoromîn și meglenit, nicĭ forma compusă din perfectul compus al luĭ *am* și participĭul trecut din meglenit, nu există în istroromîn. Servicĭul de pluscaperfect în acest dialect îl face perfectul compus al indicativuluĭ. Vezĭ maĭ sus sub III. Exemplul *„a fost facut"*, pe care-l dă Pușcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 181 din P. I. 32_{27} ca pluscaperfect activ, este în realitate un perfect pasiv. Și tot așa perfecte pasive sînt exemplele *„fost-a pisḗĭtu"* P. I. 3_{4} și *„fost-a spets'ít"* P. I. 32_{21}, pe care le dă ca pluscaperfecte active Leca Morarĭu, Morfologiea verbuluĭ predicativ romîn, în Codrul Cosminuluĭ, I, pag. 18.

V

Viitorul *-rim*, care există în macedoromîn fără meglenit

şi a existat în vechea romînă, se găseşte în istroromîn *(-ru)* în mare înflorire. El se întrebuinţează cu înţelesul de timp al viitoruluĭ şi de mod al siguranţeĭ în propoziţie subordinată relativă, condiţională, locală, temporală, modală; de timp al viitoruluĭ şi de mod al potenţialuluĭ (rar) în propoziţie subordinată condiţională, obĭectivă şi finală. Faţă cu timpul viitoruluĭ din propoziţiea regentă el arată orĭ congruenţa (saŭ coincidenţa), orĭ antecedenţa, făcînd în cazul din urmă serviciŭl unuĭ viitor II. Radicalul e orĭ al prezentuluĭ orĭ al perfectuluĭ.

1. Propoziţie relativă: *vąca, la lu cuĭ dvor mèsęrą, nèca-l' fiĭą* (vaca să fie a aceluĭa, la a cuĭ grajdiŭ se va duce) P. I. 1_6.—*va verí de sàĉo ts'e pomislire* (va veni orĭce lucru la care se va gîndi) P. I. 4_{19}.—*va trli vir căt vrùre* (va curge vin cît va vrea) P. I. 4_{33}.—*ąru de fąts'e ts'e ĭe ziserą* (trebue să facă ce le va zice el) P. I. 9_{28}.—*voĭ le da din magazin nèca-ş nepunèscu cătcodèr putùru purtą* (le voĭŭ da din magazie să-şĭ umple [fiecare sacul] cît vor putea duce) P. I. 9_{31}.—*cąrle zberire (ali afląre) luĭ fil'e maĭ muşąt, ţèla che va fi l'eĭ* (pe care-l va găsi fiĭcă-sa maĭ frumos, acela va fi al ĭeĭ) P. I. 19_{15}.—*cąrle-l vo zvadire [vitiţa], ţèla che-l' va fi frąĭeru* (cine-ĭ va lua inelul, acela-ĭ va fi logodnicul) P. I. 20_3.—*ts'e ve ĭo urdinèr, ĉą veţ fąts'e* (ce vă voĭŭ ordona, aceĭa veţĭ face) P. I. 21_{33}.—*pùre ţèla mer, ţe-ţ ĭe davùre, ăn sląmniţe* (pune mărul, pe care ţi-l va da el, în mindir) P. I. 29_{22}.—*ts'ire-ţ wo maĭ prvi pol'ubire, nèca-ţ fiĭe grùmbą ca şi hudòba* (cine-ţĭ va săruta-o întîĭŭ [îndată ce-ţĭ va săruta-o cineva], să-ţĭ fie urîtă ca şi dracul) P. I. 32_{12}.—*cąrle vęrire părvi o ĭùşto ăn po de nòpte, lu ts'èla vòi wo dą* (care va veni întîĭŭ drept la mĭezul nopţiĭ, aceluĭa îĭ voĭŭ da-o) P. I. 33_{13}.—*nèca ąw ts'e ąw, spùreţi-m, ĭo voĭ fąts'e ts'e putùr* (orĭce se va fi întîmplat, spuneţi-mĭ, eŭ voĭŭ face ce voĭŭ putea) P. I. 47_{29}.—*prvi fecĭòr, ce născùri, nèca ăţ fiĭe porc* (primul copil, ce veĭ naşte, să fie porc) P. I. 48_{29}.—*ts'e ve ĭo ăntrebąr, morèĭţ spùre pràwo* (ce vă voĭŭ întreba, trebuiţĭ să-mĭ spuneţĭ drept) P. I. 52_{13}.—*ĭe putùt-a spùre ts'e ve ĭo spùser* (el a putut spune aceĭa ce eŭ vă voĭŭ spune) P. I. 64_8. —*ts'e-l' davùră, dą-l' va* (ce-ĭ va da, îĭ va da; deĭe ce ĭ-a da) P. I. 67_{26}.—*tot ts'ą-ţ maĭ bire pre jàjet stąre* (tot ce-ţĭ va sta maĭ bine pe deget) P. I. 68_{26}.—*ts'ecodąr verire, che va uts'ide* (pe orĭcine va veni îl va ucide) P. I. 76_{32}.—*ĭo t-oĭ scutą cegòd ziseri* (te voĭŭ asculta orĭce veĭ zice) P. I. 77_{23}.

—*ts'e nu ïe știvúre, ver ști tu* (ce nu va ști el, veĭ ști tu) P. I. 78_{36}.—*lu cuĭ cu tsésta mer trecúri préste gúrą, sáchi ts'e fúre bólăn tu l-er ozdravi, și ts'ąsta ts'irișńe lu sáchi pul' ts'e vo hitíri ăn cl'un, va ozdraví* (cuĭ îĭ veĭ da cu acest măr pela gură, de orĭce boală va fi bolnav, tu-l veĭ îndrepta, și orĭcăreĭ păsărĭ îĭ veĭ zvîrli această cireșă în plisc, se va vindeca) P. I. 79_{34}.

2. Propoziție condițională: *se ïo méser cólo, nązat tu nu ver mire ąto vedę* (dacă voĭŭ merge eŭ acolo, înapoĭ tu n-aĭ să mă maĭ vezĭ) P. I. 7_{30}.—*se ăĭ mesér* [sic] *cólo, tu nu ver mire ąto vedę* (dacă voĭŭ merge acolo, n-aĭ să mă maĭ vezĭ) P. I. 8_{15}.—*se nu pocosireț ts'ésta sinocóșe și spraviserățĭ și-n știlă pusérăț* [sic], *che veț toț cąpu pl'ęrde* (dacă nu vețĭ cosi această cîmpie și nu vețĭ isprăvi și nu vețĭ pune [fînul] în staul, vețĭ pĭerde capul P. I. 10_{7}.—*se vezúri ts'evá ręnťe, niș nu zits'e* (dacă veĭ vedea ceva înainte, să nu zicĭ nimic) P. I. 11_{17}.—*se nu-l' ts'éla cą duráre, che va fi făr de cąp* (dacă nu-ĭ va aduce calul acela, va fi făr de cap) P. I. 13_{5}.—*se nu voĭ umoríreț ïel', cănd ïo verir cąsą, voĭ ïo vói omorí* (dacă nu-ĭ vețĭ omorî, cînd voĭŭ veni eŭ acasă, am să vă omor eŭ pe voĭ) P. I. 24_{19}.—*ĭ-aw zis lu sórą che zițe te védu che se vrúre núntru cavtą* (ĭ-a zis soră-seĭ să-ĭ zică [draculuĭ] «te văd», dacă va voi să se uĭte înnuntru) P. I. 29_{28}.—*se-l fil'a luĭ jutąre, va fi bire* (dacă fata luĭ îl va ajuta, va fi bine) P. I. 32_{32}.—*se nu tu fúreri capąțăn din dvor ăn dvor cąlu púre, șa-ț val'é* (dacă nu veĭ fi în stare să daĭ calul afară din ogradă, atuncĭ ți-ĭ de ajuns) P. I. 31_{27}.—*se ïel' ne dopostiru, ręn męre* (dacă eĭ ne vor lăsa, vom merge) P. I. 33_{27}.—*se fiĭúri șégav, ăț va rabí* (dacă veĭ fi diștept, îțĭ va servi [îțĭ va prinde bine) P. I. 35_{14}.—*ts'ą ts'e ămĭ-aĭ obets'it, val'é do zéts'e ąń să-mĭ dúri ąnts'a. voi, se fúre ts'e* (ceĭa ce mĭ-aĭ făgăduit trebue să-mĭ aducĭ pănă în zece anĭ aicĭ. îțĭ voĭŭ aduce, de va fi orĭce) P. I. 39_{3}.—*se ămnąru trei furnij pre picĭóre ăn zgóru, ts'ą voĭ fi ïo* (dacă vor umbla treĭ furnicĭ pe picĭoare în sus, aceĭa voĭŭ fi eŭ) P. I. 41_{27}.—*se ăte vrur bușnire, fe al'i te a luĭ ca și drącu* (dacă te va săruta careva, fă-i-te luĭ ca și dracul) P. I. 42_{22}.—*se șteptąre ănmeștit ăn ąbo ąńetu, a l'eĭ om nu va fi preĭdút* (dacă va aștepta-o un înger înbrăcat în alb, bărbatul eĭ nu va fi perdut) P. I. 44_{14}.—*ïe zis-a che va [-l' fąts'e piats'éru], se putúre* (el a zis că-ĭ va face plăcerea, dacă va

putea) P. I. 46_{8}.—*tsésta po de prsten se füre mușḁt, ren fi și noĭ săr, se verire négru, noĭ ren fi morț* (dacă această jumătate de inel va fi frumoasă, vom fi și noĭ sănătoșĭ, dacă va deveni neagră, noĭ vom fi morțĭ) P. I. 53_{32}.—*se ĭo dobăndiru, tu ver dḁ 300 fiorini* (dacă voĭŭ cîștiga eŭ, tu veĭ da 300 fiorinĭ) P. I. 72_{21}.—*se ĭo dobăndir, lu sáchi frḁte ḁri dḁ 300 [fiorini]* (dacă voĭŭ cîștiga eŭ, aĭ a da fiecăruĭ frate 300 fiorinĭ) P. I. 72_{24}.—*se nu füre capḁț [durḁ ĭḁpa] 24 üre términ, za glḁvu* (dacă nu va fi în stare s-aducă ĭapa în termin de 24 de ceasurĭ, îșĭ va pĭerde capul) P. I. 73_{27}.—*ămnă. ma cum, se nu-m rescľiseri?* (vino. dar cum, dacă nu-mĭ veĭ deschide?) P. I. 75_{6}.—*se nu čḁ facüre, cḁpu jos* (dacă nu va face aceasta, îĭ va sta capul jos) P. I. 75_{20}.—*se luĭ hrüșvę tsévá lavüre, vo va utsíde* (dacă-ĭ va lua vreo ființă para, o va ucide) P. I. 76_{28}.—*noĭ nu rẹn o aflḁ, se tustréĭ mésermo scüpa* (noĭ nu vom afla-o, dacă vom merge tustreĭ împreună) P. I. 77_{11}.—*se nu tu mire scutḁri, tu n-er nigdar de cólę verí* (dacă nu mă veĭ asculta, tu nu te veĭ maĭ întoarce de acolo) P. I. 77_{22}.—*se nu tu mire scutḁri, tu n-er nigdḁr fḁrę veri* (dacă nu mă veĭ asculta, tu nu veĭ maĭ eși afară) P. I. 77_{25}.—*nu va nigdar de cólę scapḁ, se nu scutḁre de ĭe* (nu va maĭ scăpa de acolo, dacă nu va asculta de dînsul) P. I. 78_{4}.—*se te tu nemurẹĭri ăn corobḁț, tu n-er nigdar veri nḁzat* (dacă te veĭ atinge de bicĭŭ, nu te veĭ maĭ întoarce îndărăt) P. I. 78_{9}.—*tu se méseri cólę, nigdar n-er veri nḁzat* (dacă veĭ merge acolo, nu te veĭ maĭ întoarce îndărăt) P. I. 78_{17}.—*se tu mire scutḁri, cum te ĭo neputir, veri-ver* (dacă mă veĭ asculta [să facĭ] cum țĭ-oĭŭ arăta, te veĭ întoarce) P. I. 78_{18}.—*se nu tu mire scutḁri, n-er nigdar veri* (dacă nu mă veĭ asculta, nu te veĭ maĭ întoarce) P. I. 78_{20}.—*vor șî ĭḁ hiti, se nu zisere ĭḁ che av o ĭeľ flḁt* (vor arunca-o și pe dînsa, dacă nu va zice că eĭ aŭ aflat-o) P. I. 79_{30}.

3. Propoziție locală: *ĭuvecodér mérseri, ĭe va bḁte* (orĭunde veĭ merge, el [bățul] va bate) P. I. 5_{10}.—*se nu rẹț voĭ cḁvtá ăn cḁmẹrḁ ĭüve noĭ mésermo durmi* (să nu vă uĭtațĭ în odaea unde vom merge noĭ să dormim) P. I. 49_{32}.

4. Propoziție temporală: *ĭo de cănd ĭeľ bire zădurmiru, ĭo voĭ mẹre cu cuțitu și voĭ lu toț cḁpurle posetsi* (dupăce vor adormi eĭ bine, eŭ voĭŭ merge cu cuțitul și le voĭŭ tăĭa la toțĭ capetele) P. I. 7_{11}.—*cănd tsḁ finiru, che néca viru nḁzat ăntrẹbḁ* (cînd vor sfîrși acea provizie, să vie înapoĭ să

maĭ ceară) P. I. 10_1.—*cănd verire [jdribăţu], tu viro şi cąţă-l de ủzdă* (cînd va veni harmasarul, tu vino şi apucă-l de frîŭ) P. I. 13_{14}.—*cănd fủsęre ts'ą vręme za nąşte, ĭo voĭ veri ănsą* (cînd va fi vremea de a naşte, eŭ voiŭ veni singură) P. I. 14_{18}.—*cănd te domisliri (ali cănd ăţ fủre trębą) de mire, ĭo ţ-oĭ fi prontą* (cînd te veĭ gîndi la mine [orĭ veĭ avea nevoe de mine], eŭ îţĭ voiŭ sta la dispoziţie) P. I. 18_{29}.—*cănd ăţ fủre trębą, domislę-te, ţ-oĭ fi próntą* (cînd veĭ avea nevoe, gîndeşte-te şi-ţĭ voiŭ sta la dispoziţie) P. I. $19_{3, 10}$.—*cănd verireţ ăn bóşcă cu ĭą, veţ-vo uts'ide* (cînd veţĭ ajunge în pădure cu ea, o veţĭ ucide) P. I. 22_4.—*se nu voĭ umorireţ ĭel', cănd ĭo verir cąsą, voĭ ĭo vói omori* (dacă nu-ĭ veţĭ omorî, cînd voiŭ veni acasă, am să vă omor eŭ pe voĭ) P. I. 24_{19}.—*néca stąĭe dócle ĭo verir* (să steĭe pănă voiŭ veni eŭ) P. I. $28_{10, 15, 20}$.—*cănd veriri la cąsa luĭ, ăĭ un ląc şi la ţéla ląc spęlă luĭ fil'a róba* (cînd veĭ veni la casa luĭ, acolo e un lac şi la lacul cela spală fata luĭ haĭne) P. I. 31_1.—*cănd ĭo verir cătră voĭ, val'ą se fiĭe ăntru voĭ fecĭóru viĭu şi se plănje* (cînd voiŭ veni la voĭ, trebue să fie între voĭ un copil viŭ şi să plîngă) P. I. 36_{14}.—*cănd ăl uzdéri [cąlu], ĭe nu se va dą* (cînd veĭ căuta să-ĭ puĭ frîul, calul nu se va lăsa) P. I. 41_{13}.—*cănd ăl' spets'ireţ, fats'éţ un obéd* (dupăce-ĭ veţĭ frige [porumbiĭ], faceţĭ o masă) P. I. 42_{37}.—*cănd fủsere scąndu pripravit, la po de scąnd facéţ ts'uts'ni pre cantridă* (cînd va fi masa gata, puneţi-l să şadă la mijlocul meseĭ pe scaun) P. I. 43_1.—*ts'e veţ? mąnche fruştichéĭ, ảli pócle, de cănd uts'iserăţ [pórcu]?* (ce vreţĭ? întîiŭ să dejunaţĭ, orĭ după aceĭa, dupăce veţĭ tăia porcul?) P. I. 45_{33}.—*dócle fủser viĭe, ĭo voĭ ăl cére* (cît voiŭ trăi, îl voiŭ căuta) P. I. 50_5.—*néca créscu dócle veriru mąĭ mąr* (să crească pănă se vor face maĭ marĭ) P. I. 53_7.—*se rę ĭel' ăn télova, cănd mésęre prasişiónu, se dotăcní de róba lu préwtu, ĭel' rę fi ca şi mąnche* (dacă eĭ, la sărbătoarea corpuluĭ domnuluĭ, cînd va merge procesiunea, se vor atinge de haĭna preotuluĭ, vor deveni ca şi maĭ înainte) P. I. 53_{16}.—*cĭủdą veţ ămną dócle vetireţ la ĭe* (mult veţĭ umbla păn veţĭ ajunge la el) P. I. 53_{36}.—*nu voĭ nişş muncąţ ni surbiţ, dócle nu ĭo verir coló* (să nu mîncaţĭ nimic, nicĭ să beţĭ, până ce nu voiŭ veni eŭ acolo) 56_2.—*ĭe zis-a che-l va plati cănd vủre* (el a zis çă-l va plăti cînd va avea [banĭ]) P. I. 56_{28}.—*cănd verire, ren ăl lasą néca popė céla cafė, şi mésere chĭą,*

ren hiti din césta calún ăn ĭe (cînd va veni, să-l lăsăm să beĭe cafeaŭa, şi cînd va pleca, să dăm într-însul cu tunul) P. I. 58_{13}.—*cănd ĭa obidire tóta basérica, tśą vótą̆ va scotśi pre tire núntru şi tśą vótą̆ va ojivi* (dupăce va căuta prin toată biserica, deodată va sări pe tine înnuntru şi deodată va înviĭa) P. I. 63_{26}.—*cănd tu verire la strąja de ţesąru, tu ăntrębą̆ lúcru* (cînd veĭ ajunge la straja împăratuluĭ, tu întreabă dacă nu-ĭ ceva de lucru) P. I. 67_7.—*ĭo meg čąre dócle vo fląr* (mă duc s-o caut pănă voĭŭ afla-o) P. I. 77_{20}.—*se nu tu mire scutąri, tu n-er nigdar de cólę veri* (dacă nu mă veĭ asculta, tu nu te veĭ maĭ întoarce de acolo) P. I. 77_{21}.—*se nu tu mire scutąri, tu n-er nigdąr fąrę veri* (dacă nu mă veĭ asculta, tu nu veĭ maĭ eşi afară) P. I. 77_{24}.—*cólę cănd veriri, un portún ţi se va resclíde, şi pårvę úşą̆ tśe veriri ăn-núntru, văr de úşą̆ ăĭ čą púľą̆* (cînd veĭ ajunge acolo, ţi se va deschide o poartă, şi la cea dintîĭŭ uşă, la care veĭ ajunge înnuntru, deasupra uşeĭ este pasărea) P. I. 77_{26}.—*cănd veriri cólę, ţi se va úşa ănsą̆ resclíde* (cînd veĭ ajunge acolo, uşa singură ţi se va deschide) P. I. 78_6.—*ăn pårvi paląţ tśe veriri, cănd veriri núntru, văr de úşą̆ ver flą 12 cľutś* (la cel dintîĭŭ palat la care veĭ ajunge, cînd veĭ întra înnuntru, veĭ afla deasupra uşeĭ 12 cheĭ) P. I. 78_{21}.—*ląsą̆-me néca me pozdravésc cu ĭą mąnke négo méser chĭą* (lasă-mă să-mĭ ĭaŭ ziŭa bună dela dînsa înainte de a pleca) P. I. 79_{13}.

5. Propoziţie modală: *se tu mire scutąri cum te ĭo neputir, veri-ver* (dacă mă veĭ asculta [să facĭ] cum ţi-oĭŭ arăta, te veĭ întoarce înapoĭ) P. I. 78_{18}.

6. Propoziţie condiţională potenţială: *noĭ ręn fątśe pecąt, se tśąsta fętă cu noi fúsere* (păcat ar fi, dacă ar rămînea fata asta cu noĭ) P. I. 23_7.

7. Propoziţie obĭectivă potenţială: *meg provęĭ se o putúr lą* (mă duc să cerc dacă voĭŭ putea-o lua) P. I. 73_{29}.

8. Propoziţie finală: *m-a tremés che se-ľ ĭo dúser caróţa* (m-a trimes să-ĭ aduc trăsura) P. I. 78_1.

VI

Istrorominul n-are perfect al conjunctivuluĭ.

VII

Istrorominul n-are pluscaperfect al conjunctivuluĭ.

VIII

Imperativul negativ 2 persoană singulară are amîndouă formele, şi pe cea dacoromînă (foarte des), şi pe cea macedoromînă (foarte rar).

Forma dacoromînă: *nu zitśe* (nu zice) P. I. 11_{18} 65_{14} $78_{8,\ 28}$; *nu te jaloşti* (nu te întrista) P. I. 14_{15}; *nu me bąte* (nu mă bate) P. I. 18_{29}; *nu lasą* (nu lăsa) P. I. $29_{6,\ 14}$; *nu cavtą* (nu te uita) P. I. $29_{27,\ 35}$; *nu męre* (nu merge) P. I. 30_{20} 32_{10}; *nu igréĭ* (nu juca) P. I. 32_{25}; *nu tăcni* (nu atinge) P. I. 41_{15}; *nu te obărni* (nu te întoarce) P. I. 78_{29}; *nu fuji* (nu fugi) P. I. 78_{31}.—*nu púre* (nu pune) P. I. 82_{34}.

Forma macedoromînă: *n-ąri frícă* (nu avea frică) P. I. 34_{6} 62_{31}; *nu cutéji* (nu cuteza) P. I. 46_{19}.

IX

Infinitivul istroromîn prezintă o remarcabilă asămănare cu cel dacoromîn şi din punct de videre al formeĭ şi din acel al înţelesuluĭ. Asămănarea cu infinitivul macedoromîn este mult maĭ mică.

Ca şi în dacoromîn, infinitivul există sub forma scurtată. Sub forma lungită, ca în macedoromîn, numaĭ foarte rar se găseşte, de pildă P. I. 1_{6}: *cănd vąca verirę-va din pąşe* (cînd vaca va veni dela păşune). Ca şi în macedoromîn însă, nu s-a izolat pelîngă infinitiv prepoziţiea *a*.

1. Ca şi în dacoromîn, infinitivul se izolează pelîngă forme ale verbuluĭ *voĭŭ* pentru a exprima diferite raporturĭ de timp şi de mod. Vezĭ maĭ sus sub I.

2. Infinitivul se găseşte ca subĭect, dar rar, şi atuncĭ cu alte predicate decît cele din dacoromîn: *tśa nu t-ĭe ąto áli de sąbľe muri áli cólo γi* (altă alternativă n-aĭ decît orĭ să morĭ de sabie, orĭ să te ducĭ acolo) P. I. 9_{4}.—*muncą şi din bąrbą se nu se miscę nu se póte* (să mînîncĭ şi din barbă să nu mişţĭ nu se poate) P. I. 83_{1}.

Pelîngă infinitivul subĭect se găseşte prepoziţiea croată *za* în *cu tśą cľúcą netezę pońąva, şi vechĭ nu ľ-a o fost se nu za-n măr cațą, şi cazút-a* (cu cîrligul trage la el cuvertura, şi deja nu-ĭ rămăsese decît s-o apuce cu mîna, cînd cuvertura a căzut) P. I. 74_{27}.

3. Infinitivul se găseşte ca obĭect drept pelîngă asemenea (dar nu totdeauna aceleaş) verbe pelîngă care şi în dacoromîn se întrebuinţează ca obĭect drept: *poşnit-aŭ frąţi ganéĭ* (aŭ

început frații a vorbi) P. I. 1_4.—*n-ą vrut dą* (n-a vrut să deïe) P. I. 1_{19}.—*poşnit-a roni-se pinezi* (aŭ început a se risipi banii) P. I. 1_{21}.—*tś-ąre fątśe?* (ce are să facă?) P. I. 2_{17}.—*ver moréĭ plăti* (veĭ trebui să plăteşti) P. I. 4_{12}.—*moréşti remărę cu noĭ* (trebue să rămîĭ cu noĭ) P. I. 5_{34}.—*ăte rógu se ręĭ tu mire lasą durmi* (te rog să mă laşi să dorm) P. I. 8_1.—*poşnę grądu capľi* (începe grindina a picura) P. I. 8_{11}.—*ïe rę fi bur şi poñăva lą-ľ* (el ar fi în stare să-ĭ ïee şi cuvertura) P. I. 8_{12}.—*me jeléşti vedę mort* (doreşti să mă vezi mort) P. I. 8_{26}.—*c-or fątśe frita* (cînd vor să facă scrobul) P. I. 9_{21}. —*tot tśésta bóşcă, tśe se ąntśa vędе, ïeľ ąru povadi şi lęmnele cásą dútśe* (toată pădurea asta, care se vede aici, eĭ trebue să o zmulgă şi lemnele să le aducă acasă) P. I. 9_{29}.—*tśiïa tśą betíră ïąpą făcút-a fermęĭ toţ cąľi* (aicĭ ïapa cea bătrînă a pus să oprească toţi caii) P. I. 10_{30}.—*crąľu l-a făcút viri întru sire cu tśéla per şi ľ-aŭ zis che ąre durą tśa perşónă tś-aŭ tśéla vut* (craïul ĭ-a poruncit să vie înaintea luĭ cu pana şi ĭ-a zis că trebue să-ĭ aducă persoana care a avut pana) P. I. 11_{33}.—*morésc fi jąlostăn, cănd che va crąľu vę tśą perşónă tś-aŭ tśéla per vut* (trebue să fiŭ năcăjit, deoarece craïul voeşte să aĭbă persoana care a avut pana) P. I. 11_{37}.— *ręn moręĭ męre* (vom trebui să mergem) P. I. 12_{24}.—*se rę dopusti tśą ïąpą ócoli de tśą cądęră treĭ vóte męre şi treĭ vóte zepuşi núntru lăsą* (să permită ca ïapa să meargă înprejurul căldăriĭ de treĭ orĭ şi s-o lese să sufle de treĭ orĭ înnuntru) P. I. 13_{25}.—*n-ąri cavtą ăn núntru* (nu trebue să cauţi înnuntru) P. I. 15_3.—*o moręĭt purtavęĭ* (trebuïaŭ s-o poarte) P. I. 17_8.—*provéĭt-av Iván spelą ócľi* (a cercat Ivan să-şĭ spele ochiĭ) P. I. 18_{17}.—*verit-av o ïąpą şi poşnit -av muncą ïąrba şi ïe cu biţu poşnit vo bąte* (a venit o ïapă şi a început a mînca ïarba şi el cu biciul a început a o bate) P. I. 18_{28}.—*ïeľ nu ľ-a putút niş ziţe* (eĭ nu ĭ-aŭ putut zice nimic) P. I. $19_{6, 13}$.—*noĭ te ręn moréĭ utśide* (noĭ vom trebui să te ucidem) P. I. 22_6.—*a putút cavtą* (s-a putut uïta, a putut să se uïte) P. I. 22_{17}.—*moréiţi-m lą-wo* (trebue să mĭ-o luaţi) P. I. 23_{17}.—*mărle ręn moréĭ dųtśe* (mînile trebue să le ducem) P. I. 23_{23}.—*luĭ breč poşnit-aw latrą* (cîniĭ luĭ aŭ început să latre) P. I. 23_{27}.—*a poşnit spelavęĭ* (a început să spele) P. I. 25_1.—*nu lasą ţéla puľ bé* (nu lăsa pasărea să beïe) P. I. 29_6.—*ľ-a zis che-l va scapuléĭ fąţe* (ĭ-a zis că-l va face să scape) P. I. 31_4.—*moréşti ţąsta códru rescopeĭ*

și de grăw nesemirą și măre dùțe-m hlĕbu (trebue să zmulgĭ acest codru și să semenĭ grîŭ și mînĭ să-mĭ aducĭ pîne) P. I. 31_{13}.—*veț fruștichĕi?* (vrețĭ să dejunațĭ?) P. I. 45_{33}.—*voĭ fątśe vijitą* (mă voĭŭ uĭta să văd ce-ĭ) P. I. 46_{19}.—*ver vinde* (vreĭ să vinzĭ) P. I. 51_{7}.—*pùľu știĭe ganĕĭ* (pasărea știe vorbi) P. I. 54_{34}.—*se póte surbi tśąsta zęmą?* (se poate sorbi zama asta?) P. I. 56_{4}.—*ĭąle poșnit-a sui* (ele aŭ început a o-cări) P. I. 56_{8}.—*ľĕi poșnit-a trbùhu cręșțe* (pîntecele începu a-ĭ crește) P. I. 57_{31}.—*ce va zice?* (ce însemnează?) P. I. 59_{2}.—*știudiĕĭt-a vinde* (s-a silit să vîndă, a avut grijă să vîndă) P. I. 66_{2}.—*cum rę putĕ tśĕla lùcru dobăndi?* (cum ar putea dobîndi acel lucru?) P. I. 67_{6}.—*se-ști tu capąț róba uși* (dacă eștĭ în stare să coșĭ haĭnele) P. I. 67_{10}.—*vrę tórce* (vrea să toarcă) P. I. 71_{21}.—*n-a știŭùt tórce* (nu știĭa să toarcă) P. I. 71_{23}.—*ĭe av vrut γi chĭą* (el a vrut să plece) P. I. 79_{8}.

Ca și în dacoromîn (Vezĭ a mea Gramatică elementară § 88 pag. 306), dar nu exact în aceleaș înprejurărĭ, ca obĭect drept al luĭ *am* infinitivul primește adesea prepozițiea *de*. In loc de prepozițiea romînească *de* istroromînul întrebuințează însă cîteodată prepozițiea croată *za*: *ąru za resparti pinez* (aŭ de înpărțit niște banĭ) P. I. 2_{4}.—*ąre za verí* (trebue să vie, este dator să vie) P. I. 3_{4}.—*tś-ąm de fąts'e?* (ce trebue să fac?) P. I. 7_{13}.—*ąru de fątśe tśe ĭe ziserą* (trebue să facă ce le va zice el) P. I. 9_{28}.—*che ąre de fątśe?* (ce trebue să facă?) P. I. 11_{2}.—*ts'e ąrĕn noĭ de fąts'e?* (ce avem de făcut?) P. I. 46_{5}.—*ts'-ąrą tu de și cotró ĭo meg?* (ce aĭ tu de a ști [ce interes aĭ tu să științ] unde mă duc?) P. I. 67_{4}.

4. Exemple pentru infinitivul ca atribut pelîngă verbe analoage dacoromînelor *par* și *samăn* (similo) lipsesc. Verbele înseș *pareo* și *similo* nu se găsesc în istoromîn.

5. Dintre rapoartele de complimet și de atribut, în care se poate găsi infinitivul cu prepozițiĭ în dacoromîn, se găsesc în istroromîn acel de scop cu prepozițiile *de, za* și acel de atribut cu prepozițiea *za*: *prĕftu vire z-ascutą* (preotul vine să asculte) P. I. 2_{5}.—*fóșt-a bur loc za ľĕpuru uts'ide* (era loc bun pentru vînat ĭepurĭ) P. I. 2_{26}.—*ĭe męre fąrą za scăpą chĭą* (el ĭese afară să se ducă) P. I. 3_{30}.—*nĕca-ľ virę pre taviól za muncą și za bę* (ca să-ĭ vie pe masă de mîncat și de băut) P. I. 4_{22}.—*nu săm bur za spùre* (nu mă pricep să spun) P. I. 5_{34}.—*ĭe rę fi bur de durą mągo* (el ar fi în

starè să aducă pe vrăjitor) P. I. 9_1.—*ştęptă che-ţ voĭ dą maĭ muşątă cąĭbă, che ts'ą ista-ĭ grümbą za pre lüme purtą* (aşteaptă să-ţĭ daŭ o cuşcă maĭ frumoasă, pentrucă asta-ĭ urîtă ca s-o porţĭ prin lume) P. I. 12_{29}.—*cănd füsęre ts'ą vręme za nąşte* (cînd va fi vremea de a naşte) P. I. 14_{18}.—*jéľa za vedę* (dorinţa de a vedea) P. I. 15_5.—*ăs fets'óri viĭ şi muşąţ, che ăĭ o veséľe za vedę-ĭ* (copiiĭ sînt viĭ şi frumoşĭ, încît e o plăcere să-ĭ vezĭ) P. I. 16_{36}.—*néca-l dąĭe ţevá za legą* (să-ĭ deĭe ceva să lege) P. I. 20_{36}.—*ĭe ăntrębă za cósę* (el întreabă dacă nu-ĭ ceva de cusut) P. I. 67_{10}.

6. Ca şi în dacoromîn, imperativul negativ 2 persoană singulară este reprezentat prin infinitiv. Vezĭ maĭ sus VIII.

7. Ca şi în dacoromîn, infinitivul se găseşte ca predicat în propoziţiĭ subordinate atuncĭ cînd predicatul propoziţieĭ regente este *am,* dar numaĭ în propoziţiĭ relative. In istroromîn însă infinitivul face serviciŭ de predicat în propoziţiĭ subordinate relative şi atuncĭ cînd predicatul propoziţieĭ regente este *ştiŭ: n-ąre cu ts'e jivi* (n-are cu ce trăi) P. I. 4_{12}.—*n-ą vut ts'e dą-le muncą* (n-a avut ce le da să mînînce) P. I. 9_{23}.—*n-a ştiŭüt ts'e ĭe fąts'e de vącă* (el nu ştiĭa ce să facă cu vaca) P. I. 1_9.

8. Ca şi în dacoromîn (In a mea Gramatică elementară am scăpat din videre acest fapt) infinitivul se întrebuinţează ca predicat în propoziţiĭ subordinate relative, cînd predicatul în propoziţiea regentă este *am* cu înţelesul de *sînt: ąri fricą che nu ne va vę cire hrani?* (ţi-ĭ frică că n-are să aĭbă cine ne hrăni?) P. I. 58_4.

9. Ca şi în macedoromîn, în mod deosebit de dacoromîn, infinitivul se găseşte fără prepoziţie ca compliment de scop (Intrebuinţare absolută). Această întrebuinţare a infinitivuluĭ, rară în macedoromîn, este foarte deasă în istroromîn: *o męre vinde* (se duce s-o vîndă) P. I. 1_{10}.—*frąţi-l rógu néca męre ratą* (fraţiĭ îl roagă să meargă să arăte) P. I. 1_{26}.—*mérs-a la préftu posăndi bălănţünu* (s-a dus la preot să înprumute balanţa) P. I. 2_3.—*verit-a muľęra nópta pişą fąrą* (s-a dus fimeea noaptea să se pişe afară) P. I. 2_{12}.—*néca-ľ dąĭe bę* (să-ĭ dea să beĭe) P. I. 3_{17}.—*mérs-a durmí* (s-a dus să doarmă) P. I. 4_{23}.—*veţ męre durmi* (vă veţĭ duce să dormiţĭ) P. I. 7_7.—*ţ-oĭ dą pocusi* (ţ-oĭŭ da să guştĭ) P. I. 8_{31}.—*néca viru ăntrębą* (să vie să ceară) P. I. 10_1.—*ămnąţ după scąnd şęde* (duceţi-vă de vă puneţĭ la masă) P. I. 10_{36}.—*męre vedę* (se

duce să vadă) P. I. 16_{11}.—*bḁba verit-aw vijitęĭ-wo* (baba a venit s-o vadă) P. I. 16_{24}.—*néca trămęte Iván purmánu furḁ* (să trimeată pe Ivan să fure curcanul) P. I. 17_{26}.—*més-av setéĭ-se printre úşḁ̆* (s-a dus să tragă cu ochĭul pela uşă) P. I. 17_{33}.—*més-av vegl'ḁ* (s-a dus să vegheze) P. I. 18_{26}.—*męre vedę́* (du-te de vezĭ) P. I. 23_{14}.—*verit-aw tḁți părti pinezi* (aŭ venit hoţiĭ să înpartă baniĭ) P. I. 27_{9}.—*ămnă igréĭ* (du-te de joacă cărţĭ) P. I. 30_{20}.—*ĭo-m verit ve aflḁ* (am venit să vă caut, să vă găsesc) P. I. 35_{7}.—*ręĭ tu męre cu mire durmi?* (aĭ merge să dormĭ cu mine?) P. I. 38_{5}.—*ḁm ămnḁt préwtu ăntrębḁ* (m-am dus să întreb preotul) P. I. 44_{20}.—*dus l'-a [fiurini] pre sufit hrani* (a dus baniĭ în pod, să-ĭ strîngă) P. I. 44_{34}.—*néca me scólu ăl' dḁ o bucalétă de vir* (să mă scol să-ĭ daŭ un ulcĭor de vin) P. I. 47_{12}.—*se nu ręț voĭ cḁvtá ăn cḁmęrḁ̆ ĭúve noĭ mésermo durmi* (să nu vă uĭtaţĭ în odaea, unde vom merge noĭ să dormim) P. I. 49_{32}.—*lu ómu dḁt -aw núşte popi* (a dat bărbatu-so nu ştiŭ ce să bee) P. I. 50_{35}.—*rę rḁdo rămarę́ la ĭḁ sluji* (ar rămînea bucuros la ea să slujească) P. I. 55_{19}.—*ămnă ăn vir de rḁcwa sta* (du-te de stăĭ în fundul mormîntuluĭ) P. I. 63_{25}.—*més-l-a vindavéĭ* (s-a dus să le vîndă) P. I. 65_{7}.—*męre sę [hrúşvă] vegl'ḁ* (merge să-şĭ păzească para) P. I. 76_{31}.—*meg čḁre* (mă duc să caut) P. I. 77_{20}.

Dupăcum nu se găsesc în dacoromîn, tot aşa nu se găsesc în istroromîn infinitive fără prepoziţie şi substantive verbale fără prepoziţie ca complimente de timp. Vezĭ la Macedoromîn fără meglenit § 278, IX, 9, 10.

X

α. Participĭul prezent (activ) are formă adverbială: *-a*. Această formă este înprumutată din limba croată, unde foarte multe adverbe sînt terminate în *-a* (In lista de *Partikeln*, dată de Nemanić în Sitzungsberichte der Wiener Akademie vol. 108, care cuprinde adverbe, prepoziţiĭ, conjuncţiĭ şi interjecţiĭ, am numărat 86 adverbe terminate în *-a)*.

β. Se întrebuinţează numaĭ raportat la subĭectul propoziţieĭ (principale orĭ subordinate), cu înţelesul unuĭ compliment de timp şi de mod (chip, fel).

ĭe plecninda męre fḁrḁ̆ (el plecînd ĭese afară, el pleacă şi ĭese afară) P. I. 3_{30}.—*més-a zḁlic ręnťe ĭezdinda* (a mers puţin maĭ departe călărind) P. I. 11_{18}.—*mégu halopénda ręnťe* (merg

galopînd maĭ departe) P. I. 11_{22}.—*a mes letẹ̆inda-n cer* (a mers zburînd în cer) P. I. 14_1.—*verit-a treĭ frạț ľéi pre cạľ ĭezdinda* (aŭ venit ceĭ treĭ frațĭ aĭ eĭ călărind pe caĭ) P. I. 28_{26}. —*més-aw tîrlinda cåtrẹ̆ mạĭe-ľ* (s-a dus alergînd la mama eĭ) P. I. 30_2, $_9$.—*més-aw trlinda nạzat* (s-a dus înapoĭ alergînd) P. I. 32_3.—*ĭe vẹde che vire țésta mạgo huts'inda* (el vede că vine vrăjitorul strigînd) P. I. 36_{27}.—*ĭạ més-aw dúpă ĭeľ huts'inda, grminda și mighéĭnda* (ea s-a dus după eĭ strigînd, tunînd și fulgerînd) P. I. 42_{14}.—*cănd drạcu vire roșcaténda ăn zdólu pre șcạle cu ts'ạle cadine, cațạt-l-a ĭadạrmu* (cînd dracul a venit pe scară zornăind cu lanțurile, jandarmul a pus mîna pe dînsul) P. I. 45_{15}.—*fiľa lu gospodạriță din cạsẹ̆ mérs-a trlinda* (fata gazdeĭ a eșit din casă alergînd) P. I. 60_{27}.—*bå̆čfa més-a tachénda* (polobocul a mers rostogolindu-se) P. I. 62_1.

XI

A. Participĭul trecut (pasiv) din punct de videre formal prezintă formele dacoromîneștĭ.

1. singular m. *-u*, f. *-ă*, plural m. *-i*, f. *-e*, cînd participĭul e atribut și predicat.

ạre za veri ni ne rescúț ni ne ăncățạt (trebue să vie nicĭ desculț nicĭ încălțat) P. I. 3_4.—*ănbătit-a pre cạle un pecľár tot răstărzéĭt* (a întîlnit pe cale un cerșitor cu totul ferfenițos) P. I. 7_{34}.—*crạľu facút-a zecuhẹĭ cạdẹra de lạpte, che va ts'éla sîromạh ăntru ts'éla cuhéĭt lạpte scots'i* (craĭul a pus să fĭarbă căldarea cu lapte, pentruca nenorocitul acela să sară în laptele clocotit) P. I. 13_{19}.—*nu vor fi pedepséĭț* (nu vor fi pedepsițĭ) P. I. 21_{18}.—*nu rẹ veri gaștighéĭț* (nu vor fi pedepsițĭ) P. I. 21_{27}.—*maĭ voľi-rẹș fi otopită négo ts'ésta istu marițạ* (maĭ degrabă aș vrea să mă înec decît să mă mărit după acesta) P. I. 33_{20}.—*védu che vire césta drạc aṣạ négru, cu córnele și cu verúghele ăncins* (văd că vine acest drac așa negru, cu coarne și încins cu lanțurĭ) P. I. 57_{18}.—*ts'ạ bạbă véde ts'ạsta fẹță negnită pre ócnă* (moașa vede pe fată aplecată pe fereastă) P. I. 53_{24}.

2. Formă masculină invariabilă *-u*, cînd participĭul e izolat pelîngă un verb auxiliar pentru a forma perfectul indicativuluĭ. Exemple vezĭ sub III.

B. Din punct de videre al înțelesuluĭ participĭul trecut nu se găsește decît ca atribut, ca predicat, și izolat pelîngă *am*

pentru a forma perfectul indicativuluĭ (care are şi înţelesul de imperfect şi de pluscaperfect, vezĭ sub III). Diferitele întrebuinţărĭ, pe care le maĭ are el în dacoromîn orĭ în macedoromîn (pe care vezi-le la Macedoromîn fără meglenit sub § 278, XI), lipsesc în istroromîn. Chĭar pentru înţelesul activ al participĭuluĭ trecut dela unele verbe netransitive lipsesc exemple (Asemenea exemple sînt însă posibile, există chĭar poate de fapt, dar le-am scăpat eŭ din videre).

XII

Istroromînul datoreşte limbiĭ croate, pe de o parte prin imitaţie, pe de altă parte prin înprumt, următoarele fenomene.

1. Lipsa conjunctivuluĭ. In dialectul dacoromîn s-a păstrat dela conjunctivul prezent latinesc persoana a treĭa singulară şi plurală dela toate conjugările. In macedoromîn, în toată întinderea sa, adecă şi în meglenit, s-a înlocuit forma persoaneĭ a treĭa dela conjugarea întîĭa prin forma dela celelalte conjugărĭ, aşa că la conjugarea întîĭa prezentul conjunctivuluĭ samănă întocmaĭ cu prezentul indicativuluĭ. In istroromîn, prin influinţa limbiĭ croate, care n-are conjunctiv, conjunctivul prezent la toate conjugările a devenit identic cu indicativul prezent.

frați-l rógu néca męre (fraţiĭ îl roagă să meargă) P. I. 1_{26}. —*néca-l bąte* (să-l bată; 3 p. s.) P. I. 3_{25}.—*néca fŭje* (să fugă; 3 p. s.) P. I. 4_{7}.—*néca se scŭnde* (să se ascundă; 3 p. s.) P. I. 4_{9}.—*néca-l cl'ęmą̆* (să-l cheme; 3 p. s.) P. I. 4_{14}. —*néca vire* (să vină; 3 p. s.) P. I. 4_{22}.—*néca daŭ* (să deĭe; 3 p. pl.) P. I. 5_{11}.—*néca mérgu* (să meargă; 3 p. pl.) 6_{30}.— *néca mărăncu* (să mînînce; 3 p. pl.) P. I. 10_{15}.—*néca viru* (să vină; 3 p. pl.) P. I. 10_{18}.—*néca zicu* (să zică; 3 p. pl.) P. I. 10_{33}. etc. etc.

Numaĭ dela *a fi* s-a păstrat conjunctivul, şi anume a treĭa persoană singulară (In paradigme însă se daŭ toate persoanele, şi singulare şi plurale, de pildă în paradigma dată de Iosif Popovicĭ, Dialectele romîne din Istria, I, pag. 76, şi în cea dată de Sextil Puşcarĭu în Studiĭ istroromîne, II, pag. 196), *fiĭe: néca fiĭe, se fiĭe* (să fie) P. I. 9_{5} 15_{37} 27_{15} 28_{5} 32_{12} $36_{4,15}$ 41_{32} 48_{30}. Cu toate acestea chĭar la acest verb, şi chĭar la persoana a treĭa singulară, conjunctivul poate fi reprezentat prin indicativ: *néca ăĭ cum ăĭ* (fie cum va fi) P. I. 16_{14}.—*néca ĭe [mągo], ts'e-m va?* (poate să fie vrăjitor, ce-mĭ pasă?) P. I. 34_{37}.—*che se ĭe čą capąt fące, che néca-l' dąĭe o nóvą̆*

róbą̆ (ca să fie în stare să facă acest lucru, să-ĭ deĭe o haĭnă noŭă) P. I. 75_{20}.

Pentru a treĭa persoană plurală de conjunctiv dela *a fĭ* posed un singur exemplu, şi acela cu forma de indicativ: *néca-s musą̆ț căt ąs* (fie frumoşĭ cît or fi, pot să fie orĭcît de frumoşĭ) P. I. 24_{17}.

O rămăşiță de conjunctiv vrea Sextil Puşcarĭu Zur Rekonstruktion des Urrumänischen pag. 23 să vadă în *spŭĭe* din Studiĭ istroromîne de Sextil Puşcarĭu, I, Texte pag. 26: *vrę̆se* [citeşte *vrę̆şe*] *spŭĭe* (voĭa să spună). Acest *spŭĭe* însă este probabil o greşală în loc de *spŭre*, infinitivul luĭ *spur* (spun). Compară cele spuse maĭ jos sub 6. La acest presupus conjunctiv *spŭĭe* maĭ adauge Puşcarĭu în Studiĭ istroromîne, II, 176, încă un presupus conjunctiv, *pasėț*, pe care-l găseşte în doŭă locurĭ din textele publicate de dînsul, Studiĭ istroromîne, I, 37 („ĭe zițe: ne, ne, ts'ą pasėț", el zice: nu, nu, duceți-vă) şi 40 („pasėț dupa ĭe si uțidėț-l" duceți-vă după dînsul şi ucideți-l), şi care ar fi=**passetis*. In realitate *pasėț* este persoana a doŭa plurală a imperativuluĭ dela verbul *pasėĭ*, care verb *pasėĭ* e înprumutat din limba croată, unde verbul *pasati* este el însuş înprumutat din italiana (passare).

2. Formele de prezent al indicativuluĭ dela verbul *a fi* în istoromîn sînt următoarele: 1 p. s. *ăsăm* P. I. 22_{10} $25_{28, 36}$ 33_{25} 34_{12} 38_{34} 45_{6}, *săm* P. I. 8_{4}.—2 p. s. *ăşti* P. I. 22_{9} 27_{4} 30_{25} 31_{13} 51_{32} 77_{32}, *-şti* P. I. 22_{36} 25_{35} 72_{17} 77_{32}.—3 p. s. *ăĭ* P. I. 16_{14} 51_{16}, *ĭe* P. I. 6_{1} 34_{37}.—1 p. pl. *ăsmo* P. I. 7_{2} 54_{21}, *ísmo* P. I. 10_{34}, *ísne* P. I. 72_{16}.—2 p. pl. *ăste* P. I. 7_{2} 54_{23} 55_{2} 78_{36}, *-ste* P. I. 80_{15}, *fiĭėți* P. I. 14_{18}.—3 p. pl. *ąs* P. I. 24_{18}, *ăs* P. I. 10_{28} 55_{32} 70_{24}, *-s* P. I. 24_{17} 70_{25}.

Dintre aceste forme sînt înprumutate din limba croată următoarele: 1 p. s. *ăsăm, săm*>croat *jesam, sam;* 1 p. pl. *ăsmo, ísmo, ísne*>croat *jesmo, smo;* 2 p. pl. *ăste, -ste*> croat *jeste, ste*. Ca înprumutate din croata le consideră şi Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 197.

3. Verbe croate îşĭ păstrează forma de conjugare din limba de origine: *ŭdri* (loveşte 3 p. s. prezent indic.) P. I. 74_{5}> croat *udari*.—*móts'a* (udă 3 p. s. prezent indic.-conjunctiv) P. I. 71_{30}>croat *moča* *).

---

*) Pentruca să se vadă că în adevăr *ŭdri* şi *móts'a* n-aŭ forme romîneştĭ, daŭ aicĭ formele romîneştĭ din istroromîn ale prezentuluĭ indicati-

vuluĭ după texte. (Așezarea după alfabet e făcută din punct de videre al cuvintelor romînești).
habeo auxiliar: p. 1 s. *am* P. I. 5_{31} 6_{18} 48_{7} 62_{11}, *ạn* P. I. 61_{34}.—p. 2 s. *ar* P. I. 68_{6}.—p. 3 s. *a* P. I. $1_{15, 16, 17, 18, 20, 21, 22}$, *aŭ* P. I. 2_{2}, *av* P. I. $20_{17, 34}$, *aw* P. I. 26_{23} 47_{4}, *ạm* P. I. 43_{8} 44_{20}, *ạre* P. I. 28_{15}, *ạw* P. I. 46_{31}, *o* P. I. 19_{23}. —p. 1 pl. *an* P. I. 41_{37} 61_{28}, *ạm* P. I. 61_{28}, *ạn* P. I. 37_{22} 45_{33} 48_{6} 54_{24} 55_{1} 61_{29}.—p. 2 pl. *aț* P. I. 41_{36}.—p. 3 pl. *a* P. I. $5_{22, 24}$ 35_{10}, *aŭ* P. I. 1_{4} $5_{14, 27}$, *aw* P. I. 16_{1} 26_{23}.
habeo verb: p. 1 s. *ạn* P. I. 56_{34}.—p. 2 s. *áre* P. I. 68_{1}, *ári* P. I. 4_{36}, *ạrą̆* P. I. 67_{4}, *ạri* P. I. 15_{3} 31_{19} 41_{5} 42_{26} 56_{34}. —p. 3 s. *av* P. I. 78_{37}, *ạre* P. I. 2_{17} 13_{16} 51_{33} 80_{14}.—p. 1 pl. *ạrén* P. I. 46_{5}.—p. 2 pl. *aréț* P. I. 10_{34}, *aréți* P. I. 16_{18}, *avéț* P. I. 72_{13}.—p. 3 pl. *ạru* P. I. 2_{4} 3_{8} 9_{28} 48_{35} 53_{35}.— — Infinitiv *avę́* P. I. 58_{8}, *vę* P. I. 11_{37}. Participiŭ trecut *vut* P. I. 3_{8}.
in-+obviare: p. 3 s. *ănĭúrbę* (întîlnește) P. I. $77_{17, 37}$ > **ănrúĭbă*. Pentru *n* intervocalic istroromîn < *nr* vezĭ § 246 No 122. Compară meglenit *nuĭb*.— —Participiŭ trecut *ănĭurbạ́t* P. I. 28_{6}.
afflare: p. 3 pl. *ạ́flu* P. I. 22_{26}.— —Infinitiv *aflạ́* P. I. 35_{7}. Participiŭ trecut *aflạ́t* P. I. 70_{12}.
audire: p. 1 s. *ạ́vdu* P. I. 59_{20}.—p. 3 s. *ạ́vde* P. I. 51_{11}. — —Participiŭ trecut *ạvzít* P. I. 51_{16}.
ambulare: p. 1 pl. *ămnạ́n* P. I. 54_{21}.—p. 2 pl. *ămnạ́ț* P. I. 55_{2}.— —Infinitiv *ămná* P. I. 3_{5}. Participiŭ trecut *ămnạ́t* P. I. 35_{10}.
**uxorare:* p. 3 pl. *se-nsóru* P. I. 6_{31}.— —Infinitiv *ănsurạ́* P. I. 10_{23}.
in-+spina: p. 3 s. *ănspírą̆* P. I. 82_{29}.
intrare: p. 3 s. *ắntrą̆* P. I. 83_{8}.
interrogare: p. 3 s. *ăntrébă, ăntrę́bą̆* P. I. 2_{3} 26_{29} 49_{14} 59_{36}. —p. 1 pl. *ăntrębạ́n* P. I. 42_{1}.—p. 3 pl. *ăntrébu, ăntrę́bu, trébu* P. I. 1_{9} 5_{30} 22_{27}.— —Infinitiv *ăntrębạ́* P. I. 10_{1}. Participiŭ trecut *ntrębát* P. I. 69_{4}.
ridere: p. 3 pl. *ắrdu* P. I. 80_{12}.
battere: p. 3 s. *bạ́te* P. I. 3_{26} 5_{12}.—Infinitiv *bạ́te* P. I. 5_{10}.
bibere: p. 3 s. *bę* P. I. 12_{18}.— —Infinitiv *bę* P. I. 3_{17}. Participiŭ trecut *beĭút* P. I. 11_{30}.
croat *brati berem* lesen, sammeln: p. 3 s. *bęrę́* P. I. $2_{13, 14}$.

---

croat *bivati bivam* sein, esse: p. 1 s. *bivéscu* P. I. 61_1—p. 3 s. *bivéĭ* P. I. 55_{21}.— —Participĭu trecut *bivéĭt* P. I. 17_{15}.
croat *kapati kapljem* tröpfeln: p. 3 s. *caplę* P. I. 8_{20}.— — Infinitiv *capľi* P. I. 8_{10}.
**captiare:* p. 1 pl. *cațąn* P. I. 72_7.— —Participĭu trecut *cațąt* P. I. 61_{33}.
cacare: p. 3 pl. *cącu* P. I. 61_6.— —Infinitiv *cacą* P. I. $66_{14, 16, 17, 18}$.
**cavitare?:* p. 3 pl. *cąvtu* P. I. 15_{22}.— —Infinitiv *cavtą* P. I. 15_3. Participĭu trecut *cavtąt* P. I. 54_5.
quaerere: p. 1 s. *céru* P. I. 50_9.— —Infinitiv *tśęre* P. I. 34_{16}.
quaerere: p. 1 pl. *tśerșin* P. I. 7_4.
clamare: p. 3 s. *cľęmą* P. I. 4_{14} 47_1.—p. 3 pl. *cľému* P. I. 7_1 16_{12}.— —Infinitiv *cľemą* P. I. 21_{23}. Participĭu trecut *cľamát* P. I. 3_3.
consuere: p. 3 s. *cosé* [sic] P. I. 67_{15}.— —Infinitiv *cosę* [sic] P. I. $67_{8, 10}$. Participĭu trecut *cosút* P. I. 67_{18}.
crescere: p. 3 pl. *créscu* P. I. 53_7.— —Infinitiv *cręşte* P. I. 57_{32}.
croat *krstiti* taufen: p. 1 s. *crstésc* P. I. 25_{10}.— —Infinitiv *cîrsti* P. I. 6_{14}. Participĭu trecut *cărstit* P. I. 25_9.
comparare: p. 3 s. *cúmpară, cúmpără* P. I. 8_{17} 13_{17}.— — Infinitiv *cumpărą* P. I. 4_{35}.
cognoscere: p. 2 pl. *cunóşteți* P. I. 79_{21}.—p. 3 pl. *cunóscu* P. I. 79_{21}.— —Infinitiv *cunóşte* P. I. 41_{26}. Participĭu trecut *cunoscút* P. I. 26_1.
conventare: p. 3 pl. *cuvintu* P. I. 1_5 61_{15}.
croat *dopustiti dopustim* erlauben: p. 2 pl. *dopustiț* P. I. 23_{35}. — —Infinitiv *dopusti* P. I. 13_{25}.
dormire: p. 1 s. *dórmu* P. I. 19_6.—p. 2 s. *dórmi* P. I. 19_5. —p. 3 s. *dórme* P. I. 18_{32} 50_{34}.— —Infinitiv *durmi* P. I. 4_{24}. Participĭu trecut *durmít* P. I. 76_{29}.
croat *doticati dotičem* berühren, reichen: p. 3 s. *dotecé* P. I. 75_{11}.
ducere: p. 2 pl. *dúceț* P. I. 32_{21}.— —Infinitiv *dútśe* P. I. 9_{29}. Participĭu trecut *dus* P. I. 10_{12}.
adunare: p. 2 s. *dúri* P. I. 39_4.— —Infinitiv *durą* P. I. 9_1.
vechĭŭ bulgar *dvizati* movere: p. 3 s. *dvizé* P. I. 47_6.
facere: p. 3 s. *fące, fątśe* P. I. 16_{18} 55_{35} 81_{11}.—p. 2 pl. *facéț* P. I. 16_{15} 43_2.— —Infinitiv *fątśe* P. I. 1_5. Participĭu trecut *facút* P. I. 3_3.

croat *faliti falim* fehlen: p. 3 s. *falę* P. I. 53_{27}.
italian *fermare*: p. 3 s. *fermę* P. I. 8_{12}.—p. 2 pl. *ferméĭţ* P. I. 26_{2}.— —Infinitiv *fermęĭ* P. I. 10_{31}.
fugere: p. 2 s. *fŭji* P. I. 78_{31}.—p. 3 s. *fŭje* P. I. 4_{7} 27_{18} 74_{8} 78_{30}.
italian *cambiare*: p. 1 pl. *gambiĕĭn* P. I. 47_{36} 48_{6}.— —Participĭu trecut *gąmbięĭt* P. I. 4_{24}.
croat *goniti gonim* treiben: p. 3 s. *gonė* P. I. 50_{26}.
croat *jadati jadam* klagen: p. 3 s. *ĭadę* P. I. 1_{18}.
?: p. 3 s. *ihnė* (mirosă, netransitiv) P. I. 17_{20}.
croat *željeti želim* wünschen: p. 2 s. *jeléşti* P. I. 8_{26}.
croat *živjeti živim* leben: p. 3 pl. *jivėscu* P. I. 24_{14}.— —Infinitiv *jiví* P. I. 4_{12}.
croat *žnjeti žnjem* ernten: p. 1 pl. *jñin* P. I. 72_{8}.—p. 3 pl. *jñiėscu* P. I. 72_{11}.— —Infinitiv *jñi* P. I. 72_{10}.
iocare: p. 3 s. *jócą* P. I. 54_{13}.
adiutare: p. 1 s. *jŭtu* P. I. 38_{34}.— —Participĭu trecut *jutąt* P. I. 39_{6}.
laxare: p. 2 s. *láşi* P. I. 66_{22}.—p. 3 s. *ląsă* P. I. 13_{21}.—p. 3 pl. *ląsu* P. I. 68_{31}.— —Infinitiv *lasą* P. I. 8_{1}.
latrare: p. 3 pl. *lątru* P. I. 15_{22}.— —Infinitiv *latrą* P. I. 23_{28}.
ligare: p. 3 pl. *lėgu* P. I. 10_{32}.— —Infinitiv *legą* P. I. 20_{36}.
lucrare: p. 1 s. *lŭcru* P. I. 61_{12}.—p. 2 s. *lŭcri* P. I. 62_{28}.—p. 3 s. *lŭcră* P. I. 34_{8}.—p. 3 pl. *lŭcru* P. I. 72_{15}.— —Infinitiv *lucrą* P. I. 50_{22}. Participĭu trecut *lucrąt* P. I. 36_{25}.
maritare: p. 3 s. *marită* P. I. 48_{27}.—p. 3 pl. *marĭtu* P. I. 52_{4}.— —Infinitiv *maritą* P. I. 23_{8}.
macinare: p. 3 s. *mątširą* P. I. 82_{8}.
manducare: p. 3 s. *mărăncą* P. I. 2_{22}.—p. 2 pl. *muncąţ* P. I. 56_{2}.—p. 3 pl. *mărăncu* P. I. 10_{15} 43_{16}.— —Infinitiv *muncą* P. I. 4_{22}. Participĭu trecut *muncąt* P. I. 61_{15}.
mergere: p. 1 s. *meg* P. I. 19_{37}.—p. 2 s. *mėri, męri* P. I. 19_{37} 40_{29} 55_{9}.—p. 3 s. *męre* P. I. 1_{10} 59_{37}.—p. 1 pl. *mejėn, merzén, męren* P. I. 38_{20} 53_{29} $54_{14,\ 17,\ 35}$ 66_{13} 77_{9}.—p. 2 pl. *mejéţ* P. I. $54_{16,\ 33}$.—p. 3 pl. *mėrgu, mėgu* P. I. 6_{30} 9_{34} 10_{15} 41_{30} 77_{10}.— —Infinitiv *męre* P. I. 7_{7}. Participĭu trecut *mers* P. I. 1_{27}.
mensurare: p. 3 s. *mesŭră* P. I. 67_{1}.
mentiri: p. 3 pl. *mintu* P. I. 74_{20}.
minare: p. 3 pl. *míru* P. I. 23_{19}.

?: p. 3 s. *miscę* (mişcă; accentul nesigur) P. I. 83_1.
croat *mijesiti mijesim (hljeb)* das Brot bereiten: p. 3 s. *misę* P. I. 83_5.
croat *misliti mislim* denken: p. 3 s. *mislę* P. I. 1_9.— —Participĭu trecut *mislit* P. I. 42_{26}.
croat *morati moram* müssen, oportet: p. 1 s. *morêsc* P. I. 10_{26} 11_{37}.—p. 2 s. *morêşti* P. I. 8_{27} 31_{13} 35_3 52_{24}.—p. 3 s. *morę* P. I. 11_{10} 13_{35} 35_2.—p. 1 pl. *morę̆in, morêĭn* P. I. 16_{31} 34_4.—p. 2 pl. *morêiţi, morêĭţ* P. I. 23_{17} 52_{13}.—p. 3 pl. *morêscu* P. I. 34_2.— —Infinitiv *morę̆ĭ* P. I. 12_{24}. Participĭu trecut *morę̆ĭt* P. I. 16_{16}.
vechĭŭ bulgar *mǫčiti* torquere, punire, excruciare: p. 2 s. *muntšêştĭ* P. I. 9_4.— —Infinitiv *muntši* P. I. 68_6.
croat *nažariti nažarim* glühend machen: p. 2 pl. *nejariţ* P. I. 16_{27}.
neosloven *nameriti* zielen: p. 3 s. *nemrê* P. I. 17_{12}.
croat *namjeriti namjerim* treffen, offendo: p. 2 s. *nemurę̆ĭ* P. I. 77_{28}.— —Participĭu trecut *nemurę̆ĭt* P. I. 77_{30}.
na-+seminare: p. 1 s. *nesêmiru* P. I. 31_{16}.— —Infinitiv *nesemirą̊* P. I. 31_{14}.
croat *obići obigjem* besuchen, versuchen: p. 3 pl. *obăĭdêscu* P. I. 67_{24}.
croat *otrti otrem* abwischen: p. 3 s. *otărê* P. I. 49_{30}.— —Infinitiv *otari* P. I. 49_6.
italian *partire*: p. 3 pl. *partêscu, părtêscu* P. I. 2_5 27_{12}.— —Infinitiv *părti* P. I. 27_9.
italian *pestare*: p. 3 s. *pistę* P. I. 75_{25}.
plangere: p. 2 s. *plănji* P. I. 57_{15}.—p. 3 s. *plănje* P. I. 36_{15}.— —Participĭu trecut *plăns* P. I. 57_{12}.
posse: p. 1 s. *poc* P. I. 4_{31} 14_{14} 26_{33} 42_{36}.—p. 2 s. *póţi* P. I. 41_{16}.—p. 3 s. *póte* P. I. 80_{13}.—p. 1 pl. *putên* P. I. 52_4 72_6.—p. 2 pl. *putêţ* P. I. 16_4 52_5.— —Infinitiv *putę* P. I. 33_{16}. Participĭu trecut *putŭţ* P. I. 72_{10}.
croat *počivati počivam* ruhen: p. 3 pl. *pocivêscu* P. I. 72_{13}.
croat *pogledati pogledam* einen Blick werfen: p. 3 s *pogledê* P. I. 17_{11}.— —Participĭu trecut *pogledit* P. I. 17_9.
croat *pojesti pojedem* essen: p. 3 s. *poĭdę* P. I. 83_5.
croat *popiti popijem* austrinken, vertrinken: p. 3 s. *popę* P. I. 58_{12}.— —Infinitiv *popi* P. I. 50_{36}.
portare: p. 3 s. *pórtă* (27_8 e accentuat *portă̆*) P. I. 8_{22} 17_{13} 27_8 47_{18}.— —Infinitiv *purtą̊* P. I. 12_{31}.

croat *posaditi posadim* pflanzen: p. 2 s. *posadéşti* P. I. 40_{11}.
croat *potrgati potrgam* abpflücken: p. 2 s. *potărghéşti* P. I. 40_{11}.
croat *pozdraviti pozdravim* grüssen, begrüssen: p. 1 s. *pozdravésc* P. I. 79_{13}.
croat *prekopati prekopam* durchgraben: p. 2 s. *pricopéşti* P. I. 40_{10}.
croat *promijeniti promijenim* vertauschen, verwechseln: p. 1 pl. *prominin* P. I. 47_{36}.
croat *proštiti proštijem* durchlesen: p. 3 s. *proştę́* P. I. 25_{18}.
remanere: p. 3 s. *rąmărę* P. I. 55_{16}.— —Infinitiv *remărę́* P. I. 5_{34}. Participĭu trecut *ramą̊s* P. I. 35_{10}.
croat *raskopati raskopam* auseinandergraben: p. 1 s. *rescopésc* P. I. 31_{16}.— —Infinitiv *rescopéĭ* P. I. 39_{29}.
croat *rastrzati rastržem* zerreissen: p. 3 pl. *restrjéscu* P. I. 3_{13}.— —Infinitiv *răstrzéĭ* P. I. 4_{8}. Participĭu trecut *răstărzéĭt* P. I. 7_{34}.
rogare: p. 1 s. *rógu* P. I. 8_{1} 50_{17}.—p. 1 pl. *rugą̊n* P. I. 54_{22}.—p. 3 pl. *rógu* P. I. 1_{26} 54_{36}.
? Compară neosloven *rožl'ati* klirren: p. 3 s. *roşcaté* P. I. 45_{21}
croat *skakati skačem* springen: p. 3 s. *scaché* P. I. $53_{27,\ 29}$.— —Participĭu trecut *scachę́ĭt* P. I. 71_{28}.
?: p. 3 s. *scólą* (43_{23} e accentuat *scolą̊*) P. I. 8_{21} 43_{23} 59_{3}.—p. 3 pl. *scólu* P. I. 47_{1}.— —Participĭu trecut *sculą̊t* P. I. 43_{24}.
abscondere: p. 3 s. *scúnde* P. I. 4_{9}.—p. 3 pl. *scúndu* P. I. 17_{19}.
croat *ispeći ispečem* braten: p. 2 pl. *spets'iţ* P. I. 32_{20}.
exponere + *-va:* p. 3 s. *spuravę́* P. I. 81_{8}.
exponere: p. 2 pl. *spúreţi* P. I. 47_{29}.—p. 3 pl. *spúru* P. I. 21_{17}.— —Infinitiv *spúre* P. I. 5_{34}.
sorbere: p. 2 pl. *surbiţ* P. I. 56_{3}.— —Infinitiv *surbi* P. I. 56_{4}.
croat *šetati šetam* spazieren: p. 3 s. *şeté* P. I. 35_{29} 36_{5}.—p. 3 pl. *şetéscu* P. I. 36_{1}.— —Infinitiv *şetéĭ* P. I. 35_{12}.
croat *ispuštati ispuštam* auslassen: p. 3 s. *şpuştę́* P. I. 3_{12}.
expectare? exceptare?: p. 3 s. *ştę́ptą* P. I. 12_{9}.—p. 3 pl. *ştéptu* P. I. 59_{26}.
scire: p. 1 s. *ştiŭ, ştiúu, ştivu, ştiwu* P. I. 8_{4} $22_{28,\ 35}$ 41_{7} 77_{35}.—p. 2 s. *ştiĭ* P. I. 39_{2} 46_{5}.—p. 3 s. *ştie* (37_{17} e accentuat *ştié*), *ştiĭe* P. I. 29_{19} 37_{17}, 54_{34}, 58_{1}.—p. 1 pl. *ştién* P.

I. 34_{18}.— —Infinitiv *şti* P. I. 67_4. Participĭu trecut *ştiŭŭt* P. I. 3_8.
croat *trljati trljam* daherschlendern: p. 3 s. *trlé, tărlę* P. I. 23_{28} 47_{23} 78_{31}.— —Participĭu trecut *trlit* P. I. 20_{17}.
? Compară croat *toptati topčem* treten, stampfen; neosloven *tepsti* schlagen: p. 3 s. *tofnę* (loveşte) P. I. 2_{16}.— —Participĭu trecut *tofnit* P. I. 2_{23}.
tornare: p. 3 s. *tornå* [sic] P. I. 26_{31}.
trahere: p. 3 s. *tr̨aje* P. I. 3_{16} 82_{12}.—p. 2 pl. *trajéț* P. I. 59_{15}.— —Participĭu trecut *trạs* P. I. 59_{16}.
transmittere: p. 3 s. *trămęte* P. I. 10_{17} 17_{26}.— —Infinitiv *tr̨ą-męte* P. I. 29_{33}. Participĭu trecut *trămés* P. I. 13_{25}.
traicere: p. 3 pl. *ṭrécu* P. I. 65_{12}.— —Infinitiv *tréts'e* P. I. 10_{11}.
croat *tući tučem* schlagen: p. 3 s. *tuts'ą̊, tucę* P. I. 25_{25} 57_6.— —Participĭu trecut *răstuts'it* P. I. 67_{16}.
occidere: p. 1 s. *ucidu* P. I. 60_7.—p. 3 s. *uțide* P. I. 17_{12}.
— —Infinitiv *uts'ide* P. I. 2_{27}. Participĭu trecut *ucis* P. I. 2_7.
**oblitare:* p. 3 pl. *ŭtu* P. I. 43_{28}.
croat *valjati valjam* werth sein, vonnöthen sein, müssen: p. 3 s. *val'é* P. I. 5_{32} 14_{27}.
videre: p. 1 s. *védu* P. I. $29_{29,\ 31}$.—p. 3 s. *véde, vęde* P. I. 3_{29} 13_{21} 16_{12} 22_{17} 46_2 47_6 50_{28} 51_6.—p. 1 pl. *vedén* P. I. 5_{28}.—p. 2 pl. *vedéț* P. I. 79_{22}.—p. 3 pl. *védu* P. I. 45_{22} 82_{25}.— —Infinitiv *vedę* P. I. 7_{31}, *vęde* P. I. 35_{18} 42_{13}. Participĭu trecut *vezŭt* P. I. 2_6.
croat *vikati vičem* schreien: p. 3 s. *vichę, vicą̊* P. I. 9_8 11_{23} 82_6.— —Participĭu trecut *vichęĭt* P. I. 11_{19}.
venire: p. 3 s. *virę, vire* P. I. 4_{22} 5_5.—p. 3 pl. *viru, viñu* P. I. 1_{28} 10_{18} 21_{17} $66_{4,\ 5,\ 9,\ 12}$.— —Infinitiv *veri, virĭ* P. I. 5_6 11_{34}.—Participĭu trecut *verit* P. I. 1_{15}.
velle: p. 1 s. *vol'ésc* P. I. 8_{27} 9_5.— —Infinitiv *vre, vol'i* P. I. 4_{16} 7_{32}. Participĭu trecut *vrut, vol'it* P. I. 1_{28} 63_{11}.—Alte forme ale luĭ *velle* vezĭ la § 255 No **217** Nota.
iacere: p. 3 pl. *zą̊cu* P. I. 80_4.
croat *izbuditi izbudim* nach der Reihe wecken: p. 3 s. *zbudę* P. I. 11_8.
croat *pribijati* anschlagen: participĭu trecut *prebiĭęĭt* P. I. 75_{37}.
croat *zabijati zabijam* hineinschlagen: p. 3 s. *zebię* P. I. 76_2.
?: p. 1 s. *zehihizdęĭ* (nechez) P. I. 13_{10}.

croat *jezditi jezdim* reiten: p. 3 pl. *zeïezdéscu* P. I. 11_8.
croat *zamjerati zamjeram* übel nehmen: p. 3 s. *zemeré* P. I. 21_7.
croat *zgorjeti zgorim* verbrennen: p. 3 s. *zgoré* P. I. 16_{29}.
dicere: p. 2 s. *zits'* P. I. 11_{16}.—p. 3 s. *zice, zits'e* P. I. $23_{14, 15}$ 67_{36}.—p. 3 pl. *zicu* P. I. 10_{33} 23_{19}.— —Infinitiv *zits'e* P. I 9_3. Participiŭ trecut *zis* P. I. 3_{11}.
croat *izvaditi izvadim* herausnehmen: p. 3 s. *zvadę́* P. I. 25_{16}.
— —Infinitiv *zvadi* P. I. 25_6.

Se constată tabloul următor de terminaţiĭ.

Verbe latineştĭ

	Conjugarea I *-are*	Conjugarea II *-ēre*	Conjugarea III *-ĕre*	Conjugarea IV *-ire*
p. 1 s.	*-u*	*-u*	*-u*	*-u*
p. 2 s.	*-i*	*-i*	*-i*	*-i*
p. 3 s.	*-ă, -ą̆, -ę, ă*	*-e, -ę*	*-e, -ė*	*-e, -ę, -ė*
p. 1 pl.	*-ą̊n*	*-ėn*	*-en, -ėn*	*-in, -iėn*
p. 2 pl.	*-ą̊ţ*	*-ėţ*	*-eţi, -eţ, -ėţ*	*-iţ*
p. 3 pl.	*-u*	*-u*	*-u*	*-u*

Verbe străine

p. 1 s.		*-éscu, -ésc, -ę́ĭ*
p. 2 s.		*-éşti, -éştĭ, -ę́ĭ*
p. 3 s.		*-ę́, -é, -éĭ, -ą̆*
p. 1 pl.		*-in, -éĭn, -ę́ĭn*
p. 2 pl.		*-iţ, -éiţi, -éĭţ*
p. 3 pl.		*-éscu, -iéscu*

Dacă aplicăm aceste terminaţiĭ la cîte un verb, tabloul este următorul:

Verbe latineştĭ

	interrogare	videre	battere	dormire
p. 1 s.	*ăntrébu*	*védu*	*bą̊tu*	*dórmu*
p. 2 s.	*ăntrébi*	*vézi*	*bą̊ţi*	*dórmi*
p. 3 s.	*ăntrę́bă, ăntrę́bą̆, ăntrę́bę, ăntrebă̆*	*vę́de, vę́dę*	*bą̊te, batė*	*dórme, dórmę, dormė*

p. 1 pl.	*ăntrebợn*	*vedén*	*bợten, batén*	*durmin, durmién*
p. 2 pl.	*ăntrebợț*	*vedéț*	*bợteți, bợteț, batéț*	*durmiț*
p. 3 pl.	*ăntrébu*	*vẹdu*	*bợtu*	*dórmu*

Verbe străine

	croat *morati*	croat *posaditi*
p. 1 s.	*morėscu, morėsc, morẹĭ*	*posadėscu, posadėsc, posadẹĭ*
p. 2 s.	*morėşti, morėştĭ, morẹĭ*	*posadėşti, posadėştĭ, posadẹĭ*
p. 3 s.	*morẹ, morė, morėĭ, morą̊*	*posadẹ, posadė, posadėĭ, posadą̊*
p. 1 pl.	*morėĭn, morẹĭn*	*posadin*
p. 2 pl.	*morėiți, morėĭț*	*posadiț*
p. 3 pl.	*morėscu*	*posadėscu, posadiėscu*

Observăm următoarele:

1. Sufixul de prezent *-éz*, care se găseşte în dacoromîn şi în macedoromîn (incluziv meglenitul) la temele *-a* (I conjugare), nu se găseşte în istroromîn.

2. Sufixul de prezent *-ésc*, care în dacoromîn şi macedoromîn (incluziv meglenitul) se găseşte numaĭ la temele *-i* (IV conjugare), în istroromîn se găseşte şi la temele *-i* şi la temele *-a* (I conjugare), unde la aceste din urmă reprezintă sufixul de prezent dacoromîn şi macedoromîn *-éz*.

3. Cînd se alipeşte la temele *-a* sufixul de prezent *-ésc*, care dela capul loculuĭ, dupăcum probează dialectele dacoromîn şi macedoromîn, a aparținut numaĭ temelor *-i*, are loc o transplantare la temele *-a* a întreguluĭ sistem de conjugare al prezentuluĭ cu sufixul *-ésc* dela temele *-i*. Limba anume simte ca terminațiĭ ale prezentuluĭ *-ésc* dela temele *-i* pe următoarele. Prezentul indicativuluĭ (conjunctivuluĭ): p. 1 s. *-ésc*, p. 2 s. *-éşti*, p. 3 s. *-éşte*, p. 1 pl. *-in*, p. 2 pl. *-iț*, p. 3 pl. *-éscu*; infinitiv *-i*; participĭu prezent *-inda*. Aceste terminațiĭ, simțite ca aparținînd sistemuluĭ de conjugare cu *-ésc* al prezentuluĭ, s-aŭ alipit la temele *-a* astfel, că persoanele 1, 2, 3 singulare şi 3 plurală dela prezentul indicativuluĭ s-aŭ aninat cu eliminarea temeĭ *-a*, ĭar persoanele 1, 2 plurale dela prezentul indicativuluĭ şi terminațiile infinitivuluĭ şi participĭuluĭ prezent s-aŭ aninat fără eliminarea temeĭ *-a*. Din *-*ain, -*aiț, -*ai, -*ainda* orĭ *-*ăin, -*ăiț, -*ăi, -*ăinda* aŭ rezultat actualele forme de p. 1, 2 plurale dela prezentul indicativuluĭ, de infinitiv şi de participĭu prezent *-ẹĭn -ėĭn, -ẹĭț -ėĭț, -ẹĭ -ėĭ, -ẹĭnda -ėĭnda*, prin care se deosebeşte conjugarea prezentuluĭ *-ésc* dela temele *-a* de conjugarea prezentuluĭ *-ésc* dela temele *-i*. Prin analogie forma aceasta *-ẹĭ-, -ėĭ-* s-a lățit şi la participiile trecute ale verbelor respective, la care participĭul trecut sună *-ẹĭt -ėĭt*.

4. Verbe romîneştĭ primesc forme croate la unele persoane dela prezentul indicativuluĭ (conjunctivuluĭ).

α) Verbele *dare, levare, stare* aŭ formele următoare.
p. 1 s. *dḁu* P. I. 4_{18}, *dḁvu* P. I. 75_{30}.—p. 2 s. *dḁĭ* P. I. 82_{19}.—p. 3 s. *dḁĭe, dăĭe* P. I. $1_{14, 15, 16, 19}$ $3_{17, 19}$ 10_3 13_7 14_{27} 24_{21} 25_{16} 66_{15} 68_{21} 43_{35} 75_{21} 79_7.—p. 2 pl. *dăĭeți, dăĭeț* P. I. 5_{32} 14_{33} 73_{28}.—p. 3 pl. *daŭ, dḁŭ, dḁvu* P. I. 5_{11} 54_{27} 78_{34} 81_{29} 82_{21}.— —Infinitiv *dḁ* P. I. 1_{19}. Participĭu trecut *dḁt* P. I. 50_{35}.
p. 3 s. *lḁĭe* P. I. 2_{15} 9_6 17_{13} 24_{21} 73_{19} 76_{26}.—p. 1 pl. *laĭĕn* P. I. 53_2.—p. 2 pl. *lăĭeț* P. I. 14_{33} 15_{30}.— —Infinitiv *lḁ* P. I. 8_{12}. Participĭu trecut *lḁt* P. I. 1_{16}.
p. 3 s. *stḁĭe, stăĭe* P. I. 2_{12} $28_{10, 15, 20}$ 47_{21}.— —Infinitiv *sta* P. I. 63_{25}. Participĭu trecut *stḁt* P. I. 68_{28}.

Dintre aceste forme *dḁĭe, dăĭe* este croatul *daje* p. 3 s. prezent indicativ dela *davati dajem*; *stḁĭe, stăĭe* este croa-

---

In Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 171 se dă explicarea formelor istroromîne *-ęĭ, -ĕĭ* în felĭul acela că s-ar fi produs supt influința formelor croatę de imperativ, persoanele 1 şi 2 plurale, care la temele *-a* sună *-aĭmo, -aĭte.*

4. La persoana 3 singulară *-şte* din sufixul *-ęşte -ĕşte* cade, astfel că această persoană este terminată în vocală accentuată, *-ę -ĕ.* Prin analogiea numeroaselor verbe conjugate cu sufixul de prezent *-ĕsc* s-a strămutat accentul pe ultima silabă la persoana 3 singulară şi la unele verbe conjugate fără acest sufix. Rar. (Căderea sunetelor de după vocala accentuată din sufixul *-ĕsc* are loc în istroromîn şi la persoana 2 singulară dela imperativ: *domislę* gîndeşte > **domislęşte* P. I. $19_{3, 10}$ etc. Acest fapt se petrece şi la imperativul din macedoromîn, incluzív meglenitul: *ahulĕă* pipăe P. B. 143, *zbură* vorbeşte P. B. 281, *greă* grăeşte P. B. 427, *nu ti pidipseă* nu te osteni P. B. 427; *vicneă* chĭamă P. M. 1_{14}, *trăgneă-ti* fugĭ P. M. 17_5, *tureă* zvîrle P. M. 17_{21}, *mănčǫ-ti* osteneşte-te P. M. 33_{18}, *cĭutneă* aruncă P. M. 33_{35}, *tuceă* ascute P. M. 35_5. El se găseşte la unele verbe pe alocurea şi în dacoromîn, de pildă în Muntenia *păzeă* = păzeşte. Prin analogiea numeroaselor verbe conjugate cu sufixul de prezent *-esc* s-a strămutat în istroromîn accentul pe ultima silabă la persoana 2 singulară a imperativuluĭ şi la unele verbe conjugate fără acest sufix. Rar: *portă̆* du P. I. 40_4).

5. Prin analogie terminațiea *-ĕĭ* dela persoana 3 singulară a verbelor conjugate cu *-ĕsc* s-a întrodus şi la persoanele 1 şi 2 singulare dela aceleaş verbe. Rar.

6. Cu excepție de verbul *velle*, sufixul de prezent *-ĕsc* se găseşte în istroromîn numaĭ la verbe străine, spre deosebire de dacoromîn şi de macedoromîn, incluzív meglenitul, unde acest sufix se găseşte şi la verbe latineştĭ.

tul *staje* p. 3 s. prezent indicativ dela *stajati, stajem; dăĭeți, dăĭeț* este o contaminare dintre forma romînească *dăți* şi croatul *dajete* 2 p. pl. prezent indicativ dela *davati dajem; lǫĭe* şi *lăĭeț* sînt analogice după *dǫĭe, stǫĭe, dăĭeț; laĭén* este analogic după *lăĭeț.*—Influința croată a fost recunoscută încă de Ascoli în Studj critici, I, Gorizia, 1861, pag. 72, pentru care vezĭ Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 191.

β) In p. 3 s. *ăntrębǫ* P. I. 26_{30}, *cl'éma* P. I. 69_9 *-ǫ, -a* este p. 3 s. croată *-a* dela verbe cu tema *-a,* de pildă *čuva* dela *čuvati čuvam, jada* dela *jadati jadam,* etc.

γ) Persoana I pl. *-ǫn* este influințată de persoana 1 pl. prezent indicativ croată *-amo.* Vezĭ § 237 No 6.

5. Imperfectele cîte se găsesc în P. I. şi în textele publicate de Weigand în I Jahresbericht (W.) şi de Sextil Puşcarĭu în Studiĭ istroromîne I, Analele Academieĭ romîne ser. II tom XXVIII, Memoriile secțiuniĭ literare (S. P.), sînt următoarele: p. 3 s. *arătǫĭa* (arăta) P. I. 14_{29}.—p. 3 s. *ăntrebǫĭa* (cerea [întreba]) P. I. 68_{21}.— p. 3 s. *davęĭa* (da, dădea) S. P. 36, 56, 61 > *dare* + *-va* (pentru sufixul *-va* vezĭ maĭ jos sub 9) orĭ croat *davati.*—p. 3 pl. *davęĭa* (daŭ, dădeaŭ) S. P. 57.—p. 3 pl. *făcéĭa* (făceaŭ) P. I. 58_{11}.—p. 3 s. *făts'éĭa* (făcea) P. I. 64_3. —p. 3 s. *fermevęĭa* (oprĭa) P. I. 63_{13} > italian *fermare* + *-va.* —p. 3 s. *flǫĭa* (afla) P. I. 24_{35}.—p. 3 s. *ganęĭa* (vorbĭa) P. I. 22_1 > croat *ganati se* sich unterhalten la Byhan Istrorumänisches Glossar.—p. 3 s. *goniĭa* (trimetea [gonĭa]) S. P. 56.— p. 3 s. *ĭurbǫĭa* (întîlnĭa) P. I. 68_{21} > *in-* + *obviare.*—p. 3 s. *mejéĭa, mejęĭa, merjéĭa* (mergea) P. I. 21_6, 66_{28} S. P. 57. —p. 3 s. *misliĭa* (gîndĭa) S. P. 31 > croat *misliti* denken.— p. 3 s. *moréĭa* (trebuĭa) P. I. 38_{28} > croat *morati.*—p. 3 s. *mulęĭa* P. I. 68_5 (dezbrăca, lepăda depe sine) > neosloven *muliti* abstreifen.—p. 3 s. *muncǫĭa* (mînca) P. I. 38_{28}.—p. 3 s. *oslobodiĭa* (slobozĭa, libera) S. P. 17 > croat *osloboditi* lossprechen.—p. 3 s. *otchiniĭa* (rupea) P. I. 24_{35} > croat *otkinuti* abreissen.—p. 3 s. *piséĭa* (scriĭa) P. I. 63_{13}, $_{14}$ > croat *pisati* schreiben.—p. 3 s. *pișt́ęĭa* (lovĭa) W. 154 > italian *pestare* a lovi.—p. 3 pl. *pocosía* (cosĭaŭ) P. I. 18_{25} > croat *pokositi* abmähen.—p. 3 s. *poidia, poidiĭa* (mînca) P. I. 18_{26} 24_{35} > croat *pojesti pojedem* aufessen.—p. 3 pl. *poĭdia* (mîncaŭ) W. 144.—p. 3 pl. *pomisliĭa* (gîndĭaŭ) S. P. 60 > croat *pomisliti* auf den Gedanken kommen.—p. 3 s. *puté* (putea) P. I. 64_4.—p. 3 s. *se spensęĭa* (se sfîrșĭa de consumat) S. P. 56

>croat *spendžati* verbrauchen.—p. 3 s. *stresia* (scutura) W. 144>croat *stresti* herabschütteln.—p. 3 s. *ştivéĭa* (ştiĭa) P. I. 14_{29}>*scire*+-*va*.—p. 3 s. *utšidéĭa* (ucidea) P. I. 38_{27}.—p. 3 s. *vedẹĭa* (vedea) S. P. 17.—p. 3 s. *veriĭa* (venĭa) S. P. 13, 36, 53, 60.—p. 3 pl. *viravẹĭa* (venĭaŭ) S. P. 12> *venire*+-*va*.

Dintre aceste imperfecte numaĭ *plıté* prezintă forma comună romînească. Celelalte aŭ o fizionomie specială, care în general se poate determina prin aceĭa că la tema prezentuluĭ se adauge un -*ĭa*, pelîngă care maĭ este de observat că verbele străine cu tema -*a* prezintă în loc de -*a* pe acel -*ẹ*, -*e*, care apare la persoanele 1, 2 plurale dela prezentul indicaticativuluĭ, la infinitiv, participĭul prezent şi participĭul trecut (Vezĭ nota de maĭ sus de sub XII, 3, observaţiea 3). Acest -*ĭa* se explică printr-o contaminaţie cu imperfectul croat, care se caracterizează la foarte multe verbe tocmaĭ prin aceĭa că la tema prezentuluĭ se adauge un -*ĭa*- orĭ că tema prezentuluĭ se modifică în acel fel că devine terminată în -*ĭa*-: infinitiv *plesti*, prezent *plet-e-*, imperfect *plet-ija-*; infinitiv *pasti*, prezent *pas-e-*, imperfect *pas-ija-*; infinitiv *grebsti*, prezent *greb-e-*, imperfect *greb-ija-*; infinitiv *peći*, prezent *peč-e-*, imperfect *peč-ija-*; infinitiv *kleti*, prezent *kun-e-*, imperfect *kun-ija-*; infinitiv *biti*, prezent *bi-je-*, imperfect *bi-ja-*; infinitiv *tonuti*, prezent *ton-e-*, imperfect *ton-ja-*; infinitiv *umjeti*, prezent *umi-je-*, imperfect *umi-ja-*; infinitiv *gorjeti*, prezent *gori-*, imperfect *gori-ja-*; infinitiv *hvaliti*, prezent *hvali-*, imperfect *hvalj-a-*; infinitiv *sijati*, prezent *si-je-*, imperfect *si-ja-*.—Weigand în Romania XXI, 247 vede în acest imperfect istroromîn o influinţă italiană. Dar cum s-ar fi putut naşte tipul istroromîn *ˊĭa*- din tipul italian -*áva* -*èva* -*iva*?

6. Dacă la imperfectele de sub numărul precedent influinţa limbiĭ croate a avut loc din partea radicaluluĭ, la următoarele s-a întrodus terminaţiea imperfectuluĭ croat. Exemplele sînt luate din textele publicate de Sextil Puşcarĭu şi trebue să se ţină samă de înprejurarea că în aceste texte nu apare nicĭun *š* şi nicĭun *ž*: pretutindenĭ în loc de *š*, *ž* din textele publicate de Weigand şi de Iosif Popovicĭ apar în textele publicate de Sextil Puşcarĭu *s*, *z*. Aceasta din cauză că persoanele care aŭ narat, şi acele care aŭ notat, n-aŭ putut pronununţa pe *š*, orĭ aŭ pronunţat un *š* asămănător la timbru cu *s* (Compară cele spuse de Weigand I Jahresbericht pag. 124 cu privire la *s*, *š*

din istroromîn: „Cea maĭ mare dificultate o fac şuerătoarele. Toţĭ autoriĭ, fără să mă exceptez pe mine însumĭ, sînt neconsecvenţĭ în redarea acestor sunete. Cauza stă în aceĭa că pe de o parte pronunţarea variează dela individ la individ, ĭar pe de alta unul şi acelaş sunet a putut fi auzit de diferite persoane în diferite felĭurĭ. De pildă, Marcus Zvetšić din Susnjevitsa şi Franz Stroligo pronunţă *fost*, ĭar Nestor Scrobe *fošt*. Acest din urmă pronunţa *ŝi*, ĭar ceĭ doĭ dintîĭŭ *ši*. *ts* din *c* latin era pronunţat ba *tŝ*, ba *tš*. La uniĭ precumpănesc sunetele *š*, la alţiĭ sunetele *ŝ*. Sunetul *ŝ*, din punct de videre al efectuluĭ pe care-l face asupra auzuluĭ, e un sunet intermediar între *s* şi *š*". Vezĭ şi cele spuse la § 258 No 220). Eŭ în redarea exemplelor pun pe *š*, *ž* acolo unde sînt ceruţĭ de istoriea limbiĭ. *ľeĭ a fost ruşire spüre şi frică che ţe póte fi, şi nu vręşe ziţe niş* (eĭ ĭ-a fost ruşine să spuĭe şi frică de ce se poate întîmpla, şi nu voĭa să spuĭe nimic) S. P. 10.—*ţąţe lu ţéla mladits' ăntrębą căt vor pre plątsʼe. dómnu ziţe che nu vręşe niş* (tatăl tînăruluĭ îĭ întreabă cît vor pentru plată. domnul răspunde că nu voĭa nimic) S. P. 25.—*ie-ľ ganę: «fęto, scol-te maĭ sărą şi maĭ muşątą neg-aĭ mąnts'e fost». ma nu se vręşe sculą* (el îĭ zice: «fată, scoală-te maĭ sănătoasă şi maĭ frumoasă decît aĭ fost înainte». dar fata nu voĭa să se scoale) S. P. 26.—*ăntrebąt-a dómnu tejącu se áre ĭe [påre şi cąş], ma ĭe ziţe che n-ąre. dómnu fąţe néca vire ąpa ăntru ĭe pira la jerüncľi. şi ziţe dómnu lu ţéla tejąc: «påra şi cąşu». e ĭe tąţe. ąpa-ľ vire păr la stümig. «påra şi cąşu», ziţe dómnu. Pétru ziţe lu dómnu: «ţüdą ľ-e». e ĭe ziţe: «cum ľ-e ţüdą, căn nu vręşe spüĭe* [greşit în loc de *spüre*]*? ĭe va maĭ voli otopi-se nėgo spüre».* (a întrebat domnul pe lucrător dacă are el pîne şi caş, dar el zice că n-are. domnul face să-ĭ vie apa păn la genunchĭ. şi zice domnul lucrătoruluĭ: «pînea şi caşul». şi el tace. apa-ĭ vine păn la brîŭ [stomah]. «pînea şi caşul», zice domnul. Petru zice domnuluĭ: «i-ĭ prea mult». şi domnul îĭ zice: «cum i-ĭ prea mult, cînd n-a vrut să spue? el ar vrea maĭ degrabă să se înece, decît să spue») S. P. 26.—*ĭeľ ăl rógu néca-ľ ląsą, ma ĭe nu vręşe* (eĭ îl roagă să-ĭ lese, dar el nu voĭa) S. P. 36.—*ĭeľ se vreş-unsurą* (eĭ eraŭ să se cunune) S. P. 41.

-*şe* dela aceste imperfecte este terminaţiea de imperfect a treĭa persoană singulară croată -*še*. Prin analogie s-a vîrît apoĭ -*şe* şi la persoana a treĭa plurală. In Zur Rekonstruktion des

Urrumänischen pag. 23 Sextil Puşcarĭu vede în aceste forme nişte forme de prezent, care s-ar fi născut din *vr̨ęse spŭĭe* (vezĭ maĭ sus al doilea exemplu dela S. P. 26), cuvinte cetite de el cu *s* şi considerate ca compuse din *vrę* 3 p. s. prezent + *se* conjuncţie + *spuĭe* 3 p. s. conjunctiv (Compară cele spuse maĭ sus sub XII, 1). Dintr-o asemea izolare, în care limba ar fi confundat pe *vrę* + *se* într-un cuvînt, ar fi rezultat după Sextil Puşcarĭu un prezent cu *-s* al verbuluĭ *voesc*, pe care el îl construeşte în întregime astfel: *vrèscu, vrèsi, vręse, vresèn, vresèț, vrèsu*. Asupra chestiuniĭ revine Puşcarĭu, întocmaĭ cu acelaş chip de a videa, în Studiĭ istroromîne II, 198, 199, cu adaosul că formele *vrèscu, vrèsi, vręse, vresèn, vresèț, vrèsu* le găseşte întrebuinţate în nişte texte inedite ale luĭ Glavina, că Belulovicĭ, informatorul luĭ Puşcarĭu, cînd era întrebat, ĭĭ „dădea regulat această conjugare a pregnantuluĭ *vrea* la prezent", şi că Bartoli ar fi auzit într-o localitate (Sucodru) forma de persoana 1 singulară prezent *vrèsu*. In ce priveşte formele din textele luĭ Glavina şi forma *vrèsu* auzită de Bartoli, să se bage bine de seamă dacă nu cumva sînt forme de imperfect, ĭar nu de prezent (locurile doar toate din textele publicate de Puşcarĭu sînt imperfecte şi cu toate acestea Puşcarĭu le-a luat drept prezente!). Iar în ce priveşte paradigma de prezent *vrèscu*, etc., dată de Belulovicĭ, cînd era întrebat de Puşcarĭu, pe asemenea paradigme spuse *ad hoc*, oarecum sugestionate, nu poate pune cineva nicĭun temeĭŭ. Dacă însă într-adevăr există asemenea forme de prezent, apoĭ trebuesc considerate ca formate analogic pe baza imperfectelor, care aceste din urmă apar în adevăr *de fapt* în texte.

7. în viitorul p. 1 pl. *mèsermo* (vom merge) P. I. 49_{32} 77_{11} *-mo* este forma persoaneĭ întîĭ plurale croate *-mo*, pe care o are în limba croată persoana întîĭa plurală dela prezent, imperfect şi aorist. Poate că a avut loc şi o influinţă din partea formeĭ de întîĭa persoană plurală a viitoruluĭ italian *-erèmo (canteremo, venderemo)*.

8. Ca şi meglenitul, şi în mod cu totul deosebit de firea dialectelor dacoromîn şi macedoromîn, istoromînul, conform cu firea limbilor slave, deosebeşte verbele perfective de cele imperfective, şi, după procedarea slavă, formează perfective din imperfective cu ajutorul prefixelor slave şi al sufixuluĭ slav *-n* *).

*) Chestiunea formăriĭ de verbe perfective în istroromîn cu ajutorul *prefixelor* slave a atins-o Iosif Popovicĭ, Dialectele romîne din Istria, I, pag. 111 şi apoĭ Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 251.

α. Perfective și imperfective slave simțite de istroromîn ca atare.

otpravéscu perfectiv (sfîrșesc de pregătit)>croat *otpraviti* perfectiv abfertigen: *ĭeľ s-aw otpravit și mégu ḱą* (eĭ s-aŭ sfîrșit de pregătit și pleacă) P. I. 33_{31}. *otpravľéscu* imperfectiv (pregătesc)>croat *otpravljati* imperfectiv bereiten: *ĭeľ se otpravľéscu za męre ḱą* (eĭ se pregătesc să plece) P. I. 33_{28}.—*spraznéscu* perfectiv (vărs)>croat *isprazniti* perfectiv ausleeren: *te rógu, tśiĭa ĭe vîrtśina, spraznė-l* (te rog, ĭată cumarul, varsă-l) P. I. 37_{27}. *spraznivéscu-sprașnivéscu* imperfectiv (vărs într-una, tot vărs)>croat *ispražnjivati* imperfectiv ausleeren: *ĭe l-a lạt [vîrtśina] și poșnė sprașnivėĭ tśésta vîrtśina. ĭe l-a spraznivėĭt tot pira dămaręța* (el a luat cumarul și a început să-l verse și l-a tot vărsat până dimineața) P. I. 37_{27}.—*zeuzdéscu* perfectiv (pun unuĭ cal frîul)>croat *zauzdati* perfectiv zäumen: *ver flą un cą legạt la ĭąsle și tu ver ăl zeuzdėĭ* (veĭ afla un cal legat la ĭesle și-ĭ veĭ pune frîul) P. I. 41_8. *uzdéscu* imperfectiv (caut să pun unuĭ cal frîul) >croat *uzdati* imperfectiv zäumen: *cănd ăl uzdéri, ĭe nu se va dą* (cînd veĭ căuta să-ĭ puĭ frîul, el nu se va lăsa) P. I. 41_{13}.—*ștśofnéscu* perfectiv (a cĭupi)>sloven *ščipniti* perfectiv zwicken, *ștśoféscu* imperfectiv (a cĭupi într-una)>sloven *ščipati* imperfectiv zwicken: *un gólub ócoli de lạc motėĭt se și ștśofėĭt-a che va ștśofni zîrna* (un porumb umbla prin prejurul laculuĭ și tot cĭupĭa, doar va putea prinde cu pliscul vreo sămînță) P. I. 18_{16}.

β. Perfective formate de istroromîn din verbe romîneștĭ prin mijlocirea de prefixe slave și a sufixuluĭ slav *-n*.

Prefix *na-*>slav *na-*:

nesémiru (sfîrșesc de sămănat, samăn în întregime un loc oarecare)>*sémiru*: *stă nópte moréști țąsta códru rescopėĭ și de grăw nesemirą* (în noaptea asta trebue să desfunzĭ de copacĭ codrul cela și să-l samenĭ cu grîŭ) P. I. 31_{13}.—*róșo mń-a zis néca țąsta códru rescopésc și de grăw nesémiru* (roșul mĭ-a zis să desfund de copacĭ codrul cela și să-l samăn cu grîŭ) P. I. 31_{16}.

Prefix *po-*>slav *po-*:

polégu (leg pe toțĭ)>*légu*: *aw ăľ polovit și polegạt* (ĭ-aŭ prins și ĭ-aŭ legat pe toțĭ) P. I. 26_5.

posémiru (samăn în întregime un loc oarecare)>*sémiru*: *vėzi tśéla códru? moréști tot rescopėĭ și posemirą grăw*

(vezĭ codrul cela? trebue să-l disfunzĭ de copacĭ şi să-l semenĭ tot cu grîŭ) P. I. 39_{29}.

pospúru (spun tot, povestesc pănă la capăt)>*spúru: l'-a pospús tóte sęle stvar cum a fost* (ĭ-a spus toate întîmplările eĭ cum aŭ fost) P. I. 63_{29}.

potą́l'u (taĭŭ dintr-o lovitură de cuţit, de pildă o legumă din grădină)>*tą́l'u: néca créscu dócle veriru maĭ mąr [raditśi], pac ren ăl' potal'á* (să crească pănă s-or face maĭ marĭ [sălăţile] şi apoĭ le-om tăĭa) P. I. 53_{7}.

potórcu (torc tot ce era de tors)>*tórcu: virit-aŭ treĭ tęte cătrą ĭą pre ócną núntru şi l'-a ĭąle tot potórs* (aŭ venit la ea înuntru pe fereastă treĭ mătuşe şi ĭ-aŭ tors ele tot) P. I. 71_{23}.

potśiru (sfîrşesc de cinat)>*tśiru: verit-aw tśél'i ął'ţi sęra, şi tśira l-a fost pripravită, şi ĭel' aw tśirąt, şi de cănd aw potśirąt, se scol๋ă tśésta cąpo de lądri* (aŭ venit ceilalţĭ sara, şi cina lĭ-a fost gata, şi eĭ aŭ cinat, şi dupăce aŭ sfîrşit de cinat, se scoală căpitanul hoţilor) P. I. 22_{37}.

poutśidu (ucid pe toţĭ păn la unul)>*utśidu: crą́l'u ne va toţ poutśide* (craĭul ne va ucide pe toţĭ) P. I. 10_{27}.—*sócra zis-a «ĭo nu ştiu tśe ręn fątśe de tśésti mątśchi». bąba zis-a «tśąsta ren tot poutśide». şi ĭąle aw ăl' poutśis* (soacra a zis «eŭ nu ştiŭ ce vom face cu mîţiĭ aceştiĭa». moaşa a zis «să-ĭ ucidem pe toţĭ». şi ĭ-aŭ ucis pe toţĭ) P. I. 52_{34}

Prefix *za-*>slav *za-*:

zădórmu, zedórmu (încep a dormi, adorm)>*dórmu: de cănd ĭel' bire zădurmiru, ĭo voĭ męre cu cuţitu* (dupăce vor adormi eĭ bine, eŭ voĭŭ merge cu cuţitul) P. I. 7_{11}.—*cănd a ĭe zedurmit, ląt l'-a tśéla list* (cînd a adormit el, ĭ-a luat scrisoarea) P. I. 24_{8}.—*cănd a ĭą zedurmit, ĭel' a ląt tśésta mer* (cînd a adormit ea, eĭ aŭ luat mărul) P. I. 54_{7}.—*ĭel' a zedurmit doĭ, góbo ĭe n-a zedurmit* (eĭ aŭ adormit, ceĭ doĭ, ghebosul însă n-a adormit) P. I. 72_{33}. —*pús-a ĭe ăn sir pl'ir siru de furnij, se nu zedórme, ĭe n-a zedurmit* (el şĭ-a împlut sînul de furnicĭ, ca să nu adoarmă, şi n-a adormit) P. I. 77_{2}.

zăfárecu (orĭ „bat în cuĭe, închid bătînd în cuĭe", orĭ „pun în lanţurĭ, încătuşez") >*fárecu* (dr. *ferec*)*: covątśu zăfarecąt-aŭ mągo şi cu mul'ęra* (fĭerarul a bătut în cue

pe vrăjitor şi pe fimeea luĭ [adecă a bătut în cuĭe capacul lăziĭ, unde eraŭ închişĭ vrăjitorul şi fimeea vrăjitoruluĭ], orĭ fĭerarul a pus în lanţurĭ, a încătuşat, pe vrăjitor şi pe fimeea luĭ) P. I. 9_{16}.

zrampighéscu (reuşesc să mă caţăr)>*rampighéscu*, mă caţăr, veneţian *rampegár* a se căţăra: *dócle s-a ĭe zrampighéĭt préste tšéla zid, ĭel' a facút un bur toc de cąle* (pănă a reuşit el să se caţăre peste zidul cela, eĭ aŭ făcut o bucată bună de drum) P. I. 36_{32}.

zecl'ídu, zăcl'ídu (închid)>*cl'ídu: úşa ramąs-a rescl'isă, te rógu, zecl'íde-wo* (uşa a rămas deschisă, te rog, închide-o) P. I. 37_{35}.—*l-a zecl'ís* (l-aŭ închis, l-aŭ pus la închisoare, în temniţă) P. I. 45_{24}.—*voĭ te zecl'íde* (te voĭŭ închide [în dulap]) P. I. 46_{6}.—*ĭą, cănd cąvtă, dórme, e cănd ţire ócl'i zecl'íş, ontrát vęde* (ea, cînd se uĭtă, doarme, şi cînd ţine ochiĭ închişĭ, atuncĭ vede) P. I. 55_{14}.—*ăntrąt a dúpă mire zăcl'ís úşa* (îndată a închis uşa după mine) P. I. 60_{30}.

Sufixul *-n*>slav *-n*:

plecnéscu (1. netransitiv: plec, încep a mă duce, pornesc să mă duc. 2. transitiv: aplec, îndoĭŭ)>*plécu* (dr. *plec.* istroromîn *plécu* lipseşte în texte şi în glosare): *ĭe plecninda męre fąrą* (el pleacă şi ĭese afară) P. I. 3_{30}.—*ontrát av crąl'u mes cătrą ĭe şi li s-av plecnit ăn jerúncl'i* (atuncĭ craĭul a mers la el şi i s-a plecat în genunchĭ) P. I. 21_{4}.

9. In mod cu totul deosebit de firea dialectelor dacoromîn şi macedoromîn (incluziv meglenitul), istroromînul, conform cu firea limbilor slave, formează verbe iterative dela verbe imperfective şi perfective prin mijlocirea sufixelor *-ĭa* şi *-va* (Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen II pag. 454 vorbeşte de aceste sufixe sub rubrica sufixuluĭ iterativ *-a.* Pe *-ĭ-* şi pe *-v-* din *-ĭa, -va* el le consideră ca sunete de legămînt între radicalul verbuluĭ, dela care se face derivarea, şi sufixul derivativ *-a.* Orĭcum va fi stînd lucrul din punct de videre al originiĭ, Romînul a simţit ca sufix derivativ pe *-ĭa* şi pe *-va,* nu pe *-a.* Şi sigur tot aşa simţesc sufixele acestea şi limbile slave înseş, şi Croatul, de pildă, în *ubijati* faţă cu *ubiti,* în *davati* faţă cu *dati* simţeşte ca element deosebitor pe *-ja* şi pe *-va,* nu pe *-a!).*

Sufixul *-ĭa:*

cl'emăĭu (chem de maĭ multe orĭ, chem într-una)>*cl'ému: da-*

mărę̄ța verit-a bąba ráno, cľemąĭă-l: «ála, sculąți-vą̆, tóta nópta aț lucrąt» (dimineața a venit baba degrabă și strigă la el: «eĭ, sculați-vă, ațĭ lucrat toată noaptea») P. I. 68_8.

Sufixul *-va:*

ămmețavéscu (învăț)>*ămméțu: ĭa més-aw ăn școlă, ămmețavéĭt s-aŭ k̓ąro mușąt. așá s-a bíre ammețavéĭt, che a fost tśąțśe și mąĭa cĭúda conténți* (ea a mers la școală și a învățat foarte bine. așa de bine a învățat, că tatăl eĭ și mama eĭ aŭ fost foarte mulțămițĭ) P. I. 14_{28}.

davéscu (daŭ în diferite rîndurĭ)>*dąu: ontrát av crąľu mes cătrą̆ ĭe și li s-av plecnít ăn jerúncľi și che néca-ľ otproștę̄ che ľ-av davéĭt țéla șepástu cąlíne cănd ăn voĭscă mejéĭa* (atuncĭ craĭul s-a dus la el și ĭ-a căzut în genunchĭ, ca să-l erte că ĭ-a tot dat calulul cel șchĭop decîteorĭ mergea la războĭŭ) P. I. 21_4.

furavéscu (fur într-una, tot fur)>*fúru: tśéľi ómir tąț aŭ fost, ĭeľ aŭ furavéĭt boĭ* (oamenĭĭ ceĭa eraŭ hoțĭ, meseriea lor era că furaŭ boĭ) P. I. 5_{30}.—*Ontrát a fost ăr o cetąte nușcąrľi lądri, cąrľi furavéĭt-aŭ și șcóda lucrąt, ma nigdar nitśúr nu ľ-a putút ferméĭ ni ști cąrľi ăs* (odată eraŭ într-o cetate niște hoțĭ, care făceaŭ multe prădăcĭunĭ și aduceaŭ pagubă, dar nicĭodată nimenĭ nu-ĭ putuse prinde și nicĭ ști care-s) P. I. 21_{12}.

latravéscu (latru într-una)>*lątru: a vąvic latravéĭt* (toată vremea lătraŭ) P. I. 28_{12}.

muncavéscu (mînînc în diferite rîndurĭ în curs de un timp îndelungat)>*mărăncu: víro otś, ț-oĭ dą pocusí, tśe ver muncavę̄ĭ la mire* (vino încoace, ț-oĭŭ da să guștĭ din ce veĭ mînca totdeauna la mine) P. I. 8_{31}.

pascavéscu (pasc multă vreme, netransitiv)>*pąscu: ĭeľ prin ramnițe ąw pascavéĭt* (eĭ [măgărușiĭ] pășteaŭ pe șăsurĭ) P. I. 53_{12}.

purtavéscu (port multă vreme și în repețite rîndurĭ)>*pórtu: tśą mąĭe n-a putút ămną̆, o morę̄ĭt purtavę̄ĭ* (mama nu putea umbla, trebuĭaŭ s-o poarte) P. I. 17_8.

rescľidavéscu (deschid într-una, tot deschid)>*rescľidu: ĭą zis-a: «úșa ramąs-a resclisă, te rógu, zecľide-wo». cănd aw ĭe cațąt de úșą̆, tóta nópta aw o zeclidavéĭt și rescľidavéĭt* (ea a zis: «ușa a rămas deschisă, te rog, închide-o». cînd s-a apucat el de ușă, toată noaptea a tot închis-o și a tot deschis-o) P. I. 37_{34}.

spelavéscu (spăl mult, spăl bine)>*spélu: l-a poşnit spelavéĭ* [în text greşit *spelavuĭ]* (a început să-l spele) P. I. 25_1.

spuravéscu (spun multă vreme, povestesc)>*spŭru: tśire vire de depąrte, spuravę ciŭdą* (cine vine de departe, povesteşte multe) P. I. 81_8.

ştivéscu (prind cu mintea în repeţite rîndurĭ lucrurĭ care în repeţite rîndurĭ mi se arată)>*ştiŭ: tśe códąr ąĭ maéstra arătąĭa, ĭa vál'e ştivéĭa* (orĭce-ĭ arăta profesoara, ea îndată pricepea) P. I. 14_{29}.

vindavéscu (vînd în repeţite rîndurĭ)>*víndu: més-aw la tśésta bicąr, ĭŭve vindavęĭt-a cąrna* (s-a dus la măcelar, acolo unde acesta vindea carnea, acolo unde acesta îşĭ avea dugheana de vîndut carne) P. I. 26_4.—*ĭe a poşnit métur legą şi més-l-a vindavéĭ pre ąsir ăn tśetąte* (el a început să facă măturĭ, le-a pus pe măgar, şi s-a dus să le vîndă în cetate) P. I. 65_7.—*tŭntśa tśąle cuhąriţe cl'emąt l-a ópet la ŭşą, che néca męre métur vindavéĭ* (atuncĭ bucătăriţile l-aŭ chemat ĭar la uşă, să vie să le vîndă măturĭ) P. I. 65_{20}.

zecl'idavéscu (închid des, închid într-una)>*zecl'ídu:* Vezĭ exemplul de sub *rescl'idavéscu.*

10. Adĭectivele *cunténtu* (mulţămit) şi *vésel* (vesel) se găsesc construite cu dativul, conform uzuluĭ slav (Vezĭ Miklosich Vergleichende Grammatik IV pag. 613, No 17, Der Dativ des Grundes): *ĭel' a fost toţ cunténţi şi vésel' lu tśéşti doĭ fecĭór* (eĭ aŭ fost toţĭ mulţămiţĭ şi bucuroşĭ de aceştĭ doĭ copiĭ) P. I. 24_4 *)

---

*) Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen 12 consideră ca datorite imitaţieĭ slave construirea dacorominuluĭ *mă rog* cu dativul *(mă rog luĭ dumnezeŭ,* care ar fi=vechiŭ bulgar *molĭõ sẽ bogu),* construirea numeralelor dacoromîne dela *doŭăzecĭ* incluziv în sus cu genitivul (*doŭăzecĭ de Turcĭ,* care ar fi=vechiŭ bulgar *dva desẽti Turŭkŭ*), şi construirea verbuluĭ *judec* cu dativ în *judecaţĭ săraculuĭ şi mişeluluĭ* din Psaltirea de-nţăles Iaşĭ 1680, care ar fi=vechiŭ bulgar *sõditi komu.* Construirea luĭ *mă rog* cu dativul este însă ceva romanic, Diez Grammatik V ed. pag. 859, Meyer-Lübke Grammatik III, pag. 392; genitivul pelîngă *doŭăzecĭ* cu prepoziţiea *de* este forma obişnuită romînească—şi romanică—a genitivuluĭ partitiv (Să se bage de samă că *doŭăzecĭ=doŭă* +substantivul *zece* la plural!); ĭar *judecaţĭ săraculuĭ şi mişeluluĭ* nu-ĭ vorbire romînească, ci imitaţie servilă a cărturaruluĭ Dosofteiŭ după textul slav pe care-l traducea.

XIII

Din limba italiană a înprumutat istroromînul formarea pasivuluĭ prin mijlocirea verbuluĭ *venire: se ręę tšél'i ts'e füru r-a nóştra cetąte ĭel' veri cătra mire, ĭo le ręş şcapuléĭ, che nu ręę veri niş gaştighéĭţ* (dacă vor veni la mine ceĭ ce fură în cetatea noastră, eŭ îĭ voĭŭ scăpa, aşa că nu vor fi de fel pedepsiţĭ) P. I. 21_{26}.—*ontrát verit-a cunoscúţ* (atuncĭ s-aŭ cunoscut unul pe altul) P. I. 26_{1}.—*tše ve ĭo ăntrebąr, moréĭţ spüre práwo, e se nu, veţ veri gaştighéĭte* (ce vă voĭŭ întreba eŭ, trebue să-mĭ spunețĭ drept, dacă nu, vețĭ fi pedepsite) P. I. 52_{13}.

De obiceĭŭ însă în istoromîn, ca şi în dacoromîn şi macedoromîn (incluziv meglenitul), pasivul se formează cu verbul *a fi* orĭ prin forma reflexivă: *áli męre cólo, áli fi obisit* (orĭ veĭ merge acolo, orĭ veĭ fi spînzurat) P. I. 7_{32}.—*nu vor fi niş pedepséĭţ* (nu vor fi pedepsiţĭ de fel) P. I. 21_{18}.—*nu sáco ţe se nemré se uţide* (nu tot ce se ţinteşte se ucide) P. I. 17_{12}. —etc. etc.

§ 297. d) Adverb

Istroromînul, ca şi celelalte dialecte, are adverbe înprumutate din limbĭ străine, maĭ ales din limba croată.

ăncúntro (înainte, în întîmpinare) P. I. 32_{26}>italian *incontro.* —*ăn dvor* (afară) P. I. 31_{27}>croat *na dvor* hinaus, foras.—*ăntrąt.* Vezĭ *óntrat.*—*ăn zgóru* (în sus) P. I. 15_{23}>croat *zgora* supra, *zgorun* sursum Nemanić čakavisch-kroatische Studien II în Sitzungsberichte der Wiener Akademie vol. 108 (Nemanić II) pag. 229.—*báşta* (numaĭ) P. I. 65_{14}>italian *basta* destul.—*borebit, morebit* (poate, cumva) P. I. 20_{22} 41_{37} 44_{12} 46_{29}>croat *mora biti* trebue să fie (după Sextil Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 106>croat *može biti* poate fi).—*de un trąt* (dintr-o dată) P. I. 75_{5}>italian *ad un tratto.*—*dónche* (decĭ, prin urmare) P. I. 5_{34}>italian *dunque*, croat *donkle* ergo Nemanić II 224.—*epür* (cu toate acestea) P. I. 41_{2} > italian *eppure.*—*ĭa* (da, aşa) P. I. 31_{1}>croat *ja* ita.—*ĭáco* (foarte) P. I. 62_{14}>croat *jako* sehr.—*ĭądno* (cu supărare) P. I. 41_{32} 42_{16}>croat *jadno*, neutrul singular dela *jadan*, unselig, unglücklich.—*ĭur* (negreşit, sigur) P. I. 72_{7}>croat *jur* schon, iam. —*ĭúşto* (tocmaĭ) P. I. 7_{6}>croat (din italiana) *jušto* ipse Nemanić II 224.—*jálic.* Vezĭ *zálic.*—*lárgo* (departe) P. I. 54_{17}. >croat (din italiana) *largo* longe Nemanić II 225.—*magári*

(chĭar, chĭar și) P. I. 29_{12}>croat *magari* etiam si Nemanić II 225.—*malaménte* (răŭ) P. I. 68_{24}>italian *malamente*.—*máńe* (mîne, mînĭ) P. I. 75_{2}>italian *mane*.—*mimo* (dincolo) P. I. 34_{23} >croat *mimo* vorbei, praeter.—*morebít*. Vezĭ *borebit*.—*na désno* (la dreapta) P. I. 5_{27}>croat *nadesno* rechts.—*naĭ prve* (maĭ întîĭu) P. I. 68_{34}>croat *najprvo* primum Nemanić II 225. —*nẹ̊zat* (îndărăt, înapoĭ) P. I. 7_{31}>croat *nazad, nazada* zurück.—*nicacor* (nicĭ într-un chip) P. I. 6_{21}>croat *nikakor* nullo modo Nemanić II 226.—*nigdar* (nicĭodată) P. I. 37_{22}>croat *nigdar* numquam Nemanić II 226.—*óntrat, ontrẹ̊t, ăntrẹ̊t* (atuncĭ) P. I. 6_{11} 17_{23} 60_{30} 61_{5}>croat *ontrat* tum Nemanić II 226.—*óntrat, ontrẹ̊t, untrẹ̊t, ăntrẹ̊t* (odată) P. I. 13_{21} 17_{7} 76_{23} 80_{19}, $_{20}$>venețian *un trato* una volta, odată.—*ópet* (ĭarăș, din noŭ) P. I. 65_{21}>croat *opet* wieder.—*o pódne* (la amĭază) P. I. 31_{12}>croat *o podne* um Mittag.—*pac* (apoĭ, atuncĭ) P. I. 52_{7}>croat *pak* hernach, dann.—*pócle, pótle* (apoĭ, după aceĭa) P. I. 41_{33} 65_{4}>croat *pokle* postquam Nemanić II 226, *potle* deinde Nemanić II 227.—*po nóts'i* (noaptea) P. I. 8_{29}> croat *po noći* bei der Nacht.—*prę vișe* (prea mult, prea tare) P. I. 31_{35}>croat *više* mehr, plus.—*pric* (dincolo) P. I. 73_{12}> croat *prijeko* hinüber.—*rẹ̊da, rẹ̊do* (bucuros) P. I. 7_{4} 55_{19}> croat *rad, rada* libenter Nemanić II 227.—*ráno, rẹ̊no* (dimineața) P. I. 68_{9} 74_{37}>croat *rano* früh, des Morgens.—*sámo* (numaĭ) P. I. 63_{19}>croat *samo* nur.—*scrózi* (în toate părțile) P. I. 22_{17}>croat *skroz* per omnes partes.—*scúpa* (împreună) P. I. 77_{11} > croat *scupa* zusammen.—*senóts'i* (noaptea asta, la noapte, astă noapte; despre noaptea care vine și despre cea trecută) P. I. 36_{14} 47_{11}>croat *se noći* diese Nacht, hac nocte. —*smirom* (în liniște) P. I. 50_{36}>croat *smirom* ruhig.—*smiron* (într-una, neîncetat) P. I. 12_{13}, $_{33}$ > croat *smiron* semper Nemanić II 227.—*șúbito* (îndată) P. I. 12_{15}>italian subito.—*téșco* (greŭ, cu greutate) P. I. 11_{13}>croat *teško* schwer, graviter, difficile.—*ts'a* (departe) P. I. 54_{17}>croat *ća* weithin.—*tu* (aicĭ) P. I. 65_{14}>croat *tu* istic.—*túdi* (ĭarăș, din noŭ) P. I. 63_{21}, $_{22}$> croat *tudi* etiam Nemanić II 228.—*untrẹ̊t*. Vezĭ *óntrat*.—*vẹ̊l'e* (degrabă, îndată) P. I. 52_{7}>croat *valje* sogleich.—*vẹ̊vic* (totdeauna) P. I. 8_{33}>croat *vavek* semper Nemanić II 228.—*vechĭ* (maĭ, încă) P. I. 31_{32} 72_{13}>croat *veće* mehr, plus.—*vets', vechĭ* (acum, deja) P. I. 34_{23} 39_{20} 59_{3}>croat *već* schon, iam.—*vréda* (ĭute, răpede) P. I. 3_{22}>croat *vreda* celeriter Nemanić II 228. —*zad, záda* (tîrziŭ, încolo, peste o bucată de vreme) P. I. 73_{14}

74_{11}>croat *zada* post Nemanić II 228.—*zaiedno* (împreună) P. I. 65_{11}>croat *zajedno* zusammen, zugleich, una, simul.—*zą̊ino* (îndată, fără întîrziere) P. I. 77_{29}>croat *zajdno* = *zajedno* Nemanić II 228.—*zàlic, zą̊lic, jàlic* (puțin, cam, de abia) P. I. 35_{12} 75_{23} 80_{19}, $_{28}$>bulgar *zalăk* morceau de pain, bouchée.

In special trebue însemnat adverbul *k̓ą̊*>croat *ća*, cu înțelesul, pe care-l are în limba croată, al adverbelor prefixe germane *weg-, fort-, ab-*. Acest adverb modifică înțelesul verbuluĭ, ca un prefix, nu servește pelîngă verb ca compliment circumstanțial. Ca compliment apare, rar, sub forma *ts'a* (Vezĭ maĭ sus în tabloul adverbelor). Cu înțelesul adverbelor prefixe germane *weg-, fort-, ab-* apare însă foarte des: *ĭe morę̧ mę̧re k̓ą̊* (el trebue să plece) P. I. 11_{10}.—*a verĭt din sę̧ l'ùbą̊, che-ș va ŭo k̓ą̊ lą̊* (a venit după ĭubita sa, s-o ĭee și să plece cu dînsa) P. I. 12_8.—*cą̊rle va mę̧re k̓ą̊, póte γi făr de fricą̊* (care vrea să plece, se poate duce fără frică) P. I. 26_{10}.—*ĭel' se otpravl'èscu za mę̧re k̓ą̊* (eĭ se pregătesc să plece) P. I. 33_{28}.—*l'-a zis: «ą̊stez veț ve spravi k̓ą̊». și ĭel' més-aw k̓ą̊* (ĭ-a zis: «astăzĭ vețĭ pleca». și eĭ aŭ plecat) P. I. 36_{23}.—*ămną̊ț k̓ą̊ dintru a melĭ ócl'i* (plecațĭ de aicĭ, să nu vă maĭ văd) P. I. 41_{32}.—*ĭą̊-l' ăntrę̧bą̊ che cănd vor ĭel' k̓ą̊* (ea-ĭ întreabă că cînd aŭ să plece) P. I. 54_4.—*tu acmóce ver la un cuțit și ver lą̊ k̓ą̊ čą̊sta cóją̊ dispre mire* (tu acum ĭa un cuțit și dă la o parte pĭelea asta depe mine) P. I. 60_4.—*merzén k̓ą̊* (să plecăm) P. I. 66_{13}.—*cum rę̧n noĭ fą̊ts'e za k̓ą̊-l dą̊* (cum vom face noĭ să-l alungăm de aicĭ? cum să facem noĭ să ne scăpăm de dînsul?) P. I. 73_{23}. etc. etc.

Prin influința acestuĭ *k̓ą̊* slav se întrebuințează, rar, și adverbul romînesc *coló* cu înțelesul adverbuluĭ prefix german *weg-*: *ĭe mès-a coló la se cą̊mę̧rą̊* (el s-a dus în odaea sa) P. I. 41_3=croat *pošao ća*, abivit, er ist weggegangen.

§ 298. e) Prepozițiĭ

Istroromînul are multe prepozițiĭ înprumutate din limba croată: *croz de* (prin) P. I. 61_{36}>croat *kroz* durch.—*do* (pănă la) P. I. 30_{28} 41_9>croat *do* bis.—*na* (în, la) P. I. 16_{18} 27_{26} 71_{26}>croat *na* in.—*namèsto de* (în loc de) P. I. 11_{33}>croat *namesto* pro Nemanić II 225.—*nàspored cu* (alăturĭ cu, alăturĭ de, lîngă) P. I. 43_3>croat *naspored* neben.—*o* (pela, timp) P. I. 33_{14}>croat *o* um.—*ócoli de* (înprejur de, înprejurul) P.

I. 6_{23} 18_{16}>croat *ocoli* circum Nemanić II 226.—*po* (după) P. I. 68_5>croat *po* nach.—*scrózi de* (prin) P. I. 75_4>croat *skrozi* per Nemanić II 227.—*tits' de* (aproape de, lîngă) P. I. 49_6>croat *tik* contiguus Nemanić II 228.—*vírde, vărde* (deasupra, maĭ sus de) P. I. 37_{19} 62_{27} 77_{27} 78_{22}>croat *vrh* auf, über.—*za, zą* (pentru, drept, ca, în loc de) P. I. $13_{4, 22}$ $21_{7, 19}$ 44_{34} 49_1>croat *za* pro. Prepoziţiea *za* se întrebuinţează apoĭ în istoromîn pelîngă infinitivul subĭect, obĭect drept, compliment de scop. Vezĭ maĭ sus § 296, IX 2, 3, 5.

§ 299. f) Conjuncţiĭ

Istroromînul are multe conjuncţiĭ înprumutate din limba croată, maĭ ales, şi din limba italiană: *a, ă* (însă, ĭar) P. I. 55_{16} 67_{11} 68_{18}>croat *a* aber.—*áli* (orĭ) P. I. 9_5 19_{15} 62_{21}> croat *ali* oder, aut.—*dócle* (pănăce, pănă cînd, cîtă vreme) P. I. 10_{15} $28_{10, 16, 20}$ 50_5 $53_{2, 26}$>croat *dokle* so lange als, quousque.—*e* (că) P. I. 56_{34} 66_{13}>croat *e* dass.—*e* (şi) P. I. 57_{10} 63_{14} 70_{28} 73_6>italian *e.*—*ĭüvecoder* (orĭunde) P. I. 5_{10} >*ĭüve*+croat *-godijer* -cunque, după modelul croatuluĭ *gdjegodijer* ubicunque.—*ma* (însă) P. I. 31_1>croat *ma* aber, at. —*magár se* (chĭar dacă) P. I. 74_5>croat *magari* etiamsi Nemanić II 225.—*mąnche nėgo* (maĭ înainte de ce) P. I. 6_{19} $79_{7, 13}$>*mąnche*+croat *nego* als, quam.—*nėca* (să) P. I. $1_{6, 26}$ $2_{12, 21}$ $3_{12, 13, 17, 19, 23, 26, 29, 35}$ $4_{7, 9, 14, 17, 22}$; etc. etc. Această conjuncţie a înlocuit aproape complect conjuncţiea romînească *se,* care se maĭ găseşte relativ numaĭ rar întrebuinţată, de pildă P. I. 16_{18}, $36_{4, 14}$, etc.>croat *neka* dass.—*nėgo* (decît) P. I. 7_{32} 9_5 •33_{20}>croat *nego* als, quam.—*pa* (şi) P. I. 9_{12}>croat *pa* und, et.—*pac* (şi) P. I. 17_8>croat *pak* und, et.—*pócle* (dupăce) P. I. 1_3>croat *poklem* nachdem.—*pótle ts'e* (dupăce) P. I. 42_{24}>croat *potle* nach, post+*ts'e.*—*se nu* (ci) P. I. 78_8> italian *se no.*

§ 300. g) Cuvinte

1. Din cuvintele de origine latină orĭ romanică, care se găsesc în macedoromîn fără meglenit, ĭar în dacoromîn nu, istroromînul nu posede nicĭunul, căcĭ *rupą̆* (stîncă) P. I. glosar, Byhan e probabil italianul *rupe.* Din cuvintele latineştĭ, pe care meglenitul le posede, ĭar dacoromînul şi macedoromînul nu, există în istroromîn *in-*+*obviare: ănĭürbu* P. I. 2_{33} 27_{30} 28_6 $30_{21, 24, 27}$ 32_{32} 77_{17} 78_{16}.

Istrorominul are următoarele cuvinte latineşti, care nu se găsesc în dacoromîn şi macedoromîn (incluziv meglenitul). Numaĭ unul din ele se găseşte rar în vechea romînă. *cḁĭbă* (cuşcă) P. I. $12_{26, 30}$ 55_{27}>*cavea*.—*γi* (a merge, numaĭ la infinitiv întrebuințat) P. I. 9_5 26_{10} 34_{19} 66_{34} 69_{10} 74_{31} $79_{6, 12}$>*ire*. In vechea romînă se găseşte persoana 1 plurală prezent indicativ *imu*>*imus* în Psaltirea şcheĭană, Cîntecele sfinților 3 fecĭorĭ, din cartea luĭ Daniil prorocul, VII, 41 (In ediția Bianu pag. 516, în ediția Candrea pag. 328).—*săr* (sănătos) P. I. 72_3 80_{23} >*sanus*. Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1592 dă cuvîntul ca existent şi în macedoromîn, *sîn*. N-am găsit pe macedorominul *sîn* nicăirĭ, nicĭ în texte, nicĭ în glosare. Numaĭ la Dalametra este cuvîntul *san* (Despre vreo greşală de tipar nu poate fi vorba, căcĭ Dalametra pe *î* îl exprimă prin *î*, nu prin *â*): „*san*, adj. sănătos: *hiu san* (sînt sănătos)". Acest *san* nu poate fi latinul *sanus*. Pascu, Dictionnaire étymologique macédoroumain, I, No 1420, dă *sîn*, care s-ar fi întrebuințînd la Mețovo, după Nicolaidi, Etymologikon lexikon tis kutsovlahikis glossis, Athen, 1909.

2. Nenumărate cuvinte croate (unele slovene), care nu se găsesc în dacoromîn, a înprumutat istrorominul. Care dintre aceste cuvinte slave se găsesc şi în meglenit (unde aŭ fost înprumutate din izvor bulgar) am lăsat fără cercetare. Insemn aicĭ cuvintele de orĭce natură care nu se găsesc în P. I. glosar şi la Byhan (Adaosul făcut de Weigand la Byhan nu l-am luat în considerare. Şi n-am luat în considerare nicĭ „suplementul la glosar", pe care l-a publicat Iosif Popovicĭ în Dialectele romîne din Istria I, pentrucă dintre cuvintele care apar în textele sale şi lipsesc în glosarul săŭ înseamnă în „suplement" numaĭ 24, pe unul, *reschinescu,* îl traduce greşit cu „a rupe, zerreissen", ĭar pe *zerenéscu,* care lipseşte din scăpare de videre în lista mea, îl citează greşit cu pag. 54, unde nu se găseşte [Unde va fi, nu ştiŭ, căcĭ nu maĭ am vreme să-l caut]), dar se găsesc în textele P. I. Accentul nu-ĭ totdeauna sigur. Multe cuvinte mĭ-aŭ scăpat probabil din videre.

acordéscu vb. refl. (mă dumeresc, îmĭ daŭ socoteală) P. I. 34_{23} >italian *accordarsi*. In P. I. glosar şi Byhan cu înțelesul *bewilligen*.—*anspiru* vb. (înțep, daŭ într-un spin) P. I. 82_{29}> *spiru*>*spina*.—*avijéscu* vb. (înştiințez, daŭ de veste) P. I. 12_2 66_4>italian *avvisare*.—*ănĭúrbu* (întîlnesc, daŭ peste) P. I. 2_{33} 27_{30} 28_6 $30_{21, 24, 27}$ 32_{32} 77_{17} 78_{16}>*in-* + *obviare*. Vezĭ asupra

acestuĭ cuvînt la nota dela § 296, XII, 3.—*balotéscu* vb. refl. (a se bate cu bulgărĭ de omăt) P. I. 48_{11}>veneţian *far le balotae* idem.—*batimént* s. m. (proces, chemare în judecată). P. I. 3_{3}>?—*benevrèche* s. f. pl. (bernevicĭ, pantalonĭ) P. I. 82_{1}> croat *benevreke* f. pl. Beinkleider.—*bèştiĭe* s. f. (animal) P. I. 62_{12}>croat (din italiana) *bestija*.—*bîrsiţe* s. f. (săculeţ) P. I. 6_{17}>italian *borsa*, probabil prin limba croată.—*bóje* s. m. vocativ (doamne, dumnezeule) P. I. 14_{15}>croat *bože*.—*bóră, bóre* s. m. (vînt) P. I. 1_{11} $4_{3, 4, 5}$>veneţian *bora* vîntul de nord-est.—*borebit* adv. (poate) P. I. 20_{22} 41_{37} 50_{12}>croat *mora biti* trebue să fie (după Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, 106, >croat *može biti* poate fi).—*brḁv* ad. (voĭnic, viteaz) P. I. 74_{15}>italian *bravo*.—*brisnu* ad. (vioĭŭ) P. I. 73_{25}>croat *prijesan* genit. *prijesna* frisch, recens.—*bumbón* s. m. (bomboană) P. I. 8_{28}>veneţian *bombon*.—*calèscu* vb. (taĭŭ, despic) P. I. 75_{3}>croat *kalati* den Fisch aufschneiden um ihn zu dörren, disseco piscem torrendum; sloven *kalati* spalten.—*capḁ́ţăn* ad. (în stare, apt) P. I. 31_{27}>italian *capace* fähig, croat (din italiana) *kapac* potens Nemanić II 196+croat *-an*.—*capuţinu* s. m. (călugăr capuţin) P. I. 81_{20}> veneţian *capuzzin*.—*cas* s. m. (sicriŭ) P. I. 48_{17}>italian *cassa*.—*casètu* s. m. (lădiţă, sicrieş) P. I. 70_{26}>italian *cassetta*.—*castáldu, caşţáldu* s. m. (chelar) P. I. 43_{21} 44_{1}>italian *castaldo* Kellermeister. In P. I. glosar tradus cu *„tutor [?], Kirchenvater“*.—*cáşti* s. m. (pedeapsă) P. I. 43_{35}>croat *kaštiga* Strafe, poena.—*cḁ́rigă* s. f. (loc, împrejurare, situaţie) P. I. 63_{1}>italian *carica*. In P. I. glosar cu înţelesul de „încărcare, Ladung“.—*cḁ́să* s. f. (sicriŭ, ladă de lemn) P. I. 27_{6} 70_{11} > italian *cassa*.—*cărmèscu* vb. (cîrnesc, daŭ din drum la o parte) P. I. 2_{19}=dacoromîn *cîrnesc* >*cîrmă* orĭ>croat *krmiti* steuern, lenken.—*cătcḁ́der, cătcóder* pron. (orĭcît) P. I. 5_{1} 9_{32}>*căt*+croat *godijer* -cunque. —*cegód* pron. (orĭce) P. I. 77_{23}>*ce*+croat *god* -cunque.—*cetắrtă* s. f. (halcă, halcană) P. I. 3_{26}>croat *četvrt* Viertheil, Viertel.—*che* pron. (care) P. I. 55_{30}>italian *che*.—*chi* pron. (cine) P. I. 38_{3} 66_{11}>italian *chi*.—*cletšéscu* vb. (îngenunchĭŭ, cad în genunchĭ) P. I. 49_{5}>croat *klečati* knieen.—*cľúcą, cľúche* s. f. (cîrlig, cange) P. I. 3_{27} 74_{24}>croat *kljuka* Hacken, Krampe, uncus, harpagonis genus. In P. I. glosar şi Byhan „Klinke“.—*comóstri* s. f. pl. (lanţurĭ) P. I. 81_{31} >croat *komostre* f. pl. Ketten, catenae.—*córíst* s. m. (folos) P. I. 50_{19} 82_{5}>croat *korist* Nutzen, utilitas.—*corobḁ́ţ, corobḁ́tś* s. m. (bicĭŭ) P. I. $78_{9, 11}$ 79_{2}

>croat *korbač* Karbatsche, flagellum.—*crisnic* s. m. (persoana care poartă crucifixul la slujba religioasă) P. I. 64_{11} > sloven *krišnik* Kreuzträger. In P. I. glosar „cel ce apără de strigoĭ". —*croz* prep. (prin) P. I. 61_{36}>croat *kroz* durch, per.—*crŭg* s. m. (temeliea de lemn din fundul unuĭ puț?) P. I. 6_{21}>croat *krug* idem.—*cuhąrįță* s. f. (bucătăriță) P. I. 65_{20}>croat *kuharica* Köchin, coqua.—*cunseńéscu* vb. (daŭ în pază, pun în pensiune, așez la o gazdă) P. I. 23_{12}>italian *consegnare.*—*cus-urȩcľą* ad. (cu urechile tăĭate) P. I. 74_{32}>croat *kus* gestutzt, cauda truncata, +*urȩcľą*.—*déclă* s. f. (servitoare) P. I. 43_{16}>croat *dekla* Magd, ancilla.—*dijă* s. f. (cĭubăr) P. I. 58_{10} >croat *dižva* Melkkübel, mulctra.—*divľu* ad. (sălbatec) P. I. 5_{25}>croat *divlji* wild.—*dogodéscu* vb. refl. (a se întîmpla) P. I. 47_{10}>croat *dogoditi se* sich ereignen, accido.—*doĭȩscu* vb. (alăptez) P. I. 70_{28}>croat *dojiti* säugen, uberibus alere, mammam praebere.—*dopeľéscu, dopeléscu, dopiľéscu* vb. (aduc) P. I. 23_{20} 67_{35} 75_{18}>sloven *pelati* führen, *perpeljati* bringen, *pripeljati* zuführen.—*dopustéscu* vb. (permit) P. I. 13_{25} 23_{35} 37_{24}>croat *dopustiti* erlauben, permitto.—*dótă* s. f. (zestre) P. I. 82_{33}>italian *dota.*—*dotăcnéscu* vb. refl. (mă ating) P. I. 53_{17} > croat *dotaknuti se* anrühren, tango.—*duhtór* s. m. (medic) P. I. 23_{32}>croat *doktor.*—*dŭpliță* s. f. (pușcă cu doŭă țevĭĭ) P. I. 76_{28}>croat *dupli* doppelt, duplus + *-iță.*—*dvizéscu* vb. (rîdic) P. I. 47_{6}>vechĭŭ bulgar *dvizati* movere.—*e* conj. (că) P. I. 56_{34} 66_{13}>croat *e* dass.—*ferméscu* vb. (opresc) P. I. 8_{12} 10_{31} 26_{2} > italian *fermare.*—*furmáru* s. m. (cărăuș, căruțaș) P. I. 2_{19}>sloven (din germana) *furman* Fuhrmann.—*glodéscu* vb. (rod) P. I. 61_{35}>croat *glodati* nagen, rodo.—*góbo* s. m. (ghebos) P. I. 72_{5}>italian *gobbo.*—*goĭéscu* vb. (1. trans. cresc, hrănesc. 2. refl. cresc, cresc mare, netransitiv) P. I. 39_{10} 70_{14}>croat *gojiti* pflegen, aufziehen, colere.—*góspă* s. f. (stăpîna caseĭ, doamnă) P. I. 50_{22} 71_{20}>croat *gospa* Dame, domina.—*govorénĭe* s. f. (vorbă, vorbire, conversație) P. I. 65_{19} >croat *govorenje* das Reden, loquela, sermo.—*grad* s. m. (oraș) P. I. 79_{17}>croat *grad* Stadt, oppidum.—*grąd* s. m. (rang, rînd de ostașĭ, trupă) P. I. 63_{12}>italian *grado.*—*grof* s. m. (conte) P. I. 58_{19}>croat *grof.*—*halopéscu* vb. (a merge la galop, a merge în goană, despre caĭ) P. I. 11_{22}>italian *galoppare.*—*he* interj. de supărare P. I. 24_{29} 38_{10}.—*hĭe* interj. de nerăbdare P. I. 33_{21}—*hladéscu* vb. (mă răcoresc) P. I. 60_{14}> croat *hladiti* kühlen, refrigero.—*hoh* interj. de supărare și de

surprindere P. I. 6_{9} 33_{20}.—*holt* vb., imperativ (stăĭ, stațĭ) P. I. 16_{31}>german *halt*.—*hómo* vb., imperativ (să mergem) P. I. 11_{18} 21_{22}>croat *homo*, p. 1 pl. imperativ dela *hoditi* gehen, weggehen, incedo, abeo.—*hutśéscu* vb. (strig, țip) P. I. 36_{27}> croat *hukati hučem* schreien. In P. I. glosar greșit tradus cu „suflînd, blasend".—*hvḁ́lă* s. f. (mulțămire) P. I. 3_{32} > croat *hvala* Dank.—*ĭḁd* s. m. (supărare) P. I. 17_{31}>croat *jad* Kummer, Weh, aegritudo.—*ĭedéscu* vb. refl. (mă mîniŭ, mă supăr) P. I. 66_{13}>croat *jediti se* zürnen, irascor.—*ĭel* s. m. (brad) P. I. 70_{8}>croat *jela* Tanne, abies.—*ĭerdinéru* s. m. (grădinar) P. I. 73_{17}>italian *giardiniero*.—*ĭúrbu* vb. (întîlnesc) P. I. 68_{21} >*ănĭúrbu* prin analogiea luĭ *ăncl'ídu-cl'ídu, ănmeștéscu-meștéscu, ănméțu-méțu, ănprindu-prindu*.—*jaloștéscu* vb. refl. (mă năcăjesc, mă întristez) P. I. 14_{15}>croat *žalostiti se* idem. —*jeléscu* vb. (doresc) P. I. 8_{26}>croat *željeti* wünschen, cupio. —*lḁsnó* s. m. (vreme de perdut) P. I. 11_{10} 12_{10}>croat *lasnoća, lasnost* otium.—*lișńḁ́c* s. m. (alună) P. I. 50_{24}>croat *lješnjak* Haselnuss, nux abellana.—*lópă* s. f. (cerdac) P. I. 61_{4} >sloven *lopa* Vorhaus, Hütte.—*lot* s. m. (lot, lotărie) P. I. 44_{33} >italian *lotto*.—*malaménte* adv. (răŭ) P. I. 68_{24}>italian *malamente*.—*mańadúrḁ̆* s. f. (ĭesle) P. I. 73_{33} > venețian *magnaora*.—*mḁgo* s. m. (vrăjitor) P. I. $7_{21,\ 22,\ 27,\ 28}$ etc. 8_{5} etc. >italian *mago*.—*mărvítśă* s. f. (fărmătură) P. I. 81_{17}>croat *mrvica* Brosamen, micula.—*merindíță* s. f. (cină mică) P. I. 69_{32}.—*míju* s. m. (mișmaș, amestecătură de vin cu apă minerală) P. I. 76_{18}>italian *misce*, german *Misch*.—*miscéscu* vb. (mișc) P. I. 83_{1}>?—*miséscu* vb. (fac pîne) P. I. 83_{5}>croat *mijesiti hljeb*, das Brot bereiten, paro panem.—*mńávḁ̆* s. f. (băț, vargă, nuĭa) P. I. 74_{5}>sloven mljava.—*móĭa* pron. (mea) P. I. 24_{29}>croat *moja*.—*morebít* adv. (poate) P. I. 44_{12}. Vezĭ *borebít*.—*motśéscu* vb. (ud) P. I. 71_{30} > croat *močati* netzen, madefacio.—*mulinér* s. m. (roata de tors, Spinnrad, rouet) P. I. 71_{28}>italian *mulinello*—*mundḁ́nte* s. f. pl. (izmene) P. I. 82_{1}>italian *mutande*, venețian *mudande*.—*munĭeséscu, muńieséscu* vb. (nechez) P. I. 73_{31} 74_{2}>?—*muntéscu* vb. (întărt) P. I. $74_{2,\ 7}$>vechiŭ bulgar *mǫtiti* turbare.—*nadiéscu* vb. refl. (nădăjduesc, mă aștept) P. I. 66_{2}>croat *nadati se* hoffen, spero. —*naĭ prve* adv. (maĭ întîĭŭ) P. I. 68_{34}>croat *najprvo* primum Nemanić II 225.—*na mésto de* prep. (în loc de) P. I. 11_{33} >croat *namesto* pro Nemanić II 225.—*nḁ́spored* prep. (lîngă) P. I. 43_{3}>croat *naspored* neben.—*nébogu* ad. (bĭet, sărman)

P. I. 75_5>croat *nebog* arm, miser.—*necarghéscu* vb. (încarc) P. I. 58_{13}> croat *na-* + venețian *cargar.*—*negnéscu, negńéscu* vb. (plec, aplec, sprijin) P. I. 53_{24} 74_{25}>croat *nagnuti, naginjati* neigen, inclino.—*nejaréscu* vb. (ard, înferbînt cumu-ĭ focul) P. I. 16_{27}>croat *nažariti* glühend machen.—*nelojéscu* vb. (fac [focul], aprind [focul], pun lemne [pe foc]) P. I. 74_{37} >croat *naložiti* darauf legen, superpono, impono.—*nemuréscu* vb. (daŭ peste, ating, mă lovesc de) P. I. $77_{28, 30}$ 78_9>croat *namjeriti* treffen, offendo.—*nemuréscu* vb. refl. (mă amorezez) P. I. 19_{20}>italian *innamorare.*—*nepéscu* vb. refl. (mă satur de băut) P. I. 3_{18}>croat *napiti se* sich voll trinken.—*nepovidéscu* vb. (spun) P. I. 43_{15}>sloven *napovedati* ansagen, croat *povijedati* sagen, dico.—*nepravéscu* vb. (1. fac. 2. refl. mă pregătesc) P. I. 22_{16} 25_{12}>croat *napraviti* machen, *napraviti se* sich zu etwas machen, sich stellen).—*neputéscu* vb. (spun, șoptesc, insinuez, arăt) P. I. 73_{23} 75_8 77_{21} 78_{19}>croat *naputiti* anweisen, viam monstro.—*nerăntšéscu* vb. (încredințez, daŭ în pază) P. I. 24_2>vechiŭ bulgar *narŏčiti* mandare. —*nerăstéscu* vb. (cresc, netransitiv) P. I. 6_{12}>croat *narastati* erwachsen.—*neștăvéscu* vb. (sprijinesc) P. I. 2_{11}>croat *nastaviti* ansetzen, adiungo.—*netotšéscu* vb. (umplu) P. I. 5_2> croat *natočiti* infundere.—*netignéscu* vb. (pun, înfig [un inel pe deget]) P. I. 68_{34}>croat *nategnuti* anziehen, attraho, adstringo. —*netšinéscu* vb. (fac, gătesc, pun în ordine) P. I. 22_{23}>croat *načiniti* machen, facio.—*nícacor* adv. (nicĭ într-un chip) P. I. 6_{21}>croat *nikakor* nullo modo Nemanić II 226.—*nicacov* pron. (nicĭun) P. I. 14_8>croat *nikakov* keinerlei, nullus.—*nósită*, *nósitše* ad. f. (îngreunată) P. I. 16_3 24_1>croat *noseć* schwanger.—*notéscu* vb. (notez, însemnez) P. I. 21_{25}>italian *notarę.* —*núște* pron. (nu știŭ cine, cineva, careva) P. I. 18_{26}>*nu știŭ ce.*—*ńivă* s. f. (cîmp, ogor) P. I. 72_6>croat *njiva* Acker, ager.—*obăĭdéscu, obidéscu* vb. (observ, cercetez, caut) P. I. 21_2 $63_{19, 23, 26}$ 67_{24}>croat *obići obigjem* umgehen, besuchen, versuchen, circumeo, inviso, tento.—*óblast* s. m. (putere) P. I. $73_{11, 15}$>croat *oblast* Macht, potestas.—*oblatéscu* vb. (murdăresc, mînjesc) P. I. 49_4>croat *oblatiti* mit Koth besudeln.—*obuschéscu* vb. refl. (strig de bucurie?) P. I. 80_{22}>slav *ob-* + sloven *vuțkăti* jauchzen?—*ocenáș* s. m. (tatăl nostru, rugăcĭune) P. I. 39_{14}>croat *očenaš* Vaterunser.—*oceșéscu* vb. (pĭeptăn) P. I. 56_{17}>croat *očešljati* auskämmen, pecto; sloven *očesati očešem* auskämmen.—*odcupéscu* vb. (răscumpăr) P. I. 16_{33}

39_{28}>croat *otkupiti* loskaufen, redimo.—*odpiséscu* vb. (scriŭ înapoĭ, răspund prin scris) P. I. 70_7>croat *otpisati* zurückschreiben, antworten, rescribo.—*odrnéscu* vb. (înțărc) P. I. 70_{14}> croat *odrinuti* wegstossen, retrudo.—*ogrebéscu* vb. (zgîriŭ) P. I. 20_{34}>croat *ogrepsti ogrebem* kratzen, scabo.—*omoțéscu* vb. (cufund, vîr într-un lichid) P. I. 18_{17}>croat *umočiti* eintunken, immergo.—*opéscu* vb. refl. (mă înbăt) P. I. 11_{30}>croat *opiti se* sich betrinken.—*ópet* adv. (din noŭ, ĭarăș) P. I. 65_{21} >croat *opet* wieder, iterum.—*osedléscu* vb. (pun șaŭa) P. I. 41_8>croat *osedlati* satteln, impono sellam equo.—*otpravéscu* vb. (sfîrșesc) P. I. 12_9>croat *otpraviti* abfertigen, expedio.—*otpravl'éscu* vb. (pregătesc) P. I. 33_{28}>croat *otpravljati* abfertigen. expedio.—*otśistéscu* vb. (curăț) P. I. 35_{32} 52_{33}>croat *očistiti* reinigen, purgo.—*óva* interj. (uĭte! ĭaca!) P. I. 80_{20}> croat *ovo* en! Nemanić II 226.—*ovijitéscu* vb. (cercetez, caut) P. I. 24_9>croat *o-* + italian *visitare*.—*ozdravéscu* vb. (mă însănătoșez) P. I. 17_{27}>croat *ozdraviti* genesen, convalesco. —*pa* conj. (și) P. I. 9_{12}>croat *pa* und, et.—*pazúhą̆* s. f. (subsuoară) P. I. 80_{18}>croat *pazuho* Achsel, ala, axilla.—*pedéset* numer. (cincĭzecĭ) P. I. 44_2>croat *pedeset* fünfzig.—*perșónă* s. f. (persoană, ființă) P. I. 12_1>italian *persona*.—*petśénĭe* s. f. (friptură) P. I. 7_{11}>croat *pečenje* Braten.—*peturină* s. f. (pitac, monedă de cincĭ unități divizionare) P. I. 26_{25}>croat *petoro* cincĭ + *-ină*.—*piațér, piatśér* s. m. (plăcere) P. I. 37_{32} 46_8>italian *piacere*.—*pișarólu* s. m. art. (cumar, vas de noapte) P. I. 38_{12}>venețian *pissaór*.—*plecnéscu* vb. (1. netransitiv: plec, încep a mă duce, pornesc să mă duc. 2. transitiv: aplec, îndoĭŭ) P. I. 3_{30} 21_4>*plécu* (dr. *plec*, istroromîn *plecu* lipsește în texte și în glosar) + *-n*. In P. I. glosar și Byhan *plegnéscu* cu înțelesul 2.—*poberéscu* vb. (ĭaŭ, strîng, culeg) P. I. 65_2 >croat *pobrati poberem* abklauben, abpflücken, decerpo, lego. —*pocivéscu* vb. (mă hodinesc) P. I. 72_{13}>croat *počivati* ruhen, quiesco.—*pócle* conj. (dupăce) P. I. 1_3>croat *poklem* nachdem.—*pocoséscu* vb. (cosesc) P. I. 18_{25}>croat *pocositi* abmähen, demeto.—*pogledéscu* vb. (mă uĭt, îmĭ arunc ochiĭ) P. I. $17_{9, 11}$ 36_{26}>croat *pogledati* einen Blick werfen, conicio oculos.—*pogodéscu* vb. refl. și netransitiv (mă înțeleg, mă învoesc) P. I. 1_{17} 65_{30} 67_{36}>croat *pogoditi se* sich vergleichen, akkordieren, eins werden, paciscor.—*pogovoréscu* vb. (1. transitiv: vorbesc ĭar, vorbesc din noŭ. 2. refl.: vorbesc cu cineva, mă înțeleg cu cineva asupra unuĭ lucru, mă învoesc, mă vorbesc, mă con-

sult) P. I. 5_{24} 17_2 26_{13} 66_{31}>croat *pogovoriti* reden, sagen, wiederholt sagen, iterum dico; sloven *pogovarjati se* sich berathen, sich besprechen, *pogovoriti se* sich ein wenig berathen, besprechen.—*pol'ubėscu* vb. (sărut) P. I. 32_{12}>croat *poljubiti* küssen, osculor.—*pomincuėscu* vb. (lipsesc, dispar) P. I. 76_{25} >croat *pomanjkati* nacheinander umkommen, intereo unus ex alio; sloven *pomankati* mangeln.—*pomislėscu* vb. (gîndesc) P. I. 4_{19} 23_5>croat *pomisliti* auf den Gedanken kommen.—*pomișėscu* vb. (amestec) P. I. 47_{35}>croat *pomiješati* vermischen, commisceo.—*pomolėscu* vb. refl. (mă închin, mă rog luĭ dumnezeŭ) P. I. 63_{29}>croat *pomoliti se* beten, precor.—*popadėscu* vb. (apuc) P. I. 2_6 30_2 36_{19}>croat *popadati* ergreifen, arripio—*poredėscu* vb. refl. (mă pun în rînd, în șir) P. I. 55_4>croat *porediti se* sich in Reihe stellen.—*portunéru* s. m. (portar) P. I. 3_{12}>venețian *portiner*.—*pósăl* s. m. (treabă, afacere) P. I. 42_{32}>croat *posao* genit. *posla* Geschäft, Arbeit, negotium, labor.—*pospúru* vb. (spun tot, povestesc pănă la capăt) P. I. 63_{29}>croat *po-*+*spúru* (dr. spun).—*potarėscu* vb. (frec) P. I. 80_{30}>croat *trti tarem* reiben, tero, *potrti se* sich reiben mit der Hand, perfricor.—*potenjėscu* vb. refl. (mă plîng, mă jăluesc) P. I. 31_2>vechiŭ bulgar *potǒžiti* lugere.—*potórcu* vb. (torc tot ce era de tors) P. I. 71_{24}>croat *po-*+*tórcu* (dr. *torc*).—*potreșėscu* vb. (daŭ din, mișc) P. I. 28_7>croat *potresti potresem* schütteln, quatio.—*potribėscu* vb. (trebue să fac ceva) P. I. 46_{28}>croat *potrebati* nöthig werden, opus est.—*potširu* vb. (cinez) P. I. 23_1>croat *po-*+*tširu* (dr. *cinez*).—*potucėscu, potutšėscu* vb. (bat [la ușă], lovesc) P. I. $3_{7, 9}$ 43_{29}>croat *potuči potučem* zusammenschlagen, contundo.—*pozaconėscu* vb. refl. (mă cunun) P. I. 24_1>croat *pozakoniti se* sich trauen lassen, connubio iungi.—*pozovėscu* vb. (chem, poftesc, invit) P. I. 62_{11}>croat *pozvati pozovem* rufen, einladen, voco.—*prasișiónu, sprasișiónu* s. m. (procesiune, feierlicher kirchlicher Umzug, procession) P. I. 53_{17} > italian *processione*.—*prąlịță* s. f. (sapă cu care se plivește) P. I. 6_{22} >sloven *pralița* Gäthaue.—*prebiĭėscu* vb. (bat în cuĭe, închid bătînd cuĭe) P. I. 75_{37}>croat *pribiti pribijem* an etwas anschlagen, adfigo.—*predicąlniță* s. f. (amvon, catedra de unde predică preotul) P. I. 63_{23}>croat *predikaonica* Kanzel.—*preĭdüt* participĭu trecut (pĭerdut) P. I. 44_{15}>*pĭerdüt* (dr. *pĭerdut*) influințat de prefixul slav *pre-*.—*pre pir colė* adv. (pe acolo) P. I. 63_{32}>*pre*+*pir* (dr. *pănă*)+*colė*.—*pricopėscu* vb. (săp)

P. I. 40_{10}>croat *prekopati* durchgraben, perfodio.—*pringă* prep. (de, la) P. I. 2_{11}>*pre* + **lîngă* (dr. *lîngă*).—*prinotšéscu* vb. (petrec noaptea) P. I. 67_{29}>croat *prenočiti* übernachten, pernocto.—*prinuntéscu* vb. (silesc, constrîng) P. I. 48_{27}> croat *prinuditi* nöthigen, cogo.—*priplivéscu* vb. (trec în not) P. I. 36_{37}>croat *preplivati*, durchschwimmen, transnato.—*priscocéscu* vb. (sar) P. I. $60_{26, 27, 28, 29, 30}$ 61_1>croat *prescočiti* überspringen, transilio.—*prisvitlă* ad. f. (prea luminată) P. I. 67_{24}>sloven *presvetla* hellglänzend.—*pritischéscu* vb. (apăs) P. I. 71_{30}>croat *pritiskivati pritiskujem* drücken, adprimo; sloven *pritiskati* andrücken, zudrücken.—*pritšundéscu* vb. refl. (mă mir, mă minunez) P. I. 67_{20}>sloven *prečuditi se* sich sehr verwundern, erstaunen.—*probéscu* vb. (lovesc) P. I. 1_{20} 62_2> croat *probiti* durchschlagen, pertundo.—*prominéscu* vb. (schimb) P. I. 47_{36}>croat *promijeniti* vertauschen, permuto.—*pront* ad. (gata, la dispoziție) P. I. 18_{30}>italian *pronto*.—*propiño* s. m. (lăudăroşie? îngîmfare?) P. I. 8_{26}>croat *propinjati se* sich brüsten, grossthun?—*propio* s. m. (crucifix) P. I, 64_{11}>croat *propelo* Kruzifix. In P. I. glosar „*propeľa, propilą*".—*proritéscu* vb. (daŭ din picĭoare, mă mişc) P. I. 80_{19}>croat *pro-* + croat *ritati se* ausschlagen mit den Füssen, calcitro.—*prospéscu* vb. (vărs, răstorn) P. I. 48_2>croat *prosipati* ausschütten, vergiessen, profundo. In P. I. glosar şi Byhan „herausfliessen".—*protignéscu* vb. (întind) P. I. 25_5>croat *protegnuti* ausdehnen, extendo.—*pust* ad. (pustiŭ) P. I. 62_{17}>croat *pust* öde, desertus.—*pŭti* s. f. pl. (orĭ, dățĭ) P. I. 1_{12}>croat *put* dată, orĭ.—*rángu* s. m. (rînd, şir) P. I. 55_3>italian *rango*. —*rácă, rącwă* s. f. (mormînt) P. I. $63_{15, 25}$>croat *raka* Grabhöhle, sepulcrum.—*răstutšéscu* vb. (stric) P. I. 67_{16}> croat *rastuči rastučem* zerschlagen.—*re* s. m. (rege) P. I. 13_{36}>italian *re*.—*reguléscu* vb. (regulez) P. I. 51_{28}>croat (din italiana) *regulati* regulieren, einrichten, ordino.—*reschinéscu* vb. (descînt, desfac un farmec) P. I. $64_{13, 14}$>croat *rasklinjati* vom Fluche lösen, exsecrationem tollere.—*rescopéscu* vb. (săp) P. I. 39_{29}>croat *raskopati* auseinandergraben, effodio.—*restărzéscu* vb. (rup, sfîşiŭ) P. I. 79_{20}>croat *rastrzati* zerreissen, discerpo. In P. I. glosar „*restrjéscu*, a face în bucățĭ, in Stücke zerschneiden".—*restegnéscu* vb. (întind) P. I. 81_1>croat *rastegnuti* spannen, ausspannen, distendo.—*restšepéscu* vb. (zmulg, scot afară) P. I. 3_{20}>croat *rascijepiti* zerspalten, diffindo.—*rezdrenéscu* vb. (măcelăresc, despre duşmanĭ) P. I. 20_{26}>croat

raniti verwunden, vulnero. Probabil un croat **razraniti.—rezgîrnéscu, rezgrnéscu* vb. (dezvălesc, descoper) P. I. 57_{21} 66_{16} >croat *razgrnuti* auseinanderthun, disicio; sloven *razgerniti, razgrinjati* enthüllen.—*reziezdéscu* vb. (descalec) P. I. 74_8> croat *raz-* + croat *jezditi* reiten, equito.—*rezronéscu* vb. refl. (a se dărîma) P. I. 58_{17}>croat *raz-* + croat *roniti se* hinabrollen, delabor.—*rezscopéscu* vb. (zmulg, dezrădăcinez, săp) P. I. 31_8>croat *raskopati* auseinandergraben, effodio.—*rezveléscu* vb. (înbărbătez, încurajez) P. I. 45_{18}>italian *svegliare.* —*rę̂nche, rę̂nťe* adv. (înainte) P. I. 4_{26} 9_{26}>*in+ante.* Byhan sub *ănrenťe* trimete la *renťe,* dar acest din urmă cuvînt lipsește.—*ritéscu* vb. (a zvîrli cu picĭoarele, despre caĭ) P. I. 73_{31} >croat *ritati se* ausschlagen mit den Füssen, calcitro.—*rumańéz* ad. neologism (romînesc) P. I. 83_{23}>dr. *romînesc.—sávą̆, șávą̆* s. f. (un canal la moara de apă) P. I. 79_{27}, $_{28}$> croat *savak* Ableitkanal neben dem Wehr.—*scachéscu* vb. (sar; mișc picĭorul) P. I. 53_{27} 71_{28}>croat *skakati* springen, salto.—*scą̊lin, scą̊lini* s. m. pl. (trepte) P. I. 60_{25}, $_{27}$, $_{28}$, $_{39}$ 61_2>croat *skalini* m. pl. Treppe, scalae.—*schițéscu* vb. (schĭaun, despre cînĭ) P. I. 28_{12}>croat *skičati* schreien wie Schwein.—*scrózi* adv. (în toate părțile) P. I. 22_{17}>croat *skroz* per omnes partes.—*scrózi de* prep. (prin) P. I. 75_4>croat *skrozi* per Nemanić II 227.—*scuhéscu* vb. (fĭerb) P. I. 27_{33}>croat *skuhati* kochen, sieden, coquo.—*secŭénțiele* s. f. pl. art. (serviciŭl religios dela înmormîntare) P. I. 48_{18}>latin bisericesc *sequentia,* un fel de cîntec religios și plata care se dă preotuluĭ pentru slujbă Ducange.—*senóts'i* adv. (noaptea asta, la noapte, astă noapte; despre noaptea care vine și despre cea trecută) P. I. 36_{14} 47_{11}>croat *se noći* diese Nacht, hac nocte.—*setéscu* vb. refl. (observ, trag cu ochĭul) P. I. 17_{33}>croat *sjetiti se* merken, gewahrwerden, animadverto.—*sigúro* adv. (sigur, negreșit) P. I. 16_{23}>italian *siguro.—sínco* s. m. vocativ (fiule) P. I. 62_{28}>croat *sinko* idem.—*sipéscu* vb. (scutur, răstorn, înprăștiŭ) P. I. 8_{19}>croat *sipati* schütten, spargo, fundo.—*slaghéscu* vb. (potrivesc) P. I. 67_{18}>croat *slagati* in Ordnung legen, dispono.—*slą̊mnițe* s. f. (mindir) P. I. 29_{23}>croat *slamnica* Strohsack, saccus stramento refertus.—*smăcnéscu* vb. refl. (mă zmîncesc, mă zmulg din, cad) P. I. 25_2 > croat *smaći smaknem* herabnehmen, demo.—*snazéscu* vb. (grijesc, curăț) P. I. 73_{19}>croat *snažiti* reinigen, kehren, wischen, purgo scopis vel peniculo.—*spą̊s* s. m. (petrecere) P. I. 60_{14} > italian

spasso.—spǎrtą̆ s. f. (coş) P. I. 73_{29}>croat *sprtva* Korb, corbis.—*speţėscu, spets'ėscu* vb. (coc, frig) P. I. 30_4 32_{20}>croat *ispeči ispečem* backen, braten, asso.—*spiĭe* s. f. (pîndă) P. I. 2_{27}>italian *spia.—spisėscu* vb. (şterg [dintr-o listă, dintr-un registru, dintr-o însemnare]) P. I. 31_{32}>croat *ispisati* wegstreichen, deleo.—*spîrtiţă* s. f. (coşuleţ) P. I. 8_{28} > croat *sprtva* Korb.—*sprajnėscu, spraznėscu* vb. (răspîndesc, vărs din, deşertez vărsînd) P. I. 27_{10} 37_{27}>croat *isprazniti* ausleeren, evacuo.—*sprajnivėscu, spraşnivėscu, spraznivėscu* vb. (vărs, deşertez vărsînd) P. I. 37_{28} 38_{11}>croat *ispražnjivati* ausleeren, evacuo.—*sprasişiónu.* Vezĭ *prasişiónu.—sprėscu* vb. (sprijin) P. I. 75_{24}>vechiŭ bulgar *prkti* fulcire, sloven *podpreti* stützen. —*sprobudėscu* vb. refl. (mă deştept) P. I. 37_{14}>croat *probuditi se* erwachen, expergiscor.—*sprocălnėscu, sproclnėscu* vb. (blastăm, farmec) P. I. 13_{36} 17_{29}>croat *proklinjati* verfluchen. —*sprosėscu* vb. refl. (mă rog, capăt prin rugăminte) P. I. 62_{19} >croat *isprositi* erbetteln, emendico, erbitten; sloven *isprositi* erbitten.—*sprosişie* s. f. (procesiune, feierlicher kirchlicher Umzug, procession) P. I. 53_{20}>italian *processione.—stańėscu* vb. (staŭ) P. I. 23_{33}>croat *staniti* stehen bleiben, sisto.—*stărits* s. m. (baniţă mică) P. I. 8_{17}>croat *starič*, deminitivul luĭ *star* Art Getreidemass, sloven *star* ungefähr zwei Metzen.—*stótină* s. f. (sută) P. I. 50_{12}>croat *stotina* Hundert.—*stucėscu* vb. (sfărm) P. I. 6_{23}>croat *stuči stučem* zerstossen, contundo, comminuo.—*sud* s. m. (judecată) P. I. 3_4 > croat *sud* Gericht.—*suhótă* s. f. (loc uscat) P. I. 22_{14} 58_6 > croat *suhota* trockener Ort.—*sútăl* s. m. (naş, nînaş) P. I. 42_{24}>italian *santolo.—sútlă* s. f. (naşă, nînaşă) P. I. 14_{27}>italian *santola.—svą̆ťe* s. f. (fata care întovărăşeşte pe mireasă, druşcă) P. I. 49_3, $_{17}$, $_{27}$>sloven *svatina* die Gefährtin der Braut, Brautjungfrau; croat *svača* sora fimeiĭ fratelui.—*sveţ* s. m. (lumînare) P. I. 9_7>croat *sviječa* Kerze.—*svitlą̆vină* s. f. (luminiş într-o pădure, poĭană) P. I. 6_{33}>croat *svijetlo* lumină; sloven *svetloba* lumină.—*svitlėscu* vb. refl. (a se zări, a se vedea, a trece lumina prin ceva) P. I. 75_{36}>croat *svijetliti se* leuchten, glänzen, fulgeo, luceo.—*şcą̆tulă* s. f. (cutie) P. I. 35_{13}>croat *škatula* Schatulle, scrinium.—*şcoľ* s. m. (insulă mică) P. I. 13_8> croat *školj* Eiland, Werder.—*şcútă* s. f. (cuţit?) P. I. 46_{33}>? —*şeghėscu* vb. refl. (întind mîna, caut să ating cu mîna) P. I. 18_3>sloven *segati* mit der Hand nach etwas zu langen pflegen; croat *segnuti* langen nach, extendo manum.—*şėpu* ad.

(şchĭop) P. I. 30_{32}>croat *šepav* hinkend, claudus.—*şetéscu* vb. refl. (mă plimb) P. I. 35_{12}>croat *šetati se* spazieren, obambulo. —*şiromǫ̊şchi* ad. (sărac) P. I. 1_2>croat *siromašak* genit. *siromaška* der Arme, pauper, *siromaški* der Armen, pauperum. —*şmócvă* s. f. (smochin copac, smochină fruct) P. I. $2_{10, 11, 12}$>croat *smokva* Feige, Baum und Frucht.—*şńidǫ̊r* s. m. (croitor) P. I. 66_{26}>sloven (din germana) *šnidar* Schneider.—*şópot* s. m. (canal?) P. I. 2_{25}>vechĭŭ bulgar *sopotŭ* canalis?—*şpíl'e* s. f. (peşteră) P. I. 26_5>croat *spilja* Höhle.—*şpotéscu* vb. refl. (îmĭ bat joc) P. I. 66_{14}>sloven (din germana) *špotati se* spotten, verspotten, höhnen.—*şpuştéscu* vb. (daŭ drumul) P. I. 3_{12} >croat *ispuštati* auslassen, dimitto.—*ştǫ̊ĭe* s. f. (staul) P. I. 1_6>croat *staja* Stall, stabulum.—*ştǫt* s. m. (stat, ţară) P. I. 34_{14} > german Staat.—*ştéşi* adv. (de asemenea, tot aşa) P. I. 40_{14}>croat (din italiana) *steši* nihilo minus Nemanić II 228. —*ştśoféscu* vb. (cĭupesc) P. I. 18_{16}>sloven *ščipati* zwicken.—*štśofnéscu* vb. (cĭupesc) P. I. 18_{16}>sloven *ščipniti* zwicken.—*ştúpă* s. f. (fuĭor, cînepa [orĭ inul] pregătită pentru tors, din care se toarce) P. I. 71_{22}>*stupa*.—*şúpǫ̆l'* ad. (găunos) P. I. 1_{20} >croat *šupalj* perforatus, durchbohrt, durchlöchert.—*taviól* s. m. (masă) P. I. $4_{18, 20}$ etc.>italian *tavolo*.—*tǫ̊mbură* s. f., *tǫ̊mburu* s. m. (darabană) P. I. 64_{29} 65_5>italian *tamburo*.—*tărgǫ̊dbă* s. f. (culesul viilor) P. I. 83_{12}>sloven *tergatva* Weinlese.—*télova* s. f. (o sărbătoare la catolicĭ) P. I. 53_{17}>croat *tijelovo* Frohnleichnamsfest, fête-dieu.—*términ* s. m. (termin) P. I. 73_{28}>italian *termino*.—*tę́tă* s. f. (mătuşă, babă) P. I. 71_{23} >croat *teta* Tante, amita, matertera.—*tigră* s. f. (tigru) P. I. 18_6>croat *tigar* genit. *tigra* Tiger.—*titś* prep. (aproape de, lîngă) P. I. 49_5>croat *tik* contiguus Nemanić II 228.—*tîrgovină* s. f. (comerţ, negustorie) P. I. 65_{30}>croat *trgovina* Handel, mercatura.—*tîrléscu* vb. (crăp netransitiv, plesnesc) P. I. 10_{13} >croat *trliti* brechen, frango.—*tocéscu* vb. (scurg) P. I. 3_{21}> croat *točiti* schütten, fundere.—*tofnéscu* vb. (lovesc, pălesc) P. I. 2_7 47_{22}>compară croat *toptati topćem* treten, stampfen, calco; sloven *tepsti* schlagen, prügeln.—*totśéscu* vb. (ţîn crîşmă, vînd vin) P. I. 83_{18}>croat *točiti* schenken.—*tradiménat* s. m. (trădare) P. I. 21_{22}>italian *tradimento*.—*trę́bǫ̆* s. f. (trebuinţă) P. I. 31_{32}>croat *trijeba* trebuinţă.—*trmanéscu* vb. (mă zbat, mă agit, alerg încoace şi încolo) P. I. 62_1>italian *tramenare* sich zu schaffen machen, herumwirthschaften.—*tśe-códǫ̆r* pron. (orĭce) P. I. 14_{29} 76_{32}>*ts'e* (ce)+croat *-godijer* -cunque.—*ts'úrbă*

s. f. (cĭorbă?) P. I. 69_{17}.—*tu* adv. (aicĭ) P. I. 65_{14}>croat *tu* istic.—*tŭdi* adv. (ĭarăş, din noŭ) P. I. $63_{21, 22}$>croat *tudi* etiam Nemanić II 228.—*ţetărtăle* s. f. pl. art. (cele patru picĭoare ale unuĭ animal, începînd dela coapsă incluziv) P. I. 31_{29}>croat *četvrt* Viertheil, Viertel.—*ţótu* ad. (şchĭop) P. I. 30_{21}>croat *cotav* lahm, hinkend, claudus.—*ţucărqnts'i* s. [gen? număr?] (zaharniţă) P. I. 8_{29}>croat *cukrenjača* Zuckerbüchse.—*udréscu* vb. (lovesc) P. I. 74_{5}>croat *udariti* auf etwas schlagen, percutio.—*ŭrq* adv. (îndată) P. I. 80_{9}>croat *ura* rechte Zeit.—*uredéscu* vb. refl. (mă supăr) P. I. 3_{3}>?—*usnajéscu* vb. (grijesc) P. I. 69_{31}>croat *osnažiti* reinigen, purgo.—*ustrighéscu, ustrigl'éscu* vb. (săcel) P. I. 11_{26} 12_{14}>italian *stregghiare*.—*uşéscu* vb. (cos) P. I. 67_{11}>croat *ušiti* hineinnähen, insuo.—*vantéscu* vb. (daŭ înainte, merg înainte, progresez, ajung la un capăt) P. I. 66_{30} > italian *avanzare*.—*văr* s. m. (pază) P. I. 16_{18} > german Wehr.—*vécerŭ* s. f. (cină) P. I. 10_{36} > croat *večera* Abendessen, cena.—*vifor* s. m. (vîrtej de vînt) P. I. 39_{18}>croat *vihor* Wirbelwind, turbo.—*vijită, vizită* s. f. (cercetare, căutare) P. I. 24_{16} 46_{19}>italian *visita*.—*viju* s. m. (înştiinţare) P. I. 68_{29} > italian *avviso*.—*vir* s. m. (fund) P. I. 63_{25}>croat *vir* Tiefe in einem Flusse.—*viséscu* vb. (atîrn, netransitiv) P. I. 3_{26}>croat *visiti* hängen, pendeo. La Byhan cu înţelesul de „krumm wachsen".—*vizitéscu* vb. (vin să văd, cercetez) P. I. 16_{12}>italian *visitare*.—*vlqs* s. m. (fuĭor, cînepa [orĭ inul] pregătit pentru tors, din care se toarce) P. I. 71_{22}>croat *vlas* Flachs.—*wárdiĭe* s. f. (gardă, pază) P. I. 63_{16} >italian *guardia*.—*zácon* s. m. (cununie, ceremoniea cununieĭ) P. I. 49_{3}>croat *zakon* Trauung.—*zad, záda* adv. (tîrziŭ, încolo, peste o bucată de vreme) P. I. 73_{14} 74_{11} > croat *zada* post Nemanić II 228.—*zaĭédno* adv. (înpreună) P. I. 65_{11}> croat *zajedno* zusammen, zugleich, una, simul.—*zarebărńqtšele* s. f. pl. art. (partea corpuluĭ animaluluĭ pe care Italieniĭ o numesc *lombo*, Germaniĭ *Lende*, Francejiĭ *reins, hanche)* P. I. 46_{16}>? Poate croat *za-* + *rebrani* (Seiten-, a latere)+ *-ac* (-aţ), ceva ca Seitenstück, Seitentheil.—*zădnéscu* vb. (pun fund la un butoĭŭ) P. I. 61_{34}>croat *zadniti* bödmen, fundo instruo.—*zăfárecu* vb. (bat în cuĭe, orĭ pun în fĭare, încătuşez) P. I. 9_{16} >croat *za-*+*fárecu* (în P. I. glosar *férecu*; dr. *ferec)*.—*zlaméńe* s. f. (semn) P. I. 16_{6}>croat *zlamenje* Kennzeichen. —*zdrqvl'e* s. f. (sănătate) P. I. 82_{15}>croat *zdravlje* Gesundheit, valetudo.—*zebiĭéscu* vb. (bat [cuĭe], înfig lovind) P. I. 76_{2}>

croat *zabiti zabijem* hineinschlagen, immitto.—*zeceavlèscu* vb. (închid bătînd în cuĭe) P. I. 76_4>croat *začavliti* idem.—*zecopelèscu* vb. (îngrop) P. I. 27_6>sloven *zakopati zakopljem* vergraben.—*zehihizdèscu* vb. (nechez) P. I. 13_{10}>?—*zeigrèscu* vb. (daŭ în cărţĭ, pĭerd jucînd cărţile) P. I. 30_{22}>sloven *zaigrati* verspielen, durch das Spiel verlieren.—*zeľèzăn* ad. (de fĭer) P. I. 9_6>croat *željezan* eisern.—*zemahnèscu, zemăhnèscu* vb. (1. fac o mişcare, fac un gest. 2. rîdic mîna să lovesc) P. I. 15_{27} 40_{13}>croat *mahnuti* eine Bewegung machen, *zamahnuti* ausholen um zu schlagen, brachium adduco.—*zemerèscu* vb. (ĭaŭ în nume de răŭ, mă supăr) P. I. 21_7>croat *zamjeriti* übel nehmen, accipio in malam partem.—*zepalèscu* vb. (daŭ foc, aprind) P. I. 64_{21}>croat *zapaliti* anzünden, incendo. —*zepuşèscu* vb. (suflu) P. I. 13_{26}>croat *zapuhati zapušem* blasen, sufflo. In P. I. glosar cu înţelesul *verstopfen* > croat *zapušiti*.—*zepuştèscu* vb. refl. (mă las neîngrijit, nu grijesc de mine) P. I. 14_{26}>croat *zapustiti se* sich verwahrlosen, negligo me.—*zerenèscu* vb. refl. (mă uĭt, privesc) P. I. 51_{34}>croat *zrenuti* sehen, video.—*zesnèscu* vb. (1. transitiv: farmec. 2. refl.: apuc pe cineva de ochĭ, înşel) P. I. 17_1 27_{26}>croat *zasjeniti* blenden, praestigior.—*zeuzdèscu* vb. (pun frîul [unuĭ cal]) P. I. 41_8>croat *zauzdati* zäumen, infreno.—*zezidèscu* vb. (zidesc, închid într-un zid) P. I. 70_{10}>croat *zazidati* vermauern, muro claudo.—*zezovèscu* vb. (chem, strig la cineva) P. I. 43_{23}>croat *zazvati zazovem* rufen, auffordern, voco.—*zgrabèscu* vb. (apuc) P. I. 69_{10}>croat *zgrabiti* ergreifen, corripio.—*zna* vb. 3 p. sing. prezent (ştie) P. I. 21_{21} 23_{36} 38_3 66_{11}>croat *zna*.—*znasèscu* vb. (strîng, despre o haĭnă strîmtă) P. I. 75_{23} > sloven *znašati* zusammentragen.—*znenavidèscu* vb. (prind ură pe cineva) P. I. 73_{21}>croat *nenavidjeti* hassen, odisse.—*zobelèscu* vb. (mînînc) P. I. 61_3>croat *zobati zobljem* fressen, manduco fruges.—*zvezèscu* vb. (leg) P. I. 76_6>croat *zavezati* verbinden, colligo.—*zvonąru* s. m. (paraclisier, clopotar) P. I. 45_{29} > croat *zvonar* Glöckner, Küster.

La aceste 354 de cuvinte trebuesc adăogite acele formate cu sufixele *-ĭa* şi *-va* (în număr de 14), dela § 296, XII, 9, care nu se găsesc în P. I. glosar şi la Byhan.

§ 301. h) Poziţiea cuvintelor

Poziţiea cuvintelor e alta decît în celelalte dialecte. Ea nu-ĭ romînească. De exemplu P. I. 62: *„Un ţesąr a vut un fiľ.*

Şi tśéla ţesḁr c-a flḁt o bèştie ăn sę ĭardin. Şi tśḁ vótą ĭeľ cľemḁt-a a seľ priáteľ. Cănd a ĭeľ verit la tśéla ţesḁr, che l-a facút merinda, şi cănd a ĭeľ obedvéĭt dúpa scḁnd, che le zitśe tśéla ţesḁr: «ĭo v-am pozovit, che voi arḁtá o muşḁtă bèştiĭe, tś-ḁn ĭo flḁt ḁ̄r-a me ĭardin». Cănd a ĭe mes ratḁ́, tśḁ vótą n-a fost niş. Ie ts'ḁ vótą ramḁ́s-a ĭáco jḁ́lostăn, şi ĭe zis-a: «ts'ire ts'ḁ miĭe lasḁ́t -o, ĭo l-ęş fḁ́ts'e cḁ́pu taľḁ́». E luĭ fiľ a zis che «ĭo l-am lasḁ́t». Ts'ḁ vótą cľemḁ́t-a do slúghe: «ămnḁ́ţ cu ĭe şi cḁ́pu-l taľḁ́ţ ăn pústą bóşcă». Túnts'e, cănd a ĭeľ mes ăn ts'ḁ bóşcă, ts'éľa Iovánin (che şḁ se cľęmă prinţipu) che s-a sprosit lu ts'ḁ́le do slúghe, che néca nu-ľ tḁ́ľą cḁ́pu. Dotetsit-a o óĭe ts'iĭa, şi ĭe ľ-a zis: «voĭ veţ vę dila me ts'ḁ́ts'e tot o plḁ́ts'e, áli taľḁ́ţ miĭe cḁ́pu, áli lu ts'ésta óĭe». Ieľ a maĭ voľit cḁ́pu lu óĭe négo lu ts'éla prinţip Iovánin taľḁ́, şi ĭe ramḁ́s-a ăn ts'ḁ bóşcą ca şi cucaviţa ăns. Ie stḁ́t-a ts'iĭa far de hrḁ́nḁ. Che s-a cucḁ́t durmí şi che-l cľęmą din sómnu núşte Iovánin po imenu. Ie cănd s-a zbudit, che cḁ́vtă ócoli de sire, che ts'ire-l şḁ cľęmą, che cḁ́vtă ḁ̄r-o déblă vírde sire şi che zegledit ts'éla om. Şi che-l ăntrębe: «ts'e tu, sinco, ḁnts'a lúcri?» Ie che a zis: «ĭo-m lasḁ́t o bèştie lu me ts'ḁ́ts'e, pac din ts'ésta stvar m-a caştighéĭt». Ie ľ-a zis: «nu ręĭ tu cunóşte ts'ḁ bèştie?» Ie ľ-a zis: «ĭo nu ręs o cunóşte». Zits'e: «ts'ésta săm ĭo, ĭo săm svéti Antón. Tu n-ḁ́ri fricą che-r poghini (che ver muri de fóme), tu ver męre cu mire». Şi ĭe més-a cu svéti Antón ḁ̄r-a luĭ ĭardín, şi zits'e: «tu ver ḁnts'a bivéĭ cu mire, che tu-ĭ mire şcapuléĭt de mórte, şi cmóts'e ĭo voĭ tire lḁ za mę fiľ»".

Dacă se păstrează ordinea cuvintelor din istroromîn, această bucată sună pe dacoromîneşte astfel: „Un împărat a avut un fiŭ. Şi acel împărat cic-a aflat un dobitoc în a sa grădină. Şi atuncĭ el chemat-a pe aĭ săĭ prietenĭ. Cînd aŭ eĭ venit la împărat, cică lĭ-a făcut prînzul, şi cînd aŭ eĭ prînzit la masă, cică lĭ-a zis împăratul: «eŭ v-am poftit, ca să vă arăt un frumos dobitoc, ce-am eŭ aflat în a mea grădină». Cînd a el mers să arăte, atuncĭ n-a fost nimic. El atuncĭ rămas-a foarte supărat, şi el zis-a: «cine acel dobitoc miĭe lăsatu-l-a [să fugă], eŭ ĭ-aş face capul să [ĭ] taĭe». Şi al luĭ fiŭ a zis că «eŭ l-am lăsat». Atuncĭ chemat-a doŭă slugĭ: «duceţi-vă cu el şi capul ĭĭ tăiaţĭ în pustie pădure». Atuncĭ, cînd aŭ eĭ mers în pădure, acel Io-

vanin (pentrucă aşa se chema prinţul) cică s-a rugat celor doŭă slugĭ să nu-ĭ taĭe capul. Venise o oae pe acolo, şi el lĭ-a zis: «voĭ veţĭ avea dela al meŭ tată tot o plată, orĭ tăĭaţĭ miĭe capul, orĭ aceşteĭ oĭ». Eĭ aŭ maĭ bine voit capul oĭeĭ decît prinţuluĭ Iovanin să taĭe, şi el rămas-a în acea pădure ca şi cucul sîngur. El stat-a aicĭ făr de hrană. Cică s-a culcat să doarmă şi că l-a chemat din somn nuşcine Iovanin pe nume. El cînd s-a trezit, cică s-a uĭtat înprejurul săŭ [să vadă] că cine-l aşa chĭamă, că s-a uĭtat într-un copac deasupra sa şi că a văzut un om. Şi cică l-a întrebat: «ce tu, fiule, aicea facĭ?» El cică a zis: «eŭ am lăsat [să fugă] un dobitoc meŭ tătăluĭ, şi din această pricină m-a pedepsit». El ĭ-a zis: «n-aĭ tu cunoaşte acel dobitoc?» El ĭ-a zis: «eŭ nu aş îl cunoaşte». Zice: «acesta sînt eŭ, eŭ sînt sfîntul Anton. Tu să n-aĭ frică că-ĭ muri (că veĭ muri de foame), tu veĭ merge cu mine». Şi el mers-a cu sfîntul Anton într-a luĭ grădină, şi zice: «tu veĭ aicĭ trăi cu mine, căcĭ tu aĭ pe mine scăpat de moarte şi acum eŭ voĭŭ pe tine lua drept al meŭ fiŭ»".

Să se maĭ compare locurĭ ca acestea: *vezút-a c-av un gólub ócoli de lạc motėĭt-se* (văzut-a că a un porumb înprejurul laculuĭ învîrtit se) P. I. 18_{15}.—*n-ạm irimă za utsʹide -wo (n-am curaj să ucid-o)* P. I. 22_8.—*aw ăľ fost muşạt vedẹ́* (a ĭĭ fost frumos să vezĭ = a fost frumos să-ĭ vezĭ) P. I. 25_{15}.—*ĭe ạw se cucạ́t şi ạw se facút che ĭe dórme* (el a se culcat şi a se făcut că el doarme) P. I. 25_{31}.—*ĭo n-ạm ăl aşạ́ cumparạ́t* (eŭ n-am îl aşa cumpărat) P. I. 39_{17}.—*muľéra ạw spus c-ạw čúda pinez lu a ľeĭ om ramạ́s* (fimeea a spus că aŭ mulţĭ banĭ eĭ bărbatuluĭ rămas) P. I. 44_{11}.—*a verit drạcu din pinez ţe le-a ţạţe ạstez din lot dobăndit* (a venit dracul după banii pe care ĭ-a tata astăzĭ la lot cîştigat) P. I. 45_{12}.

Ce fel de poziţie a cuvintelor e aceasta? Croată? Eŭ nu pot să hotărăsc. Puşcariŭ, Studiĭ istroromîne, II, 266, spune că ar fi „după model slav".

§ 302. i)

Istroromînul a suferit influinţa limbiĭ croate şi în ce priveşte sunetele.

1. Pe *r* sonant din cuvintele croate l-a păstrat ca atare, fără să-l adapteze la materialul apercepător romînesc. Exemple vezĭ sub § 243 No 88. Adaptarea la materialul apercepător

romîn are cu toate acestea cîteodată loc, în felĭul acela că *r* sonant croat a devenit *ăr, îr: mărtvi* (morţi) P. I. 27_{10}>croat *mrtav* gen. *mrtva* todt, mortuus; *hărbătu* (spate, spinare) P. I. 31_{29}>croat *hrbat* Rücken, dorsum; *tărlit-a* (a alergat) P. I. 31_{36}>croat *trljati* daherschlendern, incedo temere; *tîrz* (ţapenĭ) P. I. 55_{5}>croat *tvrd* hart, fest, durus; *mărvits'e* (fărmăturĭ) P. I. 81_{17}>croat *mrvica* Brosamen, micula.

2. *ĭ* consonant în diftongĭ ascendenţĭ după consonante labiale se preface în *l'*, aşa precum se petrece lucrul şi în multe limbĭ slave, între altele în croata. Vezĭ exemple sub § 239, No **52a**. Este însă de observat că *ĭ* consonant sufere prefacerea în *l'* în istroromîn şi în alte înprejurărĭ, în care prefacerea n-are loc în limba croată, şi că *ĭ* consonant se găseşte uneorĭ schimbat în *l'* (şi anume în înprejurărĭ altele decît acea în care schimbarea are loc în limbile slave) şi în macedoromîn, chĭar în macedoromînul fără meglenit, unde influinţa slavă a fost minimă. Vezĭ § 239, No **52a**. Este îndoĭos, decĭ, dacă avem a face cu o influinţă slavă, orĭ nu maĭ degrabă cu o dezvoltare proprie, datorită bazeĭ de articulaţie romîneştĭ.

3. Poate că influinţiĭ limbilor străine, croată şi italiană, se datoreşte faptul că în istroromîn diftongul *ŏá*, a căruĭ existenţă de odinioară se probează numaĭ prin cuvîntul *afárą -fárą* (vezĭ § 240, No **61**), a dispărut, prefăcîndu-se în *ó*. Vezĭ § 240, No **60**.

§ 303. j)

Toate înprumuturile din limbĭ străine, înregistrate pănă aicĭ, fac parte din *uzul constant* al istroromînuluĭ. Chĭar vocative ca *bóje, móĭa drága, drága máĭco,* şi un imperativ ca *hómo* (Vezĭ § 294 No 2 β, § 295 No 2 α, § 300 No 2) fac parte die uzul constant al istroromînuluĭ, dupăcum aŭ făcut (şi fac încă) parte din uzul constant al stiluluĭ unor clase sociale din vechĭul regat romînesc vorbe ca *mon dieu, ma chère, maman, allons.* Dar istroromînul maĭ are şi un alt fel de înprumuturĭ. El anume amestecă *în mod incidental* membre de propoziţiĭ şi propoziţiĭ întregĭ croate, se serveşte adecă de porţiunĭ din limba croată, care în cursul vorbiriĭ se prezintă întîmplător, acum unele, acum altele, minţiĭ vorbitoruluĭ. De pildă: *ne daĭ bog* (să nu dea dumnezeŭ, să ferească dumnezeŭ) P. I. 23_{4} 37_{8} 77_{28}>croat *ne daje bog.—za vaĭ me bóje* (ajută-mă, doamne! vaĭ, vino-mĭ, doamne, în ajutor! cuvînt pe cuvînt: vaĭ,

la mine, doamne!) P. I. 25_3>croat *za me, vaj, bože.*—*mărtvi l'üdi* vocativ (morților) P. I. 27_{10}>croat *mrtvi ljudi.*—*bog daĭ srits'u* (noroc să dea dumnezeŭ) P. I. 70_{22}>croat *bog daje sreću.*—*bógme* (zăŭ! pe legea mea!) P. I. 73_{21}>croat *bogme,* bei Gott, me dius fidius.—*tu-ĭ dósta za me și za móga óța și za mö̆u mäter facüt* (tu aĭ făcut destul pentru mine și pentru tatăl meŭ și pentru maĭcă-mea) S. P. 46>croat *za me, za moga oca, za moju mater.* E ca cum ar zice un Dacoromîn franțuzit: *tu aĭ făcut destul pour moi și pour mon père și pour ma mère.*

CAPITOLUL XVI

§ 304. Din tabloul fenomenelor morfologice și lexice înșirate maĭ sus, în capitolele XIII, XIV, XV, constatăm următoarele. Punctul de plecare la înșirarea fenomenelor îl formează macedoromînul fără meglenit.

A. Sînt fenomene la care dezvoltarea limbiĭ romîneștĭ s-a făcut fără influință din partea limbilor străine: a) (§§ 276, 285, 294) 1) α) (Forme nominale: articul postpozitiv, forma 1).— a) (§§ 276, 285, 294) 1) β) (Forme nominale: articul postpozitiv, forma 2 [genitiv-dativ]).—a) (§§ 276, 285, 294) 2) α) (Forme nominale: declinare, forma 2 singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină).—b) (§§ 277, 286, 295) 1) (Forme pronominale: declinare).—c) (§§ 278, 287, 296) II (Forme verbale: perfectele de indicativ *-i, -si).*—c) (§§ 278, 287, 296) III (Forme verbale: perfectul compus al indicativuluĭ).—c) (§§ 278, 287, 296) IV (Forme verbale: pluscaperfectul indicativuluĭ).—c) (§§ 278, 287, 296) V (Forme verbale: viitorul *-rim).* —c) (§§ 278, 287, 296) VI (Forme verbale: perfectul conjunctivuluĭ).—c) (§§ 278, 287, 296) VII (Forme verbale: pluscaperfectul conjunctivuluĭ).—c) (§§ 278, 287, 296) VIII, 1 (Forme verbale: imperativul negativ 2 persoană singulară).—c) (§§ 278, 287, 296) IX (Forme verbale: infinitivul).—c) (§§ 278, 287, 296) X, β (Forme verbale: forma participĭuluĭ prezent [numaĭ în dacoromîn și meglenit]; întrebuințarea participĭuluĭ prezent).—c) (§§ 278, 287, 296) XI (Forme verbale: participĭul trecut [pasiv]).—g) (§§ 282, 291, 300) 1) (Cuvinte latine, romanice, autohtone).—h) (§§ 283, 292, 301) (Pozițiea cuvintelor).

§ 305. La aceste fenomene observăm.

1. In general deosebirile dintre dialecte sînt micĭ.

2. Faţă cu dacoromînul cele maĭ marĭ deosebirĭ le prezintă macedoromînul fără meglenit.

3. Faţă cu dacoromînul cele maĭ marĭ asămănărĭ le prezintă istroromînul.

4. Meglenitul prezintă asămănărĭ în egale proporţiĭ cu dacoromînul, cu macedoromînul şi cu istroromînul, aşa că nu se poate hotărî cu care din aceste dialecte samănă maĭ mult.

5. Macedoromînul fără meglenit şi dacoromînul prezintă din toate dialectele cea maĭ mare dezvoltare de forme şi de înţelesurĭ ale formelor. Care din aceste dialecte este maĭ înzestrat din acest punct de videre, este greŭ de hotărît.

6. Cele maĭ sărace în forme şi în înţelesurĭ ale formelor sînt meglenitul şi istroromînul. Care dintre aceste doŭă dialecte este maĭ puţin înzestrat din acest punct de videre, este greŭ de hotărît. S-ar părea că cel maĭ puţin înzestrat este meglenitul.

7. In ce priveşte caracterele specifice în cadrul fenomenelor înşirate maĭ sus, dacă ţinem socoteală şi de faptele pozitive şi de cele negative (lipsurĭ), cele maĭ multe caractere specifice le posede macedoromînul fără meglenit, după acest dialect vin în ordine descendentă, dar la mare distanţă, dacoromînul, istroromînul, meglenitul. Dacă luăm ca termin de plecare numărul 10, macedoromînul fără meglenit are 10 caractere specifice, dacoromînul 5, istroromînul 3, meglenitul 2. Acest calcul este aproximativ.

8. Pe terenul formelor, ca şi pe acel al sunetelor (Vezĭ § 264 No 2 Nota şi § 268 Nos 3, 4), unul şi acelaş fenomen s-a putut dezvolta separat, a parte în fiecare dialect. La sunete am avut însă un mijloc, pentru a rîdica păn la romîna primitivă (Vezĭ §§ 264 No 2, 266 No 2) unele fenomene, care aparţin tuturor dialectelor orĭ chĭar numaĭ unora din ele, pe acela anume că fenomenul respectiv se întîlneşte numaĭ la cuvinte băştinaşe. La forme, care se alipesc deopotrivă la cuvintele băştinaşe ca şi la cele străine, acest mijloc lipseşte. Pentru aceĭa pe nicĭuna din formele comune tuturor dialectelor (cu atît maĭ puţin pe vreuna comună numaĭ unora din acestea) n-o putem rîdica păn la romîna primitivă, macarcă una orĭ alta din formele de acest fel vor fi avînd sigur această vechime. La romîna primitivă *ştim* că aparţin numaĭ formele anteromîneştĭ (Vezĭ pentru înţelesul cuvîntuluĭ *anteromînesc* § 264 No 2), adecă acele care aŭ aparţinut limbiĭ latine.

De pildă, articulul masculin singular forma 1 *(lu)* şi ar-

ticulul feminin singular forma 1 *(a)* se găsesc în toate dialectele numaĭ postpuse (Intr-un singur exemplu se găseşte în istroromîn articulul masculin singular forma 1, *lu*, antepus). Exista acest fapt deja în vechea romînă? Poate. Dar tot atît de posibil este ca faptul să se fi dezvoltat în mod separat, aparte în fiecare dialect.

9. Pe de altă parte, macarcă un fenomen oarecare lipseşte într-un dialect, se poate întîmpla ca acel fenomen să fi existat odată şi apoĭ să fi dispărut. Pluscaperfectul *-sem*, de pildă, nu se găseşte în macedoromînul fără meglenit şi în istroromîn. Este cu putinţă ca aceste doŭă dialecte să nu fi posedat dela capul loculuĭ această formă latinească decît cu înţelesul eĭ latinesc, de pluscaperfect al conjunctivuluĭ, ĭar schimbarea de înţeles a aceşteĭ forme să se fi petrecut numaĭ în dacoromîn şi în meglenit? Este adecă cu putinţă ca pluscaperfectul conjunctivuluĭ latinesc să fi dispărut din macedoromînul fără meglenit şi din istroromîn ca pluscaperfect de conjunctiv, ĭar cu înţelesul de pluscaperfect al moduluĭ siguranţeĭ să nu fi existat în aceste doŭă dialecte niciodată? Este. Dar tot atît de posibil este—şi eŭ cred că e chĭar maĭ probabil—ca evoluţiea de înţeles a pluscaperfectuluĭ conjunctivuluĭ latin să fi avut loc odată pe tot terenul limbiĭ romîneştĭ şi ca apoĭ această formă, cu înţelesul actualuluĭ pluscaperfect *-sem* din dacoromîn şi meglenit, să fi dispărut din macedoromîn fără meglenit şi din istroromîn. Perfectul conjunctivuluĭ dacoromîn *(să fi făcut)*, care astăzĭ numaĭ în dacoromîn se găseşte, n-a existat cumva odată în toate dialectele şi apoĭ a dispărut din macedoromîn şi din istroromîn? Orĭ, din contra, perfectul conjunctivuluĭ din macedoromînul fără meglenit *(să am făcut)*, care actualmente numaĭ în acest dialect se găseşte, să nu fi existat cumva odată în toate dialectele şi apoĭ să fi dispărut din meglenit, din dacoromîn şi din istroromîn? Şi una şi alta sînt cu putinţă.

Chĭar pe terenul sunetelor am ţinut incidental socoteală de asemenea eventuală prezenţă a unuĭ fenomen într-un dialect, unde astăzĭ nu se maĭ găseşte (Compară, de pildă, cele spuse la § 269, *α*, despre istroromînul *do*). Dar acolo se găsesc cîteodată obstacule, peste care foarte greŭ poţĭ trece. Uşor poate zice cineva că e absurd să admiţĭ că rotacismul luĭ *n* ar fi existat odată, în înflorirea luĭ actuală dela Moţĭ şi din istroromîn, pe tot teritorĭul romînesc, şi că apoĭ pe majoritatea acestuĭ teritorĭu ar fi dispărut pănă la slabe rămăşiţĭ din cauză că

r s-ar fi prefăcut în *n*. Ușor poate zice cineva că e absurd să admițĭ acest lucru, pentrucă firea limbilor romanice e de așa fel, că prefacerea prin alunecare de sunet spontanee a luĭ *n* intervocalic în *r* e maĭ obișnuită decît acea a luĭ *r* intervocalic în *n*, ĭar în limbile indogermane prefacerea a diferite consonante intervocalice în *r* prin alunecare de sunet spontanee e obișnuită, învremece *r* intervocalic e foarte refractar față de schimbările spontanee. Apoĭ asemenea schimbare în *bloc* a uneĭ consonante în alta, urmată de revenirea în *bloc* la consonanta de maĭ înainte, e neobișnuită în istoriea limbilor. Absurditatea nu-ĭ, negreșit, *probată* prin asemenea considerațiĭ (Totul este cu putință !), dar devine prin ele *probabilă*.

Pe terenul cel maleabil al formelor însă niciun obstacul nu ne înpĭedecă de a admite că o formă, datorită dezvoltăriĭ propriĭ a limbiĭ, fără influință din partea limbilor străine, care astăzĭ se găsește numaĭ într-o parte a domeniuluĭ romînesc, a existat odată în întreg acest domeniu. Chĭar despre un fenomen așa de izolat, ca acel al întrebuințăriĭ pronumeluĭ masculin *luĭ* cu înțelesul femininuluĭ *eĭ* din istroromîn, poate susținea cineva că a existat odată, sporadic, în toate dialectele, fără ca să fie acuzat de absurditate.

Dificultatea la asemenea susținerĭ stă în faptul de a hotărî preciz că cutare formă se datorește într-adevăr dezvoltăriĭ propriĭ a limbiĭ, fără nicio influință din partea vreuneĭ limbĭ străine. Pentru o asemenea preciză hotărîre trebue atîta pricepere adîncă a firiĭ limbilor încunjurătoare, încît ea devine imposibilă. Și aicĭ, ca și pe orĭcare alte terenurĭ ale științiĭ, trebue să ne mulțămim cu aproximațiĭ.

10. In mijlocul aceșteĭ nesiguranțe asupra vechimiĭ fenomenelor și asupra prezențeĭ lor în acele dialecte, unde astăzĭ nu se maĭ găsesc, sigur este numaĭ faptul că formele anteromîneștĭ, care aparțin adecă limbiĭ latine, aflătoare astăzĭ numaĭ în unul orĭ numaĭ în unele dialecte, aŭ existat odată în toate dialectele, și că, de pildă, istoromînul a posedat și el odată perfecte simple ale indicativuluĭ.

11. Dupăcum la sunete, tot așa la forme constatăm faptul că un fenomen propriu unuĭ dialect se găsește și în porțiunĭ din alt dialect, ceĭa ce probează strînsa legătură genetică dintre un teritoriu și altul al romînismuluĭ. Vezĭ Macedoromîn fără meglenit a) (§ 276) 1, β; c) (§ 278) XI, A 2; Meglenit c) (§ 287) X, α, nota.

§ 306. B. Sînt fenomene la care dezvoltarea limbiĭ romînești s-a făcut prin influință din partea limbilor străine: a) (§§ 276, 285, 294) 2) β) (Forme nominale: cuvinte străine îșĭ păstrează declinarea din limba de origine).—a) (§§ 276, 285, 294) 2) γ, δ, ε, ζ) (Forme nominale: s-aŭ întrodus forme de declinare și de acord străine).—b) (§§ 277, 286, 295) 2) α, β, γ, δ) (Forme pronominale: s-aŭ întrodus pronume străine și elemente derivative pronominale străine).—c) (§§ 278, 287, 296) I (Forme verbale: formele prin care se exprimă viitorul, actio instans și actio inchoativa dela modul siguranțeĭ, apoĭ modul dorințiĭ, al posibilitățiĭ, al probabilitățiĭ, al necesitățiĭ, al irealuluĭ, sînt imitate după limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) VIII, 2 (Forme verbale: formă de imperativ întrodusă din limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) X, α (Forme verbale: forma participĭuluĭ prezent întrodusă din limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) XII (Forme verbale: forme de prezent al indicativuluĭ, imperfect al indicativuluĭ, prezent al conjunctivuluĭ întroduse din limbă străină; o formă personală dela viitorul *-rim* întrodusă din limbă străină; lipsa conjunctivuluĭ datorită imitațieĭ uneĭ limbĭ străine; cuvinte străine îșĭ păstrează formele de conjugare din limba de origine; raporturile de verb perfectiv și verb imperfectiv, și prefixele și sufixul pentru exprimarea acestor raporturĭ, întroduse din limbă străină; raportul de verb iterativ, și sufixe pentru exprimarea acestuĭ raport, întroduse din limbă străină; adĭective construite cu dativul conform uzuluĭ din limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) XIII (Forme verbale: formarea pasivuluĭ prin mijlocirea verbuluĭ *venire* conform uzuluĭ din limbă străină).—d) (§§ 279, 288, 297) 1) (Adverbe întroduse din limbă străină).—d) (§§ 279, 288, 297) 2) (Forme adverbiale întroduse din limbă străină).—e) (§§ 280, 289, 298) (Prepozițiĭ întroduse din limbă străină).—f) (§§ 281, 290, 299) (Conjuncțiĭ întroduse din limbă străină).—g) (§§ 282, 291, 300) (Cuvinte întroduse din limbă străină).—i) (§§ 284, 293, 302) (Sunete întroduse din limbă străină).—j) (§ 303) (Amestec în vorbirea romînească de crîmpee din vorbire străină).

§ 307. La aceste fenomene observăm.

1. Dintre toate dialectele cel care a făcut maĭ puține înprumuturĭ din limbĭ străine este dialectul dacoromîn. Numaĭ prefixe (Și anume prefixul *ne-*, pentru care vezĭ exemple în Tiktin Wörterbuch. Intrucît în prefixele *pre-* și *răz-*, *răs-* se va fi amestecînd influința prefixelor slave *prѣ-*, *pri-*, *raz-*, e

o chestiune pănă acum nelămurită, chĭar în urma celor spuse de Max Auerbach, Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen, XIX-XX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig pag. 245, 250. Asupra prefixelor docoromîne vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 98 şi lucrarea luĭ Auerbach maĭ sus citată), sufixe derivative (pentru care vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 149, dar maĭ ales G. Pascu, Sufixele romîneştĭ, Bucureştĭ, 1916), adverbe (Vezĭ sub macedoromîn fără meglenit, § 279), vreo doŭă prepoziţiĭ (Vezĭ sub macedoromîn fără meglenit, § 280) şi cuvinte, anume substantive, adĭective şi verbe, nicĭun pronume (Pentru cuvinte tot dicţionarul luĭ Cihac, cu toate greşelele luĭ, este informatorul păn în momentul de faţă), a înprumutat dacoromînul din limbĭ străine. Forme de declinare, de conjugare, pronume, conjuncţiĭ, înprumutate din vreo limbă străină, nu se găsesc în dacoromîn. Chĭar cuvintele străine, care se găsesc multe în dacoromîn, nu se pot compara, nicĭ în privinţa număruluĭ, nicĭ în acea a importanţeĭ, cu masa enormă de cuvinte străine care se găsesc în celelalte dialecte.

2. La o mare distanţă de dacoromîn se înşiră celelalte dialecte din punct de videre al infiltrăriĭ influinţiĭ străine. Tot felĭul de forme, de declinare nominală, de acord nominal, de derivare pronominală, de conjugare, apoĭ pronume, raporturĭ dintre primitiv şi derivat la verbe înpreună cu formele respective (verbe perfective şi imperfective, verbe iterative), raporturĭ la nume (adĭective construite cu dativul conform uzuluĭ din limbă străină), forme adverbiale, prepoziţiĭ multe, conjuncţiĭ, aŭ fost înprumutate: caz, număr, persoană, timp, mod, pasiv, s-aŭ întrodus din limbĭ străine pentru raporturile romîneştĭ, apoĭ s-aŭ întrodus raporturĭ noŭă înpreună cu formele respective, apoĭ s-a pus un raport în locul altuĭa. Pe de-asupra tuturor s-a vîrît în limbă un noĭan de cuvinte, nu numaĭ de substantive, de adĭective şi de verbe, ci chĭar de pronume, şi acele cuvinte s-aŭ lăsat adesea cu forma lor de declinare şi de conjugare din limba de origine. Ca culme s-aŭ maĭ amestecat, în limba cea deja atît de înstrăinată, crîmpee întîmplătoare de vorbire străină.

Faţă cu acest bagaj enorm de străinisme, acele cîteva soĭurĭ de forme pe care le-a înprumutat dacororomînul, şi care se găsesc fireşte şi în celelalte dialecte, apar ca o bagatelă: prefixe (vreo unul doŭă), care nu servesc pentru exprimarea raporturilor de perfectiv şi imperfectiv (Reflexele macedoromîne şi

istroromîne n-aŭ fost încă cercetate), sufixe derivative, care nu servesc pentru exprimarea raporturilor de perfectiv, imperfectiv și iterativ (Reflexele lor în celelalte dialecte aŭ fost cercetate numaĭ pentru macedoromîn de Pascu Sufixele romîneștĭ), și prepozițiĭ (vreo doŭă).

3. Nu sînt însă la acelaș nivel macedoromînul fără meglenit, meglenitul și istroromînul din punct de videre al influințiĭ străine. Din mijlocul lor macedoromînul fără meglenit se degajează ca maĭ puțin influințat. La acest dialect străinismul a pătruns în masă mare în declinarea nominală, la pronume, la adverbe, la prepozițiĭ și la conjuncțiĭ, și chĭar pe aceste terenurĭ influința străină nu s-a exercitat cu aceĭș mare intensitate în toate localitățile, căcĭ multe fapte sînt probate numaĭ prin C. D., adecă numaĭ pentru Albania. Pe terenul verbuluĭ macedoromînul fără meglenit se mișcă maĭ liber. Este adevărat că o cercetare maĭ amănunțită a sintaxeĭ verbuluĭ, ĭar nu așa fragmentară, cum am făcut-o eŭ, ar scoate la iveală mult maĭ multe asămănărĭ cu limba greacă orĭ cu limba albaneză, asămănărĭ pe care ar fi cineva adeseorĭ îndrituit să le considere ca înprumuturĭ străine. Dar în această fragmentară cercetare eŭ am păstrat aceĭaș proporție la toate dialectele, și pentru aceĭa, din punct de videre relativ, concluziile la care ajung sînt juste. Decĭ, pe terenul verbuluĭ macedoromînul fără meglenit se mișcă maĭ liber. In afară de forma participĭuluĭ prezent, de imperativul cu *as*, care de altfel numaĭ în C. D. se găsește, și de formele compuse ca *va-vaĭ, vrea-vreaĭ*, el nu prezintă nimic străin (De forma probabilă de conjunctiv *-ș*, probată printr-un unic exemplu din C. D., nu țin socoteală. Vezĭ sub c, § 278 XII). Formele compuse cu *va-vaĭ, vrea-vreaĭ* sînt, drept, foarte importante și simbolizează un mare număr de raporturĭ dintre cele maĭ întretrebuințate, dar chĭar la ele macedoromînul fără meglenit prezintă oarecare independență (Compară formele compuse din *va -vaĭ, vrea-vreaĭ* și viitorul *-rim)* și în orĭce caz o atîta ușurință de mînuire, încît înprumutul a devenit o adevărată asimilare. Dacă la acestea se adauge considerația că pe terenul formelor neinfluințate de limbĭ străine macedoromînul fără meglenit prezintă o dezvoltare și o vigoare egale cu ale dacoromînuluĭ (Vezĭ § 305 No 5), se poate spune că, cu toată influința străină, acest dialect și-a păstrat, chĭar din punct de videre al formelor, făptura romînească. In legătură cu această independență în mișcărĭ stă faptul că folklorul acestuĭ dialect este nu numaĭ

bogat în cantitate (Din literatura poporană a Aromînilor, colecţiune formată şi rînduită de Pericle Papahagi, vol. I [literatura copilărească, medicina populară, ghicitorĭ, proverbe şi idiotisme, colinde, paparudele, lăzărelul, leagănul, sărbătoarea sînzienilor saŭ taviani, luna noŭă, deceurĭ, poeziea populară], Bucureştĭ, 1900, 1072 paginĭ. Basme aromîne [culese] de Pericle Papahagi, Bucureştĭ, 1905, 748 paginĭ, din care 504 paginĭ cuprind basmele. De alte colecţiĭ maĭ mărunte, precum Weigand Aromunen II, nu maĭ pomenesc), dar interesant din punct de videre al vĭoicĭuniĭ sentimentuluĭ, al puteriĭ imaginaţieĭ, al humoruluĭ. In el se oglindeşte un popor energic, inteligent şi de spirit. După mine basmele macedoromîne sînt maĭ frumoase decît cele dacoromîneştĭ (Nu vorbesc de basmele luĭ Ion Creangă, acestea sînt producte individuale).

4. Meglenitul şi istroromînul sînt copleşite de străinismu. O gradaţie totuş se poate face şi între ele, în felĭul acela anume că copleşirea este încă maĭ mare la istroromîn decît la meglenit. In afară de formele verbale compuse cu *va-vaĭ, vrea -vreaĭ*, care lipsesc şi meglenituluĭ şi istroromînuluĭ şi sînt înlocuite în ambele aceste dialecte prin formaţiunĭ romîneştĭ, meglenitul este maĭ liber la declinarea nominală (şi aicĭ este maĭ liber chĭar decît macedoromînul fără meglenit), la participĭul prezent, la prepoziţiĭ. Pe de altă parte, la formele verbale, de care posede multe străine şi meglenitul, istroromînul întrece în străinism prin lipsa conjunctivuluĭ, prin formele imperfectuluĭ, prin raportul de verb iterativ şi formele pentru exprimarea acestuĭ raport, prin formarea pasivuluĭ, prin schimbarea raportuluĭ dintre unele adiective şi complimentul lor. La adverb, dacă meglenitul prezintă faptul destul de important că formează adverbe din substantive romîneştĭ articulate cu articulul bulgăresc, istroromînul prezintă pe acel maĭ important încă al întrebuinţăriĭ adverbuluĭ *kǫ* cu înţelesul croat al adverbelor prefixe germane *weg-, fort-, ab-*. Pe socoteala istroromînuluĭ se adauge apoĭ poziţiea neromînească a cuvintelor.

Dacă la excesivul material străin se adauge puţina dezvoltare a formelor neinfluinţate de străinismu (Vezĭ § 305 No 6), rezultă pentru meglenit şi pentru istroromîn, chĭar faţă de macedoromînul fără meglenit, dar maĭ ales faţă de dacoromîn, o înfăţişare neromînească, care atinge culmea în istroromîn. Dar nu e numaĭ neromînească această înfăţişare, ci şi a-

cea a unuĭ instrument sărăcăcĭos, neîndestulător, pe care vorbitorul îl mînueşte cu greŭ şi fără tragere de inimă. Meglenitul, şi maĭ ales Istrorominul, îţĭ fac prin limba lor impresiea că maĭ bucuroşĭ ar fi să vorbească bulgăreşte orĭ turceşte orĭ sîrbeşte decît bĭata lor limbă romînească. In legătură cu aceasta stă faptul că şi folklorul acestor dialecte este sărac în cantitate (Weigand, Vlacho-Meglen, Leipzig, 1892: 20 de coloane de texte. Pericle Papahagi, Romîniĭ din Meglenia, Bucureştĭ, 1900: 7 coloane şi 7 paginĭ de texte. Pericle Papahagi, Meglenoromîniĭ I, II, Bucureştĭ, 1902: 125 de paginĭ cu diferit cuprins, dintre care maĭ importante 35 de paginĭ de basme; restul de 90 paginĭ cuprinde în mare parte traducerĭ în dacoromîn şi detaliĭ în dacoromîn. Th. Capidan, Meglenoromîniĭ II, Bucureştĭ, 1928: 220 paginĭ [întroducere, cîntece, basme, gîcitorĭ, frazeologie—adecă propoziţiĭ izolate—].—Weigand, Istrisches, I Jahresbericht, 122 sqq.: 16 paginĭ de texte. Sextil Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, Bucureştĭ, 1906: 22 coloane şi 38 paginĭ de texte. Iosif Popovicĭ, Dialecte romîne din Istria, II, Halle a. S. 1909: 83 paginĭ de texte. Pentru alte mărunţişurĭ vezĭ Byhan Istrorumänisches Glossar, în VI Jahresbericht, pag. 175 sqq., care dă toată bibliografiea anterioară anuluĭ 1899) şi lipsit de farmecul folkloruluĭ dacoromîn şi macedoromîn: monotonie, imaginaţie săracă şi în aceĭaş vreme absurdă, lipsă de vĭoicĭune şi de orĭce spirit, opera unuĭ suflet obosit şi stors.

5. Şi totuş, în mijlocul aceşteĭ năvălirĭ de forme şi de cuvinte străine, sunetele aŭ rămas neatinse, ele aŭ persistat să fie cele romîneştĭ şi să se dezvoalte în mod independent, conform cu spiritul limbiĭ romîne. Influinţă străină, cîtă se poate constata sigur, din acest punct de videre este minimă: la macedoromînul fără meglenit păstrarea luĭ ϑ, δ, γ în cuvinte de origine străină şi întroducerea sunetelor ϑ, γ în treĭ cuvinte romîneştĭ; la istroromîn păstrarea luĭ *r* sonant în cuvinte de origine străină; la meglenit nimic.

6. Şi totuş, în mijlocul enormuluĭ material străin care a inundat istroromînul, o trăsătură de unire puternică printr-o formă romînească a persistat să existe între acest dialect şi dialectul dacoromînesc, şi tocmaĭ pe terenul verbuluĭ, unde istroromînul a fost atît de mult ros de străinism. E vorba de formele aşa numite viitorul I al indicativuluĭ (*voĭŭ face*) şi optativ (*aş face, aş fi făcut*), care servesc în mare parte pentru raporturile de timp şi de mod, pe care macedoromînul fără me-

glenit le exprimă prin compunerĭ cu *va-vaĭ, vrea-vreaĭ.* Din treĭ puncte de videre samănă istrorominul cu dacorominul la aceste forme, din punct de videre fonologic, morfologic şi sintactic. Formele acestea se găsesc apoĭ în istromomîn în cea maĭ mare înflorire, istrorominul lĭ-a dat chĭar o întrebuinţare maĭ mare, peste graniţile întrebuinţăriĭ lor din dacoromîn. Iar asămănarea lor este cea maĭ mare faţă cu dialectul dacorominesc din Banat.

§ **308.** Din aceste fapte tragem învăţăturile următoare.

α. Dacorominul, ca să fie aşa de puţin influinţat de limbĭ străine, faţă de cum aŭ fost influinţate celelalte dialecte, a trebuit să se găsească în raporturile luĭ cu limbile străine în condiţiĭ excepţionale. Aceste condiţiĭ excepţionale n-aŭ putut consista în faptul că Dacoromîniĭ ar fi posedat maĭ multă putere de rezistenţă, maĭ multă energie de rasă, căcĭ energiea de rasă a fost tot aşa de mare la Macedoromîniĭ fără Megleniţĭ, după cum o probează dialectul acestora şi folklorul lor. Condiţiile excepţionale aŭ trebuit să fie orĭ numărul copleşitor de mare al Dacoromînilor faţă cu străiniĭ depe lîngă dînşiĭ şi din mijlocul lor, orĭ (ceĭa ce nu revine tocmaĭ la aceĭaş) starea de rară populaţie anterioară pe locurile pe unde Dacoromîniĭ aŭ emigrat.

β. Pentruca dialectul macedoromîn fără meglenit să păstreze atîta vigoare, macarcă a fost mult influinţat de limbĭ străine, a trebuit ca Macedoromîniĭ să fi fost încunjuraţĭ de străinĭ mulţĭ şi influenţĭ, dar în aceĭaş vreme să fi format un bloc numeros şi compact şi să se fi recrutat din aceĭ Romînĭ, la care limba şi cultura specifică romînească să fi prins cele maĭ adîncĭ rădăcinĭ.

γ. Starea de deprimare a dialectelor meglenit şi istroromîn se poate explica prin aceĭa că Romîniĭ care vorbesc aceste dialecte aŭ trăit de multă vreme în număr mic în mijlocul unor neamurĭ străine cu mult maĭ numeroase şi în aceĭaş vreme cu mult maĭ puternĭce din punct de videre politic.

δ. Asămănarea dintre dacoromîn şi istroromîn în una dintre cele maĭ importante forme gramaticale nu se poate explica prin vreo afinitate maĭ mare genetĭcă dintre Dacoromînĭ şi Istroromînĭ decît dintre aceste neamurĭ de Romînĭ şi Macedoromînĭ şi Megleniţĭ (căcĭ este foarte posibil ca forma gramaticală respectivă să fi existat odată pe tot domeniul romînesc), ci maĭ degrabă prin vreo legătură maĭ îndelungată cronologică: Dacoromîniĭ şi

Istroromînii trebue să fi trăit maĭ departe şi îndelungată vreme în contact strîns şi imediat, dupăce Macedoromînii s-aŭ despărţit de dînşiĭ.

ε. Un mare contrast constatăm la dialectele romîneştĭ, dupăcum le judecăm din punct de videre al formelor şi cuvintelor pe de o parte, din punct de videre al sunetelor pe de altă parte. Judecate din punct de videre al formelor şi cuvintelor, ele apar foarte deosebite între dînsele, încît fără o prealabilă pregătire acel care vorbeşte pe unul din ele nu poate pricepe pe celelalte. Şi dacă ĭaĭ ca criterĭu de deosebire între limbĭ priceperea (Vezĭ cele spuse la § 273), apoĭ dialectele romîneştĭ îţĭ apar ca patru limbĭ deosebite, anume ca dacoromîn, ca macedoromîn fără meglenit, ca meglenit şi ca istroromîn. Judecate din punct de videre al sunetelor însă, dialectele romîneştĭ apar atît de asămănătoare, atît de strîns legate între ele, cu atît de minime deosebirĭ dela unul la altul, încît staĭ la îndoĭală dacă trebue să le daĭ numele de dialecte, şi nu maĭ degrabă pe acel de subdialecte (Vezĭ cele spuse la § 273). Din acest punct de videre, al sunetelor, considerate, ele îţĭ apar apoĭ aşa grupate, că pe meglenit nu-l poţĭ considera ca de o egală importanţă dialectală cu dacoromînul, cu macedoromînul fără meglenit şi cu istroromînul, ci trebue să-l judecĭ ca o ramură a macedoromînuluĭ, vezĭ § 274 No 16.

Cu totul pe dos se prezintă lucrurile, cînd comparĭ limba romînească cu celelalte limbĭ romanice. Aicĭ, pe terenul limbilor romanice comparate între ele, aĭ a face cu o mare asămănare de forme şi de cuvinte, dar cu o tot aşa de mare deosebire de sunete. Nenumărate forme latineştĭ aceleaş, şi nenumărate cuvinte latineştĭ aceleaş, primite de limbile romanice ca moştenire din limba latină, aŭ continuat de a trăi în ele pănă astăzĭ. Din nenorocire sunetele s-aŭ schimbat aşa de deosebit dela o limbă la alta, încît formele acelea, măcarcă aceleaş, şi cuvintele acelea, măcarcă aceleaş, aŭ devenit incomprehensibile dela o limbă romanică la alta. Aceste limbĭ, limbile romanice, tocmaĭ pe dos de cum se petrec lucrurile cu dialectele romîneştĭ, îţĭ apar ca dialecte ale aceleĭaş limbĭ, cînd le judecĭ din punct de videre al formelor şi al cuvintelor, şi ca limbĭ deosebite, cînd le judecĭ din punct de videre al sunetelor!

Care sînt limbĭ deosebite? Limbile romanice, la care samănă formele şi cuvintele, dar se deosebesc sunetele? Orĭ dialectele romîneştĭ, la care samănă sunetele, dar se deosebesc for-

mele şi cuvintele? Această întrebare este de acelaş fel cu următoarea. Care oamenĭ se deosebesc între dînşiĭ? Aceĭ care aŭ complexiunĭ fizice şi psihice deosebite, dar sînt înbrăcaţĭ la un fel? Orĭ aceĭ care aŭ aceĭaş complexiune fizică şi psihică, dar sînt înbrăcaţĭ în diferite felĭurĭ? Care samănă maĭ mult? Un Chinez şi un Francez înbrăcaţĭ la fel după ultima modă pariziană? Orĭ un ficĭor de plugar, ajuns boer în Bucureştĭ, şi tată-so cel cu iţarĭ şi cu mînele crăpate dela coarnele plugului? Formele şi cuvintele lesne se înprumută, ca şi haĭnele. Greŭ se înprumută şi se schimbă sunetele, cele izvorîte din baza de articulaţie, care această din urmă nu se poate schimba după plac (Vezĭ § 268 No 4 Nota). Nicĭ baza psihologică, pe care se altoesc formele şi cuvintele străine, nu se poate schimba după plac (Vezĭ § 268 No 4 Nota), dar ea este maĭ maleabilă, maĭ primitoare, ea face parte din spiritul cel impalpabil. Sunetul e legat maĭ ales de partea cea greoae şi brută a omuluĭ, de constituţiea luĭ fizică. Istrorominul a păstrat din originara limbă romînească numaĭ puţin. Cu grămada a luat din limbă străină forme şi cuvinte şi a trîntit în propriea sa limbă. Că şĭ-a schimbat şi mintea însăş în minte străină prin acest bagaj străin primit în masă, aceasta nu s-a întîmplat, dar persistenţa sufletuluĭ romînesc sub haĭna străină nu se poate constata lesne. Sunetele însă cu care pronunţă, atît restul de forme şi cuvinte latineştĭ car ĭ-aŭ maĭ rămas, cît şi mulţimea formelor şi cuvintelor străine înprumutate, aŭ trecut prin exact aceleaş vicisitudinĭ cu sunetele din celelalte dialecte, dela originea lor latinească pănă astăzĭ, şi astăzĭ aŭ aproape aceĭaş fizionomie cu sunetele din întreg domenĭul romînesc. Samănă a Croat Istrorominul numaĭ, la sunet îşĭ dă în teapă, cum se zice, se vede că-ĭ Romîn cît de colo. Trebue să fie Romîn şi la suflet, dar acest lucru maĭ cu greŭ se poate constata. Iar Francezul are cu grămada forme şi cuvinte aceleaş cu ale Romînuluĭ, forme şi cuvinte pe care i le-a impus luĭ, ca şi Romînuluĭ, Roma cuceritoare. Sunetele însă, cu care pronunţă acest mare şi asămănător bagaj latinesc, sînt atît de deosebite de ale Romînuluĭ, încît îşĭ dă şi el în teapă, şi se arată că-ĭ Celt, amestecat cu Ligur, cu Iber, cu German, şi altoit pe fondul uneĭ alte rase maĭ vechĭ careva, ĭar nu Romîn, care a eşit dintr-un conglomerat de neamurĭ cu totul altul (Vezĭ § 234 No 2) *).

*) In privinţa aceasta face Wundt următoarele juste observaţiĭ. Die Sprache, I, pag. 382-388: "Cînd o limbă băştinaşă este influinţată de o

Pentru aceĭa este tocmaĭ contrarie realităţiĭ următoarea susţinere a luĭ Weigand, Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes, Leipzig, 1909, pag. 9: „Cîtă vreme în dialecte de aceĭaş origine există numaĭ deosebirĭ de sunete orĭ lexicale, nu poate vorbi cineva de limbĭ deosebite. Indatăce însă flexiunea sufere schimbărĭ remarcabile, capătă dialectul caracterul uneĭ limbĭ deosebite. In orĭce caz criteriul din urmă este maĭ bun decît acel bazat pe simple deosebirĭ de sunete orĭ chĭar pe deosebirĭ lexicale". Să se observe că prin „chĭar pe deosebirĭ lexicale" Weigand dă a înţelege că criteriul bazat pe sunete e maĭ puţin bun decît chĭar cel bazat pe cuvinte. Este cel maĭ pseŭdoştienţific lucru pe care l-am cetit în vieaţa mea.

§ 309. C. Din punct de vedere al arhaismuluĭ fenomenelor, constatăm următoarele.

La macedoromîn fără meglenit sînt arhaice fenomenele:

---

limbă străină în aşa grad, încît devine o limbă amestecată (Mischsprache), se observă că limba cea străină nu este influinţată de limba băştinaşă, în gura celor care vorbesc limba băştinaşă ca limbă maternă, decît în sunete. Orĭcît de mare ar fi influinţa limbiĭ străine, această limbă străină nu influinţează sunetele limbiĭ băştinaşe, ci din contra sunetele eĭ primesc schimbărĭ în gura celor care aŭ limba băştinaşă ca limbă maternă şi care alăturĭ cu limba lor băştinaşă vorbesc şi limba străină, care altfel, în alte privinţĭ decît sunetele, nu sufere din partea limbiĭ băştinaşe nicĭo influinţă. Cu cît vorbitoriĭ limbiĭ băştinaşe sînt maĭ aproape de natură, maĭ lipsiţĭ de cultură, cu atît limba străină vorbită de dînşiĭ este maĭ influinţată din punct de vedere al sunetelor de limba lor băştinaşă. Doŭă fapte anume aŭ loc. Cînd ceĭ cu limba băştinaşă nu vorbesc limba lor amestecată, ci pe cea străină, o vorbesc pe aceasta neschimbată în alte privinţĭ şi schimbată numaĭ puţin din punct de vedere al sunetelor. Cînd însă ceĭ cu limba băştinaşă vorbesc limba cea amestecată, atuncĭ schimbă sunetele limbiĭ celeĭ străine după firea sunetelor limbiĭ lor băştinaşe. Aceste lucrurĭ se constată din cele ce se petrec cu limba germană din Alsacia şi din unele cantoane ale Elveţieĭ, unde ea este influinţată de limba franceză, şi cu limba germană din statele unite ale Americeĭ, unde ea este influinţată de limba ingleză'. Die Sprache, I, pag. 400-401: 'Rasa are influinţă în felĭul acela că, atuncĭ cînd se amestecă diferite neamurĭ de oamenĭ, care aŭ diferite limbĭ, neamul cel maĭ puternic prin cultură şi prin influinţă politică impune celuĭalalt cuvintele şi formele gramaticale, sunetele însă predomină ale neamuluĭ celuĭ maĭ slab prin cultură şi influinţă politică, dar maĭ numeros. Astfel s-aŭ întîmplat lucrurile cu invaziile popoarelor indogermane în actualele teritoriĭ ocupate de dînsele, unde aŭ supus o populaţie băştinaşă maĭ veche. Astfel s-aŭ întîmplat lucrurile cu romanizarea popoarelor romanice. Astfel s-a întîmplat lucrul cu limba ingleză, unde neamul german a dat formele şi cuvinte, neamul romanic a dat cuvinte multe, ĭar sunetele sînt ale neamuluĭ celt băştinaş'.

a) (§ 276) 2) α) (Forma a doŭa singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină nu s-a identificat cu pluralul, cum s-a întîmplat aceasta în actualul dacoromîn, ci alăturĭ cu forma *-e*, *-i* există foarte des şi forma originară *-ă)*.—c) (§ 278) II (Perfectele de indicativ *-i* s-aŭ păstrat, perfectele *-si* aŭ forma forte la întregul singular, ĭar persoanele 1 şi 2 plurale dela toate perfectele simple aŭ păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală).—c) (§ 278) IV (Forma de pluscaperfect al indicativuluĭ compusă din imperfectul luĭ *am* şi participĭul trecut).—c) (§ 278) V (Viitorul *-rim)*.—c) (§ 278) IX (Infinitivul se găseşte numaĭ sub forma întreagă).—g) (§ 282) (Cîteva cuvinte latineştĭ care aŭ dispărut din celelalte dialecte).

La meglenit sînt arhaice fenomenele: a) (§ 285) 2) (Forma a doŭa singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină, *-e*, *-i*, care există în parte în macedoromîn, ĭar în dacoromîn a ajuns să fie identică cu forma pluraluluĭ, nu există în meglenit, unde se găseşte numaĭ forma originară *-ă)*.—c) (§ 287) II (Perfectele de indicativ *-i* s-aŭ păstrat, perfectele *-si* aŭ forma forte la singular [afară de p. 2, care în macedoromîn fără meglenit apare accentuată şi pe radical, în meglenit însă se găseşte accentuată numaĭ pe terminaţie], ĭar persoanele 1 şi 2 plurale dela toate perfectele simple aŭ păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală).—c) (§ 287) IV (Forma de pluscaperfect al indicativuluĭ compusă din imperfectul luĭ *am* şi participĭul trecut).—c) (§ 287) IX (Infinitivul se găseşte maĭ numaĭ sub forma întreagă).—g) (§ 291) (Cîteva cuvinte latineştĭ care aŭ dispărut din celelalte dialecte).

La istroromîn sînt arhaice fenomenele: a) (§ 294) 2) α) (Forma a doŭa singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină, *-e*, *-i*, care există în parte în macedoromîn, ĭar în dacoromîn a ajuns să fie identică cu forma pluraluluĭ, nu există în istroromîn, unde se găseşte numaĭ forma originară *-ă)*.—c) (§ 296) V (Viitorul *-rim)*.—g) (§ 300) (Cîteva cuvinte latineştĭ care aŭ dispărut din celelalte dialecte).

Dacoromînul, în totalitatea luĭ considerat, şi în cadrul fenomenelor de noĭ cercetate, nu prezintă nimic arhaic. Numaĭ în subdialecte apar arhaisme, şi anume în Banat şi, foarte puţin, în Criş-Mureş.

Banat: c) (§ 296) I (In Banat se găseşte forma cea maĭ arhaică a auxiliaruluĭ de optativ *aş*, formă care exista în vechea romînă, alăturĭ cu forma mijlocie a acestuĭ auxiliar, formă

care există în istroromîn, și cu forma cea maĭ recentă a luĭ, formă care există în dacoromîn. Vezĭ § 255 No **217** Nota).— c) (§ 278) II (In Banat se găsesc pe alocurea perfecte de indicativ *-i*, apoĭ perfecte de indicativ *-si* cu formă forte la persoana 1 singulară).

Criș-Mureș: c) (§ 278) II (Pe alocurea se găsesc perfecte de indicativ *-i* și persoanele 1 și 2 plurale dela perfectele *-i*, *-si* cu forma originală neanalogică după persoana 3 plurală).

Dacă este de admis că limba e cu atît maĭ arhaică, cu cît poporul care o vorbește e maĭ aproape de locul luĭ de obîrșie, orĭ cu cît s-a despărțit maĭ de curîndă vreme de acel loc de obîrșie, apoĭ trebue să conchidem din faptele de maĭ sus următoarele:

α. Macedoromîniĭ (incluziv Megleniţiĭ) sînt maĭ aproape de locul de obîrșie al Romînilor decît Dacoromîniĭ și Istroromîniĭ.

β. Istroromîniĭ s-aŭ despărțit maĭ de curîndă vreme de acel loc de obîrșie decît Dacoromîniĭ.

γ. Dacoromîniĭ în migrațiea lor aŭ mers dela vest spre est, căcĭ arhaismele scad cu cît mergĭ dela vest spre est.

III

§ 310. Invățăturile, pe care ni le dă limba romînească prin formele și cuvintele eĭ asupra istorieĭ poporuluĭ romîn din timpul originiĭ acestuĭ popor, sînt următoarele:

1. Locul de obîrșie al poporuluĭ romîn este teritoriul romanizat al peninsuleĭ balcanice, pe care l-am delimitat la §§ 111, 234.

2. Din masa uniformă a acestuĭ popor s-aŭ despărțit ceĭ dintîĭŭ Macedoromîniĭ cu Megleniţiĭ.

3. Dupăce s-aŭ despărțit Macedoromîniĭ cu Megleniţiĭ, Dacoromîniĭ și Istroromîniĭ aŭ continuat de a trăi în legătură neîntreruptă o bucată de vreme.

4. Macedoromîniĭ cu Megleniţiĭ aŭ trăit încunjurațĭ de neamurĭ superioare la număr, pănăce s-aŭ despărțit uniĭ de alțiĭ. De aicĭ încolo Macedoromîniĭ fără Megleniţĭ, măcarcă încunjurațĭ de neamurĭ superioare la număr, aŭ reușit, orĭ pentrucă superioritatea numerică a încunjurătorilor n-a fost excesivă, orĭ grație vreunor avantaje suflețeștĭ față de încunjurătoriĭ aceĭa, să-șĭ păstreze caracterul etnic specific romînesc cu destulă vigoare. Megleniţiĭ însă, care aŭ constituit dela capul locuļuĭ o mică parte a Macedoromînilor, aŭ fost doborîțĭ de influință străină, din cauză că masa străinilor încunjurătorĭ a fost excesivă.

5. Aceĭaş copleşitoare influinţă din partea străinilor încunjurătorĭ, din cauza maseĭ excesive a acestora, ca şi Megleniţiĭ, aŭ suferit-o Istrorominiĭ. Istrorominiĭ însă în actualul lor teritorĭu sînt relativ de curînd veniţĭ. Nu cu multă vreme în urmă eĭ eraŭ maĭ apropiaţĭ de punctul de obîrşie al romînismuluĭ decît Dacorominiĭ.

6. Dacorominiĭ aŭ emigrat dela vest spre est. Faţă cu neamurile încunjurătoare, orĭ cu acelea cu care aŭ convĭeţuit, eĭ aŭ prezentat totdeauna o masă foarte puternică numericeşte. In special, dacă aŭ ocupat teritoriĭ, care posedaŭ o populaţie anterioară străină, eĭ aŭ fost maĭ numeroşĭ decît aceasta, ĭar dacă peste dînşiĭ aŭ venit neamurĭ străine, eĭ aŭ fost totdeauna maĭ numeroşĭ decît populaţiile acestea străine. Nicĭodată, nicăirĭ pe actualul teritorĭu dacoromîn, populaţiea dacoromînă n-a fost în minoritate faţă cu vreo populaţie oarecare străină convĭeţuitoare. Iar în relaţiile lor cu popoarele străine încunjurătoare, care se găsĭaŭ în teritoriĭ complect străine limitrofe, Dacorominiĭ depe întregul actual teritorĭu dacoromînesc, pe de o parte aŭ prezentat liniĭ de demarcaţie naţionale precize, ĭar pe de alta nu s-aŭ lăsat să fie nicĭodată copleşiţĭ de influinţă străină: coheziunea romînească a fost totdeauna maĭ puternică decît adheziunea străină.

PARTEA III.

CE SPUNE LIMBA ALBANEZĂ

Barić = H. Barić, Albanorumänische Studien, I Teil, Sarajevo, 1919.—Bartoli D.=M. G. Bartoli, Das Dalmatische, 2 volume, Wien 1906 (Schriften der Balkankommission).—Bartoli D. A.= M. G. Bartoli, Dalmazia e Albania, în Revue de dialectologie romane, tome II, Bruxelles, 1910.—Bartoli N. = M. G. Bartoli, Note dalmatiche, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXXII. —Capidan=Th. Capidan, Raporturile albano-romîne, Cluj, 1922, în Dacoromania, anul II, 1922, pag. 443-554.—Cihac=A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane, Eléments latins [I], Francfort s. M. 1870, Eléments slaves, magyars, turcs, grecs -moderne et albanais [II], Francfort s. M. 1879.—Fischer Z. = Emil Fischer, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen der alten Illyrier? în Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911. —Gast. Grund.=M. Gaster, Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. I, Strassburg, 1888.—Gast. Rev.=M. Gaster, Stratificarea elementuluĭ latin în limba romînă, în Revista pentru istorie, arheologie şi filologie sub direcţiunea luĭ Gr. G. Tocilescu, I, Bucureştĭ, 1883.—H. Col.=B. P. Hasdeu în Columna luĭ Traĭan, revistă pentru istorie, linguistică şi psihologie poporană, Bucureştĭ.—H. Cuv.=P. B. Hasdeu, Cuvinte din bătrînĭ, Bucureştĭ, 1878-1879, 2 volume.—H. Et.=B. P. Hasdeu, Etymologicum magnum Romaniae, dicţionarul limbiĭ istorice şi poporane a Romînilor, Bucureştĭ, 1886 sqq.—H. Pr.=B. P. Hasdeu, Principiĭ de filologie comparativă ario-europee, Bucureştĭ, 1875.—Helbig =Robert Helbig, Die italienischen Elemente im Albanesischen, în X Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, pag. 1-137.—Jokl=Norbert Jokl, Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung, în Sitzungsberichte der Aka-

demie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 168.—Jokl Ind.=Norbert Jokl, Katun, zur Geschichte eines Balkanwortes, în Indogermanische Forschungen, XXXIII, pag. 420 sqq.—Jokl Ind. XXXVI=Norbert Jokl, Beiträge zur albanesischen Grammatik, în Indogermanische Forschungen, XXXVI, pag. 98 sqq.—Jokl Ind. XXXVII=Norbert Jokl, Beiträge zur albanischen Grammatik, în Indogermanische Forschungen, XXXVII, pag. 90 sqq.—Jokl Unt.=Norbert Jokl, Linguistisch-kulturhistorische .Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen, Berlin und Leipzig, 1923.—Jokl Zeit.=Norbert Jokl, Vulgärlateinisches im Albanischen, în Zeitschrift für romanische Philologie XLI, pag. 228 sqq.—M. Alb.=Gustav Meyer, Albanesische Studien, III, Lautlehre der indogermanischen Bestandtheile des Albanesischen, în Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 125.—M. Alb. I=Gustav Meyer, Albanesische Studien, I, Die Pluralbildungen der albanesischen Nomina, în Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 104.—M. Alb. II=Gustav Meyer, Albanesische Studien, II, Die albanesischen Zahlwörter, în Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 107.—M. Alb. IV=Gustaw Meyer, Albanesische Studien, IV, Das griechisch-südrumänisch-albanesische Wortverzeichniss des Kavalliotis, în Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 132.—M. Alb. V=Gustav Meyer, Albanesische Studien, V, Beiträge zur Kenntniss der in Griechenland gesprochenen albanesischen Mundarten, în Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 134.—M. G.=Gustav Meyer, Kurzgefasste albanesische Grammatik, Leipzig, 1888. —M. Ind. VI=Gustav Meyer, Etymologisches aus den Balkansprachen, în Indogermanische Forschungen, VI, 104 sqq.—M. Lat. =Gustav Meyer, Die lateinischen Elemente im Albanesischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. I, Strassburg, 1888.—M. L. Lat.=Die lateinischen Elemente im Albanesischen, von Gustav Meyer, neubearbeitet von W. Meyer-Lübke, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. II, Strassburg, 1904-1906.—M. L. R. R. Alb.=W. Meyer-Lübke, Rumänisch, Romanisch, Albanesisch, în Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, I, Heidelberg, 1914, pag. 1 -42.—M. Wört.=Gustav Meyer, Etymologisches Wörterbuch der

albanesischen Sprache, Strassburg, 1891.—Mikl. B.=Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, în Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Bände 98, 99, 100, 101, 102. —Mikl. Slav.=Fr. Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumunischen, în Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band XII.—Nopcsa A. =Franz Baron Nopcsa, Thrakisch-albanische Parallelen, în Anthropos, Revue internationale d'ethnologie et de linguistique, St. Gabriel-Mödling bei Wien, anul 1913.—Nopcsa K.=Franz Baron Nopcsa, Zu Fischer's Albanerforschung, în Korrespondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Verlag von Friedr. Vieweg und Sohn in Braunschweig, Jahrgang XLV, Mai 1914.—Nopcsa M.=Franz Baron Nopcsa, Beiträge zur Vorgeschichte und Ethnologie Nordalbaniens, în Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegowina, Wien, Band XII.—Nopcsa U.=Franz Baron Nopcsa, Die Albaner, în Urania, Wochenschrift für Volksbildung, Wien, anul 1913. —Nopcsa Z.=Franz Baron Nopcsa, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen der alten Illyrier? în Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911.—Pap. et.=Pericle Papahagi, Notiţe etimologice, în Analele Academieĭ romîne, seriea II, tomul XXIX, Memoriile secţiuniĭ literare.—Ped.=Holger Pedersen, Albanesische Texte mit Glossar, Leipzig, 1895, în Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, Band XV.—Ped. Ind. V=Holger Pedersen, Das indogermanische *s* im Slavischen, în Indogermanische Forschungen, V, 33 sqq.—Ped. Krit.=Holger Pedersen, Albanesisch, în Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie.—Ped. Zeit. XXXIII=Holger Pedersen, Die albanesischen *l*- Laute, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIII, 535 sqq.—Ped. Zeit. XXXVI=Holger Pedersen, Die Gutturale im Albanesischen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXVI, 277 sqq.—Pek.=Pekmezi, Grammatik der albanesischen Sprache, Wien, 1908.—Sand. Grund.=Sandfeld-Jensen, Die nichtlateinischen Bestandtheile im Rumänischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. II.—Sand. Jahr.= Sandfeld-Jensen, Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen, în IX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.—Sand. Zeit.=Sandfeld Jensen, Die Konjunktion *de* im Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXVIII.—

Schuch. Vok.=Hugo Schuchardt, Vokalismus des Vulgärlateins, Leipzig, 1866-1868.—Spitzer=L. Spitzer, Albanesische Etymogien, în Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, I, pag. 318 sqq.—Şain.=L. Şăineanu, Incercare asupra semasiologieĭ limbiĭ romîne, în Revista pentru istorie, arheologie şi filologie sub direcţiunea luĭ Gr. G. Tocilescu, VI.—Treimer=Karl Treimer, Beiträge zur albanischen Sprachgeschichte, în Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, pag. 336 sqq.—Treimer Ind. XXXV=Karl Treimer, Der albanische Nationalname, în Indogermanische Forschungen, XXXV, pag. 135-136.—Treimer Zeit.=Karl Treimer, Albanisch und Rumänisch, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXXVIII, pag. 385-411.—Vasmer=Max Vasmer, Studien zur albanesischen Wortforschung, I, în Acta et commentationes universitatis dorpatensis, B, Humaniora, I, Tartu (Dorpat), 1921, pag. 3-65.

I

In scrierea cuvintelor albaneze mă servesc de caracterul *ă* pentru a reprezenta pe *o* nerotunzit (în loc de caracterul ε, care de obiceĭŭ serveşte pentru a reprezenta acest sunet al limbiĭ albaneze), de caracterul *tś* pentru a reprezenta africata compusă din exploziva *t* şi spiranta muĭată *ś* (în loc de caracterul *ḱ*, care serveşte de obiceĭŭ pentru a reprezenta acest sunet al limbiĭ albaneze. Pentru valoarea de *tś* a sunetuluĭ vezĭ Pek. §§ 6, 8), de caracterul *dż* pentru a reprezenta africata compusă din exploziva *d* şi spiranta muĭată *ż* (în loc de caracterul *ǵ*, care serveşte de obiceĭŭ pentru a reprezenta acest sunet al limbiĭ albaneze. Pentru valoarea de *dż* a sunetuluĭ vezĭ Pek. §§ 6, 8). Pe *ľ* al luĭ Gustav Meyer îl scriŭ după ortografiea luĭ Pek. şi Ped. cu *l*. După Weigand, Albanesische Grammatik, § 11, în dialectul gheg sudic şi în dialectul tosc în loc de africata *tś* ar exista *ḱ* (exploziva palatală afonă) şi pe alocurĭ *ť* (*t* muĭat), şi în loc de africata *dż* ar exista *ǵ* (exploziva palatală fonică) şi pe alocurĭ *ď* (*d* muĭat). Mărturiea luĭ Pekmezi însă e foarte preciză: „*ḱ*, *ǵ* nu sînt palatale curate, *k*, *g* muĭaţĭ, macarcă adesea îş trag originea din aceste sunete, ci sînt affricatae, ca *ts*, *tš*, *dz*, *dž*. Decît numaĭ la ele, în loc de *s*, *z*, *š*, *ž*, se contopesc cu *t*, *d* nişte sunete care ţin mijlociea între *s* şi *š*, între *z* şi *ž*, anume un *ś* şi un *ż* muĭaţĭ. *ḱ* deci este un *tś* şi *ǵ* este ŭn *dż*“. Apoĭ Pekmezi e un Tosc, după propriea mărturisire, Archiv für slavische Philologie, XXI, pag. 220. Prin urmare pe afirmarea luĭ Weigand nu pot pune nicĭo bază.

CAPITOLUL XVII

§ 311. Intre limba romînă şi limba albaneză există următoarele asămănări. (Punctul de plecare la comparaţie îl formează limba albaneză).

a) Fonetice

1. *a* neaccentuat < *ă* (Pentru romîneşte vezĭ § 237 No **16**). Regulat în tosc, cu excepţiĭ în gheg. M. Alb. 83; M. Lat. 811-812; Pek. 38.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. I, 15; Schuch. Vok. III 49 (vag); Gast. Grund. 407; M. Lat. 805; Sand. Grund. 527.—Tot aşa în bulgara. Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. I, 15.

2. *á* accentuat+*n* orĭ *m*<*ă (î)*+*n*, *m* (Pentru romîneşte vezĭ § 237 Nos **3**, **4**). Regulat în tosc. Fenomenul lipseşte în gheg. M. Alb. 82, 87; M. G. 4; M. Lat. 807-808; Pek. 20, 35.—Relevat de Gast. Grund. 407; M. Lat. 805; Sand Grund. 527.

3. *e* neaccentuat (afară de *e* iniţial şi final)<*ă* (Pentru romîneşte vezĭ § 238 Nos **28**, **29**, **30**, **31**, **32**, **33**, **34**, **35**, **36**). Regulat în tosc, cu excepţiĭ în gheg. M. Alb. 65 (sufixul *-en*); M. Lat. 812; Pek. 38.—Relevat de Mikl. B. Vocal. II, 32.

4. *é* accentuat, urmat de *n* şi *m*<*ă*+*n*, *m*, cîteodată în tosc, şi nu numaĭ în aceleaş împrejurărĭ ca în romîneşte. Fenomenul lipseşte în gheg şi într-o parte din teritoriŭl tosc (Pentru romîneşte vezĭ § 238 Nos **28**, **29**, **30**, **31**, **32**). M. Lat. 809; Pek. 36; Archiv für slavische Philologie XXI, 220.

5. *én*+dentală<*în*+dentală. Tosc şi gheg. Rar (Pentru romîneşte vezĭ § 238 No **25**). M. Alb. 85; M. Lat. 809; Pek. 36.—Relevat de M. Lat. 805.

6. *én*+spirantă<*în*+spirantă. Tosc şi gheg, în elementele albaneze autohtone. Regulat (Pentru romîneşte vezĭ § 238 No **25**). M. Alb. 85; Pek. 22.

7. *i* neaccentuat (afară de *i* iniţial şi final)<*ă*. Regulat în tosc şi gheg (Pentru romîneşte vezĭ § 239 Nos **43**, **44**, **45**, **46**, **47**, **48**). M. Lat. 812; Pek. 38.—Relevat de Mikl. B. Vocal. II, 50.

8. *in* iniţial neaccentuat+exploziva, *im* iniţial neaccentuat +explozivă< **ăn* + explozivă, **ăm*+exlozivă, şi apoĭ, după căderea luĭ *ă*<*n* sonant+explozivă, *m* sonant+explozivă. In tosc şi gheg. Regulat (Pentru romîneşte vezĭ § 239 No **54**,

§ 242 No 86). M. Lat. 813.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. II, 53; Schuch. Vok. III 49; Gast. Grund. 407.

9. *i* neaccentuat final dela terminaţiea plurală a masculinelor a căzut, lăsînd urme de înmuĭare orĭ de palatalizare asupra sunetuluĭ precedent. S-a păstrat înaintea articuluɫuĭ. In tosc şi gheg. Regulat (Pentru romîneşte vezĭ § 239 No 50). M. Lat. 819; Pek 90.

10. *o* neaccentuat<*u* de cele maĭ multe orĭ. Tosc şi gheg (Pentru romîneşte vezĭ § 240 No 65). M. Lat. 813; Pek. 39. —Relevat de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. II, 61.—Tot aşa în bulgara. Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. II, 61.

11. *o* neaccentuat<*ă*. Tosc şi gheg. Rar (Pentru romîneşte vezĭ § 240 No 64). M. Lat. 813; Pek. 38 (Exemplele dela nota 1).—Relevat de Mikl. B. Vocal. II, 62.

12. *ǫ* înainte de grup de consonante<*ŭ*. Tosc şi gheg. Regulat (Pentru limba romînă, unde fenomenul nu este legat de grup de consonante şi e anteromînesc, vezĭ § 240 No 63). M. Lat. 810; Pek. 36.

13. *ų̊* s-a păstrat ca *ŭ*, n-a devenit *ǫ*. Tosc şi gheg (Pentru romîneşte vezĭ § 241 No 66). M. Lat. 811; Pek. 37.

14. *u* neaccentuat<*ă* cîteodată. Tosc şi gheg (Pentru romîneşte vezĭ § 241 No 68). M. Lat. 813; Pek. 38 (Exemplele dela nota 1).—Relevat de Mikl. B. Vocal. III, 8.

14a. *-u* final cade. M. Lat. 813; Pek. 38 (Pentru romîneşte vezĭ § 241 No 71). Tosc şi gheg.

15. *ă* cade înainte de altă vocală, de pildă *-ă* (temă singulară şi terminaţie de nominativ-acuzativ singular, la unele feminine) înainte de *-e* (terminaţie de genitiv-dativ singular feminin) şi *-a* (articulul de nominativ singular feminin *); *ă* (temă singulară şi terminaţie de nominativ-acuzativ singular, la unele

*) După M. L. R. R. Alb. 39 faptul din urmă ar fi numaĭ aparent: în romîneşte, drept, *făta*>**fătăa*; în albaneza însă *văĭza* nu-ĭ>**văĭzăa*, ci **vaĭzae*, *-a* adecă e provenit din contracţiea dintre tema *-a*, pe vremea cînd încă nu devenise *-ă*, şi între articulul feminin postpozitiv **e*, care, înainte de a deveni actualul *a*, fusese identic cu articulul feminin prepozitiv *e*. După Ped. 6 *văĭza* e>**văĭzăe*, *-a* adecă e provenit din contracţiea dintre tema *-ă* şi articulul vechĭŭ feminin postpozitiv **e*; dela temele *-ă* s-ar fi lăţit apoĭ prin analogie forma actuală de articul feminin postpozitiv *a*, provenită dela capul loculuĭ prin contracţiea dintre tema *-ă* şi vechĭul articul feminin postpozitiv **e*, la celelalte teme feminine, de pildă la un cuvînt ca *nŭseĭa*. Ped. trimete pentru detaliĭ la un articul al săŭ din Festkrift til Vilh. Thomsen.

masculine) înainte de *-i* (terminație de genitiv-dativ singular masculin) și *-i* (articul de nominativ singular masculin). Tosc și gheg (Pentru romînește vezĭ § 242 No 85[a]). Pek. 96, 98.— Relevat nepreciz de Schuch. Vok. III 49; Gast. Grund. 408.

15[a]. Faptul cum s-aŭ dezvoltat în totalitatea lor vocalele finale. ‘Și în romîna și în albaneza (tosc și gheg) *-u*, *-o* (prefăcut prealabil în *u*), *-i* finalĭ dispar, *-a* final devine *-ă*, *-e* final rămîne. Fenomenul e cu atît maĭ caracteristic, cu cît lipsește în celelalte limbĭ romanice’. M. L. R. R. Alb. 39.

16. Prezența a doŭă felĭurĭ de *r* consonant limbal: *r* scurt și *rr* lung. Tosc și gheg (Pentru romînește vezĭ § 243 No 88). M. Alb. 73; M. Lat. 813; Pek. 9, 59.—Relevat de Mikl. B. Conson. I, 33; M. Lat. 813.

17. *rl*<*rr*. Tosc și gheg. Rar (Pentru romînește vezĭ § 243 No 94). M. Lat. 813, 814; Pek. 39.

18. *rn*<*rr*. Tosc și gheg. Regulat (Pentru romînește vezĭ § 243 No 94). M. Alb. 73; M. Lat. 813; Pek. 25, 39.—Relevat de Mikl. B. Conson. I, 34.

18[a]. Prezența a doŭă felĭurĭ de *l* consonant: *l* și *ł*. Tosc și gheg (Pentru romînește vezĭ § 244 No 98). M. Alb. 74; M. Lat. 814; Pek. 8, 59.

19. *l*+*ĭ*+vocală și *l*+*i* final fix<*ľ*. Acest *ľ*, dacă e inițial, se păstrează pe tot teritorĭul albanez; dacă e la mijlocul orĭ la sfîrșitul cuvîntuluĭ, se păstrează numaĭ în teritorĭul din sudvestul Albanieĭ numit *čamări*, în fața insuleĭ Corfu, pe tot celălalt domenĭu albanez a devenit *ĭ* (Pentru romînește vezĭ § 244 No 99). M. Lat. 814; Pek. 25, 39.—Relevat nepreciz de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Conson. I, 45; Schuch. Vok. III, 49.

?20. *l* intervocalic < *r*. Tosc și gheg. Rar (Pentru romînește vezĭ § 244 No **100**). M. Alb. 78; Pek. 26.—Relevat de Mikl. Slav. 7. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 551.

21. *n*+*ĭ*+vocală și *n*+*i* final fix<*ń*. Acest *ń*, dacă a fost la începutul cuvîntuluĭ, s-a păstrat pe tot teritorĭul albanez; dacă a fost la mijlocul cuvîntuluĭ, a devenit *ĭ* pe tot teritorĭul albanez; dacă a fost la sfîrșitul cuvîntuluĭ, a devenit *ĭ* în gheg și în toscul de nord, s-a păstrat în toscul de sud (Pentru romînește vezĭ § 246 No **121**). M. Alb. 66; M. Lat. 814; Pek. 24, 40.

22. *n* intervocalic a devenit *r* în tosc. Regulat. *n* intervocalic s-a păstrat în tosc ca *n* numaĭ cînd a fost=*nn*, adecă lung, product al asimilațieĭ către *n* a uneĭ alte consonante (Pen-

tru romînește vezĭ § 246 No **122**). M. Alb. 65; M. Lat 814; Pek. 23, 40.—Relevat nepreciz de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Conson. I, 64.—Relevat în special de M. L. R. R. Alb. 40-41, pentru care partea importantă a fenomenuluĭ constă în nazalizarea vocaleĭ precedente luĭ *-n-* înainte de prefacerea acestuĭa în *-r-* (Vezĭ pentru romînește § 246 No **122**), nazalizare despre care presupune că ar fi existat și în tosc. Din acest punct de videre, al nazalizăriĭ vocaleĭ precedente, considerat fenomenul, el capătă un cîmp maĭ larg, căcĭ înbrățișează și domenĭul gheg, unde, macarcă *-n-* se păstrează, există nazalizarea vocaleĭ precedente, precum și puținele cazurĭ (*grîŭ, frîŭ, brîŭ,* vezĭ § 246 No **123**), unde, în întregul domenĭu dacoromîn, nazalizarea vocaleĭ precedente a avut loc, macarcă însoțită de disparițiea luĭ *-n-*.

23. *b* intervocalic cade. Tosc și gheg. Regulat (Pentru romînește vezĭ § 248 No **146**). M. Alb. 37; M. Lat. 816; Pek. 33, 43.—Relevat de M. Lat. 805; Mikl. B. Conson. II, 27.

24. In grupul intervocalic *br b* a dispărut, orĭ pentrucă s-a asimilat luĭ *r,* orĭ pentrucă a căzut (poate după o prealabilă prefacere în *u*). Tosc și gheg. Regulat (Pentru romînește vezĭ § 248 No **148**). M. Lat. 813, 818; Pek. 43.

25. *ḱ,* exploziva palatală afonă, care-șĭ are originea, orĭ în exploziva palatală afonă latină (*ḱint>centum*), orĭ în exploziva palatală afonă din vreo limbă străină (*ḱiradži*>turc *ḱirağí*), orĭ în palatalizarea recentă a uneĭ explozive guturale afone latine (*ḱen>canis*) saŭ băștinașe albaneze (*piḱni>*pikni* 2 pers. plur. prezent indicativ dela *pĭek*),<*tś*. Tosc și gheg. Regulat. Pe unele teritoriĭ gheghe, anume la Prizren, Dibra, Șkodra, africata dezvoltată din *ḱ* este *tš* (Pentru romînește vezĭ § 251 No **190**). M. Alb. 3, 6; M. Lat. 815; Pek. 8, 30, 41. Pentru Șkodra vezĭ textul din M. G. 71-72.

26. *kl*<*ḱ* pe tot teritorĭul albanez, afară de teritorĭul *čamări* din sudvestul Albanieĭ (vezĭ maĭ sus sub 19), unde *kl* s-a păstrat. Acest *ḱ*>*kl* s-a păstrat în gheg, a devenit maĭ departe *tś* în tosc (Pentru romînește vezĭ § 251 No **178**). M. Alb. 4, 77; M. Lat. 814, 817; Pek. 8, 19, 25, 39, 41.—Relevat de Mikl. B. Conson. II, 64.

27. *kt* din elementele latine a devenit probabil întîĭŭ **χt,* de unde s-a dezvoltat pe de o parte *ft,* ĭar pe de altă parte *χ̇t, ĭt.* Altă dezvoltare a căpătat *kt* băștinaș albanez, care a devenit **tt, t.* Tosc și gheg (Pentru fenomenul întru cîtva ana-

log romînesc *ct*<*pt* vezĭ § 251 No **179**). M. Alb. 5; M. Lat. 818; Pek. 30, 42.—Relevat de Schuch. Vok. III, 49; Gast. Grund. 407; Mikl. B. Conson. II, 66; Sand. Grund. 527.

28. *ks* a devenit probabil întîĭŭ **χs*, de unde s-a dezvoltat pe de o parte *fš*, ĭar pe de altă parte *š*. Tosc şi gheg (Pentru fenomenul întru cîtva analog romînesc *cs*<*ps*, *s* vezĭ § 251, Nos **180**, **181**). M. Lat. 818; Pek. 42.—Relevat de Gast. Grund. 407; Mikl. B. Conson. II, 68; Sand. Grund. 527.

29. *ǵ*, exploziva palatală fonică, care-şĭ are originea, orĭ în exploziva palatală fonică latină (*ǵint* > *gentem*), orĭ în exploziva palatală fonică din vreo limbă străină (*ǵol* > turc *ǵol*), orĭ în palatalizarea recentă a uneĭ explozive guturale fonice băştinaşe albaneze (*dóǵa*>**dóga* aoristul dela *dĭeg*),< *dż*. Tosc şi gheg. Regulat. Pe unele teritoriĭ gheghe, anume la Prizren, Dibra, Şkodra, africata dezvoltată din *ǵ* este *dž* (Pentru romîneşte vezĭ § 253 No **201**). M. Alb. 7, 10; M. Lat. 816; Pek. 8, 31, 41. Pentru Şkodra vezĭ textul din M. G. 71-72.

30. *gl*<*ǵ* pe tot teritorĭul albanez, afară de teritorĭul *čamări* din sudvestul Albanieĭ (Vezĭ maĭ sus sub 19), unde *gl* s-a păstrat. Acest *ǵ*>*gl* s-a păstrat în gheg, a devenit maĭ departe *dż* în tosc (Pentru romîneşte vezĭ § 253 No **194**). M. Alb. 8, 77; M. Lat. 814, 817; Pek. 8, 19, 25, 39, 41.—Relevat de Mikl. B. Conson. II, 64.

31. *v* intervocalic cade. Tosc şi gheg. Regulat (Pentru romîneşte vezĭ § 255 No **207**). M. Alb. 39; M. Lat. 817; Pek. 26, 40.—Relevat de M. Lat. 805; Mikl. B. Conson. II, 34.

32. *s* intervocalic a rămas afon. Tosc şi gheg. Regulat (Pentru romîneşte vezĭ § 258 No **219**[a]). M. Alb. 61; M. Lat. 817; Pek. 27, 41.—Relevat de Mikl. B. Conson. II, 77.

32[a]. *sl*<*scl*: *sulfur*<**slufur*<**sclufur*<*štśŭfur* M. Wört. 411 (Că *stśótă* Schnee mit Regen vermischt M. Wört. 388 ar fi>**sclotă*>slav *slota*, cum susţine Vasmer 56, e puţin sigur, pentrucă fenomenul *cl*<*ḱ* e vechĭŭ tare şi ne-am aştepta prin urmare ca *s* să se fi prefăcut în *š* şi ca cuvîntul să fi sunat astăzĭ *štśótă*). Pentru romîneşte vezĭ § 258 No 233.

33. In proparoxytona vocala din penultima de obicéĭŭ se păstrează şi maĭ rar cade, atît în romîna cît şi în albaneza (tosc şi gheg). Relevat de M. L. R. R. Alb. 39, care atribue fenomenul împrejurăriĭ că accentele silabelor, cu începere dela antepenultima, care poartă accentul cuvîntuluĭ, pănă la ultima, se succedează cu treptată descreştere în amplitudinea vibraţiilor.

Printre asămănările fonetice dintre limba romînă şi cea albaneză aŭ maĭ vrut Miklosich, Schuchardt, Ovidiu Densuşianu şi Capidan să considere pe următoarele. Mikl. Slav. 7: „Grupul *št*, aşa de obişnuit în romîneşte, ne trimete maĭ degrabă la limba albaneză decît la cea bulgară". Este vorba despre romîneştile *st+ĭ+ȧ* orĭ *ė<št+ȧ* orĭ *ė, st+i* fix<*št+i, sc+e, i<šč* <*št+e, i,* pentru care vezĭ § 258 Nos **222, 223, 226**. Dacă există vreo asămănare, apoĭ ea este între chipul cum s-a dezvoltat în romîneşte *sc+e, i* şi cum s-a dezvoltat *sk+e, i* în unele limbĭ slave (vechea bulgară, neobulgara, slovena, sîrba), unde *sk+e, i* a dat naştere luĭ *šč+e, i* (slovena) şi luĭ *št+e, i* (vechea bulgară, neobulgară, sîrbă), Miklosich Vergl. Grammatik I, 286, 356, 383, 420. Grupul *št* din limba albaneză s-a născut cu desăvîrşire în alte înprejurărĭ, şi anume nu prin africatizarea vreuneĭ consonante de după *s*, în special prin africatizarea unuĭ *k* din vreun grup *sk*, ci din grupul *st* prin prefacerea spontanee, independentă de orĭce vocală următoare, a luĭ *s* în *š*. Vezĭ M. Alb. 58 sqq.; M. Lat. 816; Pek. 27, 41. —Schuch. Vok. III, 49: „Prefacerea luĭ *s* în *š* înainte de vocale şi consonante". Inprejurările în care se preface *s* în *š* sînt în romîneşte cu totul altele decît în albaneza. Vezĭ pentru romîna § 258 Nos **220, 222, 223, 225, 226, 228, 229**, pentru albaneza M. Alb. 58 sqq.; M. Lat. 816; Pek. 27, 41. Pe scurt se poate spune că în romîneşte prefacerea luĭ *s* în *š* este condiţionată de un *i* imediat următor orĭ de africatizarea luĭ *t, c* din grupurile *st, sc;* în vreme ce în albaneza prefacerea luĭ *s* în *š* este spontanee, independentă de sunetele învecinate. O asemenea spontanee schimbare a luĭ *s* în *š* numaĭ în istroromîn se observă. Vezĭ § 258 No **237**.—Schuch. Vok. III, 49: „Păstrarea guturaleĭ înainte de vocale palatale în cîteva cuvinte: *chelarĭŭ, chilie, chingă,* macedoromîn *ghintă*". *chelarĭŭ, chilie* sînt înprumutate din neogreaca, *ghintă* e înprumutat din albaneza, ĭar *chingă*>**clinga*.—Schuch. Vok. III, 49: „Sunetul *h* între albanezul *χ̇* şi *χ*. Der Laut *h* zwischen alb. *χ̇* und *χ*".? Nu se poate pricepe.—Ovidiu Densuşianu, Histoire de la langue roumaine, I, 350: "Prefacerea luĭ *c* în *g* din cuvintele *aprig* >*apricus, stîng*>**stancus, vitreg*>*vitricus* se datoreşte „infiltrăriĭ în limba romînească a uneĭ deprinderĭ de a pronunţa albaneze. Se ştie că în albaneza se găsesc pentru aceleaş cuvinte ba forme cu *k* ba forme cu *g*, după cum cuvintele sînt articu-

late orĭ nu: *blok-blogu, bunk-bungu, štănk-štăngu, trunk -trungu*. După modelul acestor forme albaneze a început să se zică şi în romîneşte *aprigu, stîngu, vitregu*"'. Maĭ întîĭŭ, pentru ca să fi putut lucra modelul albanez, ar fi trebuit ca şi în romîna acelaş cuvînt să fi existat şi cu *k* final şi cu *-ku* final, ar fi trebuit ca *apric*, de pildă, să fi existat şi ca *apric* şi ca *apricu* în aceĭaş gură. (Există, drept, dar numaĭ de ĭerĭ de alaltaerĭ). Dar nu trebue să maĭ vorbim de geaba. Influinţi asupra sunetelor uneĭ limbĭ din partea sunetelor alteĭ limbĭ aŭ loc numaĭ în perioada cea din urmă, atuncĭ cînd influinţarea pe terenul morfologic şi lexical a atins culmea. Influinţa limbiĭ albaneze însă asupra celeĭ romîneştĭ chĭar din punct de videre lexical este aşa de mică, încît presupunerea luĭ Densuşianu nu merită nicĭo discuţie.—Capidan 451: 'In romîna şi albaneza *rv, lv<rb, lb*'. Fenomenul însă este anteromînesc, vezĭ § 243 No **93**, § 244 No **103**.—Capidan 451: '*n* epentetic înainte de guturală în romîna şi albaneza: alb. *langúa*> ngr. λαγωνικόν, alb. *drangúa*>ital. *dragóne;* dr. *genunchĭŭ >genuculum*, dr. *pîngărire>*paganire*, mr. *frăngă>fraga*, mr. *urinclʼăt>uriclʼăt*'. *n* epentetic înainte de guturale însă şi în alte limbĭ romanice, Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen, I, pag. 485-486, şi anume atît în cuvinte care maĭ aŭ o nazală, supt influinţa căreĭa s-a născut probabil noul *n* (de pildă spaniol *ningúno>necunus*, de felĭul romînelor *genunchĭŭ, pîngăresc)*, cît şi în cuvinte unde altă nazală nu este (de pildă lombard *delenguár > liquare*, provensal şi spaniol *langosta >*lacusta*, de felĭul romînelor *frăngă* şi *urinclʼăt)*.

||

§ **312**. Asemenea fenomene, comune limbiĭ romîne şi albaneze (unele şi limbiĭ bulgare), aŭ fost considerate de ceĭ care le-aŭ scos la iveală ca datorite orĭ uneĭ limbĭ comune autohtone (Miklosich, Schuchardt), orĭ influinţiĭ uneĭ limbĭ străine, şi anume influinţiĭ limbiĭ uraloaltaice a Bulgarilor (Gaster), orĭ uneĭ dezvoltărĭ independente care nu implică vreo afinitate etnică (Gustav Meyer). Punctul de videre al luĭ Sandfeld-Jensen şi al luĭ Meyer-Lübke este nehotărît. Pe acel al luĭ Ovidiu Densuşianu (Vezĭ maĭ sus, § 311 fine) îl trec cu viderea.

Aceĭ care aŭ admis influinţa uneĭ limbĭ comune autohtone aŭ plecat dela presupunerea că acea limbă comună trebue să fi fost limba thracă, orĭ în general o limbă thraco-illyră oarecare, căcĭ pentru aceştĭ învăţaţĭ Thraciĭ se confundă cu Illyriĭ din punct de videre etnic şi limbistic. In aceĭaş vreme influinţa din partea

aceleĭ limbĭ autohtone e considerată de dînşiĭ în acel mod vag despre care am vorbit la § 268 No 4 Nota. Mikl. Slav. 6: „Popoarele, care locuĭaŭ în vechime peninsula balcanică, se pare că aŭ format cu toatele ramurĭ ale unuĭa şi aceluĭaş mare neam de oamenĭ, care se întindea la nordvest păn în Istria, la nord şi nordest până peste Dunăre şi la Carpaţĭ, neam de oamenĭ pe care cu dreptul îl poate cineva numi thrac". Mikl. Slav. 8: „Expunerea de aicĭ are ca scop să arăte că limba romînă prezintă nişte fenomene care nu pot fi explicate prin limba latină. Fiindcă însă noĭ credem că putem admite că la formarea naţionalităţiĭ romîneştĭ şi a limbiĭ romîneştĭ aŭ contribuit doŭă elemente, anume unul roman şi altul autohton, apoĭ sîntem dispuşĭ să atribuim fenomenele discutate aicĭ, dacă nu pe toate, dar pe cele maĭ multe, elementuluĭ autohton, şi credem că acest element a fost înrudit cu Albanejiĭ de astăzĭ, pe care noĭ îĭ considerăm ca descendenţĭ aĭ Illyrilor". Schuch. Vok. III, 49: „Cum că limba latină populară s-a dezvoltat în Epirus ca un dialect a parte, rezultă din firea lucrurilor". (Numaĭ dacă s-ar fi putut dezvolta în Epir un dialect latin! Dar Epirul era grecizat!). „Că acest dialect este identic cu acela care în forma luĭ actuală apare ca limbă romînească, trebue probat. Miklosich a arătat în lucrarea sa [Mikl. Slav.] pag. 5 că în limbile romînă, neogreacă şi sîrbă se găsesc urmele uneĭ limbĭ autohtone, care limbă autohtonă s-a păstrat ca albaneza de astăzĭ. Dacă numim aceste urme, pentru scurtare, dace, apoĭ va trebui să admitem în următoarele puncte o influinţă a limbiĭ dace asupra limbiĭ latine populare".

Punctul de videre al luĭ Gaster este rezumat în următoarele vorbe Gast. Grund. 410: „Toate aceste fenomene le pun pe socoteala Bulgarilor turanicĭ, care aŭ venit între aniĭ 660-668, în scurtă vreme şĭ-aŭ întins puterea peste toată peninsula balcanică şi şĭ-aŭ păstrat limba în curs de treĭ secule maĭ înainte de a se contopi cu popoarele peninsuleĭ. Influinţa Bulgarilor şi a limbiĭ lor asupra limbiĭ romîneştĭ, etc., a fost ignorată până astăzĭ, şi pentru aceĭa s-a ivit o teorie thracă, teorie care nu se poate susţinea, dacă cercetează cineva lucrul cu băgare de samă".

Punctul de videre al luĭ Gustav Meyer şi-l face cunoscut acest învăţat cu privire la prefacerea în *ă* a vocalelor neaccentuate, însă lesne se poate conchide că acelaş chip de a videa trebue să fi avut el şi cu privire la celelalte fenomene fonetice.

M. Lat. 805: „Prefacerea vocalelor accentuate și neaccentuate în *ă*, care are loc cam în acelaș fel în romîna și albaneza, se poate explica prin independenta dezvoltare a uneĭ limbĭ indogermane".

Dintre aceste treĭ puncte de videre acel care nu se poate susținea cu nicĭun preț este al luĭ Gaster. Chĭar la cea maĭ puternică influință în ce privește formele și cuvintele din partea uneĭ limbĭ străine, cum a fost aceĭa care s-a exercitat din partea limbilor greacă, slavă și albaneză asupra macedoromînuluĭ, meglenituluĭ și istromînuluĭ, influința în ce privește sunetele a fost orĭ nulă orĭ minimă. Și tocmaĭ Bulgariĭ, care aŭ fost copleșițĭ de neamurile străine, în mijlocul cărora s-aŭ stabilit, și s-aŭ perdut în ele, ca limbă și ca sînge, să fi putut avea asupra limbilor acelor neamurĭ așa de mare influință, încît să le fi infiltrat tot ce e maĭ greŭ de înprumutat dela o limbă la alta, particularitățĭ fonetice, și încă numeroase? Apoĭ atuncĭ formele gramaticale și cuvintele, care sînt maĭ lesne de înprumutat, trebue să se fi găsind bulgăreștĭ prin limba romînă, prin limba albaneză, și maĭ ales prin limbile slave din peninsula balcanică, cu droaea. Se înșeală însă Gaster cînd susține că „influința Bulgarilor și a limbiĭ lor asupra limbiĭ romîneștĭ, etc., a fost ignorată pănă astăzĭ". Cu mult înainte de Gaster, la 1871, Roesler în Romänische Studien, pag. 254 sqq., a căutat să găsească în limba romînă înprumuturĭ dela Bulgarĭ, sunete nu, dar cuvinte, și chĭar un sufix derivativ. „In Bulgaria, pe vechĭul teritorĭu al Moesieĭ, Thracieĭ și Macedonieĭ, aŭ trăit Romîniĭ sute de anĭ în comunitate cu neamurile slave, care se răspîndise acolo, și cu sălbaticiĭ stăpînĭ aĭ acestora, cu Bulgariĭ Utugurĭ. Dela această convĭețuire cu Slavĭ și cu Ugri a rămas în limba romînească un dublu sediment, unul slav, care încă de mult a fost constatat și cercetat științificește, și altul ugru, care pănă acum n-a fost observat de limbiștĭ și de istoricĭ". Și Roesler înșiră apoĭ descoperirile sale. Sînt cuvintele *noĭan, calic, deal, mal, lopată, toropesc, toroĭpan, boĭar, tălhar, țapă, sur, piscară* („eine Barbenart", probabil *pișcar, chișcar, țipar*, cobitis fossilis), *pisică, curcubăŭ, înșiră-te mărgărite, sictir;* și sufixul derivativ *´ică,* pe care-l găsește în cuvîntul *róticā* (!) și-l derivă din samoĭedul *-ako.* Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere: ecce, hoc recens est. Ecclesiastes I, 10. Cu toate acestea se poate întîmpla ca vreunul din cuvintele înșirate de Roesler să fie într-adevăr provenit dela Bulgariĭ ura-

loaltaicĭ. Cuvîntul *boĭar*, de pildă, este sigur de proveniență uraloaltaică (Vezĭ Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch), dar l-aŭ primit Romîniĭ direct dela Bulgarĭ, orĭ prin mijlocirea Slavilor?

Punctul de videre al luĭ Gustav Meyer este foarte ademenitor. Nimic maĭ firesc, de pildă, decît ca fenomenele 25 și 29 să se fi datorind unuĭ proces separat al limbilor romînă și albaneză, în mod cu totul independent de o limbă băștinașă a Romînilor, care să fi fost aceĭaș orĭ asămănătoare cu limba Albanejilor. Căcĭ africatizarea explozivelor palatale a avut loc și s-a repetat în timp la tot felĭul de limbĭ indogermane: explozivele palatale indogermane s-aŭ africatizat din timpurĭ străvechĭ în o parte din limbile indogermane (limbile așa numite *satem*); explozivele guturale indogermane, dupăce aŭ devenit palatale înainte de *e, i* *), s-aŭ africatizat în limbile slave încă din timpurile slaveĭ primitive; explozivele palatale latineștĭ s-aŭ africatizat în limba latină populară; explozivele palatale greceștĭ s-aŭ africatizat în neogreaca (Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache § 17). Cu toate acestea asămănările dintre limbile romînă și albaneză sînt prea multe și prea importante (1, 2, 3, 4, 7, 8, 11, 14=propensiea tuturor vocalelor de a se preface în vocale guturale lipsite de rotunzire [*ă, î*].—5, 6=*ė*+nazală<*i*+nazală.—9=căderea luĭ *i* final, lăsîndu-se urme de înmuere orĭ de palatalizare asupra consonanteĭ precedente.—10 =*o* neaccentuat<*u*.—15=căderea luĭ *ă* înainte de vocală.—16=*rr*.—17, 18=*rr*>*r*+consonantă.—19=*l*+*ĭ*+vocală, *l*

*) Această palatalizare a explozivelor guturale indogermane înainte de *e, i* trebue înțeleasă în felĭul acela că vocala consonantă *ĭ* orĭ *ŭ* din grupurile *kĭė-kŭė, kĭi-kŭi* (Prin ' arăt accentul silabic), *gĭė-gŭė, gĭi-gŭi*, a dispărut, ĭar nu că ar fi existat dela capul loculuĭ grupurĭ *ke, ki, ge, gi*, cu explozive articulate la palatul moale urmate imediat de vocale articulate la palatul tare, și că numaĭ cu vremea, în mod treptat, s-ar fi apropiat articularea exploziveĭ de acea a vocaleĭ următoare. Asemenea presupunerĭ antifisiologice sînt totuș obișnuite la indogermaniștĭ, dar maĭ ales la romaniștĭ (de pildă Meyer-Lübke Einführung ed. II § 125 sqq., Grandgent Introduzione § 258, Sextil Pușcarĭu Lateinisches *tĭ* und *kĭ* im Rumänischen, Italienischen und Sardischen, XI Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, pag. 175), care aceștĭ din urmă consideră pe *c, g* latineștĭ în grupurile *ce, ci, ge, gi* ca explozive guturale, care numaĭ tîrziŭ și treptat aŭ căpătat în limba latină populară articulație palatală! Pentru maĭ multă argumentare vezĭ studĭul meŭ Un specialist romîn la Lipsca III, 29, 11, în Viața Romînească, anul 1909.

+*i* final fix<*l'*<*ĭ*.—21=*n*+*ĭ*+vocală, *n*+*i* final fix<*ṅ*<*ĭ*.—22=*n* intervocalic<*r*.—23, 31=*b*, *v* intervocalicĭ cad.—24=*b* din grupul *br* dispare.—25, 29=africatizarea luĭ *k̇*, *ġ*.—26, 30=*kl*, *gl*<*k̇*, *ġ*.—27, 28=în *kt*, *ks* s-a înlocuit *k* printr-o consonantă labială.—13=*ű* păstrat ca *ú*.—32=*s* intervocalic păstrat afon), pentruca să le atribuim pe toate, cu siguranţă, uneĭ dezvoltărĭ independente, libere de orĭce influinţă genetică. Atîtea asămănărĭ (dacă se lasă, bine înţeles, la o parte fenomenele latineştĭ populare) nu se găsesc între limba romînă şi vreo altă limbă romanică. Importanţa lor se vede între altele şi din aceĭa că cuvintele latineştĭ aŭ căpătat adesea în limbile romînă şi albaneză o fizionomie aproape identică: *caballus*, pl. *caballi*<romîn *cal*, pl. *caĭ*, albanez *kal*, pl. *küaĭ*; *cubitus* <romîn *cot*, albanez *kut*; *avunculus*<romîn *unchĭŭ*, dialectal *unts̀*, albanez *unk̇* gheg, *unts̀* tosc *).

Trebue să se fi ascunzînd aicĭ ceva dintr-un substrat fizic asămănător, dintr-o bază de articulaţie asămănătoare, şi dacă admitem aşa ceva, apoĭ se constată o reţea de legăturĭ între limba albaneză şi diferite teritoriĭ romîneştĭ, care ar putea servi ca un indicĭu, macarcă slab, etnic şi istoric.

Maĭ întîĭŭ, dintre cele doŭă dialecte albaneze, tosc şi gheg, acel care prezintă maĭ multe şi maĭ remarcabile asămănărĭ cu limba romînească este dialectul cel dela sud, toscul, care se întinde dela rîul Şkump spre mĭazăzi (2, 4, 22 se găsesc numaĭ în tosc; 1, 3 se găsesc cu maĭ multă regularitate în tosc decît în gheg; ĭar sunetul *ă*, care, prin faptul că în el aŭ propensiea de a se preface celelalte vocale, este atît de caracteristic pentru limbile romînă şi albaneză, are articulaţiea romînească, de *o* închis nerotunzit, numaĭ în tosc, învremece în gheg el are articulaţiea unuĭ *o* nerotunzit foarte deschis şi din cauza aceasta nn timbru de *ę* deschis. Pek. 7 **). Acel dialect albanez, prin urmare, prezintă maĭ multe şi maĭ remarcabile asămănărĭ cu limba romînească, care în momentul de faţă este cel maĭ îndepărtatat şi de romînime, în special de dacoromînime, şi de teritorĭul romanizat de odinioară al peninsuleĭ balcanice.

---

*) Se înşeală, decĭ, M. L. R. R. Alb. 42, cînd spune că „legăturile din punct de videre al sunetelor între albaneza şi romîna apar mult maĭ micĭ decît se admitea odată: ele se mărginesc la acelaş rythmus [No 33] şi la vocalele nazale [No 22]".

**) Pek. numeşte şi scrie pe acest *ă* gheg astfel: „reduziertes *ĕ*". Este acel *ă* pe care Weigand îl scrie cu *ę*. Pekmezi, ca şi Weigand, s-a lăsat înşelat de timbru.

In al doilea loc, limba albaneză prezintă maĭ multe asămănărĭ cu dacoromînul decît cu macedoromînul. Cu dacoromînul, şi nu cu macedoromînul, samănă în fenomenele 19 (asămănare cu macedoromînul prezintă la acest fenomen numaĭ teritorĭul *čamărí* din sudvestul Albanieĭ), 21 (asămănare cu macedoromînul, dar în mică proporţie, prezintă la acest fenomen numaĭ jumătatea dinspre sud a tosculuĭ), 22, 25, 26 (asămănare cu macedoromînul prezintă la acest fenomen numaĭ teritorĭul *čamărí* din sudvestul Albanieĭ), 29, 30 (asămănare cu macedoromînul prezintă la acest fenomen numaĭ teritorĭul *čamărí* din sudvestul Albanieĭ). Cu macedoromînul, şi nu cu dacoromînul, samănă numaĭ în fenomenele 8 (care în parte aparţine şi dacoromînuluĭ), 17, 18. Apoĭ fenomenele, în care samănă albaneza cu dacoromînul, excluzîndu-se macedoromînul, sînt maĭ importante decît acelea, în care albaneza samănă cu macedoromînul, excluzîndu-se dacoromînul.

In al treilea loc, istroromînul nu posede nicĭunul din fenomenele specifice macedoromîne-albaneze, ĭar din fenomenele specifice dacoromîne-albaneze posede numaĭ unul, dar de mare importanţă, fenomenul 22. Punct de asămănare excluziv istromîn-albanez este numaĭ prefacerea spontanee a luĭ *s* în *š* (Vezĭ maĭ sus, § 311 fine).

In al patrulea loc, în raporturile eĭ cu dacoromînul cele maĭ strînse legăturĭ le are albaneza cu teritorĭul vestic al dacoromînuluĭ, căcĭ fenomenele 16, 22, 25, 26 (în ce priveşte africatizarea luĭ *ḱ>cl),* 29, 30 (în ce priveşte africatizarea luĭ *ǵ>gl)* aparţin orĭ excluziv orĭ în maximă măsură teritorĭulu vestic dacoromînesc.

In al cincilea loc, în raporturile eĭ cu macedoromînul cele maĭ strînse legăturĭ le are albaneza cu vorbirea Romînilor din Albania, căcĭ fenomenele 17 şi 18 aparţin aproape excluziv vorbiriĭ acestor Romînĭ.

I

§ 313. Dacă admitem cu oarecare probabilitate că asămănările fonetice dintre limbile romînă şi albaneză îşĭ aŭ originea într-o afinitate oarecare a bazeĭ de articulaţie, adecă într-o afinitate oarecare etnică, apoĭ tot cu atîta probabilitate se poate admite că între poporul romîn şi cel albanez trebue să fi existat şi o coheziune oarecare geografică, şi anume o coheziune geografică proporţională cu asămănările de limbă. In tot cazul cu maĭ multă probabilitate se poate admite această coheziune geo-

grafică, proporţională cu asămănările de limbă, decît o discordanţă între afinitatea etnică şi poziţiea geografică. Dacă este aşa, apoĭ putem trage concluziile următoare.

1. Albanejiĭ aŭ trăit odată maĭ în apropiere de Dacorominĭ decît de Macedorominĭ.

2. Aceĭ dintre Albanejĭ care aŭ trăit maĭ în apropiere de romînime, în special de dacoromînime, aŭ fost Toskiĭ.

3. Fiindcă după toată probabilitatea Macedoromîniĭ sînt emigraţĭ în actualele lor teritoriĭ din păturile despre sud ale romînizmuluĭ, apoĭ Albanejiĭ, în special Toskiĭ, trebue să fi trăit odinioară prin teritoriĭ apropiate de păturile despre nord ale romînizmuluĭ.

4. Poziţiea relativă geografică, pe care o aŭ azĭ Toskiĭ faţă de Gheghĭ, trebue să fi fost aceĭaş şi pe timpurile acele vechĭ despre care vorbim. Prin urmare, pe vremea cînd Toskiĭ trăĭaŭ în apropiere de păturile nordice ale romînimiĭ, Gheghiĭ trebue să fi trăit prin asemenea teritoriĭ, care să fi fost, orĭ maĭ spre nord de teritoriile toske, orĭ în tot cazul maĭ îndepărtate de romînime. In cazul din urmă direcţiea nu putea fi decît cea despre vest, căcĭ spre est se întindea romînimea.

5. Albanejiĭ, prin urmare, în actualele lor teritoriĭ sînt relativ de curînd veniţĭ, emigraţĭ dela nord de undeva. De altfel ar fi fost şi extraordinar lucru să se fi păstrat din străvechĭ cu limba lor primitivă pe un teritoriŭ aşa de intensiv grecizat, cum a fost odată actuala Albanie.

§ 314. Dacă sînt însă asămănărĭ fonetice între limbile romînă şi albaneză, deosebirile fonetice dintre aceste limbĭ sînt cu mult maĭ marĭ *).

*) In vreme ce asămănările dintre romîna şi albaneza aŭ fost în repetate rîndurĭ de diferiţĭ învăţaţĭ scoase la iveală, deosebirile dintre cele doŭă limbĭ aŭ fost trecute cu viderea. Numaĭ M. L. R. R. Alb. ĭa în considerare şi deosebirile. Maĭ întîĭŭ indirect, cu ocaziea înşirăriĭ caracterelor limbiĭ albaneze (nu însă toate specifice), se pomenesc fenomenele albaneze, care nu se găsesc în romîna, *ŏ̇<ė́*, *ŭ̇<ű* (pag. 26), *aŭ<a* (pag. 27), apoĭ direct se menţionează următoarele deosebirĭ. 1) pag. 40: "In romîna numaĭ *a* şi *o* protonicĭ s-ar schimba, cel dintîĭŭ în *ă*, cel de al doilea în *u*, ĭar *e* şi *i* protonicĭ ar rămînea neschimbaţĭ, pecînd în albaneza nu numaĭ *a* protonic se schimbă în *ă* şi *o* protonic în *u*, ci şi *e* protonic se schimbă în *ă*, ceĭa ce ar însemna că în albaneza există „o generală slăbire în articularea vocalelor neaccentuate"". Dar şi în romîneşte *e* protonic devine *ă*, vezĭ exemple la § 238 Nos 28, 29, 30, 31, 32, 33. Apoĭ

---

caracterizarea fenomenului ca o *slăbire în articulație* („Nachlassung in der Artikulation") nu-ĭ justă. Schimbările *a<ă, o<u* cer o întărire a puterii în articulare, nu o slăbire a eĭ (La *e* și *ă* forța-ĭ egală). Această părere de *slăbire* stă în legătură cu vechĭul prejudițĭu care consideră sunetele *ă, î* ca sunete *reduse* (In însuș pasajul citat din M. L. R. R. Alb. termenul *redus* apare: „im Albanesischen wurde nicht nur *a*, sondern auch *e* auf *ă reduziert*"), produse prin reducerea la minimum a caracterelor specifice ale celorlalte vocale, prin aducerea cu alte vorbe a limbiĭ cît maĭ mult spre starea eĭ de repaos. Nu este aicĭ locul să discut ereziea aceșteĭ păreri, născute din necunoașterea firiĭ sunetelor *ă* și *î*. Sunete cu asemenea timbre se nasc, la baza de articulație *înaintată*, pe drumul dintre starea de repaos a limbiĭ și palatul moale, în vreme ce limba articulează cu partea eĭ posterioară, ĭar drumul parcurs este oblic; ĭar la baza de articulație *retrasă*, pe drumul dintre starea de repaos a limbiĭ și palatul tare și moale, în vreme ce limba articulează orĭ cu partea eĭ mijlocie orĭ cu partea eĭ posterioară, ĭar drumul parcurs este vertical. Sînt niște sunete ca orĭcare altele din punct de videre al forțeĭ cu care se produc, și tot atît de viabile ca orĭcare altele. In ce privește în special pe *ă, î* romîneștĭ, eĭ sînt producte ale bazeĭ de articulație înaintate, și forța de articulare a lor este egală, în ce privește pe *ă*, cu a luĭ *o*, *e*, în ce privește pe *î*, cu a luĭ *u*, *i*, și cu mult maĭ mare decît a luĭ *a*. Să consisidere cineva pe *ă, î* romîneștĭ ca niște *a* redușĭ este curată ironie. Foarte probabil *ă* albanez are aceĭaș constituție fiziologică ca și *ă* romînesc, dacă judecăm după asămănările etnice—nu marĭ tare, dar necontestabile—dintre cele doŭă popoare, precum și după aparițiea luĭ *ă* în aceleaș înprejurărĭ în ambele limbĭ. Cu această ocazie maĭ spune Meyer-Lübke că prefacerea în limba romînă a luĭ *a* protonic în *ă* și a luĭ *o* protonic în *u*, în vreme ce *e, i* protonicĭ ar rămînea neschimbațĭ, înseamnă o „deplasare a bazeĭ de articulație îndărăt (eine Verschiebung der Artikulationsbasis nach rückwärts)". Voește să spună M.-L. că *u* este maĭ posterior decît *o*? Se înșeală, căcĭ, din contra, *o* este maĭ posterior decît *u*, vezĭ Bremer, Deutsche Phonetik, pag. 142 Anmerkung. Orĭ poate va fi făcînd vreo aluzie prin termenul „Artikulationsbasis" la starea de repaos a limbiĭ? In asemenea caz țin să fac cunoscut aicĭ că la Romînĭ starea de repaos a limbiĭ (Indifferenzlage, Ruhelage) este, ca și la Germaniĭ continentalĭ (pentru care vezĭ Sievers, Grundzüge der Phonetik, pag. 59), cea *înaintată* (limba este astfel așezată în gură în starea eĭ de repaos, încît vîrful eĭ se găsește îndărătul alveolelor dinților inferiorĭ), spre deosebire de starea de repaos a limbiĭ la popoarele germane de nord (Inglejĭ, Danejĭ, Norvegienĭ, Suedejĭ), care este cea *retrasă* (limba este astfel așezată în gură în starea eĭ de repaos, încît vîrful eĭ se găsește îndărătul intersecțieĭ dinților superiorĭ cu dințiĭ inferiorĭ, vezĭ Jespersen, Lehrbuch der Phonetik pag. 28. De altfel cum că această stare de repaos a limbiĭ, pe care *eŭ* o numesc *retrasă*, pentru a o deosebi la nume de starea de repaos a limbiĭ romînească, pe care tot *eŭ* o numesc *înaintată*, este cea a Inglejilor, Danejilor, Norvegienilor, Suedejilor, presupun eŭ, dar lucrul nu este declarat de Jespersen: Jespersen vorbește despre această stare de repaos a limbiĭ, numită de mine *retrasă*, ca despre ceva omenesc, care ar fi comun tuturor limbilor. Tot

Maĭ întîĭŭ chĭar fenomenele înşirate maĭ sus ca asămănătoare aŭ acest caracter numaĭ dacă le consideră cineva în general şi cu aproximaţie. La o maĭ apropiată cercetare ele prezintă, toate se poate zice, maĭ mult saŭ maĭ puţin remarcabile deosebirĭ dela o limbă la alta. De pildă, ca să pomenesc numaĭ cîteva cazurĭ, în romîneşte nu numaĭ *-i* neaccentuat final fix dela terminaţiea plurală a masculinelor a căzut, lăsînd urme de înmuĭare orĭ de palatalizare asupra sunetuluĭ precedent, ci orĭcare *-i* neaccentuat final fix a suferit această schimbare cu acest efect asupra consonanteĭ precedente, îndatăce s-a găsit în anumite înprejurărĭ din punct de videre al sunetelor imediat precedente (9); în romîneşte nu numaĭ grupurile *rl, rn* devin *rr*, ci şi grupurile *rd, rv* (17, 18); în romîneşte *l* intervocalic devine în mod regulat *r* (§ 244 No 100), pecînd în albaneza el devine regulat *ł*, ĭar vreo prefacere a luĭ *l* intervocalic, orĭ în general a vreunuĭ *l*, în *r* în albaneza e problematică, Ped. Zeit.

aşa ca despre ceva omenesc, care ar fi comun tuturor limbilor, vorbeşte acest învăţat şi despre articularea sunetelor prin rîdicarea în linie verticală a limbiĭ anterioare, mijlociĭ şi posterioare spre părţile corăspunzătoare ale palatuluĭ, astfel că *e, i*, de pildă, s-ar fi articulînd numaĭ cu limba *anterioară* rîdicată vertical spre palatul tare, etc. Despre starea de repaos a limbiĭ numită de mine înaintată, şi despre articularea sunetelor prin mişcarea în *raze* a limbiĭ spre palat, astfel că, de pildă, *e, i* se articulează prin rîdicarea părţiĭ *posterioare* a limbiĭ spre palatul tare, Jespersen nicĭ nu pomeneşte, şi probabil habar n-are. Luĭ Jespersen i se pare că trebue să fie general *omenesc* ceĭa ce se petrece în gura luĭ de German dela nord). Şi maĭ ţin să fac cunoscut că este într-adevăr extraordinară procedarea luĭ Ernst Gamillscheg, care în Oltenische Mundarten, Wien, 1919, strămută asupra sunetelor romîneştĭ modul de articulare pe care l-a cetit în cartea luĭ Jespersen, şi care probabil nu-ĭ nicĭ macar proprĭul săŭ mod de articulare, al luĭ Gamillscheg, căcĭ Gamillscheg e German continental şi trebue să fi articulînd ca şi ceĭ maĭ mulţĭ din connaţionaliĭ săĭ. Tot ce spune Gamillscheg s-a petrecut numaĭ în gura luĭ proprie, pe care şi-a adaptat-o preceptelor luĭ Jespersen, dar din punct de videre al dialectelor romîneştĭ, pe care pretinde că le-a studiat, n-are absolut nicĭo valoare.—2) pag. 41-42: ‘Ceva deosebit între albaneza de o parte, romîna şi dalmata de altă parte, este faptul că după nazală consonantele afone devin fonice în albaneza’.—3) pag. 40 şi 22-23: ‘In cuvintele accentuate – –´... căderea vocaleĭ neaccentuate protonice mijlociĭ este maĭ deasă în albaneza decît în romîna. Chĭar în cuvintele accentuate – ´... vocala din prima silabă cade foarte des în albaneza, ceĭa ce în romîna nu se întîmplă’.—4) pag. 42: ‘Dacă asămănările dintre romîna şi albaneza sînt micĭ, în schimb deosebirile sînt remarcabile: în albaneza cad *b, d, g* intervocalicĭ, *ct* s-a dezvoltat altfel decît în romîna, dezvoltarea vocalelor accentuate şi neaccentuate e alta în cele doŭă limbĭ, şi aşa maĭ departe’.

XXXIII, 535, 551 (20); în albaneza nu numaĭ *b* intervocalic cade, ci cad toate explozivele fonice intervocalice (23); în romîneşte nu numaĭ *ḱ*, *ǵ* se africatizează, ci printr-un fenomen analog şi *r, l, m, n, p, b, t, d* înainte de *e, i* orĭ se africatizează, orĭ se înmoae, orĭ primesc între ele şi *e, i* un *ĭ* consonant epentetic (25, 29. Vezĭ § 243 No **95**, § 244 No **107**, § 245 No **116**, § 246 No **134**, § 247 No **144**, § 248 No **155**, § 249 No **164**, § 250 No **175**); în albaneza grupurile *ct, cs* aŭ suferit numaĭ pe departe aceleaş schimbărĭ ca în romîneşte, apoĭ grupul *ct*, pelîngă schimbarea în *ft*, care e analoagă schimbăriĭ pe care a suferit-o în romîneşte, a maĭ căpătat în albaneza şi o altă schimbare, anume pe acea în *ĭt*, care e proprie teritoriuluĭ celt (27, 28). Dar chĭar din punct de vedere al vocaleĭ guturale nerotunzite, în care aŭ propensiea de a se schimba celelalte vocale în romîna şi albaneza, există deosebire între cele doŭă limbĭ, căcĭ în romîneşte această vocală este de doŭă felĭurĭ, deosebite şi la articulaţie şi la timbru, anume *o* nerotunzit *(ă)* şi *u* nerotunzit *(î)*, pecînd în albaneza ea este numaĭ de un fel, anume *o* nerotunzit *(ă)*: *u* nerotunzit *(î)* lipseşte în albaneza *).

Dar apoĭ sînt fenomene de diftongare, de umlaut şi de accent în limba albaneză, care constituesc o prăpastie între această limbă şi cea romînească.

In ce priveşte diftongarea, ea are loc în romîneşte ca un

---

*) După Weigand, Albanesische Grammatik § 2, există în albaneza *î* în interjecţiile privitoare la caĭ *tî, ptî, ptît, ptrî.* Iar din cele spuse la § 12 al aceşteĭ gramaticĭ, anume din compararea cu sunetul ы al cuvîntuluĭ rusesc БЫЛЪ, şi din întrebuinţarea caracterelor *u̥i̥, i̥*, rezultă că autorul vrea să spună că în albaneza *i* după sunetele ł, ϑ, înainte de sunetele ł, ϑ, şi după sunetele δ, *nd*, se preface într-un sunet cu timbru de *î*, altul însă decît cel obişnuit romînesc, şi anume într-un *î* al căruĭ timbru are o nuanţă de *i*. Acest *î*, cu timbru nuanţat de *i*, şi care există pe alocurea şi în dacoromîn (de pildă la Braşov, după cum eŭ singur am constatat din pronunţarea răposatuluĭ profesor Ion Bogdan), este în realitate un *î*, adecă un *u* nerotunzit, foarte anterior, cel maĭ anterior din sfera de mişcare a luĭ *u-î*. Din nenorocire nimic preciz nu se poate afla din vorbele autoruluĭ din cauza insuficienţiĭ cunoştinţilor fiziologice ale acestuĭa, care continuă încă de a tot vorbi de *gedeckte Kehllaute*, care ar fi—aceasta e o noŭă descoperire—totodată şi *Schmalzungelaute*, şi ni spune că *i* albanez (adecă *i* nemţesc al autoruluĭ) se articulează cu limba anterioară, „mit gehobener Vorderzunge“ (Orĭ poate aŭ Nemţiĭ la Lipsca baza de articulare cea retrasă a Inglejilor?).

fenomen de umlaut *), este condiționată de prezența luĭ *ă* orĭ *e* din silaba următoare (Vezĭ § 238 No 27, § 240 No 60). In albaneza ea orĭ e spontanee (*é* lung orĭ scurt<*ĭé, ie*. Pek. 21, 35, 54; Ped. Krit. IX$_I$ 214), orĭ dependentă de consonantele imediat următoare și de poziția în cuvînt (*ó*+*r* orĭ *l* orĭ *n* la sfîrșitul cuvîntuluĭ<*ùo, ùe, ùa*; *ó*+*r*+consonantă, *ó*+*l*+consonantă, la mijlocul cuvîntuluĭ<*ùo, ùe, ùa*. Pek. 36, 55). Iar diftongiĭ înșiș, proveniți prin procesul diftongăriĭ, aŭ altă fire cu totul în cele doŭă limbĭ. In romîna diftongul născut din *é* este *ĕá*, în albaneza este *ĭé* orĭ grupul cu diairesis *ie*. In romîna diftongul născut din *ó* este *ŏá*, în albaneza este grupul cu diairesis *ùo, ùe, ùa*. Dar grupurile *ie, ùo, ùe, ùa* sînt în adevăr grupurĭ cu diairesis? Sînt adecă grupurĭ disilabice provenite prin diairesis dintr-un diftong anterior *ĭé*, **ŭó*, **ŭé*, **ŭá*? Lucrul nu-ĭ de loc sigur, ba nicĭ probabil. Maĭ probabil e că dela capul loculuĭ nicĭ n-a avut ființă o diftongare a luĭ *é* și *ó* în albaneza, ci o desfacere a acestor sunete în grupurĭ de vocale disilabice, și că diftongul albanez *ĭé*, care există alăturĭ cu grupul disilabic *ie*, a provenit din acest din urmă prin contracție.

Dacă umlaut nu joacă nicĭun rol în albaneza la diftongare, unde tocmaĭ el joacă un rol în romînește, acest fenomen fisiologic apare din contra ca foarte activ în acea limbă în înprejurărĭ și sub forme, care în romînește nu se pomenesc. Vocalele accentuate anume se prefac în vocale maĭ închise sub influința unuĭ *e* orĭ *i* din silaba următoare. De pildă, **álpi*, **dámi*, *canis* aŭ devenit *elp* orz, *dem* boŭ, *tśen* cîne Pek. 57; pluralele în *-i* dela *daš* berbec, *kunát* cumnat, *plak* bătrîn sună *deš, kunét, pletś* Pek. 91; *ie, ĭé*+grup de consonante din radicalul prezentuluĭ verbelor de clasa I<*i* la 2 persoană plurală a prezentuluĭ și imperativuluĭ, la toate persoanele imperfectuluĭ, și la toate persoanele prezentuluĭ și imperfectuluĭ pasive, din cauza terminațiilor cu *-i* și cu *-e* ale acestor forme Pek. 160, 161, 172, 177, 201; *é, á*+grup de consonante din radicalul prezentuluĭ verbelor de clasa II<*i* la 2 persoană plurală a prezentuluĭ și imperativuluĭ, și la toate persoanele imperfectuluĭ, din cauza terminațiilor cu *-i* și cu *-e* ale acestor forme Pek. 162, 173,

---

*) Ințeleg aicĭ prin *umlaut*, pentru scurtare, orĭce schimbare a vocaleĭ sonante din silaba accentuată a cuvîntuluĭ care e condiționată de vocala silabeĭ următoare.

177; *á* şi *ó* din radicalul prezentuluĭ la unele verbe de clasa I, şi *á* din radicalul prezentuluĭ la verbele *-ás* de clasa II < *é* la 2 persoană singulară a prezentuluĭ, din cauza vechiĭ terminaţiĭ *-i*, astăzĭ căzute, a acesteĭ persoane Pek. 160, 162.

Cea maĭ mare deosebire există însă între limbile romînă şi albaneză din punct de videre al accentuluĭ. Deosebirea este importantă nu numaĭ prin faptul că altfel este accentul în aceste doŭă limbĭ, ci maĭ ales prin acela că accentul este cel maĭ sigur fenomen fiziologic, după care poţĭ conchide că aĭ a face cu altă bază de articulaţie. Dintre toate elementele uneĭ limbĭ accentul este acel care se pĭerde maĭ greŭ, care se înprumută maĭ greŭ. Totul se poate înprumuta din limbă, pănă la complecta imitaţie, şi cuvinte, şi forme, şi sunete. Numaĭ accentul persistă cu cea de pe urmă tenacitate. Este vorba de accentul în înţelesul larg, sub care se cuprind nu numaĭ accentul expirator şi muzical, ci şi cantitatea sunetelor, calitatea lor (timbrul), aşezarea sunetelor în silabă, felĭul cum se despart silabele între ele, felĭul glasuluĭ (care atîrnă de chipul cum vibrează coardele vocale), pauzele dintre cuvinte. Vezĭ Wechssler, Giebt-es Lautgesetze? în Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, Halle a. S. 1900 pag. 471.

Nu toate momentele accentuluĭ pot fi constatate în limba albaneză (şi nicĭ în cea romînească, care limbă din urmă de altfel n-a fost de fel cercetată pănă acum din acest punct de videre). Dar unele momente ale luĭ se cunosc graţie gramaticiĭ luĭ Pekmezi. Şi deosebirile faţă cu limba romînească sînt extreme.

In albaneza vocalele sonante din silabele accentuate ale cuvintelor sînt de şese felĭurĭ de lungimĭ: 1) prea scurte, 2) scurte, 3) mijlociŭ lungĭ, 4) intermediare între mijlociŭ lungĭ şi lungĭ, 5) lungĭ, 6) prea lungĭ. Pek. 46-48. Maĭ ales dialectul gheg deosebeşte clar aceste diferite cantităţĭ Pek. 46. In romîneşte nu se poate deosebi decît o singură cantitate a vocalelor sonante din silabele accentuate, şi această cantitate unică, judecată din punct de videre al cantităţiĭ vocalelor din silabele accentuate germane, este cea scurtă, şi *á* din *cád,* de pildă, orĭ din *cápăt* orĭ din *cápătă, é* din *véde, í* din *zí, zíc, zícă, ó* din *ómuluĭ, ópt, ú* din *úmblu, ắ* din *vắd, î́* din *rî́d,* etc. aŭ cantitatea luĭ *é* dintr-un cuvînt ca germanul *stérbe.* Şi dacă veĭ petrece în romîneşte un cuvînt, să zic pe verbul *fac,* prin toate formele luĭ, toate vocalele accentuate ale luĭ vor avea aceĭaş cantitate, astfel că *á* din *fac, facĭ, face, facem,*

faceţĭ, fac=á din *făčám, făčáĭ, făčá,* etc.=*ú* din *făcúĭ, făcúşĭ, făcú,* etc. = *í* din *făcínd=ú* din *făcút*=valoarea uneĭ vocale accentuate scurte din limba germană.

In albaneza vocalele scurte din silabele accentuate sînt deschise, cele lungĭ închise. Maĭ ales dialectul gheg deosebeşte clar această variată calitate. Pek. 52. In romîneşte, dupăcum vocalele din silabele accentuate aŭ o singură cantitate, anume scurtă, tot aşa aŭ o singură calitate: sînt închise. Dacă în dialecte romîneştĭ se găsesc vocale deschise, de pildă *ę* (Vezĭ § 237 No 7), deschiderea lor nu atîrnă de faptul că ar fi vocala scurtă orĭ lungă, ci de înprejurărĭ de alunecarea sunetuluĭ independente de cantitate.

Din ceĭa ce spune Pek. 16, 46, 47 că în gheg „la pronunţarea vocalelor lungĭ ĭese tare la iveală elementul muzical", şi că la pronunţarea vocalelor *ű, í, ǖ,* rezultate din contragerea grupurilor disilabice *úo, íe, ǘe,* accentul muzical „se urcă în prima parte a vocaleĭ şi apoĭ cade brusc şi se sfîrşeşte într-un ton mult maĭ jos", astfel că „primitiva fire dublă a diftonguluĭ" [adecă a grupuluĭ disilabic!] „este încă perceptibilă", rezultă că în gheg accentul muzical este remarcabil în felĭul acela, că în silabele lungĭ este mare distanţa între maximul şi minimul acestuĭ accent, şi că silaba accentuată are un ton mult maĭ înalt decît silaba neaccentuată imediat următoare. Fiindcă între mişcarea melodică din silaba lungă şi acea care are loc în prima parte a vocalelor *ű, í, ǖ,* rezultate din contragerea grupurilor disilabice *úo, íe, ǘe,* trebue să fi existînd o corelaţie, apoĭ este permis de a admite (macarcă Pek. nu spune nimic în această privinţă) că în gheg în silaba lungă accentul muzical trebue să fie ascendent, să înceapă adecă cu minimul de vibraţiĭ în unitatea de timp (tonul maĭ jos) şi să sfîrşească cu maximul acelor vibraţiĭ (tonul maĭ sus). In romîneşte accentul muzical este puţin remarcabil. El este în silaba accentuată a cuvîntuluĭ ascendent, ĭar în mersul dela silaba accentuată la cea neaccentuată următoare este descendent, dar distanţa dela maximum şi minimum tonuluĭ în silabă şi dela tonul silabeĭ accentuate la acel al silabeĭ neaccentuate este mică. Tot aşa coexistentul accentuluĭ muzical, accentul expirator, este puţin remarcabil în limba romînă, căcĭ diferenţa dintre maximul de amplitudine al vibraţiilor din silaba accentuată a cuvîntuluĭ şi maximul de amplitudine al vibraţiilor din silabele neaccentuate este de puţină importanţă.

Rezultă din această fire a accentuluĭ albanez doŭă fapte. Maĭ întîiŭ, prin variaţiea de cantitate şi de calitate a vocalelor, la care în gheg se adauge şi variaţiea şi puternica manifestare a accentuluĭ muzical, se produce o nuanţă cîntătoare a vorbiriĭ. Apoĭ accentul capătă un rol de simbol, atît pentru lucrurĭ cît şi pentru raporturĭ, şi anume un rol de simbol care întăreşte rolul cuvîntuluĭ şi al formeĭ gramaticale, fără să maĭ adauge nimic la ceĭa ce cuvîntul orĭ forma gramaticală exprimă *). De exemplu (însemn numaĭ treĭ cantităţĭ: scurtă, mijlociŭ lungă, lungă. Nu însemn calitatea şi accentul muzical, care se înţeleg dela sine): *at* (*a* lung) tată, *at* (*a* scurt) cal Pek. 85.—*štšipătár* (*a* lung) Albanez, articulat *štšipătári* (*a* mijlociŭ lung) Albanezul Pek. 47.—nomin. acuz. sing. *mal* (*a* scurt), genit. dat. sing. *máli* (*a* mijlociŭ lung), munte Pek. 95. —*hap* (*a* mijlociŭ lung, deschid), *hap* (*a* lung, deschizĭ), *hap* (*a* scurt, deschide) Pek. 159.—*avis* (*i* mijlociŭ lung, apar), *avit* (*i* lung, aparĭ), *avit* (*i* scurt, apare) Pek. 162.—*ble* (*e* lung, cumpăr), *ble* (*e* scurt, cumperĭ), *ble* (*e* scurt, cumpără), *blėmă* (*e* lung, cumpărăm), *blini* (*i* mijlociŭ lung, cumpăraţĭ), *blėnă* (*e* lung, cumpără) Pek. 166.—*laĭ* (*a* lung, spăl), *laĭ* (*a* mijlociŭ lung, spală imperativ) Pek. 164, 171, 172.—*tšėšă* (*e* mijlociŭ lung, fuĭ), *tše* (*e* lung, fuşĭ), *tše* (*e* scurt, fu) Pek. 72.—*δášă* (*a* mijlociŭ lung, dăduĭ), *δe* (*e* lung, dăduşĭ), *δa* (*a* scurt, dădu) Pek. 188.—*bắra, bắre, bắri* (*ă* mijlociŭ lung, făcuĭ, făcuşĭ, făcu), *bắmă, bắtă, bắnă* (*ă* lung, făcurăm, făcurăţĭ, făcură).

Asemenea lucrurĭ sînt cu totul străine firiĭ limbiĭ romîneştĭ. Dintre limbile balcanice samănă însă cu limba albaneză din punct de videre al accentuluĭ limba sîrbo-croată **), în care e-

*) Ca mijloc de a adăogi ceva la ceĭa ce cuvîntul orĭ forma gramaticală exprimă, ca simbol *noŭ*, serveşte accentul în toate limbile. Şi în limba romînească, de pildă, vocalele se pot lungi cît de mult, şi pot căpăta tot felĭul de accente expiratoriĭ (între altele accente cu doŭă şi cu treĭ vîrfurĭ) şi muzicale (cu cele maĭ marĭ distanţe dela maxima la minima, atît în sînul uneĭ silabe, cît şi dela o silabă la alta), dar pentru a maĭ adăogi ceva la ceĭa ce cuvîntul orĭ forma gramaticală prin ele înseş exprimă: *tac* obişnuit înseamnă numaĭ *tac*, *tac* însă cu *a* lung, cu accent expirator grav (forma <>) puternic şi cu accent muzical descendent, cu mare distanţă dela tonul iniţial la cel final, înseamnă „tac şi rabd, dar nu ştiŭ cîtă vreme am să maĭ pot răbda!".

**) Ar trebui poate să zic limbile sîrbă şi croată, căcĭ după Miklosich Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen I, 392 limbile sîrbă şi croată sînt doŭă limbĭ deosebite.

xistă o varietate şi o reliefare de cantitate şi de accent muzical remarcabile. In sîrbo-croată silabele accentuate din cuvînt (adecă vocalele sonante din ele) sînt unele lungĭ, altele scurte, ĭar silabele lungĭ şi cele scurte sînt de cîte doŭă felĭurĭ din punct de videre al accentuluĭ muzical şi al celuĭ expirator, care sînt orĭ ascendente orĭ descendente. In silabele lungĭ apoĭ distanţa dela minimum la maximum în tonul accentuluĭ muzical este mare (la accentul ascendent de o octavă, la cel descendent de o cvintă), ĭar distanţa tonuluĭ muzical dela silaba accentuată lungă la cea neaccentuată imediat următoare este tot aşa de izbitoare (silaba neaccentuată e cu o octavă maĭ jos decît maximul tonuluĭ din silaba accentuată). Tot cu o octavă maĭ jos decît tonul silabeĭ accentuate este tonul silabeĭ neaccentuate imediat următoare atuncĭ cînd silaba accentuată este scurtă cu accent muzical descendent. Vezĭ L. Kovačević în Archiv für slavische Philologie III, 691; M. Rešetar, ibidem XIX, 579. De remarcat este că dintre toate limbile slave singură limba sîrbo-croată prezintă acest variat şi cîntător accent.

La accent, în înţelesul larg al acestuĭ cuvînt, aparţine şi faptul, relevat de M. L. R. R. Alb. 8, 27 *), că în vreme ce în romîna, contrarĭu de ceĭa ce se întîmplă în celelalte limbĭ romanice, grupurile intervocalice de consonante nu se asimilează complect decît rar, în albaneza, din contra, ele se asimilează complect mult maĭ des, şi anume în felĭul acela că consonanta întîĭa se asimilează la a doŭa (asimilaţie regresivă), fapt care probează că distribuţiea sunetelor în silabe este alta în cele doŭă limbĭ: pe latinul *septem* romîna l-a păstrat din punct de videre al luĭ *-pt-* neschimbat, *şépte,* pecînd pe indogermanul **septémtis* albaneza l-a prefăcut, din punct de videre al luĭ *-pt-*, în *štátă*. Cele doŭă silabe, din *septem* romînesc de o parte, şi din *septem-* albanez de altă parte, aŭ fost de aşa natură, că legătura dintre *-p-* şi *-t-* din grupul intervocalic romîn *-pt-* a fost maĭ slabă decît legătura dintre *-p-* şi *-t-* din grupul intervocalic *-pt-* albanez.

---

*) Meyer-Lübke relevează cele doŭă procedărĭ cu ocaziea înşirăriĭ a diferite caractere (nu toate specifice) ale celor doŭă limbĭ, dar fără să le constate ca deosebirĭ. Apoĭ se contrazice, căcĭ, dupăce la pag. 8 recunoaşte că în romîna legătura dintre părţile constitutive ale grupurilor intervocalice de consonante este slabă, la pag. 35, din contra, dă a înţelege că în romîna ar exista tendinţa de a lipi cît maĭ mult una de alta consonantele din grupurĭ.

Prin urmare, dacă oarecare asămănări fonetice ne-ar îndreptăți să stabilim o apropiere genetică între Romînĭ și Albanejĭ, deosebirĭ mult maĭ marĭ ne obligă să despărțim aceste doŭă popoare. Inrudițĭ vor fi eĭ Romîniĭ cu Albanejiĭ maĭ mult decît cu neamurile italice, de pildă, orĭ decît cu Celțiĭ, dar înrudirea este foarte îndepărtată.

§ 315. b) Morfologice și sintactice

1. Punerea articuluhuĭ la sfîrșitul substantivuluĭ și adĭectivuluĭ, care acest din urmă însă poate—ĭar în albaneza *trebue* —să fie articulat și cu articul prepozitiv. Tot așa în bulgara substantivul și adĭectivul primesc articulul la sfîrșit. In afară de peninsula balcanică aŭ articul postpozitiv la substantiv limbile germane nordice. Apoĭ încă în limba primitivă a grupuluĭ slavo-lituan adĭectivul a primit un articul postpozitiv.—Relevat de Kopitar în Wiener Jahrbücher April-Iunĭu 1829; Mikl. Slav. 7; Schuch. Vok. 49; H. Cuv. II, 612 sqq.; Gast. Grund. 408; M. Lat. 805; Sand. Grund. 527.

Dacă există asămănare între limba romînă și albaneză din punct de videre al puneriĭ articuluhuĭ la substantiv, asămănare pe care de altfel o înpărtășesc și alte limbĭ, o mare deosebire are loc din punct de videre al articulăriĭ adĭectivuluĭ. Adĭectivul anume se articulează în romînește atuncĭ cînd se articulează și în alte limbĭ care posed articul, anume: α) Cînd adĭectivul e întrebuințat în alte raporturĭ decît acel de atribut. In acest caz articulul primit de adĭectiv e cel substantival, cel postpozitiv (De exemplu „m-am deprins cu răul ca Țiganul cu scînteĭa"); dar exemplele sînt rarĭ, căcĭ Romînul prefere să concretizeze abstractul, atuncĭ cînd îl întrebuințează în alte raporturĭ decît cel de atribut, și să-ĭ dee formă substantivală (Vezĭ Principiĭ de istoriea limbiĭ 175). β) Cînd adĭectivul e întrebuințat cu elipsa substantivuluĭ articulat. In acest caz articulul întrebuințat e orĭ cel postpozitiv, substantivalul, orĭ cel prepozitiv, pe care numaĭ adĭectivul îl primește (De exemplu „leneșiĭ aŭ maĭ mult noroc decît harniciĭ" orĭ „ceĭ leneșĭ aŭ maĭ mult noroc decît ceĭ harnicĭ"). In asemenea înprejurare adĭectivul este atributul propriuluĭ săŭ articul. Elipsă a substantivuluĭ în realitate nu există, ci locul substantivuluĭ îl ĭa pronumele determinativ, adecă articulul. γ) Cînd adĭectivul este atributul unuĭ substantiv articulat, adecă, maĭ bine zis, determinat. In acest caz articulul întrebuințat e

orĭ cel prepozitiv („muntele cel înalt") orĭ şi cel prepozitiv şi cel postpozitiv („muntele cel înaltul". Exemple de acest fel aduce numeroase Hasdeu în Cuvinte din bătrînĭ II 623, 624 sqq.). In asemenea înprejurare articulul adĭectivuluĭ aparţine de fapt tot substantivuluĭ.—Cînd însă adĭectivul e atribut al unuĭ substantiv nearticulat, orĭ e predicat, el nu primeşte articul („cal frumos", „calul e frumos"). Dar tocmaĭ, în albaneza adĭectivul primeşte articul în asemenea înprejurare, şi acest fapt, caracteristic limbiĭ albaneze, constitue faţă de limba romînă, ca şi faţă de alte limbĭ care aŭ articul, o mare deosebire: *iš ńă dĭal i vàrfără* (era un băĭat orfan) Ped. 24_2; *băŕi ńă džami tă mir* (făcu o geamie frumoasă) Ped. 30_{12}; *sufrà i tiĭ ištă i florimt* (masa luĭ este de aur) Ped. 39_{18}; *džènă ńă lum tă maδ* (aflară un rîŭ mare) Ped. 40_{23}; *e pa ńeriu kànă tšă iš i šăndòš* (văzu omul că era boul sănătos) Ped. 57_{16}. Dacă am traduce articulul prepozitiv albanez prin cel prepozitiv romînesc *cel*, exemplele de maĭ sus ar suna în romîneşte: *era un băĭat cel orfan; făcu o geamie cea frumoasă; masa luĭ era cea de aur; aflară un rîŭ cel mare; văzu omul că era boul cel sănătos.*

2. Chipul cum se întrebuinţează articulul, cînd substantivul e însoţit de un adĭectiv.—Relevat de H. Cuv. II, 611 sqq., şi după Hasdeu de Gast. Grund. 408.

Hasdeu insistă maĭ ales asupra tipuluĭ *homo ille ille bonus*, care ar exista în romîna şi albaneza, ca ceva specific limbilor acestora, tip pe care l-a scos întîĭaş dată la iveală Ascoli. „Ilustrul meŭ amic, profesorul G. I. Ascoli, în ultima sa publicaţiune, vorbind despre cîteva trăsurĭ comune între limba romînă şi limba albaneză, face următoarea observaţiune: «Pentru a exprima ceĭa ce se zice italieneşte *il bell' uomo* limba romînă poate şi obişnueşte a întrebuinţa o construcţiune străină tuturor dialectelor neolatine, anume *omu-l cel bun*, literalmente *homo ille ille bonus*. Eĭ bine, limba albaneză, la rîndul săŭ, trebue să traducă pe *il bell' uomo* prin *ńeri-u i miră*, ceĭa ce însemnează de asemenea *homo ille ille bonus* (Studj critici, t. II, Roma, 1877, pag. 67)». Ascoli n-a făcut aicĭ decît a atinge în treacăt, a destăĭnui printr-o răpede rază de lumină, un punct foarte important, etc." Hasdeu agită apoĭ chestiea în detalĭu cu cunoscuta luĭ prolixitate, dupăce ne spune că o „schiţă foarte pe scurt a primelor patru capitule ale studĭuluĭ de faţă s-a publicat în Archivio glottologico italiano, t. III (1879) pag. 420-441".

Decît numaĭ tipul *homo ille ille bonus* există, drept, în limba romînă, dar nu există în cea albaneză! Căcĭ albanezul *ńeri-u i mirë* reprezintă tipul *homo ille bonus*, adecă pe romînul *omu-l bun*, deoarece articulul prepozitiv adĭectival albanez *i* aparţine adĭectivuluĭ, ca formă a acestuĭa, nu aparţine substantivuluĭ *determinat*: în *omu-l cel bun* substantivul *om* e de doŭă orĭ *determinat*, odată prin articulul postpozitiv substantival *-l*, şi a doŭa oară prin articulul prepozitiv adĭectival *cel*, care *de fapt* aparţine tot substantivuluĭ; învremece în *ńeri-u i mirë* substantivul e *determinat* numaĭ o dată, prin articulul postpozitiv substantival *-u*, deoarece articulul prepozitiv adĭectival *i* aparţine de fapt adĭectivuluĭ însuş, ca o formă a acestuĭa, fără de care adĭectivul nu poate să existe (Vezĭ sub 1).

Dacă bagĭ bine de samă, nu asămănare, ci deosebire mare există între limbile romînă şi albaneză în privinţa întrebuinţăriĭ articuluĭ, cînd substantivul e însoţit de adĭectiv. Limba romînă se caracterizează în adevăr prin dublarea (*omu-l cel bun*) şi chĭar triplarea articululuĭ (*omu-l cel bunu-l*. Pentru acest tip dă numeroase exemple H. Cuv. II, 623, 624 sqq.), ĭar această dublare şi triplare a articululuĭ lipseşte în albaneza. Albaneza cunoaşte numaĭ formele de articulare *omul bun* (*ńeri-u i mirë*) şi *bunul om* (*i mir-i ńeri*), dintre care cea de a doŭa, dupăcum însuş Hasdeu mărturiseşte (H. Cuv. II, 635), nu-ĭ romînească, deşi ca neologism se găseşte în limba literară romînă.

3. Chipul cum se întrebuinţează articulul, cînd substantivul e însoţit de un genitiv articulat.—Relevat de H. Cuv. II, 639, şi după Hasdeu de Gast. Grund. 408.

E vorba de doŭă tipurĭ. α) Substantivul e nedeterminat: *un băĭat al omuluĭ, ńë dĭalë i ńeriut.* β) Substantivul e determinat: *băĭatul omuluĭ, dĭali i ńeriut.*

Dacă bagĭ bine de samă însă, deosebirea e maĭ mare decît asămănarea. Maĭ întîĭŭ, din punct de videre formal, în romîna articulul care se pune înaintea genitivuluĭ e altul decît acel care se pune înaintea adĭectivuluĭ, pecînd în albaneza e acelaş articul. Dar apoĭ, şi maĭ ales, numaĭ la tipul substantivuluĭ nearticulat există asămănare sintactică, pentrucă în ambele limbĭ substantivul e reliefat înaintea genitivuluĭ printr-un pronume determinativ. La tipul substantivuluĭ articulat există din contra o remarcabilă deosebire, pentrucă numaĭ în albaneza, nu şi în romîna, se reliefează substantivul printr-un pronume determinativ înaintea genitivuluĭ: Romînul zice *băĭatul omuluĭ*, ĭar Albanezul zice *băĭatul al omuluĭ!*

4. Formarea în acelaş chip, prin mijlocirea articulelor postpozitiv şi prepozitiv, a numeraluluĭ ordinal.—Relevat de H. Cuv. II, 639; Sand. Grund. 528.

Dacă bagĭ bine de samă însă, alt ceva e romînul *al dói -le* şi alt ceva e albanezul *i dit-i*. Maĭ întîĭŭ prepozitivul *i* din albanezul *i dit-i* nu este identic din punct de videre al înțelesuluĭ cu prepozitivul *al* din romînul *al dói-le*: *i* este o formă a adĭectivuluĭ, nu este un element constitutiv al numeraluluĭ ordinal, pecînd *al* este îndr-adevăr un element constitutiv al acestuĭa (Vezĭ maĭ sus sub 2), albanezul *i dit-i* se traduce în romîneşte prin *dói-le!* Apoĭ, în romîneşte articulele, unul prepozitiv şi celălalt postpozitiv, *al* de o parte, *le* de ceĭalaltă parte, servesc ca elemente constitutive ale numeraluluĭ ordinal, în felĭul acela că prin alipirea lor la numeralul cardinal îl prefac pe acesta în ordinal. In albaneza însă *i* prepozitiv este forma adĭectivuluĭ, ĭar *i* postpozitiv serveşte nu pentru a forma ordinalul, ci pentru a-l determina, el este articul, prin el se dă o formă determinată ordinaluluĭ, care, ca nedeterminat, există prin el însuş, fără să aĭbă trebuință, pentru a exista, de articulul postpozitiv *i*: ordinalul albanez doar e *ditĕ*, format din cardinal prin mijlocirea unuĭ sufix!

5. Formarea în acelaş chip, prin repetarea articuluĭ prepozitiv, a pronumeluĭ romîn *cel-al-alt*, albanez *tĭătĕrĕ* (celalalt)=*tĕ-i-atĕrĕ*, care ar însemna „literalmente *le-l-autre*".— Relevat de H. Cuv. II, 639.

In realitate la albanezul *tĭătĕrĕ* numaĭ *t*=*tĕ* este articulul prepozitiv, *i-* aparține la radicalul pronumeluĭ *ĭătĕrĕ* (M. Wört. 162), astfel că cuvîntul albanez corespunde unuĭ romîn neexistent *cel-alt* şi francezuluĭ *l'autre*.

6. Aceĭaş formă serveşte pentru genitiv şi dativ.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Schuch. Vok. III, 49.—Tot aşa în bulgara şi neogreaca. Mikl. Slav. 7.

Este de observat însă că în limbile albaneză, bulgară, neogreacă genitivul şi dativul aŭ aceĭaş formă atît la declinarea nominală cît şi la cea pronominală, pecînd în limba romînă numaĭ pronumele aŭ aceĭaş formă pentru genitiv şi dativ, şi încă cu excepție de pronumele personale de persoanele 1 şi 2. La nume există în romîneşte aceĭaş formă pentru genitiv şi dativ numaĭ la femininul singular însoțit de articul orĭ de alt pronnme, şi această formă, aceĭaş pentru genitiv şi dativ, îşĭ datoreşte originea tocmaĭ faptuluĭ că numele a fost însoțit de pronume.

Punctul de plecare al aceşteĭ forme de genitiv-dativ singular feminin a fost în adevăr faptul că la numele feminin singular de declinarea I, însoţit de articulul postpozitiv *-eĭ*, s-a schimbat prin alunecarea sunetuluĭ terminaţiea *-ă* în *-e* supt influinţa luĭ *e* următor al articululuĭ (Vezĭ § 242 No 78). Prin analogie s-a propagat apoĭ această terminaţie de genitiv-dativ singular feminin *-e* şi acolo unde numele era însoţit de articulul prepozitiv orĭ de alt pronume la genitiv-dativ. Tot prin analogie s-a identificat apoĭ forma de genitiv-dativ feminin singular al numeluĭ însoţit de articul orĭ de alt pronume cu forma pluraluluĭ şi s-a propagat şi la numele feminine singulare de declinarea III. Discuţiea acestuĭ lucru vezĭ-o în ale mele Introducere în istoriea limbiĭ şi literaturiĭ romîne pag. 68, Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 57 sqq. Vezĭ şi § 242 No 78. Alt ceva e, decĭ, forma de genitiv-dativ dela declinarea nominală din limbile albaneză, bulgară, neogreacă, unde nu este restrînsă nicĭ de gen, nicĭ de număr, şi este izvorîtă din firea declinăriĭ nominale însăş, şi alt ceva e forma de genitiv-dativ dela declinarea nominală din limba romînă, unde e restrînsă la genul feminin şi la numărul singular, şi este izvorîtă dintr-un fapt de alunecarea sunetuluĭ provocat de pronumele care însoţĭa numele. Chĭar dacă se adoptează, pentru a explica forma de genitiv-dativ feminin singular dela declinarea nominală romînă, modul de a videa al luĭ Tiktin şi al luĭ Bacmeister (Vezĭ § 242 No 78), că adecă această formă îş are originea în genitivul şi dativul latin *(-ae, -is, -i)*, deosebirea între limba romînă de o parte şi limbile albaneză, greacă, bulgară de altă parte, persistă tot cu atîta putere, deoarece în asemenea caz asămănarea dintre genitivul şi dativul dela declinarea nominală feminină singulară se datoreşte în limba romînă faptuluĭ că în însăş limba latină exista această asămănare: la declinarea I genitiv *-ae*=dativ *-ae;* la declinarea III genitiv *-ĭs*=dativ *-ī* prin alunecarea sunetuluĭ.

7. Formarea numeralelor cardinale dela 11-19 prin alipirea la zece a unităţilor cu ajutorul uneĭ prepoziţiĭ: romîneştĭ *un -spre-zece, doĭ (doŭă)-spre-zece, etc.;* albaneze *ńă-mbă -δĭĕtă, dü-mbă-δĭĕtă,* etc.—Relevat de Mikl. Slav. 8; Schuch. Vok. III, 49; Gast. Grund. 408; Sand. Grund. 528.—Tot aşa în toate limbile slave. Mikl. Slav. 8.

8. *„am=habeo* după albanezul *kam“*. Schuch. Vok. III, 49. Această extraordinară părere a reapărut apoĭ la Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen, II, § 238: „In albaneza

ka corăspunde romînuluĭ *a*, întîĭa persoană singulară sună *kam*, şi s-ar putea ca după *kam* să se fi format romînul *am*". S-ar părea însă că Schuchardt consideră fenomenul ca dac, pentrucă-l pune la rubrica elementelor dace. Ca curat înprumut din albaneza îl consideră însă Meyer-Lübke.

Dacă *am*=*habeo* ar exista numaĭ în macedoromîn, orĭ maĭ bine numaĭ în macedoromîn fără meglenit, orĭ maĭ bine numaĭ în macedoromînul din Albania, orĭ (încă şi maĭ bine !) s-ar găsi numaĭ în cîteva locurĭ din Codex Dimonie, ar putea cineva să se gîndească la vreo influinţă asupra verbuluĭ romînesc din partea celuĭ albanez (Compară § 278, XI, 3 ; XII). Dar *am*=*habeo* există şi în dacoromîn şi în istroromîn, în acele dialecte romîneştĭ adecă unde influinţa de înprumut din partea limbiĭ albaneze a fost minimă. Asemenea înprumuturĭ de forme verbale pot avea loc însă numaĭ atuncĭ cînd influinţa de înprumut din partea uneĭ limbĭ străine atinge maximum! Vezĭ §§ 332, 333, 334. De fapt *am* nu-ĭ=*habeo*, ci *habemus*, persoana 1 plurală adecă s-a întrebuinţat şi pentru persoana 1 singulară.

9. „Formarea viitoruluĭ prin compunerea cu infinitivul a unuĭ verb care înseamnă *velle:* a) în sîrba; b) în bulgara; c) în romîna; d) în neogreaca; e) în dialectul tosc al albanezeĭ, în vreme ce în gheg viitorul se formează după chipul comun romanic, prin compunerea cu infinitivul a verbuluĭ care înseamnă *habeo*. In ce priveşte a) şi b) să se observe că celelalte limbĭ slave formează viitorul de regulă orĭ prin prezentul unuĭ verb perfectiv orĭ prin compunerea infinitivuluĭ cu *bŏdŏ* [ero] orĭ cu *imŏ* [adecă *imamĭ!* habeo]. Cu privire la c) să-şĭ aducă cineva aminte că celelalte limbĭ romanice formează viitorul prin compunerea infinitivuluĭ cu verbul latin *habere*, cu excepţie de retoroman, care-l formează prin compunerea infinitivuluĭ cu verbul *venire*". Mikl. Slav. 6. Relevat apoĭ de Schuch. Vok. III, 49; Gast. Grund. 408; Sand. Grund. 526. Chestiunea a fost reluată de Meyer-Lübke, Zur Geschichte des Infinitivs im Rumänischen, pag. 86 sqq. în Romanische Abhandlungen Ad. Tobler dargebracht, Halle a. S. 1895: „Limbile surorĭ de abĭa prezintă ceva analog [viitoruluĭ romînesc] în monumentele lor maĭ vechĭ, numaĭ retoromana din Graubünden a cunoscut maĭ de multă vreme un *vi kuntá*, dar nu l-a întrebuinţat prea des, pentrucă *veng a kuntá*, imitat după nemţeşte, ĭ-a făcut prea mare concurenţă. Şi chĭar în latineşte, dupăcum probează materialul adunat de Thielmann în Archiv für lateinische Lexikographie und Gram-

matik, II, 168 sqq., *volo cantare* în loc de *cantabo* se întrebuința așa de rar, încît nu poate fi vorba despre vreo înlocuire a viitoruluĭ prin prezentul luĭ *velle* compus cu infinitivul". La acestea se maĭ adauge după Meyer-Lübke faptul că *viitorul* romînesc ar fi de origine relativ recentă, pentrucă atuncĭ cînd auxiliarul e întrebuințat după infinitiv, infinitivul n-are forma întreagă, ci cea scurtată: *cînta-voĭŭ,* nu *cîntare-voĭŭ*. Viitorul romînesc s-ar fi format, prin urmare, de abĭa dupăce infinitivul a căpătat forma scurtată. Ar fi maĭ vechĭŭ optativul, căcĭ la dînsul infinitivul are forma întreagă, cînd auxiliarul e postpus: *aș cînta,* însă *cîntare-aș*. Apoĭ continuă autorul astfel: „Dacă, decĭ, o origine latină a luĭ *voĭŭ cînta* este exclusă, limbile vecine geograficește celeĭ romîneștĭ aŭ însă exact aceĭaș formă a viitoruluĭ, anume neogreaca, bulgara, sîrba și albaneza de sud, fapt care a fost relevat adesea, maĭ ales de Miklosich. Că această potrivire s-ar datori întîmplăriĭ nu se poate susținea, pentrucă celelalte limbĭ slave aŭ alt chip de a exprima viitorul. Pentru explicarea eĭ sînt doŭă posibilitățĭ: orĭ să admițĭ un element bâștinaș, cum face Miklosich, orĭ să admițĭ o dezvoltare spontanee la unul din popoarele respective, pe care apoĭ aŭ imitat-o popoarele celelalte. Pentru limba romînă chestiunea se pune așa dar astfel: a fost înlocuit *cantabo* orĭ *cantarehabeo* prin *volo cantare,* pentrucă populațiea anteromană poseda o formă de viitor corăspunzătoare formeĭ din urmă, orĭ Romaniĭ din peninsula balcanică aŭ perdut pe *cantabo,* pe *cantarehabeo* nu l-aŭ avut nicĭodată, și aŭ dezvoltat tocmaĭ tîrziŭ pe *voĭŭ cînta* supt influința unuĭa din popoarele vecine cu dînșiĭ?" Meyer-Lübke admite alternativa din urmă, dar spune că nu poate ști cine, Greciĭ orĭ Bulgariĭ, sînt inițiatoriĭ tipuluĭ de viitor balcanic (pag. 89). Alternariva dintîĭŭ o respinge pentru un motiv pe care nu-l pot pricepe (pag. 87): „Prima din cele doŭă posibilitățĭ ar putea s-o admită cineva doar numaĭ atuncĭ, cînd viitorul romînesc ar prezenta niscaĭ chipurĭ de întrebuințare (Gebrauchweisen), care nu s-ar găsi în limbile romanice, dar s-ar afla în limbile din răsăritul Europeĭ, și care maĭ ușor s-ar explica ca latine populare decît ca romîneștĭ. După cît știŭ însă, acest lucru nu există". ?

Am de făcut observațiile următoare.

α. Pentru a discuta cineva asupra originiĭ viitoruluĭ romînesc, nu trebue să-l ĭa în considerare izolat, ci în legătură cu congenerul săŭ, cu așa numitul *optativ* orĭ *condițional*. Apoĭ

nu trebue să se uĭte că acest *viitor* şi acest *optativ* se găsesc numaĭ în dacoromîn şi istroromîn; aceste forme lipsesc în macedoromîn, unde, în macedoromînul fără meglenit, sînt reprezentate prin forme imitate după greceşte, ĭar în meglenit prin conjunctiv (Vezĭ § 278, I, § 287, I). Acum, dacă luăm pentru formule verbele latineştĭ *velle, habere* şi *esse,* care, fireşte, în diferitele limbĭ sînt reprezentate prin verbele corăspunzătoare, formele de viitor şi de optativ orĭ condiţional din diferitele limbĭ, despre care este vorba, aŭ tipurile următoare.

	viitor	optativ orĭ condiţional
romîn	*volo cantare*	*volebam cantare* (Vezĭ § 255 No. **217** Nota)
albanez	*vult cantem,* în tosc *habeo cantare,* în tosc şi gheg	o formă neperifrastică, formată prin sufix (optativul) *vult cantabam* (condiţionalul. *cantabam* face serviciŭl de imperfect al conjunctivuluĭ)
neogrec	*vult cantem*	*vult cantabam* (*cantabam* face serviciŭl de imperfect al conjunctivuluĭ) *volebam cantare*
sîrb	*volo cantare*	*cantatus fui*
bulgar	*vult cantem* *volo cantare*	lipseşte

După cum se vede, sistemul, în întregimea luĭ considerat, e prea deosebit dela o limbă la alta, în special e prea deosebit dela limba romînească de o parte şi celelalte limbĭ de altă parte, pentruca să se poată vorbi de o imitaţie. Cel mult s-ar putea admite o afinitate în baza psihologică, din care a decurs o predilecţie pentru *velle* la formarea viitoruluĭ şi optativuluĭ orĭ condiţionaluluĭ, dar limbile aŭ procedat la realizarea acestor forme verbale fiecare după geniŭl eĭ propriŭ: la viitor una a zis *volo cantare,* alta *vult cantem;* la optativ-condiţional una a zis *volebam cantare,* alta *vult cantabam,* alta n-a format optativ-condiţional de fel. Cum a putut imita limba romînă pe cea bulgară, unde nicĭ nu există optativ orĭ condiţional? Orĭ cum a putut să imiteze ea limba greacă, unde stăpînesc tipurile *vult cantem* şi *vult cantabam?*

Procedarea după geniŭl propriŭ al fiecăreĭ limbĭ rezultă şi din consideraţiile următoare. In sistemul formelor verbale romî-

neştĭ compuse cu *velle* punctul de sprijin îl formează optativul (condiţionalul), căcĭ el este şi cel maĭ caracteristic faţă de formele optativuluĭ-condiţionaluluĭ din limbile balcanice, şi, după toată probabilitatea, cel maĭ arhaic *). Optativul însă ne dă o indicaţie, anume aceĭa că, dacă vor fi existînd cumva în romîneşte (adecă în dacoromîn şi istroromîn) maĭ multe forme de viitor rezultate din compunerea cu *velle*, cea maĭ veche trebue să fie acea unde *velle* este compus cu infinitivul. In dacoromîn însă (nu şi în istroromîn) alăturĭ cu forma de viitor compusă din *velle* şi infinitiv există o alta, unde *velle* este compus cu conjunctivul. Lucrul stă astfel. *velle*+infinitiv: limba literară (comună) *voĭŭ, veĭ, va, vom, veţĭ, vor cînta;* dialect *oĭŭ, ăĭ, a* orĭ *o, om, ăţĭ, or cînta. velle*+conjunctiv: numaĭ·dialect *oĭŭ să cînt, ăĭ să cînţĭ, a* orĭ *o să cînte,* p. 1 pl. lipseşte, p. 2 pl. lipseşte, *or să cînte* (In vechea romînă forma apare la toate persoanele: *voĭŭ, veĭ, va-vrea-vra-o, vom, vreţĭ, vor-or să cînt,* etc. Vezĭ exemple în Gaster Chrestomatie Gramatica). Forma de viitor compusă din *velle* şi conjunctiv este, după indicaţiea optativuluĭ, evident maĭ noŭă decît cea compusă din *velle* şi infinitiv. Dar ea s-ar constata ca maĭ noŭă chĭar fără vreo indicare din partea optativuluĭ, căcĭ este firesc ca formele verbale la care participă infinitivul, cel care există numaĭ în izolărĭ, să fie maĭ vechĭ decît formele verbale la care participă conjunctivul, cel care a supplantat în romîneşte infinitivul latinesc. Acum, în această formă de viitor relativ recentă s-a petrecut faptul încă şi de maĭ recentă dată, că persoana 3 singulară a auxiliaruluĭ a înlocuit prin analogie pe toate celelalte, dar numaĭ într-o parte din dialectul dacoromînesc, după cît ştiŭ numaĭ în Muntenia: *o să cînt, o să cînţĭ, o să cînte, o să cîntăm, o să cîntaţĭ, o să cînte* (Pentru limba maĭ veche nu găsesc în Gaster Chrestomatie Gramatica decît treĭ locurĭ, toate de origine muntenească, unul dintr-un pamflet în versurĭ al unor Muntenĭ sfîrşitul secoluluĭ XVIII [„o să mergem" II, 105] şi doŭă din Anton Pann anul 1841 [„o să-mĭ dea" 3 p. pl., „o să mă-mbrac" II, 360]). Nu cumva are să creadă cineva că

---

*) Arhaismul luĭ apare maĭ întîĭŭ din scheletul săŭ, care e aşa de îndepărtat de etymon, încît chĭar astăzĭ originea luĭ din *volebam* este contestată de uniĭa (Vezĭ § 255, No 217 Nota); apoĭ din compunerea cu infinitivul întreg, atuncĭ cînd auxiliarul e postpus, macarcă lipsa infinitivuluĭ întreg la viitorul cu auxiliarul postpus s-ar putea explica prin faptul că postpunerea auxiliaruluĭ la viitor a fost maĭ neobişnuită.

acest *vult cantem* de recentă dată muntenesc este înprumutat din bulgara orĭ din neogreaca orĭ din albaneza? Apoĭ, dacă acest *vult cantem* muntenesc, care samănă întocmaĭ cu *vult cantem* din bulgara, neogreaca şi albaneza, este evident o formă datorită evoluţieĭ independente a limbiĭ romîne, cu atît maĭ mult se datoreşte geniuluĭ propriu romînesc sistemul *volo cantare, volebam cantare,* care se deosebeşte atît de mult de sistemul limbilor balcanice *vult cantem, vult cantabam.*

β. Dar chĭar admiterea uneĭ afinităţĭ în baza psihologică poate fi supusă la îndoĭală, pentrucă pe de o parte compunerea cu *velle* pentru a forma viitorul nu este ceva excluziv balcanic, ĭar pe de alta în limbile romînă şi albaneză joacă mare rol în formarea viitoruluĭ şi compunerea cu *habeo,* care e cea maĭ obişnuită în limbile romanice. In adevăr, *velle*+infinitiv a format odată viitorul într-o parte din retoroman, după propriea mărturisire a luĭ Meyer-Lübke, şi formează şi astăzĭ viitorul pe alocurea în domeniul romanic, Bartoli Das Dalmatische, I, 286, ĭar tendinţa de a exprima viitorul prin compunerea luĭ *velle* cu infinitivul a existat în limba latină la scriitorĭ de tot felĭul de originĭ, începînd dela Plautus din Umbria până la Corippus din Africa (Vezĭ Thielmann citat de Meyer-Lübke, Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik II, pag. 168). In ce priveşte formarea viitoruluĭ şi a optativuluĭ-condiţionaluluĭ prin compunerea luĭ *habere* cu infinitivul, formare răspîndită în majoritatea limbilor romanice şi de origine latină populară, Thielmann în studĭul săŭ din Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik II, 48 sqq., 157 sqq., Habere mit dem Infinitiv und die Entstehung des romanischen Futurums, probează că ea este de origine africană, şi că din Africa, maĭ ales prin influinta scriitorilor bisericeştĭ, s-a răspîndit în celelalte provinciĭ romane (Vezĭ în special pag. 181 sqq.). Dacă n-ar fi fost anumitele înprejurărĭ, graţie cărora o formă de origine africană s-a putut răspîndi peste întreaga Romanie, cine ştie dacă n-ar fi dovedit maĭ degrabă să ĭa locul vechilor forme latineştĭ alte compunerĭ ale infinitivuluĭ, acele cu *posse, incipere, venire, vadere,* în special acea cu *velle,* compunerĭ ale căror germene, orĭ rămase nedezvoltate maĭ departe, orĭ perpetuate numaĭ în teritoriĭ restrînse romanice actuale, se găsesc în latina populară (Vezĭ Thielmann pag. 161 sqq.). Formarea însăş a viitoruluĭ cu *habere,* macarcă probabil în starea eĭ latină populară n-a atins teritorĭul romînesc (Să se observe, de pildă, faptul că Hieronymus, scriitor biseri-

cesc de origine din peninsula balcanică, n-are compunerĭ de infinitiv cu *habere* cu înţelesurĭ analoage viitoruluĭ orĭ condiţionaluluĭ, Thielmann pag. 184; şi că nicĭ balcanicul Iordanis, macarcă de altfel e plin de vulgarisme, nu prezintă nimic de acest fel, Werner Die Latinität der Getica des Iordanis, Halle, 1908, pag. 94. Eŭ însumĭ n-am notat nimic nicĭ în Iordanis, întreaga operă, nicĭ în balcanicul Marcellinus Comes), e atît de mult în geniul Romînuluĭ, încît astăzĭ *habere* compus cu conjunctivul, înlocuitorul infinitivuluĭ, formează cel maĭ răspîndit *viitor* al indicativuluĭ la Dacoromînĭ, adecă la aceĭ Romînĭ care aŭ fost maĭ puţin influinţaţĭ în limba lor de străinĭ: *am să fac, aĭ să facĭ, are să facă, avem să facem, aveţĭ să faceţĭ, aŭ să facă* e maĭ întrebuinţat decît *voĭŭ face*, etc. Inţelesurile nu sînt exact aceleaş, dupăcum e lesne de înţeles, căcĭ limba nu permite lux (Vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ 213), şi nicĭ n-aŭ fost cercetate, dar un lucru pot spune, anume că în propoziţie principală *am să fac* arată hotărîrea proprie a vorbitoruluĭ, ĭar *voĭŭ face* arată o hotărîre cu nuanţă de concesie, o hotărîre datorită uneĭ stăruinţĭ din partea cuĭva, apoĭ că, în general dacă considerĭ lucrul, în maĭ multe înprejurărĭ serveşte forma de viitor *am să fac* decît acea de *voĭŭ face.* Tot aşa în albaneza, alăturĭ de compunerea cu *velle*, există pentru a arăta *viitorul* (nu şi *condiţionalul),* la Toschĭ şi la Gheghĭ, o compunere a infinitivuluĭ cu *habere.*

Maĭ degrabă decît cu o afinitate balcanică în formarea viitoruluĭ avem de a face cu o afinitate omenească!

γ. Nu este exact că formarea viitoruluĭ cu *velle* ar aparţinea numaĭ dialectuluĭ tosc. Este adevărat că acest lucru îl afirmă şi M. G. pag. 44. Pek. însă nu pomeneşte nimic de aceasta. De altfel faptul că forma condiţionaluluĭ, *vult cantabam,* analoagă aceleĭ a viitoruluĭ *vult cantem,* există şi la Gheghĭ (Vezĭ Pek. 74, 81), apoĭ acela că viitorul II (futurum exactum), în forma sa analoagă celeĭ a viitoruluĭ, *vult habeam cantatum,* există şi la Gheghĭ (Vezĭ Pek. 74, 81), fac prin ele înseş îndoĭoasă afirmarea că în dialectul gheg ar lipsi forma de viitor *vult cantem.* Dar în textele înseş gheghe date de M. G. se găseşte forma de viitor *vult cantem,* de pildă M. G. pag. 68, No 18.

10. Lipsa infinitivuluĭ şi înlocuirea luĭ prin conjunctiv.— Relevat de Mikl. Slav. 6; Gast. Grund. 408; Sand. Grund. 525; Sand. Jahr. 75 sqq.; Meyer-Lübke, Zur Geschichte des Infini-

tivs im Rumänischen, în Romanische Abhandlungen Ad. Tobler dargebracht, Halle a. S. 1895.—Tot așa în bulgară și neogreacă. Mikl. Slav. 6.

Cu toate acestea dialectul dacoromîn și limba albaneză aŭ dezvoltat din participĭul trecut un noŭ infinitiv. Pentru a arăta acest lucru voĭŭ expune diferitele întrebuințărĭ ale participĭuluĭ trecut albanez. Voĭŭ lăsa nepomenită întrebuințarea luĭ ca *participĭu trecut* în izolare cu verbe auxiliare pentru a forma timpurĭ dela diferitele modurĭ ale activuluĭ precum și aproape întregul pasiv. Unde nu se arată anume dialectul, exemplele sînt date din dialectul tosc.—Faptul a fost relevat și de Sand. Grund. 527, care trimete la scrierea sa (în limba daneză) Rumänische Studien, pe care n-o cunosc.

a) Atribut, cu înțelesul de participĭu trecut pasiv la verbele transitive și de participĭu trecut activ la verbele netransitive. Tot așa în toate dialectele romîneștĭ, și în tot felĭul de limbĭ altele. Vezĭ § 278, XI, B, 1; § 287, XI, B, 1; § 296, XI, B. Participĭul, în vorbire nearticulată și fără elipsa substantivuluĭ, cîteodată are articulul prepozitiv adĭectival, cîteodată nu.

iš ńă dĭal i várfără, pa mǻmă pa babá *mbétură* (era un băĭat orfan, rămas fără mamă, fără tată) Ped. 24_2.—haĭdútă dĭálănă e špúnă nă tĭétără vănd *mărgúar* (hoțiĭ pe băĭat l-aŭ dus în alt loc îndepărtat) Ped. 27_7.—ka ńă kaíkă *ngarkúar* me krip (are un caic încărcat cu sare) Ped. 28_{11}.—rriĭ *săkăłdisur* (ședea întristat) Ped. 30_{22}.—łambáδa *δézur*...*pa-δézur* (lămpĭ aprinse, neaprinse) Ped. 34_9.—δézi tă kátra łambáδat e *pa-δézura* eδé *tă δézurat* i šói (a aprins cele patru lămpĭ, care nu eraŭ aprinse, și a stîns pe cele aprinse) Ped. 34_{11}.—ĭémi *tă húmbur* (sîntem perduțĭ) Ped. 38_{33}.—vánă nă tĭétră duńá *mărgúar* (aŭ ajuns la altă lume depărtată) Ped. 40_{22}.—dźéti babánă e tiĭ šum *siłoisur* (a găsit pe tată-so foarte întristat) Ped. 45_{36}.—š ke, o mbret, tšă rri kátšă šúmă *săkăłdisur?* (ce aĭ, împărate, că staĭ așa trist?) Ped. 46_1.—táni ĭémi *tă húmbura* (acum sîntem perdute) Ped. 46_{14}.—kátši la védrăn *zmbulúar* (țesetorul a lăsat vasul descoperit) Ped. 51_4.—dźéti *tă vrără* nga atá tšă kišnă vrără astšéri (a găsit niște ucișĭ [niște morțĭ] dintre aceĭ pe care-ĭ omorîse oștirea) Ped. 54_{12}.—še kátră kǻmbă *vártur* (vede patru picĭoare atîrnate) Ped. 59_{29}.—váte dĭáli nă štăpi *i săkăłdisură* (se duse băĭatul acasă năcăjit) Ped. 63_{25}.—móri múškat *ngarkúar* me ver (a luat catîriĭ încărcațĭ cu vin) Ped. 64_4.—dĭáli váte nă štăpi *siłoisură* (băĭatul se duse acasă

întristat) Ped. 64_{32}.—do hitš nă val *tă vlúară* (să saĭ în oloĭŭ clocotit) Ped. 66_{13}.—u dżănd dĭáli *i măsúară* (s-a găsit [a devenit] băĭatul învățat) Ped. 77_{21}.—t u lằmă *tă mbitura* hazằr (să vă lăsăm oile ucise gata) Ped. 79_{23}.—i ipnă ńă tsópă búkă *tă muhlásură* (îĭ dădeaŭ o bucată de pîne mucegăită) Ped. 82_{13}. —Márua *e kripură* me hi (~ cea presărată cu cenușă) Ped. 82_{25}.—vĭen Máro Părhitura *véšur* nă flori (vine ~ înbrăcată în aur) Ped. 83_{36}.—mbéti Lilua nă muli *štrămbúară* dúar e kằmbă (a rămas ~ în moară strîmbată de mînĭ și de picĭoare) Ped. 84_{21}. —viĭ Lilua *štrămbúar* (venĭa ~ strîmbată) Ped. 84_{25}.—vaĭz *pa -martúar* (fată nemăritată) Ped. 85_{12}.—rriĭ *sitoisură* eδé *mbúšur* sită me lot (ședea întristată și cu ochiĭ umpluțĭ [plinĭ] de lacrămĭ) Ped. 85_{27}.—pse rri aštú *săkăłdisură* eδé *mbúšur?* (ce staĭ așa năcăjită și supărată?) Ped. 85_{28}.—bằri eδé karrotsérătă toiδïo *véšur* (a făcut și pe vizitiĭ tot așa înbrăcațĭ [în aur]) Ped. 86_{1}.—[pláku] ka kurrisin *tằ dálă* (bătrînul are spinarea eșită afară [e îngheboșat]) Ped. 100_{20} col. I.

Din asemenea participiĭ trecute, unele (cele dela verbele transitive) pasive, altele (cele dela verbele netransitive) active, prin perderea înțelesuluĭ de acțiune, aŭ rezultat adĭective. Tot așa în limba romînă și în tot felĭul de limbĭ altele (Pentru limbile romanice vezĭ cîteva exemple în Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen, II, § 395).

δérpăla *e zdżúară* (vulpea deșteaptă [proprĭu *deșteptată]* Ped. 58_{25}.—iš ńeri *i măsúară* šum (era om învățat tare) Ped. 68_{17}. —*i márră* (apucat, nebun) Ped. 78_{23}.—fĭálătă *e fšéhura* (vorbele ascunse, secrete) Ped. 80_{34}.

Remarcabile sînt acele adĭective albaneze, la baza cărora aŭ fost participiĭ trecute dela verbe transitive cu înțeles activ de nomina agentis.

Arap Uzăndżia, si *e kupătúară* šúmă tšă iš, e móri plákănă me tă miră (~, ca o pricepută tare ce era, a luat pe babă cu binele) Ped. 41_{15}.—aĭó ïštă *e šaktisură* (ea e uĭtúcă) Ped. 82_{26}.

Acest fapt stă în legătură cu acela că în albaneza de obiceĭŭ (Cel puțin acest lucru rezultă din afirmările din M. G. § 119 și Pek. pag. 204) participĭul trecut dela verbele transitive poate avea și înțelesul de nomen agentis. Asemenea participiĭ trecute dela verbe transitive cu înțeles de nomina agentis se găsesc și în macedoromîn, poate prin influință albaneză (Vezĭ § 278, XI, B, 1; § 287, XI, B, 1). In dacoromîn astăzĭ nu

există, dar aŭ existat odată, după cum probează adĭective ca *pricepút* (Vezĭ maĭ sus exemplul analog albanez) şi *avút* (Tot aşa în albaneza *pátură, pásură,* M. Wört. 324). Dacă participiĭ trecute dela verbe transitive cu înţeles de nomina agentis, şi adĭective derivate din asemenea participiĭ, se vor fi găsind şi în alte limbĭ, nu ştiŭ.

I

Asemenea adĭective, provenite din participiĭ, se pot întrebuinţa—după cum la adĭectivele albaneze lucrul de obĭceĭŭ se petrece, Pek. pag. 104—, fără articulul prepozitiv adĭectival, ca complimente circumstanţiale (adverbe).
váte šúmă *mărgúar* (a mers foarte departe) Ped. 36_{11}.—i hóltši múškat *mărgúar* nga krói (a tras catîriĭ departe dela fîntînă) Ped. 64_5.—e pa tšă *mărgúar* tšắni (a văzut-o cînele încă de departe) Ped. 84_{25}.

Dela asemenea adĭective, provenite din participiĭ, se pot forma apoĭ adverbe cu sufixul adverbial *-a,* pentru care vezĭ Pek. pag. 226.
do viĭ *fšéhura* (trebuĭa să se ducă pe ascuns) Ped. 82_{20}.—kišnă márră váĭzăn *fšéhura* mbắrnda (luaseră fata pe ascuns înnuntru) Ped. 90_{23}.

II

b. Insoţit de adverbul *dúke, túke,* gheg *túe, túi,* fără articul prepozitiv adĭectival (adverb care de altfel numaĭ în această înprejurare se întrebuinţează şi după Ped. 120 ar fi compus din *tu* şi *ke* şi ar fi însemnînd *da wo, acolo unde),* şi raportat la subĭectul propoziţieĭ, participĭul trecut albanez are înţelesul participĭuluĭ prezent romînesc din aceĭaş înprejurare, anume al unuĭ compliment, dar numaĭ al unuĭ compliment de timp şi de mod (chip, fel). Pentru dacoromîn vezĭ a mea Gramatică elementară § 94; pentru macedoromîn şi istroromîn vezĭ § 278, X, β, 1; § 287, X, β; § 296, X, β. Acest participĭu albanez este aşa numitul *gerundium* de M. G. pag. 44 şi Pek. pag. 195. El trebue pus în legătură cu întrebuinţarea de sub c şi trebue considerat ca un infinitiv întrebuinţat fără preposiţie (absolut). Acest *gerundium* albanez poate avea şi pasiv orĭ reflexiv, format în acelaş chip ca pasivul orĭ reflexivul aoristuluĭ şi optativuluĭ, prin mijlocirea luĭ *u-* prepozitiv. Vezĭ exemplele.
dúke štrăngúară ipenă pas, u-mărgúa šúmă (învemece urmărĭa vulturul [urmărind vulturul], s-a îndepărtat mult) Ped. 26_{28}.—pláka iku *dúke šar* (baba a plecat ocărînd) Ped. 41_{13}.—[pláka]

iku *dúke briturǎ* (baba a plecat plîngînd) Ped. 41_{36}.—váte nă štăpi tă tiĭ ne e ĭéma *dúke klar* dĭáli (băĭatul se duse la măsa acasă plîngînd) Ped. 59_{12}.—dĭáli váte nă štăpi *dúke klắrǎ* (băĭatul se duse acasă plîngînd) Ped. 62_{13}.—vĭen e ĭéma *dúke tšérrǎ e briturǎ, dúke ulăriturǎ* (vine mama zmulgîndu-şĭ părul şi ţipînd şi urlînd) Ped. 101_6 col. II.—špărdáu dźắn e vet *túe škúem* ĭétă si plank-prišăs (şĭ-a perdut averea petrecînd vieaţă de rîsipitor) M. G. 68 No 13 col. II (gheg).—i érδi păránă ńi úrδăn-tsíndăs *túe i u-lútunǎ* (ĭ-a eşit înainte un centurion, rugîndu-l) M. G. 71 No 5 col. I (gheg).

II

c. Participĭul trecul albanez, însoţit de articulul prepozitiv adĭectival, şi cu genul neutru, are, ca şi participĭul trecut dacoromîn (numaĭ dacoromîn, nu macedoromîn şi istroromîn), înţelesul de infinitiv activ prezent, şi anume în aceleaş înprejurărĭ ca şi în dacoromîn. Dintre aceste înprejurărĭ (pe care vezi-le la § 278, XI, B, 2) lipsesc numaĭ α şi ε, şi încă această lipsă se datoreşte probabil insuficienţeĭ exemplelor care-mĭ staŭ mie la dispoziţie.

β. ilátš păr *tǎ pĭéłǎ* (leac pentru născut [pentru a naşte] copiĭ) Ped. 35_{20}.—vắndet păr *tǎ lăftúar* (locurĭ pentru luptat [pentru luptă]) Ped. 38_{30}.

γ. ató [łambáδa] íšnă hazắr mă *tǎ sósur* (lămpile eraŭ aproape de stîns [de a se stînge, de a se trece, de a se sfîrşi]) Ped. 34_{10}.—kăĭó [lăkúră] íštă e mírǎ păr *tǎ fálur* (această pĭele e bună pentru rugat [pentru rugăcĭune, e bună de pus sub genunchĭ cînd îşĭ face cineva rugăcĭunea]) Ped. 63_{12}.—kártărat ĭánă bắră bárră hazắr păr *tǎ ngarkúar* (scrisorile sînt făcute o sarcină gata de încărcat) Ped. 65_{16}.

δ. [káu] mă s iš păr *tǎ par* me si (boul nu maĭ era de văzut cu ochiĭ, nu te maĭ puteaĭ uĭta la el de urît ce era) Ped. 70_{31}.

ζ. kušdó tšă ka păr *tǎ škrúar* kártă păr nek aĭó duńá, tă škrúańă (orĭcine are de scris o scrisoare pentru ceĭa lume, să scrie) Ped. 65_5.—spanéĭtă kišnă ńă mołoĭé păr *tǎ dărgúar* nă Stambół e tă mirrnă parát (spîniĭ aveaŭ de trimes o obligaţie la Stambul, ca să ĭee nişte banĭ) Ped. 74_8.—mă s ka păr *tǎ ϑắn* dźă (nu maĭ are de zis nimic, nu maĭ are ce zice) Ped. 90_{10}.

η. ai mbréti sevdán e tiĭ e kiš nă džami, nă *tǎ fálur* (acel împărat plăcerea luĭ o avea în geamie, în rugat [acel împărat altă plăcere n-avea decît să se ducă la geamie să se roage])

Ped. 30_{11}.—u-nis păr *t ikură* (s-a pregătit de plecat) Ped. 79_{35}.—*ată* e dărgóneĭ nă *tă láră* (pe dînsa o trimetea la spălat) Ped. 82_{11}.—u-bắnă vášast tă tría păr *tă martúară* (s-aŭ făcut fetele cele treĭ de măritat [aŭ ajuns la vrîsta de măritat]) Ped. 82_{22}.—păr Máro Părhíturăn s tšáneĭ kókăn [ńérka] păr *tă martúară* (în ce priveşte pe ~ nu-şĭ bătea capul măsa cea vitrigă de măritat [nu se gîndia măsa cea vitrigă s-o mărite]) Ped. 82_{23}.—nă pazár e špie [kánă] păr *tă šitur* (la tîrg îl duc boul pentru vîndut [să-l vînd]) Ped. 70_{21}.—ĭ a préva [káut] eðé vešt păr *tă šitur* mă mir (ĭ-am tăĭat bouluĭ şi urechile pentru vîndut [pentru a-l vinde, ca să-l vînd] maĭ bine) Ped. 71_{3}.—érðă tsóset păr *tă vrar* búĭkun (aŭ venit spîniĭ pentru omorît ţăranul [să omoare pe ţăran]) Ped. 73_{8}.

ϑ. tiétră núku mund tšă t e hárrin nă *tă rátă* tă tamburáit (nimenĭ nu putea să-l egaleze în cîntatul din tambură) Ped. 24_{5}.—*tă ngósură* núku ka [ulku] (lupul n-are saţ) Ped. 29_{22}.—e mîră íštă džamíĭa, po anafilé *tă fálătă* (geamiea e bună, dar rugatul [rugăcĭunea] nu foloseşte. *tă fálătă* e neutru singular) Ped. 30_{14}.—ti me ńă *tă múndură* eðé do m i ndzerrtš sită (tu numaĭ cu un dovedit vreĭ să şi-mĭ scoţĭ ochiĭ [tu m-aĭ dovedit numaĭ odată şi şi vreĭ să-mĭ scoţĭ ochiĭ]) Ped. 44_{26}.—préva ńă tsínd me ńă *tă héltšur* tă páläs (am ucis o sută cu un singur tras al săbieĭ [cu o singură trăsătură de sabie]) Ped. 52_{9}.—kătá *tă rrúară* kam kătó ðiétă viet (această vieaţă am aceştĭ zece anĭ [această vieaţă duc de zece anĭ]) Ped. 60_{3}.—i hiltś nga ńă lăkúră búali me ńă *tă rrămbier* (iĭ rupea din cîteo pĭele de bivol cu fiecare muşcat [muşcătură] Ped. 39_{34}.—ngórðă nga *tă dắrătă* (aŭ murit de băut [băutură]. *tă dắrătă* e neutru singular) Ped. 64_{7}.—bắre dźiϑă kătó púnăra me *tă măsúară* tă vezírit (aĭ făcut toate aceste lucrurĭ cu învăţatul [învăţătura] vezíruluĭ) Ped. 65_{29}.—ki gomár, kurdó tšă băgălit, ndzerr líra, héră pésă, héră tétă, héră ðiétă, pas *tă ngrắnit*, tšă tă băń (acest magar, de cîte orĭ se baligă, face lire, cîteodată cincĭ, altă dată opt, altă dată zece, după mîncatul [mîncarea] ce mînîncă) Ped. 71_{16}.—eðé aštú ńă *tă lăšúar* i bắri lépurit, eðé váte nă púnă tă tiĭ (şi aşa ĭ-a dat drumul epureluĭ şi s-a dus epurele în treaba luĭ [Este imposibil de tradus exact în romîueşte *şi aşa un lăsat ĭ-a făcut epureluĭ]*) Ped. 73_{22}.—tš *tă dášură* do tă biĭ? (ce ĭubit [ĭubire] să-ţĭ arăt?) Ped. 80_{9}.—zúnă *tă klárătă* (aŭ apucat plînsul [s-aŭ apucat de plîns]. *tă klárătă* e neutru singular) Ped. 89_{1}.—nga *tă klárătă*

e šúmă dĭáli, e didžói prinzipai (din cauza plînsuluĭ celuĭ mult al copiluluĭ, l-a auzit prinţul [de mult ce plîngea copilul, l-a auzit prinţul]. *tă klărătă* e neutru singular. In loc de *dĭălĭ* ne-am aştepta să fie *dĭălit)* Ped. 90_{30}.—mbă *tă dal* tă mársit i múarr [plákată] *δắntă* (spre sfîrşitul luĭ Mart aŭ luat babele oile) Ped. 95_{20}.—s na lă 'me *tă văršăħeră* tă tiĭ (nu ne lasă [în pace] cu ţipatul luĭ) Ped. 97_6.

La hotărîrea că exemplele aparţin la ϑ, că adecă participĭul e aproape substantivat, în felĭul acela că şĭ-a perdut firea verbală, adecă de lucru abstract considerat ca rezultatul uneĭ activităţĭ, aproape complect, m-am condus de criteriile că participĭul este articulat cu articulul postpozitiv, orĭ că are atribut (adĭectiv, pronume, genitiv), orĭ că este obĭect drept.

Printr-un proces maĭ mare de concretizare participiile de sub ϑ aŭ devenit în albaneza complect substantive, şi anume

ϑ^1. Reprezintă lucrurĭ abstracte concretizate, astfel că înţelesul de *product al uneĭ activităţĭ* a dispărut complect. Criterĭul după care m-am condus pentru a hotărî acest lucru a fost că participiile aŭ plural.

zúri pláka *tă briturit* (s-a apucat baba de plînsurĭ [plînsete]) Ped. 41_6.—dĭálănă e liδi me kálă, se mos i biĭ nga *t ikurit* e šum (pe băĭat l-a legat de cal, ca să nu cadă depe el din cauza alergărilor celor multe) Ped. 43_{28}.—*tă škrúara* (cele scrise, lucrurile însemnate în scris, scrierile) Ped. 70_8.—tă klófšin *tă măsúara!* (să fie învăţăturĭ!) Ped. 77_{20}.—zúri e šótsĭa *tă klárăt* eδé *tă pismósurit* (s-a apucat soţiea luĭ de plînsurĭ [plînsete] şi de văitaturĭ [văitărĭ, văĭcărele] Ped. 80_5.—džinărită pušúan *tă briturit* e *tă kăndúarit* (dracií aŭ încetat [aŭ întrerupt, aŭ sfîrşit] ţipaturile [ţipetele] şi cîntaturile [cîntările, cîntecele]) Ped. 83_{14}.—zúnă džinărit *tă briturit* e *tă kăndúarit* (s-aŭ apucat draciĭ de ţipaturĭ [ţipete] şi de cîntaturĭ [cîntărĭ, cîntece]) Ped. 84_{14}.

ϑ^2. Reprezintă lucrurĭ concrete.

tă štrúarită (aşternuturile, lucrurile care se aştern pe paturĭ, pe mobile de tot felĭul, pe jos, precum prostirile şi cele trebuitoare la facerea patuluĭ, apoĭ macaturĭ, cuverturĭ, leghicere, etc.) Ped. 63_{15}.—*tă blúară* (grăunţele măcinate. ~ e singular colectiv) Ped. 83_8.—*tă pira* (băuturĭ, lucrurile care se beaŭ, precnm vin, rachiŭ) Ped. 85_{13}.—*tă mbĭéłată* (sămănăturile, ogoarele sămănate, cerealele depe ogoare) Ped. 97_6.

Substantivările participĭuluĭ-infinitiv de sub ϑ^1, ϑ^2 se gă-

sesc şi în dacoromîn, dar maĭ puţin decît în albaneza. Pentru ϑ^2 poate fi îndoĭală la unele exemple, dacă avem a face cu substantivarea unuĭ participĭu-infinitiv activ, orĭ cu acea a unuĭ participĭu trecut pasiv. In special romînul *aşternut* e maĭ probabil eşit dintr-un participĭu trecut pasiv, pentrucă există şi în macedoromîn (*aştirnútlu* P. B. 87, 91), unde întrebuinţarea participĭuluĭ trecut ca infinitiv activ, în înţelesurile de supt această rubrică, c, lipseşte. Substantive abstracte şi concrete născute din participiĭ trecute pasive sînt lucrurĭ obişnuite în diferite limbĭ, compară, de exemplu, francezele *tort, tors, couvert,* italienele *coperto, coperta.* Dar într-o limbă, ca cea romînă orĭ cea albaneză, unde participĭul trecut are şi înţeles de infinitiv activ, este greŭ de hotărît punctul de plecare al unor asemenea substantive. Greutatea se complică încă atuncĭ cînd, după cum tot în albaneza şi romîna se întîmplă, participĭul trecut poate avea şi înţelesul de nomen agentis. Astfel, de pildă, romînul *şezút* (macedoromîn *şidzút* P. B. 172), Gesäss, Hinterer, derrière, séant, are foarte probabil la bază un nomen agentis, căcĭ şezutul este acea parte a corpuluĭ care *şede,* căreĭa îĭ aparţine per excellentiam proprietatea de a *şedea.*

II

d) Participĭul trecut albanez, în afară de înţelesurile de infinitiv activ prezent compliment pelîngă verbe, însemnate sub c η, pe care le are şi participĭul trecut dacoromîn, maĭ posede, ca infinitiv activ, şi alte înţelesurĭ de compliment al verbuluĭ, care lipsesc participĭuluĭ trecut dacoromîn.

α. Cu prepoziţiea *pa* (fără) şi fără articulul prepozitiv adĭectival. Din punct de videre al timpuluĭ arată orĭ coincidenţa orĭ antecedenţa faţă cu predicatul propoziţieĭ.

u núku martónem *pa márrĕ* atǎ̆ dïálĕ, tśĕ tĕ mĕ pĕltśéń (eŭ nu mă mărit fără să ĭaŭ [dacă nu voĭŭ lua] pe acel tînăr care să-mĭ placă) Ped. 25_4.—tĕ haĭ *pa pagúar* (să mînînce fără să plătească) Ped. 27_5.—u núku ikiĭ *pa bitisurĕ* púnĕn (eŭ nu plec fără să gătesc lucrul) Ped. 27_{21}.—*pa ngrĕ́nĕ* miš ńeriu núku ngóset (fără a mînca [pănă ce nu va mînca] carne de om, nu se satură) Ped. 29_{22}.—*pa ndzérrĕ* gúrinĕ dževair, tśĕ ka nĕ bark, núku ikĕn étïa kúrrĕ (fără să scoată [păn nu va scoate] diamantul pe care-l are în pîntece, nu-ĭ trece setea) Ped. 29_{25}.—*pa hípurĕ* kálit núku mĕ del špirti (fără să încalec [păn ce nu voĭŭ încăleca] calul, nu-mĭ ĭese sufletul) Ped. 38_4.—*pa dálĕ* u părteĭ tĕ mos tĕ hipĕ́ńĕ tïétrĕ mbi ur (fără a trece eŭ [păn

nu voĭŭ trece eŭ] de ceĭa parte, să nu se sue altul pe pod) Ped. 40_{26}.—[mbréti] iš rehát, *pa dálă* lúftă nga noń*ă* ánă, ńă zet vĭet (împăratul a stat liniştit, fără să se işte războĭŭ din vreo parte, doŭăzecĭ de anĭ) Ped. 48_{23}.—*pa δắnă* mírădítănă i ϑa (fără să deĭe bunăziŭa ĭĭ zise) Ped. 49_{13}.—kátši, *pa hípură* nă kálă kúrră, s mbáheĭ dot (ţesetorul, fără să fi maĭ încălecat pe cal vreodată [fiindcă nu maĭ umblase până atuncĭ călare], nu se putea ţinea pe cal) Ped. 52_{22}.—kam δĭétă vĭet *pa páră* ńeri me si (am zece anĭ fără să fi văzut om cu ochiĭ [sînt zece anĭ decînd n-am văzut om cu ochiĭ]) Ped. 59_{34}.—ti i bắre dźiϑă kătó dźắra *pa vátură* di vĭet akómi babáit vdékură (tu le-aĭ făcut toate aceste lucrurĭ fără să fi trecut încă doĭ anĭ dela moartea tată-to) Ped. 64_{16}.—núkă martónem *pa măsúară* hilétă e grávet (nu mă însor fără să fi învăţat [până nu voĭŭ fi învăţat] întîĭŭ înşelăcĭunile fimeilor) Ped. 68_{4}.—gomári, *pa škúară* ńă zet e kátră sahát, ngórδi (magarul, fără să treacă [înainte de a trece] doŭăzecĭ şi patru de ceasurĭ, a murit) Ped. 72_{25}.—ai [gomári] s kiš mbétur noń*ă* her *pa bắră* líra (magarul nu rămăsese nicĭodată fără să facă lire) Ped. 73_{12}.—*pa vráră* at*ắ* zog núkă ka păr tă pušúar dĭáli (fără să ucidă [dacă nu vor ucide] pasărea aceĭa, nu va tăcea copilul) Ped. 91_{7}.

β. Cu prepoziţiea *me* (cu, odată cu) şi cu articulul prepozitiv adĭectival, pentru a forma complimente de timp. Din punct de videre al timpuluĭ arată maĭ des antecedenţa, maĭ rar coincidenţa, faţă cu predicatul propoziţieĭ.

me tă afărúară áfără kasabásă, i ϑótă kapetáni dĭálit (cînd s-aŭ apropiat de oraş [cînd se apropiaŭ de oraş], ĭĭ zice căpitanul băĭatuluĭ) Ped. 24_{23}.—*me tă fólă* tšă t i flatš, t i héltšăš pĭékătă (în vreme ce veĭ sta de vorbă cu dînsul, scoate-ĭ genele) Ped. 32_{32}.—*me tă láră,* u-b*ắ* ńeri (cum s-a spălat [îndatăce s-a spălat], s-a făcut om) Ped. 33_{20}.—*me tă dálă* nga déra, u-zdźúană dźiϑ (tocmaĭ cînd eşia pe poartă, s-aŭ deşteptat toţi) Ped. 34_{12}.—*me tă fólă* dĭáli, zúri birbíl dźizári e kăndón (cum a vorbit băĭatul, a început privighitoarea să cînte) Ped. 35_{5}.—e búkur e δéut, *me tă didźúară* zăn e birbílit, dărgói (frumoasa pămîntuluĭ, cum a auzit glasul privighitoriĭ, a trimes) Ped. 35_{7}.—dĭáli *me tă vátură,* dóli e búkur e δéut (dupăce a plecat băĭatul, a eşit frumoasa pămîntuluĭ Ped. 35_{12}.—*me tă vátură* dĭáli nă ánă tă lúmit, še (cînd a venit băĭatul la malul rîuluĭ, vede) Ped. 36_{12}.—*me tă didźúară* mbrétăl at*ắ* łaf, bríti (cum a auzit împărăteasa vorba aceasta, a strigat) Ped.

37_{31}.—dïal i mbrétit, *me tă márră* veš tśă íku aïó, u-b*ắ* sămúră (fiul împăratuluï, cum a auzit că ea [fata] s-a dus, s-a înbolnăvit) Ped. 37_{37}.—vaïz e mbrétit, *me tă pάră* tśă e pa [plákănă], u ϑa hizmetśárevet (fata împăratuluï, îndatăce o văzu [pe babă], zise slujitorilor) Ped. 41_{33}.—*me tă múndură,* i ϑótă dïálit [mbréti] (dupăce l-a învíns [la joc, împăratul pe băïat], iï zice împăratul băïatuluï) Ped. 44_{24}.—*me tă ndzérră* sítă dïalit, e kupătói váïza e mbrétit (cînd aŭ scos ochiï tînăruluï, a prins de veste fata' împăratuluï) Ped. 44_{29}.—mbréti, *me tă vátură* mb*ắ*rnda, zúri tšobánin e e púϑi (împăratul, cum a intrat [împăratul] înuntru, a apucat pe cïoban şi l-a sărutat) Ped. 46_{20}. —*me tă vátură* atïé, e merr Aráp Uzăndźia mbrétin e e hóδi mb*ắ*rnda nă furr (cum aŭ ajuns acolo, a luat ~ pe împărat şi l-a azvîrlit în cuptor) Ped. 46_{35}.—mbréti, *me tă martúară,* b*ắ*ri ńă ïávă me grúa (împăratul, dupăce s-a însurat, a rămas o săptămînă cu fimeea) Ped. 48_{2}.—*me tă íkură* mbréti, eδé furrădžíu špiï búkănă nă pałát (dupăce a plecat împăratul, brutarul aducea pînea la palat) Ped. 48_{6}.—dïal i maδ, *me tă vátură* ne mbréti, i ϑa (băïatul cel mare, cum se duse la împărat, iï zise) Ped. 49_{4}.—*me tă héδură* kélmetă ń*ắ*i pas ń*ắ*it, u-băn si ur (dupăce aŭ aruncat unul după altul trestiile, s-aŭ făcut trestiile ca un pod) Ped. 53_{23}.—*me tă hísură,* váte dźárpări eδé ï u-tiliks ńeríut nă gríkă (cum s-a rostogolit [din copac], a mers şerpele şi s-a încolătăcit înprejurul gîtuluï omuluï) Ped. 56_{26}.—δérpăla iš b*ắ*ră hazắr, tśă, *me tă dálă* púlat, e t i ziï (vulpea sta gata, ca, cum vor eşi găinile, să le prindă) Ped. 58_{28}.—*me tă zdrídžur* dïáli nga lisi, dźéti di gúră dževaír (cînd se scobora băïatul' din stejar, găsi doŭă pïetre de diamant) Ped. 60_{6}.—*me tă vátură* ne sufrá i tiï, tă hatš (cum veï ajunge la masa luï, să mînîncï [mînîncă]) Ped. 39_{21}.—*me tă ϑíeră* páłată, u-rrămbíenă me dúar (dupăce ş-aŭ rupt săbiile, s-aŭ apucat cu mînile) Ped. 40_{1}.—*me tă ϑắnă* veziri ató fïal, dïáli kătséu mb*ắ*rnda nă kazán (dupăce a spus vezírul vorbele acelea, băïatul a sărit în cazan) Ped. 66_{34}.—*me tă didžúară* mbréti eδé dźíϑă lavérătă e mbrétit, van (cum aŭ auzit împăratul şi aghiotanţiï împăratuluï, aŭ venit) Ped. 69_{26}.—*me tă rítă* búïku nă pórtă tă avlísă, i fóli tă šótśes (cum a întrat ţăranul pe poarta ogrăziï, a chemat pe soţiea sa) Ped. 73_{28}.—*me tă ϑắnă* [búïku] at*ắ* łaf, u-ngré grúaïa (cum a spus ţăranul acele vorbe, s-a sculat fimeea) Ped. 75_{6}.—*me tă rítă* mb*ắ*rnda nă kalive gomári, i ϑótă káut (cum a întrat în şopron magarul, iï zice

bouluĭ) Ped. 78_{14}.—*me tă zăn,* blegăriti ai (cînd l-aŭ prins, a behăit el [mĭelul]) Ped. 79_{10}.—*me tă hăngătiturë* péla eδé mắzi, mă zdridże nga péla (cum aŭ nechezat ĭapa şi mînzul, m-aĭ dat jos depe ĭapă) Ped. 80_{14}.—u, *me tă dăftŭar* ató łáfe, do vdes (eŭ, cum voĭŭ arăta [cum voĭŭ spune ce însemnează] vorbele acelea, voĭŭ muri) Ped. 80_{20}.—*me tă ϑắnă* kókoši ató łáfe, e didżói i zóti (cînd spunea cucoşul vorbele acelea, l-a auzit stăpînu-so) Ped. 81_{2}.—me tă rat ńămbăδĭétă saháti, t ikätš (cînd va bate ceasul unsprezece, să plecĭ) Ped. 86_{7}.—*me tă ikură* aĭó me karrótsă, u a hipnă kúalet kătá (cum a plecat ea cu trăsura, aceştiĭa aŭ încălecat caiĭ) Ped. 87_{21}.—*me tă ϑăn* [Máro] atắ łaf prinzipait, prinzipai nuk ĭ a priši fiálăn (dacă a spus Maro vorba aceasta prinţuluĭ, prinţul nu ĭ-a stricat cuvîntul) Ped. 89_{10}.—*me tă rat* dĭáli, ti t i futš kătắ dżălpắrăn nă kókă prinzipéšăsă (cînd va cădea [se va naşte] copilul, tu să vîrĭ acest ac în capul prinţeseĭ) Ped. 90_{5}.—*me tă kupătŭar* ńérka tšă érδi váhti tšă do pił prinzipéša, móri mamină (cum a priceput maştiha că a venit ceasul să nască prinţesa, a luat moaşa) Ped. 90_{13}.—*me tă ler* dĭáli, i vúri ńérka dżălpắrăn nă kókă prinzipéšăs (cum se născu copilul, iĭ vîrî maştiha acul în cap prinţeseĭ) Ped. 90_{23}.—*me tă héltšur* dżălpắrăn, u-bắ eftis e šótšĭa (cum a scos [prinţul] acul, se făcu îndată soţiea) Ped. 92_{1}.—*me tă pάră* lubia gomárră eδé ńerină, do t u hiδetă t i rrufis (cum va videa balaurul magarul şi omul, are să se răpeadă să-ĭ înghită) Ped. 97_{12}.

Există o necontestată asămănare între această întrebuinţare, de sub β, a participĭuluĭ trecut albanez şi acea a participĭuluĭ trecut din macedoromînul fără meglenit notată la § 278, XI, 3. La macedoromînul fără meglenit avem probabil a face cu o influinţă albaneză.

II

e. Participĭul trecut albanez se maĭ găseşte întrebuinţat cu înţelesul de infinitiv activ prezent în înprejurărĭ de formă speciale, care n-aŭ analog în limba romînă. Aceste înprejurărĭ de formă speciale consistă în aceĭa că pelîngă participĭu s-aŭ izolat nişte prepoziţiĭ, al căror rol este astăzĭ nul, astfel că participĭul-infinitiv, macarcă în aparenţă este însoţit de prepoziţie, în realitate e întrebuinţat în mod absolut.

α. Cu prepoziţiea *păr* şi cu articulul prepozitiv adĭectival. In tosc. După Pek. 204 acest participĭu-infinitiv tosc are şi pasiv orĭ reflexiv, format în acelaş chip ca pasivul orĭ reflexivul aoristuluĭ şi optativuluĭ, prin mijlocirea luĭ *u-* prepozitiv.

1. Subĭect.
ep mă pĭésăn e dźắsă, tśă mă bíe *păr tă mårră* (dă-mĭ partea de avere, ce mi se cade să ĭaŭ) M. G. 68 No 12 col. I.

2. Formează cu auxiliarul *kam* (habeo) viitorul indicativuluĭ.
pa vrără atắ zog núkă *ka păr tă pušúar* dĭáli (dacă nu vor ucide pasărea aceĭa, nu va tăcea copilul) Ped. 91_7.

β. Cu prepoziţiea *me* *), fără articul prepozitiv adĭectival.

A. In tosc, rar, numaĭ *me ϑắnă* (zis, a zice) ca obĭect drept la *do,* a treĭa persoană singulară prezent indicativ a verbuluĭ *dua,* voesc. Şi anume, orĭ fără izolare între verbul *do* şi infinitiv: mbréti u-mărie, se tš *do me ϑắnă* kăĭó fĭálă (împăratul s-a mirat că ce vrea să zică [poate să însemneze] vorba aceasta) Ped. 49_{36}; orĭ cu izolare, în felĭul acela că *do me ϑắnă* are înţelesul romînuluĭ *ádecă,* Ped. 98_5.

După Ped. 158 col. I s-ar fi întrebuinţînd cu înţelesul de *adecă* şi *do me tśắnă* (fost, a face).

B. In gheg, foarte des. Acest participĭu-infinitiv gheg are şi pasiv orĭ reflexiv, format în acelaş chip ca pasivul orĭ reflexivul aoristuluĭ şi optativuluĭ, prin mijlocirea luĭ *u-* prepozitiv. Vezĭ exemplele.

1. Subĭect.
mă nep pĭésăn e dźắsă, tśi mă bĭíe *me mårră* (dă-mĭ partea de avere, ce mi se cade să ĭaŭ) M. G. 68 No 12 col. II. Corespondentul tosc vezi-l maĭ sus sub α 1.—dúheĭ *me u-gazăłúem* e *me u-găzúem* (trebuĭa să ne veselim şi să ne bucurăm) M. G. 70 No 32 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: dúheĭ *tă găzónešim* e tă *ngazułónešim* ibidem col. I.

2. Obĭect drept.
aí filói *me pásună* tă mángută (el a început a avea [a duce] lipsă) M. G. 68 No 14 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: aŭ zúri *tă mos kĭšte* mă (el a început să nu maĭ aĭbă) ibidem col. I.—dăšărónte *me mbúšună* bárkun e vet me harúpat tśi háĭšină ϑítă (era bucuros să-şĭ umple pîntecele cu roş-

*) Este greŭ de admis că acest *me* ar fi tot una cu prepoziţiea *me* (cu), după cum admit Ped. 158 col. I, Pek. 258. Dacă cumva e tot una cu prepoziţiea *me* (cu), apoĭ nu se poate admite că această prepoziţie ar fi înprumutată din neogreaca=με, după cum spune M. Wört. 268. Căcĭ cum ar fi cu putinţă ca o prepoziţie înprumutată din neogreacă să joace un rol aşa de important şi de vechĭŭ, ca acel pe care-l are *me* în izolarea despre care ni este vorba, şi încă tocmaĭ în gheg, în cel maĭ puţin vecin cu neogreaca din cele doŭă dialecte albaneze?

covele pe care le mîncaŭ porciĭ) M. G. 68 No 16 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: dăšărónte *tă mbúšte* ibidem col. I.—filúenă *me u-găzúem* (aŭ început să se veselească) M. G. 69 No 24 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: zúnă *tă găzónešină* ibidem col. I.—s dónte *me hŭmă* mbrắnda (nu voĭa să între înuntru) M. G. 69 No 28 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: núkă dónte *tă hŭnte* brắnda ibidem col. I.

3. Scop.

e dărgói nd árat e véta *me kulótună* ϑită (l-a trimes la ţară să pască porciĭ) M. G. 68 No 15 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *tă kulótte* ibidem col. I.

4. Complimentul unuĭ adĭectiv.

núkă ĭam mã i văĭéfšim *me u-tšúeĭtună* biri üt (nu maĭ sînt vrednic să mă numesc fiul tăŭ) M. G. 69 No 19 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *tă tšúhem* ibidem col. I.

5. Formează cu auxiliarul *kam* (habeo) viitorul indicativuluĭ.

*kam me ár*ð*ună* e *kam me* e *šăndóšună* (am să viŭ şi am să-l însănătoşez) M. G. 72 No 7 col. I.—šărbătóri em *ka me u-šăndóšună* (servitorul meŭ are să se însănătoşeze) M. G. 72 No 8 col. I.—šúmă vétă *kắnă me ár*ð*ună* eðé *kắnă me ndéńună* (mulţĭ aŭ să vie şi aŭ să şadă) M. G. 72 No 11 col. I.—*kắnă me u-hé*ð*ună* (aŭ să fie aruncaţĭ) M. G. 72 No. 12 col. I.—*ka me tšḗnă* (are să fie) M. G. 72 No 12 col. I.

Probabil şi alte raporturĭ sînt exprimate prin acest infinitiv gheg, dar n-am eŭ exemple.

I

Acest participĭu-infinitiv de sub e este aşa numitul *infinitiv* albanez. Pek. 195.

III

Ceva analog întrebuinţăriĭ participĭuluĭ trecut ca infinitiv activ prezintă supinul latinesc, şi anume în întrebuinţările de sub c η (supinul *-um)* şi c γ (supinul *-u)*. Din punct de vedere al origineĭ supinul latinesc nu s-a dezvoltat însă dintr-un participĭu trecut pasiv, ci a fost dela capul loculuĭ un substantiv verbal format cu sufixul *-tu,* care a căpătat apoĭ cu vremea înţelesul de infinitiv activ, tot aşa dupăcum substantivul verbal format cu sufixul *-tu* a căpătat cu vremea înţelesul de infinitiv activ (şi anume înţelesul supinuluĭ *-um* latinesc) în limba sanscrită, în limbile baltice şi în limbile slave. Vezĭ Lindsay, Die

lateinische Sprache, pag. 618; Brugmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, II, pag. 304 sqq.; Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, III, pag. 72, 157, 373, 519: dintre limbile slave aŭ supin limbile veche bulgară, slovenă, cehă și sorbică de jos. In ce privește participĭul-infinitiv albanez, poate fi îndoĭală dacă s-a dezvoltat dintr-un participĭu trecut pasiv și n-a fost și el cumva dela capul locuĭuĭ un substantiv verbal. In ce privește limba romînă, este imposibil de admis alt ceva decît că punctul de plecare al participĭuluĭ infinitiv a fost participĭul trecut latinesc.

In tot cazul, chĭar dacă punctul de origine ar fi întru cîtva deosebit, faptul acesta, că o formă, aceĭaș din punct de videre al constituțieĭ morfologice, servește și ca participĭu trecut pasiv și ca infinitiv prezent activ, este, în această extindere, și dacă avem în considerare limbile romanice și pe cele din peninsula balcanică, ceva specific dacoromîno-albanez.

11. Substantive formate din participiĭ trecute.—Relevat de Gast. Grund. 409.—Vezĭ sub 10 c ϑ.

12. Formarea comparativuluĭ și superlativuluĭ în acelaș fel: comparativul se formează din pozitiv prin latinul *magis*, ĭar superlativul se formează prin articularea comparativuluĭ.—Relevat de Gast. Grund. 408.

Dar *magis* servește la formarea comparativuluĭ și în alte limbĭ romanice, ĭar formarea comparativuluĭ prin mijlocirea unuĭ adverb și a superlativuluĭ prin articularea comparativuluĭ este ceva comun romanic! Vezĭ Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen II § 65, III, § 47.

13. *po-* din *posomorît* ar fi tot una cu albanezul *pa*, care ca prepoziție însemnează „fără", ĭar ca prefix la substantive și adĭective „ne-". H. Cuv. I, 299.

Hasdeu își bazează afirmarea pe faptul că cuvîntul vechĭŭ romîn *sămărît*, pe care l-a găsit într-un glosar vechĭŭ bulgar-romîn din secolul XVII, ar însemna „vesel" și că *posomorît* tocmaĭ nu este altceva decît *nevesel*, *nesămărît*, orĭ, cu prefixul albanez *pa-*, *păsămărît*, cum trebue să fi sunat cuvîntul dintruntîĭŭ. Slăbiciunea afirmăriĭ luĭ Hasdeu stă însă în aceĭa că *sămărît* în glosarul slav-romîn, unde a găsit el cuvîntul, nu însemnează *vesel*, ci *beat*, căcĭ traduce pe cuvîntul vechĭŭ bulgar *šumĭnŭ:* „шȣмен, съмѫрът, вѣсел". *Vesel* în acest loc este numaĭ un eŭfemism al luĭ *beat*, însemnează *cu chef*. Decĭ, dacă *po-* în *posomorît* ar fi într-adevăr=albanezul *pa*, și dacă *po-*

somorît ar fi într-adevăr derivat din *sămărît* cu un prefix *pa-*, care să fi însemnat *ne-*, apoĭ cuvîntul *posomorît* n-ar avea înțelesul pe care-l are, de *trist*, ci ar avea pe acel de *treaz*. Etimologiea probabilă a obscuruluĭ cuvînt *posomorăsc* este tot cea propusă încă de Roesler Romänische Studien 351: derivat cu prefixul slav *po-* din ungurescul *szomoru* traurig, betrübt, trübsinnig.

14. *-u* din verbe ca *căpătuésc, ghemuésc, juruésc, legĭuésc, păcătuésc, păscuésc, spicuésc* ar fi tot una cu albanezul *-u* din verbe ca „*me peşkue*=a păscui, *me plumbue* =a plumbui, *me îmvălue*=a învălui, *me răfue*=a răfui". H. Cuv. I, 301.

Hasdeu dă exemplele albaneze, pe care le-am scris în citatul de maĭ sus întocmaĭ aşa cum le-a scris el, din gramatica luĭ Lecce (Osservazioni grammaticali nella lingua albaneze, Roma, 1716). Sînt participiĭ-infinitive gheghe, despre care vezĭ maĭ sus acest paragraf sub 10 e β B. *-úe* este rezultat din diftongarea pe care o sufere în albaneza *-ó* în anumite înprejurărĭ (Vezĭ § 314), în special la participiile verbelor de clasa III, căreĭa aparțin verbele citate de Hasdeu. *-u* romînesc însă din verbele *căpătuesc*, etc. este un sufix derivativ. Asămănarea visată de Hasdeu probează numaĭ că acest barbat nu cunoştea de fel limba albaneză.

15. „Sufixul deminutival albanez *-z* (de exemplu *pak* puțin—*păcăză* puțintel, *dóră* mînă—*dóră̆ză* mînuță, etc.) dela Dacĭ l-aŭ moştenit şi Romîniĭ, maĭ păstrîndu-l într-un număr de cuvinte, bună oară *púpăză, coácăză, speteáză, cinteză, spînz, mînz* şi altele, unde sufixul tracic *-z* s-a acățat şi la unele tulpine latine: *púpăză = upupa + -ză, speteáză=spatha+ -ză*, etc." H. Et. 2495.

Clar în originea luĭ dintre cuvintele citate de Hasdeu este *spetĕáză*, care într-adevăr e derivat din *spátă>spatha* prin *-eáză*, sufix de origine obscură şi cu înțeles deminutival, a căruĭ formă masculină apare de pildă în onomatopeicul *huhuréz*. *púpăză* şi *cŏácăză* e ademenitor să le derivĭ din *upupa* şi din *coccum* (anume dintr-un neutru plural devenit feminin singular **cŏácă*, tipul *pŏámă*), dar *púpăză* există şi în albaneza (Christophorides: πούπεζε, εἶδος πτηνοῦ), ĭar *cŏácăză*, macarcă în albaneza chĭar cu acest înțeles nu este atestat, este lesne de presupus că ar fi existînd orĭ că ar fi existat cu acest înțeles în acea limbă, unde sufixul *-ză* este atît de activ, unde lati-

nul *coccum* există (*kok* Frucht>*coccum*, *kótše*>**cocceum* Saatkorn, Beere, Baumfrucht M. Wört. 194), unde chĭar este un *kókază* cu înțelesul de „bonbons in der Ammensprache" M. Alb. V, 86. *cinteză* e de origine obscură. *mînz* e probabil autohton, dar *z* nu aparține vreŭnuĭ sufix deminutiv, ci este provenit, încă din limba de origine (și anume cea illyră și thracă) din africatizarea unuĭ *-d* al radicaluluĭ (Vezĭ M. Wört. 276). *spînz* e planta helleborus purpurascens W. et Kit., care se întrebuințează cu mare succes contra *dalaculuĭ*. „Spînzul este întrebuințat de poporul nostru spre a vindeca caiĭ bolnavĭ de *dalac*. Cu o sulă se fac opt înțepăturĭ în pĭeptul caluluĭ bolnav și apoĭ se vîră sub pĭele, în fiecare înțepătură, cîteun fir de rădăcină de spînz. Calul se umflă apoĭ la pĭept, umflătura sparge, curge materie din ea, și în cîteva zile calul este vindecat". Panțu, Plantele, Bucureștĭ, 1906. Dalacul însă e o boală a splineĭ, cel puțin așa socoate poporul. In turcește, de unde a înprumutat Romînul cuvîntul, *dalak* înseamnă splină, ĭar boala dalaculuĭ se numește *dalàk šišmesi* umflarea splineĭ. Boala aceasta o numește Germanul *Milzbrand*, Francezul *sang de rate*, Italianul *inflammazione della milza*. In vențiană însă *splina* se chĭamă *spĭèndza*, ĭar în dalmată (Bartoli, Das Dalmatische, II, 135) *spĭànza*. Dacă admitem că cuvîntul venețian e înprumutat din dalmata, și că la baza cuvîntuluĭ dalmat a fost un *spę́ndza* cu *ę́* deschis, după cum cere felĭul diftongăriĭ luĭ *e* din dalmata, apoĭ *spę́ndza*, conform cu firea limbiĭ romîne (Vezĭ § 238 No. 24) a devenit *spę́ndza* cu *ẹ́* închis, și dintr-un asemenea etymon a putut eși cuvîntul romînesc *spînz*, al căruĭ înțeles primitiv de *splină* s-a schimbat cu vremea în acel de leac contra boaleĭ de splină. Cuvîntul romînesc ar proba în asemenea caz că venețianul *spĭèndza*, care după Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch sub *splen* este „unverständlich", trebue separat de *splen*, și că friulanul *splèndze* splină, care după acelaș autor e tot așa de unverständlich, trebue considerat ca o contaminație între *splen* și acel cuvînt *spę́ndza*, pe care l-am putea considera, ca și pe *mînz*, ca pe un cuvînt al Balcanicilor, în special al Illyrilor. Pentru alte cuvinte romanice alpine curioase, prin care se înseamnă *splina*, ca *šplèndĭa*, *šplèka*, *splèka*, *splèkĭa*, și în care se găsește evident latinogrecul *splen* (Vezĭ Meyer-Lübke locul citat), trebue căutată, dacă este cu putință, altă explicație.

16. Deasa întrebuințare a sufixuluĭ latinesc *-imen*. Sand.

Grund. 529. După Ped. Krit. IX, $_1$, 212 marea înflorire a sufixului *-imen* în albaneza s-ar putea datori influinții unuĭ sufix analog autohton. Atuncĭ nu s-ar putea susținea acelaș lucru și pentru limba romînă?

17. Formarea în acelaș chip de pronume nedefinite și de adverbe prin compunerea cu a treĭa persoană singulară prezent indicativ a verbuluĭ care înseamnă *a voi* (romîn *va*, albanez *do*): rom. *cinevá, cevá*—alb. *kušdó, tšdó;* rom. *cîndvá, undevá* —alb. *kurdó, kudó.* Sand. Grund. 527.

18. Formarea în mod analog a conjuncțiilor finale rom. *ca să,* alb. *tšă tă.* Sand. Grund. 529.

19. Formarea în mod analog a conjuncțieĭ vechĭ romîne *să va că* (macarcă, deși) și a celeĭ albaneze *ndónăse*>**ndă don se* (macarcă, deși). Pentru conjuncțiea albaneză vezĭ M. Wört. 299.

20. Un pronume accentuat, întrebuințat într-un raport, pentru care există și pronume neaccentuat (enclitic orĭ poclitic), este numaĭ decît însoțit de pronumele neaccentuat corăspunzător.—Relevat neprecis de Mikl. Slav. 7, unde pe lîngă altele exemplul dat din albaneza nu-ĭ potrivit; Schuch. Vok. III 49; Gast. Grund. 408.—Tot așa în bulgara și neogreaca Mikl. Slav. 7, 8. Tot așa în spaniola și piemonteza Schuch. Vok. III 49.

Cu cea maĭ mare consecvență în dacoromîn (Fenomenul are loc și în celelalte dialecte romîneștĭ, dar nu pot afirma dacă cu aceĭaș consecvență ca în dacoromîn) nu se poate zice, de pildă, *pe mine a văzut, a văzut pe mine, mie a spus, a spus mie, pe acela vreaŭ, vreaŭ pe acela, pe el ĭubesc, ĭubesc pe el, luĭ am spus, am spus luĭ,* etc., ci numaĭ decît *pe mine m-a văzut, m-a văzut pe mine, mie mĭ-a spus, mĭ-a spus mie, pe acela-l vreaŭ, îl vreaŭ pe acela, pe el îl ĭubesc, îl ĭubesc pe el, luĭ ĭ-am spus, ĭ-am spus luĭ,* etc. In albaneza fenomenul n-are loc cu tot atît de mare consecvență, și se poate zice, de pildă, „*u atå, tšă i bie tamburáit, ată dúa*" (eŭ pe acela, care cîntă din tambură, pe acela vreaŭ) Ped. 25_9, alăturĭ cu „*u tiĭ tă dúa*" (eŭ pe tine te vreaŭ) Ped. 25_{37}.

Un fenomen analog, nerelevat însă, după cît știŭ, de nimenĭ, este acela că și numele, dacă este întrebuințat într-un raport, pentru care există pronume neaccentuate (enclitice orĭ proclitice), este însoțit de pronumele neaccentuat corăspunzător, dar în mod necesar numaĭ atuncĭ cînd numele precede: *pe om*

l-am văzut, l-am văzut pe om alăturĭ cu *am văzut pe om; omuluĭ ĭ-am spus, ĭ-am spus omuluĭ* alăturĭ cu *am spus omuluĭ; fimeea am văzut-o, am văzut-o fimeea* alăturĭ cu *am văzut fimeea.* Tot aşa în toate dialectele romîneştĭ. Maĭ consecvent decît în romîneşte are loc fenomenul în albaneza. Exemple sînt de prisos. El se găseşte şi în neogreaca, Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache, II ed., pag. 81.

21. Sand. Zeit. a arătat că în limbile romînă, albaneză, bulgară, sîrbă şi neogreacă conjuncţiile copulative (rom. *de*, care dela capul loculuĭ a fost o conjuncţie copulativă, cu însemnarea de *şi*, după cum şi este în mare parte, origine obscură; alb. *e, edé;* bulg. *ta;* sîrb *te;* neogrec *καὶ*) servesc şi pentru a forma propoziţiĭ subordinate relative (=*care*), atributive (=*că*), subiective (=*că*), obiective (=*că*), obiective (=*să*), cauzale (=*că*), consecutive (=*încît*), finale (=*să*).—Pentru limba romînă Sandfeld-Jensen a avut în videre dialectele dacoromîn şi macedoromîn fără meglenit. Eŭ adaug că fenomenul are loc şi în meglenit, dar nu există în istroromîn.

22. Intrebuinţarea prepoziţiilor cu substantivul nearticulat: rom. *veni din pădure, se opri în prag;* alb. *vàte ndă pałát* (se duse în palat), *mrrîni n od* (întră în odae). Sand. Grund. 528.

23. Articularea substantivuluĭ cînd este însoţit de *tot* (alb. *dżiϑă*) în înţelesul de *fiecare:* rom. *toată casa,* alb. *dżiϑă štăpia*). Sand. Grund. 528.

24. La persoana a doŭa a imperativuluĭ plural reflexiv (care este tot odată şi pasiv) şi în romîna şi în albaneza (dilectul tosc) pronumele se intercalează între radicalul şi terminaţiea formeĭ de imperativ active: rom. *deschide-vă-ţĭ;* alb. *hàp -u-ni* Pek. 203. In romîneşte faptul are loc numaĭ la verbele unde forma de imperativ activă este accentuată pe penultima, precum *deschideţĭ, dúceţĭ, fáceţĭ,* etc. Fenomen relevat întîĭŭ de Sextil Puşcarĭu în Convorbirĭ Literare XXXIX, 57. Un fapt analog se petrece în istroromîn la auxiliarul optativuluĭ. Vezĭ § 255 No **217** Nota.

III

Ca asămănărĭ între limbile romînă şi albaneză aŭ maĭ fost puse înainte şi următoarele, pe care le înşir aicĭ numaĭ sub titlul de curiozitate, macarcă şi unul orĭ altul din numerele precedente, de pildă Nos 8 şi 14, ar fi trebuit înşirate la această rubrică.

1ª. H. Cuv. II, 640 sqq. susține că articulul postpozitiv masculin și feminin la genitiv-dativ singular se formează în acelaș mod în cele doŭă limbĭ, prin alipirea a cîteun sufix la nominativul singular al articululuĭ: romîn masc. *luĭ=lu+i*, fem. *eĭ=a+i;* albanez masc. *it, ut=i+t, u+t*, fem. *et=e+t*. Romînele *luĭ, eĭ* însă sînt forme comune romanice, macarcă în romînește se întrebuințează numaĭ pentru genitiv-dativ. Nu pot prin urmare întra în discuție ca forme *romîneștĭ* în cercetărĭ de asămănare între limba romînească și cea albaneză. Apoĭ aceste forme romanice sînt analogice după alte forme pronominale, ĭar nu eșite prin lipirea vreunuĭ sufix *i* la forma nominativuluĭ. Apoĭ genitivo-dativele masculine albaneze *it, ut* nu sînt produse prin lipirea luĭ *t* la nominativele *i, u*, ci sînt în realitate articulul de genitiv-dativ *t* alipit la formele de genitiv-dativ nearticulate *i, u*. Apoĭ *et* nu este articul de genitiv-dativ feminin, ci terminație de genitiv-dativ nearticulat feminin! Aceste lucrurĭ le-am arătat cu maĭ multe detaliĭ în Principiĭ de istoriea limbiĭ 302 sqq. Pentru terminațiea de genitiv-dativ nearticulat feminin *-et* vezĭ astăzĭ Pek. pag. 98.

2ª. „Declinare cu *-uri*. De exemplu *timp, timpurĭ*, ca albanezul *korp, kórbără* orĭ *ľuft, ľúftăra*". Schuch. Vok. III 49. Pluralul romînesc *-urĭ* însă e latinul *-ora*, învremece pluralul albanez *-ăr-* este un plural tosc, provenit, prin prefacerea luĭ *n* intervocalic în *r* (Vezĭ § 311 No 22), din băștinașul albanez *-ăn-*, care există supt această formă din urmă la Gheghĭ. Pek. pag. 91.

3ª. „Substantivul a păstrat în declinare numaĭ doŭă cazurĭ: casus rectus (nominativ, acuzativ) și casus obliquus (genitiv, dativ)" Gast. Grund. 408. Albaneza însă n-are numaĭ doŭă cazurĭ la declinarea nominală, ci patru, căcĭ pelîngă cazurile date de Gaster maĭ posede locativul și ablativul. Iar romîna are la declinarea nominală numaĭ un caz. Numaĭ femininele singulare, cînd sînt însoțite de un pronume de genitiv dativ, maĭ aŭ încă un caz, dar forma acestuĭa e provenită prin alunecarea sunetuluĭ, ajutată de analogie, din cazul care dela capul loculuĭ a fost și la ele unic (Vezĭ § 242 No 78).

4ª. „Cîte trele [aceste limbĭ, romîna, albaneza și bulgara] aŭ o dublă declinare, cu și fără articul". Gast. Grund. 408. Dar toate limbile, care posed articul, aŭ o dublă declinare, cu și fără articul!

5ª. „Pronumele aŭ la cazurile oblice, în limba romînă ca

şi în limba albaneză, o dublă formă, una întreagă şi alta scurtată". Gast. Grund. 408. Dar în toate limbile romanice aŭ pronumele la cazurile oblice o dublă formă, una întreagă şi alta scurtată!

6a. *acă-* din adĭectivul romîn *acătáre* ar fi albanezul *akă-*, „particulă care, pusă înainte de pronume şi de adverbe pronominale, le dă un înţeles nedefinit: *akă kuš* orĭcine, *akă ku* orĭunde". M. Wört. 6, Gast. Rev. 21. Romînul *acă-* însă este latin *eccum*, Tiktin Wörterbuch; vezĭ în special Procopovicĭ, Eccum, în Dacoromania I, pag. 162 sqq.

7a. *vare-*, care se găseşte în vechea romînă ca element component al pronumelor nedefinite, cu înţelesul actualelor *oare-*, *orĭ-* (care se găsesc de altfel şi în vechea romînă), ar fi albanezul *vălă* wohl, etwa M. Wört. 462. Acest lucru îl susţine M. Wört. Albanezul *vălă* este însă băştinaş, ĭar romînul *váre-*, ca şi *oare-*, *orĭ-*, îş are originea în forme ale verbuluĭ *volo*, şi anume în a doŭa şi a treĭa persoană singulară prezent indicativ **voles*, *volet* (Pentru această din urmă vezĭ Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik II 177), şi anume *oare-*, *vare->volet*, *orĭ->*voles*. *vare-* este un dublet cu *v* păstrat al luĭ *oare-*, care a perdut pe *v*. Pentru căderea luĭ *v* iniţial în forme ale verbului *voĭŭ* vezĭ § 255 No 217.

8a. Propagarea peste graniţile din limba de origine a luĭ *-i-* dela persoana 1 singulară prezent indicativ a verbelor latineştĭ în *-io*, orĭ, cum spune autorul: „Deasă este [în albaneza], ca şi în romîna, lungirea în *-io* orĭ formarea de nouă verbe în *-io* (Häufig ist, wie im Rumänischen, die Erweiterung zu oder Neubildung von Verben auf *-io)*". M. Lat. 820.

Dar maĭ întîĭŭ în romîneşte maĭ mult aŭ căzut *-i-*, *-e-* dela persoana 1 singulară prezent indicativ decît s-aŭ propagat. Aŭ căzut în *audio, excutio, facio, maneo, morior, pareo, pereo, *poteo, salio, sentio, video;* şi s-aŭ propagat numaĭ în *pono, praehendo, quaero, volo.* Şi pe lîngă aceasta este de observat, că acolo unde *-i-*, *-e-* aŭ căzut, formele cu *-i-*, *-e-* păstraţĭ *(auz, scoţ, mîĭŭ, morĭŭ, paĭŭ, pĭeĭŭ, pocĭŭ, saĭŭ, simţ, văz)* sînt maĭ puţin răspîndite; ĭar acolo unde *-i-*, *-e-* s-aŭ propagat, formele cele maĭ răspîndite sînt cele fără *-i-*, *-e-* *(pun, prind, cer)*. Numaĭ *voleo<voĭŭ* este răspîndit în de obşte şi unic (Un *vor* persoană 1 singulară prezent indicativ nu există).

Apoĭ formele de persoana 1 singulară albaneze *-s* şi *-ń*

nu sînt datorite influinții vreunuĭ *-i* înprumutat dela conjugarea latină, cum îșĭ închipuia Gustav Meyer, ci influinții unuĭ *-i* bășținaș albanez. Ped. Krit. IX_I 210-211.

9a. „Pe terenul sintactic are multe asămănărĭ limba romînă cu cea albaneză, în special cu dialectul gheg; întru cîtva are asămănărĭ și cu limba bulgară". Gast. Grund. 409. Este regretabil că nu nĭ-a indicat Gaster macar unele din asămănările acestea.

10a. După Capidan 457 înțelesul dacoromîn și macedoromîn al sufixuluĭ latinesc *-arius* de a arăta originea uneĭ persoane dela o localitate (de pildă *Curceár>Corcea, Belițár>Bealița, Poenár>Poĭana)* s-ar datori uneĭ influințĭ albaneze, pentrucă în albaneza acest înțeles al sufixuluĭ *-arius* este foarte obișnuit. In Arhiva Iașĭ aniĭ 1921 pag. 259, 1922 pag. 429-430, 1923 pag. 104-106 I. Iordan a cercetat cu amănunțime sufixul *-arius* din punct de videre al înțelesuluĭ respectiv și a probat între altele că acest înțeles s-a dezvoltat la *-arius* și pe alte multe teritoriĭ romanice, nu numaĭ în limba romînă. Nu poate fi vorba decĭ de vreo asămănare specială, care ar fi existînd din acest punct de videre între limbile romînă și albaneză, și cu atît maĭ puțin de vreo influință a limbiĭ albaneze asupra celeĭ romîne.

11a. După Weigand, XIX-XX Jahresbericht pag. 135 *-te* din rom. *fóltea>foale,* lat. *follis* ar fi identic cu sufixul albanez *-tă* dintr-un cuvînt ca alb. *ártă* de aur > alb. *ar* aur M. Wört. 14. In realitate avem a face cu sufixul foarte obișnuit romînesc de origine slavă *-e. -te* în loc de *-e* prin analogiea unor cuvinte ca *búrtea>búrtă, búftea-buft.* Vezĭ Pascu Sufixe pag. 301.

12a. După Jokl Unt. 23-24 sufixul romînesc *-ș* este înprumutat din albaneza, unde *-š* este un sufix bășținaș deminutival, care-șĭ are originea într-un sufix indogerman de comparativ *-is-.*—Relațiile de înprumut dintre limbile romînă și albaneză sînt însă de așa natură, încît, macarcă dintre formele gramaticale sufixele derivative se înprumută cel maĭ lesne, este totuș greŭ de admis că ar fi putut limba romînă înprumuta vreun sufix derivativ din cea albaneză. Vezĭ §§ 332, 333, 334.

III

§ 316. Punctul de videre al celor care aŭ scos la iveală aceste asămănărĭ—unele reale, altele numaĭ presupuse—morfologice și sintactice între limba romînă și cea albaneză (orĭ și

cea greacă, bulgară, sîrbă) este acelaş ca la asămănările relevate de eĭ pe terenul fonologic. Ele se datoresc, după Miklosich şi Schuchardt uneĭ limbĭ comune autohtone, după Gaster influinţiĭ limbiĭ uraloaltaice a Bulgarilor, după Gustav Meyer uneĭ dezvoltărĭ independente care nu implică vreo afinitate etnică (Cel puţin acest mod de a videa al luĭ Gustav Meyer rezultă indirect din cele spuse de dînsul cu privire la prefacerea în *ă* a vocalelor neaccentuate, M. Lat. 805. Compară § 312). Despre chipul vag în care se înţelege influinţa limbiĭ autohtone de Miklosich şi Schuchardt şi de imposibilitatea păreriĭ luĭ Gaster am vorbit cu ocaziea asămănărilor fonetice (Vezĭ § 312). Aicĭ, la asămănările morfologice şi sintactice, apare însă un punct de videre noŭ, anume acel al unuĭ înprumut din limba albaneză, din cea greacă şi din cea bulgară (slavă) *). Meyer-Lübke anume consideră fenomenul 9 ca înprumutat, în celelalte limbĭ unde el se găseşte, în special în limba romînă, din greaca orĭ din bulgara (Vezĭ maĭ sus sub 9), ĭar fenomenul 8 îl consideră ca înprumut în romîna din albaneza (Vezĭ maĭ sus sub 8). Sandfeld-Jensen consideră fenomenele 10 (Lipsa infinitivuluĭ şi înlocuirea luĭ prin conjunctiv) şi 21 ca înprumutate, în celelalte limbĭ unde se găsesc, în special în limba romînă, din limba greacă (Vezĭ § 268 No 4 Nota). Intîmpinările pe care le-am făcut contra presupunerilor luĭ Meyer-Lübke şi Sandfeld-Jensen vezi-le maĭ sus sub 8, 9 şi la § 268 No 4 Nota.

De fapt, asămănările morfologice şi sintactice dintre limbile romînă şi albaneză şi alte limbĭ vecine lor se reduc la următoarele cincĭ: No 1 (Punerea articuluĭ la sfîrşitul substantivuluĭ şi adĭectivuluĭ: romînă, albaneză, bulgară), No 7 (Formarea numeralelor cardinale dela 11-19 prin alipirea la zece a unităţilor cu ajutorul uneĭ prepoziţiĭ: romînă, albaneză, toate limbile slave), No 10 (Lipsa infinitivuluĭ şi înlocuirea luĭ prin conjunctiv: romînă, albaneză, bulgară, neogreacă.—Intrebuinţarea participĭuluĭ trecut ca infinitiv activ: dacoromîn, albaneză), No 20 (Un pronume accentuat, întrebuinţat într-un raport, pentru care există şi pronume neaccentuat, este însoţit de pronumele neac-

---

*) Punctul de videre al înprumutuluĭ din limba slavă bulgară, şi anume din mediobulgara cu începere dela veacul XI, este şi acel al luĭ B. Conev, Reciprocităţĭ limbistice între Bulgarĭ şi Romînĭ (în bulgăreşte), Sofia, 1921 (La Ilie Bărbulescu, Profesorul bulgar Conev şi limba romînă, în Arhiva Iaşĭ, anul 1923 pag. 376-377, şi Th. Capidan, Raporturile lingvistice slavo-romîne, în Dacoromania III).

centuat corăspunzător: romînă, albaneză, bulgară, neogreacă.— Numele, dacă este întrebuințat într-un raport, pentru care există pronume neaccentuate, este însoțit de pronumele neaccentuat corăspunzător: romînă, albaneză, neogreacă), No 21 (Conjuncții copulative servesc și pentru a forma propoziții subordinate relative, atributive, subĭective, obĭective, cauzale, consecutive, finale: romînă, albaneză, bulgară, sîrbă, neogreacă). Macarcă puține, aceste asămănări sînt însă importante, apoĭ una din ele, cea de sub No 21, este foarte detaliată, manifestată adecă într-o mulțime de amănunte. Fiindcă nu se poate admite punctul de videre al uneĭ molipsirĭ, al unuĭ înprumut dela una din limbĭ, să se datorească oare aceste asămănări uneĭ dezvoltărĭ independente? Să nu fie maĭ degrabă la mijloc o afinitate oarecare în baza psihologică? (Vezĭ § 268 No 4 Nota). In caz cînd am avea a face cu o asemenea afinitate psihică, ceĭa ce nĭ-ar indica un fond etnic macar întru cîtva acelaș, trebuesc luate în considerare următoarele fapte.

Maĭ întîĭŭ afinitatea se manifestează aicĭ, la fenomenele morfologico-sintactice, între domenĭul romînesc și între domenĭul maĭ larg balcanic, nu, ca la fenomenele fonetice, între domenĭul romînesc și cel albanez.

In al doilea loc, la fenomenul 1, unde domenĭul balcanic este în cadru maĭ strîmt reprezentat (alăturĭ cu romîna numaĭ albaneza și bulgara), afinitatea față cu domenĭul romînesc se manifestează maĭ tare în dialectul dacoromîn, căcĭ numaĭ în acest dialect punerea articuluĭ la sfîrșit are acelaș grad de consecvență ca în albaneza și bulgara. In macedoromîn (incluziv meglenitul) și în istroromîn articulul postpozitiv dacoromîn se poate întrebuința și ca prepozitiv (Vezĭ § 276, No 1, β; § 285, No 1, β; § 294, No 1, α, β).

In al treilea loc, la fenomenul 21, unde domenĭul balcanic este în cadrul cel maĭ larg, nu participă întreg domenĭul romînesc, ci numaĭ dialectele dacoromîn și macedoromîn (incluziv meglenitul).

In al patrulea loc, la un singur fenomen (Dezvoltarea unuĭ infinitiv activ din participĭul trecut, No 10), afinitatea se manifestează numaĭ între limba romînă și cea albaneză, dar la această afinitate participă din domenĭul romînesc numaĭ dialectul dacoromîn.

Se constată de aicĭ:

1. Participarea romînimiĭ la aceste fenomene, care ar proba un fond etnic macar întru cîtva acelaș, se face pe un teritorĭŭ

romînesc cu atît maĭ larg, cu cît domeniul balcanic participant este maĭ strîmt. Aceasta înseamnă că înrudirea între Romînĭ şi toate popoarele balcanice la un loc luate (Albanejĭ, Bulgarĭ, Sîrbĭ, Grecĭ) este maĭ slabă decît acea dintre eĭ şi Albanejĭ şi Bulgarĭ.

2. In cadrul aceşteĭ afinităţĭ maĭ marĭ, dintre Romînĭ, Albanejĭ şi Bulgarĭ, legătura de înrudire pe terenul romînesc se manifestează cel maĭ puternic la Dacoromînĭ, orĭ, ca să vorbim maĭ simplu, dintre Romînĭ ceĭ maĭ apropiaţĭ sufleteşte de Albanejĭ şi de Bulgarĭ sînt Dacoromîniĭ.

3. Dintre Romînĭ ceĭ maĭ apropiaţĭ sufleteşte de Albanejĭ sînt Dacoromîniĭ.

§ **317.** Concluziile, care se pot trage din punct de videre geografic, sînt următoarele:

1. Romînimea a fost maĭ în contact cu acea populaţie băştinaşă, pe care s-aŭ sădit actualiĭ Bulgarĭ, decît cu aceĭa, pe care s-aŭ sădit actualiĭ Sîrbĭ, şi decît cu Greciĭ.

2. Albanejiĭ aŭ trăit odată maĭ în apropiere de Dacoromînĭ decît de Macedoromînĭ. Alte consecinţe, care decurg de aicĭ cu privire la patriea de altă dată a Albanejilor, vezĭ la § 313, unde se daŭ şi motivele pentru care dela afinitatea etnică se pot trage concluziĭ de coheziune geografică.

§ **318.** Faţă cu aceste cîteva asămănărĭ morfologice şi sintactice dintre limbile romînă şi albaneză, deosebirile pe acest teren între cele doŭă limbĭ sînt foarte marĭ. Pe unele din aceste deosebirĭ le-am arătat cu ocaziea discuţieĭ pretinselor asămănărĭ (Vezĭ § 315 numerele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 3[a]). Insemn aicĭ în special cîteva. Conjunctivul are în albaneza patru timpurĭ, prezent, imperfect, perfect, pluscaperfect. Doŭă modurĭ deosebite, optativul şi condiţionalul, îşĭ înpart în albaneza înţelesurile moduluĭ unic romînesc al optativuluĭ. Forma pasivuluĭ albanez are o constituţie cu totul alta decît cea romînească. Forma admirativuluĭ albanez—de altfel, după cît ştiŭ, specifică limbiĭ albaneze—este cu desăvîrşire străină spirituluĭ limbiĭ romîneştĭ.

Dacă, decĭ, oarecare asămănărĭ pe acest teren ne-ar îndreptăţi să stabilim o apropiere genetică între Romînĭ şi Albanejĭ, deosebirile mult maĭ marĭ ne obligă să despărţim aceste doŭă popoare *).

---

*) Şi cum că trebuesc despărţite se constată şi din starea lor sufletească deosebită. Firea Albanezuluĭ se găseşte caracterizată destul de bine în

lucrarea luĭ Hahn, Albanesische Studien I. Maĭ înainte de toate Albanezul are o fire nesupusă şi răzbunătoare. Cu acel neam de oamenĭ nu te poţĭ juca şi nu poţĭ face din el ce vreĭ, orĭ că veĭ fi tu un cuceritor străin, orĭ că veĭ fi un compatriot incapabil, mişel şi fără cuget, care să puĭ înainte steagul patriotismuluĭ şi să ducĭ ţara la prăpastie. Din contra, răbdarea Romînuluĭ şi lipsa luĭ de indignare faţă de un răŭ—chĭar cel maĭ mare—care i s-ar face sînt fără margine.—Albanezul este apoĭ om cu desăvîrşire practic, pe care vieaţa pămîntească şi în special prezentul îl preocupă, ĭar celor ce ar putea fi după moarte nu dă nicĭo valoare. Pentru o părere, care nu se traduce într-un imediat profit, nu vrea să facă nicĭun sacrificĭu. De aceĭa ceĭ maĭ mulţĭ aŭ părăsit credinţa creştină şi aŭ primit pe cea mahometană, pentrucă noŭa credinţă le oferĭa avantaje materiale. Pentru o simplă mustrare pe care le-a făcut-o odată preotul, că nu vin destul de dimineaţă la biserică, a părăsit îndată un sat întreg creştinismul. Altă dată locuitoriĭ unuĭ sat, care suferise din partea unuĭ alt sat, care acela era turcit (cum se zice), neajunsurĭ, s-aŭ turcit şi eĭ, numaĭ ca să-şĭ poată răzbuna contra satuluĭ duşman; şi într-adevăr îndată după turcire aŭ întrat în acest din urmă şi aŭ făcut pîrjol într-însul. Din contra, Romînul, macarcă nu e bigot şi e foarte tolerant din punct de videre al credinţiĭ religioase, dar acea mică credinţă şi îngăĭmată superstiţie, cîtă o are, o păstrează cu tenacitate. Aceasta se vede atît din faptul că Macedoromîniĭ (cu excepţie de uniĭ Megleniţĭ) nu s-aŭ turcit, cît şi din acela că atîta amar de vreme Romîniĭ de peste munţĭ şĭ-aŭ păstrat vechea religie aşa numită ortodoxă, macarcă din cauza eĭ aŭ avut multe neajunsurĭ dela neamurile dinprejur, care eraŭ catolice, luterane, calvine, şi macarcă, dacă ar fi părăsit-o (şi doar ar fi trebuit să treacă numaĭ dela o sectă creştinească la altă sectă), ar fi avut multe şi marĭ foloase. Hahn pag. 35 caracterizează faptul astfel: „Grecul şi Romînul sacrifică credinţiĭ lor libertatea politică. Albanezul sufere cu atîta greutate apăsarea, încît liberarea de apăsare o plăteşte cu credinţa părinţilor săĭ... Puţinul simţ religios al Albanezuluĭ îl arată în chipul cel maĭ clar proverbul albanez că «acolo unde-ĭ sabiea, acolo-ĭ şi credinţa»".—Dar nu există caracter maĭ deosebitor între cele doŭă popoare decît acel despre care vorbeşte Hahn pag. 166 sub numele de *Knabenliebe*. Este vorba de ĭubirea din partea unuĭ bărbat pentru băeţĭ, care nu e însă o patimă josnică şi materială, ci platonică şi pur sufletească, precum era acea care exista la uniĭ Grecĭ anticĭ, în special la Sparta. Acest soĭŭ de ĭubire, care, macarcă nu e josnic, nu e maĭ puţin contra naturiĭ, stăpîneşte cu furie în Albania de mijloc şi de nord, cu alte cuvinte la Gheghĭ, la aceĭ Albanejĭ care aŭ fost totdeauna ceĭ maĭ îndepărtaţĭ de contactul cu Greciĭ. La Gheghĭ nicĭ nu există cîntece de dragoste pentru fimeĭ, ci numaĭ pentru bărbaţĭ, adecă pentru băeţĭ. Acest lucru nu există la Romînĭ şi o minte romînească nicĭ nu-l poate pricepe. Macarcă nebuniea are multe felĭurĭ de manifestărĭ, dar eŭ cred—ba sînt parcă sigur—că nicĭ în capul vreunuĭ Romîn nebun n-a întrat vreodată aşa ceva.—Tot aşa din punct de videre antropologic fizic Romîniĭ se deosebesc în mod remarcabil de Albanejĭ. Vezĭ Pittard, Popoarele din peninsula Balcanilor, în Buletinul societăţiĭ regale romîne de geografie, XXXVII, şi maĭ ales Pittard, Les races et l'histoire, Paris, 1924, capitolul XV.

§ 319. c) Lexice

Pentru limba romînă baza, la aceste cercetărĭ lexice, o formează dialectul dacoromîn.

A. Limbile romînă şi albaneză posed în comun următoarele cuvinte latineştĭ orĭ latineştĭ populare (Pentru toate vezĭ dicţionarele etimologice ale luĭ Körting şi Meyer-Lübke). Inţelesul cuvîntuluĭ albanez se dă numaĭ atuncĭ cînd există vreo remarcabilă deosebire faţă cu înţelesul cuvîntuluĭ romînesc. Unde nu se arată anume dialectul, exemplele sînt date din dialectul tosc, dar în privinţa aceasta m-am înşelat probabil de multe orĭ. Semnele de întrebare, cînd sînt puse şi la începutul şi la sfîrşitul articuluĭ, însemnează că autorul însuş, care a propus etimologiea, o dă cu îndoĭală; cînd sînt puse numaĭ la începutul articuluĭ, înseamnă că *eŭ* mă îndoesc de valoarea etimologieĭ.

?acrus: rom. *ácru;* alb. *égră* wild, ungesellig, roh, rauh M. Wört. 94. Contestat de Vasmer 15, care propune pentru cuvîntul albanez derivare din grec ἄγριος.

admissarius: rom. *armăsár;* alb. *harmăšúar* M. Lat. 816; M. Wört. 148.

aeramen: rom. *arámă;* alb. *răm* M. Wört. 361.

*[*agnelliolus, *agnelliola:* rom. m. *miór* (Vezĭ Tiktin Wörterbuch), f. *mioáră;* alb. m. *milúar,* f. *milóre* junger Widder, junges Schaf von ein bis zwei Jahren, f. *melóre* Ziege die noch nicht geworfen hat M. Wört. 278. După M. Wört. cuvintele albaneze sînt înprumutate din romîneşte].

altare: rom. *altár;* alb. *ltér* M. Lat. 807, M. Wört. 233.

amita: rom. *mătúșă>amita + -úșă;* alb. *émtă* M. Lat. 808, M. Wört. 95.

[amurca: rom. *murg;* alb. *murk* M. Wört. 292. Această etimologie însă, propusă de M. Wört., e foarte puţin probabilă. Vezĭ la § 328 cuvîntul *murg].*

[ancora: rom. *anghiră* Gast. Rev. 21; alb. *angúră* Gast. Rev. 21. Şi romînul cărturăresc vechĭŭ *anghiră* însă, şi cuvîntul albanez *angúră,* pentru care vezĭ M. Wört. 12, sînt înprumuturĭ din neogreaca].

Andreas: rom. *îndreá* Decembre; alb. *šănăndré>sanctus Andreas* Decembre M. Wört. 404, Gast. Rev. 27.

angelus: rom. *înger;* alb. *ăndžăl* M. Lat. 808, M. Wört. 95.

angustus: rom. *îngúst;* alb. *ngúštă* M. Lat. 812, M. Wört. 307.

aprilis: rom. *prier;* alb. *pril* M. Wört. 353, Gast. Rev. 27.

[*arbor:* rom. *árbure;* alb. *árbur* catarg M. Lat. 807, M. Wört. 16. După M. Wört. cuvîntul albanez e de origine sîrbească].

arcus: rom. *arc;* alb. *ark* M. Lat. 807, M. Wört. 15.

area: rom. *arie;* alb. *áră* ogor M. Lat. 807, M. Wört. 14. M. Wört. presupune, din cauza înțelesuluĭ, că cuvîntul albanez ar veni maĭ degrabă din *arvum.* Puțin probabil.

arena: rom. *arină;* alb. *rără* M. Lat. 812, M. Wört. 366.

argentum: rom. *argint;* alb. *ărdżănt* M. Lat. 812, M. Wört. 15.

arma: rom. *ármă;* alb. *ármă* M. Lat. 807, M. Wört. 15.

asper: rom. *áspru;* alb. *ášpără* M. Lat. 807, M. Wört. 19.

assula: rom. *áșchie;* alb. *áštśă* M. Wört. 19, Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 21.

[*augurare:* rom. *uréz;* alb. *uróĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 459. Această etimologie propusă de M. Lat. și M. Wört. este probabil falșă. Cuvintele romînesc și albanez vin maĭ degrabă din *orare*].

augustus: rom. *agúst;* alb. *gušt* M. Lat. 813, M. Wört. 136.

aurum: rom. *áur;* alb. *ar* M. Lat. 811, M. Wört. 14.

[*avellana:* rom. *alúnă;* alb. **alónă,* de unde alb. *alonár* „numele luneĭ Iulie care însemnează luna alunelor" Gast. Rev. 21, Gast. Grund. 409. Etimologiea dată de Gaster însă cuvîntuluĭ albanez este falșă, căcĭ alb. *alonár* este > neogrec ἀλωνάρις, luna luĭ Iulie, propriŭ *luna trieratuluĭ* > neogrec ἀλῶνι arie. M. Wört. 8].

avunculus: rom. *unchĭú;* alb. *unts* M. Lat. 817, M. Wört. 457, Schuch. Vok. III 51.

axungia: rom. *osínză;* alb. *ašúng* M. Lat. 818, M. Wört. 19.

balbus: rom. *bîlbîésc;* alb. *bélbără* M. Lat. 807, M. Wört. 31.

baptizare: rom. *botéz;* alb. *pagăzóĭ, pakăzóĭ* M. Lat. 818, M. Wört. 317.

[*barbatus:* rom. *bărbát;* alb. *varvát* Schuch. Vok. III 50. Cuvîntul albanez nu vine direct din latina, ci e înprumutat din neogreaca, βαρβάτος M. Wört. 464].

[*battalia:* rom. *bătáe;* alb. *bătáĭă* Șaĭn. 293. După M. Lat. 811 însă cuvîntul albanez e înprumutat din italiana *battaglia,* ĭar după M. Wört. 34 el e înprumutat din romîna].

?belua: rom. *bâlă* dihanie, Unthier, monstre; alb. *bółă* grosse Schlange M. Wört. 41. După Barić 3-5 cuvîntul albanez ar fi băştinaş, şi anume rezultat din acelaş primitiv albanez **bă-łaur,* de unde se trage şi albanezul *bułár* Wasserschlange: din **băłaur* ar fi eşit *bółă,* ĭar din **băłáur* ar fi eşit *bułár;* primitivul albanez **băłaur* însuş ar fi un compus din primitivul albanez **băła* Sumpf, Wasser, şi primitivul albanez **var* Schlange; romînul *bălắur* şi sîrbocroatul *blavor* un fel de şerpe ar fi nişte străvechĭ înprumuturĭ din albaneza; dacă *-l-* n-a devenit *-r-* în cuvîntul romînesc, aceasta s-ar datori disimilaţieĭ faţă de *r* din silaba următoare. In această discuţie de cuvîntul romînesc *bâlă* nu se face nicĭo pomenire. Pentru Jokl Zeit. despre latinul *belua* la cuvîntul albanez nu poate fi vorba, pentrucă latin *ē* nu devine *ó* în albaneza şi exemplul adus de obiceĭŭ pentru a proba o asemenea schimbare, *melum*<alb. *mółă,* nu-ĭ valabil, deoarece aicĭ este vorba de un înprumut vechĭŭ grecesc: alb. *mółă* nu-ĭ doar latinul (el însuş înprumutat din greceşte) *melum,* ci chĭar vechĭul grec μῆλον. Apoĭ şi dezvoltarea *-lŭa*<*-ła* prezintă dificultaţĭ. Jokl propune ca etymon pentru cuvîntul albanez *bółă* pe latinul *boa, bova* Wasserschlange, cuvînt care în special pentru teritorĭul illyr este atestat de Hieronymus sub forma *boa* cu menţiunea că ar aparţinea la sermo gentilis, ceĭa ce ar proba poate că era băştinaş pe teritorĭul balcanic. Din acest *boa, bova,* şi anume dintr-o formă **bóŭa* derivă Jokl pe albanezul *bółă,* care s-ar potrivi tot atît de bine din punct de videre al dezvoltăriĭ fonetice cu etymon, după cît de bine se potriveşte cu dînsul din punct de videre al înţelesuluĭ. Cu **bóla* albanez, dezvoltat din **bóŭa,* pe vremea cînd încă nu căpătase complect forma actuală şi suna încă, cu excepţie de *-l-,* aproape latineşte, s-ar fi compus participĭul prezent latinesc *vorans* dela verbul *vorare,* şi ar fi rezultat, în urma adaptăriĭ la limba albaneză, un **bola vora,* pentru a reprezenta în special pe acel şerpe mare, despre care povesteşte Hieronymus că ar fi devorat copiĭ şi chĭar boĭ. Acest **bola vora* ar fi căpătat doŭă dezvoltărĭ, după cum s-a contopit într-un cuvînt, orĭ nu s-a contopit. Din forma anume de acuzativ albanez (căcĭ pe vremea aceĭa exista un acuzativ albanez la declinarea nearticulată) **bolă voră* a izolăriĭ necontopite într-un cuvînt **bola vora* a rezultat un nominativ masculin **ból vor,* cu accentul pe *ból,* şi din acest **ból vor* a rezultat cuvîntul sîrb, înprumutat din albaneza, *blavor* un fel de şerpe. Acest

**ból vor* nu maĭ există astăzĭ în albaneza. Din forma însă **bólavora*, cu accentul pe *bó*, contopită într-un cuvînt, a izolăriĭ **bola vora* s-a dezvoltat întîiŭ **bólavără*, apoĭ **bólaŭră*, apoĭ prin strămutarea accentuluĭ pe penultimă **boláŭră*. Din forma de acuzativ vechiŭ albanez a acestuĭ din urmă, **boláŭră*, s-a dezvoltat în sfîrşit un nominativ masculin **boláŭr*. Pe acest **boláŭr* l-aŭ înprumutat Romîniĭ şi l-aŭ prefăcut în *băláur*. Albanejiĭ l-aŭ dezvoltat şi eĭ maĭ departe în actualul lor *bułár* Wasserschlange. In acestă discuţie de romînul *bálă* nu se pomeneşte.—Pe romînul *bálă* însă nu-l putem trece cu viderea, cînd este vorba de romînul *băláur* şi de albanezele *bółă*, *bułár*. Dar tocmaĭ pe romînul *bálă* nu-l putem explica direct din vreun latin **boŭa*, şi nicĭ nu-l putem explica lesne ca înprumutat din albanezul *bółă*: ar trebui în cazul din urmă orĭ să-l socotim ca influinţat analogic de *bale>bava*, orĭ să-l trecem prin faza rară de *bŏá-* < *bá-* (tipul *afáră>*afŏáră>foras)*, învremece fireşte ar trebui să-l considerăm ca relativ de curînd întrodus, deoarece *-l-* n-a devenit *-r-*. In ce priveşte în special pe romînul *băláur*, dintr-un etymon **boláŭr* ne-am aştepta să fi eşit maĭ degrabă *buláur*, căcĭ în dacoromîn *o* neaccentuat<*ă* apare rar, foarte rar maĭ ales cînd este precedat de consonante labiale (Vezĭ § 240 No 64). Cît despre *bēlŭa* (cu *-ŭ-* consonant, nu cu *v)*, pe care l-am propus ca etymon pentru romînul *bálă* întîiaş dată eŭ în Zeitschrift für romanische Philologie XXXI 297, noĭ iştialalţĭ nu cunoaştem aşa de bine limba romînească, dupăcum o cunosc Albanologiĭ pe cea albaneză (fericită limbă!), încît să putea jura că nu s-ar fi putut dezvolta din el cuvîntul romînesc *bálă*. Pentru romînul *băláur* propusesem şi eŭ odată un compus, anume un *belua aura* (cu ordinea cuvintelor romanică), pentrucă într-adevăr în credinţa poporuluĭ romîn bălaurul este un şerpe mare care zboară prin aer, cînd ploŭă, şi e purtat de noorĭ—un fel de Wasserschlange!—(Zeitschrift für romanische Philologie XXXI, 296).

braca: rom. *înbrác;* alb. *brékă* pantalonĭ M. Lat. 806, M. Wört. 46.

**brotacus:* rom. *broátec;* alb. *brétăk* M. Wört. 47, Gast. Rev. 24, M. Ind. VI, 108.

bruma: rom. *brúmă;* alb. *brúmă, brimă* M. Lat. 811, M. Wört. 49, Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51 (Acest din urmă derivă cuvintele romîn şi albanez din *pruina)*. După M. Wört. ghegul *brum* e înprumutat din romîneşte.

brŭscus: rom. *broáscă;* alb. *brèškă* M. Wört. 47, Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 24, Şaĭn. 293.

bubalus: rom. *bóur;* alb. *bŭał* M. Lat. 816, M. Wört. 50.

bucca: rom. *bŭcă;* alb. *bŭkă* pîne M. Lat. 811, M. Wört. 51.

buttis: rom. *bute;* alb. *but, bŭte* M. Wört. 56.

caballarius: rom. *călắre;* alb. *kalŭar* M. Wört. 170.

caballicare: rom. *încálec;* alb. *galkóĭ* M. Wört. 170.

caballus: rom. *cal;* alb. *kal* M. Lat. 816, M. Wört. 170, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 24, Gast. Grund. 409.

caelum: rom. *cer;* alb. *tśieł* M. Lat. 815, M. Wört. 225.

calendarius: rom. *cărindár* Ianuar (Marian Sărbătorile I 95); alb. gheg *kalăndŭer* Ianuar M. Wört. 196, Gast. Rev. 27.

cambiare: rom. *schimb;* alb. *kămbéĭ, tśkămbéĭ* M. Lat. 814, M. Wört. 186, Gast. Rev. 350. După Helbig 47 cuvîntul albanez e de origine italiană. Pentru ce?

camisia: rom. *căméşă;* alb. *kămišă* M. Lat. 811, M. Wört. 187.

[*campana:* rom. *cŭmpănă;* alb. gheg *kămbónă* tosc *cămbóră* clopot M. Lat. 811, 814, M. Wört. 186, Schuch. Vok. III 51. Şi Gustav Meyer şi Schuchardt socot cuvintele romînesc şi albanez ca direct din latinul *campana* provenite. Gustav Meyer insistă chiar asupra faptuluĭ că *-ă-* din cuvîntul romînesc, pe care el îl accentuează *cumpắnă,* ar fi rezultatul normal al fonetismuluĭ romîn; numaĭ la cuvîntul albanez vede el o influință slavă în ce priveşte pe *-ó-*. In realitate cuvîntul romînesc e un înprumut din vechea bulgară, *kǫpona* ζυγός, statera].

**canepis:* rom. *cínepă;* alb. *kărp* M. Lat. 807, 814, M. Wört. 174, Gast. Rev. 25.

canis: rom. *cíne;* alb. *tśăn* M. Lat. 807, M. Wört. 222.

cannata (Ducange): rom. *cănátă;* alb. *kănátă* M. Wört. 187.

cantare: rom. *cînt;* alb. *kăndóĭ* M. Lat. 812, 814, M. Wört. 187.

canticum: rom. *cíntec;* alb. *kắngă* M. Lat. 814, 818, M. Wört. 187.

capistrum: rom. *căpắstru;* alb. gheg *kăprèš* M. Wört. 176. După M. Wört. şi Helbig 64 cuvîntul albanez ar fi un înprumut din italiana. Nu se înţelege pentru ce.

**capitare:* rom. *cápăt;* alb. *kapătóĭ* sar peste, trec peste M. Wört. 175. M. Wört. presupune pentru cuvintele romîn, al-

banez şi pentru italianul *capitare*, „ajung la", o derivare din *caput*. Acelaş lucru presupun pentru cuvîntul romîn şi cel italian Tiktin Wörterbuch, Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch. **capitare* e însă maĭ degrabă un derivat din *capio*, după cum admite şi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch. Helbig 52 socoate fără motiv cuvîntul albanez ca înprumutat din italiana.

capitina (Ducange): rom. *căpăţînă;* alb. gheg *kaptină* M. Wört. 175, Gast. Rev. 25.

capo: rom. *căpŭn* (Vezĭ Tiktin Wörterbuch); alb. *kapŭa* M. Wört. 176.

capreolus: rom. *căpriór;* alb. *kaprŭal* M. Lat. 810, M. Wört. 176.

carraria: rom. *cărắre;* alb. *carrắră* M. Wört. 179.

carrus: rom. *car;* alb. *kárră, tśérră* M. Lat. 815, M. Wört. 180.

carta: rom. *cárte;* alb. *kártă* hîrtie, scrisoare, sfînta scriptură M. Lat. 815, M. Wört. 179. După M. Wört. şi Helbig pag. 21 cuvîntul albanez ar fi un înprumut din italiana. Nu se înţelege pentru ce.

cepa: rom. *ceápă;* alb. *tśépă* M. Lat. 815, M. Wört. 223.

cerebrum: rom. *crier;* alb. *krie* cap M. Lat. 818, M. Wört. 206, H. Cuv. I 274. După Treimer 360 cuvîntul albanez ar fi băştinaş. După Barić 81 cuvîntul albanez e băştinaş şi cel romîn e înprumutat din albaneza.

cerrus: rom. *cer;* alb. *tśar* M. Wört. 220.

certare: rom. *cert;* alb. *tśărtóĭ* M. Lat. 812, M. Wört. 220, Gast. Rev. 25. De unde acelaş derivat imediat în ambele limbĭ, rom. *ceártă,* alb. *tśártă* M. Lat. 815, M. Wört. 220.

christianus: rom. *creştin;* alb. *kăštắră* M. Lat. 807, M. Wört. 191.

cicada: rom. *cicálă;* alb. gheg *dżinkắłă* grier M. Lat. 814, M. Wört. 140, Gast. Rev. 30.

cichorium, cichorēum: rom. *cicoáre;* alb. *korré* M. Wört. 201.

[*cicuta:* rom. *cúcută;* alb. *kukútă* M. Lat. 813, M. Wört. 211, Gast. Rev. 28. Probabil cuvîntul albanez e înprumutat din romîneşte. Capidan 474].

cingulum: rom. *chingă;* alb. *tśingălă* M. Wört. 227, Gast. Rev. 26.

circare: rom. *cerc;* alb. *kărkóĭ* M. Lat. 815, M. Wört. 188.

circus: rom. *cerc;* alb. *tśark* M. Wört. 220.
civitas: rom. *cetate;* alb. *tśutét* M. Lat. 815, M. Wört. 229, Gast. Rev. 26.
[*clamare:* rom. *chem;* alb. *ts'aĭ* plîng M. Lat. 817, unde etymon *clamare* pentru cuvîntul albanez este dat cu semn de întrebare. Cu drept cuvînt apoĭ în M. Wört. 220 se respinge complect această etimologie].
?*clarus:* rom. *chĭar;* alb. *ts'ar* curat M. Lat. 817, M. Wört. 220, Gast. Rev. 26. După Ped. Zeit. XXXIII, 547 cuvîntul albanez este>italian *chiaro.*
cogitare: rom. *cúget;* alb. *kuitóĭ* M. Lat. 816, M. Wört. 210.
cognatus: rom. *cumnát;* alb. *kunát* M. Lat. 806, M. Wört. 214.
colare: rom. *strecór;* alb. *kułóĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 212.
[*colostra:* rom. *coráslă;* alb. *ts'ūmăštă* lapte M. Wört. 229. După Jokl Unt. 273-276 cuvîntul albanez e băştinaş].
coma: rom. *coámă;* alb. *kómtă* s. ţăsătură din păr de capră, ad. făcut din păr>*coma*+*-tă* M. Wört. 196, Jokl 110.
communicare: rom. *cuminec;* alb. *kungóĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 214.
compater: rom. *cumătru;* alb. *kūmptăr* Schuch. Vok. III 51, M. Wört. 214, Gast. Rev. 28. Cuvîntul albanez este sigur din *compater* eşit. In ce priveşte cuvîntul romînesc, cu începere dela Mikl. Slav. 27, toţĭ (afară de Schuch. Vok. III 51 şi Gast. Rev. 28) l-aŭ considerat ca de origine slavă: vechĭŭ bulgar *kŭmótrŭ*>*compater.* Decît numaĭ dificultatea de a deriva pe vechĭul bulgar *kŭmótrŭ* direct din *compater* este tot aşa de mare ca acea de a deriva direct din *compater* cuvîntul romînesc *cumắtru.* Vezĭ Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch. Pe de altă parte nu este maĭ uşor de a scoate pe *cumắtru* din *kŭmótrŭ* decît din *compater,* căcĭ în întîĭul caz trebue să presupuĭ o accentuare anterioară *cúmătru* (care nu se potriveşte cu slavul probat *kŭmótrŭ* кѫм́, ci cu un închipuit slav **kúmotrŭ* коу́м-) şi o schimbare *o*<*ă* nu tocmaĭ obişnuită, ĭar în al doilea caz trebue să presupuĭ o accentuare anterioară *cúmătru* (foarte firească, deoarece > *cómpatre-*) şi o schimbare grea *mp*<*m.* *mp*<*m* însă se poate explica pe terenul romînesc aşa cum slaviştiĭ caută să-l explice pe terenul slav: *cómpăter* a devenit *cómmăter* prin influinţa

luĭ *commáter*. Şi pe terenul romînesc şi pe cel slav, în caz cînd vreĭ să derivĭ de a dreptul cuvintele *cumắtru, kŭmótrŭ* din *compater*, trebue să recurgĭ la următoarele combinaţiĭ, tot una de grele (orĭ de uşoare) pe ambele terenurĭ: 1) masculinele romîn **cúmătru*, slav **kúmotrŭ* în loc de romîn **cúmpătru*, slav **kúmpotrŭ*>latin **cómpatru, cómpatre*, sub influinţa femininelor romîn **cumátră*, slav **kŭmátra*>latin **commátra, commátre*; 2) masculinele romîn *cumắtru*, slav *kŭmótrŭ* sub influinţa femininelor romîn **cumátră*, slav **kŭmátra*; 3) femininele romîn *cumắtră*, slav *kŭmótra* sub influinţa masculinelor romîn *cumắtru*, slav *kŭmótrŭ*. In asemenea înprejurărĭ este tot atît de posibil, 1) ca cuvintele romîn şi slav să fi eşit, în mod independent unul de altul, din *compater*; 2) ca cuvîntul slav să fie înprumutat din romîneşte; 3) ca cuvîntul romînesc să fie înprumutat din slavoneşte. Posibilitatea întîĭa însă, dacă judecĭ lucrul nu numaĭ din punct de videre al sunetelor, ci şi din acel al condiţiilor istorice, este puţin probabilă pentru limba slavă, căcĭ este puţin probabil ca limba slavă să fi înprumutat cuvîntul din limba cărturărească medievală (*compater* e numaĭ forma *latinizată* a unuĭ cuvînt latin popular de relativ recentă dată, care a apărut dela început sub o formă proprie fonetismuluĭ şi morfologieĭ diferitelor provinciĭ), şi nu maĭ degrabă din limba víe a unuĭ popor romanic oarecare. Şi dacă este aşa, atuncĭ maĭ probabilă este posibilitatea a doŭa decît a treĭa, căcĭ dela care Romanĭ maĭ degrabă decît dela Romînĭ ar fi putut înprumuta Slaviĭ, în special vechiĭ Slovenĭ, cuvîntul? Cel maĭ de mult apare cuvîntul vechĭŭ bulgar în secolul X (manuscriptul Clozianus, Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch) şi este posibil ca *-ó-* din el să fie reflexul sunetuluĭ romînesc *-ắ-*, care va fi existat depe atuncĭ, ba încă şi de maĭ înainte, în *cumắtru*. Dela vechiĭ Slovenĭ s-a răspîndit apoĭ cuvîntul şi la ceilalţĭ Slavĭ, unde el apare în toate părţile cu *-ó-*.

computare: rom. *cumpătéz;* alb. *kupătóĭ* pricep M. Lat. 813, M. Wört. 215.

consocer: rom. *cúscru;* alb. *krušk* M. Lat. 810, M. Wört. 207, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 29.

contra: rom. *cắtră;* alb. *kúndră* M. Wört. 214.

conventum: rom. *cuvínt;* alb. *kuvắnt* M. Lat. 809, M. Wört. 219, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Grund. 409.

corda: rom. *coárdă;* alb. *kórδăză* deminutiv M. Wört. 199.

[*cornutus:* rom. *cornút;* alb. *kărrútă* gehörntes Schaf M. Lat. 813, M. Wört. 190. Probabil cuvîntul albanez e înprumutat din romîneşte. Capidan 474].

corona: rom. *cunúnă;* alb. *kurórĕ* M. Lat. 810, M. Wört. 200. După M. Wört. cuvîntul albanez e înprumutat din neogreaca, κορώνα. Nu-ĭ sigur.

cors: rom. *cúrte;* alb. *kurt* M. Lat. 810, M. Wört. 216.

corvus: rom. *corb;* alb. *korp* M. Lat. 810, M. Wört. 200.

cotoneus: rom. *gutúĭŭ, gutúe;* alb. *ftúa* M. Lat. 810, M. Wört. 113.

coxa: rom. *coápsă;* alb. *kófšă* M. Lat. 818, M. Wört. 193, Gast. Rev. 27.

?*crassus:* rom. *gras;* alb. *trášă* dick, grob M. Lat. 815, M. Wört. 435. Gustav Meyer dă etimologiea alb. *trášă*>*crassus* ca „sehr zweifelhaft". După Treimer 367 cuvîntul albanez e băştinaş. Tot băştinaş îl socoate şi Vasmer 61.

crista: rom. *creástă;* alb. *kréštă* M. Lat. 817, M. Wört. 205.

crux: rom. *crúce;* alb. *krüts'* M. Lat. 817, M. Wört. 207.

cubitus: rom. *cot;* alb. *kut* M. Lat. 816, Gast. Rev. 28.

culmen: rom. *cúlme;* alb. *kulm* M. Lat. 811, M. Wört. 213.

cuneus: rom. *cuĭŭ;* alb. *kuń* M. Lat. 811, M. Wört. 215.

cŭppa: rom. *cúpă;* alb. *kúpă* M. Lat. 811, M. Wört. 215.

curare: rom. *cur;* alb. *ts'ürói* observ, bag de seamă M. Wört. 230.

**curtiare:* rom. *cruţ;* alb. *kurtséĭ* M. Lat. 815, M. Wört. 216, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 28.

curtus: rom. *scurt;* alb. *škúrtă* M. Lat. 811, M. Wört. 216, Gast. Rev. 351.

cyma: rom. *ciúmă;* alb. *ts'ímă* Art Geschwür M. Wört. 226, Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No 380, Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch pag. 163.

damnare: rom. *dăunez;* alb. *dămóĭ* M. Wört. 60. După Tiktin Wörterbuch cuvîntul romînesc ar fi un neologism.

damnum: rom. *dáună;* alb. *dăm* M. Wört. 60. După Tiktin Wörterbuch cuvîntul romînesc ar fi un neologism.

deramare (Cuvîntul e cunoscut în latina medievală, Ducange. In special în peninsula balcanică apare într-un document dela Spalato anul 1119 Bartoli Das Dalmatische II 269. La Ducange apare cu înţelesul de *taĭŭ ramurile unuĭ copac,* la Bartoli cu acel de *distrug, nimicesc.* Intîmpinarea pe care o

face Puşcarĭu, Etymologisches Wörterbuch, contra aceşteĭ etimologiĭ, date întîĭŭ de Cihac, cum că în macedoromîn s-ar fi zicînd *dirim*, nu-ĭ valabilă, întrucît cuvîntul macedoromîn nu-ĭ *dirim*, ci *dirin*, şi are cu totul altă origine >*ren*): rom. *dărím*; alb. *dărmóĭ* M. Wört.. 65.

desiderare: vechĭŭ romîn *dešider*; alb. *dăšăróĭ* M. Lat. 816, M. Wört. 66.

**directare*: vechĭŭ romîn *dereptéz*; alb. *dărtóĭ* M. Lat. 818, M. Wört. 66.

directus: rom. *drept*; alb. *dréĭtă* M. Lat. 818, M. Wört. 74, Gast. Rev. 354.

dirigere: rom. *dreg*; alb. *dărgóĭ* schicke M. Lat. 821, M. Wört. 65, Gast. Rev. 354.

[**disbinare*: rom. *dezbin*; alb. *dzbóĭ* jage fort, verjage, vertreibe (M. Wört. 79) M. Alb. IV, 44. Contestat de Jokl Ind. XXXVII, 119].

draco: rom. *drac*; alb. *drets'* M. Lat. 806, M. Wört. 73, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Şaĭn. 294.

erīcius (nu *erĭcius*, cum e dat cuvîntul de Georges Handwörterbuch): rom. *aricĭŭ*; alb. *irits'* M. Lat. 815, M. Wört. 159, Mikl. Slav. 8. Cuvîntul romînesc nu prezintă o dezvoltare normală, din *erīcius* trebuĭa să ĭasă *ariţ*.

[*esca*: rom. *ĭáscă*; alb. *éškă* M. Lat. 817, M. Wört. 97. După Ped. Krit. IX_I 214 cuvîntul albanez este „sigur" de origine italiană].

**excapitare*>*caput*: rom. *scápăt*; alb. *škupătóĭ* devancer M. Wört. 175. Dezvoltarea înţelesuluĭ cuvîntuluĭ romînesc devine clară cînd ĭaĭ în considerare substantivul romîn *cápăt*, care e un derivat analogic din pluralul *cápete*>*capita* şi înseamnează extremitatea unuĭ lucru. *Scápăt* însemnează în adevăr, dacă însumezĭ într-o noţiune diferitele sale înţelesurĭ, „mă scobor, dupăce am ajuns la o extremitate de sus oarecare, dupăce am ajuns la un vîrf oarecare". Dezvoltarea cuvîntuluĭ albanez a plecat dela consideraţiea că acel care a trecut de vîrful unuĭ lucru s-a achitat de sarcina sa maĭ degrabă decît un altul care maĭ are încă pănă să ajungă la vîrf. De aceĭaş origine este italian *scapitare* einbüssen, verlieren, Verlust haben.

**excurtare*: rom. *scurtéz*; alb. *škurtóĭ* M. Wört. 216.

[*excutere*: rom. *scot*; alb. *škúnt* M. Wört. 410. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez dată de M. Wört. este contestată de Ped. Krit. IX_I 211].

**experlavare:* rom. *spăl;* alb. *špăláĭ* M. Wört. 237.

[exponere: rom. *spun;* alb. gheg *špun* zeige, führe M. Wört. 415. După M. Wört. cuvîntul albanez e înprumutat din romîneşte].

*?*exstirpus:* rom. *sterp;* alb. *štėrpă* M. Wört. 417, Gast. Rev. 351. Gast. Rev. a propus un derivat prin *ex-* din *stirps* ca etymon al cuvintelor romîn şi albanez. Această părere apoĭ a fost reluată, cu privire la cuvîntul romînesc, de Eugen Herzog în Zeitschrift für romanische Philologie, XXVI, 736 şi, cu privire la cuvintele romîn şi albanez, de Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1644. Weigand XVI Jahresbericht, 228 reĭa părerea luĭ Cihac II 702 că cuvîntul romînesc ar fi de origine greacă, dar nu neogreacă (στέρφος), cum susţinea Cihac, ci veche grecească, στέριφος. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi băştinaş, ĭar cel romîn ar fi illyric. Compară cele spuse la § 328 sub cuvîntul rom. *ştiră.*

facies: rom. *fáţă;* alb. *fáts'e* M. Lat. 815, M. Wört. 98.

factura: rom. *făptūră;* alb. *fütūră* M. Lat. 818, M. Wört. 116.

familia: rom. *fimée;* alb. *fămiĭă,* familie, copiĭ M. Wört. 103.

fara (de origine langobardă, vezĭ Ducange Glossarium şi Diez Etymologisches Wörterbuch pag 370): rom. *fáră* neam, naţiune, Dicţionarul Academieĭ Romîne; alb. *fáră, fárră* Stamm, Geschlecht M. Wört. 100. Contestat fără nicĭun motiv de Barić 24.

fascia: rom. *fáşă;* alb. *fášts'e* M. Wört. 100, Gast. Rev. 29.

fasciare: rom. *înfắş;* alb. *fašts'óĭ* M. Wört. 100.

fasciola: rom. *făşioáră;* alb. *fts'ólă* M. Lat. 810, M. Wört. 107.

februarius: rom. *făurár;* alb. *fruér* M. Lat. 818, M. Wört. 109, Gast. Rev. 27.

feminus: rom. *fámăn;* alb. *fắmără* M. Lat. 809, M. Wört. 101.

[fenestra: rom. *fereástă;* alb. *fńéštră* M. Lat. 808, M. Wört. 109. După Ped. Krit. IX_I 214 cuvîntul albanez e de origine italiană].

?festus: rom. *hĭéstru* sonntäglich gekleidet, Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 3267 după Giuglea Cercetărĭ lexicografice, Bucureştĭ, 1909; alb. *ϑĭéštă* echt,

rein, unverfälscht M. Lat. 809, M. Wört. 91, Capidan 451. Etimologiea albaneză e îndoĭoasă după M. Wört. Cuvîntul albanez e băştinaş după Jokl Unt. 190.

**filianus:* rom. *fin;* alb. gheg *fiĭán* M. Wört. 104, Gast. Rev. 29.

filiaster: rom. *fiástru;* alb. *ϑiĕštră* M. Lat. 817, M. Wört. 91.

filum: rom. *fir;* alb. *fiŀ* M. Lat. 817, M. Wört. 104.

floccus: rom. *floc;* alb. *flok* M. Lat. 810, M. Wört. 108.

**flutulare* (Vezĭ Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch sub *flútur):* rom. *flútur* verb, de unde apoĭ derivatul imediat *flútur* substantiv; alb. *fluturóĭ* verb, *flútură* substantiv M. Wört. 109, Gast. Rev. 30. M. Wört. admite ca etymon pe **fluctulare.*

[*fortis:* rom. *foárte;* alb. *fórtă* M. Lat. 810, M. Wört. 110. Helbig 38 şi M. Wört. admit pentru cuvîntul albanez origine italiană].

[*fortuna:* rom. *furtúnă;* alb. *furtúnă* M. Lat. 811, M. Wört. 114. Din cauză că *-ú-* nu s-a schimbat în *-ü-* M. Lat. admite că cuvîntul albanez e un înprumut din italiana, ĭar M. Wört. admite că e un înprumut din neogreaca. Ca înprumutat din italiana îl consideră Helbig 44].

fossatum: vechĭŭ romîn *fsat,* rom. *sat;* alb. *fšat, pšat* M. Lat. 806, M. Wört. 112. M. Lat. propune ca etymon pe *fossatum,* M. Wört. renunţă la această etimologie şi propune pe **massatum.* Din punct de videre al înţelesuluĭ se potriveşte maĭ bine **massatum,* pentrucă *massa* însemnează între altele „ein Complex von Ländereien, ein Landgut, eine Pflanzung" Georges Handwörterbuch, şi cu un înţeles analog continuă de a trăi pănă astăzĭ pe unele teritorĭĭ romanice (de ex. spaniol *masa* Landgut, Meierei, Meierhof). Pe de altă parte *fossatum* prezintă maĭ puţine dificultăţĭ din punct de videre fonetic, fără ca şi din acel al înţelesuluĭ potriveala să fie cu mult maĭ mică: *fossatum* însemna „şanţul care se trage înprejurul unuĭ tîrg, un teritorĭu încunjurat de şanţ" Ducange, ĭar în mediogreaca φουσάτον însemna „lume multă adunată la un loc, ἄϑροισις, σώρευσις" Ducange. Dacă la bază e **massatum,* dezvoltarea luĭ *fs-* pe terenul romînesc e imposibilă, şi trebue să admitem că romînul *fsat* e înprumutat din albaneza. Dacă la bază e *fossatum,* romînul *fsat* poate fi rezultatul alunecăriĭ de sunet romîneştĭ. Barić 76 ar vrea să probeze că cuvîntul albanez e băştinaş. Giuglea în Dacoromania II pag. 642 se gîndeşte la latin **fixatum.*

[fraxinus: rom. *fràsen;* alb. *fràšăn* M. Lat. 818, M. Wört. 111. M. Wört., dupăce spune că „albanez *š*, romîn *s*, din latin *cs*, nu sînt ceva neobişnuit [Intr-adevăr vezĭ pentru romîna § 251 No. 181]", adauge: „cuvîntul albanez provine poate din italianul *frassino*, ĭar cuvîntul romînesc este poate înprumutat din albaneza".! Tot de origine italiană consideră cuvîntul albanez şi Helbig 89 pe motivul că *-n-* nu s-a prefăcut în *r].*

frenum: rom. *frîŭ;* alb. *fră* M. Wört. 111.

fricare: rom. *frec;* alb. *fărkóĭ* M. Lat. 819, M. Wört. 103.

frigere: rom. *frig;* alb. *fărgóĭ* M. Lat. 818, M. Wört. 103.

fructus: rom. *frupt;* alb. *früt* fruct M. Lat. 818, M. Wört. 112.

fundus: rom. *fund;* alb. *funt* M. Lat. 811, M. Wört. 114, Mikl. Slav. 8.

furca: rom. *fùrcă;* alb. *fùrkă* M. Lat. 811, M. Wört. 114.

galbinus: rom. *gàlbăn;* alb. *gèlbără* M. Lat. 807, M. Wört. 122, Mikl. Slav. 9.

gamba, camba: rom. *gîmbèz, agîmbèz,* calc din urmă, prind, pun mîna pe, apuc, ajung, Vicĭu, Şezătoarea II 229, compară Zeitschrift für romanische Philologie XXXI 290>*gamba;* alb. *kằmbă* picĭor, Bein, Fuss M. Lat. 808, M. Wört. 172.

gemere: rom. *gem;* alb. *dżămóĭ* sun M. Lat. 816, M. Wört. 140.

gens: vechĭŭ romîn *gint;* alb. *dżint* M. Lat. 809, M. Wört. 141.

glandula: rom. *ghindură;* alb. *dżằndără* M. Lat. 817, M. Wört. 140. M. Wört. admite că cuvîntul albanez ar deriva din italianul *ghiandola* pentru motivul că *glans* a dat în albaneza *lằnde.* Puţin probabil.

glans: rom. *ghindă;* alb. *lằnde* M. Lat. 817, M. Wört. 243.

glomus: rom. *ghem;* alb. *lămš* M. Lat. 817, M. Wört. 243.

[graecus: rom. *grec;* alb. *grek, gărtś* M. Lat. 817, M. Wört. 124, Mikl. Slav. 9. După M. Wört. albanezul *grek* e înprumutat din italiana, *greco,* ĭar albanezul *gărtś* e de origine slavă, vechĭŭ bulgar *grŭkŭ,* sîrb *grk,* bulgar *grăk.* După Tiktin Wörterbuch cuvîntul romînesc ar fi de relativ recentă dată].

[granum: rom. *grîŭ;* alb. *grur* M. Lat. 808, M. Wört.

133, Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 355, Şaĭn. 294. Din cauza dezvoltăriĭ nenormale a luĭ *-á-* M. Wört. presupune că cuvîntul albanez trebue să fie înprumutat din vreo limbă alta, probabil din dalmata, unde cuvîntul sună *grun*. După Barić 85 cuvîntul albanez ar fi băştinaş].

[gravis: rom. *greŭ;* alb. *re* M. Wört. 362. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e contestată de Jokl 74].

gula: rom. *gùră;* alb. *gólă, góĭă* M. Lat. 811, M. Wört. 126, Schuch. Vok. III 50, Şaĭn, 294. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi înprumutat din italiana; tot aşa după Helbig 38, 85. In realitate dezvoltarea fonetică a cuvîntuluĭ albanez e tot atît de anormală, orĭ veĭ admite origine latină, orĭ veĭ admite origine italiană. Dezvoltarea de înţeles, care este identică cu acea a cuvîntuluĭ romînesc *gură,* şi e deosebită de a cuvîntuluĭ italian *gola,* Gurgel, Kehle, Schlund, Hals, face maĭ probabilă o origine latină.

?haedus: rom. *ed;* alb. *eϑ* M. Lat. 808, M. Wört. 93. După Treimer Zeit. 408 cuvîntul albanez e autohton.

hora: rom. *oáră* (în izolărĭ); alb. *hèră* M. Wört. 151.

horrere: rom. *urăsc;* alb. *urréĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 459, Gast. Rev. 355.

?hospitare: rom. *ospătéz;* alb. *špătóĭ* scăp, rette, befreie, erlöse, entkomme (M. Wört. 414) Spitzer 330. Etimologie albaneză contestată de Barić 37.

hospitium: rom. *ospăţ;* alb. *štăpí* casă M. Lat. 815, 819, M. Wört. 415. M. Lat. dă etimologiea cuvîntuluĭ albanez ca îndoĭoasă, M. Wört. o dă ca probabilă.

hostis: rom. *oáste;* alb. *uštri, uštări>hostis* M. Wört. 459, Gast. Rev. 348.

ilia: rom. *ie;* alb. *iĭă* M. Lat. 809, M. Wört. 158.

imperator: rom. *împărát;* alb. *mbret* M. Lat. 806, M. Wört. 266.

implere: rom. *împlu;* alb. *mblóĭ* M. Wört. 265.

?in alto: rom. *înált;* alb. *náltă* M. Lat. 807, M. Wört. 297, Schuch. Vok. III 51. După M. L. Lat. 1043 cuvîntul albanez e înprumutat din romîneşte.

**incarricare:* rom. *încárc;* alb. *ngarkóĭ* M. Wört. 305. M. Wört. şi Helbig 90 consideră, fără motiv, cuvîntul albanez ca de origine italiană, *incaricare.*

[inclinare: rom. *închin;* alb. *tśiĭ* beschlafen M. Lat. 817, M. Wört. 226. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e contestată de Ped. Krit. IX_1 211].

**incordare:* rom. *încordèz;* alb. *ngórϑ* mache krepieren, krepiere, verrecke M. Wört. 306.

**indirectare:* rom. *îndrépt;* alb. *ndărtóĭ* Pek. 155.

ingannare: rom. *îngîn;* alb. *ngăṅéĭ, găṅéĭ* înşel M. Wört. 123. M. Wört. şi Helbig 47 consideră cuvîntul albanez ca de origine italiană, *ingannare* înşel, probabil din cauza înţelesuluĭ, căcĭ din punct de videre fonetic nu este nicĭun motiv *(-nn-* intervocalic nu se preface în *-r-).* Dar punctul de videre al înţelesuluĭ nu-ĭ suficient, pentrucă înţelesul de *înşel* îl are *ingannare* în toate limbile romanice unde se găseşte.

intelligere: rom. *înţelég;* alb. *didżóĭ* M. Wört. 66.

[inter: rom. *între;* alb. *ndăr* M. Wört. 299. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e contestată de Ped. Krit. IX_I 213].

invitare: vechĭŭ romîn *învit;* alb. *ftoĭ* M. Lat. 817, M. Wört. 113.

**invitiare:* rom. *învăţ;* alb. *măsóĭ* M. Lat. 817, M. Wört. 276. După Vasmer 43 cuvîntul albanez ar putea fi > neogrec μαϑαίνω.

jejunare: rom. *ajŭn;* alb. *adżăróĭ* M. Lat. 816, M. Wört. 4, Gast. Rev. 21.

judex: rom. *jŭde;* alb. *dżŭtś* judecată, proces, Gericht, Rechtsstreit M. Lat. 816, M. Wört. 142.

judicare: rom. *jŭdec;* alb. *dżukóĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 142.

judicatum: rom. *judecàtă;* alb. *dżukátă* M. Lat. 816, M. Wört. 142.

jurare: rom. *jur;* alb. *părdżăróĭ* (>alb. *păr-+juro)* M. Lat. 816, M. Wört. 332.

labrusca: rom. *lăurŭscă;* alb. *lărrŭšk* M. Lat. 818, M. Wört. 244, Gast. Rev. 345.

laqueus: rom. *laţ;* alb. *lak* M. Lat. 815, M. Wört. 235.

lardum: rom. *lard;* alb. *larϑ* M. Lat. 816, M. Wört. 238.

largus: rom. *larg;* alb. *lárgă* M. Lat. 807, M. Wört. 238.

laudare: rom. *láud;* alb. *lăvdóĭ* M. Lat. 811, M. Wört. 234. Fără motiv serios Capidan 477 consideră cuvîntul albanez orĭ ca influinţat de macedoromînul *alávdu* orĭ chĭar ca înprumutat din macedoromîn.

laurus: rom. *láur;* alb. *lar* dafin M. Lat. 811, M. Wört. 237.

laus: rom. *láudă;* alb. *laft* M. Lat. 811, M. Wört. 234.

lavare: rom. *laŭ;* alb. *laĭ* M. Lat. 814, M. Wört. 237. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e contestată de Ped. Krit. IX_I 211, unde se spune că el ar aparţinea fonduluĭ autohton albanez. Nu este însă maĭ puţin adevărat că, după cum din punct de videre al înţelesuluĭ, tot aşa din acel fonetic derivăriĭ albanezuluĭ *laĭ* din latinul *lavare* nu i se poate face nicĭo întîmpinare. Pe de altă parte prezenţa în romîna şi albaneza a derivatelor din *lavare* (rom. *spăl,* alb. *špălâĭ* > **experlavare;* rom. *lătŭră,* alb. *latiră*>**lavatura)* fac probabilă etimologiea alb. *laĭ*>*lavare.*

lavatura: rom. *lătŭră;* alb. *latiră* M. Lat. 811, M. Wört. 237.

laxare: rom. *las;* alb. *lăšóĭ* M. Lat. 818, M. Wört. 244. După M. Lat. şi M. Wört. cuvîntul albanez ar putea proveni şi din italiana, *lasciare.* Origine italiană admite şi Helbig 78. Pentru ce?

lepus: rom. *ėpure;* alb. *lėpur* M. Lat. 808, M. Wört. 241.

levis: rom. *uşór* (>*levis*+*-şór),* alb. *leh* M. Lat. 808, M. Wört. 239, Vasmer 38.

lex: rom. *lege;* alb. *lidže* M. Lat. 816, M. Wört. 245.

linea: rom. *ie;* alb. *liňă* M. Lat. 809, M. Wört. 245.

linum: rom. *in;* alb. *li* M. Lat. 809, M. Wört. 244, Gast. Rev. 345.

lucrum: rom. *lŭcru;* alb. *lŭkră* Schaf, Schafherde, Herde, Jokl Unt. 257-259.

lucta: rom. *lŭptă;* alb. *lŭftă* M. Lat. 818, M. Wört. 250, Mikl. Slav. 10.

luctare; rom. *lupt;* alb. *lăftóĭ, luftóĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 250.

lunter: rom. *lŭntre;* alb. *lŭndră* M. Lat. 811, M. Wört. 251, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 346.

[*magis:* rom. *maĭ;* alb. *mă* M. Lat. 821, M. Wört. 271. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e contestată de Ped. Krit. IX_I 213].

magister: rom. *măėstru;* alb. *mĭėštră* meşter M. Lat. 816, M. Wört. 284, Şaĭn. 294.

malleus: rom. *maĭŭ;* alb. *maĭ* M. Lat. 814, M. Wört. 255. M. Lat. consideră cuvîntul albanez ca de origine italiană, *maglio,* M. Wört. îl consideră ca de origine orĭ latină, orĭ sîrbească, *malj.*

mamma: rom. *mămă;* alb. *mămă* M. Wört. 272, Gast. Rev. 355.

mancus: rom. (în Banat, Weigand's III Jahresbericht 321) *mînc* verstümmelt; alb. gheg *mănk* mangelhaft M. Wört. 273. M. Wört. admite fără motiv pentru cuvîntul albanez înprumut din italiana, *manco.*

mane: rom. *amín;* alb. *mănóĭ* (M. Wört. 274) M. Ind. VI, 105.

[manere: rom. *mîn;* alb. *mănóĭ* întîrziŭ M. Lat. 812, M. Wört. 274. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez a fost retractată de M. Ind. VI, 105].

mania: rom. *mînie;* alb. *mări* M. Wört. 273. Maĭ degrabă trebuesc considerate cuvintele albanez şi romîn ca elemente vechĭ greceştĭ decît ca elemente latine, > μανία, căcĭ probabil nu o strămutare a accentuluĭ pe sufix în latinul *mánia* a avut loc, ci o păstrare dela capul loculuĭ a accentuluĭ grecesc *mania.* De altfel latinul înprumutat din greceşte *mania* n-a fost popular nicĭodată, ci numaĭ cărturăresc, şi în Georges Handwörterbuch se găseşte citat numaĭ din medicii Caelius Aurelianus şi P. Vegetius. In alte limbĭ romanice nu s-a păstrat. Din *mania* latin trebuĭaŭ să ĭasă rom. *míñe, míĭe,* alb. *măňă, măĭă.*

manica: rom. *mínecă;* alb. *măngă* M. Lat. 808, M. Wört. 272.

manicare: rom. *mínec;* alb. *măngóĭ* M. Wört. 272.

**marathrium:* rom. *mărár;* alb. *marái* Fenchel, foeniculum officinale M. Wört. 259.

?maritare: rom. *mărit;* alb. *martóĭ* M. Lat. 812, M. Wört. 261. După Jokl Unt. 13-15 cuvîntul albanez e băştinaş.

martis (dies): rom. *marţĭ;* alb. *mártă* M. Wört. 261.

martius: rom. *marţ;* alb. *mars* M. Wört. 261.

masculus: rom. *máscur;* alb. *máškuł, máškă* bărbătesc M. Lat. 807, M. Wört. 262, Gast. Rev. 347.

mataxa: rom. *mătásă;* alb. *măndáfšă* M. Lat. 818, M. Wört. 272.

medius: rom. *mĭez;* alb. *mĭéz-,* în compusul cu *dită mĭezdită* amĭază, şi în compusul cu *nátă mĭeznátă* mĭezul nopţiĭ M. Lat. 816, M. Wört. 284.

[mel: rom. *mĭére;* alb. *mĭal* M. Lat. 808, M. Wört. 281. Cuvîntul albanez e băştinaş după Jokl Unt. 287-288].

melum: rom. *măr;* alb. *mółă* M. Lat. 809, M. Wört. 285.

mens: rom. *minte;* alb. *mănt* M. Lat. 809, M. Wört. 274.

mergere: rom. *merg;* alb. *mărgóĭ* îndepărtez M. Wört.

274, Gast. Rev. 355, Gast. Grund. 409. Verbul albanez apare însă şi cu înţelesul romînesc: *mërršinë* mergeaŭ M. G. 72_{21} col. I (gheg).

milia: rom. *mie;* alb. *miĭă* M. Lat. 809, M. Wört. 278.

?milium: rom. *meĭŭ;* alb. *mel* M. Lat. 809, M. Wört. 268. După Ped. Zeit. XXXIII, 539 cuvîntul albanez ar fi înprumutat din romîneşte. Indoïos.

mirari: rom. *mir;* alb. *mărëĭ* Ped. 160.

miserere: vechĭŭ romîn *meserére;* alb. *măširă* M. Wört. 277.

mixticare:* rom. *amėstec*; alb. *măštăkónem* (reflexiv) îmĭ es din fire, îmĭ es din sărite, mă înfuriŭ M. Wört. 277. M. Wört propune pentru cuvîntul albanez derivarea din *masticare* şi-l egalează cu romînul *mėstec.* Pentru romîn *amėstec* >mixtico* vezĭ Tiktin Wörterbuch.

**molliare:* rom. *moĭŭ;* alb. *mŭlva,* aoristul luĭ **mulóĭ* recreez M. Wört. 289.

mors: rom. *moárte;* alb. *mort, mórtă* M. Lat. 810, M. Wört. 287.

mucus: rom. *muc;* alb. *mük* mucegaĭŭ M. Lat. 811, M. Wört. 295.

?murmuro: rom. *múrmur;* alb. *murmuróĭ* M. Wört. 292. Nu ştiŭ sigur însă dacă cuvîntul romînesc nu-ĭ un neologism.

[*musculus:* rom. *muşchĭŭ* muscle, Muskel; alb. *mušk* umăr, *muškări* plămîn M. Wört. 294, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 22, Şaïn. 294. După Barić 57 cuvîntul albanez e autohton].

mustum: rom. *must;* alb. *mušt* M. Lat. 817, M. Wört. 294.

natare: rom. *înót;* alb. *notóĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 311.

natura: vechĭŭ romîn *nătúră;* alb. *natür* M. Wört. 298. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi un neologism, „gelehrtes Wort", înprumutat din italiana, *natura.* *ü* însă<*ū* are loc numaĭ în elementele vechĭ ale limbiĭ, după însăş mărturisirea luĭ Gustav Meyer în M. Lat. 811. Pe de altă parte Tiktin Wörterbuch consideră cuvîntul romînesc ca relativ noŭ. Pentru ce?

[*nebula:* rom. *négură;* alb. *mĭérgułă* M. Wört. 283, Gast. Rev. 347. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e contestată de Jokl 57].

?nepos: rom. *nepót;* alb. *nip* M. Lat. 809, M. Wört. 310. După Jokl Unt. 17-28 cuvîntul albanez e băştinaş.

nodus: rom. *nod;* alb. *ne, neĭă* M. Lat. 810, M. Wört. 302.

nonnus: rom. *nun;* alb. *nun* naş, cumătru M. Wört. 312. După M. Wört cuvîntul albanez ar fi de origine neogreacă, νουνός, pentru doŭă motive, întîĭŭ pentrucă înţelesul cuvîntuluĭ ar fi acelaş în cele doŭă limbĭ, al doilea pentrucă *-ú-* cere un *-ọ́-* închis în etymon, ĭar dezvoltarea luĭ *nonnus* în limbile romanice arată că *ó* din acest cuvînt era un *ǫ́* deschis. Dar neogrecul νουνός are înţelesul cuvîntuluĭ romînesc, nu al celuĭ albanez, apoĭ toate exemplele pe care le dă M. Lat. 810 (şi tot aşa exemplele pe care le dă Pek. 36), pentru a arăta dezvoltarea luĭ *ọ́* latinesc în limba albaneză, nu coprind nicĭunul de *ọ́*+*n,* aşa că nu se poate susţinea că *ọ́n* n-ar fi putut deveni *ún.*

numerare: rom. *númăr;* alb. *numărói, nămărói* M. Lat. 813, M. Wört. 312.

numerus: rom. *númăr;* alb. *númăr, nåmăr* M. Lat. 811, M. Wört. 312.

orare: rom. *uréz;* alb. *urói* M. Lat. 813, M. Wört. 459, Gast. Rev. 355, Şaĭn. 294. M. Lat. şi M. Wört. propun etymon *augurare.* Gast. Rev. şi Şaĭn. propun etymon *orare.*

orbus: rom. *orb;* alb. *vérbără* M. Lat. 810, M. Wört. 466, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 355.

ordinare: rom. *úrdin;* alb. *urδărói,* poruncesc, stăpînesc M. Wört. 458.

ovum: rom. *oŭ;* alb. *ve* M. Wört. 465.

?pacare: rom. *înpác;* alb. *patśói* M. Wört. 319. Cuvîntul albanez a fost influinţat de *patś>pacem,* dacă nu cumva chĭar, după cum admite M. Wört., e un derivat din *patś.?*

[**paganire:* rom. *pîngărésc;* alb. *păgắĭ, părgóĭ* M. Wört. 331, Gast. Rev. 349. După Capidan 473 cuvîntul albanez e înprumutat din romîneşte].

[*paganus:* rom. *păgîn;* alb. *păgắră,* necurat, necurăţenie, murdărie M. Lat. 808, M. Wört. 331. La cuvîntul albanez face dificultate păstrarea luĭ *-g-* intervocalic. După Capidan 473 cuvîntul albanez e înprumutat din romîneşte].

?palma: rom. *pálmă;* alb. *păłắmbă* M. Lat. 808, M. Wört. 331. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi înprumutat din neogreacă, παλάμη.?

palumbus: rom. *porúmb;* alb. *păłúm, păłúmbă* M. Lat. 812, M. Wört. 331, Schuch. Vok. III 51.

palus: rom. *pădúre;* alb. *pül* M. Lat. 819, M. Wört. 360, Gast. Rev. 355, Șaĭn. 295.

pantex: rom. *pîntece;* alb. *plăndăs* M. Lat. 808, M. Wört. 39.

parens: rom. *părinte;* alb. *print* M. Lat. 809, M. Wört. 353.

pascha: rom. *páscă, paștĭ;* alb. *páškă* M. Wört. 324.

passus: rom. *pas;* alb. *paš* Klafter, măsura formată de brațele întinse M. Lat. 807, M. Wört. 323.

pati: rom. *pățésc;* alb. *păsóĭ* M. Lat. 815, M. Wört. 335. După Vasmer 43 cuvîntul albanez ar putea fi > neogrec παϑαίνω.

pavo: rom. *păún;* alb. *pałúa* (M. Wört. 318) Jokl Zeit. 233.

pax: rom. *páce;* alb. *pats* M. Lat. 815, M Wört. 318.

peccatum: rom. *păcát;* alb. *măkát* M. Lat. 815, M. Wört. 271.

[*pedica:* rom. *pĭédecă;* alb. *péngă* M. Wört. 327. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e contestată de Jokl 68].

pensare: rom. *apăs;* alb. *păšóĭ* cîntăresc, *măšóĭ* (gheg) mă las greŭ, atîrn greŭ M. Lat. 817, M. Wört. 336.

pepo **pepinis:* rom. *pépine;* alb. *pĭépăr* M. Lat. 808, M. Wört. 342. Nu se poate explica în cuvîntul romînesc nediftongarea luĭ *ę*, tot așa după cum nu se poate explica nediftongarea luĭ *ę* în *pęrgula* (pentru care vezĭ maĭ jos) și în *vętulus* < rom. *vechĭŭ, anęllus* < rom. *inél, nębula* < rom. *négură* (Vezĭ § 238 No 24).

[*per:* rom. *pe;* alb. *păr* für, über, von, um, durch, wegen M. Lat. 821, M. Wört. 332. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e contestată de Ped. Krit. IX_{I} 213].

pergula: rom. *pîrghie;* alb. *pĭérgułă* hochgezogener Weinstok an Bäumen und Spalieren M. Lat. 808, M. Wört. 342. In latinește *pergula* avea între altele înțelesul de „părete expus la soare, pe care se agăța vița de vie pentru a se coace maĭ bine poama", adecă „un instrument prin mijlocirea căruĭa se ține vița în sus". De aicĭ se leagă imediat înțelesul cuvîntuluĭ albanez. Tot de aicĭ purcede și înțelesul cuvîntuluĭ romînesc: *pîrghiea* este „un instrument cu ajutorul căruĭa rîdicĭ ceva". Dificultatea fonetică pe care o prezintă nediftongarea luĭ *ę* din *pę́rgula* se maĭ întîlnește în romînește la cuvintele *pépine* (vezĭ maĭ sus) și *vechĭŭ* > *vętulus, inél* > *anęllus, négură* > *nębula*

(Vezĭ § 238 No 24). Etimologiea *pîrghie>pergula* a publicat-o întîĭŭ Pascu Lateinische Elemente im Rumänischen pag. 263.

persica: rom. *pĭérsică;* alb. *pĭéškă* M. Lat. 808, M. Wört. 342.

pervigilare: rom. *privighéz;* alb. *părdżóĭ* pîndesc, spionez M. Wört. 332.

[*petere:* rom. *peţésc;* alb. *pŭés, pŭes, pĭés* întreb M. Lat. 820, M. Wört. 360. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e contestată de Ped. Krit. IX_I 211].

?**pettia:* rom. (Banat) *píţă* carne; alb. *pĭésă* Teil, Stück M. Wört. 342. Puşcariŭ Etymologisches Wörterbuch No 1326.

**piccare:* rom. *pic;* alb. *pikóĭ* picur M. Wört. 337.

pinna: rom. *pánă;* alb. *păndă* M. Lat. 809, M. Wört. 326.

piscis: rom. *péşte;* alb. *pešk* M. Lat. 815, M. Wört. 329.

**pitsicare:* rom. *pişc;* alb. *pitskóĭ, piskóĭ* M. Wört. 339, Gast. Rev. 349. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi înprumutat din italiana, *pizzicare.* Tot aşa crede Helbig 92.

placere: rom. *plac;* alb. *păltśéĭ* M. Lat. 819, M. Wört. 331.

plumbum: rom. *plumb;* alb. *plump* M. Lat. 817, M. Wört. 346.

poenitere: vechiŭ romîn *pănătéz;* alb. *păndóhem* regret M. Lat. 812, M. Wört. 332.

pollicaris: rom. *policár;* alb. *pultśér* M. Lat. 807, M. Wört. 357. Cuvîntul romînesc e atestat de Bărceanu Dicţionar romîn-german cu înţelesul de „Daumen, Zoll" şi de Cihac. Probabil nu e un neologism, cum susţine Puşcariŭ Etymologisches Wörterbuch No 1398.

pomus, pomum: rom. *pom, poámă, poáme;* alb. *pémă* M. Lat. 810, M. Wört. 326.

populus: rom. *plop;* alḅ. *plep* M. Lat. 810, M. Wört. 345, Mikl. Slav. 10.

populus: rom. *popór;* alb. *pópuł* M. Wört. 348. M. Wört. se îndoeşte dacă cuvîntul albanez e de origine latină, orĭ italiană, *popolo.* Helbig 38 îl dă fără motiv ca de origine italiană.

porta: rom. *poártă;* alb. *pórtă* M. Lat. 810, M. Wört. 348.

praebiter: rom. *préot;* alb. *prift* M. Lat. 818, M. Wört. 353, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 350.

praeda: rom. *prádă;* alb. *pre* M. Wört. 351.

praedare: rom. *prăd;* alb. *proĭ* (gheg) M. Lat. 820, M. Wört. 351.

prima vera (Vezĭ Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1386): rom. *primăváră;* alb. *prendăvéră, părndăvéră, printvéră* M. Wört. 466.

pugnus: rom. *pumn;* alb. *pungĭ* M. Wört. 357.

[*pulmo:* rom. *plămín;* alb. *płemón* M. Wört. 343, Gast. Rev. 349. După M. Wört. cuvîntul albanez e înprumutat din neogreacă: πλεμόνι].

pulpa: rom. *púlpă;* alb. *púłpă* M. Lat. 811, M. Wört. 356.

pulvis: rom. *púlbere;* alb. *plúhur* M. Lat. 819, M. Wört. 346.

pungere: rom. *înpúng;* alb. *špóĭ* M. Wört. 414.

puteus: rom. *puţ;* alb. *pus* M. Lat. 811, M. Wört. 359.

quadragesima: rom. *păreásemĭ;* alb. *krēšmă* M. Lat. 815, M. Wört. 205.

[*quattuor:* rom. *pátru;* alb. *kátăr, kátră* M. Lat. 815, M. Wört. 181. Probabil însă cuvîntul albanez e băştinaş, Jokl Unt. 159].

[*quid:* rom. *ce;* alb. *tšă, tš* M. Wört. 218. Cuvîntul albanez ar fi după M. Wört. înprumutat din romîneşte. După Ped. Zeit. XXXVI, 328 el este băştinaş albanez].

quietus: rom. *încét;* alb. *tšet* M. Wört. 224.

?*radere:* rom. *rad;* alb. *rrúaĭ* M. Wört. 375. După Jokl Unt. 223 sqq. cuvîntul albanez e băştinaş.

radius: rom. *rázӑ;* alb. *réze, rrézӑ* M. Lat. 816, M. Wört. 364.

[*rapere:* rom. *răpésc;* alb. *rĭep* M. Lat. 820, M. Wört. 367. După M. Wört. cuvîntul albanez e autohton].

[*rapidus:* rom. *rắpede;* alb. *răpĭétă* steil, abschüssig, abhängig (M. Wört. 333) Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No. 1455. Contestat de Jokl Ind. XXXVII, 96].

resina: rom. *rîşină;* alb. *ršină* M. Lat. 812, M. Wört. 369. Pentru motivul că *-n-* n-a devenit *-r-* Helbig 89 consideră cuvîntul albanez ca de origine italiană, *resina,* dar uĭtă că italianul *resina* se pronunţă *rezína.*

rimari: rom. *rîm;* alb. *rămóĭ* M. Wört. 365.

ripa: rom. *rípă;* alb. *rip, ripă* M. Lat. 809, M. Wört. 367.

romanus: rom. *romín;* alb. *rămắr* Romîn, păstor, ţăran M. Wört. 365.

rota: rom. *roátă;* alb. *rrótă* M. Lat. 810, M. Wört. 375.

[*ruta:* rom. *rútă;* alb. *rútă* M. Lat. 811, M. Wört. 371. Deoarece în cuvîntul albanez *ū* n-a devenit *ü,* M. Lat. presu-

pune înprumut din romîneşte, ĭar M. Wört. presupune înprumut din italiana orĭ din sîrba, *ruta].*

?sabbata: rom. *sîmbătă>sambata* (Vezĭ Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 7479); alb. *šătúnă* M. Wört. 405.—Spitzer 329 propune pentru cuvîntul albanez un derivat din numărul şepte.

?sagitta: rom. *săgeátă;* alb. *šădżėtă* M. Wört. 403.. La cuvîntul albanez face dificultate *-g-* intervocalic păstrat. Pentru aceĭa după M. L. Lat. 1052 cuvîntul albanez ar fi poate înprumutat din romîneşte.

salire: rom. *sărėz;* alb. gheg *šăłt́* M. Lat. 812, M. Wört. 404.

salix: rom. *sálcie;* alb. *šelk* M. Lat. 816, M. Wört. 401.

salvia: rom. *sálbie;* alb. *šabi* M. Wört. 397.

sanctus: rom. *sînt;* alb. *šăṅt* M. Lat. 816, M. Wört. 404.

sanitas: rom. *sănătáte;* alb. *šăndėt* M. Lat. 816, M. Wört. 404.

**sanitosus:* rom. *sănătós;* alb. *šăndóšă* M. Wört. 404.

scabies: rom. *zgăĭbă;* alb. *zdżėbe* M. Lat. 807, M. Wört. 484.

scala: rom. *scáră;* alb. *škáłă* M. Wört. 406.

scamnum: rom. *scáun;* alb. *škămp* M. Lat. 816, M. Wört. 408.

?scandula: rom. *scîndură;* alb. *skádĭa, škádĭa* Jokl Unt. 136. In ce priveşte pe *s* neprefăcut în *š* spune Jokl Unt. 136-137 că se poate ca în unele dialecte albaneze să nu se fi prefăcut *s* în *š* în grupurĭ de consonante.

**scantillia:* rom. *scîntėe;* alb. *skăndí, škăndiĭă* M. Lat. 813, M. Wört. 408, Gast. Rev. 351. Vezĭ Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1553.

**scantilliare:* rom. *scînteėz;* alb. *škăndėĭ* M. Wört. 408.

sclavus: rom. *șchĭaŭ;* alb. *štśa* M. Wört. 410.

**scloppus:* rom. *șchĭop;* alb. *štśep* M. Lat. 817, M. Wört. 410, Gast. Grund. 409.

scoria: rom. *zgúră;* alb. *zdżúră* M. Wört. 387. Origiginea cuvîntuluĭ albanez din *scōria* e contestată fără motiv serios de Jokl Ind. XXXVII, 112-113: nu s-ar putea explica *ő* <*ű* şi *-rĭa*<*-ră.* Jokl admite pentru aceĭa ca etymon orĭ vechĭŭ bulgar *skurĭĭa* orĭ neogrec *σκουριά (skurĭá),* din care s-ar putea explica şi *-ű-* şi *-ră* prin metateza luĭ *-ĭ-* din silaba finală în silaba iniţială. Dar o asemenea metateză ar fi putut avea loc şi într-un romîno-albanez primitiv *scúria>scōria!*

scortea: rom. *scoárță;* alb. *škórsă* M. Wört. 408.

scribere: rom. *scriŭ;* alb. *škrúaĭ* M. Lat. 816, M. Wört. 409.

[*scutum:* rom. *scut;* alb. gheg *stśüt, stśut* M. Lat. 811, M. Wört. 388. M. Wört. recunoaşte că cuvîntul albanez nu poate fi eşit din latinul *scutum,* căcĭ atuncĭ ar fi trebuit să sune *štśüt,* deoarece *s* din elementele vechĭ, latine orĭ băştinaşe, a devenit în albaneza *š* (M. Alb. 40, M. Lat. 816), susţine însă că trebue să fie eşit din vechĭul bulgar *štitŭ,* care acest din urmă e provenit dintr-un maĭ vechĭŭ *skĭutŭ:* „ist eine alte Entlehnung aus asl. *štitŭ* Schild, das für *skjutŭ* steht". Insă grupul *skĭu,* cu *sk* neschimbat înainte de *ĭ* consonant, a existat numaĭ în limba slavă primitivă (Urslavisch). Ar fi trebuit, decĭ, ca Albanejiĭ să fi venit în contact cu Slaviĭ primitivĭ, pentruca să fi putut înprumuta dela dînşiĭ pe *skĭutŭ.* Dar atuncĭ cu atît maĭ mult n-ar fi putut *s* din acest cuvînt rămînea neschimbat în *š* pănă astăzĭ, pentrucă *s* din slavul primitiv *skĭutŭ* ar fi maĭ vechĭŭ în albaneza decît *s* din latinul *scutum,* şi dacă *s* latinesc se preface în albaneza în *š,* cu atît maĭ mult ar fi trebuit să se prefacă în *š* un *s* din slava primitivă! (De altfel primitivul slav nicĭ n-a fost *skĭut-,* ci *skeit-,* Vasmer 57). Pentruca *s* din cuvîntul albanez să fi putut rămînea neprefăcut în *š,* trebue ca acest cuvînt să fie relativ de curînd întrodus. Inprumutat din romîneşte însă nu poate fi, pentrucă atuncĭ rămîne neexplicat *ū* prefăcut în *ü,* căcĭ *ū* se preface în *ü* în albaneza numaĭ în elementele latineştĭ directe. Pentru aceĭa trebue admis punctul de videre al luĭ Helbig 44, care presupune că a avut loc o contaminaţie între un albanez **štśüt* şi italianul *scudo.* S-ar putea însă tot atît de bine admite o contaminaţie între albanezul **štśüt* şi romînul *scut.* După Vasmer 57 s-ar putea ca cuvîntul albanez să fie înprumutat din limba dalmată, în care (şi anume în dalmata de sud), dacă va fi existat cuvîntul, trebuĭa tocmaĭ să sune *sküt,* de unde, prin recenta prefacere *ḱ* < *tś,* va fi rezultat albanezul *stśüt*].

?*secale:* rom. *săcáră;* alb. *ϑékără* M. Lat. 817, M. Wört. 88. Etimologiea cuvîntuluĭ albanez e pusă la îndoĭală de Treimer Zeit. 402 şi Barić 13.

secretus: rom. *secrét;* alb. *škrétă* M. Lat. 816, M. Wört. 409.

sella: rom. *şa;* alb. *šálă* M. Lat. 808, M. Wört. 398.

serica, sarica: rom. *saricá;* alb. *šárkă* M. Wört. 400.

servire: vechiŭ romîn *šerbésc;* alb. *šărbéĭ* M. Lat. 818, M. Wört. 404.

sessus: rom. *șes;* alb. *šeš* M. Lat. 808, M. Wört. 402.

signum: rom. *semn;* alb. *šenk* M. Wört. 401.

similare: rom. *sámăn;* alb. *šămbăłéĭ* M. Lat. 816, M. Wört. 404.

socius: rom. *soț;* alb. *šok, šotš* M. Lat. 816, M. Wört. 412, Șaĭn. 295.

sors: rom. *soártă;* alb. *šort* M. Lat. 816, M. Wört. 412.

spata: rom. *spátă;* alb. *špátă* sabie M. Lat. 817, M. Wört. 413.

spina: rom. *spin;* alb. *špină* șira spinăriĭ M. Lat. 817, M. Wört. 414. Este curioază neprefacerea în cuvîntul albanez a luĭ *n* în *r.*

spodium: rom. *spúză;* alb. gheg *špũză* M. Lat. 810, M. Wört. 415.

sputare: rom. *stupésc* > **sputésc* M. Wört. 336; alb. *păštiĭ, păštüĭ* M. Lat. 819, M. Wört. 336.

**stancus:* rom. *stîng;* alb. *štănk,* articulat *štăngu* încrucișat, schielend M. Lat. 808, M. Wört. 415.

status: rom. *stat;* alb. *štat* M. Lat. 806, M. Wört. 415.

sternere: rom. *aștérn;* alb. *štróĭ* M. Wört. 418.

strambus: rom. *strîmb;* alb. *štrămp* M. Lat. 808, M. Wört. 417.

stratum: rom. *strat;* alb. *štrat* Bettstelle, Bretterbühne, Eierstock M. Lat. 806, M. Wört. 417.

strictus: rom. *strîmt;* alb. *štrèĭtă* scump, prețios M. Lat. 818, M. Wört. 418.

?strīga; rom. *strigă;* alb. *štrigă* M. Lat. 809, M. Wört. 418. Și în romîna și în albaneza fonetica cuvîntuluĭ prezintă dificultățĭ: în romîna ne-am aștepta la *štri-* (compară *nóštri, vóštri);* în albaneza ar fi trebuit să cadă *-g-* intervocalic. M. Wört. presupune că cuvîntul albanez ar putea fi înprumutat din slovena. ?

stringere: rom. *strîng;* alb. *štrăngóĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 418.

stŭppa: rom. *stúpă;* alb. *štúpă* M. Lat. 811, M. Wört. 395. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi înprumutat din neogreaca, στοῦπα. Pentru ce?

[stuppare: rom. *astúp;* alb. *stupós* M. Wört. 395, Gast. Rev. 354, Șaĭn. 295. După M. Wört. însă cuvîntul albanez e

înprumutat din neogreaca, στουπόνω, după cum probează în adevăr *s* neprefăcut în *š].*

**subulum:* rom. *sul;* alb. *šul* Stange, Querholz, Prügel (M. Wört. 419) Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No 1688.

summa: rom. *sümă* (Vezĭ Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No 1691); alb. *šümă* viel M. Wört. 419.

**surdire:* rom. *surzésc;* alb. *šurδóĭ, šărδóĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 420.

surdus: rom. *surd;* alb. *šurϑ* M. Lat. 816, M. Wört. 420.

taurus: rom. *táur;* alb. *ter* M. Wört. 427.

tempora: rom. *tímplă;* alb. *tămbla* M. Lat. 809, M. Wört. 429.

tenda: rom. *tindă;* alb. *tăndă* Reisigdach, Reisighütte M. Lat. 809, M. Wört. 429.

tortum, torta: rom. *tort, toártă;* alb. *tórtă,* un lucru moale rotund, weicher runder Gegenstand M. Lat. 810, M. Wört. 433, Gast. Rev. 355.

trifolium: rom. *trifóĭŭ;* alb. *tărfóĭ, trifóĭ* M. Wört. 429. M. Wört. consideră fără motiv cuvîntul albanez ca înprumutat din italiana.

tristis: rom. *trist;* alb. *trištóĭ* mă spariŭ, tremur>*tristis* M. Wört. 437.

tufa: rom. *tüfă*; alb. *tüfă* M. Wört. 451, Gast. Rev. 355.

turbare: rom. *turbéz;* alb. *tărbóĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 429.

**turbulare:* rom. *türbur;* alb. *turbułóĭ, trubułóĭ* M. Wört. 429.

**turbulus:* rom. *türbure;* alb. *türbuł, trübuł* M. Lat. 819, M. Wört. 429.

turma: rom. *türmă;* alb. *türmă* M. Lat. 811, M. Wört. 453.

?ululare: rom. *ürlu;* alb. *ulărás, ulăriĭ* M. Wört. 457. După Ped. Zeit. XXXIII, 538 cuvîntul albanez ar fi de origine onomatopeică proprie albaneză.

unctura: rom. *untúră;* alb. *ündüră* M. Lat. 811, 818, M. Wört. 461, Gast. Rev. 355. După M. Lat. 818 cuvîntul albanez ar fi înprumutat din romîneşte, pentrucă grupul *nct* e dezvoltat după firea limbiĭ romîne, nu după a celeĭ albaneze. Puţin probabil.

ungere: rom. *ung;* alb. *ndžieĭ, ndžüeĭ* boesc M. Wört. 308.

vadum: rom. *vad;* alb. f. *va* [>pluralul *vada,* devenit feminin singular] M. Lat. 816, M. Wört. 461. Contestat pe nedrept de Spitzer 332.

vallum: rom. *val;* alb. *vàlă* M. Wört. 462. In ambele limbĭ există apoĭ aceleaş derivate, prin *in-* rom. *învălèsc,* alb. *mbulóĭ* M. Wört. 267, prin *dis-* (>*de*+*ex*) rom. *dizvălèsc,* alb. *dzbulóĭ* M. Wört. 267. Romînul *val* e considerat fără nicĭun motiv, nicĭ fonetic nicĭ semasiologic, ca de origine slavă, vechĭŭ bulgar *valŭ* vallum, unda. Cuvîntul albanez *vàlă* e considerat de M. Wört. şi de Jokl. Unt. 270 ca băştinaş. Albanezele *mbulóĭ, dzbulóĭ* sînt considerate de M. Wört. şi de Ped. Zeit. XXXIII, 538 ca derivărĭ din latinul *velum.* Fiindcă însă corespondentele romîneştĭ nu pot fi derivate din *velum,* este evident că nicĭ cuvintele albaneze n-aŭ această origine, la care se opune şi albnezul *l,* care corespunde de obiceĭŭ luĭ *ll* latin, învremece corespondentul obicĭnuit albanez al luĭ *l* latin este *ł.* Pe de altă parte potrivirea complectă de formă şi de înţeles între romîneştile *val, învălèsc, dizvălesc* şi albanezele *vàlă, mbulóĭ, dzbulóĭ* face probabilă derivarea din acelaş etymon, şi acesta, maĭ degrabă decît într-o limbă străină, trebue căutat în acea limbă, prin care albaneza şi romîna aŭ aşa de strînse legăturĭ între ele, adecă în limba latină.

[*vapor:* rom. *ábur;* alb. *ávuł* Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 21, Gast. Grund. 409. Schuch. Vok. şi Gast. Grund. propun ca etymon pe *vapor,* Mikl. Slav. şi Gast. Rev. nu se pronunţă lămurit. Pentru M. Wört. 21 „amîndoŭă cuvintele n-aŭ nimic de a face cu latinul *vapor,* cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza". Cuvîntul albanez însuş e considerat de M. Wört. ca băştinaş].

venenum: rom. *venin;* alb. *vărér* M. Wört. 470, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Şaĭn. 295, Gast. Rev. 352.

venire: rom. *vin;* alb. *viń* M. Lat. 820, M. Wört. 473.

ver: rom. *váră;* alb. *véră* M. Lat. 809, M. Wört. 466, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 355, Şaĭn. 295.

versare: rom. *vărs;* alb. *văršóĭ* inundez M. Wört. 470, Mikl. Slav. 9.

versus: rom. *vĭers;* alb. *vĭerš* vers M. Wört. 475.

vesica: rom. *beşică;* alb. *măšikă* M. Lat. 817, M. Wört. 276, Gast. Rev. 22.

vicinus: rom. *vecin;* alb. *ftšin* M. Lat. 809, M. Wört. 107.

?*viduus, vidua:* rom. *văduv, văduvă;* alb. *ve* M. Lat.

809, M. Wört. 465. După Jokl Unt. 51-52 cuvîntul albanez e băştinaş.

viridis: rom. *vérde;* alb. *verϑ* galbăn M. Lat. 809, M. Wört. 466.

virtus: rom. *vîrtúte;* alb. *vărtüt* M. Lat. 811, M. Wört. 471, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Şaĭn. 295.

[*vitellus:* rom. *viţél;* alb. *vitš* Schuch. Vok. III 51. Cuvîntul albanez însă are cu totul altă origine şi e băştinaş. M. Wört. 476].

**vituleus:* rom. *vătúĭŭ;* alb. *ftúlă, ftúĭă, vătúlă, vătúl* M. Wört. 113, Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1867. După Weigand XVI Jahresbericht 230 cuvîntul romîn e înprumutat din albaneza, ĭar cel albanez ar fi un derivat din alb. *vĭet* an şi ar însemna de fapt „animal de un an, Jährling". Ar trebui numaĭ în asemenea caz să existe în albaneza vreun sufix derivativ *-úľ* > *-úleu, -úlĭu,* şi un asemenea sufix albanez nu există. Fireşte că ar trebui apoĭ ca derivarea să fi avut loc pe vremea cînd *-é-* din primitivul albanez **vét-* nu se diftongase încă.

§ 320. La unele cuvinte sînt numaĭ etyma latineştĭ înrudite.

**allenire:* rom. *alin.*
lenire: alb. gheg *lănóĭ* M. Wört. 244. M. Wört. şi Helbig 49 consideră fără motiv cuvîntul albanez ca înprumutat din italiana, *lenire.*

alvina: rom. *albină.*
*?*alvetta:* alb. *blétă* (M. Wört. 39) M. Ind. VI, 121. După Jokl Unt. 289-296 cuvîntul albanez ar fi > latin **melletum.*

caper: alb. *tšépăr* M. Lat. 807, M. Wört. 223.
capra: rom. *cápră.*

caries: alb. *tšére, tšéră* Kopfgrind, chelbe M. Wört. 223.
carius: rom. *carĭŭ.*
*?*excariare:* rom. *zgîriŭ* Puşcarĭu în Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, 687. Neprobabil, vezĭ Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 1726. Pascu Lateinische Elemente im Rumänischen 267 propune ca etymon latin **scabilare* > *scabere.*

**cauca:* alb. *kókă* Kopf, Hinterschädel M. Wört. 165.
caucus: rom. *cáuc.*

**cerasīnum:* alb. *ts'ărši* M. Lat. 815, M. Wört. 225.
cerasium: rom. *cirḗşă.*

**coagulorium:* alb. *klúar* M. Wört. 193.
coagulum: rom. *chĭag.*

[debeo: alb. *dúa* M. Wört. 76. Cuvîntul albanez e băştinaş după Jokl Ind. XXXVII, 102].
**debitare:* alb. *dătóĭ* M. Wört. 66.
**debitorius:* rom. *datór.*
**debitura:* alb. *dătúră* M. Lat. 811, M. Wört. 66.

dulcis: rom. *dúlce.*
**dulculus:* alb. *núlkură, ndúlkură, dúnkără* M. Wört. 313.

durare: alb. *duróĭ, dăróĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 77.
indurare: rom. *îndúr.*

facula: rom. *fáche, fáchie, fachĭŭ.*
**flacula >facula* contaminat cu *flamma:* rom. *flácără.*
**flaca:* alb. *flákă* Flamme M. Wört. 107.

**falcinea:* alb. *fălts'iñă* falcă, Kinnbacken M. Wört. 102.
falx: rom. *falcă.* Gast. Rev. 29 şi Şaĭn. 294 socot că etymon al cuvintelor romîn şi albanez ar fi *faux.*

formica: rom. *furnică.*
?formicula: alb. *ϑănégułă* M. Wört. 89.?

gallinaceus: rom. *găinắţ.*
**gallinatia:* alb. *gălásă* (M. Wört. 122) Ped. Zeit. XXXIII, 539.

hiberna: rom. *ĭárnă.*
**hibernīnum:* alb. *vărri* M. Wört. 471.

hirundo: alb. *dúłăndúše, dăłăndúše* M. Wört. 59.
**hirundula* orĭ **hirundinella:* rom. *rîndunică.*

innovare: rom. *înoésc.*
renovare: alb. *arnóĭ, rănóĭ, anăróĭ* M. Wört. 16.

insignire: rom. *însémn.*
insignia: alb. *šáñă,* gheg *šĕĭă,* Zeichen, Narbe, Orden, Strahl (M. Wört. 401) Barić 99.

ire: vechĭŭ romîn *imu* mergem Psaltirea şcheĭană ed. Bianu pag. 516, ed. Candrea pag. 328.
praeire: alb. *prin,* gheg *prī* merg înainte, gehe voran M. Wört. 353. Forma albaneză e curioază, ne-am aştepta la *priñ, priĭ.* Pe de altă parte forma ghegă *prī* ar proba că *-n* aparţine la radical.

languere: alb. *lăngóĭ, lăngúer* M. Wört. 244. (Există în dacoromîn *lînjésc* Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 982?).
languidus: rom. *lînged.*
languor: rom. *lungoáre.* Şaĭn. 294.

lutum Thon, Lehm: rom. *lut.*
luteum: alb. *lútsă* Schmutz, Kot M. Wört. 251. După Vasmer 48 alb. *lútsă*>*lutum.*
machina: alb. *mókără* piatră de moară M. Lat. 807, M. Wört. 285.
machinare: rom. *mácin.*
[*mensa:* rom. *másă.*
mensalis: alb. *măsáłă* langes schmales Tischtuch, Tisch, Gastmahl M. Wört. 276. Din cauză că *s* n-a devenit *š* Vasmer 44 derivă cuvîntul albanez din neogrec μεσάλα cu acelaş înţeles].
musca: rom. *múscă.*
**musconia:* alb. *muškóńă* M. Wört. 280.
**nepota* (presupusul *nepota* din C. I. L. III 3173, citat de M. L. Lat. 1040, e în realitate *nepotilla,* după cum s-a corectat în C. I. L. III 8877): rom. *nepoátă.*
?*nepotia:* alb. *mbésă* (M. Wört. 264) Ped. Zeit. XXXVI, 308. După Jokl Unt. 17, 27 cuvîntul albanez a băştinaş.
[*nupta:* rom. *nuntă.*
**nuptia:* alb. *núse* nevastă tînără, noră, cumnată M. Wört. 312. Insă după Ped. Zeit. XXXVI, 279, 283, 339 şi Ped. Ind. V, 34 cuvîntul albanez e băştinaş].
·*otus:* alb. *ut* M. Wört. 460
**otulus:* vechiŭ romîn *úture.* H. Cuv. I 309. **ōtulus* este unul din cuvintele care la baza limbiĭ romîne aŭ avut pe *ǒ* prefăcut în *u.* Vezĭ § 240 No 63.
pallia: alb. *páĭă* Mitgift M. Wört. 318.
palliola: rom. *păĭoáră* Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1247.
par: alb. *par* M. Lat. 807, M. Wört. 321.
paricula: rom. *părêche.*
pausare: alb. *pušóĭ* M. Lat. 817, M. Wört. 359. M. Wört. fără motiv consideră cuvîntul ca de origine italiană, *posare* (citeşte *pozáre).* Tot aşa Helbig 77.
pausum: rom. *páos.*
pulla: alb. *púlă* găină M. Lat. 811, M. Wört. 356.
**pullina:* alb. *pulíză* Hühnerlaus > **pullina* + -*ză* (M. Wört. 356) Vasmer 54.
**pulleus:* rom. *puĭŭ.*
**radīca:* alb. *rrikă* rîdiche M. Wört. 365.
radicina: rom. *rădăcină.*

**rama:* rom. *ram* > **rámă. ram* nu-ĭ *ramus,* din care trebuĭa să ĭasă *răm.* Tot aşa *rámură* nu-ĭ **ramula,* din care trebuĭa să ĭasă *rămură,* ci, după cum a observat deja Tiktin Wörterbuch (dar fără să aräte vreun motiv), o formaţie analogică după pluralul de relativ recentă dată *rámurĭ.*

ramus: alb. *răm* M. Wört. 364.

rete: alb. *rĭétă* M. Lat. 808, M. Wört. 364.

**retella:* rom. *reţeá.*

sacculus: alb. *šákuł* M. Lat. 813, M. Wört. 377.

saccus: rom. *sac.*

timor: alb. *tmer* M. Lat. 813, M. Wört. 431.

timeo: rom. *tem.*

[**totanus:* alb. *tåră* M. Lat. 808, M. Wört. 429. Contestat de Spitzer 331].

totus: rom. *tot.*

in toto: alb. *dot,* „de fel" pentru a întări negarea M. Wört. 72.

[*tremo:* alb. *trămp* M. Lat. 814, M. Wört. 436. După Ped. Krit. IX_I 211 cuvîntul albanez e autohton.

tremulo: rom. *tremur*].

truncus: alb. *trunk* M. Lat. 811, M. Wört. 438.

trunculus: rom. *trunchĭŭ.*

turtur: alb. *túrtuł* M. Lat. 811, M. Wört. 453.

turturilla: rom. *turtureá.*

**vapa:* alb. *vápă* M. Wört. 463

**vapalia:* rom. *văpáe.* Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1855.

**vēscidus:* rom. *véşted* Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 51, 165, Mikl. B. Conson. II 85.

vēscus: alb. *vešk* M. Lat. 809, M. Wört. 468.

vetus: alb. *vĭétără* M. Wört. 476.

veteranus: rom. *bătrín.*

vetulus: rom. *vechĭŭ.*

vigilare: rom. *veghéz.*

mane+vigil: alb. *mńił* Jokl, Makedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 27.

virga: rom. *várgă.*

virgarius: alb. *văgár,* ţap, harmasar M. Lat. 813, M. Wört. 470. Alăturĭ este o formă *várgără,* care după M. Wört. e un derivat din romînul *várgă,* ceĭa ce nu-ĭ probabil.

virgo: alb. *virdżir* Jungfrau M. Alb. IV No 733, *vărdżări* virginitate>*virgo* M. Wört. 470.

**virgula:* vechiŭ romîn orĭ *vărgură* orĭ (prin influința sufixuluĭ *-ŭră) vărgŭră* (accentul nesigur), astăzĭ izolat în numele de plantă *vergură* (adecă *văr-?) învălită* (accentul nu-ĭ sigur) nigella damascena L., cheveux de Vénus, Braut in Haaren, Jungfer im Grünen, Panțu Plantele sub *chica voĭniculuĭ.* Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 352.

**visculum:* alb. *vèštulă* cleĭŭ pentru prins păsărĭ, Vogelleim M. Wört. 468. Forma cuvîntuluĭ albanez e curioază. Ea presupune un **vistlum, *vistulum,* care e greŭ de admis, pentrucă în latina populară e obișnuită schimbarea luĭ *tl* în *cl,* ĭar acea a luĭ *cl* în *tl* e necunoscută.

viscum: rom. *văsc.*

§ **321.** Din aceste 376 *) cuvinte latineștĭ și latineștĭ populare (sigure—pănă acum!—sînt 353, ĭar 23 sînt îndoĭoase), dintre care 330 se găsesc și în albaneza, ĭar 46 aŭ în albaneza reprezentante înrudite, aparțin numaĭ dialectuluĭ dacoromînesc următoarele 77: *admissarius, aeramen, amita, angelus, asper, assula, augustus, avunculus, balbus, belua, braca, bubalus, calendarius, cannata, *capitare, capo, capreolus, cicada, cichorium, circare, cogitare, computare, cors, culmen* (După Dunărea, revistă științifico-literară, Septembre-Decembre 1923 pag. 125, se găsește și în macedoromîn, la Hăliche, în Thessalia: *cŭlmă* „culme de deal, munte"), **curtiare, damnare, damnum, deramare, desiderare, *directare, facula, fasciola, festus, fossatum, fructus, gamba, gens, hospitare, invitare, labrusca, laurus, laus, lavatura, linea, lunter, magister, marathrium, miserere, natura, pacare, passus, pax, pensare, *pettia, poenitere, pungere, salvia, secretus, sessus, similare, sputare, status, stratum, tenda, tristis, vadum, versus,—*allenire, caucus, indurare, *otulus, palliola, pausum, *retella, trunculus, turturilla, *virgula.*

§ **322.** Pe următoarele 19 cuvinte latineștĭ și latineștĭ populare (sigure—pănă acum!—sînt 17, ĭar 2 sînt îndoĭoase) le

---

*) Toate numerele date de mine trebuesc luate cu aproximație de cîteva în plus orĭ în minus. Acest lucru este dela sine înțeles și scuzabil. Sper însă că adeseorĭ ele sînt exacte.

posed în comun limba albaneză și dialectul macedoromîn, dar lipsesc în dacoromîn.

castanea: mr. *cîstiňă*, megl. *căstǫňă;* alb. *kăštėňă, găštėňă* M. Wört. 191.

cicer: mr. *țeățire;* alb. *tšikără* M. Wört. 226.

consobrinus: mr. *cusurin;* alb. *kušări* M. Wört. 218.

corpus: megl. *corp;* alb. gheg *korp* M. Wört. 200. M. Wört. și Helbig 38 consideră fără motiv cuvîntul albanez ca de origine italiană, *corpo.*

ficus: mr. *hic,* megl. *ic;* alb. *fik* M. Wört. 104.

furnus: mr. *fŭrnu,* megl. *fŭrnă;* alb. *furr* M. Wört. 114.

?garrire: mr. *gărăscu,* a ciripi asurzitor, despre păserĭ, G. Pascu în Arhiva Iași XVI, 323; alb. *garris,* schreien wie ein Esel, M. Wört. 120.? După Barić 54 cuvîntul albanez ar fi băștinaș.

{ *gaudere:* mr. *gîudėscu.*
**gaudiare:* alb. *găzóĭ* M. Wört. 120.
(Aicĭ aparține poate dacoromînul *güdur>*gaudulare?)*

[grumulus: mr. *grŭmur;* alb. *grŭmuł* M. Wört. 132. Din cauză că *ŭ* n-a devenit *ü* M. Wört. (și tot așa Helbig 44) susține că cuvîntul albanez ar fi înprumutat din italiana, *grumolo.* Este însă prea mare deosebirea de înțeles între cuvîntul albanez, care înseamnă „grămadă", Haufen, și între cel italian, care înseamnă „cĭocanul curechĭuluĭ, cĭocanul uneĭ marole", das Innerste vom Kohl, vom Salat; învremece cuvintele romîn și albanez aŭ acelaș înțeles, și anume un înțeles care a rămas aproape identic cu acel al originaluluĭ latin, care însemna „ein Erdhäufchen, ein Hügelchen". Înprumutat din romîna cuvîntul albanez ĭarăș nu poate fi (Vezĭ argumentarea de sub **mula).* Pentru aceĭa este probabil că cuvîntul albanez a fost numaĭ influințat de cel romînesc, cum admite Capidan 475].

meridiare: mr. *amiridz,* megl. *mirindz* (Acest din urmă e contaminat cu *merenda, merendare,* care s-aŭ păstrat în mr. și megl. *mirindi* timpul de pela toacă, mr. *mirindėdzu* mînînc pela toacă, dr. *merinde);* alb. *mărdzėĭ* M. Wört. 274.

*?*mula:* mr. *amŭră.* „foĭosul la stomahul de oae" Dalametra; alb. *mŭłă* Magen, Laab M. Wört. 289. Dupăcum probează vechĭŭ francez *mule* stomah, francez *franche mulle* Labmagen, *u* era lung. Pentru aceĭa *ŭ* din cuvîntul albanez prezintă dificultățĭ: dacă *mūla* ar fi vechĭŭ în limba albaneză, ar trebui să sune astăzĭ *mülă,* ĭar de înprumut din romînește nu

poate fi vorba, pentrucă înprumutul ar fi trebuit să aĭbă loc pe vremea cînd *-l-* intervocalic romînesc nu se prefăcuse în *-r-*, ĭar această alunecare de sunet romînească este străveche, şi *ŭ* din cuvîntul albanez ar fi prin urmare şi el străvechĭŭ, şi ar fi trebuit să se prefacă, chĭar de s-ar admite înprumutul din romîneşte, în *ŭ*. Trebue să se admită decĭ că cuvîntul albanez e înprumutat din neogreaca, μοῦλα, stomah. Bulgarul *mura* caillette e sigur înprumutat din romîna. In alte limbĭ cuvîntul se maĭ găseşte numaĭ în dialectul italian istrian şi în neoslovenă. Vezĭ Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 5724.

noverca: mr. *năĭărcă, nĕărcă;* alb. *ńèrkă* M. Wört. 313.

ōrdo: mr. *ŭrdin* brazdă, şirurile dela urzeală, megl. *ŭrdin* brazdă, rînd; alb. *ŭrδăr* ordin, poruncă M. Wört. 458. *ōrdo* este unul din cuvintele care la baza limbiĭ romîne aŭ avut pe *ọ̄* prefăcut în *ŭ*. Vezĭ § 240 No 63.

orfanus: mr. *oărfîn;* alb. *vărfără* M. Wört. 463.

serra: mr. *şără* (megl. *şără* un fel de brodărie?); alb. *šărră* M. Wört. 400.

**solanum:* alb. *šulă* loc expus la soare M. Wört. 419.
**solīnum:* mr. *surin* loc expus la soare, pe care-l bate soarele, megl. *surin* acelaş înţeles.

spissus: mr. *spes* „des" din punct de vidère al spaţĭuluĭ; alb. *špéšă* „des" din punct de vedere al timpuluĭ M. Wört. 413.

stylus: mr. *stur* stîlp P. B. 423; alb. *štŭł* Säule M. Wört. 419. M. Wört. consideră pe nedrept cuvîntul albanez ca de origine neogreacă. Ambele cuvinte, şi cel romînesc, şi cel albanez, trimet la vechĭul grec στῦλος cu υ lung şi trebuesc considerate maĭ degrabă ca elemente vechĭ greceştĭ decît ca latine, deoarece în cuvîntul latinesc înprumutat din greceşte *stylus* *y* avea valoarea orĭ de *ị̆* orĭ de *ụ̆*, după cum se constată şi din reflexele luĭ din limbile romanice (Vezĭ Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch Nos 8260, 8340). După Passow Handwörterbuch der griechischen Sprache sub στῦλος latinul *stylus, stĭlus* ar fi înprumutat din vreo formă veche eolică στύλος orĭ στόλος. După Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch latinul *stĭlus* nicĭ n-ar fi înprumutat din greaca, ci ar fi băştinaş latinesc.

sulfur: mr. *şcĭifur;* alb. *štsŭfur* M. Wört. 411.

vomer: mr. *vómeră;* alb. gheg *umb, um* Pflugschar M. Wört. 457. Cuvîntul romînesc este atestat numaĭ de Kavallio-

tis: „ὑννί, βόμερα, βγιέγια". Gustav Meyer, Albanesische Stutien IV pag. 117 traduce cuvintele grec, macedoromîn și albanez greșit cu Pflugsterz. In realitate, dupăcum cuvîntul neogrec ὑννί arată, cuvintele romînesc *vómeră* și albanez *vĭéĭă* înseamnă Pflugschar, soc, fĭerul lat al plugulĭ, adecă aŭ înțelesul latinuluĭ *vómer.* Pentru albanezul *vĭéĭă,* care ĭarăș numaĭ din Kavalliotis este cunoscut, vezĭ Jokl. Unt. 134. Adevărata pronunțare a cuvîntuluĭ macedoromîn trebue să fie *vŏámeră.*

§ 323. Următoarele 272 cuvinte (sigure—pănă acum!—sînt 216, ĭar 56 sînt îndoĭoase) se găsesc în limba albaneză, dar lipsesc limbiĭ romîneștĭ.

abiegnus: vdże M. Wört. 471.

[ablevare: bleĭ M. Wört. 39. Contestat de Jokl 45, Ped. Krit. IX_I 211].

accipiter: tśift M. Lat. 818, M. Wört. 226.

?acucula (Corpus glossariorum III, 368_{43}): *dżălpåră>acucula pani* M. Lat. 816, M. Wört. 143.?

aestimare: tšmoĭ M. Lat. 817, M. Wört. 416.

aetas: ĭétă M. Lat. 808, M. Wört. 163. După Vasmer 23 cuvîntul albanez ar putea fi băștinaș.

*?*affinare: afăróĭ* M. Wört. 3. Contestat de Jokl 103 și de Barić 21.

alterare: ndăróĭ M. Wört. 300.

amicus: mik M. Lat. 809, M. Wört. 278.

anguilla: ndżálă M. Wört. 308.

anulla: núlă Jokl Unt. 40.

*[*apetta: blétă* M. Lat. 818, M. Wört. 39. Retractat de M. Ind. VI, 121].

arca: árkă M. Lat. 807, M. Wört. 15.

?aviarium: gheg *vlă* M. Lat. 812, M. Wört. 476.?

[barbus: belbítsă M. Wört. 32. Contestat de Vasmer 7].

benedicere: bekóĭ M. Lat. 816, M. Wört. 31.

*[*bestana:* gheg *štánă* M. Wört. 415. După Jokl Unt. 246-250 cuvîntul albanez este băștinaș].

bestia: bíšă M. Wört. 38.

*?*betula: *bétlă<*blétă<blétăză* M. Wört. 39.?

binarius: biňár M. Lat. 807, M. Wört. 37.

**boreanus: mură* M. Lat. 816, M. Wört. 42.

**brachiule: brúl* M. Wört. 49. Ped. Zeit. XXXIII, 537 propune pe **brachiullus.*

brisa: bărsi M. Wört. 34.
bubulcus: buĭk M. Lat. 816, M. Wört. 53.
bulla: búlă M. Wört. 53.
[**bullana: mălă* M. Wört. 53. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539].
[**bulluca: bułúngă* (nu *bulúngă,* cum scrie M. Wört.) M. Wört. 53. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539].
burgus: burk, articulat *burgu* M. Wört. 54.
?**bursīnum: bułtši,* articulat *bułtširi* M. Wört. 52.
?*caducus* ori **cadōcus: ketś* M. Alb. V, 85? Ped. Zeit. XXXVI, 327.?
calcaria: kăltśére M. Lat. 807, 811, M. Wört. 186.
calix: tśelts M. Lat. 815, M. Wört. 221.
capessere: kafšói (M. Wört. 176) M. L. Lat. 1055. M. Wört. propune latin **capsare.*
[**capitiare: kapărtséi* M. Wört. 175. Contestat de Spitzer 323].
?**capovertere: kapărδíi* (M. Wört. 175) Spitzer 323.?
?*cardella* (Corpus glossariorum V, 353, $_{51}$): gheg *rruδé* M. Wört. 367? Indoios după Ped. Zeit. XXXIII, 539. Cuvîntul albanez e băştinaş după Jokl Unt. 219.
?**carputiare: kăpús* M. Wört. 187.—M. L. Lat. 1056 propune pe **caputio.*—După Spitzer 324 cuvîntul albanez ar putea fi băştinaş.
cathedra: gheg *karrigă* M. Lat. 812, M. Wört. 169.
?*causa: káfšă* M. Lat. 811, M. Wört. 166. In Neugriechische Studien III, 29 Gustav Meyer propune ca etymon al albanezului *cáfšă* pe lat. *capsa* şi-şi retractează prima etimologie.
[**cedrulanea* şi **cedrulina: dăłăńă, δăłăńă, dăłíńă* M. Wört. 65. Contestat de Vasmer 9 şi de Jokl. Unt. 191].
?*centrum: tśăndră* M. Wört. 225.?
centum: tśint M. Lat. 815, M. Wört. 227.
chersydrus: kutšėdră (M. Wört. 219) M. Ind. VI, 106.
christi natale: kăršăndėlă M. Wört. 189, Ped. Zeit. XXXIII, 539.
clarare: tśăról M. Wört. 220. După Puşcariu Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, 687 cuvîntul albanez ar fi derivat din *caries.*
?**clavanus, *clavaneus, *clavanea: tśă,* articulat *tśări; tśă,* articulat *ts'ăĭa,* Nudelwalger, rundes Teigbrett (M. Wört. 224) Vasmer 34.

**cocceum: kòtsʹe* M. Wört. 194.
**cocceus: kutsʹ* M. Lat. 810, M. Wört. 210.
coccum: kok M. Wört. 194.
?collare: kulàr M. Lat. 813, M. Wört. 212. După M. Wört. și Helbig 21 cuvîntul albanez ar fi înprumutat din italiana, *collare*. Motivul e că nu s-a prefăcut *à* în *è*, dar nu-ĭ hotărîtor.
columba: kułumbri M. Wört. 212>*columba*.
?commercium: kumèrtsʹ vamă M. Lat. 815, M. Wört. 213. După M. Wört. ar fi un înprumut din neogreaca, κουμέρκι vamă. Din punct de videre fonetic nu e niciun motiv pentru a admite aceasta.
consilium: kšiłă, kăšiłă M. Lat. 817, M. Wört. 208.
consolare: ngušułóĭ M. Wört. 307.
contrarius: kundrèlă M. Wört. 214.
**contrastarius: kundărštàr* M. Wört. 214.
convertere: kăϑèĭ M. Wört. 185.
*?*corialia: kuràle* M. Wört. 209.?
**coriatum: guĭàtă* M. Wört. 209.
corium: küa M. Wört. 209.
creare: krióĭ M. Wört. 206.
[*crinalis: rràĭă* M. Wört. 372.? Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].
*crispus: *krešp<krešpăróĭ* M. Wört. 205.
?culleus: külă hernia M. Wört. 212. Vasmer propune maĭ degrabă înprumut din vechea bulgară, *kîla* hernia, pentrucă se potrivește maĭ bine înțelesul, fără ca sunetul să prezinte vreo dificultate, deoarece se găsesc în albaneza exemple de vechĭŭ bulgar *î* (ъı)<*u*.
culmus: kulm M. Wört. 213.
cunctari: kundóĭ M. Wört. 214.
cuprum: tsʹipră M. Lat. 811, M. Wört. 228.
?daemon: gheg *dĭèmăn* M. Lat. 808, M. Wört. 69. Contestat de Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 13.
**decoleare:* gheg *dăkóĭ* M. Wört. 65.
[**deliberare: dălir* M. Wört. 247. Contestat de Ped. Krit. IX_I 211].
*?*depositare: dăštóĭ* M. Wört. 66. Spitzer 318 ar propune un derivat din italian *tosto*.
desiderium: dăšir M. Wört. 66.

diabolus: dïał M. Lat. 816, M. Wört. 69.—E însă, ca şi în limbile romanice, un cuvînt relativ noŭ, după cum probează neafricatizarea luĭ *dĭ.*

*?*discarpere* orĭ **excarpere: škårpă* M. Wört. 407.?

*[*disvelare:* alb. *dzbulóĭ* M. Wört. 267, Ped. Zeit. XXXIII, 538. Vezĭ *vallum* la elementele latineştĭ comune, § 319].

donare: ðuróĭ, ðăróĭ M. Lat. 816, M. Wört. 87.

ductus: duts' M. Wört. 77.

ecclesia: ts'išă M. Lat. 817, M. Wört. 228.

elegium: lidže M. Lat. 809, M. Wört. 245.

episcopus: upėšk, üpėškup M. Lat. 809, M. Wört. 458.

ervilla: rrůłă M. Wört. 376.

evangelium: undžił M. Lat. 809, M. Wört. 457.

examen: alb. gheg *šẽmă* stup Jokl Unt. 286.

*[*excallare: škałóĭ* M. Wört. 407. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539, şi de Jokl 80].

[excipere: šts'ipóĭ M. Wört. 411. După Treimer Ind. XXXV cuvîntul albanez e băştinaş].

[excitare: ts'is, ts'it, tšoĭ, tšüaĭ M. Wört. 228, 448. Contestat de Treimer 341].

*?*excovo-: zdžüĭă* (M. Wört. 484) Jokl Unt. 286.

*[*expeditare: špătóĭ* M. Lat. 819, M. Wört. 414. Contestat de Spitzer 330].

*?*exquaternare: škatróĭ* (M. Wört. 305) Spitzer 325.? Contestat de Barić 60.

[extrudere: štrüϑ M. Lat. 811, M. Wört. 301. Contestat de Ped. Krit. IX_I 212].

*?*extus: ĭåštă* M. Wört. 161 cu îndoĭală.?

[exungere: šüaĭ M. Wört. 419. Contestat de Spitzer 331].

[exvigilare: zdžoĭ, dzdžüaĭ M. Lat. 818, M. Wört. 332. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 547].

?fabarium: ϑĭérră, fĭéră M. Wört. 91. Contestat de Barić 15.

fabella: fĭålă M. Lat. 808, M. Wört. 106.

fabrica: fårkă M. Lat. 818, M. Wört. 99.

fabulare: flas M. Wört. 106.

falco: gheg *falküe* M. Lat. 810, M. Wört. 98.

fallere: fălĕĭ M. Wört. 98.

famulus: fåmuł M. Wört. 99.

fatum: fat M. Lat. 806, M. Wört. 100.

[favilla: ϑăngił, făngił M. Wört. 90. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

femur: ϑămbră M. Lat. 817, M. Wört. 89.
?*ferire: ϑer* M. Wört. 89.?
[*ferula: fėrlă* M. Wört. 102. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 537].
**filicaria: fĭėr, füer, ϑier* M. Lat. 817, M. Wört. 106.
fistulare: fruškulĭĭ M. Wört. 112.
[*flare: flă* M. Wört. 107. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 545].
?*fletus: lot* M. Lat. 809, M. Wört. 249.? Contestat de Jokl Ind. XXXVI, 151.
[*flumen: lůmă* M. Lat. 811, M. Wört. 251. Contestat de Jokl 51].
[*fornix: fălits* M. Wört. 102. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539].
[**fragminare: ϑărrmóĭ* M. Wört. 90. Contestat de Treimer 376].
[**frigilinum: fărli, făli, fli* M. Wört. 103. Contestat de Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 31].
?*fulica: ϑălăză* M. Lat. 817, M. Wört. 89. Contestat de Barić 10.
**furcata: furătă* Ped. 41_{11}, Jokl. 107.
?**fuscinianum: fušńână* M. Wört. 106.?
?*fusum* (participĭul luĭ *fundo*)*: füšă* M. Wört. 115.? Puțin probabil din cauza luĭ *ü* neprefăcut în *ü*.
**galatina: kalndi* M. Wört. 169.
gallus: dżel M. Lat. 807, M. Wört. 138.
gaudium: gas M. Lat. 816, M. Wört. 120.
glis: dżer M. Wört. 138.
gracilis: grel M. Wört. 129.
[*grandis: rândă* M. Lat. 808, M. Wört. 365. Contestat de Jokl 74].
grex: grits, gridże M. Lat. 816, M. Wört. 130.
?*gunna: gũnă* M. Lat. 811, M. Wört. 134. M. Wört. consideră fără motiv cuvîntul ca de origine mediogreacă orĭ neogreacă, γοῦνα.
?*gutta: gütă* M. Lat. 811, M. Wört. 136. M. Wört. consideră fără motiv cuvîntul ca înprumutat din sîrbește, *guta*.
hasta: hėštă M. Lat. 807, M. Wört. 151.
hastile: štiĭă M. Wört. 416.
hebdomas: ĭâvă M. Wört. 162.

?honos: nder M. Lat. 810, M. Wört. 298. Contestat de Treimer Zeit. 402.

ilex: ilts' M. Lat. 815, M. Wört. 158.

[imperans: perändi M. Wört. 328. Cuvîntul albanez e autohton după Pedersen la Barić 124].

?incidere: ts'iĭ M. Wört. 226.?

**indictare: dăftóĭ* M. Lat. 818, M. Wört. 64.

indulgere: ndăléĭ, ndăĭéĭ M. Lat. 821, M. Wört. 299.

?infans orĭ *infantia: fantsük* das Junge von Tieren. Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 55.

infernum: gheg *ferr* M. Wört. 101. Helbig 91 propune fără motiv origine italiană, *inferno.*

ingratus: ngrat M. Lat. 806, M. Wört. 306.

inimicus: armik M. Lat. 809, M. Wört. 12.

[initiare: nis (M. Wört. 310) M. Alb. IV, 21. Contestat de Barić 63].

*?*inquaternare: ngatăróĭ* (M. Wört. 305) Spitzer 325.? Contestat de Barić 60.

*[*intrudere: ndrüϑ* M. Wört. 301. Contestat de Ped. Krit. IX_I 212].

[intus: ndă M. Wört. 299. Contestat de Ped. Krit. IX_I 213].

*[*invelare: mbulóĭ* M. Wört. 267, Ped. Zeit. XXXIII, 538. Vezĭ *vallum* la elementele latineştĭ comune, § 319].

**invernalia: mărráĭă* (M. Wört. 471) Jokl Unt. 265. M. Wört. propusese pe *hibernale.*

**invidiare: mdzóĭ* M. Lat. 816, M. Wört. 268.

*?*itiare: ėtsăĭ* M. Wört. 97. Contestat de Barić 18.

?jejunium: u M. Lat. 811, M. Wört. 455.?

?junctura: dżümtüră M. Lat. 818, M. Wört. 143. După M. Lat. cuvîntul albanez ar fi înprumutat din romîneşte, pentrucă grupul *nct* e dezvoltat după firea limbiĭ romîne, nu după a celeĭ albaneze.

**labracus: låbrik* M. Wört. 233.

**lacanum: låkăr* M. Wört. 236.

[lacerta: hårδĭe M. Wört. 147. Contestat de Jokl Ind. XXXVII, 110].

?lacuna+lagoena: lăts'ėr M. Wört. 234.?

lapathum: lepĭétă M. Wört. 241.

latinus: gheg *lătin* M. Lat. 809, M. Wört. 238.

laureus: laĭ (M. Wört. 235) Barić 46.
laxa: láfšă M. Lat. 818, M. Wört. 234.
leo: gheg *lüă* M. Lat. 810, M. Wört. 249.
liber adĭectiv: *lir* M. Lat. 816, M. Wört. 247.
liberare: liróĭ M. Wört. 247.
?**librīnum: bli,* articulat *bliri* M. Wört. 40.?
[*lilium: lüle* M. Wört. 250. Contestat de Treimer 352].
lima: limă M. Lat. 809, M. Wört. 247.
limare: limóĭ M. Wört. 247.
[*limax: lumáts'e* M. Wört. 251? Contestat de Barić 48].
?*linere: lüeĭ* M. Wört. 251.?
lucerna: luts'érră M. Lat. 813, M. Wört. 250.
ludere: lüaĭ M. Wört. 248.
[**macca: mángă* M. Wört. 259 (cu *n* epentetic de recentă dată). Contestat de Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 25].
?*maccus: mékă* (M. Wört. 268) Barić 55.?
?*majus* luna: *maĭ* M. Wört. 255. E probabil însă că, după cum în romîneşte, tot aşa în albaneza cuvîntul e înprumutat din altă limbă, de pildă din neogreacă.
maledicere: małkóĭ M. Lat. 816, M. Wört. 256.
**malitiare: maltsóhem* M. Wört. 256.
**malleaneus:* gheg *vătăĭă* M. Wört. 274, Ped. Zeit. XXXIII, 540.
malleolus: gheg *măńół* M. Wört. 274.
malum: mał M. Wört. 256, Ped. Zeit. XXXIII, 536.
**mancare: măngóĭ* M. Lat. 818, M. Wört. 273.
**mancĭnus: măndżără* M. Lat. 818, M. Wört. 273.
[*mantilia: mandile* M. Wört. 258. După Ped. Zeit. XXXIII, 540 cuvîntul albanez e înprumutat din italiana].
[*manualia: manále* M. Wört. 258. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 540].
**maritatio: martésă* Ped. Zeit. XXXVI, 308.
medicare: măkóĭ, koĭ M. Wört. 282.
**medicaster: măgăštăr* Salbei Jokl Unt. 211-213.
medicus: mĭék M. Lat. 816, M. Wört. 282.
meditare: meĭtóĭ Jokl 111.
[**mellitiare: măltsóĭ* M. Wört. 281. Băştinaş după Jokl Unt. 287-288].
?**merulanea: mălăńă* Schwarzamsel M. Wört. 271, *mălăńă* Ped. Zeit. XXXIII, 537. După Vasmer 42 cuvîntul e băş-

tinaş, derivat dintr-un radical analog grecului μελαν-: pasărea a fost numită după coloarea eĭ, aşa după cum şi în vechea germană nordică aceĭaş pasăre este numită cu un cuvînt care a însemnat „cea peste tot neagră".

ministrare: marštóĭ Jokl Zeit. 233.

miraculum: mrėkułă M. Wört. 288.

missa: mėšă M. Wört. 270.

molere: blüaĭ M. Wört. 40.

molinum: muli M. Lat. 809, M. Wört. 289.

?*momentum: mănt* M. Wört. 274.?

monacus: murk Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 39.

mortalia: mortăĭă, murtăĭă M. Lat. 813, M. Wört. 287.

mulcere: mulkóĭ, mălkóĭ M. Wört. 289.

mulus: mül M. Wört. 295.

**nappa: nápă* M. Wört. 297.

**nodunculus: nănts* M. Wört. 302.

**novaster: nóštră* (M. Wört. 311) Jokl Unt. 212.

?*nubecula: ndżets* M. Wört. 308.?

[*nunquam: năngă, nuk* M. Wört. 304. Contestat de Ped. Krit. IX_I 213].

?*nutricula: ndrikułă* moaşă, Hebamme M. Lat. 818, M. Wört. 301. M. Wört. propune, din cauza înţelesuluĭ, pe **matricula.*

oblata: blátă M. Lat. 813, M. Wört. 38.

**oblatorius* orĭ **oblatitorius: blatătüar,* gheg *mlatür* M. Lat. 818, M. Wört. 38.

oleaster: alb. gheg *vóšter* Rainweide Jokl. Unt. 209-211.

oleum: val, vaĭ M. Lat. 810, M. Wört. 462.

oliva: uli M. Lat. 813, M. Wört. 457.

**olivastru-: ułăštră, ułăštăr* wilder Oelbaum, Olivenart mit kleinen Früchten (M. Wört. 457) Jokl Unt. 210-211. După M. Wört. etymon ar fi *oleaster.*

opera: vėpră M. Lat. 810, M. Wört. 466.

pactare (Corpus glossariorum III, 458, $_{72}$): *paitóĭ* M. Lat. 818, M. Wört. 319.

pala: pálă M. Wört. 319.

**panticarium: pandėră* M. Wört. 320.

panus: pă M. Lat. 807, M. Wört. 331.

parabola: prălă M. Lat. 816, M. Wört. 350.

parare: puróĭ, mburóĭ Jokl. 112.

?parma: alb. *pármză > parma + -ză* (M. Wört. 322) Vasmer 48.

paucus: pákă M. Lat. 811, M. Wört. 318.

paulus: pałóĭ Jokl 112.

**peraramentum: parmắndă* M. Wört. 322.

[percellere: părtšėłă M. Wört. 225? Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

**petramen: bărϑám* M. Wört. 34.

phaseolus: gheg *frašúle* M. Wört. 111.

pignus: penk M. Wört. 327.

pigritari: părtóĭ M. Lat. 813, M. Wört. 334.

[pīla: pilă M. Wört. 337. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

**pistarium: šter* M. Wört. 415.

*[*pletus: plot* M. Lat. 809, M. Wört. 345. După M. Wört. cuvîntul albanez e autohton].

**plicina: pătši* M. Wört. 331.

[podium: pod oberes Stockwerk Jokl 113. Cuvîntul albanez însă, ca și romînescul *pod,* e slavul *podŭ!]*

porro: po M. Lat. 810, M. Wört. 346.

porrum: porr M. Wört. 348.

[postea: póštă M. Lat. 817, M. Wört. 349. Contestat de Ped. Krit. IX_I 213].

potestas: puštėt M. Lat. 807, M. Wört. 359.

princeps: gheg *printš* M. Wört. 353.

publicus: púkă M. Wört. 356.

puppis: púpă M. Wört. 357.

[qua hora: kur M. Wört. 215. Contestat de Ped. Zeit. XXXVI, 317].

?rallus: rráłă M. Lat. 814, M. Wört. 372. Ped. Zeit. XXXIII, 539 dă etimologiea *rarus.*

rapa: rėpă M. Lat. 807, M. Wört. 363.

ratio: arăsúe, arăsėn M. Lat. 815, M. Wört. 14.

?referre: rrăféĭ M. Wört. 373. H. Cuv. I, 302 compară romînul *răfuesc.*

regulus: redž M. Wört. 362.

restis: rrĭėštă (M. Wört. 374) Jokl Ind. XXXVI, 147.

rhombus: rump M. Wört. 370.

ricinus: gheg *rritšăn* M. Wört. 374.

rosalia: ršăĭă M. Wört. 369.

rotula: rrótułă M. Lat. 810, M. Wört. 375.

**rotulare: rrukułóĭ* M. Lat. 813, M. Wört. 375.
?*rudis: rrüδă* M. Wört. 370. Contestat de Barić 90.
?**rugalis: rungáĭă* M. Wört. 376.
ruinare (Corpus glossariorum IV, 531, $_{57}$): *rrănóĭ* M. Wört. 374.
**rusculus: rüškuł* M. Wört. 371.
saburra: šur M. Wört. 420.
sacrare: šăkróĭ M. Lat. 816, M. Wört. 403.
saeculum: šėkuł M. Lat. 808, M. Wört. 401.
salvare: šălbóĭ M. Lat. 818, M. Wört. 403.
sanare: šăróĭ M. Lat. 816, M. Wört. 405.
[*sanguisuga: šušüṅă* M. Lat. 816, M. Wört. 420. Contestat de Treimer 339].
sarmentum: gheg *šermėnde* M. Wört. 402.
**sedicare: šikóĭ, šăkóĭ* M. Wört. 405.
**semare: šămóĭ* M. Wört. 404.
[*sequi: škóĭ* M. Wört. 408. Contestat de Jokl 80].
?*sica: ϑikă* M. Lat. 809, M. Wört. 90. Indoïos după Treimer Zeit. 402.
[**signitare: šămtóĭ* M. Wört. 401. Contestat de Spitzer 328].
?*silphium: šerp* M. Wört. 402.?
**similatura: šămbăłtüră* M. Lat. 811, M. Wört. 404.
situla (latin popular *sicla* Corpus glossariorum V, 514$_{11}$): *šėtše* (M. Wört. 401) Jokl Unt. 102. M. Wört. derivă fără motiv din italian *secchia.*
soca: šókă M. Wört. 412.
solea: šółă M. Lat. 810, M. Wört. 412.
?**soltare: šólă* M. Wört. 412.?
solum: gheg *šüáł* M. Wört. 412.
spartum: špártă M. Wört. 413.
spatula: špátułă M. Lat. 817, M. Wört. 403.
?*spelaeum: špėłă* M. Wört. 391.? Ped. Zeit. XXXIII, 537.
sperare: špărėĭ M. Lat. 817, M. Wört. 414.
**spinaceum: špináts'* M. Lat. 815, M. Wört. 390 (Probabil de origine ghegă, altfel nu se explică *-n-).*
spirare: špiră>spirare M. Wört. 414.
spiritus: špirt M. Wört. 414.
spleneticum: šprėtkă, gheg *špănėtkă* M. Wört. 413.
sporta: špórtă M. Lat. 817, M. Wört. 414.
?*sterilis: štĭėrră* M. Lat. 815, M. Wört. 416. După M. Wört. cuvîntul ar fi autohton.?

stilus: *štilă* M. Wört. 416. *-i-* din cuvîntul albanez provine din *-ẹ-* > *-í*, nu din vreun *ī* al cuvîntuluĭ *stilus*, cum presupune M. Wört., căcĭ *i* din *stilus* era scurt.

?*stiva*: *sti* Jokl Unt. 136. In ce privește pe *s* neprefăcut în *š* spune Jokl Unt. 136-137 că se poate ca în unele dialecte albaneze să nu se fi prefăcut *s* în *š* în grupurĭ de consonante.

susurrare: *šăšăris* M. Wört. 405.

symbolum: *šămbăł* M. Wört. 404.

taenia: *tėňă* M. Wört. 427.

?*tēgula*: *tïėgułă* M. Wört. 431.?

temo: *tomüa* M. Lat. 810, M. Wört. 426.

tentare: *tăndóĭ* M. Wört. 429.

terrae motus: *termėk* M. Lat. 810, M. Wört. 427.

terebellus (Corpus glossariorum V, 396, $_{41}$): *turïėłă* M. Wört. 452.

**terriola*: *trüał* M. Wört. 438.

**testimoniare*: *dešmóĭ* M. Wört. 64.

[*tetrao*: *drăňă* M. Wört. 74. Contestat de Spitzer 319].

tinea: *tėňă* M. Wört. 427.

torculum: *tork* M. Wört. 433.

trabs: *tra* M. Lat. 807, M. Wört. 433.

tractare: *traitóĭ* M. Lat. 818, M. Wört. 434.

[*tradere*: *trăgóĭ* M. Wört. 436. Contestat de Jokl 114].

trajectorium: *taftár* M. Wört. 421.

?**transmediare*: *trazóĭ* M. Wört. 435.?

trifurcus: *tărfürk* M. Wört. 114.

**trimensanum*: *tăršără* M. Wört. 430.

?*trivium*: *trėvă* M. Wört. 353, Vasmer 53.

tructa: *tróftă* M. Lat. 818, M. Wört. 437.

tumba: *tümbă* M. Wört. 452.

[*tundere*: *tunt* M. Lat. 820, M. Wört. 452. Contestat de Ped. Krit. IX_I 211, Jokl 91].

turpis: *turp* M. Lat. 811, M. Wört. 453.

upupa: *püpă* M. Wört. 357.

**upupula*: *püplă* M. Wört. 357, Ped. Zeit. XXXIII, 538.

?**utrinum*: *turi* M. Wört. 452.?

[**vaditus*: **vátă* M. Wört. 468.? Contestat de Ped. Krit. IX_I 212].

valere: *văïėĭ* M. Wört. 469.

velarium: *lăvėre* M. Wört. 244.

veritas: vărtėtă M. Lat. 807, M. Wört. 470.
?**versire: fšiĭ* (M. Wört. 277) Ped. Zeit. XXXVI, 309.?
?**versitio:* gheg *šis* (M. Wört. 277) Ped. Zeit. XXXVI, 309.?
?**vertia: vėrtsă* Streichbrett, Flosse (M. Wört. 467) Jokl Unt. 137-140.
vescere: ušts'ėĭ M. Wört. 459.
vestigare: văžgóĭ M. Lat. 812, M. Wört. 471.
via: vi, viĭă M. Lat. 809, M. Wört. 471.
[*vicus: vik* M. Lat. 809, M. Wört. 472. Contestat de Jokl 96].
?*vipera: nepårkă, nepkåră* M. Wört. 303.?
visitare: văštóĭ M. Lat. 815, M. Wört. 471.
vitium: ves M. Wört. 467.
**vittula: vėtułă* (M. Wört. 469) Spitzer 333.
voluntas: vułnėte, vułundėte M. Lat. 807, M. Wört. 479,

§ 324. Din cele 330 cuvinte, care se găsesc în dialectul dacoromîn şi în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbĭ romanice următoarele 17: *capitina, *excurtare, *experlavare, *flutulare, horrere, hospitium, *indirectare, judicatum, manicare, *marathrium, miserere, natura, *paganire, pervigilare, spodium, *surdire, *vituleus.*

Din cuvintele, care se găsesc cu reprezentante înrudite în dialectul dacoromîn (46) şi în limba albaneză (43), lipsesc celorlalte limbĭ romanice următoarele 31, dintre care 11 aparţin limbiĭ romîne şi 20 celeĭ albaneze: alb. **alvetta,* rom. *alvina,* alb. **cauca,* alb. **cerasinum,* alb. **coagulorium,* alb. *caper,* alb. **debitare,* alb. **debitura,* alb. **dulculus,* alb. **falcinea,* alb. **gallinatia,* alb. **hiberninum,* rom. *innovare*, rom. *languidus,* rom. *languor,* alb. *luteum,* alb. *otus,* rom. **otulus,* rom. *palliolum,* alb. *pallium,* rom. *pausum,* alb. *praeire,* rom. **retella,* alb. *sacculus,* rom. **vapalia,* rom. **vescidus,* alb. *vescus,* alb. *vigilia,* alb. *virgarius,* rom. **virgula,* alb. **visculum.*

Din cele 19 cuvinte, care se găsesc în dialectul macedoromîn şi în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbĭ romanice următoarele 4: *noverca, orfanus,* alb. **gaudiare,* rom. **solinum.*

Din cele 272 cuvinte, care se găsesc în limba albaneză şi lipsesc limbiĭ romîneştĭ, lipsesc tuturor limbilor romanice următoarele 106: *abiegnus, accipiter, *affinare, anulla, aviarium, binarius, *boreanus, *brachiule, *bursinum, cadu-*

*cus, capessere, *capovertere, cardella, *carputiare, centrum, chersydrus, christi natale, clarare, *cocceum, *cocceus, consolare, contrarius, *contrastarius, convertere, *corialia, *coriatum, culleus, cunctari, daemon, *decoleare, *depositare, *discarpere, elegium, evangelium, *excovo-, *exquaternare, *extus, fabarium, fletus, *furcata, fusum, hastile, incidere, ingratus, *inquaternare, *invernalia, *invidiare, *itiare, jejunium, *lacanum, lagoena, *librinum, ludere, luteum, *malitiare, *malleaneus, *mancinus, *maritatio, *medicaster, meditare, *merulanea, momentum, *nodunculus, *novaster, nubecula, nutricula, *oblatorius, *olivastru-, pactare, *panticarium, panus, paulus, *peraramentum, *petramen, *pistarium, *plicina, qua hora, rallus, rapa, referre, regulus, rotula, *rugalis, *rusculus, sica, silphium, *similatura, spelaeum, *spinaceum, spirare, spleneticum, susurrare, symbolum, taenia, tentare, *terriola, *testimoniare, *transmediare, *trimensanum, *upupula, *utrinum, velarium, *versire, *versitio, *vertia, vescere.*

§ **325. C.** In prefaţa volumuluĭ II al dicţionaruluĭ săŭ pag. XIII Cihac spune: „In ale mele elemente latine în limba romînă [Primul volum al dicţionaruluĭ] şi în opera de faţă am indicat aproximativ 500 cuvinte latineştĭ, pe care le posede limba albaneză, şi care sînt identice cu cuvintele corăspunzătoare romîne". Cihac maĭ spune tot acolo că limba albaneză posede în comun cu limba romînă 1000 cuvinte slave, 300 cuvinte turceştĭ, 280 cuvinte greceştĭ moderne şi 20 orĭ 25 cuvinte ungureştĭ, şi că lista detaliată are s-o publice maĭ tîrzĭŭ. Apoĭ adauge: „Această circumstanţă, de sigur foarte remarcabilă, nu poate fi întîmplătoare, maĭ ales în ce priveşte elementele latine, care aŭ suferit în amîndoŭă limbile o schimbare de înţeles aproape analoagă". Iar în M. Wört. pag. IX spune Gustav Meyer: „Din aproape 5140 cuvinte titlurĭ, pe care le cuprinde dicţionarul meŭ, am constatat că 1420 sînt de origine romanică, 540 de origine slavă, 1180 de origine turcească, 840 de origine neogreacă. Numaĭ pentru 400 am putut admite cu oarecare siguranţă o provenienţă băştinaşă veche indogermană. La 730 n-am putut să daŭ de capăt originiĭ".

Cum că cuvintele de origine latină, care sînt comune limbiĭ romîne şi limbiĭ albaneze, sînt maĭ multe decît cele înşirate de mine

(395), şi că cuvintele albaneze de origine latină sînt maĭ multe decît cele înşirate de mine (664), este probabil, pentrucă mĭ-a fost cu neputinţă să culeg tot materialul; macarcă tendinţă accentuată există dela Gustav Meyer încoace de a tot şterge din materialul lexical albanez pe care acel învăţat îl socotise de origine latină, ĭar nu de a-l adăogi. Prea mare deosebire însă între cifrele găsite de mine şi cele reale nu cred să fie. Din cele „aproximativ" 500 cuvinte ale luĭ Cihac trebuesc sigur scăzute multe. Iar dacă (procedînd, fireşte, foarte aproximativ *) din cele 1420 cuvinte albaneze date ca de origine romanică de Gustav Meyer scădem pe cele 1006, pe care Helbig le consideră ca de origine italiană, ar maĭ rămînea ca de origine romanică neitaliană, decĭ *aproximativ* latină, numaĭ 414! (Cu 250 maĭ puţine de cît cele înşirate de mine!).

Cred, prin urmare, că materialul lexical adunat de mine maĭ sus este suficient, pentruca pe baza luĭ să poată cineva trage niscaĭ eventuale concluziĭ cu privire la raporturile etnice şi istorice dintre Romînĭ şi Albanejĭ.

§ 326. Constatăm următoatele.

1. Numărul cuvintelor latineştĭ din limba albaneză este mare. Dacă luăm ca bază cifrele date de Gustav Meyer pentru cuvintele titlurĭ (pentru cele băştinaşe şi pentru cele de origine dubioasă), cuvintele latineştĭ de mine constatate constituesc a opta parte din tezaurul lexical al limbiĭ aceşteĭa. Chĭar în caz cînd cuvintele de origine dubioasă ar fi toate băştinaşe, încă numărul elementuluĭ băştinaş n-ar fi decît aproape de doŭă orĭ maĭ mare decît acel al elementuluĭ latin numaĭ de mine notat. Este probabil însă că o bună parte din cuvintele de origine dubioasă

---

*) Procedarea e foarte aproximativă din maĭ multe puncte de videre. Maĭ întîĭŭ alt ceva sînt *cuvintele titlurĭ* din M. Wört. şi alt ceva sînt *cuvintele* luĭ Helbig: un *cuvînt titlu* cuprinde adesea un grup de cuvinte. Apoĭ nicĭ etimologiile luĭ Helbig şi nicĭ acele ale luĭ Gustav Meyer nu sînt toate juste. Cum că în mod arbitrar hotărăşte Helbig adeseaorĭ că cutare cuvînt albanez e de origine italiană, am constatat în listele stabilite de mine maĭ sus. Iar pentru lipsa de temeĭŭ, cu care Gustav Meyer hotărăşte cîteodată că cutare cuvînt albanez e de origine romanică, voĭŭ da un singur exemplu. Albanezul *tumáts* „tocmagĭ", Nudeln M. Wört. 451 e derivat de Gustav Meyer din cuvintele romanice (sicilian, calabrez, piemontez, provensal) *tuma, toma, tumo, tumazzu*, care toate înseamnă *brînză*. Cuvîntul albanez însă nu-ĭ alt ceva decît turcul (curat turc) *tutmáğ* espèce de vermicelle taillé en carré Zenker 256 b, de unde şi romînul *tocmagĭ*.

nu aparţine la fondul străvechiŭ naţional albanez şi că acest din urmă trebue să fi întrecînd cu foarte puţin la număr elementul latinesc. Ambele aceste elemente lexicale vechĭ însă aŭ fost copleşite de un enorm material străin, italian, slav, neogrec, turc. Copleşirea prin elemente străine a fost tot aşa de mare ca acea care a avut loc în dialectul dacoromîn, unde, dacă luăm drept justă statistica luĭ Cihac (Dictionnaire II pag. VIII), elementul latin constitue o cincime din vocabular, în vreme ce în albaneza elementul băştinaş înpreună cu cel latin constituesc aproximativ ceva maĭ mult decît o cincime.

2. Dintre cuvintele latineştĭ ale limbiĭ albaneze maĭ mult mult de o treime nu se găsesc în limba romînă.

3. Dintre cuvintele latineştĭ, care se găsesc, orĭ aceleaş (330), orĭ înrudite (46 romîneştĭ, 43 albaneze), şi în dialectul dacoromîn şi în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbĭ romanice 48. Aceste 48 se repartizează astfel: 17 se găsesc în amîndoŭă limbile, 11 se găsesc în limba romînă, 20 se găsesc în limba albaneză.

4. Dintre cuvintele latineştĭ, care se găsesc în limba albaneză şi lipsesc limbiĭ romîneştĭ (272), lipsesc tuturor limbilor romanice 106.

5. Cuvintele latineştĭ comune limbilor romînă şi albaneză se găsesc în maĭ mare număr pe terenul dacoromîn decît pe terenul celorlalte dialecte, şi anume aproximativ cu o cincime.

6. Multe din cuvintele latineştĭ prezintă aceĭaş dezvoltare fonetică (maĭ rar morfologică), proprie limbilor romînă şi albaneză, care nu se explică prin alunecarea de sunet obişnuită din aceste limbĭ şi care în alte limbĭ romanice nu se întîlneşte. In privinţa aceasta diferiţĭ învăţaţĭ aŭ procedat adesea în mod precipitat, şi aŭ notat pretinse particularităţĭ de asemenea natură, care în realitate nu există. In catalogul de maĭ la vale astfel de particularităţĭ nereale sînt închise în parentez cu observarea că nu prezintă nimic remarcabil.

aprilis Gast. Rev. 27. Căderea luĭ *a*-.

[*assula* Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 21. Nimic remarcabil].

[*avunculus* Schuch. Vok. III 51. Nimic remarcabil].

[**brotacus* Gast. Rev. 24. Nimic remarcabil].

[*bruscus* Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 24, Şaĭn. 293. Nimic remarcabil].

[*caballus* Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 24, Gast. Grund. 409. Nimic remarcabil].

[*cambiare* Gast. Rev. 350. Nimic remarcabil].
[**canepis* Gast. Rev. 25. Nimic remarcabil].
[*capitina* Gast. Rev. 25. Nimic remarcabil].
[*cerebrum* H. Cuv. I 274. Pentru Hasdeu cuvintele romîn şi albanez n-aŭ a face cu latinul *cerebrum*, ci albanezul *krie* e autohton, ĭar romînul *crier* este derivat din albanezul *krie* prin *-re* „ca din *spina—spina-re*“! Nimic remarcabil.].
[*cicada* Gast. Rev. 30. Nimic remarcabil].
[*cicuta* Gast. Rev. 28. Nimic remarcabil].
[*cingulum* Gast. Rev. 26. Cuvîntul romînesc, dar nu şi cel albanez, are la bază un **clinga*. Nimic remarcabil].
[*civitas* Gast. Rev. 26. Nimic remarcabil].
[*clarus* Gast. Rev. 26. Nimic remarcabil].
coagulum. Pentru ambele limbĭ este la bază **clagum*.
[*compater* Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 28. Nimic remarcabil].
consocer Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 29. Pentru ambele limbĭ este la bază **conscru*.
[*coxa* Gast. Rev. 27. Nimic remarcabil].
[*cubitus* Gast. Rev. 28. Nimic remarcabil].
[*curtus* Gast. Rev. 351. Nimic remarcabil].
[*ericius* Mikl. Slav. 8. Nimic remarcabil].
[**exstirpus* Gast. Rev. 351. Nimic remarcabil].
[*fascia* Gast. Rev. 29. Nimic remarcabil].
[*februarius* Gast. Rev. 27. Nimic remarcabil].
[**filianus* Gast. Rev. 29. Nimic remarcabil].
[**flutulare* Gast. Rev. 30. Nimic remarcabil].
[*hostis* Gast. Rev. 348. Pentru Gaster remarcabil este cuvîntul romînesc *oştire*, al căruĭ *-re* nu s-ar putea explica decît prin *-ri* din cuvîntul albanez *uštări*, aşa că romînul *oştire* ar fi un înprumut din albaneza. Romînul *oştire* însă este infinitivul verbuluĭ *oştêsc*. Nimic remarcabil].
[*in alto* Schuch. Vok. III 51. Nimic remarcabil].
[*jejunare* Gast. Rev. 21. Nimic remarcabil].
[*labrusca* Gast. Rev. 345. Nimic remarcabil].
[*linum* Gast. Rev. 345. Nimic remarcabil].
[*lucta* Mikl. Slav. 10. Nimic remarcabil].
[*lunter* Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 346. Nimic remarcabil].
[*masculus* Gast. Rev. 347. Nimic remarcabil].
[**otulus* H. Cuv. I 309. Pentru Hasdeu romînul *üture* e autohton. Nimic remarcabil].

**paganire* Gast. Rev. 349. La bază pentru ambele limbĭ este un **panganire* cu *n* epentetic.

[*palumbus* Schuch. Vok. III 51. Nimic remarcabil].

[*palus* Gast. Rev. 355, Şaĭn. 295. Nimic remarcabil].

[**pitsicare* Gast. Rev. 349. Nimic remarcabil].

[*populus* plop Mikl. Slav. 10. Nimic remarcabil].

[*praebiter* Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 350. Nimic remarcabil].

**scantillia* Gast. Rev. 351. In ambele limbĭ aceĭaş influinţare a luĭ *scintilla* din partea verbuluĭ *excandere* şi aceĭaş derivare prin *-ia*. Singura deosebire e că **scantĭllia* dela baza cuvîntuluĭ romîn a avut *ĭ* scurt, ĭar **scantíllia* dela baza cuvîntuluĭ albanez a avut *í* lung.

**scantilliare*. In ambele limbĭ aceĭaş înlocuire a luĭ *scintillare* printr-un derivat din **scantillia*.

sclavus. Cuvîntul slav, vechĭŭ bulgar, *Slověninŭ*, numele etnic al Slavilor, apare cu radicalul *scl-* în izvoarele greceştĭ şi latineştĭ din răsărit, unde are înţelesul etnic de *Slav* (Caesarius de Nazianz, a doŭa jumătate a secoluluĭ IV: Σκλαβηνοί, vezĭ § 82 No 10 fine; Procopius, secolul VI, de pildă De bello gotthico III, 13, 14: Σκλαβηνοί; Iordanis, secolul VI, Get. V, 34, 35: Sclaveni, Rom. 388: Sclavini), şi cu radicalele *scl-*, *sl-* în izvoarele apusene, unde are înţelesul de *rob* (*sclavus* în documente din secolul IX, la Ducange; *slavus* într-un document din anul 939, la Ducange). In răsărit *scl-* se explică prin firea limbiĭ romîneştĭ şi a celeĭ albaneze, vezĭ § 311 No 32[a]. In apus *scl-* nu se poate explica prin firea limbilor romanice, vezĭ Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen, I, § 18. Pentru apus decĭ *scl-* din acest cuvînt orĭ este un fenomen german, cum admite Meyer-Lübke la locul citat, orĭ este un import din răsărit, dela Romaniĭ din răsărit, adecă dela Romînĭ, care aŭ fost dintre toţĭ Romaniĭ aceĭ care maĭ întîĭŭ, maĭ îndelungată vreme, şi în maĭ mare măsură, aŭ venit şi aŭ fost în contact cu Slaviĭ. La răsărit cuvîntul *sclavus* e un cuvînt proprĭu romînesc şi albanez.

**scloppus* Gast. Grund. 409. In ambele limbĭ acelaş prefix *ex-* adăogit la primitivul *cloppus*. Prefixul a fost luat dela **excloppare*<rom. *şchĭopez*, alb. *štšepóĭ*, francez *écloper*.

scoria. In ambele limbĭ aceĭaş schimbare a luĭ *sc* în *zg* şi a luĭ *-rĭa* în *-ra*. Această schimbare este analoagă aceleĭa care a avut loc în *scabies*. Decît numaĭ, învremece la *scabies*

schimbarea *sc*<*zg* a avut loc şi pe alte teritoriĭ romanice (vecine de altfel cu teritoriŭl balcanic, Abruzzo şi Friul), la *scoria* ea a avut loc numaĭ la Romînĭ şi Albanejĭ. Nu este nicio trebuinţă de a presupune că cuvîntul romînesc ar fi înprumumutat, orĭ din albaneza, orĭ din bulgara, *zgura,* cum vrea Puşcariŭ Etymologisches Wörterbuch No 1556 (Pentru *ō* din *scōria*<*ŭ* vezĭ § 240 No 63). *scoare,* care există la Moţĭ (Vezĭ Puşcariŭ locul citat), şi e reprezentantul direct al luĭ *scoria,* e numaĭ un dublet al luĭ *zgŭră:* învremece pe marea majoritate a teritoriŭluĭ romînesc (dacoromîn *zgŭră,* macedoromîn *zgŭră,* istroromîn *zgŭră)* aveaŭ loc schimbările *sc*<*zg, ō*<*ŭ,* pe un mic teritoriŭ al romînimiĭ se păstra *scoria* fără schimbare.

spodium. In ambele limbĭ aceĭaş prefacere cu totul anormală a luĭ *ō* în *ŭ.* Presupunerea din M. Wört. cum că cuvîntul romînesc ar fi înprumutat din albaneza este arbitrară.

**stancus.* Pentru ambele limbĭ a fost la bază **stangus. nc*<*ng* numaĭ în albaneza s-ar explica.

[*torta* Gast. Rev. 355. Gaster vorbeşte de romînul *tŭrtă* >*tōrta* (pentru care vezĭ Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 8802), pe care-l pune în legătură cu un albanez *turta* „orĭce lucru rotund", citat după Miklosich Albanische Forschungen II, 67 (La locul citat însă se găseşte cuvîntul albanez *tórtă,* pe care Miklosich îl dă după Hahn). Nimic remarcabil].

[*vesica* Gast. Rev. 22. Nimic remarcabil].

[**virgula* Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 352. Nimic remarcabil].

7. Multe din cuvintele latineştĭ prezintă aceĭaş dezvoltare semasiologică, proprie limbilor romînă şi albaneză şi care în alte limbĭ romanice nu se întîlneşte. Pretinse particularităţĭ de asemenea natură, care în realitate nu există, notate de diferiţĭ învăţaţĭ, sînt închise în parentez cu observarea că nu prezintă nimic remarcabil.

Andreas Gast. Rev. 27. In ambele limbĭ numele sfîntuluĭ Andreĭŭ, care e sărbătorit la 30 Noembre, a devenit numele luniĭ Decembre.

[*bruma* Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51. Aceĭaş dezvoltare de înţeles, Reif, frimas, gelée blanche, se găseşte şi pe alt teritoriŭ romanic, Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 1335. Nimic remarcabil].

bucca Mikl. Slav. 9. In ambele limbĭ s-ar fi dezvoltat un înţeles analog în feliŭl acela că albanezul *bŭkă* înseamnă pîne, ĭar romînul *bucắtă*>*bucca* înseamnă frustum. Insă latinul **buc-*

cata are reprezentante analoage de înțeles și în alte limbĭ romanice. Nimic remarcabil în această privință. Maĭ degrabă s-ar putea găsi o asămănare între romînul *bucâtă* și albanezul *bŭkă* din alt punct de videre, asupra căruĭa a atras atențiea Pușcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 227, anume că pluralul *bucâte* al romînesculuĭ *bucâtă* are înțelesul de *grîne, cereale.*

calendarius Gast. Rev. 27, Șaĭn. 294. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de „luna Ianuar".

certare Gast. Rev. 25 (unde însă nu se discută înțelesul cuvîntuluĭ), Sand. Grund. 527. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de tadeln, réprimander.

conventum Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Grund. 409, M. Lat. 805. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de Rede, Wort, parole.

**curtiare* Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 28. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de schonen, épargner, ménager.

[*directus* Gast. Rev. 354.Ințelesurĭ analoage s-aŭ dezvoltat și în alte limbĭ romanice. Nimic remarcabil].

[*dirigere* Gast. Rev. 354. Nu s-a dezvoltat acelaș înțeles în ambele limbĭ!].

draco Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Șaĭn. 294, M. Lat. 805. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de Teufel, diable.

falx Gast. Rev. 29, Șaĭn. 294. In ambele limbĭ s-a dezvoltat acelaș înțeles de Kinnbacken, mâchoire.

[*fundus* Mikl. Slav. 8. Ințelesul de adînc, tief, profond, pentru care Miklosich, în ce privește limba romînă, citează cuvîntul *afŭnd,* l-a dezvoltat *fundus* și în alte limbĭ romanice. Nimic remarcabil].

furca. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de Spinnrocken, quenouille.

[*galbinus* Mikl. Slav. 9. Nimic remarcabil].

[*gula* Schuch. Vok. III 50, Șaĭn. 294. Ințelesul de Mund, bouche s-a dezvoltat și în alte limbĭ romanice. Nimic remarcabil].

horrere Gast. Rev. 355, M. Lat. 805. In ambele limbĭ s-a dezvoltat acelaș înțeles de hassen, haĭr.

languor Șaĭn. 294. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de o boală grea, în romînește tifos, în albaneza Seuche, maladie contagieuse.

linea. In ambele limbĭ s-a dezvoltat acelaș înțeles de *cămeșă.*

[*magister* Şaĭn. 294. Şăĭneanu arată că în vechea romînă *măestrie* însemna şi *cursă,* apoĭ citează din Miklosich Albanische Forschungen cuvintele albaneze *maštri, maštrim* cu înţelesul de *dolus.* După Gustav Meyer însă din latinul *magister* derivă albanezele *mïèštră, mïèštr, mïèštăr* Meister, Maurer, Zimmermann, *mïeštri* cu înţelesul italianuluĭ *industria* (M. Wört. 284), ĭar albanezele *maštrói, maištrói* betrüge, *maištár* Betrüger, *maštrim* Betrug îşĭ aŭ originea în cuvintele italieneştĭ *maestro, maestria,* dintre care cel din urmă are şi înţelesul de List, şireclic (M. Wört. 262)].

[*mamma* Gast. Rev. 355. Nimic remarcabil].

mergere Gast. Rev. 355, Gast. Grund. 409. In ambele limbĭ s-a dezvoltat acelaş înţeles de ire, gehen, aller. Gaster, care nu cunoştea înţelesul de *ire* al cuvîntuluĭ albanez, ci numaĭ pe acel de *îndepărtez,* compară pe acest din urmă cu înţelesul de *ire* al cuvîntuluĭ romînesc şi le găseşte asămănătoare.

mirari numaĭ în romîna şi în albaneza a păstrat vechĭul înţeles.

[*musculus* Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 22, Şaĭn. 294. In realitate—dacă am admite că cuvîntul albanez e de origine latină—cuvintele romîn şi albanez s-aŭ dezvoltat foarte deosebit din punct de videre semasiologic: unul, cel romîn, are înţelesul de *muscle* şi *filet, Muskel* şi *Rückenstück unter den Knochen,* ĭar celălalt, cel albanez, are înţelesul de *épaule, Schulter.* Un derivat albanez din *mušk* însă, *muškări,* are înţelesul de *plămîn, poumon, Lunge,* destul de îndepărtat şi acesta de înţelesurile cuvîntuluĭ romînesc, dar care a dat naştere totuş credinţiĭ cum că ar fi sămănînd limbile romînă şi albaneză din punct de videre al luĭ *musculus,* şi încă uneĭ credinţĭ foarte persistente. S-a nimerit anume că germanul *Lungenbraten,* în loc să însemneze, după cum ar trebui, *friptură de plămîĭ,* înseamnă *friptură de muşchĭŭ,* orĭ, în limba bucătărieĭ, *muşchĭŭ, filet,* şi pe baza acestuĭ cuvînt german *Lungenbraten,* care are într-adevăr înţelesul romînesculuĭ *muşchĭŭ,* dar de fel pe acel al albanezuluĭ *muškări,* ĭar din punct de videre al primeĭ părţĭ a compusuluĭ samănă—însă numaĭ foarte de departe—cu albanezul *muškări,* dar de fel cu romînescul *muşchĭŭ,* s-a stabilit un *quiproquo* greŭ de explicat prin vorbe. Miklosich: „*muşchĭ* musculus, Lungenbraten—alb. *muščăni* [forma ghegă] hepar“. Schuchardt: „*muškări* Lunge—*muşchĭ* Lungenbraten“. Gaster: „Cuvîntul albanez are înţelesul de muşchĭŭ şi de plămîĭ, şi în limba romînă *muşchĭŭ*

are înțelesul de *muscle, filet* și *bucate gătite de plămîĭ*, Iszer Lexicon". Gaster afirmă neexactitățĭ însă, căcĭ cuvîntul albanez n-are înțelesul de *mușchĭŭ*, ĭar Iszer de *bucate gătite de plămîĭ* nu pomenește, ci spune următoarele: „*mușchĭŭ*, der Lungenbraten, das Lendenstück". Șăĭneanu: „*Musculi* a produs romînește *mușchĭ*, care maĭ are și sensul de *bucate gătite de plămîĭ;* albanește *muškărí* însemnează de asemenea mușchĭ și plămîĭ". Neexactitățile luĭ Gaster aŭ trecut întocmaĭ la Șăĭneanu. Cel din urmă care maĭ pomenește, probabil cu intenție, de periculosul *Lungenbraten* este Gustav Meyer în M. Wört. 294].

orare Gast. Rev. 355, Șaĭn. 294. In ambele limbĭ s-a dezvoltat acelaș înțeles de Glück wünschen, féliciter.

[*orbus* Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 355. Nimic remarcabil].

**paganire* Gast. Rev. 349. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de verunreinigen, souiller.

palus Gast. Rev. 355, Șaĭn. 295, Sand. Grund. 527. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de Wald, forêt.

[*pulpa.* In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de Wade. Capidan 453. Tot așa însă și în alte limbĭ romanice. Nimic remarcabil].

scortea în ambele limbĭ a dezvoltat înțelesul de *covor.*

secretus. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de einsam, öde, solitaire, désert.

sella. In ambele limbĭ s-a dezvoltat un înțeles analog, în romîna (la plural, *șăle)* acel de Lenden, reins, în albaneza acel de Schenkel, cuisse.

sessus Sand. Grund. 527, M. Lat. 805. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de Ebene, plaine.

socius Șaĭn. 295. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de Gatte, Gemahl, Gattin, Gemahlin, époux, épouse.

status. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de Gestalt, taille, stature.

[*sternere.* In ambele limbĭ s-a dezvoltat înțelesul de *fac patul.* Capidan 453. Tot așa deja în latinește. Nimic remarcabil].

tufa Gast. Rev. 355. In ambele limbĭ s-a dezvoltat un înțeles analog, în romîna Gebüsch, Strauch, buisson, în albaneza belaubter Zweig, dichtes Laubwerk, rameau touffu, feuillage.

turbare. In ambele limbĭ s-a dezvoltat acelaș înțeles de wütend werden, toll werden, enrager, être pris de la rage.

unctura Gast. Rev. 355. In ambele limbĭ s-a dezvoltat acelaș înțeles de Speisefett, graisse.

venenum Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 352, Şaĭn. 295, M. Lat. 805. In ambele limbĭ s-a dezvoltat acelaş înţeles de Galle, fiel.

?ver Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 355, Şaĭn. 295. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înţelesul de Sommer, été. Se pare însă că şi în altă parte a teritoriuluĭ romanic s-a dezvoltat acest înţeles. Vezĭ Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 9213 şi Schuch. Vok. III 52.

[*versare* Mikl. Slav. 9. Nimic remarcabil].

vescus Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 51, 165. In ambele limbĭ s-a dezvoltat acelaş înţeles de welk, fané, flétri.

virtus Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Şaĭn. 295. In ambele limbĭ s-a dezvoltat înţelesul de körperliche Kraft, force.

8. Dintre cuvintele latineştĭ, care se găsesc în ambele limbĭ, sînt unele care prezintă o astfel de dezvoltare fonetică, încît ea nu se poate explica decît prin firea uneĭa din cele doŭă limbĭ, astfel că se impune concluziea că una din limbĭ trebue să fi înprumutat cuvîntul din ceĭalaltă.

α. Dezvoltare fonetică conformă limbiĭ romîneştĭ; decĭ cuvîntul albanez e înprumutat din romîneşte.

**agnelliolus, *agnelliola:* albanezele m. *milŭar,* f. *milóre* junger Widder, junges Schaf von ein bis zwei Jahren, f. *melóre* Ziege die noch nicht geworfen hat>rom. m. *miór* (vezĭ Tiktin Wörterbuch), f. *mioáră,* macedoromîn m. *mĭor,* f. *mĭoáră,* după M. Wört. 278.

?battalia: albanezul *bătăĭă* după M. Lat. 811 ar fi înprumutat din italiana, *battaglia,* ĭar după M. Wört. 34 ar fi înprumutat din romîna.

bruma: albanezul gheg *brum* după M. Wört. 49 e înprumutat din romîneşte.

cicuta: albanezul *kukŭtă,* din cauză că nu s-a prefăcut *ŭ* în *ü* e considerat de Capidan 474 ca înprumutat din limba romînă.

cornutus: albanezul *kărnŭtă,* din cauză că nu s-a prefăcut *ŭ* în *ü* e considerat de Capidan 474 ca înprumutat din limba romînă.

[*cŭppa.* Pentru albanezul *kŭpă* M. Lat. 811 a pus etymon *cūpa,* şi din cauză că *ŭ* n-a devenit *ü* a presupus un înprumut din romîna; M. Wört. 215 însă a pus etymon (probabil cel adevărat) *cŭppa* şi a admis directă descendenţă din latineşte].

exponere: albanezul gheg *špun* după M. Wört. 415 e înprumutat din romîneşte.

?*grumulus:* albanezul *grúmuł* după M. Wört. 132 şi Helbig 44 ar fi înprumutat din italiana. Maĭ degrabă a fost influinţat de cuvîntul romînesc. Vezĭ discuţiea de supt acest cuvînt maĭ sus la cuvintele latine comune limbiĭ albaneze şi dialectuluĭ macedoromîn, § 322.

?*in alto:* albanezul *nắltă* ar fi înprumutat din romîneşte după M. L. Lat. 1043, pentrucă nu s-a prefăcut *a* în *e*.

?*milium:* albanezul *mel* ar fi după Ped. Zeit. XXXIII, 539 înprumutat din romîneşte. Indoĭos.

**paganire, paganus:* albanezele *pặgăĭ, pặrgóĭ, păgǻră*, din cauză că s-a păstrat *g* intervocalic şi din cauză că înţelesurile de *unrein, Unrat, Schmutz, beschmutze, verunreinige,* se potrivesc cu acelea pe care le aŭ reprezentantele macedoromîne ale luĭ **paganire, paganus* (*pîngín* om răŭ, crud peste măsură, păcătos, *pîngănitáte, pîngăneáţă* murdărie, excrement, *pîngănéscu* mă murdăresc cu ceva, mă spurc) sînt considerate de Capidan 473 ca înprumutate din limba romînă, în special din dialectul macedoromîn.

?*ruta:* albanezul *rútă* după M. Lat. 811 e înprumutat din romîneşte, ĭar după M. Wört. 371 e înprumutat din italiana orĭ din sîrba, *ruta*.

?*sagitta:* din cauză că în cuvîntul albanez *šădżétă g* intervocalic n-a căzut, macarcă explozivele fonice intervocalice din cuvintele latineştĭ direct înprumutate din latineşte de limba albaneză cad, M. L. Lat. 1052 presupune că albanezul *šădżétă* ar fi poate un înprumut din limba romînă.

?*scutum:* Să fie cuvîntul albanez gheg *stśüt, stśut* o contaminaţie între albanezul **štśüt* şi romînul *scut?* Vezĭ discuţiea de sub cuvîntul *scutum*.

?*unctura:* albanezul *ündǘră* după M. Lat. 818 ar prezenta grupul *nct* dezvoltat după firea limbiĭ romîne, nu după a celeĭ albaneze (după firea limbiĭ albaneze *nct*<*ńt, ĭt: sanctus* <*šăńt,* gheg *šĕĭt;* **strinctus*<*štreńt,* gheg *štrĕĭt),* şi prin urmare „este bănuĭală că ar fi înprumutat din romîneşte". M. Wört. 461 însă nu maĭ pomeneşte nimic despre aceasta. Toată ceĭaltă dezvoltare a cuvîntuluĭ albanez prezintă atît de mult caracterul unuĭ cuvînt direct latinesc, încît înprumutul din romîneşte e foarte puţin probabil: *ündǘră* a rezultat în sînul însuş al limbiĭ albanez din **üńdǘră*. Şi apoĭ pronunţarea *ündǘră* este într-adevăr conformă realităţiĭ? Trebue fină ureche pentru a deosebi pe *ündǘră* de *üńdǘră!*

?alb. *džümtüră>iunctura.* M. Lat. 818 face asupra acestuĭ cuvînt exact aceĭaş observaţie ca asupra luĭ *ündüră.* M. Wört. 143 repetă că dezvoltarea grupuluĭ *nct* este cea romînească. Măcarcă între chipul cum s-a dezvoltat *nct* în acest cuvînt şi acel obişnuit albanez este maĭ mare deosebirea decît la *ündüră,* totuş aşa de mult în dezvoltarea celorlalte sunete se manifestează firea de element direct latin, încît cred că admiterea unuĭ înprumut din romîneşte este exclusă. In limba romînă *iunctura* nu există.

?alb. *káde* sigur nu-ĭ latinul *cadus,* pentrucă ar fi trebuit să dispară *d* intervocalic. M. Lat. 807 presupune înprumut orĭ din romîna, *cádă,* orĭ din sîrba, *kada.* M. Wört. 164 admite înprumut din sîrba. Cuvîntul romînesc însuş este latinul *cadus,* cum admite Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No 250, orĭ de origine slavă, cum admite Tiktin Wörterbuch (vechĭŭ bulgar *kadĭ)?* Este imposibil de hotărît.

?alb. *kăsólă* după M. Lat. 807 ar fi înprumutat din romîneşte, *căsoáe,* ĭar după M. Wört. 190 ar fi probabil un latin **casellum,* schimbat prin influinţa sufixuluĭ *-olus* în **casólum.* Pe albanezul *kăsólă* l-a pus în legătură cu romînul *căsoae* întîĭŭ Cihac Dictionnaire I 45, ĭar M. Lat. dă luĭ *căsoae* etymon **casolla. căsoáe* este însă>*cásă+-oáe.* E foarte puţin probabil ca să fie cuvîntul albanez înprumutuat din romîneşte.

alb. *kupšóre,* kleine Schüssel Jokl Unt. 143, ar fi după Jokl Unt. înprumutat din romîneşte *(cupşoáră).* Probabil.

?alb. *lémńă,* Garnwinde, Haspel Jokl Unt. 142, ar fi după Jokl Unt. înprumutat din romîneşte *(lemn).*

alb. *săpátă,* Beil, hache, săcure M. Wört. 382. Cuvîntul latin popular şi de origine obscură *sappa* (După Scheler la Diez Etymologisches Wörterbuch pag. 752 apare [cu ce înţeles?] în Isidorus şi, cu înţelesul de *rastrum,* în glosele amploniane ediţiea Oehler [In ediţiea Goetz a acestor glose din Corpus glossariorum cuvîntul lipseşte]) se găseşte în romîna, *sápă,* şi în alte limbĭ romanice, unde apare orĭ cu *s-* (francez *sape,* cu înţelesul, între altele, de *secere mică,* Kleine Sichel; friulan *sápe* sapă), orĭ cu *ts* (italian *zappa,* sapă, Hacke; retoroman obwaldic *zappa,* sapă, Hacke), apoĭ în neogreaca (τζαπί, sapă, pioche). In albaneza cuvîntul nu poate fi direct latinul *sappa,* pentrucă ar fi trebuit să se prefacă *s* în *š,* şi fiindcă din italiana orĭ din greaca înprumutat nu poate fi, pentrucă atuncĭ ar

fi trebuit să sune *tsápă*, trebue să fie înprumutat din romîneşte. Element albanez în cuvînt este probabil *-átă*, care s-a întrodus, poate, dupăcum presupune Vasmer 55, prin analogiea cuvîntuluĭ albanez *lopátă*, lopată, Schaufel M. Wört. 248.

alb. *serpóset* es wird Abend, înserează M. Wört. 381. După M. Wört. e de origine romînească=*soarele apune*, însă indirect, prin mijlocirea neogreceluĭ σουρουπώνει, es wird Abend, înserează, aorist σουρούπωσε, care acesta provine direct din romîneşte.

?alb. *skutér* Oberhirt M. Wört. 389 ar fi după M. Wört. neogrec σκουτέρις, care nu ştiŭ ce însemnează, ĭar după Capidan 472 ar fi romînul *scutár* Oberhirt. Romînul *scutár* însuş poate fi orĭ latin *scutarius* orĭ vechĭŭ bulgar *skotarĭ* pecuarius>vechĭŭ bulgar *skotŭ* pecus.

? alb. *štok* Hollunder după M. Lat. 811 ar fi înprumutat din romîneşte, *soc>sabucus*. După M. Wört. 417 însă „cuvîntul albanez nu poate deriva din latina nicĭ într-un chip, chĭar dacă s-ar admite înprumut din romîneşte, rămîn încă dificultăţĭ care nu se pot înlătura".

[alb. *tšă* după M. Lat. 815 şi M. Wört. 218 este înprumutat din romîneşte, *ce>quid*. După Ped. Zeit. XXXVI, 328 el este băştinaş albanez].

[alb. *várgăr* unverschnittener Bock oder Hengst M. Wört. 470 ar fi după M. Wört. un derivat albanez din cuvîntul romînesc (dacoromîn) *vărgă*. Foarte neprobabil].

β. Dezvoltare fonetică conformă limbiĭ albaneze; decĭ cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza.

[rom. *alérg* în mod cu totul arbitrar e considerat de Gast. Rev. 31 ca înprumutat din albaneza, *largóĭ* îndepărtez M. Wört. 238. Cuvîntul romînesc e foarte probabil > **allargare* (Vezĭ Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 61), ĭar cel albanez un derivat imediat din *làrgă>largus]*.

[rom. *fràsăn*. Că ar putea fi de origine albaneză, e numaĭ o absurdă presupunere din M. Wört. 111. Vezĭ *fraxinus* sub § 319].

[rom. *sat*. S-ar putea presupune că e de origine albaneză numaĭ în caz cînd la bază ar fi **massatum*. Intrucît însă etymon *fossatum* e tot atît de probabil, admiterea unuĭ înprumut din albaneză e cu totul arbitrară. Vezĭ *fossatum* sub § 319].

?rom. *bîrsă, bîrță* Griessäule, Scharbaum, Sechholz, Kolterholz (Tiktin Wörterbuch) ar fi după Jokl Unt. 140-141 înprumutat din albaneza: alb. *vértsă* Streichbrett>latin **vertia*.

rom. dacoromîn *láe* ad. f., sur, alb cu negru, grau, gris, despre lîna oilor, macedoromîn *laĭŭ* m., *lae* f., ad., negru; alb. *laĭ*, acelaş înțeles ca în dacoromîn, „von Schafen mit schwarzen und weissen Haaren" M. Wört. 235. După M. Wört. originea cuvîntuluĭ este obscură. Barić 46 însă arată în mod convingător că şi din punct de videre al înțelesuluĭ şi din acel al sunetelor cuvîntul albanez s-a putut dezvolta din latin *laureus*. In asemenea caz cuvîntul romînesc, care evident este acelaş cu cel albanez, este sigur înprumutat din albaneza, căcĭ prin alunecarea sunetuluĭ romînească din *laureus* nu putea să ĭasă *laĭŭ*. Cred că este numaĭ o întîmplătoare coincidență de sunete între cuvintele romînesc şi albanez şi între enigmaticul *laius*, cuvînt mediolatin (vezĭ Ducange) întrebuințat de cîțĭva scriitorĭ din Gallia din seculele VI, VII cu înțelesul uneĭ colorĭ (gris? cenuşiŭ? albastru ?) şi cu etymon necunoscut (Să nu fie cumva=**blaius* =mediolatinele *blavius, bloius* albastru>german *blau?)*. Pentru Țicĕloiu în Zeitschrift für romanische Philologie XXXVIII pag. 485-490 cuvintele romîn şi albanez ar fi = acest mediolatin *laius*. Pentru C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, I, pag. 441 (în Dacoromania IV) cuvîntul romînesc ar proveni din vechĭul grecesc λάγειος. Din vechĭul grec λάγειος însă trebuĭa să ĭasă în romîneşte *ládzu*, Vezĭ § 253 No **192** c. Sextil Puşcarĭu în Dacoromania anul IV (1924-1926) pag. 720 sqq. propune pentru cuvintele romînesc şi albanez ca etymon pe latinul *labes*.

9. La reprezentantele albaneze a doŭă din cuvintele latineştĭ care se găsesc în ambele limbĭ, corăspund nişte cuvinte romîneştĭ, care samănă la schelet şi la înțeles atît de mult cu cuvintele albaneze, încît e foarte probabil că sînt înprumutate din albaneza. In asemenea caz ar exista în romîneşte dela aceste etyma latine cîte doŭă reprezentante, unul direct şi altul indirect.

certare: rom. *cert;* alb. *tśărtóĭ*. Dar romînul *cîrtésc* să nu fie cumva albanezul *tśărtóĭ*, înprumutat pe vremea cînd încă *ḱ* din **ḱărtóĭ* nu se africatizase? Romînul *cîrtésc* (după traducerea luĭ Tiktin în Wörterbuch) înseamnă seine Unzufriedenheit äussern, tadelnd murren, tadeln, ĭar albanezul *tśărtóĭ* înseamnă zanken, streiten, tadeln. Cum că rom. *cîrtésc* ar fi=alb. *tśăr-*

tóĭ (pe care el, luîndu-se după ortografiea echivocă a limbiĭ albaneze, îl cetia *chĭărtóĭ)* a presupus întîĭŭ Gast. Rev. 25. Această etimologie se dă ca probabilă şi de Tiktin Wörterbuch. Cihac a propus pe vechĭul bulgar *krŭtʻkniĭe* grunnitus.

circus: rom. *cerc;* alb. *tśark.* Dar romînul *ţarc* să nu fie cumva albanezul *tśark?* Romînul *ţark* este o îngrăditură rotundă, de pildă acea care se face înprejurul unuĭ stog de fîn (Damé Terminologie poporană romînă, Bucureştĭ, 1898, pag. 37). Că rotunzimea face parte din înţelesul *ţarculuĭ* se constată şi din derivatul *ţărcălán* „cerc, cercul care se face în jurul soareluĭ orĭ al luneĭ". Albanezul *tśark* înseamnă Kreis, Umkreis. După Ovidiu Densuşianu, Histoire de la langue roumaine I pag. 354 romîn *ţarc* ar fi >albanez *ϑark* Hürde, Pferch M. Wört. 92.

§ 327. D. Dar chĭar în afară de cuvintele de obîrşie latină, care se găsesc în amîndoŭă limbile, aŭ loc alunecărĭ de înţeles analoage, de o parte la cuvinte romîneştĭ, şi de altă parte la cuvinte albaneze. Intru cît vreo dezvoltare semasiologică de acest fel este specifică limbilor acestora, este foarte greŭ de hotărît. In XIV Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig a publicat Per. Papahagi o bogată listă de asemenea corespondenţe între limbile romînă, albaneză, neogreacă şi bulgară (Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen) *). Aceste corespon-

---

*) Cîteva corespondenţe romîne şi albaneze maĭ arătase înainte şi Sextil Puşcarĭu în Convorbirĭ Literare XXXVIII, 461-464, XXXIX, 56-59, şi după aceĭa a maĭ arătat Capidan 477-478. Fără nicĭun motiv Capidan consideră cele cîteva exemple date de dînsul ca înprumuturĭ făcute de limba albaneză din limba romînă. La paginile 502 sqq. Capidan înseamnă între altele şi asemenea corespondenţe dintre dialectul macedoromîn şi limba albaneză, pe care le consideră ca înprumuturĭ din limba albaneză după un criterĭu enunţat la pag. 505: „Orĭce expresiune din dialectul aromîn, care nu există în dialectul dacoromîn, însă se regăseşte în limba albaneză şi în acelaş timp lipseşte în celelalte limbĭ balcanice, o consider ca decalcată din limba albaneză. Se înţelege că nicĭ în această privinţă nu se poate susţinea totul cu siguranţă absolută". In privinţa unora din aceste fenomene am de făcut observaţiĭ. Pag. 502: ‹mr. *se fŭre că, s-eáste că* cu înţelesul de *dacă* sînt copiate după alb. *nă tśoft se, ndă ĭstă tśă*›. O conjuncţie analoagă este în neogreaca: ἂν τύχῃ καί, ἂν εἶναι καί. Pag. 504: ‹Şi în macedoromîn şi în albaneza conjuncţiea care înseamnă *cît* (mr. *cît*, alb. *sa*) a căpătat şi înţelesul de *îndată ce*, şi conjuncţiea care înseamnă *unde* (mr. *ŭnde,* alb. *ngăha*) a căpătat şi înţelesul de *pe cînd*›. Şi în dacoromîn *cît* are înţelesul de *îndată ce* şi *unde* are înţelesul de *pe cînd.*

dențe le înșiră autorul în 451 numere. In Un specialist romîn la Lipsca (Viața romînească anul 1909) pag. 101 sqq. eŭ am arătat că pentru 85 din ele există corespondențe și în alte limbĭ în afară de cele balcanice. O cercetare maĭ amănunțită decît acea făcută de mine ar proba sigur că numaĭ puține din corespondențele înșirate de Papahagi aparțin excluziv limbilor romînă, albaneză, neogreacă, bulgară, și încă maĭ puține excluziv limbilor romînă și albaneză.

Vreo cîteva asemenea fenomene daŭ maĭ la vale. Treĭ din ele aŭ maĭ fost relevate și de alțiĭ. Dintre cele înșirate de Papahagi repet unul, tocmaĭ pentrucă a maĭ fost relevat și de alțiĭ. Se poate însă întîmpla să se fi strecurat în lista mea și alte repetărĭ ale unor lucrurĭ deja notate de Papahagi.

α. Substantive.

rom. *cêĭa lúme* das Jenseits, l'autre monde; alb. *aĭó duńá* Ped. 64_{19}. Tot așa german *jene Welt.*

rom. *cireșár, cireșél*>*ciréșă* luna Iunĭu; alb. *tśăršór, tśiršúer*>*tśărši* cireșă luna Iunĭu orĭ luna Iulĭu M. Wört. 225. Relevat de Gast. Rev. 27. Insă tot așa și în alte limbĭ romanice.

rom. *cîntătórĭ* m. pl. >*cînt,* cucoșĭ, numaĭ în izolarea *la, pela, despre* ~ = cînd cîntă cucoșiĭ întîĭŭ; alb. *kăndés* cucoș >*căndóĭ* cînt M. Wört. 187. După Pușcarĭu, Locul limbiĭ romîne între limbile romanice, 16, romînul *cîntătórĭ* ar însemna „timpul cînd încep să cînte cucoșiĭ“ și ar fi o formațiune analoagă celor sarde prin *-torius,* care însemnează „momentul cînd începe acțiunea exprimată prin verb“, de pildă *sinadorğiu* „timpul cînd se însemnează oile“.

rom. *omușór* (deminutivul luĭ *om)* părătuș, Zäpfchen, luette; alb. *ńeriϑ* (deminutivul luĭ *ńeri* om) acelaș înțeles M. Wört. 313. Relevat de H. Cuv. Suplement pag. LXXVI, Șaĭn. 310, Sand. Grund. 527, Papahagi No 259.

Pentru *cît* vezĭ exemple în dicționarul luĭ Tiktin, pentru *unde* vezĭ Gaster Chrestomatie II pag. 74, 104. Pag. 512: ‘Și în macedoromîn și în albaneza verbul care înseamnă *pot* (mr. *pot,* alb. *munt*) are și înțelesul de *înving.* Ințelesul de *înving* îl avea *pot* și în dialectul dacoromîn, limba veche, dupăcum se poate videa din psaltirea șcheĭană psalm 128 versul 2’. In psalmul 128 versul 2 însă se găsește verbul corăspunzător *pot* cu înțelesul de *înving* și în textul latin al vulgateĭ (*non potuerunt mihi*), și în cel grecesc al septanteĭ (οὐκ ἠδυνήθησάν μοι), și trebue să se fi găsind probabil și în cel slavonesc (прѣмогѫ). Cauza acestuĭ lucru trebue să fie textul evreesc.

soáre apúne, apus, vest, West, ouest; alb. *perăndón dïéłi* acelaş înţeles M. G. 74 No 11.

soáre răsáre, răsărit, est, Osten; alb. *del dïéłi* acelaş înţeles M. G. 74 No 11.

vinicér>*vin* luna Septembre; alb. *vïéšt e páră* (întiĭul ~) luna Septembre, *vïéšt e dǘtă* (al doilea ~) luna Octombre (*vïešt*=**vľešt*>*vïéla* culesul viilor) M. Wört. 475. Relevat de Gast. Rev. 27.

β. Verbe.

aștern.

rom. *aştern jos pe cineva*, îl întind la pămînt ca să-l bat; alb. *e štrói póštă* Ped. 34_{35}.

cad.

rom. *mi se cade*, mi se cuvine; alb. *ep mă pïésăn e dżắsă tśă mă bie* dă-mĭ partea de avere *ce-mĭ cade* M. G. 68 No 12.

calc.

rom. *calc în casa cuĭva* mă duc pela cineva, vizitez pe cineva; alb. *as i škélte ndă štăpi* nu-ĭ călcase în casă M. G. 58_1.

duc.

rom. *mă duc în treaba mea*, mă duc, plec; alb. *t e lắmă tă véĭă nă púnă tă tiĭ* să-l lăsăm să se ducă în treaba luĭ Ped. 27_{31}.

es.

rom. *ese vorba cuĭva*, i se înplineşte vorba, se constată că a vorbit adevărat; alb. *i dółi fïála e mbrétit* ĭ-a eşit vorba împăratuluĭ, i s-a înplinit vorba, s-a constatat că a vorbit adevărat Ped. 50_{22}.

fac.

rom. *fac încotrova*, plec într-acolo, mă duc într-acolo; alb. *bắri tútïe* făcu într-acolo, plecă, se duse într-acolo Ped. 45_{18}.

rom. *fac trebuinţă cuĭva*, are trebuinţă de mine, are nevoe de mine; alb. *i băn lazắm* îĭ facĭ trebuinţă, are nevoe de tine Ped. 66_6.

rom. *un lucru se face*, devine, se întîmplă ceva cu dînsul; alb. *tš u-bă karséła?* ce s-a făcut lada? unde-ĭ lada? Ped. $113^{II}{}_{17}$.

ïaŭ.

rom. *ïaŭ din urmă pe cineva*, îl urmăresc; alb. *t e mirri*

pas s-o luațĭ din urmă, s-o urmărițĭ Ped. 87_{17}, *e mùarr pas* aŭ luat-o din urmă, aŭ urmărit-o Ped. 87_{21}.

rom. *mă ĭaŭ,* mă recreez; alb. *mă páră i ða tă hăĭă, tšă tă marr aĭó pákăză vèhten* maĭ întîĭŭ ĭ-a dat să mînînce, ca să se maĭ ĭee puțin, ca să maĭ prindă la putere M. G. 58_{22}.

las.

rom. *las sănătate cuĭva* îmĭ ĭaŭ ziŭa bună dela cineva; alb. *i la šăndét aslánit* îĭ lăsă sănătate leuluĭ, îş luă ziŭa bună dela leŭ Ped. 33_{3}.

petrec, trec.

rom. *petrec,* un derivat al luĭ *trec,* are între altele înțelesul de sich unterhalten, sich belustigen, Kurzweil treiben, s-amuser, se divertir; alb. *škoĭ* trec, vorübergehen, passer, are şi înțelesul romînuluĭ *petrec: tšiš škóve?* cum aĭ petrecut? Ped. 86_{31}, *tšiš škúat nga prinzipai?* cum ațĭ petrecut la prinț? Ped. 87_{1}, *škúam šúmă mir* am petrecut foarte bine Ped. 87_{2}.

rămîn.

rom. *n-a maĭ rămas carne pe cineva,* a slăbit foarte tare; alb. *mă miš nă vètăhe núku u-mbéti* nu maĭ rămăsese carne pe dînşiĭ Ped. 65_{33}.

tem.

rom. *mă tem de cineva* (Raportul exprimat aicĭ prin *de* este acel al punctuluĭ de plecare); alb. *trắmben nga arápi* se tem de arap (*nga* are între altele înțelesul de von-her, aicĭ acest raport de von-her, *dela,* îl exprimă) Ped. 39_{17}.

γ. Adverbe.

rom. *dela drum* ca predicat, de abĭa sosit: *sînt dela drum* de abĭa am sosit; alb. *ĭam nga úða* sînt dela drum, de abĭa am sosit Ped. 66_{15}.

rom. *maĭ întîĭŭ;* alb. *mă páră* maĭ întîĭŭ M. G. 58_{22} (Vezĭ exemplul de sub *ĭaŭ).*

rom. *numaĭ cît;* alb. *vètăm sa* numaĭ cît M. G. 66_{28}.

rom. *tot aşa;* alb. *džiϑ aštú* tot aşa M. G. 57_{9}.

§ 328. E. Limbile romînă şi albaneză aŭ comune—de fapt, orĭ numaĭ în aparență—multe cuvinte care nu sînt de origine latină. Unele din ele sînt de origine obscură, altele sînt în albaneza băştinaşe, altele sînt în romîna băştinaşe, la altele există numaĭ o întîmplătoare corespondență fonetică fără ca originea să fie aceĭaş, la altele presupusul corespondent romînesc e de-

origine latină. Nu ĭaŭ în considerare cuvintele pe care cele doŭă limbĭ le-aŭ înprumutat în mod vădit, şi una şi alta, dela vreo altă limbă, afară numaĭ dacă asemenea cuvinte n-aŭ fost relevate de alţiĭ, ca cum ar constitui vreo legătură între limbile romînă şi albaneză.

rom. *abéş* în adevăr, cu adevărat; alb. *bésă* Glaube M. Wört. 33, H. Et. 80. Cuvîntul albanez e băştinaş. Originea celuĭ romîn e obscură.

rom. *ábur;* alb. *ávul* Dunst M. Lat. 805, M. Wört. 21, M. Alb. 36. Pentru pretinsa derivare din *vapor* vezĭ maĭ sus sub § 319 cuvîntul *vapor.* Pentru M. Lat. cuvîntul albanez nu-ĭ latin şi nicĭ macar indogerman. Pentru M. Wört. şi M. Alb. el e băştinaş albanez şi de origine indogermană, ĭar cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza. E foarte probabil că cuvintele romîn şi albanez staŭ în legătură unul cu altul, dar că cel romînesc este înprumutat din albaneza nu-ĭ sigur.—Derivarea din **abburare* (Pentru care vezĭ Puşcariŭ Etymologisches Wörterbuch No 5 şi Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 15) este de aceĭaş valoare ca cea din *vapor.*

rom. *ácer* aştept, pîndesc; alb. *ts'ăłóĭ* erlange, erreiche, treffe, gebe acht M. Wört. 225. Apropierea a fost făcută de Puşcariŭ în Dacoromania II pag. 592, care socoate că cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza. Originea cuvîntuluĭ albanez este obscură după M. Wört. Foarte probabil între cuvintele romîn şi albanez nu este niciŏ legătură.

rom. *acólo.* Vezĭ *cólea.*

rom. *acúm;* alb. *akóma* încă, noch M. Wört. 6, Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51. Mikl. Slav. şi Schuch. Vok. le consideră ca de aceĭaş origine, şi anume Mikl. Slav. se mărgineşte numaĭ a compara neogrecul ἀκόμη şi friulanul *cumó, acumó,* ĭar Schuch. Vok., dupăce compară şi el cuvintele grec şi friulan, propune etimologiea *ad+quomodo* cu îndoĭală. In realitate cuvîntul albanez e de origine neogreacă, cum spune M. Wört., ĭar cel romînesc e de origine latină, *eccum+modo.*

rom. *aghiúţă;* alb. gheg articulat *agóĭa* Gott M. Wört. 4; H. Et. 510. Cuvîntul albanez e după M. Wört. turcul *agá* maître, seigneur Zenker 66 b. Cel romîn e de origine obscură.

rom. *ajumitul, ajumita;* alb. *dżúmă* Schlaf M. Wört. 142. Cuvîntul albanez e băştinaş. Cel romîn e de origine obscură. Apropierea a fost făcută de O. Densuşianu Histoire de la langue roumaine I, 296, care consideră cuvîntul romînesc ca înprumutat din albaneza.

rom. *alác;* alb. *lákăr* Kraut, Gemüse, Kohl M. Wört. 236, H. Et. 667. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine greacă, λάχανον. Cel romîn e de origine obscură; după C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripţiilor, I, pag. 458 ar fi grecul eolic *ἄλλαξ=ἄλιξ.

rom. *aliór, ariór, aĭór,* euphorbia cyparissias L., euphorbia helioscopia L., euphorbia palustris L., euphorbia esula L.; alb. *riel* acelaş înţeles ca al cuvîntuluĭ romînesc M. Wört. 366. M. Wört. propune ca etymon pentru cuvîntul romînesc pe **aliolum,* şi pentru cel albanez pe **aliellum.* Ped. Zeit. XXXIII, 539 propune pentru cel albanez şi pe **aliellum* şi pe **aliolum,* în caz cînd acest din urmă îş va fi păstrat accentul pe antepenultima (ceĭa ce ne-ar trimete la timpurĭ vechĭ tare). H. Et. 892 dă şi forma *alêur* şi propune pe *helleborus,* despre cuvîntul albanez nu pomeneşte.—Origine obscură.

rom. *andilándi,* numele uneĭ păserĭ măestre din basme; alb. *dălăndúše* rîndunică M. Wört. 59, Şaĭn. 293. După M. Wört. cuvîntul albanez e de origine latină, *hirundinem.* Pentru Şaĭn., care citează o variantă albaneză *ndelandiše* (nu-ĭ înregistrată de M. Wört.), cuvîntul romîn e înprumutat din albaneza.

rom. *argeá;* alb. *ragál* Hütte Jokl Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 13. Apropierea a fost făcută de Jokl, locul citat 13-23, care consideră cuvîntul romînesc ca eşit din cimmericul ἄργιλλα=κατάγειος οἰκία, atestat de Ephorus la Strabo V, $_{\text{IV}}$, 5, ĭar pe cel albanez ca eşit din vechĭul macedonean ἄργελλα=οἴκημα μακεδονικὸν, ὅπερ θερμαίνοντες λοῦονται, atestat de Suidas. De fapt un *argella* băştinaş, care n-a avut trebuinţă să fie numaĭ decît înprumutat dela Cimmerienĭ, şi care va fi avut înţelesul de „locuinţă supterană" al cuvîntuluĭ cimmerian orĭ vreun înţeles analog, ar putea fi etymon al cuvîntuluĭ romînesc *argeá* (maĭ degrabă decît turcul *arğa* „caisse, boîte", pe care-l propune ca etymon dicţionarul academieĭ); şi tot aşa cuvîntul albanez ar putea fi eşit dintr-un autohton albanez *argella,* care n-a avut trebuinţă să fie numaĭ decît înprumutat dela vechiĭ Macedonenĭ şi care va fi avut înţelesul cuvîntuluĭ macedonean de „odae în care fac bae încălzind-o" orĭ vreun înţeles analog. Cuvîntul cimmerian şi cel macedonean ar putea fi numaĭ nişte indice că aŭ existat cuvinte analoage şi în limbile băştinaşe ale Romînilor şi Albanejilor. Nimic nu ne îndreptăţeşte să considerăm aceste cuvinte ca înprumutate, dela Cimmerienĭ de Romînĭ şi dela vechiĭ

Macedonenĭ de Albanejĭ. Şi nicĭ vreo vecinătate teritorială între Albanejĭ şi vechiĭ Macedonenĭ în sprijinul înprumutăriĭ nu poate să invoace cineva, cum face Jokl pag. 16, unde spune că străbuniĭ Albanejilor ar fi trăit în Dardania, căcĭ Dardania a fost unul din locurile de obîrşie ale Romînilor (Vezĭ volumul I al lucrăriĭ de faţă).

rom. *bacĭŭ;* alb. *bats* frate maĭ mare, älterer Bruder M. Wört. 29. Origine obscură.

rom. *bag;* alb. gheg *baĭ* duc, port, opresc, trage, halte auf, halte zurück M. Wört. 35, Mikl. Slav. 8. Mikl. Slav. face această apropiere, care însă nu se poate susţinea. Cuvîntul albanez e autohton şi derivat de M. Wört. din rădăcina *bher-*, grec φέρω, latin *fero*. Cuvîntul romînesc e de origine obscură. Tiktin Wörterbuch se gîndeşte la un radical *bag-*, care s-ar găsi în mediogrecul βάζω ponere. In Indogermanische Forschungen VI, 115 Gustav Meyer pune pe *bag* în legătură cu francez *bagage* şi alte cuvinte romanice, pe care Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 880 le raportează la tipul de origine obscură *baga* Schlauch. Nu maĭ probabilă este etimologiea dată de Giuglea 372 sqq.>vechĭŭ german *bauga* inel (*au* va fi devenit *a* în silaba neaccentuată, vezĭ § 237 No 18 ϑ; din silaba neaccentuată se va fi propagat apoĭ *a* prin analogie în silaba accentuată).

rom. *baláur, băláur;* alb. *bółă* şerpe mare, grosse Schlange, *bułár* şerpe de apă, Wasserschlange M. Wört. 41. Origine obscură. După M. Wört. albanezul *bółă* ar fi latinul *belua,* ĭar dintr-un albanez **bólvură*>latin **belvula* ar fi rezultat sîrbul *blavor,* un fel de şerpe, pe care sîrb *blavor* apoĭ l-ar fi înprumutat Romîniĭ şi ar fi dezvoltat din el pe *baláur.* In ce priveşte pe albanezul însuş *bułár,* M. Wört. nu ni lămureşte maĭ de aproape dezvoltarea sa, s-ar părea numaĭ că-l consideră eşit, ca şi pe sîrbul *blavor,* din albanezul vechĭŭ **bólvură*> **belvula.* Pentru alte presupunerĭ asupra originiĭ romînuluĭ *baláur* şi albanezuluĭ *bułár* vezĭ supt § 319 *belua.*

rom. *báligă;* alb. *báigă (báĭgă?), bádżă, bágălă* Kuh- und Pferdemist M. Wört. 23. In Indogermanische Forschungen VI, 116 Gustav Meyer citează din Italia de nord cuvintele *bagola, bagoule, bagula, bagol, begra, begla* harter Koth von Tieren, besonders Schafen, Ziegen, Hasen, Mäusen, şi le consideră, ca şi pe cuvintele romîn şi albanez, ca deminutive ale luĭ **baga,* latin *baca* Beere. Că ar fi vreo legătură între

cuvintele albanezo-romîne şi cele italieneştĭ tăgădueşte Treimer Zeit. 385. H. Barić (după recensiea luĭ Capidan din Dacoromania III, 900) consideră cuvîntul albanez ca băştinaş.

rom. *báltă;* alb. *báltă* mlaştină, Schlamm, Sumpf, Thon, Erde M. Lat. 805, M. Wört. 25. După M. Lat. cuvîntul nu-ĭ indogerman. După M. Wört. cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza orĭ din slava (vechĭŭ bulgar, bulgar, sîrb *blato* Sumpf >primitiv slav **bolto*). Inrudite sînt romanicele lombard *palta,* piemontez *pauta,* provensal *pauto,* pe care Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No 6177 le socoate ca probabil de origine germană. Berneker Slavisches Etymologisches Wörterbuch pag. 70 presupune existenţa unuĭ illyric **baltom,* de unde ar fi derivînd romîn *báltă,* dalmatul *bálta,* cuvintele romanice maĭ sus pomenite, şi poate neogrec βάλτος, mediogrec βάλτη. Ceĭa ce reese este că romînul *báltă* nu-ĭ aşa sigur de origine slavă, dupăcum a fost considerat dela Cihac începînd pănă astăzĭ. Că ar fi înprumutat din albaneza e o presupunere cu totul arbitrară.

rom. *bárză;* alb. *barϑ,* articulat *bárδi* alb, weiss M. Wört. 27, M. Alb. 22, H. Col. anul 1873 pag. 110, H. Cuv. I pag. 269, Şaĭn. 293, Sand. Grund. 529. După M. Wört. cuvîntul romîn e înprumutat din albaneza, şi anume din forma feminină *bárδe.* După M. Alb. el e autohton. Părerea din urmă e probabilă. In tot cazul eŭ consider maĭ probabilă legătura cuvîntuluĭ romînesc cu cel albanez decît cu latinul *ardea,* cum propune cu rezervă Tiktin Wörterbuch şi dă ca sigur Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 619. Albanezul *barϑ* însuş e autohton, M. Wört. M. Alb.

rom. *báscă;* alb. *báskă* Fliess M. Wört. 28, H. Et. 2595. Cuvinte identice, băştinaşe în amîndoŭă limbile.

rom. *başcá;* alb. *báškă* înpreună, zusammen. M. Lat. 805. Această extraordinară apropiere făcută de M. Lat. între cuvinte, după cum complect deosebite la înţeles—se găsesc doar în antiteză!—, tot aşa de deosebite prin originĭ, căcĭ cel romîn e de origine turcească, *baškà* séparément, à part Zenker 164 c, ĭar cel albanez e băştinaş după M. Ind. VI, 106, a fost părăsită de M. Wört. 29, unde nu se maĭ pomeneşte de cuvîntul romînesc.

rom. *băl, bălán;* alb. *báłă* Stirn M. Wört. 24, H. Et. 2938. Cuvîntul albanez e după M. Wört. băştinaş. Cele romîne sînt de origine obscură. Apropierea a fost făcută de Hasdeu, care maĭ degrabă ar fi trebuit să alăture pe albanezele *balóš, baláš* „von Pferden und Ochsen, die eine weisse Stirn haben"

M. Wört. 25, pe care M. Wört. le derivă din sîrbul *bjelaš* Schimmel. Cuvintele romîneştĭ, cu începere dela Cihac Dictionnaire II 6 începînd, de obiceĭŭ cu vechĭŭ bulgar *bѣlŭ* albus aŭ fost puse în legătură. Numaĭ Tiktin Wörterbuch sub *băl* se gîndeşte cu îndoĭală şi la latin *bellus*. Este de observat că cuvîntul *balan* era cunoscut încă pe timpul luĭ Procopios. De bello gotthico I 18: „Calul luĭ Belisar era peste tot corpul murg (φαιός), numaĭ partea de dinainte a capuluĭ, dela frunte pănă la bot, era albă. Pe un aşa cal Greciĭ îl numesc φαλιός, ĭar barbariĭ *bálan* (βάλαν)". Suchier, Chlothars des II Sachsenkrieg und die Anfänge des französischen Volksepos, în Zeitschrift für romanische Philologie XVIII, 187, socoate că *barbariĭ* luĭ Procopios înseamnă Goţiĭ şi că cuvîntul *bálan* este un cuvînt *got*. Tot aşa de lesne se poate însă ca prin *barbarĭ* Procopios să fi înţeles în general pe oameniĭ care nu vorbĭaŭ greceşte, şi ca *bálan* să fi fost un cuvînt balcanic, care dela barbariĭ—adecă dela locuitoriĭ de altă limbă decît cea greacă, în primul loc dela Romînĭ—din peninsula balcanică să fi pătruns şi la cunoştinţa Grecilor, care accentuaŭ însă greşit *bálan* în loc de *balán*. Pe simplul *bal* îl găseşte Suchier în cuvintele *bale jumente* din Liber historiae Francorum, cu care Bertoald, ducele Saxonilor, a numit în bătae de joc pe Chlothar, regele Francilor, cînd acest din urmă şĭ-a scos coĭful şi a lăsat pletele albe să-ĭ fluture pe umerĭ: *bale jumente* e ca şi cum ĭ-ar fi zis *cal bălán, mîrţoagă băłană. Bal* va fi fost, decĭ, un cuvînt al Saxonilor şi al Francilor.—Cuvîntul *bálan* se poate explica prin mijloace gote: radicalul *bal-* corăspunde greculuĭ φαλ- din φαλιός, căcĭ got *b* = grec φ (ph); ĭar *-an* se poate explica orĭ ca sufix derivativ (participial), orĭ ca declinare slabă (Vezĭ Brugmann Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen I ed. I § 344, II §§ 67, 406). Cuvîntul romîn *bălán* ar putea fi un element got în limba romînă, întrodus după fenomenele *l* intervocalic < *r* şi *án* < *ín*, care aparţin limbiĭ romîne primitive (Vezĭ §§ 263, 264). *băl* ar fi un derivat din *bălán*, care a fost considerat prin etimologie populară ca derivat din *băl* prin sufixul derivativ romînesc *-án*. Sigur este că cuvintele romîneştĭ n-aŭ întru nimic a face nicĭ cu latinul *bellus*, nicĭ cu slavul *bѣlŭ*, nicĭ cu albanezele *bálă, balóš, baláš*, şi nicĭ cu vechĭul grec βαλιός, gefleckt, scheckig, care acest din urmă era un element străin în limba greacă, înprumutat poate din limba frigiană după Solmsen în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXIV, 72 sqq.

rom. *bălc* kleine Pfütze Tiktin Wörterbuch; alb. *pelk* articulat *pélgu* Weiher, Regenpfütze M. Wört. 326. După Cihac II, 714 cuvîntul romînesc ar fi de origine albaneză, ceĭa ce nu e de fel probabil. Cuvîntul albanez e sigur băştinaş. Originea celuĭ romînesc e obscură.

rom. *bitúşă* Pferdedecke, Pelzrock Bărceanu Dicţionar romîn-german; alb. *bišteză* Hinterzeug des Sattels>*bišt* Schwanz M. Wört. 38. După Cihac cuvîntul romînesc ar fi de origine albaneză! Cuvîntul albanez e sigur băştinaş. Originea celuĭ romînesc e obscură.

rom. *bî́ca,* interjecţie; „alb. *bika,* schau da, wie es fällt, der Admirativ von *bi* fallen". Weigand în XIX-XX Jahresbericht pag. 134. Weigand, care vrea să spună că alb. *bika* e a treĭa persoană singulară a prezentuluĭ indicativuluĭ admirativ dela *bie* falle M. Wört. 35, nu găseşte nicĭo dificultate în *bi*<*bî*: „aus *bik'a* erwartet man lautlich zwar *bî́că...*" Cu nicĭun preţ însă nu poate rezulta în romîneşte *bî,* accentuat orĭ neaccentuat, din *bi!*

rom. *bîr,* interjecţie cu care se mînă oile; alb. *berr* Schaf M. Wört. 33. Romînul *bîr* este>**ber.* Radicalul *ber-, bar-* cu înţelesul de *oae* se maĭ găseşte în diferite dialecte romanice, în special din Italia nordică, apoĭ în unele limbĭ slave. Vezĭ M. Wört. Cuvintele romîn şi albanez sînt sigur ambele băştinaşe.

rom. *bolborosésc;* alb. *bëlbără* bîlbîit, stotternd M. Wört. 31, Gast. Rev. 23. După Gast. Rev. cuvîntul romînesc e derivat din cel albanez. Cuvîntul romînesc e însă onomatopeic, ĭar cel albanez e latinul *balbus,* de unde şi romînul *bîlbîesc.* Vezĭ maĭ sus sub § 319.

rom. *bombăésc;* alb. *bumbutit* tună, es donnert M. Wört. 53. Ambele onomatopeice, după cum recunoaşte şi M. Wört, care citează multe analoage din alte limbĭ.

rom. *bordéĭŭ, bórtă, burghiŭ, burtúcă, burtúş* (peritonaeum); alb. *buróĭ* hervorquellen, *burímă* Quelle, *bürmă* Schraube, Zündloch, *burk* articulat *bürgu* unterirdisches Vorratshaus, Keller, Gefängniss, *burkϑ* Heimchen, Grille, *burgi* Bohrer, Schraube, M. Wört. 478, 55, 54, Hasdeu Istoriea critică a Romînilor, I, Bucureştĭ, 1875, pag. 237-238. Apropierea a fost făcută de Hasdeu. Nu este nicĭo legătură între cuvintele romîneştĭ şi cele albaneze, cu excepţie de rom. *burghiŭ,* alb. *burgi,* care ambele sînt înprumutate din turceşte, *burgŭ* tarière, vilebrequin, vis Zenker 216 a. Cele romîneştĭ (*bordéĭŭ, bórtă, bürtă [burtúcă, burtúş* sînt derivate din *bórtă, bürtă]*) sînt de origine obscură, probabil slavă.

rom. *bórtă*. Vezĭ *bordéĭŭ.*

rom. *bótă;* alb. *bóte* irdener Wasserkrug mit engem Halse M. Wört. 56. După M. Wört. cuvintele romîn și albanez ar fi înprumutate din italiana, *botte* Fass. Ele sînt sigur de origine romanică, cel romînesc e relativ noŭ, după cum probează nediftongarea luĭ *ó.*

rom. *brad;* alb. *breϑ*, articulat *brèδi* brad, Tanne M. Lat. 805, M. Wört. 45, Mikl. Slav. 8, H. Col. anul 1873 pag. 110, 244 Noembre, Gast. Rev. 23, Șaĭn. 293. Foarte probabil cuvintele romîn și albanez sînt ambele autohtone. Diferite presupunerĭ asupra etimologieĭ lor vezĭ la M. Wört.

rom. *bricĭŭ;* alb. *brisk* Rasiermesser M. Wört. 49. Cuvîntul romînesc e de origine slavă, vechĭŭ bulgar *bričĭ,* ĭar cel albanez e autohton.

rom. *brîncĭ;* alb. *bruts* Mantel ohne Aermel M. Wört. 49, Mikl. Slav. 9. Legătura e stabilită de Mikl. Slav.: „*brîncĭ* Schupp—alb. *bruts* pallii genus".! De necrezut, dacă n-aĭ videa scris! Romînul *brîncĭ* în *a da brîncĭ* e latinul *branca,* ĭar albanezul *bruts* e alt cuvînt cu totul și ca schelet și ca înțeles. Ș-apoĭ ce legătură ar putea fi între Schupp și pallii genus?

rom. *brîŭ;* alb. *bres,* articulat *brèzi* Gürtel, Geschlecht, Generation M. Wört. 46, Mikl. Slav. 9. Cuvîntul romînesc provine din **brénu-,* ĭar cel albanez din **brenz-.* Ambele sînt autohtone. Apropierĭ cu cuvinte din alte limbĭ indogermane vezĭ la M. Wört. *-z* din cuvîntul albanez ar fi sufixul deminutival albanez *-z* după Treimer Zeit. 391.

rom. *bucșésc* umplu, întrebuințat maĭ mult la participĭul trecut, *bucșit,* umplut complect, umplut cu vîrf și îndesat, vollgestopft; alb. *mbuš, buš* umplu, anfüllen M. Wört. 267. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel romîn e de origine obscură. Să aĭbă oare vreo legătură între ele?

rom. *búcur;* alb. *bùkură* frumos, schön M. Lat. 805, M. Wört. 52, Mikl. Slav. 9, Sand. Grund. 529. Cu toată deosebirea de înțeles, e foarte probabil că cuvintele romîn și albanez sînt de aceĭaș origine. Nimic nu ne îndreptățește însă să credem că cel romînesc ar fi înprumutat din albaneza (dupăcum și M. Wört. admite: „dazu, wohl als Lehnwort, rum. *bucura").* După M. Lat. cuvîntul n-ar fi indogerman. După Pap. et. 12 cuvîntul romînesc e un derivat din *buccula,* care va fi însemnat *guriță,* așa după cum *bucca* a căpătat înțelesul de *gură* în limbile romanice; *búcur* ar fi însemnat dela început *sărut,*

dezmĭerd, alint, şi cuvîntul albanez ar fi înprumutat din romîneşte, căcĭ numaĭ în limba romînă, nu şi în albaneza, *-l-* intervocalic se preface în *r.*

rom. *bungét;* alb. *bunk,* articulat *bûngu* stejar, Eiche M. Wört. 54, H. Col. anul 1877 pag. 577, H. Cuv. I, 245, Şaĭn. 293. Este evident că cuvintele romîn şi albanez sînt de aceĭaş origine. Cuvîntul albanez e băştinaş. Tot băştinaş trebue să fie şi **bung* romîn, dela care s-a derivat prin **-ét bungét.*

rom. *bûră;* alb. *bóră* omăt, zăpadă, Schnee M. Wört. 42. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine romanică. Cel romînesc e de origine obscură.

rom. *burghiŭ.* Vezĭ *bordéĭŭ.*

rom. *burtúcă.* Vezĭ *bordéĭŭ.*

rom. *burtúş.* Vezĭ *bordéĭŭ.*

rom. *butúc;* alb. *butuk* (accentul?) einjähriger Bock, Treimer 356. Treimer dă ca etymon pentru ambele cuvinte pe turcul *budûk* court de jambes, petit de taille, nabot; animal à courts poils, à jambes de derrière très courtes, assez semblable à l'hyène; le petit du chameau au moment de sa naissance. Un asemenea cuvînt turcesc nu-l găsesc în dicţionare (Zenker, Redhouse, Samy-Bey Fraschery), unde cu înţelesul de *nabot* este înregistrat *budûr* (Zenker 215 a), ĭar *budûk* (Zenker 182 a) are pe acel de sot, méchant, vil. In orĭce caz, cuvintele romîn şi albanez aŭ numaĭ o întîmplătoare omonimitate şi nicĭ cu turcul *budûk* n-aŭ vreo legătură.

rom. *bûză;* alb. *bûză* Lippe M. Lat. 805, M. Wört. 57, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III, 50, Gast. Rev. 24, Sand. Grund. 529. Cuvîntul albanez după M. Lat. n-ar fi indogerman. In tot cazul e băştinaş. Cuvîntul romîn este sigur identic cu cel albanez. Ce ne îndreptăţeşte însă să credem că ar fi înprumutat din albaneza? Apropierĭ cu cuvinte maĭ mult saŭ maĭ puţin analoage din alte limbĭ şi presupunerĭ etimologice vezĭ la M. Wört. şi la Jokl 11.

rom. *căcĭúlă;* alb. *kăsúlă* Kopfbedeckung, Haube, Mütze, Nachtmütze M. Wört. 190, Gast. Rev. 24. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine neogreacă. Cel romîn e de origine obscură.

rom. *călbáză, gălbáză;* alb. *kălbáză, gălbáză* Leberegelkrankheit der Schafe M. Wört. 222. Cuvîntul albanez e după M. Wört. autohton. Probabil cel romînesc e înprumutat din albaneza. Vezĭ maĭ jos *chelbe.*

rom. *căpúșă;* alb. *kăpúšă* Zecke M. Wört. 188, Gast. Rev. 25. M. Wört. crede că cuvîntul albanez ar fi de origine sîrbească, *krpuša, kerpuša,* spune însă că etimologiea cuvintelor sîrbeștĭ e necunoscută. Pentru ce ar fi înprumutat din sîrbește cuvîntul albanez, nu se poate pricepe. In ce privește cuvîntul romînesc, el din sîrba nu poate fi înprumutat, căcĭ atuncĭ ar fi sunat altfel, ĭar admiterea unuĭ înprumut din albaneza ar fi arbitrară. Este de observat cu această ocazie că admiterea unuĭ înprumut din partea Romînilor de cuvinte privitoare la vieața păstorească este totdeauna foarte îndoelnică. După Pușcarĭu în Dacoromania II pag. 594 cuvîntul romînesc ar fi derivat din *cap* prin *-ușă* ĭar cuvintele albanez și sîrb ar fi înprumutate din romînește.

rom. *căpútă;* alb. *kăpútsă* Schuh M. Wört. 188, Treimer 371, *kput,* un colțun scurt, care ajunge numaĭ păn la gleznă, Nopcsa, Albanien, Berlin-Leipzig, 1925, pag. 169. După Treimer cuvîntul albanez e băștinaș. M. Wört. îl derivă în mod imposibil din turcul *papúǧ.* Cuvîntul romînesc este sigur identic cu cel albanez. Să fie înprumutat din albaneza?

rom. *cătún;* alb. *katúnt,* art. *katúndi* Gebiet, Stadt, Dorf M. Wört. 183, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 26. Cuvîntul e de origine obscură și se maĭ găsește, maĭ mult saŭ maĭ puțin cu acelaș înțeles, în bulgara, sîrba, mediogreaca. Analoage ca schelet și înțeles sînt și turcul de origine arabă *kutún* habitation, Wohnen, Zenker 704 c, și următoarele cuvinte turco-tatare și mongole, citate de Peisker, Die Abkunft der Rumänen pag. 179, 203-204 după Vámbéry čagataische Sprachstudien, Leipzig, 1867, Pallas Sammlungen historischer Nachrichten über die mongolischen Völkerschaften, Petersburg, 1776, Georgi Beschreibung aller Nationen des russischen Reiches, Petersburg, 1776, Vámbéry comunicație orală: kirghiz *kotan* „un loc îngrădit pe cîmp, unde noptează oile", kalmuk *chotton, chottun* „o comunitate de 10 orĭ 12 familiĭ, care-șĭ clădesc totdeauna colibile la un loc și-șĭ pasc turmele înpreună", burjät *chotton* „un mic sat compus din 10 păn la 12 familiĭ, care trăesc și-șĭ pasc turmele la un loc", tatar din Siberia răsăriteană *kotun* [ce înțeles?], mongol *khoton, khotun* „un lagăr compus din corturile a 6 păn la 10 familiĭ înrudite prin sînge". La acestea maĭ adaug eŭ turcul oriental *kotmak* setzen, stellen, niederlegen, *kotunmak* sich niederlassen Vámbéry Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, Leipzig, 1878 pag. 93. Diferite pre-

supunerĭ asupra etimologieĭ vezĭ la M. Wört. După Jokl. Ind. cuvîntul albanez e băştinaş, şi anume e un participĭu în *-t* dela un derivat prin prefixul *kă-* al verbuluĭ *ndăĭ* breite aus M. Wört 299, şi a însemnat dela capul loculuĭ *das Ausgespannte, das Gezelt*. Forma *katun*, sub care apare acest cuvînt în diferite limbĭ, unde ar fi înprumutat din albaneza, ar proveni de acolo că înprumutul s-a făcut sub forma acuzativuluĭ albanez articulat *kătünă*>*kătündnă*. Dacă e aşa, apoĭ romînescul *cătün* e un înprumut din albaneza. Vasmer 28 consideră cuvintele albanez, romîn, grec şi slave ca de origine bulgară (uraloaltaică), afirmă adecă cu tărie ceĭa ce propusese numaĭ cu rezervă M. Wört. Este posibil însă ca între cuvintele balcanice şi cele turco-tatare orientale şi cel arăbesc să fie numaĭ o întîmplătoare coincidenţă, şi ca etimologiea dată cuvîntuluĭ albanez de Jokl să fie cea justă.

rom. *ceáfă;* alb. *tśáfă* Kehle, Hals M. Wört. 219. Foarte probabil cuvîntul albanez e băştinaş. Cel romînesc e sigur identic cu dînsul. Dacă cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza, cum vrea M. Wört., orĭ e înprumutat din dialectul gheg, unde pe alocurea (Vezĭ § 311 No 25) *tś* devine *tš*, orĭ a căpătat pe *ča-* din *ţĭa-*>*tśa-* conform paragrafuluĭ 249 No 159. In primul caz la baza cuvîntuluĭ albanez a trebuit să fie *ke-*, nu *kl-* (M. Wört. presupune amîndoŭă aceste etyma ca posibile), deoarece ghegul *tš* numaĭ din *ke, ki* rezultă, ĭar *kl* în gheg nicĭ macar *tś* nu devine, ci rămîne la faza *k̓* (Vezĭ § 311 No 26). Apoĭ, dacă cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza, trebue să fie de origine relativ recentă, pentrucă *ke, ki* aŭ devenit *tśe, tś'i* în albaneza relativ de curînd. E greŭ de admis însă ca un cuvînt atît de important şi de răspîndit în dacoromîn (în celelalte dialecte nu se găseşte), apoĭ probat ca existînd încă din vechea romînă, să fie de recentă dată. Dacă ar fi de dată recentă, nicĭ înţelesul nu şi l-ar fi schimbat atît de mult, căcĭ e mare deosebire între *Hinterkopf*, cum însemnează cuvîntul romînesc, şi *Hals*, cum însemnează cel albanez. Din vorba *me marr nă tś'áfă*, a lua în cîrcă, citată de Treimer Zeit. 393 nu rezultă, cum vrea Treimer, că cuvîntul albanez ar fi avut dintruntîĭŭ înţelesul de *ceafă*.

rom. *chélbe;* alb. *tś'elp*, articulat *tś'élbi* Eiter M. Wört. 221. Cuvîntul romînesc nu poate fi nicĭ turcul *kel* dartre, teigne, gale, rogne Zenker 755 b, cum vrea Cihac (macarcă se potriveşte înţelesul), pentrucă nu se poate explica *-b,* dar nicĭ **cal-*

via „mit Attraktion des *i*, **chĭal-*, wie in *schimb>excambio* über *schĭam-*“, cum vrea Tiktin Wörterbuch, orĭ **clalvia*, cum propune Puşcarĭu Dacoromania anul IV (1924-1926) pag. 720, pentrucă se opun metatezele neobişnuite şi chĭar înţelesul, ci este identic cu cuvîntul albanez. Acest din urmă e autohton după M. Wört., cu radicalul originar *kelb-*. Fiindcă acest radical a putut păstra pe *k* neafricatizat numaĭ în albaneza, trebue să admitem că cuvîntul romînesc e înprumutat din această limbă. Acelaş radical *kelb-* apare în albaneza şi cu vocala *a*, *kalb-* în cuvîntul *kălbáză*. Se poate admite, decĭ, că şi romînul *călbáză* e înprumutat din albaneza. Cuvîntul *chélbe* s-a întrodus în romîneşte depe vremea cînd *k̓* albanez nu devenise încă *tś*.

rom. *chimin*; alb. *tśimino* Kümmel M. Wört. 227, Gast. Rev. 26. Ambele cuvinte sînt înprumutate din neogreacă.

rom. *cĭoáră*; alb. *sórră* Krähe M. Wört. 390, H. Col. anul 1874 pag. 176, Şaĭn. 293. Cuvîntul albanez e băştinaş. Cel romînesc e de origine obscură. In tot cazul de un înprumut din albaneza nicĭ vorbă nu poate să fie.

rom. *cĭoc*; alb. *tśuk* picke, beisse mit dem Schnabel, gheg *ts'ükă* Blatternarbe M. Wört. 229, alb. *tšok* Fussfessel, în Borgo Erizzo (gheg) Schnabel M. Wört. 448. M. Wört. socoate că albanezele *ts'uk*, *ts'ükă* sînt de origine slavă şi le compară cu sîrb *kljucati*, vechĭŭ bulgar klъvati, ceĭa ce e greŭ de admis din cauza cuvîntuluĭ gheg, căcĭ în dialectul gheg *k̓* din *kl* nu devine *ts'* (Vezĭ § 311 No 26); ĭar pe albanezul *tšok* îl pune în legătură cu italian *ciocco* Klotz, Stück Holz, francez *choc*, spaniol *choque* Stoss, pe care cuvinte romanice Diez Etymologisches Wörterbuch le consideră ca de origine germană şi le compară cu germanul *Schock*. Cuvîntul romîn eŭ îl consider de origine greacă antică, **tĭócu*>τύκος Hammer. Vezĭ ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen, în Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Mussafia.

rom. *cĭocán*; alb. *tšokánă* Thürklopfer M. Wört. 448. Origine obscură. Compară neogrec τζουκάνι Hammer, mediogrec τζυκάνιον „faptul de a bate mingea de călare“, mediogrec τζυκανίζειν „a bate mingea de călare“. Eŭ consider pe romînul *cĭocán* ca un derivat prin *-án* din *cĭoc* (despre care vezĭ maĭ sus), ĭar pe cuvintele mediogrece şi neogrec, precum şi pe corespondentele slave şi unguresc, ca înprumutate din romîneşte. Vezĭ ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen, în Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Mussafia. M. Wört.

pune pe albanezul *tšokánă* în legătură cu albanezul *tšok* (despre care vezĭ sub cuvîntul precedent). Cuvîntul albanez e pe de o parte noŭ, după cum probează sunetele *-ánă*, care într-un cuvînt vechĭŭ albanez ar fi trebuit să devină *-ără*, ĭar pe de alta ca derivat din albanez *tšok* prin sufixul albanez de origine slavă *-án* greŭ poate fi considerat, pentrucă, după cît ştiŭ, derivărĭ prin *-án* se fac în albaneza numaĭ pentru a arăta locul de origine: *Dibrán, Şkodrán* Pek. 221 (*stopán,* care se maĭ dă acolo ca exemplu, nu poate fi luat în considerare, căcĭ foarte probabil cuvîntul *stopan* e înprumutat în albaneza din altă limbă, vezĭ § 282). El trebue să fie înprumutat, şi maĭ degrabă decît din neogreaca putem să-l considerăm ca înprumutat din romîna, maĭ ales că, dacă ar fi înprumutat din greceşte, ne-am aştepta să sune *tsukánă* orĭ *ts'ukánă,* ĭar nu *tšokánă,* macarcă pronunţarea *tš* în loc de *ts* este destul de răspîndită şi în neogreaca.

rom. *cĭocîrlie;* alb. *zok,* articulat *zógu* Vogel, junger Vogel M. Wört. 486, H. Col. anul 1873 pag. 110. Cuvîntul albanez e probabil autohton. Cel romîn e de origine obscură.

rom. *cĭomág;* alb. *tšomage* Schäferstab M. Wört. 448, H. Col. anul 1873 pag. 110. Ambele de origine turcească, *čumák* massue Zenker 375 a.

rom. *cĭopăţĭ* şi *cĭopărţĭ* pl., maĭ ales în izolarea *a face pe cineva cĭopăţĭ cĭopăţĭ,* a-l tăĭa în bucăţĭ; alb. *tsópă* Stück M. Wört. 442, întrebuinţat ca şi în romîneşte: *e bănă tsópăra, tsópăra* aŭ făcut-o cĭopăţĭ cĭopăţĭ M. G. 59_{10}. Să fie vreo legătură între cele doŭă cuvinte? După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi de origine turcească, *čob, čop* bois coupé, pièce de bois, bâton, baguette, tige, fétu, éclat, copeau, balayure Zenker 370 a (de unde romînul *cĭob).* Puţin probabil. Originea ambelor cuvinte e obscură.

rom. *cĭúcă* cible, Zielscheibe, *cĭuc* cime, sommet, Gipfel, Spitze; alb. *tšúkă* Spitze eines Hügels M. Wört. 449. După Treimer 341 sqq. cuvîntul albanez, care a fost înprumutat de sîrba şi neogreaca, ar fi băştinaş. Origine obscură. Sigur este numaĭ că cuvintele romîn şi albanez aparţin unul la altul. Pentru cuvîntul romînesc eŭ am propus în Bausteine zur romanischen Philologie vechĭul grec κύκλος.

rom. *cĭuf* 1) păr zburlit, 2) un fel de bufniţă; alb. *tšúfkă* Quaste, Maishaar M. Wört. 450. Apropierea a fost făcută de Puşcarĭu Dacoromania II pag. 608-609, care propune ca ety-

mon vechiul german, şi anume langobardul, *zuppfa* Zopf, de unde şi italian *ciuffo*. După M. Wört. cuvîntul albanez nu trebue separat de albanezul *tšüpă* langes Kopfhaar, care ar fi înprumutat din sîrbeşte: sîrb *čupa* Haarbüschel. Origine obscură. Elementele vechĭ germane din limba romînă, atît de oropsite altă dată, aŭ început prea tare să foĭască de o bucată de vreme, aşa că e bine să stea cineva în rezervă faţă de ele.

rom. *cĭump;* alb. *ϑump*, articulat *ϑümbi* Stachel, Glockenschwengel M. Wört. 92, Barić 12. Apropierea între cuvinte o dă cu îndoĭală Barić, şi se pare că tot la alb. *ϑump* se gîndeşte şi Treimer Zeit. cînd vorbeşte de rom. *cĭump, pocĭump* 398, 400. Cuvîntul albanez e băştinaş, cel romîn e de origine obscură.

rom. *cĭung;* alb. *tsunk*, articulat *tsüngu* Stamm, Stumpf M. Wört. 442. Acelaş cu italian *cionco* verstümmelt, retoroman *čunkar* abbrechen, entzwei schneiden, ungar *csonk* (čonk) Stummel, *csonka* (čónkǫ) verstümmelt. Origine obscură.

rom. *cĭupésc;* alb. gheg *tšupis* picke, beisse mit dem Schnabel M. Wört. 222. Este atîta asămănare de înţeles şi de schelet, încît e imposibil să nu considerĭ cele doŭă cuvinte ca identice. Alăturĭ e substantivul albanez *ts'ep* plisc, Schnabel M. Wört. 222. La bază e radicalul *kep-*. Cuvîntul albanez e băştinaş. Dintr-un radical *kep-* şi pe terenul limbiĭ romîne s-ar fi putut dezvolta *cĭupésc*. Nu este imposibil ca şi cuvîntul romîn să fie băştinaş. Cum că există şi în ungureşte un cuvînt analog ca sunet şi ca înţeles, *csipni* (citeşte *čípni)* kneipen, zwicken, e numaĭ o coincidenţă. Asămănărĭ maĭ îndepărtate cu cuvinte slave vezĭ la Cihac şi Tiktin.

rom. *cĭut, şut;* alb. *šut, šütă* fără coarne, hörnerlos M. Wört. 420. Cuvînt răspîndit în multe limbĭ vecine cu cea romînească, vezĭ M. Wört. De origine obscură, poate romînă. Cuvîntul albanez e băştinaş după Treimer 339.

rom. *cîrţăésc* klappern, knarren, knistern Bărceanu Dicţionar romîn-german; alb. *kărtsás, krătsás* knirschen, knarren, schallen, knacken M. Wört. 189. Ambele onomatopeice.

rom. *clocésc;* alb. *kłotšís* gluckse, brüte M. Wört. 191. Cuvinte onomatopeice, care se găsesc cu formă analoagă şi în alte limbĭ.

rom. *coácăză;* alb. *kok* Frucht, *kóts'e* Saatkorn, Beere, Baumfrucht M. Wört. 194, *kókază* Bonbons in der Ammensprache M. Alb. V, 86. M. Wört. derivă cu multă probabilitate

cuvintele albaneze din *coccum*. Cuvîntul romînesc nu poate fi separat de cel albanez, şi orĭ e un product propriŭ romîn, anume un derivat prin *-ză* din **coácă>cocca* pluralul luĭ *coccum* (tipul *poamă*), orĭ e înprumutat din albaneza. Compară şi cele spuse la § 315 No 15.

rom. *códru* pădure mare, în vechea romînă şi munte; alb. *kódrë* Hügel M. Lat. 805, M. Wört. 193, H. Col. anul 1873 pag. 110, 244 Noembre, Mikl. Slav. 10, Şaĭn. 293. După M. Lat. cuvîntul nu-ĭ indogerman. Nu se găseşte în alte limbĭ afară de romîna şi albaneza. Probabil e autohton în ambele limbĭ. După Ped. Krit. IX_I 217 cuvîntul albanez e înprumutat din romîneşte. După Barić 40, din contra, cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza, ĭar cel albanez e autohton.

rom. *cólea, coleá;* alb. gheg *akółe* ringsum M. Wört. 6, Mikl. Slav. 10. Apropierea a fost greşit făcută de Mikl. Slav. Intre cele doŭă cuvinte nu există nicĭo legătură, nicĭ de înţeles, nicĭ de origine: cuvîntul romîn e de origine latină, ĭar cel albanez de origine slavă, bulgar şi sîrb *okolo*.

rom. *copác, copácĭŭ;* alb. *kopátš* Baumstumpf M. Wört. 198, Mikl. Slav. 10, Şaĭn. 293. Origine obscură. In afară de romîna şi albaneza se maĭ găseşte un cuvînt analog în ungara, *kopács* (citeşte *kópač)* die grüne Schale, die Klappe (botanică), der Grabmeissel, das Gebüsch. Cu cuvîntul unguresc sigur că n-aŭ a face cele romîn şi albanez. Complect aparenţă romînească *copác* n-are, ne-am aştepta la *cupác*. Poate că e înprumutat din albaneza.

rom. *copíl, cópil;* alb. *kopíl* Knecht, junger Mensch, Bastard, aufgeweckt, schlau M. Wört. 198, Mikl. Slav. 10. Origine obscură. Se maĭ găseşte în limbĭ slave de răsărit şi sud, în mediogreacă şi neogreacă, în care limbĭ e probabil de origine albaneză. M. Wört. presupune un latin **copīlis*, „ein mit einer *copa*, Tavernenwirtin, erzeugtes Kind". După Jokl Unt. 6 cuvîntul albanez e băştinaş. Nu se poate şti dacă dela Slavĭ orĭ dela Albanejĭ aŭ înprumutat Romîniĭ cuvîntul.

rom. *copleşésc;* alb. gheg *kaptis* überfalle, erdrücke M. Wört. 174. Cihac II 716. Apropierea o face Cihac, care socoate cuvîntul romînesc înprumutat din albaneza. Cuvîntul albanez e de origine turcească, ĭar cel romînesc de origine obscură.

rom. *corcolésc, cocolésc;* alb. *kurkulós* setze mich auf die Eier, von Hühnern M. Wört. 211. Ambele cuvinte, şi cel romînesc şi cel albanez, sînt onomatopeice. M. Wört. şi Jokl

Unt. 304 derivă cuvîntul albanez din neogrec κουκούλι Mütze, Kaputze, Kokon.

rom. *cot* din *Statul-palmă Barba-cot;* alb. *kot* Dunkelheit, Nacht, Trägheit, Musse, umsonst, vergeblich M. Wört. 202, H. Et. 2494. Apropierea a fost făcută de H. Et. Nu este nicĭo legătură între cuvîntul romînesc, care este evident = *cot* >*cubitus,* şi cel albanez.

rom. *cotéĭŭ;* alb. gheg *kúta* Hund, *kut* Lockruf des Hundes M. Wört. 218, H. Cuv. I, 274. Origine obscură. Pentru cuvîntul albanez M. Wört. spune că la baza luĭ ar fi o *interjecţie,* „es ist gewiss interjektionellen Ursprungs". Şi fiindcă de onomatopee nu poate fi vorba, atuncĭ acea interjecţie trebue să fi fost un sunet reflex. Sunete reflexe însă pentru a simboliza lucrurĭ concrete aŭ existat numaĭ la originea limbiĭ. Interjecţiile maĭ noŭă privitoare la lucrurĭ concrete îşĭ aŭ totdeauna originea în izolarea unuĭ *cuvînt.* Din punctul întîĭŭ de videre, al interjecţiilor dela originea limbiĭ, toate cuvintele sînt de origine interjecţională, şi atuncĭ observarea luĭ Gustav Meyer, făcută numaĭ cu privire la vreun *kut* pe icĭ pe colea, n-are nicĭun sens. Din punctul al doilea de videre, acel al interjecţiilor maĭ noŭă privitoare la lucrurĭ concrete, observarea aceluĭ învăţat e contrară realităţiĭ. Cuvîntul romînesc, obscur în originea luĭ, nu poate fi în tot cazul înprumutat din albaneza, pentrucă e contra firiĭ limbiĭ romîneştĭ ca un *u* neaccentuat să se prefacă în *o.* Vezĭ maĭ jos *cúcĭu.*

rom. *covátă;* alb. *kóvă* Schöpfgefäss, Eimer, kleines Gefäss M. Wört. 203, *govátă* Trog, Mulde M. Wört. 127, Mikl. Slav. 10 (alb. *kóvă),* Gast. Rev. 28 (alb *govátă).* Albanezul *kóvă,* ca şi corespondentele luĭ, sîrb *kova,* bulgar *kova,* e de origine obscură. Albanezul *govátă* după M. Wört. e de origine turcească, *kavata, kuvata* grand plat rond en bois ou en terre, Mulde Zenker 711 a (Cuvîntul turcesc însuş e de origine greacă). Romînul *covată* e şi el probabil de origine turcească.

rom. *crac;* alb. *kráhă* Oberarm, Arm, Schulter, Flügel M. Wört. 203. Cuvîntul albanez e după M. Wört. băştinaş. Cel romîn e probabil de origine slavă.

rom. *crêştet;* alb. *kréštă* Mähne, Borste, Bürste, Zwiebelwurzel M. Wört. 205, Gast. Rev. 31. Cuvîntul albanez e însă latinul *crista,* ĭar cel romînesc e derivat prin *-et* din verbul *cresc* Tiktin Wörterbuch.

rom. *crişc;* alb. *kris* knirschen M. Wört. 189. Ambele onomatopeice.

rom. *cúcĭu, cúțu;* alb. *kutš* Hund in der Kindersprache, Lockruf des Hundes M. Wört. 218. Cuvinte analoage cu înțelesul de *cîne, cățel* în multe limbĭ romanice, apoĭ în sîrba, ungara. Aicĭ aparține și albanezul *kútă* și poate romînul *cotéĭŭ* (Vezĭ maĭ sus *cotéĭŭ*). Origine obscură. Vezĭ apropierĭ în M. Wört. (unde însă trebue șters macedoromîn *cățắŭă*, care e > *catella!*), dar maĭ ales în Diez Etymologisches Wörterbuch I sub *cuccio*. După M. Wört. cuvintele acestea șĭ-ar avea originea în interjecțiĭ. Asupra lipseĭ de fundament a aceșteĭ părerĭ vezĭ maĭ sus sub *cotéĭŭ*.

vechĭŭ romîn *cúcură* tolbă de săgețĭ, Köcher, carquois; alb. *kúkură* Köcher M. Wört. 211. Ambele cuvinte îșĭ aŭ originea în mediogrec κούκουρον cu acelaș înțeles, care el însuș e de origine germană, vechĭŭ german *chochar*.

rom. *cucuvĕá, cucumeá, cucuváe, cucuvéĭcă*, Eule, chouette (Pentru alte variante vezĭ Marian, Ornitologiea poporană romînă I, 196); alb. *kukuvắĭă, kukuvắĭkă, kukumátše, kukumĭátše, kukumĭátškă, kukomĭétškă,* Eule M. Wört. 211. Cuvînt onomatopeic, care se găsește cu acelaș înțeles și în neogreaca (κουκκουβάγια), bulgara (*kukumĭavka*), italiana (*cuccuveggia*), și e înregistrat în glosarele luĭ Papias (la Ducange: *cucuma-noctua*) și Scaliger (Corpus glossariorum V, 596, $_{36}$: *cecuma* [probabil greșală în loc de *cucuma*]*-noctua*). Pascu, Lateinische Elemente im Rumänischen 258, presupune la baza cuvîntuluĭ romînesc un latin popular **cucumella*, ceĭa ce este posibil.

rom. *culbéc;* alb. *katšamił, kăϑmił, kărmił, krămił, kărmí, kămił, garmił* Schnecke M. Wört. 182, H. Pr. pag. 88 sqq., H. Col. anul 1883 pag. 198 sqq. Origine obscură. Presupunerĭ etimologice pentru cuvîntul albanez vezĭ la M. Wört. și la Vasmer 27. Vezĭ maĭ jos *melc*.

rom. *curcubắŭ;* alb. *üłibér, üłbér, üłvér* Regenbogen M. Wört. 460, Cihac Dictionnaire II pag. 717. Cihac, care în Dictionnaire I, 65 încercase să derive *curcubắŭ* din **concurveus*, îl dă aicĭ ca probabil de origine albaneză. Originea cuvintelor romîn și albanez e obscură.

rom. *cúrpăn;* alb. *kúlpăr, kúlpără, kúrpul* Art Schlingpflanze, clématite sauvage M. Wört. 213. Cu siguranță cuvîntul romînesc e acelaș cu cuvintele albaneze. Aceste din urmă sînt probabil autohtone. Este oare cel romîn înprumutat din albaneza?

rom. *cursă;* alb. *kurϑă* Falle, Fangeisen M. Wört. 216. Ambele cuvinte sînt sigur identice. M. Wört. presupune înprumut din turcește, *kurs,* disque, toute chose ronde et plate, Scheibe, Zenker 697 b. Nu se poate ceva maĭ neprobabil. Originea cuvintelor e obscură. După Barić 42 cuvîntul albanez e băștinaș și cel romîn e înprumutat din albaneza. După C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, I, pag. 464 (în Dacoromania IV) cuvîntul romînesc e provenit din vechĭul grec κορτία Flechtwerk, ĭar cel albanez e înprumutat din romînește.

rom. *cutéz;* alb. *kudzóĭ, gudzóĭ, gutsóĭ, kuldzóĭ* wage M. Wört. 209; neogrec κοτῶ, ἀποκοτῶ cutez. Sînt evident aceleaș cuvinte. Originea e obscură. Nu-ĭ de loc probabil, cum crede Mikl. B. Conson. II, 11 („höchst wahrscheinlich" !) că cuvîntul romînesc ar fi înprumutat din albaneza. Cuvinte analoage ca schelet și înțeles se maĭ găsesc (orĭ aŭ fost altă dată) și în dialecte italieneștĭ de răsărit (Venezia, Istria, Abruzzo, Puglia) Ovidiu Densușianu, Histoire de la langue roumaine, I, 224, 359, Bartoli D. I, 290. Densușianu derivă din mediogrecul κοττίζω aleam ludere.

rom. (limba veche) *dắrștină, dîrștină,* țăsătură aspră, cămeșă aspră pe care o poartă cineva în semn de dolĭu orĭ pentru a face penitență, cilice, Sack (Vezĭ Tiktin Wörterbuch); alb. *trắstă, drắštă* Brotsack, Wandersack M. Wört 434, H. Cuv. I, 275. Vezĭ maĭ jos *trắistă.*

rom. *deh* interjecție; alb. *deh* also Pek. 218, H. Cuv. I 275.

rom. *dezgắŭc;* alb. *kắfkă* Hirnschädel, Gehäuse von Schnecken, Schaltieren und Schildkröten, Trinkgefäss aus dem Flaschenkürbiss M. Wört. 165, H. Cuv. I, 275. Cuvîntul albanez e după M. Wört. înprumutat din neogreacă, καῦκα. Cuvîntul romîn, ca și corelativul săŭ *dezghĭóc,* trebue pus în legătură cu *găoáce, ghióc,* a căror origine este obscură.

rom. *dîrstă* Walkmühle; alb. *dărstilă, trăstilă* Walke, Walkmühle M. Wört. 65; Cihac Dictionnaire II, 717. După Cihac cuvîntul romîn ar fi înprumutat din albaneza. Pentru M. Wört. cuvîntul albanez ar fi de origine latină, **tersilis, *terstilis>tergere,* ceĭa ce nu-ĭ de fel sigur, din cauza luĭ *s* neprefăcut în *š.* In asemenea caz cuvîntul romînesc ar fi în adevăr înprumutat din albaneza, orĭ direct, orĭ prin bulgara, *drắstĭă* walke, *drắšta* Walkerei.

rom. *dóbă;* alb. gheg *def* kleine Handtrommel M. Wört. 62, Mikl. Slav. 9. Cuvîntul albanez e înprumutat din turcește,

def tambourin Zenker 430 a. Cel romînesc e de origine ungară, *dob* Trommel.

rom. (limba veche) *dråstă* traistă; alb. *tråstă, dråštă* Brotsack, Wandersack M. Wört. 434, H. Cuv. I 275, 305. Vezĭ maĭ jos *traistă*.

rom. *druête* „trunchĭŭ de lemn nu tocmaĭ gros, dar sănătos, negăunos, dupăce s-a tăĭat". Revista critică-literară, director Ar. Densuşianu, anul III pag. 123; alb. *dru,* articulat *drúĭa* Holz, Baum, Stange, Pfahl, Brennholz M. Wört. 75. Radicale identice şi băştinaşe în ambele limbĭ. Cuvîntul romîn e derivat din *dru-* prin sufixul romînesc *-ête.*

rom. *fasólă;* alb. *fasúl,* gheg *frašúle* Bohne, M. Wört. 111, Gast. Rev. 30. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi latinul *phaseolus.* Cel romîn din ce limbă vecină e înprumutat, nu se poate şti sigur.

rom. *fărím, fărímă;* alb. *ϑărrmóĭ* zermalme, zersplittere, zerreibe, *ϑărrime* Splitter, Scherbe, Trumm, Brotkrume M. Wört. 90. Este evident că cuvintele romîne şi albaneze sînt identice. După M. Wört. cele albaneze şĭ-ar avea originea în latinul **fragminare.* In asemenea caz cele romîne sînt înprumutate din albaneza. După Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 582 originea trebue căutată în latinul **farrimen>far.* In asemenea caz **farrimen* ar fi unul din elementele latine comune celor doŭă limbĭ şi care în alte limbĭ romanice nu se găsesc. Origine obscură.

rom. *flúer;* alb. *floére, floĭére* Flöte, Pfeife M. Wört. 108, Gast. Rev. 29. Origine obscură.

rom. *gáleş;* alb. *kalêš* cu ochiĭ negri Ped. 76_{17}. Este evident că cuvîntul romînesc, întrebuinţat maĭ ales despre ochĭ, „mă uĭt gáleş", „cu ochiĭ gáleşĭ" (mit schmachtenden Augen, cum traduce Tiktin Wörterbuch), nu poate fi separat de cel albanez. Origine necunoscută. M. Wört. 170 dă cuvîntuluĭ albanez înţelesurile—foarte deosebite între ele—dicht behaart, blond, şi se întreabă dacă nu va fi cumva la bază albanezul *leš* păr, Haar. Sigur că nu!

rom. *gard;* alb. *garϑ,* articulat *gárδi* Hecke, Zaun M. Wört. 119. Potrivirea de schelet şi de înţeles este complectă. Din contra este mare deosebire în ambele privinţĭ faţă de vechĭŭ bulgar *gradŭ* τεῖχος, τοῖχος, murus, din care de obĭceĭŭ este derivat cuvîntul romînesc. Pentru aceĭa este justă observaţiea luĭ M. Wört. că „se poate bănui că cuvintele albanez şi romîn ar

fi înprumutate din slava, dar nu se poate proba acest lucru". După Giuglea 357 cuvîntul romînesc ar putea fi latin *carduus*. Imposibil din toate punctele de videre.

rom. *gàta;* alb. *gat* bereit M. Wört. 121, Mikl. Slav. 9, Sand. Grund. 529. Cuvintele romîn și albanez sînt identice. Din contra slavul (vechiŭ bulgar, bulgar, sîrb) *gotovŭ* paratus stă de o parte. Nicĭ cuvîntul romîn, nicĭ cel albanez, nu s-aŭ putut dezvolta, conform alunecăriĭ sunetuluĭ din aceste limbĭ, din slavul *got-* (Albaneza a dezvoltat *á* din indogermanul *ó*, ĭar nu din *ó* maĭ recent, cum e cel slav, care din punct de videre al timpuluĭ înprumuturilor slave ale limbiĭ albaneze e maĭ recent decît *ó* latin). Cuvîntul albanez e sigur autohton, ĭar cel romîn e orĭ și el autohton orĭ înprumutat din albaneza.

rom. *gáură;* alb. *gávră* Loch. M. Wört. 37. Cuvintele aparțin sigur înpreună, dar originea lor latină nu-ĭ așa de sigură, după cum s-ar crede. Pentru cuvîntul romînesc aŭ propus ca etymon latinul *caulae* încă Ciparĭu, Gramatica limbiĭ romîne, I, 117, și Burlă, Studiĭ filologice, 40, ĭar pentru cuvintele romîn și albanez aŭ propus pe **cavula* Pușcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 701 și Tiktin Wörterbuch. In asemenea caz cuvîntul albanez ar fi înprumutat din romînește, căcĭ în elementele vechĭ latineștĭ diftongul *áŭ-* înainte de *r* devine *á* în albaneza. Dar probabil cuvîntul albanez, și prin urmare și cel romîn, nu pot fi separate de albanezele *vắră* Loch, *govắră* Grube, *varr* (gheg *vorr)* Grab, *vărróĭ* begrabe, M. Wört. 37, dintre care pe *govắră* îl derivă M. Wört. dintr-un cuvînt latin, și anume din **cavanum*. La acestea se maĭ adauge faptul că adĭectivul corespondent luĭ *gáură* este *găunós* (Care din care a eșit? *n* din *r* orĭ *r* din *n?)*. Origine obscură.

rom. *gălbáză*. Vezĭ *călbáză*.

rom. *găsésc;* alb. *dźăĭ, dźeĭ* finde M. Wört. 140, Cihac Dictionnaire II, 717. Cihac socoate cuvîntul romînesc înprumutat din albaneza. Cuvîntul albanez e băștinaș, radicalul *gend-*. Originea celuĭ romînesc e obscură.

rom. *ghimpe;* alb. *dźămp* (articulat *dźămbi), glimp, glắmbă,* gheg *dźem* Dorn M. Wört. 140, Cihac Dictionnaire II, 717. După Cihac și M. Wört. cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza. In albaneza cuvîntul e băștinaș, radicalul *glemp-* după M. Alb. V, 80 și Ped. Zeit. XXXIII, 547. In alte limbĭ nu se găsește. Despre cuvîntul romînesc nu se poate spune cu siguranță că e înprumutat din albaneza, căcĭ dintr-un radical

glemp- s-a putut dezvolta prin alunecarea sunetuluĭ romînească actualul *ghimpe,* ĭar acest radical se poate să fie tot aşa de bine băştinaş romîn, după cum e băştinaş albanez.

rom. *ghionoáe;* alb. *dżon* Nachteule M. Wört. 141. Cuvintele aparţin sigur unul la altul. Origine obscură.

rom. *ghĭuj;* alb. *dżūš* Grossvater M. Wört. 143, H. Col. anul 1876 pag. 1. Este evident că ambele cuvinte sînt identice. După Jokl Unt. 28-37 cuvîntul albanez e băştinaş. Dacă este adevărat, cum spune Jokl Unt., că radicalul primitiv al cuvîntuluĭ a fost *su-*, apoĭ cuvîntul romînesc nu s-a putut dezvolta prin limba romînească, ci trebue să fie înprumutat din albaneza.

rom. *gîcésc;* alb. *dżaĭ,* gleiche, passe, stehe (von Kleidern), *dżan* es ist passend, steht zu, *ndżan* se cuvine, *dżáră* Aehnlichkeit, *dżáikăs* gleich, ähnlich, *dżăšim, ndżăšim* ähnlich, *mă dżásen* mir scheint dass, *tšas* nähere, bringe nahe, *tšásim* annähernd, ähnlich M. Wört. 137, 220. Să fie vreo legătură între cuvîntul romînesc şi cele albaneze? In C. D. V, 255_{14} cuvîntul macedoromîn sună *nghise* 3 p. s. perfect. Compară radicalele *get-*, *gets-*, *ges-*, care se găsesc în diferite limbĭ germane maĭ vechĭ şi maĭ noŭă cu înţelesurile de „aflu, capăt, cunosc, gîcesc" (începînd dela gotul *get-* găsesc, pănă la actualul inglez *guess* gîcesc), pentru care vezĭ Diefenbach Wörterbuch der gothischen Sprache II, 410. Cuvintele albaneze sînt foarte probabil băştinaşe. După o comunicare a luĭ G. Pascu romînul *gîcésc* ar fi>**gîtcesc*>bulgar *gatka* énigme.

rom. *gídil;* alb. *gudułis, gidziłóĭ* kitzle M. Wört. 133, H. Col. anul 1873 pag. 110, Gast. Rev. 31. Cuvintele aparţin unul la altul. Origine obscură.

rom. *gîmbéz, gîmbosésc;* alb. *gabóĭ* betrüge M. Wört. 116. Apropierea a fost făcută de Weigand în XIX-XX Jahresbericht pag. 135. Weigand dă cuvintelor romîneştĭ înţelesul de *täuschen,* luîndu-se probabil după dicţionarul luĭ Tiktin. Pentru *gîmbéz* Tiktin, care traduce cu *täuschen, hintergehen, betrügen,* dă din limba veche un singur exemplu, din Neculaĭŭ Costin, în Letopiseţe Cogălniceanu, I, 433, ĭar pentru limba actuală trimete la Şezătoarea II, 229. Exemplul din Neculaĭŭ Costin însă n-are înţelesul de *înşel,* ci de *prind, pun mîna pe,* ĭar în Şezătoarea se daŭ înţelesurile *apuc, prind, ajung, pun mîna!* Pentru *gîmbosésc* Tiktin dă exemple numaĭ din limba veche, care aŭ într-adevăr înţelesul de *înşel.* In realitate

gîmbéz (gîmbosésc e un derivat din *gîmbéz)* e probabil> *gamba* (Vezĭ § 319 supt acest cuvînt), ĭar alb. *gabóĭ* este sigur înprumutat din italiana după M. Wört. (şi Weigand recunoaşte aceasta): italian *gabbare*. După Weigand cuvîntul romînesc *gîmbéz* ar fi înprumutat din albaneza, orĭ direct, orĭ indirect prin mijlocirea bulgăresculuĭ *gabam,* care acest din urmă ar fi sigur înprumutat din albaneza.

rom. *gógă* Menschenfresser, Wehrwolf Bărceanu Dicţionar romîn-german; alb. *gógă* Gespenst, Wauwau, zum Kinderschrecken M. Wört. 126, Cihac Dictionnaire II 717. Cuvintele sînt onomatopeice, dar e surprinzătoare potrivirea de formă şi de înţeles între ele. Pentru Cihac cuvîntul romînesc ar fi înprumutat din albaneza. Nimic maĭ neprobabil.

rom. *grápă,* herse, Egge (mr. *grep, grip* undiţă, înprumutat din albaneza, Capidan 532); alb. *grep* Angelhaken, Haken M. Wört. 129. De aceĭaş origine cu romanicele italian *grappa* Krampe, francez *grappe* Weintraube, spaniol *grapa* eiserne Klammer, etc.>vechĭŭ german *krappa, krapfo* Haken, pentru care vezĭ Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 4760. In toate părţile, afară de limba romînă şi de veneţiana *(grapa,* vezĭ dicţionarul luĭ Boerio), cuvîntul înseamnă un instrument cu care apucĭ, prinzĭ ceva, un cîrlig orĭ ceva analog, şi acest înţeles l-a avut probabil dela capul loculuĭ şi cuvîntul romînesc, după cum s-ar videa din izolarea *a se ţinea grapă de cineva*. Inţelesul de *herse, Egge* îl are cuvîntul numaĭ în romîneşte şi în veneţiana, ceĭa ce face probabilă presupunerea că s-ar fi putut întroduce ca nume al acestuĭ instrument agricol din limba veneţiană, odată cu instrumentul însuş. Dela Saşĭ cumva cuvîntul n-a putut veni, căcĭ la dînşiĭ *grap* înseamnă Weintraube, ca şi francezul *grappe,* Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, neue Folge, Band XXXIII pag. 96. După Giuglea 392 cuvîntul romînesc şi cel albanez ar fi de provenienţă directă veche germană.

rom. *grésie;* alb. *gris, gărris* ritze, kratze, *gărésă* Schabholz, Schabeisen M. Wört. 130, Cihac Dictionnaire II 717. Cuvîntul albanez e băştinaş, în alte limbĭ nu se găseşte. Cel romîn e probabil înprumutat din albaneza, dupăcum a recunoscut încă Cihac.

rom. *groápă;* alb. *grópă* Grube, Graben, Grab M. Wört. 131, Mikl. Slav. 9. Cuvîntul albanez e probabil băştinaş, căcĭ chipul cum explică M. Wört. posibilitatea unuĭ înprumut din slavă

(vechiŭ bulgar *grobŭ*, bulgar şi sîrb *grob)*, în felĭul acela că *-p* dela forma nearticulată a unuĭ presupus albanez masculin **grop* s-ar fi lăţit şi la forma articulată a aceluĭ masculin, şi apoĭ la femininul *grópă*, e contra spirituluĭ limbiĭ albaneze. In tot cazul cuvîntul romînesc de origine slavă nu poate fi, căcĭ cu nicĭun preţ nu se poate explica prin romîneşte prefacere luĭ *b* în *p*. E posibil ca cuvîntul romîn să fie de origine albaneză.

rom. *grumáz;* alb. *gurmás, grumás*, articulat *gurmázi, grumázi* Kehle M. Wört. 135, Mikl. Slav. 9, Şaĭn. 293. Cuvintele sînt identice. Radicalul *grum-* maĭ apare în romînul *sugrúm*, italianul *digrumare*, francezul *gourmand* (Vezĭ Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 63, Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 3888) şi e de origine obscură. Sufixul *-áz* din cuvintele romîn şi albanez este străin limbiĭ romîneştĭ şi, după cît ştiŭ, şi celeĭ albaneze. In romîna există sufixele de origine obscură *-éz, -íz, -úz*, asupra cărora am spus eŭ ceva în Zeitschrift für romanische Philologie XXXI, 302 sub cuvîntul *cecilíz*, dar ele sînt deminutive. Să fie şi *-áz* din *grumáz* un sufix deminutival, şi să formeze o a patra formă a sufixuluĭ obscur *-áz, -éz, -íz, -úz?* Cu alte vorbe, nu se poate afirma temeĭnic că romînul *grumáz* ar fi înprumutat din albaneza.

rom. *grunz;* alb. *grúndă* Kleie M. Wört. 132. Cuvintele aparţin sigur unul la altul. Originea lor este obscură. Vezĭ Capidan 456, 532.

rom. *gúşă;* alb. *gúšă* Hals M. Wört. 135, Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 31. Cuvîntul, care se găseşte cu forme şi înţelesurĭ analoage şi pe alt teren romanic, este de origine obscură, şi legătura luĭ cu *geusiae* din Marcellus Empiricus (care ar fi însemnînd după Ducange *obraz*, după Schuchardt Zeitschrift für romanische Philologie XXI, 199 orĭ *gingiĭ* orĭ *cerul guriĭ*, ĭar după Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 3750 *gîtlej*, şi care din punct de videre al sunetuluĭ nu-ĭ sigur dacă nu trebue cetit cumva *keusiae)* este problematică. Vezĭ Meyer-Lübke locul citat. Nimic nu ne îndreptăţeşte să presupunem că ar fi cuvîntul romînesc înprumutat din albaneza, orĭ cel albanez din romîna.

rom. *hămesésc;* alb. *hámăs* Fresser M. Wört. 144. Apropierea a fost făcută de Sextil Puşcarĭu în Convorbirĭ Literare XXXVIII, 464 şi în Zur Rekonstruktion des Urrumänischen 60. Cuvîntul romînesc, care maĭ are variantele *hămisésc, hemesésc, hemisésc*, ĭar în vechea romînă suna *hămnesésc, hem-*

nisésc (Vezĭ Tiktin Wörterbuch), trebue pus maĭ degrabă în legătură cu neogrec χυμάω aorist ἐχύμησα, χυμίζω aorist ἐχύμισα répandre, verser, fondre, se précipiter, macedoromîne *hima* adverb „în jos", *himuséscu* verb „mă las în jos, mă afund", albaneze *himă* s. f. Abhang, *himisem* vb. pasiv steige herab M. Wört. 157, pe care cuvinte albaneze M. Wört. le derivă din neogrecele χύμα effusion, χυμάω se précipiter. Ințelesul primitiv al cuvîntuluĭ romînesc va fi fost „dobor la pămînt" (transitiv), „cad jos" (netransitiv), şi acest înţeles apare atît în exemplele date de Tiktin din limba veche, precum şi în izolatele întrebuinţărĭ de astăzĭ.

rom. *hùdiță, ùdiță;* alb. *ùđă* Weg M. Wört. 455. Maĭ degrabă de cuvîntul albanez trebue apropiat cel romînesc decît de slavele *hodŭ* incessus, *hoditi* ambulare, cum fac Cihac şi Tiktin. Cuvîntul albanez e băştinaş. Cel romîn—şi anume **hùdă, *ùdă,* din care s-aŭ derivat actualele *hùdiță, ùdiță* prin *-iță* —e orĭ înprumutat din albaneza orĭ băştinaş.

rom. *hututùĭŭ,* întrebuinţat maĭ ales la feminin, *hututùe;* alb. *hutóĭ* sperre den Mund auf, gaffe verwundert, verdumme, *hutàtś* der Vergessliche, Maulaffe, *utùem* Dummkopf M. Wört. 155. Este o necontestată legătură de schelet şi de înţeles între cuvîntul romînesc şi cele albaneze, care sînt băştinaşe. Aceasta nu însemnează însă că am avea a face numaĭ decît cu vreun înprumut dintr-o limbă în ceĭalaltă.

rom. *ĭa! ĭàtă!;* alb. *ĭa! ĭàte!* sieh! hier! da! M. Wört. 160. Tot aşa bulgar *éto* voici, voilà, turc *ĭa!* Partikel zu Einführung einer Frage, hé, hé quoi, nun Zenker 945 c. Probabil simple coincidenţe, care se pot explica în fiecare limbă prin mijloace propriĭ. Romînul *ĭa* maĭ degrabă decît un sunet reflex este o scurtare din *ĭàcă>eccum, eccam,* în tot cazul nu-ĭ latin *eja,* cum presupune Cihac Dictionnaire I 116, căcĭ din *eja* trebuĭa să ĭasă în romîneşte *ĭàdză.* Iar romînul *ĭàtă* e foarte probabil scurtat din *ĭàcătă,* care acest din urmă, după cum şi Cihac a recunoscut cu dreptate, Dictionnaire I 85, e compus din *ĭàcă* şi pronumele *te* (Cihac locul citat face apropierĭ nimerite cu cuvinte italieneştĭ: rom. *ĭàcătă*—it. *eccoti,* rom. *ĭàcăl*—it. *eccolo,* rom. *ĭàco*—it. *eccola,* rom. *ĭàcăne*—it. *eccoci).* Tot aşa în albanez *ĭàte -te* este probabil pronumele personal 2 persoană acuzativ singular *tă,* ĭar *ĭa-* este un sunet reflex. Bulgarul *éto* este sigur pronumele vechĭŭ bulgar *ĭéto* hoc. Turcul *ĭa* este probabil un sunet reflex.

rom. *ițîèsc*, și anume reflexiv *mă ițîèsc* (Dicționarele înregistrează o altă formă, pe care eŭ n-o cunosc, *mă ițèsc)*; alb. *ètsăĭ* gehe M. Wört. 97. Să fie vreo legătură între cele doŭă cuvinte? Pe cel albanez M. Wört. îl derivă din latinul **itiare*, ceĭa ce nu-ĭ sigur. Tiktin derivă pe *mă ițèsc* din interjecția *ițiĭ*, ĭar pe aceasta din *ițĭ îĭ*, pronunțare copilărească pentru *aicĭ îĭ*, ceĭa ce ĭar nu-ĭ de fel sigur. Maĭ degrabă interjecția e derivată din verb, decît din contra.

rom. *îmbiŭ, înghiŭ* îndemn; alb. *bíe* führe, bringe M. Wört. 35. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel romîn are probabil numaĭ o întîmplătoare asămănare cu dînsul și e orĭ un derivat din *îmbĭ>ambo* orĭ e provenit din *ambire*.

rom. *încălèz;* alb. *ndżał* mache lebendig, mache fett, heile, mäste, *dżáłă* lebendig, lebhaft, mutig, kräftig, fett M. Wört. 137, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn înprumutat din albaneza. Apropierea luĭ Cihac nu-ĭ maĭ rea decît acea pe care o face Tiktin cu latinul *callum*. După M. Wört. cuvîntul albanez e băștinaș. Originea cuvîntuluĭ romînesc e obscură.

rom. *îngăĭm;* alb. *găńèĭ* betrüge M. Wört. 123, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn înprumutat din albaneza. După M. Wört. cuvîntul albanez e italianul *ingannare*, ceĭa ce nu-ĭ probabil (Vezĭ supt § 319 *ingannare*). Cel romîn e de origine obscură.

rom. *înghit;* alb. *ndżit* klebe, leime, setze zusammen M. Wört. 309, Gast. Rev. 31. Apropierea a fost făcută de Gast. Rev. Cuvîntul albanez însă după M. Wört. e băștinaș și aparține la acelaș radical la care aparțin latinele *glis glitis, gluten*. Cel romîn e sigur *inglutio*.

rom. *înțèp, țápă;* alb. *ϑep* spitzer Fels, *ϑăpis* mache stachelig, spitze Jokl 20. O curioază coincidență de sunet și de înțeles, macarcă originea de o parte și de alta e cu totul alta. Cuvîntul albanez e băștinaș după Jokl, radical *k̓oipo-*. Cuvîntul romînesc eŭ socot că nu poate fi separat de italienele *inzeppare* Keile eintreiben, Keile hineintreiben, *zeppa* Keil, Span (Compară apoĭ romîn *înțepătúră*, italian *inzeppatura)*, care sînt de origine obscură, și că nu trebue pus în legătură cu vechĭul bulgar *tsѣpiti* findere și cu cuvintele analoage slave, care toate înseamnă „despic, despicătură, crăpătură" (Vezi-le la Cihac Dictionnaire II, 430).

rom. *jumătate;* alb. *dżŭmăs* halb, *dżŭmăsă* Hälfte M.

Wört. 143; Mikl. B. Conson. II 12, 76. Origine obscură. Nu este probabil că cuvintele aparțin înpreună. Mikl. B. presupune cu îndoĭală că cuvîntul romîn ar fi derivat din cel albanez. M. Alb. II 319 propune ca etymon pentru ambele cuvinte pe *dimidietatem*, pe care-l propusese și Cihac Dictionnaire I 165. M. Wört. separă cuvîntul albanez de cel romîn și-l derivă pe cel albanez din grec ἥμισυς. Tiktin Wörterbuch derivă cuvîntul romîn din *medietas* cu metateza primelor doŭă silabe: **dzemetáte*>**medzetáte*. Pentru Barić 35 cuvîntul albanez e băștinaș, ĭar cel romînesc e înprumutat din albaneza.

rom. *jumulésc, jupésc, jupuésc;* alb. *hump, hup* verliere, gheg *humăłóĭ* verderbe, zerstöre M. Wört. 154, Barić 36. Apropierea a fost făcută de Barić, care socoate cuvintele romîneștĭ ca înprumutate din albaneza, unde vor fi existat și forme cu *ģ-* alăturĭ de cele cŭ *h-*, căcĭ etymon cuvîntuluĭ albanez ar fi indogerman **supo-* și, dupăcum *u* va fi fost accentuat orĭ neaccentuat, ar fi rezultat conform alunecăriĭ de sunet albaneze ba *ģ* ba *h*. Originea cuvintelor romîneștĭ este obscură.

rom. *laf, lăfăésc;* alb. *łaf* Unterredung, Geschwätz, *łafós* spreche, *łafósem* unterhalte mich M. Wört. 233 (*ł* după Ped. 150). Origine turcă, *laf*. Verbul romîn *lăfăesc* nu trebue separat de substantivul romîn *laf*, cum face Tiktin Wörterbuch, care consideră pe cel dintîĭŭ ca de origine necunoscută. Să se ĭa în considerare înțelesúrile toate ale turculuĭ *laf:* mot, parole, discours, conversation, babil, jactance, vanité, présomption, impudence, homme impudent Zenker 789 a. Ințelesul luĭ *mă lăfăésc* este „mă port necuviincĭos și arogant în vorbe și în gesturĭ" și se potrivește cu acela al originaluluĭ turc.

rom. *leágăn;* alb. *lăkúnt, likúnt* schaukle M. Wört. 242, Miklosich Rumunische Untersuchungen I_2 22. Cele două cuvinte n-aŭ a face unul cu altul și sînt ambele de origine obscură.

rom. *lehăésc;* alb. *leh* belle M. Wört. 240. Probabil cuvintele sînt identice. Cel albanez după M. Wört. e băștinaș. Să fie oare cel romîn înprumutat din albaneza? Cihac îl derivă din slavul *liho glagolati* blaterare. Wędkiewicz în Mitteilungen 269 l-ar deriva orĭ din *Leah* orĭ din slavul *lŭgati* (malorus *łhati*) lügen.

• rom. *leș;* alb. *leš* Leichnam M. Wört. 241, Mikl. Slav. 10. Amîndoŭă de origine turcească, *leš* cadavre Zenker 789 a.

rom. *léurdă;* alb. *húδără, húδră, húrδă* Knoblauch M. Wört. 154, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost fă-

cută de Cihac. Cuvîntul albanez după M. Wört. e băştinaş. Cel romîn e de origine obscură.

rom. *ligheán;* alb. *lădżén* Waschbecken M. Wört. 234, Gast. Rev. 346. Ambele cuvinte sînt de origine turcească, *lekén* Zenker 795 a.

rom. *lostún* guzgan; alb. gheg *loš* Höhle M. Wört. 232, H. Cuv. I 287. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine slavă. Cel romîn e de origine obscură.

rom. *mal;* alb. *mal* Berg, Gebirge M. Lat. 805, M. Wört. 256, H. Cuv. I 288, Mikl. Slav. 10. Ambele cuvinte sînt sigur identice. Cel albanez e autohton după M. Wört. (unde se spune că se poate explica prin mijloace indogermane, macarcă M. Lat. afirmase că n-ar fi indogerman) şi după Jokl Unt. 162. Cel romîn e foarte probabil şi el autohton, radical *mállu-*. Legătura cu *Dacia maluensis* (C. I. L. III, 13704) din Dacia traïană, tradusă maĭ tîrziŭ în latineşte prin *Dacia ripensis* din Dacia aureliană, este incontestabilă şi probează că înţelesul de *ripa* al cuvîntuluĭ romînesc este străvechiŭ *).

rom. *máre;* alb. *maϑ*, articulat *máδi* gross M. Wört. 252. Originea cuvîntuluĭ romîn este obscură. Cuvîntul albanez e băştinaş. Se poate întîmpla ca asămănarea dintre ele să fie bazată pe o înrudire originară.

rom. *mázăre;* alb. *móδułă* Erbse M. Lat. 805, M. Wört. 284, H. Col. anul 1877 pag. 522, H. Cuv. I, 190, 291, Şaĭn. 293, Sand. Grund. 529. Cuvintele sînt identice. Cel albanez e băştinaş după M. Wört. (macarcă şi după M. Lat. şi după M. Wört. ar putea să nu fie indogerman) şi după Jokl Unt. 182. Băştinaş probabil e şi cel romîn. Apropierea de dacul *mózula* μόζουλα (variantă μίζηλα) din Dioscorides de materia medica a fost făcută de Gr. Tocilescu în Dacia înainte de Romanĭ, Bucureştĭ, 1880 pag. 569 (Analele Academieĭ romîne seriea I tomul X) şi de A. Papadopol-Calimah, Pedaniu Dioscoride şi Luciu Apuleiu, Analele Academieĭ romîne seriea I tomul XI, pag. 51. Dacul *mózula* însă însemna cu totul alt ceva decît romînul şi albanezul *mázăre, móδułă,* anume planta numită de Grecĭ ϑύμος, thymus serpyllum L., cimbrişor, serpolet, Quendel, Thymian. Compară § 82 No 10.

---

*) Cuvîntul *maluensis (maluesis)* maĭ apare în numele uneĭ coloniĭ din Dacia traïană, *Colonia maluesis,* cu poziţie nehotărîtă, C. I. L. III, diploma LI (LXXXVII).

rom. *măgár;* alb. *gomár* Esel M. Wört. 126, *magár* Esel M. Wört. 253. Ambele din neogreacă, γομάρι Esel. Metateza *mag->gom-* are loc la acest cuvînt şi în bulgara şi sîrba. După Barić 54 cuvîntul albanez *magár* ar fi băştinaş, derivat prin prefixul *ma-* din acelaş radical care se găseşte în albanezele *garris* schreien wie ein Esel (M. Wört. 120), *kritš* Eselsfüllen (M. Wört. 206).

rom. *mắgură* (şi *măgúră* după Puşcariŭ Convorbiri Literare anul 1899 pag. 739); alb. *mágulă* Hügel M. Wört. 118, H. Cuv. I 288, Şaĭn. 293. După M. Wört. şi cuvîntul albanez şi corespondentul vechiŭ bulgar, *mogîla* tumulus (de unde romînul *moghilă),* sînt probabil înprumutate dintr-o a treĭa limbă (Argumentarea luĭ M. Wört. însă e curioasă: „Albaneze *a* şi *u:* slave *o* şi *y* ca în cuvintele primitiv înrudite. Fiindcă însă înrudire primitivă greŭ se poate admite [din cauză probabil că *-g-* intervocalic nu s-ar fi putut păstra în albaneza], apoĭ este posibil ca ambele limbĭ să fi înprumutat dintr-o a treĭa". ?). După M. Wört. apoĭ, fără să se arăte motivul, cuvîntul romîn e înprumutat din albaneza. După Pap. et. 33 cuvîntul romînesc îş are originea în latin *magulum* Maul, bot: din *bot* înţelesul se va fi schimbat în acel de Backe, Wange, umeriĭ feţeĭ, precum atestează neogrecul μάγουλον obraz, joue>*magulum;* apoĭ, după cum din latin *gena* umărul feţeĭ s-a dezvoltat în macedoromîn înţelesul de *dzeánă* deal, tot aşa se va fi dezvoltat din *magulum* umărul feţeĭ acel de *mắgură* movilă. Există destulă dificultate, şi în dezvoltarea înţelesuluĭ, şi în acea a sunetelor (Pentruca din *mágulum,* adecă din pluralul considerat ca feminin singular *mágula,* să poată eşi *mắgură,* trebue să admiţĭ că un primitiv **mágură* a devenit prin influinţa sufixuluĭ *-úră *magúră,* că a devenit apoĭ *măgúră,* după cum şi sună cuvîntul în macedoromîn, alăturĭ cu *măgúlă,* după Pap. et., şi chĭar în dacoromîn poate pe alocurĭ, şi că în sfîrşit şĭ-a strămutat accentul pe prima silabă şi a devenit actualul dacoromîn pretutindenĭ întrebuinţat *mắgură.* Dacă o strămutare de accent pe *-úră* s-ar maĭ putea de bine de răŭ admite, prin influinţa sufixuluĭ *-úră,* nu se poate pricepe de fel strămutarea ulterioară a accentuluĭ depe penultima pe antepenultima. Ar maĭ trebui doar să admiţĭ că alăturĭ cu *măgúră* se maĭ păstrase primitivul **mágură!).* Origine obscură. In tot cazul de un înprumut din albaneza nu poate fi vorba. In albaneza cuvîntul e relativ recent, precum probează păstrarea luĭ *g* intervocalic, ĭar în ro-

mîna ar fi trebuit să se introducă încă din timpul romîneĭ primitive, deoarece *-l-* intervocalic s-a prefăcut în *r*. Barić 51 admite că cuvîntul albanez e băştinaş şi înlătură dificultatea provenită din păstrarea luĭ *-g-* intervocalic prin aceĭa că consideră cuvintele albanez de o parte şi slav de altă parte ca derivate ambele în acelaş fel printr-un prefix *ma-* din indogerman **gula,* care ar fi însemnat Wölbung. In asemenea caz este curioasă accentuarea cuvîntuluĭ albanez pe prefix. Apoĭ cuvîntul albanez ar trebui să fie de relativ recentă dată, în tot cazul maĭ noŭ decît elementele latineştĭ din limba albaneză, la care mediile intervocalice cad, şi ne-am aştepta ca simplul **gula* să maĭ fi existînd în această limbă, ceĭa ce nu are loc. După Vasmer 18 cuvîntul slav se poate explica prin mijloace slave din radicalul *mog-,* de unde aŭ eşit şi vechile bulgare *mogŏ* pot, *moštĭ* putere, ĭar cuvîntul albanez e înprumutat din vechea bulgară.

rom. *măĭ;* alb. *móĭă* M. Wört. 286, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn ca înprumutat din albaneza. E o simplă coincidenţă. Interjecţiea romînă *mă, măĭ* se adresează la bărbaţĭ, cea albaneză (alăturĭ cu *móĭă* este şi *moĭ* Ped. 161) se adresează la fimeĭ. Interjecţiea albaneză apoĭ, înpreună cu forma pentru bărbaţĭ *morė, mrė,* aparţine la interjecţiea neogreacă μωρὲ (originea?), care, şi sub forma aceasta, şi sub forma *bre>mre> morė* (Vezĭ Hatzidakis în Byzantinische Zeitschrift IV, 412), s-a răspîndit în toate limbile din peninsula balcanică. La acest grup de interjecţiĭ, de obîrşie neogreacă, aparţine romînul *bre.* Dacă însă şi romînul *mă, măĭ,* cu care te adresezĭ la bărbaţĭ, aparţine la acest grup, este îndoĭos. Romînul *mă, măĭ* este scurtat din *mǎre,* interjecţie care are aproape acelaş înţeles. Intrucît interjecţiea cu care te adresezĭ la fimeĭ, *fa,* este o scurtare din *fătă,* să nu fie oare *mǎre>mas, maris? (ǎ* se explică din cauză că interjecţiea se întrebuinţează maĭ mult neaccentuată în tact, ca proclitică la cuvîntul următor).

rom. *mărăcine;* alb. *mărtšină, mărtšiń, mătšińă* rhamnus zizyphus Brustbeerbaum, rhamnus paliurus, Dornstrauch M. Wört. 275. Cuvinte identice. Origine obscură. De obiceĭŭ cel romîn e pus în legătură, dela Cihac Dictionnaire I 157 începînd, cu latin *marra* houe pour extirper des broussailles, cu italienele (admise ca derivate dela *marra) marruca, marrucaio* épine, broussailles, şi cu albanez *murris* Schwarzdorn, Hagedorn M. Wört. 292. Tot astfel Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No

1025, Tiktin Wörterbuch. M. Wört. sub *mărtsînă* propune pentru cuvîntul albanez, însă cu multă îndoĭală, ca etymon un **myricina > myrica* (μυρίκη) welsche Tamariske. Pentru cuvîntul romînesc a propus apoĭ acelaş etymon **myricina* G. Pascu Etimologiĭ romîneştĭ, Iaşĭ, 1910, pag. 47. Jokl Ind. XXXVI, 149, cu privire la romînul *mărăcine* şi la albanezul *murris*, pe care acest din urmă M. Wört. îl apropia de neogrec προυνελιά, ἀμπουρνελιά Schwarzdorn>*prunus*, trimete ĭarăş la italian *marruca*, latin *marra*.

rom. *melc*; alb. *katšamił, kăϑmił, kărmił, krămił, kărmi, kămił, garmił* Schnecke M. Wört. 182, H. Pr. pag. 88 sqq., H. Col. anul 1883 pag. 198 sqq. Origine obscură. Presupunerĭ etimologice pentru cuvîntul albanez vezĭ la M. Wört. şi la Vasmer 27. Vezĭ maĭ sus *culbèc*.

rom. *mèndre*; alb. *măndŭră* Art, Weise M. Wört. 272, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn înprumutat din albaneza. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine italiană, *maniera*. Originea celuĭ romîn e obscură.

rom. *mire*; alb. *miră* gut, schön M. Wört. 279, H. Col. anul 1873 pag. 110, Şaĭn. 293. Cuvîntul albanez după M. Wört. e băştinaş. Originea probabilă a celuĭ romîn am dat-o la § 273 nota a doŭa, pag. 377.

rom. *mistrèţ*; alb. *mistrèts* Zwerg M. Wört. 280. Cuvinte identice ca schelet. După M. Wört. cel albanez e înprumutat din romîneşte (Cel puţin aşa s-ar înţelege din vorbirea obscură „Ist rum. mistrèţ"). Pentru cel romîn aŭ propus Cihac Dictionnaire I, 168 latin **moesticius*, ĭar I. A. Candrea în Convorbirĭ Literare anul 1905 pag. 1131-1134 latin *mixticius*. Origine obscură.

rom. *mînz*; alb. *măs*, articulat *măzi* männliches Füllen M. Wört. 276, Gast. Rev. 346. Cuvîntul, care se găseşte cu forme şi înţelesurĭ analoage şi pe alt teren romanic, este după M. Wört. băştinaş în albaneza, radical *mandĭu-*. Tot aşa e foarte probabil băştinaş în romîna. Africatizarea *-dĭu-* < *-dz-* datează încă din limba de origine, căcĭ Messapiĭ pe Jupiter, căruĭa îĭ sacrificaŭ un cal, îl numĭaŭ *menzana*, şi acest cuvînt *menzana* cuprinde sigur radicalul *menz-*=rom. şi alb. *manz-*. Vezĭ pentru aceasta M. Wört.

rom. *mînzát*; alb. *măzát* junger Stier M. Wört. 276. Cuvinte identice: acelaş radical, pentru care vezĭ sub *mînz*, ace-

laş element derivativ *-át,* acelaş înţeles. In romîna există un sufix activ *-át,* în albaneza nu. Să fie cuvîntul albanez înprumutat din romîneşte?

rom. *mláştină;* alb. gheg *lmašk* Schlamm M. Wört. 247, Sextil Puşcarĭu în Convorbirĭ Literare XXXVIII, 463-464. Apropierea a fost făcută de Sextil Puşcarĭu, care ar videa în cuvîntul albanez (pe care M. Wört. îl consideră ca înprumutat din italiana, *limaccio* Schlamm) un derivat din latin *limus,* şi în cel romîn un înprumut din albaneza: *mláştină* ar fi un derivat prin *-ină* din *lmašk* = **lmáškină.* Foarte probabil cuvintele romîn şi albanez nu aparţin unul la altul. Originea celuĭ romîn este obscură.

rom. *molid, molidv, molift;* alb. *mălėńă, mălėză* Ulme, *molikă* Edeltanne Jokl Unt. 193-203. După Jokl Unt. cuvîntul albanez e băştinaş şi cel romîn ar fi înprumutat din albaneza, anume dintr-un presupus albanez **moliδă.* Originea cuvîntuluĭ romînesc rămîne cu toate acestea obscură.

rom. *moş, moáşă, moşteán, moştenesc;* alb. *mótšă, móšă* Greis, Alter, *mótšim* bejahrt, langjährig, *mošatár* Altersgenosse M. Wört. 263, Mikl. Slav. 10, H. Cuv. I 294, Şaĭn. 293, Sand. Grund. 529. Cuvîntul albanez e băştinaş după M. Wört. şi aparţine la albanezul *mot* Jahr. Este evident că romînul *moş* este identic cu albanezul *móšă,* şi probabil e înprumutat din albaneza, căcĭ în această limbă există un sufix derivativ *-š,* prin care s-a putut deriva *mótšă, móšă* din *mot* (Acest sufix apare astăzĭ ca *-šăm,* prin care se derivă adĭective din substantive: *i türpšăm* schändlich > *turp* Schande, *i mentšăm* gescheit > *ment* Verstand, *i ndritšăm* glänzend > *drită* Licht. Vezĭ Pek. 224. *mótšă* a fost dela capul loculuĭ, ca şi *mótšim,* un adĭectiv şi a însemnat bejahrt, langjährig), pecînd în romîna nu există. Romînul *moşteán,* de unde *moştenésc,* e derivat prin *-eán* din **moţş* şi a suferit metateza *şt* > *ţş,* după cum bine a recunoscut H. Cuv.

rom. *múgur;* alb. *mügul* Pfropfreis, Spross M. Wört. 288, H. Cuv. I 294, Gast. Rev. 347, Şaĭn. 293. Cuvintele sînt evident identice. Origine obscură. Barić 54 presupune că cuvîntul albanez ar fi băştinaş, derivat prin prefixul *ma-* dintr-un simplu **gul,* care astăzĭ nu maĭ există, şi că cuvîntul romînesc ar fi înprumutat din albaneza. Cuvîntul romînesc însă este străvechĭŭ, după cum probează *-l-* < *-r-,* şi decĭ străvechĭŭ ar trebui să fie şi cel albanez, care a trecut prin înprumut, după

Barić, în romîneşte, şi atuncĭ nu se poate explica pentru ce n-a căzut *-g-* intervocalic în cuvîntul albanez. Barić pomeneşte despre o influinţă analogică pe care ar fi exercitat-o simplul **gul* asupra compusuluĭ *mùgul*, dar, trecînd peste puţina probabilitate a uneĭ asemenea influinţărĭ analogice, ne-am aştepta ca simplul **gul* să maĭ fi existînd în albaneza, ceĭa ce nu are loc.

rom. *murg, amùrg;* alb. *murk,* articulat *mùrgu,* dunkel, schwarz, grau M. Wört. 292. Origine necunoscută. Dela Romînĭ şi Albanejĭ cuvîntul a trecut în diferite limbĭ slave şi în neogreaca, pentru care vezĭ M. Wört. Pelîngă etimologiea *amurca* propusă de M. Wört. (Vezĭ maĭ sus sub § 319), s-aŭ maĭ propus şi altele tot atît de puţin probabile: **moricus>morum* de Weigand XII Jahresbericht 103, ἀμολγός de mine în Principiĭ de istoriea limbiĭ. După Barić 105 şi Treimer 375 cuvîntul albanez ar fi băştinaş, ĭar cel romîn ar fi înprumutat din albaneza. După C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripţiilor, I, pag. 447, 457 *amùrg* şi *murg* sînt doŭă cuvinte deosebite şi cel dintîĭŭ este provenit din grecul ἀμολγός, ĭar cel de al doilea din grecul ionic *μουρικός>μόρον mură.

rom. *muşcóĭŭ;* alb. *mušk, mùškă, mùtškă* Maulesel M. Wört. 293. Cuvîntul albanez e autohton după M. Wört., radical *musk-*. Cel romîn e derivat prin *-óĭŭ* din **muşc,* şi fiindcă *sc<šc* nu se poate explica prin limba romînă, romînul **muşc,* în caz cînd radicalul vechiŭ a fost *musc-*, trebue să fie un înprumut din albaneza. Forma pe care o prezintă cuvîntul în limbile slave de sud şi de răsărit e prea deosebită de acea a cuvîntuluĭ romîn, pentruca acesta să poată fi considerat ca înprumut slav, după cum susţine Cihac II, 206. După Barić 56 radicalul primitiv albanez n-ar fi *musk-,* ci *mušik*>indogerman **mug̑siko-*. In asemenea caz s-ar putea întîmpla ca şi radicalul primitiv romînesc să fi fost un *mušic-,* aşa că cuvîntul romînesc ar putea fi şi el autohton.

rom. *na!;* alb. *na!* da! nimm! M. Wört. 296. Tot aşa în multe limbĭ slave şi în neogreaca. Vezĭ Cihac Dictionnaire II, 207 şi M. Wört. Cihac şi Tiktin Wörterbuch admit fără motiv pentru cuvîntul romînesc origine slavă. Origine obscură.

rom. *nánă;* alb. *nănă,* gheg *nánă* Mutter M. Wört. 297, Mikl. Slav. 10. Origine obscură. In tot cazul cuvîntul romînesc e înprumutat din vreo limbă oarecare. In afară de albaneza cuvîntul maĭ apare sub forma *nán-* în sîrba, *nana* mater, bulgara, *nana* terme de caresse à l'adresse de la tante, neogrec (după M. Wört.) νάννη Tante.

rom. *năpîrcă;* alb. *nepărkă* Viper, Natter M. Wört. 303, Şaïn. 293. Cuvintele sînt identice. Origine obscură.

rom. *noïăn;* alb. gheg *uïăne* Ocean M. Wört. 456, H. Cuv. I, 295, Şaïn. 293. Cuvîntul albanez e un derivat din băştinaşul *üïă* Wasser. Cel romîn e de origine obscură şi nu prea vechĭŭ în limbă, după cum probează *-ăn-*. Că ar fi înprumutat din albaneza e puţin probabil.

rom. *ortomăn;* alb. *ürtă* demütig, friedfertig, klug, tapfer, kühn, M. Wört. 458, Treimer 354, H. Col. anul 1876 pag. 31. Cuvîntul albanez e băştinaş după M. Wört. şi Treimer. Cu dînsul cel romînesc n-are însă a face întru nimic. Să nu se ascundă cumva în acest din urmă *Otomăn,* influinţat prin etimologie populară de romînul *ort?* Tot aşa cred eŭ că romînul *hojmalăŭ* nu-ĭ alt ceva decît *Osmanlïŭ.*

rom. *pălă,* întrebuinţat maĭ mult la plural, *păle* dünne Lage, Schicht; alb. *pălă* Falte, Reihe M. Wört. 320. Cuvintele sînt evident identice. Cel albanez e băştinaş după M. Wört., radicalul *pol-*. In altă limbă nu se maĭ găseşte. Cuvîntul romînesc este probabil înprumutat din albaneza.

rom. *pat;* alb. *pat, pătă* Stockwerk M. Wört. 324, H. Col. anul 1873 pag. 112. Cuvîntul albanez e după M. Wört. de origine neogreacă, πάτος Fussboden. Cel romîn, care se găseşte în toate dialectele şi în dialectul dacoromîn apare din limba veche pănă azĭ ca unicul cuvînt pentru *lit, Bett,* este greŭ de admis că ar fi de origine neogreacă. Originea luĭ, greacă de sigur, trebue să se urce maĭ sus, pănă la mediogreacă, πάτος pavimentum, tabulatum > grec πάτος betretener Weg. După Pascu, Lateinische Elemente im Rumänischen 276 cuvîntul romînesc ar fi latin **pavatum*.

rom. *păpălügă, păpărüdă;* alb. *peperónă* acelaş înţeles ca al cuvîntuluĭ romîn M. Wört. 327. Cuvinte analoage ca formă şi înţeles se maĭ găsesc în neogreaca, περπερούνα, sîrba, *prporuša,* vezĭ M. Wört., apoĭ în bulgara, dialecte italiene, provensala, pentru care vezĭ Pascu, Lat. Elemente 262. Origine obscură. După Pascu Etimologiĭ romîneştĭ, 30 punctul de plecare ar fi varianta romînă *păpărüdă>pupula uda,* ĭar după acelaş autor Lateinische Elemente 262 punctul de plecare ar fi latin *papaver* din cauza florilor de mac cu care se înpodobesc păpărudele. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 208 *păpărüdă* ar fi grec Πομφολύγη, o zînă, soţiea luĭ Okeanos.

rom. *păstréz;* alb. *pastróĭ* reinige M. Wört. 323. M.

Wört. derivă cuvintele romîn şi albanez din neogrec πασπρεύω reinige, care el însuş ar fi italianul *spastare* den Teig abschaben. Cihac I, 198 şi după el Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 6255 derivă cuvîntul romîn din **parsitare*. Spitzer 326 încearcă (dar nu reuşeşte) să explice pe cel albanez prin mijloace proprii albaneze. Şi în bulgara, *pástrĭă* conserver, garder, soigner, ménager (deci înţelesurile romîneşti), *pastreniĭe* conservation.—Origine obscură.

rom. dr. *păsturā* „materiea cea neagră şi amară din fagurĭ" Şezătoarea III, 84, „material otrăvitor în fagur, de color gălbiŭ-vînăt, adunat de albine pe timp săcetos, depe plante veninoase" Săghinescu Vocabular romînesc 30, *păstúră* „der Honigseim [miel vierge] Bărceanu Wörterbuch; mr. *prîstúră* „stomah, burtă de vită" Dalametra, *plăstúră* „pîntecele cu tot conţinutul luĭ" P. B. glosar, *păstúră* „murdăriea din pîntecele uneĭ vite" Mihăĭleanu; alb. *bustúră* „was sich im Magen der Wiederkäuer befindet" M. Alb. V, 71. Apropierea a fost făcută de Capidan 477, şi probabil cuvintele romîneştĭ şi albanez aparţin laolaltă. Pentru dr. *păsturā* aŭ propus Tiktin Wörterbuch şi Pascu Sufixe 57 latin. **pestula*, deminutiv dela *pestis*. Pentru dr. *păstúră* şi cuvintele macedoromîne aŭ propus Cihac şi Pap. et. 42 latin *pastura*. Origine obscură.

rom. *penchĭŭ, pinchĭŭ* Fink Bărceanu Dicţionar romîn-german (Marian Ornitologiea, care ar trebui să fie informatorul principal, dă la II 382 formele *penchĭŭ, pentĭŭ* ca luate din Cihac Dictionnaire II, 521, şi cu toate acestea Cihac are formele *pinchĭŭ, pintĭŭ!* Tiktin dă forma *penchĭŭ* fără izvor, ĭar forma *pinchĭŭ* după lexiconul de Buda); alb. *benk* Fink M. Wört. 32. Cuvinte analoage cu acelaş înţeles se găsesc în o mulţime de limbĭ. Origine obscură. Cuvîntul romîn în tot cazul e de curînd întrodus, după cum probează *-én-*.

rom. *péticā;* alb. *pétkā* Kleid M. Wört. 330. Asupra cuvîntuluĭ albanez spune M. Wört.: „*pet-* reprezintă un maĭ vechĭŭ *pait-, -kă* este sufix: **paitaka*. *pait-* este radicalul din gotul *paida* haĭnă şi din grecul βαίτη haĭnă de pĭele a păstorilor şi ţăranilor". Ped. Krit. X_{II} 344: „Thumb în Zeitschrift für deutsche Wortforschung VII 266 sqq. crede că albanezul *pétkă* haĭnă este un element german şi anume gotul *paida*, care la rîndul săŭ este provenit din grecul βαίτη. Cuvîntul got ar fi pătruns în albaneza între secolul 1 înainte de Hristos şi secolul 6 după Hristos. Fiindcă Thumb respinge şi el înprumuturile

pe care Löwe admite că le-ar fi făcut albaneza din vechea germană [Este vorba de articulul luĭ Richard Löwe, Altgermanische Elemente der Balkansprachen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforscung XXXIX 265-334. Presupusele elemente gote din limba romînă, stabilite de Löwe, aŭ fost cercetate şi respinse de Meyer-Lübke în articulul Altgermanische Elemente im Rumänischen? publicat în acelaş volum din aceĭaş revistă pag. 593-599], apoĭ *pėtkă* ar fi primul element vechĭŭ german din albaneza probat într-adevăr ca atare. *-t-* însă face, după cum şi Thumb recunoaşte, dificultate. Curios este apoĭ şi sufixul, căcĭ sufixul albanez productiv *-kă,* de pildă din *štšipătárkă* Albaneză, este de origine slavă". Ca element got al limbiĭ albaneze recunoaşte cuvîntul *pėtkă* şi Jokl 104. Dificultatea din partea sufixuluĭ dispare, dacă admitem că sufixul nu-ĭ *-ka,* ci latinul *-ica,* astfel că **păĭtica* va fi fost vreun adĭectiv, întrebuinţat întîĭŭ ca atribut al luĭ *vestis.* Nicĭ diftongul *ăĭ, ăĕ<ę* nu face vreo dificultate, dacă am vrea să admitem că cuvîntul s-a dezvoltat pe terenul limbiĭ romîne, căcĭ *ăĕ<ę* este ceva obişnuit în romîneşte (Vezĭ § 237 No 23). Singura dificultate este, şi din punct de videre al limbiĭ romîne, şi din acel al limbiĭ albaneze (căcĭ probabil albanezul *pėtkă* este provenit din **pėtăkă,* vezĭ Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen, XLIV, 43), *d<t.* Dacă trecem peste această dificultate şi voim să considerăm cuvîntul ca de origine gotă, apoĭ el e tot atît de mult direct de origine gotă în romîna ca şi în albaneza, căcĭ nimic nu ne îndreptăţeşte să credem cu cuvîntul romînesc ar fi înprumutat din albaneza (cum susţine Meyer-Lübke Romanisches etym. Wörterbuch No 6547). Iar dacă formarea prin sufixul *-ica* se admite, apoĭ maĭ degrabă se poate vorbi de un înprumut al albanezeĭ din limba romînă, deoarece **păĭţica* ar fi un cuvînt al latineĭ populare din răsăritul Europeĭ, adecă al limbiĭ romîne primitive. In orĭce caz romînul *pėtică* (care se găseşte şi în macedoromîn, *peătică, peătic,* şi meglenit *pętic)>*vechĭŭ romîn **peătecă* (Nicĭ în crestomatiea luĭ Gaster, nicĭ în dicţionarul luĭ Tiktin nu se găseşte vreun exemplu de acest cuvînt din vechea romînă, dar aceasta se datoreşte numaĭ întîmplăriĭ. Ce se va fi găsind în materialul adunat de mine, nu pot şti, pentrucă el zace la Academiea Romînă. Tiktin înregistrează din vechea romînă numaĭ pe masculinul *pėtec* [sigur pĕtec orĭ pâtec], care e un derivat din *pėtică)=* albanez *pėtkă* şi ambele aceste cuvinte n-aŭ probabil nimic a

face cu etyma propuse pentru cuvîntul romînesc de Cihac I, 207 (pittacium>πιττάκιον, tot aşa Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1287) şi de I. A. Candrea în Convorbirĭ Literare anul 1904 pag. 874-881 (>*pátă*>**pĭtta*, *πίττα* smoală).

rom. *pîrắŭ;* alb. *părrúa,* articulat *părrói* Bett eines Flusses, Baches, Bach, Thal, Waldstrom M. Wört. 335, Mikl. Slav. 10, Şaĭn. 293. Cuvintele sînt identice, *-ắŭ* din cel romînesc provine din *-óŭ* (Vezĭ § 240 No 62). Origine obscură. Cuvîntul se maĭ găseşte numaĭ în bulgara, *poroĭ* torrent. După Vasmer 50 el este de origine bulgărească. După Jokl Unt. 277 el este un derivat dintr-un verb albanez **ren* a curge. După C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripţiilor, pag. 491 (în Dacoromania IV) el este vechĭul grec *παρροή>παραρροή.

rom. *pîrlácĭŭ;* alb. gheg *părláĭ* raube M. Wört. 237. Alăturĭ cu *pîrlácĭŭ,* care are aproximativ înţelesul francezuluĭ *filou,* se maĭ întrebuinţează, rar, cu înţelesul de *filouter,* un verb *pîrlésc,* şi cu înţelesul de *filouterie,* un substantiv *pîrleálă.* Tiktin, care n-are pe *pîrlácĭŭ,* cel maĭ întrebuinţat din cele treĭ cuvinte, consideră pe *pîrlésc* şi *pîrleálă* ca aparţinînd la verbul de origine slavă *pîrlèsc* verbrennen, versengen. După M. Wört. cuvîntul albanez aparţine la albanezul *laĭ* wasche, bade>*lavare,* ceĭa ce nu-ĭ de fel sigur. Eŭ consider cuvintele romîn şi albanez ca aparţinînd înpreună şi de origine obscură. Compară *şperlésc* fur Săghinescu Vocabular romînesc, Iaşĭ, 1901 pag. 70. Eŭ însumĭ cunosc verbul *şparlésc* fur. Cihac Dictionnaire II 243 înregistrează pe *sperluire, spărluire* cu înţelesul de action de tromper şi le pune în legătură cu *spérlă* cendre chaude. In favoarea derivăriĭ cuvintelor romîneştĭ din verbul *pîrlèsc* verbrennen, versengen, ar pleda următorul loc din Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, II, 349: „Chipul cel maĭ obişnuit, în care hoţiĭ jăfuesc lumea în Dacia transalpină, este că surprind pe bĭeţiĭ ţăranĭ noaptea pecînd dorm, îĭ leagă de lăviţile pe care eraŭ culcaţĭ, şi-ĭ ard cu potcoave înroşite în foc peste corpul gol atîta vreme, pănă ce spun unde li sînt baniĭ ascunşĭ orĭ îngropaţĭ. Acest mod de a proceda al hoţilor de acolo este aşa de obişnuit, încît nu zice nimenĭ că cutare orĭ cutare a fost prădat, ci că cutare orĭ cutare a fost fript, ars (gebrannt)".

rom. *plaĭŭ;* alb. *pláĭă* Abhang, Seite Jokl Unt. 174. Jokl Unt. admite pentru cuvintele romîn şi albanez (cu rezerva că cel albanez ar putea fi înprumutat din romîneşte) ca etymon

latinul popular de origine greacă **plagius*, pe care l-a pus la baza cuvintelor romanice romîn *plaĭŭ*, dalmat *pluĭ*, bellunez *piai*, italian *piaggia*, francez *plage*, catalan *platja*, provensal *playa*, spaniol *playa*, portughez *praya* Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 6564. In realitate, dacă în celelalte limbĭ romanice un *plagius* (πλάγιος) grec, primit orĭ cu *ġ* orĭ cu *γ̇* (*γ̇*>*ġ* apare în limba greacă încă din secolul II a. Chr., vezĭ Brugmann Griechische Grammatik § 33), prezintă din punct de videre al luĭ *ġ* orĭ *γ̇* acea dezvoltare pe care aŭ căpătat-o *ġ* orĭ *γ̇* (=*j*) latineştĭ înseş în aceleaş înprejurărĭ, în limbile romînă şi albaneză acest grec *plagius*, primit orĭ cu *ġ* orĭ cu *γ̇*, prezintă în cuvintele romîn *plaĭŭ*, albanez *plắĭă* altă dezvoltare din punct de videre al luĭ *ġ* orĭ *γ̇* decît acea pe care aŭ căpătat-o în aceste limbĭ latineştile *ġ* orĭ *γ̇* (=*j*) în aceleaş înprejurărĭ, în grupurile adecă *ġ*+*ĭ*+vocală şi *γ̇*+vocală (Pentru dezvoltarea în romîneşte a grupuluĭ latin *ġ*+*ĭ*+vocală şi a grupuluĭ latin *γ̇*+vocală vezĭ § 253 No **192** şi § 256 No **218**. Pentru dezvoltarea în albaneza a aceloraş grupurĭ latine vezĭ M. L. Lat. pag. 1052). Dacă prin urmare pentru cuvintele respective din celelalte limbĭ romanice etymon **plagius* se poate numi latin popular, pentru cuvintele romîn şi albanez acest etymon este însuş grecul πλάγιος, cu pronunţarea neogreacă *plắγ̇os*: cuvintele romîn şi albanez nu sînt alt ceva decît neogrecul πλάγιον (citeşte *plắγ̇on*), côté, flanc, côte. Cuvintele romanice adecă provenite din grecul πλάγιος nu sînt toate de aceĭaş vrîstă: cuvintele romanice celelalte afară de cel romînesc sînt maĭ vechĭ, cel romînesc (macarcă atestat încă în veacul XVII) este maĭ noŭ, şi tot aşa maĭ noŭ este cel albanez.

rom. *pŭpăză*; alb. *pŭpăză* Christophorides (care traduce cu εἶδος πτηνοῦ „un fel de pasăre). Maĭ degrabă decît un derivat prin *-ză* din *upupa*, cuvîntul romînesc e înprumutat din albaneza. Vezĭ şi cele spuse la § 315 No 15.

rom. *răţă*; alb. *rósă* Ente M. Wört. 368, H. Cuv. II 16. Cu forme analoage cuvîntul se găseşte în multe limbĭ (Vezĭ la M. Wört.), întocmaĭ cu forma romînească în sîrba şi slovena. Origine obscură. După Barić 80 cuvîntul albanez ar fi autohton. După Vasmer 55 el ar fi de origine latină.

rom. *răzăm*, *răzim*, substantiv şi verb; alb. *rắză*, gheg *rrắză*, *rắndză* Wurzel, Fuss des Berges, *rădzim* Abgrund M. Wört. 365. Cuvintele albaneze îş aŭ originea în latinul **rădīca*. Apropierea de cuvintele romîne a fost făcută de Puşcarĭu

în Convorbirĭ Literare anul 1904 pag. 260. Foarte probabil substantivul romînesc e înprumutat din albaneza şi apoĭ din el s-a derivat imediat verbul. După August Scriban în Arhiva Iaşĭ, Octombre 1922, pag. 532, cuvîntul ar veni din **remediare.*

rom. *rîmf, rîmpf, remf;* alb. *rrufė, rrăfė* Blitzstrahl M. Wört. 376, H. Col. anul 1873 pag. 221. M. Wört. derivă cuvîntul albanez din grecul ῥομφαία. Tot cu grecul ῥομφαία pune în legătură şi Hasdeu cuvîntul romînesc, care înseamnă aristolochia clematitis L., din cauză că frunzele aceşteĭ plante ar sămăna cu o suliţă. Decît numaĭ nu pe grecul ῥομφαία îl pune Hasdeu la baza cuvintelor romîn şi albanez, ci pe cuvîntul băştinaş thrac, pe care l-aŭ înprumutat Greciĭ sub forma ῥομφαία şi Romaniĭ sub forma *romphaea.* ῥομφαία, *romphaea* era o armă thracă, o sabie mare şi lată (Vezĭ dicţionarele luĭ Passow şi Georges), şi cuvîntul e sigur thrac. Că între o asemenea armă şi *săgeata* fulgeruluĭ de o parte (la Albanejĭ), frunzele uneĭ plante de altă parte (la Romînĭ), s-a găsit asămănare, şi că numele aceşteĭ arme a devenit acel al *fulgeruluĭ* de o parte, al planteĭ de altă parte, este foarte natural. Iar legătura cuvintelor romînesc şi albanez direct cu cuvîntul thrac, aşa cum o face Hasdeu, este maĭ firească decît legătura lor direct cu cuvîntul grecesc, cum o face M. Wört. Decît numaĭ, în vreme ce cuvîntul albanez derivă într-adevăr din acel etymon, thrac orĭ grec, tipul *romphaea,* derivarea celuĭ romîn din el, tipul *romphaea* orĭ chĭar tipul **rompha,* e maĭ puţin sigură.

rom. *rînză,* stomahul păsărilor, stomah (Vezĭ Tiktin Wörterbuch); alb. *răndăs* Lab M. Wört. 365. In ruteana şi în polona, în care limbĭ cuvîntul a pătruns din romîna, *rîndza* înseamnă „eingetrockneter Kalbsmagen mit der Substanz womit die Schafmilch eingesäuert wird". Miklosich Wanderungen der Rumunen 18. In macedoromîn cuvîntul, *arîndză,* înseamnă stomah şi chĭag. Aceasta înseamnă că şi cuvîntul dacoromîn a avut odată înţelesul de Lab, chĭag, al cuvîntuluĭ albanez. Este imposibil să desparţĭ cele două cuvinte unul de altul. Cel albanez foarte probabil este băştinaş şi aparţine, maĭ degrabă decît la albanezul *rǎndǎ* schwer (care nu-ĭ > *grandis,* după cum presupunea M. Wört. [Vezĭ sub § 323]), cum susţine M. Wört., la albanezul **ren* a curge după Jokl Unt. 276-282. Cel romînesc presupune un etymon **rėndĭa* orĭ **rėndza* şi probabil este şi el băştinaş, ĭar nu înprumutat din albaneza, cum presupun M. Wört. şi Jokl Unt. Cihac II, 313 considera cuvîntul romînesc ca identic cu

rînsă, rînză chaton de coudrier, de noyer, d'aune, etc., Kätzchen>vechiŭ bulgar *rěsa* acelaş înţeles, şi argumenta că „le rapport métaphorique est celui que les chatons des arbres ressemblent à des franges et que l'estomac des animaux ruminants est aussi comme frangé". Weigand XVI Jahresbericht, 227 reia întocmaĭ părerea şi argumentarea luĭ Cihac, dar le dă ca cum ar fi descoperirea sa proprie, în Balkan-Archiv III, 217 însă derivă cuvîntul romînesc din albanez gheg *rrandză*, deminutivul albanezuluĭ gheg *rran-* „Schweine- oder Ziegenmagen", care ar fi>latin *ren*.

rom. *rusáliĭ*, 1) o sărbătoare, Pfingsten, pentecôte, 2) nişte zîne răŭ făcătoare; alb. *rusáľă* Schlampe M. Wört 369. Cuvintele romîn şi albanez sînt de origine slavă (vechiŭ bulgar *rusaliĭa* pentecôte, sîrb *rusalje* pentecôte>latin *rosalia*; pentru cuvîntul albanez, şi tot aşa pentru macedoromînul *rusáľe* pentecôte Weigand Aromunen II 128, se poate gîndi cineva şi la mediogrec ρουσάλια, o sărbătoare de după paştĭ, probabil pentecôte>latin *rosalia*; pentru macedoromîn se potriveşte şi latin *rosalia*). Din cauza înţelesuluĭ de *fimee rea* a cuvîntuluĭ albanez, care se apropie de acel de zînă răŭ făcătoare a cuvîntuluĭ dacoromînesc, Capidan 472 crede că cuvîntul albanez ar fi înprumutat din dacoromîna, şi anume din faza *rusáľe* a latinuluĭ *rosalia*, care azĭ a dispărut din dacoromîna.

rom. *sărác*; alb. *ϑărríme* Splitter, Scherbe (M. Wört. 90) Treimer Zeit. 397. Această apropiere făcută de Treimer n-are nicĭo bază. Intre cele doŭă cuvinte nu este nicĭo legătură. Romînul *sărác* e un înprumut slav, vechiŭ bulgar *sirakŭ* pauper, bulgar *sirák* orfan, compară vechile bulgare *sirŭ* orbus, *siromahŭ* pauper, etc. Sufixul *-ak* există în limbile slave. *sirakŭ* e un cuvînt neaoş slav. In romîneşte în înprejurările din acest cuvînt *i* neaccentuat nu-ĭ fix, ci se poate schimba în *e*, şi din **serác* a eşit romînul *sărác*. Nu se poate pricepe cum poate trece cineva peste o etimologie atît de sigură şi atît de cunoscută (cel puţin dela Cihac încoace), pentru a propune, din gustul de a fi original, o alta imposibilă.

rom. *scápăr*; alb. *škrep* schlage Funken, schlage Feuer, es blitzt M. Wört. 409. Probabil cuvintele romîn şi albanez aparţin înpreună. După M. Wört. cel albanez ar fi băştinaş. După Tiktin Wörterbuch ambele cuvinte ar putea fi latin *caperare* runzeln. Origine obscură.

rom. *scrum*; alb. *škrump*, articulat *škrumbi* alles Ver-

kohlte, Verbrannte M. Wört. 409. Cuvintele sînt sigur identice. Origine obscură. M. Wört. presupune derivare din turceşte, *kurúm* suie, Russ Zenker 716 b.

rom. *sîmbure;* alb. *ϑúmbułă, súmbuł* Knopf M. Wört. 92, H. Cuv. I 309, Şaĭn. 293. Cuvintele sînt sigur identice. Cel albanez e băştinaş după M. Wört. Dacă cel romîn e şi el băştinaş orĭ e înprumutat din albaneza, nu se poate hotărî. După Pericle Papahagi în revista Dunărea, anul II, Silistra, 1925, pag. 79 sqq. cuvîntul romînesc e latin *sabulum,* ĭar cuvîntul albanez e înprumutat din romîneşte.

rom. *sosésc;* alb. *sos* endige, reiche hin, rette, erreiche M. Wört. 390, Mikl. Slav. 10. Ambele cuvinte sînt înprumutate din neogreacă, σώνω aor ἔσωσα sauver, atteindre, arriver, suffire, achever, cesser, finir.

rom. *spîn;* alb. *spărk* bartlos M. Wört. 391. Cuvîntul romînesc e vechĭul grec σπανός, care pelîngă alte înţelesurĭ avea şi pe acel al cuvîntuluĭ romînesc, mit dünnem Barte, şi care cu acest înţeles, de *spîn,* trăeşte şi pănă astăzĭ ca popular în neogreaca. Pentru cuvîntul albanez M. Wört. admite derivare din neogreaca. In realitate el prezintă un caracter hibrid, căcĭ pe de o parte dezvoltarea sunetelor *-ắr-* din *-an-* prezintă un caracter de vechime, ĭar pe de alta neprefacerea luĭ *s* în *š* îl arată ca un neologism. Poate că această contrazicere s-ar împăca întru cîtva dacă am admite că e înprumutat din romîneşte, şi anume relativ de curînd. S-ar explica atuncĭ şi *s* şi *ă,* macarcă *r*>*n* ar rămînea tot neexplicat. Vezĭ şi § 237, 3.

rom. *stăpîn;* alb. *stopán* Oberhirt M. Wört. 393, Mikl. Slav. 10, Mikl. B. Vokal. I, 22. M. Wört., dupăce maĭ citează cuvintele vechĭŭ bulgar *stopanŭ,* bulgar *stopan,* sîrb *stopanin,* romîn *stăpîn,* spune că originea este necunoscută. Asupra originiĭ vezĭ § 237, 3 şi § 282. In ce priveşte în special cuvîntul albanez, el este de relativ recentă dată, după cum probează *s* neprefăcut în *š* şi *án* neprefăcut în *ắr.* Pentru aceĭa înprumutat din romîneşte nu poate fi, pentrucă forma romînească *stăpîn* este străveche: pentruca să înprumute Albanezul pe *stopán* cu *án* dela Romînĭ, ar fi trebuit s-o facă aceasta în timpul romîneĭ primitive, şi din aceste timpurĭ străvechĭ nu se pot explica nicĭ *s* neprefăcut în *š* nicĭ *án* neprefăcut în *ắn, ắr.* Pentru Barić 93-94 cuvîntul romîn ar fi latin **hospitanus* şi cel albanez ar fi înprumutat din romîneşte; ĭar după Giuglea în Dacoromania III 610 sqq. cuvîntul romîn ar fi latin **stipanus,*

derivat din *stips,* ar fi însemnat la început „om care are stips, care ĭa banul depe o moşie", şi la Albanejĭ ar fi ajuns prin mijlocirea Sîrbilor.

rom. *stărvésc* (N-am găsit acest cuvînt înregistrat nicăirĭ. Eŭ însă l-am auzit într-o vorbire ca aceasta: „de mirosul cel răŭ nu se puteaŭ *stărvi* oamenii") ; alb. *stărvit* gewöhne M. Wört. 475. Cuvîntul albanez e băştinaş după M. Wört., care-l pune în legătură cu *vĭĕt* Jahr. Să fie oare cuvîntul romînesc identic cu cel albanez şi înprumutat în asemenea caz din albaneza? Orĭ poate e acelaş cu romînul *stăvésc,* arrêter, fixer, établir>vechĭŭ bulgar *staviti?*

rom. *stînă;* alb. *stan* Stall, Schafpferch M. Wört. 391. Cuvîntul albanez este evident înprumutat de curînd, după cum probează *ắn* neprefăcut în *ắr* şi *s* neprefăcut în *š,* şi nu-ĭ înprumutat din romîneşte, unde *ắn*<*în* este străvechĭŭ. Pentru cuvîntul romînesc vezĭ § 97, compară şi § 237, 3. După Giuglea 360 cuvîntul romînesc ar fi latin **saeptana,* ceĭa ce este cu neputinţă. In Dacoromania III 382 Sextil Puşcarĭu consideră şi el pe romînescul *stînă* ca autohton.

rom. *străiţă* traistă; alb. *stráitsă* Brotsack, Wandersack M. Wört. 434. Vezĭ *tráistă.*

rom. *strépede;* alb. *štrep,* articulat *štrébi* Wurm, Made M. Wört. 137. Cuvîntul albanez e de origine obscură după M. Wört., căcĭ *b* din radicalul săŭ face neprobabilă apropierea de radicalul *serp-, srp-,* care se găseşte şi în albaneza, ca şi în alte limbĭ indogermane, cu înţelesul de *a se tîrî.* Cu toate acestea albanezul *štrep* trebue să fi aparţinînd la acel radical, după cum şi M. Wört. admite ca posibil, şi stă sigur în legătură cu cuvîntul romînesc. Acest din urmă însă nu este fără îndoĭală înprumutat din albaneza, cum socoate M. Wört. Cuvîntul romînesc presupune la bază un **srepidus,* un adĭectiv derivat din *serpere* prin *-idus* după tipul *pallidus*>*palleo, squalidus*>*squaleo.* Metateza însă *srep-*>*serp-* nu-ĭ conformă cu spiritul limbiĭ romîne, cu atît maĭ mult că se opunea analogiea luĭ *serp-* din *şerpe*>*serpens.* Pentru aceĭa este posibil ca cuvîntul **srepidus* să fie un cuvînt latinesc întrodus în romîna prin mijlocirea limbiĭ albaneze, unde metateza *srep-* a putut fi sprijinită de analogiea radicaluluĭ băştinaş albanez *srp-,* pentru care vezĭ M. Wört. Romînul *strépede,* decĭ, ar putea fi un înprumut din albaneza, dar nu este însuş cuvîntul albanez *štrep.*

rom. *strùngă;* alb. *štrùngă* Abteilung des Pferchs, in dem die Ziegen gemolken werden. M. Wört. 418. Origine obscură. In limbile slave pe unde se găseşte (Vezĭ la Cihac Dictionnaire II 377) e un înprumut din romîneşte. Pentru aceasta e suficientă observaţiea luĭ Kałužniacki în Miklosich Wanderungen der Rumunen 19 cu privire la ruteanul *strùnka:* „kleine Oeffnung, durch welche Schafe einzeln zum Melken ausgetrieben werden, vom rumunischen *strùnga*". (Exact acest înţeles îl are şi cuvîntul romînesc). Mikl. Slav. 47 presupune un vechĭŭ bulgar **strõga,* citează sîrbul *struga,* ungurul *esztrenga,* albanezul *štrùngă* şi romînul *strùngă* şi apoĭ zice: „Dunkles Wort, wahrscheinlich verwandt mit rumunisch *strîng,* lateinisch *stringo* und daher rumunischen Ursprungs". Strunga este „locul de *scurgere,* pe unde *se scurg* oile una cîte una la muls" şi trebue pus cuvîntul în legătură cu rădăcina indogermană *sru-* a curge, care cu *t* epentetic se găseşte pe teritorĭul thrac în numele rîuluĭ *Struma* (grec Στρυμών). Cuvîntul e sigur băştinaş în romîna şi poate şi în albaneza. Nu o derivare din latinul *stringo,* cum credea Mikl. Slav., ci o derivare din acelaş radical primitiv ca şi latinul *stringo* admite ca posibilă Jokl 89. Vezĭ şi cele spuse la § 97. După Giuglea 342 cuvîntul romînesc ar fi o contaminaţie între latin *ruga* şi un romîn **stîngă*>vechĭŭ german *stanga* prăjină. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 198 *strùngă* ar fi grec στενυγρά Enge, Engpass.

rom. *susáĭŭ;* alb. *šušálă* Rübe des Maiskolbens M. Wört. 420, H. Cuv. I 303. Pe cît se pare prin Rübe des Maiskolbens M. Wört. (şi tot aşa Hahn) înţelege „ştĭuletele popuşoĭuluĭ, porumbuluĭ". Romînul *susáĭŭ* înseamnă după Panţu sonchus arvensis L., sonchus asper Vill., sonchus oleraceus L., sonchus palustris L., laiteron, Gänsedistel, Saudistel; lactuca muralis Fresen, laitue des murs, Mauerlattich. Deosebirea de înţeles e foarte mare. Aparţin oare cele doŭă cuvinte înpreună? Origine obscură.

rom. *susán;* alb. *susám* Sesam M. Wört. 385, Cihac Dictionnaire II 720. Apropierea e făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn ca înprumutat din albaneza. Ambele cuvinte sînt înprumutate din turceşte, *susám* Zenker 577 b.

rom. *şopîrlă;* alb. *šapi,* articulat *šapiu* Eidechse M. Wört. 399, Şaĭn. 293. După M. Wört cuvîntul albanez trebue pus în legătură cu grec σήψ, latin *seps,* spaniol *sapo* (care acest din urmă însă nu aparţine la grecolatinul *seps,* ci la un obscur de origine **sappus* Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No

7593). Este curios însă *a* în silaba neaccentuată, căcĭ orĭ dela *sep-* veĭ pleca, orĭ dela *sap-*, în silaba neaccentuată trebuĭa să fie *ă* conform alunecăriĭ de sunet albaneze. In ce priveşte cuvîntul romînesc, o legătură directă a luĭ cu radicalele *sep-*, *sap-* din presupusele etyma ale cuvîntuluĭ albanez este imposibilă. S-ar putea însă stabili o legătură între cuvîntul romîn şi cel albanez în următorul chip. Forma ghegă a cuvîntuluĭ are radicalul *-in*, *tšapî*, articulat *tšapîni*. Se poate presupune că şi forma toscă, care astăzĭ n-are radical *-în*, va fi avut odată acest radical şi va fi sunat *šapí*, articulat **šapiri*. Dintr-un asemenea tosc **šapir-* ar fi putut rezulta un romîn **şăpîră*, **şopîră* (Pentru analoage prefacerĭ a luĭ *ă* în *o* supt influinţa sunetelor labiale învecinate vezĭ § 242 No 80), care apoĭ va fi primit sufixul romîn de origine obscură *-îrlă*. In tot cazul cuvîntul *şopîrlă* este un cuvînt străin de origine obscură. Barić 98 consideră cuvîntul albanez ca autohton şi-l trece prin fazele **šap-<*šop-<šap*, ĭar pe cel romîn îl consideră ca înprumutat din albaneza în faza **šop-*. Forma romînească *šopîr-* o explică, ca şi mine, dintr-o formă toscă **šopir-*. După Weigand în Balkan-Archiv, III, 111 dintr-un presupus latin **sepinula* a eşit un presupus albanez **šăpirăllă*, pe care l-a înprumutat apoĭ din albaneza limba romînă.

rom. *ştiră* şi *stiră* stearpă (Citaţiĭ pentru amîndoŭă formele dă Drăganu în Dacoromania II pag. 615-616); alb. *štiérră* Lamm, junge Kuh M. Wört. 416. Apropierea a fost făcută de Drăganu locul citat. După M. Wört. cuvîntul albanez e băştinaş, de acelaş radical cu alb. *štérpă* unfruchtbar, şi înrudit între altele cu latin *sterilis* şi grec στεῖρα unfruchtbar; ĭar din limba illyră şĭ-ar trage originea rom. *sterp*, sloven *stirp* einjähriges Böcklein, sloven *sterpel* gelt, veneţian *sterpo* steril (Pe romînul *ştiră* Gustav Meyer nu-l cunoştea). Din grec στεῖρα cu *éĭ* prefăcut în *i* încă din al treilea secol a. Chr. se explică *ştiră*, ĭar *stiră* ar fi provenit poate din *ştiră* supt influinţa luĭ *stearpă*. In tot cazul înrudirea dintre romînul *ştiră* (care e poate băştinaş), albanezul *štiérră* şi grecul στεῖρα este incontestabilă. In ce priveşte romînul *sterp*, el greŭ poate fi explicat ca *illyr*, cum zice Gustav Meyer, ca băştinaş adecă, pentrucă un *sterp-* băştinaş, judecînd după grecul στέριφος şi latin *stĕrilis*, trebuĭa să aibă un *ĕ* accentuat şi conform cu dezvoltarea sunetelor din limba romînă trebuĭa să dea naştere unuĭ romîn *şterp*, ĭar nu *sterp*. Pentru aceĭa romînul *sterp* nicĭ din vechĭul grec στέρι-

φος nu poate fi eşit. (Vezĭ la § 319 cuvîntul **exstirpus*). Cu toată asămănarea decĭ de sunete, romînul *sterp* şi albanezul *štérpă* trebuesc separate de romînul *ştiră*, albanezul *štĭérră* şi grecul στέριφος şi considerate maĭ de grabă>**exstirpus.*

rom. *şut.* Vezĭ *cĭut.*

rom. *tăistră.* Vezĭ *trăistă.*

rom. *toácă;* alb. *tókă* eiserne oder hölzerne Platte, die die Stelle der Kirchenglocken vertritt M. Wört. 432, Cihac Dictionnaire II 720. Cihac consideră cuvîntul romîn ca înprumutat din albaneza. Ambele cuvinte sînt onomatopeice şi născute probabil independent unul de altul. Intrucît este maĭ firesc ca un substantiv de această natură să se derive imediat dela verbul respectiv, şi nu din contra, astfel că adevăratul cuvînt onomatopeic să fi fost verbul, ĭar în albaneza verbul coräspunzător lipseşte, este posibil ca cuvîntul albanez să fie înprumutat din romîneşte. In alte limbĭ cuvîntul lipseşte. Radicalul onomatopeic *toc-* însă cu înţeles analog se găseşte şi în alte limbĭ romanice. Vezĭ Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 8767.

rom. *trăistă, tăistră, trăistră, străiţă, dắrştină, dîrştină, drắstă;* alb. *trăstă, trăistă, străiţă, štrėiţă, drăštă,* gheg *trắsă,* Brotsack, Wandersack M. Wört. 434, H. Cuv. I 304. Cuvintele sînt evident identice şi etimologiea sigură a fost dată de Gustav Meyer în Indogermanische Forschungen II 441 : mediogrec τάγιστρον, porţiea de mîncare ce se dă unuĭ cal. Inţelesul a trecut dela conţinut asupra continentuluĭ şi, de unde întîĭŭ cuvîntul însemna mîncarea ce i se dă caluluĭ în sac, a ajuns să însemneze sacul, şi anume sacul de formă specială care i se atîrnă caluluĭ. De vreun înprumut dintr-o limbă în alta nu poate fi vorba cu siguranţă : în ambele limbĭ, prin mijloacele lor propriĭ, τάγιστρον a putut căpăta formele existente. Este însă caracteristic chipul foarte asămănător în care aceste forme s-aŭ dezvoltat. Să se observe în special formele, albaneză *drăštă,* romîne *drắstă, dắrştină-dîrştină* (dintre care această din urmă derivată din *drắstă* prin *-ină*). *dắrştină-dîrştină* înseamnă după traducerea luĭ Tiktin Wörterbuch härenes Hemd, Sack, grobes Gewand, das man zum Zeichen der Trauer oder Busse anzieht, şi după acea a luĭ H. Cuv. cilice, sac, habit grossier. Aceasta arată că şi *drắstă,* din care *dắrştină-dîrştină* e derivat, şi care înseamnă, după traducerea din H. Cuv., sorte de sac ou de besace, trebue să fi avut dela început nu înţelesul *saculuĭ* însuş, al *traisteĭ* înseş, ci al materieĭ din care sacul şi traista sînt făcute. Este foarte

probabil, deci, că şi albanezul *drâštă* n-a însemnat dela început *traistă,* ci materiea din care traista este făcută. Dacă e aşa, atunci romînele *drăstă, dărştină-dîrştină* şi albanezul *drâštă* trebuesc separate de celelalte cuvinte, care înseamnă *traistă,* besace, musette, Quersack, Bettelsack, Fresssack, şi care acelea sînt sigur eşite din grecul τάγιστρον, şi trebuesc puse în legătură cu romînul *dîrstă* Walkmühle, şi cu albanezul *dărstilă, trăstilă* Walkmühle, despre a căror origine obscură vezi mai sus sub *dîrstă.*

rom. *tureác, tureátcă;* alb. *tirk* Gamasche M. Wört. 431. Cuvintele aparţin probabil înpreună. Origine obscură.

rom. *ţap;* alb. *stšap,* gheg *tsap* M. Wört. 387, Sand. Grund. 529. După M. Wört. cuvîntul, care se mai găseşte sub forma *ţap* în slovaca, polona, malorusa, ungara, unde în toate părţile probabil există ca înprumut din romîneşte, ar fi de origine băştinaşă albaneză>**sap,* radical *k̓ap-,* care se mai găseşte în latin *caper,* grec κάπρος. După Ped. Zeit. XXXVI, 337 cuvîntul albanez ar fi de origine slavă. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 197-198 *ţap* ar fi dac=pers *čapis* Bock. —In limba gotă din Crimea *stap* însemna „capră" Diefenbach Wörterbuch der gothischen Sprache II, 318, şi acest cuvînt got aparţine după R. Much (Indogermanische Forschungen, IX, Anzeiger pag. 198) la radicalul german *stap-* mit Füssen treten, Tritte machen, gehen, la care radical s-a dezvoltat în limbi germane între altele şi înţelesul de Heuschrecke: „*Stap* Ziege va fi însemnat la început die Springende, Kletternde". Origine obscură. Se mai găseşte în dalmata, *tsápo* capro castrato Bartoli D. II 258, şi în Abruzzo, *tsáppă* ţap Bartoli D. I 291.

rom. *ţápă.* Vezi mai sus *înţép.*

rom. *ţarc;* alb. *ϑark* Hürde, Pferch M. Wört. 92, Ovidiu Densuşianu Histoire de la langue roumaine I 354, Treimer Zeit. 397. După Densuşianu şi Treimer cuvîntul romînesc şi cel albanez ar aparţinea unul la altul. Puţin probabil. Cuvîntul albanez e băştinaş, cel romîn e de origine obscură. Vezi § 326 No 9.

rom. *ţiclăŭ* Bergspitze, Bărceanu Dicţionar romîn-german; alb. *tšikălă* Gipfel M. Wört. 226. Probabil cele două cuvinte aparţin unul la altul. Origine obscură. Cuvîntul albanez e băştinaş după Vasmer 35. După Lacea în Dacoromania III, 747 cuvîntul romînesc ar fi>ungar *szikla* stîncă.

rom. *ţipă* Membran, Häutchen, Bărceanu Dicţionar romîn-

german; alb. *tsípă* feine Haut der Eier, stehender Flüssigkeiten, der Zwiebeln, Bast M. Wört. 441. Cuvinte analoage se găsesc în limbĭ slave, în ungara, mediogreaca, neogreaca. Vezĭ M. Wört. şi Cihac Dictionnaire II 709. Origine obscură.

rom. *ţíţă;* alb. *tsitsă* weibliche Brust, Brustwarze M. Wört. 90. Tot aşa italian *zizza,* german *Zitze,* bulgar *ţiţa,* sîrbocroat *ţiţa.* Radicalele *ţiţ-, tit-, did-* servesc într-o mulţime de limbĭ pentru a simboliza acelaş înţeles, vezĭ Diez Etymologisches Wörterbuch sub italian *tetta.* Originea este onomatopeică şi s-a imitat sunetul făcut de copil la supt. Cuvîntul *titia,* cu însemnarea de „carnea pe care o mestecă întîĭŭ mama şi apoĭ o dă copiluluĭ s-o mînînce", din Corpus glossariorum latinorum II, 198_{43}, este maĭ degrabă o reproducere în ortografie latină a unuĭ popular *tiţa* orĭ chĭar *ţiţa* decît un etymon real *titia, titĭa,* dela care s-ar fi derivînd cuvinte romanice, între altele romînul *ţíţă,* cum vrea Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1742.

rom. *ulúc;* alb. *luk* hölzerne Kanalrinne, Dachrinne, Quellbecken, Tränke, *ulúk* Dachrinne, Kanal M. Wört. 250, gheg *flug* Brett Jokl Unt. 147. După M. Wört. cuvintele romîn şi albanez ar fi>turc *olúk, ulúk* rigole, gouttière, égout, canal Zenker 130 b. După Jokl Unt. 147 sqq. cuvîntul albanez ar fi băştinaş>**vălúk,* **vălúg* din radicalul *lug-* a tăĭa, astfel că cuvintele turcesc şi romînesc ar fi înprumutate din albaneza.

rom. *úrdă;* alb. *uδós* Käse M. Wört. 455, H. Cuv. I 308. După M. Wört. cuvîntul albanez>**urδós* şi este identic cu cuvîntul romînesc. Dela Romînĭ a trecut cuvîntul la multe limbĭ învecinate cu cea romînă, vezĭ M. Wört. Origine obscură. Urda este brînza extrasă din zărul care a rămas după facerea caşuluĭ. Dacă am presupune la bază un cuvînt analog greculuĭ ὀρός, οὐρός, Molken, Käsewasser, der wässerige Theil der geronnenen Milch, *urda* ar putea fi eşit dintr-un adĭectiv **úridus,* oarecum *caseus *uridus,* cu genul feminin după analogiea luĭ *brînză,* a căruĭ cuvînt origine este ĭarăş obscură. O etimologie analoagă dă Giuglea în Dacoromania III, 586: **úroda* >ὀρρώδης, decît numaĭ este grea de explicat maĭ ales scurtarea penultimeĭ, pentrucă Romanul n-a ţinut socoteală de accentul grecesc, dar de cantitatea grecească a ţinut socoteală totdeauna. Ca curiozitate însemn etimologiea dată de Weigand, XVI Jahresbericht 223: alb. *úrδe* ederă, muşchĭŭ (lichen), pecingină, corĭŭ M. Wört. 154; urda ar fi însemnat dela capul loculuĭ

„brînză mucegăită, Käseart die mit *Pilz, Flechte* überzogen ist". S-ar fi putut gîndi Weigand tot cu atîta dreptate la albanezul *hŭrδă* usturoĭŭ, pentrucă Romînii mînîncă urda cu usturoĭŭ verde, orĭ la albanezul *hŭrδă* băltoacă, pentrucă jintița, din care se face urda, este turbure ca apa dintr-o băltoacă, orĭ la turcul *ordá, urdú,* lagăr, tîrgul din lagăr, camp, marché dans le camp, pentrucă se va fi vîndut poate multă urdă prin lagările cumane, pecenege, osmanlîe; etc.! Weigand a repetat apoĭ această etimologie în Balkan-Archiv, Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache, II, Leipzig, 1926, pag. 283. Barić 28 consideră cuvîntul albanez ca băștinaș și pe cel romîn ca înprumutat din albaneza.

rom. *úrmă;* alb. *dżúrmă* Fussspur, Fährte M. Wört. 142, Cihac Dictionnaire II 720. Asămănarea parțială de sunet este probabil numaĭ accidentală și cuvintele nu aparțin înpreună. Originea ambelor este obscură. După M. Wört. cuvintele romîn și albanez (și tot așa italian *orma* Fussstapfe, Spur, Fusstritt, Fährte) ar putea aparținea înpreună. Cihac, care pune cuvîntul romîn la elementele albaneze, admite pentru cuvintele romîn, albanez și italian etimologiea dată maĭ înainte de Schuchardt (Kuhn's Zeitschrift XX 252) din grecul ὁρμή. Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 6112 adoaptă pentru cuvintele romîn, italian, precum și pentru acele cu înțeles întru cîtva analog și cu radicale *osm-*, care apar pe alte terenurĭ romanice, etimologiea dată încă de Diez Etymologisches Wörterbuch I 229, grec ὀσμή. După Barić 103 alăturĭ cu forma albaneză *dżúrmă* a existat o alta **hurm´*, și din această din urmă a rezultat prin înprumut cuvîntul romînesc; ambele forme albaneze ar fi rezultate dintr-un băștinaș **šurma,* dupăcum *u* a fost accentuat orĭ neaccentuat; *šurma* însuș ar avea acelaș radical cu latinul *serpo,* etc.

rom. *váet* substantiv, *văitá* verb; alb. *vaitóĭ* klage um einen Verstorbenen M. Wört. 461. Cuvinte onomatopeice, derivate dela interjecțiea romînă *vaĭ,* albaneză *vaĭ.* In romîna din *vaĭ* s-a derivat întîĭu prin *´et* substantivul *váet* și apoĭ din acest din urmă s-a derivat imediat verbul *váet.* Nu știŭ însă cum se poate explica *-t-* din verbul albanez *vaitóĭ,* care, după cum și M. Wört. spune, e derivat din interjecțiea albaneză *vaĭ.* Să fie verbul albanez înprumutat din romînește?

rom. *vătăm;* alb. *vúaĭ* leide Schmerzen M. Wört. 479, Barić 73. Apropierea a fost făcută de Barić, care pe cuvîntul

albanez, pe care M. Wört. îl deriva, fără nicĭo probabilitate, din vechĭŭ bulgar *bolъti*, îl consideră ca băştinaş şi-l derivă dintr-un radical **vatn-*, **vatan-*. Etimologiea cuvîntuluĭ romînesc este obscură.

rom. *vátră;* alb. *vátră* Herd, Feuerstelle M. Lat. 805, M. Wört. 464, Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 351. Cuvinte sigur identice. Din romîna s-a lăţit cuvîntul la limbile de prin prejur. Vezĭ M. Wört. şi Cihac Dictionnaire II 721. După M. Lat. cuvîntul n-ar fi indogerman. Cihac, care consideră în mod arbitrar cuvîntul romîn ca înprumutat din albaneza, derivă pe cel albanez din latin *atrium*, ceĭa ce este imposibil. Eŭ cred că etimologiea dată de Diez (Vezĭ la Mikl. Slav. In Diez Etymologisches Wörterbuch n-am putut găsi nimic) este cea justă: grecul βάθρον Grundlage, Grund, Basis, înprumutat cu pronunţarea mediogreacă *váϑron*.

rom. *vĭézure;* alb. *vĭéδulă* ein getreidefressender Vierfüssler, Hamster oder Dachs M. Lat. 805, M. Wört. 474, H. Col. anul 1877 pag. 579, Şaĭn. 293, Sand. Grund. 529. Cuvintele sînt identice. Cel albanez e băştinaş. In alte limbĭ nu se găseşte. Cel romîn e înprumutat probabil din albaneza, dar vreo probă pentru aceasta nu se poate aduce. E tot atît de posibil ca şi cuvîntul romîn să fie băştinaş. Compară § 268 No 4 Nota.

rom. *vítă;* alb. *vĭétă* Kalb M. Wört. 476. Apropierea e făcută de M. Wört, care consideră cuvîntul romîn ca înprumutat din albaneza. Albanezul *vĭétă* e băştinaş şi aparţine la *vĭet* Jahr. Romînul *vită* însă e latinul *vita*.

rom. *vîr;* alb. *vắră* Loch (M. Wört. 37), Sextil Puşcarĭu în Convorbirĭ Literare XXXVIII, 464. Probabil cuvintele nu aparţin unul la altul, ĭar cel romîn trebue pus în legătură cu vechĭŭ bulgar *vrъti vrõ* concludere.

rom. *vîrcă* dungă, Streifen auf einer Fläche; alb. *vắră* Loch, *vắrí* Furche in der Hand, in einem Abhang M. Wört. 37, Mikl. Slav. 9. Cuvintele aparţin probabil unul la altul. Origine obscură. Apropierĭ puţin probabile de cuvinte slave face Cihac Dictionnaire II 457, care dă cuvîntuluĭ romînesc traducerea neexactă de *lisière*.

rom. *za:* alb. *závă* Schnalle, Silberscheibe am Riemen des Waffengürtels M. Wört. 481. Ambele cuvinte îşĭ aŭ originea în mediogrecul ζάβα lorica, Panzer. Decît numaĭ cel romînesc e maĭ vechĭŭ, pentrucă a perdut pe *v* intervocalic, ĭar cel albanez e maĭ noŭ, pentrucă l-a păstrat.

rom. *zácaş* (Eŭ aşa am auzit cuvîntul pronunţat. Dicţionarele, precum Damé, Cihac, Bărceanu, Pontbriant, Şăineanu, Tiktin, scriŭ *zăcáş*. Dicţionarele traduc cu rancunier, vindicatif, grollend, nachtragend); alb. *dżákăs* der Blutdürstige, Mörder, der in Blutrache sich befindende Pek. 220 şi indice. Să fie legătură între cele doŭă cuvinte? Cel albanez aparţine la *dżak* Blut, Blutrache, Mord M. Wört. 136, şi e băştinaş. Alăturĭ cu *zácaş* -*zăcáş* este un alt cuvînt romînesc cu un înţeles cu totul diferit, *zăcáş* faible, malade, alité, infirme, krank, schwach, care e sigur derivat dela *zac*>*iaceo*, şi supt influinţa căruĭa şĭ-a schimbat probabil *zácaş* accentul.

rom. *záră;* alb. *δáłă* saure Milch M. Wört. 230 (După Weigand XVI Jahresbericht 230 ar fi avînd acelaş înţeles ca şi romînul *záră*, pe care-l traduce cu Buttermilch. Insă romînul *záră* înseamnă Buttermilch numaĭ în Muntenia, vezĭ § 97. Christophorides traduce cu ξυνόγαλα, adecă lait caillé, saure Milch, lapte acru, şi γάλα δαρμένον, adecă lapte bătut, lait de beurre, babeurre, Buttermilch). Apropierea a fost făcută de Ovidiu Densuşianu în Romania anul 1904 pag. 85, apoĭ de Weigand în XVI Jahresbericht 230. E numaĭ o coincidenţă întîmplătoare. Ambele cuvinte aŭ foarte probabil originĭ deosebite: albanezul *δáłă* este sigur acelaş cu grecul γάλα şi latinul *lac* (Vezĭ Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch sub *lac)*, învremece sînt motive de a crede că romînul *záră* e un cuvînt cu totul altul (Vezĭ § 97).

rom. *zbĭer;* alb. *vărrás* schreie, blöcke, heule M. Wört. 471. Apropierea a fost făcută de Sextil Puşcarĭu Etymologisches Wörterbuch No 1932. Cuvîntul romînesc, ca şi spaniolul *berrear*, portughezul *berrar*, brüllen, blöcken, ar avea originea după Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 9239 în latinul *verres*, de unde romînul *vĭer*. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi băştinaş, radicalul *ver-*. Aparţin în adevăr cuvintele romîn şi albanez unul la altul? Şi este în adevăr cuvîntul romînesc un derivat din *verres?*

rom. *zgăŭ;* alb. *zdżúĭă*, gheg *zdżúaĭ* Bienenstock M. Wört. 484, unde nu se dă originea cuvîntuluĭ, Weigand în XIX-XX Jahresbericht pag. 143. Pentru Weigand cuvîntul albanez ar fi înprumutat din italiana, >un presupus **excavone*, ĭar cel romînesc ar fi înprumutat din albaneza, >un albanez primitiv **zgŏ*. In realitate şi din punct de videre albanez şi din cel romînesc dificultatea fonetică de a dezvolta pe de o parte

pe *zdžŭĭă, zdžŭaĭ* din **excavone* și pe de alta pe *zgăŭ* din *zgõ* este prea mare. Originea celor doŭă cuvinte, unul romînesc și celălalt albanez, care foarte probabil nu aparțin unul la altul, este obscură.

§ **329.** Sînt în totul 211 cuvinte. Dacă din ele scădem 26, care aŭ numaĭ o întîmplătoare corespondență fonetică fără ca originea să fie macar cît de îndepărtat aceĭaș, orĭ sînt onomatopeice [cu excepție de *gógă*, care are în el ceva specific romîno-albanez] (*acólo, acúm, bașcá, bíca, bolborosésc, bombăésc, bordéĭŭ, bórtă, brîncĭ, burtúcă, burtúș, cîrțăésc, clocésc, cólea, corcolésc, cot, créștet, crișc, cucumeá, dóbă, gîmbéz, ĭa-ĭátă, înghit, sărác, váet, vită*), rămîn 185 care nu sînt de origine latină și la care există o corespondență de origine, orĭ reală orĭ posibilă și cît de îndepărtată, între limbile romînă și albaneză.

La aceste 185 de cuvinte constatăm următoarele grupurĭ, în care nu sînt cuprinse însă toate cele 185.

α. Cuvîntul albanez e băștinaș, cel romîn nu-ĭ băștinaș orĭ e de origine obcură (27 cuvinte).

rom. *abéș;* alb. *bésă.*
rom. *ábur;* alb. *ávuł.*
rom. *ajumítul, ajumita;* alb. *džúmă.*
rom. *bălc;* alb. *pelk.*
rom. *bitúșă;* alb. *bišteză.*
rom. *bucșésc;* alb. *mbuš, buš.*
rom. *cĭoáră;* alb. *sórră.*
rom. *cĭocîrlie;* alb. *zok.*
rom. *cĭump;* alb. *ϑump.*
rom. *copil;* alb. *kopil.*
rom. *crac* (slav?); alb. *kráhă.*
rom. *găsésc;* alb. *džăĭ, džeĭ.*
rom. *gîcésc;* alb. *džaĭ.*
rom. *hămesésc;* alb. *hámăs.*
rom. *încăléz;* alb. *ndžał.*
rom. *înțép, țápă;* alb. *ϑep, ϑăpis.*
rom. *jumulésc, jupésc, jupuésc;* alb. *hump, hup, humăłóĭ.*
rom. *léurdă;* alb. *húδără, húδră, húrδă.*
rom. *máre;* alb. *maϑ.*
rom. *mire* (turc?); alb. *miră.*

rom. *molid;* alb. *mäłèñă, mäłèză, molikă.*
rom. *noĭán;* alb. *uĭáne.*
rom. *ortomán;* alb. *úrtă.*
rom. *ştíră;* alb. *štĭèrră.*
rom. *ţarc;* alb. *ϑark.*
rom. *vátăm;* alb. *vúaĭ.*
rom. *zbĭér;* alb. *vărrás.*

β) Cuvîntul romînesc e băştinaş, cel albanez nu-ĭ băştinaş orĭ e de origine obscură (2 cuvinte).

rom. *stăpín;* alb. *stopán.*
rom. *stínă;* alb. *stan.*

γ. Cuvintele romîn şi albanez sînt ambele băştinaşe (25 cuvinte) *).

---

*) Hotărîrea că cutare cuvinte sînt băştinaşe în ambele limbĭ, că cutare altele sînt înprumutate de romîna din albaneza, şi că cutare altele sînt înprumutate de albaneza din romîna, este aproximativă în cel maĭ mare grad şi în mod necesar arbitrară. Cînd este vorba anume de etyma latineştĭ, un punct de sprijin este dat de dezvoltarea sunetelor din acele etyma, care este orĭ nu este conformă cu firea celor doŭă limbĭ, şi cînd, de pildă, din *laureus* s-a putut dezvolta albanezul *laĭ* conform cu alunecarea sunetuluĭ albaneză, învremece romînul *laĭŭ* nu s-a putut dezvolta conform cu alunecarea sunetuluĭ romînească, ĭar o separare a celor doŭă cuvinte, *laĭ* albanez de o parte, *laĭŭ* romînesc de altă parte, este imposibilă, pentrucă prea mult samănă şi la schelet şi la înţeles cele doŭă cuvinte unul cu altul, poate afirma cineva cu toată siguranţa că romînul *laĭŭ* e înprumutat din albaneza, şi cînd, pe de altă parte, din **agnelliolus* s-a putut dezvolta romînul *miĭór* conform cu alunecarea sunetuluĭ romînească, pecînd albanezul *milúar* nu s-a putut dezvolta conform cu alunecarea sunetuluĭ albaneză, ĭar o separare a celor doŭă cuvinte, *miĭór* romînesc de o parte, *milúar* albanez de altă parte, este imposibilă, pentrucă prea mult samănă şi la schelet şi la înţeles cele doŭă cuvinte unul cu altul, poate afirma cineva cu toată siguranţa că albanezul *milúar* e înprumutat din romîna. Dar ce facĭ atuncĭ cînd aĭ a face cu un etymon băştinaş albanez, care este reflectat şi printr-un cuvînt romînesc? Chĭar dacă aĭ cunoaşte cu precizie scheletul aceluĭ etymon, încă n-aĭ putea judeca dezvoltarea luĭ decît din punct de videre al firiĭ limbiĭ albaneze, ĭar nu şi din acela al firiĭ limbiĭ romîneştĭ, căcĭ la această din urmă limbă lucrul se complică prin faptul că acel etymon a existat poate şi în limba thracă, în care va fi căpătat poate acea dezvoltare, din care s-a putut naşte ulterior cuvîntul romînesc. De pildă, pentru albanezul *vĭèδulă* presupune M. Wört. 474 un radical primitiv indogerman *vègh-*. Dacă te puĭ din punct de videre al limbiĭ romîneştĭ, din *ǵ* nu se putea dezvolta în romîneşte *z*, pe care sunet îl găsim în corespondentul romînesc *vĭèzure,* dar un asemenea *z,* orĭ africata *dz,* s-a putut dezvolta în limba thracă, căcĭ doar această limbă era o limbă *satem,* în care explozivele afone şi fonice pa-

latale, aspirate orĭ ba, vechĭ indogermane se prefăcuse în africatele *ts*, *dz*, orĭ eventual, în anumite înprejurărĭ, *tš*, *dž*, din care africate—după cum se petrece lucrul cu aceste africate în tot feliul de limbĭ—vor fi rămas, ĭar în anumite înprejurărĭ, după căderea explozivei, numaĭ spirantele *s*, *z*, *š*, *ž*. Tot astfel pentru albanezul *bárδe* presupune M. Wört. 27 un etymon indogerman *bherǵ-*, dar un asemenea etymon se va fi dezvoltat poate ca *bherdz-*, *bherz-* în limba thracă, de unde a putut eşi apoĭ cuvîntul romînesc *bárză*; şi tot astfel luĭ *móδulă* albanez, căruĭa M. Wört. 284 nu-ĭ reconstitue nicĭun etymon primitiv, îĭ va fi corăspuns în limba thracă (după cum de altfel sîntem sigurĭ prin μόζουλα din Dioscorides, macarcă este mare deosebire de înţeles între acest cuvînt dac şi între cuvintele romîno-albaneze) un *módzula*, *mózula*, de unde a putut eşi apoĭ cuvîntul romînesc *mázăre*. Albanezul *báskă* M. Wört. 28 are pe *-s-* provenit dintr-o africată *-ts-*, pentrucă *-s-* primitiv s-ar fi prefăcut în *-š-*, ĭar etymon indogerman este presupus a fi *bark-*. Chĭar abstracţie făcînd de faptul că cunoaştem un cuvînt thrac βασσάρα, care însemna o haĭnă lungă până la călcîe purtată de bacantele thrace (Tomaschek II$_I$ 4), şi pe care îl putem considera cu multă probabilitate şi dreptate ca înrudit de schelet şi de înţeles cu cuvîntul albanez, firea de limbă *satem* a limbiĭ thrace ne îndreptăţeşte să presupunem că, după cum în limba albaneză, tot aşa şi în cea thracă se va fi dezvoltat un radical *barts-*, *bars-*, *bas-*, şi apoĭ un cuvînt *báska*, pe care-l va fi moştenit până astăzĭ limba romînească în al săŭ *báscă*. Şi tot aşa maĭ departe. De multe orĭ singură limba romînă este suficientă pentru a explica dezvoltarea cuvîntuluĭ romîn dintr-un etymon admis ca băştinaş pentru limba albaneză. De pildă, albanezul *bres* s-ar fi dezvoltat dintr-un primitiv albanez *brenz-* M. Wört. 46, în care *-z* ar fi un sufix analog orĭ chĭar acelaş cu actualul sufix deminutival albanez *-z* Treimer Zeit. 391; dar dintr-un radical *bren-*, fără *-z*, care va fi existat ca element autohton la baza limbiĭ romîne, s-a putut dezvolta, conform cu alunecarea sunetuluĭ romînească, actualul romînesc *brîŭ*. Albanezul *džămp* s-ar fi dezvoltat după M. Alb. V, 80 şi Ped. Zeit. XXXIII, 547 dintr-un primitiv albanez *glemp-*; dar dintr-un asemenea *glemp-*, care va fi existat ca element autohton la baza limbiĭ romîne, s-a putut dezvolta, conform cu alunecarea sunetuluĭ romînească, actualul romînesc *ghimpe*, vechĭŭ romîn *ghimp*. Şi tot aşa maĭ departe. Numaĭ dacă nu va voi cineva să tăgăduĭască posibilitatea existenţiĭ de elemente autohtone în limba romînă. Dar această tăgăduĭală n-ar avea nicĭo bază. Elemente lexicale autohtone se găsesc şi în alte limbĭ romanice—puţine, dar se găsesc—. Cu atît maĭ mult ar trebui să se aştepte cineva să găsească elemente lexicale autohtone în limba romînească, care este limba romanică cea maĭ tîrziŭ născută, dezvoltată la nişte neamurĭ de oamenĭ asupra cărora agenţiĭ romanizătorĭ aŭ lucrat cel maĭ tîrziŭ şi cel maĭ scurt timp.

Numaĭ rareorĭ pe acest teren, al cuvintelor de origine orĭ obscură orĭ probabil autohtonă albaneză, se poate găsi un punct de sprijin pentru a hotărî cu oarecare probabilitate că cutare cuvînt a fost înprumutat de o limbă din ceĭalaltă. Astfel pentru albanezul *tšelp* admite M. Wört. 221 ca etymon un radical indogerman *kelb-*. Un asemenea cuvînt, dacă ar fi

rom. *argeá;* alb. *ragál.*
? rom. *bag;* alb. *baĭ.*
? rom. *bárză;* alb. *barϑ.*
rom. *báscă;* alb. *báskă.*
rom. *bîr;* alb. *berr.*
rom. *brad;* alb. *breϑ.*
rom. *brîŭ;* alb. *bres.*
rom. *búcur;* alb. *búkură.*
rom. *bungét;* alb. *bunk.*
? rom. *búză;* alb. *búză.*
? rom. *ceáfă;* alb. *tśáfă.*
? rom. *cĭupésc;* alb. *tšupis.*
rom. *códru;* alb. *kódră.*
rom. *druéte;* alb. *dru.*

---

fost autohton și în romînește, ar fi trebuit să sufere din punct de videre al sunetuluĭ *k-* aceĭaș schimbare pe care o sufere exploziva palatală afonă latină *c* înainte de *e* în cuvintele romîneștĭ de origine latină, căcĭ elementele autohtone, ca maĭ puțin—mult maĭ puțin—numeroase, aŭ trebuit să fie tîrîte prin analogie în această schimbare a luĭ *c* latin înainte de *e*, macarcă ea nu-ĭ de proveniență romînească, ci e înprumutată dela limba centruluĭ de guvernămînt, e de proveniență, cum se zice, latină populară. (Vezĭ § 85 Nota). Un asemenea cuvînt, dacă ar fi fost autohton și în romînește, ar fi trebuit să sune, decĭ, astăzĭ *čelbe* (în vechea romînă *čálbe).* Cuvîntul romînesc *chélbe,* prin urmare, este relativ noŭ, întrodus dupăce încetase africatizarea luĭ *c* latinesc înainte de *e*, și n-a putut fi întrodus decît din limba albaneză, căcĭ în altă limbă nu se găsește, ĭar în albaneza, unde *tś*>*k* gutural indogerman +*e*, *i* și *c* latinesc +*e*, *i* este de recentă dată, cuvîntul *tśelp,* care se potrivește și ca înțeles, a sunat până maĭ acum de curînd *ḱelp*, articulat *ḱélbi.* Și fiindcă romînul *chélbe* este de origine albaneză, e foarte probabil ca și înruditul săŭ, romînul *călbáză*, să fie tot de aceĭaș origine, întrucît în albaneza dela acelaș radical *kelb-* s-a dezvoltat, conform cu firea limbiĭ albaneze, cuvîntul, identic și ca schelet și ca înțeles cu cuvîntul romînesc, *kălbáză.*

In asemenea înprejurărĭ nu este nimic maĭ neștiințific decît să considerĭ cu toptanul toate cuvintele romîneștĭ, cărora corăspund cuvinte maĭ mult saŭ maĭ puțin sigur autohtone albaneze, ca înprumutate din albaneza, și să cauțĭ încă să stabileștĭ corespondențe de sunete între cele doŭă limbĭ, ca de pildă că ϑ albanez ar fi devenit în romînește *s* orĭ *ț*, etc. (Asemenea corespondențe stabilesc, între alțiĭ, O. Densușianu, Histoire de la langue roumaine I, 355-356, și Treimer Zeit. 398 sqq.).

Compară și cele spuse la § 268 No 4 Nota.

De altă natură, și îndreptățită, este cercetarea pe care o face Capidan 493-496 asupra chipuluĭ cum sînt reflectate în dialectul macedoromîn sunetele din numeroasele cuvinte pe care acest dialect în timpurĭ relativ recente le-a înprumutat din albaneza.

? rom. *gáta;* alb. *gat.*
? rom. *hututúĭŭ;* alb. *hutóĭ, hutátṡ, utúem.*
rom. *mal;* alb. *mal.*
rom. *mázăre;* alb. *móδułă.*
rom. *mînz;* alb. *măs.*
? rom. *rîmf;* alb. *rrufė, rrăfė.*
rom. *rînză;* alb. *rắndăs.*
? rom. *símbure;* alb. *ϑúmbułă, súmbuł.*
rom. *strúngă;* ? alb. *štrúngă.*
? rom. *vĭézure;* alb. *vĭéδułă.*
rom. *záră;* alb. *δáłă.*

δ. Cuvintele romîn şi albanez sînt ambele de origine obscură (62 cuvinte).

rom. *ácer;* alb. *tṡăłóĭ.*
rom. *aliór, arió r, aĭór;* alb. *rieł.*
rom. *bacĭŭ;* alb. *bats.*
rom. *baláur;* alb. *bółă.*
rom. *báligă;* alb. *báigă, bádżă, bágălă.*
rom. *báltă;* alb. *báltă.*
rom. *căpúşă;* alb. *kăpúšă.*
rom. *cĭoc;* alb. *tṡuk.*
rom. *cĭopắţĭ;* alb. *tsópă.*
rom. *cĭúcă, cĭuc;* alb. *tšúkă.*
rom. *cĭuf;* alb. *tšúfkă.*
rom. *cĭung;* alb. *tsunk.*
rom. *cĭut, şut;* alb. *šut, šútă.*
rom. *cotéĭŭ;* alb. *kúta.*
rom. *cúcĭu, cúţu;* alb. *kutš.*
rom. *culbéc, melc;* alb. *katšamił, kăϑmił, kărmił, krămił, kărmí, kămił, garmił.*
rom. *curcubắŭ;* alb. *üłibér, üłbér, üłvér.*
rom. *cúrsă;* alb. *kúrϑă.*
rom. *cutéz;* alb. *kudzóĭ, gudzóĭ, gutsóĭ, kuldzóĭ.*
rom. *drắstă;* alb. *drắštă.*
rom. *fărím, fărímă;* alb. *ϑărrmóĭ, ϑărrime.*
rom. *flúer;* alb. *floėre, floĭére.*
rom. *gáleş;* alb. *kalėš.*
rom. *gard;* alb. *garϑ.*
rom. *gáură;* alb. *gávră.*
rom. *ghionoáe;* alb. *dżon.*
rom. *gídil;* alb. *gudułis.*

rom. *grumáz;* alb. *gurmás, grumás.*
rom. *grunz;* alb. *gründă.*
rom. *gúşă;* alb. *gúšă.*
rom. *iţîésc;* alb. *étsăĭ.*
rom. *jumătáte;* alb. *dżúmăs.*
rom. *leágăn;* alb. *lăkúnt, likúnt.*
rom. *mắgură;* alb. *mágulă.*
rom. *mărăcine;* alb. *mărtšină.*
rom. *mistréţ;* alb. *mistréts.*
rom. *mláştină;* alb. *lmášk.*
rom. *múgur;* alb. *múguł.*
rom. *murg;* alb. *murk.*
rom. *na!;* alb. *na!*
rom. *nánă;* alb. *nắnă.*
rom. *năpírcă;* alb. *nepắrcă.*
rom. *păpălúgă, păpărúdă;* alb. *peperónă.*
rom. *păstréz;* alb. *pastróĭ.*
rom. *pắstură, păstúră;* alb. *bustúră.*
rom. *penchĭú, pinchĭú;* alb. *benk.*
rom. *pîrắŭ;* alb. *părrúa.*
rom. *pîrláciŭ;* alb. *părláĭ.*
rom. *ráţă;* alb. *rósă.*
rom. *scápăr;* alb. *škrep.*
rom. *scrum;* alb. *škrump.*
rom. *susáĭŭ;* alb. *šušálă.*
rom. *tureác, tureátcă;* alb. *tirk.*
rom. *ţap;* alb. *stšap, tsap.*
rom. *ţiclắŭ;* alb. *tšikălă.*
rom. *ţípă;* alb. *tsípă.*
rom. *úrdă;* alb. *uδós.*
rom. *úrmă;* alb. *dżúrmă.*
rom. *vátră;* alb. *vátră.*
rom. *vîr;* alb. *vắră.*
rom. *vírcă;* alb. *vắră, vări.*
rom. *zgăŭ;* alb. *zdżűĭă, zdżúaĭ.*

ε. Cuvîntul romîn e înprumutat din albaneza (25 cuvinte).

? rom. *andilándi;* alb. *dăłăndűše.*
rom. *călbáză, gălbáză;* alb. *kălbáză, gălbáză.*
? rom. *căpúță;* alb. *kăpútsă.*
? rom. *cătún;* alb. *katúnt.*
rom. *chélbe;* alb. *tšelp.*

? rom. *coácăză;* alb. *kókază.*
? rom. *copác;* alb. *kupátš.*
? rom. *cűrpăn;* alb. *kúlpăr, kúlpără, kürpul.*
? rom. *dírstă;* alb. *dărstilă, trăstilă.*
? rom. *ghimpe;* alb. *džămp.*
? rom. *ghĭuj;* alb. *džüš.*
rom. *grésie;* alb. *gărésă.*
? rom. *groápă;* alb. *grópă.*
? rom. *húdiță;* alb. *üδă.*
? rom. *lehăésc;* alb. *leh.*
rom. *moș;* alb. *mótšă, móšă.*
? rom. *mușc(óĭü);* alb. *mušk.*
rom. *pálă;* alb. *pálă.*
? rom. *púpăză;* alb. *púpăză.*
rom. *rázăm, rázim;* alb. *răză, rădzím.*
? rom. *stărvésc;* alb. *stărvit.*
? rom. *strépede;* alb. **srepidus.*
? rom. *șopírlă;* alb. **šapíri.*
? rom. *ulúc;* alb. *luk, ulúk, flug.*
? rom. *zácaș;* alb. *džákăs.*

ζ. Cuvîntul albanez e înprumutat din romîna (3 cuvinte).

? rom. *cĭocán;* alb. *tšokánă.*
? rom. *mînzát;* alb. *măzát.*
? rom. *toácă;* alb. *tókă.*

§ **330.** Din aceste grupurĭ există în celelalte dialecte următoarele cuvinte.

α.

mr. *áburi*		
mr. *cĭoárră* Papahagi, Scriitorĭ aromînĭ pag. 206.	megl. *cĭoáră*	istr. *cĭórą*
mr. *cóchĭul, cóchil, cóchilă, cópil;* și *cochil, cochilă* Capidan 458.	megl. *cupiláș*	
mr. *creac*	megl. *crácă*	
mr. *nghise* 3 p. s. perfect (gîci) C. D. V, 255_{14}.		
mr. *himuséscu*		

mr. *ștúrcă* („care nu face florĭ", despre ĭarbă, Dacoromania II 616).		istr. *ștîrcă*
mr. *nțáp*	megl. *anțǫ́p*	
mr. *máre*	megl. *mári*	istr. *mą́re*
mr. *țárcu*		
mr. *vátăm*	megl. *vátăm*	
mr. *azghér*	megl. *zber*	
β.		
	megl. *stăpǫ́n*	
mr. *stînă*		
γ.		
mr. *bag*	megl. *bag*	
mr. *bárdzu,* bălan	megl. *bárdză* nume de capră, Capidan 456, 519.	
mr. *báscă*	megl. *báscă* Capidan 481.	
mr. *brad*	megl. *brad,* Capidan 457.	
mr. *brîn*	megl. *brǫn*	istr. *brắvu*
mr. *mbucurata* Pap. et. 12.	megl. *búcur*	
mr. *búdză*	megl. *búză*	
		istr. *tśą́fą, țą́fą*
mr. *códru*	megl. *códru* Capidan, Meglenoromîniĭ, I, 83.	istr. *códru*
mr. *hut*	megl. *útcu*	
		istr. *mąl*
mr. *mádzîre*		
mr. *míndzu*	megl. *mǫndz*	
mr. *aríndză*		istr. *rắnzą*
mr. *símburu, símbure* Capidan 546, *súmburi*	megl. *sǫ́mburi*	istr. *sắmbur*
	megl. *strúngă*	
mr. *ýédzăre,* Dunărea, revistă științifico-literară, Septembre-Decembre 1923, pag. 125.		

mr. *zėru, dzắru* δ.	megl. *zọr*	istr. *zer*
mr. *bacĭŭ*	megl. *bacĭŭ*	
mr. *báligă*	megl. *báligă*	istr. *bálegą̆*
mr. *báltă*	megl. *báltă*	istr. *bą̊ţą̆*
mr. *cîpúșă*	megl. *căpúșă*	
mr. *cĭoc*	megl. *cĭoc*	
mr. *cĭúcă*	megl. *cĭúcă*	
mr. *cĭúngu*	megl. *cĭung*	
mr. *șut*	megl. *șut*	
mr. *mélcu*		
mr. *curcubėŭ*	megl. *curcubėĭ*	
mr. *cutėdz*		istr. *cutėzu*
mr. *fărắmu, fîrîmitúrĭ*		
mr. *fluĭáră*	megl. *friel*	
mr. *gárdu*	megl. *gard*	istr. *gą̊rd*
mr. *gávră* Capidan 472.	megl. *gáură*	
mr. *ghĭon* graur	megl. *ghión* o pasăre	
mr. *gădilic, gîdîlic*		
mr. *gurmádz*		
mr. *grúndă*		
mr. *gúșă*	megl. *gúșă*	istr. *gúșą̆*
mr. *gĭumitáte*	megl. *jimitáti*	
mr. *leágîn*	megl. *lę́găn*	istr. *lę́găr*
mr. *măgúră* Pap. et. 33.		
mr. *mărăține*	megl. *mărțin*	
	megl. *anmúgur* (= dr. *înmugurėsc)* Capidan 464.	
mr. *múrgu*	megl. *murg*	
mr. *na*	megl. *na*	istr. *na*
mr. *nipîrtică, nîpîrtică*	megl. *năprǫ́tcă*	
mr. *pirpirúnă*		
mr. *păstrėdzu*	megl. *păstrės*	
mr. *păstúră, plăstúră, prîstúră*		
		istr. *rą̊ţą̆*

mr. *ascápir*	megl. *scápir*	
mr. *scrum*	megl. *scrum* Capidan 547.	
mr. *ţap*	megl. *ţap*	istr. *ţąp*
mr. *ţípă*		
mr. *úrdă*	megl. *úrdă*	
mr. *úrmă*	megl. *úrmă*	
mr. *vátră*	megl. *vátră*	istr. *vątrą*
ɛ.		
mr. *gălbádză*		
mr. *căpútă*		
	megl. *cătún*	istr. *cătún*
mr. *coácăză*		
mr. *cupáciŭ*	megl. *cupáciŭ*	istr. *copąč*
mr. *cúrpan*	megl. *cúrpăn*	
mr. *drîşteálă*		
mr. *greási*		istr. *gręsą*
mr. *groápă*	megl. *groápă*	istr. *grópą* Puşcariŭ Studiĭ istroromîne, II, 225.
mr. *moáşă*	megl. *moş, moáşă*	istr. *moş*
mr. *múşcu, múşcă*		
mr. *pálă*	megl. *pálă*	
mr. *púpăză*	megl. *pupęză*	
	megl. *strépij* (*strépiz* la Capidan, Meglenorominiĭ, I, 82)	
mr. *arázămu* verb, *arîdzîm* substantiv poalele unuĭ munte, coasta unuĭ munte		
	megl. *ulúc*	
ç.		
mr. *cĭócan*	megl. *cĭucán*	
mr. *toácă*		

§ 331. Din inspecţiea acestor grupurĭ rezultă.

1. Sînt 141 cuvinte romîneştĭ, care nu sînt de origine latină, şi a căror origine din vreo altă limbă afară de cea albaneză orĭ nu-ĭ sigură orĭ este imposibilă. La aceste cuvinte corespund în albaneza altele, care sînt orĭ băştinaşe orĭ de origine

obscură, şi care prezintă diferite grade de asămănare fonetică şi semasiologică, pănă la cel maĭ mare posibil, cu cuvintele romîneştĭ. Din aceste cuvinte romîneştĭ 79 se găsesc şi în macedoromîn fără meglenit, 59 se găsesc şi în meglenit, 23 se găsesc şi în istroromîn. Numaĭ 15 se găsesc în toate dialectele.

2. Dintre aceste 141 cuvinte romîneştĭ sînt unele, a căror derivare din altă limbă afară de cea albaneză este imposibilă, şi cărora corăspund cuvinte albaneze sigur băştinaşe şi în aceĭaş vreme asămănătoare ca schelet şi ca înţeles. Că unele din aceste cuvinte romîneştĭ vor fi şi ele băştinaşe, că altele vor fi nebăştinaşe şi de origine obscură, ĭar altele înprumutate din albaneza, este sigur. Dar este imposibil—cu excepţie de foarte puţine cazurĭ (Şi încă şi acelea sînt într-adevăr sigure?)—de a hotărî cu precizie ştiinţifică categoriea în care ele trebuesc clasate. Pentru aceĭa numaĭ în acel mod arbitrar, care este o necesitate neînlăturabilă, am clasat cuvintele romîneştĭ în rubricele α şi γ.

3. Aceĭaş nesiguranţă şi aceĭaş procedare arbitrară stăpîneşte acolo unde avem a face cu cuvinte romîneştĭ, a căror derivare din altă limbă afară de cea albaneză este imposibilă, şi cărora corăspund în albaneza cuvinte asămănătoare ca schelet şi înţeles, dar de origine obscură. Unele din aceste cuvinte vor fi poate băştinaşe în una din cele doŭă limbĭ orĭ în amîndoŭă, altele vor fi poate înprumutate dintr-o limbă într-alta, dar lucrul este imposibil de ştiut cu siguranţă (Rubricele β, δ).

4. In asemenea înprejurărĭ, cu toată silinţa de a găsi vreun punct de sprijin în firea celor doŭă limbĭ, hotărîrea înprumuturilor făcute de o limbă din ceĭalaltă (Rubricele ε, ζ) este şi ea nesigură şi arbitrară.

5. Un lucru este sigur, anume acela că înprumuturile de cuvinte făcute dintr-o limbă în ceĭalaltă sînt puţine. Numaĭ pentru 25 cuvinte romîneştĭ (Dintre ele 13 se găsesc şi în macedoromîn fără meglenit, 9 se găsesc şi în meglenit, 4 se găsesc şi în istroromîn) am crezut că pot afirma cu oarecare siguranţă că ar fi înprumutate din albaneza, şi numaĭ pentru 3 cuvinte albaneze am putut afirma cu oarecare siguranţă că ar fi înprumutate din romîneşte (Dintre cuvintele romîneştĭ corăspunzătoare 2 se găsesc şi în macedoromîn fără meglenit, 1 se găseşte şi în meglenit). Şi încă la 18 din cele 25 romîneştĭ presupuse înprumutate din albaneza le-am pus semnul întrebăriĭ, ĭar la cele 3 albaneze presupuse înprumutate din romîneşte le-am pus sem-

nul întrebăriĭ la toate! Dar chĭar dacă aceste înprumuturĭ ar fi sigure, şi chĭar dacă am presupune, contra orĭcăreĭ probabilităţĭ, că ar fi înprumutate din albaneza şi cuvintele romîneştĭ de sub rubricele α, γ, δ, în număr de 111, am avea un total de 136 cuvinte romîneştĭ înprumutate din albaneza, ceĭa ce formează un număr infim faţă cu acel al cuvintelor romîneştĭ înprumutate din alte limbĭ străine. Orĭce probabilitate este esclusă însă la admiterea acestuĭ număr de 136, dacă nu pentru alt ceva (Motivele vezi-le la discuţiea fiecăruĭ cuvînt), dar macar pentru motivul că este cu neputinţă ca, la admiterea unor înprumuturĭ pe care le-ar fi putut face doŭă limbĭ una dela alta, una din ele să fi înprumutat 136 cuvinte, ĭar alta numaĭ 3, maĭ ales cînd limba care ar fi făcut numaĭ înprumutul de 3 cuvinte n-a fost faţă de ceĭaltă în nicĭo înprejurare de superioritate numerică, orĭ etnică, orĭ psihică, orĭ politică.

6. Convingerea mea este că numărul 25 pentru înprumuturile romîneştĭ din albaneza, şi numărul 3 pentru înprumuturile albaneze din romîneşte, numere constatate la discuţiea de sub E (§ 328) nu sînt departe de adevăr. Dacă la cele 25 cuvinte romîneştĭ adăogim pe cele 4 constatate sub C (§ 326) 8, β şi sub C (§ 326) 9, şi dacă la cele 3 cuvinte albaneze adăogim pe cele 23 constatate sub C (§ 326) 8, α, ajungem la un total probabil de 29 cuvinte, pe care le-a înprumutat poate romîna din albaneza, şi de 26 cuvinte pe care le-a înprumutat poate albaneza din romîna. Aceste totalurĭ, 29 de o parte, 26 de altă parte, restabilesc şi acel echilibru în numărul înprumuturilor, despre care am vorbit sub 5, şi la care trebue să ne aşteptăm cînd e vorba de doŭă popoare egale din punct de videre al forţelor etnice şi psihice *).

*) De altă natură sînt înprumuturile de cuvinte din romîna în albaneza şi din albaneza în romîna de care vorbeşte Capidan 468-482, 514-554. Discuţiea este amestecată, căcĭ Capidan vorbeşte şi de cuvinte care privesc limba romînească în general, în special dialectul dacoromînesc, orĭ cu privire la care vreun înprumut recent dela dialectul macedoromîn la limba albaneză saŭ din contra nu este probabil (Aceste cuvinte sînt: 1. Nelatineştĭ, pentru care vezĭ § 328: *baciŭ, baligă, baltă, barză, bască, brad, buză, căcĭulă, căpuşă, cĭoară, cĭucă codru, copac, copil, curpăn, fluer, gaură, gălbază, ghionoae, gresie, groapă, grumaz, grunz, guşă, hututuĭŭ, jumătate, mazăre, măgură, moş, murg, muşcoĭŭ, năpîrcă, păstură, petică, rînză, rusaliĭ, scrum, sîmbure, şut, traistă, ţap, ţarc.* 2. Latineştĭ, pentru care vezĭ §§ 319, 322, 326 No 6, 326 No 8: **agnelliolus, cicuta, cornutus, exponere, *exstirpus, grumulus,*

---

in alto, laudare, laureus, mula, paganus, ruta, spodium. 3. Albanezele *skutėr* și *vărgăr*, pentru care vezĭ § 326 No 8). Dar partea principală a discuțieĭ o formează înprumuturile relativ recente pe care le-aŭ făcut dialectul macedoromîn din limba albaneză și limba albaneză din macedoromîn. Disproporția este mare, căcĭ față cu 18 cuvinte înprumutate de albaneza se găsesc 142 de cuvinte înprumutate de macedoromîn (Cuvîntul mr. *ampătur* nu-l socotesc, pentrucă aparține la schimbările analoage de înțeles, pentru care vezĭ § 327 nota), dar explicabilă, între altele și prin faptul că autorul probabil n-a cercetat cu aceĭaș amănunțime vocabularul albanez cu care a cercetat pe cel macedoromîn. De altfel hotărîrea că cuvintele acestea ar fi într-adevăr înprumutate dela o limbă la alta nu este decît la unele sigură, căcĭ, cu toată ușurința pe care faptul înprumutăriĭ recente ar procura-o parcă celuĭ care vrea să stabilească înprumuturile, hotărîrea sigură rămîne cu toate acestea foarte dificilă. Pentru unele cuvinte Capidan însuș dă înprumutul ca îndoelnic, astfel, la înprumuturile dela albaneza la romîna, pentru cuvintele mr. *buľăr* șerpe mare > alb. *bòlă* grosse Schlange M. Wört. 41, Capidan 522; mr. *cắϑă* broască țestoasă > alb. *kăϑ-* din *kăϑmił* Schnecke M. Wört. 182, Capidan 522; mr. *còϑră* murdărie > alb. *kòϑere* Brotrinde, altbackenes Brot M. Wört. 193, Capidan 524; mr. *culucăncu* cîrnaț>alb. *kolė* Wurst M. Wört. 195 +mr. *lucănic* cîrnaț Capidan 526; mr. *mușcòńŭ* o insectă>alb. *muškòńă* Mücke M. Wört. 280, Capidan 541 (Capidan se întreabă dacă nu cumva cuvîntul mr. e un augmentativ prin *-òĭŭ* din *muscă*, influințat de verbul *mușc*, și dacă nu cumva prin urmare cuvîntul albanez e înprumutat din macedoromîn); mr. *mŭșcur*, alb la urechĭ și la nas, cu pete albe la cap>alb. *muškułŭer* „eine Farbenbezeichnung, wie es scheint, braun?" M. Wört. 294, Capidan 541; mr. *țălpă, sălpă* urdorĭ>alb. *glep, gălèpă, sklèpă Augenbutter* M. Wört. 125, Capidan 551 („Deși pare a exista o legătură între forma aromînă și cea albaneză, totuș derivațiea uneĭa din cealaltă pare grea" Capidan. Probabil, dupăcum deja M. Wört. 125 indicase, mr. *țălpă*>alb. *tśelp* Eiter M. Wört. 221, de unde și dr. *chèlbe*. De obiceĭŭ albanezul *tś*>*ḱ* este reflectat în macedoromîn prin *ḱ*, orĭ pentrucă înprumuturile aŭ avut loc pe vremea cînd albanezul *ḱ* încă nu se africatizase, orĭ pentrucă africata albaneză *tś* a fost percepută de urechea romînească ca *ḱ*. Se pare însă că în mr. *tsălpă* avem un exemplu de reflexul albanezuluĭ *tś* prin romînul *ts*); mr. *tărculèscu* mă zbat, mă tăvălesc, mă zvîrcolesc > alb. *trakułòĭ* klopfen M. Wört. 432, Capidan 552 („poate și din bulgar *tărkalam* rostogolesc" Capidan). Dar sînt multe alte înprumuturĭ îndoelnice. Voĭŭ da cîteva exemple. Din cele dela romîna la albaneza: mr. *căcărèdzŭ* cotcodăcesc<alb. *kakarís* gackern M. Wört. 166, Capidan 475 (M. Wört. derivă cuvîntul albanez din ngr. κακαρίζω. Pentru ce n-ar fi chiar cuvîntul macedoromîn înprumutat din neogreaca? Orĭ, maĭ bine, pentru ce n-ar fi acest cuvînt onomatopeic dezvoltat în mod independent în cele treĭ limbĭ?); mr. *cĭŭcĭur* șoptesc<alb. *tšutšurís* ins Ohr flüstern M. Wört. 450, Capidan 469 (După Murnu, Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen, München, 1902, pag. 45, citat de Capidan, neogrecul τσουτσουρίζω zwitschern ar fi înprumutat din macedoromîn. Pentru ce însă n-ar fi cuvîntul macedoromîn înprumutat din grecește, ĭar

cel grecesc din albaneza, de exemplu? Şi aceasta e numaĭ una din numeroasele combinaţiĭ care se pot face. Pentru ce însă, maĭ ales, acest cuvînt onomatopeic nu s-ar fi dezvoltat la fel în mod independent în cele treĭ limbĭ?); mr. din Albania *preaş* praj, în loc de obişnuitul macedoromîn *praş*, <alb. din Berat *preš* Lauch, în loc de obişnuitul albanez *pras* M. Wört. 351, Capidan 477 (Adecă pentru ce albanezul dintr-o parte a Albanieĭ *preš* ar fi înprumutat dela macedoromînul din Albania *preaş*, şi nu din contra?); mr. *trup* trup<alb. tosc *trup* Leib, Körper M. Wört. 438, Capidan 477 (Motivul adus de Capidan, anume că cuvîntul gheg este *korp* > italian *corpo* după M. Wört. 200, şi că înţelesul de Leib, Körper îl are cuvîntul slav *trupŭ* în peninsula balcanică numaĭ la Romînĭ şi la Albanejĭ, nu este plauzibil, căcĭ nu se poate pricepe pentru ce n-ar fi putut şi Albanejiĭ singurĭ să dezvoalte în cuvîntul slav *trupŭ*, care în vechea bulgară avea înţelesul de *membrum*, *truncus*, *venter*, *cadaver*, înţelesul de Leib, Körper). Din cele dela albaneza la romîna: alb. *güvă* Höhlung M. Wört. 136< mr. *güvă* gaură, înfundătură, cavernă Capidan 534 (Capidan spune că din ngr. γοῦβα cuvîntul macedoromîn nu poate fi înprumutat, pentrucă reflexul macedoromîn al neogreculuĭ γ nu este *g*, ci γ. Dar cuvîntul neogrec este nu numaĭ γοῦβα, ci şi γκοῦβα, *güva*, după Gustav Meyer, Neugriechische Studien, IV, 24); alb. *hut*, *ut* Eule M. Wört. 460<mr. *hut* nebun, prost, idiot, neghĭob Capidan 534 (Capidan spune că cuvîntul există şi în dialectul dacoromîn în derivatul *üture*, că albanezul *hut* are şi înţelesul de *dumm*, *verwirrt* după dicţionarul albanez al luĭ Weigand, şi că în macedoromîn cuvîntul albanez s-a păstrat numaĭ cu înţelesul figurat. Capidan confundă doŭă felĭurĭ de cuvinte, pe dacoromîn *üture*>latin **otulus*, alb. *ut*, *hut* Eule>latin *otus* M. Wört. 460, pentru care vezĭ § 320, cu dacoromîn *hututüĭŭ*, macedoromîn *hut*, meglenit *ütcu*, alb. *hutóĭ* sperre den Mund auf, gaffe verwundert, verdumme, alb. *hutáts* der Vergessliche, Maulaffe, alb. *utüem* Dummkopf M. Wört. 155, pentru care vezĭ §§ 328, 330. Macedoromînul *hut* n-are nimic a face cu alb. *hut* Eule, ci are a face cu albanezele *hutóĭ*, *utüem*, nu însă în felĭul acela că ar fi cumva înprumutat din albaneza); alb. *lálă* Vater, Grossvater, Vaters Bruder M. Wört. 236<mr. *lálă* unchĭŭ Capidan 535 (Capidan se hotărăşte pentru înprumutul din albaneza din cauză că se potrivesc înţelesurile de *unchĭŭ*, *Vaters Bruder*, macarcă singur recunoaşte că din punct de videre al sunetelor maĭ degrabă s-ar potrivi cuvîntul macedoromîn cu neogrecul λαλᾶς grand père, gouverneur, mentor, deoarece reflexul obişnuit macedoromîn al albanezuluĭ *l* este *ľ* orĭ *lĕ*, *lĭ*. Dacă însă în albaneza s-aŭ dezvoltat în acelaş cuvînt înţelesurile de *tată*, *bunic şĭ unchĭŭ*, pentru ce nu s-ar fi dezvoltat în cuvîntul macedoromîn înţelesul de *unchĭŭ* din acel de *bunic* în mod independent de vreo influinţă albaneză, şi pentru ce n-ar putea fi cuvîntul macedoromîn înprumutat din neogreaca?); alb. *lelék* Storch M. Wört. 241<mr. *lélic* barză Capidan 536 (Dar pentru ce n-ar fi cuvîntul macedoromîn înprumutat din neogreaca, λελέκι, orĭ din turceasca, *leĭlék*, din care limbă din urmă aŭ înprumutat cuvîntul şi Greciĭ şi Albanejiĭ?).

Asupra următoarelor cuvinte am de făcut altfel de observaţiĭ. mr. *cóθur* cerc rotund de lemn, care se pune înprejurul gîtuluĭ la vite, colac

§ 332. Faptul acesta, al număruluĭ infim de mic de cuvinte pe care le-aŭ înprumutat cele doŭă limbĭ una dela alta,

---

de lemn în jurul butoĭuluĭ, cĭuruluĭ, văcălie, „poate fi o formațiune participială din *kăϑén* vende um [M. Wört. 185]" Capidan 524. E însă albanezul *köϑră* γῦρος τοῦ κοσκίνου M. Wört. 193.—mr. *lilice* floare>alb. *lüle*, „întrat maĭ de mult în dialect, încă pecînd *i* din *lile*>latin *lilium* nu trecuse încă în *u*, pentruca maĭ pe urmă, înpreună cu sufixul *-ice* să ne dea *lilice*" Capidan 536. Dar nu este trebuință ca albanezul *lüle* să fi întrat în macedoromîn încă depe vremea cînd suna **lile* (fără să maĭ vorbesc de faptul că derivarea albanezuluĭ *lüle* din latin *lilium* este îndoelnică, vezĭ § 323 sub *lilium*), pentrucă mr. *lilice* s-a putut dezvolta din **lĭulice*, cum trebue să fi sunat întîĭŭ, judecînd după reflexul obișnuit macedoromîn al albanezuluĭ *l* (albanez *l*<macedoromîn *ľ*, *lĕ*, *lĭ*), prin alunecarea de sunet romînească pe care vezĭ-o la § 241 No 69.—Pe mr. *mărăľu*, atestat numaĭ la Kavalliotis, unde este tradus cu ngr. μάραϑρον (*fenouil* după dicționarul luĭ Emile Legrand) și cu albanezul *moràtš* (*Fenchel* după M. Wört. 259), cu înțelesul prin urmare al dacoromînuluĭ *mólură* (După Papahagi, Scriitorĭ aromînĭ în sec. XVIII, pag. 226 ngr. μάραϑρον ar însemna Dill, aneth, anethum graveolens L. și mr. *mărăľu* ar avea prin urmare înțelesul dacoromînuluĭ *mărár*, macedoromînuluĭ *mălaϑru*, *măranϑu*>ngr. μάλαϑρον, μάραϑρον) Capidan 538 îl pune în legătură cu alb. *marăĭ* Fenchel M. Wört. 259>**marathrium* (Vezĭ § 319 sub **marathrium*), dar nu se pronunță dacă ar fi înprumutat din albaneza orĭ ba. Foarte probabil însă mr. *mărăľu*, care, după cum se pare, e întrebuințat numaĭ la Romîniĭ din Albania, și care din latin **marathrium* nu poate fi eșit, dupăcum este eșit dr. *mărár*, este>alb. *marăĭ*, cu prefacerea luĭ *ĭ* consonant în *ľ*, pentru care vezĭ § 239 No 52^{a}.—mr. *munduéscu* chinuesc>alb. *mundóĭ* plage, martere M. Wört. 291, Capidan 540, și mr. *vózá* sticlă>alb. *vózá* Flasche M. Wört. 43, Capidan 553, spune Capidan că ar fi atestate numaĭ în Codex Dimonie. Ele se găsesc însă la Mihăileanu.—mr. *rucuéscu* din Codex Dimonie V, 279_{24}, ${}_{27}$ este tradus de Capidan 546 cu *țin*, *apuc* și derivat din alb. *rrok* fasse M. Wört. 375. In realitate cuvîntul însemnează *mîngîĭŭ*>alb. *răkóĭ* tröste M. Wört. 304.—mr. *șpuluéscu* din Codex Dimonie IV, 221_{30} este tradus de Capidan 549 cu *spăl* și derivat din alb. *špăláĭ* wasche M. Wört. 237. In realitate cuvîntul înseamnă *destăĭnuesc*, *daŭ pe față*>alb. *špalóĭ* entfalte, gheg *špal* offenbare M. Wört. 320.—mr. *zdrudit* din Codex Dimonie V, 225_7 este tradus de Capidan 553 cu *rotund*, *umflat* și derivat din alb. *zdra*, pasiv *zdrăhem* sich kugelrund vollfressen (lipsește în M. Wört. și Hahn). Eŭ aș crede că înseamnă maĭ degrabă *rumăn* și-l deriv din sîrbul *zarudjeti* erröthen, rubesco.

Capidan a scăpat din vedere următoarele 21 de cuvinte înprumutate de macedoromîn din albaneza, și din care 18 se găsesc, pecît știŭ, numaĭ în Codex Dimonie: *abüre; aia; átă* (tată); *azvárna; cănuséscu* 1; *cănuséscu* 2; *dișă; fichĭüre; máltu?; mbiϑáru; náxu; -ndă* din *cándă, cangándă; nduchéscu; ngătăr* orĭ *ngătăr; ngăsăéscu; nghĭuluire; părδúnă; șcălchiceát; șușuéscu; ϑúmă?; véčă.* Pentru aceste cuvinte vezĭ §§ 279, 281, 282.

este de mare importanţă, pentrucă din el se pot trage cîteva concluzii. In adevăr, sînt lucrurĭ probate de experienţă următoarele.

α. Cuvintele sînt dintre toate elementele limbiĭ acele care se înprumută maĭ lesne. Se pot înprumuta foarte multe cuvinte, fără ca macar o singură formă gramaticală să pătrundă dintr-o limbă într-alta. Din contra, cînd încep forme gramaticale să pătrundă, numărul cuvintelor *deja* înprumutate este foarte mare.

β. Acelaş raport există între numărul cuvintelor înprumutate şi influinţa pe care cuvinte neînprumutate ar putea s-o aĭbă asupra alunecăriĭ înţelesuluĭ din cuvintele băştinaşe. Pentruca o limbă să ajungă acolo, încît cuvinte băştinaşe ale eĭ să-şĭ schimbe înţelesul după *modelul* cuvintelor străine neînprumutate, trebue ca numărul cuvintelor înprumutate să fie foarte mare.

γ. Acelaş raport există între numărul cuvintelor înprumutate şi influinţa pe care forme gramaticale străine, fără să fie ele înseş înprumutate, ar putea s-o aĭbă ca *model,* în felĭul acela că după modelul lor să se formeze în limba înprumutătoare forme analoage, ca compoziţie morfologică şi ca înţeles, din elemente băştinaşe. Cînd o limbă ajunge acolo, încît să dezvoalte forme gramaticale după modelul formelor gramaticale ale uneĭ limbĭ străine, trebue să fi înprumutat deja un enorm număr de cuvinte din acea limbă.

δ. Acelaş raport există între numărul cuvintelor înprumutate şi influinţa pe care forme gramaticale străine, fără să fie ele înseş înprumutate, ar putea s-o aĭbă ca *model,* în felĭul acela că după înţelesul lor să se dezvoalte înţelesul formelor băştinaşe respective din limba înprumutătoare. Cînd o limbă ajunge acolo, încît să schimbe înţelesul formelor sale gramaticale după modelul înţelesuluĭ formelor gramaticale respective dintr-o limbă străină, trebue să fi înprumutat deja un enorm număr de cuvinte din acea limbă.

Aceste lucrurĭ sînt probate de experienţă, şi anume în special de acea căpătată prin cercetarea dialectelor romîneştĭ, pe care am făcut-o la capitolele XIII, XIV, XV. In special vezĭ §§ 306, 307.

§ 333. De aicĭ, din consideraţiile dela § 332, se poate constata valoarea punctelor de videre ale învăţaţilor care aŭ atins în cercetările lor chestiunea lexicală a limbiĭ romîneştĭ în comparaţie cu limba albaneză. Asămănările, cîte apar pe acest teren între cele doŭă limbĭ, se datoresc după Miklosich şi Has-

deu uneĭ limbĭ comune autohtone, după Schuchardt limbiĭ latine populare depe teritoriul romînesc, după Gaster înprumutuluĭ pe care l-a făcut orĭ romîna din albaneza orĭ albaneza din romîna, după Şăineanu înprumutuluĭ făcut de romîna din albaneza (în ce priveşte cuvintele ca schelet) şi substratuluĭ etnic comun (în ce priveşte fenomenele semasiologice). Punctul de videre al luĭ Gustav Meyer este al unuĭ înprumut dintr-o limbă în ceĭalaltă, în ce priveşte cuvintele ca schelet *), şi nehotărît, în ce priveşte fonetismul unor cuvinte (*cal, cot, cuscru, unchĭŭ*, mr. *preft, nalt* M. Lat. 805), semasiologiea altora (*venin, drac, cuvînt, urăsc, şes* M. Lat. 805), şi cîteva cuvinte ca schelet (*abur, baltă, brad, buză, bucurie, vatră, codru, mazăre, mal* M. Lat. 805. Asupra unora din acestea M. Wört. şĭ-a schimbat părerea şi a admis înprumut făcut de romîna din albaneza). Punctul de videre al luĭ Sandfeld-Jensen este pentru cuvintele ca schelet acela că ele se datoresc uneĭ limbĭ comune autohtone, căreĭa el este aplecat să atribue şi pe „cele maĭ multe din cuvintele pe care limba romînă le are comune cu albaneza" Sand. Grund. 520; pentru fenomenele semasiologice el este nehotărît.

Este evidęnt că, în afară de acele puţine înprumuturĭ de cuvinte ca schelet, pe care le-aŭ făcut cele doŭă limbĭ una dela alta, toate asămănările cîte există pe terenul lexical între romîna şi albaneza nu pot fi cu niciun preţ interpretate ca înprumuturĭ. Singura interpretare posibilă este acea a unuĭ fond etnic şi limbistic comun. Cuvintele schelete, cîte vor fi existînd într-adevăr comune în ambele limbĭ, cîte adecă nu-şĭ vor fi datorind asămănarea întîmplăriĭ, ci faptuluĭ că într-adevăr ele aŭ acelaş etymon băştinaş, trebuesc interpretate ca rămăşiţĭ din limbĭ băştinaşe, care vor fi avut şi pe terenul romînesc şi pe cel albanez aceste cuvinte. Fenomene asămănătoare semasiologice (C, § 326, 7: cuvinte latineştĭ prezintă aceĭaş dezvoltare semasiologică; D, § 327: aceĭaş dezvoltare semasiologică la cuvinte romîne de o parte, la cuvinte albaneze de altă parte) trebuesc explicate prin asămănătoarea bază psihologică. Fenomene asămănătoare în dezvoltarea fonetică a cuvintelor (C, § 326, 6: cuvinte latineştĭ prezintă aceĭaş dezvoltare fonetică) trebuesc explicate prin asămănătoarea bază de articulare.

Alăturĭ cu acest chip de interpretare sînt ademenitoare încă

*) Prin cuvinte schelet înţeleg aicĭ, în această specială discuţie, cuvintele a căror dezvoltare fonetică şi semasiologică nu prezintă nimic remarcabil.

doŭă, în ce priveşte fonetismul şi semasiologiea cuvintelor, acel al luĭ Schuchardt, că s-ar fi datorind limbiĭ latine populare depe teritoriul romînesc, şi acel al luĭ Gustav Meyer (făcut cunoscut lămurit cu ocaziea prefaceriĭ vocalelor neaccentuate în *ă*, dar care se suptînţelege, pare că, la toate fenomenele pe care le atinge acest învăţat fără a-şĭ face cunoscut preciz punctul de videre. Vezĭ M. Lat. 805, compară §§ 312, 316), că s-ar fi putînd datori uneĭ dezvoltărĭ independente, fără ca să fie la bază vreo înrudire etnică. Limba latină populară însă depe teritoriul romînesc, de care vorbeşte Schuchardt, este limba romînă primitivă, şi, dacă am admite chipul săŭ de a videa, aceasta ar însemna că cuvintele latineştĭ comune limbilor romînă şi albaneză, care prezintă aceĭaş dezvoltare fonetică şi semasiologică, sînt înprumutate de limba albaneză în actuala lor stare fonetică şi semasiologică încă din romîna primitivă. Chestiunea se reduce atuncĭ la acea a unuĭ înprumut de cuvinte schelete, şi numărul cuvintelor înprumutate de limba albaneză din cea romînă s-ar mări cu 39 (C, § 326, Nos 6, 7), ar ajunge dela 26 la 65. Acest lucru s-ar putea admite pentru unele din fenomenele dela § 326 Nos 6, 7, dar nu pentru toate, căcĭ altfel numaĭ pe terenul lexic n-ar apărea acea afinitate—nu mare, dar reală—în bazele de articulare şi psihologică, pe care am constatat-o pe terenul fonetic şi morfologic. Tot aşa o dezvoltare independentă, macarcă posibilă şi ea pentru unele fapte, n-o putem admite pentru toate faptele, pentrucă sînt prea multe, şi pentrucă mulţimea lor depe terenul lexical este coroborată de acea depe terenul fonetic şi morfologic (Vezĭ §§ 311, 312, 315, 316).

§ 334. De aicĭ, din consideraţiile dela § 332, se poate constata apoĭ cît de netemeĭnică este susţinerea unuĭ înprumut pe care l-ar fi făcut limba romînă din limba albaneză pe terenul morfologic (Vezĭ § 315 Nos 8, 12[a], § 316), orĭ chĭar fonetic (Vezĭ § 311 fine).

Apoĭ la lumina acestor fapte depe terenul lexical romîn comparat cu cel albanez, apare clară netemeĭniciea păreriĭ că limba romînă ar fi înprumutat fenomene morfologice şi sintactice (orĭ chĭar fonetice) din limba greacă (Vezĭ § 268 No 4 Nota, § 315 No 9, § 316), orĭ din limba slavă neobulgară (Vezĭ § 315 No 9, § 316), orĭ din limba uraloaltaică a Bul-

garilor (Vezĭ §§ 312, 316). Căcĭ numărul de cuvinte înprumutate de romîna din neobulgara şi greaca (maĭ veche orĭ maĭ noŭă) nu întrece cu mult numărul cuvintelor înprumutate din albaneza, ĭar despre niscaĭ înprumuturĭ de cuvinte din limba Bulgarilor uraloaltaicĭ nu ştim pănă acum încă nimic.

§ 335. Concluziile care se pot trage din întreaga discuţie asupra materialuluĭ lexical cu privire la legăturile etnice şi istorice dintre poporul romîn şi cel albanez sînt următoarele.

Există o afinitate etnică între cele doŭă popoare.

Legăturile sociale n-aŭ fost prea strînse între ele, după cum probează marele număr de cuvinte latineştĭ, propriĭ limbiĭ albaneze, care lipsesc limbiĭ romîne, şi după cum probează maĭ ales micul număr de cuvinte înprumutate dela o limbă la alta.

Aceste legăturĭ sociale, orĭcît aŭ fost ele de slabe, aŭ fost în orĭce caz maĭ strînse între Albanejĭ şi Dacoromînĭ decît între Albanejĭ şi Macedoromînĭ. Şi fiindcă legăturile sociale maĭ strînse orĭ maĭ slabe corăspund unor apropierĭ geografice maĭ marĭ orĭ maĭ micĭ, apoĭ este sigur că Albanejiĭ aŭ trăit odată maĭ în apropiere de Dacoromînĭ decît de Macedoromînĭ. Acest fapt ese cu atît maĭ mare evidenţă la iveală, cu cît contactul cel mare pe care l-aŭ avut Macedoromîniĭ pe actualul lor teritorĭu cu Albanejiĭ ar fi trebuit să-ĭ facă să păstreze fondul cel vechĭŭ de legăturĭ lexicale cu maĭ multă tenacitate decît l-aŭ păstrat Dacoromîniĭ, care de atîta vreme aŭ întrerupt legăturile sociale şi geografice cu Albanejiĭ.

In ce priveşte pe Istroromînĭ, nu se poate conchide din actualul lor material lexical că legăturile sociale şi geografice ale lor cu Albanejiĭ ar fi fost încă maĭ slabe decît acele ale Macedoromînilor, pentrucă fondul de legăturĭ lexicale a putut fi redus la micile actuale proporţiĭ din cauza extremeĭ de marĭ influinţĭ a limbiĭ croate.

Aceste concluziĭ confirmă pe acele trase din faptele fonetice, morfologice şi sintactice (Vezĭ §§ 312, 313, 314, 316, 317, 318).

CAPITOLUL XVIII

§ 336. Limba albaneză aparţine la grupul de limbĭ indogermane *satem*, care se caracterizează prin aceĭa că explozivele indogermane primitive, afonă şi fonică, palatale *ḱ*, *ǵ* s-aŭ

africatizat. Din africatele primitive aŭ rămas în albaneza, ca de obiceĭŭ şi în celelalte limbĭ *satem*, numaĭ spirantele. M. Alb. 12 sqq. După Ped. Zeit. XXXVI, 305 sqq. s-aŭ africatizat în albaneza înainte de *e*, *i* şi o parte din explozivele guturale indogermane primitive *k*, *g*, dar nu ni se lămureşte care sînt acelea, căcĭ ceĭa ce spune autorul, pag. 305, că „curatele velare apar negreşit totdeauna în albaneza ca *k*, *g*, labiovelarele însă *[kŭ-, gŭ-]* se prefac în albaneza în *s* şi *z* înainte de *e*, *i*", ne face numaĭ să înţelegem că şi Pedersen, ca atîţĭa alţiĭ, îş închipueşte posibilitatea unuĭ contact direct între *k*, *g* guturalĭ şi vocalele *e*, *i*. Vezĭ nota dela § 312.

§ 337. Limba albaneză a suferit influinţa limbiĭ latine, dar nu în aşa grad cum îşĭ închipuĭa Gustav Meyer. „A atîrnat numaĭ de un fir de păr", zice el M. Lat. 804, „că limba albaneză n-a fost comptect romanizată". Apoĭ maĭ departe M. Lat. 805 adauge: „Flexiunea verbuluĭ, a numeluĭ şi a pronumeluĭ este atît de plină de elemente latineştĭ, încît cu dreptul poate zice cineva că albaneza este o limbă amestecată, pe jumătate romanică (eine halbromanische Mischsprache)". Şi aşa ar fi, dacă fenomenele morfologice înşirate la M. Lat. 819-821 ar fi într-adevăr înprumutate din latineşte, după cum credea Gustav Meyer: forme de declinare (pluralele *-i*, *-e*, *-ă*, *-a*, *-ăra)*, forme de conjugare (aoristul indicativuluĭ, optativul), multe pronume (între altele însuş articulul postpozitiv m. *-i*, f. *-a)*, multe prepoziţiĭ şi conjuncţiĭ, multe sufixe derivative; la care s-ar adăogi faptul că unele verbe latineştĭ ar fi fost primite la prezentul indicativuluĭ persoana 1 singulară întocmaĭ cu formele latine, fără ca să fi fost înbrăcate în formele autohtone albaneze, şi că albanezul *ăštă*, 3 persoană singulară dela verbul *ĭam* (sînt), n-ar fi altceva decît latinul *est*. Dar, cu excepţie de cîteva prepoziţiĭ, conjuncţiĭ, sufixe derivative şi prefixe (La aceste doŭă soĭurĭ de forme din urmă să se noteze sufixele, nominal *-ăĭ* > *-aneus*, verbal *-ăzóĭ* > *-iz*, scoase la iveală de Jokl 104, 106, şi prefixul nominal *štăr-* > *extra-* M. Wört. 416), toate celelalte presupuse înprumuturĭ formale din latineşte aŭ fost constatate ca elemente autohtone albaneze de M. L. Lat. 1055-1057 şi, maĭ ales, de Ped. Krit. IX_I 207 sqq. Concluziea luĭ Pedersen, tocmaĭ contrarie celor susţinute de Gustav Meyer, este următoarea, Ped. Krit IX_I 212: „Influinţa latinească asupra flexiuniĭ albaneze este nulă (Der lateinische Einfluss auf die albanesische Flexion ist also Null)". !

Dacă influința limbiĭ latine asupra celeĭ albaneze a fost din punct de videre formal minimă, ea a fost din punct de videre al cuvintelor remarcabilă, după cum s-a văzut la §§ 319, 320, 322, 323, 325, 326 *).

§ 338. Timpul cînd a încetat această influință se poate constata din fenomenele latineștĭ populare care se găsesc la elementele lexicale latine din albaneza, și din acele care lipsesc. Se găsesc următoarele: *į̊*<*ẹ* M Lat. 809 (Pentru fenomenul contemporan acestuĭa, *ų̊*<*ọ*, care lipsește în albaneza și în parte în romîna, vezĭ § 311 No 13. Lipsa acestuĭ fenomen se datorește uneĭ cauze cu totul alta decît cauza pentru care lipsesc în albaneza africatizările luĭ *c*+*ĭ*, *c*+*e*, *c*+*i*, *g*+*ĭ*, *g*+*e*, *g* +*i*, *j*, și diftongarea luĭ *ę̊*, *ǫ̊*. Faptele din urmă se datoresc înprejurăriĭ că pe vremea africatizăriĭ luĭ *c*+*ĭ*, *c*+*e*, *c*+*i*, *g*+*ĭ*, *g*+*e*, *g*+*i*, *j*, și a diftongăriĭ luĭ *ę̊*, *ǫ̊* limba albaneză eșise de supt influința limbiĭ latine populare, învremece neprefacerea luĭ *ų̊* în *ọ* în albaneza și romîna se datorește înprejurăriĭ că Albanejiĭ și Romîniĭ n-aŭ putut pronunța pe *ų̊* deschis. Pronunțarea deschisă a luĭ *į̊* lĭ-a fost posibilă, așa că evoluțiea latineĭ populare *į̊*<*ẹ* a putut pătrunde la dînșiĭ; pronunțarea deschisă a luĭ *ų̊* însă lĭ-a fost imposibilă, așa că atuncĭ cînd evoluțiea din latina populară *ų̊*<*ọ* a avut loc, această evoluție n-a putut pătrunde la Albanejĭ și la Romînĭ din cauza prea mareĭ deosebirĭ dintre *ų̊* închis, cum eraŭ eĭ deprinșĭ să pronunțe, și *ọ*, noŭa pronunțare), *t*+*ĭ*+vocală<*ts*, *s* M. Lat. 815, *d*+*ĭ*+vocală<*dz*, *z* M. Lat. 816. Lipsesc următoarele: africatizarea luĭ *c*+*ĭ*+vocală M. Lat. 815, acea a luĭ *g*+*ĭ*+vocală M. L. Lat. 1052, acea a luĭ *c*+*e*, *i* M. Lat. 815, acea a luĭ *g*+*e*, *i* M. Lat. 816, acea a luĭ *j* (*ĭ* consonant) M. Lat. 816 **), diftongarea

---

*) Macarcă și din punct de videre lexical influința limbiĭ latineștĭ asupra celeĭ albaneze a fost exagerată de Gustav Meyer. Vreo 81 din elementele presupuse ca latineștĭ de dînsul aŭ fost contestate, după cum se vede din listele făcute de mine la §§ 319, 320, 323. Dar numărul contestărilor este sigur maĭ mare, căcĭ eŭ n-am adunat doar tot materialul. Și tendința este dela Gustav Meyer încoace de a tot constata material lexical autohton în limba albaneză, ĭar nu latinesc. Rar, pe icĭ colea, apare cîteo noŭă etimologie latină. Dar orĭcum, și chĭar dacă am admite că numaĭ din materialul adunat de mine s-ar maĭ contesta încă vreo 81 de elemente latine, numărul acestora tot ar rămînea remarcabil în limba albaneză.

**) Actuala africatizare a luĭ *ḱ* albanez în *tś*, *tṧ* și a luĭ *ǵ* albanez în *dż*, *dž̇* este un fenomen recent, după cum se probează prin faptul

luĭ ę̆<ĭé Ped. Krit. IX_I 214 și a luĭ ǫ̆ < ŭó M. Lat. 810 *).

Dintre aceste fenomene latineștĭ populare, care unele există ĭar altele nu există la elementele lexicale latineștĭ din limba albaneză, se pot data aproape sigur următoarele: į̆<ẹ́ (și tot așa

---

că ea are loc și la *ḱ>cl*, la *ǵ>gl*, și la *ḱ*, *ǵ* din elementele străine nelatineștĭ. Această africatizare este analoagă aceleĭa pe care aŭ suferit-o *ḱ>cl*, *ǵ>gl* și *ḱ*, *ǵ* din elementele străine la o parte din Dacoromînĭ. Vezĭ § 251 No **190**, § 253 No **201**.

*) Ped. Krit. IX_I 214 a probat că între diftongarea din limba albaneză a luĭ *é<ĭé* și acea din limba latină populară a luĭ *ę̆< ĭé* nu este niciŏ legătură, pentrucă pe de o parte oricare *ĕ* scurt accentuat s-a diftongat în albaneza, nu numaĭ cel din cuvinte latineștĭ, ci și cel, cu mult maĭ numeros, din cuvintele băștinașe, ĭar pe de alta albaneza a diftongat în *ĭé* nu numaĭ pe *ę̆* scurt accentuat latin, ci și pe *ẹ̄* lung accentuat latin, pentru care fapt din urmă dă cel puțin un exemplu sigur, pe *rĭétă>rēte* (Alte exemple de *ẹ̄* latin diftongat în *ĭé* în albaneza maĭ aduce Jokl Ind. XXXVI, 146, și Jokl crede cu drept cuvînt că prin ele se întărește părerea luĭ Pedersen. Spitzer în Indogermanische Forschungen XXXIX, 111-113 caută să explice exemplele luĭ Jokl altfel, dar nu în mod convingător). După M. L. R. R. Alb. 24-25 n-ar fi adevărat că în albaneza s-ar fi diftongat și *ẹ̄* lung accentuat latin, pentrucă se găsesc exemple sigure de *ẹ̄* nediftongat (*vérdžără>virgine*, *verϑ>*virde*, *ve>vidua*, *mel>miliu*, *pešk>pisce)*, ĭar exemplele date de Ped. Krit. pentru diftongarea luĭ *ẹ̄* n-ar fi sigure, întrucît *tēgula<*alb. *tĭégulă* apare și pe teritoriĭ romanice cu *ę̆*, *tę̆gula*, ĭar alb. *rĭétă>rēte* apare în albaneza și cu *é*, *rétă*. Dar maĭ întîĭŭ *rĭétă*, chĭar dacă apare și ca *rétă*, există (Vezĭ, de pildă, Ped. 184: *rrĭétă*). Apoĭ, după cum există *ẹ̄* latineștĭ nediftongațĭ în albaneza, tot așa există în această limbă și *ĕ* băștinașĭ nediftongațĭ. Este vorba de anumite înprejurărĭ, în care diftongarea n-a avut loc și care nu sînt încă cunoscute. Este foarte probabil că pe *ę̆* și *ẹ̄* latineștĭ Albanezul ĭ-a primit cu materialul apercepător a luĭ *ĕ* băștinaș și ĭ-a tratat la un fel cu acest din urmă. Chĭar dacă însă *ẹ̄* latin nu va fi fost confundat cu *ę̆* latin în limba albaneză, singur faptul diftongăriĭ în *ĭé* a nenumăraților *ĕ* scurțĭ accentuațĭ băștinașĭ este suficient pentru a proba că diftongarea albaneză *ĕ<ĭé* este independentă de cea latină populară *ę̆<ĭé*. M. L. R. R. Alb. 25-26 crede că există paralelism în albaneza între chipul cum s-a dezvoltat *é* și chipul cum s-a dezvoltat *ó*, în felĭul acela anume că, dupăcum *ę̆* deschis băștinaș și *ę̆* deschis latin s-aŭ diftongat în *ĭé*, tot așa *ǫ́* deschis băștinaș și *ǫ́* deschis latin s-aŭ diftongat în *ue* (adecă *úe*, care nu-ĭ diftong și poate n-a fost diftong niciodată, vezĭ § 314 pag. 591). In această combinație *ę̆* deschis băștinaș este *ĕ*, care într-adevăr trebue să fi fost deschis, deoarece în actuala albaneză vocalele scurte accentuate sînt deschise, Pek. 6, și se poate presupune că tot așa

contemporanul său ů<ǫ) era fapt înplinit la începutul secolului III p. Chr. Vezĭ § 109 A. Africatizarea luĭ c+e, i și a luĭ g+e, i a avut loc în secolul VI p. Chr. Vezĭ § 85 Nota,

trebue să fi fost și pe vremea diftongăriĭ luĭ ē; ǫ deschis băștinaș însă este considerat că ar fi ó cel provenit din ā și din ē, singurul ó care există în albaneza, deoarece vechĭul băștinaș ō a devenit á și vechĭul băștinaș ō a devenit é. Dar a fost deschis în vremea veche acest ó? Și este el deschis astăzĭ? Faptul că este provenit din vocale lungĭ ni dă bănuĭala că dela capul loculuĭ trebue să fi fost și el lung, ĭar în limba actuală acest ó este, după notarea luĭ Pek., în majoritetea cazurilor *mijlociŭ lung* (mittellang), numaĭ în doŭă cuvinte este notat ca scurt, în *zok* (o>ā M. Alb. 83) și *mot* (o>ē M. Alb. 86). Și fiindcă vocalele lungĭ sînt astăzĭ închise în albaneza, și probabil tot așa trebue să fi fost și în timpurile maĭ vechĭ, apoĭ ǫ deschis albanez despre care vorbește M. L. R. R. Alb. în realitate a fost un ọ închis. La această dificultate în combinarea paralelismuluĭ se maĭ adauge încă una, anume aceĭa că la diftongarea luĭ ó albanez ĭa parte și ọ̄ lung închis latin din *-tọ̄re* și *-ọ̄ne*. De această dificultate ar vrea să scape M. L. R. R. Alb. în felĭul acela că aceste sufixe latineștĭ ar fi fost primite cu materialul apercepător al unor sufixe băștinașe *-tǫr* și *-ǫn*, cel dintîĭŭ provenit dintr-un *-tēr* și cel de al doilea dintr-un *-ēn*. Decît numaĭ ó din aceste sufixe presupuse băștinașe trebue să fi fost închis, ca unul ce era provenit dintr-un ē lung (Vezĭ cele spuse imediat maĭ sus). De fapt, decĭ, nu ǫ deschis accentuat se diftonghează în albaneza, ci ó, indiferent dacă este deschis orĭ ba. Paralelism cu diftongarea luĭ é nu există. Dar nu există paralelism nicĭ din punct de videre al felĭuluĭ diftongăriĭ, căcĭ é se diftonghează spontaneŭ, pecînd diftongarea luĭ ó e condiționată de anumite sunete următoare și de anumite pozițiĭ în cuvînt (Vezĭ § 314 pag. 591). De astfel de anumite pozițiĭ și anumite înprejurărĭ altele, nelămurite încă, a fost condiționată și diftongarea unor ó- inițialĭ albanejĭ, dintre care uniĭa sînt ọ̊- din cuvinte latine (7 cuvinte notate de M. Lat. 810), ĭar unul e ọ̊- băștinaș (*veš*>**ŭėš*> **ōs* M. Alb. 12). Dacă, prin urmare, în această diftongare albaneză a luĭ ó se găsesc cuprinșĭ și cîțĭva ǫ̊ latineștĭ (anume din cele 7 cuvinte pomenite maĭ sus), aceasta n-are a face întru nimic cu diftongarea romanică a luĭ ǫ̊ latin, și dacă, alăturĭ cu vreo cîțĭva ǫ̊ latinĭ diftongațĭ, ceĭ maĭ mulțĭ ǫ̊ latinĭ aŭ rămas nediftongațĭ în albaneza, aceasta nu trebue să ni amintească de fel înprejurările din limba romînă, cum ar vrea M. L. R. R. Alb. („Aceasta ni aduce aminte de înprejurările din limba romînă, cu deosebirea că romîna nu posede nicĭun rest direct al diftonguluĭ"). Că romîna nu maĭ are nicĭo rămășiță din diftongul *ŭó>ǫ*, pe care probabil l-a avut, e cu totul altă chestie decît aceĭa a diftongăriĭ unor ó- inițialĭ din limba albaneză. Fenomenul din urmă, dacă trebue să ni amintească de ceva, apoĭ trebue să ni amintească de *ŭ*- protetic de dinaintea unor *o*- inițialĭ în meglenit (§ 241 No 76).

§ 262 No 2. Compară şi § 108 sub cuvîntul *tsitaetus*. Diftongarea luĭ *ę̆<ĭé* a avut loc în a doŭa jumătate a secoluluĭ VI p. Chr. Vezĭ § 109 A sub *ĕ<ĭ*, § 251 No **176** Nota, § 253 No **192** Nota. Tot atuncĭ a avut loc şi diftongarea luĭ *ǫ̆ <ŭó*, care foarte probabil e contemporană cu diftongarea luĭ *ę̆<ĭé*, Schuch. Vok. I, 105.

In ce priveşte africatizările luĭ *t+ĭ+*vocală, *d+ĭ+*vocală, *c+ĭ+*vocală, *g+ĭ+*vocală, *j* (*ĭ* consonant), ele sînt puse de Schuch. Vok. III, 104 aproximativ în secolul II p. Chr. (Exemple de *ts* pentru *t+ĭ+*vocală anul 140 p. Chr. Schuch. Vok. I, 153; de *z* pentru *d+ĭ+*vocală aniĭ p. Chr. 195, 198 Schuch. Vok. I 67; de confuziea la scris între *t+ĭ+*vocală şi *c+ĭ+*vocală aniĭ p. Chr. 136, 218, 222, 222-235 Schuch. Vok. I 154; de *z* pentru *j* anul 202 p. Chr. Schuch. Vok. I 69; de confuziea la scris între *g* şi *j* aniĭ p. Chr. 238-244 Schuch. Vok. I 70). Aceste fenomene apar în secolul II p. Chr., dar nu s-aŭ răspîndit în aceĭaş vreme în toate provinciile şi nicĭ nu sînt în una şi aceĭaş provincie contemporane. Cum că răspîndirea lor s-a făcut treptat, cum că apariţiea lor n-a fost simultanə în tot cuprinsul romanismuluĭ (după cum de altfel a priori s-ar putea conchide, vezĭ cele spuse asupra limbiĭ latine populare la § 85 Nota), se probează prin faptul adus de Meyer-Lübke Einführung II ed. § 143, că elementele latineştĭ din cymric, care aŭ fost introduse pănă, incluziv, în secolul III p. Chr., prezintă pe *t+ĭ* neafricatizat (Din contra, n-are nicĭo valoare argumentarea luĭ Schuch. Vok. I, 162, care vrea să probeze că africatizarea luĭ *t+ĭ* nu era încă gata în toate părţile pe vremea luĭ Ulfilas [mijlocul secoluluĭ IV], bazîndu-se pe gotul din Ulfilas *laiktjo*>latin *lectio*; pentrucă africatizarea luĭ *t+ĭ*, *d+ĭ* în latina populară din peninsula balcanică în a doŭa jumătate a secoluluĭ IV este probată prin *Laurentzio* C. I. L. III, 12396 din Moesia inferior, unde limita în jos a inscripţiilor este sfîrşitul secoluluĭ IV, şi *zaconus* C. I. L. III 2654 din Dalmatia p. Chr. 358 [Vezĭ § 109 A]: Ulfilas a luat pe *lectio* din latina *scrisă*, nu din cea *vorbită*). Maĭ greŭ s-a putut proba celălalt fapt, acela că fenomenele nu sînt contemporane, căcĭ argumentele aduse anume pentru a arăta că africatizarea luĭ *c+ĭ* este posterioară celeĭ a luĭ *t+ĭ* (ceĭa ce ar însemna probabil că şi africatizarea luĭ *g+ĭ* este posterioară celeĭ a luĭ *d+ĭ*) nu sînt convingătoare: Se găsesc maĭ puţine exemple de *ts*, *tz*, *s* pentru *c+ĭ* decît pentru *t+ĭ* Schuch. Vok. I, 162

(Aceasta poate fi numaĭ o întîmplare); gramaticul Consentius a doŭa jumătate a secoluluĭ V, gramaticul Pompeius a doŭa jumătate a secoluluĭ V, şi Isidorus 570-636 vorbesc de africatizarea luĭ *t*+*ĭ*, dar nu pomenesc de acea a luĭ *c*+*ĭ* Schuch. Vok. I 162 (Aceasta poate fi numaĭ o scăpare din videre. De altfel nicĭ îndoĭală nu poate fi că n-ar fi fost africatizat *c*+*ĭ* pe vremea luĭ Isidorus, şi totuş acest scriitor nu pomeneşte de ea, macarcă vorbeşte de acea a luĭ *t*+*ĭ*! Ce s-a întîmplat luĭ Isidorus se va fi întîmplat şi luĭ Consentius şi luĭ Pompeius); un gramatic latin timp nehotărît spune că altfel sună *i* după *t* şi altfel după *c* Meyer-Lübke Einführung II ed. § 143 (Aceasta nu probează nimic. Chĭar explozive să fi fost şi *t* şi *c*, încă o asemenea observare era la locul eĭ. Dacă însă vrea cineva numaĭ decît să vadă vreo aluzie la africate în vorbele aceluĭ gramatic, apoĭ s-ar putea conchide din ele că altă africată se dezvoltase din *t*+*ĭ* şi alta din *c*+*ĭ*); în izvoare gote dela mijlocul secoluluĭ VI se găseşte *kavtsjo*>latin *cautio*, însă *unkja* >latin *uncia* Meyer-Lübke Einführung § 143 (*kavtsjo* e dela Neapoli, ĭar *unkja* dela Arezzo. Este foarte greŭ de admis că într-un timp cînd se africatizase chĭar *c* înainte de *i* sonant să fi existat încă *c*+*ĭ* neafricatizat la Arezzo. *unkja* este sigur un înprumut din limba scrisă); altfel s-a dezvoltat în italiana *t*+*ĭ* şi altfel *c*+*ĭ* Schuch. Vok. I 162, Meyer-Lübke Einführung § 143 (Aceasta nu probează nimic. *t*+*ĭ* şi *c*+*ĭ* s-ar fi putut africatiza în aceĭaş vreme şi cu toate acestea să fi dat naştere la africate deosebite). O probă reală pentru faptul că africatizarea luĭ *c*+*ĭ*, *g*+*ĭ* şi *j* (*ĭ* consonant) este posterioară aceleĭ a luĭ *t*+*ĭ*, *d*+*ĭ* este procurată de limba albaneză, unde *t*+*ĭ* şi *d*+*ĭ* din elementele latineştĭ sînt africatizate, ĭar *c*+*ĭ*, *g*+*ĭ* şi *j* nu.

Contactul dintre limba albaneză şi cea latină populară, şi influinţa romanizătoare a statuluĭ roman asupra poporuluĭ albanez aŭ încetat, decĭ, în răstîmpul dintre africatizarea luĭ *t*+*ĭ*, *d*+*ĭ* de o parte şi acea a luĭ *c*+*ĭ*, *g*+*ĭ*, *j* de altă parte. Este greŭ de hotărît care va fi fost acest interval. Atîta se poate spune, că africatizarea luĭ *c*+*ĭ*, *g*+*ĭ* trebue să fi avut loc în peninsula balcanică cel maĭ tîrziŭ în secolul V, căcĭ pe de o parte ea a început în limba latină populară foarte de curînd, încă din secolul II, ĭar pe de alta cele maĭ tîrziĭ fenomene latineştĭ populare, africatizarea luĭ *c*+*e*, *i*, acea a luĭ *g*+*e*, *i*, şi diftongarea luĭ *ę̆*, *ǫ̆* aparţin secoluluĭ VI.

§ 339. Dintre popoarele care aŭ fost supuse romanizăriĭ în răsăritul Europeĭ acel asupra căruĭa agențiĭ romanizătorĭ aŭ încetat maĭ curînd de a lucra a fost poporul albanez, a căruĭ limbă autohtonă s-a și păstrat și a fost influințată de limba latină maĭ numaĭ în partea lexicală. In al doilea loc vine poporul dalmat, care a părăsit limba băștinașă și a adoptat pe cea latină, dar asupra căruĭa agențiĭ romanizăriĭ aŭ încetat de a lucra înainte de a ajunge la deplinătate africatizarea luĭ *c* și *g*, căcĭ în această limbă (și anume în vegliot) *c*, *g* înainte de *ẹ́* închis accentuat (=*ẹ́*, *ḯ*) și înainte de *e* neaccentuat fix (provenit și din *i*) s-aŭ păstrat ca explozive și s-aŭ africatizat numaĭ înainte de *i* (=*ḯ*), *i* neaccentuat fix (provenit și din *e*) și *ĭ* consonant (incluziv *ĭ* consonant din diftongul *ĭé*>*ẹ́*) Bartoli D. II pag. 376, 377 *). In al treilea loc vine poporul romîn, care a părăsit limba băștinașă și a adoptat pe cea latină, și asupra căruĭa agențiĭ romanizătorĭ aŭ lucrat pănă la dezvoltarea complectă a celor maĭ noŭă fenomene latineștĭ populare (africatizarea luĭ *c*+*e*, *i*, a luĭ *g*+*e*, *i* **, diftongarea

*) După M. L. R. R Alb. 17 africatizarea în vegliot a luĭ *c*, *g* înainte de *e*, *i* și înainte de *ĭ* consonant din *ĭé*>*ẹ́* și *ĭú*>*ú* este ceva recent. In asemenea caz întreaga limbă dalmată n-a participat la fenomenul latin popular al africatizăriĭ luĭ *c*, *g* înainte de *e*, *i*, ci numaĭ la acel maĭ vechĭŭ al africatizăriĭ luĭ *c*, *g* înainte de *ĭ* consonant vechĭŭ (cu excepție de *ĭ* din *ĭé*>*ẹ́* și *ĭú*>*ú*). Pentru dalmata de sud vezĭ maĭ jos § 347, α, Nota.

**) După M. L. R. R. Alb. 13, 31-32 africatizarea luĭ *c*+*e*, *i* (și prin urmare și acea a luĭ *g*+*e*, *i*, macarcă despre aceasta nu se pomenește nimic) ar putea să fie ceva romînesc, ĭar nu latin popular. Limba romînă ar forma poate din acest punct de videre un grup cu limbile sardă, dalmată și albaneză, grup în care fenomenul latin popular al africatizăriĭ luĭ *c* + *e*, *i* n-a pătruns. Meyer-Lübke emite părerea cu rezervă și n-aduce în sprijinul eĭ decît faptul că în romîna și *k*>*cl* se africatizează dialectal înainte de vocale palatale, recunoscînd însă că între cele doŭă fenomene, între africatizarea veche generală romînească a luĭ *c*+*e*, *i* și acea recentă dialectală dacoromînească a luĭ *k*>*cl*, nu este paralelism nicĭ de timp nicĭ de manifestare. Părerea cu rezervă dată de Meyer-Lübke a devenit fapt sigur pentru Pușcarĭu, Locul limbiĭ romîne între limbile romanice, pag. 16, Studiĭ istroromîne, II, Bucureștĭ, 1926, pag. 362. Pușcarĭu (în Studiĭ istroromîne) aduce ca probă faptul că, învremece în celelalte limbĭ romanice se africatizează numaĭ *ce*, *ci*, ĭar *que*, *qui* nu (*cippus* < italian *ceppo*, francez *cep*; *quid* < italian *che*, francez *que*), în limba romînă se africatizează nu numaĭ *ce*, *ci*, ci și *que*, *qui*, ceĭa ce însemnează că noĭ Romîniĭ „rostĭam *keppu* atîta vreme cît ĭ-a trebuit luĭ *quid* ca să-șĭ pĭardă elementul labial și, devenind *ke*, să poată urma apoĭ aceĭaș evoluție ca *keppu*". Da

luĭ *ę).* *). Față cu puținul efect pe care l-a avut romanizarea asupra limbiĭ albaneze, și cu timpul relativ scurt cît s-a exercitat această romanizare, este de remarcat faptul că și acele fenomene latine populare care aŭ pătruns în limba albaneză s-aŭ mărginit numaĭ la elementele latine din această limbă și n-aŭ avut niciŏ influință analogică asupra elementuluĭ băștinaș albanez: *t+ĭ* și *d*

dacă cumva pe teritoriul romînesc va fi dispărut maĭ de timpuriŭ *elementul labial* decît pe teritoriul italian, francez, etc.? De altfel și pe teritoriul celorlalte limbĭ romanice elementul labial dispare din uniĭ *qui, que*, căcĭ în dicționarul etimologic al luĭ Meyer-Lübke văd date ca etyma pentru cuvinte romanice actuale depe tot felĭul de teritoriĭ *cercea* (=quercea), *cerqua* (= quercus), *cercedula* (=querquedula), *cinquagesima* (= quinquagesima), *cinquaginta* (=quinquaginta), *cinque* (=quinque), *cinquedentia* (=quinquedentia), *cisque* (=quisque). Pentru ce și-a ales Pușcariu ca exemplu tocmaĭ pe *quid*?—Dacă africatizarea luĭ *c+e, i* este un fenomen romînesc, apoĭ el aparține la romîna primitivă (Vezĭ § 264 No 2 Nota), căcĭ are loc numaĭ la elementele latine (Vezĭ § 251 No 177), și este prin urmare contemporan cu fenomenul latin popular al africatizăriĭ luĭ *c+e, i*. N-ar fi aceasta o coincidență curioasă, ca, tocmaĭ cînd pe întregul teritoriŭ romanic se răspîndia fenomenul africatizăriĭ luĭ *c+e, i*, tocmaĭ atuncĭ să se fi dezvoltat acelaș fenomen în mod independent pe teritoriul romînesc?

*) In Lateinisches *tĭ* und *kĭ* pag. 3 spunea Pușcariu următoarele: „La începutul secoluluĭ II colonizează Romaniĭ Dacia, dar deja după 170 de anĭ această provincie este părăsită de dînșiĭ, și străbuniĭ Romînilor, lăsațĭ de aicĭ înainte destinuluĭ lor—dacă la sudul Dunăriĭ, orĭ la nordul Dunăriĭ, orĭ de ambele părțĭ ale Dunăriĭ, aceasta e o chestie care nu ne interesează—, sînt separațĭ și geograficește și politicește de restul națiuniĭ romane. Prin aceasta are loc în secolul III după Hristos o ruptură în limba romanică primitivă, pe care vom exprima-o în modul cel maĭ potrivit prin limbă romanică de răsărit și limbă romanică de apus". Cum că, chĭar dacă Romîniĭ aŭ trăit de a dreapta Dunăriĭ după părăsirea Dacieĭ de Romanĭ, între limba lor și restul limbilor romanice s-a produs o ruptură cu începere dela momentul părăsiriĭ Dacieĭ, este o enormitate, asupra căreĭa am atras în detaliŭ atențiea în Un specialist romîn la Lipsca III 29 c, Viața romînească Mart 1910. Asupra aceșteĭ păreri a revenit însă Pușcariu, și în Locul limbiĭ romîne între limbile romanice pag. 21, 23 el pune ruptura la sfîrșitul secoluluĭ IV, la moartea luĭ Theodosius: „Cît timp comunicațiea era neîntreruptă între populațiunea romană, care avea, maĭ mult ca oricare alt popor, conștiința că aparține unuĭ singur stat glorios cu o singură conducere, limba vorbită în acest imperiŭ unitar era, cu toate deosebirile regionale, locale și aparținătoare diferitelor clase sociale, aceĭaș. Până în secolul IV putem vorbi dar de o singură limbă, pe care am putea-o numi preromanică, fiindcă ea nu se divizase încă în limbile romanice de azĭ... Dacă înprejurările istorice nu ar fi întrerupt continuitatea strămoșilor noștri cu Italia, probabil că cu timpul asămănările acestea [dintre limbile romînă și italiană] s-ar fi adîncit și maĭ mult și

$+\check{i}$ s-aŭ africatizat în elementele băştinaşe numaĭ după accent M. Alb. 25, 28, şi acest fenomen este sigur ceva independent albanez. Altfel trebue să se fi petrecut lucrul cu elementele băştinaşe romîneştĭ şi dalmate, care se vor fi strecurat din limbile băştinaşe în limba latină adoptată de Romînĭ şi de Dalmaţĭ: la acestea diferitele sunete trebue să fi suferit întocmaĭ schimbările pe care le-aŭ suferit sunetele corăspunzătoare din limba latină populară, din cauza enormeĭ influinţĭ analogice exercitate de aceste din urmă (Compară cele spuse la pag. 746 cu privire la cuvîntul romînesc *chelbe*).

§ **340.** Din faptul că Albanejiĭ aŭ fost cel maĭ puţin supuşĭ romanizăriĭ dintre toate popoarele din răsăritul Europeĭ şi că dintre toate aceste popoare eĭ aŭ fost aceĭa asupra cărora aŭ încetat maĭ degrabă să influinţeze agenţiĭ romanizătorĭ se pot trage concluziile următoare.

1. Albanejiĭ aŭ trăit pe un teritoriŭ unde romanizarea a putut pătrunde maĭ puţin. Acel teritoriŭ, care se constată în adevăr din puţinătatea inscripţiilor că a fost cel maĭ puţin expus romanizăriĭ din tot răsăritul Europeĭ, nu poate fi altul decît lacuna despre care am vorbit la § 111 No 2.

2. Cînd barbariĭ aŭ copleşit peninsula balcanică, Albanejiĭ n-aŭ părăsit acel teritoriŭ, în orĭce caz nu s-aŭ mişcat maĭ spre sud, căcĭ orĭcare mişcare în această direcţie ĭ-ar fi aşezat pe un teritoriŭ maĭ în contact cu romanizarea, care romanizare a con-

---

nu s-ar fi ivit deosebirile cele marĭ, care ne constrîng să alăturăm limba italiană la limbile romanice de vest. Aceste înprejurărĭ istorice fură date cînd, la sfîrşitul veaculuĭ IV după Hristos, imperiŭl roman s-a divizat în doŭă grupe, în imperiŭl roman de vest şi cel de est, pe care împăratul Theodosius, înainte de a muri, le lasă moştenire fiilor săĭ Arcadius şi Honorius. De astă dată divizarea fu definitivă, ceĭa ce dovedeşte că ea corespundea uneĭ deosebirĭ faptice între cele doŭă regiunĭ". Nişte graniţĭ politice însă iluzoriĭ, ca acele care aŭ existat între aşa numitele imperiĭ de răsărit şi de apus, n-aŭ putut să înpiedece nicĭ stăpînirea aceleĭaş limbĭ comune latine, nicĭ înprumuturile dela dialect la dialect. Asemenea graniţĭ dintre lumĭ romane, făcute iluzoriĭ prin barbariĭ care nu ţineaŭ socoteală de ele, şi care prin arbitrariŭl purtăriĭ lor unificaŭ starea politică dela un capăt la altul al imperiilor romane, aŭ devenit graniţĭ reale atuncĭ, cînd mase compacte de barbarĭ s-aŭ interpus între populaţiile romane, orĭ cînd teritoriĭ din împărăţie aŭ primit o organizaţie de stat solidă din partea barbarilor cuceritorĭ. Nu graniţile luĭ Theodosius, ci năvălirile în masă ale Slavilor în peninsula balcanică după moartea luĭ Mauricius (anul 602) aŭ rupt pe Romînĭ dela ceilalţĭ Romanĭ şi dela limba comună latină.

ținuat de a fi activă pentru Romînĭ și (maĭ puțin) pentru Dalmațĭ pănă la sfîrșitul secoluluĭ VI.

§ **341.** Cine sînt Albanejiĭ? Presupunerĭ asupra aceșteĭ chestiunĭ, presupunerĭ provocate de tendința de a înpăca prezența elementelor albaneze din limba romînă cu părerea că romînimea s-ar fi născut în Dacia și n-ar fi părăsit Dacia niciodată, vezĭ la § 200. Ele nu sînt bazate pe nimic și n-aŭ nicĭo valoare.

Aŭ fost emise însă și altfel de părerĭ, care aŭ plecat dela o bază oarecare, dela niște fapte oarecare adecă, pe baza cărora se poate clădi o argumentare.

Faptele dela care aŭ plecat aceste părerĭ sînt de doŭă felĭurĭ.

§ **342.** I. Albanejiĭ ocupă un teritorĭu pe care aŭ trăit Illyrĭ, eĭ trebue să fie decĭ Illyrĭ și limba lor trebue să fie limbă illyră.

Acest miraj, care a jucat totdeauna un mare rol în discuțiea chestiunilor etnico-geografice, între altele de pildă în chestiunea geografică romînească, a influințat pe ceĭ maĭ serioșĭ învățațĭ care aŭ vorbit despre originea Albanejilor, pănă în momentul de față, începînd dela Thunmann, Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig, 1774, pag. 240, 246 sqq., pănă la Hahn (Albanesische Studien I, 12: „Limita dintre cele doŭă dialecte [tosc și gheg] nu s-a putut constata pănă acum în mod precis, dar după părerea obișnuită se consideră a fi rîul Șkumb. Că această limită de limbă este foarte veche, și că numirile noŭă [de tosc și gheg] sînt echivalente cu epirot și illyr, se vede lămurit din cele ce spune Strabo VII, 7: «Aceĭ care fac acest drum [pe calea Egnatia] plecînd din locurile dela Epidamnos și dela Apollonia aŭ la dreapta popoarele epirotice, udate de marea sicelică pănă la sinul ambracic, ĭar la stînga munțiĭ Illyrilor și popoarele care locuesc lîngă aceștĭ munțĭ pănă la Macedonia și Paeonia»". I, 214: „E foarte firesc să admitem că străbuniĭ actualilor Albanejĭ ocupaŭ deja pe vremea Romanilor și a Grecilor teritorĭul pe care se găsesc astăzĭ". Hahn prin urmare îș închipuește că Gheghiĭ sînt descendențiĭ Illyrilor care locuĭaŭ pănă la Șkumb, și că Toskiĭ sînt descendențiĭ Epiroților. Din vremurile acelea străvechĭ și pănă azĭ nu s-ar fi schimbat nimic din punct de videre etnic: aceĭaș Illyrĭ la nord de Șkumb, aceĭaș Epirоțĭ la

sud de Şkumb! Dar nicĭ nu este exactă afirmarea luĭ Hahn, chipurile bazată pe Strabo, că rîul Şkumb ar fi separat triburile illyre de cele epirote, căcĭ Illyriĭ curaţĭ se întindeaŭ numaĭ dela Lješ spre nord, dela Lješ spre sud, pănă la latitudinea golfuluĭ dela Avlona, veniaŭ Illyriĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ, şi de abia dela Avlona spre sud trăiaŭ Epiroţiĭ. Vezĭ § 54 sub Epirotae şi Illyrii), la Miklosich (Albanische Forschungen I, 3: „Rîul Şkumb, care separă astăzĭ pe Gheghĭ de Toskĭ, separa după Strabo VII, 7 triburile illyre de cele epirote". Miklosich repetă numaĭ cele spuse de Hahn şi-şĭ închipueşte lucrurile întocmaĭ ca şi acesta), la Mommsen (Römische Geschichte I, 391: „Vitejiĭ Epiroţĭ, Albanejiĭ din vechime,..." Este vorba de timpul luĭ Pyrrhos, care după Mommsen decĭ ar fi fost regele Albanejilor. II, 171: „Actualiĭ Albanejĭ sînt probabil ultimul rest curat al primitiveĭ populaţiĭ illyre". V, 181: „O rămăşiţă a Illyrilor la extremitatea sudică a vastuluĭ lor domeniu de altă dată şĭ-a păstrat pănă astăzĭ naţionalitatea şi limba sub numele de Şkipetarĭ orĭ, cum le zic veciniĭ, de Arnăuţĭ şi Albanejĭ". V, 185: „Naţionalitatea illyră s-a păstrat maĭ bine în provinciea Macedonia decît în provinciea Dalmatia. Pe teritoriul celeĭ dintîiŭ ea trăeşte încă şi pănă astăzĭ, şi pe vremea imperiuluĭ trebue să fi existat în interiorul Macedonieĭ, alăturĭ cu limbile greacă şi latină, limba poporuluĭ, cea illyră". V, 229: „Serviciile pe care le-aŭ făcut multă vreme Albanejiĭ împărăţieĭ turceştĭ, le-aŭ făcut străbuniĭ lor Illyriĭ împărăţieĭ romane". V, 272: „Epirul de nord, şi partea Illyriculuĭ care se învecina cu Macedonia eraŭ locuite [pe vremea imperiuluĭ roman] în cea maĭ mare parte de populaţiĭ albaneze"), la Gustav Meyer (M. Lat. 804: „Nu este niciun motiv de a videa în limba albaneză alt ceva decît o fază maĭ noŭă a vecheĭ limbĭ illyre, orĭ, maĭ bine zis, a unuia din dialectele vechĭ illyre") şi Pedersen. Daŭ în detaliu părerea acestuĭ din urmă. Ped. Krit V_I 294: „Hirt a scris în Kiepert-Festschrift, Berlin, 1898, un articol asupra poziţieĭ limbistice a limbiĭ illyre, Die sprachliche Stellung des Illyrischen. Hirt tăgădueşte că limba albaneză ar fi continuarea limbiĭ vechĭ illyre şi o derivă din limba thracă. I-a scăpat din videre luĭ Hirt că aceiaş părere cu aceleaş argumente a fost manifestată încă de mult de Pauli, Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos II 200 şi că a fost respinsă de Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache 422. Negreşit părerea luĭ Pauli-Hirt nu se poate combate direct, atîrnă însă numaĭ de un fir de păr, orĭ,

maĭ bine zis, pluteşte în aer. O părere aşa de importantă este bazată numaĭ pe faptul că limba illyră ar fi o limbă vestindogermană *(centum)*, învremece limba albaneză este, precum se ştie, o limbă estindogermană *(satəm)*. Ca sprijin pentru această părere se aduce (abstracţie făcînd de vreo cîteva nume proprii, care se pot interpreta în orĭce fel ar pofti cineva) numaĭ limba venetă, care se zice că ar aparţinea fără îndoĭală la limbile *centum*. Insă pe de o parte a observat foarte bine Kretschmer că înrudirea dintre limba albaneză şi cea illyră este mult maĭ sigură decît înrudirea dintre limba venetă şi cea illyră; ĭar pe de altă parte, că limba venetă aparţine la limbile *centum* este o chestie încă nehotărîtă. Această părere [că limba venetă aparţine la limbile *centum*] a fost admisă de Pauli pe baza cuvintelor *eχo* şi *meχo*, cărora el le-a dat înţelesurile de *ich* şi *mich* nu pe baza vreunuĭ studiŭ raţional al inscripţiilor, ci prin nişte subtilităţĭ etimologice nepermise de ştiinţă. Pentru aceĭa este de recomandat ca pentru moment [anul 1902] să ne ţinem tot de părerea luĭ Gustav Meyer, anume că Albanejiĭ sînt într-adevăr descendenţiĭ vechilor Illyrĭ". Tot aşa se exprimase Pedersen cu cîtva timp înainte în Zeitschrift für vergl. Sprachforschung XXXVI, 299 sqq.

§ 343. Dar maĭ întîiŭ teritoriul actual albanez era ocupat, începînd dela nord spre sud, de Illyrĭ, Pannonĭ, Illyrĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ şi Epiroţĭ. Dacă decĭ considerăm pe Albanejĭ ca autohtonĭ pe actualul lor teritoriŭ, trebue să-ĭ considerăm ca descendenţĭ din toate aceste neamurĭ de oamenĭ, ĭar nu numaĭ din Illyrĭ, ĭar dacă voim să dăm preponderanţă unuĭa din ele, apoĭ trebue s-o dăm Epiroţilor. Epiroţiĭ însă nu eraŭ Illyrĭ.

Apoĭ, în cea maĭ mare parte neamurile care ocupaŭ în vechime actualul teritoriŭ albanez se aflaŭ pe teritoriul grecizat al peninsuleĭ balcanice. Numaĭ în mică parte, dela Lješ spre nord (partea de nord a teritoriuluĭ gheg), aceste neamurĭ se găsĭaŭ pe teritoriul romanizat al peninsuleĭ. Cum se face atuncĭ că Albanejiĭ aŭ fost supuşĭ numaĭ romanizăriĭ, ĭar grecizăriĭ de fel? Romanizarea a lucrat chĭar atît de mult asupra lor, încît lĭ-a umplut limba de cuvinte latineştĭ şi lĭ-a vîrît în limbă cîteva forme gramaticale. De grecizare antică (Nu-ĭ vorba de grecizare modernă! Din neogreaca aŭ înprumutat Albanejiĭ multe cuvinte) însă nu se pomeneşte în limba albaneză. Chĭar dacă se vor fi găsind în limba albaneză cîteva cuvinte antice grece, înprumu-

tate direct din antica greacă, aceasta nu se chĭamă grecizare *).

Apoĭ, din toate cercetările făcute asupra limbiĭ romîneştĭ în comparaţie cu cea albaneză rezultă că Albanejiĭ din punct de videre geografic aŭ fost în timpurile vechĭ maĭ în contact cu Dacoromîniĭ decît cu celelalte neamurĭ romîneştĭ, şi că din punct de videre etnic eĭ sînt maĭ apropiaţĭ de Dacoromînĭ decît de Romîniĭ ceilalţĭ. Vezĭ §§ 313, 317, 335. Dacoromîniĭ însă aŭ fost totdeauna, şi sînt şi pănă astăzĭ, Romîniĭ ceĭ maĭ dela nord.

---

*) Albert Thumb, Altgriechische Elemente des Albanesischen, în Indogermanische Forschungen XXVI pag. 1-20, a susţinut că unele cuvinte albaneze (21 la număr) îş trag originea direct din limba greacă antică. 16 din ele sînt dintre acelea care aŭ fost considerate pănă acum ca elemente latineştĭ, care adecă, chĭar dacă sînt de obîrşie greacă, s-aŭ întrodus în limba albaneză (şi tot aşa unele din ele în limba romînă) nu direct din greceşte, ci indirect prin mijlocirea limbiĭ latine. Sînt notate aceste 16 maĭ sus la §§ 319, 320, 323. Eŭ le înşir maĭ jos în ordine alfabetică după etyma latine, cu acea observaţie în parentez, care mi s-a părut că reese din discuţiea autoruluĭ: 1) pag. 12, alb. *brétăk* Frosch M. Wört. 47, şi prin urmare tot aşa rom. *broátec,* nu din **brotacus*, ci direct din grec βρόταχος (Posibil).—2) pag. 14, alb. *tśărši* Kirsche, Kirschbaum M. Wört. 225 nu din **cerasīnum,* ci din grec κερασία (Posibil). —3) pag. 13, alb. gheg *dĭĕmăn* Dämon M. Wört. 69 nu din *daemon*, ci direct din grec δαίμων (Posibil. Vasmer 11 presupune înprumut din slavoneşte: vechĭŭ bulgar orĭ vechĭŭ sîrb dѣmonъ).—4) pag. 12, alb. *dĭal* Teufel M. Wört. 69 nu din *diabolus,* ci direct din grec διάβολος (Nu e nicĭun motiv pentru a-l considera ca direct grec. De altfel însuş Thumb recunoaşte că e un element relativ noŭ, întrodus „nu în epoca latină, ci ceva maĭ tîrziŭ, din limba greacă bisericească").—5) pag. 17, alb. *škárpă* Reisig M. Wört. 407 nu din **discarpere* orĭ **excarpere,* ci din grec σκάριφος (Foarte probabil).—6) pag. 18, alb. *upĕšk* Bischof M. Wört. 458 nu din *episcopus,* ci direct din grec ἐπίσκοπος (Posibil).—7) pag. 13, alb. *fier* Farrnkraut M. Wört. 106 nu din **filicaria*, ci din grec πτέρις (Puţin probabil).—8) pag. 14, alb. *lábrik* Seewolf, ein Fisch M. Wört. 233 nu din **labracus*, ci direct din grec λάβραξ (Posibil).—9) pag. 14, alb. *lákăr* Kraut M. Wört. 236 nu din **lacanum,* ci direct din grec λάχανον (Probabil).—10) pag. 15, alb. *lătśér* See M. Wört. 234 nu din *lacuna* +*lagoena*, ci din grec λεκάνη, λεκάνιον (Probabil).—11) pag. 14, alb. *lepĭĕtă* Sauerampfer M. Wört. 241 nu din *lapathum,* ci direct din grec λάπαθον (Posibil).—12) pag. 16, alb. *mókără* Mühlstein M. Wört. 285 nu din *machina,* ci din grec μηχανή (Probabil) —13) pag. 15, alb. *măráĭă* Fenchel M. Wört. 259, şi prin urmare tot aşa rom. *mărár,* nu din **marathrium*, ci direct din grec *μαράθριον (Foarte probabil).—14) pag. 16, alb. *pĭĕpăr* Zuckermelone M. Wört. 342, şi prin urmare tot aşa rom. *pépene,* nu din *pepo,* ci din grec πέπων (Posibil).—15) pag. 17, alb. *šerp* wilder Sellerie M. Wört. 402 nu din *silphium,* ci direct din grec

Apoĭ, cu cît urmărim pe Albaneji maĭ sus în timp în veacul de mijloc, cu atît îĭ videm maĭ lăţiţĭ spre nord decît sînt astăzĭ. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens wäh-

---

*σίρφιον=σίλφιον (Posibil).—16) pag. 17, alb. *špélă* Höhle M. Wört. 391 nu din *spelaeum,* ci direct din grec σπήλαιον (Posibil).

Celelalte 5 sînt următoarele: 1) pag. 13, alb. *drápër* Sichel M. Wört. 73>grec δρέπανον (Probabil). M. Wört. compară cuvîntul grec, dar s-ar părea că admite pentru cel albanez o origine băştinaşă. Originea direct din greaca antică a fost recunoscută încă de Bugge în Bezzenberger Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, XVIII, 188, apoĭ de Ped. Zeit. XXXVI, 278.—2) pag. 13, alb. *krúa* Quelle M. Wört. 207 >grec κράνα, κρήνη (Posibil). M. Wört. compară cuvintele grece, dar s-ar părea că admite pentru cel albanez o origine băştinaşă.—3) pag. 15, alb. *mauϑí,* numele uneĭ zîne în Elbasan M. Wört. 264>grec Ἀμάλϑεια, o nimfă, întrodus după epoca latină (Posibil). M. Wört. compară pe Ἀμάλϑεια, care era sărbătorită în special la Dodona, dar spune că nu ne putem gîndi la o derivare din acest cuvînt, cîtă vreme nu se găseşte vreo pomenire despre ea în folklorul albanez. Intîmpinarea aceasta a luĭ M. Wört. n-are nicĭo putere, cu atît maĭ mult că zîna Mauϑi dela Elbasan nu este doar alt ceva decît o rămăşiţă în folklorul albanez despre nimfa Ἀμάλϑεια.—4) pag. 17, alb. *preš* Lauch M. Wört. 351 > grec πράσον (Posibil). In mod cu totul arbitrar, fără absolut nicĭun motiv M. Wört. derivă cuvîntul albanez din macedoromînul *praş.*—5) pag. 19, alb. *zeĺ* Eifer M. Wört. 482>grec ζῆλος (Posibil). M. Wört. derivă din italian *zelo.*

Originea acestor 21 cuvinte direct din greaca antică este numaĭ posibilă, rar probabilă. Dar chĭar dacă vom admite-o ca sigură, fapt remarcabil este acela că din ele unul înseamnă un pom, 7 înseamnă plante, maĭ ales plante culinare şi fructe (Numaĭ una nu-ĭ culinară), 2 înseamnă animale (broatec şi un fel de peşte), 2 înseamnă instrumente agricole, unul înseamnă o demnitate bisericească, 3 înseamnă închipuirĭ de imaginaţie (doŭă felĭurĭ de dracĭ şi o zînă). Sînt lucrurĭ care aparţin în cea maĭ mare parte comerţuluĭ şi folklorului, celor doŭă felĭurĭ adecă de contact direct între oamenĭ, care nu cere în aceĭaş vreme vecinătate geografică între neamurile respective. Numaĭ cincĭ cuvinte aŭ înţelesurĭ care nu aparţin comerţuluĭ şi folkloruluĭ (vreascurĭ, lac, peşteră, izvor, tragere de inimă), dar sînt în adevăr de origine greacă? Şi întrebarea se poate face chĭar pentru exemplul cel maĭ probabil în aparenţă, pentru *škárpă* vreascurĭ. In ce priveşte pe *zeĺ,* tragere de inimă, însuş Thumb se îndoeşte.

La cuvintele de origine posibilă veche grecească din limba albaneză date de Thumb a maĭ adăogit Jokl pe următoarele în Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, Indogermanische Forschungen XLIV: alb. *vóes, vóδă, váδă* Sperberbaum, Speierling, Mispel > grec οἴη (pag. 13); alb. *šark* Fruchtfleisch>grec σάρξ (pag. 23-24); alb. *mángă, mángen* Hanfbreche, *mắngără* Ölpresse, *mendži* Heilmittel, Heilung, *mendžim* Heilung, *mendži, mandži* Zauberei, Hexerei>grec μάγγανον. Aceste cuvinte, ca şi acele ale luĭ Thumb, aparţin aceluĭ fel de înprumut, pentru care nu se cere vecinătate geografică.

rend des Mittelalters, I, 41 sqq.; Jireček, Geschichte der Serben, I, 152.

Apoĭ, există tradițiĭ de familie la triburile albaneze de nord (Probabil vor fi existînd și la cele de sud), că aŭ venit din teritoriĭ de maĭ spre mĭazănoapte. Cel maĭ vechĭŭ trib, Beriša, este înrudit cu tribul (serbizat) Kuči din Montenegro, Nopsca M. 248. Din Kuči s-a despărțit pela anul 1500 o parte din tribul albanez Kiri, Nopcsa M. 248. Din Kuči s-a despărțit pela anul 1600 tribul albanez Kastrati, Nopcsa M. 248, 250. Tribul Θači a venit dela Murečar din Montenegro pela anul 1470, Nopcsa M. 248. Tribul Șkreli a venit din Bosnia, Nopcsa M. 249 (Prin Bosnia în tradiția albaneză se înțelege nu numaĭ Bosnia, ci și sangeacul Novibazar, Nopcsa M. 249). Tribul Klementi a venit din regiunea Gusinje (la sudestul Montenegruluĭ, între Montenegro și Albania), pela anul 1552, Nopcsa M. 250. O parte din tribul Gruda a venit din Herzegovina între aniĭ 1512 și 1612, Nopcsa M. 250. Tribul Hoti este venit din Bosnia pela anul 1424, Nopcsa M. 249. Tribul Șala a găsit *Latinĭ* în regiunea ocupată astăzĭ de dînsul, Nopcsa M. 249 (In albaneza *latin* înseamnă *catolic* M. Wört. 238. In această tradiție însă probabil înseamnă populație romanică). In regiunea Proni Θat aŭ găsit Albanejiĭ o populație maĭ veche *bosniacă,* pe care aŭ alungat-o, Nopcsa M. 250.

Apoĭ, dacă, cu cît urmărim pe Albanejĭ maĭ sus în timp în veacul de mijloc, cu atît ĭĭ videm maĭ lățițĭ spre nord decît sînt astăzĭ, cu atît pe de altă parte ĭĭ videm maĭ puțin lățițĭ spre sud. „Sedĭul lor principal se găsĭa în veacul de mijloc în patratul dintre Skutari, Prizren, Ohrida și Valona, cu ramificărĭ departe spre nord". Jireček, Geschichte der Serben, I, 152. Va să zică cea maĭ mare parte a actualuluĭ teritorĭu tosc nu era încă în veacul de mijloc ocupat de Albanejĭ. Ultima fază în lățirea lor spre sud, cînd aŭ trecut chĭar peste granițile actualeĭ Albaniĭ și aŭ pătruns și în Thessalia, în Grecia proprĭu zisă și în insulele greceștĭ, este înregistrată de istorie în prima jumătate a secoluluĭ XIV. Hopf, Geschichte Griechenlands, VI, 422 supt anul 1324: „La Vlahiĭ, care formase pănă acum, ca păstorĭ, sîmburele populațieĭ din Thessalia, s-aŭ asociat noĭ coloniștĭ din Epir și Albania, care alungațĭ din munțiĭ lor prin necontenita larmă a războĭuluĭ aŭ emigrat spre răsărit [adecă spre sud!] și aŭ prădat și pustiit toată Valahia Mare [Thessalia], rămînînd în picĭoare numaĭ castelele ocupate de Catalanĭ și de Grecĭ. In

zadar s-aŭ încercat şi Franciĭ şi Greciĭ să se scape de dînşiĭ. Deja era gata să plece o bandă încărcată de prăzĭ, cînd se întîlni cu o alta, care de abĭa atuncĭ se pregătĭa de jăfuit. La explicarea celeĭ dintîĭŭ că pleacă pentrucă n-a putut cuprinde castelele, răspunse cea de a doŭa că ea-ĭ tocmaĭ gata să-şĭ ajute compatrioţiĭ, şi aşa aŭ rămas cu toţiĭ în ţară, ca să nu huzurească Catalaniĭ. Dupăcum în ţările dela Dunăre s-aŭ îngrămădit odată veneticiĭ Germanĭ şi Slavĭ, pentruca apoĭ să se înprăştie spre nord şi spre sud, tot aşa deveni acum Thessalia leagănul Albanejilor, care stătură acolo în vreme de 30 de anĭ, tot întăriţĭ prin noĭ emigrărĭ din Epir, pănă ce revoluţiĭ petrecute în patriea lor aşa de mult aŭ provocat emigrările, şi Thessalia aşa de mult s-a umplut de emigranţĭ, încît aceştiĭa n-aŭ maĭ putut încăpea într-însa şi s-aŭ răvărsat peste Grecia ceĭalaltă, ba şi peste o parte din insulele arhipelaguluĭ".

Este evident, prin urmare, că Albanejiĭ sînt în actualul lor teritorĭu relativ de curînd veniţĭ, şi că orĭce probă asupra originiĭ lor etnice scoasă din vechea populaţie a actualeĭ Albaniĭ trebue să cadă *).

§ 344. II. Există asămănărĭ între limba albaneză şi limbile illyră şi thracă. Faptele de acest fel, notate de Nopcsa (cele maĭ multe), de Fischer şi de Gustav Meyer, le-am înpărţit în următoarele 25 de categoriĭ.

1. Nume personale illyre=nume personale albaneze.
2. Nume personale illyre cu elemente albaneze.
3. Nume personale illyre=nume topice albaneze.
4. Nume de triburĭ illyre=nume personale albaneze.
5. Nume de triburĭ illyre cu elemente albaneze.
6. Nume de triburĭ illyre=nume de triburĭ albaneze.
7. Nume topice illyre pe teritorĭul albanez.
8. Nume topice illyre cu elemente albaneze.
9. Nume topice illyre=nume personale albaneze.
10. Nume topice illyre=nume de triburĭ albaneze.
11. Nume personale thrace=nume personale albaneze.
12. Nume personale thrace cu elemente albaneze.

---

*) După Weigand, în Balkan-Archiv, III, 238 sqq., numele topice antice păstrate pe teritorĭul ocupat astăzĭ de Albanejĭ nu prezintă schimbările cerute de firea limbiĭ albaneze, ci pe acele cerute de firea limbilor dalmată şi slave, ceĭa çe probează că acele nume topice nu s-aŭ păstrat fără întrerupere în gura Albanejilor din vechime pănă astăzĭ, ci aŭ fost primite de Albanejĭ prin intermedĭul Dalmaţilor şi Slavilor.

13. Nume personale thrace=nume de triburĭ albaneze.
14. Nume personale thrace=nume topice albaneze.
15. Nume de triburĭ thrace=nume personale albaneze.
16. Nume de triburĭ thrace cu elemente albaneze.
17. Nume topice thrace cu elemente albaneze.
18. Nume topice thrace=nume personale albaneze.
19. Cuvinte illyre=cuvinte albaneze.
20. Cuvinte thrace=cuvinte albaneze.
21. Nume de triburĭ albaneze cu elemente thrace.
22. Nume topice albaneze cu elemente thrace.
23. Sufixul albanez *-išt* în nume topice illyre.
24. Cuvînt epirot=cuvînt albanez.
25. Zeŭ thrac=zeŭ albanez.

Voĭŭ cita din fiecare categorie cîteun exemplu, doŭă. Voĭŭ insista maĭ mult asupra categoriilor 1 şi 11, şi voĭŭ nota în special toate faptele aduse de Fischer şi de Gustav Meyer, pentrucă sînt puţine.

1. Nopcsa Z. 918, 919; Nopcsa M. 232; Nopcsa A. 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146; Nopcsa U. 6.

Nopcsa M. 232: alb. Agri—illyr Agron; alb. Bala—illyr Ballaios; alb. Batuša, Vata—illyr Bato; alb. Daši—illyr Dasa, Dasas; alb. Ĭata, Ĭeti—illyr Ietus; alb. Lasin—illyr Laso; alb. Lon —illyr Lonus; alb. Pleto—illyr Plaetor; alb. Plani, Lani—illyr Planius.

La aceste apropierĭ aş adăogi eŭ pe următoarele: alb. Beta —illyropannon Baeta f., Betuva f.; alb. Bitsa—ill. pann. Bizus b.; alb. Boli—ill. pann. Bolana f.; alb. Dĭeta—ill. pann. Deter b.; alb. Meš—ill. pann. Messius b., Messus b.; alb. Şüti, Şütani—ill. pann. Sutta f., Sutti b.; alb. Voka, Votši, Votšer—ill. pann. Voccius b.>*Vocca; alb. Voli—ill. pann. Volaesa f.

Numele albaneze le-am dat din lista întocmită sub titlul de „alte heidnische Namen“ la Nopcsa M. 231. Observ asupra aceşteĭ liste că autorul nu spune dacă numele sînt de botez orĭ de familie. Din această listă trebuesc şterse Džeruni, care-ĭ Hieronymus, Topuzi, care-ĭ turc *topuz* massue, sceptre Zenker 604 c (de unde şi romîn *topŭz)*, Turku, care e numele de popor alb. turk M. Wört. 452, rom. turc, etc.

Unele din aceste nume apar ca nume de familie la Dacorominĭ: alb. Bala—rom. Balş (formaţiune sîrbească prin sufixul sîrbesc *-ša*, vezĭ Jireček Geschichte der Serben I 424 şi articulul meŭ „Prejudiţiĭ“ în Viaţa Romînească anul 1916); alb.

Bašota—rom. Bășotă (vezĭ maĭ jos categoriea 11); alb. Čuku —rom. Cĭúcă; alb. Fet—rom. Fắtu (Să fie cumva rom. *făt>fetus?)*; alb. Gani—rom. Gánea; alb. Kasi—rom. Cásu; alb. Kotši —rom. Cócea; alb. Kurti (care e probabil, după cum și Nopcsa presupune, turc *kurt* lup Zenker 714 a)—rom. Curt; alb. Man —rom. Mánu; alb. Tsuni (vezĭ maĭ jos categoriea 11)—rom. Ţóni. Unele din aceste nume de familie romîneștĭ sînt foarte vechĭ, precum Balș, Bașotă, altele sînt foarte noŭă, precum Ţóni, care e de curînd întrodus prin Neogrecĭ.

2. Nopcsa A. 139, 140, 142, 146; Nopcsa U. 6; M. Wört. 55, 276.

Nopcsa A. 139: illyr Ballaios, messapice Balakros, Balasires, Baledones—alb. *bałă* frunte, Stirn M. Wört. 24.

M. Wört. 55: illyr Burius—alb. *burr* bărbat.

M. Wört. 276: messapic Menzana, numele luĭ Jupiter, căruĭa Sallentiniĭ îĭ sacrificaŭ un cal (Festus)—alb. *măs,* articulat *măzi* mînz.

Observ că pe Burius îl consideră Gustav Meyer ca nume illyr pentrucă se găsește în inscripţiea C. I. L. III 2208 din Dalmatia. Dar aceasta nu-ĭ suficient.

3. Nopcsa Z. 917; Nopcsa A. 140, 144.

Nopcsa Z. 917: illyr Planius—alb. Plana.

4. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 140, 142, 146.

Nopcsa A. 140: illyr Bulliones—alb. Boli.

5. Nopcsa Z. 916, 917, 918; Nopcsa M. 222, 225; Nopcsa A. 141, 142, 143, 144; Nopcsa U. 6; Fischer Z. 564, 567.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 222, Nopcsa A. 142: illyr Dardani—alb. *dărδă* pară, Birne M. Wört. 61.

Fischer Z. 564: illyr Dardani—alb. *dărδă* pară, Birne.

Fischer Z. 564: illyr Dalmatae, Delmatae—alb. *dėle,* gheg *dėlmă* oae, Schaf M. Wört. 63.

Fischer Z. 564: illyr Dassaretii—alb. *daš* berbec, Widder M. Wört. 62.

Fischer Z. 567: illyr Daesitiatae—alb. *dai* voĭnic, hoţ, strammer Bursche, Räuber M. Wört. 58. alb. *dai* însă e>turc arab *dahil* priceput, abil, șiret, meșter în afacerĭ Redhouse 891 a, de unde și romîn *dahiŭ* la Şăineanu Elementele turceștĭ în limba romînă Revista Tocilescu IV pag. 682 (din Jipescu Opincaru).

6. Nopcsa M. 238: illyr Labeatae—alb. „Ljaben".

Prin „Ljaben" înțelege Nopcsa regiunea din mijlocul Albanieĭ actuale *Labări, Lapări,* situată la nord de insula Corfu și care cuprinde între altele districtele Avlona, Kurveleš, corespunzînd aproximativ teritoriuluĭ vechilor Chaones, M. Wört. 14. Locuitoriĭ aceșteĭ regiunĭ se numesc *Lap,* articulat *Labi.* Adĭectivul și adverbul corăspunzător e *lapărišt, labărišt,* gheg *labăništ.* Aceste nume sînt provenite după M. Wört. 14 prin metateză slavă din **Albări, Arbări,* care este numele național pentru Albania la Albanejiĭ din Grecia și Italia (Celelalte nume etnice la aceștĭ Albanejĭ sînt *'Arbăr, Arbărẻš, Arbănór*=Albanez, *arbărišt, arbăništ*=albanez adĭectiv și adverb. La Albanejiĭ din Albania numele etnice sînt *štšipătár* = Albanez, *štšipări, štšipăní* = Albania, *štšipărišt, štšipăništ* = albanez adĭectiv și adverb>*štšipóĭ* pricep, verstehe M. Wört. 14, 411)

7. Nopcsa Z. 916, 917, 918; Nopcsa M. 233; Nopcsa A. 138, 139, 140, 141, 144, 145, 146.

Treĭ subcategoriĭ:

α. Nume topice vechĭ depe teritorĭul albanez păstrate până astăzĭ.

Nopcsa Z. 916, Nopcsa A. 138: vechĭŭ Aulon—actual Avlona.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa A. 141: vechĭŭ Scodra—actual Școdra.

Nopcsa Z. 918, Nopcsa A. 145: vechĭŭ Scardus—actual Șar.

β. Nume topice illyre asămănătoare cu nume topice albaneze.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa A. 139: illyr Arsia—„Cuvîntul *Ars,* genitiv *Arsit* este un substantiv des întrebuințat în numele compuse topice albaneze".

γ. Nopcsa M. 233: Nume de localitățĭ din actuala Dalmație, dintre care multe probabil nu sînt slave, se găsesc și în Albania.

8. Nopcsa Z. 916, 917, 918; Nopcsa M. 225; Nopcsa A. 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147; Nopcsa U. 6; Fischer Z. 564, 567; M. Wört. 63, 256.

Este cea maĭ bogată categorie.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 225, Nopcsa A. 138: illyr Arantsona [In izvoare stă însă Arausona, Arausa, Arausione, Ἀραυζῶνα, C. I. L. III pag. 366]—alb. *arănts* oțel, Stahl M. Wört. 14.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 225, Nopcsa A. 138: illyr

Arnissa—alb. *ărnĭa* zad, Lärchenbaum (Lipseşte la M. Wört., poate gheg *rắńă* stejar, Steineiche M. Wört. 365).

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 225, Nopcsa A. 140: illyr Bolurus—alb. *bułắr* Wasserschlange M. Wört. 41 (=rom. *balaur*, origine obscură, vezĭ § 328).

Fischer Z. 564: illyr Delminium—alb. *dėle*, gheg *dėlmă* oae, Schaf M. Wört. 63.

Fischer Z. 567: illyr Scodra—alb. *kódră* deal, Hügel M. Wört. 193.

M. Wört. 63: illyre Delminium, Dalmatia—alb. *dėle*, gheg *dėlmă* oae Schaf M. Wört. 63.

M. Wört. 257: illyr Dimallum—alb. *mal* munte, Berg M. Wört. 256 (rom. *mal*, vezĭ § 328).

9. Nopcsa A. 140, 145.

Nopcsa A. 140: illyr Blanona—alb. Lani.

10. Nopcsa A. 144: illyr Salona, messapic Salentum—alb. Şala.

11. Nopcsa Z. 918, 920; Nopcsa M. 232; Nopcsa A. 139, 141, 144, 145, 146.

Nopcsa M. 232: alb. Bitsa—thrac Bizes; alb. Dini—thrac Dinis; alb. Mani—thrac Manius; alb. Şiŝeri—thrac Sisiros.

Numele thrace sînt luate din Tomaschek Die alten Thraker. Observ că Bizes după criteriile mele nu-ĭ probat ca thrac (Pe alb. Bitsa eŭ l-am alăturat de un nume illyr. Vezĭ maĭ sus 1).

La aceste apropierĭ aş adăogi eŭ pe următoarele: alb. Baŝa, Baŝota—thrac Bas b.; alb. Butsa—thrace Buzes b., Byzas b., Byzes b., Byzos b.; alb. Kotsi—thrace Cutia b., Cutia f., Cutius b., Cutzes b.; alb. Meli—thrac Melias b.; alb. Meta —thrac Meticus b.; alb. Tsuni—thrac Zonios b.

Vezĭ pentru alte observaţiĭ supt 1.

12. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 139, 143.

Nopcsa A. 139: thrac Bizes [pentru care vezĭ sub 11. Nopcsa aicĭ îl numeşte illyr, sigur din scăpare de videre]—alb. *bits* purcel, Ferkel M. Wört. 38.

Eŭ aş adăogi thrac Burus—alb. *burr* bărbat, Mann, M. Wört. 55. Compară 2.

13. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 144: thrac Salia—alb. Şala.

14. Nopcsa A. 138: thrac Aulu- [pe care Nopcsa îl scrie greşit Aulon-] din Auloporis, Aulutralis, etc.—alb. Avlona.

15. Nopcsa Z. 918: thrac Triballi [Nopcsa scrie Triballum] —alb. Bala.

16. Nopcsa Z. 917, 918; Nopcsa M. 225; Nopcsa U 6; Fischer Z. 567.

Nopcsa Z. 917: thrac Bessi—alb. *bėsă* credință, Glaube M. Wört. 33.

Fischer Z. 567: thrac Satrae [Fischer îĭ numeşte „Satriaten"]—alb. *satăr* satîr, Fleischermesser! alb. *satăr*, rom. *satîr* însă e de origine turcească, *satîr* couteau de boucher Zenker 558 a, propriu un participiu prezent (format din tema aoristuluĭ) al luĭ *satmák* vendre, débiter. Fischer cunoaşte pe turcul *satîr*, dar presupune că „poate cuvîntul turcesc e înprumutat din albaneza, ĭar nu din contra".

17. Nopcsa A. 140, 141, 142, 143, 145.

Nopcsa A. 141: thrac Buridava—alb. *burr* bărbat, Mann M. Wört. 55.

18. Nopcsa A. 145: thrac Diniscarta—alb. Dini.

19. Nopcsa A. 141; M. Wört. 48, 55, 164.

Nopcsa A. 141: messapic *byrion* casă, Haus—alb. *bun* colibă, Hütte (lipseşte în M. Wört.).

M. Wört. 48: messapic *brėntion* ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐλάφου, capul cerbuluĭ—alb. *bri*, articulat *briri*, gheg *brī*, articulat *brîni* corn, Horn, Geweih.

M. Wört. 55: messapic *býrion* casă, Haus—alb. *burr*, *bûrră* bărbat, Mann.

M. Wört. 164: venet(?) *ceva* vacă, Kuh (la Columella)—alb. *ka* boŭ, Ochs.

20. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 139, 144; Nopcsa U. 6; M. Wört. 24, 28, 285.

Nopcsa Z. 918, Nopcsa A. 144, Nopcsa U. 6: thrac *mimallones* [μιμαλλόνες „makedonische Benennung der Bacchantinnen" Passow. Nopcsa scrie *mimallontes]*—alb. *mal* munte, Berg M. Wört. 256. In *mi-* din *mimallones* Nopcsa vede prepoziţiea albaneză *mi* pe, auf, astfel că ~ ar fi însemnat faptul că bacantele *umblaŭ pe munţĭ, cutrieraŭ munţiĭ.*

Nopcsa A. 139, Nopcsa U. 6: phrygian *balen* rege, König —alb. *bállă* frunte, Stirn M. Wört. 24.

M. Wört. 24: phrygian *balėn* rege, βασιλεύς—alb. *bállă* frunte, Stirn.

M. Wört. 28: thrac *bassára* o haĭnă lungă, „Name eines langen Gewandes"—alb. *báskă* lînă, Fliess (rom. *báscă).*

M. Wört. 257: thrac *malu-* din *maluensis* (din Dacia maluensis)—alb. *mal* munte, Berg.

M. Wört. 257: thrac *mantia* mur, Brombeerstrauch—alb. *man, mand* agud, dud, Maulbeerbaum.

M. Wört. 285: thrac *mózula* thymus, cimbrişor—alb. *móδulă* mazăre, Erbse (rom. *mázăre).*

21. Nopcsa A. 144: alb. Şála—thrac *salia,* o plantă, τράγιον, τραγόκερως.

22. Nopcsa A. 140: alb. *Bridža*—thrac *briza,* βρίζα, un fel de cereală, τίφη, după Tomaschek Die alten Thraker II_I 7 Emmerkorn, Einkorn, grîŭ moale.

23. Nopcsa A. 144: *-este* în Tergeste, Segesta, Penestae —alb. *-išt.*

24. Nopcsa A. 139: „*aspestos,* glosă epirotă, schnell— alb. *špeiti* schnell".

Lucrul stă astfel. Hesychius sub ἄσπετος *[áspetos,* nu *áspestos]* spune: „ἄσπετος, ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν Ἠπείρῳ, ὥς φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ὀποντίων πολιτείᾳ (Achilles în Epir este numit *áspetos,* după cum spune Aristoteles în Constituţiea politică a Opontiilor [operă astăzĭ perdută])". Vorbele greceştĭ sînt tot aşa de neprecize ca şi traducerea romînească. Ce însemna *áspetos* în Epir? Insemna Achilles? Orĭ era numaĭ un epitet al luĭ Achilles? După M. Wört. 413 alb. *špéită* ĭute, schnell, rasch, trebue pus în legătură cu vechĭŭ bulgar *spěhŭ* grabă, Eile, şi nu poate fi derivat din *expedītus,* cum propunea Miklosich, de unde ar fi trebut să rezulte **špăită,* **špită.*

25. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 145: „thrac Zibel-Thiurdos, Zibal-Surdos—alb. Şn Şurδ, persoană mitologică albaneză, zeul furtuneĭ la Albanejiĭ de astăzĭ (der Gewittergott der heutigen Albaner)". Numele de *zeŭ, Gott,* dat de Nopcsa acestuĭ personaj albanez este inpropriŭ. Dupăcum arată *šn*>*sanctus,* avem a face cu un *sfînt* albanez, analog luĭ *sfîntul Petru* al Romînilor, care este închipuit de Romînĭ ca umblînd prin noorĭ şi trăsnind pe dracĭ în dreapta şi în stînga.

Zeul thrac este numit în inscripţiĭ Ζβελθιοῦρδος, Ζιβελσοῦρδος, Zbelthiurdus şi era un zeŭ al fulgerelor şi al trăsnetelor, Tomaschek Die alten Thraker II_I 60-62. Este foarte probabil că personajul legendar albanez este, ca înţeles şi ca nume, directul descendent al zeuluĭ thrac, şi că n-are a face cu cuvîntul albanez *šurϑ,* articulat *šúrδi* surd, taub>latin *surdus* M. Wört. 420, decît doar prin etimologie populară. In sfîntul Petru romînesc care umblă prin noorĭ fulgerînd şi trăsnind să nu fie cumva o reminiscenţă thracă?

Eŭ adaug

26. Nume topic paeon cu elemente albaneze: Bylazor („Βυλάζωρ, cel maĭ mare oraş al Paeonieĭ" Polybios V, 97. Compară cele spuse la Nota P. 10, § 49)—alb. tosc *vălázăr*, pluralul luĭ *vălá* frate, Bruder M. Alb. I 322, alb. tosc *vălazări* frăţie, Bruderschaft M. Wört. 469. Formele gheghe corăspunzătoare sînt *vălázăn* M. Alb. I 322 şi *vălazăni* M. Wört. 469. Este forma de plural albaneză gheg *-ăn*, tosc *-ăr*, care probabil e analogică, lăţită dela temele *-n* M. Alb. 65, M. Alb. I 356. In caz cînd într-adevăr apropierea paeon *Bylazor*—alb. *vălázăr* nu este datorită întîmplăriĭ, fenomenul albanez tosc *n* intervocalic<*r* exista la Paeonĭ şi este poate străvechiŭ şi la Albanejĭ. In ce priveşte faptul că pluralul dela *frate* orĭ cuvîntul *frăţie* pot servi ca nume topice, compară romîneştile *Fraţĭ*, sat în judeţul Ialomiţa, *Frăţie*, sat în judeţul Tecuciŭ, Frunzescu Dicţionar topografic al Romînieĭ. Tomaschek Die alten Thraker II_{II} 61 compară pe *Byl-* din *Bylazor* cu tribul illyr *Bylliones* şi pe *-azor* cu *Azoros*, oraş din Thessalia de nord [din regiunea aşa numită de Strabo VII, 7, $_9$ Pelagonia tripolitis]. C. Jireček, Geschichte der Bulgaren 70 crede că *-or* din *Bylazor* este=albanezul *úră* Brücke, pod M. Wört. 458.

§ 345. Din exemplele date se poate constata felĭul faptelor. Este vorba de asămănărĭ foarte problematice de cele maĭ multe orĭ, de asămănărĭ însă, care, în general şi aproximativ considerate, nu se pot contesta. Şi pentru aceĭa faptele aduse de Nopcsa, multe şi încîlcit expuse, ar merita să fie lămurite de un om răbdător şi competent, pentruca să putem şti pe care din ele se poate pune bază în adevăr (Nopcsa, care e arheolog de meserie, mărturiseşte modest că dă materialul numaĭ ca ceva încîlcit şi amestecat, din care filologiĭ să poată alege. Nopcsa A. 138: „Miĭa ştiinţa comparată a limbilor îmĭ este o disciplină necunoscută. Rămîne ca învăţaţiĭ de meserie să aleagă ce-ĭ adevărat din această compilaţie". Nopcsa M. 230: „Poate că în mîna filologilor materialul adunat de mine va da maĭ bune rezultate decît în discuţiea mea, a unuĭ ageamiŭ".). Miĭa îmĭ lipseşte competenţa.

Dintre ceĭ treĭ învăţaţĭ unicul competent, Gustav Meyer, dă puţinele fapte în mod incidental, fără să insiste asupra lor. Cel maĭ puţin competent, Fischer, dă puţinelor fapte aduse (şi care

de altfel, maĭ toate, fusese pomenite încă de Hahn în Albanesische Studien, după cum observă Nopcsa Z. 915) mare importanță și socoate că prin ele s-ar rezolva chestiunea naționalitățiĭ Albanejilor, anume în felĭul acela că Albanejiĭ ar fi Illyrĭ. Fischer Z. 564: „Sînt Albanejiĭ descendențiĭ vechilor Illyrĭ? După cum se știe, întrebarea aceasta a fost tăgăduită de mulțĭ învățațĭ. Ar fi de cea maĭ mare importanță, nu numaĭ pentru istoriea popoarelor din peninsula balcanică, ci și pentru filologie și istorie în general, să se poată proba că Illyriĭ de altă dată îșĭ aŭ descendențiĭ în Albanejiĭ de astăzĭ. Eŭ cred că această probă se poate aduce pe maĭ multe căĭ științifice. Negreșit că probele nu sînt toate de aceĭaș putere. Dacă ar reuși însă cineva să găsească vreo cîteva nume vechĭ, care să-șĭ aĭbă vădite corespondente în limba albaneză, continuitatea ar fi sigur probată".! „Lucrul e mult maĭ complicat decît îș închipuește Fischer", observă cu drept cuvînt Nopcsa K. 2.

§ **346.** Din bogatul material adunat de dînsul, macarcă în cea maĭ mare parte de foarte problematică valoare, Nopcsa a constatat însă—după cum într-adevăr și este, dacă judecĭ aproximativ lucrurile—asămănărĭ între limba albaneză nu numaĭ cu limba illyră, ci și cu cea thracă, și avînd în videre faptul că limba albaneză este o limbă *satem,* ca și cea thracă, ĭar cea illyră ar fi o limbă *centum* (Nopcsa Z. 920: „Limba thracă samănă cu albaneza, căcĭ ambele sînt limbĭ *satem,* și se deosebește de limba venetă, care era o limbă *centum*". Nopcsa A. 150: „Venetiĭ eraŭ Illyrĭ curațĭ". Pentru Venetĭ, Illyrĭ și limba lor vezĭ § 171. Acolo eŭ am interpretat pe χ venet, care după Pauli ar fi avut valoarea spiranteĭ fonice palatale *[$\acute{\gamma}$]* și guturale *[γ],* ca al doilea element al uneĭ africate [căcĭ africate nu sînt doar numaĭ *ts, dz, tš, dž]* și am crezut că, dacă ar lua cineva drept bune cele susținute de Pauli, apoĭ maĭ degrabă ar putea considera limba venetă ca o limbă *satem* decît ca o limbă *centum),* ajunge la concluziea că Illyriĭ așa numițĭ din peninsula balcanică eraŭ în realitate un popor compus din doŭă păturĭ, dintr-una thracă și una illyră, căcĭ numaĭ astfel se poate explica cum Albanejiĭ, care din punct de videre istoric și geografic sînt Illyrĭ, vorbesc o limbă *satem,* care nu este o limbă illyră, deoarece limba illyră era o limbă *centum:* Albanejiĭ ar fi eșițĭ din pătura thracă a așa numiților Illyrĭ, șĭ dacă există legăturĭ între limba lor și cea illyră, aceste legăturĭ ar proveni dela înprumuturile pe care le-aŭ făcut dela Illyriĭ cu care trăĭaŭ în-

preună. In ce privește raporturile cronologice și sociale dintre cele doŭă păturĭ, pătura thracă ar fi maĭ veche și suptpusă, ĭar pătura illyră ar fi noŭă și suprapusă, ca dominantă. Nopcsa Z. 920: „Pe vremea Romanilor populațiea actualeĭ Bosniĭ de sud și actualeĭ Albaniĭ de nord consista dintr-o pătură thracă dedesupt și una illyră deasupra". Nopcsa M. 223: „Dacă se admite o pătură thracă *(satem)* dedesupt și o pătură illyră *(centum)* deasupra, dispar toate dificultățile". Nopcsa A. 149: „Illyriĭ care pe vremea Romanilor locuĭaŭ la coastele măriĭ adriatice eraŭ un popor amestecat (Mischvolk)". Nopcsa K. 2: „Coasta de răsărit a măriĭ adriatice pe vremea Romanilor era locuită de un popor amestecat, care-șĭ avea originea în doŭă popoare deosebite, anume în Thracĭ și în Illyrĭ curațĭ (=Venețĭ), cu preponderanță numerică a elementuluĭ thrac și cu preponderanță socială a elementuluĭ illyr. Din aceastä amestecătură, supusă la o puternică romanizare, aŭ eșit Albanejiĭ".

Această concepție asupra firiĭ etnice a Illyrilor din peninsula balcanică, la care Nopcsa a ajuns pe baza legăturilor care ar fi existînd între limba albaneză și limba illyră pe de o parte, limba thracă pe de altă parte, a fost scoasă la iveală maĭ înainte, în mod independent de vreo comparație cu limba albaneză, de arheologĭ. Strădănuințile acestora de a hotărî raporturile istorice și geografice dintre Illyrĭ și Thracĭ, care aŭ dat naștere la o bogată literatură (Vezĭ-o la Nopcsa M. 212), aŭ culminat în părerea că primiĭ emigranțĭ aŭ fost Thraciĭ, care s-aŭ lățit până la marea adriatică, și dincolo de această mare pe coasta de est și de sudest a Italieĭ, și că apoĭ peste Thracĭ aŭ venit Illyriĭ, care s-aŭ scurs peste eĭ în partea de răsărit a peninsuleĭ, ĭar în partea de apus a aceșteĭa, precum și în părțile transadriatice, s-aŭ stabilit printre dînșiĭ, reducîndu-ĭ la o clasă subordonată, la un fel de Heloțĭ. Curațĭ Illyrĭ, neamestecațĭ cu Thracĭ, eraŭ Venețiĭ (Patsch, Thrakische Spuren an der Adria, Jahreshefte des oesterreichischen archäologischen Instituts anul 1907; Penka, Die vorhellenische Bevölkerung Griechenlands, Archiv für Rassenkunde anul 1911. La Nopcsa Z. 920, Nopcsa M. 212, Nopsc U. 7). In consecință, din cele doŭă stațiĭ preistorice principale din Bosnia, Butmir și Glasinac, cea maĭ veche, Butmir, ar aparținea Thracilor, și cea maĭ noŭă, Glasinac, ar aparținea Illyrilor, Nopcsa Z. 920, Nopcsa U. 7. Iar în cele doŭă tipurĭ de Albanejĭ, unul brunet și violent, altul blond și liniștit, Nopcsa ar videa perpetuate până astăzĭ cele doŭă păturĭ

componente ale aşa numiţilor Illyrĭ: tipul brunet ar reprezenta pe adevăraţiĭ Illyrĭ, ĭar tipul blond ar reprezenta pe Thracĭ, Nopcsa U. 6.

Nopcsa M. 212 face, cu privire la concluziile arheologilor, următoarea observaţie: „Toate aceste părerĭ rămîn simple hipoteze, cîtă vreme, făcînd abstracţie de vechea şi moderna nomenclatură a Albanieĭ, nu vom căpăta probe din rămăsiţile arheologice care se vor fi găsind în Albania însăş, apoĭ din tradiţiile, miturile, anthropometriea actualilor Albanejĭ". Cum că sînt simple hipoteze am bănuit chĭar numaĭ din puţinele indiciĭ date de Nopcsa asupra argumentăriĭ arheologilor, Nopcsa M. 212. Principalele argumente ale luĭ Patsch, de pildă, ar fi că se găsesc pe teritoriul illyr nume de localităţĭ thrace şi că Illyriĭ, după mărturiĭ istorice, ar fi supus o populaţie maĭ veche, pe care ar fi redus-o la starea de Heloţĭ (Aceste lucrurĭ se pot împăca însă şi cu presupunerea că Thraciĭ, veniţĭ după Illyrĭ, s-ar fi extins odată prin ultime ramificaţiĭ pănă în teritoriĭ illyre, pe care cu vremea nu le-aŭ maĭ putut stăpîni, şi că Illyriĭ aŭ supus la starea de Heloţĭ o populaţie maĭ veche neindogermană, care foarte probabil a existat în peninsula balcanică înainte de invaziea Indogermanilor). Dar nicĭ Nopcsa n-a adus vreo lămurire asupra firiĭ etnice a Albanejilor. Din cercetările sale asupra rămăşiţilor arheologice din Albania, asupra tradiţiilor, miturilor şi anthropometrieĭ Albanejilor, pe care le face în Nopcsa M., nu rezultă ca ceva sigur pentru istoriea acestuĭ popor decît că este relativ de curînd venit în actualul luĭ teritoriŭ din regiunĭ de maĭ la nord (Vezĭ maĭ sus § 343). Iar asupra materialuluĭ limbistic am de făcut observaţiile următoare: 1. Pe numele topice illyre care s-ar găsi pe actualul teritoriŭ albanez nu se poate pune nicĭo bază, căcĭ numirĭ topice vechĭ se pot păstra pe un teritoriŭ oarecare chĭar dupăce vechea populaţie a dispărut din acel teritoriŭ şi a fost înlocuită cu o populaţie noŭă. Acest lucru îl recunoaşte şi Nopcsa, Nopcsa Z. 915. 2. Din celălalt material, care, cu toată umplutura, posede sigur ceva adevărat, rezultă că limba albaneză are oarecare legăturĭ şi cu limba illyră şi cu limba thracă. Legăturile acestea, bazate numaĭ pe cuvinte, şi care s-ar putea explica decĭ prin înprumut (Vezĭ § 332), sînt explicabile orĭcum între limbĭ indogermane, între limbĭ de aceĭaş origine, fără ca să fie nevoe ca limba albaneză să fie numaĭ decît orĭ illyră orĭ thracă. Ba tocmaĭ faptul acesta, că limba albaneză prezintă legăturĭ lexice şi

cu limba illyră şi cu cea thracă, este ceva firesc pentru o limbă *alta*, înrudită cu cele două, ĭar nu identică cu una din ele. In orĭce caz, dacă trebue numaĭ decît să facem această identificare şi ne ducem după statistică (Alt criterĭu de judecată în aşa înprejurare n-avem), apoĭ limba albaneză e maĭ degrabă illyră decît thracă, pentrucă legăturile cu limba illyră, aşa cum reese din materialul brut adunat de Nopcsa, sînt maĭ numeroase decît acele cu limba thracă. 3. Presupunerea că Illyriĭ din peninsula balcanică ar fi fost un popor compus din Thracĭ supuşĭ şi Illyrĭ dominatorĭ nu rezultă, decĭ, din faptele limbistice oferite de limba albaneză. Dar ea este contrazisă şi de înprejurările geografice. Orĭcare va fi fost anume în mod preciz patriea primitivă a Indogermanilor, orĭ prin Asia pe undeva, după cum s-a crezut maĭ înainte, orĭ prin Europa (de pildă în nordul Europeĭ, cum vrea Hirt, orĭ în sudul Rusieĭ, cum vrea Schrader), Hirt, Die Indogermanen, Strassburg, 1905, pag. 176 sqq., orĭ tot prin Asia, şi anume la Altai, după cum vrea acum de curînd Kramář, Die Ankunft der Germanen, Litauer und Slaven aus der Urheimat am Altaj, Budweis, 1916 *), în peninsula balcanică eĭ s-aŭ lăţit dela răsărit spre apus, şi este firesc lucru ca ceĭ maĭ de curînd veniţĭ să fie aşezaţĭ în acestă peninsulă maĭ spre răsărit şi să fi înpins şi să fi îngrămădit pe ceĭ maĭ de mult veniţĭ spre sud şi spre vest. Un zbor al noilor veniţĭ peste capetele celor maĭ vechĭ pentru a se aşeza la vest (tocmaĭ în regiunea cea maĭ puţin fecundă) şi a reduce acolo la starea de Heloţĭ pe emigranţiĭ veniţĭ înainte de dînşiĭ, aceasta e din contra maĭ puţin firesc. 4. Din argumentare trebue scos faptul că limba illyră ar fi o limbă *centum*, pentrucă nu se ştie nimic sigur în această privinţă (Vezĭ § 171). Prin scoaterea acestuĭ fapt se prăbuşeşte toată clădirea hipotezeĭ. 5. Din argumentare trebue scos mirajul că Albanejiĭ trebue să fie numaĭ decît descendenţiĭ vechilor locuitorĭ aĭ actualuluĭ lor teritorĭu.

Cu alte vorbe, din asămănările de cuvinte dintre limba albaneză şi limbile illyră şi thracă nu se poate afla nimic asupra firiĭ etnice a Albanejilor **).

---

*) Această lucrare o cunosc numaĭ dintr-un prospectus.

**) Cu privire la coexistenţa Thracilor şi a Illyrilor, orĭ la amestecul dintre aceste neamurĭ de oamenĭ, care ar fi avut loc pe teritorĭul cunoscut sub numele de illyr din peninsula balcanică, apar necontenit presupunerĭ. Menţionez aicĭ pentru curiozitate două. Jorga, Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, Bucarest, Juin 1915, pag. 116:

II

§ 347. Dacă din eventuale asămănărĭ de cuvinte dintre limba albaneză şi limbile thracă şi illyră nu se pot trage concluziĭ asupra firiĭ etnice a Albanejilor, există în altă direcţie posibilitatea de a face între limba illyră şi cea albaneză comparaţiĭ din punct de videre al sunetelor, al aceluĭ element limbistic care este indicele cel maĭ puternic al afinităţiĭ etnice (Vezĭ §§ 273, 308 ε). Anume:

α) Limba romanică a Illyrilor din peninsula balcanică, şi anume acea a Liburnilor din insula Veglia (Vezĭ § 54 sub Liburni), s-a păstrat în diferite notiţe maĭ vechĭ, dar maĭ ales în acele culese de Bartoli din gura ultimuluĭ Vegliot care o maĭ învăţase ca limbă maternă, a luĭ Tŭóne Udăĭna, mort la 10 Iunĭu 1898 (Bartoli, Das Dalmatische, I pag. 13). Notiţele toate, precum şi un studĭu asupra sunetelor, formelor şi lexiculuĭ aceşteĭ limbĭ, maĭ înainte (şi anume întîĭŭ de Ascoli) *vegliotă* numită, ĭar astăzĭ *dalmată*, a publicat Matteo Giulio Bartoli, Das Dalmatische, Wien, Hölder, 1906, 2 volume (Schriften der Balkankommission) *).

'Illyriĭ înainte de a se romaniza îşĭ părăsise limba şi adoptase pe acea a Thracilor'. Barić 125: „Limba albaneză este un dialect thrac illyrizat. Despre aceasta voĭŭ vorbi maĭ pe larg aĭurea [Probabil în a doŭa parte a lucrăriĭ sale Albanorumänische Studien, care, după cît ştiŭ, n-a apărut încă]". Va să zică Thraciĭ s-aŭ illyrizat după Barić, nu s-aŭ thracizat Illyriĭ, cum zicea Iorga. Aceste lucrurĭ sînt de altfel atît de uşoare la aşa mare depărtare! Maĭ ales că Illyriĭ şi cu Thraciĭ eraŭ fraţĭ, după cum afirmă Iorga locul citat („Les Illyriens, vaincus et soumis, ne disparurent pas plus que leurs frères, les Thraces, dont ils avaient emprunté le langage, abandonnant le leur"), şi între fraţĭ, fireşte, limbile se schimbă ca ceaoanele.

*) Cunoştinţile asupra limbiĭ dalmate depe alte teritoriĭ illyre decît acel al insuleĭ Veglia sînt foarte neîndestulătoare şi încurcate. Ele consistă în cuvinte înprumutate din dalmata de limba sîrbocroată şi în cuvinte strecurate din dalmata în acte publice latineştĭ şi italieneştĭ scrise de Dalmaţĭ. Din asemenea înprumuturĭ şi infiltraţiĭ aflăm cuvinte dalmate şi fonetisme dalmate. Şi se constată într-adevăr cîte ceva. De pildă, în dalmata de sud, care după Bartoli D. II 378 ar începe cam dela latitudinea insuleĭ Curzola, *c* s-a păstrat ca explozivă nu numaĭ înainte de *e* fix, ca în dalmata de nord, în special în vegliot (Vezĭ § 339), ci şi înainte *i* fix (cu alte vorbe înainte de orĭcare *e*, *i* sonanţĭ), pentrucă în limba sîrbească dela Ragusa cuvîntul latin *cīmex* sună *kimak* (Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 83; Bartoli D. II, 378). Acelaş lucru probabil s-a întîmplat cu *g*, dar lipsesc exemple. Diftongiĭ, ceĭ atît de caracteristicĭ pentru limba romanică a Illyrilor (Vezĭ maĭ jos § 349

β. Pe coastele de vest ale măriĭ adriatice (coastele de est ale Italieĭ) a existat o populaţie illyră, care a fost romanizată. Pentru aceasta sînt doŭă feliurĭ de mărturiĭ, unele istorice, altele bazate pe conformitatea de nume personale, nume de triburĭ şi nume topice, care apar şi pe teritoriul illyr din peninsula balcanică şi pe teritoriul depe coasta răsăriteană a Italieĭ. Aceştĭ

No 2, a) apar în forme ca *siando* (=*sĭándo*)>*essę̆ndo* în testamente din Ragusa (Jireček Die Romanen, II, 12; Bartoli D. II, 261). *e* şi *o* neaccentuaţĭ pe tot celălalt teritoriu dalmat, afară de Veglia, aŭ propensiea de a se preface în *i* şi *u*, după cum se vede şi din actele publice şi din cuvintele romanice înprumutate de limba sîrbocroată (Jireček Die Romanen I, 80-81; Bartoli D. II, 348).

Dar limba sîrbocroată a înprumutat cuvinte şi din veneţiana şi din romîna, ĭar actele publice scrise în latineşte şi italieneşte cuprind poate şi elemente veneţiane. Cine are să facă deosebirea? Jireček Die Romanen II, 1-19, dă acte publice din 11 localităţĭ. Cele maĭ multe sînt din Ragusa, şi chĭar cele din localităţĭ altele decît Ragusa provin cele maĭ multe tot dela Ragusanĭ. Dar ce este dalmat şi ce este veneţian în aceste acte scrise în limbile latină şi italiană? Această hotărîre se lasă pe sama lectoruluĭ. Jireček Die Romanen I, 78-93 sub titlul „Der romanische Dialekt der Dalmatiner" înşiră tot feliul de fapte, fonologice, morfologice şi lexice. Dar ce este într-adevăr dalmat în ele? Această hotărîre se lasă pe sama lectoruluĭ. Ce caută, de pildă, *prevede>presbyter* pag. 91? Acest cuvînt este imposibil să fie dalmat, pentrucă dalmata aparţine sigur la grupul de limbĭ apenino-balcanic (Vezĭ maĭ jos § 349) şi nu preface explozivele afone intervocalice în fonice. *Prevede* e sigur veneţianul *prévede*. Se adaug apoĭ dificultăţile ortografice şi înprejurarea că un cuvînt romanic întrat în gura Slavuluĭ a suferit probabil ulterioare schimbărĭ care nu trebuesc puse pe socoteala limbiĭ de origine. Acelaş cuvînt apare scris *clesia*, *glesia*, *glegia>ecclesia* Jireček Die Romanen I, 84. Care-ĭ adevărata lectură? In limba sîrbă dela Ragusa există cuvîntul *kimenat>caemę̆ntum* Bartoli D. II 333. Inseamnă aceasta că în limba dalmată nu exista diftongul *ĭá* (>ę̆ în silabă închisă) în acest cuvînt? Maĭ degrabă cu mult este de admis că diftongul *ĭá* exista, dar că a dispărut, prefăcîndu-se în *e*, în urma uneĭ ulterioare alunecărĭ de sunet sîrbeştĭ.

Cazurile de acest fel, de care am dat cîteva exemple, sînt nenumărate, şi Bartoli, cu toată munca depusă, n-a putut scoate decît puţin material probabil dalmat din asemenea izvoare. Bartoli D. I, 84: „Din texte numaĭ puţine cuvinte am putut culege. Din multe groase volume de colecţiĭ publicate şi nepublicate am putut culege numaĭ un cuvînt orĭ doŭă. N-a fost muncă uşoară să păscuesc exemplele rari nantes în marea documentelor celor numaĭ pentru istoric interesante şi care pentru filolog sînt fără folos şi plihticoase". Pentru aceĭa are dreptate Clemente Merlo să spună Vegliotto e ladino 279 (la Bartoli Dalmazia e Albania 489) că „la dreptul vorbind, ceĭa ce ştim din limba dalmată e vegliotul, restul e întunecime mare, ruine şi zgură, din care nu poţĭ scoate nimic".

Illyrĭ din Italia aŭ venit ca emigranţĭ din peninsula balcanică, probabil pe calea măriĭ. Mărturiĭ de soĭul celor pomenite asupra Illyrilor din Italia există pentru poporul Paeligni şi pentru provinciile Apulia şi Calabria. Vezĭ Kretschmer Einleitung 259-260. In nomenclatura actuală italiană ar fi aproximativ provinciile Abruzzi (Abruzzo ulteriore şi Abruzzo citeriore), Terra di Bari, Terra d'Otranto (Limba din aceste doŭă din urmă provinciĭ o numeşte Bartoli *pugliese)*. Dialectele italiene depe aceste teritoriĭ se pot considera, prin urmare, ca vorbirĭ romanice dezvoltate pe fond illyr.

γ. Alt dialect italian dezvoltat pe fond illyr este cel istrian.

δ. Dela neamul illyr Messapii din Calabria (Terra d'Otranto) s-aŭ păstrat inscripţiĭ în limba messapică.

§ 348. In ce priveşte inscripţiile messapice, s-ar constata în ele, după Kretschmer Einleitung 263 sqq., următoarele asămănărĭ de sunete cu limba albaneză: 1. *ŏ* indogerman < *a;* 2. diftongul indogerman *aŭ* < *a*. Deosebirile sînt însă chĭar în acest cadru strîmt maĭ marĭ decît asămănările: *ō* anume indogerman e reprezentat în messapica prin *a* şi *o* Kretschmer Einleitung locul citat, pecînd în albaneza e reprezentat prin *e* M. Alb. 88 (şi tot aşa prin *e* e reprezentat în albaneza şi *ō* latinesc M. Lat. 810); ĭar în messapica diftongul *aŭ* se găseşte maĭ mult păstrat decît prefăcut în *a* Kretschmer Einleitung locul citat, pecînd în albaneza el regulat a devenit *a* M. Alb. 90.

§ 349. In ce priveşte limba dalmată şi dialectele italieneştĭ dezvoltate pe teritorĭu illyr, ele aŭ fost comparate cu limba albaneză în Bartoli D. I, 267 sqq.

Bartoli anume înparte limbile romanice în doŭă grupurĭ, unul pireneo-alpinic şi altul apenino-balcanic. Din grupul din urmă desparte apoĭ grupul illyro-romanic, şi din grupul illyro-romanic desparte pe cel dalmat. El dă caracterele specifice ale acestor grupurĭ, şi la fiecare din grupurĭ compară şi limbile romînă şi albaneză.

Din discuţiea luĭ Bartoli se constată lămurit următoarele lucrurĭ: 1. Din grupul apenino-balcanic, care, pelîngă teritoriile illyre (balcanice şi italice) cuprinde aproximativ tot mijlocul şi sudul Italieĭ (incluziv Sicilia), insula Corsica şi nordul insuleĭ Sardinia, fac parte limbile romînă şi albaneză. 2. Limba dalmată are strînse legăturĭ cu vorbirile italiene dezvoltate pe te-

ritoriul illyr, și înpreună cu acestea formează grupul illyro-romanic. 3. Limbile romînă și albaneză nu fac parte din grupul illyro-romanic. In adevăr:

1. Singurul caracter al grupuluĭ apenino-balcanic este că explozivele afone intervocalice se păstrează ca afone. Și la acest caracter participă într-adevăr limbile romînă și albaneză. Celelalte pretinse caractere ale acestuĭ grup, aduse de Bartoli, nu pot fi luate în considerare, pentrucă chipul cum s-aŭ dezvoltat *cl, gl, ct* nu aparține ca ceva specific grupuluĭ, ĭar căderea timpurie a luĭ *s* și a luĭ *t* finalĭ, și felĭul africatizăriĭ luĭ *c, g* înainte de *e, i*, sînt fenomene latineștĭ populare, răspîndite prin imitație dela un centru, și nu pot proba nimic pentru baza de articulație a teritoriilor în care s-aŭ răspîndit.

2. Limba dalmată și dialectele italieneștĭ depe teritoriul illyr prezintă treĭ caractere comune, care, la un loc luate, formează caracterul specific al grupuluĭ illyro-romanic.

a. Abundanța diftongilor. Toate vocalele accentuate daŭ naștere la diftongĭ, chĭar *á* (prefăcut prealabil în *ą́, ó*), chĭar *í* lung și *ú* lung. Diftongĭ mulțĭ există și pe teritoriul celt și pe cel retoroman al lumiĭ romanice, dar nu în așa grad mulțĭ ca pe teritoriul illyr, și pe teritoriul celt, de pildă, *í* și *ú* lungĭ nu se diftonghează, ĭar pe teritoriul retoroman se diftonghează numaĭ în rarĭ localitățĭ. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 82 a atras atenția asupra faptuluĭ că și numele personale illyre prezintă mulțĭ diftongĭ. Compară în adevăr din lista dela § 162 nume ca Aioia, Andueia, Anduenna, Ballaios, Beucus, Beusas, Breucus, Buomis, Buuo, Ceunus, Dennaus, Diteius, Ditueius, Feucon, Iettus, Lastimeis, Liccaius, Oeplus, Paio, Piaius, Pleuratos, Sclaies, Suaros, Suioca, Teuta, Treusenus, Vedlsouna, Velsounus, Verzaiius, Volsouna; apoĭ o mulțime cu *ae*, ca Aepicadus, Laedus, etc. Unele din aceste grupurĭ vocalice vor fi fost cu hiatus, multe însă foarte probabil aŭ fost diftongĭ.

Aceștĭ diftongĭ sînt indigenĭ, dezvoltațĭ prin baza de articulație illyră, nu sînt importațĭ depe teritoriul celt, cum vrea Bartoli Dalmazia e Albania 461. Pentru aceĭa și africatizarea luĭ *c, g* înainte de *e, i* este în romînește anterioară diftongăriĭ luĭ *ę́* (Vezĭ § 251 No **176**, § 253 No **192**), ĭar în dalmata e posterioară (Vezĭ § 339): în romîna diftongarea luĭ *ę́* e ceva importat, care a ajuns pe teritoriul romînesc tîrziŭ, pecînd în dalmata a fost ceva băștinaș, indigen, care n-a fost importat de nicăirĭ, ci exista cu mult înainte de importarea fenomenuluĭ de africatizare a luĭ *c, g* înainte de *e, i*.

b. Felĭul cum s-aŭ dezvoltat grupurile *gn, mn, ct.*

c. *á<ą̊.*

3. Din punct de videre al poziţieĭ pe care o aŭ limbile romînă şi albaneză faţă de caracterele grupuluĭ illyro-romanic, constatăm următoarele.

a. In ce priveşte acest caracter, limbile romînă şi albaneză prezintă mare deosebire faţă de grupul illyro-romanic.

Şi romîna şi albaneza aŭ dezvoltat puţinĭ diftongĭ din vocale accentuate, şi numaĭ din *ė* şi *ȯ.* Apoĭ firea acestor diftongĭ este alta decît acea a diftongilor illyro-romanicĭ. Diftongiĭ romînĭ sînt un product de *umlaut,* sînt condiţionaţĭ anume de *-e* şi *-ă* din silaba imediat următoare. In albaneza diftongarea orĭ e spontanee, orĭ e dependentă de consonantele imediat următoare şi de poziţiea în cuvînt (Vezĭ § 314). In illyro-romanic ea e spontanee şi variează după cum silaba e închisă orĭ deschisă.

O oarecare asămănare se poate găsi însă între diftongiĭ albanejĭ şi ceĭ illyro-romanicĭ în aceĭa că grupurile vocalice disilabice (orĭ diftongiĭ cu diairesis), care constituesc majoritatea aşa numiţilor diftongĭ albanejĭ, se găsesc, întru cîtva, şi pe teritorĭul italian de fond illyr de sub § 347 β, după cum se vede din listele date de Goidánich L'origine e le forme della dittongazione romanza 88 sqq. Fenomenul se găseşte însă, pe alocurĭ, şi pe teritorĭul retoroman şi pe cel celt (francez), Goidánich opul citat 82-83. Sînt indiciĭ că el a existat şi în dalmata, căcĭ *ú,* care există alăturĭ cu *ŭó* ca reprezentant al luĭ *á* din silabă deschisă (în silabă închisă *á<ŭá),* este probabil eşit din **úo, í,* care e reprezentantul în silabă deschisă al luĭ *ę̊* (în silabă închisă *ę̊<ĭá),* este probabil eşit din **ie,* şi *ú,* care e reprezentantul în silabă deschisă al luĭ *ǫ̊* (în silabă închisă *ǫ̊<ŭá)* este probabil eşit din **úo.*

b. In ce priveşte acest caracter, maĭ mult samănă limba romînă, decît albaneza, cu illyro-romanicul *). Tipicele corespondenţe ale illyro-romaniculuĭ *gn < mn, mn < un* există în romîna, dar nu în albaneza. Tipica corespondenţă illyro-romanică

---

*) La tabloul de corespondenţe din Bartoli D. 280 trebue să se facă următoarele schimbărĭ şi adaose. *gn<ŭn* nu există în romîneşte; pentru *ct<t (>pt)* există un singur exemplu în romîneşte, meglenit *fat>fapt* (Vezĭ § 251 No **179**, compară § 247 No **138**); în albaneza, alăturĭ cu *m>mn (dăm>damnum, dămóĭ>damnare* M. Wört. 60) există şi *mb >mn (škămp,* articulat *šką̊mbi>scamnum* M. Wört. 408).

ct<pt există întocmaĭ aşa numaĭ în romîna, reflexul albanez *ft* samănă numaĭ aproximativ. In doŭă cazurĭ speciale singure se apropie maĭ mult albaneza decît romîna de illyro-romanic. Anume *it>ct* depe teritorĭul celt apare şi în illyro-romanic şi în albaneza (Apropierea între *it>ct* albanez şi *it>ct* depe teritorĭul celt a făcut-o încă M. Lat. 806). Apoĭ *gn<ng,* care apare numaĭ în *signum* în Cerignola (puţin la nord de Terra di Bari), Bari, Molise, Neapoli, Calabria (actuala), Sicilia, Bartoli D. I, 280, şi numaĭ în *lignum* în dalmata, Bartoli D. II, 369, e foarte obişnuit în albaneza: din patru exemple cunoscute de mine, *cognatus, pignus, pugnus, signum,* numaĭ unul, *cognatus,* are *gn<n (kunát* M. Wört. 214), celelalte treĭ aŭ *gn<ng (penk* articulat *pėngu, pungí, šenk* articulat *šėngu* M. Wört. 327, 357, 401). Dar aceste doŭă cazurĭ nu aparţin ca ceva specific grupuluĭ illyro-romanic.

c. Acest important caracter aparţine limbiĭ romîneştĭ (Vezĭ § 235), dar lipseşte limbiĭ albaneze.

Dacă în ce priveşte fenomenele specifice grupuluĭ illyro-romanic limba albaneză nu prezintă maĭ marĭ legăturĭ cu acest grup decît limba romînă, ea are comune cu dînsul unele fenomene care lipsesc limbiĭ romîne, dar aceste fenomene nu sînt specifice grupuluĭ illyro-romanic, ci aparţin unuĭ teritorĭu romanic cu mult maĭ mare. Anume:

á<é prin schimbare spontanee, fără umlaut: în dalmata Bartoli D. II, 340; în Abruzzi şi pugliese? Bartoli D. I, 277; pentru alte teritoriĭ romanice vezĭ Meyer-Lübke Grammatik I § 224 sqq.; pentru albaneza M. Lat. 806.

ű<ū: în dalmata Bartoli D. II, 338, 378; în Abruzzi şi pugliese Bartoli D. I, 277; pentru alte teritoriĭ romanice vezĭ Meyer-Lübke Grammatik I, § 47 sqq.; pentru albaneza M. Lat. 811, Pek. 37 (Cum că *ü* albanez este într-adevăr *i* rotunzit, vezĭ Pek. 6).

nt<nd, nc<ng, mp<mb, nd<nn, mb<mm. Asupra acestor fapte a atras atenţiea Miklosich, Albanische Forschungen, II, 83 (Denkschriften der wiener Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Bd. XX) şi M. Lat. 806. Miklosich: „*mb* şi *nd* se pronunţă [în albaneza] după localităţĭ ba *mb, nd,* ba *mm, nn.* In neapolitan *nd* se preface în *nn* şi *mb* în *mm.* Wentrup atrage atenţiea asupra faptuluĭ că şi în limba oscă *nd* se prefăcea în *nn.* Asămănarea limbiĭ

albaneze în elementele sale romanice cu dialecte din sudul Italieĭ îmĭ pare că merită atenție". M. Lat.: „Apropierĭ [între albaneza] cu fenomene fonologice din sudul Italieĭ, care în parte existaŭ şi în limba oscă, anume *nd, ng, mb* din *nt, nc, mp, nn, mm* din *nd, mb,* ni aduc aminte de elementul iapyg-illyr din vechea Italie de sud". In dalmata nu există fenomenele Bartoli D. II, 372. *nt < nd, nc < ng, mp<mb* în Abruzzi, Molise, Marche, Neapoli Meyer-Lübke Italienische Grammatik 132; *mp<mb* în Sicilia Meyer-Lübke ibidem; *nd<nn, mb<mm* în Sicilia şi, cu excepție de jumătatea sudică a Calabrieĭ (actuale), în tot sudul şi mijlocul Italieĭ până aproximativ la latitudinea oraşuluĭ Ancona Meyer-Lübke opul citat 132, 133. Pentru albaneza vezĭ M. Lat. 818. *nt<nd, nc<ng, mp<mb* în neogreaca Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache II ed. § 15. Pentru *nt<nd, nd<n* sporadicĭ şi dialectalĭ romîneştĭ vezĭ § 246 Nos **128, 129**. M. L. R. R. Alb. 41-42 socoate că fenomenul ar fi aparținut şi limbiĭ messapice, pentrucă numele de localitate messapic *Brindusium,* care ar fi derivat după Strabon din cuvîntul messapic *brention* cap de cerb (la Strabon VI, 3, 6), ar arăta că în acea limbă *nt* devenise *nd.* Aceasta ar fi o probă maĭ mult că limba albaneză este înrudită cu limba illyră dela sud, în special cu cea messapică, şi nu cu limba illyră dela nord. „Consider, decĭ, cu Kretschmer şi cu Pedersen Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXVI, 301, limba illyro-albaneză ca identică orĭ cel puțin ca foarte înrudită cu limba messapică şi ca deosebită de limba nord-illyro-venetă". Maĭ întîiŭ însă etimologiea *Brindusium>brention* nu-ĭ sigură. Dar chĭar dacă am admite pe baza eĭ fenomenul *nt<nd* în messapic, fapt remarcabil, care nu poate fi trecut cu viderea, este acela că în limba dalmată, care s-a dezvoltat pe un teritoriŭ illyr tot atît de sudic ca şi Messapia, fenomenul lipseşte. Illyrica de nord, pe care, ca pe o limbă deosebită, vor s-o separe de illyrica de sud atît Pedersen cît şi Kretschmer, este limba venetă. Liburniĭ, în gura cărora s-a dezvoltat limba dalmată, şi anume cea vegliotă, aparțineaŭ la Illyriĭ dela sud, nu la Veneți. Illyr de nord şi Illyr de sud aŭ doar alt înțeles decît acel de Dalmat de nord şi Dalmat de sud din diviziunea pe care vrea Bartoli s-o facă în limba dalmată din punct de videre al africatizăriĭ luĭ *c, g+e, i* (Bartoli D. II, 378). Fenomenul că după nazală sunetul afon devine fonic, care se găseşte pe o mulțime de teritoriĭ altele care nu eraŭ

illyre, şi care lipseşte pe un teritoriŭ illyr per excellentiam, chĭar dacă s-ar fi găsit în messapica, nu constitue de fel o probă că limba albaneză ar fi înrudită cu cea illyră.

Fenomenul albanez de umlaut, că vocalele accentuate se prefac în vocale maĭ închise sub influinţa unuĭ *e* orĭ *i* din silaba următoare (Vezĭ § 314) îşĭ are analogul în următoarele fenomene italieneştĭ: *ę<i* şi *ǫ<ü,* cînd în silaba următoare este *i* orĭ *u,* în Abruzzi şi teritoriŭl dela sud de Abruzzi pănă la Brindisi incluziv, şi în Neapoli; *ę<i* şi *ǫ<ü,* cînd în silaba următoare este *i,* în teritoriile maĭ sus numite, apoĭ în toată Italia de nord afară de Piemont şi Genua. Meyer-Lübke Italienische Grammatik 24, 45.

In urma acestora se poate spune, decĭ, că limbile romînă şi albaneză nu fac parte din grupul de limbĭ illyro-romanic, şi că comparaţiea, cîtă se poate face, din punct de videre al sunetelor între limba illyră şi cea albaneză nu arată că această din urmă ar fi o limbă illyră *)

§ 350. Tot astfel indicaţiile pe care ni le pot da *cuvintele* asupra legăturilor de vieaţă socială sînt de aşa natură, încît probează că nicĭ raporturĭ strînse, între poporul romîn şi cel albanez de o parte, şi popoarele din grupurile apenino-balcanic, illyro-romanic de altă parte, n-aŭ existat. In Bartoli D. I, 290

*) In special caracteristic este rezultatul la care a ajuns M. L. R. R. Alb. în urma comparaţieĭ dintre caracterele limbiĭ albaneze şi cele ale limbiĭ dalmate, ale limbiĭ per excellentiam dezvoltate pe bază de articulaţie illyră. Pag. 36-37: ‘Comune limbilor albaneză şi dalmată sînt fenomenele *ti<s*, *ū<ü* şi umlautul luĭ *á* supt influinţa luĭ *i* din silaba următoare. Fiindcă dezvoltarea *ti<s* e de mică importanţă, ĭar umlautul *á —i* prezintă marĭ diferenţe, apoĭ ca asămănare între albaneza şi dalmata rămîne numaĭ *ū<ü*. In schimb deosebirile sînt multe: ritmul [e vorba de mersul treptat descrescînd al accentelor' silabice expiratoriĭ în cuvintele proparoxytona albaneze, ... ⁄ _ _ _, pe cînd în dalmata la cuvintele proparoxytona ultima silabă are un accent expiratoriŭ maĭ mare decît penultima, ... ⁄ _ ∖], dezvoltarea vocalelor finale, dezvoltarea vocalelor din penultima în proparoxytòna, dezvoltarea nazalelor, decĭ „o deosebire aşa de mare cît numaĭ şĭ-o poate cineva închipui (eine denkbar grosse Differenz)"’. Apoĭ adauge autorul pag. 37-38: ‘Această mare deosebire dintre albaneza şi dalmata probează că, dacă se admite la baza unor asemenea lucrurĭ un factor etnic, apoĭ „populaţiea anteromană depe coasta de răsărit a măriĭ adriatice aparţinea unuĭ neam de oamenĭ cu totul altul decît locuitoriĭ din ţara muntoasă de alăturĭ, decît adecă străbuniĭ Albanejilor"’.

sqq., 305 sqq,. II, 432 sqq. sînt înşirate cam amestecat cuvinte care, maĭ mult saŭ maĭ puţin, ar aparţinea excluziv grupurilor apenino-balcanic orĭ illyro-romanic. Limbile romînă şi albaneză sînt şi ele vîrîte în comparaţie. Eŭ am constatat, cît am putut, că din cuvintele date de Bartoli următoarele, aparţinătoare limbiĭ romîneştĭ, ĭar unele şi limbiĭ albaneze, se pot considera ca specifice grupurilor acelora.

a. Apenino-balcanic: *allectare* (rom. *aĭépt)*.—**allenire* (rom. *alin)*.—**astectare>aspectare* (rom. *aştépt?* Vezĭ Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No 150).—rom *cucuváe;* alb. *kukuváĭă* M. Wört. 211. Pentru reflexele romanice Bartoli D. I, 306.—**cytula* (rom. *ciŭtură)*.—**excutulare* (rom. *scútur)*. —*facere* din punct de videre al înţelesuluĭ de *a merge,* pe care-l are la forma reflexiză: *fă-te încoace* (rom.; alb. Ped. 113 coloana 1). Pentru italiana Bartoli D. II, 432. In romîna şi albaneza *fac* are acest înţeles şi la activ, vezĭ pentru albaneza Ped. 113 coloana 1.—*grando* (rom. *grindină)*.—**inacresco* (rom. *înăcrésc)*.—rom. *lăsátul de cárne.* Pentru reflexele romanice Bartoli D. I, 306. Inţelesurile sînt însă deosebite: reflexele romanice aŭ înţelesul de *carnaval,* pecînd în romîneşte înţelesul e de *ziŭa care precede imediat postul cel mare.* —*lunter* (rom. *lúntre;* alb. *lúndră* M. Wört. 251).—*matia* (rom. *máţe)*.—*nemo* (rom. *nimenĭ)*.—*pavimentum* (rom. *pămînt)*.—*sugere* (rom. *sug)*.—**tando* (vechiŭ romîn *tînd* = *cînd)*.—*tenere* din punct de videre al înţelesuluĭ de *Gegend* pe care-l are participiul: rom. *ţinút.* Pentru italiana Bartoli D. II, 432.—*uxorare* (rom. *însór)*.

b. illlyro-romanic: *cadus* (rom. *cádă?)*.—*conventum* din punct de videre al dezvoltăriĭ înţelesuluĭ de Rede, Wort, parole (rom. *cuvínt;* alb. *kuvắnt* M. Wört. 219). Dacă s-a maĭ dezvoltat acest înţeles şi în altă limbă, anume în pugliese, e îndoĭos Bartoli D. I, 290.—**cotizare* (rom. *cutéz;* alb *kudzóĭ* M. Wört. 209).—*excutere* din punct de videre al dezvoltăriĭ înţelesuluĭ de enlever, arracher (rom. *scot)*.—*ningere* (rom. *ninge)*.—**salitorium* (rom. *răsăritoáre* loquet Cihac I, 241).—rom. *ţap;* alb. *stśap, tsap* M. Wört. 387. Pentru reflexele romanice Bartoli D. I, 291.—*udus* (rom. *ud)*. Se maĭ găseşte numaĭ în dalmata.—*veteranus* (rom. *bătrín)*.

La acestea adaug eŭ că sînt nume de familie romîne care-şĭ aŭ originea în nume comune dalmate. Anume, sigur *Cincu,* care

e numele dalmat (vegliot) al ploşniţeĭ, *činko>cīmex* Bartoli D. II, 133. La Dalmaţĭ se găseşte întrebuinţat cuvîntul ca poreclă: „Ratchus, vocatus Chimach" din Ragusa, anul 1461 Jireček Die Romanen III, 17 (Citeşte *kĭmak*. Pentru *c* înainte de *i* neafricatizat în dalmata de sud vezĭ § 347, α, Nota). Apoĭ poate *Páscu*, care orĭ e o scurtare din numele creştin *Paschalis*= adĭectivul *paschalis*, orĭ maĭ degrabă e dalmatul *pásku>episcopus* Bartoli D. II, 124. Compară francez Lévêque, german *Bischof*, inglez *Biscop*.

Dupăcum din punct de videre al dezvoltăriĭ sunetelor, adecă al bazeĭ de articulaţie, legăturile faţă de grupurile apenino-balcanic şi illyro-romanic, macarcă în general slabe, sînt în tot cazul maĭ marĭ din partea limbiĭ romîne decît din a celeĭ albaneze, tot aşa la relaţiile sociale, care s-ar proba ca existente prin cuvintele comune, legătura, foarte slabă (18 cuvinte apenino-balcanice şi 9 cuvinte illyro-romane se găsesc şi în limba romînească!), apare în tot cazul maĭ puternică din partea limbiĭ romîneştĭ, căcĭ la grupul apenino-balcanic albaneza participă numaĭ cu 3 cuvinte din 18, şi la grupul illyro-romanic participă numaĭ cu 3 cuvinte din 9 *).

*) De altă natură sînt asămănările fonologice, pe care le constată Iordan în Dialectele italiene de sud şi limba romînă, Arhiva Iaşĭ, anul 1923, pag. 35-50, 20-32 [numerotare greşită în loc de 148-160], 161-165, între dialectele italiene de sud şi limba romînă. Prin dialecte italiene. de sud înţelege Iordan dialectele depe acel teritorĭu al peninsuleĭ Italia (cu Sicilia) care aparţine domenĭuluĭ apenino-balcanic. Dar fenomenele înşirate de el nu aparţin ca ceva proprĭu, specific, nicĭ domenĭuluĭ apenino-balcanic, nicĭ aşa numiteĭ de dînsul Italia de sud, căcĭ se găsesc şi în alte vorbirĭ romanice în afară de domenĭul apenino-balcanic. Păn şi un fenomen ca *v* iniţial<*h* se găseşte şi în spaniola, căcĭ spaniolul *hueco* este foarte probabil>*vocuus*. Cînd va sta cineva să caute asămănărĭ între doŭă limbĭ romanice oarecare şi nu se va mărgini la fenomenele care se găsesc numaĭ în acele doŭă limbĭ, ci va lua în considerare şi fenomene care se găsesc şi în alte limbĭ romanice în afară de cele doŭă, va găsi sigur tot atît de numeroase asămănărĭ, ca acele pe care le înregistrează Iordan între limba romînească şi dialectele italiene de sud, între orĭcare doŭă limbĭ romanice, în special, de pildă, între limba romînească şi limba spaniolă orĭ limba franceză orĭ limba retoromană. Numaĭ pentru treĭ fenomene (care de altfel nu sînt nicĭ apenino-balcanice nicĭ illyro-romanice, căcĭ lipsesc limbilor dalmată şi albaneză) s-ar putea zice că aparţin în proprĭu dialectelor italiene de sud şi limbiĭ romîneştĭ. Acele treĭ fenomene sînt *e* iniţial neaccentuat<*a*, care fenomen se găseşte, drept, şi el în multe alte vorbirĭ romanice, dar nicăirĭ nu apare în aşa mare măsură ca în limba romînă

III

§ 351. Cine sînt Albanejiĭ? Chestiunea a rămas în picĭoare. Thracĭ, după cum presupuneaŭ Pauli, Hirt (Vezĭ § 342) şi Nopcsa (Vezĭ § 346), nu sînt, căcĭ deosebirile dintre limba Romînilor, al căror element principal constitutiv l-aŭ format Thraciĭ, şi limba Albanejilor, deosebirĭ pornite dela baza de articulaţie

şi pe teritoriile abruzzez, neapolitan şi sicilian; apoĭ doŭă, oarecum, bagatele, anume dezvoltarea luĭ *-ev-* ca *-u-* în cuvîntul *levare* (romîna, teritoriile abruzzez, pugliez, sicilian) şi dezvoltarea luĭ *b* ca *u* în cuvîntul *praebyter* (romîna, teritorĭul abruzzez). In studiul săŭ Lateinisches *cĭ* und *tĭ* im Süditalienischen, publicat în Zeitschrift für romanische Philologie XLII pag. 516-560, 641-685 Iordan a înregistrat în mod sistematic tot materialul de exemple existent prin gramaticĭ şi prin lexicoane privitor la chipul cum s-aŭ africatizat *cĭ* şi *tĭ* pe teritorĭul peninsuleĭ Italia (cu Sicilia) care aparţine domenĭuluĭ apenino-balcanic, şi în general tot materialul de exemple (dintre care unele sînt de origine nelatină, altele de origine obscură, altele de origine onomatopeică) care prezintă sunetele *ts* şi *tš* pe acel teritorĭu. Din punct de videre al legilor lucrul se prezintă obscur, şi presupunerea luĭ Iordan că în dialectele italiene de sud *ts* ar fi apariţiea normală, ĭar *tš* s-ar datori unuĭ înprumut din limba literară italiană, este tot aşa de neprobabilă ca şi părerea altora care susţin că în dialectele italiene de sud s-ar fi dezvoltat normal totdeauna *cĭ* ca *tš* şi *tĭ* ca *ts*: legile după care s-aŭ africatizat *cĭ* şi *tĭ* ba ca *tš* ba ca *ts* atît în limba literară italiană cît şi în dialectele italieneştĭ nu s-aŭ aflat încă. Dar materialul cel bogat de exemple adunat de Iordan ne prezintă pentru dialectele italiene de sud starea complectă de fapt, adunată la un loc, aşa cum nicĭ pe departe n-o putem cunoaşte din lucrările de generalizare, ca Italienische Grammatik a luĭ Meyer-Lübke, de exemplu. Şi din acest material de exemple noĭ constatăm, în ce priveşte raporturile dintre dialectele italiene de sud şi limba romînească, un fapt. Anume, atît în ce priveşte africatizarea luĭ *cĭ*, *tĭ*, cît şi în ce priveşte tot felĭul de fenomene fonologice altele, pe care le observĭ cu această ocazie, cînd petrecĭ supt ochĭ unul cîte unul nenumăratele exemple adunate de Iordan, constaţĭ că între limba romînă şi dialectele italiene de sud există o mare deosebire şi că maĭ mult decît cu dialectele italiene de sud samănă limba romînă cu limba italiană literară. La lumina acestor fapte trebue să recunoască cineva că acele doŭă treĭ fenomene fonologice, care se găsesc numaĭ în limba romînească şi în dialectele italiene de sud, se datoresc sigur uneĭ dezvoltărĭ independente. Maĭ am de observat că nu este exact că „în Italia sudică *ū* latinesc clasic se păstrează neschimbat, ca şi în limbile sardă, dalmată, albaneză şi romînă" Dialectele italiene de sud şi limba romînă, pag. 25. In Italia sudică acel *ú* este numaĭ în aparenţă=*ū* latinesc. In realitate el este provenit dintr-un *ọ* închis>*ū* latinesc, pentrucă în Italia sudică şi *ọ*=*ō* latinesc a devenit *ú* şi tot aşa, în aceĭaş Italie sudică, printr-un fenomen analog, şi *ẹ* închis, orĭ că va fi provenit dintr-un *ē* latin, orĭ că va fi provenit dintr-un *ĭ* latin, devine *í*.

şi dela cea psihologică, sînt prea marĭ (Vezĭ §§ 314, 318), pentruca să putem admite la amîndoŭă popoarele acelaş fond etnic. Illyrĭ ĭarăş nu pot fi, căcĭ caracterele fonologice specifice grupuluĭ illyro-romanic, care-şĭ aŭ obîrşiea în baza de articulaţie illyră, lipsesc limbiĭ albaneze (§ 349), ĭar apropierile pe baza cuvintelor, care se pot face între limba albaneză şi cea illyră, în general fără valoare, ca orĭce apropierĭ pe bază de cuvinte, sînt contrabalansate de apropierĭ analoage dintre limbile albaneză şi thracă (§§ 344, 345, 346), apoĭ în special comparaţiea care s-a putut face direct între limba albaneză şi cea illyră, cîtă s-a putut această din urmă întrezări în inscripţiile messapice, a arătat că deosebirile dintre cele doŭă limbĭ sînt cel puţin tot aşa de marĭ ca asămănările (§ 348).

Dacă nu sînt nicĭ Thracĭ, nicĭ Illyrĭ, nu pot fi alt ceva decît Pannonĭ. Pe Pannonĭ din punct de videre al numelor personale nu-ĭ putem deosebi de Illyrĭ (Vezĭ §§ 160, 161, 162). Pannoniĭ eraŭ apoĭ consideraţĭ de Grecĭ ca înrudiţĭ cu Illyriĭ (Vezĭ § 54 sub Pannonii). Dar eraŭ un popor deosebit, a parte, nu eraŭ identicĭ cu Illyriĭ, şi nicĭ limba lor prin urmare nu era limbă illyră. Spre Pannonĭ ne îndreaptă şi faptul că aŭ putut Albanejiĭ să reziste romanizăriĭ, lucru care nu s-a putut întîmpla decît în acea parte a peninsuleĭ balcanice expusă romanizăriĭ, unde forţa agenţilor romanizatorĭ s-a exercitat maĭ puţin, anume în lacuna însemnată la § 111 No 2, lacună în care trăĭaŭ popoare pannone (poate Mazaei, Ditiones, Daesitiatae, sigur Breuci); şi faptul că aŭ trăit odată în vecinătatea Romînilor dela nord, a Dacoromînilor (Vezĭ §§ 313, 317, 335); şi faptul că izvoarele istorice şi tradiţiile albaneze arată pe Albanejĭ ca veniţĭ în actualele lor teritoriĭ din regiunĭ dela mĭazănoapte. Dar şi firea fizică şi psihică a Albanejilor îĭ apropie de Pannonĭ. Vezĭ cum descrie pe Pannonĭ Cassius Dio XLIX la § 47 şi compară cele spuse despre Albanejĭ de Nopcsa U. 27 sqq. Poate chĭar portul lor, înbrăcămintea lor ni-ĭ arată ca Pannonĭ. Albanejiĭ sînt foarte conservatorĭ, între altele în felĭul de a se înbrăca. In Nopcsa M. 218-219 se arată de o parte portul femeesc preistoric dela Mycene, din Creta şi din staţiea preistorică dela Kličevac din Serbia, ĭar de altă parte portul fimeilor albaneze de astăzĭ. E aceĭaş formă a haĭneĭ şi acelaş chip de confecţionare. Acest din urmă constă în aceĭa că şuşeniţĭ înguste de materie se coasă una de alta în sens orizontal. Iar portul bărbătesc al Albanejilor, după cum se vede din figurile date în Nopcsa M. 214 şi

în Nopcsa, Albanien, Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens, Berlin und Leipzig, 1925, este de așa fel, încît apare ca compus din fragmente lipite unele de altele. Astăzĭ acele fragmente sînt și numaĭ aparente, provocate de *aplicațiunĭ* ornamentale, dar. sînt de multe orĭ chĭar reale fragmente, astfel că pantalonii consistă într-adevăr din peteci cusuțĭ unul lîngă altul (Vezĭ Nopcsa, Albanien, pag. 173, 174); cu atît maĭ mult acest mod de a confecționa haĭnele bărbăteștĭ, din fragmente cusute unele de altele, a trebuit să existe altă dată. Față cu această confecționare din fragmente a haĭnelor, bărbăteștĭ și femeeștĭ, albaneze compară cele spuse de Cassius Dio XLIX la § 47 asupra felĭuluĭ de înbrăcăminte pannon. Pe vremea Romanilor portul preistoric de tipul Kličevac fusese înlocuit la celelalte neamurĭ din peninsula balcanică prin felĭurĭ de a se înbrăca maĭ recente, orĭ în tot cazul celelalte neamurĭ afară de Pannonĭ aveaŭ alt tip de înbrăcăminte, străvechĭŭ poate și acela, dar altul. Numaĭ Pannoniĭ purtaŭ haĭne din bucățĭ de tipul preistoric Kličevac. Și tot așa astăzĭ numaĭ Albanejiĭ în peninsula balcanică poartă haĭne din bucățĭ de acelaș tip.

§ 352. Față cu această concluzie, care rezultă din atîtea fapte reale, maĭ rămîne de înpăcat numele *'Arbăr,* pe care și-l daŭ Albanejiĭ din Grecia și din Italia M. Wört. 14 (Compară § 344 la exemplul pentru No 6), și care este pus în legătură cu poporul, probabil epirot, Ἀλβανοί, pomenit de Ptolemaeus III, 13, $_{23}$. Dela acest nume *Arbăr,* pe care și-l daŭ uniĭa din Albanejĭ, aŭ purces numirile greceștĭ de Ἀλβανοί, Ἀρβανῖται, Ἀρβάνοι, cele latineștĭ de *Arbanenses, Albanenses,* cele ĭtaliene de *Arbanesi, Albanesi,* cel slav de *Arbanasi.* Din grecul *Arvanítis* Turciĭ aŭ făcut apoĭ *Arnaút,* de unde romînul *Arnăút.* Prima mențiune istorică despre Albanejĭ—și anume tocmaĭ cu această numire de Ἀλβανοί, Ἀρβανῖται—este făcută la anul 1042 de Michael Attaleiates. Țara lor în veacul de mijloc se numĭa pe grecește Ἄρβανον, Ἄλβανον, pe latinește *Arbanum,* pe sîrbește *Rabьnь* (metateză din *Arbьnь*), și cuprindea teritorĭul dintre Șkodra, Durazzo, Ohrida și Prizren. Capitala era *Kroĭa.* Pentru numirile date de străinĭ Albanejilor și pentru notițele istorice de maĭ sus vezĭ C. Jireček în Archiv für slavische Philologie XXI, 78 sqq., în Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 43, și în Geschichte der Serben I, 152. C. Jireček la locurile citate, macarcă recunoaște că Albanejiĭ sînt venițĭ dela nord (Geschichte der Serben I, 152: „Illyriĭ pe

jumătate romanizaţĭ fusese în timpul invazieĭ barbarilor înpinşĭ spre sud din ţara muntoasă dintre Dalmatia şi Dunăre"), crede că e ceva dela sine înţeles că numele de *Albanez* e directul descendent al luĭ 'Αλβανοί din Ptolemeŭ, şi că acel neam 'Αλβανοί din Ptolemeŭ trebue să fi constituind o parte a poporuluĭ albanez. Ca ceva dela sine înţeles consideră acest lucru şi Kretschmer Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, 262. Acest prejudiţĭu îşĭ are rădăcinile departe în trecut, până la Hahn, Albanesische Studien, I, 230. Căcĭ e un prejudiţĭu. De fapt nu poate fi legătură între Albaniĭ luĭ Ptolemeŭ şi Albanejĭ: nicĭ numele acestora *'Arbăr* nu este descendentul direct al numeluĭ poporuluĭ vechĭŭ 'Αλβανοί, înregistrat de Ptolemeŭ, şi nicĭ Albanejiĭ nu sînt descendenţiĭ, macar în parte, aĭ aceluĭ popor. In harta luĭ Ptolemeŭ (Vezĭ Ptolemaei geographia, Tabulae a Carolo Mullero instructae, Paris, 1901) *Albani* sînt aşezaţĭ înnuntrul provincieĭ Macedonia, nu pe coastele măriĭ, la latitudinea oraşuluĭ Dyrrachium (Durazzo). Că teritorĭul lor era în apropierea oraşuluĭ Kroĭa, unde a fost maĭ tîrziŭ centrul statuluĭ albanez, e numaĭ o coincidenţă. Este cu neputinţă ca în provinciea Macedonia cea intensiv grecizată să-şĭ fi putut păstra un popor naţionalitatea, şi încă în aşa grad întreagă, încît în limba luĭ să nu fi putut pătrunde decît doar cîteva cuvinte greceştĭ. Este cu neputinţă ca tocmaĭ în cea maĭ grecizată provincie a peninsuleĭ balcanice să se fi format sîmburele uniculuĭ popor refractar culturiĭ antice din acea peninsulă. Numele *ărbăr* l-aŭ adus Albanejiĭ cu sine de aĭurea dinspre nord, de unde aŭ emigrat în actuala lor ţară, nu l-aŭ luat dela poporul *Albani* din Macedonia. *-ăr* este sufixul *-en*, pentru care vezĭ M. Alb. 65, ĭar radicalul este *arb-*. Ped. Zeit. XXXIII, pag. 551: „Este lucru lămurit că numele proprĭu al Albanejilor, fără să se ĭa în considerare grecul 'Αλβανοί şi numirea slavă, care după Meyer [Vezĭ § 344 la exemplul pentru No 6] se ascunde în numele *labări* al unuĭ district, trebue considerat ca avînd *r*, nu *l*. Greciĭ aŭ schimbat acest nume, amestecîndu-l în mod neclar cu alte nume geografice. Ce înseamnă *arbăn-* este fireşte greŭ de spus. Dacă cumva este identic cu grecul ὀρφανός şi a însemnat dela început un trib de emigranţĭ, apoĭ acest nume a fost, aşa zicînd, o profeţie asupra destinuluĭ acestuĭ popor". Radicalul *arb-* se maĭ întîlneşte în peninsula balcanică în numele insuleĭ illyre delîngă Dalmatia *Arbe* (Vezĭ C. I. L. III pag. 397) şi în numele oraşuluĭ illyr *Arbon*, Polybius II, 11.

ADAOS LA BIBLIOGRAFIE

Anuarul institutuluĭ de istorie națională, publicat de Alex. Lăpĕdatu și Ioan Lupaș, Cluj.

Archivum romanicum, nuova rivista di filologia romanza, diretto da Giulio Bertoni, Genève.

Balkan-Archiv, Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache, herausgegeben von Gustav Weigand, Leipzig.

Ilie Bărbulescu, Profesorul bulgar Conev și limba romînă, în Arhiva Iașĭ, 1923.

Iosephus Benkö, Milcovia sive episcopatus milcoviensis explanatio, Viennae, 1781.

I. Bogdan, Diploma bîrlădeană din 1134 și principatul Bîrladuluĭ, în Analele Academieĭ Romîne, ser. II, tom XI, memoriile secțiuniĭ istorice.

I. Bogdan, Documentele luĭ Ștefan cel mare, Bucureștĭ, 1913.

Hermann Brüske, Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen, în XXVI-XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.

Th. Capidan, Meglenoromîniĭ, I, Istoriea și graĭul lor, Bucureștĭ, 1925, Academiea Romînă, Studiĭ și cercetărĭ, VII.

Th. Capidan, Meglenoromîniĭ, II, Literatura populară la Meglenoromînĭ, Bucureștĭ, 1928, Academiea Romînă, Studiĭ și cercetărĭ, VII.

Th. Capidan, Raporturile lingvistice slavo-romîne, în Dacoromania III.

Codrul Cosminuluĭ, Buletinul institutuluĭ de istorie și limbă, Cernăuțĭ.

I. Creangă, Amintirĭ din copilărie, Iașĭ, 1892.

I. Creangă, Poveștĭ, Iașĭ, 1890.

Dacoromania, Buletinul muzeuluĭ limbiĭ romîne, condus de Sextil Pușcarĭu, aniĭ III și IV, Cluj.

C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, în Dacoromania IV.

Dunărea, revistă științifico-literară, director Pericle Papahagi, Silistra.

Edrisi, Géographie, traduite de l'arabe en français par Amédée Jaubert, Paris, 1836-1840.

Forschungen und Fortschritte, Korrespondenzblatt der deutschen Wissenschaft und Technik, Berlin.

Ilie Gherghel, Cercetări privitoare la istoriea Cumanilor, în revista Tinerimea romînă, noŭa serie, vol. II, III, IV, Bucureştĭ.

Graĭ şi suflet, Revista institutuluĭ de filologie şi folklor, publicată de Ovid Densuşianu, Bucureştĭ.

Eugen Herzog, Streitfragen der romanischen Philologie, I, Halle a. S. 1904.

Ion Ionescu, Agricultura romînă din judeţul Mehedinţĭ, Bucureştĭ, 1868.

Norbert Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV.

Iorgu Iordan, Un fenomen fonetic romînesc dialectal, în Revista filologică, I, Cernăuţĭ, 1927.

Ioachim Lelewel, Géographie du moyen âge, Breslau, 1852.

Gustav Meyer, Neugriechische Studien, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumele 130, 132.

Leca Morarĭu, Morfologiea verbuluĭ predicativ romîn, în Codrul Cosminuluĭ I.

Franz Baron Nopcsa, Albanien, Berlin-Leipzig, 1925.

Alexandru Papadopol Calimah, Cuvînt despre expediţiea luĭ Igor Sveatoslavicĭ, principele Novgoroduluĭ, contra Polovţilor saŭ Cumanilor, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tom VII, secţiea II.

A. Papadopol Calimah, Dunărea în literatură şi în tradiţiunĭ, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tom VII, secţiea II.

A. Papadopol Calimah, Notiţă istorică asupra oraşuluĭ Botoşanĭ, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tom IX, secţiea II.

A. Papadopol Calimah, Notiţă istorică despre Bîrlad, Bîrlad, 1889.

A. Papadopol Calimah, Scrisorĭ despre Tecucĭŭ, în Convorbirĭ Literare, anul 1889, pag. 369 sqq., 921 sqq.

Tache Papahagi, Cercetărĭ în Munţiĭ apusenĭ, în Graĭ şi Suflet, II, Bucureştĭ, 1925.

Tache Papahagi, Graĭul şi folklorul Maramureşuluĭ, Bucureştĭ, 1925, Academiea Romînă, Din vieaţa poporuluĭ romîn, XXXIII.

G. Pascu, Dictionnaire étymologique macédo-roumain, Iaşĭ, 1925.

Hermann Paul, Principien der Sprachgeschichte, II Auflage, Halle, 1886.

Eugène Pittard, Les races et l'histoire, Paris, 1924.

Sextil Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, II, Bucureştĭ, 1926, Academiea Romînă, Studiĭ şi cercetărĭ, XI.

Revista filologică, organ al cerculuĭ de studiĭ filologice depe lîngă facultatea de filosofie şi litere din Cernăuţĭ, Cernăuţĭ.
Rubruck, The journey of William of Rubruck to the eastern parts of the world, translated from the latin and edited by William Woodville Rockhill, London, 1900.
Lazăr Şăĭneanu, Influinţa orientală asupra limbiĭ şi culturiĭ romîne, Bucureştĭ, 1900.
Uricarĭul de Th. Codrescu, Iaşĭ, 1851-1887.
Hermann Vámbéry, Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, Leipzig, 1878.
J. Vendryes, Le langage, Paris, 1921.
Karl Vossler, Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung, Heidelberg, 1913.
Karl Vossler, Sprache als Schöpfung und Entwicklung, Heidelberg, 1905.
Gustav Weigand, Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, în XXVI-XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.
Xiphilinus.

INDICE

Am însemnat numaĭ acele cuvinte, care mi s-aŭ părut maĭ remarcabile din vreun punct oarecare de vedere. N-am deosebit cuvintele după dialecte. Cuvintele străine sînt însemnate în parentez ca atare.

a-ă 538.
abeş 695.
Ablösungsprinzip 283.
abstract 259, 273.
abur 114, 695.
abure 453.
accentul albanez 592 sqq.
accentul romînesc 593 sqq.
accentul sîrbesc 595.
acer 695.
acĭuo 94.
acolo 695.
acordescu 539.
acu 485.
acundisescu 453.
adaptu 28.
adar 447.
adînc 84.
aδichisescu 453.
aer 482.
aevea 445.
afreaţă 447.
africatizarea luĭ *c*+*e, i* maĭ veche decît diftongarea luĭ *ę̆* 165.
africatizarea luĭ *c*+*e, i* (timpul cînd a avut loc) 227.
africatizarea luĭ *c*+*ĭ, g*+*ĭ, j* este posterioară celeĭ a luĭ *t*+*ĭ, d*+*ĭ* 767.
africatizarea luĭ *g*+*e, i* maĭ veche decît diftongarea luĭ *ę̆* 177.
africatizarea luĭ *g*+*e, i* (timpul cînd a avut loc) 227.
agale 445.
ageaba 482, 487.
aghiuţă 695.
agĭun 447.
agîmbez 643.
aγidzmare 447.

aγie 30.
ahăristisire 453.
ahnande 453.
aia 444, 453.
aïa 453.
aïept 207.
aïept² 797.
aïimliŭ 453.
aïurea 33.
ajumitul-ajumita 695.
alac 696.
alandala 445.
ali 538.
alignesc 174.
alin 797.
alior-arior-aïor 696.
aliz 482.
altădisescu 453.
alternistisches Prinzip 283.
alunecarea sunetuluï 267 sqq.
alunecarea de înțeles dela fizic la psihic 259.
am 601.
ama 485.
amalamă 30.
amanet 359.
Amaradia 350.
Amarul 349, 350.
amă 485.
ambalig 31.
amburǫs 31.
amestecul vorbirilor 306.
ami 485.
amiridz 447.
amurg 725.
anapoda 445.
anăstisescu 453.
ancănescu 448.
ancresc 31.
ancrielat 31.
andilandi 696.
andireg 31.
andoapăr 447.
anfric 31.
anfrigur 31.
angînescu 447.
anglăvit 31.
angrăjǫs 31.
anïurbu 517.
anliz 482.
anloş 31.
anspiru 539.
anturcïǫs 31.
anurm 31.
anvesc 31.
anveşmint 32.
anveştimint 32.
anviïes 31.
anvirin 32.
apansǫz 12, 482.
apir 448, 486.
aplănisescu-aplănăsescu 453.
araste 30.
arat 448, 486.
arăguredzu 448.
aretie 453.
argea 696.
argïes 487.
arhie 453.
arhiïerefs 453.
arhilistin 453.
aricïŭ 56.
arihate 30.
arov 30.
Arpadia 350.
arsliŭ 453.
articularea luï *ă* al-
banez 585.
articularea luï *ă*, *î*, la bazele de articulație înaintată și retrasă 588.
articularea luï *o*, *u* 588.
articularea sunetelor la bazele de articulație înaintată și retrasă 589.
arugă 448.
arumin 448.
arup 30, 448.
arus 448.
aruteaŭă 448.
arutel 448.
asfingu 448.
asli 482.
asot 454.
astrag 448.
aşăchïaree-aşichïaree 454.
aşişdere-aşijdere 445
aşijderea 33, 34.
aştept 797.
aştern 693.
atacta 444, 454.
ată 454.
atom 265.
ați 485.
ați-ăți 482.
auă 30.
aundzescu 454.
aŭră 28, 486.
aŭxiliarul optativuluï (originea luï) 201 sqq.
Avarï 347.
avghilie 30.
avgîțescu 448.

avijescu 539.
avoleto 454.
avră 28, 448.
axescu 454.
axită 454.
azńescu 454.
azǫr 13, 482.
azvarna 444.
ă (articularea luĭ) 4 sqq.
ă (pronume) 94.
ăla 212.
ămă 485.
ămmeţavescu 533.
ăncuntro 535.
ăn dvor 535.
ănĭurbu 109, 538, 539.
ănspiru 131, 517.
ăntrḁt 536.
ăntrḁt[2] 536.
ăn zgoru 535.
ăsta 212.
ăt-ăť 101.
ăt-ť-te 496.
ba 445.
Bacăŭ 369.
bacĭŭ 697.
baer 206.
bag 697.
bagcea 359.
Bahluĭ-Bahluĭŭ 349, 375, 376.
bahte 454.
Baĭa 369.
baĭa 483.
balaur-bălaur 634, 697.
bală 633, 634.
balhuĭŭ 375, 376.
baligă 697.
balotescu 540.
baltă 698.
barim 444.
barim-bari-berim-beri 483.
barîm 445.
barză 305, 698, 745.
bască 698, 745.
baş 448.
başca 445, 698.
başta 535.
batiment 540.
batîr 445.
baza de articulaţie 245 sqq.
baza de articulaţie înaintată 588.
baza de articulaţie retrasă 588.
baza psihologică 247 sqq., 278.
băl 698.
bălan 698, 699.
bălc 700.
bălhac 375, 376.
bălhoacă 375, 376.
băltia 25.
bărţiră 108.
bătrîn 797.
băŭcă 348.
beĭchi 483.
beide 454.
belchi-belchim 483.
benevręche 540.
berechet 359.
Berhecĭŭ 376.
berluesc 116, 368.
beştiĭe 540.
beteahnă 148.
beŭcă 348.
bilă 368.
bilea 483.
binaţ 448.
birlă 116, 368.
birlic 116.
birlicel 117.
bituşă 700.
bîca 700.
bîlhac 375.
bîr 700.
Bîrlad 349, 362 sqq.
bîrsă-bîrţă 690.
bîrsiţe 13, 540.
bîtcă 348.
blazeĭ 483.
bobîńu 13.
boĭar 584.
boje 540.
bolborosesc 700.
bombăesc 700.
bor 448.
bora-bore 540.
bordeĭŭ 700.
borebit 122, 535, 540.
borgiliŭ 487.
borjli 454.
borşe 223.
bortă 700.
Bota 349, 350.
bota 701.
Botca 349, 350.
bour 385.
brad 701.
brḁv 540.
brenda 444.
bricĭŭ 701.
brisnu 143, 540.
brîncĭ 701.
brĭŭ 132, 701, 745.
broatec 774.

bucşesc 701.
bucur 701.
budalaĭŭ 487.
budălăŭ 454.
Bughĭa 181.
bulhac 375, 376.
bumbon 540.
bunget 702.
bură 702.
burghiŭ 700.
burtucă 700.
burtuş 700.
butuc 702.
buză 702.
Bylazor 784.
cabilĭ 487.
cacov 496.
cad 693.
cadă 688, 797.
cadere 454.
cafcătură 454.
cafcu 467, 485.
calaϑă 454.
calc 693.
calescu 540.
calohtil 454.
calup 360.
calĭnă 132.
candă 446.
cangandă 446, 454.
canim 444.
canţiniva 454.
capare 102.
capaţăn 540.
capuţinu 540.
carşă 444, 454.
carşi a 446.
carşi cu 484.
cas 25, 540.
casap 360.
casetu 540.
castaldu-caştaldu 223, 540.
caşti 25, 540.
cat 26.
cataxipsescu 454.
catifea 360.
catîr 360.
caŭ 26.
caut 26.
cauză 261.
caĭbă 69, 539.
capotină 132.
carigă 540.
casă 540.
că 78.
căbile 454.
căcăredzŭ 755.
căcĭulă 702.
căipe 454.
călbază-gălbază 702, 746.
căldar 486.
Călmăţuĭ 349.
căloari 448, 486.
Căluĭ 349.
cănchişdo 445.
cănduchişdo 445.
cănusescu 454.
cănusescu[2] 454.
căpeţea 149.
căpeţel 149.
căprină 448, 486.
căpuşă 703.
căputā 703.
cărar 487.
cărleadze 25.
cărlibană 183.
cărmescu 540.
cărşi di 484, 487.
cărşilăke 455.
cărşilătisescu 455.
căscăndisescu 455.
căsoae 688.
căstonă 486.
căstonŭ 486.
căşare 448.
cătărăsescu 455.
cătcoder-cătcoder 540.
cătinaru 448.
cătină 448.
cătun 703.
căţîn 448.
căţon 486.
čăltesescu-čăltisescu 455.
ceafă 704.
cegod 540.
ceĭa lume 692.
Cernădia 350.
cešti 138.
cetărtă 540.
che 496, 540.
che? 496.
chelbe 704, 746.
chendră 455.
chi 540.
chi? 496.
chĭar 487.
chĭare 455.
chibrit 360.
chimin 705.
chirixescu 455.
chisusescu 455.
chitab 360.
cighir 359.
cimbru 149.
Cincu 797.
cinteză 621.
cĭoară 705.
cĭoc 174, 705.
Cĭocadia 350.

·cĭocan 705.
·cĭocîrlie 706.
cĭomag 706.
cĭopăţĭ-cĭopărţĭ 706.
Cisnădia 350.
·cĭuc 165, 706.
cĭucă 165, 706.
cĭucĭur 755.
cĭudes 478.
cĭuf 706.
cĭufut 359.
·cĭulesc 165.
cĭumărat-cĭumăresc -cĭumăros-cĭumurluesc-cĭumurluĭală 124, 165.
cĭump 707.
cĭunchi 446.
·cĭung 707.
cĭupesc 707.
Cĭurică 165.
Cĭurilă 165.
cĭuşcă-cĭuşte 153.
cĭut 707.
cĭutură 165, 797.
·cîntătorĭ 692.
cîrcĭob 182.
·cîrjob 182.
cîrlibuţă 182.
cîrlobat 182.
·cîrneleagă 25.
cîrst 13.
cîrtesc 690.
·cîrţăesc 707.
·cîstîńŭ 448.
cîstîńă 448.
cît 691.
·cletśescu 540.
clocesc 707.
cľemaĭu 532.
·cľucą̆-cľuche 540.
coacăză 620, 707.
cocĭoabă 148.
cocĭomeagă 148.
cocĭomeaţă 148.
codru 708.
cofer-coferĭŭ 105.
cola 57.
colea 708.
comenton (peceneg) 359.
comostri 540.
concĭŭ 153.
concluziea silogismuluĭ e o taŭtologie 265.
concret 259, 273.
consonantă 299.
conteşa 223.
conţat 149.
copac-copacĭŭ 708.
copil 708.
copleşesc 708.
corcolesc-cocolesc 708.
corhană 376.
corist 540.
coroagă 183.
corobană 183.
corobąţ-corobąts 540.
corp 486.
coteĭŭ 709.
cotrob 183.
cotrog 183.
coϑur 756.
covată 709.
Covurluĭŭ 372.
crac 709.
crăfiţă 25.
creer-crier 147.
creştet 709.
criel 147.
crisnic 541.
crişc 709.
critică literară 300.
Crivadia 350.
croz 541.
croz de 537.
crstiąn 105.
crug 541.
cu 485.
cucĭu-cuţu 710.
cucură 710.
cucuvea-cucumea-cucuvae-cucuveĭcă 710, 797.
cuhąriţă 541.
cuhmă 455.
cuĭtuescu 455.
culaĭ 483.
culbec 710.
Cumanĭ 350 sqq.
cumătră 638.
cumătru 637, 638.
cunseńescu 541.
cună 448.
cunuştusescu 455.
curcubăŭ 710.
curdurisescu 455.
curpăn 710.
cursă 711.
cu sindu cu pindu 455.
cus-uręcľą̆ 541.
cusurin 448, 486.
cusurină 448.
cutez 711, 797.
cuvînt 797.
cuvos 455.
cuzmican 455.
da 445.
dali-dăli 485.

dar 486.
davescu 533.
dălog 117.
dărîm 640.
dărlog-dîrlog 117, 368.
dărştină-dîrştină 711, 737, 738.
dărtoari 486.
dăvăğă 455.
de 307, 447.
de (conjuncţie) 623.
deale 485.
deapir 448.
de-a valma 445.
declă 541.
degeaba 445.
deh 711.
de iznoavă 445.
dela drum 694.
delchi-dilchi 485.
delmi-delmi că 485.
demec 483.
demi-dimi 485.
dermi 485.
deştineĭt 223.
determinant 290 sqq.
determinat 290 sqq.
de un trąt 535.
devlet 359.
dezgaŭc 711.
dezghĭoc 711.
dezvoltare independentă 309.
dępir 486.
dialect 338 sqq.
di andă 446.
diferenţiarea 277, 302.
diftongarea în limba albaneză 591.
diftongarea luĭ ę̆ maĭ noŭă decît africatizarea luĭ $c+e$, i 165.
diftongarea luĭ ę̆ maĭ noŭă decît africatizarea luĭ $g+e$, i 177.
diftongarea luĭ ę̆ (timpul cînd a avut loc) 229.
discordanţa între membrele psihologice şi cele gramaticale ale propoziţieĭ 292.
disfingu 448.
disic 448.
dislu 183.
dijă 541.
dimare 455.
dimineaţata-dimineaţta-dimineasta 484.
dimîndu 448.
dip 487.
dip-dipe 444, 455.
dirin 640.
dirmane 455.
dirmį 485.
dişă 444, 455.
divľu 541.
dizmal 448.
dizvălesc 657.
dizvursescu 455.
dîrstă 711.
do 537.
dobă 711.
docle 538.
Doftana 349, 350.
dogodescu 541.
doĭescu 541.
donche 535.
dopeľescu-dopelescu-dopiľescu 541.
dopustescu 518, 541.
dosta 483.
dotă 541.
dotăcnescu 541.
draştă (albanez) 738.
drăstă 712, 737, 738.
druete 712.
dualismu 273, 298, 299.
dubas 375.
Dubăsarĭ 375.
duc 693.
ducuire 455.
dughĭană 360.
duhtor 541.
Dunăre 349, 350.
duplіţă 541.
duspel 479.
duţǫn 479.
dvizescu 518, 541.
dzbuloĭ (albanez) 657.
dziadite 455.
dzîn 448.
δe 446, 456.
δiafur 456.
δiδăxescu 456.
δoxăsită 456.
e 446, 538, 541.
e² 538.
-ează 620.
ecşighises 487.
ehtriľe-ihtriľe 456.
em 485.
empirismu 289.

emuluγie 456.
epur 535.
Ernot 349, 350.
es 693.
ethnism 251, 252.
ethnos 252, 340.
eto (bulgar) 717.
eŭfoniea 277.
explicare 262.
exuδisescu 456.
exusie 456.
-ez 620.
ęlą 211.
fa 722.
fac 693, 797.
fac ixiche 456.
fac sire 456.
fac timbie 456.
fanirisescu 456.
fară 449.
faric 486.
fasolă 712.
făgăduesc marea cu sarea 385.
Fălciŭ-Fălciĭ 375.
fărîm 712.
fărîmă 712.
fermescu 519, 541.
fichĭure 456.
fichĭure² 456.
fildeș 359.
filęn 467.
filisescu 456.
filologie idealistă 256 sqq.
fitaľŭ 448, 449.
fîstîcă 360.
fluer 305, 712.
fora 444.
forță 265, 285.
fotisescu 456.
frominează-fruminează 456.
fudul 359.
fuľină 449.
furavescu 533.
furigă-furrigă 449.
furmaru 541.
furnă 486.
furnică 122.
furnu 449.
fursatli 456.
Galațĭ 373 sqq.
Galațuĭŭ 374.
Galda 349, 350.
galeș 712.
gamă 456.
gard 712.
gata 713.
gaură 713.
gărăscu 449.
găsesc 713.
geaba 445.
geanăm 13.
Gepizĭ 347 sqq.
get beget 445.
ghilandru 134.
ghimpe 713, 745.
ghimtuescu 456.
ghĭoĭa 444.
ghionoae 714.
ghĭua 483.
ghĭuč belea 483.
ghĭuj 714.
ghivrecu 456.
Gilort 349, 350.
ginel 86.
gĭone 84.
gĭudețe-gĭudițe 154, 449.
gĭumaate 456.
gĭunar 449.
gĭurgĭună 449.
gîcesc 714.
gîdil 714.
gîmbez 643, 714.
gîmbosesc 714.
gît 84.
gîudescu 449.
glodescu 541.
gobo 541.
gogă 715.
goĭescu 541.
gospă 541.
Gotul 350.
govorenĭe 541.
grad 541.
grapă 715.
grąd 541.
grąna 25.
gresie 715.
grindină 797.
groapă 715.
grof 541.
grumaz 716.
grumur 449.
grunz 716.
gruńedzu 449.
gudur 663.
gușă 716.
gușnes 482.
guvă 756.
γenos 456.
γi 539.
γinglă 449.
γoria di 446, 456.
γunos 456.
γunusos-γunsos 456.
habar 360.
hagiba 444, 456.
haĭlesliche 457.
halal 359.
halca 359.

halopescu 541.
hamal 359.
haracĭŭ 359.
haram 359.
havaiŭ 359.
hazna 360.
hămesesc-hămisesc-hemesesc-hemisesc-hămnesesc-hemnisesc 716.
hărbătu 554.
hărgĭuescu 457.
hărisescu-herăsescu-hirăsescu 457.
he 541.
herră 102.
hevri 449.
hic 449.
hĭe 541.
hladescu 541.
hoh 541.
hojmalăŭ 726.
holt 542.
homo 542.
horγĭa 457.
hrast 25.
huche 457.
hudiță-udiță 717.
hugĭude 457.
huhurez 620.
hut 756.
hută 457.
hutśescu 542.
hututuĭŭ 717.
hvală 98, 542.
hypotaxă 290.
i 446.
ĭa 485.
ĭa² 535.
ĭa³ 717.
ĭaco 535.
ĭară 12.
ĭarădisescu 457.
ĭarădisit 457.
Iașĭ 361, 369.
ĭată 717.
ĭate (albanez) 717.
ĭaŭ 693.
ĭad 542.
ĭadno 535.
ĭapină 132.
ĭazvină-ĭazvine 132.
ibanloc 12.
ic 486.
ică 486.
ichișdo 457.
icu 485.
ič 483.
idvaĭ 483.
idvam 483.
ĭe 496.
-ie 70.
ĭedescu 542.
ĭel 542.
ĭerdineru 542.
ĭexiγisire 457.
iftiră 457.
ili 485.
ilĭachim 444, 446, 457.
ilifϑărisescu-ilifϑirisescu 457.
ilĭumae 457.
iliz 483.
-iĭe 70.
imaginație 263.
imboδisescu 457.
imiredzu 457.
important 291.
imu 539.
inadvertențe filologice 213.
inducțiea 261.
ĭo 82.
ĭoc 483.
irată 457.
irată² 457.
irinipsescu 457.
irosesc 186.
isafe 457.
ispate 458.
ista 61.
istestfoslofți 458.
isticli 483.
istina 483.
istorie literară 300.
istum 483.
itipasă 458.
itizae 458.
ițîesc 718.
ĭuchișdo 445.
ĭur 535.
ĭurbu 109, 526, 542.
ĭurnecă 458.
ĭurtusescu 458.
ĭușto 535.
ĭuțido 445.
ĭuvecoder 538.
ixiche 458.
izmete 458.
î (articularea luĭ) 4 sqq.
î (albanez) 590.
î (în limba araucană) 255.
î (în limba spaniolă din Chile) 255.
îmbiŭ-înghiŭ 718.
înăcresc 797.
încălez 718.
îngăĭm 718.
înghit 718.
înpreajma 446.

înprotiva-înpotriva 446.
înprumut și moștenire la spiritul limbiĭ 295, 296.
înprumutul 306 sqq.
înrudirea limbilor 339 sqq.
însor 797.
întopsicat 173.
înțep 718.
învălesc 657.
jalic 537.
jaloștescu 542.
jăles 478.
jelescu 519, 542.
jumătate 718.
jumulesc 719.
jupesc-jupuesc 719.
jupîn 15.
ḱạ 537.
lac 458.
laf 719.
laĭŭ 690, 744.
lală 756.
lamit 449.
largo 535.
las 694.
latravescu 533.
laϑos 458.
Lautverschiebung germană 281.
lautwandel 267 sqq.
lăfăesc 719.
lăsatul de carne 797.
lặsno 542.
lăϑăsescu 458.
leagăn 719.
lege 261, 294.
lehăesc 719.
lelic 756.
leș 719.
leurdă 719.
lexuire 458.
lighean 360, 720.
lilice 757.
limba autohtonă față de limba înprumutată 303 sqq.
limbă 338 sqq.
limbă și dialect 565 sqq.
limbĭ centum 785.
limbĭ satem 761, 785.
lișńạc 542.
logica 260 sqq., 265.
Lopadia 350.
lopă 542.
lostun 720.
lot 542.
Lotru 349, 350.
lud 458.
luntre 797.
lușnac 487.
lutruγie 458.
ma 485, 538.
mačăcu 92.
magari 535.
magar se 538.
magĭun 360.
mahala 360.
maĭ întîĭŭ 694.
maĭmuță 360.
mal 720.
malamente 536, 542.
maltu 458.
mańadurặ 542.
mańe 536.
Mara 349, 350.
mare 720.
mațe 797.
mazăre 720, 745.
mạgo 542.
mạnche nego 538.
măda 485.
mădee 458.
măgar 721.
măgură 114, 721.
măhănă-măhănăŭ 458.
măĭ 722.
mănăstire 78.
măraľu 757.
mărar 774.
mărăcine 722.
măre 722.
măргean 360.
mărițescu 449.
mărtvu 554.
mărvitșă 542, 554.
măștăkonem (albanez) 648.
mătur 114.
mătură 114.
mbalț 486.
mbar 99.
mbiϑaru 458.
mboδu 458.
mbuδuescu 458.
mbuloĭ-mbloĭ (albanez) 100, 657.
medean 360.
medĭul ambiant 387, 388.
Meglenițĭ 345 sqq.
melc 723.
mendrę 723.
merdu 449.
merindiță 542.
mes 449, 486.

meteahnă 148.
mi 485.
mide 458.
mĭercurĭ 65.
mighĭu 485.
miju 542.
miľor 744.
mimo 536.
minune 106, 310.
miraşigi 458.
mire 121, 377, 378, 723.
mirina 132.
mirindz 51, 158, 486, 663.
mirişte 132.
miscescu 542.
misescu 520, 542.
mistreţ 723.
mĭuhĭurlidisescu 458.
mizia 444.
mînie 647.
mînz 621, 723.
mînzat 723.
mlaştină 724.
mńavą̆ 119, 542.
moaşă 724.
Mocan 360.
moĭa 496, 542.
molid-molidv-molift 724.
morebit 535, 536, 542.
mostru 449.
moş 724.
moştean 724.
moştenesc 724.
motśescu 542.
Moţĭ 344, 346.
mọĭnista 484.
mọntizăta 484.
Mueriş 349, 350.
Mueruş 349, 350.
mugur 114, 724.
mujdinedzu 459.
mulcom 445.
mulescu 526.
muliner 542.
muľu 449.
mułă (albanez) 663.
munafic 459.
munaficliche 459.
muncavescu 533.
mundąnte 542.
mundă 449, 450.
munduirră 103.
mundză 449, 450.
munĭesescu-muńiesescu 542.
muntescu 542.
muntur 486.
murade 459.
murdar 360.
Mureş 349, 350.
murg 725.
murnu 450.
musaĭ 445.
muşafere-muşavere 459.
muşcoĭŭ 725.
muzică de pisicĭ 308.
na 537, 725.
nabeaŭ 479.
nadanlăche 459.
na desno 536.
nadiescu 542.
nafile 444, 459, 483, 487.
naht 360.
naĭ prve 536, 542.
namănọnc 479.
namesto de 537, 542.
nană 725.
na opcu 483.
naoru-noor 459.
napcom-napcon-napcum-napconta-napcunta 483.
napoδişaluĭ-năpuδişaluĭ 459.
napu 444.
naramziŭ 360.
naspored 537, 542.
naŭoŭ 459.
naxu 459.
nązat 536.
năhuset 459.
năĭarcă-nearcă 450.
năpîrcă 726.
năsăhate-năsihate 459.
ncĭoamir-ncĭomir 124.
n cot 444.
nculos 459.
ndonăse (albanez) 622.
nduchescu 459.
neam 340.
nebogu 542.
neca 538.
necarghescu 543.
negnescu-negńescu 543.
nego 538.
neimportant 291.
neĭti 483.
nejarescu 520, 543.
nelojescu 543.
nemrescu 520.
nemurescu 520, 543.

nemurescu[2] 543.
nepescu 543.
nepovidescu 543.
nepravescu 543.
neputescu 543.
nerăntśescu 543.
nerăstescu 543.
nesemiru 520, 530.
neştăvescu 26, 543.
netignescu 543.
netotśescu 543.
netśinescu 543.
ngarkoĭ (albanez) 100, 644.
ngatăr-ngătăr 459.
ngăsăescu 459.
nghise 459.
nghitor 459.
nghĭuluire 459.
niaxe 459.
nicacor 536, 543.
nicacov 543.
nichisescu 459-460.
ničcum 483.
nigdar 536.
nimenĭ 797.
ninge 797.
niprăxit 460.
ni tam ni sam 445.
niznaĭ 445.
nohot 360.
noĭan 726.
noră 82.
nosiťą-nositśe 496, 543.
notescu 543.
noţiune 265.
ntric 450.
ntruxescu 460.
nţes 450.
nuĭb 109, 486.
numaĭ cît 694.
nun (albanez) 649.
nur 360.
nuşte 543.
ňicură 486.
ňişuredzu 460.
ňivă 543.
o 537.
oare 625.
oarfin 450.
obăĭdescu-obidescu 520, 543.
oblast 543.
oblatescu 543.
obuschescu 543.
ocenaş 543.
oceşescu 543.
ocoli de 537.
odcupescu 543.
odîrnescu-odrnescu 13, 544.
odpisescu 544.
odvam 483.
ogrebescu 544.
Olt 349, 350.
omĭa 444, 460.
omoţescu 544.
ontrat 536.
ontrat[2] 536.
ontrąt 536.
ontrąt[2] 536.
opacu 483.
opescu 544.
opet 536, 544.
o podne 536.
opucu 484.
orca 450.
orĭ 625.
originea formeĭ de genitiv-dativ singulare dela declinarea numelor feminine 93.
orşinic-urşinic 106, 114.
ortoman 362, 726.
osedlescu 544.
otărescu 520.
otchinescu 526.
otpravescu 530, 544.
otpravľescu 530, 544
otśistescu 544.
ova 544.
ovijitescu 544.
ozdravescu 544.
pa 538, 544.
pac 536, 538.
palatalizarea explozivelor guturale 584.
pală 726.
pap 450.
para 444, 460.
parataxă 290.
pascavescu 533.
Pascu 798.
pat 726.
patricus 460.
pazuhą 544.
păcură 385.
păľur 450.
pămînt 797.
păndixescu 460.
pănucľe 450.
păpălugă-păpărudă 726.
pără 484.
părᵒună 444, 460.
părtăcĭune 450.
păstrez 726.
păstură 727.

pătună 450.
pece 385.
Pecenegĭ 350 sqq.
pedeset 544.
penchĭŭ-pinchĭŭ 727.
penură 451.
pepene 774.
Pereschiv 376.
perşonă 223, 544.
peruzea 360.
petec 728.
petică 727.
petrec 694.
petśeniĭe 544.
peturină 132, 544.
piaţer-piatśer 544.
picuľŭ 451.
picuńŭ 451.
piduriţă 486.
pirifăniľe 460.
pişarolu 544.
pişim 484.
pişmane 460.
piştescu 526.
pitumine 460.
pînar 451.
pîrăŭ 77, 729.
pîrghie 36, 650.
pîrlacĭŭ 729.
pîrleală 729.
pîrlesc 729.
plaĭŭ 729.
planu 460.
plecnescu 532, 544.
ploae 82, 207, 210.
ploŭă 82.
plucusescu 460.
po 538.
poberescu 544.
pocĭŭ 76.
pocivescu 520, 544.
pocle 536, 538, 544.
pocosescu 526, 544.
poezie 263.
pogledescu 520, 544.
pogodescu 544.
pogovorescu 544.
poĭmǫĭnista 484.
polegu 530.
poli 460.
poľubescu 545.
pomincuescu 545.
pomislescu 526, 545.
pomişescu 545.
pomolescu 545.
po notśi 536.
popadescu 545.
poredescu 545.
portuneru 545.
posadescu 521.
posăl 545.
posemiru 530.
posomorăsc 620.
pospuru 531, 545.
pot 692.
potarescu 545.
potǫľu 531.
potărghescu 521.
potenjescu 545.
potle 536.
potle tśe 538.
potorcu 531, 545.
potreşescu 545.
potribescu 545.
potśiru 531, 545.
potucescu-potutśescu 545.
poutśidu 531.
povară 76.
pozaconescu 545.
pozovescu 545.
praemissa maior 261.
praemissa minor 261.
prasişionu-sprasişionu 545.
prǫliţă 545.
prăĭes 478.
prăĭnes 478.
prămătico 460.
prea 445.
preaş 756.
prebiĭescu 522, 545.
predicat 291.
predicǫlniţă 545.
preĭdut 545.
prejudiţiul că *ă*, *î* ar fi sunete reduse 588.
premîndă 148.
pre pir cole 545.
pretutindenea 33.
prę vişe 536.
priamnu 479.
pric 536.
pricepere 262.
pricopescu 521, 545.
pricur 480, 486.
prijăles 478.
prim 486.
pringă 546.
prinotśescu 546.
printorn 480.
prinuntescu 546.
priplivescu 546.
priscocescu 546.
prisvitlă 546.
priştet 142, 480.

pritischescu 546.
pritorn 480.
pritśundescu 546.
probescu 546.
proïaŭ 478.
prominescu 521, 546.
prominin 124.
pront 546.
propiño 546.
propio 546.
proritescu 546.
prosefhie-prusifhie 460.
prospescu 546.
proştescu 521.
protignescu 546.
proțǫp-pruțǫp 480.
prucasc 480.
prucǫnt 480.
prucur 480.
prumiroses 480.
pseudoştiință 567.
pucat 479.
pudurițǎ 451.
pumarǫt-pumărǫt 12, 85.
puniripsescu 460.
puniroŭ 460.
pupăză 620, 730.
pupu 451.
purtavescu 533.
pusсă 451, 486.
pust 546.
pute 444.
puti 546.
putină 152.
putorn 479.
putrec 479.
puved 479.
racă-rąсwă 546.
ram 661.
ramură 661.
rangu 546.
rano-rąno 536.
raport (greutatea de a pricepe ce-ĭ aceĭa raportul) 258.
raportul de determinant 268.
raportul de determinat 268.
raportul de sinteză a cunoştințiĭ 268.
raporturĭ (firea lor) 258 sqq.
rasă 340.
rasă romanică 295.
rață 730.
razăm-razim 730.
rąda-rąⅾo 536.
rămîn 694.
răpǫs 28.
răsăritoare 797.
răstărzescu-restărzescu-răstrzescu-restrjescu 521, 546.
răstrzescu² 26.
răstutśescu 546.
răzăş 378, 379.
re 546.
regulescu 546.
religie 263.
reschinescu 539, 546
rescl̓idavescu 533.
rescopescu-rezscopescu 521, 546, 547
restegnescu 546.
restśepescu 546.
retorică 300.
revent 360.
rezdrenescu 546.
rezgîrnescu-rezgrnescu 547.
rezĭezdescu 547.
rezronescu 547.
rezvelescu 547.
ręnche-ręnc̓e 547.
rigeageadzî 460.
ritescu 547.
ritmu 277.
rîmf-rîmpf-remf 731.
rînză 731.
Romînĭ de a stînga Dunăriĭ pănă la anul 1239. 358.
roşcatescu 521.
rucuescu 460, 757.
rumañez 132, 547.
rupą̆ 538.
rusaliĭ 732.
rutesu 109.
sabaĭlea 484.
sabur 360.
sadi 484.
saĭdisescu 460.
sal 484.
saldi 484.
salim 460.
samo 536.
sam tam 445.
san 539.
sanchi 445.
sar-saĭŭ 105.
saraĭŭ 360.
sar în ochĭ 308.
sat 642.
savą̆-şavą̆ 547.
Săbăoanĭ 369.
săclete 460.
săftian 360.
săin 451.
săldi 484.
săr 16, 539.

sărac 732.
sărcl'edzu 451.
să va că 622.
scachescu 521, 547.
scapăr 732.
scapăt 640.
scalin-scalini 547.
schițescu 547.
sclavus 681.
scoare 682.
scol' 548.
scop 261.
scot 797.
scriitură 92.
scriňă-scriňe 92.
scrozi 536, 547.
scrozi de 538, 547.
scrum 732.
scuhescu 547.
scupa 536.
scutuδisescu 460.
scutur 797.
searta 484.
secüențiele 547.
sefte 460.
senotśi 536, 547.
se nu 538.
setescu 547.
sęnă 487.
sęrata 484.
sfaca 467.
sfită 222.
sfites 222.
sibep 148.
sicula 460.
siguro 547.
siloγisescu 460.
silogism 260, 261.
simbete 148, 461.
sinco 547.
sinδonă 461.
singile 461.
sinhisescu 461.
siniϑe 461.
sinteza cunoștinții 290.
sipescu 547.
sire 461.
sirmă 13.
sisteme filosofice 264
sîmăń 13, 51.
sîmbure 114, 733.
sînt (verb) 85.
sînzănii 209.
slaghescu 547.
slamnițe 547.
slojnic 484.
smăcnescu 547.
smirom 536.
smiron 536.
smîntînă 15, 16.
snazescu 547.
soare apune 693.
soare răsare 693.
societate 340.
sofra 360.
soïtar 461.
Sorca 349, 350.
sosesc 733.
soüă 76.
spas 547.
spărtă 548.
spelavescu 534.
spensescu 526.
spes 451.
spetează 620.
spețescu-spetśescu 521, 548.
spĭanza (dalmat) 621
spĭendza (venețian) 621.
spiię 92, 548.
spiritul limbii 293, 294.
spisescu 548.
spîn 14, 16, 733.
spînz 621.
spîrtiță 13, 548.
sprajnescu-spraznescu 530, 548.
sprajnivescu-sprașnivescu-spraznivescu 530, 548.
sprasișionu 548.
sprem 451.
sprescu 548.
sprigĭur 451, 486.
sprijin 128.
sprima 446, 461.
sprima ți 446, 461.
sprobudescu 548.
sprocălnescu-sproclnescu 111, 548.
sprosescu 548.
sprosișie 548.
sprună 451.
spruză 486.
spuravescu 521, 534.
Stammbaumtheorie 340 sqq.
staňescu 548.
staritś 548.
Statul-palmă Barba-cot 709.
stăpîn 14, 16, 451, 733.
stăpuescu 14, 451.
stărvesc 734.
stepsu 108.
sterezat 177.
sterp 736, 737.
stil 300.

stilistică 300, 301.
stirigie 178.
stirigit 178.
stînă 15, 16, 734.
stotină 548.
straiță 734, 737.
strepede 734.
stringľe 452.
strîocľu 452.
strop 452.
strungă 735.
stśüt-stśut (albanez) 654.
stucescu 548.
stur 452, 664.
subĭect 291.
substanță 265.
Suceava 369.
sud 548.
sug 797.
suhotă 548.
suiľedz 452.
sultan 360.
surață 461.
suret 360.
surin 452, 486.
surlă 360.
susaĭŭ 735.
susan 735.
susuĭŭ 461.
sutăl 548.
sutlă 548.
svǫľe 496, 548.
svet 548.
svitlǫvină 548.
svitlescu 548.
svŭarte 452.
șait 461.
șar 452.
șară 452.
șǫvă 223.
șăniete 461.
șcǫtulă 548.
șcăľchiceat 461.
șcľemur 452.
șcľifur 452.
șcľimuredzu 452.
șcută 548.
șeghescu 548.
șepu 548.
șetescu 521, 549.
șichire 484.
șiromǫșchi 549.
șĭuchĭur 487.
ș-las 447.
șmocvă 549.
șńidǫr 549.
șopîrlă 735.
șopot 549.
șpiľe 549.
șpotescu 549.
șpuluescu 461, 757.
șpuștescu 98, 521, 549.
ștǫie 549.
ștǫt 549.
șteși 549.
știră-stiră 736.
știvescu 527, 534.
ștśofescu 143, 530, 549.
ștśofnescu 143, 530, 549.
ștupă 549.
ștüĭ (albanez) 664.
șubito 536.
șupǫľ 549.
șușuescu 461.
șut 707, 737.
tacmă 461.
taistră 737.
tamachĭarlǫc 487.
taman 360, 484.
Tamași 369.
tamăhchĭărlăche 461.
tambură 360.
tam-tamam 484.
tari 486.
tavabe-tavabie 461.
taviol 549.
tǫmbură-tǫmburu 549.
tǫți 25.
tărgǫdbă 549.
Tăut 77.
Tecucĭŭ 370 sqq.
telal 360.
telova 549.
tem 694.
tendință 294.
termin 549.
tersene 444.
teșco 536.
texiusescu 461.
tętă 549.
tibie 461.
tibie² 461.
ticlife 461.
tigră 549.
timbie 461.
timpul cînd aŭ luat naștere limbile romanice 256.
tirbiete 461.
tirbietlat 462.
tirizie 360.
tislim 484.
tits 549.
tits de 538.
tînd 797.
tînjescu 13.
tîrgovină 549.
tîrlescu-tărlescu 13,

554.
tîrlescu² 549.
tîrz 554.
toacă 737.
toană 74.
toapsic 173.
tocescu 549.
tocmaĭ 445.
tofnescu 522, 549.
tokă (albanez) 737.
topsicat 173.
tot aşa 694.
totśescu 549.
tr 105.
tradimenat 549.
traistă-traistră 737.
Trajanus 210.
trăgnes 482.
tręb$\breve{a}$ 549.
triγĭaŭă 452.
trisaľŭ 462.
trmanescu 549.
Trotuş 369.
trupuescu 462.
tśa 536.
tśe-codăr 549.
tśurbă 549.
tu 536, 550.
tucu 484, 485.
tudi 536, 550.
tul 452.
tumats (albanez) 678.
tumbă 452, 486.
tu ondi 444, 462.
tureac-tureatcă 738.
tures 108.
turtă 77.
ťąťo 496.
ţalpă-salpă 755.
ţap 738, 797.
ţapă 718, 738.
ţarc 691, 738.
ţąţe 496.
ţeaţire 452.
ţetărtăle 550.
ţiclăŭ 738.
ţinut 797.
ţipă 738.
ţiritońu 126.
ţiva-godea 467.
ţîţă 739.
ţotu 550.
ţucărąntśi 550.
ϑărăsescu 462.
ϑumă 462.
ud 797.
udisescu 462.
udiseţă 462.
udrescu 550.
udvaĭ 484.
ugules 480.
ugure 452.
uin 452.
uişdes 471.
ulemale 360.
uluc 739.
umărǫs 13.
undălăcă 462.
unde 691.
untrąt 536.
ŭoϑurră 462.
urač 462.
uracĭŭ 487.
urą 550.
urdă 739.
urdin 452, 486.
uredescu 550.
urez 632.
Urluĭ 349.
urmă 740.
uroĭ (albanez) 632.
uruloγe 462.
usnajescu 550.
ustrighescu-ustrigľescu 550.
uşescu 550.
utre 452.
uzdescu 530.
Uzĭ 350, 351.
vaet 740.
vaet (albanez) 740.
val 657.
vală (albanez) 657.
vantescu 550.
vare- 625.
varinge 446, 462.
Vasluĭ-Vasluĭŭ 349, 372.
vatăm 740.
vatră 741.
vąľe 536.
vąvic 536.
văcǫt 12.
văi 346.
văr 550.
vătănie 462.
veare 452.
več 447.
veceră 550.
vechĭ 536.
vechĭ² 536.
vechĭ-vichĭ 484.
veştit 223.
vetś 536.
vicăĭes 478.
vichim 484.
vicnes 478.
vicut 487.
vĭezure 114, 307, 741, 744.
vifor 550.
vijită-vizită 550.
viju 550.

vindavescu 534.
vinicer 693.
vir 550.
viravescu 527.
virviredzu 452.
visescu 550.
vitalism 256.
vită 741.
vizitescu 550.
vîr 741.
vîrcă 741.
vîrde-vărde 13, 538.
vîrtu 13.
vlạs 550.
voameră-vomeră 452, 664, 665.
vocală 299.
voința în constituirea limbiĭ 302, 303.
voĭŭ 111.
vom 452, 486.
vreda 536.
wardiĭe 550.
Wellentheorie 340 sqq.
za 741.
za-zạ 538.
zabucur 481.
zacaş 742.
zacĭudes 478.
zacon 550.
zad-zada 536, 550.
zadinzur 481.
zaĭedno 537, 550.
zalag 481.
zalic-zạlic 537.
zamişcu-zamičcu 481.
zar 462.
zaraf 360.
Zarand 346.
zară 742.
zarebărńạtśele 550.
zarọm 481.
zarup 481.
zasuflu 481.
zatręmur 482.
zazburọs 482.
zạĭno 537.
-ză 305.
zăcaş 742.
zăcaş[2] 742.
zăcaț 481.
zădnescu 550.
zădormu-zedormu 531.
zăfarecu 531, 550.
zăgîrnescu-zegîrnescu 13.
zăuĭt 478.
zbĭer 143, 742.
zdrạvľe 550.
zdrudescu 462.
zdrudit 462, 757.
zebiĭescu 522, 550.
zeceavlescu 551.
zecľidavescu 534.
zecľidu-zăcľidu 532.
zecopelescu 551.
zehihizdescu 551.
zeigrescu 551.
zeľezăn 551.
zemahnescu-zemăhnescu 551.
zemerescu 523, 551.
zepalescu 551.
zepuşescu 551.
zepuştescu 551.
zerenescu 539, 551.
zesnescu 551.
zeuzdescu 530, 551.
zezidescu 551.
zezovescu 551.
zgăŭ 742.
zgrabescu 551.
zgură 682.
zie 462.
zitimă 462.
zîrna 13.
zlameńe 550.
zmînțînă 15.
zmoatic 452.
zna 551.
znasescu 551.
znenavidescu 551.
znoit 452.
znuescu 452.
znuită 453.
zobelescu 551.
zrampighescu 532.
zuzurire 462.
zuzurit 462.
zvezescu 551.
zvonạru 551.

CUPRINSUL VOLUMULUĬ II

	Pagina
Partea II. Ce spune limba romînă	3—570
Capitolul XI. Istoriea sunetelor limbiĭ romîne . .	3—224
§ 235. Felĭurĭ de *a*	3—4
§ 236. Firea luĭ *ă* şi a luĭ *î*	4—14
Nota. Recensiea lucrăriĭ luĭ Iosif Popovicĭ, Fiziologiea vocalelor romîneştĭ *ă* şi *î* . . .	4—10
§ 237. *a*	14—36
§ 238. *e*	36—61
§ 239. *i*	61—73
§ 240. *o*	73—81
§ 241. *u*	81—91
§ 242. *ă, î*	91—101
§ 243. *r*	101—110
§ 244. *l*	110—119
§ 245. *m*	119—124
§ 246. *n*	124—137
§ 247. *p*	137—143
§ 248. *b*	143—148
§ 249. *t*	148—156
§ 250. *d*	156—165
§ 251. *c*	165—176
§ 252. *q*	176—177
§ 253. *g*	177—184
§ 254. *f*	184—187
§ 255. *v*	187—204
Nota. Originea formelor de viitor şi de optativ ale dialectuluĭ istroromîn	201—204
§ 256. *j*	204—210
§ 257. *h*	210—212
§ 258. *s*	213—224
§ 259. *dz* moştenit	224
§ 260. Consonante finale	224
Capitolul XII. Invăţăminte trase din istoriea sunetelor limbiĭ romîne pentru originea Romînilor . .	225—407
§ 261. Fenomene anteromîneştĭ	225
§ 262. Observaţiĭ asupra lor	225—230
§ 263. Fenomene care aŭ loc numaĭ la elemente băştinaşe în toate dialectele	230—231

Pagina

§ 264. Observaţiĭ asupra lor . . . . . 231—236
Nota. Ce se înţelege prin romîna primitivă . 233—236
§ 265. Fenomene care aŭ loc numaĭ la elemente băştinaşe, însă nu în toate dialectele, orĭ nu la fel în toate dialectele . . . . 236—237
§ 266. Observaţiĭ asupra lor . . . . . 237—240
§ 267. Fenomene care aŭ loc în toate dialectele . 240—242
§ 268. Observaţiĭ asupra lor . . . . . 242—314
Nota. Baza de articulaţie şi baza psihologică.—Filologiea idealistă. Recensiea a doŭă din lucrările luĭ Karl Vossler.—Influinţa limbiĭ autohtone asupra limbiĭ noŭă adoptate.—Inprumutul orĭ amestecul vorbirilor, aşa numitul moment sociologic . 245—309
§ 269. Fenomene la care avem a face cu asămănărĭ parţiale, orĭ între doŭă dialecte cu excluderea celuĭ de al treilea, orĭ între un dialect şi porţiunĭ din altul, orĭ între porţiunĭ de dialecte . 314—321
§ 270. Observaţiĭ asupra lor . . . . . 321—325
§ 271. Fenomene la care avem a face cu caractere specifice fiecăruĭ dialect a parte orĭ cu caractere specifice uneĭ porţiunĭ dintr-un dialect . . 325—330
§ 272. Observaţiĭ asupra lor . . . . . 330—338
§ 273. Deosebirea dintre limbă şi dialect. Chipul cum se desfac dialecte şi limbĭ deosebite dintr-o limbă primitivă unică oarecare. Legătura dintre limbă, societate şi rasă. Cum se poate proba rasa prin limbă. Aşa numitele dialecte dacoromîn, macedoromîn, istroromîn sînt dialecte orĭ limbĭ? . 338—383
Nota. Eventual amestec al poporuluĭ romîn primitiv cu diferite neamurĭ de oamenĭ altele şi eventuale rămăşiţĭ dela acele neamurĭ de oamenĭ (Slavĭ, vechĭ Germanĭ, Pecenegĭ, Cumanĭ) în limba romînească şi în toponimiea romînească . . . 343—379
§ 274. Constatărĭ pe baza faptelor expuse la paragrafele 261—273 . . . . . . 383—404
§ 275. Invăţăturile, pe care ni le dă limba romînească prin sunetele eĭ asupra istorieĭ poporuluĭ romînesc din timpurile originiĭ acestuĭ popor . 404—407
Capitolele XIII, XIV, XV. Din istoriea formelor gramaticale şi a cuvintelor limbiĭ romîne . . 407—555

	Pagina
Capitolul XIII. Macedoromîn fără meglenit . .	407—464
§ 276. Forme nominale	407—413
§ 277. Forme pronominale	413—414
§ 278. Forme verbale	414—443
§ 279. Adverb	444—446
§ 280. Prepozițiĭ	446
§ 281. Conjuncțiĭ	446—447
§ 282. Cuvinte	447—462
§ 283. Pozițiea cuvintelor	462—463
§ 284. Influință din partea limbilor străine asupra sunetelor	463—464
Capitolul XIV. Meglenit	464—489
§ 285. Forme nominale	464—467
§ 286. Forme pronominale	467
§ 287. Forme verbale	467—482
§ 288. Adverb	482—484
§ 289. Prepozițiĭ	484—485
§ 290. Conjuncțiĭ	485
§ 291. Cuvinte	485—487
§ 292. Pozițiea cuvintelor	487—488
§ 293. Influință din partea limbiĭ slave asupra sunetelor	488—489
Capitolul XV. Istroromîn	490—555
§ 294. Forme nominale	490—496
§ 295. Forme pronominale	496—497
§ 296. Forme verbale	497—535
§ 297. Adverb	535—537
§ 298. Prepozițiĭ	537—538
§ 299. Conjuncțiĭ	538
§ 300. Cuvinte	538—551
§ 301. Pozițiea cuvintelor	551—553
§ 302. Influință din partea limbiĭ croate asupra sunetelor	553—554
§ 303. In istroromîn se amestecă cu limba romînească membre de propozițiĭ și propozițiĭ întregĭ croate	554—555
Capitolul XVI. Invățăminte trase din istoriea formelor limbiĭ romîne pentru originea Romînilor . .	555—570
§ 304. Fenomene la care dezvoltarea limbiĭ romîneștĭ s-a făcut fără influință din partea limbilor străine	555
§ 305. Observațiĭ asupra lor	555—558

Pagina

§ 306. Fenomene la care dezvoltarea limbiĭ romîneştĭ s-a făcut prin influinţă din partea limbilor străine 559
§ 307. Observaţiĭ asupra lor . . . . 559—564
§ 308. Invăţăturĭ trase din faptele expuse sub paragrafele 304—307 . . . . . . 564—567
§ 309. Constatărĭ din punct de videre al arhaismuluĭ fenomenelor . . . . . . 567—569
§ 310. Invăţăturile, pe care ni le dă limba romînească prin formele şi cuvintele eĭ asupra istorieĭ poporuluĭ romîn din timpul originiĭ acestuĭ popor . 569—570
Partea III. Ce spune limba albaneză . . . 571—802
O listă de scurtărĭ şi cîteva observaţiĭ ortografice . 571—574
Capitolul XVII. Asămănărĭ şi deosebirĭ între limba romînă şi cea albaneză . . . . . 575—761
§ 311. Asămănărĭ fonetice . . . . 575—581
§ 312. Cum se pot explica asămănările acestea . 581—586
§ 313. Concluziĭ geografice . . . . 586—587
§ 314. Deosebirĭ fonetice . . . . . 587—596
§ 315. Asămănărĭ morfologice şi sintactice . . 596—626
§ 316. Cum se pot explica asămănările acestea . 626—629
§ 317. Concluziĭ geografice 629
§ 318. Deosebirĭ morfologice şi sintactice . . 629—630
Nota. Deosebirĭ psihice între Romînĭ şi Albanejĭ 629—630
§§ 319-335. Asămănărĭ şi deosebirĭ lexice . . 631—761
§ 319. Cuvinte latineştĭ orĭ latineştĭ populare, pe care le posed în comun limbile romînă şi albaneză . 631—658
§ 320. Cuvinte romîne şi albaneze, care aŭ numaĭ etyma latineştĭ înrudite . . . . . . 658—662
§ 321. Care dintre cuvintele romîneştĭ de sub §§ 319, 320 se găsesc numaĭ în dacoromîn . . . 662
§ 322. Cuvinte latineştĭ şi latineştĭ populare, pe care le posed în comun limba albaneză şi dialectul macedoromîn, dar care lipsesc în dacoromîn . . 662—665
§ 323. Cuvinte latineştĭ orĭ latineştĭ populare, care se găsesc în limba albaneză, dar lipsesc limbiĭ romîneştĭ . . . . 665—676
§ 324. Care cuvinte latineştĭ orĭ latineştĭ populare, din cele care se găsesc în dialectul dacoromîn şi în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbĭ romanice 676—677
§ 325. Materialul de sub §§ 319—324 este sufici-

Pagina

ent, pentruca pe baza luĭ să poată cineva trage concluziĭ . . . . 677—678
§ 326. Constatărĭ cu privire la număr, la sunet, la înțeles, la înprumut dintr-o limbă în ceĭalaltă, pe baza materialuluĭ de sub §§ 319—324 . . 678—691
§ 327. Alunecărĭ de înțeles analoage, care aŭ loc la cuvinte, nu de origine latină, romîneștĭ de o parte, albaneze de altă parte . . . . 691—694
§ 328. Cuvinte nu de origine latină, pe care le aŭ comune limbile romînă și albaneză . . . 694—743
§ 329. Clasificarea materialuluĭ de sub § 328 . 743—749
Nota. Greutatea de a hotărî că cuvintele ar fi băștinașe orĭ că ar fi înprumutate dintr-o limbă în ceĭalaltă, și inanitatea corespondențelor de sunete dintre limbile romînă și albaneză constatate pe baza unor precipitate hotărîrĭ . . . . . 744—746
§ 330. Cuvintele din grupurile de sub § 329 care există și în celelalte dialecte romîneștĭ, nu numaĭ în dacoromîn . . . . . . 749—752
331. Rezultate, din punct de videre al obîrșieĭ și al înprumutuluĭ dintr-o limbă în ceĭalaltă, căpătate din inspecțiea grupurilor de sub § 329 . . 752—757
Nota. Observațiĭ asupra înprumuturilor de cuvinte din romîna în albaneza și din albaneza în romîna, de care vorbește Capidan în Raporturile albano-romîne, Dacoromania II . . . . . . 754—757
§ 332. Raportul dintre numărul cuvintelor înprumutate și alte înprumuturĭ pe care le-ar putea face o limbă dela altă limbă . . . . . 757—758
§ 333. Cum se pot explica asămănările pe terenul lexical dintre limba romînă și cea albaneză, și ce valoare pot avea părerile învățaților asupra asămănărilor acestora, dacă se ține socoteală de raportul stabilit la § 332 . . . . 758—760
§ 334. Netemeĭniciea unor presupuse înprumuturĭ pe terenul morfologic și sintactic, pe care le-ar fi făcut limba romînă din limbile albaneză, greacă, slavă neobulgară și uraloaltaică a Bulgarilor . 760—761
§ 335. Concluziile care se pot trage din întreaga discuție asupra materialuluĭ lexical cu privire la

Pagina

legăturile etnice și istorice dintre poporul romîn și cel albanez 761
Capitolul XVIII. Cine sînt Albanejiĭ? . . . . 761—802
§ 336. La ce grup de limbĭ indogermane aparține limba albaneză . . . . 761—762
§ 337. Influința limbiĭ latine asupra limbiĭ albaneze 762—763
§ 338. Timpul cînd a încetat influința limbiĭ latine asupra limbiĭ albaneze . . . . . . 763—767
§ 339. Raportul din punct de videre al romanizăriĭ dintre popoarele romîn, dalmat și albanez . . 768—770
§ 340. Concluziĭ geografice și istorice asupra Albanejilor trase din gradul lor de romanizare . 770—771
§ 341. Presupunerĭ asupra originiĭ Albanejilor s-aŭ făcut, unele pe nimic bazate, ĭar altele bazate pe ceva 771
§ 342. Albanejiĭ ocupă un teritoriŭ pe care aŭ trăit Illyrĭ, eĭ ar fi decĭ Illyrĭ și limba lor ar fi illyră 771—773
§ 343. Combaterea păreriĭ de sub § 342 . . 773—777
§ 344. Există asămănărĭ de cuvinte între limba albaneză și limbile illyră și thracă . . . 777—784
§ 345. Asămănările dela § 344, macarcă problematice de cele maĭ multe orĭ, nu se pot contesta . 784—785
§ 346. Presupunerĭ asupra originiĭ Albanejilor bazate pe asămănările dela § 344. Netemeĭniciea lor . 785—788
§ 347. Cum s-ar putea constata eventuale asămănărĭ de sunete între limba albaneză și cea illyră . 789—791
§ 348. Asămănărĭ și deosebirĭ de sunete, care s-ar constata din inscripțiile messapice între limba messapică și cea albaneză 791
§ 349. In ce raport se găsesc din punct de videre al sunetelor limbile romînă și albaneză cu limbile romanice din grupurile apenino-balcanic și illyro-romanic 791—796
§ 350. In ce raport se găsesc din punct de videre al cuvintelor limbile romînă și albaneză cu limbile romanice din grupurile apenino-balcanic și illyro-romanic 796—798
§ 351. Albanejiĭ sînt Pannonĭ . . . . 799—801
§ 352. De unde vine numele *Arbăr*, pe care și-l daŭ Albanejiĭ din Grecia și din Italia . . 801—802

Adaos la bibliografie . . . . . . 803—805
Indice . . . . 805—821

GREŞELĬ

Să se vadă explicările dela volumul I pag. 885.

30. r. s. 17. > — <
32. r. j. 8. Meglenorominiĭ — Melenorominiĭ
49. r. j. 2. *ţĕáră).* — *ţĕáră.*
90. r. j. 9. *o* accentuat şi neaccentuat — *o* accentuat
91. r. s. 21. **mŏáŕă* — *mŏáŕă*
91. r. s. 22. **ǵíndă* — *ǵíndă*
94. r. s. 13. babeĭ) — babeĭ
104. r. s. 17. pirineică — perineică
108. r. s. 14. *δ,* — *δ*
116. r. j. 16. *γiţáŭă* — *γiţáuă*
122. r. j. 4. 41_{37} — 41_{31}
161. r. j. 1. *zimţĭ* — *zimtĭ*
165. r. j. 16. dă — daŭ
182. r. s. 11. *signum<sémn* — *signum>sémn*
184. r. j. 13. jud. Botoşanĭ — jud Botoşanĭ
208. r. j. 20. jugum — jugun .
214. r. j. 1. romînească, — romînească
262. r. s. 4. înţeles — am înţeles
272. r. s. 9. ocazionale — ocazioale
273. r. j. 13. şi — şl
288. r. s. 13. asemenea — asemena
303. r. s. 1. din — diu
322. r. j. 12. .— — —
358. r. j. 23. vorbeşte — vorberşte
361. r. s. 20. *jász* — *jasz*
372. r. s. 11. numele — numel
386. r. s. 1. faptele — fatele
386. r. j. 1. ele — eĭ
488. r. j. 14. demonstrativ — demonstativ
515. r. s. 11. înprumut — înprumt
585. r. j. 13. un — nn
586. r. j. 15. teritoriuluĭ — teritoriulu
587. sus la stînga § 313-314 — § 313
588. sus la dreapta § 314 — § 313
589. sus la stînga § 314 — § 313
590. sus la dreapta § 314 — § 313

591. sus la stînga § 314 — § 313
592. sus la dreapta § 314 — § 313
613. r. j. 1. părtéĭ — părteĭ
623. r. j. 15. dialectul — dilectul
634. r. j. 15. putem — putea
665. r. s. 10. **§ 323.** B. — **§ 323.**
687. r. j. 3. albaneze — albanez
711. r. j. 9. , — ;
730. r. j. 12. „un fel de pasăre“ — „un fel de pasăre
789. r. j. 6. înainte de — înainte
796. r. j. 14. de — do

La pagina 663 r. j. 6 să se adauge la cuvîntul **mula* ca notă următoarele: Cuvîntul *múră*>**mula* există şi în dacoromîn cu înţelesul de fraise, mésentère după Damé, Incercare de terminologie poporană romînă pag. 32, şi Damé, Nouveau dictionnaire roumain-français, V-e volume, Bucarest, 1900.

Volumul I al lucrării de față a fost cules de către lucrătorul tipograf Dimitrie Mălăescu, iar volumul al II-lea de către lucrătorul tipograf Gheorghe Croitoru din Atelierele Viața Romînească.